BAP. PLATINAE
CREMONENSIS, DE VITIS AC GESTIS SVMMORVM PONTIFICVM, AD SVA VSQVE tempora, Liber Vnus.

Huic additæ sunt Vitæ ac res gestæ eorum qui interim fuere Pontificũ, a Paulo uidelicet II ad Iulium huius nominis III.

EIVSDEM ITEM PLATINAE,
- De falso & uero bono Dialogi tres.
- Contra amores I.
- De uera nobilitate I.
- De optimo ciue II.
- Panegyricus in Bessarionem doct. iss. patriarcham Constantinopolitanum.
- Oratio ad Paulum II. Pont. maximum, de bello Turcis inferendo.

Coloniæ apud Iasparem Gennepæum,
Anno Domini M. D. LI.
Cum Gratia & Priuilegio.

BAP. PLATINAE
VITA EX LIBRO IOHANNIS
Trittemij Abbatis Spanheimensis, De scriptoribus Ecclesiasticis.

Bap. cognomento Platina, patria Cremonensis, Apostolicus quondã Abbreuiator, uir undecunq; doctissimus, philosophus & rhetor celeberrimus, ingenio subtili & uehemens, eloquio disertus & mulcens, animo constans & ualidus, multas a Paulo Papa II. calamitates sustinuit, adeo, ut bonis omnibus & dignitate spoliatus, post equulei suspensionem, in carcerem crudelissime detrusus, usq; ad mortem ipsius Pauli detentus sit. Qui a Sixto mox liberatus, ad imitationem Eutrandi Ticinensis diaconi, a Berengario rege Italiæ similia passi, Pauli mores per antipodosim non insulse notauit. Scripsit enim ad Sixtum pontificem IIII. de Gestis Romanorũ pontificum Librum unum, De naturis rerum Librum unum, Epistolarum ad diuersos, & quædam alia. Moritur Romæ ex peste sub Frederico Imperatore III. & Sixto Pontifice IIII. Anno Domini M.CCCC. LXXXXI. indictione XIIII.

Hæc Trittemius. Cæterũ de proprio ipsius Platinæ nomine, controuersiæ quiddã est, Baptista ne sit, an Bartholomæus. nã uetustissima quæque exẽplaria habẽt abbreuiate scriptum, BAR. recentissima, BAP. Nos, ut quibus non satis cõstaret, utrum rectius esset, recentem lectionem secuti, ueteris te admonitum uolumus, ut sit de quo sententiam & ipse feras. tantummodo, ne fortuito aut temere per nos deprauatum putetur. Sed & de hoc admonitum te uolumus, pagina 57. linea 3. legendum Pauperibus. pro Paupertas. Item pagina 203. linea 2. tatem, pro ciuitatem. Cætera leuiora sunt, quam de quibus uerba fiant: uel si cuius ponderis sunt, communia nobis cum archetypo sunt.

Icine pergis studiose lector, bibliopolas & chalcographos insimulare, quasi nihil æneis typis euulgent, nihil sub chartaceis tabernis diuēdant, nihil in illorum officinis prostet, nisi spem adblandientis lucri alat, ingens fœnus uenditori promittat, & certum pecuniarum aucupium polliceatur? Nonne iam pridem tibi exhibuimus, quanto me hercules labore, quanta diligentia, Suetonium? nonne edidimus Spartianum, Iulium Capitolinum, Lampridium, Ammianum Marcellinum, Vopiscum? Nonne ex Græcis quoq;, sed iam latine loquentes, Thucydidem & Herodotum? Nonne postremo reuocatus ad incudem Titus Liuius, ut castigatiore amussi excusus, tibi redderetur? Porro in hisce obeundis, non tam nobis quam tibi consuluimus. Non æque præ tenui lucello inhiauimus, ac tibi profore sumus adnixi. Neq; enim curauimus (ut illud Accianum obiter molliatur) aures tuas uerbis diuitare, ut nostras auro locupletaremus domos, sed ut autorum, quos uel ante non uideris: uel si fortasse tibi uisi sint, non perinde tamen defæcati & correcti, nostra sedulitate in lucem prodeuntium, noua subinde lectio, & linguam tuam mellito latini sermonis rore fœcundaret, & animum rara quadam uirtutum uenustate expoliret. Quod per multiplices quidem historias in primis fieri posse existimauimus. Nam si historiam, quæ monumenta temporum, hominum, locorum, gestarumq; rerum complectitur, Romanæ eloquentiæ parens Cicero, finierit, testē temporum, lucem ueritatis, uitam memoriæ, nunciam uetustatis, magistram uitæ: addet ea nimirum lecturienti mirificos aculeos ad eruditionis uirtutumq; mercaturam, quodq; de Periclis Athenieñ. oratione dictum est, in animis legentium τὸ κέντρον ἀπολείπει. Sed cum alia uoce, nisi summi oratoris (ut ex Græcorum testimonio Catulus adserit) historia immortalitati nequeat commendari, pulcherrimis quoque & commodissimis elegantiarum nundinis lectorem adlectabit. Quemadmodum igitur Romanorum regum atq; adeo uniuersorum magistratuum mores & decreta, historiographorum penicillo (quod aiunt) delineata, iam pridem ex nostra officina tibi suffecimus, ita nunc quoq; summorum pontificum uitas & instituta offerimus. Illi rempublicam, & eam quidem ciuilem, honestis iuxta ac salutaribus constitutionibus legibusq; exornarunt, confirmarunt, conseruarunt: Isti pijs cœlestibusq; præceptis communitatem Christianam imbuerunt, constituerunt, munierunt. Illi suarum laudum egregios præcones, Liuios, Salustios, Tranquillos, Tacitos, & eiusdem (quod dicitur) farinæ alios uiros, nacti sunt. Isti uero inter cæteros suorum facinorum ebuccinatores, uel præcipuū adepti sunt Platinam. Cui si quis in albo eorum qui annales, non qui historias scriptitasse uidentur, locum tribuat, non magnopere refragabimur, quan-

do id tamen Platinam consecutum uel hoc opere fatebitur, quod & ad unam dicendi laudem & primam historiæ legem pertinet. Apud Græcos Pherecides & Hellanicus, apud Latinos Cato, Pictor & Piso, unam dicendi laudem putant esse breuitatem: Cicero primam historiæ legem arbitratur esse, ne quid falsi dicatur: proximam, ne quid ueri prematur silentio, ne qua scilicet uel gratiæ uel simultatis suspicio in scribendo eluceat. Quid uno Platina breuius? quid tenacius ueri? quid falsi magis fugax? Nam illum a fauoris suspicione, tetri carceris diuturna molestia facile uindicabit: a simultatis uero macula, multorum & eorum quidē axiopiston constans testimonium. Hunc autorem coeme, si rerum gestarum uariæ quidem facies te oblectant, si amor ueritatis (quam temporis filiam ille interpretatur) te capit, si deniq; Latini sermonis copiam, cum facilem tum puram, tibi familiarem esse uoles. Inuenies integrū, quem olim mutilum deprehendisti: offendes emaculatum, qui ferme infinitis mendis erat conspurcatus: uidebis deniq; colis, commatibus, periodisq; distinctum, in quo nulla membrorum retinacula, nullæ cæsurarum remoræ, nulliq; sententiarū obices adparebant. Acceptum aliquando (ut speramus) nobis referes, quod Platina scilicet, non infeliciter restitutus, tandē tibi blandiat, q antehac tibi sorduit, a cuius miserabiliter discerpti laceratiq; salebrosa & insua ui lectione penitus abhorruisti.

Vale.

INDEX RERVM AC VOCVM IN PLATINAM DE VITIS SVMMOrum Pontificum, studiosissime ac fidelissime digestus.

PROOEMIVM PLATINAE IN VITAS PONTIFICVM, AD SIXTVM IIII. PON. MAX.

MVlta quidem in uita utilia esse beatiss. pontifex, & humano generi commoda, nemo est qui ambigat. Scripsere philosophi multa, scripsere mathematici excogitata & inuenta, ad ingenia hominum excolenda. Magnum fuit (ne mentiar) secreta naturæ rimari, & cœlos scandere: atque inde ad nos doctrinam & artem earum rerum traducere, quæ autor & parens omnium deus procul ab oculis mortaliũ collocauerat: ut cum tantam pulchritudinem, tantum ac tam perpetuum ordinem admirantes intueremur, maiestatẽ diuini numinis merito collaudaremus. Negari certe non potest, quin ex hac philosophandi ratione magna utilitas ad homines peruenerit, ingenio præsertim utentes: quippe qui pulchritudine diuinitatis cõmoti, humana cõtemnentes, uitam cœlestem in terris ducere nituntur. Verum (ut ait Poeta) non omnia possumus omnes. Inuenienda igitur uia fuit, quæ omnibus aditum ad felicitatem præstaret, ne solis philosophis consultum uideretur. Ea certe rerum antea gestarum cognitio est, quas ipsa historia cõtinet, ex qua non quid una, sed quid omnes ætates egregie fecerint colligentes, magistram uitæ nostræ uetustatem ipsam habituri, priuati etiam quouis imperio digni existimamur. Præterea uero ex hac cognitione, ad prudẽtiam, ad fortitudinem, ad modestiam, ad omnes deniq; uirtutes animi hominum ita concitantur, ut laude ipsa nil antiquius, turpitudini autem nil detestabilius existiment. Quod si ueteres illi, apud quos uirtus in precio fuit, celebrari maiorum suorum statuas in foro collocatas, pro templis ac alijs in locis publicis uolebant, ad utilitatem hominum respicientes: quanti a nobis facienda est historia, quæ non muta, ut statuæ, non uana ut picturæ, ueras præclarorum uirorum imagines nobis exprimit, quibuscum loqui, quos consulere & imitari ut uiuos fas est? Addo præterea quod historiæ lectio, quæ uitam hominum continet, ad eloquentiam, ad humanitatem, ad usum rerum quauis facultate gerendarum confert plurimum, atque adeo quidem, ut eos etiam qui rebus gestis nequaquam interfuere, dum aliquid composite atque eleganter narrant, supra cæteros sapere & intelligere arbitremur. Tu itaque theologorum ac philosophorum princeps maxime pontifex, hac hominum utilitate motus, simulque dignitati ecclesiasticæ consulens, non frustra mandasti, ut res gestas pontificum scriberem, ne illorum benefacta perirent negligentia scriptorum, qui suo sudore & sanguine hanc rempublicã Christia

nam tam amplam nobis, tamq; præclarã reliquere: utq; deinceps haberent posteri nostri quo ad bene beateq; uiuendũ incitarentur, cum legendo perdiscerẽt quid imitari, quidue fugere oporteret. Non sum tamen nescius, futuros quosdam, qui dicant me hoc onus frustra suscepisse, cum id antea a plerisq; factum sit. Leguntur certe multi (Damasum semper excipio) qui nullum florem orationis, nullam compositionem & elegantiam sequuntur, non de industria (ut ipsi tactitant) ornatum fugientes, quod eleganti stylo res sacræ scribi non debeant, sed inscitia & ignoratione bonarũ literarum. His autẽ obijcere Augustini, Hieronymi, Ambrosij, Gregorij, Leonis, Cypriani, Lactantij eruditionem & doctrinam sit satis, qui hac in re Ciceronis autoritatem sequẽtes, arbitrati sunt, nil esse tam incultum & horridum, quod non splendesceret oratione. Non negauerim tamẽ huic generi scribendi difficultatem quandam inesse, cum nudis uerbis interdum, ac minus latinis quædam exprimẽda sunt, quæ in nostra theologia continentur. Hæc autem ad latinitatem qui referat, magnas perturbationes ingenijs nostrorum temporum hac consuetudine imbutis afferat necesse est, mutatis præsertim terminis, unde omnis disputandi ac ratiocinandi series colligitur. Sed habeat hanc quoq; autoritatem ætas nostra, uel Christiana theologia potius. Fingat noua uocabula, latina faciat, ne ueteribus tantummodo id licuisse uideatur. Verum iam tandem huic procemio finem imponam, ubi lecturos prius admonuero, nõ esse mirandũ, si cum pontificum uitas & mores scripturum me pollicitus sum, imperatorum quoq; principũ, ac ducũ res gestas inseruerim: Adeo enim hæc simul connexa sunt, si primos imperatores dum Christianis aduersantur, si ultimos dum fauẽt inspicis, ut alterũ integre sine altero exprimi nequiuerit. Legant ergo æquo animo: & si quid emolumẽti ex hac scriptiõe nostra perceperint, tibi soli põtifex optime gratias agãt, cuius sanctissimo imperio libenter obtemperaui.

PLATINAE DE VITIS PONTIFICVM HISTORIA, QVAM A VITA CHRISTI MERITO AVSPICATVS EST, AD SIXTVM IIII. PONT. MAX.

CHRISTVS.

MAximam nobilitatis partem duci ex his maiori/
bus, qui clari iustiq; fuere, quiq; ob singularem ali/
quã uirtutem impetrauerunt, nemo est qui ambi
gat, nisi qui Platonis autoritatem non adeo probat,
cuius quadripartitã de nobilitate diuisionem, quan
tum ad genus pertinet, Christus rex noster consecu
tus est. Quem enim ex gentilibus habemus, q glo/
ria & noie cum Dauid & Salomone, quiq; sapientia
& doctrina cum Christo ipso conferri merito debeat
ac possit? Neminem certe. Nascitur Christus ex tri
bu Iuda, nobilissima quidem ob uetustatem & im/
perium inter Hebræos, unde propheta Iacob inquit: Non auferetur sceptrum de
tribu Iuda, quoad uenerit qui mittendus est: Is erit profecto expectatio gentium.
Quot autem reges uel duces, uel pontifices in ea tribu fuerint, non attinet dicere, cũ
libri tum noui, tum ueteris testamenti, huius nobilissimæ genealogiæ mentionem
faciant. Verum cum post longissima tempora inter Aristobulum & Hyrcanum
Alexandri regis & pontificis filios, orta seditio de principatu esset, tandem Hero
di alienigenæ regnum Iudæorum a Romanis traditur: ex patre eñ Idumæo, &
matre Arabe natus, & Iudæorum legisperitos interfecit, & genealogias incendit
ad integẽdam generis sui notam. Cessauit ergo, ac merito quidem eorum unctio,
hoc est impium, quia ex Danielis sententia sanctus sanctorum uenerat, quẽ Ma
ria uirgo angelo annunciante ex spũ sancto cõcepit, & peperit in Bethleem Iudæ,
Cyrino rum Syriæ p̃side, anno ab urbe condita dcclij. imperij uero Augusti Cæsa
ris, qui tum orbi imperitabat, anno xlij. Imperium eñ a Caio Cæsare, tum propin
quitatis, tum hæreditatis iure accipiẽs, uel potius pulsis ac interfectis parricidis ty
rannisq; remp. usurpare conãtibus, monarchiam orbis terraꝝ in meliorẽ formam
redigens, suis temporibus mirã felicitatẽ præstitit. Nam pacatis rebus tum exter/
nis, tum domesticis, tãto in honore non solum apud suos, uerumetiã apud exteros
reges fuit, ut eius nomine ciuitates conderent, quas Sebastas uel Cæsareas appella
runt. Venere etiã multi reges ad urbem uisendi hominis causa, quos ita comiter &
perbenigne suscepit, ut ex amicis sibi amicissimos redderet. Cum ciuib' autem su
is humanissime uixit: in delinquentes clemens, erga amicos liberalissimus est habi
tus: in cõparandis amicis rar', in retinẽdis cõstantissimus. Liberaliũ artium adeo
studiosus fuit, ut nullus pene laberetur dies, in quo non legeret aliquid, aut scribe/
ret, aut declamaret. Ingenio & doctrina Salustij, Liuij, Virgilij, Horatij, Asinij
Pollionis, Messalæ Coruini oratoris insignis, delectat' est, quoꝝ scriptis etiã ei' res
gestæ immortalitati cõmendatæ sunt. Vrbẽ Romã ita exornauit, ut gloriatus sit
se urbẽ lateritiam inuenisse, marmoream relinquere. Hanc felicitatẽ quæ (ne men
tiar) magna fuit: maiorẽ certe reddidit saluberrimo ortu suo Christus rex noster.
Intercessere autẽ a creatione mundi usq; ad hunc felicissimum natalem diem, anni
quinq; millia cẽtum & xcix. Nascitur puer sine dolore matris: quippe qui diuinus
erat, non humanus partus, unde mater integra statim surrexit, & infantem de mo
re pannis inuoluit. E taberna autem meritoria in transtiberina regiõe ex terra ole
um erupit, ut ait Eusebius, fluxitq; toto die sine interuallo, Christi gratiã gentibus

Christi genealogia.

Gene. 49

Dane. 9.

Augusti hũanitas

ostendens. Narrat Orosius Augustum Cæsarem eadem die mãdasse, ne quis se dominum deinceps uocaret, diuinantem credo uerum principē orbis terrarū ac mundi totius, natum esse. Idem quoq; mandauit, ut in orbe Romano omnium hominū capita censu notarentur: ac si maiori principi rationem gubernati imperij aliquando redditurus esset. Huic aūt censui Cyrinum uirum consularē ex senatusconsulto præfecit. Pax præterea & quies tanta fuit, tum domi tum foris, quanta nunq̃ antea. Hunc enim iustitiæ & pacis regem prophetæ appellarunt. Defertur autē octaua die ad templum circuncisionis causa, neq; enim uenerat abrogare legem, sed adimplere. Erat autem circuncisio testamenti signum inter deum & homines, ut ait Augustinus. Die uero tertiodecimo adoratur a magis, & muneribus donatur, qui ex oriente Hierosolymam eius rei causa uenerant. Magos enim quidam orientales populi reges suos & sapientes appellant. Ne uero legem Moseos prætermittere uideretur, mater purificationem sumptura, licet intacta & incorrupta lustratione minime indigeret, puerum ad templum defert. Hunc autem Simeon uir iustus & singularis religionis, in ulnis retinens, diuino numine afflatus, regem suum & saluatorem profitetur, unde Iesus Christus appellatus est. Nam Iesus nomē saluatoris est, Christus uero regis, qui mystico illo chrismate unctus, quo reges omnes & Messias hebraice dicitur. Ut enim Romani imperatores purpura, sic Hebræorū reges unguento cæteris insigniores habebantur. Idem fecit Anna spiritu prophetico incitata. Quid de Christo senserint Sibyllæ, non est cur scribamus, cum omnes fere eius saluberrimum aduentū prædixerint. Celebrata hac lustratione, recognitoq; iure primogenitorū secundum legem diuinam, in Nazareth patriam rediere ciuitatem Galilææ: ubi per quietē Ioseph existimatus Christi pater, ab angelo admonetur ut fugiens in Aegyptum, puerum secum & matrē deferat. Futurū enim paulo post, nisi id fecerit, ut Herodes puerum occideret. Verum id agere rūc quod destinauerat, homo crudelissimus nō potuit. A filijs enim ob sæuitiam accusatus, Romam ad causam dicēdam proficiscitur: qui simulata cōcordia in prouinciam rediens, Aristobulum & Alexandrum filios, adolescentes quidem egregios & doctos, quippe qui apud Cæsarem Augustum fuerant educati, in Cæsarea laqueo perimit. Ad necem deinde puerorū conuersus homo regnandi cupidus, quod natum esse alterū regem Iudæorum a prophetis intellexerat, omnes qui tum in Bethleem erant & finibus suis a bimatu & infra occidi iubet, secundum tēpus quod a magis exquisierat: nec filio proprio eius ætatis parcit. Unde ferunt Augustum Cæsarem crudelitatem hominis detestatum, hoc dixisse: Maluissem Herodis porcus esse q̃ filius. Iudæi enim ex lege non modo degustare, sed tãgere etiam suillam carnē prohibentur: quare fit ut neq; eos alant neq; comedant: hanc ob rem in porcos clemētes dicuntur. Ioseph autē septēnio in Aegypto cōmoratus, ubi Herodē tyrannum tabo & sacro igne mortuum intellexit, Hierosolymam cum puero pficiscitur: nec diu ibi immoratus, quod Archelaum Herodis filium regnare intellexerat, in partes Galilææ, alterius imperio obtemperantes, secessit, & Nazareth ciuitatem incoluit, unde puer Nazareni nomen sumpsit. Dum autem in Aegypto esset, cecidere (ut Hieronymus ait) deorū oīm simulacra, cessarunt oracula, & mors quorundam dæmonum subsecuta est ex uaricinio prophetæ: Ecce, inquit, leuē nubē conscendet, & mouebunt simulacra Aegypti ab eius cōspectu, & cor Aegypti in eius medio rabescet. Annum uero xij. agēs, Hierosolymā cū parētibus de more ad diē festū celebrandū pficiscitur. Hi uero postea pacto sacro abeūtes, cū puerū secū nō uiderent, solicitudine pleni ad templum redeunt, eumq; doctores sciscitantem offendunt, quod maxime adolescentem deceret. Supra ætatem enim sapiebat: quia (ut euangelista ait) dei gratia & uirtus in illo erat. Parentes deinde bene monētes secutus, in patriam reuertitur. Quid uero egerit in hac ætate usq; ad trigesimū annum, quo a Iohanne Zachariæ filio aqua baptizatus est, dicere prætermittam, cū

Augustus Christo nato noluit se dominū uocari. Orosius lib. 6. ca. 22. Mat. 5.

Herodes filios suos in Cæsarea laqueo perimit.

Maluit Augustus Herodis esse porcus q̃ filius.

Deorum simulacra in Aegypto cecidere. Isaie. 19.

Luc. 2

non solum euangelia & epistolæ rebus à se optime ac sanctissime gestis plenæ sint, uerumetiam eorum libri, qui ab eius uita, moribus & institutis abhorruere. Flauius ille Iosephus, qui lingua Græca antiquitatē iudaicam uiginti libris conscripsit, cum ad Tiberij principis imperium uenisset: Fuit, inquit, eisdem temporibus IESVS uir quidam sapiens, si tame uirum eum nominare fas est. Erat enim mirabilium operum effector, ac hominum doctor, eorum maxime, qui quæ uero sunt, libenter audiunt. hanc ob rem multos tum ex Iudæis, tum ex gētibus sibi adiunxit: CHRISTVS hic erat. Hunc autē cū Pilatus à principibus nostræ gētis instigatus, in crucem agendum censuisset, non tamen hi deseruere, qui eum ab initio dilexerāt. Eisdem præterea die tertio post mortem uiuus apparuit, quemadmodū diuinitus inspirati prophetæ, & hæc & alia deeo innumerabilia miracula futura esse prædixere. Perseuerat & usq; in hodiernum diem celebre Christianorum nomen ab ipso sumptum: perseuerat & genus. Idem quoque Iosephus Iohannem baptistam uerum prophætam, & ob eam rem ab omībus in precio habitum, iussu Herodis, magni Herodis filij, paulo ante mortem Christi cæsum fuisse affirmat in castello Machærunta, non quod sibi & regno timeret, ut idem ait, sed quod Herodiadem Agrippæ sororem, ac Philippi fratris uiri optimi uxorem, incestis nuptijs sibi coniunxerat. Hic est ille Iohannes, quo nemo maior inter natos mulierum fuit, saluatoris nostri sententia. Interficitur & CHRISTVS uerus dei filius, ueritatis, iustitiæ, pietatis, religionis assertor, anno decimooctauo Tiberij Cæsaris: ætatis uero suæ anno trigesimotertio, & eo magis, quod ei uita propagata est ab octauo calendas Ianuarij usq; ad octauū calendas Aprilis, quo die conceptus in uirginis utero est de spiritu sancto. Accusatus à Iudæis, quod sabbatis non uacaret, saluti homini num quouis tempore consulens, & quod baptismum circuncisioni anteferret, & quod abstinentiam sui illæ carnis auferret: quibus in rebus Iudaicæ religionis sacramenta consisterent. Cædis autem tam nefariæ, etiā cæli ipsi signa dedere. Nam & solis tanta defectio facta est hora sexta diei, ut & dies in obscuram noctē uersus sit: & Bithynia etiam, licet multū ab Hierosolymis distet, terræmotu concussa: & multa Nicenæ urbis ædificia corrueret & uelum templi quod separabat duo tabernaculi, scissum audita & uox ex adyto templi Hierosolymitani, Transmigremus ciues ex his sedibus. Admonitus Tiberius a Pilato de Christi morte ac dogmate, ad senatum retulit, censuitq; Christum in deos referendum ac templo honorandum. Fieri id non modo senatus uetuit, quod non ad se prius, sed ad Tiberium scripsisset Pilatus, uerumetiam pellendos urbe tota Christianos censuit. Proposita sunt accusatoribus præmia, quos Tiberius à tanto scelere minis & morte prohibuit. Autores autem tam nefarij patricidij pœnas dedere. Nam & Iudas laqueo uitam finiuit, & Pilatus maximis calamitatibus uexatus, sibi manū iniecit: licet sint qui scribāt eū sceleris pœnituisse, ac ueniam à deo meritū. Iudæi autem amissa libertate, iusti sanguinis meritas pœnas adhuc luunt. Hæc sunt fere quæ de uita Christi regis ac pōtificis nostri, quam breuissime scribēda censui, quo & mihi facilior aditus ad opus mente conceptum daretur, & legētibus gratior fieret lectio, quæ tanquam irriguus fons ab imperatore Christianorum, in pontifices Romanos per ordinem usque ad tempora Sixti quarti deriuaretur.

Antiquitatū libr. 18. cap. 9

Eodem. cap. 10.

Vox audita, trāsmigremus hinc.

PETRVS.

POst Christi mortem & resurrectionem, completis iam diebus pentecostes, spiritum sanctum accepere discipuli: quo imbuti, uarijs linguis res gestas summi dei locuti sunt, etsi pleriq; eorum sine ulla eruditione sint habiti, maxime uero Petrus & Iohannes. Eorum autem uita ad utilitatem cōmunem respiciebat: nil proprij habebant, quicquid ante pedes eorum ob religionem ponebatur, id totum uel partiebantur inter se ad commoda naturæ, uel pauperibus erogabāt. Hi uero pro-

uincias partiti sunt: Thomas Parthos sortitus est, Matthæus Aethiopiam, Bartholomæus Indiam citeriorem, Andreas Scythiam, Iohannes Asiam: Vnde & apud Ephesum commoratus, post longos labores & diutinas solicitudines e medio sublatus est. Petro autem principi apostolorum Pontus, Galatia, Bithynia, Cappadocia obtigit. Apostolus enim natione Galilæus ex Bethsaida ciuitate, Iohannis filius, Andreæ apostoli frater, primus sedit annis septẽ in episcopali sede apud Antiochiam Tiberij tempore: qui Augusti priuignus & hæres, annis uiginti tribus uarie imperauit. Neq; enim inter malos omnino, neq; inter bonos principes numerari potest. In homine fuit multa literatura, & grauis eloquentia: bella per se nunquam, sed per legatos gessit: tumultus exortos prudenter suppressit. Multos reges à se blanditijs euocatos nunquam remisit, maxime uero Archelaũ Cappadocem, cuius regnum in prouinciam uertit. Multos senatores proscripsit: quosdam etiam interfecit: magnis quoq; supplicijs ab eodẽ necatur C. Asinius Gallus orator, Asinij Pollionis filius. Moritur & Vocienus Montanus Narbonensis orator in Balearibus: eo enim relegatus à Tiberio fuerat. Fratrem quoq; Drusum ueneno eius iussu necatum, tradunt historici. Hac tamen moderatione usus est, ut publicanis quibusdam & præsidibus prouinciarum augenda esse uectigalia dicentibus, responderit: Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere. Mortuo Tiberio, C. Claudius cognomento Caligula à castrensi ioco ductõ, imperium occupat. Filius enim Drusi Augusti Cæsaris priuigni, & ipsius Tiberij nepos habebatur, homo omnium scelestissimus. Nil enim uel domi uel foris strenue gessit. Auaritia omnia expilauit: tantæ libidinis fuit, ut etiam sororibus stuprum intulerit. Tantæ crudelitatis, ut sæpius exclamasse dicatur, Vtinam populus Romanus unam ceruicem haberet. exules quoque omnes interfici iussit. Nam cum unum ab exilio reuocasset, quæreret q̃ quid potissimum exules optarent, cum ille imprudenter respondisset, mortem principis, omnes passim sustulit. De conditione temporum suorum sæpe etiam questus est, quod nullis calamitatibus publicis insignirentur, uelut Tiberij tempora, quibus obtritia ferunt ad uiginti millia hominum casu theatri apud Tarracinam. Ita autem Virgilij & Liuij gloriæ inuidit, ut paulum abfuerit, quin eorum scripta & imagines ex omnibus bibliothecis amouerit: quorum alterum, ut nullius ingenij minimæq; doctrinæ: alterum, ut uerbosum in historia negligentemq; carpebat. Dicebat Senecam arenam esse sine calce. Præterea Agrippam Herodis regis filium, à Tiberio in carcerem coniectum, quod Herodem accusauit, liberat: & regem Iudææ facit: ipsum autem Herodem perpetuo exilio Lugdunum relegat: Seipsum uero in deos transfert: imagines in templo Hierosolymitano collocat. Postremo autem à suis tandem necatur, imperij anno tertio, mense decimo. Duo libelli in scriptis eius reperti sunt: quorum alteri pugio, alteri gladius pro signo erat impressus. Ambo lectissimorum uirorum utriusq; ordinis senatorij & equestris nomina & notas continebant morti destinatorum. Inuenta est & ingens arca uariorum uenenorum, quibus mox Claudio Cæsare iubente demersis, infecta maria tradũtur, nõ sine magno piscium interitu, quos euectos in proxima littora passim æstus eiecit. Libuit hominum monstra perscribere, quo facilius appareret deum uix potuisse tum retineri ab excidio orbis terrarum mũdiq; totius, nisi & filium misisset, & apostolos: quorum sanguine humanum genus Lycaonem imitatum, ab interitu redimeretur. Horum itaque temporibus fuit Petrus ille, quem his uerbis Christus allocutus est: Beatus es Simon bar Iona, quia caro & sanguis nõ reuelauit tibi, sed pater meus qui in cælis ẽ: & tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: ac tibi dabo claues regni cælestis, potestatemq; ligandi & soluendi. Is uero omnium diligentissimus, ubi Asiaticas ecclesias satis confirmasset, confutatis eorũ opinionibus, qui circuncisionẽ approbabãt, secũdo Claudij anno in Italiã ue

Vocienus Mõtanus Narbonẽsis orator.

C. Claudij Caligulæ uita

Matt. 16

S. Petrus quo tempore Romã uenit.

nit. Claudius enim C. Caligulæ patruus, quem nepos in ludibrium reseruauerat, imperium accipiens, quintus ab Augusto Britaniam, quã neq; ante Iuliũ Cæsarem, neq; post eum quisquam attingere ausus est, in deditionem accepit. Orcadas insulas Romano adiecit imperio: Iudæos tumultuantes Roma expulit, compressit & seditiones in Iudæa a quibusdam pseudoprophetis concitatas. Obtrita etiam sunt triginta millia Iudæorum in portis Hierosolymitani templi azymorum diebus, Cumano eius iussu procurante Iudæam. Laboratum eodem quoq; tempore anno/ næ caritate ubique est, Agabo propheta tantam calamitatem pdicente. Ab exter no hoste securus, perfecit aquæductum, cuius ruinas apud Lateranum cernimus à Caio inchoatum. Emittere quoque fucinum lacum est aggressus, non minus com pendij spe quàm gloriæ, cum quidam priuato sumptu emissurum se polliceretur, si sibi siccati agri concederentur. Per tria autem passuum millia partim effosso mon te, partim exciso, cuniculum ægre absoluit post undecim annos, triginta millibus hominum ibi sine intermissione elaborantibus. Portum quoque Ostiensem, quem adhuc cum admiratione intuemur, extruxit, ductu dextra læuaq; brachio ad coer cendos maris fluctus. Messalina uxore conuicta probri interfecta, Agrippinã Ger manici fratris sui filiam contra ius fasq; ducit uxorem, à qua postea imperij deci/ moquarto anno boletis ueneno illitis necatur. Petrus itaque Romam caput orbis terrarum tunc uenit: & quod hanc sedem pontificali dignitati conuenientem cer/ nebat, & huc profectum intellexerat Simonem magum Samaritanum quendam, qui præstigijs suis eo errotis iam deduxerat populum Romanum, ut deus credere tur. Romæ enim iam titulum adeptus erat inter duos pontes positum, ac Lati/ nis literis sic scriptum: Simoni deo sancto. Hic dum in Samaria esset, tamdiu se credere in Christum simulauit, quoad baptismum à Philippo uno ex septem dia/ conis acciperet, quo quidem postea in malam partem utens, multarum hæresum fundamenta iecit, cum Selene impudica muliere, quam sceleris sociam habuit, prouocare Petrum miraculis morte pueri homo nefarius ausus est: quem eius cat/ mine primo mouere uisa sunt. Verum cum postea nihilominus puer iaceret, in no mine Iesu Petro iubente surrexit. Hanc ob rem indignatus Simon, uidente popu/ lo se uolaturum ex capitolino monte in Auentinum pollicetur, si Petrus subsequi uellet ea ratione dignosci posse, uter ipsorum sanctior haberetur, & deo charior. Cum iam uolaret, rogatu Petri ad cælum manum tendentis ac rogantis deum, ne deludi magicis artibus tantum populum sineret, Simon decidit, ac crus infregit: cuius dolore non ita multo post Ariciæ mortuus est. Nam eo post tantam ignomi niam delatus à suis fuerat. Hinc Simoniaci hæretici originem habent, qui donum spiritus sancti emere ac uendere consueuissent: quique affirmabant creaturam non à deo esse, sed ex superna quadam uirtute prouenire. Conuersus deinde ad propa/ gandum uerbum dei Petrus sermone & exemplo, rogatur à Romanis ut Iohanni cognomento Marco, eius in baptismate filio, conscribẽdi euangelij negocium tra dat. Probata nanq; erat eius uita, probati mores. Is enim, ut Hieronymus ait, in Is/ rael sacerdotium agens secundum carnem Leuita, id est, additius uel appositus, ad Christi fidem conuersus, in Italia euangelium scripsit, ostendens quid generi suo deberet & Christo. Extant eius euãgelia testimonio Petri cõprobata. Deinde uero in Aegyptum missus, ut ait Philo Iudæus scriptor egregius, ubi docendo & scri/ bendo Alexandrinã ecclesiam optime constituisset, doctrina ac moribus insignis, viij. Neronis anno Alexandriæ moritur, & sepelitur, in locũq; demortui Anianus sufficitur, Anno uero antea moritur & Iacobus, cognomento Iustus dñi frater. Nã ex Ioseph & alia uxore natus erat suel, ut alij uolũt, ex sorore Mariæ Christi matris. Hic eñ, ut Egesippus ait, apostolorũ temporibus uicinus, in utero matris sanctus fuit, uinũ & sicerã non bibit, nil carnis degustauit unquã, intonsus, nec balneo, nec

Actu. 11. Agabus prophet. Actu. 11.

Actu. 8. De Simone mago.

Simoniaci. Actu. 8.

Marcus.

Iacobus domini frater.

unguento usus est, uestibus lineis tantũmodo indutus. Sancta sanctorum ingressus, ita assidue flexis genibus pro salute populi orabat, ut eius genua camelorum more occalluerint. Verum abeũte ex Iudæa Festo ipsius prouinciæ gubernatore, prius/quam ei Albinus succederet, pontifex Ananus Anani filius, cõpellens publice Iacobum Christum dei filium negare, recusantem lapidibus obrui iussit: qui cũ præceps dẽ pinna templi deiectus esset, semiuiuus adhuc, & manus ad cælum tendens pro persecutoribus oraret, fuste quo fullones utuntur, tandem necatur. Refert au/tem Iosephus hunc tantæ sanctitatis fuisse, ut propter eius necẽ publice creditum sit, Hierosolymã esse subuersam. Hic est ille Iacobus, cui dominus post resurrectio/nem apparuit, cuiq; panem benedicẽs ac frangens dixit, mi frater, comede panem tuũ, quia filius hominis é morte resurrexit. Annis uero triginta Hierosolymitanæ ecclesiæ præfuit, id est, usq; ad septimũ Neronis annũ. Cuius sepulchrũ iuxta templum unde deiectus fuerat, cum titulo, Hadriani temporibus adhuc extabat. Mortuum quoq; Barnabam Cyprium, q Ioseph Leuites cognominatus est, añte Petri martyrium constat. Hic eñ cum Paulo gentium apostolus electus, unam tñ epistolam ad ecclesiam pertinentem conscripsit, licet ea quoq; inter apocryphas scriptu/ras habeatur. Dissentiens item a Paulo ob Marcum discipulum, in Cyprum proficiscitur Marco comite: ubi Christi fidẽ prædicans, martyrio coronatur. Paulus aũt qui antea Saulus dicebaẽ, ex tribu Beniamin & oppido Iudææ Giscalis originem ducebat: quo à Romanis bello capto, cum parentibus suis Tharsum Ciliciæ commigrauit: inde Hierosolymam ob studia legis missus, à Gamaliele uiro doctissimo erudiẽ. Acceptis deinde epistolis à pontifice templi, eos persequens, qui Christum ueq; deũ esse profiterentur, Stephani protomartyris neci interfuit. At uero cũ Da/mascum pergeret, spiritu diuino ad fidem compulsus, uas electionis uocari meruit nomenq; à Paulo procõsule Cypri accepit, quẽ prædicatione ad fidem redegerat. Vna deinde cum Barnaba multis urbibus peragratis, Hierosolymam rediẽs, à Petro, Iohanne, Iacoboq; gentium apostolus eligitur. Hic autem post Christi mortẽ anno uigesimoquinto, id est, Neroniani imperij secundo, eodem tempore quo Fe/stus procurator Iudææ Felici successit, Romam uinctus, Aristarcho concaptiuo comitante, ut ciuis Romanus mittitur: ubi biennio in satis libera custodia manens, cum Iudæis quotidie disputabat. Dimissus tandem à Nerone & prædicauit multa, & scripsit. Extant & eius decem ac quatuor epistolæ: ad Romanos una, ad Corinthios duæ, ad Galatas una, ad Ephesios una, ad Philippenses una, ad Colossenses i. ad Thessalonicẽses ij. ad Timotheũ ij. ad Titũ, ad Philemonẽ altera: q ad He/bræos eius nomine fertur, incerta habebaẽ propter styli sermonisque differentiam. Erant etiam olim, qui hanc & Lucæ, & Barnabæ, & Clementi ascriberẽt. Scripsit & Petrus duas epistolas, quæ canonicæ nominãtur. Secunda à plerisq; eius esse ne/gatur, quod à stylo primæ dissideat. Verũ quia pluribus intentus esse non poterat, cum orationi & prædicationi uacaret, duos episcopos ordinauit, Linum scilicet & Cletum, qui sacerdotale ministerium Romano populo & aduenis bene sentienti bus exhiberent. His rebus intẽtus uir sanctissimus, tantũ nõis sibi apud oẽs com/parauerat, ut iam fere pro deo coleretur. Hanc ob rem indignatus Nero, mortem hominis quærere: unde Petrus monentibus amicis ad declinandam inuidiam & iram principis, uia Appia ab urbe discedens, ad primum lapidem Christo, ut uer/bis Egesippi utar, fit obuiam, quem quidẽ adorans rogat, domine quo uadis? Tum Christus: Romam iterum crucifigi. Extat sacellum eo in loco, ubi hæc uerba sunt habita. Tum Petrus de martyrio suo ipsius dictum existimans, quod in se Christus passurus uideretur, ab urbem redijt: ac statim Clementem episcopũ consecrat, eiq; cathedram & ecclesiam dei commendat his uerbis: Eandem ego tibi potestatem li/gandi & absoluẽdi trado, quã mihi Christus reliqit: spretis ac contẽptis rebus omnibus

Iosephus anti. lib. 20. ca. 16. — *Hiero. ex euãgelio secundũ Hebræos* — *Barnab.* — *Actu. 4. Actu. 13. Actu. 15.* — *Paulus apostolus* — *Actu. 7. Actu. 9.* — *Gala. 2.* — *Actu. 27.* — *Actu. 28. Epistolæ Pauli. 14* — *Petri epistolæ.* — *Libro 3. capite 2.* — *Verba Petri ad Clementem.*

bus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione saluti hominum, ut bo/num pastorem decet, consule. Cum hæc autem ita disposuisset, nō multo post una cum Paulo iussu Neronis necatur, ultimo eius anno, diuersis tamen cruciatibus. Petrus enim cruci affigitur capite in terram uerso, eleuatisq; in sublime pedibus: ita enim uoluit, quod diceret se indignum esse, qui mortem saluatoris imitaretur. Sepultus est autem in Vaticano uia aurelia secus hortos Neronis, non longe a uia triumphali, quæ ad Apollinis templum ducit. Sedit autē annis xxv. Paulus uero eodem die capite mulctatus, funeratur uia Ostiensi, anno post mortem Christi tri/gesimoseptimo. Hoc idem approbat Caius historicus in Proculum quēdam Cata phrygum disputans: Ego, inquit, trophæa apostolorum habeo quæ ostendam: siue enim uia regali pergas, quæ ad uaticanum ducit, siue Ostiensi, trophæa eorū inue/nies, qui hanc stabiliuere ecclesiā: duo certe fuere, Petrus & Paulus. Præterea uero in eisdem Neronianis hortis multi cineres sanctorum martyrum recondiri sunt. Nam cum incendium tempore Neronis a cliuo Scauri ad Esquilias usque sex die/bus uagatum, multas fortunas ciuium consumpsisset, ac omnis culpa principi as/scriberetur, ipse, ut ait Cornelius Tacitus, abolendo rumori intentus, falsos testes subornauit, qui id factum a Christianis causarentur. Vnde tot capti & interfecti sunt, ut ex eorū cadaueribus per aliquot noctes lumina continuata dicantur. Sūt tamen qui dicant illud incēdium ab eo excitatum fuisse, uel ut Troiæ ardētis simi litudinem cerneret, uel offensus deformitate ueterum ædificiorum, & angustijs flexibusq; uicorum homo libidinosus, intemperans, sæuus, & auunculo Caligula omnibus in rebus nequior ac sceleratior. Nam & magnam partem senatus interfe cit, & turpiter in scena uidentibus omnibus cecinit ac saltauit. Tantæ præterea lu xuriæ fuit, ut frigidis lauaretur unguentis, retibusq; aureis piscaretur, quæ attrahe re funibus purpureis consueuerat. Hæc omnia uitia principio imperij sui ita occul tauit, ut bonam spem omnibus præ se ferret. Nam cum admoneretur, ut in suppli cio cuiusdam capite damnati ex more subscriberet, Quam uellem, inquit, nescire literas. splendide tamen cum in urbe, tum foris ædificauit. Nam & thermas suo nomine Romæ, & domum auream, & porticum trium milium passuum mira ce leritate perfecit: & portum Antij quem ego nuper mira cum uoluptate inspexi, sumptuosissimis operis extruxit. Ad sæuitiam eius redeo, qua in Senecam præce/ptorem, in Marcum Anneum Lucanum poetam egregium, in matrē Agrippi/nam, in uxorem Octauiam, in Cornutum philosophū præceptorem Persij, quem in exilium egit, in Pisonem, in omnes deniq; qui aliquo in precio apud ciues suos erant, usus est. Tandem uero populi romani itam & odium ita in se concitauit, ut ad pœnas quæsitus quamdiligentissime sit. Quæ tales profecto erant, ut uinctus in publicum sub furca duceretur, & uirgis usq; ad necem cæsus, in Tiberim pro/ijceretur. Verum is fugiens ad quartum miliarium, in suburbano liberti sui inter Salariam & Nomentanam uiā semetipsum interfecit, ætatis suæ anno trigesimo secundo, imperij uero decimoquarto.

Incendiū tempore Neronis Libro 15

LINVS .I.

ij. pont

Linus natione Tuscus, patre Herculaneo, ab ultimo Neronis anno usq; ad Ve spasiani tēpora pueniit a cōsulatu Saturnini & Sciplōis usq; ad Capitonem & Rufum consules. Hoc aūt interuallo imperarunt, sed breui tēpore, Galba, Otho, Vitellius. Galba eñ uir antiquissimæ nobilitatis in Hiberia impator a militibus creatus, ubi Neronis mortem compertit, Romam confestim uenit. Verū cū omes auaritia ac segnitia offenderet, insidijs Othonis Romæ ad lacum Curtij iugulatᷓ, se ptimo imperij sui mense, cum Pisone nobilissimo adolescente, quē in filiū per ado/ptionē susceperat. Vir cæterū fuit uita priuata insignis militaribus ac domesticis in re bus. Sæpe eñ consul, sæpe proconsul, frequēter dux fuit grauissimis bellis. Hunc ut laudē, facit M. Fabij Quintiliani doctrina, quem secū Galba ex Hispania Romam

Galba imperator.

Otho imperator.

duxit. Otho uero materno gñe quã paterno nobilior, uita priuata, mollis, qppe q Neronis familiaris fuerat, inter tumultus, ut dixi, cædesq; inuasit impiũ. Cum aũt ciuile bellum contra Vitelliũ in Germania imperatorẽ creatũ molitus, tribus leuibus prælijs superior fuisset, uno ad Alpes, alio apud Placentiã, tertio ad Castorem, quarto apud Bebriacũ supatur: unde reῤ desperatiõe sibimet manũ iniecit, imperij sui mense tertio. At Vitellius familia magis honorata quã nobili Romã ueniens, ac imperio potitus, in omnẽ nequitiã, sæuitiam & ingluuiẽ prolapsus est. Nam tantæ uoracitatis fuit, ut sæpius in die comederet, & una cœna suo iussu duo milia piscium, & septẽ millia auiũ apposita sint. Veῤ ubi compit Vespasianũ apud Iudæam Palæstinæ ab exercitu imperatorem creatũ, cũ legionibus aduentare, primum deponere imperium cõstituit: postea uero quibusdã animatus, sumptis armis, Sabinum Vespasiani fratrẽ cũ Flauianis in Capitoliũ compulit: quo qdem succenso, oẽs cõcremati sunt. Quare superueniente Vespasiano, cum nullũ ueniæ locũ sibi reliqsset, e cella palatij, in qua delituerat, turpissime tract⁹ p uiam sacrã, nudus ad scalas gemonias ducitur, ubi excarnificatus in Tiberim proijcit. Hoc itaq; tẽpore Lin⁹ fuit Petri successor. Sunt q hunc locũ Clementi ascribant, & Linũ ac Cletum ptermittant, quos non solũ historia, uerumetiã Hieronymi autoritas reprehẽdit. Quartus, inquit, post Petrum Romæ episcop⁹ Clemẽs fuit: siqdem Linus secundus, Cletus tertius sunt habiti, tametsi latinoῤ pleriq; post Petrũ statim Clementẽ numerent: quem certe constat, tantæ modestiæ fuit, coegisse Linum ac Cletum ante se mun⁹ pontificatus obire, ne posteris hæc principatus ambitio pniciosi exempli haberet: licet eidẽ Petru qsi ex testamẽto successionis locum tradiderit. Linus uero ex mandato Petri cõstituit, ne qua mulier nisi uelato capite templũ ingrederet. Præterea uero ex sacris ordinibus bis in urbe habitis, presbyteros decẽ & viij. episcopos xi. creat. Scripsit & res gestas Petri, maxime uero ei⁹ contentionẽ cum Simone mago. Huius autem temporibus fuit Philo Iudæus natione Alexandrinus, q multa ita eleganter & grauiter scripsit, ut dictum merito sit, aut Plato Philonẽ seqt, aut Platonem Philo. Is autẽ sua doctrina & elegãtia, Appionis temeritatẽ cõtra Iudæos ab Alexandrinis missam cõpescuit. Romæ uero impante Claudio, cõsuetudinẽ cum Petro habuit. Inde multa de laudibus Christianoῤ cõscripsit.

Iosephus Matathiæ filius.

Iosephus quoq; Matathiæ filius, & Hierosolymis sacerdos a Vespasiano captus, ac cum Tito filio tantisper relictus, donec Hierosolymæ caperent, Romam ueniẽs, Iudaicæ captiuitatis libros septẽ patri ac filio obtulit Lini põtificatu, qui etiam in bibliothecam publicã repositi sunt, et autor ipse ob ingenij gloriã statua ac merito ceteri donatus est. Scripsit & alios xxiiij. antiquitatũ libros, a principio mundi usq; ad xiiij. Domitiani Cæsaris annũ. Lin⁹ autem cum sanctitate & moribus in pcio haberet, dæmones fugaret, & mortuos in uitã reduceret, a Saturnino consule, cuius filiam a dæmonibus liberauerat, capitali supplicio afficit: sepelitq; in Vaticano iuxta Petri corpus die xi. Calendas Octobris, cum sedisset in pontificatu annos undecim, mẽses tres, dies xij. Sunt q scribãt Gregoriũ episcopum Ostiensem corpus sanctissimi pontificis Ostiam ex uoto transtulisse, & in templo diui Laurentij magnifice collocasse.

iij Pont.

CLETVS I.

CLetus patria Romanus, de regione Vicopatritij, patre Aemiliano, adhortãte Clemente põtificatus onus inuitus suscepit, licet doctrina, moribus, & dignitate plurimum apud suos ualeret. Fuit autẽ tẽporibus Vespasiani & Titi, a cõsulatu Vespasiani septimo & Domitiani quinto, usq; ad Domitianum & Rufum consules, ut Damasus scribit. Vespasianus eñ, ut antea dixi, Vitellio successit, belliq; Iudaicum biẽnio ante protractũ, Tito filio cõmendauit, quod qdẽ biẽnio post cõstantissime absoluit. Nã capta Iudæa, euersis Hierosolymis, temploq; solo æquato, ad DC. millia hoĩm interfecta referunt: licet Iosephus Iudæus eo bello captus, ac uita donatus, quod & mortem Neronis, & Vespasianum imperatorem breui futurum

ꝓdixerat, undecies centena millia ferro ac fame eo bello perijsse scribatt captaq; ad centū millia, ac publice uenundata. Nec id uero dissonū uideri, cū referat azymoꝝ dies tum fuisse, quo tempore ex omni Iudæa Hierosolymam tanquam in publicum carcerem: tum uel maxime die phase, quo Christum occiderūt, sunt profecti, datu/ ri pœnas, & frequentis contra populū Romanum defectionis: & sceleris atq; per/ fidiæ, qua Christū innocentē pemere. Deuictis itaq; Iudæis, triūpharunt pater & fi lius, eodē curru uecti, subsequēte Domitiano equo albo insidente. Extant adhuc in uia noua huius triumphi monimenta: apparent insculpta candelabra, apparent ta bulæ ueteris legis e templo ablatæ, & in triumphum ductæ, hac etiam in uictos hu manitate usus, ut omnes q ex familia Dauid superfuissent, uelut ex regia stirpe cō/ quisitos in precio habuerit. Idem quoq; impio semper modestissime usus est. Tātæ enim lenitatis & clemētiæ fuit, ut reos etiam maiestatis, uerbis tm castigatos dimit teret: petulantium & loquacium dicta contemneret, offensarum & inimicitiarum immemor. Colligendarum tñ pecuniarum nimium studiosus habitus est, licet ex alieno nō raperet, eius deniq; pecunijs ad liberalitatem & magnificentiam uteret. Nam & templum Pacis foro proximum diui Claudij cœptum pfecit, & amphi/ theatrum, cuius partē cum admiratione adhuc cernimus, inchoauit. Virtutē aūt Titi filij tanti semper fecit, ut tumultuantibus quibusdam ob cupiditatem impan di dixerit, Aut neminem, aut filium imperio potiturum: & merito qdem, cum ob uirtutem & integritatem animi, Titus amor & deliciæ humani generis haberet. Nam & eloquentissimus in pace, & fortissimus in bello, & clementissimus in de/ linquentes est habitus: ita comis & liberalis, ut nulli quicquam negaret. Hoc cum reprehenderent amici, respondisse fertur, Neminem a uultu principis tristem dis cedere oportet. Addidit & illud, recordatus quod nihil cuiquam muneris dedisset, amici, diem perdidi. Nemo ante se magnificentia maior fuit, absoluto atq; dedica to amphitheatro, thermisq;, edita uenatione ferarum quinq; millium. Reuocauit etiam ab exilio Musonium Ruffum philosophum insignem, & Asconij Pædiani uiri doctissimi familiaritate delectatus est. Perijt autem anno imperij sui secundo: delatusq; ad sepulchrum est publico luctu, ac si parente orbati omnes essent. Sunt autem qui scribant, anno secūdo Vespasiani, qui annis decem imperium obtinuit, Cletum Lino successisse. Vtcunq; sit, constat Cletum uiꝝ optimū ac sanctissimum fuisse, nihilq; ꝑtermisisse, quod ad augēdam ecclesiam dei ptineret. Huius aūt tem poribus fuit Lucas medicus Antiochensis, græci sermonis apprime doctus, Pauli apostoli imitator, & omnis peregrinationis eius comes ac socius. Scripsit aūt euan geliū, quod à Paulo laudat. Vnde merito Euangelium illud suū esse Paulus dicit. Apostoloꝝ uero res gestas, quēadmodum uiderat cōscripsit. Vixit annos octogin ta tres: uxorem habuit in Bithynia, sepultus est Cōstantinopoli: ad quam urbē xx. Constantij anno eius ossa cū reliquijs Andreæ apostoli de Achaia translata sunt. Philippus quoq; eadem tēpestate ex Scythia, quam uiginti annis in fide, exemplo, prædicatione retinuit, in Asiam rediens, Hierosolymis moritur. Cletus autē cum ecclesiam dei optime pro tempore constituisset, redactis in ordinem ex mādato Pe tri uigintiquinq; presbyteris, sub Domitiano martyrio coronat, ac sepelitur apud beati Petri corpus in uaticano, quinto calēdas Maij. Affecti & alij multi martyrio, inter quos est habita & Flauia Domicilla, Flauij Clementis consulis ex sorore ne/ ptis, in insulam Pontiam relegata, quia Christianam se fassa est. Sedit autē Cletus annis xij. mense uno, diebus xi. Sedes autem huius morte diebus uiginti uacat.

2. Cor. 8.

CLEMENS I.

iiij pont.

CLemens patria Romanus de regione Cæli mōtis, patre Faustino, Domitiani temporibus fuit: qui ab Augusto nonus Tito successit, Neroni aut Caligulæ similior q̃ patri Vespasiano aut fratri: moderatior tamen primis annis est habitus. Mox in ingentia uitia prorupit: libidinis, desidiæ, iracundiæ, crudelitatis, qui/

Domitia nus Tito successit.

bus criminibus trīodīj in se cōcitauit, ut pene patris ac fratris nomen aboleuerit. Multos autem ex nobilitate interfecit, plerosque in exilium misit, eoq; in loco trūcari iussit. Tantæ uero desidiæ fuit, ut in cubiculo solus muscas præacuto stylo configeret. unde quidam prodiens interrogatus: esset ne quispiam cum Cæsare: respondit per iocum, Ne musca quidem. Eo præterea dementiæ & iactantiæ uenit, ut se dominum ac deum uocari, scribi, coliq; iusserit. Hic autem secundus post Neronem Christianos persequitur. Exquiri quoq; quæstionibus & tormentis genus Dauid inter Iudæos mādauit, congsitumq; funditus perdi ac deleri. Tandem uero diuina superueniente ultione, in palatio a suis interficitur anno imperīj decimoquinto. Huius uero cadauer p uespiliones delatū ignominiose sepelitur. Philix enim in suburbano suo latina uia illud funerauit. Clemēs autem quartus, ut dixi, tum erat Romæ post Petrum episcopus. Nam Linus secundus est habitus, tertius Cletus, tametsi plerīq; latinorum secundum post Petrum putauerint Clementem fuisse: quod etiam epistola ad Iacobum Hierosolymitanum episcopū plane significat: Simon Petrus ubi finē uitæ suæ adesse sensit, in corona fratrū positus, apprehensa manu mea, hunc, inquit, urbis episcopum constituo, qui mihi in rebus omnibus posteaquam Romam ueni, comes fuit. Subterfugiebam ego tātum onus. tum ille, tibi tantummodo consules, populum dei in fluctibus ambulantem deseres, cum periclitanti subuenire possis: Verum hic omnium modestissimus, ut dixi, Linum & Cletum sponte sibi in tanto honore prætulit. Scripsit itē Romanæ ecclesiæ nomine ad Corinthios epistolam quidem perutilem, nec characteri epistolæ differentē, quæ sub Pauli nomine ad Hebræos fertur. Legitur hæc publice à nonnullis: extat & secunda eius nomine, quam ueteres non adeo probarunt. Disputationem quoq; Petri & Appionis, longo sermone ab eodem conscriptam, Eusebius in tertio historiæ suæ uolumine coarguit. Peruenisse autem ad hæc usq; tēpota Iohannem apostolum cōstat, Zebedæi filium, Iacobi fratrem. Hic uero omnium nouissimus euangelium scripsit, ac ea confirmauit, quæ à Matthæo, Marco, Luca cōscripta fuerant. Ferunt & idob eam rem à Iohanne pontremo factum, quo Ebionitarum dogma consurgens infringeret, qui asserebant & impudenter quidē, Christum ante Mariam non fuisse: eius enim diuinam naturam Iohannes explicat. Scripsit & alia multa, tum uero Apocalypsim, relegatus à Domitiano in Patmos insulā, quo postea interēpto, & actis eius ob nimiā crudelitatē à senatu rescissis, imperāte Nerua Ephesum redījt: ibiq; usq; ad Traianū principē cōsilio & scriptis ecclesias Asiæ sustentans, senio confectus, sexagesimo octauo post passionē Christi anno in domino quieuit. Clemens autē pietate, religione, doctrina multos ad fidē Christi quotidie traducebat. Quamob remP. Tarquinius sacrorum princeps cum Mamertino urbis præfecto Traianum in Christianos concitat. Cuius imperio in insulam Clemens deportatur: ubi ad duo millia Christianorum ad secanda marmora damnatorum inuenit. Dum ibi uero aquæ penuria laboraretur, quam sexto miliario repetebant, Clemens collem haud longe positum conscendens, agnum uidit, sub cuius dextro pede fons diuinitus abundantem aquam scaturiebat, qua quidem & recreati omnes sunt, & multi ad fidem Christi conuersi. Hanc ob rem motus Traianus, ex satellitibus suis quosdam mittit, qui Clementem in mare proījceret, alligata ad collum ancora, cuius sacratissimum corpus non ita multo post ad littus delatum est: atque eo loci sepultum extructo templo, unde fons diuinitus emanauerat. Hoc autem factum narrant xix. calendas decēbris, anno tertio Traiani principis. Sedem uero Petri retinens annis nouem, mensibus duobus, diebus decē, & regiones septem notarījs diuisit, qui diligenter res gestas martyrum scriberēt: & habitis quoq; de more sacris ordinibus decēbri mense, presbyteros decem, diaconos duos, episcopos quindecim creat. Eius autem in morte dies xxīj. sedes uacat.

Iohannes quādo suum euangeliū scripserit.

ANACLETVS .I.

V. Pontifex.
Nerua imperator.

ANacletus natione græcus, patria Athenienſis, Antiocho patre natus Clementi ſuccedit, Neruæ Traiani temporibus. Nerua enim moderatæ uitæ, iũ publicæ iũ priuatæ princeps, æquiſſimũ ſe atq; utilem reip. præſtitit. Præterea uero eius opera ex ſenatus decreto Domitiani acta abrogata ſunt, unde multi ab exilio rediere. Pleriq; uero bona ſua, quibus antea ſpoliati fuerãt, huius beneficio recepere. At Nerua cũ iam ſenio premeretur, & mors inſtaret, reip. cauens, Traianum principem in filium per adoptionem accipiens, ſecundo & ſeptuageſimo ætatis anno moritur, imperij uero ſui anno primo & menſe quarto. Nerua itaq; Traianus genere Hiſpanus, cognomento Vlpius Crinitus, imperiũ accipiens, militari gloria, urbanitate & moderatione om̃es principes ſuperauit. Nã fines imperij longe & late diffudit, Germaniam trãſrhenanam in priſtinum ſtatum reduxit, Daciã & multas trans Danubiũ gentes imperio Romano ſubegit, Parthos recepit, Albanis regem dedit, Euphratem & Tigrĩ prouincias fecit, Armeniam, Aſſyriã, Meſoporamiam, Seleuciam, Cteſiphontem, Babylona uicit & tenuit, uſq; ad Indiæ fines, & mare rubrum acceſſit, in quo etiam claſſem conſtituit, qua Indiæ fines uaſtaret. Anacletus autem inſtitutis & moribus eccleſiam Romanã cõfirmaturus, conſtituit ne præſul, neve clerici barbã uel comam nutrirẽt, neve epiſcopus à paucioribus q̃ à tribus epiſcopis ordinaretur: utq; clerici publice, non priuatim, ad ſacros ordines aſciſcerentur. Om̃ibus quoq; fidelibus præcepit, ut peracta conſecratione communicarent: qui uero nollent, é ſacris ædibus eliminarentur. Augebatur hac ratione mirum in modum Chriſtiana reſp. Quare Traianus ueritus ne quid detrimenti Romanũ imperium inde caperet, tertiam perſecutionem in Chriſtianos cõceſſit, qua quidem multi interempti ſunt: maxime uero Ignatius Antiochenæ eccleſiæ tertius poſt Petrum epiſcopus, qui captus & damnatus ad beſtias, dum Romam à ſatellitibus traheretur, quos decem leopardos uocat, omnes Chriſtianos in itinere oratione uel literis in fide cõfirmabat: Sic ingens, ut Ieſum Chriſtum inueniam, ignis, crux, beſtiæ, confractio oſſium, & totius corporis contentio, & tormenta diaboli in me ueniant, dummodo Chriſto fruar. Cum autem iam audiret leonũ rugitum, frumentũ ſum, inquit, dentibus beſtiarũ molar, ut panis mundus inueniar. Moritẽ autẽ undecimo Traiani anno, eiuſq; reliquiæ Antiochiæ iacent extra portã Daphnicã. At uero Plinius Secundus, q tum prouinciam gubernabat, miſericordia ob multitudinem interemptorum motus, ad Traianum ſcribit, Innumera hominum millia q̃tidie obtrũcari, in quibus nihil omnino ſceleris deprehenderetur, aut aliquid quod Romanas leges offenderet, niſi hoc ſolum q̃d antelucanos hymnos Chriſto cuidam canerent deo: adulteria uero aut huiuſmodi crimina apud eos illicita haberi. Vnde permotus Traianus, reſcribit, Chriſtianos quidem non eſſe requirendos, oblatos tamen puniri oportere. Perijt etiam illo tumultu Simon domini conſobrinus, hieroſolymitanus epiſcopus in cruce poſitus, filius Cleophæ, qui centum & uiginti cõpleuit annos. Hæc autem quæ dixi, ſub hoc põtifice geſta ſunt, nõ autem ſub Cleto, ut Euſebius in tertio hiſtoriæ ſuæ libro oſtẽdit. Damaſus enim Cletum ab Anacleto patria & genere mortis differre oſtẽdit. Nam Cletus natione Romanus, ſub Domitiano: Anacletus uero Athenienſis, ſub Traiano principe moritẽ. Hic autem & memoriam patri compoſuit, & ſeorſum à plebe loca ubi martyres ſepelirentur aſſignauit: & ſacris ordinibus ſemel menſe decembri habitis, presbyteros quinq;, diaconos tres, epiſcopos diuerſis in locis ſex numero creauit, quo quidem ultimo ſupplicio perempto, uacat epiſcopatus diebus tredecim. Sedit autem annis nouem, menſibus duobus, diebus decem.

EVARISTVS .I.

vi. pont.

EVaristus natione græcus, patre Iudæo, nomine Iuda, ex Bethleē ciuitate, ad Traiani tempora peruenit, cuius principis ob singularem iustitiam & huma nitatem libenter mentionē facimus. Nam ubiq; terrarū ita se æqualem omnibus præbuit, ut usq; ad Iustiniani tempora in creatione principū sit acclamatū, Feli cior sit Augusto, ac Traiano melior. Præterea uero tantæ comitatis & humanita tis fuit in uisendis ægrotis, salutādis amicis, celebrandisq; passim festis diebus, inus tantiumq; conuiuijs, ut ei tanta benignitas uitio daretur, unde dictū illud impe ratore dignum prodijt. Talem priuatis imperatorem esse oportere, quales sibi pri uatos optat habere. Honores autē, diuitias, facultates, præmia benemerentibus æque distribuit. Nulli quicquam iniuriarū fecit augendi ærarij gratia. Immuni/ tates ciuitatibus inopia laborantibus dedit. Fluminum traiectiones ac itinera pe culosa, tuto & saluberrimo opere composuit. Portum Anconitanū, ducto præal to & lato muro ad coercendos maris fluctus, muniuit. Nihil in uita agens, nihil cogitans, q̄d ad communem utilitatem non pertineret. Hac tanta gloria belli do miq; parta, apud Seleuciam Isauriæ ciuitatē profluuio uentris perijt, anno impe rij eius decimooctauo, mense sexto: cuius ossa Romam postea delata sunt, & in ur be sepulta urna aurea in foro, quod ipse struxit sub columna cochlide, quam ad/ huc cernimus: cuius altitudo centum & quadraginta pedum est. At Euaristus (ut Damasus ait) titulos in urbe Roma presbyteris diuisit, & septem diaconos in ordinem redegit, qui custodirent episcopum prædicantem propter stylum ueritatis. Idem constituit, ne plebis in episcopum accusatio reciperetur. Ordinationes ter habuit mense decembri, ac presbyteros sex, diaconos duos, episcopos per di/ uersa loca numero quinq; creauit. Huius tēpore Papias fuit, Iohānis auditor, hi/ eropolitanus episcopus, qui nō tantum historiæ ueterum discipulorum domini, quantū uoce Aristonis & senioris Iohannis adhuc uiuentis, delectatus est. Vnde apparet ex ipsa nominum dinumeratione, cum omnium fere apostolorum men/ tionem fecisset, alium esse Iohannem, qui inter apostolos locatur alium seniorem Iohānem, quem post Aristonem numerat, qui certe doctissimus est habitus: quē q; etiam multi secuti ob doctrinam sunt, ut Irenæus, Apollinarius, Tertullianus, Victorinus Pictauiensis, Lactantius Firmianus. Quadratus quoq; apostolorū discipulus, ecclesiam dei tum periclitantē, fide & industria sua quoad fieri potuit sustētauit. Nam cum Hadrianus tū Athenis hyemē agens, symmystesq; Eleu sinæ omnibus pene sacris initiatus, occasionem sæuiendi in Christianos dedisset, Quadratus ipse librum Hadriano porrexit de honestate religiōis christianæ com positum, plenum fidei & rationis. Idem fecit Aristides Atheniensis philosophus, sub pristino habitu Christi discipulus: uolumen nanque nostri dogmatis ratio/ nem continens, eodem tempore, quo & Quadratus, Hadriano principi obtulit. His autem apologeticis libris factū est, ut Hadrianus iniustum fore existimans, Christianos indicta causa ubique occidi, Minutio Fundano Asiæ pconsuli scri pserit, neminem occidendum, nisi de accusatore & crimine constaret. Euaristus autem (ut quidā tradunt) martyrio coronatur ultimo Traiani principis anno. Sed melius censent, qui sub Hadriano nondum in Christianos placato, id ei con tigisse scribunt. annis enim nouem sedit, mensibus decem, diebus duobus. Sepul tus est autem Euaristus in Vaticano apud beati Petri corpus, sexto calendas no uembris. Vacat tum sedes dies xix.

Traiano impera- tor

ALEXANDER .I.

vij. pont.

ALexander patria Romanus, patre Alexādro, ex regione Capitetauri, iuue nis ætate, moribus senior, usq; ad Aelij Hadriani tempora puenit. Hadria nus enim consobrinæ Traiani filius, imperiū accipiēs, primo quidē Christianis

aduersatus est, postea (ut deinceps dicetur) cognita eorum religione & pietate, in eos admodum beneficus fuit. De populo Romano benemeritus, patri patriæ sta tim appellatur: eiusq; uxor Augustæ nomē suscepit. Vtraq; uero lingua eruditis simus, & leges multas composuit, & bibliothecam insignem Athenis ierulit, Plu tarchi Cheronæi, Sixti, Agathoclis & Enomai philosophi doctrina ac familiari tate delectatus. Atheniensibus autē leges petentibus, ex Draconis & Solonis sen tentia iura composuit. Idē quoq; sacris Eleusinæ initiatus, multa Atheniensibus dona cōtulit, eorumq; pontem restituit, quem Cephysus fluuius inundatus allu uione dissoluerat. Fecit & Romæ sui nominis pontem, qui adhuc extat, & sepul chrū in Vaticano apud Tiberim, q̄ nunc pontifices pro arce utuntur: Tiburti nam quoq; uillam mirō sumptu ædificauit, quæ quidem hodie Tibur uetus appel latur: in eaq; prouinciarum & locorum celeberrima nomina inscripta erant. Pelu sium autem ueniens, Pompeij tumulum magnificentius extruxit, murum duxit in Britannia octoginta millia passuum: q barbaros Romanosq; diuideret, Septi cio Claro prætorij sui tum præfecto, & Suetonio Tranquillo epistolarum magi stro. At uero Alexāder Romanus pōtifex, primus ob memoriā passionis Chri sti in sacrificio addidit, Qui pridie quā pateretur, usq; ad hāc clausulam, Hoc est corpus meum. Instituit item, ut aqua quam sanctā appellamus, sale admixta in terpositis sacris orationibus, & in templis, & in cubiculis ad fugandos dæmones retineretur. Voluit quoque aquam admisceri uino in consecratione sanguinis & corporis Iesu Christi, q̄ significatur Christū ecclesiæ coniunctum esse. Oblatio nem quoq; ex azymo, non autem ex fermētato, ut antea, fieri mandauit: quia hoc modo purior ac potior haberetur, & Ebionitis hæreticis calumniandi occasio au ferretur. Huius uero temporibus fuit Agrippa cognomento Castoris, qui Basili dis hæretici uolumina in euangelium scripta, sua doctrinā mirifice confutauit. Barrabam & Barthecab eius prophetas, conficta scilicet ad terrorem nomina, & deum maximum eiusdem Abraxas, deridēs. Mortuus est autē ea tempestate Ba silides, qua & Cothebas dux iudaicæ factionis, Christianos uarijs supplicijs perse cutus est. Huius uero atq; Iudæorum omniū pertinaciā Hadrianus imperator ultima cæde perdomuit, præcepitq; ne cui Iudæo facultas introeundi Hierosoly mā daretur, Christianis tantummodo ciuitate permissa, quam mœnibus & ædi ficijs instaurās, de suo nomine Aeliam appellauit. In eadē uerō ciuitate Marcus ex gentibus primus episcopus constituitur, cessantibus his qui fuerant ex Iudæis. Huius quoq; pōtificis tempore martyrium pro fide Christi Sapphira Antioche na, & Sabina Romana mulier passæ sunt, & Fauorinus, Palæmon, Herodes At heniēsis, Marcus Byzantius rhetores insignes habent. At Alexander post ordi nationes tres, q̄s habuit mense decembri, quibus presbyteri quinq;, diaconi tres, episcopi per diuersa loca quinq; creati sunt, martyrio coronatur cum Euentio & Theodoro diaconis, sepeliturq; in uia Nomētana, ubi interfectus est septimo ab urbe miliario. V. nonas Maij. Sedit annis X. mensibus vij. diebus duobus. Va cauit autem sedes dies uigintiquinque.

Hadrianus imp.

Agrippa cognomēto Castoris.

SIXTVS .I.

viij pont.

Sixtus natione Romanus, patre pastore: uel ut alij uolunt, Heluidio fuit, Ha driani tempore, usq; ad Veræ & Anniculū cōsules. Quem quidē Hadrianū inter bonos principes numerandum censuimus. Liberalis enim, splendidus, ma gnificus, ac clemens fuit. Nam & seruum in se gladio furentem, medicis curādū tradidit, & ægrotos bis terve in diem inuisit, & Alexādriam à Romanis euersam sua instaurauit impensa: Romæ pantheō restituit, ac munera aromatica populo dedit. Moriens hos uersus fecisse dicitur:

Animula, uagula, blandula,
Hospes, comesq́; corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula,
Nec ut soles, dabis iocos.

Moritur autem morbo intercutaneo, xxij. imperij sui anno, ac sepelitur Puteolis in uilla Ciceroniana. Sixtus autẽ rei diuinæ (ut par erat) curam gerens, cõstituit ne à quoquam nisi à ministris sacrorum, mysteria & uasa sacra tangerent, maxime uero à fœminis: neve, quod sacerdotes corporale uocant, ex alio quam ex lineo panno, & quidem purissimo, fieret. Idem censuit, ne episcopi ad sedem apostolicam uocati, redeuntes à suis reciperentur, nisi secum deferrent literas pontificis plebẽ salutantis. In celebratione uero mandauit, ut sanctus, sanctus, sanctus, dominus deus sabaoth, cantaret. Nuda primo hæc erant, & omnia simpliciter tractabantur. Petrus enim ubi cõsecrauerat, oratione pater noster, usus est. Auxit hæc mysteria Iacobus episcopus Hierosolymitanus: auxit & Basilius, auxere & alij. Nã Cælestinus Missæ introitũ dedit, Gregorius Kyrieeleyson, Gloria in excelsis deo Telesphorus, collationes Gelasius primus, epistolã & euãgeliũ Hieronymus, Alleluia uero sumptum est ex ecclesia Hierosolymitana. Symbolũ in concilio Niceno: Mortuorum autem cõmemorationẽ Pelagius inuenit. Thus Leo tertius, Osculũ pacis Innocẽtius primus. Vt caneretur Agnus dei, Sergius pontifex instituit. Cum uero Sixti temporibus propter frequentes cædes pauci reperirentur, qui nomen Christi profiteri auderent, & Galli Christiani præsulẽ sibi deposcerent, eo Peregrinum Romanum ciuem misit, qui cõfirmatis in fide Gallis, Romam rediens, ultimo supplicio afficitur in uia Appia, eo loci ubi Christus discedenti Petro apparuit. Eius corpus in Vaticanum per fideles delatũ, apud sepulchrum Petri recõditur. Aquila quoq; Iudæus natione Ponticus, cũ Priscilla uxore edicto Claudij discedens, usq; ad hæc tempora (ut non nulli aiunt) superuixit, secũdus Mosaicæ legis interpres, post illos lxx. q Philadelphi temporibus fuere. At uero Sixtus ubi ordinationes ter mense decẽbri habuisset, quibus presbyteros xi. diaconos undecim, episcopos per diuersa loca iiij. creauit, martyrio coronatur, & in Vaticano apud Petrum sepelitur. Sedit autem annis decem, mensibus tribus, diebus uiginti uno. Vacat tum sedes biduo tantum.

Aquila cũ Priscilla.

Ex pont.

TELESPHORVS .I.

Telesphorus natione græcus ex patre anachoreta, Antonini Pij tẽporibus fuit, cuius quidem imperatoris paternũ genus e Gallia cisalpina originem habuit. Imperauit autẽ cũ filijs Aurelio & Lucio annis ij. ac uiginti, mensibus tribus, tãta cũ modestia & benignitate, ut merito Pij cognomentum adeptus sit, ac pater patriæ appellatus. Nulli enim unquã tum priuatim, tum publice acerbus fuit: aut in redimendis pecunijs, aut exactione tributi, quod quidem interdũ ita remisit ut cautionibus incensis omnium debita relaxaret. Quid plura de hoc principe dicã? Qui religione, pietate, gratia, humanitate, clemẽtia, iustitia, modestia cũ Numo Pompilio bonorũ omniũ sententia cõparari potest. Is præterea cũ Tiberis inundatione plurima Romæ uexasset ædificia, tum priuata, tũ publica, sua impensa ciues in restituẽda urbe liberalissime iuuit. Tarracinensem q; que & Getharum portum miris operibus, ut nunc etiam apparet, restituit. eius quoq; impensa erectam esse columnam illam cochleam putarim, à qua urbis celeberrima regio nomen accepit. Telesphorus autem quem diximus Sixto successisse, cõstituit ut septem hebdomadibus ante pascha ieiunium obseruaretur, utq;

Antoninus Pius.

in natali Iesu Christi noctu tres Missæ celebrarētur: Prima in dimidio noctis, q Christus in Bethleē nascitur: secunda, illucescentē aurora, quando à pastoribus cognitus est: tertia, eadē hora diei, qua nobis dies redēptionis & ueritatis illuxit, quū omni reliquo tempore ante horam tertiam celebrare interdictum esset, qua hora dominus noster in crucē ponitur, ut Marcus ait. Constituit item, ut ante sacrificium hymnus ille caneretur, Gloria in excelsis deo. Huius tēporibus multū elaborauit pro fide Christi Iustinus philosophus ex Neapoli urbe Palæstinæ, q & Antonino Pio principi ac filiis eius librum dedit contra gentes scriptum, & dialogum contra Tryphonem principem Iudæorū habuit. Inuectus est & in Marcionem, qui Cerdonis dogma secutus, alterum bonum, alterum iustū dominum asseruit, tanquam duo cōtraria principia creationis & bonitatis. Impugnauit & Crescentem Cynicum ut gulosum, mortis timidum, luxuriæq; ac libidinum appetentissimum, Christiq; blasphemum: cuius insidiis ad extremū circunuentus pro dignitate Christiani nominis sanguinē fudit. Hunc aūt Iustini hostem nō philosophum fuisse, sed Philopompum, id est, amatorem arrogantiæ scribit Eusebius. Eodem quoq; tempore inualuisse Valentinianam hæresim constat. Hi quidem Valentini cuiusdam Platonici sectatores, dicebāt Christum de corpore uirginis nil sumpsisse, sed per eam tanquam per fistulam quādam purum trāsiisse. Photinus autem tum Lugdunensis episcopus, uir certe singularis uirtutis & doctrinæ (ut ait Isidorus) iam nonagenarius, martyrii coronā constanti animo perpessus est. At uero Telesphorus cum ordinationes quatuor mense decembri habuisset, creassetq; presbyteros undecim, diaconos octo, episcopos tredecim, martyrium subiens, apud beati Petri corpus in uaticano sepelitur. Sedit annis undecim, mensibus tribus, diebus xxii. Vacat tum sedes dies septem.

Valētiniana heresis.

HIGINVS .I.

Higinus natione Græcus, patria Atheniensis, patre philosopho, Antonino Pio imperāte, Telesphoro successit. Addere uero aliqd etiā de laudib. Pii, antequā ad Higinū ueniam, hominis uirtus me cogit. Qui adeo moderatæ gloriæ fuit in re militari, ut defendere magis prouincias quam augere studeret: utq; hanc Scipionis sententiam sæpius usurparet ac diceret, Malle se unum ciuem seruare, quā mille hostes occidere, cōtra Domitiani institutum, qui populi Romani exercitum hostibus obiiciebat, quo rarior in patriā reuerteretur, adeo multitudinem oderat, & reformidabat ob eius sæuitiam. Tantæ autē iustitiæ Pius fuit, ut multi reges, multæq; nationes positis eius iussu armis, ad hominem controuersias suas litesq; deferrent, eiusdem sententiæ statim parerent. Ob hæc autē merita quæ maxima sunt, populus Romanus mortuo & flaminem, & circēses, & templum & sodales Antonianos, lachrymantibus omnibus, cōstituit. At Higinus urbis Romæ episcopus, tum maxime clerum prudenter in ordinem redegi, gradus distribuit, instituitq; ne templa sine celebratione dedicarentur, neve augerētur diminuerenturq; sine arbitratu metropolitani uel episcopi. Vetuit item ne ligna reliquave materies ad ædificanda templa cōgesta, in prophanos usus cōuerteretur, posse tamen ad structuram alterius templi uel cœnobii, cōcedente episcopo, trāsferri. Voluit item unum saltem patrinum unamve matrinā baptismo interesse: Sic enim eos appellant, qui infantes tenent dum baptizantur, licet uera patrimus & matrima aliud significent. Est enim patrimus (teste Festo) qui cum pater sit, patrem adhuc habeat: idē de matrima dicēdum est. Instituit præterea ne metroplitanus episcopū prouinciæ suæ alicuius criminis reum faceret & damnaret, nisi prius a prouincialibus episcopis causa discussa & cognita fuisset. Sūt tamē qui hoc postremum Pelagio pontifici ascribāt. Huius quoq; tempore fuit & Polycarpus Iohannis apostoli discipulus, Smyrnæus episcopus ab eo creatus,

x. pont.

Laudes Antonini Pii imp.

Polycarpus Iohānis apostoli discipulus.

ac totius Asiæ religione & doctrina tũ facile princeps. Is autem Romam ueniẽs, plurimos fidelium Marcionis & Valentini falsa persuasione deceptos, ad fidem reduxit. Cum autẽ Marcion forte huic obuiam factus, diceret, me ne cognoscis? Respondit, cognosco quidẽ primogenitum diaboli. Negabat enim patrẽ Christi deum esse creatorem, qui per filium mundum fecerat. Postea uero imperãte M. Antonino & L. Aurelio Commodo, quarta post Neronẽ persecutione Smyrnæ sedente proconsule, igni crematus est. Melito quoq; Asianus Sardẽsis episcopus, Frontonisq; oratoris discipulus, librũ de doctrina Christiana M. Antonino tradidit. Huius ingenium Tertullianus miris in modũ laudat: dicitq; à plerisq; nostrorum prophetã habitum esse. Scripsit & Theophilus Antiochẽnis ecclesiæ episcopus librũ cõtra Marcionem, imperãte M. Antonino: Scripsit & librum contra Hermogenis hæresim, qui materiam non naturam introducẽs, deo nõ autẽ naturæ eandem comparauit, materiam elementorum & deum appellans. Higinus autem bene de ecclesia dei meritus, cum ordinationes ter decembri mense habuisset, creassetq; presbyteros quindecim, diaconos quinq;, episcopos sex, moritur, & apud beati Petri corpus in Vaticano sepelitur tertio idus Ianuarij. Sedit annos quatuor, menses tres, dies quatuor. Sedes autem quatriduo tum uacat.

xi. pont.

PIVS .I.

PIus natione Italus, patria Aquileiẽsis, patre Ruffino, M. Antonini Veri tẽpora attigit, qui tum unà cũ L. Aurelio Commodo fratre annis decẽ & nouem imperiũ æquo iure administrauit. Bellum autẽ contra Parthos simul susceptum, admirabili uirtute & felicitate gesserunt, de hostibusq; triumpharunt. Verum nõ ita multo post apoplexiæ morbo e medio sublato Commodo fratre, Antoninus solus imperium obtinet: quem certe ob eius præstantiam in omni genere uirtutis animum, mirari facilius quã laudare licet. Hic enim & quia à teneris annis eiusdem animi eiusdemq; uultus in quauis fortuna semper est habitus, & quia benignitas naturæ cum doctrina à Collatino Frontone oratore habita, in eodẽ uiro certabat, ab omnibus Philosophus merito appellatus est Platonis sententia, quam semper (Capitolino teste) in ore habuit sæpius repetitã, tum demum flore re ciuitates, si aut philosophi imperarẽt, aut imperantes philosopharẽtur. Adeo autem doctrinæ auidus fuit, ut imperator etiam Apollonium philosophũ & Sextum Plutarchi nepotem, legentẽ audiuerit. Frõtonis quoq; præceptoris statuam honoris causa in senatu collocauit. Hoc tempore Pius pontifex cõsuetudinẽ & quidem magnam cum Hermete habuit, qui librum scripsit titulo pastoris insignitum. Quo quidem in libro angelus pastoris personam induens, ei mandat, ut omnibus persuadeat pascha die dominico celebrari: quod etiam fecit. Constituit item Pius, ne hæreticus quispiam ex Iudæorum hæresi susciperetur & baptizaretur. Rogatu primo Praxedis sanctissimæ fœminæ, thermas Nouati in uico patricij in honorẽ sororis suæ diuæ Pudẽtianæ dedicauit. Multaq; dona huic templo obtulit, ac sæpius eodem in loco sacrificium deo præstitit. Vbi & fontem baptismi cõstituit, ac benedicens consecrauit, multosq; uenientes ad fidem in nomine trinitatis baptizauit. Illis quoq; pœnam constituit, qui negligentes sunt in attrectando Christi sanguine & corpore. Pœnitentiam (inquit) agant quadraginta diebus, quorum negligẽtia in terrã aliquid deciderit, si super altare, tribus diebus: si super linteum quatuor: si in aliud linteum, nouẽ diebus. Vbicunq; deciderit, si recipi potest, lambatur: si in secus, aut lauetur, aut radatur: lotũ & rasum, aut comburatur, aut in sacrariũ reponatur. Huius tempore in precio est habitus Apollinarius Asiæ Hierapolitanus episcopus, qui insigne uolumen de fide Christi M. Antonino secundo tradidit. Scripsit & in Cataphrygas, qui tunc etiam cũ Pri-

Marcus Antoninus Verus imp.

Hermes.

Apollinarius Asiæ Hierapolitanus.

Scilla & Maximilla insaniebant uaticinantes, incipiente tamẽ Montano, quorũ omnium hæc erat opinio, aduentum spiritussancti non in apostolis, sed in se traditum fuisse. Illis quoq; tẽporibus laudabatur & Tatianus uir doctissimus, q̃diu ab opinione Iustini martyris præceptoris sui nõ discessit. Nã postea inflatus opinione sui, nouam hæresim cõdidit, quã postea Seuerus auxit, unde Seueriani appellati. Hi uinum nõ bibunt, carnes fastidiunt, & uetus testamentum ac resurrectionem non recipiunt. Præterea uero Philippus Cretensis episcopus, præclarũ cõtra Marcionem librũ hoc tempore edidit. Nam (sicuti dixi) Marcionistæ Cerdonis dogma sequebantur. Scripsit & Musanus librum cõtra quosdã, qui ad Eucratitiarum hæresim declinabant: horum quidem opinio cum Seuerianis conuenit. Omnem enim coitum spurcum putabãt, ciboś q; damnabant, quos deus generi humano proposuisset. At uero Pius ubi in ordinationibus suis, quæ quinque fuere, mense decembri presbyteros decem & nouem, diaconos unũ & uiginti, episcopos decem creasset, moritur, & apud beati Petri corpus in Vaticano sepelit, quinto idus Iulij. Sedit uero annis undecim, mẽsibus quatuor, diebus tribus. Vacauit tum sedes dies tredecim.

Tatianus hæreticus.

Musanus cõtra hæreticos.

ANICETVS .I.

xij pont.

ANicetus natione Syrus, patre Iohanne de Vicomurco: uel (ut Damaso placet) Humisia, eiusdem Antonini Veri tempore fuit, de quo in Pio diximus, quem quidem Antoninum philosophia nequaquam à rebus in bello gerendis retardauit. Nã Germanos, Marcomannos, Squados, Sarmatas ingẽti uirtute & fœlicitate una cum filio Cõmodo Antonino superauit, ac triumphum egit. Iturus autem ad hoc bellum, cum non haberet unde stipẽdia militibus præberet exhausto ærario, omnem imperatoriam supellectilem, omnemq; ornatũ uxoris in foro Traiani hastæ subiecit. Verum cum postea superato hoste in patriã redisset, emptoribus precia restituit. Nemini tamẽ molestus fuit, qui reddere empta noluisset parta uictoria, in omnes de rep. meritos liberalis fuit. Tributa quibusdã prouincijs remisit. Fiscalium titulorum monumẽta in foro congesta cremari iussit. Leges seueriores nouis constitutionibus temperauit. His rebus gestis factum est ut ab oĩbus ita diligeretur amareturq;, ut sacrilegi nomẽ incurreret, qui eius imaginem domi nõ habuisset. Anicetus autẽ ecclesiæ Romanæ consulens, ne moribus petulantiũ quorundam labefactaretur, instituit ne clericus ullo modo comam nutriret secundum Apostoli præceptum: neue episcopus consecrari posset à paucioribus quam à tribus eiusdẽ ordinis uiris, quod postea Nicena synodus confirmauit. Vbi uero metropolitanus consecrandus est, omnes prouinciales interesse debent. Statuit præterea (ut Ptolomæus ait) ne episcopus crimen metropolitani sui ad alium, quam ad primatem aut ad sedem apostolicã deferret, quod & dicta synodus, & autoritas summorum pontificum deinceps confirmauit. Eiusdem etiam institutũ fuit, ne archiepiscopi nisi ex singulari titulo primates nominarentur. Hi autem merito patriarchæ uocantur, cæteri autem archiepiscopi nominentur: uel (ut quidam uolũt) metropolitani. Huius tẽporibus Egesippus laudatór fidei nostræ fuisse dicitur, qui omnem à passione dñi usque ad suam ætatem ecclesiasticorũ operũ texuit historiã sermone simplici: ut quorũ uitam quã diligentissime obseruauit, eorũ quoq; dicendi genus imitaretur. Affirmat autẽ se Romam Anicete tempore decimi post Petrũ episcopi peruenisse, ac perseuerasse usq; ad Eleutheriũ q Aniceti quondã diaconus fuerat. Multa uero in idololatras scripsit, quod tumulos mortuis tẽpla q; facerent, ut Hadrianus q in honorẽ Antinoi serui, quem in delicijs habuerat, gymnicũ agona constituit apud Antinoũ ciuitatem, quã de nomine ipsius conditã uocauit, ac prophetas in tẽplo statuit. Sunt

qui & Dionysium huius ætate fuisse dicant. Variantur hoc loco tempora, cũ alij Pium, alij Anicetum præponant. uariantur & historiæ. Vtcunq; sit, in rã remota historia, tantaq; maiorum negligentia, satius erit, res ipsas paulo ante uel post gestas aliqua ex parte attingere, quàm eas omnino prætermittere. Anicetus autẽ ubi ex ordinationibus quinq;, quas mense decembri habuit, presbyteros nouẽdecim, diaconos quatuor, episcopos nouẽ creasset, martyrio coronatus, ac sepultus est in Calisti cœmiterio uia appia xv. calend. Maij. Sedit annos undecim, menses quatuor, dies tres. Sedes uero dies septemdecim post eius mortẽ uacat.

xiij pont

SOTER .I.

SOter natione Cãpanus, patria Fundanus, ex patre Cõcordio, L. Antonino Commodo imperante fuit. Hic enim omnibus incommodus, ut Lãpridius ait, Nil commune cũ patre habuit, nisi quòd & ipse contra Germanos adiuuantibus Christianis militibus feliciter pugnauit. In eo bello cum exercitus Commodi penuria aquæ laboraret, ferunt precibus Christianorũ militum aquam diuinitus e cælo missam, pluraq; fulmina in Germanos & Sarmatas cecidisse, quod etiam imperator ipse accidisse literis suis testatus est. Cæterum ad urbem rediẽs, in omnia luxuriæ & obscœnitatis dedecora prolabitur, nihil uirtutis & pietatis habens. Gladiatorijs quoq; armis in ludo, Neronẽ imitatus, depugnauit. In amphitheatro feris sese frequenter obiecit. Plurimos quoq; senatores interfecit, & eos maxime quos nobilitate industriaq; excellere animaduertit. Soter autem à tantis malis animum ad rem diuinam conuertens, instituit, ne monacha ulla pallam attrectaret, neve thus in acerrã poneret dum sacrificia fierent. Eius extabat epistola hac de re scripta ad episcopos Italiæ. Instituit item, ne legitima haberet uxor, nisi cui sacerdos ex instituto benedixisset, & quã parentes soléni pompa more Christiano marito collocassent, quamq; etiã paranymphæ de more custodiuissent. Hoc autẽ constituit, multa pericula reijciens, quæ in nouas nuptias cadere solent ex præstigijs & magicis artibus quorundam improborum. Gratianus tamen hoc decretum Euaristo ascribit. Vtri uero sit attribuendũ, legentes dijudicent. Non enim multum refert, illi ne an huic attribuatur. Soteris temporibus fuisse Dionysium Corinthiorum episcopum scribit Eusebius, qui tantæ eloquẽtiæ & industriæ fuit, ut non solum suæ ciuitatis & prouinciæ populos, uerumetiam aliarum urbium ac prouinciarũ episcopos suis epistolis erudiret. Instructus enĩ Pauli apostoli doctrina, facillime potuit sanctitate & eruditiõe alios in officio continere. Multa & Theodotion genere Asianus Tatiani discipulus, ad laudẽ religionis nostræ rum scripsit. Maxime uero Apellem hæreticum scriptis suis percommode irridet, quod deum quem coleret, ignorare se diceret. Affirmabat enĩ Christum non deum in ueritate, sed hominem in phantasia, apparuisse. Nõ desunt qui dicant Cataphrygarũ hæresim hoc tempore ortam, autore Montano. Clemens præterea Alexandrinæ ecclesiæ presbyter multa cõscripsit, e quibus illa sunt, Stromatum, id est, uarietatum libri octo, Hypotyposeon, id est, informationum libri totidem, contra gentes unus. Huius autem discipulũ Origenem fuisse constat. Huius quoq; ætati & Pinytũ Cretensem uirum eloquentissimum, & Oppianũ, qui Halieutica scripsit, poemam insignẽ, & Herodianum grammaticum quidam ascribunt. Soter autẽ ubi per ordinatiões quinq;, mẽse decẽbri habitas, presbyteros octo, diaconos nouem, episcopos undecim creasset, moritur, ac sepelitur uia Appia in cœmiterio Calisti. Sedit annos nouẽ, menses tres, dies unum & uiginti. Vacat tum sedes dies totidem.

Antoninus Commodus. Apelles hæreticus. Cataphrygarum hæresis. Origenes Clemẽtis discipulus.

ELEVTHERIVS .I.

xiiij Pontifex

ELeutherius natiõe Græcus, patria Nicopolitanus, patre Abundio, tẽporibus L. Antonini Cõmodi fuit, cuius flagitiosæ uitæ urbs ipsa pœnã tulit, Nã Ca

pitolium fulmine ictum unà cũ egregia illa bibliotheca maiorũ cura parata, con cremat. Aedes quoq; in proximo sitæ, eandem calamitatẽ sensere. Exortũ est deinde aliud incendium, quo & ædes uestræ, & palatiũ, bonaq; urbis pars exusta est, ac solo æquata. Tãtæ præterea temeritatis fuit, ut & suæ imaginis caput colos so permagno & egregio, priore detracto, imponi iusserit, & mẽsem decẽbrem ad imitationẽ Augusti Cæsaris, Commodum appellari uoluit, quæ õmia post mor tem eius abrogata sunt, ipseq; mortuus, etiã humani generis hostis adiudicatus est: adeo eius uita flagitijs cõtaminata omnibus erat odio. Strãgulatus in domo Vestalium duodecimo imperij sui anno & mense septimo, e medio sublatus est. Eleutherius autem quem diximus Soteri successisse, inito pontificatu, statim epi stolam accepit à Lucio rege Britanno, qua rogab at, ut se ac suós in Christianorũ numerum reciperet. Quare Fugatium & Damianum uiros optimos eò misit, q regẽ ipsum ac populum baptizarent. Erant tum in Britannia pontifices quinq; & uiginti, quos flamines uocabant. Inter hos autẽ tres archiflamines habebãtur, quorum in loco archiepiscopi tres constituti sunt, ut Prolemæus ait. Pro ioflami num uero loco primitiua ecclesia patriarchas instituit. Idem etiã statuit, ne quis ob superstitionem cibi genus ullum respueret, quo humana consuetudo uescere/ tur. noluit præterea quempiam de gradu suo deijci, nisi accusatus, reus criminis conuinceretur, exemplo saluatoris, qui errorem Iudæ, licet rei, nondum tamẽ cõ uicti, ita æquo animo tulit, ut quicquid interim egisset, pro dignitate apostolatus ratum firmumq; manserit. Prohibuit etiam, ne absente eo quem accusator reum facit, ulla in causa decerneretur, quam quidem sententiam & Damasus pontifex, & ius pontificũ postea confirmauit. Huius autem põtificatu & ecclesiis pax da/ ta est ac quies, & nomen Christianum per omnem terram mirum in modum au ctum, Romæ potissimũ, ubi multi ex nobilitate Romana cum coniugibus & li/ beris in fidẽ recepti, baptismi charactere notati sunt. Solus uero Apollonius ora tor insignis, martyriũ tũ passus est, habita prius oratione de laudibus Christia/ næ fidei, quod illis tẽporibus capitale habebatur. mortuo Apollonio, multæ hæ reses inualuere. Marcionis quippe secta uarie diuisa est. Alij enim unũ principi/ um fatebantur, alij duo, alij tria & tres naturas confirmãtes, fidem prophetis ab rogabant. Florinus quoque & Blasco noua contra ueritatem machinabantur fi gmenta. Deum creasse mala, contra illud, deus omia bona fecit. Contra hos sen sere Quolitiani, affirmantes deum non creasse mala, contra id quod scriptum est, ego sum deus creans malum. Sunt qui dicant & Galenum Pergamenum medi/ cum insignem, & Iulianum legumlatorem, & Frontonem rhetorem his tempori bus fuisse, quod ego in tanta perturbatione temporum & historiæ, nec affirmo nec refello. De Modesto uero & Bardezane affirmare ausim: quorũ alter in Mar cionem scripsit, alter uero in Valentinum. Nam cuius primum sectator fuerat, eius postea confutator factus est. Hunc Hieronymus concitatissimũ in dicendo fuisse affirmat, cum eius scripta ex Syra lingua in græcam conuersa uidisset: & si inquit, tanta uis est in interpretatione, quantam putabimus esse in sermone pro/ prio? Eleutherius aũt ubi ex tribus ordinationibus mẽse decẽbri habitis, presby teros duodecim, diaconos octo, episcopos quindecim creasset, moritur, & apud beati Petri corpus sepelitur septimo calẽdas Iunij. Sedit autẽ annos quindecim, menses tres, dies duos. Vacat tum sedes dies quinque.

L. Antonin⁹ imp

Apolloni⁹ orator insignis.

Hæreses multæ inualuere.

Quolitiani.

Vide 45.

VICTOR .I.

xv. ponti.

Victorem natione Aphrum, patre Felice, fuisse Aelij Pertinacis tempore cre diderim, qui quidem Aelius cum grãdis natu esset, septuagesimumq; iam age bat annum, ex præfecto urbis, quem magistratũ tum gerebat, senatusc ōsulto im perator creatur. Rogatus deinde ut & uxorem Augustã faceret, & filiũ Cæsarẽ

Aelius pertinax

appellaret, id facere recusauit, testatus sufficere, quod ipse imperaret inuitus. At uero quoniã in imperatore, nihil auaritia turpius est, cum illiberalis ac sordidus haberetur, quod dimidiatas lactucas & cardos conuiuis apponeret, nemine contradicente, à Iuliano iurisperito in palatio occidit, imperij sui mense sexto. Hic est ille Iulianus, qui perpetuum edictum composuit, quiq; septimo mense postea quàm imperare cœperat, apud pontem Miluium uictus à Seuero ciuili bello, & interfectus est. At Victor põtifex reip. Christianæ, ut par erat, curã gerens, cõstituit ut pascha dominico die celebraretur ex Eleutherij sententia (ut Damasus ait) à quartadecima Luna primi mensis usque in xxi. Cuius decretis obtemperans Theophilus Palestinæ urbis episcopus, contra eos scripsit qui xiiij. luna cũ Iudæis pascha celebrabant. In hanc uero opinionẽ inuectus est Polycrates Ephesiorum episcopus, qui ex uetere consuetudine, xiiij. luna cum Iudæis pascha celebrabat. Se enim apostoli Iohannis, & ueterũ autoritatem secutum ostendit: Nos (inquit) inuiolabilem celebramus diem, neque addentes quicquam, nec diminuentes. Hanc uero opinionem secutus est Philippus Hierapoli mortuus: Hanc Iohannes, qui supra pectus domini recubuit, & pontifex eius fuit, aureã laminam in fronte portans: Hanc Polycarpus, Traseas, Melito, & Narcissus Hierosolymitanæ ecclesiæ episcopus. Idem quoque Victor decreuit, ut in quauis aqua baptismũ petentes, baptizarentur, si necessitas instaret: hanc ob rem quidã existimãt concilium in Palæstina habitũ esse, cui Theophilus, Irenæus, Narcissus, Polycarpus, Bacchylus, Asianæ puinciæ insignes episcopi, interfuere. Res tamen integra in Nicenum concilium translata, in quo etiã constitutum est, ut pascha post quartamdecimam lunam celebraret, ne Iudæos imitari uideremur. Fuere huius pontificis tempore multi doctissimi uiri. Nam & Appion tum Hexaemeron fecit, & Paulus Samosatenus unà cum Theodoto Coriario, existimauit saluatorẽ purum hominem fuisse, & Sextus de resurrectione conscripsit, & Arabianus opuscula edidit ad Christianam doctrinã pertinentia. Iudas quoque chronographiam superiorum temporum usque ad decimum Seueri annum cõscripsit, in qua tamen erroris arguitur, quòd aduentũ Antichristi suis temporibus futurũ dixerit. In quem errorem ideo incurrisse putamus, quod & uitia hominum & crudelitatem eo peruenisse cernebat, ut diutius tolerari humanũ genus à deo nõ posset, quæ res & Lactantium postea & Augustinum fefellit. Victor autem, compositis etiã quibusdam de religione uoluminibus, moritur, & apud beatum Petrum in Vaticano sepelitur: cuius diẽ festum quinto calẽdas Augusti celebramus. Sedit autem annis decẽ, mensibus tribus, diebus decẽ. At sedes dies xij. tum uacat.

Iulianus iurisp. · *paschatis celebratio.* · *Concilio in Palæstina qui interfuerũt*

ZEPHYRINUS I.

ZEphyrinus natione Romanus, ex patre Abundio, Seueri tẽporibus fuit, qui genere Apher, ex oppido Lepti unà cũ imperio cognomẽtũ Pertinacis à Iuliano cæso accepit. Is enim fisci procurator, mox tribunus militaris per gradus alios usque ad imperiũ peruenit. Parcus admodum, natura sæuus, multis bellis lacessitus, fortissime quidem remp. licet laboriosissime gubernauit. Ad bellicam gloriam, laudem quoque literarum addidit, philosophiæ admodũ studiosus. Foris Parthos & Adiabenos superat. Arabas autem interiores ita cecidit, ut regionem eorum prouinciam Romanã faceret. Hanc ob rem triumphans, ut in eius arcu sub Capitolio posito adhuc apparet, Parthicus, Arabicus, Adiabenicus, cognominat. Aedificijs præterea publicis urbẽ exornauit. Nam & thermas Seuerianas & septizonium extruxit nõ longe à circo maximo Palatinum inter & Cælium montem. Paululũ autem affuit, qn Pauli secundi pontificis iussu lapicidæ quidam superioribus annis eam partẽ septizonij, quæ adhuc extet, demolirentur. At Zephyrinus pontifex rei diuinæ magis quàm humanæ intẽtus, cõstituit

xvi. pont. · *Seuerus imperat.*

ut astantibus clericis & laicis fidelibus, & leuita & sacerdos ordinaretur, quod postea in Chalcedoniensi concilio confirmatū est. Statuit item ut consecratio diuini sanguinis in uitreo uase, non autē in ligneo, ut antea fieret. Hæc quoq; institutio sequentibus temporibus immutata est. Vetitū enim est, ut neq; in ligno fieret propter raritatem qua sacramentum imbibitur, neq; in uitro propter fragilitatem, neq; ex metallo ob tetrum saporem, quem inde concipit, sed fieri uoluere ex auro argentove aut ex stanno, ut in Triburiensi & Remensi concilio scriptū apparet. Idē prætetea instituit, ut omnes Christiani annos pubertatis attingentes, singulis annis in solenni die paschæ publice communicarent. Quod quidem institutum Innocentius tertius deinceps non ad communionem solum, uerum etiam ad confessionem delictorum traduxit. Mandauit item ne episcopus, uel à patriarcha, uel à primate, uel à metropolitano suo in iudiciū uocatus, sine autoritate apostolica damnaretur. Voluit postremo presbyteros omnes adesse celebrante episcopo, quod etiam (ut dictum est) Euaristo placuit. Huius autē temporibus fuere & Heraclitus, qui in Apostolum commentarios scripsit, & Maximus qui famosam quæstionem insigni uolumine discussit, & Candidus qui Hexaemeron composuit, & Origenes, qui decimo Seueri Pertinacis anno persecutione in Christianos mota, Leonida patre interempto, quem ipse adolescens ad martyrium adhortatus est, cum sex fratribus & matre uidua, pauper relinquitur, redactis in fiscum paternis bonis, quod Christum uerū deum profiterentur, unde grammatica sibi ac suis uictum quæsiuit. Discipulum autē Plutarchum habuit, qui post ea martyrio coronatus est. Totus deinde ad religionem cōuersus, catechizandi, hoc est, prædicandi officiū habuit. Tanti autē ingenij fuit, ut nulla eum lingua, nulla literatura latuerit. Mira utebatur continētia in cibo & potu, abstinētia in rebus alienis. Nam & paupertatē Christi imitatus est, & multis annis nudis ambulauit pedibus: illud quoq; quod in euangelio dicitur secutus est, etsi puerile habetur, quia sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt, ppter regnum dei. Huius uirtutem plerique imitati, martyrium, p fide Christi æquo animo passi sunt: maxime uero Potamiena mulier, calida pice in caput eius fusa. Zephyrinus autē cum ex ordinationibus quatuor, mense decembri habitis, presbyteros tredecim, diaconos septem, episcopos tredecim creasset, moritur Seueri tēpore: ac in uia Appia non longe à cœmiterio Calisti sepelitur septimo calendas septembris. Sedit autem annos octo, menses septem, dies decem. uacat tum sedes dies sex.

Matt. 19

xvij pontifex.

CALISTVS .I.

CAlistus natione Romanus, patre Domitio, ex regione urbis Rauennatū, usque ad Seueri tempora peruenit, cuius cū animo fortuna mutata est. Nā ubi quintus à Nerone persecutionem in Christianos mouet, continuo uarijs periculis & bellis distrahitur: hinc à Pescennio Nigro, qui magnos in Syria motus concitauerat: hinc à Clodio Albino, quē tamē in Gallia non incruento prælio superauit. Inde uero in Britanniam profectus, deficientibus fere socijs omnibus, uarijs casibus afflictatus, apud Eboracū Galliæ moritur anno imperij sui decimoseptimo, duobus filijs relictis, Bassiano & Geta: quorum Geta hostis publicus iudicatus est ac interfectus, cum ob uitam eius omnibus probris contaminatam: tum uel maxime, quia Papinianū iuris ciuilis alterum asylum, suā manu necauerat. At Bassianus sumpto à senatu Antonini nomine, imperio potitus est: ac Caracallæ cognomentū accepit a genere uestis, quam populo dono dedit. Is aūt patre asperior, & oīm libidine intēperantior, nullū genus facinoris in uita prætermisit. Nā & fratrē Getā occidisse putatur, licet Geticum triumphū eius noie duxerit, & nouercā suā in uxorē duxit. Nihil egregiū de se reliquit præter thermas Antoninas, quas ipse inchoauit, & Alexander perfecit: muniuit & uiā no-

Caracalla.

uam. Eos ꝓterea capitali pœna affecit, qui remedia quartanis ac tertianis collo gestarēt. Damnati præterea ab eo sunt qui ad statuas minxissent. Hic postremo dum bellū in Parthos mouet, inter Edessam & Carras ab hostibus circūuentus, occiditur septimo imperij sui anno, dum leuādæ uesicæ causa ex equo descendisset. Calistus autem pontifex in tanta rerum perturbatione tāq; sceleratis imperatoribus, nequaquam ab instituto suo discedens, cōstituit ut ter in anno ieiunaretur, die sabbati, præsertim frumenti, uini & olei gratia, secundum propheiam, uidelicet quarto mense, septimo & decimo, inchoando annum Hebræorum more. Verum postea mutata sententia, id in quatuor anni tēpora transtulit, in uernale scilicet, æstiuale, autumnale & hyemale, quibus tēporibus deinceps ratio sacrorum ordinum habita est, cum antea id quidem tantū modo decembri mense fieri consueuisset. Idem quoque instituit, ne clericorum delatores & accusatores uel infames, uel suspecti, uel inimici, in accusationibus & iudicijs reciperentur. Eos uero hæreticos putauit, q arbitrantur sacerdotes post crimen admissum etiā si dignam pœnitentiā subijssent, ad pristinos honores redire non posse. Hūc ædificasse basilicā in trāstiberina regione in honorē beatæ uirginis, Damasus scribit. Non tamen crediderim hanc illā esse quam hodie itam celebrem & amplam cernimus, cum ea tempestate ob crebras persecutiones occulta essent omnia, & sacella potius atq; eadē abdita, & plerumq; subterranea, q̄ apertis in locis ac publicis fierent. Cœmiterium quoq; de suo nomine cōdidit uia Appia, eo loci ubi multorum martyrum cineres antea repositi fuerant. Vnde mirum cuipiam uideri nō debet, si prius multos eisdem in locis sepultos diximus, cum nomen illud postea à notiore persona traxerit. inuisi egō hæc loca cum amicis quibusdam religionis causa. Visuntur adhuc cineres & ossa martyrū, uisuntur sacella, ubi priuatim sacrificia fierent, quæ publice quorundam imperatorum edicto exhiberi deo non poterāt. Huius temporibus fuit Tertullianus Apher, centurionis ꝓconsularis filius, quem Hieronymus primū post Victorem & Apolloniū inter doctos latinos commemorat. Acris enī ingenij fuit, multa uolumina scripsit. Vidi ego, Hieronymus inquit, Paulum quendam Concordiæ, quod oppidum Italiæ est, q̄ se beati Cypriani notarium, cum ipse admodum adolescens esset, Romæ uidisse diceret, referretq; Cyprianum nunquam absq; Tertulliani lectione unā diem ꝓteriſſe. Is uero cum usq; ad mediam ætatem presbyter mansisset, inuidia deinceps & contumelijs clericorum Romanæ urbis, ad Montani doctrinam lapsus, contra ecclesiā uolumina cōposuit, maxime uero de pudicitia, de monogamia, de ieiunijs. Scripsit & contra Apollonium libros sex. Eisdem quoq; temporibus multa præclare gessit Origenes. Nam & Hebioneorum hæresim impugnauit, qui & Christum ex Ioseph & Maria natum, purum esse hominem dicebant, & legem iudaico ritu seruandā prædicabāt. Hoc idem & Symmachus sentiebat. Traduxit etiam sua doctrina ad ueram fidem Ambrosium quendā Valentiniani dogmatis (ut ait Eusebius) imitatorem: uel (ut Hieronymo placet) Marcionitem, cui ꝓ theochristo presbytero liber Origenis de martyrio inscribitur. Hunc quidē etsi hostem sibi Porphyrius desumpserit, Christiani nominis acerrimus persecutor, ita tamen interdum laudat, ut nunc doctissimū, nunc philosophoꝝ principem uocet: & cum dicat eum omnia Platonis secreta consecutum, carpit tamen quod religioni Christianæ se addixerit. Scripsisse Origenem ad sex millia uolumina librorum, Hieronymus ipse refert. Errauit tamen (ut eidem & Augustino placet) in plerisq;, maxime uero in libro de principatu, quē Periarchon appellauit. Hūc uero & Pāphilus martyr, & Eusebius, & Ruffinus Aquileiensis presbyter, mirifice commendant. At Calistus ubi ex ordinationibus quinquies per mensem decembrem actis, presbyteros sedecim, diaconos quatuor, episcopos octo creasset,

Psalm. 4.

Ieiunium quatuor tēporum

Tertullianus.

Origenes multa præclare gessit.

martyrio coronatus est, ac sepultus in cœmiterio Calopodij uia Aurelia, tertio ab urbe miliario, pridie idus octobris. Sedit annos sex, menses decẽ, dies decem. Vacat tum sedes dies sex.

VRBANVS .I.

xviij. pontifex.

VRbanus natione Romanus, patre Pontiano, M. Aurelio Antonino impe ratore fuit, anno Christi ducẽtesimouigesimosexto. ab urbe uero cõdita, no ningentesimo & septuagesimo. Hic autẽ (ut putabatur) Caracallæ filius (Erant enim qui dicerent eum uulgo conceptum) Romam ueniens, magna omniũ ex/pectatione imperium adeptus, Heliogabali nomen sumpsit à sole, cuius sacerdos erat edito templo. Phœnices enim Heliogabalum solẽ uocant. Verum ita præter expectationem is uixit, ut nullam desi, nisi flagitiorũ totiusq; obscœnitatis memoriam reliquerit. Nam & in uirgines uestales incestum cõmisit, & probro sas mulieres semper domi habuit, & iracundia incitatus, Sabinum consulatẽ ui rum (ad quem Vlpianus scripsit) è medio tolli iussit. Dignitates autem & honores malis ac flagitiosis committebat, quos quidẽ ita aliquando deridebat, ut cũ secum accubuissent, stratis follibus in cœna, eisdemq; reflatis, subito sub mensa omnes reperirentur. Ita autẽ inhoneste ridebat, ut publice in theatro solus audiretur. Primus Romanorum holosérica ueste, mensis ac capsis argenteis usus est. Admonentibus amicis, caueret ne ad inopiam redigeretur, respondit: quid melius, quam ut ipse mihi hæres sim & uxori meæ? Eo uesaniæ interdũ prouectus est, ut decem millia pondo atanearum collegerit, qua ex re dicebat magnitudinem urbis Romæ comprehendi posse. Exhibuit præterea decem millia murũ, mille mustelas, mille sorices. Hac uero insania adeo contemni cœptus est, ut tumultu militari exorto, ipse cũ matre necaretur. Aiunt, cũ ei à sacerdotibus Syrijs dictũ esset, ui moriturum, eum parasse funem serico & cocco intortũ, quo uitam laqueo finiret. Moritur autem quarto imperij sui anno, quo tempore in Palæstina Nicopolis urbs, quæ prius Emmaus dicebatur, cõdita est, legationis industriã eius rei gratia suscipiente Aphricano rerum ac temporum scriptore. Vrbanus uero qui huius mõstri tempore fuit, non autẽ Diocleriani (ut quidem uolũt) multos san ctitate uitæ & doctrina singulari ad fidem traduxit. Inter hos autem Valerianũ uirum præstantissimum, beatæ Cæciliæ sponsum, & Tiburtium eiusdẽ Valeriani fratrem, qui postea martyrium constanti animo tulere. Quam cõditionẽ etiam uirgo ipsa subijt in domo paterna, iam antea suo rogatu ab Vrbano deo dicata. Eiusdem quoq; Vrbani institutũ fuit, ut ecclesia prædia ac fundos à fidelibus oblatos reciperet, partireturq; prouentus clericis omnibus uiritim, nihilq; cuiuspiam priuatum esset, sed in commune bonum, quod hodie obsoleuit. tanta est hominum rapacitas & libido. Sunt qui huic attribuunt distinctionẽ quatuor temporum ac ieiunij, quæ antea confundebantur hominũ imperitia. Huius temporibus Tryphonem Origenis auditorem fuisse constat, qui librum præcipue composuit de uacca russa in Deuteronomio. Minutius item Felix, insignis tum Romæ causidicus dialogum scripsit, quo Christianũ & ethnicum disputantes inducit. Scripsit & cõtra mathematicos, cuius etiã Lactantius meminit. Alexander quoq; Hierosolymitanus episcopus bibliothecam illam Hierosolymis tum instituit, unde tantũ laudis consecutus est. At ubi ex ordinationibus quinquies men se decembri habitis, presbyteros nouem, diaconos quinq;, episcopos nouem cre/asset, martyrio coronatus est, & sepultus in cœmiterio Prætextati uia Tiburtina. Sedit annos quatuor, menses. X. dies. xij. Sedes autẽ dies. XXX. tũ uacat.

Marcus Antoninus imp.

Nicopolis.

Nihil priuatum cuiuspiã.

Numeri 19. de uacca rufa.

PONTIANVS. .I.

xix. pontifex.

POntianus natione Romanus, patre Calphurnio, tẽporibus Alexãdri imperatoris fuit, anno ab urbe cõdita. DCCCC. LXXIIII. anno uero Christi. CC.

&xlv. Inter imperium uero Heliogabali & Alexandri, tres imperatores sunt habiti, Diadumenus, Macrinus, & Albinus: quorum nomina prætermittere institui, cum quia parum imperarunt, tum uel maxime, quia nihil memoria dignum gesse re. solus tamen Albinus ob edacitatem nomen aliquod apud posteros consecutus est, ut ait Cordus, qui centum persica campana, decem melones Ostienses, quingentas ficos passarias, quadringenta ostrea una cœna comedebat. Sed omittamus hæc monstra, ad Alexandrum uenio unicum uirtutis exemplar, qui senatus ac militum studio imperator creatus, ad componendam remp. uitio superiorum principum labefactatam, animum adiecit. Adiutores autem ad hanc rem habuit, & Iulium Frontinum uirum doctissimum, Vlpianum & Paulum uiros in iure ciuili præstantissimos. Iustitiam uero ita coluit, ut nemo unquam de illata ab eo iniuria questus sit. Procul omni pompa & ambitione uixit, unde semel tantum dum consul esset, picta toga usus est. Si quis autem inter salutandum caput flexisset, aut blandius aliquid dixisset, ut adulator reijciebat. Erat præterea tantæ prudentiæ, ut à nemine decipi posset: unde Turinum qui munera accipiebat, quod magnæ esse autoritatis apud imperatorem uideretur, in foro transitorio ad palum alligatum fumo necari iussit, præcone clamante: Fumo punitur, qui fumum uendidit. Pecunias autem, quarum mater Mammea ut mulier studiosa fuit, omnino contempsit. Gemmas reiecit, ut res muliebres, dictitans in Virgilio (quem Platonem poetarum uocabat) plures & meliores gemmas esse. Lenonum uectigal & meretricum & exoletorum, in sacrum ærarium inferri uetuit, idque sumptibus publicis assignandum censuit, quo & theatrum & circus & amphitheatrum & stadium instaurarentur. Statuas summorum uirorum undique conquisitas, in foro transitorio locauit. Thermas uero Antonini Caracallæ, quæ hodie Antonianæ uocantur, perfecit & ornauit. Templum Christo ædificare uoluit, eumque inter deos recipere. Habuit præterea Christum ipsum, Abraham & Ophreum in lario suo. Alexander igitur tot uirtutibus insignis, iuuenis admodum imperator creatus, bellum statim contra Persas suscepit, ac Xerxem eorum regem constantissime uicit. Disciplinæ uero militaris adeo seuerus emendator fuit, ut quasdam etiam integras legiones exautorauerit. Qua seueritate factum est, ut militari tumultu apud Maguntiacum in Gallia occideretur. Pontianus autem pontifex Romanus, instigantibus sacrificulis idolorum, mandato principis ab urbe Roma in Sardiniam insulam cum Philippo presbytero deportatur, eo potissimum tempore, quo Origenes Germanum presbyterum Antiochenum, & Beryllum Arabiæ episcopum, ab hæresi ad ueritatem reduxit. Negabat Beryllus Christum ante incarnationem fuisse. Aliqua opuscula hic scripsit, maxime uero epistolas aliquot, quibus Origeni pro sana doctrina gratias agit. Extat & dialogus Origenis & Berylli, in quo Beryllum hæreseos arguit. Tanti autem ingenij fuit Origenes & doctrinæ, ut septem notarij sibi inuicem succedentes, homini uix sufficerent. Librarios habuit totidem, & puellas apprime eruditas, quos omnes ingenij copiam & hubertatem effundendo defatigabat. Ab Antiochia uero accersitus Romam à Mammea Alexandri matre, in qua filius unice pius fuit, in precio habitus Origenes, mulierem Christianam fidem edoctam relinquens, Antiochiam rediit. Pontianus uero multas calamitates & grauia tormenta pro fide Christi in Sardinia passus, tandem moritur: cuius corpus postea à Fabiano pontifice Romam cum magna ueneratione ac totius cleri supplicationibus reportatum est, ac sepultum uia Appia in Calisti cœmiterio. Hic autem ex sacris ordinibus bis mense decembri habitis, sex presbyteros, diaconos quinque, episcopos sex creauit. Vixit autem in pontificatu annis nouem, mensibus quinque, diebus duobus. Vacat tum sedes à martyrio eius dies decem.

Alexander unicum uirtutis exemplar.

Lario.

Librarij Origenis.

ANTHERVS .I.

xx. pont.

ANtherus natione græcus, patre Romulo, pontifex creat Maximino impe rante, q anno ab urbe cōdita. dcccclxxxvij. ex corpore militari, postea quã bellum in Germania prospere gesserat, sine ulla senatus autoritate imperator ele ctus est. Fuit autẽ ingentis staturæ uir, adeo ut pedes octo excederet. Pedem ha/ buit tantæ magnitudinis, ut postea in prouerbij locum cesserit, cũ de longis & in eptis hominibus loquimur, Maximini caligam requirit. Pro anulo autẽ uxoris dextrocherio utebatur. Tantæ uero bibacitatis erat, ut uini amphorã una cœna biberet. Verum cum sextus à Nerone Christianos cædibus persequeretur, tertio anno posteaquam regnare cœperat, à Pupieno Aquileiæ quã obsidebat, una cũ filio Maximino interfectus, persecutioni simul & uitæ finẽ imposuit, Mammeæ mulieris Christianæ & Origenis mortem permaxime cupiens. Ferunt in ea obsi dione Aquileienses fœminas funes ex capillis suis fecisse, cum nerui deessent aut funes, ad emittẽdas sagittas. Vnde in honorem matronarum, templum Veneri Caluæ senatus dedicauit. Antherus autem primus statuit, ut res gestæ martyrũ diligenter exquisitæ à notarijs scriberent, conscriptas recondi in ærario ecclesiæ mandauit, propter Maximum quendam qui martyrio coronatus est, ne una cũ uita bene agentium memoria aboleretur. Censuit item, episcopum omisso primo episcopatu ad alium necessitatis causa & utilitatis, non suijpsius, sed creditarum ouium posse transferri, interposita summi pontificis autoritate, quod hodie à ple risq; contra fit: ad utilitatem enim propriam respicientes, imo uoluptatem, ut ha beant unde expilent, ad huberiorem semper respiciunt. Nõ quod oues, & qua ra tione pascendæ sint quærentes, quod est officiũ boni pastoris, sed sciscitantes quã tum singulis annis inde excerpi possit. De cura animarũ parua fit mentio, de au gendis prouentibus magna: quo multa iumenta & plures seruos, ac eos quidem ignauos & stolidos, domi alant. Huius autẽ temporibus Iulius Aphricanus fuit inter scriptores nobilis, constituta etiam (ut Eusebius ait) Cæsareæ suo nomine insigni bibliotheca. Hic sub M. Aurelio Antonino legationẽ suscepit ꝓ instau ratione Emmaus, quæ postea Nicopolis appellata est, ut ante diximus. Scripsit irẽ epistolam ad Origenem, qua ostendit fabulã Susannæ apud Hebræos nõ ha/ beri: contra quem postea Origenes ob hanc rem grandem epistolam scripsit. Ge minus quoq; Antiochenæ ecclesiæ presbyter, & Heraclas Alexãdrinæ ecclesiæ pontifex, tum quidẽ in precio sunt habiti. Antherus uero uno tantummodo epi scopo creato, martyriũ subiens, in cœmiterio Calisti uia Appia, sepelitur tertio nonas ianuarij. Sedit annis undecim, mense uno, diebus duodecim. Vacat tũ se des dies tredecim.

Adagiũ

Maximi- nus imp.

Episco- pus non sua ipsius causa trãs ferri ad aliũ epi- scopatum potest.

FABIANVS .I.

xxi põt.

FAbianus natione Romanus, ex patre Fabio, a Gordiano & Philippo usque ad Deciũ imperatorẽ peruenit. Gordianus enim imperium adeptus, cũ Par thos iam erumpentes ingenti clade superasset, ad triumphum rediens, a Philip/ pis necatur. Cuius hæc fuit præcipua laus, quod ad sexaginta duo millia librorũ in bibliotheca habuisse dicitur. Philippus autẽ anno ab urbe cõdita noningen/ tesimo nonagesimo septimo, reductis militum copijs e Sytia, in Italiam una cũ fi lio Philippo annos quinq; imperat. Hunc autẽ primum imperatorem Christi/ ani habuere: qui quidẽ mysteria adire nunquam est ausus nisi confessus. Post ter tium uero imperij sui annum, millesim, ab urbe condita annus impletus est: un de & seculares ludi celebrati sunt, q centesimo quoq; anno repetebantur. Institu tia Valerio Publicola post exactos reges, a seculo nomen ducentes, q̃d est huma næ uitæ spatium. Hi tamẽ Decij fraude, licet diuersis in locis, interfecti sunt: nã Philippus pater Veronæ, sed Romæ filius occiditur. Fabianus autẽ pontifex se

Gordia- nus imp.

ptem diaconis regiones diuisit, qui à notarijs martyrum res gestas colligerent ad cæterorum exemplum, qui Christi fidem profitebantur. Idē quoque in cœmiterijs pro dignitate martyrū ædificauit. Statuit præterea, ut singulis quibusq; annis in cœna domini chrisma renouaretur, ac uetus in ecclesia cōbureret. Huius tēpore exorta est Nouatiana hæresis. Nouatianus enim urbis Romæ presbyter, ob cupiditatē episcopatus, omnia diuina atq; humana miscebat, ne in man, Cornelij, qui Fabiano successit, pōtificatus deueniret. Ab ecclesia enim separatus, se met ac suos καθαρούς, id est, mūdos appellabat. Negabat apostatas etiā pœnitētes, recipiendos esse. Hanc ob rem Romæ cōcilium sexaginta episcoporum, totidem presbyterorum cum diaconis pluribus habitū est, quo Nouatiani opinio ut falsa improbatur, quod saluatoris exemplo nemini pœnitenti denegāda sit uenia. Eisdem quoq; temporibus Origenes hæresim quorundam sustulit, affirmantiū animos hominū una cum corporibus interire, rursumq; in anastasi (quam nostri resurrectionem uocant) una cum corporibus suscitari. Sustulit & hæresim Helchesaitarum, q Paulum apostolum omnino respuunt: quiq; asserunt negantē in tormentis Christum, nihil criminis habituꝝ, modo integri & recti sit cordis. Scripsit etiam idem autor in Celsum Epicureū Christianos impugnantem. Literas quoq; de fide ad Philippum & Seueram eius uxorem dedit. Ad Fabianum postremo de ordine fidei multa cōscripsit. Alexander uero Cappadociæ episcopus, cū desiderio sacrorum locorū Hierosolymā perrexisset, cogitur à Narcisso eiusdem urbis episcopo iam sene, administrationem episcopatus secum suscipere. Verum sub Decio ardente persecutione, quo tempore Babylas Antiochiæ martyriū passus est, Cæsaræā ductus ob confessionē Christi necatur. At Fabianus pontifex cui dum Anthero successor quæreretur, columba ut creditū est, supra caput astitit eiusdem formæ qua illa uisa est, quæ spiritum sanctū supra caput Iesu apud Iordanem derulit, martyrio coronatur, ubi ex quinq; ordinationibus mense decembri habitis, presbyteros duos & uiginti, diaconos septem, episcopos undecim creasset. sepultus est autē in cœmiterio Calisti uia Appia xiiij. calēdas februarij. Sedit annos xiiij. menses undecim, dies undecim. Vacat autem sedes diebus sex.

Nouatiana hæresis.

CORNELIVS .I.

xxij. pontifex.

CORnelius natione Romanus, patre Castino, Decij tēporibus fuit. Qui Pannonia inferiore Budaliæ natus, interfectis Philippis, imperiū sumpsit, odio in Christianos exardens, propter Philippos eiusdē sectæ imitatores. Verum cū postea biennio cum filio Cæsare imperasset, à barbaris opprimitur, adeo ut eius cadauer nusquam repertum sit. Digno certe damnatus iudicio, qui septimā post Neronem persecutionē in Christianos mouens, multos sanctissimos uiros interemit. At uero sub episcopatu Cornelij, qui apostatas recipiendos censebat, pœnitentes præsertim, Nouatus Nouatianū extra ecclesiam ordinauit, & in Aphrica Nicostratum: quam ob rem confessores qui à Cornelio secesserant, cum Maximo presbytero ac Moyse sentientes, ad ecclesiam reuersi, ueri confessoris nomen adepti sunt. Verum postea instantibus hæreticis, Cornelius Centumcellas in exiliū mittitur, ad quē Cyprianus Carthaginensis episcopus in carcerem coniectus, literas mittit, quibus intellexit & amici calamitatem, & exilij sui confirmationē. Extant & aliæ Cypriani ad Cornelium epistolæ, plenæ religionis & fidei, sed illa potissimum elegans habetur, qua Nouatū discipulum quendam suum accusat & damnat. De eadē quoque hæresi & Dionysius Alexandrinæ urbis episcopus, Origenis olim auditor, ad Cornelium scripsit. Nouatū præterea alia epistola reprehēdit, quod a communione Romanæ ecclesiæ discessisset, quodq; etiam se inuitum ad pontificatum obeundū diceret esse deductum: Tum ille, si inuitus Nouate (ut dicis) designatus es, probabis, cum uolens secesseris. Cornelius autē pri

Decius imperator mouet persecutionē in Christianos.

usquã in exilium mitteretur, instante Lucina matrona sanctissima, corpora Petri & Pauli e catechumbis, ubi minus tuta esse uidebantur, noctu leuant. Paulũ Lucina in præsidio suo uia Ostiensi collocat, eo loci ubi interfectus fuerat: Petrũ uero Cornelius apud locum repouit, ubi crucis martyrium subierat, in templo Apollinis ad radices aurei mõtis tertio calendas Iulij. At uero Decius ubi intellexit Cornelium literas à Cypriano accepisse, eum à Centumcellis Romam perduci iubet, quem ita in Telluris templo, astãte urbis præfecto, alloquit: Sic (inquit) obstinate uitã ducere instituisti, ut neq; deos cutes, neq; præcepta uel minas principũ timeas, & contra remp. literas accipias ac mittas? Huic Cornelius: De laudibus Christi, de ratione redimendorum animorum, non de imminutione imperij, literas accepi & reddidi. Tum Decius iratus, sanctissimũ uirũ plumbatis cædi (genus id flagelli est), atq; deinceps ad templũ Martis duci iubet, ut simulacrũ eius adoraret: id si facere abnueret, pœna capitali afficeretur. At uir sanctus dũ ad supliciũ duceretur, omnia bona sua Stephano archidiacono commisit. Post hoc uero tertio nonas Maij obtruncatur. Huius corpus beata Lucina unà cũ quibusdam clericis noctu sepeliuit in arenario prædij sui, uia Appia non longe à cœmiterio Calisti. Sunt q scribant hunc pontificẽ sub Gallo & Volusiano passum. At ego multo magis Damaso credo, q Decij iussu hoc factum affirmat. Cornelius autem mense decembri sacrorum initiandorũ potestatẽ bis fecit, unde presbyteros quatuor, diaconos quatuor, episcopos septem creauit. Sedit annis duobus, mensibus duobus, diebus tribus. Sedes autem diebus quinq; & triginta tũ uacat.

LVCIVS .I.

xxiij. pontifex.

LVcius natione Romanus, patre Porphyrio, imperãte Gallo Hostiliano, pontifex eligitur. Gallus enim cum Volusiano filio imperium obtinuit: quorũ temporibus in ultionem Christiani nominis tanta pestis exorta est, ut paucæ domus, nedum ciuitates & prouinciæ extiterint, quæ nõ tantam calamitatem sensẽrint. Verum Gallus & Volusianus dum cõtra Aemilianũ res nouas agitantẽ, bellum ciuile moliuntur, Interamne necantur, nondum completo imperij sui biennio. Aemilianus uero obscuro loco natus, tertio mẽse occupatæ tyrannidis opprimit. Mox autẽ Valerianus in Rhetijs & Notico ab exercitu, Gallienus Romæ à senatu imperatores eliguntur. Quorum imperium perniciosum Romano nomini fuit, principum ignauia, & in Christianos sæuitia. Nam & Germani Rauennã usque peruenere, ferro ac flamma omnia uastantes, & Valerianus in Mesopotamia bellũ gerens, à Parthis captus, in seruitute turpiter uixit. Eo enim ut scabello Pacorus Persarum rex equum inscensurus utebatur: ac merito quidem, cum statim ubi imperiũ arripuit, octauus a Nerone adigi tormẽtis Christianos, idola colere, abnegantesq; interfici ubique iusserit. Territus autem tam claro dei iudicio Gallienus, pacem ecclesijs tribuit. Sero tamen: iã enim dei uoluntate barbari omnes in fines Romanos eruperant, & tyrãni quidã perniciosi exorti sunt, q quod domi relictũ erat ab externo hoste, pessundarent. Gallienus uero cum remp. deseruisset, ac Mediolani libidinibus operã daret, occiditur. Lucius igitur mortuo Volusiano exilij pœna liberatus, Romã ueniens, cõstituit ut duo presbyteri, diaconi tres, ubique locorum episcopum comitarentur, eius uitæ & actionis testes. Huius autem tẽporibus martyrium passus est Cyprianus, qui primo rhetoricam docuit: deinde suadente presbytero Cæcilio, ut Hieronymus ait, a quo & cognomen sortitus est, ad Christianos transiens, omnes facultates suas pauperibus erogauit. Presbyter primo, deinde Carthaginẽsis episcopus creatus, sub Gallo & Volusiano martyrij pœna afficitur. Cuius uitã & martyrium Pontius eiusdem Cypriani presbyter & exilij comes, egregio uolumine composuit. Ante

Gallus imperat.

Valerianus et Gallienus imperatores.

uero q̃ moreretur Cyprianus, uenerat in sententiam ecclesiæ Romanæ, non esse rebaptizandos hæreticos, sed sola man⁹ impositione in gratiam recipiẽdos. Hac enim de re inter Cyprianum & Corneliũ magna fuerat olim contentio. Lucius uero antequam ad martyrium iubente Valeriano duceretur, omnem potestatẽ ecclesiæ Stephano archidiacono suo permisit. Ter autẽ dandis ordinibus sacris uacauit decembri mẽse, unde presbyteros quatuor, diaconos quatuor, episcopos septem creauit. Sepultus est in cœmiterio Calisti uia appia octauo calendas septẽbris. Sedit annis tribus, mensibus tribus, diebus tribus. Dies quinq; & triginta sedes tum uacat.

STEPHANVS .I.

xxiiij pōtifex.

STephanus natiõe Romanus, patre Iulio, cum iam de imperio Romano actũ uideretur, pontifex eligitur, eo potissimũ tempore quo Posthumus in Gallia tyrannidem occupat, cum maximo reip. emolumento. Nam annis decẽ ingenti moderatiõe usu, pulsis hostibus, prouinciam in pristinã formam redegit. Huic deinde militari tumultu apud Maguntiacũ interfecto, Victorinus successit, uir quidem in re militari strenuus: sed dum nimiæ libidinis esset, & aliena matrimonia corrumperet, Agrippinæ occiditur. Stephanus autem ad ordinandã ecclesiam conuersus, instituit ne sacerdotes & leuitæ uestibus sacris alibi quam in ecclesia, & peragendis sacris uterentur: ne si secus facerẽt, pœnam Balthassar regis Babylonis subirent, qui uasa sacra prophanis manibus attigerat. De rebaptizãdis autem his qui ad fidem rediſſent, eadem sensit quæ Cornelius pontifex: neq; ullo modo his recommunicandum esse q rebaptizarent. Vnde Dionysius qui antea hac de re cũ Carthaginensibus & orientalibus senserat, mutata sententia, ad Stephanum scribẽs, eum bono esse animo iubet, cum ecclesiæ tam Asianæ q̃ Aphricanæ, mutata opinione, in sententiam Romanæ sedis iã uenissent. Iuuit & ecclesiam dei illa tempestate Malchion eloquentissimus Antiochenæ ecclesiæ presbyter. Hic enim contra Paulum Samosatenũ episcopum Antiochenum scripsit, q dogma Artemonis instaurare conaretur, affirmãtis Christũ communis naturæ hominem tantummodo fuisse, nec semper fuisse, sed à Maria sumpsisse principium. Quæ opinio postea in Antiocheno concilio omniũ consensu improbata est. Hac autem de re idem Malchion grandem epistolã nomine Synodi ad Christifideles scripsit. Stephanus aũt cum opere & uerbis multos gentiles ad fidem Christi conuertisset, cõquisitus à Gallieno, ut quidam uolunt: uel ab his qui ex Deciano edicto Christianos persequebantur, una cum plerisq; suorum ad martyriũ rapit. Capite enim mulctatus, in Calisti cœmiterio uia appia sepelitur, quarto nonas Augusti, cũ iam ex ordinibus sacris bis mense decembri propositis, presbyteros sex, diaconos quinq;, episcopos tres creasset. Sedit annis septem, mẽsibus quinque, diebus duobus. Sedes autem ad dies duos & uiginti tum uacat.

Imperij uacatio.

Malchion presbyter.

xxv. pontifex.

SIXTVS .II.

SIxtus secund⁹ natione Græcus, patria Athenẽsis, ex philosopho Christi discipulus factus est, durante adhuc Deciana & Valeriana persecutione. Sed nõ erit à re nostra alienum, reliquos tyrannos, ut cœpimus, sparsim scribere, quoad uetum principẽ attigerimus. Nam Victorino in Gallia interempto, Tetricus senator, qui tũ Aquitaniam gubernabat, absens à militibus imperator creat. At uero dũ hæc in Gallia agerentur, per Odenatũ Persæ uicti, defensa Syria, Mesopotamia usque ad Ctesiphontẽ recepta est. Eaq; tempestate exorta doctrina est apud Ptolemaidem, quæ olim Barce uocabatur, Pẽtapoleos ciuitatẽ, plena blasphemijs in deum patrem & in Christum, quem summi dei filium esse negabat, primogenitumq; omnis creaturæ, simul etiam spiritus sancti intellectum auferre

bant? Hi Sabelliani à Sabellio autore, tã peruersæ sectæ inuentore, uocati sunt. Quid dicã de spurcissimo Chetinti dogmate? Qui post mille annos futurũ ana stasim, & regnũ Christi in terris dicebat: unde Chiliostos à Græcis uocatus est. Is autem quia libidinum & cupiditatum impatiens erat, uoluptates ipsas in pro missionibus futuri regni sanctis proponebat, abudãtiam ciborum & mulierum copiam. Idẽ sentiebat & Nepos in partibus Aegypti episcopus. In delicijs enim corporis & uoluptatibus omnibus regnaturos in terra sanctos cum Christo dice bat. Hinc Nepotiani, tã turpis sectæ imitatores, uocati sunt. Confutare & extin guere has opiniones Sixtus aliquando meditabatur, uerũ accusatus quod Chri sti fidem contra imperatorum decreta prædicaret, captus ad Martis templũ du citur, ut aut Marti sacrificet, aut si id facere noluerit, pœnã capitis subeat. Eun tem ad supplicium Laurentius archidiaconus ita alloquit: Quo (inquit) progre deris sine filio pater? Quo sacerdos optime sine ministro properas? Cui Sixtus, ego te non desero fili, maiora tibi pro fide Christi supersunt certamina, post tridu um me sequeris sacerdotẽ leuita. Interim autẽ si quid in thesauris habes, id pau/ peribus distribue. Eodẽ uero die unà cum Sixto diaconi sex interficiuntur: Feli cissimus, Agapitus, Ianuarius, Magus, Innocẽtius, Stephãus sexto idus Augu sti. Laurentius uero triduo post unà cũ Claudio subdiacono, & Seuero presbyte ro, & Crescẽtio lectore, & Romano ostiario, uarijs cruciatibus necaẽ quarto idus Augusti. Exustum igni Laurentiũ ferunt. Vincentius uero quẽ Sixti discipu lum fuisse constat, in Hispaniã profectus, huic martyrio interesse nõ potuit. Si/ xtus autem in pontificatu suo sacrorum ordinum potestatem bis fecit mense de cembri, unde & presbyteros quatuor, diaconos septem, episcopos duos creauit. Sixti corpus in cœmiterio Calisti uia Appia sepelitur. Reliqui uero martyres ia cẽt in cœmiterio Prætextati in agro Veranio uia Tiburtina. Sedit autẽ Sixtus annos duos, mẽses decẽ, dies tres & uiginti. Vacat tũ sedes dies quinq; & triginta.

Stephanus, Laurẽtius & cæteri necantur.

DIONYSIVS .I.

xxvi. pontifex.

Dionysius cuius originẽ Damasus inueniri potuisse negat, ex monacho pon tifex creatus, presbyteris ecclesias & cœmiteria in urbe Roma statĩ diuisit. Parochias & diœceses foris distribuit, quo quisque finibus suis limitibusve con/ tentus esset. Huius temporibus fuisse Claudium existimauerim: qui ex uolun tate senatus imperiũ suscepit, Gotthos annis iam quindecim, Illyricum Mace doniam q; uastantes, bello adortus, incredibili clade superauit. Hanc ob rẽ in cu ria aureus clypeus, in Capitolio aurea statua eidẽ à senatu decreta est. Morbo au tem correptus apud Syrmiũ moritur, nõdum expleto biennio in imperio. Quo mortuo statim Quintilius frater ab exercitu imperator eligiẽ, uir quidem unicæ moderationis, & qui solus fratri præferri posset. Is quoque decimoseptimo impe rij die interficiẽ. Dionysij uero temporibus, Paulus Samosatenus ab orthodoxa fide desciscẽs, Artemonis hæresim suscitauit. Nam in demortui locũ Antioche nus episcopus creatus, superbe nimium sese habebat. Inter eundum enim præsu perbia & literas relegebat, & dictabat epistolas, multis constipato agmine præce dentibus ac subsequentibus. unde propter hominis arrogantiam, Christianã re ligionem plerique detestabantur. Sed quid facerent nostra tẽpestate, qua nil uel superbiæ uel pompæ, nolo dicere luxuriæ, addi potest, si tot adolescentes anteam bulones sericatos & coccinatos in equis præferocibus, ac phaleratis uiderẽt? Siq; subsequentium presbyterorum turbã cernerent, chlamydibus optimi cuiusque coloris hinc inde ab equis deauratis pendentibus? Execrarentur eos sat scio: & dice rent nil eis cum Christo præter similitudinem quandam religionis cõmune esse. Ad Paulum redeo, quẽ tutius reprehẽdere licet. Is em inflatus opinione suipsi us, ac tribunal altius quærẽs, negabat dei filiũ e cælo descẽdisse, sed à Maria cepis

Claudius imperat.

Paulus Samo. episcopus.

Gregorius Cæsariensis episcopus.

se originem, & initium e terra habuisse. Hanc ob rem in cõcilio Atiocheno oĩm episcoporum, qui aderãt, consensu publice damnatus est: maxime uero Gregorij Cæsariensis episcopi, uiri sanctissimi sententia, qui tanto cõcilio interfuit: & post ea pro fide Christi martyrij pœnã subijt. In Paulũ uero Malchio Antiochenus presbyter multa disseruit & scripsit, q a Artemonis hæresim (ut dixi) instaurare conabatur. Huic autem cõcilio propter senium interesse Dionysius nõ potuit. Ea tamen de re ad eum per Maximum Alexandrinũ episcopũ late perscriptum est. Mortuus autem Dionysius sepelit in cœmiterio Calisti, ubi ex institutionibus duabus, mense decembri habitis, presbyteros duodecĩ, diaconos sex, episcopos septẽ creasset. Sedit annis sex, mensibus duobus, diebus quatuor. Vacat tũ sedes dies sex.

FELIX .I.

xxvij. põtifex.

Aurelianus imp.

Felix natione Romanus, patre Constantino, Aureliani tẽpore fuit, q anno ab urbe condita millesimo ac uigesimoseptimo imperiũ adeptus, uir militari disciplina clarus, Gotthos apud Danubiũ graui prælio superat. In Asiam deinde traijciens, Zenobiã, quæ occiso Odenato marito orientis tenebat imperiũ, apud Thymas haud longe ab Antiochia terrore magis q̃ prælio uincit, eamq; in triumphum unà cum Tetrico ducit, q̃ apud Catalaunos superato, Gallias receperat. Aureliani tamen clementia & humanitate Zenobia honorifice in urbe consenuit: unde Zenobia familia Romana originẽ habuit: & Tetricus conseruatus, Lucanis deinde præfuit. Ad pacis uero opera conuersus imperator, & templum Apollinis, & muros urbis magnificentissimis operibus extruit. Hic autẽ postea mota in Christianos persecutiõe, nonus à Nerone de cælo tactus inter Cõstantinopolim & Heracleam in Zenophrurio occiditur. Felix autem martyrũ gloriæ consulens, statuit ut quotannis sacrificia eoꝝ nomine celebrarẽtur, utq; nullibi quàm in sacro loco & à uiris sacris initiatis sacrificium, quod Missam appellant, celebraretur, necessitatem semper excipiens. Quod si de cõsecratione tẽpli ignoratum fuerit, utpote uetustate & abolitione monumentorum, consecrari denuo mandat. Neque enim (ut ipse aiebat) iteratum dicitur, quod factũ esse nescitur. Huius tẽpore Manes quidã gente Persa, uita & moribus barbarus, profiteri se Christum ausus est, ascitis in societatem duodecim discipulis, quo fidem rebus in omnibus faceret. Vt autem tum impugnatur Manes ob impietatẽ & superbiam, ita maxime laudatur Anatolius Laodicenus episcopus propter religionem & doctrinam. Ausus etiam eodem tempore Saturninus est nouã Antiochiam condere, exercitus opera fretus. Verũ dum audacter nimiũ imperiũ quoq; molitur inuadere, Apameæ tandem occiditur. Felix autẽ ubi repetitis sacris ordinibus mense decembri, presbyteros nouem, diaconos quinq;, episcopos quinq; creasset, martyr uia Aurelia sepelitur, tertio calendas Iunij in basilica, quã antea in honorẽ dei condiderat, secundo ab urbe miliario. Sedit autẽ annis quatuor, mensibus tribus, diebus quindecim. Vacat tum sedes dies quinq;.

Manes hæreticus

EVTYCHIANVS .I.

xxviij. põtifex.

Evtychianus natione Tuscus, patre Maximo, tẽporibus Aureliani fuit: eo quidẽ interempto Tacitus succedit, uir certe idoneus reipub. gubernandæ ob eius uirtutem & integritatem. Verum in Ponto sexto mense post adeptũ imperium occisus est. Florianus quoque qui Tacito successit, tertio demum imperij sui mense, apud Tarsum occiditur. Eutychianus autem instituit, ut in altari frugibus benediceretur, maxime uero fabæ & uuæ. Constituit item, ne, qui martyres sepelire uellent, sine Dalmatica, colobiove purpureo id facere auderent, se nesciente præsertim. Sunt qui scribant huius temporibus Dorotheum eunuchum fuisse, uirum certe græca & hebraica lingua doctissimum, cuius doctrina

Florianus successit Tacito.

mirifice delectatum Aurelianum ferunt. Nā ita primis imperij sui annis Christianis fauit, ut Pauli Samosateni sectā ab ecclesia separauerit. Verum postea malis consilijs subornatus, in Christianos (ut dixi) persecutionē mouens, scriptis iā ea de re ad præsides prouinciarum literis, diuino iudicio interimit. Ipsius autem Dorothei scripturas sacras exponentis, auditor Eusebius etiam adolescens fuit. Anatolius quoq; Alexādrinus Laodiceæ Syriæ episcopus, multæ doctrinæ uir, præclara quædem in mathematicis & scriptura sacra tum cōposuit. Inuectus est & in Manichæorum hæresim, quæ tum maxime inualuerat. Hi ad reliquos errores & duas substantias introduxerunt, bonam & malam, dixereq; animas ex deo quasi ex aliquo fonte manare. Testamentū uetus omnino respuebant: nouum uero aliqua ex parte recipiebant. At Eutychianus ubi ex sacris ordinibus mēse decembri habitis, presbyteros quatuordecim, diaconos quinq;, episcopos nouē creasset, martyrio coronatur: & in cœmiterio Calisti uia Appia sepelit octauo calendas Augusti. Sedit annum unū, mēsem unum, diē unum. Vacat tum sedes dies octo. Sunt tamen qui scribant eum annis octo, mensibus decē in pontificatu uixisse, sed ego multo magis Damaso credo, qui primæ sententiæ autor est.

CAIVS .I.

xxix. pontifex.

Caius natione Dalmatæus, patre Caio, ex genere Diocletiani imperatoris, primum Probi tempore fuit, deinde Caio & Carino imperantibus. Probus autē rei militaris gloria insignis, suscepta reip. administratione, Gallias à barbaris occupatas ingenti felicitate restituit. Saturninum imperium usurpare conantē in oriente, Proculū & Bonosum Agrippinæ magna celeritate oppressit. Apud Syrmium tamē uir acer & iustus tumultu militari & licentia occiditur, anno imperij eius sexto, post quem Carus Narbonesis imperium suscepit, ac biennio tenuit. Hic cum filios duos, Carinum & Numerianū ad gubernacula imperij traduxisset, bello Parthico captis etiā Celenis & Ctesiphonte nobilissimis urbibus, in castris fulmine ictus concidit. Numerianus uero q tum cum patre erat rediēs Apri soceri sui fraude necat. Carinus autem probris omnibus contaminatus, à Diocletiano, difficili tamē bello in Dalmatia uictus, scelerum suorum pœnas tādem luit. Caius uero ordines in ecclesia distinxit, quibus tanquam gradibus quibusdā ad episcopatū ascenderetur. Hierāt ostiarius, lector, exorcista, acolytus, subdiaconus, diaconus, presbyter, episcopus. Idē quoq; (ut quondā Fabianus) regiones diaconis diuisit, qui res gestas martyrum conscriberent. Constituit etiā ne prophanus quispiam sacris initiatum in iudicium uocaret, neue paganus aut hæreticus accusandi Christianum hominē potestatē haberet. Huius tempore fuisse Victorinum Petabionensem episcopum constat, qui multa cōmētaria in sacros codices scripsit. Inuectus est etiā in hæreses omnes, licet nō æque græcam linguam ac latinā nouerit, ut Hyeronimo placet, qui affirmat eius scripta grandia sensu, compositione uilissima apparuisse. Pamphilus uero presbyter Eusebij Cæsareensis episcopi necessarius, adeo diuinorū uoluminū cupidus fuit, ut magnam partē liberorum Origenis sua manu descripserit: quos quidē liberos Hieronymus affirmat se uidisse in bibliotheca Cæsareēsi tāta auiditate, ut Crœsi diuitias cōsecutum se arbitraret. Scripsit idem Pamphilus Apologeticū pro Origene, quod etiam Eusebius non multo post fecit. At uero Caius orta in Christianos tempore Diocletiani tanta persecutione, quanta nunquā antea, in subterraneis locis quas cryptas uocāt, diu latuit. Captus deinde à persecutoribus unà cū Cabinio fratre, eiusq; filia Susanna, martyrio coronatur, & uia Appia in cœmiterio Calisti sepelitur decimo calendas Maij. Sunt etiam qui scribant Luciam, Agatham, Hagnetem non multo post martyrium passas fuisse. Sedit autem Caius annis undecim, mensibus quatuor, diebus duodecim. Quo quidē tēpore

Carus Narbonēsis.

Victorinus Petabionensis episcopus

Pāphilus Eusebij necessarius.

presbyteros quinque & uiginti, diaconos octo, episcopos quinque creauit, quater te dinibus sacris mense decembri habitis. Vacat tum sedes dies undecim.

xxx. pontifex.

MARCELLINVS .I.

Dioclectianus imp.

MArcellinus natione Romanus, patre Proiecto, Diocletiani Dalmatæ ob scuro loco nati, & Maximiani temporibus fuit. Diocletianus enim anno ab urbe cōdita M.xli. ab exercitu imperator electus, Aprū q Numerianū interfe cerat, ipsemet occidit, Verum moto in Gallia tumultu potius quàm bello, eo cū exercitu Maximianum cognomento Herculeū misit, qui agrestes facile compe scuit. At uero circunstrepētibus undique bellis, cū solus Diocletianus resistere tot periculis non posset, Maximianum, Augustum: Constantiū uero & Maximia nū Galeriū, cæsares creat. Maximianus autē Herculeus Carausio fraude Ale/ cti interempto, Britanniā post annos decē recipit. At Constantius, cum primo in Gallia male pugnasset, renouata secundo pugna, multa millia Alemannorum occidit, q eo uenerant mercede conducti, ac Gallias pacatas reddidit. Diocletia nus interim captam Alexandriam, quā Achilleo resistente mensibus octo obse/ derat, diripiendā militibus dedit. Præterea uero Maximianus Galerius cū duo bus prælijs contra Narseū bene pugnasset, postremo inter Galietium & Carras superatur. Atque tam sinistra pugna amissis copijs, ad Diocletianum cōfugit, à q ita arrogāter acceptus est, ut per aliquot millia passuum purpuratus ante currū eius cucurrisse dicatur. Is autē hac contumelia motus, repetito bello hostes supe rat ac domat. Pacatis hoc modo undique rebus Diocletianus in oriēte, Maximia nus uero Herculeus in occidente uastari ecclesias, Christianos affligi interficique mādant, decima post Neronē persecutione: quæ certe omnibus diuturnior & imma nior est habita. Nā & scripturæ sacræ igni exustæ sunt: & si quis Christianus in magistratu fuisset, eo sublato remanebat infamis. Præterea uero serui q in Chri stianismo perdurabant, libertatem consequi non poterant. milites itē Christia/ ni cogebantur aut immolare idolis, aut militiā pariter uitamque deponere, edicto principis in foro posito. Hoc uero quidā lacerare ausus, pelle nudatus, superfuso aceto & sale tādiu cruciatur, quoad uita superfuit. Hunc in fide cōfirmarunt Do rotheus & Gorgonius uiri clarissimi. Iisdē diebus forte fortuna in urbe Nicome diæ regia domus incēdio cōflagrare cœpit, unde imperator à Christianis id factū falsa suspicione existimans, multos interfici, plerosque uiuos in ignē conijci iubet. Eadem quoque sæuitia usi sunt, qui in Militene prouincia, in Syria in Aphrica, in Thebaide, in Aegypto cū imperio erāt. In planitie uero Palæstinæ & Tyrimul tis sæuissimis bestijs expositi sunt. Nullum aūt genus tormenti Christianis tum non adhibitum est. Pro ungulis enim testas fictiliū uasculorum adhibebāt qui/ busdam uero arundines acutæ sub unguibus figebantur. Hoc etiā tormento ue xatæ mulieres sunt, arundinibus ipsis per pudenda corporū adactis. Vrbs quæ/ dam in Phrygia tota cōbusta est, quia ciues idolis sacrificia exhibere recusarūt. Adaucto Romano uiro sanctissimo eos in fide retinētet ad hæc postremo uenere sæuissimi tortores, ut oculis effossis, ac cauterio adustis sæuirent. Passi etiam mar tyrium sunt Anthimus Nicomediæ episcopus, Lucianus presbyter Antioche nus uir doctissimus, Pamphilus Cæsareensis, Phileas Aegyptius, qui & Thmu enus uocabatur. Is enim capitali pœna afficitur, quod & librum de laudibus martyrum composuit, & impugnare iudices male iudicantes ausus est. Quid plura? cum Damasus referat xvij. millia hominū utriusque sexus diebus xxx. per diuersas prouincias martyrio coronata fuisse. Omitto eos qui in insulas re/ legati sunt, uel ad metallum, uel ad opus metalli, uel ad fodiendas areuas ex/ cidendosque lapides dānati, quæ multitudo prope infinita est habita. At Marcel linus pontifex ad sacrificia gentiū ductus, cū minis instarent carnifices, ut thu

Decima Christianorum persecutio

phileas Aegyptius ex urbe Thmuis

ra dijs exhiberet, metu perterritus, deos alienos adorauit. Habito deinde non ita multo post concilio centū & LXXX. episcoporum in Sinuessa urbe Campaniæ, eo & Marcellinus squalidus & puluerulentus ac cilicio indutus proficiscitur, petitque ut sibi pro inconstantia debita pœna tribuat. Qui eum damnaret, in tanto concilio nemo unus inuentus est, cū dicerent omnes ea ferme ratione Petrū peccasse, ac flendo peccati pœnā luisse. Redijt Romam Marcellinus iratus, Diocletianum adijt, hominemque increpat, qui se impulerit dijs gentium immolare. Ducit ad martyrium Diocletiani iussu Marcellinus cum Claudio, Cyrino, Antonino Christi fidelibus. Intereundum uero Marcellū presbyterum admonet, ne Diocletiani præceptis obtemperet in rebus maxime ad fidem pertinētibus: neve corpus suum sepulturæ traderet, quod diceret ob negatum saluatorē se id nequaquam mereri. Horum autem simul interemptorū corpora, Diocletiani iussu ad dies sex & triginta insepulta iacuerunt uia publica. Vnde Petri apostoli iussu, qui Marcello insomnis apparuit, uia Salaria in cœmiterio, quod Priscillæ deinceps nomen habuit, sepeliuntur sexto calendas Maias apud beati Crescentionis corpus. Tandem uero aperuit oculos deus (ut Eusebius ait) & eo Diocletianum cōpulit, ut deposito imperio priuatus uiueret. Idē fecit & Maximianus eius collega, acerrimus persecutionis Christianæ autor, q post aliquot annos multis uarijsque morbis uexatus, ac post lōgos cruciatus insania mentis percitus, furijsque scelerum agitatus, seipsum tandem peremit. Hanc autem calamitatem, quā nostri passi sunt, à deo permissam refert Eusebius, propter corruptos nimia libertate & indulgentia Christianorum mores: maxime uero ecclesiasticorum, quorum peruersitatē diuina iustitia frenare hac persecutione instituit, dum simulatione in uultu, dolum in corde, fallaciam in eorum uerbis cerneret. Hi enim liuore, superbia, inimicitijs, odijs inter se certantes, tyrannidem potius quàm sacerdotiū sapere uidebantur, Christianæ pietatis omnino obliti, ac diuina mysteria prophanantes potius quàm celebrātes. Sed quid futurū nostra ætate arbitramur? qua uitia nostra eo creuere, ut uix apud deum misericordiæ locum nobis reliquerint. Quanta sit auaritia sacerdotum, & eorum maxime qui rerum potiunt, quanta libido undique conquisita, quanta ambitio & pompa, quanta superbia & desidia, quanta ignoratio tum sui ipsius, tū doctrinæ Christianæ, quàm parua religio, & simulata potius quàm uera, quàm corrupti mores, uel in prophanis etiā hominibus (quos seculares uocant) detestandi, nō attinet dicere, cum ipsi ita aperte & palam peccent, ac si inde laudem quærerent. Veniet (mihi credite, utinā falsus sim, uates) ueniet Turcus hostis Christiani nominis, Diocletiano & Maximiano uiolentior. Italiæ claustra iam pulsat. Nos desides & somniculosi interitum communem expectamus, uoluptati priuatæ potius quàm cōmuni utilitati cōsulentes. Ad Marcellinum uenio, quem utinam aliquādo imitati, ad sanitatē redeamus. Hic enim (ut dixi) cognito errore suo, quo à fide defecerat, ad se rediens, martyrium pro fide Christi constanti animo passus est, ubi ex sacris ordinibus bis mense decembri habitis, presbyteros quatuor, diaconos duos, episcopos quinque creasset. Sedit autem annis noue, mensibus duobus, diebus sedecim. Vacat tum sedes dies quinque & uiginti.

MARCELLVS .I.

xxxi. pontifex.

MArcellus natione Romanus, patre Benedicto, ex regione Viæ latæ, à Cōstantio & Galerio usque ad Maxentium peruenit. Constātius enim & Galerius, abdicātibus se ab imperio Diocletiano & Maximiano, imperij gubernacula suscipientes, prouincias inter se partiti sunt. Nam Galerius Illyricum, Asiam & orientem sortitus est: Constantius uero singulari moderatione usus, Gallia tantum & Hispania contentus fuit, licet ei & Italia sorte obtigerit. Vnde Galerius

duos cæsares legit, Maximianum quem orienti præfecit, & Seuerum cui Italiam cõmendauit, Illyricum ipse retinuit, quod ea barbaros hostes populi Ro. iter facturos sentiebat. At Cõstantius uir singularis mansuetudinis & clementiæ, Gallis omnibus clarissimus fuit, præcipue uero quod & Diocletiani uafrum ingenium, & Maximiani crudelitatẽ non sine magno discrimine euaserant. Moritur aũt Constantius Eboraci in Britannia principatus sui anno decimotertio, atq; in diuos summo omniũ consensu refertur. At Marcellus diuino cultui intentus, ubi Priscillam matronam Romanã impulisset cœmiterium suis sumptibus uia Salaria cõstruere, titulos quinq; & uiginti in urbe Roma constituit, quasi diœceses ad commoditatem baptismi & opportunitatẽ eorum, qui ad fidem ex gentibus quotidie ueniebant, cõsultum iri & eo modo sepulturis martyrum uidebat. Maxentius uero ubi Lucinam matronam Romanam instituisse ecclesiam dei rerũ suarum hæredem intellexisset, iratus & mulierem ipsam relegauit ad tempus, & Marcellum captum impellere minis conatus est, ut & episcopatu se abdicaret, & Christianum nomen deponeret: quem ubi contemnere & deridere sua præcepta uidit, in cacabulum ad custodienda animalia publica (ut quidã uolunt) statim inclusit: quo in loco nec oratiões unq̃, nec ieiunia p̃ termisit. Parochias itẽ nõ secus ac si liber esset, epistolis gubernabat. Mense autẽ nono captiuitatis suæ à clericis noctu à cacabulo liberatus est, qua ex re maiore percitus ira Maxentius, sanctissimum uirum in cacabulum redegit: ubi cum fœde & incommode habitaret, pedore & situ mortuus est. At uero Lucina sanctissimi uiri corpus uia Salaria in cœmiterio Priscillæ condidit decimoseptimo calendas februarij. Postea autẽ te Christiana crescẽte, cacabuli domus in ecclesiã erigitur beati Marcelli nomine, quæ etiã ætate nostra inuisitur. Sunt autẽ qui scribãt Mauritiũ cum unà Christianorum legione apud Rhodanum flumen à persecutoribus cæsum. His additur Marcus, Sergius, Cosmas, Damianus aliiq; complures, qui ubiq; terrarũ cædebantur. Marcellus autem annis quinq; sedens, mensibus sex, diebus uno & uiginti, ex sacris ordinibus mense decembri habitis, presbyteros sex & uiginti, diaconos duos, episcopos unum & uiginti creauit. Vacat tum eius morte Romana sedes dies uiginti.

Constãtinus, Galerius, Maxentius imperatores.

EVSEBIVS .I.

xxxij. põtifex.

EVsebius natione græcus, patre medico, põtificatũ adijt Constantino & Maxentio imperantibus. Nã mortuo Constãtio (sicut dixi) Claudij ex filia nepote, Constantinus eius & Helenæ in gratiã Herculei repudiatæ filius, occidentis imp. rium maximo omnium consensu adeptus est. Romæ interea prætoriani excitato tumultu, Maxentiũ Maximiani Herculei filiũ, Augustũ nuncupant. Vnde Maximianus spe recuperandi imperij ex solitudine Lucaniæ Romã uenit, literis Diocletianum adhortatus, ut idẽ ipse faceret. Contra hos motus missus à Galerio Seuerus cum exercitu, dum urbẽ Romã obsidet, fraude militum, qui cum Maxentio sentiebãt, circunuentus, fugiẽs demũ Rauennæ occiditur. Paululũ etiam abfuit, quin Maximianus pater, militum beneuolentiã pollicitationibus & largitione quærẽs, à filio Maxentio occideretur. Is autẽ in Gallias ad Constantium generum profectus, dum circunuenire hominem studit, detecto per Faustam eius filiam dolo, quæ rem omnẽ marito aperuit, fugiens, ac Massiliæ oppressus, suorum scelerum pœnas tandem luit: uel seipsum (ut quidam uolunt) desperatis rebus interfecit. Dum aũt Eusebius in pontificatu uiueret, crux domini inuenta est quinto nonas Maij, & ab Helena Constãtini matre exornata, ac in magna ueneratione habita. Baptizatur & Iudas crucis inuentor, quẽ post ea mutato nomine Cyriacũ uocarunt. Hæreticos quoq; idẽ pontifex reconciliauit, imposita tantũmodo manu. Instituit præterea, ne prophani quos laicos uo

Iudas crucis inuentor.

cant, episcopum in iudicium uocarent. Huius uero temporibus fuisse Lactantiũ Firmianum cõstat Arnobiꝫ discipulum. Hic cum rhetoricam Nicomediæ doceret, infrequentia discipulorũ motus, quod id in græca ciuitate ageret, ad scribendum se cõtulit, qua in re tantum ualuit, ut post tempora Ciceronis ab eo secũdus habeatur. Multa scripsit, sed illa potissimum extant, quæ contra Gentiles, de opificio hominis, de ira dei conscripsit. In extrema senectute constitutus, Cæsaris Crispi, filiꝫ Cõstantini præceptor fuit in Gallia. Eusebius quoq; Cæsareæ Palæstinæ episcopus, ac bibliothecæ diuinæ cũ Pamphilo martyre diligentissimus inuestigator, multa eisdem temporibus scripsit, maxime uero libros euangelicæ præparationis, ecclesiasticæ historiæ, in Porphyrium Christianorũ hostem acerrimũ. Apologias itẽ sex pro Origene composuit, de uita Pamphili martyris, à quo ob amicitiam cognomentum accepit, libros tres. Eusebius autẽ pontifex, habita semel ratione sacrorum ordinum mense decembri, cum presbyteros tredecim, diaconos tres, episcopos quatuordecim creasset, Romæ morit, ac in cœmiterio Calisti uia Appia sepelitur sexto nonas Octobris. Sedit autem annis sex, mẽse uno, diebus tribus. Vacat tum sedes diem unum.

MELCIADES .I.

xxxiij. õ tifex.

MElciades natione Apher, Maxẽtiꝫ, Liciniꝫ, Maximini tẽporibus fuit. Licinius enim ex Dacia oriundus, à Galerio in partẽ imperiꝫ recipiẽ propter eius in re militari præstantiam. Hi q; Constantinũ uidebãt apud omẽs magno esse in precio, Christianis parcebant. Maxẽtius tamẽ milites clanculũ mittebat, qui obuiũ quenq; cæderẽt. Arte quoq; magica delectatus, grauidas, maxime uero Christianas, funestis sacris adhibitas scindebat infantum causa, quorũ cineribus in magia utebatur, ut ostenderet tyrannidem seruari etiam per nefas posse. Simili uesania & crudelitate Maximinus quoq; in oriẽte utebatur, qui magorũ magistris & malarũ artium doctoribus præmia etiã decernebat, augurꝫs ac diuinationibus fidẽ præstans. Sæuior cæteris in Christianos hæc omnia contemnentes est habitus. Vetera autem delubra renouari, ac more ueterũ sacra dꝫs exhiberi iubet. In hos uero Constantinus mouẽs, & Maxentiũ graui prælio uictũ apud pontem Miluium ira superat, ut dum præ dolore suarum fraudũ oblitus, pontẽ ad decipiendum hostem structum decipulis transit, cum magna parte suorum satellitum submergatur. Et Liciniũ sororiũ nauali ac terrestri prælio uictũ, apud Nicomediam dedere seipsum coegit, uitamq; Thessalonicæ priuatã ducere, ac merito quidẽ, cum à fide ob inuidiam deficiens, Christianos Constantino fauentes grauibus suppliciꝫs persequeretur. Maximinus uero diuina ultiõe inflatis sub ito uisceribus, suppuratisq; intestinis ita distẽditur, ut inter se & putridũ cadauer nil interesset, scatẽtibus undiq; uermibus, & tabo serpente, tanto pedore, ut sustineri fœtor non posset. Hoc uolebant eius merita, qui & nostros ad cœmiteria cõuenire uetabat, & simulacrum Antiochiæ consecratũ, subornatis sacerdotibus, q ex adytis id enunciarent, clamasse dicebat, pellendos ab urbibus Christianos, & præmia in prouinciꝫs distribuit sacerdotibus simulacrorum, q cõtra Christianos agerent. Tandem uero tyrannus pœnitentia ductus, medico uerũ dicente, decreto publico uetuit Christianos lædi, eosq; suis legibus uti sinit. Sed hoc nihil ei profuit cũ ui fierent omnia. Nam grauissimis morbis diutius cruciatus, uiuendi finem tandem fecit, homo sæuus & uarius: nunc enim in Christianos, nunc pro Christianis agebat. His aũt cladibus multi Christiani interfecti sunt, maxime uero Dorothea uirgo sanctissima & pulcherrima, quæ mortẽ potius quã stuprum tyrãni pati uoluit. Sophronia quoq; à Maxentio sæpius de stupro appellata, cũ diutius uitare periculum nõ posset, seipsam interfecit, Lucretiã imitata. Melciadis autem institutum fuit, ne dominico, ne ve quinta feria ieiunaretur, quia hos

Dorothea.

dies pagani quasi sacros celebrant. Multa quoq; in oblationibus faciẽdis cõstituit, q̃d Manichæorũ hæresis in urbe Roma tũ maxime inualescebat. His autem peractis, Maximini iussu martyrio coronatur. Idẽ fatũ subiere & Petrus Alexãdrinus episcopus, & Lucianus Antiochenus presbyter, uir moribus & doctrina insignis, & Timotheus presbyter Romanus, aliq; complures episcopi & sacerdotes. Sepultus est autẽ Melciades uia Appia Calisti crypta quarto id. decẽbris. Viuens adhuc ex ordinibus sacris semel habitis, presbyteros septẽ, diaconos sex, episcopos duodecim creauit. Sedit annis q̃tuor, mensibus septem, diebus nouem. Vacat tum sedes dies septemdecim.

SYLVESTER .I.

xxxiiij. pontifex.

SYluester natione Romanus, patre Ruffino, Cõstantini tẽporibus fuit, anno ab urbe cõdita millesimononagesimoprimo, Domini uero anno cccxxxix. Sub hoc tandẽ principe Christiani à tyrannis antea oppressi, nonnihil respirare incipiunt. Nam corporis ac animi dotibus cum optimo quoque principe cõparari Constantinus potuit. militaris enim gloriæ appetentissimus fuit, in belloq; fortunatus. Pacem petentibus libenter dedit, liberalibus studijs, ubi per ocium licebat, delectabatur. liberalitate & gratia omniũ beneuolentiam sibi cõparabat. Multas leges rogauit ex æquo & bono, superfluas abscidit, seueras nimium emẽdauit. Vrbẽ in Byzantij ruinis de nomine suo condens, eã Romæ magnitudine ædificiorum parem facere conatus, secundam Romã uocauit: ut literæ sub equestri eius statua indicabant. Is igit tantus princeps omnia circunspiciens, omnia considerans, ubi honestatem Christianæ religionis intellexit, qua seruare parsimoniam, paupertate gaudere, mansuetudinem colere, paci studere, simplicitate & cõstantia uti iubemur, eam ita complexus est, ut iturus ad bellum, nõ alio quã crucis signo uteretur. Quod sereno cælo dum in Maxentiũ tyrannũ copias mouet, & uiderat & adorauerat, astãtesq; angelos audierat dicentes: Cõstantine, ἐν τούτῳ νίκα. q̃d etiam fecit, ac tyrannos oẽs à ceruicibus populi Romani Christianorũq; omnium depulit, maxime uero Licinium, q Christianos & domo & militia pulsos, aut relegatione, aut carcere (ut dixi) ad mortẽ usq; macerabat: aut leonibus obijciebat: aut suspensos tanquam porcos, membratim lacerans dissipabat. Tantũ itaq; principem ac tam humanum Syluester nactus, relicto Soracte monte, q̃ à tyrannis sæuientibus relegatus fuerat (uel ut quidam uolunt) secesserat, Romã ueniens, Constantinum erga Christianos bene animatũ, promptiorem ad optime de ecclesia dei promerendum reddidit. Nam & pontificibus diadema aureũ distinctum gemmis concedebat: quod quidem Syluester aspernatus, tanquã religioso capiti minime conueniens, phrygia mitra & candida tantummodo cõtentus fuit. Permotus autẽ Constantinus sanctitate Syluestri, ecclesiam in urbe Roma cõdidit in hortis Equitij non lõge à thermis Domitianis, quæ titulũ Equitij usq; ad tempora Damasi præ se ferebat. Cui q̃dẽ ecclesiæ imperator munificus hæc etiam dona præstitit: patenã argenteam librarum uiginti, scyphos duos uiginti librarum, calicem aureum duarũ librarum, & alia uasa tum argentea tum aurea, quæ enumerare lõgum esset. Fundum quoq; ualeri anũ dono dedit in agro sabino positum, unde quotãnis solidos octoginta capiebat. Hortum intra urbẽ ad regionem duorum adamantum, unde solidi quindecim capiebantur. Domũ in regione Orphea intra urbem, unde solidi octo & quinquaginta proueniebant. Verum dum hæc Romæ agerentur, apud Alexãdriam presbyter q̃dam Arrius nomine, uir specie & forma magis q̃ uirtute insignis, & laudis ac gloriæ potius q̃ ueritatis cupidus, serere discordiã in fide Christi cœpit. Separare enim filium ab æterna & ineffabili dei patris substantia conabatur his uerbis: Erat aliquãdo quã do non erat, non intelligens filium patri coæternũ esse, & eandẽ in trinitate substã

Constãtinus imp.

tiã, cum dictum sit, Ego & pater unum sumus. Cùm autem Alexander Alexan/
drinæ urbis episcopus frustra reuocare Arriũ ab errore tentasset, Cõstantini mã/
dato, adhibita etiã impensa munifice quidẽ, apud Niceam urbem Bithyniæ cõ/
cilium generale indicitur: cui trecenti & octodecim episcopi interfuere. Disputa/
tum est in eo loco aliquandiu, & q̃dem acriter. Nam uiri aliquot in quæstionib9
callidi, Arrio tum q̃dem fauebant, simplicitati fidei nostræ aduersantes, licet ex
his quidam doctissimus philosophus diuino spiritu motus, uno momento fidem
nostram quam antea impugnabat, ut sanctã & integrã statim amplexus sit. Tan/
dem uero re ipsa in concilio diligenter discussa, concluditur ὁμοούσιον scribi debe/
re, id est, eiusdem cum patre substantiæ filium cõfiteri. Qui uero cum Arrio senti/
rent, fuere ad decem & septem, affirmantes extrinsecus creatum esse dei filium, &
nõ ex ipsa patris diuinitate progenitum. Cognita autem tantæ controuersiæ ue/
ritate, Constantinus decretum cõcilij affirmat, proposito cõtradicentibus exilio,
unde sex tantum cũ Arrio exulauere: reliqui enim in sententiam bene iudicanti/
um uenere. In eodem concilio damnatos ferunt & Photinianos, à Photino episco/
po Gallogræciæ nomen ducentes, q̃ Ebionitarum hæresim imitati, affirmabant
Christum à Maria pio coitu fuisse cõceptum. Damnati & Sabelliani, qui unam
tantum personam patri & filio & spiritui sancto ascribunt. In eodẽ uero concilio
querimoniarum libellos (ut fit) episcopi ipsi Constantino dabant, se inuicẽ accu/
santes, expetentesq; à principe iudicium: quibus ita imperator optimus respon/
det, combustis eorum libellis, eos dei tantummodo & non hominum iudiciũ expe/
ctare debere. Præterea autem in eodem concilio decretum est, ne q̃ se impatiẽtia
libidinis castrarent, in clerum amplius reciperentur: neve neophytus antequam
cautius examinaret, clericus fieret: & ne in militiam dei ascitus, cũ extraneis mu/
lieribus habitet: cum matre uero, sorore, amita id tantummodo licere: ne episco/
pus in ordinem ascisceretur, nisi ab omnibus uel saltem à tribus prouinciæ episco/
pis: & ne, quem alius episcopus expulerit, uel clericum uel laicum alius suscipiat.
Decernitur etiam ac quidem sancte, ne cuiquã fieret iniuria, ut singulis annis cõ/
cilium in prouincia habeatur. Quare hoc sanctum institutũ aboleuerint nostræ
ætatis pontifices, nõ uideo, nisi censuras bene uiuentium ac sentientium reformi/
dabant. Constitutum quoq; est, ut q̃ absq; tormentis in persecutionibus lapsi fu/
erint, annos quinq; inter catechumenos uitam ducant. Postremo uero decernit,
ne quis de minore ecclesia ad maiorem transeat ambitiõis & auaritiæ causa: q̃d
certe non obseruatur, cũ siccis faucibus, tanquam lupi famelici, precibus, pollici/
tationibus, muneribus, largitione uberiores episcopatus, omissis primis, omnes
quærant & efflagitent. Syluestri autẽ constitutiones hæ sunt habitæ, ut chrisma
ab episcopo tantum consecraretur, ut episcopi baptizatum signarent propter hæ/
reticam suasionẽ, ut baptizatũ chrismate liniat presbyter, occasiõe mortis. Ad/
dit præterea, laicus clericũ in iudicium ne uocet. Diaconus in ecclesia celebran/
di causa dalmatica induat, & palla linostima læua eius tegatur. Clericus causas
in curia ne agat: nec ante iudicẽ secularẽ causam dicat. Presbyter celebraturus
neq; serico, neq; panno tincto utatur, sed lineo, & quidẽ albo. Sic in albis celebrã/
dum esse dicebat, quemadmodũ in linea sindone & alba Christi corpus sepultũ
fuit. Gradus quoq; in ordinibus ecclesiasticis constituit, ut unusquisq; uno tantũ
ordine cõtentus sit, & unius solum uxoris uir. Constantinus autẽ augẽdæ Chri/
stianæ religionis cupidus, basilicam Constantinianam (q̃ lateranẽsem uocant)
ædificauit, donisq; plurimis eandem exornauit. Nam & fastigium argenteũ tem/
plo obtulit, habens in fronte saluatorem sedentem in sella quinq; pedum, cẽtum
& triginta librarum, & xij. apostolos in quinis pedibus librarum nonaginta cũ
coronis argenti purissimi. Saluatorẽ quoq; addidit respicientẽ in apsida, seden/

Concilium Nicenum.

tem in throno V. pedum, cuius pondus centum quadraginta librarum erat. Angelos quatuor ex argento ponderis centum & quinque librarum, coronas quatuor ex auro purissimo cum delphinis uiginti librarũ, altaria septem ex auro purissimo ducentarum librarum. In usum uero luminũ massæ gargilianæ prouẽtum ex agro

•Sinueſſa no.

•Suessano cõstituit solidos cccc. Addit & massa urbana, quæ in agro Antiati est. Sacrumque præterea fontem instituit apud eandẽ basilicã ex lapide prophyretico, cuius tota pars illa quæ aquã continet, ex argento erat. In medio autem fontis columna porphyretica posita erat, in qua aurea phiali L. librarum balsamo plena, in celebritate paschæ usũ nocturni luminis præstabat. In labro fontis stabat agnus auri purissimi, unde aqua fundebat. Non longe ab agno erat saluatoris statua argenti purissimi centũ & lxx. librarum. Ad alterã partem stabat Iohannis baptistæ statua argentea centum librarum, hunc titulũ præ se ferens, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Septem uero cerui aquam fundebant: quorum singuli octoginta librarum erãt. Prouẽtus aũt sacri fontis ex massa statiliana in agro corano, ex fundo Bassi, ex domibus & hortis, aliquot in urbe positis, ex quibusdam fundis in Aphrica, Numidia, Græcia sitis. Idem etiã Cõstantinus rogatu beati Syluestri Petro apostolorum principi basilicã in Vaticano ædificat, non longe à tẽplo Apollinis, quo in loco eiusdem apostoli corpus splendide ac mirifice collocauit: ex ære enim & cupro undique clausum erat. Supra beatissimi apostoli sepulchrũ crux centum & quinquaginta librarum extabat ex auro purissimo. Aderant circunquaque cãdelabra iiij. argento conclusa, cum sigillis argenteis, unde apostolorum actus cernebant. His addidit calices aureos tres librarum duodeci, calices argẽteos xx. quorum singuli x. librarum erant. Metretas argẽteas iiij. cc. librarum. Patenam auream cum thure & columba ornatam gemmis hyacinthinis & margaritis. xxx. librarum. Ipsum aũt altare erat clausum argento & auro, distinctumque pluribus gemmis. Hos uero prouẽtus huic basilicæ addidit, in Antiochia domũ Daciani, solidos centũ & L. præstantẽ. Cellã in Aphrodisia solidos d. xv. præbentẽ. Hortum Maronis, thermas cõplures, popinas, pistrina cõdonauit, unde multum colligebat ad usum sacerdotum. Idẽ quoque Constantinus instãte Syluestro, basilicã Pauli uia

Basilica Pauli edificatur.

Ostiensi extruxit: corpus uero Apostoli ita cõdidit, ut de Petro diximus. Vasa etiam aurea, argentea, ænea totidẽ donauit, quod diuo Petro, maxime autem crucẽ auream centum & quinquaginta librarum, supra loculũ beati Pauli collocauit. Venere prouẽtus ad eandem basilicã ex Tarso Ciliciæ: ex possessione Tyri uenit oleum, uenere aromata & cassiæ: uenit balsamum ex locis hæc eadem ferentibus: uenit crocũ, sal, piper, cinnama. Aedificat etiã imperatoris iussu basilica in atrio Sessoriano sub titulo sanctæ crucis in Hierusalẽ, ubi sanctæ crucis partẽ aliquã reposuit, inuentam ab Helena matre, fœmina incomparabilis fidei & religionis.

Helena.

Hæc enim magnitudine animi mota & uisis nocturnis, Hierosolymam petijt, ut lignum crucis perquireret. Difficile id quidẽ erat, quia ab antiquis persecutoribus eo loci simulacrum Veneris collocatũ fuerat, ut Christiani Venerem saluatoris loco adorarent. At mulier religione percita, ubi locũ ipsum ruderibus purgasset, tres confuso ordine cruces reperit. In una inscriptio illa legebatur tribus linguis, IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM. Astabat aũt Macarius illius urbis tum episcopus, qui unã ex his manibus cum religione retinens, uerã esse dicebat: At tertia mulieri mortuæ admota, eidem uitã restituit. Hanc ob rem Constantinus motus, edicto uetuit, ne quispiam deinceps eo supplicio uteretur. Helena uero ædificato eo in loco tẽplo, ubi crucẽ repererat, abiens clauos quibus Christi corpus cruci affixum fuerat, secũ ad filiũ portat. Horum ille unũ in frenos equi transtulit, quibus in prælio uteretur, alio pro cono galeæ utebat, tertium in mare Hadriaticum (ut ait Ambrosius) ad cõpescendas sæuiẽtis maris procellas

deiecit. Illa autem crucis pars, quam eadē mulier secum in thecis argenteis detu
lerat, gemmis & auro distincta in basilica Sessoriana collocatur. Huic hæc mune
ra adduntur, argentea candelabra quatuor, argentei scyphi q̄tuor, calices aurei
decem: patena argentea auro clusa librarū L. altare argēteum cc.L. librarū, agros
quoq; circa palatiū positos, ecclesiæ dono dedit. Ex Faliscis aūt & nepesino agro
fundos quosdam donauit. Sunt qui scribant & basilicā sanctæ Hagnetis Cōstā
tini iussu ædificatam esse, rogatu Cōstantiæ eius filiæ, & baptisterium ecclesiæ ad
ditum: ubi & filia & soror Constantini eiusdem nominis, baptizatæ sunt. Huius
basilicæ hæc fuere munera: patena aurea librarū uiginti, calix aure, librarū decē,
calices argentei quinq;, fundus ex agro Fidenatium, fundus ex uico Pisonis. Idē
quoq; imperator basilicā sancti Laurentij extra muros ædificat in agro uerano
super arenarium cryptæ, gradusq; extruxit: quibus ascensus ac descensus his da
retur, q ad uisendū beati Laurentij corpus accederent. Templi ornamentū erat,
apsis argento & porphyreticis lapidibus ornata. In aditu cryptæ, lucerna erat ex
auro purissimo librarū uiginti. Ante corpus martyris erant lucernæ x. argēteæ
librarum xv. Fundus aūt Cyriacetis fœminæ, quem fiscus persecutionum tēpo
re occupauerat: Huic basilicæ assignatur fundus itē Veranius, unde solidi lx. ue
niebant. Via etiam lauicana idē imperator inter duas lauros basilicā beatis mar
tyribus, Marcellino presbytero & Petro exorcistæ ædificat. Nō longe uero mau
soleum erexit in honorem matris, quā sepulchro porphyretico inclusit. Huic tē
plo martyrū & matris gratia hæc dona data sunt: patena ex auro purissimo libra
rū quinq; & triginta, candelabra argētea iiij. auro clusa in pedibus xij. calices au
rei tres cum gemmis prasinis & hyacinthinis: amæ aureæ duæ, ara ex argento pu
rissimo librarum cc. scyphus ex auro purissimo librarū uiginti: fundus Laurēti
nus cum balneo iuxta formā prodeuntis aquæ posito, fundus Augustæ Helenæ,
unde solidos trecentos & uiginti, sacerdotes quotannis habebāt. Sunt qui scribāt
(sine autore tn̄) Sardiniam cum fundis suis & Mesanam & Matiniā cum monte
argentario, ac fundis omnibus huic ecclesiæ dono datā. Ad has basilicas in urbe
Romæ ædificatas, alias quoq; foris extruit. Nā & Hostiæ nō lōge à portu eiꝰ mari
dato templum ædificat in honorē beatorum apostolorū Petri & Pauli ac Iohan
nis baptistæ, quibus etiā hæc dona eius munificentia oblata sunt: patena argētea
librarū xxx. calices argētei x. patena argētea chrismalis librarum x. peluis ex ar
gento ad usum baptismi librarum xx. His muneribus additi & Gracchorū fun
di ardeatini agri, fundus qrini in agro hostiensi: In albano quoq; Iohanni bapti
stæ templum ædificat, cui hæc dona obtulit, patenā argenteā librarū triginta, scy
phum argenteum deauratum librarum duodeci, amas argēteas librarū uiginti,
fundum Laurentinū cum adiacentibus prædijs, fundum cū lacu albano, fundū
Tiberij Cæsaris. Capuæ etiā basilicā apostolorū cōdidit, q̄ ciues Cōstantinianā
appellarūt. Cui & hæc dona oblata, patenæ argēteæ xl: librarū, cādelabra Græca
iiij. cū pedibus x. His addit fundus ex agro caietano, & fundus paternus ex agro
Suessano. Aliam postremo basilicā Neapoli ædificauit, ut ait Damasus, in cuius
honorem eam erexerit, nō satis cōstat. Proinde reticere donaria templo dedicata
institui, ne uidear cū alijs errare. Sunt etiā q scribant, Syluestrū titulū suum in
tertia regione urbis apud thermas Domitianas instituisse, Equitiū qdam uocāt.
Huic titulo multa dona Cōstantinus obtulit, ut patenam argenteā librarū xx.
ce rostrata ænea xvi. fundū barbatianū ex agro ferentinati, fundū sulpitianū ex
agro corano. Ne aūt nouæ Romæ sacerdotes imperatoriæ munificentiæ expertes
essent, duas item basilicas Cōstantinopoli ædificat, quarum altera Irene, altera apo
stolorum uocat, euersis prius paganorum templis, aut in usum Christianorum
translatis, sublatisq; é medio tripodibus delphicis, unde infinita mala oriebant.

Hec parẽthesis in plerisque desideratur.

Hæc sunt Constãtini dona, quæ antea narrauimus, quibus hoc etiã addidit: (Certum enim uectigal à ciuitatibus pẽdi solitum, ecclesiis prouincialibus clerocꝙ distribuit. Dationem uero ipsam, decreti sui autoritate ualidam in perpetuũ esse uoluit. Vt autem uirginibus & qui in cœlibatu uiuerent, testari liceret, aliquidcꝙ sacerdotibus ex testamento relinquere, (qua ex re ego arbitror ecclesiæ patrimonium auctum esse) legem sustulit antea latam ad propagãdam sobolem, qua illi uetabantur hæreditatẽ adire, qui uigesimoquinto ætatis anno uxorẽ nõ duxissent. Hinc ius illud trium librorum inuentũ à principibus est, quo in amicos prole carentes plerunq̧ utebant. Hæc Socrates & Sozomenes in tripartita sua accurate scribunt.) Fuere autem & Syluestri temporibus multi præclari uiri, quorum opera & labore gentes & nationes pleræcꝙ ad fidem nostram uenere, maxime uero Iuliani, Frumentij & Edisii prædicationibus: quos philosophi quidã Alexandrini eo perduxerant. Iberorũ quocꝙ gens, quæ sub axe põtico iacet, fidẽ Christi intelligunt à captiua muliere, & credunt, Baccurio rege omnes ad id cohortãte. Valuit etiã multũ illis temporibus ad monendos homines Antonij eremita sanctissimi autoritas, cui literis & nuncijs Helena se ac filios sæpius commẽdauit: eius cibus solus panis erat, aqua potus: nec nunquã, nisi in occasu solis comedebat: homo ægyptius omnino cõtemplationi deditus. Huius quidem uitã Athanasius Alexandrinæ urbis episcopus insigni uolumine perscripsit. Syluester autẽ ubi ex sacris ordinibus septies mense decembri habitis, presbyteros duos & quadraginta, diaconos sex & triginta, episcopos quincꝙ & sexaginta creasset, moritur, ac sepelitur in cœmiterio Priscillæ uia Salaria tertio ab urbe miliario, pridie calendas Ianuarij. Sedit autẽ annos tres & uiginti, menses decem, dies undecim. Vacat tum sedes dies quindecim

Antonius eremita.

Athanasius Alexãdriæ episcopus.

xxxv. pontifex.

MARCVS .I.

MArcus natione Romanus, patre Prisco, Magni Cõstantini tẽporibus fuit, de quo uaria scribunt historici. Sunt enim qui affirmant Constantinum ultimis imperij sui annis, instigante sorore, Arrium ab exilio reuocasse, quod inuidia damnatum hominem mulier diceret, in eiuscꝙ dogma declinasse. Hos ego deceptos similitudine nominis puto, & patri illud asscribere, quod filij scelere factum est. Necꝙ enim simile ueri est, principem illum sapientissimum, quod semper improbauerit, ea potissimum ætate qua sapere datur, illud idẽ collaudasse. Scribunt præterea Cõstantinum ab Eusebio Nicomediæ episcopo Arriani dogmatis imitatore, baptizatum esse. Quod quidem falsum esse, & religio principis ostendit, & baptisterium huius rei causa Romæ ab eo magnificẽtissimis operis ædificatum. A Syluestro enim unà cũ Crispo filio baptizat, pulsis ab urbe tyrannis, fidemcꝙ edocetur. Aiunt qui aliter dictum sentiunt, Constantinum tantã rem distulisse, quoad ei ad Iordanem peruenire cõtingeret, in quo ad imitationem saluatoris baptizari cupiebat. Verum dum in Parthos proficiscitur Mesopotamiã incursionibus uastantes, uno & trigesimo imperij sui anno, ætatis uero sexto & lx. apud Nicomediã uilla publica diem extremum obijsse: nec ad Iordanẽ baptismi causa peruenire potuisse: atcꝙ illic tum demum extremo uitæ tempore baptizatũ fuisse. Misceant isti, ut uolunt, tẽ hanc: & nos quod omnes ferme sentiunt, credamus, Cõstantinum qui in signo crucis toties hostes uicerat, qui tot templa in honorem dei ædificauerat, qui sacris concilijs interfuerat, qui toties cum sanctis patribus in mysterijs orauerat, baptismatis charactere, ubi sapere cœpit, muniri etiam cõtra hostem humani generis uoluisse. Non latet me certe quid Socrates & Sozomenes in tripartita sua uelint, quidcꝙ alij plericꝙ: ueritatem sequor, optimi principis religioni & pietati conuenientem. Quod uero in lepram inciderit, ut uulgo dicitur, baptismocꝙ mundatus sit, conficta prius de sanguine infantum nescio qua fa

bula, nullo modo credo, Socratem hac in re secutus, qui affirmat Constantinum ipsum ubi sexagesimumquintum ætatis annum attigisset, ægritudine captū, ex urbe Cōstātinopoli ad aquas calidas egressum ualetudinis causa, nulla de lepra mentione habita. Præterea uero hac de re à nullo scriptorum fit mentio, non dico ab his, q ethnici sunt habiti, sed ne à nostris quidem. Nō reticuisset hoc Orosius, non Eutropius, non illi q Constantini res gestas quàm diligentissime scripsere. Ante uero tanti principis mortem stellam crinitā inusitatæ magnitudinis (quā Græci cometen appellant) fulsisse aliquandiu constat. Marcus aūt Romanus pontifex ad curam Christianæ religionis cōuersus, instituit ut episcopus hostiensis à quo Romanus cōsecratur, pallio uteref. Voluit præterea diebus solēnibus statim post euangeliū symbolum à clero & populo magna uoce decantari: & eo modo q̄ fuerat in Niceno concilio declaratum. Duas item ecclesias Romæ condidit, unam uia ardeatina, in q̄ sepultus est: alteram in urbe Roma ad palatinas, q̄uas quidem Cōstantinus his muneribus exornauit & auxit: Fundo rosarum cum omni agro cāpestri, patena argentea librarum xx. scypho argenteo x. librarum, corona argētea librarum x. Fundo Antoniano, quiest uia claudia, fundo ad bacchanas uia appia, fundo marmoreo uia ardeatina. Huius aūt & Cōstātini tēporibus fuit Iuuencus Hispanus presbyter genere nobilis, qui tetrauangelia hexametris uersibus fere ad uerbum transferens, quatuor libris cōposuit. Scripsit & quædam eo genere metri ad sacramentorum ordinem pertinētia. Marcus autem posteaquā ex sacris ordinibus bis mense decembri habitis, presbyteros quinq; & uiginti, diaconos sex, episcopos octo & uiginti creasset, morif, ac sepelitur in cœmiterio Balbenæ uia ardeatina tertio nonas octobris. Sedit aūt annis duobus, mēsibus octo, diebus uiginti. Vacat tum sedes dies uiginti.

Iuuencus Hispanus presby.

IVLIVS .I.

xxxvi. Pontifex.

IVlius natione Romanus, patre Rustico, tēporibus Cōstātij fuit: q cum Constantino & Cōstāte fratribus imperium adeptus, annis quatuor & uiginti imperauit. Habitus est etiā inter successores magni Constantini Dalmatius Cæsar fratris filius, adolescens sane præclaræ indolis, qui haud ita multo post tumultu militari opprimif, sinente potius Constante quàm iubente. Interea uero Arriana hæresis inualuit fauente Constantio, q nostros cogebat Arrium recipere. Secundo itaque Cōstantij anno apud Laodiceā urbē Syriæ, uel ut alij uolūt, apud Tirum concilium indicif. Eo conuenere catholici & Arriani: disputatur quotidie, homusion ne an secus, Christū cū patre uocarent. Instabat Athanasius Alexandrinus episcopus rationibus & argumentis, affirmans filium patri homusion esse. Id cum refellere Arrius nō posset, ad cōuicia uersus, magicas artes Athanasio uiro sanctissimo obijcit, prolato in loculis Arsenij brachio. Damnaf itaq; uiolenter iubente Constantio Athanasius: qui quidem fugiens, sex cōtinuis annis in lacu cisternæ carentis aqua ita delituit, ut solem nunq̄ uiderit. Indicāte deinde ancilla quadam, cum in eo esset ut caperef, dei monitu ad Constantis partes confugit, q fratrem Constantium minis certe coegit Athanasium recipere. Arrius interim episcoporum & populi frequentia stipatus, dum leuandi uentris causa ad publicum locū declinat, egerere conatus, intestina omnia in cuniculum latrinæ demisit, mortē certe passus uita turpissima condignam. Iulius autem pontifex multis incommodis uexatus in tanta rerum perturbatione, tandem post mēses decem Romam ab exilio redijt, audita præsertim Constantini morte: qui bellum fratri Constanti inferens, dum apud Aquileiam inconsulte dimicat, occiditur. non destitit tamen Iulius orientales episcopos reprehendere, maxime uero Arrianos, qui iniussu Romani pontificis Antiochiæ concilium indixerant,

Cōstātius imperat.

Arriana hæresis inualuit.

Athanasius Alexādrinus

cum id sine eius autoritate fieri non posset, quod Romana ecclesia cæteris præes set. Confutabant id orientales, non sine ironia, quod dicerent à se ad occidentem Christianæ religionis principes cõmigrasse, hãc ob rem suam ecclesiã tanquam perennem fontẽ, unde tanta gratia manauerat, cæteris præferẽdam. Cõstat aũt Iulium ipsum omissis his cõtentionibus, duas ædificasse basilicas: unã iuxta forũ Romanum, aliam in transtiberina regione. Tria item cœmiteria extruxit, unũ uia flaminea, aliud uia aurelia, tertium uia portuensi. Constituit præterea ne sacerdos alibi, quàm apud iudicem ecclesiasticũ causam diceret. Voluit itẽ ut oĩa ad ecclesiam pertinentia, per notarios aut per primicerium notarioꝝ conscriberentur: hos hodie (ut arbitror) protonotarios uocamus, quorum officiũ est res gestas præcipue conscribere. Verum nostra ætate adeo pleriq; (nolo dicere omnes) literarum ignari sunt, ut uix sciant nomen suum latine exprimere, nedũ alioꝝ res gestas perscribere. De moribus nolo dicere, cum e lenonum numero, & patasitoꝝ quidam in hunc ordinem relati sint. Constantini autem & Constantij tempore in precio fuit Marcellus Ancyranus episcopus, q multa scripsit, maxime uero contra Arrianos. Ferunt tamen contra hunc Asterij & Apollinarij libri, eũ Sabellianæ hæresis arguentes, eiusdem quoq; erroris eum Hilarius arguere conatur: quem certe Marcellus refellens, se tamen nequaquam cum Iulio & Atanasio sentire ostendit. Cõtra hunc præterea scripsit & Basilius Anquiranus episcopus librum unũ de uirginitate. Nã Basilius Macedoniæ partis unà cum Eustachio Sebasteno princeps fuit. Theodorus quoq; Heracleæ Thraciaꝝ episcopus, elegantis copiosæq; elocutionis uir, multa tum scripsit, maxime uero cõmentarios in Matthæum, in Iohannẽ, in psalterium, in Apostolum. Iulius uero cũ ex sacris ordinib. ter mẽse decẽbri in urbe habitis, presbyteros octodecim, diaconos tres, episcopos nouẽ creasset, moritur, ac sepelitur uia aurelia in cœmiterio Calopodij, ab urbe Roma miliario tertio, pridie idus Augusti. Sedit annos quindecim menses duos, dies sex. Vacat tum sedes dies quinq; & uiginti.

LIBERIVS .I.

xxxvij. pontifex.

Liberius natione Romanus, patre Augusto, Cõstantij & Constãtis temporibus fuit. Cõstantinus enim (ut ante dixi) dũ Cõstantem fratrem bello incautius persequitur, ab eius militibus opprimitur. Constans autem uaria fortuna contra Persas usus, cum nocte intẽpesta seditione militum suscipere prælium cogeretur, tandem uincitur. Verum postea cũ seditiosis militibus suscipere pœnas instituisset, Magnentij dolo ac fraude in oppido Helena interficit anno imperij sui xvij. ætatis uero xxx. Mortuo autẽ Constante, rursũ in Athanasiũ consurgunt ueteres illi Arrianæ hæresis suscitatores. Nã concilio apud Mediolanũ habito, omnes qui Athanasio fauebant, in exilium pelluntur. Præterea uero cũ in synodo Ariminensi orientales sacerdotes callidi homines & acuti, occidẽtales simplices & imperitos argumentis ac fallacijs conuincerent, prætermittere eam disputationem pro tẽpore satius uisum est. Christum enim cum patre Homusion esse negabant. Hoc autẽ, quia primũ Liberius põtifex aperte impugnabat, quodq; etiam dãnare Athanasium iubẽte imperatore nolebat, in exilium ab Arrianis pellit, atq; ita triennio ab urbe abfuit. Ar uero sacerdotes cõgregata synodo, in Liberij locũ, Felicem presbyterum uitũ optimum, põtificẽ crearunt, q statim octo & xl. episcopoꝝ cõuentu duos presbyteros, Vrsatiũ & Valentẽ ab ecclesia separauit, qd cum Cõstantio Augusto in fide sentirent. Hanc ob rem rogatu & precibus eorundẽ, Cõstantius Liberium ab exilio reuocat, q imperatoris bñficio motus, cum hæreticis in rebus omnibus (ut quidam uolunt) sentiens, illud tamen cum catholicis tenebat, hæreticos ad fidem redeuntes, nõ esse rebaptizãdos. Ferunt Liberium apud cœmiterium sanctæ Hagnetis aliquandiu habitasse cũ

Liberius cũ hæreticis sentit.

Çonſtantia Conſtantij ſorore, quo eius rogatu & auxilio urbem tutius ingrederetur: ſed mulier catholica dolum ineſſe ſentiens, id ſe facturam omnino recuſauit. Tandē uero Conſtantius, inſtigantibus Vrſatio & Valente, pulſo Felice, Liberium introduxit. Vnde pſecutio ita uehemēs exorta eſt, ut in ecclesiis ipſis presbyteri & clerici paſſim necarentur. Sunt tñ qui ſcribant mulieres Romanas in circenſi ſpectaculo reditū Liberij ab imperatore precibus impetraſſe. Pōtifex autē tametſi cū Arrianis ſentiebat, eccleſias dei quàm diligēter exornauit, maxime aūt ſepulchrum beatæ Hagnetis, & baſilicam quam de nomine ſuo fecit apud macellū Lydiæ. Fuit aūt hac miſera tēpeſtate Euſebius Emeſenus epiſcopus: q multa cōtra Iudæos, gentes & Nouatianos docte admodum & eleganter ſcripſit, Triphyllius quoq; Cypri Ledrenſis, ſiue λευκώσιας epiſcopus, in cantica canticorum copioſe & accurate commentarios cōpoſuit. Præterea uero Donatus Apher (à quo Donatiani nomen ſumpſere) multa in catholicos ſcribens, totā pene Aphricam & Iudæā ſua perſuaſione decepit. Affirmabat enim patre minorē eſſe filium, & ſpiritum ſanctū minorē filio, catholicosq; rebaptizandos eſſe. Extabant aūt Hieronymi tempore eius multa ſcripta ad hæreſim pertinentia, & de ſpiritu ſancto liber, Arrianæ doctrinæ conueniens. Et nequicq̄ Arrianæ perfidiæ tum deeſſet, Aſterius eius factionis philoſophus, imperante Cōſtantio, multa ſcripſit in epiſtolam ad Romanos, in euangelia, in pſalmos, quæ ab hominibus ſuæ hæreſis ſtudioſiſſime legunt. Lucifer præterea Caracalitanus epiſcopus, cum Pancratio & Hilatio Romanis clericis ad Conſtantiū à Liberio miſſus, cum nollet ſub nomine Athanaſij Nicenā dānare fidem, relegatus, cōtra Conſtantiū imperatorē ſcripſit, librumq; ei legendum miſit: morit tñ ſub Valentiniano principe. Ferunt aūt Fortunatianum Aquileienſem epicopum Liberium fidei cauſa in exiliū pgentem, ut in hæreſim & diſcordiam laberetur, ſolicitaſſe. Serapion quoq;, q ob elegantiā ingenij, Scholaſtici cognomē meruit, edidit tum aduerſum Manichæum librum egregium. nec unquā Conſtantij minis à confeſſione ueritatis deſtitit: ad hominem em̄ profectus, quo eum pacatiorem magno Athanaſio redderet, à minis tanti principis e gradu conſtantiæ nunq̄ decidit. Ideo aūt Athanaſius magnus eſt habitus, q̄d paganis & hæreticis cōſtanti animo ſemp reſtitit. Liberius uero ubi ex ſacris ordinibus bis in urbe Roma habitis, presbyteros 18. diaconos q̄nq;, epiſcopus xix. creaſſet, morit: ac ſepelit uia Salaria in cœmiterio Priſcillæ ix. calēdas maij. Sedit aūt annos ſex, mēſes tres, dies quatuor. Vacat ſedes dies vi.

Aſterius Arrianæ factionis philoſophus.

Lucifer Caracalitanus epiſcopus.

FELIX .II.

Felix ſecundus, natione Romanus, patre Anaſtaſio, Cōſtantij tēporibus fuit. Qui ſolus poſt interfectum à Magnentio Conſtantē, imperio potitus eſt. Mox Iulianum patruelē ſuum, quippe q ex Conſtantio patris Conſtantini fratre natus erat, Cæſarē creatum in Gallias ſeditione quorundā tyrannoꝝ tumultuantes miſit, qui breui & Gallorum & Germanorum motus uirtute ſua compeſcuit: unde militum omnium conſenſu Auguſtus appellat. Quo audito, Cōſtātius rebus parthicis occupatus, ad bellū ciuile cōuerſus, apoplexia in itinere obiit inter Ciliciā Cappadociamq; in Mopſocrene oppido, anno imperij quarto & uigeſimo, ætatis quinto & quadrageſimo. Hoc aūt morbo dixere medici hoīē interijſſe ob dolorē animi & grauem cogitationem, in quā rebellante Iuliano inciderat. Ob eius autem moderationem (Chriſtianorū cauſam ſemper excipio, in qua unice impius fuit) & comitatem, inter diuos more ueterum referri meruit. Nam poſt ſuſceptum imperium, Romam cum triumpho uia flaminea ingreſſus, aureo carpento ciues obuiā factos, mira benignitate inſpexit & ueneratus eſt, dictitans illud Cyneæ Pyrrhi legati uerum eſſe, tot ſe uidere reges in urbe Roma quot ciues. In una tamē rr populum Romanum ad reſum potius, quàm ad indignat-

xxxviij. pontifex.

Cōſtātius imperat.

onem concitauit, quod portas urbis ingrediens, celsas & fastigiatas, arcusq; triũphales prealtos & latos, homo paruæ staturæ caput incuruaret, more anserũ læsionem ueritus. Is præterea campum Martium cum admiratione inspiciẽs sepulchrum Augusti Cæsaris tot simulachris marmoreis & æneis ornatum, forũ Romanũ Iouis tarpeij delubra, thermas, porticus in prouinciæ modum auctas: amphitheatrũ Tiburtino lapide extructæ tantæ altitudinis, ut eo uix inspicere humanus oculus posset, pantheon mira altitudine spatiosis molibus fornicatum, tẽplum pacis, Pompeij theatrum, circa maximum, septisolium, tot arcus triũphales tot aquæductus, tot statuas per urbẽ ad ornatum positas, obstupuit: ac tãdem dixit, naturã uires omnes in unam urbẽ effudisse. Stabat Traiani equus æneus in atrio, cuius instar alterum sibi fieri Constãtinopoli Cõstantius petebat ab Hormisda architecto, quem secum duxerat. Cui Hormisda, stabulum quoq; tale cõdas oportet, si uoles equum late succedere. Idem quoq; Hormisda à Constãtio interrogatus, quid de urbe Roma sentiret, Id tantũ sibi placere respondit, quod didicisset ibi quoq; homines mori, ut philosophum decebat, locutus. Felix autem, quem diximus in Liberij locum à catholicis subrogatúm esse, licet id factum ab hæreticis Eusebius & Hieronymus affirment, quod certe miror, statim ubi pontificatum iniit, Constantinũ Magni Constantini filium, hæreticum & secũdo rebaptisatum promulgat ab Eusebio Nicomediẽsi episcopo in Aquilone uilla nõ longe à Nicodemia. Hinc autem deprehendi error potest, quo ducunt nonnulli, qui hãc hæresim Magno Constantino ascribunt. Quod profecto (ut ex historia uides) in tantum principem tãq; religionis Christianæ amantissimũ nec debuit cadere, nec potuit. Dum autem altercatio esset, & quidem magna (ut diximus) inter Liberium & Felicem, Arriana hæresis bifariam diuiditur. Nã Eunomius (unde Eunomiani) uir corpore & animo leprosus, nec secus interius q̃ exterius morbo regio correptus, affirmabat in rebus omnibus & filium dissimilem patri, & sanctum spiritum cum patre & filio nihil habere cõmune. Macedonius autẽ quem nostri ante errorẽ Constantinopolitanum episcopum fecerant, ab Arrianis expellitur, quia filium patri similem fatebatur, licet spiritum sanctum nõ secus atq; illi blasphemaret. Aiũt quidẽ Felicem concilium octo & quadraginta episcoporum habuisse, in quo decernitur ut episcopi oẽs aut ad conciliũ generale ueniant, aut literis rationẽ reddant quare id facere nequeant: quod quidem institutum, carthaginensi concilio postea renouatum est. Huius aũt temporibus fuit Acacius, quẽ quia luscus erat, μονόφθαλμον uocarunt. Hic uero Cæsariensis ecclesiæ in Palæstina episcopus, multa in ecclesiasten cõscripsit: tãtæq; autoritatis ob eloquentiam & uersutiam apud Constantinum fuit quemadmodum Hieronymus ait, quod ego certe miror, ut Romæ in Liberij locum Felicem Arrianũ episcopum cõstitueret: quem profecto catholicum fuisse constat (ut scripsimus) & Arrianos semper damnasse. Felix autẽ postremo cum nulla in re orthodoxæ fidei deesset, ab aduersarijs captus, unà cum multis secum bene sentiẽtibus interficit, sepeliturq; in basilica quam ipse ædificauit uia Aurelia, secundo ab urbe Roma miliario, duodecimo calendas decembris. Sedit autẽ tantummodo annum unum, menses quatuor, dies duos, propter seditionem à Liberio motam, quẽ, Damasum secutus, licet immerito, inter pontifices numeraui.

DAMASVS .I.

xxxix. pontifex.

DAmasus natione Hispanus, patre Antonio, Iuliani tẽporibus fuit, uir certe egregij, si domi, si foris eius ingeniũ respicis. Nã & Eubolo sophista & Libanio philosopho p̃ceptoribus usus, liberalibus disciplinis ita erat imbutus, tũ Græce tũ Latine, ut cuiuis optimo principi cõparari posset. Multæ erat memoriæ, ingentis facũdiæ, in amicos liberalis, prouincialibus iustissimus, gloriæ cupidus.

Iulianus imperat.

Verum hæc omnia ad extremum euertit, dum Christianos persequitur. Callidior tamen cæteris persecutor, non ui neque tormentis primo, sed præmijs, honoribus, blanditijs, persuasionibus maiorem fere populi partem, quam si atrocior fuisset, elicuit. Vetuit autem ne Christiani autorum gentilium studia adirent, neve scholæ nisi his qui deos deasque uenerarentur, paterent. Vni tamen Prohæresio uiro doctissimo concessum est, ut Christianos publice doceret, quam gratiam ipse indignatus contempsit. Militare cingulum dari nisi gentibus uetuit. Statuit præterea, procurationes prouinciarum iurisque dictionem Christianis non debere permitti, quippe quibus lex ipsa Christiana proprio uti gladio uetat. Athanasium tamen aperte oppugnat, atque in exilium mittit, à magis, ab auguribus instigatus, quorum artibus maxime delectabatur, quod dicerent Athanasium obstare quo minus eorum artes in precio essent. Cum Daphnius quoque in suburbano Antiochiæ iuxta fontem Castalium litaret Apollini, & nulla ex his quæ quærebant, responsa susciperet, causasque silentij percontaretur à sacerdotibus, dæmones aiunt sepulchrum Babylæ martyris prope astare, & ideo responsa non reddi. Tum Iulianus Galilæis imperat, hoc enim nomine Christianos appellabat, ut sepulchrum martyris inde auferant. Quidam sepulchrum mira exultatione traherent, dicentes: Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis, ita iram Iuliani principis concitarunt, ut multos præter institutum suum interfici iusserit. Mitor ego id à Iuliano factum, cum diaboli artes iam uanas esse cognosceret. Semel enim magum quendam in speluncam secutus, cum uoces dæmonum perhorresceret, signo crucis usus est, quo fugati sunt dæmones. Cum uero Iulianus diceret, signo crucis aliquid mirum inesse, respondit magus, dæmones etiam genus illud supplicij formidare. Hanc ob rem Iulianus pertinacior quam antea factus est, adeo uanitati magicæ deditus erat, licet prius Christianam religionem simulato animo amplexus fuisset, ut Constantij odium uitaret, legisset que publice diuinos codices, ac basilicam nomine martyrum ædificasset. Preterea uero idem imperator quo nostris stomachum faceret, Iudæis templum Hierosolymitanum restituit, cum dicerent se alibi sacrificare non posse. Qui certe tanta arrogantia elati sunt, ut maiore impensa quam antea restituere templum conarentur. Verum non ita multo post terræmotu templum corruens, & multos Iudæos simul oppressit, & illud approbatum est, lapidem supra lapidem poni non debere. Sequenti autem die incendio diuinitus immisso, & ferramenta ipsa consumpta sunt: & eo miraculo multi Iudæi perterriti, ad fidem Christi uenere. In Persas uero proficiscens Iulianus, quos intellexerat res nouas moliri, in reditu suo malam quidem rem Christianis minatur. Cum autem superatis hostibus incomposito agmine uictor rediret, apud Ctesiphontem confossus perijt. A suis, an ab hostibus id factum sit, incertum est, quanquam sunt qui scribant sagitta ex incerto missa transfixum fuisse, eundemque exclamasse manu ad cœlum extensa, Vicisti Galilæe, uicisti: nam Christum, Galilæum appellabat & fabri filium: unde illud adolescentis in Libanium sophistam, interrogantem quid ageret fabri filius: Iuliano, inquit, locellum componit: nam paulo post eius cadauer locello auectus est. Sunt etiam qui scribant, hunc antea clericum fuisse, ac postea à fide nostra defecisse, unde hominem apostatam uocant. Perijt autem post annum & octo imperij sui menses, anno uero ætatis secundo & trigesimo. Huic deinde succedit Iouinianus, qui ab exercitu imperator electus, non prius profiteri imperatoris nomen uoluit, quam omnes conclamarent se Christianos esse. Quibus collaudatis, & imperium suscepit, & exercitum e manibus barbarorum liberauit, Nisibi ac magna Mesopotamiæ parte Sapori rege Persarum relicta. Hic autem octauo imperij sui mense, crudelitate stomachi, siue retro odore prunarum moritur. Damasus autem electus ad pontificatum obeundum, Vrsicinum diaconum competitorem habuit in basilica quæ Sicinini appellatur, ubi multi utrinque cecidere in ipso tem/

Vicisti Galilæe, Iuliani.

Iouinianus imp.

plo, cum res non suffragijs tantum, sed ui & armis tractaretur. Verum non ita multo post, sacerdotum ac populi consensu Damasus episcopus confirmatur, & Vrsicinus ad Neapolitanam ecclesiam traducitur. Damasus autem adulterij accusatus, publico concilio causam dixit: ubi & innocens absoluitur, & Concordius atque Calistus diaconi falsi accusatores damnati, ac reiecti ab ecclesia sunt. Cautumque lege est, ut deinceps poenam talionis subeant, qui aliquem falso accusauerint. Pacata tandem ecclesia, Damasus ocio literario delectatus, uitas pontificum omnium, qui ante se fuere, conscripsit, easque ad Hieronymum misit. Non destitit tamen & templa & cultum diuinum augere. Duas enim basilicas aedificauit: unam iuxta theatrum, alteram uia ardeatina ad catechumbas. Dedicauit & platoniam, ubi corpora Petri & Pauli aliquando iacuerant. Versibus quoque elegantibus sanctorum corpora eo loci sepulta exornauit ad memoriam posteritatis. Praeterea uero basilicam quam ipse in honorem diui Laurentij non longe a theatro Pompeiano condiderat, maximis muneribus ornauit, patena argentea librarum uiginti, ama argentea librarum quindecim, scypho argenteo anaglypho librarum decem, calicibus argenteis quinque, coronis argenteis V. domos quoque circa basilicam positas dono dedit: fundum etiam papytianum agri Ferentinatis: fundum Antonianum, balnea non longe a templo posita, ut psalmi quoque alternis uicibus in ecclesia canerentur, in fineque eorum uerba haec ponerentur, Gloria patri & filio & spirituisancto, instituit. Primus etiam Hieronymi scriptis autoritatem dedit, cum prius lxx. interpretum scripta tantummodo in precio essent. Nam & biblia Hieronymi legi coepta est, & psalmi eiusdem fideliter ex hebraico traducti, cum antea apud Gallos potissimum incomposite legerentur. Mandauit item, ut in principio celebrationis (quam Missam uocant) confessio diceretur, ut hodie fit. Idem uero Damasus, ubi ex sacris ordinibus quinquies habitis, presbyteros unum & xxx. diaconos xi. episcopos ij. & lx. creasset, moritur, ac sepelitur uia ardeatina cum matre & sorore in basilica a se condita, tertio idus decembris. Sedit annos xix, menses iij. dies xi. Vacat tum sedes diem unum & uiginti.

Vrsicinus

xl. pont.

SYRICIUS .I.

Valentini anus imp.

SYricius natione Romanus, patre Tiburtio, Valentiniani temporibus fuit. Qui a Iuliano multa incommoda ob fidem Christi passus, pulsusque militia cum scutatorum princeps esset. Mortuo autem Iouiniano, militum omnium consensu imperator electus, Valentem fratrem in partem imperij accipiens, eidem orientem assignat. Postea uero imperij sui anno tertio Gratianum filium, necdum bene puberem socrus & uxoris hortatu Augustum creat. Procopium quidem apud Constantinopolim res nouas molientem, cum satellitibus suis mira celeritate opprimit. Sed Valens ab Eudoxio Arriani dogmatis episcopo baptizatus, in saeuissimam haeresim declinans, nostros persequitur, & in exilium pellit, mortuo praesertim Athanasio, quo uiuente res Christiana sex & quadraginta annis mirifice sustentata est. Instabat Lucius haereticus hostilem in modum nostros persequens, neque illis quidem parcens, qui in eremo erant: eos enim immissis militibus aut trucidabat, aut in exilium mittebat. Magnae autoritatis tunc erant Antonij discipuli, Machatij duo in Syria, quorum alter in superiore, alter in inferiore habitabat eremo. Isidorus quoque tum in precio erat, Panucius, Pambos, Moses, Beniamin, Paulus, Apheliotes, Paulus Phocensis, Ioseph qui mons Antonij dicebatur. Hos cum exilio uexare Lucius, mulier phanatica proclamat, uiros dei in insulam Aegypti nequaquam mittendos esse. Mannia quoque Saracenorum gentis regina, cum frequentibus praelijs Romanorum opes attriuisset, Palaestini & Arabici limitus oppida uastasset, orata pacem, non aliter repromittit, nisi Mosen Christianum uirum sanctissimum, genti suae episcopum designarent. Id agere Lucius conabatur, uerum Moses inclamat, Arguunt te o Luci per metalla damnati Christiani, in insulas relegati, & carcere in

Eudoxius arriani dogmatis episcopus.

clusi:quare manus tuas ad me cõsecrandum nunquã iniicies. Reuocatis itaque episcopis qui se consecrarent,datur reginæ præsul,ac pax Romanis redditur. Sæuiebat in Christianos Valens & Lucius, licet Temistij philosophi literæ cũ Valentem aliquantulo mitiorem reddiderint. Sæuiebat & Athanaricus Gotthorũ rex,qui plurimos barbarorũ martyrio affecit. Interim uero Valentinianus Saxones gẽtem in Oceani littoribus positam locis inuijs, & Burgundiones uirtute ac rei militaris scientia oppressit. At uero dum Sarmatæ sese per Pannonias effudissent,bellumq; in eos parat, subita sanguinis effusione apud Brigionem oppidũ moritur. Tum Gotthi sedibus suis pulsi,per omnes se Thracias effundunt: quibus dum Valens ire obuiã cum exercitu parat, reuocatis prius,sed sero ab exilio episcopis & monachis,quos etiam militare coegerat,prælio uictus, igni exuritur. Hæc quidem clades Romani imperij ac totius Italiæ exitium fuit. Syricius autẽ (dum hæc agerentur) censuit monachos, quorum uita probata esset,posse sacris initiari à primis ordinibus usq; ad episcoparum. Censuit item ordines per interualla dandos. Manichæos præterea q in urbe erant,uetuit communicare cũ fidelibus. Pœnitentes autem & redeuntes ad gremium orthodoxæ fidei,recipiendos esse cẽsuit,si monasteriũ ingrederentur,atq; ibi ieiunijs & orationibus se toto suæ uitæ tẽpore macerarent. Viaticum siquidem tum demũ ab ecclesia recipiebant,ubi de optima eorum uita constaret. Consecrari autẽ presbyterum ab episcopo tantum censuit. Instituit item,ut quicunq; aut uiduam aut secundã uxorẽ duxisset, ab officio ecclesiastico pelleretur. Hæreticos quoq; per manus impositionem recipiendos censuit. Huius temporibus Hilarius fuit, urbis Pictauorũ Aquitaniæ episcopus,qui & cõtra Arrianos duodecim libros scripsit,& alterum contra Valentem & Vrsatium:atq; non ita multo post Pictauis morit. Victorinus autem natiõe Apher, Romæ tum primum rhetoricam docuit: postea uero in extrema senectute fidei nostræ se tradens,contra Arrium libros more dialecti cõscripsit. Multa quoque composuit ad commendationem fidei nostræ Gregorius Bæticus Illiberi episcopus. Photinus autẽ Gallogræcus, Marcelli Ancyrani episcopi discipulus, Hebionis hæresim instaurare tũ conatus est. Hebion enim Christũ procoitu Mariæ natum,uirũ iustũ putauit. Is quidẽ à Valentiniano imperatore pulsus,plura scripsit uolumina,ac præcipua cõtra gentes. At Didymus Alexandrinus, à teneris annis oculis captus, & ob id etiam primarum literarũ ignarus,ita geometriam & dialecticam,quæ magno usu indigent,iam grãdis natu cum primis elemẽtis didicit,ut præclara quædam opera in mathematicis scripserit,in psalmos quoque, & in euangeliũ Matthæi ac Iohannis, & contra Arrianos multa edidit. Optatus quoque Apher episcopus Miliuitanus,libros sex cõtra Donatianos composuit. Seuerus autẽ Aquilius Hispanus, aguationẽ ab illo Seuero ducens, ad quem Lactantij duo extant epistolarum libri,uolumen cõposuit,quod catastrophẽ uocauit. Syricius uero compositis ecclesiæ rebus,ac creatis sex & uiginti presbyteris,diaconis sedecim,episcopis duobus & triginta, ex sacris ordinibus quinquies habitis, moritur, ac sepelitur in cœmiterio Priscillæ uia salaria octauo calendas Martij. Sedit enĩ annos quindecim,mẽses undecim, dies quinque & uiginti. Vacat tum sedes dies uiginti.

Themistius philosophus.

Hilarius Pictauorũ episcopus.

Victorinus Apher.

Gregorius Bæticus

Photinus

Optatus episcopus Miliuitanus.

ANASTASIVS .I.

ANastasius natione Romanus,patre Maximo,imperante Gratiano, urbis Romæ episcopus creat. Nã Gratianus adolescens religione clarus, militia strenuus,apud Argentariam oppidũ Galliæ,uno prælio ad triginta millia Alemannorum fines Romanorum uastantes, cum minimo suorum incommodo interfecit. In Italiam deinde rediens,pulsa Arriana hæresi, totam prouinciã ad ueram Christi fidem redegit. At uero cum instãtibus Gotthis, rempublicã in ma

Gratianus imp.

gno discrimine uideret, Theodosium ex Hispania oriundum utrũ clarissimum, socium ac imperij comitem sibi delegit, qui superatis Alanis, Hunnis & Gotthis, orientale imperium restituit, ictoque cum Athalarico rege Gotthorum foedere: quo quidem mortuo, ac Constãtinopoli egregie sepulto, omnes eius milites Theodosium uiꝗ optimũ secuti sunt. Interim uero Maximus in Britannia tyrannidem occupans, ac in Galliam traijciens, apud Lugdunũ Gratianum interfecit: qua re Valentinianus iunior frater metu perterritus, ad Theodosium in orientẽ confugit. Sunt autem qui scribant hos quidem fratres in tantã calamitatẽ incidisse matris Iustinæ crimine, quæ Arrianã hæresim fouens, Christianos persequebatur, maxime uero Ambrosium, quem etiam inuitum populus Mediolanensis sibi episcopum delegerat. Mortuo enim Auxentio hæreticorum episcopo, statim seditio Mediolani exorta est. Cũ hãc itaꝗ reprimere Ambrosius conaretur, q tũ consularis eiusdem prouinciæ fasces regebat, ecclesiamꝗ ingressus multa de concordia partium disseruisset, ab omnibus succlamatum est, non alteri quam Ambrosio episcoparum committi debere: quod etiã factum est. Ex catechumeno enĩ Christianus factus, & sacris initiatus, Mediolanensis episcopus creat. Cuius doctrina & sanctitas quanta fuerit, eius uita ac opera doctissime & elegẽtissime scripta ostendunt. Tunc autẽ Anastasius rei diuinæ cauens, cõstituit ne sacerdotes ullo modo sederent, sed curui & uenerabundi starent, cum sacrum euangeliũ aut caneretur aut legeretur in ecclesia dei: Neve peregrini, maxime autem trãsmarini, in clerum reciperentur, nisi quinque episcoporum præ se ferrent chirographa. Hoc autem factum esse aiunt propter Manichæos, qui cum in Aphrica magno in precio erant, & ad corrumpendam fidem de suis quoquouersum mittebant. Constituit item, ne debiles & manci, neve aliquo membro carentes, in numerum clericorum reciperentur. Basilicam ꝗque, quæ Crescentina uocatur, in regione secunda uia mamertina dedicauit. Huius & Damasi & Syricij tẽpora, illustrarunt nõ modo optimi imperatores, Iouinianus, Valẽtinianus, Gratianus, Theodosius, uerumetiã sanctissimi atꝗ excellentes in ꝗuis facultate doctores, tũ Græci, tũ Latini. Gregoriũ nobis Christianis cũ Basilio Cappadocia genuit, ut ait Eusebius. ambo fuere nobiles, ambo Athenis eruditi. Basilius enĩ Cæsareæ Cappadociæ, quæ prius Mazaca uocabatur, episcopus cõtra Eunomium egregios libros edidit. Scripsit & uolumen de spiritusancto, & monachorũ instituta. Duos habuit fratres, Gregorium & Petrum uiros doctissimos. Gregorij extabant Eusebij temporibus aliqua uolumina. At Gregorius Nazianzenus, q Basiliũ ad monasteriũ perduxit, Hieronymi præceptor, multa scripsit, maxime uero in laudẽ Cypriani, Athanasii, Maximi philosophi. Scripsit & cõtra Eunomiũ libros duos, contra Iulianum imperatorẽ librum unum. Laudauit & nuptias & uirginitatem hexametro uersu. Leuauit & Constantinopolitanos ab hæresi rationibus, & suo elegantissimo dicendi genere, in quo Polemonem uirum eloquentissimũ secutus est. Is postremum dum senex admodũ esset, successorem sibi deligens, rursus uitã monachi duxit. Basilius autem sub Gratiano, hic uero sub Theodosio moritur. Epiphanius quoque Cypri Salaminæ episcopus, hæreses omnes elegantissimis uoluminibus impugnauit. Cõposuit tum etiã multa sermone Syro Efræm Edessenæ ecclesiæ diaconus, qua ex re ad tantam uenit dignitatem, ut post lectionem scripturæ sacræ, publice in quibusdam ecclesiis eius scripta legerentur. Anastasius autẽ ubi ex sacris ordinationibus bis in urbe mẽse decẽbri habitis, presbyteros octo, diaconos quinque, episcopos decem creasset, moritur, & sepelitur in cœmiterio ad ursum pileatum quinto calendas Maij. Annos uero tres, dies decẽ sedit. Vacat tum sedes dies unum & uiginti.

Gregorius
Basilius.

INNOCENTIVS .I.

xlij. pōti.

Theodosius imp.

INnocentius natione Albanus, patre Innocētio, particeps Theodosij tempo͛ fuit, qui singulari celeritate & consilio usus, Maximum tyrannum Gratiani interfectorē, apud Aquileiā occidit. Hanc calamitatē Maximo ipsi Martinus uir sanctissimus antea prædixerat, dum Britanniā militaribus copijs spoliat, in Italiam cōtra ius fasq; uecturus. Tunc enim à circio Scoti, ab aquilone Picti, insulā uacuam militibus ingressi, longe ac latè omnia uastarunt. Theodosius autē diuino auxilio fretus, & Andragarium Maximi comitem, & Victorem eiusdē tyrāni filium, Arbogastē & Eugenium tyrannos, mira celeritate usus opprimit, unde merito Claudiani poetæ carmina in laudem Theodosii extant.

O nimium dilecte deo, tibi militat æther,
Et coniurati ueniunt ad classica uenti.

Theodosius ab ingressu ecclesiæ prohibitus.

Accedit Theodosio ad disciplinam militarem laus ingens, quo plurimū ualuit, & religionis. Nam cū Mediolani ingredi ecclesiam uellet mysteria uisurus, prohibitus ob quoddā facinus (ut fieri solet) ab ingressu ecclesiæ, nisi pœniteret, ita eq̄ animo id tulit, ut ultro ipsi Ambrosio gratias egerit, atq; pœnituerit. Huius uxor Flacilla fuit, ex qua Arcadium & Honoriū suscepit. Iratus semel Theodosius q̄ Thessalonicenses in theatro militem occidissent, uel (ut alij uolunt) iudicē suum, ægre retentus à sacerdotibus Italicis est, quo minus omnes Thessalonicenses occideret. Qui postea ad se rediens, recognita, & lachrymis pœnitentiā propter patrati sceleris egit, & legem tulit, ut sententiæ principum super animaduersione prolatæ, in tertiū diem differrētur, quo misericordiæ uel pœnitentiæ locus daretur. Ferunt principem ipsum, si quando ita percitus fuisset, hac deinceps cūctatione usum, ut notas omnes literarum expresse recenseret, quo interim iræ daretur locus. Affirmant quidam principem ipsum familiaritate cuiusdam Iohannis monachi anachoretæ in Thebaide usum, cuius consilio tum bellum tū pacē gerebat. Theodosius autem quinquagesimū ætatis agēs annum, Mediolani morit. Innocentius uero tanta imperij tranquillitate & benignitate principis usus, multa ad religionem Christianā pertinentia meditatus est. Constituit enim ut sabbato ieiunium celebraretur, & q̄ tali die Christus in sepulchro iacuisset, & q̄ eius discipuli ieiunassent. De Iudæis quoque & paganis, deq; monachis regulas quasdam tulit. Cataphrygas autem hæreticos, quo͛ autores fuere, Montanus, Priscilla & Maximilla, ut ante dixi, ab urbe expulit, Theodosio annuēte, uel in monasteria (ut alij uolunt) relegauit. Præterea uero Pelagiū monachū & Cælestinum hæreseos damnauit, & q̄ liberū arbitrium diuinæ gratiæ antefertent, & q̄ dicerent ad implēda diuina iussa, uoluntatem per se sufficientem esse. Cōtra hos quoque multa scripsit Augustinus. Pelagius autē in Britanniam proficiscens, totam insulam errore suo infecit, adiuuante Iuliano tanti mali comite & socio.

Pelagius & Cælestinus damnantur.

Basilicam uero Geruasii & Protasii dedicauit, Vestinæ mulieris impensa structā & ornatā, diuenditis eius bonis ex testamento relictis iusto precio. Templi dona hæc fuere: patenæ argenteæ duæ sexaginta librarum, coronæ duodecim, cerostrata argētea quatuor. Ad ornatum baptisterij ceruum obtulit quinq; & uiginti librarum fundentē aquam, uas chrismatis ex argento librarum quinque, scyphos duos argenteos anaglyphos uiginti librarum. Dos aūt templi erat domus ad basilicā Blinā, balneū ad tēplū Mamuri, domus itē in cliuo Salutis balneatæ, fundus in agro Clusino, alter fundus in agro fundano. His addita dom, Emeriti in cliuo mamertino, domus altera in uico lōgo. balneū quoq; in eodē uico. Curā uero & administrationē huius basilicæ & sanctæ Hagnetis, Leopardo ac Paulino presbyteris cōmisit. Hui͛ tēporibus fuit Apollinaris Laodiceæ Syriæ episcop͛,

Apollinarius episcopus.

uir sane in disputando uehemens, & ita acutus, ut ausus sit dicere, corpus, nõ animam, à domino in dispensatione susceptum. postea uero cum rationibus urgeretur, aiteum quidem habuisse animam, non tamẽ ex ea parte qua rationabilis est, sed ex ea solum qua corpus uiuum reddit: ad supplementũ uero rationabilis partis, ipsum uerbum dei fuisse perhibebat. Quæ quidem sententia, & à Damaso an tea, & Petro Alexandrino episcopo explosa est. Hinc Apollinaristæ originẽ habuere. Martianus autẽ Barcilonæ urbis episcopus, castitate & eloquẽtia insignis, bene cum fide sensit, & Nouatianos scriptis suis impugnauit. Cyrillus uero Hierosolymitanus episcopus, sæpe pulsus ecclesia, & receptus, ad extremũ sub Theodosio principe annis octo episcopatũ tenuit, multaq; scripsit. Euzoius item apud Thespesium rhetorem cũ Gregorio Nazianzeno episcopo adolescens Cæsareæ eruditus, plurimo labore Origenis & Pamphili corruptam bibliothecã membranis instaurare conatus est. scripsit & ipse multa. Eodẽ quoq; tempore Hieronymus presbyter in Bethleem habitans, ingenio ac facundia sua Christi fidem mirum in modum auxit: quod etiam eius scripta declarant. Improbat item eo tempore in synodo Burdegalensi Priscilliani dogma, sumptum ex gnosticorũ & Manichæorũ hæresi, de qua superius diximus. Innocentius uero ubi per sacros ordines quater in urbe habitos, presbyteros triginta, diaconos duodecim, episcopos quatuor & quinquaginta creasset, moritur, ac sepelit in cœmiterio ad ursum pileatũ quinto calendas Augusti. Sedit annis quindecim, mẽsibus duobus, diebus quinq; & uiginti. Vacat tum sedes dies duos & uiginti.

Apollinaristæ.

Hieronymi habitatio.

SOZIMVS .I.

SOzimus natione Græcus, patre Abrahamo, mortuo Theodosio, Arcadij & Honorij, q patri in imperio successere, tẽporibus fuit. Hi quidẽ gubernacula imperij suscipientes, paribus auspicijs illud rexere, diuisis tantummodo administrationibus. Arcadius enim orientẽ, Honorius uero occidentẽ gubernabat, licet Theodosius filijs adhuc adolescẽtibus tres duces reliquerit, q Romanum gubernarent imperium, Ruffinum qui orientem, Stiliconem qui occidentem, Gildonem qui Aphricã regerent. Qui deinceps cupiditate imperandi moti, spretis paruulis, regnum occupare cõati sunt. Gildoni res nouas in Aphrica molienti, Mascezel frater eius crudelitatem ueritus, cum exercitu obuiam factus, hominẽ fundit fugatq;: qui uel dolore animi, uel ueneno nõ ita multo post moritur. Idem quoque Mascezel tanta uictoria elatus, cũ nec deo nec hominibus parceret, à militibus occiditur. Ruffinus uero ab Arcadio opprimitur, dum orietale imperiũ conatur inuadere. Ingressus tum Italiam Rhadagasus Gotthoꝝ rex immanissimus, ferro ac flamma oĩa uastabat. Veꝝ Romani comparato exercitu, barbarum in fesulanis montibus opprimunt, duce Stilicone. Huic uero successit Alaricus, quem Stilico regni cupidus, cum superare posset, & fouit & iuuit. Verum postremo cũ Alaricus in Galliam proficiscens, cõcedendente eo loci sedes ad incolẽdũ Honorio apud Polentiam consedisset, Saulum gẽte & religione Hebræum, à Stilicone cum militibus immissum, quo fœdus turbaret, hostem sensit. Facile enim fuit, barbaros nil tale suspicantes, & diem paschæ obseruãtes, incautos perturbare. Verum sequenti die sumptis armis, & Saulum cũ exercitu ad internecionem cædit, & omissa Gallia, in Stiliconem & Romanos mouet. Quibus superatis, urbem Romam post longam & grauem obsidionem capiunt, anno eiusdem conditæ millesimo ac centesimo & sexagesimo quarto: salutis uero Christianæ, anno duodecimo & quadringentesimo. Hac tamen moderatione Alaricus usus est & clementia, ut suis mandauerit, à cæde & sanguine quoad fieri poterat, abstinerent, utq; cõfugientibus ad basilicas Petri ac Pauli, parceretur. Rex uero tertia die ab urbe discedens, minus calamitatis quàm putaretur perpessa (parũ enim incen

Filij pon.

Arcadius & Honorius.

dñ senserat) in Lucanos & Brutios proficiscitur, ubi apud Consentiam ui captã & direptam, moritur. Cui statim omniũ Gotthorum consensu Athaulphus ob affinitatem & genus succedit, quem quidem ad urbem Romam cum exercitu re deuntẽ, Galla Placidia superioris Theodosij filia, eius uxor, ita placauit, ut à cædibus & rapinis temperatum, & suis magistratibus urbs dimissa sit. In animo cer te ei prius fuerat, urbem Romam delere, ac nouam cõdere, eamq; Gotthiam ap pellare, & imperatoribus nomen de se relinquere, ut non Augusti deinceps, sed Athaulphi uocarentur. Mentẽ hominis Placidia nõ modo à tãto facinore auer tit, uerumetiam fœdus inter Athaulphum, Honorium & Theodosium iuniorẽ composuit, Arcadij iam mortui filium. Sozimus autẽ in tanta rerum perturba tione rem diuinãm nunquam omisit. Constituit enim ut diaconi dum celebrare tur, læuas tectas haberent linostimis. Concessit item, ut in parochijs cerei sancto sabbato benedici possent. Bibere aũt in publico clericis uetuit: In cellis fidelium, id fieri posse non negauit. Vetuit etiã ne serui in clerum reciperentur, quod hui/ uscemodi uiros liberos & integros esse oporteret. Asciscuntur nũc nõ modo ser/ ui, & uulgo concepti ac nati, uerumetiam flagitiosi omnes ex flagitioso quoq; ge niti: quorũ sceleribus ecclesia dei magnum aliquod incommodum tandẽ capiet. Ferunt tum Sozimum misisse ad Carthaginense conciliũ Faustinum episcopũ, duosq; urbis Romæ presbyteros, ut ostẽderet nil usquam publice agi debere sine cõsensu ecclesiæ Romanæ. Huius autẽ pontificatu fuit Lucius Arrianæ partis episcopus, q uariarũ hypotheseon libellos scripsit. Diodorus quoq; Tarsensis epi scopus, dũ Antiochiæ presbyter esset, multa tum scripsit, Eusebij sententias, nõ autem eloquentiam imitatus, propter ignorationem secularium literarum. Scri psit & Tiberianus apologeticum ob suspicionem hæreseos, quia cum Priscilliano accusabatur. Euagrius præterea acris & feruentis ingenij, uitã beati Antonij de græco Athanasij, in sermonem nostrũ transtulit. Scripsit & Ambrosius Alexã drinus auditor Didymi, in Appollinarium uolumen præclarum. Fuere tũ etiã in precio Iohannes Cõstantinopolitanus & Theophilus Alexandrinus illustres episcopi. Hunc ego arbitror Iohannem Chrysostomum fuisse, qui ob elegantiã dicendi hoc cognomentum merito adeptus est, quiq; Theodorum & Maximum condiscipulos suos ad fidem Christi traduxit, relictis præceptoribus Libanio & Andragathio philosopho. Interrogatus Libanius iã morti propinquus, quẽ po tissimum in schola successorem relinquere uellet, nõ aliũ quam Chrysostomum dixit, nisi hominem Christiani ad se traduxissent. Perlata tũ etiam sunt ad Sozi mum synodalia decreta, quibus cõfirmatis, pelagiana hæresis ubiq; damnatur. Sunt qui scribant & Petronium Bononiensem episcopum uirum sanctissimũ, & Possidonium Aphricæ prouinciæ episcopum, magnam sanctitatis opinionem de se tum concitasse. Scripsit & multa contra hæreses Primasius ad Fortunatũ episcopum. Sunt qui scribant Probam Adelphi proconsulis uxorem, Centonas Virgilij in laudem Christi tum composuisse. Hanc certe laudem quidã Eudo xiæ ascribũt, Theodosij iunioris uxori. Augustinus uero beati Ambrosij in fide discipulus, homo certe omniũ q tũ fuere, doctissimus, Hippone in Aphrica epi scopus, fidem nostrã scriptis & disputationibus tum maxime tuebatur. At Sozi mus creatis in urbe Roma presbyteris decem, diaconis tribus, episcopis octo, mo rit, ac sepelitur uia Tiburtina apud corpus beati Laurentij martyris septimo ca lendas Ianuarij. Sedit annũ unum, menses tres, dies duodecim. Vacat tum sedes dies undecim.

Lucius Arrianæ partis epi scopus.

Tiberianus.

Euagrius.

Augustinus Hipponensis.

BONIFACIVS .I.

xliiij põ tifex.

Honorius imperat.

BOnifacius natione Romanus, patre Iucundo presbytero, Honorij tempori bus fuit. Orta quidem tum in clero seditio est. Nã dũ Bonifacius in basilica

Iulĳ, urbis Romæ episcop' creat, Eulalius in Cõstantiniana elect', huic statim obĳcit. Quod ubi Honorius, q tum Mediolani erat, intellexisset, instante Placidia cum filio Valentiniano, ambo ab urbe pellunt. Reuocatur tamen septimo mense post Bonifacius, & solus urbis præsul constituitur. Interea uero mortuo Athaulpho, Gotthorum rex Vallias decernitur, qui dei iudicio perterritus, Placidiam apud se tamen honeste habitam, Honorio fratri reddidit, pacemq; cum eo datis lectissimis obsidibus inĳt. Idem fecere Alani, Vandali & Sueui. Placidiam uero Honorius Cõstantio, quem Cæsarem declarauerat, in matrimonium collocat: unde Constãtius Valentinianũ filium suscepit: quæ postea à fratre pulsa, ad orientem cum filĳs Honorio & Valentiniano proficiscitur. Bonifacius autẽ põtifex tum constituit, ne mulier ulla aut monacha sacratã pallam attrectaret, aut thura contingeret: neve seruus aut obnoxius, uel obæratus, in clerũ reciperetur. Cõdidit præterea oratorium in cœmiterio sanctæ Felicitatis martyris, eiusq; sepulchrum ornauit marmoribus & argẽto. Nam & patenam argenteam dono dedit librarum uiginti, & scyphum argenteum librarum decem, & coronas argenteas tres, calices minores duos. Huius quoque pontificatum insignem reddidere multi præclari uiri, maxime uero Hieronymus presbyter, patre Eusebio natus oppido Stridonis, qd à Gotthis euersum, Dalmatiæ quondã Pannoniæq; in finibus fuit. Quantum iste iuuerit ecclesiam dei uita & scriptis, nõ attinet dicere, cũ & uita eius sanctissima omnibus præluceat, & scripta eius ita in precio & honore sint, ut nemo magis legatur, ab eruditis præsertim. Morit autem Hieronymus in Bethleem ætatis suæ anno lxxxxi. pridie calendas octobris. Laudat & Gelasius Cæsareæ Palæstinæ post Euzoiũ episcopus, uir accurati elegantisq; ingenĳ. Scripsit & historiam Dexter Paciani filius ad Hieronymum. Laudauit & spiritum sanctũ Amphilochius eleganti stylo. Laudat & Sophroniũ Hieronymus, quod de euersione Serapis librum copiose ac docte scripserit. Aiunt & Lucianũ presbyterum deo innuente, tum quidẽ reliquias Stephani protomartyris & Gamalielis Pauli præceptoris inuenisse, deq; ea re sermone Græco ad omnes ecclesias scripsisse: quam scriptionem postea Abundius presbyter Hispanus latinam fecit ad Orosium presbyterum. Sunt etiam q huic ætati addant Iohannẽ Cassianum & Maximinum uiros doctissimos. De Eutropio autẽ Augustini discipulo, non ita ambigitur, qui historiæ Romanæ Epitomen fecit, ab urbe condita usque ad tempora sua satis eleganti stylo & oratione. Scripsit & ad duas sorores Christo dedicatas de pudicitia & amore religionis. Laudatur & Iuuenalis, qui tum Constantinopolitanus episcopus erat. Fuit etiã in precio Heros uir sanctus, ac beati Martini discipulus, Arelatensis episcopus iniuria pulsus. Bonifacius autẽ ubi ex sacris ordinibus semel habitis, presbyteros tredecim, diaconos tres, episcopos sex & triginta creasset, moritur, ac uia Salaria sepelitur apud corpus sanctæ Felicitatis martyris octauo calẽdas nouẽbris. Sedit annis tribus, mẽsibus octo, diebus septem. Mortuo Bonifacio, clerici quidam Eulalium statim ad urbẽ reuocant, q uel indignatione, uel contemptu rerum humanarum reuocationem spernens, anno post Bonifacium moritur. Vacat tum sedes dies nouem.

Iuuenalis episcopus · *Eulalius reuocatur.*

CAELESTINUS .I.

xlv. põt.

Theodosius iunior.

CAelestinus natione Cãpanus, Theodosii iunioris temporibus fuit. Hic enim mortuo Honorio principe clarissimo, Valentinianũ Placidiæ amitæ suæ filium Cæsarem creatum, ad regendum occidentale imperium mittit. Qui statim totius Italiæ consensu imperator creatus, gubernacula imperĳ apud Rauennam suscipiens, hostes Romani nominis, maxime uero Iohannẽ tyrannum, mira felicitate in Italia compescuit. Interea uero Vuandalorum, Alemannorum, & Got/

Iohannes tyrannus.

thorum effera gens, ab Hispania in Aphricā Genserico rege traijciens, prouinciam ferro ac flamma depopulata, fidem quoque catholicā Atriana impietate fœdauit, pulsis etiam in exilium quibusdam episcopis bene sentientibus, in qua perturbatione beatus Augustinus Hipponensis episcopus, tertio obsidionis mense, quinto calendas septembris moritur, septimo & lxx. ætatis anno. Vuandali autem capta Carthagine in Siciliam traijcientes, insulam depopulantur & uastāt. Idem fecere Pictaui & Scoti, insulam Britanniam occupantes. Accitus autem à Britannis in auxilium Aetius patritius, uir bellicis artibus insignis, nō modo laborantibus auxilium nō fert, uerumetiam regnandi cupidus, Hunnos ad inuadendā Italiam solicitat. Vnde Britanni ab Aetio destituti, ab anglis auxilium petiere, quos hostes deinceps, non auxiliares sensere. Ab his enim oppressi, & patriam simul & nomē amisere. Interim uero Theodosio Cōstantinopoli mortuo, septimo & uigesimo imperij sui ac patrui Honorij āno. Bleda & Attila fratres Hūnorū reges. Illiricum ingressi, omnia incendunt & uastant. At Cœlestinus diuino cultui intentus, constituit ut psalmi Dauid ante sacrificiū antiphonatim ab omnibus canerentur, quod ante fieri nō consueuerat. Perlecta enim epistola & euangelio, finis sacrificio imponebatur. Refert Martinus Cassinas, Iudica me deus & discerne causam meam, quod in principio sacrificij dicitur, eius inuentū fuisse. Graduale q̄que huic adscribitur. Multa præterea cōstituit de omni ecclesia, quæ tum in archiuis legebantur. Dedicauit & basilicā Iuliam; cui etiam hæc dona obtulit, patenam argenteā librarum v. & xx. scyphos ij. argenteos xx. librarum: aquamanulos argenteos xx. librarū, candelabra argentea duo lx. librarū, cantharos, cerostrata ænea quatuor & uiginti magni ponderis. Nestorius autem Constantinopolitanus episcopus, nouum tum errorem inducere conatus est. Prædicabat enim Christum ex Maria hominē tantum, & non deum natū, atq; diuinitatem collatam esse p meritis, cui impietati & Cyrillus Alexandrinus episcopus, & Cælestinus pontifex, mirum in modū aduersati sunt. Nā habita apud Ephesum synodo cc. episcoporum, impius Nestorius cum hæresi nominis sui, cum q; Pelagianis omnibus, q dogma illud prope conatum iuuabant, omnium consensu xiij. canonibus eorum stultitiam impugnantibus damnant. Præterea Germanum Antisiodorensem episcopum in Britanniam mittit, qui deturbatis hæreticis, insulares ad catholicam fidem redigeret. Misit ad Scotos Christi fidē optantes Palladium, quem ipse episcopum creauerat. Huius certe atque suorum opera, magna pars occidentis ad ueram Christi fidem conuersa est. Ferunt hoc tempore diabolum personam Moysi indutum, multos Iudæos decepisse, dum eos ex Creta in terram promissionis ad similitudinem historiæ ueteris sicco pede per mare deducere pollicetur. Multi enim ex his falsum Moysen secuti, in undis periere. Aiunt autem illos solos euasisse, qui tum CHRISTVM uerum esse deum credidere. At Cælestinus ubi ex sacris ordinibus ter in urbe mense decembri habitis, presbyteros duos & triginta, diaconos duodecim, episcopos duos & lx. creasset, moritur, ac sepelitur in cœmiterio Priscillæ uia salaria octauo idus Aprilis. Confederat annis viij. mensibus x. diebus xvij. Vacat tum sedes dies unum & uiginti.

Augustinus moritur. *Belda* *Nestorio Constantinopo.* *Diabolus. psonam Mosi indutus.*

SIXTVS .III.

SIxtus III. natione Romanus, patre Sixto, Valētiniani tēpora attigit, q occidētalis imperij gubernator, pacē cū Gēserico Vuandalo rū rege inijt, ac certis finibus Africā sibi ac Genserico diuisam, Vuandalis incolendā dedit. Subornatus deinde Gensericus ab Arrianis, eorū impietatē extollens, uarijs terroribus episcopos nostros persequit. Interī uero dū Valentinianus Cōstantinopolim profi

sixt.pp. *Valētinianus imp.*

ciscitur, & Theodosii filiã in uxorẽ ducit, Vuandali Gẽserico duce Carthaginẽ iterũ capiunt ac diripiũt, anno quingentesimo & lxxxiiij. posteaq̃ Romanorum esse cœperat. Dum hæc autẽ in Aphrica gererẽtur, Attila cũ Belda fratre Hunnorũ reges, non cõtenti occupasse Pannonias, Macedoniam, Mysiam, Achaiã & utrasq; Thracias ferro ac flãma deuastat, Beldãq; fratrẽ obtrũcat, quo solus regnõ potiret. Inde urto animos sumens ad occupandũ occidentale imperiũ, copias undique celeriter colligit, atq; iter stati carpit. Quod ubi Aetius intellexisset, legatos de pace statim Tholassam ad Theodoricum regem mittit, cum quo fœdera ita sunt inita, ut communi impensa & paribus copiis bellũ cõtra Attilã gereretur. Romanorũ ac Theodorici auxiliares copiæ fuere, Alani, Burgundiones, Franci, Saxones, atq; omes fere occidentales populi. Tandem uero superueniente Attila in cãpis catelaunicis, magno ardore animorum prælũ utrinque committit. Pugnatum erat aliquandiu atque acriter, cum uox superueniens incerto autore, certamini finem imposuit. Ad centum & octoginta millia hominum in eo prælio utrinq; cecidisse cõstat, neutro inclinante acie, aut cedente. Feruntta/men Theodoricum Thurismundi regis patrẽ, eo prælio cecidisse. At Sixtus pontificatum iniens, à Basso quodam reus in iudicium accersit. Hic autem congre/gata septem & quinquaginta episcoporum synodo, ita causam dixit ut ab omnibus uno cõsensu absolueretur. Damnatur Bassus calumniator iniquus, annuente Valẽtiniano & Placidia eius matre: in exiliumq; mittit, ita tamen, ut ultimo die uiaticum ei ob pietatem ecclesiæ non negaretur. Eius autem prædia nõ fisco, sed ecclesiæ ascribuntur. Aiunt Bassum post exilium non multum uixisse, tertio enim mense diem extremum obiit: cuius corpus Sixtus episcopus linteaminibus inuolutum, & aromatibus consperſum, propriis manibus ad sanctum Petrum sepeliuit in loculis parentum. Aedificauit aũt Sixtus basilicam beatæ Mariæ uirginis, quæ ab antiquis Liberii cognominabat iuxta macellũ Libyæ. Accepit deinde nomẽ ad Præsepe: postremo uero sancta Maria maior, uocata est. Sixtũ autem huius templi autorem fuisse, titulus ipse in frontispicio primi fornicis de/clarat his uerbis: Xyxtus episcopus plebi dei. Per x em̃ in principio & y. scribit Græca orthographia, licet nostra ætas cõsuetudini seruiens, Sixtum scribat per s & iota. Huic quoq; templo idem pontifex hæc dona obtulit, altare argenteum purissimum, cccc. librarũ, patenas argenteas tres, c. & xx. librarum, scyphos argenteos quinque, calices decem, coronas argenteas octo & uiginti, cãdelabra argẽtea tria, thymiamatatium librarum quindecim, fundum Scauri in agro caietano, fundum Sceleris, ceruum argenteum fundentem aquam in fontẽ baptisterii. Ornauit & ambonẽ ecclesiæ porphyreticis lapidibus, quem nos suggestũ ap/pellamus, ubi euangeliũ & epistola canitur. Præterea uero rogatu Sixti Valentinianus templa quædam sanctorum mirifice excoluit. Nam & supra cõfessionem beati Petri auream saluatoris imaginem gemmis aureis distinctã collocauit, & fastigium argenteũ basilicæ Cõstantinianæ à barbaris sublatum restituit. Ornauit & confessionem beati Petri ex argento. Aiunt præterea huius temporibus Petrum episcopum natione Illyricum, ædificasse templum diuæ Sabinæ in monte Auẽtino nõ lõge à monasterio sancti Bonifacii, in q̃ diuus Alexius iacet. Quod ego factum Cælestini primi tempore crediderim, ut etiam carmina heroica indicant, quæ adhuc leguntur his fere uerbis:

Culmen apostolicum cum Cælestinus haberet,
Primus & in toto fulgeret episcopus orbe,
Hæc quæ miraris, fundauit presbyter urbis,
Illyrica de gente Petrus, uir nomine tanto

Dignus, ab exortu Christi nutritus in aula.
Paupertas locuples, sibi pauper, qui bona uitæ
Præsentis fugiens, meruit sperare futura.

Sunt etiam qui scribant huius tẽporibus fuisse Eusebium Cremonensem & Philippum Hieronymi discipulos, qui pleraq; eleganti oratione scripsere. Laudatur & Eucherius Lugdunensis episcopus doctrinæ dicendi copia. Non improbatur postremo Hilarius Arelatensis episcopus, uir sanctitate & doctrina ea tẽpestate insignis. Sixtus autem cũ omnia quæ habuerat, aut in ædificijs & ornamentis ecclesiarũ, aut pauperib⁹ erogasset, creatis presbyteris octo & uiginti, diaconis duodecim, episcopis duobus & quinquaginta, moritur, ac sepelitur in crypta uia tiburtinæ apud corpus beati Laurentij. Sedit autẽ annis viij. dieb⁹ xviij. Vacat tum sedes dies duos & uiginti.

LEO, I.

xlvij põ.

Leo natione Tuscus, patre Quintiano, eo tempore fuit, q̃ Attila à pugna catelaunica rediens, in Pannonias comparatis magnis copijs, Italiã hostili manu ingressus, ac primo Aquileiam in limitibus prouinciæ positam, triennio obsidit. Verum cũ iam desperatis rebus in eo esset ut statiua moueret, uidissetq; ciconias ex urbe in agros pullos suos deferentes, auspicio motus, adhibitis machinis, miseram ciuitatem acriter oppugnatam, tandẽ capit, diripit & incendit: nec ulli generi hominum parcit, flagellũ dei se uocitãs. Inde Hunni ueluti ruptis claustris, per totam Venetiam sese effundentes, urbes omnes occupant, Mediolanũ ac Ticinum diripiunt, Iturus deinde Romam infestis signis, cum eo loci cõsedisset, ubi Mintius Padum influit, amnẽ traiecturus, uir sanctissimus Leo põtifex calamitatẽ Italiæ & urbis Romæ miseratus, adhortante etiam Valentiniano, ei fit obuiam, persuadetq; Alarici exemplo, qui statim dei iudicio post captã urbẽ mortuus est, ne ultra progrediatur. Monitis põtificis optimi obtemperãs Attila, quod dum simul loquerentur, cernere duos uiros supra caput suum strictos tenentes gladios, ac mortẽ minitantes, nisi pareret, nisus est: Ii Petrus & Paulus apostoli putati sunt, inde mouens, Pãnonias repetit: ubi non ita multo post, effundente se hubertim propter ebrietatem e naribus sanguine, moritur. Leo uero ad urbẽ rediens, totus ad confirmandam catholicam fidem conuertitur, quæ tum potissimũ à multis hæreticis impugnabatur, maxime autem à Nestorianis & Entychianis. Nestorius enim Constantinopolitanus episcopus, uirginem non dei, sed hominis tantummodo genitricem dixit, ut aliam carnis, aliam diuinitatis persõnã faceret, & seiunctim alterũ esse dei filium, alterum hominis ostẽderet. Eutyches autem Constantinopolitanus abbas, ne sentire cum Nestorio uideretur, diuinã cum humana natura in idem cõpositũ recidisse affirmabat, unumq; factum, nec ullo modo inter se distingui debere. Hanc hæresim cũ Flauianus Cõstãtinopolitanus episcopus damnasset, Theodosio annuente, synodus Ephesina indicitur, in qua Dioscoro Alexandrino episcopo præsidente, Eutyches restituit, Flauianus uero damnat. At Leo, mortuo Theodosio, in eiusq; locũ suffecto Marciano principe catholico, cõciliũ Chalcedonẽse indicit, in quo sexcentorũ & triginta episcoporũ autoritate decernit credendũ duas naturas in Chro fuisse: utq; unus idẽq; Christus deus & homo crederetur, ac statim Nestorius & Eutychius nefandus Manichæorũ præsuldãnarentur. Cõbusti etiã publice sunt Manichæorũ libri, calcata & depressa est Dioscori superbia atq; hæresis. Interim uero mortuo à suis Valẽtiniano, Maxim⁹ tyrãn⁹ imperiũ occupat, Eudoxiãq; quondã Valẽtiniani uxorẽ, sibi uiolẽtis nuptijs adiũgit. Hãc ob rẽ Vuãdali ex Aphrica acciti,

Attila flagellũ dei.

Nestorius Constantinopolitanus episcopus.

Gēserico duce Romā hostili manu ingressi, Maximū in illo tumultu ab Urso milite Romano occisum, in Tiberim proiiciunt, urbem diripiunt atq; incendūt, tēpla & sacraria spoliant, nec Leonem pontificem exaudiunt clamantem & dicentem, ut urbi & templis parcentes, prædam q̄ uellent abigerent. Abeuntes quartodecimo die post urbem captam, atq; Eudoxam cum filia & ingenti captiuorum numero secum trahentes, in Aphricam reuertunt. At Leo ad reparandū urbē & templa conuersus, Demetriam ancillam dei impulit, ut basilicā beato Stephano uia latina tertio ab urbe milliario in fundo suo conderet. Ipse uero in honorē beati Cornelij episcopi basilicā uia appia ædificauit. Templa diffracta restituit, sacrorum uasa comminuta aut ablata uel denuo renouauit, uel ex integro q̄ad fieri potuit restituit. Cameras præterea treis cōdidit in tribus basilicis, Iohānis, Petri ac Pauli. Sepulchris quoq; apostolorū custodes addidit ex clero Romano, quos cubicularios appellauit. Præterea uero monasterium prope sanctum Petrum cōdidit, constituitq; ut intra actionem mysterij diceretur: HOC sanctum sacrificiū &c. ne ve ulla monacha uelamen capitis benedictum acciperet, nisi approbatum fuisset, eam quadraginta annis caste & integre uixisse. Dum autē his curis uir sanctus intentus esset, subito exorta est Acephalorū hæresis: q ideo Acephali uocati sunt, quia sine cerebro & sine autore habebant. Hi autem Chalcedonense concilium improbant, proprietatem duarum substantiarum in Christo negant, unam tantum in eiusdem persona naturam prædicantes: quam quidē hæresim epistolis suis eleganter & docte ad Christi fideles scriptis acerrime confutauit.

Acephalorum hæresis.

Sunt q scribant Paulinum Nolanæ urbis episcopum, Prosperum Aquitanū uirum doctum, Mamercū Viennensem episcopum, in precio tum fuisse. Primus enī Mamercus (ut aiunt) supplicationes, quas Græci litanias uocāt, instituit ob frequentes terræmotus, q tum maxime Gallias uexabant. Leo postremo creatis ex institutione sacrorum lxxxi. presbyteris, diaconis xxxi. episcopis sex & lxxx. moritur, ac sepelit apud sanctū Petrum in Vaticano iiij. idus Aprilis. Sedit annis uno & uiginti, mense uno, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies octo.

HILARIVS .I.

xlviij pōtifex.

Hilarius natione Sardus, patre Crispino, ad Leonis tēpora peruenit. Leo enim primus ex Græca natione, in locū Marciani imperatoris demortui sufficitur, qui statim filium suum eiusdem nominis, Augustum creat. Sub hoc quidē imperatore respublica Romana magnas calamitates passa est, subortis q̄busdā tyrannis imperiū usurpare conantibus. Hac uero opportunitate illectus Gensericus Vuandalorum rex, ex Aphrica in Italiā statim nauigat, Romanum imperium inuasurus. Quod ubi intellexit Leo, Basilicū patricium cū ualida classe in auxiliū Anthemij principis Romani mittit. Hi cōiunctis copijs & animis ad Populoniam Genserico fiunt obuiam, hominemq; classe decernere impellunt: qui quidē superatus ingenti clade, turpi fuga in Aphricā rediit. Vexare interea urbem Romam parabat Ricimer ille patricius, q Biorgum Alanorū regē in montibus Tridētinis superauerat, elatus ea ita uictoria, ni Epiphanius Ticiēsis episcopus, hominē Anthemio urbem defendenti conciliasset. Hilarius autem in tanta perturbatione rerum, diuinam rē intermisit nunquā. Præterea uero instituit, ne pontifices deinceps successorem sibi deligerent, quæ institutio ad omnes ecclesiasticos gradus pertinet. Fecit & decretalem, ac per uniuersum orbem sparsit. Epistolas quoque conscripsit de fide catholica, tres synodos confirmantes, Nicenam, Ephesinā, & Chalcedonensem, quibus item Eutychem, Nestorium, & Dioscorum cum sectatoribus damnat. In baptisterio aūt Constantinianæ basilicæ tria oratoria ædificauit, auro & preciosis lapidibus distincta, tribus sanctis dedicata, Iohanni baptistæ, Iohanni euangelistæ, & sanctæ cruci: quorum ianuæ erāt

Leo primus imp.

ænee argento cælato clausæ. In oratorio aūt [illegible] erat lignum crucis auro clausum, & ornatum gemmis. Stabat & eo loci agnus aureus duarum librarum in columna onychina. ante oratoriū erant columnæ miræ magnitudinis, quæ dicuntur hecaton. In fonte Iohannis erat lucerna aurea librarū decem: cerui argentei tres, octoginta librarū, aquam fundentes, columba aurea duarum librarū. Addidit & oratoriū sancti Stephani baptisterio lateranensi. Duas quoq; bibliothecas apud eundem locū ædificauit. Ad Lunā uero, monasterium in urbe struxit. Omitto dona templis oblata, quæ quidem prope infinita fuere, ex auro, argento, marmoribus & gemmis. Sunt qui scribant, Germanum Altisiodotēsem & Lupum Trecharensem episcopos, huius temporibus fuisse, qui tum multū iuuere Christianam fidem, gentilium ac Pelagianorum opera plurimum labefactatā. Gennadius præterea Constantinopolitanus episcopus, ingenio, doctrina, & moribus ecclesiæ catholicæ multū profuit. Victorinus autem natione Aquitanus arithmeticus insignis, rationē paschæ ad cursum lunæ tum redegit, Eusebium & Theophilum ea in re superās. Sunt qui Merlinum Anglum uatē insignem his temporibus asscribāt, de quo plura fortasse, quam satis est scribuntur. Hilarius autem ubi ea peregisset, quæ ad optimū pōtificem pertinebant, tum in extruendis templis ornandisq;, tum etiā docendo, admonendo, castigando, eleemosynas ue ubi erat opus præbendo, moritur, creatis prius de more quinq; & uiginti presbyteris, diaconis quinque, episcopis duobus & uiginti. Sepelitur autem in crypta sancti Laurentij apud corpus beati Sixti. Sedit annos septē, menses tres, dies decem. Vacat tum sedes dies decem.

Tracasenum.
Gennadius episcopus.
Victorinus Aquitanus.
Merlinus uates.

SIMPLICIVS .I.

xlix. pōt.

Simplicius patria Tiburtinus, patre castino, imperante Leone secundo & Zenone fuit. Nam Leo primus ualetudine correptus, Leonē secundū ex Mariagene sorore sua nepotem, & Zenonis Isaurici filium, successorem imperij designauit: qui non ita multo post graui morbo oppressus, cum finē uitæ sibi adesse cerneret patri Zenoni imperiū reliquit. Interim uero Odoacer cū maxima Turcilingorum & Herulorum manu Italiā ingressus, Orestē patricium apud Ticinum superatum & captum, Placentiæ inspectante exercitu interficit. At Zeno calamitates Italiæ miseratus, Theodoricum Gotthorum regē iam antea apud se in honore habitum, contra Odoacrem cum ingētibus copijs in Italiam propere mittit, qui ducis Odoacris nō procul Aquilea ad Sōtium amnem graui prælio superat. Eadem quoque fortuna contra Odoacrem sæpius usus, hominem triennio Rauenna obsessum eo perpulit, hortante etiam Iohanne episcopo, ut se imperij socium acciperet. Verum sequenti die cum filio contra datam fidem interficitur, unde statim nemine aduersante Theodoricus totius Italiæ imperio potitus ē. Simplicius autem uir sanctissimus has basilicas interim dedicat, basilicam Stephani protomartyris in Cælio mōte, basilicam Andreæ apostoli nō longe à templo sanctæ Mariæ maioris, in qua adhuc uestigia quædā antiquitatis apparent, quæ persæpe flendo etiam inspexi ob incuriam eorum, quibus ipsa templa iam ruinam minātia, commissa sunt. Hoc autem in templo hæc carmina legisse me memini musiuo opere descripta:

Leo secundus & Zeno imp.

Hæc tibi mens ualide decreuit prædia Christe,
Cui testator opes detulit ille suas:
Simpliciusq; papa sacris cælestibus aptans,
Effecit uere muneris esse tui:
Et quod apostolici deessent limina nobis,

Martyris Andreæ nomine composuit.
Vititur hæc hæres titulis ecclesia iustis,
Succedensq́; domo mystica iura locat.
Plebs deuota ueni, perq́; hæc commercia disce
Terreno censu regna superna peti.

Dedicat & aliam basilicã Stephani Simplicius apud sanctũ Laurentium. Basilicam quoq; Vinianæ martyris ad palatiũ Lucianum, ubi corpus uirginis repositum est. Hebdomadas quoq; instituit, ut presbyteri, tum ad Petri, tũ ad Pauli, tum ad Laurentij martyris templa uicissim manerent propter pœnitentes & baptismum requirentes. Vrbem præterea presbyteris in quinq; regiones diuisis, prima erat Petri, secunda Pauli, tertia Laurentij, quarta Iohannis lateranensis, quinta sanctæ Mariæ maioris. Instituit postremo, ne clericꝰ ullus possessionẽ beneficij à laico recognosceret, quod postea à Gregorio & alijs pontificibus cõfirmatum est. Romam autem sedem esse primam omnium ecclesiarũ, declarant Acacij episcopi Constantinopolitani, & Timothei uiri doctissimi scripta, quibus loquitur Simplicius pontifex magnus, ut Petrum Alexandrinũ episcopum Eutychetis imitatorem, hæreseos damnet. Quod etiam factũ est, hac cõditione tamẽ, ut pœnitenti tempus ascriberetur. Sunt qui dicant huius temporibus fuisse Remigium Remensem episcopum uirum sanctissimum, qui Clodoueum (ut historiæ referunt) regem Francorum baptisauit. Scripsit etiam multa eo tempore cõtra Eutychetem Theodorus Syriæ episcopus, edidit & decẽ libros ecclesiasticæ historiæ, Eusebiũ Cæsariensem imitatus. Tum uero omnes fere Aegyptij declinarũt in Dioscori hæretici errorem, de quo multa superius diximus. Vexauit & catholicos in Aphrica Himericꝰ Vuandalorũ rex, Arrianos imitatus. Quãob rem Eudoxa Theodosij neptis, mulier catholica eius uxor, simulãs se Hierosolymã uoti causa iturã, à marito hæretico discedens, Hierosolymis post longã peregrinationem, & mulieri præsertim grauẽ, morit. Feruntea tempestate & Elisei ossa in Alexandriam translata esse, & corpus Barnabæ apostoli cũ euangelio eius manu scripto, repertum. At Simplicius cum ecclesiam Romanam nõ institutis solum, uerum etiam donis auxisset, creassetq; ex ordine sacrorum presbyteros octo & quinquaginta, diaconos undecim, episcopos sex & octogita, moritur, ac sepelitur in Petri basilica sexto nonas Martij. Sedit aũt annos qndecim, mensem unum, dies septem. Vacat tum sedes dies sex & uiginti.

FELIX .III.

Lpõtifex

FElix tertius, patria Romanus, patre Felice presbytero, ex regione Fasciolæ, à rege Odoacre, q annis quatuordecim Italiæ imperauerat, usq; ad Theodori cum peruenit. *Odoacer* Qui etsĩ Rauennam sedem regni fecisset, tamen urbem Romã q ad fieri potuit, exornauit. Nam & sepulchrum Octauij instaurauit, & spectacula de more exhibuit, & ædificia ac basilicas plerasq; restituit, nihilq; omisit quod ad optimum principem pertineret. At uero ut regnum aliquando stabiliret, & Clodouei Franciæ regis filiã Andefledam in uxorem duxit, & sororem Honorico Vuandalorum, & filiarum suarum alteram Alarico Vesogotthorum, alterã Gundibato in matrimonium collocauit. Felix autẽ tum maxime intellexerat Petrũ Eutychianum, quẽ ante diximus ob hæresim in exilium pulsum, instigãte Acacio, tunc demum ab eodem reuocatum esse. Quare sanctus [illegible] fraudẽ sub esse ueritus, ex autoritate sedis apostolicæ concilio bene sen[illegible] approbata, Petrum & Acaciũ damnat. Post annos uero tres cum Zeno fidẽ faceret hos homines pœnitere, Felix eo misit episcopos duos, Messenum & Vitalem, q re cognita

damnatos absoluerent. Hi itaq; Heraclea ciuitate ingressi, pecunia corrupti, nihil ex sententia Felicis egere. unde pontifex merito indignatus, habita de more synodo, hos ut præuaricatores & Simoniacos à cōmunione deiecit. Messeno tamen pœnitentiæ tempus ascriptum est, quia errorem suum fassus est, pœnitēdiq; tempus petijt. Idem quoq; Felix basilicā sancti Agapeti ædificauit non longe à basilica Laurentij martyris. Constituit itē, ut ecclesiæ nō nisi ab episcopis cōsecrarentur. Aiunt autem huius tempore Theodorum presbyterum Græcum, libros cōtra hæreticos scripsisse de conuenientia ueteris ac noui testamenti. Sunt etiam qui huic ætati ascribant Iohannem Damascenum, uirum doctissimum ac theologū insignem. Hic enim librum sententiarum composuit, in quo Gregorium Naziazenum, Gregorium Nisenum, Didymū Alexandrinū imitatus est, libros quoq; medicæ artis composuit, qbus morborum causam & medelas describit. At Felix cum ex institutione sacrorum ordinum, quos in urbe Roma mense decembri bis habuit, presbyteros octo & uiginti, diaconos quinq;, episcopos triginta creasset, moritur, sepelitur in Pauli basilica. Sedit annos octo, mēses xi. dies x. & septem. Vacat tum sedes dies quinque.

Theodorus presbyter.

GELASIVS .I.

li. pont.

GElasius natione Apher, patre Valerio, eo tēpore fuit quo Theodoricus Clodoueo socero suo Francorum regi bellum intulit, quod Alaricum generum Veiogotthorum regem, in agro Volgadensi interfecisset, Vasconiamq; occupasset, uterq; affinis erat. Iustior habebatur Alarici causa, unde socerū genero prætulit. Superatis itaq; Francis ingenti prælio, Vasconiā recipit, receptamq; pro Almarico Alarici filio, donec adolesceret gubernat. Idē Theodoricus, Siciliā, Dalmatiam, Liburniam, Illyricum, Narbonensem Galliā, Burgundiam suo regno adiecit. Tridentum urbē in alpibus muro cinxit, & Italiā ab externo hoste tutatus est, collocatis Erulis in extremis Italiæ partibus apud prætoriam Augustā, quorum regem adhuc adolescentem in adoptionem susceperat. Gelasius autem Manichæos in urbe deprehensos exilio damnat, eorumq; libros apud basilicā diuæ Mariæ publice cōburit. Instante præterea synodo, cognita Messeni pœnitētia, eum libello pri[illegible] fatis facientem, purgatū ecclesiæ suæ restituit. Cū uero intellexisset Petri & Acacij seditionib⁹ multa flagitia & parricidia in ecclesiis Græciæ committi, confestim eo misit, qui hos si non statim pœniterent, in perpetuum damnarent. Erat autē consuetudo primitiuæ ecclesiæ, diutius expectare ad gremium pietatis suæ aliquando redituros. Cōfugerat tū Iohannes Alexandrinus episcopus, uir catholicus illorum seditionibus uexatus, ad pontificem Romanū, à quo perbenigne & comiter susceptus est. Dedicauit Gelasius ecclesiā Euphemiæ martyris in ciuitate Tiburtina. Dedicauit & basilicam sanctorū Nicādri & Eleutherij uia lauicana, & basilicā sanctæ Mariæ uia Laurentina in fundo Crispi uigesimo ab urbe lapide. Clerū quoque amauit & auxit. Pauperes semper mira beneuolentia & charitate complexus est. Ciuitatem Romanā à multis periculis liberauit, maxime uero ab inopia terū & fame. Hymnos etiam composuit ad imitationem beati Ambrosij. edidit & libros quinq; contra Eutychen & Nestoriū: Duos item contra Arriū. Orationes habuit elegantes & graues. Epistolas præterea ad amicos & domesticos fidei scripsit, nō minus graues quàm doctas, quæ opera in publicis bibliothecis tū legebantur. Sunt qui scribant Gelasiū excommunicasse Anastasium imperatorem Constantinopolitanum, Zenonis successorē, quod hæreticis & Acacio faueret, unde constat imperatorem errantem in fide & monitum, si non paruerit, à pontifice Romano excommunicari posse. Eadē autoritate usus est etiam contra Vuandalos eorumq; regem, q Arriana infecti hæresi, catholicos cruciatibus & supplicijs persequebātur. Fuerat etiā in primo huius

Anastas. imperato.

pontificis tempore Germanus & Epiphanius, quorum alter Ticinensis, alter uero Campanus episcopus fuit. Hi multũ autoritate & sanctitate sua Italiam à barbaris uexatam iuuere, orationibus & blandicijs barbarorũ corda molliẽtes. Multi præterea tũ in Gallia profecere, & Lannociatus abbas Carnotensis, & Aurelianus & Mezentius Pictauienſis uiri optimi ac docti, qui Clodoueum regem Frãciæ, ac Crocildim eius uxorem eo perpulere, ut Christianissimi fierent, & fidẽ catholicam ubiq; tutarentur. Sunt q hanc laudẽ Remigio uiro sanctissimo asscribant. Gelasius autẽ posteaquam presbyteros duos & triginta, diaconos duos, episcopos septẽ & sexaginta creasset, moritur, ac sepelitur in basilica beati Petri apostoli xi. calendas decembris. Sedit annis quatuor, mensibus octo, diebus decem & septem. Vacat tum sedes dies septem.

ANASTASIVS .II.

lij. pont.

Anastasi/us imp.

Olympi⁹ de cœlo tactus.

ANastasius secundus, patria Romanus, patre Fortunato, Anastasio imperãte fuit, quo tẽpore Transamundus Vuandalorũ rex, & catholicas ecclesias claudit, & centum ac uiginti episcopos exulatum in Sardiniam mittit. Ferũt tũ apud Carthaginem Olympium quendam Arrianũ episcopũ, sanctam trinitatem publice in balneis detestantem, tribus fulminibus ictũ concidisse, eiusq; cadauer exustum omnino fuisse. Cumq; itẽ Barbas quidã Arrianus episcopus, nescio quẽ baptizaturus esset his uerbis, Baptizat te Barbas in nomine patris per filium in spiritu sancto, ferunt aquam nusquam comparuisse, q miraculo permotus, qui charactere expectabat, confestim ad nostros transijt. Anastasius uero (ut quidam scriptores referunt) Anastasium imperatorẽ excommunicauit, q Acacio faueret, tametsi postea ipse ab Acacio seductus, dum eum reuocare clanculũ tentat, clerum à se grauiter alienauit, qui se à communione põtificis tũ maxime subtraxit, q etiam sine catholicorũ consensu Photino Thessalonicẽsi diacono cõmunicasset, q tum Acacij errorẽ imitabatur. Hanc ob rem ferunt diuino nutu hominem subito morbo correptum interijsse. Sunt qui dicãt eum in latrinã effudisse intestina, dũ necessitati naturæ obtemperat. Huius temporibus Fulgentius natione Apher, Rupensis episcopus, qui in Sardiniam quoq; cũ alijs catholicis Aphricæ a Transamundo exulatum missus est, nil prætermisit q̃d ad uerã Christi fidem pertineret docendo, prædicando, monẽdo. Edidit & libros de trinitate, de libero arbitrio, de regulis fidei. Scripsit & contra pelagianam hæresim. Orationes quoq; habuit ad populos elegantes quidem & graues. Iuuit etiam scriptis suis ecclesiam dei Egesippus uir doctissimus, qui & monachorum regulas composuit, & sancti Seuerini abbatis eleganti stylo uitam edidit. Faustus autẽ apud Gallos episcopus multa tum scripsit copiose & ornate, sed eius illud opus potissimum laudatur, quod cõtra Arrianos scripsit, in quo ostẽdit τριάδα, hoc est, trinitatem essentialem esse. Scripsit & contra eos qui dicunt, in creatis aliquid incorporeũ esse. qua in re ostendit, tum patrum sentẽtijs, tum diuinæ scripturæ testimonijs, solũ deum incorporeum dici posse, ne etiã creata incorporea dicerẽtur. Hæc de Anastasio & eius pontificatu, qui ex sacris ordinibus semel decembri mense in urbe habitis, presbyteros duodecim, episcopos sedecim creauit. Sepultus est autem in basilica Petri xiij. calendas decembris. Sedit annum unum, mẽsibus decẽ, dies quatuor & uiginti. Vacat tum sedes dies quatuor.

Fulgẽti⁹

Egesipp⁹

SYMMACHVS .I.

liij. pont.

SYmmach⁹ natione Sard⁹, patre Fortunato, mortuo Anastasio, põtifex creatur, nõ sine magna discordia. Nam dum pars cleri Symmachũ apud basilicã Cõstantinianam pontificem decernit, pars altera apud basilicam Mariæ in uia noua, Laurentium in locum demortui Anastasij sufficit, seditio ingens in senatu ac populo Romano bifariam diuiso orta est, unde omnium consensu concilium

Rauennæ indicitur: discussaq; re præsente Theodorico, Symmachus tandē in pontificatu confirmatur, q certe magna clemētia usus, Laurentium competitorem Nucerinis episcopū dedit. Verum anno quarto post clerici quidam seditionibus gaudētes, adiuuantibus Festo & Probino senatorij ordinis uiris, Laurentium reuocāt, qua ex re indignatus rex, Petrū Altini episcopum Romam mittit, qui pulso utroq; sedem teneret. Verum Symmachus habita centū & xx. episcoporum synodo, & obiecta cōstanti animo diluit, & omnium sententijs obtinuit, ut Laurentius & Petrus malorum omnium capita relegarentur. Orta autē ob hanc rem tanta seditio Romæ est, ut multi tum ex clero, tum ex populo passim cæderentur, nec sacris uirginibus parcerent. Opprimit eo tumultu Gordianus presbyter, uir optimus ad uincula sancti Petri, nec finis tātæ cædis factus fuisset, ni Faustus consul clericos miseratus, contra Probinum tanti mali autorē, arma sumpsisset. Respirāte deinde aliquantulū republica Christiana, Clodoueus pulsis Arrianis hæreticis, & catholicos reduxit, & Parisiorum ciuitatē regni caput cōstituit. Symmach⁹ uero Manichæos tū ab urbe expulit, eorumq; libros ante fures Cōstantinianæ basilicæ cōcremauit. Basilicas uero multas, aut ornauit, aut à fundamentis erexit. Nam & templum beati Andreæ apostoli apud sanctū Petrum ædificauit, multoq; argento & auro exornauit, & templum ipsius apostolorum principis ac porticum cum marmoribus opere uermiculato in augustiorē formam redegit, Gradus quoq; ipsius basilicæ ampliores fecit, aliosq; gradus sub diuo dextra læuaq;. episcopia præterea construxit. Aedificauit etiā basilicā Agathæ martyris uia aurelia in fundo lardario. Basilicā sancti Pancratij cū arcu argenteo libratum quindecim. In basilica Pauli renouauit apsidā, cui ruina imminebat, picturisq; ornauit: post apsidam uero aquam introduxit, balneumq; fundamento erexit. In urbe autem basilicam sanctorū Syluestri & Martini à fundamentis extruxit iuxta Traiani thermas, ubi & supra altare ciboriū fecit argenteum librarum centum uiginti, arcus argenteos librarum decem: cōfessionē argēteam librarum quindecim, suggestum quoq; erexit porphyreticis & crustis marmoreis insignē. Fecit & gradus basilicæ Iohānis & Pauli post Apsidē. Auxit & basilicam archangeli Michaelis, aquāq; introduxit. Sanctorū Cosmi & Damiani oratoria a fundamētis erexit uia Tiburtina in fundo Paciano, adiuuātibus Albino & Glaphyra illustrib⁹ uiris. Pauperibus quoq; ad basilicas Petri & Pauli habitacula extruxit, curauitq; ne quid eis deesset, q ad uictū pertineret. Amator enim pauperū fuit, & episcopis ac cæteris clericis in Aphrica & Sardinia propter catholicam fidē exulantibus, pecunias & uestes subministrabat. Reparauit etiam basilicā sanctæ Felicitatis: & apsidam beatæ Hagnetis cū basilica, quæ ruinam minabantur, in meliorem formā restituit. Redemit & captiuos in diuersis prouincijs multa pecunia. Constituit item ut die dominico, uel natalitijs martyrum caneretur hymnus, Gloria in excelsis deo. Cœmiterium quoque Iordanorū uel fecit, uel in meliorem formam redegit. Nil postremo omisit, quod ad omnipotentis dei gloriam pertineat. Huius quoque tempore ecclesiā dei multum iuuit Gennadius Massiliensis episcopus, qui diligens Augustini imitator, & librū de dogmatibus composuit: & quid cuique ad salutem necessarium esset, declarauit. Scripsit item de uiris illustribus, Hieronymū imitatus. Symmachus autē creatis duobus & lxxxx. presbyteris, diaconis xvi. episcopis cxxij. habitis de more sacris ordinibus, moriens, ad basilicā Petri sepelitur xiiij. calendas Augusti. Sedit autem annis xv. mensibus sex, diebus xxij. Vacat tum sedes dies septem.

Rauennā concilium.

Gordianus presbyter.

Episcopia

Ciborium.

Gennadius Massiliēs episcopus

HORMISDA .I.

liiij pont.

HOrmisda patria Frusinoni⁹, patre Iusto, ad Theodorici & Anastasij tēpora

Theodoricus imperator. Boethius.

peruenit, à cōsulatu senatoris usq; ad cōsulatū Boethij & Symmachi, quos Theodoricus ob suspicionem affectatæ libertatis, exilio primo, mox carcere afficit. In hac calamitate cōstitutus Boethius, multa scripsit quæ adhuc leguntur. Trāstulit & pleraq; ex Aristotele, in eademq; commētatus est. In mathematicis doctissimus est habitus, quod eius musice & arithmetice ostendunt. Postremo uero cū Symmacho senatore Theodorici iussu necatur. Sunt autem qui scribant Boethiū tā tā calamitatē subijsse, q̄d in Arrianos inueheret, ad quos Theodoricus declinauerat. Superior sententia mihi uerior uidetur. Hormisda autem hortante Theodorico, prouincialem synodum in urbe habuit, omniumq; cōsensu eutychianos iam antea improbatos, damnauit. Iohannem quoque Constantinopolitanū episcopum literis & nuncijs adhortatus est, ut ab eadem hæresi desisteret, crederetq; duas in Christo naturas esse, diuinam & humanā. Desijt parere Iohānes Anastasij uiribus fretus, quem nō ita multo post fulmine ictum, dedisse pœnas creditū est, tum propter hæresim quæ grauis erat, tum uel maxime, quia legatos ab Hormisda missos, contra ius gentium magna affecerat cōtumelia: reiectos enim à se, naui quassa & rimosa ea conditione nauigare iussit, ut recta in Italiam redirent, nec ullum Græciæ littus attingerent. Hæc etiam eisdem mandata ad pontificē dedisse referunt, ut sciret imperatoris proprium esse imperare, & non imperara pontificis aut cuiusuis alterius accipere. Fuere autē legati, Euodius Ticinēsis episcopus, Fortunatus Catinēsis, Venātius urbis Romæ presbyter, & Vitalis diaconus. Mortuo itaq; Anastasio vij. & xx. imperij anno, Iustinus orthodoxæ fidei amator imperium accipit, ac statim nuncios ad pōtificem mittit: qui & sedis apostolicæ autoritatem confirmarent, & pacem ecclesijs omnibus exquirerent, quantum per religionem concederet. Quare permotus Hormisda, Theodorico annuente, Germanum Campanum episcopum, Iohannem & Blandum presbyteros, & Felicem ac Dioscorum diaconos, legatos ad Iustinum mittit, qui eos nullo nō genere honoris adhibito, effusa obuiam honoris gratia monachorum, ac magna orthodoxorum & illustrium uirorum multitudine, honorifice accepit, congratulante clero unà cū Iohanne Constantinopolitano episcopo. At qui cum Acacio sentiebant, istorum aduentum ueriti, se in templo quodam munitissimo incluserunt, & nuncios habita consultatione ad imperatorem misere, affirmantes se nullo pacto in sententiam apostolicæ sedis uenturos, nisi ei reddita fuerit ratio, quam ob rē Acacius damnatus esset, hos omnes Iustinus ex templo atque ab urbe expulit. Idem fecit Hormisda contra Manichæos itē in urbe Roma pullulantes, eorumq; codices ante fores basilicæ Constantinianæ incendio consumpsit. Eodem tempore mortuo in Aphrica Transamundo Vuandalorū rege, Ildericus filius, quem ex captiua Valentiniani filia susceperat, regnū obtinet. Hic non hæresim paternam imitatus, sed matris catholicæ monita secutus, omnes catholicos, quos Transamundus in exiliū miserat, reduxit, atque eos suo instituto uiuere permisit. Dona præterea multa ac preciosa eodem tempore Romā ad ornandas basilicas sanctorum sunt missa. Gemmas enim magnæ æstimationis Clodoueus rex Franciæ misit. Delata & dona tum aurea, tū argentea: Delata euangelia cū tabulis aureis gemmis distinctis à Iustino imperatore uoti gratia. Misit & patenam auream librarum uiginti cum hyacinthis: scyphum aureum gemmis circundatum. Ornauit & templū beati Petri Theodoricus rex trabe argentea M. & xl. librarum: cerostratis argenteis duobus librarū lxx. Certauit & Hormisda muneribus cum his principibus. Locauit enim ante altare Cōstantinianæ basilicæ coronam argenteam librarum uiginti, cantharos argenteos sex. Ornauit etiam templum Pauli scyphis argenteis decem, amis argēteis tribus. His demū ex sententia peractis, cum etiam de more presbyteros unum & uiginti, episcopos quin

Iustinus imperat.

que & I. creasset, moritur, ac sepelit in basilica Petri octauo idus Augusti, cõsulatu Maximi. Sedit annis nouem, diebus octodecim. Vacat tum sedes dies sex.

IOHANNES .I.

lv pont.

IOhannes natione Tuscus, patre Constantio, à cõsulatu Maximi usq; ad cõsulatum Olibrij peruenit, Theodorici regis temporibus & Iustini Augusti, q orthodoxæ fidei diligentissimus obseruator, ut tandem hæreticorum nomen extingueret, Arrianos expulit, eorumq; ecclesias catholicis assignauit. Quam quidẽ rem Theodoricus ægre ferens, Iohannẽ põtificem, Theodorũ, duosq; Agapetos oratores ad Iustinum mittit, qui eũ adhortarẽtur, ut Arrianos restitueret: sin secus animatus esset, sciret se omnes Italiæ ecclesias, catholicas præsertim, demoliturum. Magnifice & perbenigne primo quidẽ excepti legati sunt: qui ubi rationem legationis exposuere, cũ flectere Iustinum nõ possent, ad lachrymas uersi, ac suppliciter petentes, ut perituræ Italiæ una cum catholicis omĩbus subueniret, eo tãdem pium hominem perpulere, ut Arrianos restitueret, atque eos uiuere suis legibus & institutis fineret. Sunt qui scribant Theodoricum rabie sæuiendi tũ incitatum, Symmachum & Boethiũ reuocatos ab exilio & carcere, eo tempore occidisse. Vtcunq; sit, necatos Theodorici iussu constat, nec multũ refert Hormisdæ ne, an Iohannis tẽmporibus ascribantur. Iohannes autẽ Rauennã ad Theodoricum rediens, in carcerem propere conijcitur: ac parũ abfuit quin eum statim occideret: adeo in hominem exarserat, & fide & moribus cum Iustino sentientem. Perijt tamen sanctissimus homo in carcere pedore, situ, & inedia: quã quidem sæuitiam ira diuina non ita multo post grauiore pœna cõpescuit. Apoplexia enim Theodoricus moritur, eiusq; anima (ut quidã eremita uir sanctissimus retulit) in ignem lipareum immersa est. Theodorico autem in regnum Amalasiuntha filia successit, cum gnato Athalarico, quẽ ex Euchario marito susceperat. Quæ quidem mulier supra sexum prudentia usa, & patris decreta mala præsertim emendauit, & Boethij ac Symmachi filijs bona paterna in fiscũ delata restituit, & filiũ optimis disciplinis erudiuit, aduersantibus Gotthis, & acclamãtibus, nõ literis, sed rei militaris disciplina, regem suum imbuendum esse. Iustinus autẽ senex ad modum, eodem ferme tempore Iustiniano sororis suæ filio imperatore relicto moritur, & Clodoueus Franciæ rex, filijs quatuor in regno relictis. Fuere tum in precio & Benedictus Vrsinus, qui rationem monasticæ uitæ Italis dedit, & Brigida Scotica mulier sanctissima, & Iohãnes Antiochenæ ecclesiæ presbyter, q multa contra eos scripsit, qui in una tantum substantia Christũ adorandũ censebant. His addidit Isidorus Cyprigninm quendam episcopum Hispanum, q elegãter in Apocalypsim scripsit. Iohannes autem pontifex, antequã Constantinopolim proficisceretur, triacœmiteria restituit: Primũ fuit Nerei & Achillei uia ardeatina: Secundum, sanctorum martyrũ Felicis & Adaucti: Tertiũ, Priscillæ. Ornauit etiam altare sancti Petri gemmis & auro. Detulit & secũ Iustini imperatoris munere patenam aureã librarum uiginti, calicem aureum cum gẽmis librarũ quinque, quæ dona una secum perisse arbitror. Creauit etiam habitis de more sacris ordinibus episcopos xv. Ferunt corpus uiri sanctissimi Rauẽna ad urbẽ delatum, sepultumq; in basilica Petri vi. calendas Iunij Olibrio cõsule. Sedit autẽ annis duobus, mensibus octo. Vacat tum sedes dies octo & quinquaginta.

Benedictus
Brigida.

FELIX .IIII.

lvi. pont.

FElix quartus natione Samnius, patre Castorio, Iustiniani tẽpora attigit, q Belisario duce in prælijs usus, de Persis & Vuandalis triumphat, quorũ gentẽ in Aphricam traijciens idem dux præstantis animi & singularis uirtutis superauit, ac prope deleuit, capto eorum rege Gelismero, & in triumphum ducto. Ama

Iustiniano

lasiuntha ueto seditionibus Gotthorum diu uexata, mortuo filio Athalarico, cum moleste uixit, Theodatum consobrinum suum regni consortem fecit. Erat autem Theodatus ita Græcis & Latinis literis edoctus, ut & temporum suorum histori am eleganter scripserit, & platonicam disciplinam optime calluerit: segnis tamen ad res agendas habebatur. Verum hortante Amalasiuntha, Burgundiones & Alemannos felicibus prælijs superauit. Felix autem rei diuinæ interim curam gerens, & patriarcham Constantinopolitanum declinantem a fide, anathemate notauit, & sanctorum Cosmæ & Damiani templa, quæ adhuc extant in urbe uia sacra apud forum Romanum ædificauit, quod carmen uermiculato opere notatum adhuc indicat. Basilicam quoque sancti Saturnini uia salaria incendio consumptam, restituit. Sunt qui scribant Cassiodorum hac ætate fuisse, qui & senator de regenda repub. multa conscripsit: & monachus psalterij sententias eleganti oratione ac stylo edidit. Ferunt etiam Priscianum Cæsariensem grammaticum insignem, librum suum grammatices tum composuisse. Arator quoque urbis Romæ subdiaconus, uersibus hexametris euangelia conscripsit. Laudat & Iustinianus Valentinæ ecclesiæ episcopus: multa enim prædicauit & scripsit ad doctrinam Christianam pertinentia. At Felix habitis de more sacris ordinibus, ubi presbyteros quinque & quinquaginta creasset, diaconos quatuor, episcopos nouem & uiginti, moritur, ac in basilica Petri sepelitur quarto idus octobris. Annis quatuor sedit, mensibus duobus, diebus tredecim. Vacat tum sedes dies tres.

Theodatus. *Cassiodorus.* *Priscian. gramaticus.*

BONIFACIVS .II.

lvij. pont.

BOnifacius secundus, patria Romanus, patre Sigismundo, Iustiniano imperante fuit. Quem quidem imperatorem tanti constat ingenij, tantæque doctrinæ fuisse, ut mirum non sit, si leges Romanas sparsas & incompositas in ordinem ad utilitatem hominum redegerit, eaque absciderit quæ superuacanea & inutilia uidebant. Hac tamen in re, consilio & opera Iohannis patricij Trihuniani, Theophili, Dorothei usus est, qui tum doctrina & autoritate insignes habebant. Immensum nanque illud librorum pelagus (ad duo enim fere millia librorum fuisse constat) coaceruatis simul ab urbe condita usque ad hæc tempora tot iudicijs, in quinquaginta libros titulatim digessit, quos nunc Digesta, nunc Pandecta appellant: quod omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoque legum Epitomen fecit librorum quatuor. Has autem leges institutiones uocat. Dicimus etiam Iustiniani codicem & uolumen esse. Sunt præterea qui dicant Iustinianum ipsum libros de incarnatione domini eleganter scripsisse, templumque in honorem dei patris (nam filius sapientia patris est) sanctæ Sophiæ, quo nullum est in orbe maius, sua impensa, suoque iussu ædificatum. Huius itaque tempore Bonifacius pontifex creat. non sine contentione tamen: nam & Dioscorus diuiso bifariam clero, in demortui Felicis locum subrogatur. Exagitatus autem clerus hac seditione diebus octo & uiginti, morte Dioscori a tanta perturbatione tandem liberatur: unde Bonifacius ad confirmandam ecclesiam conuersus, instituit ne quispiam sibi in episcopatu successorem deligeret, quod postea multi pontifices confirmarunt. Instituit item ut in demortui locum alter pontifex, si fieri posset, tertia die sufficeretur, ne dilatio seditionem faceret. Diuisit & populum a clero dum celebraretur. Hoc eodem tempore multi ex Romana nobilitate Benedicti sanctitate moti, in montem Cassinum peruenere religionis gratia: inter quos Maurus quidem ac Placidus insignes habent. Laudatur & Dionysius abbas, qui tum Romæ paschæ calculum mira ratione composuit. Facundi quoque scripta contra Eutychianos quosdam tum pullulantes, laudant. Martinus præterea gentem Suessionum prædicatione & scriptis ab Arriana hæresi ad nostros traduxit. At Bonifacius cum in pontificatu sedisset annis ij. dieb. ij. moritur, & in basilica Petri sepelitur. Sedes autem mensibus duobus tum uacat.

Iustiniani codex.

IOHANNES .II.

lviij. pont.

IOhãnes secũdus, patria Romanus, patre Proiecto ex Cælio monte, Iustiniani tempore fuit: qui statim ubi pontificatum iniit, Anthimũ episcopũ damnauit, quod in Arrianam hæresim declinasset. Sunt qui scribant hunc episcopũ Cõstantinopolitanũ fuisse. Iustinianus uero sedem Romanã ueneraturus, Hyppatum & Demetriũ episcopos Romã cum muneribus mittit, qui & Romanũ pontificem suo nomine salutarent, & munera hæc beati Petri templo offerrent, scyphum aureum circundatũ gemmis librarum sex, scyphos argenteos duos librarum duodecim, calices argẽteos duos librarũ quindecim. Interim uero dũ hæc dona misisset, Mundus exercitus Iustiniani dux, Salonas urbẽ munitissimã capit, ac Gotthos prælio uincit nõ incruenta uictoria. Vnà enĩ cum filio egregiæ uirtutis adolescente Mundus eo prælio occiditur, q̃ nihil potuit Iustiniano molestius nunciari: tanti faciebat hominis uirtutem & fidem. Iohannes autem põtifex, de quo pauca admodum scribũt historici, moritur, ubi ex sacris ordinibus semel habitis, presbyteros quindecim, episcopos unũ & uiginti creasset, sepeliturq; in basilica Petri sexto calendas iunij. Sedit annis duobus, mẽsibus q̃tuor. Vacat tum sedes dies sex.

AGAPETVS .I.

lix. pont.

AGapetus patria Romanus, patre Gordiano presbytero ecclesiæ sanctorum Iohannis & Pauli, põtifex creatus à Theodato, statim ad Iustinianũ mittitur, ei insensum quod Amalasiuntham Athalarici matrem, in insulã lacus Volsiniensiũ relegauerat, interficiq; iusserat. Erat enim hæc fœmina ita Græcis & Latinis literis imbuta, ut cum quouis docto disputando cõgredi auderet. Prætera uero ita linguas barbarorum omnium callebat, ut sine interprete cũ his omĩbus loqueretur, qui tum Romanum inuaserant imperium. Huius autẽ mulieris interitũ Iustinianus ita ægre tulit, ut bellum Theodato se illaturum minaret. Agapetus itaq; eo missus, ac benigne & honorifice susceptus, cum pacem impetrasset ab imperatore, tentatur ut eutychianam opinionem confirmaret. Verum cũ Iustinianus ab ea re hominẽ sanctissimum abhorrere cerneret, precibus minas addit. Tum Agapetus, ego, inquit, ad Iustinianũ Christianissimũ principẽ uenire optaui, sed Diocletianum inueni, quẽ Christianorum hostem fuisse constat. Hac libertate loquẽdi & dei nutu Iustinianus permotus, & fidem catholicã amplexus est, & pulso Anthemio Cõstantinopolitano episcopo, q Eutychianam hæresim tuebatur, Mennam catholicũ in eius locũ suffecit Agapeto consecrante, q haud ita multo post Cõstantinopoli moritur, cuius corpus loculis plũbeis clusum, Romam defertur, ac in basilica Petri sepelitur. Sedit autem mensibus undecim, diebus undeuiginti. Vacat tum sedes mensem unum, dies nouem & uiginti.

Amalasiuntha.

SILVERIVS .I.

lx. pont.

SIluerius natione Cãpanus, patre Hormisda episcopo, Theodato iubente põtifex creat, cum antea non regum, sed imperatorum autoritas interueniret. Plus autem ualuere Theodati minæ quàm decreti ratio. Mortem enim his clericis minatus est, qui nomina sua nõ subscriberent in creatione Siluerij. Hanc ob rem, & ut etiam Amalasiunthæ necem ulcisceretur Iustinianus, Bellisarium patricium cum exercitu in Italiam mittit. Nauigans hic primo Siciliam attigit, eamq; in fide imperatoris retinuit. Interim uero mortuo Theodato, cum Gotthi regem contra uoluntatem Iustiniani creassent, Bellisarius e Sicilia mouens, Italiam à tyrannide Gotthorum liberaturus, in Campaniam ueniens, Neapolim mandata imperatoris nequaquam facientem ui capiens ac diripiens, Gothos omnes qui in præsidio erant, ac magnam partem ciuium interfecit, abactis inde uirginibus ac pueris cum omni præda. In tanto autem belli furore

& templa spoliata, & uirgines sacras uiolatas fuisse constat. Inde uero Romã cũ exercitu propetans, noctu urbem ingressus, tantũ terroris Gothis, q in præsidio erant incussit, ut omnes relictis portis ac mœnibus Rauẽnã cõfugerint. Bellisarius autem superuentu re Vitigim cum ingenti exercitu ratus, cui aperto marte nequaquam par esse posset, mœnia urbis pro tempore uallo ac fossa ubi opus esse uidebatur quàm celerrime muniuit. Superueniente deinde Vitigi cũ ingenti exercitu, ad centum nanq; millia hominum secum duxisse fertur, continere se mœnibus Bellisarius contentus fuit, cum non amplius quinq; millibus hominum se cũ duxisset. Castra inter duos aquæductus locat Vitigis, quo munitiota sint: quorum alter ad latinã uiam, alter uero ad prænestinam uergit, seq; inuicem iungũt quinto ab urbe milliario: & ne aq̃ urbem Romam influeret, omẽs aquæ ductus, quos ad quatuordecim fuisse cõstat, intercisi sunt. Portũ quoq; Vitigis cũ parte copiarum occupat, q̃ ex re magna calamitas Romanis illata est, cum & bello simul & fame laboratum sit. Interea uero instigãte Vigilio diacono ciue Romano & apocrisario, Theodora Augusta Siluerio imperat, additis etiã minis, ut pulso Mẽna ab urbe Cõstantinopoli, Anthemum reuocet, quẽ diximus ob Eutychianam hæresim damnatum esse. Id autẽ cum facere pontifex recusaret, scribit ad Bellisarium mulier, ut pulso Siluerio, in eius locum Vigilium sufficiat. Bellisarius autem rei bellicæ intentus, rem Antoninæ uxori suæ committit, quæ quidem subornatis à Vigilio testibus, qui affirmarent Siluerium urbẽ Romam Gothis hostibus prodere uoluisse, hominem coegit abdicare se põtificatu: ac posito pallio cucullam monasticam sumere, qui in Pontiam insulam in exilium missus, nõ sine opinione sanctitatis morit. Ferunt Gallos hoc tempore nuncijs & literis Benedictum rogasse, ut unum aliquẽ ex discipulis suis ad se mitteret, qui Gallos monasticam uitã edoceret. Quare Benedictus Maurum eo misit, q omnibus uita & moribus rationem bene ac beate uiuendi dedit: quiq; etiam multa monasteria cõstituit. Vigilius autẽ clericis Romanis ex Antoninæ sentẽtia ita petentibus, põtifex creatur. At uero Siluerius ubi annum unum, menses quinq;, dies duodecĩ in põtificatu uixisset, ut dixi, in insula Pontia morit, ac sepelitur duodecimo calendas Iulij. Vacat tum quidem episcopatus dies sex.

Vitigis.

Vigilius pontifex creatur.

lxi. pont.

VIGILIVS .I.

Vigilius patria Romanus, patre consule, imperante Iustiniano, pontifex creatur, cuius tẽporibus Cõstantinopoli quinta synodus habita est cõtra Theodorũ & omnes hæreticos, qui affirmabãt beatissimã uirginem solum hominem, non etiam deum & hominem peperisse: qua quidem in synodo statutũ est, ut beata uirgo [illegible] diceretur, quod deum suo partu nobis edidisset. Interim uero Bellisarius auctis copijs, cum per annum integrum & dies nouem mœnia urbis tuta tuisset, egredi cõstituit, & collatis signis cum Vitige decernere. Is autem copijs suis diffidens, incensis castris, Rauennam magnis itineribus proficiscitur. Eo & Bellisarius propere mouet, ac Vitigim in urbe captum cum omni familia & magna procerum parte, recuperataq; fere tota Italia, Constantinopolim secũ ducit, quinto anno postea quàm in Italiam uenerat. Idem quoq; Mauros Aphricã uastantes, mira celeritate perdomuit, deq; hostium manubijs crucem auream gemmis distinctam librarum centũ, cerostrata duo magni precij, Petro apostolorum principi dono misit. Duo item xenodochia, quæ nos domos hospitales appellamus, sua impensa Romæ ædificat: quorum alterum in uia lata, alterum uia flaminea extabat. Cõdidit & monasterium sancti Iuuenalis apud Ortam urbẽ, additis fundis unde monachi pascerentur. Instabat tũ vt Theodora, Vigilius pontifex Constantinopolim proficisceretur, Anthemumq; ut pollicitus fuerat, restitueret. Negat Vigilius se id facturum, quod malis promissis standum non sit.

Synodus Cõstãtinopolitana.

Cæfere enim fe quæ Agapetus & Siluerius contra Anthemum hæreticum egiſ/ ſent, iure facta eſſe: & propterea eorum acta nullo modo ſibi reſcindenda uideri. Irata Theodota, Romanis quibuſdā adiuuantibus, Vigilium in iudicium uocat: & quod eius fraudibus Siluerius circunuentus exularum abierit: & quod ipſo iu bente, adoleſcens quidam à nepote Vigilio Aſterij conſulis filio cæſus ad necem ſit. At uero ne iudicij pœnam Vigilius refugeret, Anthemum quendam cũ his mandatis Romam mittit, ut Vigilium parere recuſantem, ad ſe ui etiam pduce ret. Is uero Romam ueniens, mandata facturus, in baſilica ſanctæ Cæciliæ homi nem cõprehendit, munera populo ob diem natalem ſuum diſtribuentem more Romano, ac captum quibuſdam Romanis adiuuantibus Cõſtantinopolim p/ ducit. Ferunt Vigilium naui p Tiberim deuectũ, fuſtibus & ſaxis cum execra/ tione à populo imperitum: cumq; hac exprobratione, male meritus de Romanis es, mala omnia tecum ueniant. In Siciliam uero perueniẽs, concedentibus his q captum ducebant, quoſdã ad ſacros ordines aſciuit, ex hisq; Ampliatũ presby/ terum, & Valentinum epiſcopum, qui clerum & Romanam eccleſiã interim gu bernarent. Ei uero e Sicilia Conſtantinopolim moventi, Iuſtinianus cũ magno comitatu fit obuiam. Ingrediuntur urbem clero præcedente, uſque ad templum ſanctæ Sophiæ. Tentare tum Theodora Vigilium, ut qđ pollicitus erat præſta ret. Cui ille, malle ſe quoduis ſupplicium pati reſpondit, quàm ſententiam muta re: & cum mulier & qui ſecum aderant, minis inſtarent, Ad Diocletianum ſe, nõ ad Iuſtinianum, quemadmodum arbitrabaf ueniſſe, dicens, ita cæſus eſt, ut pau lum abfuerit, quin tum occideret. Fugiens itaq; in templum ſanctæ Euphemiæ, quod haud procul aberat, inde à craſſatoribus trahit, & iniecto in collum eius fu ne, tanquam latro p totam urbem uſque ad ueſpetam trahitur. Deinde uero car ceri incluſus, pane & aqua tantummodo aliquandiu uitã duxit, ita parienter & æquo animo, ut ſemper diceret ſe etiam peiora meritum, ſi digna p peccatis pœ na irrogaretur. Clerici autem q hominem ſecuti fuerant, partim in exilium, par tim ad excidenda metalla deportati ſunt. Verum poſtea rogantibus Romanis omnibus, q iam ſententiam mutauerant, & inſtante Narſete, quem Iuſtinianus contra Gotthos Romã miſerat, Vigilius ac exules omnes in patriam remittun tur. At uero cum Syracuſas in Siciliam perueniſſent, Vigilius quẽ tot mala, tot curæ occidere non poterant, ex calculo moritur: eiusq; corpus Romam deferf, & apud ſanctum Marcellum uia ſalaria ſepelitur. Vixit autem in põtificatu cũ Romæ tum alibi annis xvij. menſes ſex, dies ſex & xx. Vacat tum ſedes eius mor te menſibus tribus, diebus quinque.

PELAGIVS .I.

lxij. pon.

PElagius primus, patria Romanus, patre Iohanne uicario, eo tempore fuit, q Totila Gotthorũ rex Taruiſio mouit cum magno exercitu, Italiã inuadens ac diripiens, adeo ut propter ſæuitiam & rabiẽ, flagellum dei uocatus ſit. perueni ens deinde ad montẽ Caſſinatẽ in Campaniam iturus, gregarij militis habitu à Benedicto uiro ſanctiſſimo dignoſcit: & minis deterret, ne tãtopere in Chriſti/ anos ſæuiat. Inde uero mouẽs, in Samniũ pficiſcit, Beneuentũ oppugnat, urbis mœnia demolit, Neapoli obſidet, Cumas recipit, & magna benignitate ac mo deſtia uſus, pleraſq; matronas Romanas ibi captas, Romã ad ſuos intactas remit tit. Capta deinde Neapoli, atq; occupata õmi illa Italiæ parte, quæ ad Siciliã uer git, in Romanos mouet: quos qdẽ occupato pri' portu, unde ſubuehi cõmeatus poterãt, tã acri obſidiõe preſſit, ut inopia rerũ, hũana qdãueſcerent carne. Tandẽ uero Totila per hoſtiẽſem portã ui irrumpẽs, urbem capit, ac direptam incendit. Sunt tamen qui ſcribant ei in animo fuiſſe urbẽ ſeruare, miſiſſeq; noctu præcones per urbem q militibus mandarent, ut urbi parcerent. Hoc uero ubi Iuſtinianus

Totila Gotthorũ rex.

Narses mittitur. comperit, Narsetē Eunuchum cum magno exercitu in Italiam propere mittit. Narses enim ut nonnulli scribunt, primo quidem bibliopola fuit. Hūc cum in cubiculum suū accepisset imperator, cognita hominis uirtute, eum in ordinem patriciatus asciuit. Pietatis enim, religionis, misericordiæ, munificentiæ, gratiæ postremo unicum exemplar tum omnibus erat. Is igitur acceptis etiam auxiliaribus copijs ab Alboino Lōgobardorū rege, Gotthos inuadit, obtruncat, persequit. *Alboinus* Nam & Torila apud Brixellum male pugnans occiditur, & Theias in eius locū suffectus, non longe à Nuceria fortiter pugnans, uirtute Narseris opprimit. Atque ita secundo & septuagesimo anno postea quàm Theodoricus eorum rex primo Italiam ingressus est, Gotthorum nomen cum regno interijt. Iustinianus quoque non ita multo post quadragesimo imperij sui anno moritur, uir quidem memoria dignus, cū merito suo Alemannicus, Gotthicus, Vuandalicus, Persicus, Aphricanus, more ueterum imperatorum appellari posset, licet aliorum opera & suo cōsilio hæc gesta sunt. Pelagius autem ecclesiam dei in tantis perturbationibus non deserens, constituit ut hæretici & schismatici coerceri etiam secularium manu possent, quando ad sanitatem rationibus non deducerentur. Hic autē accusatur quod malorum Vigilij causa fuisset, cum Iustinianus cū Vigilio præsset, uidente populo & clero crucem tangens & euangelium, iureiurādo suscepto, se à tanto crimine purgat. Inde Narses ad urbem ueniens, supplicationes pro rebus bene gestis à sancto Pancratio usque ad sanctum Petrum celebrat, urbemque à Gotthis liberatā, quoad fieri potest instaurat. Vnà uero cū Pelagio instituit, ne ullus ambitione uel precio ad quosuis sacros ordines admittatur. Vigilius præterea Valentinū notarium suū, uirum probatæ fidei & religionis, thesauris ecclesiæ præficiens, basilicam apostolorum Iacobi & Philippi inchoat. Sunt qui scribant Cassiodorum monachum uirum doctissimum, usque ad tempora Pelagij peruenisse, qui primum consul, inde senator factus, postremo monasticam uitam, spretis rebus omnibus, complexus est. Aiunt & Victorē Campanum episcopum librum phaserum composuisse, quo potissimum Dionysium abbatem Romanū inscitiæ arguit, qui pachalem calculum inepte nimium composuisset. *Victor Campanus.* Ornarunt etiam Pelagij tēpora sanctitate & doctrina Sabinus Canusinus, Gregorius Lingonensis, Bedastus beati Remigij discipulus, & Attrebatū episcopus. Herculanus uero Perusinus antistes à Torila interemptus, in sanctos refert. Pelagius autem undecimo sui pontificatus anno, mense decimo, die octauo & uigesimo moritur, & in basilica Petri sepelitur: ubi ex sacris ordinibus bis mense decembri habitis, presbyteros sex & uiginti, diaconos undecim, episcopos undequadraginta creasset. Vacat tum sedes mensibus tribus, diebus sex & uiginti.

IOHANNES .III.

lxiij. pōt.

Iustinus Iustiniano successit.

IOhānes tertius, patre Anastasio ex illustri genere orto, Iustini tēporibus fuit, qui Iustiniano successit, cuius certe nulla in re similis fuit. Auarus enim, improbus, rapax, deorum atque hominum cōtemptor habitus est. Hanc ob rem, cū totus auaritiæ & cupiditati inhæreret, libidine habendi in insaniam uertit, cuius uxor Sophia imperium usque ad Tiberij secundi tēpora gubernauit: hæc aūt mulier instigantibus quibusdam delatoribus, qui Narsetē oderār, hominem ab Italia ad se cum ignominia uerborum reuocat, uidelicet ut eunuchus ad lanam & pensa rediret. Ferens id iniquo animo, ut par erat, Narses, respōdet se talem orsurum telam, quæ inextricabiles errores æmulis atque inimicis suis præstaret, quod etiam fecit. Alboinum nanque Longobardorum regem cum omnibus copijs e Pānonia in Italiam ad capessendas sedes huberiores quàm quas in Pānonia occupauerant, literis & nuncijs accersit. Obtemperans itaque Narsetis monitis Alboinus,

Italiam per Syrmium ingressus cum cõiugibus & liberis, cumq; exercitu lectissimo, primo quidem omnẽ Venetiam occupat. inde Insubriam ingressus, Mediolanum ui capit ac diripit. Papiã triennio obsessam, in potestatem suam tandẽ redigit. Hac autem uictoria lætus Alboius, Veronam se cõtulit, quam regni totius sedem cõstituerat. Vbi uero conuiuio exhilaratus, Rhosimundã uxorẽ ea patera bibere cõpellit, quam ex patris ipsius mulieris capite à se occisi, in poculum redegerat. Erat aũt in exercitu Alboini Nelmelchidis Longobardus adolescẽs forma insignis, & nobilitate atq; armis præstãtissimus, cuius consuetudine Rhosimunda quidem delectabatur: quẽq; in cubiculum secreto ducens, proposita regni spe, Alboinum obtruncare cõpulit. Verumcũ aduersantibus Longobardis de spe regni decidissent, ambo ad Longinũ, qui tum Rauennæ præerat, confugere. Nec ita multo post, se ipsos inuicem ueneno petẽtes, diem extremum claudunt. Multas clades tũ passa Italia est, irrũpentibus in prouinciã barbaris, quas quidem portendere prodigia illa tempestate uisa, & igneæ acies in cœlo apparentes: ita etiã in immẽsum Tiberis creuit, ut inundatione sua populo Romano magnas calamitates intulerit. Interim uero Iohannes põtifex & sanctorum cœmiteria restituit, & Iacobi ac Philippi ecclesiã à Vigilio inchoatã perfecit. Et Narsetem Romanis nõ dissimulanter iratum, quod de se male opinarentur, idq; ad Sophiam scripsissent, e Neapoli ad urbem ducit: ubi haud ita multo post Narses moritur, cuius corpus loculis impositum, Cõstantinopolim defertur. Actum tũ demũ de nomine Italico putassem in tanta rerum perturbatione, nisi sanctissimi uiri perituræ prouinciæ succurrissent. Nã & Paulus patriarcha Aquileiensis, & Felix episcopus Taruisinus, Alboinum ubi Italiam attigit, mitiorẽ ciuibus suis & prouĩciæ reddidere. Et Fortunat⁹ uir singularis literaturæ & eloquẽtiæ Gallos ad mitiorem cultum redegit scriptis & exemplo. Ad Sigibertũ enim eorum regem, libellum de gubernando regno perscripsit, ac beati Martini uitam elegãter composuit. Sũt qui scribant Germanũ Parisiensem episcopum, uirum quidem sanctissimum hoc tempore fuisse, qui Franciæ reges semper in officio continuit & adeo quidem, ut inter se certatiũ religione, pietate, gratia, humanitate sit. Nil enim in Germano cernebãt, quod ipsi non imitarentur, tantum ualent boni pastoris exempla. Iohannes autem, cuius temporibus Armenij fidem Christi recepere, moritur, ac in basilica Petri sepelĩt pontificatus sui anno duodecimo, mẽse undecimo, die sexto & uigesimo. Vacat tum sedes eius morte mensibus decem, diebus tribus.

Helmechildis. *Paulus patriarcha.* *Pastoris boni exẽpla.*

BENEDICTVS .I.

lxiiij. põt.

Benedictus patria Romanus, patre Bonifacio, Tiberij secundi tẽporibus fuit, quem quidem Iustinus per adoptionem in filium & regni hæredem suscẽperat, ac merito certe, cum in homine ea ornamenta essent, quæ in optimo principe requiruntur, clementia, iustitia, pietas, religio, sapientia, constãtia & perpetua fortitudo. Verum inter alias eius uirtutes benignus & liberalis in omnes, potissimum uero erga pauperes habitus est, & ob eam rem dominus largas opes ei subministrauit. Nã dum semel per ædes suas contentius inambularet, cerneretq; in pauimento marmoream crucem, eam religionis causa, ne pedibus cõculcaretur, auferri iussit, meliorique loco atq; honestiore reponi. Post hanc uero una atq; altera inuenta est: sub qua tantam uim auri & argenti reperit, quantã hominis beneficẽtia requirebat: cuius quidẽ magnã partem pauperibus erogauit. Ferũt etiã Narsetis thesauros ad eum ex Italia delatos fuisse, quibus cõflatis ad munificentiã & liberalitatẽ usus est. Ad Sigibertum nanq; Francoꝝ regem, q se per legatos inulserat, cum reliquis muneribus, quæ magna fuere, aureos etiam quinquaginta singularum librarũ misit: quorum pars una imagine principis signata erat hac lite-

tificatus fui. x mense secundo, die decimo. Sepultus est antẽ in ecclesia beati Petri in Vaticano. Vacat tum sedes mensibus sex, diebus octo & uiginti.

GREGORIVS .I.

Gregorius patria Romanus, patre Gordiano, uiro senatorio, anno omnium cõ sensu inuitus etiã pontifex creatur, anno domini dc. ac xix. Monachus nã que erat ac leuita. Is autem cum principis consensus requireretur, ut antea dixi, nuncios cum literis miserat, qui Mauritium obsecrarent, ne pateretur electionẽ cleri & populi Romani ea in re ualere. Interceptæ sunt literæ à præfecto urbis, ac discerptæ, scriptæq; aliæ, quibus rogabatur, ut quem populus ac clerus in pontificem legisset, eundẽ imperator confirmaret, quo nihil ei nunciari iucũdius ac gratius potuit, cum secum familiariter, dum Constantinopoli erat Gregorius uixisset, filiumq; eius e fonte baptismatis leuasset. Remittit itaq; Mauritius nuncios, ac quidem propere qui Gregorium confirmarẽt, cogerentq; hominẽ sanctissimũ pontificatus gubernacula in tanta perturbatione rerũ suscipere. Is itaq; nõ sibi ipsi, sed utilitati hominum, ac honori diuino cõsulens, quem certe ob religionem & pietatem rebus omnibus semper antetulerat, spretis opibus, posthabitis uoluptatibus, atq; omni ambitione & potẽtia, gubernacula reipublicæ Christianæ suscipiens, ita uixit, ut usque ad tempora nostra neminem ex successoribus parẽ habuerit, nedum superiorẽ uel sanctitate uitæ, uel diligentia in rebus agendis, uel doctrina & scriptis. Nam & librum de sacramẽtis composuit, & antiphonarium tam diurnũ quàm nocturnum, & commentarios in Ezechielem, in quadraginta euangelia: in Iob quoq; (ut dixi) allegorice, ad mores & historiã respiciens, eleganter scripsit. Edidit & libros quatuor in dialogos: & librum quem postoralẽ appellauit, ad Iohannẽ episcopum Rauennatem de ratione gubernandæ ecclesiæ. Instituit præterea, ne quid ornatus & cõcentus inter sacrificandum deesset, ut antiphonæ canerentur: hæc uulgo introitus uocant. Eius quoq; inuentũ est, ut nouies kyrie eleison caneretur, & alleluia, interpositis septuagẽsimæ diebus usq; ad pascha. Cantatur etiam post euangelium, post communionem suo mãdato, Idẽ quoq; in canonẽ redegit, diesq; nostros in tua pace disponas. Præterea uero supplicationes maiores, q̃s Græci letanias uocant, primus instituit. Stationũ quoq; magnã partẽ, maxime autẽ quæ in basilica Petri habentur, die natali Iesu Christi, in epiphania, in dominica passione, in albis paschæ, in ascẽsione, in pẽtecoste, natalibus apostolorũ, in tertia dominica aduentus, in dedicatione eiusdem basilicæ, die festo sancti Andreæ, in cathedra Petri: dũ maior letania fit in sabbato q̃tuor temporum. Quid plura de hoc sanctissimo uiro commemorem: cum omnis institutio ecclesiastici officij, ueteris præsertim, ab eo sit inuenta & approbata: quẽ quidem ordinem utinã sequeremur. Non abhorrerent hodie à lectione officij uiri docti, quemadmodum faciũt propter barbariem (nescio quam) illi latinitati & compositioni additã. Ne uero ulla in re uit sanctissimus ecclesiæ deesset, synodũ habuit apud sanctum Petrũ quatuor & uiginti episcoporũ, qua certe multa sustulit quæ nocitura, multa etiam addidit quæ profutura fidei nostræ uidebantur. Misit & uiros optimos in Britanniã, Augustinũ, Melitũ, & Iohannem, cumq; his monachos quosdam probatissimæ uitæ: quorum monitis & prædicationibus fidei nostræ dogma Angli tum primum integre receperunt. Rediere etiam Gothi Gregorij opera ad unionem catholicæ fidei. Sunt præterea q̃ scribãt Gregorium dialogum suum de moribus ad Theudelindã Longobardorum reginã misisse, cuius lectione praeferocem & indomitum uiri sui Antharis animum, ad religionem & mitiorem cultũ redigeret. Erat enim matrona insignis, & fidei Christianæ studiosissima. Nam & basilicã beati Iohannis baptistæ Modoetiæ ædificauit, q̃d oppidum decem millibus passuum à Mediolano distat: & eandem eccle

Marginalia: dcxix · Mauritius imper. · De compet... (handwritten) · Forte quatuor. · Angli & Gothi receperũt fidem.

ſiam prædijs ac uaſis aureis ornauit. Feruntco tēpore, q̄ Hermichildus à patre Leuigildo Gotthorum rege interfectus eſt, q̄ fidē catholicam confiteretur, Ieſu Chriſti tunicam quæ ſorte uni militum obtigerat, inuentā eſſe apud urbem Zaphat in arca marmorea eo loci repoſitā, Thomæ Hieroſolymitani epiſcopi, & Iohannis Conſtantinopolitani, ac Gregorij Antiocheni tēpore. Interea uero Mauritius, ſuperatis in Hetruria & Cāpania hexarcho Romano duce Longobardis, in omnia uitia & omnem arrogantiam prolapſus, legē tulit, ut qui Romanæ militiæ aſſcriptus eſſet, niſi finita militia, aut mancus, & debilis ex uulnere factus, deo militare nō poſſet. Hanc ob tem motus Gregorius, hominē admonet, ne eius religionem impugnet, cuius benignitate ex infima ſorte hominū, ad ſummum gradum dignitatis peruenerat. Præterea uero cū Iohannes Conſtantinopolitanus epiſcopus habita Græcorum ſynodo, ſeipſum œcumenicum, id eſt, uniuerſalem patriarcham creaſſet, monuiſſetq; Gregoriū Mauritius, ut Iohanni obtempera ret, Reſpondit homo conſtantis ingenij & fidei, poteſtatem ligandi & ſoluēdi Petro traditam, eiuſq; ſucceſſoribus, non epiſcopis Conſtantinopolitanis: proinde deſineret iram dei in ſe cōcitare, dū ſeditiones ſtudioſe nimiū in eius eccleſia ſerit. Nequaquam uero his malis cōtentus Mauritius, reuocatis militibus ſuis q in Italia erant, Longobardos adhortat, ut ſpretis fœderibus iam ictis, Romanos adorirent: quare Agilulphus ex Ciſalpina mouens, uaſtatis longe ac late Hetruriæ agris, qua iter faciebat, urbem Romam magnis illatis calamitatibus integrū annum obſedit: quo quidē tempore Seuerus Aquileieſis epiſcopus in hæreſim prolapſus eſt, quæ multorum malorum ſeminariū fuit. Nam Seuero mortuo, Aquileienſis eccleſia bifariam diuiſa eſt, cum Agilulphus Longobardorū rex, Iohānem Aquileienſem, Gregorius Candianum Gradenſem Foroiulianis epiſcopos præfeciſſent. Agilulphus uero omiſſa ſpe potiundæ urbis, obſidionē ſoluens, Mediolanū redijt. At Mauritius nō ſponte, ſed coacte pœnitentia ductus, cū Gregorio mitius agere cœpit, q̄ intellexerat quendam monachi habitu induuū, ſtrictū gladium in manu tenentem, in foro Cōſtantinopolitano clamaſſe, imperatorem breui gladio moriturū: hoc idem eius ſomniū cōfirmauit, quo ſe, uxorem ac liberos cædi uidebat. Interim uero milites ſtipendijs ſuis defraudati, Phocam centurionem imperatorē creant, & Mauritium obtruncant undeuigeſimo imperij ſui anno. At Gregorius exornatis qbuſcunq; rebus potuit baſilicis Romanis, dedicataq; Gotthorū eccleſia, quæ in ſuburra eſt Agathæ martyris nomine, Fl. Ricimerij uiri conſularis opus (ut literæ muſiuæ indicant) paternam domū in Cliuo Scauri poſitam non longe à circo maximo, in monaſterium redegit, q̄ in loco & hoſpites cōtinuo accipiebat, & pauperes undiq; confluentes, cibo & potu in uita retinebat. Vir certe omni laude dignus, ſi uitam, ſi mores, ſi doctrinā, ſi ſolertiā in rebus tum diuinis tū humanis inſpicis. Neq; eſt cur patiamur Gregoriū hac in re à quibuſdā literarum ignaris potiſſimum carpi, q̄ ſuo mandato ueterū ædificia ſint dirupta, ne peregrini & aduenæ (ut ipſi fingunt) ad urbem religionis cauſa uenientes, poſthabitis locis ſacris, arcus triumphales & monumēta ueterū cū admiratione inſpicerent. Abſit hæc calumnia à tanto pōtifice Romano, præſertim cui certe poſt deum patria quam uita charior fuit. Multa profecto ex collapſis ædificijs exedit uetuſtas. Multa præterea demoliunt homines ædificādi gratia, ut q̄tidie cernimꝰ. Impacta illa foramina quæ tum in cōcauo fornicum, tum in cōiuncturis marmorum quadratorum ve lapidum uidentur, nō minus a Romanis quam a barbaris auellendi æris cauſa crediderim. In fornicibus enim, q̄ leuior eſſet moles, ollas cum nummiſmatibus ollocabāt. Lapides uero quadratos æneis clauis firmabāt. Factū id quoq; a Romanis dixi, ſi Epirotæ, Dalmatæ, Pānonij, & fæx totius orbis terrarū huc miſſa, Romani appellari poſſunt. Gregorius

Seuerus Aquileieſis.

Phocas creatur imperat.

autē cōfirmata omni ratione ecclesia dei, anno xiij. mense vi. die x. pontificatus sui moritur: Phocæ uero imperatoris anno secundo, sepeliturq; collachrymantibus oībus in basilica Petri ante secretariū, quarto idus Martij. Eius uero in morte mensibus v. diebus xix. sedes Romana tum uacat.

SABINIANVS .I.

lxviij. pōt.

SAbinianus cuius patria ignoratur, ac merito qdē, Gregorio successit. Homo enim obscuro loco natus, obscurior moribus, rebus gestis Gregorij uiri sanctissimi aduersatus est. Nam cū suo pontificatu fame laboraretur, instarentq; paupe rēs, ut pietatē Gregorij eleemosynis imitaretur, nil aliud respondebat, quam Gregorium popularem famā aucupantem, patrimoniū ecclesiæ largitionibus dissipasse. Paululum etiam abfuit quin libri eius cōburerentur, adeo in Gregoriū ira & inuidia exarserat homo maleuolus. Sunt qui scribant Sabinianū instigātibus quibusdam Romanis, hoc in Gregorium molitum esse, quod ueteres statuas tota ur be dum uiueret & obtruncauerit & disiecerit, quod quidem ita a uero dissonū est, ut illud quod de abolēdis ædificijs maiorum, in uita eius diximus. Iacent statuæ tum propter uetustatē collapsæ, tum etiam quia basibus sublatis, uel æris uel etiam marmorum causa, stare tātæ moles nō poterant. Quod autem capitibus careant, mirum nequaquam uideri debet, cū ipsius statuæ casu ea pars ut pote fragilior, & ad accipiendam læsionem paratior, potissimū frangatur. Sed quid ego has cōiecturas quæro? Videmus statuas excisis capitibus non diffractis iacere, q a facilius est caput statuæ quam totum corpus deferri: qđ hodie quoq; fit ab his præsertim, qui antiquitatis studiosi sunt. Non est igitur cur tantū facinus Gregorio obijciatur. Ad Sabinianum redeo, cuius hoc fuisse institutū ferunt, ut & horæ in ecclesijs distinguerentur officij gratia, & accensæ lampades continuo retinerētur, potissimum uero in ecclesia beati Petri. Sunt qui scribant Phoca annuente pacē tum cum Longobardis ictam, reddita Agilulpho eorū regi filia, quæ in bello capta fuerat. Tanta uero hoc tēpore apparuerāt prodigia, quanta nunquā antea, quibus certe futuræ calamitates portendebantur. Nā & cometes uisus est perlucidus, & Byzantij puer quadrupes nascitur. Et apud Delon insulā duo marina monstra omnino humanā speciē habentia uisa sunt, Sirenes fortasse fuere Acheloi filiæ, ut aiunt poetæ: qđ si ita fuisset, nequaquam pro monstro habenda erant, cum elemētum aquæ, animalia terrestribus similia, in omni specie producat. Sūt qui scribant tempore Sabiniani & Iohannē patriarchā Alexandrinum utrū pietati & doctrina insignem, & Latinianum episcopū Carthaginensem Iohanni nequaquam dissimilem, dignitatem utriusq; ecclesiæ mirum in modum auxisse. Seuerus quoq; Latiniani familiaris, uir doctissimus, multa tū in Vincentiū Cæsar augustanum episcopum scripsit, q in Arrianum dogma declinauerat. Idem quoq; de uirginitate librum ad sororē scripsit, quem aureolum appellauit. At Sabinianus cum annum unum, menses quinq;, dies ix. in pontificatu sedisset, moritur, funusq; eius à sancto Iohanne per portā asinariam & pōtem miluium ad basilicam Petri defertur. Vacat sede eius morte menses xi. dies sex & xx.

Prodigia

lxviij. pōt.

BONIFACIVS .III.

BOnifacius tertius, patria Romanus, à Phoca imperatore obtinuit, magna cū cōtentione, ut sedes beati Petri apostoli, quæ caput est omniū ecclesiarū, ita & diceretur & haberetur ab omnibus: quem quidem locum ecclesia Cōstantinopolitana sibi uendicare conabatur, fauentibus interdū malis principib9 affirmātibusq; eo loci primam sedē esse debere, ubi imperij caput esset. Affirmabant Romani pōtifices urbem Romam unde Cōstantinopolim Colonia deducta est, caput imperij merito habendā esse, cum etiam Græci ipsi literis suis principem suum τὸν τῶν ῥωμαίων αὐτοκράτορα, id est, Romanorū imperatorem uocent, ipsiq; Constan

Phocas imperator

tinopolitani etiam ætate nostra *πουλεῖ*, nō Græci uocētur. Omitto φ Petrus apostolorum princeps successoribus suis pontificibus Romanis, regni cælorū claues dederit, potestatemq; a deo sibi cōcessam reliquerit, non Cōstantinopoli, sed Romæ. Illud tantum dico, multos principes, maxime uero Constantinū comparandæ synodi ac dissoluendæ, confirmandi uel confirmandi ea quæ in synodis decreta erant, Romanæ sedi tantummodo concessisse. Merito igitur sedes Romana cæteris antefertur, cuius integritate & constantia cunctæ hæreses confutatæ sunt & explosæ. Idem quoq; Bonifacius instituit, habita synodo episcoporū duorū & lxx. presbyterorum xxx. diaconorū trium, ne quis sub anathematis culpa in locū de mortui pōtificis aut episcopi subrogaretur, nisi tertia saltē post obitum eius die, ut ve anathematizarentur qui largitione & gratia ad pontificatum uel episcopatum aditum sibi quærerent. Voluit item electionem episcopi a clero pariter & populo fieri, eamq; ita ratā fore, si a principe ciuitatis approbata esset: & si summus pōtifex deniq; his uerbis autoritatem suā interposuisset, Volumus & Iubemus: sancta quippe institutio & pernecessaria nostris præsertim temporibus, quibus in peius omnia dilabuntur. Est enim simile ueri, clerum & populum ac principē ciuitatis, si libera suffragia sunt, non alium electuros, quam qui merito possit & debeat aliis præesse, quod est episcopi proprium, ut uocabuli etymologiam, huic rei accommodatam repetamus. Licet reuera (pace bonorum dicā) multi episcopatum desiderent explendæ auaritiæ & libidinis suæ causa, non quo communi utilitati, ut eorum exposcit officium & nomen, consulant. Quæritur enim quantū reddat episcopatus, non quot oues pascuæ in eo sint. sed de his satis. Ad Bonifacium redeo, cuius cum uita, ut uideo, etiā decreta extincta sunt, pontificatus sui mense nono. Sepultus est autem in basilica Petri. Vacat tū sedes mēse uno, diebus sex.

Largitio ambi- non quærendus episcopatus.

BONIFACIVS .IIII.

lxix. pōt.

BOnifacius q̄rtus, natione Marsus, patris Valeriensis, patre Iohāne medico, templum sanctæ Mariæ rotundæ, quod ueteres Pantheon, qa Cybeli & oībus diis cōmune esset, a Phoca imperatore obtinuit, cōsecrauitq; q̄rto idus Maii in honorē beatæ uirginis omniumq; martyrum, eiectis prius gentiū simulacris, lustratoq; templo. Vnde postea uirgo ad martyres appellata est. Hoc eodem tēpore Persæ rege Cosdroa in Romanas prouincias irrumpentes, superato Phocæ exercitu, Hierosolymam occupant. Templa Christianorū prophanant & diripiunt. Lignum dominicæ crucis inde auferūt. Zachariam uirum sanctissimū eiusdem ciuitatis patriarcham, in captiuitatē abducūt. Hanc ob rē ab omnibus, potissimū uero à senatu spretus Phocas, ab Heraclio copiarū & Aphricæ & prouinciæ duce, imperio ac uita priuatur. Cacannus uero Bauarorū rex, per Pānoniam & Illiricum in Italiam irrūpens, Longobardorum reges ita superat, ut paulum abfuerit quin prouinciā ipsam caperet, ita tamen Forumiulii, pditione Romildæ eius amore captæ diripuit, ut uix ipsius prouinciæ cernerentur uestigia. Dum hæc agerentur in Italia, Iohannes Gerundensis episcopus religionē Christi prædicatione & scriptis ubiq; tuebat. Hic enī genere Gothus, in Lusitania natus, ubi sapere aliquid per ætatem cœpisset, Cōstantinopolim proficiscens, ita græce & latine doctus inde discessit, ut in Lusitaniam rediens, Arrianā hæresim quæ tum inualuerat, facillime cōfutaret, hancob rem Barchinonā ab hæreticis relegatur. Verum postea mortuo Lemungildo rege, qui hæreticis fauebat, in patriam rediens, & multa scripsit ad doctrinam nostram pertinētia, & monasteriū condidit, rationemq; uiuēdi monachis cōscripsit. Eutropius quoq; Valentinus episcopus, Hispanos doctrina & exemplo in fide continuit. Præterea uero Colūbanus abbas uir sanctissimus, genere Gothus, ut quidem affirmant, ex Scotia in Burgundiā primo ueniens, Lixonēse monasterium egregiū id qdem extruxit.

Maria rotunda.

Cacannus

Iohannes Gerūdensis.

inde in Italiã abiens, apud Bobium in apennino aliud monasterium amplum fane ædificant inter Hetruscos, Ligures & Insubres. His autẽ hac in re nequaquã cedens Bonifacius pontifex, domũ paternam in monasterium redigit, fundosq; suos monasterio ascribit in monachorũ usum. Verum nõ ita multo post dięex tremum obiens, sexto pontificatus sui anno, mense octauo, die xiij. quo qdem tẽpore, peste, fame, & inundatione aquarũ laboratũ est, sepelitur in basilica Petri. Vacat tum sedes eius morte mensibus vij. diebus quinq; & uiginti.

DEVSDEDIT .I.

DEusdedit patria Romanus, patre Stephano subdiacono, pontificatũ omniũ suffragijs adeptus, clerum mirum in modũ dilexit & auxit. Ferunt quidam hunc tantæ sanctitatis fuisse, ut quendã obuium elephantiæ morbo laborãtem, osculo suo lepra statim liberauerit. Cõstituit autẽ uir optimus, ne filius patrimi puellam e sacro fonte a patre leuatã, ducere in uxorem posset. Eodẽ quoq; tẽpore Heraclius magno cõparato exercitu, multas puincias à Persis occupatas, in potestatem suam redigit. Ducem Persarũ singulari certamine ex equo deturbat & interficit. Cosdroam regem Persarum opprimit, filium eius captum & baptizatum, in regnum paternũ restituit. Persidem ingressus, turrim Cosdroæ thesauris plenam capit, quorum partem militibus tribuit, partẽ uero reparandis tẽplis, quæ Persæ diripuerãt & uastauerãt, designat. Ipse præterea alia onustus præda cum septem elephantis Hierosolymam rediens, crucem domini à Persis ablatam secum deferẽs, eo loci reponit, in quo antea fuerat. Captos a Persis, in patriã remittit. Rediens deinde Constantinopolim, literis & ocio delectatus, ad astrologiam se contulit. Sororis tamẽ suæ filiam tantus imperator cõtra ius fasq; in uxorem accipit: & ut sceleri scelus adderet, quod fieri consueuit, ubi quis in peiora labitur, ad Eutychianos transijt, eo potissimũ tempore quo Anastasius Persa monachus sub nomine Christi à suis captus, martyriũ passus est: cuius reliquiæ post ea Romã aduectæ sunt, & in monasterio beati Pauli repositæ ad aquas saluias, ut uulgo dicitur. Ferunt eodm tempore Sisebutum Gotthorum regẽ, plurimas Hispaniæ ciuitates, quæ ad Romanos defecerant, in fidem recepisse, Iudæosq; omnes in regno deprehensos, grauioribus supplicijs ad Christi fidem compulisse rogatu (ut aiunt) Heraclij, qui in fatis habuerat, sibi cauendũ à circũcisis esse, cũ tamen postea haud satis fati necessitatem circunspiciens, à Saracenis circuncisionem obseruantibus, oppressus sit. Agebãtur hæc in oriente, nec suis athletis p fide Christi carebat occidẽs. Arnolphus enim Metensis episcopus cõsilio & sanctitate Dogobertum Francorum regem in officio cõtinebat, adiuuante Amando Traiectensi episcopo, uiro quidẽ optimo, & religionis Christianæ defensore acerrimo. Hispanis quoq; Isidorus Hispalensis episcopus Leãdri successor, multa tũ scripsit, quæ fidẽ Christianam mirifice iuuant. De summo enim bono, de uiris illustribus, de uocabulis grammatices, & etymologijs libros composuit. Historiã præterea ab Adam usq; ad tempora Heraclij, uitas quorundã sanctorum, historiam Longobardorum, & breuem quandam cosmographiã stylo satis eleganti edidit. In eo homine pluris faciẽda est certe sanctitas quam eruditio. Sunt qui scribant Isidorum Germanum fuisse, quanquam Hispani hunc suũ esse affirment: utcunq; sit, satis constat, eum fuisse quauis laude dignum ob doctrinam & sanctitatẽ. Deus autẽ dedit, cuius tempora ad hæc etiam quæ diximus, notiora fecere & terræmotus, & scabies quædam ita ad ellephantiam tẽdens, ut deformitate cognosci homines non possent, moritur pontificatus sui anno tertio, die tertio & uigesimo, ac sepelit in basilica Petri sexto idus nouembris, eius morte episcopatus tum uacat mensem unum, dies xvi.

lxx. põti

Heraclius imperator gesta.

Sisebutus Gotthorũ rex.

Isidori opera

BONIFACIUS .V.

lxxi pon.

BOnifacius quintus, natione Campanus, patre Iohanne, eo tẽpore pontificatum iniit, quo Eleutherius patricius Romam ab Heraclio missus, uindicata Iohannis hexarchi morte, semetipsum regem Italiæ creat. At uero cum Romã proficisceretur, a militibus suis necatur, eiusque caput Cõstantinopolim mittitur. Huius in locũ postea Isatius patricius Cõstantinopolitanus, hexarchus suffectus est. At Theudelinda (ut diximus) mortuo Adoaldo marito, una cũ filio regnũ Longobardorum sapienter & integre gubernãs, inter Longobardos & Italos pacem decẽnio continuit, ecclesias multas donis & muneribus exornauit, fundos quoque his adiecit, quorum prouentibus sacerdotes uterentur. Anno uero duodecimo Heraclij Mahometus Arabs, ut quidã uolunt, ut alij Persa, nobili genere natus, patre qui deos gentium coleret, matre Hebraica Hismaelitici generis, magnũ in Christiano populo excitauit incendium: & ita magnũ, ut uerear ne eius secta, nostra potissimum ætate, reliquias Christiani nõis penitus extinguat: adeo tepescimus, & animo ac corpore languidi interitum nostrum expectantes concidimus. Inualescit eius secta nunc multo magis quam antea. Nã tota Asia & Aphrica magnaque pars Europæ Mahumetanis principibus subiecta est. Instant nunc Turci terra ac mari, ut nos tanquã cuniculos ex his Europæ latebris eruãt: Sedemus ociosi, alterum expectãtes, quasi hoc malũ uniuersæ reipublicæ christianæ non immineat. Expectant sacerdotes, ut à secularibus hoc tantum bellum & tã necessarium sumatur. Expectant item seculares, ut presbyteri tuendæ religionis causa pecunias in sumptus bellicos polliceantur & subministrent, nec in peiores usus effundant, quemadmodum facere plerique consueuere, pecunias eleemosynis & sanguine martyrum comparatas, in aurea & argentea uasa & prægrandia quidem fundentes, parum de futuro soliciti, dei quem tantum utilitatis gratia colũt, & hominum contemptores. Ad Mahometum redeo, uafrũ adeo uersutũ & acris ingenij, ut cum inter christianos diu uersatus esset, omnesque omniũ quæ ante fuere sectas cognouisset, nouã quandam superstitionem introduxit, ut uidemus, qua prope nostra religio extincta est. Ausus est etiam comparato ingenti Arabũ exercitu, fines Romani imperij turbare, cuius motus Heraclius cito cõpescuit, sollicitatis eius ad defectionem militibus pollicitationibus & præmijs. Bonifacius autem pontifex uir singularis humanitatis & clementiæ, magna in omnes benignitate & gratia utens, nullum genus officij, quod bonum pastorem deceret, prætermisit. Instituit præterea ne qui ad ecclesias confugerent, inde ui retraherẽtur: neve acolyti reliquias martyrum attrectarẽt, quod est presbyteri, aut subdiaconi officium. Mandauit itẽ ut quouis in loco sacrilegi anathematizarentur: ut ve testamentum iussu principis ubique ualeret. Cœmiterium autẽ beati Nicomedis fecit & dedicauit. In clericos uero integre uiuẽtes, unice liberalis & munificus fuit. Gallus autem beati Columbani discipulus, ita in occidẽte tum uiuebat, ut etiã in uita sancti nomẽ meretet. Huius uestigia secutus est Eustachius abbas, secuta & sancta Aurea, in cuius honorem beatus Eligius monasterium uirginũ ædificauit. Ferunt etiam Basilium quendam Isidoro æqualem uita, moribus & doctrina insignem tum habitum fuisse. Moritur autem Bonifacius pontificatus sui anno quinto, die decimo, & in basilica Petri collachrymantibus omnibus sepelitur. Eius autem in morte diebus tredecim sedes tum uacat.

Eleutherius patricius.

Mahometus Arabs.

Eligius

HONORIUS .I.

lxxij põt.

HOnorius natione Campanus, patre Petronio uiro consulari, eo tempore põtificatum iniit, quo Theudelinda moritur, eiusque filius Adoaldus e regno deijcitur, suffecto in eius locũ Arioaldo. Instabat tum (ut dixi) Heraclius quem de Persis triũphauerat, ut oẽs Iudæi imperio subiecti baptizarent. Hac ob rẽ Saraceni

& Arabes arma sumētes, à natiuitate Christi anno dc. iij. ac uigesimo, ita Heraclij duces superarunt, ut hominē felicē primo, mox infelicissimum reddiderint, duce Mahometo, qui cum magnum se dei prophetam assereret, magicis artibus Asianos & Aphricanos deludens, ita populos quosdā concitauit noua à se religione imbutos, ut paulū abfuerit quin omnino imperij nomen deleiēt, capta Alexandria, multisq; alijs Syriæ & Ciliciæ urbibus: Saracenos sectatores suos habuit, à Sara Abrae legitima uxore ita appellatos, quasi legitimos diuinæ pfessiōis successores & hæredes. Secutus est homo callidissimi ingenij hac in re Hieroboā exemplum, qui tribui suæ alios colendi ritus conscripsit, ne unquā Iudæorum imperio subessent. Idem postea fecere Græci à catholicis dissentientes, non ob religionem tantummodo, sed ob imperiū, cuius gratia Nestorianorum, Iacobitarū & Hebionitarū errores secuti sunt. Verū postremo hac pertinacia eo deducti sunt, ut unà cum religione & secta imperium omnino amiserint, in turpissimā seruitutem redacti. Mahometes autem (ut in Alcorano legitur) q̄ magis sectatores suos à religione Christiana seiungeret, hæreticos quosdam in componēdis legibus, maxime uero Nestorianos secutus est, multa hinc inde cōtra legē Moseos & euangelij dei astute colligens, ac in unū quasi corpus redigens. Ferunt Heracliū tum quidem desperatione & fœdā pacē cum Saracenis inijsse, & Pyrrhi patriarchæ Constantinopolitani & Cyri Alexandrini episcopi fraudibus deceptum, in hæresim quoq; Monothelitarum incidisse, unā tantummodo uoluntatem in Christo esse dicentiū, unde nomen accepere. Hos tamen postea tanti erroris autores, hortante Honorio, & uerum ante oculos literis & nuncijs ponente, relegauit Heraclius. Honorius aūt à rebus externis aliquantulum quietis adeptus, doctrina, moribus sanctissimis omnē prope clerum renouauit. Basilicā beati Petri tegulis æneis ex Ioue capitolino sumptis cooperuit. Aedē Hagnetis martyris uia nomētana, ut carmen in apside indicat, ædē Pancratij uia aurelia restituit. Tēpla quoq; Mastasij ad aquas saluias, templum quatuor coronatorū martyrum, templū beati Cyriaci uia Hostiensi miliario septimo, templū Seuerini apud urbem Tiburtinā magnificentissimis operis ædificauit: & argento, auro, porphyreticis, & marmoreis lapidibus incrustatione parietum, opere tectorio, opere uermiculato exornauit. Restituit etiam cœmiterium Marcellini & Petri uia lauicana. Ecclesiā q̄que beatæ Hagnetis apud sanctum Syluestrū, ecclesiā beati Hadriani in tribus foris huius mandato & impensa ædificatas fuisse, scribunt nonnulli: ut uero uno quoq; sabbato à sancto Apollinari ad diuū Petrum iret cū litanijs, primus instituit. Moritur autē uir sanctissimus anno pontificatus sui duodecimo, mense undecimo, die xvij. ac in basilica Petri sepelit quarto idus octobris. Eius morte annum unum, menses septem, dies decem & octo sedes interim uacat.

SEVERINVS .I.

lxxiij. pō.

SEuerinus patria Romanus, patre Labieno, in demortui Honorij locū subrogatus, ab Isatio totius Italiæ hexarcho in pontificatu confirmat. Vana tunc enim habebatur cleri ac populi electio, nisi id imperatores, aut eorū hexarchi cōfirmassent. Isatius itaq; ob eam causam Romā profectus, cum pontificem cōfirmasset, ne gratuito tantum laboris suscepisse uideretur, thesaurum & sacrarium basilicæ lateranensis adiuuantibus Romanis quibusdā spoliat, resistentibus aliquandiu, frustra tamen sacerdotibus templi, quorū primates omnes postea in exiliū misit. Indignabatur enim Isatius eos tantum in thesauris habere, neq; quicquam in usus bellicos conferre, præsertim cum milites inopia rerum omniū tunc laborarent. Huius prædæ partem militibus concessit, partem secum Rauennā detulit, reliquum uero ad imperatorem misit. Saraceni autem, quos precio conductos ab Heraclio diximus, cum eis auare maligneq; pacta merces persolue-

Electionē pōtificis imperator cōfirmare solebat.

retur, in Syriam profecti, Damascum imperio subiectā ui capiunt. Deinde uero cum reliquis Arabibus, qui domi remanserant coniuncti, commeatibus & armis adiuti, Mahometi furore incitati, Phœniciā & Aegyptū peruagati, resistentes tum imperio suo, tum legi mahometanæ, passim cædunt. Versi deinde in Persas, Hormisda Persarum rege interempto, non prius uastādi omnia finem fecere, quàm Saracenorum legem & imperium suscipiunt. Verū Heraclius audita Saracenorum licentia, capta præsertim Antiochia, ueritus ne Hierosolymam occuparent, crucem domini Cōstantinopolim deferendā curauit, ne iterum in Agarenorū manus deueniret. Agarenos enim Græci Arabas appellarunt ob ignominiam, quasi ab Agar ancilla Abrahæ ortos: neque ita multo post Hierosolyma capta est. Mahometo autem (ut qdam scribunt) ad Mechā mortuo, in principatu Calipha succedit. Post hunc Hali. Quo quidē pulso, quod nimium superstitiosus esset, alterum Calipham sibi ducē Aegyptij creauere. Ferunt tum etiam ne qd calamitatis deesset, quod Romanum uexaret imperium, Sisebutum Gotthorū regem omnes Hispaniæ ciuitates Romanis ademisse: ac tum demum Romanos imperare in Hispania desiisse. Seuerinus autem pontifex uir singularis pietatis & religionis, amator pauperum, in calamitosos benignus, in omēs munificus, in reparandis templis splendidus, pontificatus sui anno primo, mense secundo moritur, ac sepelit in basilica Petri quarto nonas Augusti. Vacat tū sedes menses iiij. dies undetriginta.

lxxiiij. pō tifex.

IOHANNES .IIII.

Iohānes quartus, natione Dalmata, patre Venantio, pōtificatum iniens statim mira pietate usus est. Ex reliquis enī thesauris, quos Isatius apud Lataranum reliquerat, captiuos omnes, quos potuit Istrios & Dalmatas à captiuitate redemit. Interea uero Rhotaris, qui Arioaldo in Longobardorum regnū successerat, licet iustitia & pietate insignis habitus sit, ad Arrianos tamē declinat, passusque est, ut eodē tēpore omnibus regni sui ciuitatibus duo episcopi pari potestate præessent: alter enim catholicus, alter Arrianus habebat. Tanti præterea ingenij fuit, ut leges quæ sola memoria & usu retinebantur, in seriem quandam redegerit, codicemque ipsum edictum appellari præceperit. In re autem militari ita præstans fuit, ut Hetruriam omnē & Liguriam cum ora maritima Massiliam usque, in suam redegerit potestatem. Anno deinde sexto regni sui moriens, Rhodoaldo filio regnum reliquit. Ferunt sacerdotem quendam Rhotaris corpus apud templū Iohānis baptistæ sepultum, noctu aperto tumulo spoliasse: solent eñ preciosa quædam cum regum corporibus reponi. Hanc ob rem beatus Iohānes homini apparens, ei mortem interminatus est, si deinceps templum suum ingrederet. Huic enim sancto Rhotaris mirum in modum in uita deditus fuerat. Idem cōtigit tēporibus nostris Alouisio cardinali, patriarchæ Aqleiensi. Eruto enim sepulchro ab his spoliatur, quos ipse ex infima sorte hominum ad dignitatem sacerdotalē & meliorē fortunam erexerat. Rhodoaldus igitur regni gubernacula suscipiēs, Gundibergā reginæ Theodelindæ filiam in uxorem accipit, quæ religionē matris imitata, ut illa Modoeciæ, sic ipsa Tarracinæ Iohannis baptistæ templū ædificat, plurimoque auro & argento exornat. At Rhodoaldus in adulterio deprehēsus, à marito adulteræ interficitur. Huic autē successit Aripertus Gudualdi filius, Theodelindæ reginæ frater, q apud Ticinum saluatoris oraculum condidit, uarijsque ornamētis insigniuit, & fundis dotauit. Iohannes autē pontifex ueritus ne corpora Vincentij & Anastasij aliquādo in manus barbarorum deuenirent, ut Romam quam diligentissime ferrentur curauit, ac iuxta fontē lateranensem in oratorio beati Iohānis baptistæ magna cum ueneratione collocauit. Sunt q scribant huius pontificis tempore & Vincentiū Beluacensem episcopum, & Muat

Rhotaris Arioaldo in regno successit Arrianæ sectæ.

dum archiepiscopum Remensem, sanctitate & doctrina in precio fuisse. His ad/dunt & Reginulpham Gallam motronam genere & sanctitate insignem: & Renaldum Traiectensem episcopum, uita & miraculis clarum. Iodocus quoque his nequaquam inferior est habitus, qui Britonum regis filius, spreto regno, cũ aliquandiu in eremo uixisset, tandem in pago Pontio moritur. Iohannes autem pontificatus sui anno primo, mense nono, die nono moriẽs, in basilica Petri sepelitur quarto idus octobris. Vacat tum sedes mensem unum, dies tredecim.

THEODORVS .I.

lxxv. põt.

THeodorus natione Græcus, patre Theodoro episcopo Hierosolymis oriũdo, pontificatum iniens, omnia quæ ad dignitatem religionis Christianæ perti nere arbitrabatur, circunspiciebat ut bonum pastorẽ decet: in omneis, maxime autẽ erga pauperes, mira benignitate utẽs. Interea uero Heraclius trigesimo imperij sui anno, morbo intercutaneo perijt, cum paulo ante Theodorũ cognomento Caliopam mortuo Isatio hexarchum in Italiã misisset: In locum uero demortui Heraclij primo sufficitur Constantinus filius, qui quarto suscepti imperij mense, ueneno opprimitur Martinæ nouercæ & Heracleonis insidijs, quos quidẽ ad tantum facinus (ut aiunt) Pyrrhus patriarcha instigauerat. Heracleon itaque mortuo fratre imperiũ occupat, eo potissimum tempore, quo Cyrus, Sergius & Pyrrhus Acephalorũ hæresim instaurantes, unam operationẽ in Christo, humanitatis scilicet & diuinitatis, unamque uoluntatem prædicabant. Ex his autẽ Pyrrhus audita Heraclij morte, redeũdi in patriã cupidus, ex Aphrica ubi exulabat Romam ueniens, ac errati ueniam petens nõ ex animo, sed ficte, à Theodoro uiuendi formam accepit. Verum prius uitam amisit, quàm tanto scelere quæsitã dignitatem potuerit obtinere. Senatus enim populusque Cõstantinopolitanus cognito scelere, in Martinam Heracleonemque consurgens, cum hunc naso, illã lingua mutilatam relegasset, Pyrrhum de fuga retractum interficit. Constantinũ uero Cõstantini dolo necati filium imperatorem creat. In locum autẽ Pyrrhi Paulum episcopum sufficit, quem Theodorus põtifex Romanus dignitate priuauit, quia orthodoxæ fidei normam & rationem suscipere recusabat, adiuuãte eius stultitiam Constantio, in eandem hæresim stolide nimium prolapso. Conuersus deinde ab hoc certamine pontifex ad ornanda sanctorũ corpora, Primi & Feliciani martyrũ reliquias ex arenario uiæ nomentanæ ablatas in urbem deferens, in basilica Stephani protomartyris in Cælio mõte collocat: multis ornamẽtis, tũ ex argẽto, tũ ex auro adhibitis. Idẽ quoque basilicã ædificat uia flaminea nõ lõge à põte miluio, & statim dedicat. Duo postremo oratoria cõstruxit & ornauit: quorũ alterum erat apud Lateranẽsem basilicã beato Sebastiano: alterum uero uia hostiensi, Eupulo martyri dedicatum. His ita constanter & sancte peractis, moritũ põtificatus sui anno sexto, mẽse quinto, die decimo octauo: sepeliturque in basilica Petri pridie idus Maij. Episcopatus aũt diebus duobus & quinquaginta tũ uacat.

Constãtinus filius, loco Heraclij sufficitur.

MARTINVS .I.

lxxvi. põt.

MArtinus primus, patria Tudertinus, patre Fabritio, in Theodori locum suffectus, legatos statim Cõstãtinopolim misit, qui Paulũ adhortarentur ut omissis erroribus suis, aliquando ueritatis callem ingrederetur. Is autem non modo pontifici bene monenti nõ obtemperat, uerumetiam eius legatos Cõstantij autoritate abusus, in diuersas insulas relegat. Quamobrẽ indignatus Martinus, synodum centum & quinquaginta episcoporũ Romæ habuit, in qua Cyri Alexandrini, Sergij ac Pyrrhi damnationem renouauit, & Paulum patriarchã omni anathematis uinculo damnatum, priuauit. Interea uero dum hæc ita agerentur, pax Italiæ quæ inter Romanos & Longobardos annis triginta durauerat, turbari iã cœpta est, Longobardis omnia ad utilitatẽ suã trahentibus: cõtra

gna uirorum concitatione committitur, cum illi redire in ditionem paternam, hic retinere bello partum conarentur. Tandem uero se inclinãte ad Grimoaldũ fortuna fusi ac fugati Galli Italia expellũtur. Sunt tamẽ qui scribãt Gallos hac ratione deceptos esse. Longobardi enim simulata fuga, castra rerum omniũ co/pia ac uini potissimũ plena relinquentes, haud lõge in insidijs cõstituerant. Galli uero castra ingredientes, rati ueram esse hostium fugam, in oẽm uoluptatẽ effun duntur, epulis & uino replentur: quare superuenientibus hostibus, cum somno et iam grauati passim ueluti pecora sine custode iacerẽt, ita ab hostibus cædũtur ut uix nuncius superfuerit, qui tantã cladem Clodoueo nũciaret. Hac uictoria fie/tus Grimoaldus, omnem prouinciam statim in potestatem suã redigit. Eugeni/us autem põtifex, uir miræ pietatis, religionis, mansuetudinis, comitatis, munifi centiæ, pontificatus sui anno secundo, mense nono moritur: ac in basilica Petri se pelitur quarto nonas iunij. Vacat tum sedes mensem unum, dies viij. & xx.

VITALIANVS .I.

lxxviij. pontifex.

Vitalianus patria Signinus, ex oppido Volscorum, patre Anastasio, eo tẽpo re pontificatum iniit, quo Cæsarea Persarum regina, nesciente marito cum paucis fidelibus Cõstantinopolim uenit, anno sexcentesimo tertio ac lxxx. Quæ quidem ab imperatore honorifice suscepta, nõ multo post characterem baptismi suscepit, cuius rei causa profecto uenerat. Hoc ubi intellexisset Persarum rex, lega ros statim Cõstantinopolim mittit, qui uxorem ab imperatore repetant. Respõ det imperator, in arbitrio reginæ esse standi uel discedendi, proinde eam sciscitentur. Interrogata regina respondet, nunquam redituram in patriam, nisi rex Chri/stiani nomen susciperet, q statim re cognita cũ quadraginta millibus hominum Cõstantinopolim pacato agmine ueniens, perbenigne ab imperatore susceptus, unà cum militibus suis baptizatus, in regnum cum uxore reuertit. Postea uero Constantius Cõstantino filio in partem imperij suscepto, cõparata ingẽti classe, Constantinopoli soluens, Tarentum peruenit, copias etiã terrestres nauibus one rarijs secum uehens. Inde uero terrestri itinere in Samnium ueniens, obsidere Be neuentum instituerat. Verum ubi intellexit urbẽ ualido præsidio, multisq; cõ meatibus Rhomoaldi diligentia munitam esse, Luceriã mouens, urbẽ ui cepit: ac direptam solo æquauit. Inde autẽ Acherontiam profectus, cum urbem muni tissimam capere non posset, Beneuẽtum oppugnare adortus, statim obsidionem soluit, quod intellexerat Grimoaldum propediem cum magnis copijs affuturũ ut filio Rhomoaldo opem ferret. Neapolim igitur primo, mox Romã, inde Con stantius petens, magna incommoda in itinere passus est. Saburro autẽ ciue Ro/mano cum uiginti millibus hominum apud Phormias relicto, q hostes reprime ret, tandem ad urbem peruenit, prodeunte obuiam pontifice cum clero & populo usq; ad sextum lapidem honoris causa. Ductus per urbẽ plaudente multitudine ad basilicã Petri, pallium auro intertextũ sancto obtulit. Interim uero Rhomo aldus patris auxilio fretus, Saburrum aggredit & superat: ac plurimos Græcos interficit. Hac desperatione motus Cõstantius, quinta posteaquã urbẽ ingres/sus est die, ad direptionem conuersus, omnes statuas ex ære & marmore adorna/tũ urbis locis insignibus positas, oĩa ecclesiarũ ornamenta paulo decẽtiora distra hit, ac nauibus ad id subuectis imponit: plusq; ipse ornamẽtorũ septẽ diebus urbi detraxit, quã barbari antea ducentis & quinquaginta octo annis, ne dicant male uoli, historiarũ ignari, Gregorij pontificis iussu comminutas esse maiorũ statuas & monimenta. Duodecimo aũt die Roma in malã rem abiens Græculus nequã & perfidus, Neapolim contendit: inde quoq; in Siciliam proficiscitur, ubiq; tri/buta adeo acerbe colligens, ut filij obærati à parentum complexibus diuelleren/tur. Cõmoratus aliquandiu in Sicilia homo auarissimus, dum Syracusis in bal/

neo libidini uacat, à suis occidit: in eiusq; locū Mezentius, cuius fraude necatū putant Constantiū, imperator à militibus creat. Magna fuit in hoc homine uarietas. Nam primo quidē ubi intellexit Vitalianum pōtificatum inijsse, nuncios misit, qui ei suo nomine gratularentur: quiq; euangelia aureis literis scripta, ac multis gemmis ornata, beato Petro condonarent. Deinde uero mutata sentētia, nec dijs nec hominibus pepercit, diuina humanaq; omia cōfundēs. At Vitalianus cultui diuino intentus, & regulā ecclesiasticam composuit, & cantum ordinauit, adhibitis ad cōsonantiā (ut quidā uolunt) organis. Theodorum quoq; archiepiscopum, & Hadrianum abbatē uiros doctissimos atq; optimos in Britanniam mittit (quam Angliam uocant) cum magna potestate ligandi & soluendi, quo Britannos in fide, predicationibus & exemplo continerent. Fecere mādata ac quidem diligenter uiri optimi. Librū preterea Theodorus scripsit, quo declarauit qua pœnitentia dilui unumquodq; peccatum possit. Sunt tñ qui hoc opus Theodoro pontifici asscribāt. Vitalianus autem bene & ex sententia quātum in eo fuit gubernata ecclesia, anno xiiij. pōtificatus sui, mense vi. moritur: ac sepelitur in basilica Petri vi. calendas Februarij. Episcopatus autē tū uacat mēsibus iiij. diebus quindecim.

Cātus ordinatur ab Vitaliano.

ADEODATVS .I.

lxxix. pontifex.

ADeodatus patria Romanus, patre Iouiniano, ex monacho pontifex creat, eo tempore potissimum q̄ Lupus Foroiulianorum dux, regnum Italiæ occupare conatus est. Grimoaldus eni (ut diximus) à filio Romoaldo duce Beneuētano cōtra Cōstantium imperatorē in auxilium accitus, Lupo (ut aiunt) regnū & oues cōmendauit. In Hetruria enim, Aemilia & transpadana Italia omnia tumultu Lupus inuoluit. Hanc ob rē Grimoaldus Bauaros duce Cacano in Lupum pecunijs & pollicitationibus mouet: qui primo congressu à Lupo superati sunt. Verū sequenti die prælium repetentes, Lupum superant & obtruncant, ac totum Forumiulij diripiunt. Grimoaldus autē abeunte ex Italia Cōstantio in Cisalpinam rediens, Forumpopilij sabbato sancto aggressus, cæsis omnibus diripuit, ac solo æquauit, propter iniuriā q̄ eo loci à Rauennatibus acceperat, cum in auxiliū filij pficisceretur. Dum uero Arnefites Lupi filius, adiuuantibus Dalmatis, ducatum paternum repetit, ad Natisonē fluuium à Longobardis superatus, duce Vectari Vicentino, comite cæditur. Opitergini quoq; hanc calamitatē sensere. Domo enim & patria pulsi sunt: quia Arnefitis studiosi erant. in Sicilia uero tum quoq; laboratum est: eo enim ex omnibus prouincijs Romanis profecti milites sunt, ad opprimendum Mezentium, cuius dolo Cōstantius interfectus fuerat. Quo sublato, cum omnes passim dilaberent, superuenientibus cum magna classe Saracenis, & Syracusæ & tota insula occupat. Vnde postea onusti prædā Alexandriā redeuntes, urbis quoq; Romæ ea ornamēta secum detulere, quæ Cōstantius Syracusas aduexerat eo animo, ut inde Cōstantinopolim traijcerentur. Indicabat profecto tot clades, tot mala, & stella crinita, quā Græci cometen appellant: quæ tribus cōtinuis mensibus apparuit: & pluuiæ magnæ, ac frequentia tonitrua, qualia nunq̄ antea fuere. Sed cæcum est humanum genus: et si enim futura præuidet, nō tamē ut deceret, sibi cauet. Ferunt aūt his frequentibus pluuijs, omnes segetes conculcatas iterum renatas esse & ad maturā frugē peruenisse, in Cisalpina potissimū. Interea uero Adeodatus uir religione & omni comitate preditus, in delinquentes clemēs, in pauperes beneficus, in hospites benignus, erga calamitosos misericors, ecclesiam beati Petri uia portuensi iuxta pōtē Meruli tū instaurauit ac dedicauit. Auxit & monasterium sancti Erasmi in Cælio monte ædificijs & fundis, ubi ipse monasticā uitam duxerat. Supplicationes quoq; frequentes habuit ad abolenda prodigia, quæ diximus tū apparuisse.

Lupus Foroiulianorum dux.

Cometis apparitio

Demũ uero pactis põtificatus sui annis iiij. mẽsibus ij. diebus v. uir sanctissimus moritur: & ab omnibus fletus ad basilicã Petri sepelitur, sexto calẽdas Iulij. Vacat tum sedes mensibus quatuor, aũt diebus uiginti.

DONVS .I.

lxxx. pontifex.

DOnus patria Romanus, patre Mauritio, eo tempore pontificatum init, q̃ Grimoaldus Longobardorum rex moritur ix. die post phlebotomiã in brachio factam, dum arcu in columbam sagittam acriter intendit, quod fieri nõ sine magna neruorum & uenarum contentione solet, unde sanguis sine ulla intermissione prodijt. Fuere in hoc rege multæ præclaræ corporis & animi dotes. Tantũ enim prudentia & consilio ualuit, nõ solum in rebus externis, uerumetiam in domesticis, ut quædã capitula ac quidẽ utilia, Rhotaris regis edicto addiderit, quæ postea legis formam accepere. Fuit præterea mediocris staturæ, corpore ualidus, capite caluo, promissa barba, nec aio minus in rebus agendis quã corpore promptus. Sepultus est autem Papiæ in basilica beati Ambrosij, quã ipse sua impensa ædificauerat. Pertaris autem Arithperti regis filius, quẽ pulsum à Grimoaldo diximus, dũ exul ex Gallia in Britanniã traijceret, incerta uoce admonetur, ut mortuo Grimoaldo regnum paternum repetat: qua quidẽ uoce permotus, licet incertus haberetur autor, in Italiam rediens tertio mẽse post Grimoaldi mortẽ, regno paterno sine contentione potitus est. Eodem ferme tempore Dagobertus Francorum rex, uir callidi & astuti ingenij, nec consilio minus quã manu promptus moritur, cuius animã e manibus dæmonum lipareã insulam prope attingentium, liberatã ferunt Dionysij ac Mauritij martyris, ac etiã Martini cõfessoris auxilio, quos semper dum uixit, ut patronos coluit, & tẽplis honoratiores reddidit. Donus autem pontifex honori & cultui diuino cõsulens, uestibulum beati Petri (quod paradisum uocãt) quadriporticũ marmoribus strauit, sublatis (ut arbitror) ex illa pyramide, quæ in uaticano est e regione molis Hadrianæ. Instaurauit præterea & restitutas dedicauit ecclesiã apostolorũ uia hostiẽsi: & ecclesiã beatæ Euphemiæ uia appia sitã. Clerũ quoq; diuersis ordinibus distinxit, & honoribus auxit. Monachos uero quosdam Syroscũ Nestorianis sentientes, in monasterio Boethiano deprehẽsos & castigatos, in uaria monasteria diuisit: Boethianumq; Romanis incolendum tradidit. Præterea aũt tantum doctrina & sanctitate uitæ, ut Rauennatum ecclesiam à Romana iam pridẽ segregatam, & ob eam rem Allocephalim appellatam, sedi apostolicæ obtemperantem reddiderit, Theodoro eiusdem ecclesiæ præside in hanc opinionem descendẽte. Sunt etiam qui scribant huius temporibus & Proiectum episcopum in agrocametacensi ob fidem Christi martyrij pœnã & gloriam subijsse: & Mezelindim fœminã incomparabilis pudicitiæ tũ habitam, quæ ab Ardenio amatore petita, & uarijs cruciatibus affecta, etiam pro persecutore ob crimẽ dei nutu obcæcato, ita orauit, ut eius precibus homini scelesto & intemperanti lux tandẽ sit reddita. At Donus põtificatus sui anno v. mense v. die x. morit, ac sepelitur ad basilicam Petri apostoli iij. idus Aprilis, cuius in morte episcopatus uacat mẽsibus ij. diebus sedecim.

Grimoaldus Lõgobard.

Allocephalis ecclesia.

AGATHO .I.

lxxxi. põ.

AGatho natione Siculus, patre Romano, anno domini dccij. ex monacho põtifex creat, uir certe tantæ sanctitatis, ut leprosum obuium factũ osculo suo statĩ liberauerit. Tantæ præterea mãsuetudinis & humanitatis fuit, ut nemi nem a se unquam tristem dimiserit. Nactus itaq; imperatorẽ moribus suis haud quaquam dissimilẽ, Monothelitarum causa concilium habere constituit. Expectauit itaq; donec Constantinus a bello in patriam rediret, qui Saracenos a se uictos, imperio Romano uectigales reddidit. At uero cũ Bulgari ex Scythia uenientes, Thraciam tũ inuasissent, eorumq; impetũ retardare imperator conaretur,

Cõstãtino Saracenis deuictis Romã redit.

ad hostibus Pannoniam inter & Mœsiam ingēti clade superat. Hanc ob rē pacem nō æquis conditionibus inire necesse fuit. Pannonia siquidem & Mœsia his ad incolendū concessa est, non sine magno reipublicæ Christianæ emolumento & cōmodo. Hi enim tanquam propugnatores nostri, bellū iam si pringētis & septuaginta annis cōtra Turcos Christiani nominis hostes, assidue gerunt. Pace itaq; hac ratione parta, Agatho pontifex statim legatos Constantinopolim mittit, Iohannem Portuensem episcopum, & Iohannē Romanæ ecclesiæ diaconum. Hos perbenigne susceptos, mira charitate Cōstantinus adhortatus est, ut omissis cavillationibus & sophisticis altercationibus, ex æquo & bono omni controuersia sublata, duas ecclesias unam tandem facerent. Aderant in ea synodo ducenti & octogintanouem episcopi. Delati in mediū sunt imperatoris iussu e bibliotheca Constantinopolitana libri, unde antiquorum patrum sententiæ & decreta perlegerētur. Inuertebant ueras maiorū sententias. *Gregorius patriarcha Constantinopolitanus & Macarius Antiochenus, unam tantum uoluntatem & operationē in Christo esse adiudicāres. Verum cū orthodoxi rationibus & autoritatibus instarent, ac *Gregorium in ueram sententiam deduxissent, Macariū pertinacē anathematizant, eiusq; sectatores: & Theophaniū abbatem uera sentientē, in locū Macarij Antiochenum episcopum creant. Hac autem re ex sententia feliciter gesta, ut deo gratiæ agerentur, quo utranq; ecclesiam unā fecisset sententia & animis, Iohannes episcopus Portuensis octaua Paschæ coram principe ac patriarcha, coram q; populo Constantinopolitano in basilica sanctæ Sophiæ missam latine celebrat, approbantibus omnibus, qui tum aderant, uerum esse ac sanctum illū sacrificandi morem: & qui aliter sentiunt, à recto & honesto discedere. Hæc est autē sexta uniuersalis synodus ducentorum & octogintanouem episcoporum Cōstantinopoli habita, quā Cyrilli, Athanasij, Basilij, Gregorij, Dionysij, Hilarij, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, sententia cōclusum ē, duas naturas & operationes in Christo esse, explosaq; illorum pertinacia, qui unicā esse in domino uoluntatē dicerent, unde Monothelitæ uocati sunt. Prima enim synodus trecētorū & xviij. patrum (ut antea diximus) Nicææ habita est, pontifice Iulio, ac Cōstantino principe contra Arrium, qui diuersas in trinitate substantias ponebat. Secunda Cōstātinopoli centū & quinquaginta patrum, Gratiani principis & Damasi papæ temporibus contra Macedonium & Eudoxum, negantes deum esse spiritum sanctum. Tertia in Epheso ducentorū patrum, magno Theodorico principe & pontifice Cælestino contra Nestorium Constantinopolitanum episcopū, qui uirginem non dei, sed hominis tantum genitricem appellauit: quiq; aliam personā carnis, aliam faceret diuinitatis: & seiunctim alterum esse filium dei, alterum hominis prædicaret. Quarta Chalcedonæ, quæ urbs e regione Byzātij est, sexcentorū & triginta patrum, Leone pontifice & Martiano principe, cōtra Euthycē Cōstantinopolitanum abbatem: qui asserere nō dubitabat Christum post humanā assumptionem, non ex duabus naturis consistere, sed sola diuina contentum esse. Quinta Constantinopoli contra Theodorum & hæreticos omnes, q Mariā uirginem solum hominem peperisse dicebant, non deum & hominem: qua in synodo constitutum est, ut beata uirgo theotocos diceretur, quia uerum deū & hominē pepererat. De sexta synodo satis superius diximus, in qua etiā plurimum ualuere literæ Damiani episcopi Ticinēsis, Māsueti archiepiscopi Mediolanensis nomine missæ, quibus hæc potissimū inerant: Hæc est uera dei & hominis fides, ut duæ credantur in deo uolūtates, duæ operationes. Ego (inquit) quantū ad diuinitatem, & pater unum sumus: quantū uero ad humanitatē pertinet, pater maior me est. Præterea uero secundū humanitatem eū in naui dormientē cernis, si diuinitatem inspicis, uentis & mari imperat. Agatha uero, cuius tempore post lu

Georgi

Sexta synodus.

Prima synodus Nicææ.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

næ ac solis eclipsim peste ac grauissima quidem laboratum est, pontificatus sui an no secundo, mense sexto, die quintodecimo moritur, ac sepelitur ad sanctum Petrum quarto idus Ianuarij, cuius morte annũ unum, menses v. sedes tum uacat.

LEO .II.

lxxxij. pontifex.

LEo secundus, natione Siculus, patre Paulo, uir doctissimus fuit latine ac græce, ut eius scripta indicant. Præterea uero adeo musices peritus est habitus, ut psalmodiam composuerit, hymnosq; ad meliorem concentum redegerit, artem exercitatione cõfirmans. Idem quoq; instituit, ut in celebratione pax populo daretur. Sextam uero synodũ (de qua in Agathone diximus) ita suscepit, ut eosdẽ anathematizauerit, quos sancta synodus præsente Cõstãtino damnauerat. Cõtudit etiam superbiam præsulum Rauennatum, q̃d Agatho inchoauerat. Instituit enim, ne electio cleri Rauẽnatis ualeret, nisi eadẽ Romanæ sedis autoritate confirmata fuisset. Antea uero hexarchorum potentia freti, diuina atque humana omnia pro arbitrio animi miscebãt, nemini obtemperantes, quasi Romanis põtificibus pares. Leonis quoq; institutum est, ac quidem sanctum, quod utinã hodie obseruaretur, ne ad archiepiscopatũ assumptus, pro usu pallij aliorum ueo offi/ciorum quicquam ecclesiæ persolueret, cũ ex hac largititione multa quotidie mala orirentur. Agebant hæc a Leone, cum Rhomoaldus dux Beneuentanus cõparato magno exercitu, Tarentũ, Brundusium, ac totã Apuliã occupat, eiusq; uxor Theodata mulier pientissima, ex his manubijs nõ longe a Beneuento basilicam in honorem beati Petri ædificat, addito sacrarũ uirginum cœnobio. Moritur deinde Rhomoaldus, cui Grimoaldus filius sine stirpe uirili succedens, Gisulpho fratri ducatum reliquit. At Leo in quo præter doctrinam & eloquentiam singularis religio, mira pietas & clementia fuit, quiq; omnes uerbis & exemplo ad iustitiam & fortitudinem, humanitatem, benignitatẽ adhortabatur, pontificatus sui mense decimo moritur, sepeliturq; collachrymantibus omnibus tanquã pu/blico parente orbatis, ad basilicã Petri quarto cãlẽdas Iulij. Post eius mortẽ mensibus undecĩ, diebus uno & uiginti episcopatus uacat. Breuis fuit huius sanctissimi uiri pontificatus, sed gloria tanta, ut diutius uixisse appareat, cũ eius nomen omnium laudibus merito celebretur.

Pallij usum archiepiscopi tẽpore Leonis nõ emebant.

Gisulphi.

BENEDICTVS .II.

lxxxiij. pontifex.

BEnedict, iunior, patria Romanus, patre Iohãne, ab ineũte ætate Christo militans, diuinæ scripturæ ita operam dedit, ut doctrina & exercitatione in rebus diuinis singularis tum haberetur. Addo eius humanitatẽ, pietatẽ, gratiam in omnes, maxime uero erga pauperes, quibus uirtutibus hominũ corda ita sibi deuinxit, ut tum unus haberetur, q omnium suffragijs in locum demortui Leonis merito subrogaretur. Ad hunc autem Constantinus imperator hominis sanctitate permotus, sanctionem misit, ut deinceps quẽ clerus, populus, exercitusq; Romanus in pontificem delegisset, eundem statim uerum Christi uicarium esse omnes crederent: nulla aut Cõstantinopolitani principis, aut Italiæ hexarchi expectata autoritate, ut antea fieri cõsueuerat. Id enim ratũ erat in creando pontifice, quod princeps confirmasset, uel qui eius uices in Italia gerebat. Pertharis uero Lõgobardorum rex, religionem Benedicti, & pietatem imitatus, monasteriũ Papiæ in honorem sanctæ Agathæ ædificat. Eius aũt uxor Rhodelinda uiri exẽplo permota, extra mœnia Ticinẽsiũ basilicã beatæ uirgini extruit, quæ ad Perticas dicitur. Hoc autẽ fecere æmulatione moti, q intellexerant Benedictum pontifice Romæ beati Petri apostoli, Laurentij martyris in Lucina, beati Valẽtini ani uia flaminea, uirginis genitricis ad martyres tẽpla magnis sumptibus resti/tuisse, ademq; ophitico & porphyretico lapide, incrustatione parietum, opere tectorio & uermiculato, argenteis atq; aureis uasis, uestibus inauratis & holosericis

Constantini sanctio de pontifice.

exornasse. Erat & Perthari in animo maiora tẽpla extruere, sed eũ retraxit Alachis Longobardus Tridẽtinus dux, q elatus uictoria, q Bauaros ingenti clade superasset, in regem suum arma mouet. Verũ Pertharis comparato exercitu hominem primo impetu fundit ac fugat, clausum Tridenti aliquandiu obsidet: q quidẽ noctu fuga inde abeunte, Tridento potitur. Tanta præterea Pertharis regis clementia fuit, ut & hominem ad se redeuntẽ in gratiam reciperet, & eũ Brixianorum ducem creauerit. Sunt qui scribãt Benedicti temporibus, stellã iuxta uergilias per aliquot dies & noctes apparuisse sereno cælo inter natalem domini & Epiphaniam. Stellam ipsam apparuisse non negauerim, & quidem crinitam. atq; aliquid portendentẽ. Sed de ortu uergiliarum non cohæret, nisi id quoq; prodigiose factum arbitremur. Aequinoctio enim uerno oriunt uergiliæ, cum sol arietis signum ingreditur: quod fieri consueuit nono calẽdas Aprilis, occiduntq; incipiunt æquinoctio autumnali. Quod autẽ ex Vesuuio mõte Campaniæ tãtus ignis tũ eruperit, ut loca circunquaq; posita exusta sint, minus mirum uidetur, cum Plinius ille, q naturalem historiam scripsit, ex classe cui tum iussu Traiani præerat, ad uisendum spectaculum profectus, consumptus incendio dicat. Vtcunq; sit, cõstat tamẽ nõ ita multo post, cædes, rapinas, incendia, mortes principum subsecutas esse, maxime uero Benedicti pontificis: qui ut æque omnibus in uita charus fuit, ita post mortẽ ab omnibus ut sanctus, & bene de humano genere meritus celebratur. Moritur autẽ pontificatus sui mense decimo, die duodecimo, sepeliturq; apud beatum Petrũ Idibus Maij. Eius autem in morte sedes uacat mensibus duobus, diebus quindecim.

IOHANNES .V.

lxxxiiij. pontifex.

Iustinianus secũdus filius Cõstãtini imperat.

IOhannes genitus, natione Syrus, patria Antiochenus, patre Cyriaco, pontifex creatur eo ferme tempore, quo imperator Constantinus decimoseptimo imperij sui anno moritur, filio Iustiniano secundo in imperio relicto: qua quidem tempestate Saraceni Libyam & Aphricã inuasere, omniaq; mari exposita haud magno negocio occuparunt. Verũ Iustinianus cõfirmato aliqua ex parte imperio, comparatoq; satis magno exercitu in Saracenos mouens, eorum duci Abimelech (quem Admiratum uocant) tantũ terroris incussit, ut ultro pacem petierit, atq; Aphricam restituerit. Sunt qui scribant pacem in decenniũ his concessam, hac cõditione tamen, ut mille nummos aureos, seruum unum ex gente sua equo insidentẽ Romano imperatori singulis diebus penderent. Iohannes itaq; uir singularis religionis & mansuetudinis, uno omniũ consensu pontifex creatus in ecclesia Saluatoris, quæ Constantiniana appellatur ad Lateranũ, ea ratiõe, q Leo secundus cõsecratur a tribus episcopis, Hostiensi, Portuensi & Veliterno: quẽ quidem morem posteri deinceps tenuere. Huius põtificatum celebrẽ etiam fecere & Felix Flauiani patruus, uir tãtæ integritatis & doctrinæ, ut Cõdiperthus Atithperti filius Longobardorum rex, ei baculum argento & auro insignitum, uirtutis gratia dono dederit: & Iohãnes Bergomatum episcopus, cui ob sanctitatem & doctrinam reges etiam & principes honoris gratia assurgere consueuerant. Iohãnes autem & antea & in pontificatu ualetudinarius, cum libellum de pallij dignitate composuisset, pontificatus sui anno primo moritur, sepeliturq; ad sanctũ Petrum iiij. nonas Augusti. Eius in morte sedes uacat mensibus ij. diebus xix.

CONON .I.

lxxxv. pontifex.

COnon Thracia oriũdus, in Sicilia educatus, inde Romanæ ecclesiæ militãs, ex presbytero pontifex creatur. Nam dum Romani Petrum archiepiscopũ, exercitus uero Theodorum presbyterũ in Iohãnis demortui locum sufficere conarentur, randem post longam altercationem in hãc sententiã uenere omnes nutu diuino impulsi, ut Cononem eligerent, uirum certe tanto principatu dignũ,

fi animi dotes, si corporis inspicimus. Erat enī motibus, literatura, pietate, religione, dignitatis specie insignis, quem nonnulli angelicum ob uenerandā caniciem & dignitatem formæ appellarunt: animi simplicis & integri, modestiæ & iustitiæ singularis, constantiæ & prudentiæ plusquā humanæ semper est habitus. Hanc ob rem e uestigio omnes, ad quos pertinebat, eum cōfirmarunt cum maxima acclamatione laudum suarum. Idē fecit Theodorus hexarchus Rauennas, cui quidē in magistratu mortuo, nō ita multo post Iohannes Platina in hexarchatu successit: hunc ego crediderim dedisse nomen meo natali solo, quod Platina appellatur, in agro Cremonensi positum. Nam cum inter hexarchos & Longobardorū reges frequentia bella committerentur, haud dissonū uero fit, cum ille locus prope medius inter Rauennam & Papiam sit, quarum altera Longobardorū, altera hexarchi sedes haberetur, ibidē aliquando uel pugnatum esse, uel castra habita: quibus ex rebus locis ipsis plerunq; nomina indita legimus: ut in eodem agro Vitellianam, oppidum a Vitellianis castris, & uicum Bebrignanū non longe a Bebriaco Othonis clade insignem uidemus. Ad Cononem redeo, qui post initū pōtificatū statim in ualetudinē incidit: unde Paschalis archipresbyter, ac thesauri pontificij dispensator regnandi cupidus, Iohannem hexarchū pecunia solicitat, ut eius suffragijs post mortem Cononis pontificatus sibi decernatur. Accepit pecuniam hexarchus: quanquā nihil eorum quæ promiserat, deinceps præstiterit. Non erat certe alio præmio quam frustrationi dignus homo auarus, & impetādi cupidus, qui thesaurum ecclesiæ, quē mādato Cononis, tum in eleemosynas pauperum, tum in restitutionem templorum erogare debuerat, in largitionem effuderit: quo nihil potest esse in uiro præsertim ecclesiastico, detestabilius. Hoc nō fecisset Gubertus episcopus Britānus, uir ea tēpestate doctrina & integritate uitæ insignis: nō Leodegarius martyr episcop. Augustodunēsis, q Theodorici Francorum regis iussu interfectus est, quod eū persæpe tyrannidis arguerit. Non Audoenus Rhotomagēsis archiepiscopus, doctrina & sanctitate nulli secundus. Hi enim non in ambitione & auaritia, sed in deo & doctrina spem omnem suam collocarunt: unde postea condignam, cum apud deū, tum apud homines acceperemercedē felicitatis æternæ ac gloriæ. Moritū autem Conon pontificatus sui mēse undecimo, die tertio, sepelitur q; ad sanctū Petrum undecimo calēdas octobris. Vacat tum sedes mensibus duobus, diebus tribus uiginti.

Platina in agro Cremonensi.

Paschalis archipresbyter pecunia solicitat pro pontificatu.

SERGIVS .I.

lxxxvii pont.

SErgius natione Syrus, patria Antiochenus, patre Tiberio, Adeodati pōtificis tēpore Romā ueniēs, in clerum Romanum asciscitur. Deinde uero ob eius doctrinam & diligentiam circa mysteria ac rem diuinam, per ordines cōscendēs, sanctæ Susannæ ad duas domos presbyter cū titulo eius loci creat. Frequentare tum magis atq; magis cœmiteria cœpit, eisdemq; in locis solennia celebrare, q ex re tantum sibi nominis cōparauit, ut defuncto Conone, in eius locū suffectus sit, non sine altercatione tamen. Populus enim Romanus bifariam diuisus, hinc Theodorum, hinc Paschalem archidiaconum petebat. Irruperat iā Theodorus cum factione sua interiorem partem episcopatus lateranensis: exteriora uero Paschalis occupauerat ab oratorio sancti Syluestri usq; ad basilicā dom. Iuliæ, quæ campo imminet. Verū cum ibi tanta altercatio & rixa esset, ut de pugna nō ambigeretur, cum alter alteri cessurus nō uideretur, nisi ui & armis pulsus, principes ciuitatis cleri militiæq; Romanæ unum in locum secedentes, quid maxime fieri oporteret ad tollendam seditionem, cōsultant. Tandem uero re ipsa discussa, cū neutri eorum qui ob ambitionem tantos motus concitauerat, demandandū pōtificatum censerent, dei nutu nemine aduersante, Sergium pontificem deligunt: eundemq; e media turba humeris tollentes, primo in oraculū Cæsarij martyris, mox in lateranensem episcopatum detulerunt, refractis ui foribus, repulsisq; his

Populi diuisio ob electionē.

qui locum occupauerant. At uero Theodorus cognito omniũ cõsensu, Sergium pontificem salutat & osculatur. Idẽ fecit Pascalis alter competitor, licet inuitus, cogente multitudine quæ armis circunstrepebat. Hic tamẽ clanculũ Iohannẽ Platinã hexarchum Rauennatem literis, nuncijs & pollicitationibus adeo concitauit, ut quæ antea pollicitus erat, largitione corruptus tandem præstaret, ut idẽ Iohannes Romam confestim ueniret, nullis præmissis nuncijs, q̃ negligentes & incautos opprimeret. Verum ubi intellexit Sergium omnium consensu põtificem declaratũ, instaretq́; ut quæ Paschalis pollicitus erat sibi præstarẽtur, aduersante Sergio q̃d tantam largitionem improbaret, donaria quædã ex basilica Petri sustulit. Verum Paschalis tanti mali causa, magices accusatus & cõuictus, ut sortilegus archidiaconatu priuat: in monasteriumq́; pœnitentiæ causa retruditur: ubi quinquẽnio post eadem semper pertinacia usus, moritur. Interea uero Iustinianus cũ in deũ tum in homines mira inconstantia usus, & Saracenos & Bulgaros præter fœdera pacis initæ adoritur, a quibus certe plus incõmodi accepit quàm intulit: & Constantinopolim rediens, a ciuibus omnibus odio habitus, q̃d sæuitiam præfecti urbis nõ compescuisset, synodum habuit, in qua nonnulla approbata sunt, orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Eadẽ quoq́; Sergij apocrisarius, qui tum Constantinopoli erat, subscriptione sua stolide nimium cõfirmauit. Verum cum postea Romam delata a Sergio exploderentur, qui nõ unã, sed duas in Christo naturas tenebat, ac uirginem [illegible] fuisse, ira percit᷒ Iustinianus, Zachariam protospatharium (quem nos principẽ militiæ dicere possumus) Romam misit, qui Serhium ad se uinctũ traheret: quod ubi sensere milites hexarchatus Italici, raptis propere armis, non solum pontificem a tanta iniuria tutati sunt, uerumetiam parũ affuit quin Zachariam occiderent: quem põtifex ad se cõfugientem, in cubiculo suo aliquandiu conseruatum, clanculum ad imperatorẽ remisit. Agebant hæc Romæ cũ Leontius annuente Gallinico patriarcha, plebe Constãtinopolitana ad arma excita, refractis omnibus custodijs urbis: unde multi nexi ꝓdiere, Iustinianũ imperio deiecit, ac truncis narib᷒ exulatũ in Chersonesum Ponti mittit. Hæc ut intellexisset Abimelech Saracenorũ Admiratus, Aphricam statim inuadit seditionibus Cõstantinopolitanorum fretus, eo propterea & Leontius copias suas mittit, quæ barbarorum impetum retardarent. Verũ non ita multo post seditione inter eos orta, Tiberium quendam ciuẽ Constãtinopolitanum imperatorem creant. qui confestim Cõstantinopolim cum exercitu adnauigans, Leontiũ capit, & eodem affectum supplicio, q̃ Iustinianũ diximus, in carcerem conijcit, maiori ludibrio hominem reseruans. Philippũ præterea Nicophori patricij filiũ, qui ei in adipiscendo imperio fauerat, in exilium mittit, q̃d æqualibus suis narrauerat se per quietem uidisse aquilã caput suum alis obtegere, ueritus ne imperium adolescenti portenderetur. Dum hæc Constantinopoli agerent, Pipinus Austriæ gubernator & dux, occupẽdi regnum Franciæ fundamẽta iecit. Cum enĩ intellexisset Bertarium quendã ignobilẽ, cuius opera Theodoricus Franciæ rex plurimũ utebat, omnibus odio esse, coactis in unum ingentibus copijs in Galliã traijcit, ac Theodoricum cum Bertario obuium factum, collatis signis fundit fugatq́;. Salutem sibi Bertarius fuga quæsiuit. In regnum uero Theodoricus sese recipiens, Pipinum uictorẽ pace sequestra regni gubernatorẽ & maiorem domus (ut Galli aiunt) efficit. Is autem in Austriã rediens, q̃d a Germanis & Sueuis uexari suos intellexerat, superatis hostibus, in Franciã denuo redijt, q̃d mortuo Theodorico regnum ad Childepertum fratrem eius peruenisse cognouerat, eo perueniens, & a rege perbenigne susceptus, cum filium Grimoaldum domus regiæ gubernatorem instituisset, in Sueuos & Germanos iterum rebellantes infesto animo redijt. At uero Sergius pontifex relegato Iustiniano pace ac quiete usus, basilicam Petri ablatis ruderibus renouatisq́; tignis, stillici-

dijs ac parietibus, in antiquā formam restituit. Frontispiciū basilicæ opere uermiculato exornauit, cādelabra atq; alia tēpli ornamenta ex auro & argento cōficit in eadē basilica, & partē dominicæ crucis inuenit in capsula ænea. & beati Leonis corpus uilius usq; ad tēpora sua iacens, q̄ eius merita requirebant, honestiore ac celebratiore loco reposuit. Statuas apostolorū uetustate exoletas renouauit. Multarū præterea ecclesiarū, q̄s cōmemorare longū esset, ornamēta collapsa, uel restituit, uel noua de integro fecit. Constituit præterea ut in fractione dominici corporis caneretur, Agnus dei qui tollis peccata mūdi, miserere nobis: ut letaniæ quoq; à sancto Hadriano quotannis dicerentur per urbē die annunciationis sanctæ genitricis ac Simonis, instituit: Rauennatibus aūt Damianū, Berflaua tdū uero Britannis archiepiscopos dedit. Ecclesiā Aquileiēsem quintā synodum non omnino approbantē ad sanitatē doctrina & autoritate sua tandē perduxit. Sūt qui scribāt Lambertū uirum sanctissimū, apud Leodium ea tēpestate martyriū subisse, q̄ Pipinū reprehenderit, qui uxori pellicem Alpiadem superinduxerit. Hoc aūt facinus ipsius Alpiadis fratrem cōmisisse, q̄ postea morbo pediculari cōsumptus est. Sunt etiā q̄ scribāt, Sergij uirtute & sanctitate Saxones tum primū fidei nostræ characterē sumpsisse. His tot rebus uir sanctissimus insignis, pontificatus sui anno xiij. mense octauo, die iij. & xx. morit̄, in basilica Petri collachrymantibus oībus p̄ dolore ob amissum pontificē, cōmunē oīm parentē magno funere sepelit̄ vi. idus Septembris. Vacat tum sedes mēsem unum, diebus uiginti.

Lambertus episcopus.

lxxxvij. pont.

IOHANNES VI.

IOhannes sextus, natione Græcus, eo tēpore pontificatū inijt, q̄ Theophylactus hexarchus Italiā petens, primo in Siciliā uenit. Quod ubi sensere milites Itali, neriti ne qd mali eius aduentus portenderet, q̄ superioribus tēporibus fere magis cum pōtificibus quàm cum imperatoribus sensissent, ingressurū urbē Romā interficere constituerāt. Verū Theophylactus autoritate Iohannis pontificis defensus, qui sequestrum se inter ducē & milites fecerat, cōpositis rebus omnibus Rauennā proficiscitur. Interea uero Gisulphus Beneuentanus dux militum & hexarchi discordia fretus, Cāpaniā inuadit, Sorā & Arpinum occupat: uillas incēdit, rusticos & pecora abigit: quibus malis permotus pontifex, legatos ad Gisulphum mittit, qui ei mandent ut omissis Campaniæ & Hernicorū oppidis, in Samnium reuertat̄: q̄ si secus fecerit, breui sensurū omnipotentis dei in se iram. His monitis perterritus Gisulphus, oppida quæ ceperat restituens, Beneuentū reuertitur. Captiuos autem omnes q̄ad p ærarium ecclesiæ sibi licuit, Iohānes redemit ex toto Samnio cōquisitos. At Iustinianus (quē diximus) à Tiberio in Chersonesum pōti relegatum, inde fugiens ad Cacannum Bauarū peruenit, à quo primo ita perbenigne susceptus est, ut ei filiam in uxorē spopōderit: uerum postea pecunia & muneribus à Tiberio corruptus, hospitem & generū ei prodere instituerat. Hoc ubi Iustinianus intellexisset, ad Trebellium Bulgarorū regē cōfugit, à q̄ etiam non ita multo post ui & armis in imperium restituit̄. At uero dum hæc in Europa agerent̄, Saraceni occupata Libya & Aphrica, ex Septa soluentes transmisso Atlantico freto, oēs Hispanias præter Astures & Cātabros occupāt. Hi eīm si cuti ultimi fuere in Hispania, q̄s Romanū subigeret imperiū, ultimi quoq; q̄ ab eo deficerēt, soli postremo, q̄ Vesogotthorū à se discuterēt iugum, ita nunc demū accepta Christi fide & religione armis se à perfida Saracenorū gente constantissime rutati sunt. Aphrica igit̄ quæ à Bellisario primi Iustiniani duce recuperata, cētū & septuaginta annis Romano paruit impio, Saracenis unà cū Bætica Hispaniæ (q̄ nunc Granatā uocāt) iā occupata, eorū moribus & legibus iā septingētis et q̄draginta annis obtēperat, cū maxima Christiani nois ignominia: cū ersi Hispani q iactare ingeniū & fortitudinē solēt, nequeāt tantā labē ab Europa p̄pellere. Sunt q̄ scribant, Bedā q̄ eisdem tēporibus fuit, hanc calamitatē literis ad princi

Cacanus.

Saraceni occupata Libya & Aphrica Hispanias occupāt.

Beda uenerabilis. pes Christiani nominis, scriptis lamentatum fuisse, quo bellum in hostes dei atque hominum susciperent. Beda enim præter Græcæ atque Latinæ linguæ doctrinã, quam nõ mediocriter tenebat, ob religionem etiam atque modestiam, Venerabilis cognomentum adeptus est. Scripsit enim multa in Actus apostolorum, in Lucã. Edidit & librum de temporibus, & homilias plerasque, quibus multum Gallici sacerdotes utunt. Strabo quoque & Haymo uiri doctissimi, Bedæ fratres sunt habiti quorum alter plerasque homilias eleganti sermone composuit, alter uero genesim cõmentatus est. At Iohannes pontifex restituta basilica sancti Andreæ in uaticano, sarctoque tecto diui Marci, atque ornato altari principis apostolorum Petri, ductis columnis dextra læuaque, moritur põtificatus sui anno iij. mense iij. martyrio ut quidam uolunt. Sed à quo martyrium passus sit, non satis constat. Sepultum ad catechumbas Sebastianas uia Apoia quidam affirmant. Eius ex morte uacat tũ sedes mensem unum, dies undeuiginti.

Strabo et Haymo Bedæ fratres.

lxxxviij. pontifex.

IOHANNES VII.

IOhannes septimus, natione Græcus, patre Platone, eo tempore pontificatũ iniit, quo Iustinianus Constantinopolim reuersus, Tiberium & Leontium à quo fuerat imperio deiectus, spectante populo interfici iussit. Multos præterea ex inimicis e medio sustulit uario genere mortis, plerosque in carcerem coniecit: quorũ de numero quotidie aliquem supplicio afficiebat, cum nares emungẽdo illatæ iniuriæ reminiscebatur. Preterea uero Gallinicum patriarcham Cõstantinopolitanum cõfossum oculos, Romam exulatũ misit: Cyrumque abbatem, cuius munificentia in Ponto uixerat, in locum Gallinici patriarchã sufficit. Eadem uero stultitia uexatus, qua fuerat ante amissum imperium, Sergio põtifice duos metropolitanos Romam misit, qui Iohannem adhortarent, ut habita synodo quæ de homusio crederent orientales, eadem uera etiã occidentales affirmarent, præpositis libellis, in quibus ei subscribendum erat. Homines autem re infecta ad imperatorem pontifex remisit, neque tamen (ut par erat) errores male de deo opinantium emendauit censuris & interdictis, quemadmodum constantem pontificem decuisset. Sunt qui scribant (sine autore tamen) Arithpertum Longobardorum regẽ religione motum, condonasse alpes coctias beato Petro: & quicquid à Taurinis & Medullis Genuam usque Ligusticamque protendit. Alij autem affirmant donationem ipsam ab Arithperto confirmatam fuisse. Verum cum de donatione nil certi habeatur, paleamque põtificij iuris periti appellent, quod sine frumẽto sit, nihilque Constantinianæ elegantiæ ac dignitatis habeat, quomodo de confirmatione cõstabit? Ad Iohannem pontificem redeo, uirum certe multæ eloquentiæ & sanctitatis, qui in basilica Petri oratorium (ita enim appellant locum orandi) in honorẽ dei genitricis extruxit, cuius parietes uermiculato opere intecti, dextera læuaque quorundam sanctorũ patrum uultus ostendebant. Basilicã præterea sanctæ Eugeniæ restituit, iampridẽ uetustate collapsam. Cœmiteria quoque sanctorum martyrũ Marcellini, Marci, Damasique põtificis exornauit. Postremo uero multas basilicas pictura & statuis sanctorum cultiores reddidit. Has autem qui cernebant, ipsum pontificem intueri uidebantur, unde exemplaria grauitatis & dignitatis pictores ac statuarij sumpserant. Moritur autẽ Iohannes secundo põtificatus sui anno, mẽse septimo, die xvij. sepeliturque in basilica Petri ante altare dei genitricis quod ipse extruxerat, quintodecimo calendas nouẽbris. Eius autem in morte tribus mensibus sedes uacat.

lxxxix. pontifex.

SISINIUS .I.

SIsinius, uel (ut alij uolũt) Sosimus, natiõe Syrus, pře Iohãne, ... trĩ dieb. ĩ põtificatu uixit, quo quidẽ tẽpore ferũt S. Bñdicti corpus é mõte Cassino furto sublatũ, ppt solitudinẽ loci, & in Galliã trãslatũ fuisse. Sosimus aũt licet podegra & chiragra ita laboraret, ut neque ambulare, neque cibũ capere posset, tñ ita urbis Ro

mæ & reipub. Christianæ curam gessit, ut nil prætermiserit, & ante pôtificatum & in ipso magistratu, quod bonum pôtificem deceret. Iam enim materiam oẽm parabat, qua & mœnia urbis & templa uetustate côllapsa, in meliorem formam restitueret, celebrioraq; redderet. Verũ subita morte correptus, in basilica Petri sepelitur octauo idus nouembris. Vacat tum sedes mensẽm unum, & dies decem & octo.

CONSTANTINVS .I.

xc. pont.

CONstantinus natione Syrus, patre Iohanne, eo tempore pontificatum iniŋt, quo Romæ triennio fame laboratum est: qua quidem in re ita oẽs, tũ uel maxime pauperes iuuit, ut Constantinum cælitus missum homines arbitrarẽt. Interea uero Iustinian⁹ odio pontificŋ nominis Mauritium patritŋ ordinis uiҳ & Heliam Spatarium in Chersonesum ubi exulauerat, cum classe mittit, q oẽs pubertatem supergressos occiderent. Fecere mandata perfecti classis, ut rabiẽ imperatoris explerent. Et ne in homine solam crudelitatem fuisse existimes, tantæ ingratitudinis fuit, ut Trebellium regem, cuius ope & copŋs in imperium restitutus fuerat, cũ Thracibus contendentem, de improuiso hostili manu adortus sit: quem certe Trebellius nõ modo sustinuit, uerumetiam cum detrimento repulit. De pristina uita ob calamitates quas perpessus fuerat Iustinianus, nil immutauerat, præter hoc tantum, quod sedem apostolicam contrà atq; antea côsueuerat, ueneratione deinceps obseruauit, tutatusq; est. Nã cũ Felix archiepiscopus Rauennas ordines à Romano pontifice accepisset, cogereturq; de more formulam obtemperandi scripto, & pecuniã Romam mittere, neque id præ arrogantia faceret, Iustinianus re cognita Theodorum patritium classis præfectum statim admonet, ut primo quoque tempore ex Sicilia in Rauennates moueat. Is autem dicto imperatoris obtemperans, & Rauennates prælio superatos, maximis affecit cladibus, & Felicem catenis uinctum Constantinopolim misit, quem pôstea Iustinianus in Pontum relegauit, orbatum prius luminibus æneo uase concauo, ac quidem cãdente diu inspecto. Inde enim pyramis ignea exit, quæ facilime oculorũ aciem perstringit & obcæcat. Nequaquam tamen hanc sæuitiam Constantinus probauit: redigere enim hominem ad sanitatem uolebat, non tantis malis affici. Interea uero cum hæc à pontifice & imperatore agerentur, Aisprandus regnum auitum repetens, auxilio Bauarorum fretus, Italiam descendens, collatis signis cum Arithperto dimicat & uincit: regnoq; Longobardorũ potitur, Arithperto ipso dum trepide nimium aufugit, in rapido flumine submerso. Verum Aisprãdus non ita multo post moriens, Luithprandũ filiũ regni successorẽ approbantibus omnibus reliquit. Iustinianus autem uidendi Constantini pôtificis admodum studiosus, hominem rogat, ut ad se proficiscatur, præmissa classe quo tutius nauigaret. Appropinquanti autẽ urbi regiæ Constantino Tiberius Iustiniani filius cũ regio comitatu, & Cyrus patriarcha cũ omni clero honoris causa ad octauum lapidem obuiam prodeunt, eumq; camelanto pontificali amictu indutũ, solenni pompa urbem ingressi, in regiam perduxere. Inde uero Nicomediam proficiscens, quo uenturus & imperator Nicea erat, nõ secus quàm Constantinopoli à Nicomediensibus suscipitur. Iustinianus autem non ita multo post urbem ingressus, non solum pôtificem amplectitur, uerumetiam eius pedes uenerationis causa exosculaẽ. Cum uero sequentibus diebus multa inter se collocuti fuissent, confirmassetq; Iustinianus pontificum decreta, Côstantinus abiens hominẽ adhortatur, ne in Philippicũ Chersone exulantem grauius aliquid decerneret, ueritus ne aliquid mali oriretur, ꝙ Philippicũ magni animi esse & consilŋ uiũ intellexerat. Verũ Iustinianus côsilio pôtificis bñ monẽtis nequaq̃ obtẽperans, classem in Pontum mittit eo animo, ut Philippicũ interficeret: qui quidem deficien

Iustinian⁹ imperat.

Cyrus pa triarcha.

Camelãtũ

tibus ad se militibus, eadē classe usus, duodecimo ab urbe Cōstātinopoli milliario, cū Iustiniano & Tiberio dimicans, eos uincit & interficit, imperioq; statim oīm consensu potitur. Deinde uero Cyro patriarcha in Pontum relegato, q bene cū pontifice Romano sentiret, in eius locum Iohannem monachum hæresiarchā suf ficit. Cuius quidem dogmata statim Romā misit, mandauitq; ut oīm cōsensu ap probarent. At Cōstantinus habita synodo, nō modo Philippici & Iohannis mo nachi opiniones improbat, uerumetiam decernit, ut sanctorum patrū imagines, qui sex cōcilijs ab omnibus probatis interfuerant, in porticu beati Petri depinge rentur, cum intellexisset eas à Pilippico è parietibus sanctæ Sophiæ ignominiæ causa abrasas fuisse. Preterea uero idem pontifex constituit, ne imperatoris hære tici nomē publicis scriptis, aut priuatis in ære, argento, plumbove reciperet. At Anastasius cognomēto Arthemius, sumptis armis Philippicū imperio deiecit, anno primo & mense imperij vi. eumq; captū oculis priuauit. Literas præterea ad Constantinum pōtificē mittit, quibus se catholicæ fidei ac sextæ synodi acerri mum defensorem futurum pollicetur. Verū hic quoq; triennio post à militibus spretus, imperio deijcitur, cogiturq; à Theodosio, qui in eius locū suffectus est, sa cros ordines recipere, ne et sacris initiato amplius redire ad imperium liceat. The odosius autem catholicus imperator statim imagines sanctorum patrū (ut dixi mus) à Philippico demolitas, restitui pristino in loco mādauit. Felix uero (quem diximus) in Pontum à Iustiniano relegatum, à pristina hæresi discedēs, in patriā reuertitur, ac sedem unde pulsus fuerat repetit. Declaratum est etiam eodem tē pore, Ticinensem episcopum Romanæ sedi tantum, non etiā Mediolanēsi archi episcopo obtēperare debere. Ea enim de re magna & diuturna inter utrunq; an tistitem contentio fuerat. Sunt qui scribant duos reges Saxonum hoc eodem tē pore Romam uoti & religionis causa uenisse, mortuosq; ibidem esse peste ut arbi tror. Post hos uero nō ita multo post moritur Constantinus vij. pōtificatus sui an no, die xx. ac in basilica Petri sepelitur iij. idus februarij. Sedes autē hui9 in mor te mensem unum & dies xl. tum uacat.

Imagines sanctorū patrū de pingi in parieti bus. Impera tor hære ticus.

Ticinēsis episcopus cui ut ob temperet decretū.

GREGOSIVS II.

xc pont.

Gregorius secundus patria Romanus, patre Marcello, sub Sergio pōtifice sa cris initiatus, sacellis & bibliothecæ præfuit, tātæ fidei & integritatis est ha bitus. Sumens deinde diaconatus ordinem, Cōstantinopolim cum Constātino pōtifice proficiscitur: ubi cum acriter disceptaretur quibusdā de rebus ad fidem pertinētibus, ita acute respondit, ut omnibus ingenij sui & doctrinæ admiratio nē inijceret. tantæ enim eruditionis & facundiæ erat, ut facile conuinceret male de fide nostra opinantes. Inito autē pōtificatu, & mœnia urbis aliqua ex parte ue tustate collapsa instaurat, & trabes basilicæ principis apostolorū Laurētijq; mar tyris extra muros, annositate quassas restituit, resartis tectis ac parietibus, intro/ ductisq; de more aquis, compaginatis fistulis iamdudum uetustate & hominū in curia uitiatis. Alias quoque ecclesias restituit, muneribusq; tum aureis, tū argē teis exornauit: q̄s qdē enumerare longū esset. Nō reticebo tñ, restitutū eē ab eo monasteriū uia hostiēsi positū, nō lōge à basilica Pauli, cuius ruinas ad huc cerni mus. Restitutūq; etiā monasteriū beati Andreæ, q̄d Barbaræ nūcupat, ibiq; dis positos monachos, q die ac noctu laudes deo canerent. Huius pterea hæc peculi aris laus est, q̄d eius opera Germani ad fidem nostrā cōuersi sunt, misso eo Bonifa cio monacho, q eos è tenebris educeret, ppositæ ueritatis luce. Ipsorū aūt Germa norū magnā partē Romā uenietē, suis manib9 uir sanct9 baptizauit. Impulit itē sua autoritate Luithprādū, primo qdē recusantē, Arithperti donationē (de q̄ an tea diximus) confirmare: q qdē Luithprādus principio regni sui & Baiouariæ ma gnā partē occupat, & Rauennā obsidet ac capit. Eiusdē temporib9 Tiberis adeo

Germani ad fidem conuersi.

in immensum creuit, urbē porta flaminea influens, ut & in uia lata hominis magnitudinē aqua fere æquaret, & a ponte miluio usque ad gradus sancti Petri nauigaretur lintribus non paruis. Durauit autē hæc illuuies diebus septem cū maximo ciuium damno & detrimento, euersis domibus ac erutis arboribus satisq;. Luna quoq; eclipsim tum passa, usq; ad mediam noctem colorem sanguineū præ se tulit. Dedit & signa futuri mali cometes, extensa ad septentrionem cauda. Gregorius aūt q̄ summi dei iram à ceruicibus Christianorum auerteret, frequenies supplicationes urbe tota facit. Dum hæc Romæ a pontifice agerētur, nunciatū est Lōgobardos Beneuentano duce arcem Cumanam insidijs occupasse: q̄ ex re Gregorius uehementer commotus, Longobardos admonei, ut arcem præter fœdera pacis fraude occupatā reddant, aliter eos breui indignationem omnipotentis dei sensuros. uerum cum hostes sæpius moniti, res repetitas non redderēt, Neapolitanus pontifex adhortatur proposito præmio, premissisq; etiam quibusdam militibus Romanis, ut arcē uioccupent. Hi uero mādata strenue facientes, Theoduno subdiacono hanc rem curante arcem recipiunt, cæsisq; trecentis ex his q in præsidio erant, ad quingē tos uiuos capiunt, ac Neapolim pducūt, ubi statim militibus præmia reddita sunt. Pace itaq; foris parta, Gregorius repatādis locis sacris animum adijcit, Basilicam nanq; sanctæ crucis in Hierusalem iampridem destitutam restituit, porticus circunquaq; positas instaurat fornicibus & tectis. Oratorium Osannæ in monte Cælio, à fundamētis extruxit. Domum paternā mortua matre in honorē Agathæ Christi martyris dedicauit, eoq; loci monasterium extruxit, additis suburbanis & rusticis prædijs ad monachorū usum & commoditatem. Saraceni autem discordia Christianorū freti, ex Septa Aphricæ in Hispaniam traijcientes, prouinciam omnem præter Bæticā à suis iam antea possessam depopulantes, ad Aquitaniam usq; cum coniugibus & liberis peruenere, eam quoq; prouinciam occupaturi. Erat tū Carolus Martellus Pipini regis filius magno apud omnes in precio. Duos ēm filios Pipinus tū habuit, mortuo Grimoaldo, Carolomannum & Carolum Martellum, q postea solus hoc quoq; mortuo regnū Frāciæ obtinuit, multis tamen aduersantibus: maxime uero Eudone Aquitaniæ duce, & Chilperico rege, quem Franci quidā post Theodoricū æmulatione moti regem constituerant. Verum Carolus Martellus transmisso Sequana fluuio, in Aurelianos mouēs, uno impetu hostes fundit fugatq;: ac regno Frāciæ solus potitur. Rhenū deinde traijciens, Saxones, Alemannos, Sueuos, Bauaros regno suo adijcit. Verū cū intellexisset Saracenos ab Eudone in Galliā euocatos, magnis itineribus in hostem proficiscit: pugnandiq; potestatē facit, & uincit non longe à Turonum finibus. In eo autem prælio scribunt historici ad trecēta & lx. millia Saracenorum cecidisse: ex Francis uero mille tantummodo cētum & quinquaginta desideratos. Sunt tamen q scribant, Eudonem tanto periculo motum, postremo cū Carolo sensisse. Hac itaque ratione Saraceni beneficio Caroli à ceruicibus Hispanorum & Gallorum pulsi, rabiem omnem & indignationem ex tanta clade cōceptam, in Constantinopolitanos uertere: urbē enim terra mariq; triennio obsident. Verum cum fame, frigore, peste, bello, postremo magna incommoda paterentur, obsidionem soluentes, ad sua quique rediere: Ex Constantinopolitanis autem ad trecenta millia eadem peste consumpta traduntur. In Italia uero Longobardi duce Liuthprando, Rauennam diu obsessam, tādem capiunt & diripiunt: inde Ticinum, auferentes quicquid præclarum in urbe erat, unde crediderim rum equum illum æneum uiro inside nte, Papiam aduectum, quem accolæ Regis solem uocant. Sed ita fit, in rebus humanis uicissitudo est. Quod enim Theodoricus alijq; reges Gotthorum, atque deinceps hexarchi Rauennates Roma Rauennā detulerant, id postea in uaria loca distractū est.

Martellꝰ.

Interim uero Romæ à quibusdam seditiosis in põtificem cõiuratur, principibus coniurationis Basilio, Iordane carthilario, Iohãne subdiacono cognomento Lurion, Marino spathario, q ducatui Romano imperatoris nomine tũ præerat. Verum dilata in alium tempus res est, q̃d Marinum imperator reuocauerat. Tentare & Paulum hexarchum coniurati cœpere, q̃ quidem duce in tanta re uti uolebant. Sed Romanus populus re ipsa tandẽ patefacta, arma capit, Iohannẽ & Lurionẽ interficit, reliquosq; cõiuratos dissipat. Basilium monasterio includit: ubi & uitam finiuit. Paulus autem uehementer pontifici infensus, quod ab eo prohiberetur, q̃ minus noua uectigalia exigeret, clam & aperte mandato imperatoris uiri sanctissimi mortem quærere, sed Romani & Longobardi sumptis armis, quo minus id fieret prohibuere. Tum uero Leo tertius imperator, cũ aperte inuehi in pontificem nõ posset, edictum proponit, ut oẽs qui sub imperio Romano essent, sanctorum omnium, martyrum & angelorum statuas atq; imagines e tẽplis abraderent & auferrent, tollendæ (ut ipse dicebat) idololatriæ causa: qui uero secus fecisset, eum se pro hoste publico habiturum. Gregorius autẽ tantæ impietati non modo non obtemperat, uerumetiã omnes catholicos admonet, ne in tantum errorem timore uel edicto principis ullo modo dilabantur. Qua cohortatione adeo certe animati sunt Italiæ populi, ut paulum abfuerit quin sibi alium imperatorẽ diligerent. Quo minus autem id fieret, autoritate sua obstare Gregorius annixus est. Rauennæ tamen tanta seditio orta est, cum alij imperatori, alij pontifici obtẽperandum dicerent, ut in ipso tumultu Paulus hexarchus cum filio occideretur.

Seditio Rauennæ propter imperatorẽ & pontificem.

Mittitur deinde ab imperatore Eutychius eunuchus, q pollicitationibus & donis Longobardos à beneuolentia & societate Romani põtificis separaret. Verũ cum id frustra quæreretur, rem toties tentatam ad tẽpus omisit, unde põtifex tanta molestia liberatus, loca pauperũ & basilicas inuisere cœpit, eaq; restituere quæ ob uetustatem & incuriam, ruinam minabantur. Pacem præterea inter regẽ Longobardorũ & duces Spoletinum ac Beneuentanum cõposuit. Hos enim rex ipse opprimere instituerat, cuius animum adeo pontifex ad mansuetudinem redegit, interposita saluatoris nostri autoritate, ut omisso bello, armillas, baltheũ, ensem, ac reliqua arma templo principis apostolorum offerret: cum exercitu enim usque ad uaticanum peruenerat, pacato tamen agmine, hac de re cum põtifice locuturus. Leo autem imperator phanatico spiritu ireq; incitatus, omnibus mãdat, ut simulacra, uel lignea uel ænea uel marmorea ad se deferant, & delata statim incẽdit, non deferẽtes uero capit & obtruncat. Germanum patriarchã id potissimũ improbantem, in exilium mittit, in eiusq; locum Anastasium male sentientẽ sufficit, quẽ postea Gregorius synodo habita priuauit, & ab officio diuino semouit, nisi ad catholicam fidem reuerteretur. Sæpius præterea, ut sanctissimũ uirum decuit, literis imperatorem admonuit, ut omissis quorundam improborum erroribus, ueram tandem amplecteretur fidem: & abolere sanctorum imagines desineret, quorum memoria & exemplari ad uirtutem & imitationem excitarentur homines. Sunt qui scribant Bonifacium huius pontificis tempore e Britannia Romam uenisse, & ex monacho ob eius sanctitatẽ episcopum factum, ac in Germaniam ad confirmandos prædicatione & exemplo Germanos in fide missum, q̃d quidẽ ita egregie fecit, ut Maguntinus episcopus creari meruerit: in Aphricã deinde proficiscens, cũ uerbum dei elegantissime prædicaret, ab hostibus Christiani nominis occiditur. Ferunt & sanctum Aegidium natione Græcum, exemplo & miraculis insignẽ tum habitum fuisse, & Petronium ciuem Romanum ex uoto basilicam beati Benedicti prope derelictã, sua impẽsa restituisse. At Gregorius qui suo exemplo omnes ad uirtutem & sanctitatem incitabat, pontificatus sui anno sextodecimo, mense nono, die undecimo moritur, sepeliturq; ad basilicam Pe

Germanus patriarcha in exilium mittitur.

tri tertio idus Februarij.ei, in morte episcopatus tũ uacat dies quinq; &xxx. Cẽtum autem & viij.ac xl. episcopos toto suo pontificatu creasse dicitur.

GREGORIVS .III.

xcij.pon.

GRegorius, tertius, natione Syrus, patre Iohanne, anno domini septingentesimo quinquagesimonono omnium cõsensu pontificatum init. Fuit autẽ uir singularis doctrinæ, & humanitatis præcipuæ, Græca atq; latina lingua eruditus, mentẽ diuinæ scripturæ ita callens, ut nemo tũ disertior prædicatione atq; interpretatione rerum occultarum & admirabilium haberetur. Præterea uero, ne uerbo tantũ & cohortatione populos mouisse arbitreris, omnia quæ exemplo mouere possunt, ita assidue obibat, ut iudicare difficile sit, promptior ne lingua quã opere habẽdus esset. Orthodoxæ fidei ita acerrimus defensor fuit, ut ob eã tẽ maximorũ principum graues simultates & inimicitias susceperit, non armis, nõ potentia, non minis cuiuspiã e gradu constantiæ suæ deiectus. Tantæ postremo humanitatis fuit, ut & pauperes mira charitate complecteretur, ac eleemosynis foueret, captiuos redimeret, ære alieno nexos solueret, uiduas & pupillos, q̃ minus a potentibus circunuenirentur, tutaretur adeo, ut fere omniũ parens ac pastor merito uocaretur. Hic statim ubi pontificatum init, cleri Romani consensu Leonẽ tertium imperatorem Constantinopolitanum, imperio simul & communione fidelium priuat, q̃d sanctas imagines é sacris ædibus abrasisset, & statuas demolitus esset, quodq; etiam de homusio male sentiret. Interim uero cũ Luithprandus Lõgobardorum rex cupiditate imperandi motus, urbẽ Romã obsideret, captis circunquaq; oppidis omnibus, Gregorius legatos naui, quia terrestri itinere non licebat, ad Carolum Franciæ principem statim mittit, qui hominẽ rogarent, ut primo quoq; tempore laborãti Romæ & ecclesiæ auxilium ferret. Cõsueuerãt autem pontifices Romani, si q̃d mali ab externo hoste immineret, auxilia ab imperatore Constantinopolitano petere. Quod facere Gregorius substitit, cum ob easdem causas quas paulo ante commemoraui, tum uel maxime quod urbem regiã ægre Leo a Saracenis tutaretur, nedũ alios defenderet. His itaq; rationib. accidit, ut tũc primũ tutela ecclesiæ ab imperatoribus Cõstãtinopolitanis ad alios trãslata sit. Carolus aũt rogatu Gregorij patrociniũ ecclesiæ suscipiẽs, Luithprãdũ regẽ amicũ & cõpatrẽ rogat, urbẽ ne obsideat, ac pontificẽ ne uexet, hac re nil sibi fieri molestius q̃icq̃ aut grauius posse. Obtemperat Carolo Luithprandus, atq; urbẽ obsidione soluit. Nã inito iam antea inter se fœdere, Carolus Pipinũ filiũ in cisalphinam Galliam ad Luithprandum miserat, ut ei capillum de more sacrorũ succideret, unde cõpatres more Christiano inuicem facti sunt, quod est q̃ddam affinitatis uinculum. Remiserat puerũ ad parẽtes Luithprãdus multis ac maximis donatũ muneribus. At Carolus pacatis Italiæ rebus, in Burgundiones uersus, eos ui capit, & p̃ modestia socios appellat: Phryxones idololatras opprimit: Lugdunum, Arelate, Massiliam de Vesogotthis occupat, q̃ Athimum Saracenorũ regem in auxilium uocant. Is itaq; cum magno exercitu Rhodanum traijciens, Auenionẽ ui capit, opportunitate loci, p arce usurus. At Carolus re cognita eo p̃pere cum exercitu mouit, & Auenionem recuperat, interfectis Saracenis omnibus, q̃ in præsidio erãt. Inde Narbonam proficiscit, q̃ aufugisse Athimum cognouerat. Ab obsidione Narbonæ discedens q̃d Amoreũ alterũ ex Saracenis Hispaniæ regẽ, uenire in auxiliũ Athimi cũ magno exercitu intellexerat, haud procul inde in uallem Corbariam descendit, ubi inerat planities ad dimicandũ aptissima. Amoreus autem arbitratus Carolum desperatione rerũ in fugam uersum, in uallem ingreditur, statimq; pugnandi copiã facit. Nõ detrectat certamẽ Carolus, licet hostium numerus prope infinitus esset. Tandẽ uero ubi acriter aliquandiu utrinq; pugnatum esset, cadente autem in primis aciebus Amoreo, fusi

Leo tertius imperator a Gregorio & imperio & cõmunione fidelium priuatur

duntur hostes fugantúrq; quorum pars magna in proximis paludibus & stagnis quo confugerant, oppressa est. Athimus uero forte fortuna nauigiū nactus, inde in Hispaniam ulteriorem fugiens, omnes insulas quas adijt, desperatione rerum ferro ac flamma uastat. Eodē fermetempore beati Augustini corpus, quod antea ducentis & quinquaginta annis ab Hippone in Sardiniam translatum fuerat, cum Vuandali prædabundi Aphricā uastarent, diligentia Luithprandi ex insula ipsa Papiā delatum est, & egregio in loco reconditū. At Saraceni his cladibus domiti, intra Pyrenæum se deinceps continent, unde Vesogotthi omnes qui citeriorem Hispaniam & partē Galliæ occupauerant, auxilio carentes, in potestatem Caroli deuenere, atq; ita Gotthi, q trecentis prope annis imperauerāt, funditus deleti sunt, præter paucos, quos Barchinonenses ab interitu liberarunt. Sunt qui scribant Luithprandū copias auxiliares in tanto bello Carolo misisse, atq; ita rebus bene gestis suos omnes onustos præda domum rediisse. Interim uero Gregorius pontifex nequaquam ocio & pace abutens, ad exornandas ecclesias animū adijcit. Nā & altare beati Petri sex columnis onychinis augustius reddidit, dextra ac læua positis apud Philopareas uetustate fere comminutas. Stabant in his columnis trabus argēto delibutæ. In trabibus uero æquis spatijs saluatoris & apostolorum simulacra distinxit. Struxit & oratorium in eadem basilica, in quo de reliquijs fere sanctorum omnium recondidit, celebrariq; eo loci quotidie mādauit, atq; in canone celebritatis hæc uerba addidit, marmoribus circunquaq; positis insculpta. Quorum solennitas in conspectu tuæ maiestatis celebratur domine deus noster, toto in orbe terrarum & cætera. Quibus uerbis nunc sacerdotes in secretis nō utuntur. Præterea uero huic basilicæ multa argentea uasa cōdonauit: eius quoque iussu & impensa aurea dei genitricis imago saluatorem amplectens, extructa est, & in basilica sanctæ Mariæ ad Præsepe collocata. Restituit etiam tectū sancti Chrysogoni, eoq; in loco monachos collocauit, q rem sacram quotidie celebrarent. His addidit & fundos unde uiuerent. Monasteria quoq; multa partim restituit, parti uero à fundamentis extruxit, addita regula qua monachi integre & sancte uiuerent. Instaurauit & mœnia urbis, magna ex parte uetustate collapsa. Idē etiā Centum cellis fecit iam prope desertis propter collapsa mœnia. Instituit præterea, ut fere sine interuallo & à presbyteris hebdomadarijs & à monachis in ecclesia sancti Petri diuina officia celebrarentur, unde apparet & monachorū & presbyterorū secularium domicilia multis in locis cōtigua fuisse, q æmulatione moti, deo quā diligentissime seruiebant. Gregorius uero bene de deo & hominibus meritus, anno pontificatus sui decimo, mēse octauo, die quarto & uigesimo moritur, ac in basilica Petri sepelitur quarto calendas decembris, collachrymantibus omnibus tanquā communi parente orbatis. Sedes autem dies octo tantummodo tum uacat.

Augustini corpus Papiam delatū est.

ZACHARIAS .I.

Ecclij pōt.

ZAcharias natione Græcus, ex patre Polycronio, inter optimos pontifices innumeratur. Fuit enim uir mitissimi ingenij, miræ suauitatis & gratiæ, omni uirtute præditus, cleri ac populi Romani amator, ad irā tardus, ad misericordiam & clementiam promptissimus, nulli malum pro malo reddens, sed ad imitationem saluatoris malum in bono uincens: & adeo quidem, ut quos habuerat æmulos & inimicos, eosdem postea inito pontificatu honoribus & præmijs affecerit. Cum autem initio pontificatus sui ardentem bellis Italiam offendisset, legatos de pace componenda statim ad Luithprandum Longobardorum regē misit, persequentem bello Transamundum Spoletinum ducem. Verum cum a legatis ea de re nil fieret, ipse comitante clero Romano in Sabinos proficiscitur. Ferunt autem octauo miliario a Narnia regem pontifici honoris causa obuiā factum, ex equo descendisse, ac pedibus uirum sanctissimum in urbem comitatū

fuisse. Qui sequenti die inter Missarum solennia orationem publice habuit, & qui/
dem elegantem, qua ostendit, quid maxime regem Christianũ deceret, siue pa/
cem, seu bella gerat. Hac oratione ita permotum regem ferunt, ut statim arbitri/
um omne componendæ pacis ei commiserit. Iam uero Transamundum ducatu
Spoletino rex priuauerat, in eiusq; locũ Agrandum nepotem suum suffecerat.
Accipitur tamen in gratiã Transamundus rogatu pontificis: & ex duce in cleri
catum assumitur. Reddũtur item Romanis oppida sua ex Sabinis capta: reddi
tur Narnia & Ancona ex Picentibus: & quicquid à Longobardis triginta iã an
nis in Hetruria occupatum fuerat. Redduntur & captiui omnes eo bello capti.
Mira etiam humanitate pontifex usus est: adhibito enim rege in conuiuiũ, nul/
lum genus comitatis & gratiæ prætermisit. Inde uero rex pacato agmine abiens,
non ita multo post moritur, anno regni sui trigesimo secundo. Fuit autẽ uir tã/
to regno dignus: quippe qui sapientia, prudentia, consilio plurimum ualebat, ac
ita manu promptus erat, ut nemo ueteranus eo pugnacior haberetur. Iustitia au
tẽ & clementia ita insignis habebatur, ut difficile iudicaretur utra in re maiorem
laudem mereretur. Huic autem in regno Aldeprandus nepos succedit: quo qui
dem post menses sex defuncto, Rachis dux omniũ suffragijs rex decernitur, uir
certe omni laude dignus, si uitã eius, si mores, si animi integritatẽ inspicis. Redin
tegratum quoq; fœdus cum hoc rege a pontifice est missis legatis, quibus omnia
ex animi sentẽtia rex ipse pius & religionis amator, benignissime concessit. Post
quartum uero regni sui annum rex diuino numine tactus, spreto regno, uitã mo
nasticam amplectitur: uxorẽ & filios, ut idem ipsi facerent, adhortatus. Huius
quidem frater Aistulphus regnum occupat, qui ob astutiã ingenij & ferocitatem
animi omnibus arma intentabat, maxime uero pontifici & Romanis: quorũ di/
tionẽ sibi uẽdicare armis conabatur. Interea uero Carolus Martellus graui mor
bo correptus, suadentibus amicis, regna à se armis occupata filijs suis diuidit.
Nã Carolomanno maiori natu Austria & Sueuia, Pipino uero iuniori Burgun
dia & pars Franciæ obtigit. Moritur autẽ Carolus uir animi magni & sapientiæ
singularis uilla Carisiaco apud Isarim fluuiũ anno magistratus sui (quem maio
rem domus uocant) quinto & trigesimo, sepeliturq; Parisijs in basilica Dionysij
martyris. Habuit & alium filium Carolus ex prima uxore ortum, quẽ Grypho
nem appellabant: cuius cum nomine etiã mores conueniebant. Rapere enim ex
alieno cõsueuerat, unde & bella fratribus intulit, & Saxones gentẽ ferocissimam
cõtra eos solicitauit. Carolus aũt & Pipinus hostili manu prouinciam Saxonũ
ingressi, Theodoticum gentis principem in deditionem accipiunt. Ab hac autẽ
expeditione digrediens Carolomannus, Romam uenit: ibiq; dimissa imperiorũ
& regni gloria, in montem Cassinatem ad monasterium sancti Benedicti profi/
ciscitur: ubi & monachi habitum & mores suscipit. At Pipinus regnandi cupi/
dus, legatos suos ad pontificem mittit, eumq; rogat, ut regnũ Franciæ sibi auto
ritate sua confirmet. Annuit pontifex eius postulatis, accepti beneficij & ueteris
beneuolentiæ memor, quæ inter pontifices & principes huius familiæ intercesse/
rat, atq; ita eius autoritate regnũ Franciæ Pipino adiudicatur. anno domini se/
ptingentesimo quinquagesimo tertio: ex maiore nãq; domus, qui post regem sum
mus erat apud Francos magistratus, reges Franciæ deinceps a Pipino secundo
eiusq; familia originẽ habuere. Ferunt Carolũ, quem diximus, monachi habi/
tum sumpsisse, ex mõte Cassino cum alijs monachis ad Zachariam pontificem
venisse: ab eoq; precibus obtinuisse, vt eis liceret repetere sancti Benedicti co pus
furtim ablatum, quod tum in floriacensi monasterio regni Franciæ collocatum
fuerat. Annuit istorũ precibus pontifex, & literis Pipinum adhortatur, ut patia
tur monachos sancti Benedicti corpus repetere. Quod quidẽ rex haud grauate

concessit, quia inde furtim ablatum à monachis quibusdam senserat. Zacharias autem pace iam ubiq; *parata, multas basilicas ruinã minãtes restituit. Porticũ quoq; & turrim ante basilicam lateranensem a fundamentis erexit: ubi & cancellos & portus æneas extruxit. In ipso frontispicio porticus, ubi orbis terrarum imago descripta erat, sanctorum imagines uetustate exoletas renouauit. Lateranenses ædes auxit & exornauit. Bibliothecam beati Petri restituit. Vectigal præterea unicuiq; basilicæ assignauit, unde oleum pro lampadibus emeret. Condonauit & uestẽ altari beati Petri, auro gẽmisq; distinctã, in qua depicta inerat Iesu Christi natiuitas. Idem quoq; basilicã beati Georgij in Velabro condidit, eoq; loci caput ipsius sancti collocauit. Aedificauit & oratoriũ beatæ Cæciliæ uia Tiburtina quinto ab urbe miliario. Huic autem basilicæ oratoriũ quoq; addidit in honorẽ beati Cyri abbatis: addidit & fundos, unde sacerdotes uiuerẽt. Restituit & tectũ Eusebij martyris, quod suo tẽpore corruerat. Cõstituit item, ut bucellatij quotidie eleemosynas è lateranensi palatio cuiusuis generis præberent. Venetis prætere a inhibuit sub anathematis pœna, ne seruos Christi signo notatos, Saracenis & gentilibus uenderent, ut mercatores facere consueuerunt. Postremo uero ne literas in tanto rerum fastigio eum prætermisisse arbitreris, quatuor libros Gregorij in dialogo è latino in græcum transtulit, ut haberent Græci unde bene uiuẽdi rationem perdiscerent. Cum uero ita sancte & integre populum dei annis decem, mensibus tribus cum maxima omnium beneuolentia gubernasset, moritur, ac sepelitur in basilica Petri idibus martijs. Eius autem ex morte episcopatus tum uacat diebus duodecim.

*parta

xciiij. põ.

STEPHANVS .II.

STephanus secundus, natione Romanus, patre Cõstantino, per gradus ecclesiasticos ad põtificatum peruenit, licet defuncto Zacharia Stephanum quendã presbyterum Romanum pontificem populus statim creasset: q tertia die pontificatus sui sommo excitus, dũ res domesticas disponere incipit, morbo apoplexiæ correptus interijt. Post hunc uero cleri ac populi consensu in templo sanctæ dei genitricis ad Præsepe, Stephanus secundus põtifex creatus, humeris omnium (adeo erat omnibus gratus) in basilicam saluatoris, quæ etiã Cõstantiniana dicitur, deportatur, atq; inde in patriarchatum lateranensem. Erat autẽ uir singularis religionis & prudentiæ, amator cleri, ecclesiarum restitutor, Christianæ doctrinæ diligens prædicator & scriptor, pater pauperum, pupillorum & uiduarum defensor acerrimus, fortissimus & constans in rebus agẽdis, non tamen pertinax. Placare enim Aistulphum, Romanorum agros & fines bello uexãtem, primo quidem uerbis & muneribus conatus est. Nam tributum sibi rex auarissimus pendi uolebat à populo Romano, quotannis singulis aureis in capita collatis: unde pontifex coactus ad externa auxilia confugere, ad Constantinum imperatorem Cõstantinopolitanum legatos mittit, qui auxilium petant cõtra Aistulphum totã Italiam uexantem, quiq; iam Rauennam hexarchatus sedem & magnã partem Flamineæ ceperat. Verum cum id frustra ac sepius tentasset, eius rei causa proficisci ad Pipinum regem Franciæ instituit. Mittit itaq; legatos ad regẽ qui Aistulpho mandet, ut ei tuto liceat iter facere per regnum suũ. Postulata concessit Aistulphus Pipini rogatu. Stephano iam fines regni Frãciæ attingẽti, Carolus Pipini filius, cui postea à rebus gestis Magno cognomentum fuit ad cẽtesimum lapidem honoris causa fit obuiam. Idem facit Pipinus tertio ab urbe lapide, q ex equo descendens, & pedes sanctissimi uiri exosculatus est, & à freno equi, quo pontifex uehebatur, pedes ipse nunquam discessit, donec hominem in urbem perduceret, & in cubiculo ubi diuersaturus erat collocaret. Aistulphus autem ueritus, ne quid mali in se Stephanus moliretur, Carolomannum monachũ ad fratrem

Pipinum mittit, qui eum ad hortaretur, ne Stephani gratia bellū Longobardis inferret: qui certe non modo monacho non obtemperat, uerumetiā eum in Vienense monasterium relegat, ubi non multo post dolore animi & cruciatu morit. Interea uero cum pro anni tempore bellum geri non posset, Pipinus ueteri amicitiæ multum tribuens, legatos ad Aistulphum mittit, qui hominem adhortent res repetitas reddere: aliter enim se eas bello & armis breui repetiturum. Non paruit sanis admonitionibus Aistulphus, unde Pipinus apparēte iā uere, copias in Lōgobardos mouet, præmissis leuis armaturæ militibus, q Aistulphi præsidia claustris alpium deturbarent. In planitiem deinde Insubrium descendēs, cū longe ac late omnia depopulatus esset, nemine obstante, Papiam Longobardorum sedem obsidione cingit & oppugnat, defendente Aistulpho, & qui cum eo in præsidio erant. At Stephan⁹ tot calamitatibus hominis pertinacissimi & prouincia illum motus, pacem ultro Aistulpho pollicetur, modo ablata restituat. Accepit tandem conditiones pacis Aistulpus, & plura etiam quàm quæ peterent promisit iureiurādo interposito. Hanc ob rē Pipinus satisfactum pontifici arbitratus, soluta obsidione in patriā reuertit, relicto Varreno huiusce pacis arbitro. Eunt Romam Stephanus & Varrenus, arbitrati Aistulphum promissa breui præstiturum, qui cōtractis celeriter undique copijs tumultuario magis quam iusto exercitu eos subsecutus, Romā obsidione cingit: ac suburbana omnia uastat & incendit, maiore prope damno ex hoc latrocinio accepto, quàm trecentis iam ante & quatuor ac quadraginta annis ab inclinatione imperij sensissent. Rogatus denuo Pipinus a pontifice, ut urbi Romæ perfidia & rabie Aistulphi laborāti opē ferret, exercitū quanta maxime celeritate potest comparat. Interim uero Turci meliores sedes expetentes, Alanos primo, mox Colchos, & Armenios: inde minoris Asiæ populos, postremo Persas & Saracenos uincunt & opprimunt, anno domini septingentesimo quinquagesimoquinto. Sunt q scribant hos fuisse Scythas, ex his præsertim, quos Alexander Macedonum rex intra Hyperboreos ferreis repagulis clausit, hac metaphora usi, quod gentem indomitam in angulum illum tāquam in ergastulum inclusisset. Verum cum post multas illatas inuicē & acceptas clades, de pace inter Saracenos & Turcos conuenisset, decretū est, ut Turci q in Perside habitabant, Saraceni appellarētur: atque ita æquiore animo Saraceni in Asia regnare Turcos passi sunt: & quod etiam eos breui accepturos Mahumetanam superstitionem uidebant, adeo erant eorum ingenia ad malū prona. Pipino autem iam in Italiā cum exercitu descendēti, Gregorius Cōstantini quarti imperatoris protosecretarius fit obuiam, hominem imperatoris nomine admonet, ne hexarchatum Rauennatē oppressum a Lōgobardis, ad se pertinētem, uel pontifici, uel Romanis dedat, si ei contigerit Longobardos superare. cui Pipinus ita respondet, se quidem in Italiam ideo uenisse, ut & pontifici & populo Romano rem gratam faceret, consulturumq; eorum commodis quoad eius fieri poterit. Deinde uero Papiam mouēs, ita Aistulphū obsidione pressit, ut breui eū coegerit pristinas cōditiones pacis accipere. Redditus itaq; Romanis hexarchatus est: quicquid Padum & Apennium interiacet à Placentinis usque ad stagna Venetorum: & quicquid intra Isaurum flumen: Apeuninum & hadriaticū cōtinetur. Addo etiā quæ Aistulphus de Hetruscis & Sabinis ceperat. Pipinus autem q ad radices alpium tamdiu constiterat, donec deditio fieret, relicto abbate Pholcado cum parte copiarum, qui Aistulphum in officio contineret, non prius alpes transcēdit, quàm intellexit Aistulpum in uenatione apoplexia interijsse, nondum plane deditione facta. Desiderius autem, qui dux Hetruriæ erat, copias Longobardorū statim undiq; cōtrahit, regnum inuasurus. Idem quoq; facit Ragisius Aistulphi frater, quem diximus monachi habitum sumpsisse. Hunc autē

Papia Lōgobardorū sedes.

Turci quos uicerunt.

Pholcado alij Holcadus.

Lõgobardi omnes, præter eos q in Hetruria erãt, secuti sunt. Verũ Desiderius multa pontifici & Romanis pollicitus, eos statim in sentẽtiã suam trahit, qui quidem propere legatos ad Ragisium misere, atq; inter hos Pholcadum abbatem, q homine mandarẽt, ut armis discederet, ac Desiderio obtemperaret. Atq; ita Fauentia & Ferraria postremo pontifici reddita, nomen hexarchatus cessat, qui centum & septuaginta durauerat annos, à Narsete usq; ad captã ab Aistulpho Rauennam. Foris itaq; pace parta, atq; aucta mirum in modũ ecclesiæ ditione, Stephanus habita synodo oues suas atq; earum pastores recenset, delinquentes castigat seruata clementia: errantes in uiã rectam deducit, ignaros docet & admonet quid deceat episcopum, quid presbyterũ: quid deniq; omnes sacris initiatos, proponit. Letanias præterea instituit ad placandam dei irã. Itum est primo sabbato ad sanctam dei genitricem ad præsepe, secundo ad beatum Petrum in uaticanũ, tertio ad sanctum Paulum uia hostiensi. Restituit & basilicas quasdã ab Aistulpho, dum urbem obsideret, comminutas, non tamen recuperauit sanctorum reliquias; quas idem rex Papiam secum detulerat, ibiq; nõ indecore in quibusdam basilicis collocauerat. His itaq; artibus Stephanus uir sanctissimus bene de deo, de patria, de ciuibus suis, deq; omnib. Christianis meritus, põtificatus sui anno v. mense primo morit, ac sepelitur in basilica Petri collachrymantibus omnibus, tanquã cõmuni patrẽ orbatis, vi. calẽdas Maij. Vacat tũ sedes dies duos & xxx.

xcv. pon.

PAVLVS .I.

PAulus natione Romanus, patre Cõstantino, Stephani secundi frater, in patriarchatu mores & doctrinam ecclesiasticam perdidicit, sub Gregorio secundo & Zacharia pontificibus, à quo in diaconatus ordinem cum fratre ascitus est: uerum mortuo fratre in ipso pontificatu cũ successor quæreretur, fuere qui Theophylacum archidiaconum proponerent. Fuere item qui dicerent Paulũ ob integritatem uitæ & doctrinam in demortui fratris locũ subrogandum esse. Exploso itaq; post longam contentionem Theophylaco, solus bonorum omnium suffragijs Paulus pontifex decernitur Cõstantini & Leonis temporibus. Erat aũt Paulus uir mitissimi ingenij, clementiæq; singularis, & adeo saluatoris nostri imitator, ut nulli unquam malum pro malo redderet, sed contrà malos a quibus persæpe iniuria afficiebatur, in bono uinceret. Hic autẽ tantæ pietatis & humanitatis fuit, ut noctu cum duobus & eo amplius tribus familiaribus cubicula pauperũ ægrotantium circuiret, unumquenq; eorũ & uerbis & eleemosynis ad recuperãdam ualetudinem cohortatus. Carcerẽ quoq; frequenter adibat, indeq; plerosq; ære alieno nexos, persoluto creditoribus precio dimittebat. Pupillos & uiduas circumuentas fraude causidicorum tuebatur, & eleemosynis sustẽtabat. Idẽ quoq; congregato clero uniuersoq; populo Romano, corpus beatæ Petronellæ Petri filiæ, una cũ sepulchro marmoreo his literis notato, Petronellæ filiæ dulcissimæ, ex uia appia in uaticanũ detulit canentibus (ut fit) sacerdotibus, populoq; celebritatẽ agente. Atq; corpus ipsum sanctissimũ in templo Apollinis ad caput basilicæ patri dedicatæ collocauit. Interea uero cũ Constantinus imperator sacras imagines ubiq; demolitus, Constantinum regiæ urbis episcopum, impietati suæ resistẽtem, uerberibus necasset, in locumq; demortui Nicetam spadonem sui sacrilegij conscium suffecisset, pontifex ipse omni ex parte religioni consulens, nũcios Constantinopolim mittit, qui imperatorem adhortarentur, ut sacras imagines & statuas restitueret: id si facere recusaret, eidem anathematis censurã minarentur. Sed Constantinus in sacrilegio suo pertinax, & sanas admonitiones contempsit, & Sabinum Bulgarorum regem in demoliendis sacris imaginibus eius impietatem imitatũ, in gratiã recepit, cũ antea bello Bulgaros persecutus fuisset. Ascito deinde Leone filio eius nominis quarto in partẽ imperij, cui Irenen Atheniẽsim

mulierum omnium pulcherrimā, in matrimonium collocarat, fœdus cum Saracenis init, stomachū orthodoxis Christianis facturus. Interea uero Pipinus & Taxillonem Bauarorū ducē suo imperio subijcit, & Saxones in amicitiā recipit, hac tamen conditione, ut trecētos equites, quoties bellū gerere oporteret, auxilio mitterent. cum Aquitanis diuturnum ei fuit bellum: qđ quidem postremo Carolo adolescenti commisit, cum ipse senio confectus interesse non posset. Hoc bello absoluto, Carolus Borbonium, Claromontē, & multa de Aluernis oppida ui cepit. At Pipinus, quem diximus annis grauem esse, non ita multo post morit, duobus filijs Carolo ac Carolomanno in regno relictis. Sunt qui scribāt hoc tempore mortuum esse Aistulphum Longobardorū regem, quē diximus multa sanctorū corpora Roma Papiam secum detulisse: eorumq; sacella ædificasse, ac monasteria uirginum, ubi & filias deo dicauit. Monachos autem supra modum dilexit, q̄rum etiam in manibus regni sui anno sexto, mēse quinto moritur. In principio regni nimium ferox & audax, in fine moderatus. Tātæ præterea literaturæ fuit, ut edicta Longobardorum in leges retulerit. Huic autē (ut dixi) Desiderius dux militaris successit, languescē te iam ob delicias Lōgobardorū uirtute. Morit & Paulus in basilica Pauli uia hostiensi, restitutis qbusdam ecclesijs uetustate collabētibus, pōtificatus sui anno decimo, mēse uno: eiusq; corpus magna ac solenni pompa in uaticanum defertur. Vacat tum sedes annum unum, mēsem unū.

STEPHANVS .III.

xcvi pōt.

STephanus tertius, natione Siculus, patre Olibo, anno domini septigētesimo sexagesimo octauo pōtificatū init, uir certe doctus atq; eruditus, & in rebus agendis, maxime uero ecclesiasticis, strenuus admodū ac cōstans. Hic enim a teneris annis Romā ueniens, mandato Gregorij tertij in monasterio sancti Chrysogoni rationem bene uiuendi, & doctrinā ecclesiasticam perdidicit, accepto clerici ac monachi ordine. Vocat⁹ deinde à Zacharia pōtifice in patriarchatum lateranensem, cū eius uita & doctrina ab omnibus pbaret, sanctæ Cæciliæ presbyter cum titulo instituitur, quem tū & Zacharias & Stephanus & Paulus à se nunquā dimiserēt: tantæ probitatis erat & præstantiæ in agendis rebus. Mortuo autem Paulo, quem nūquam ne in extremo quidē spiritu reliquit, Desiderius, quē ex duce regem Longobardorū creatum esse adiuuante Paulo diximus, liberatus omni metu Pipini morte, Totonem Nepesinum ducem adhortatur, ut Cōstātinum fratrem ui etiam, quando largitione & ambitione fieri nō posset, pontificem deligat. Is itaque Romam cum exercitu profectus, Constantinum fauentibus quibusdam amicis largitione & pollicitationibus corruptis, pontificem creat. Fuere etiam qui Philippum quendam huic præponerent, qui statim abdicare se magistratu armis compulsus est. Cogitur & Gregorius Prenestinus episcopus, Constantinum ipsum laicum sacris statim initiare, atque episcopum inungere, cuius manus ita ob eam rem exaruisse miraculo dicuntur, ut ea sori admouere nō posset. Cum uero Constantinus munera pōtificatus per annum obstinate exercuisset, tandem e sede deijcitur à populo Romano, ira & indignitate rei percito: in eiusq; locum omnium suffragijs Stephanus tertius sufficit. Hanc ob rem Cōstantinus in basilicā saluatoris perductus, uidentibus oībus ac sacris canonibus plectis ut fieri solet, deposito pōtificali habitu, magistratu se abdicat, in monasterio uitā priuatā ducere iussus. Tūc uero Stephanus in basilica sancti Hadriani fīnē tria fora à tribus episcopis cōsecratus, & ab uniuerso clero ac populo ut uerus pōtifex salutatus, ad corrigē dos mores quorundā improborū, labefactare integritatē ecclesiæ Romanæ uolentiū, animū adijcit. Indicto itaq; cōcilio, Carolū literis ac nūcijs adhortat, ut primo quoq; tēpore episcopos quosdā Galliæ ad hanc rem doctrina & integritate moiū idoneos, Romam quàm primum mittat. Idem quoq;

Constātinus laicus initiatur sacris.

cæteris principibus Christiani nominis scribit. Obtēperarunt omnes mandato pontificis. In lateranensi basilica cōcıliū habetur. Multa inter se de cōponendis ecclesiæ rebus collocuti, Cōstantinum ad se perduci iubent. Nam cum Desiderij Longobardorum regis subornatione & Pauli cognomento Aphiartæ imperatoris Cōstātinopolitani fraude, crebræ seditiones in populo Romano orirent, q̄d Desiderius reuocare animos Romanorū a Carolo ad imperatorem studeret: & interfecti pleriq; sunt, & Cōstantinus, cuius causa tot mala committebantur, ab aduersa factione reclamante Stephano & indignante, oculis capit. Sed ire obuiam populo in furorē uerso non licet. Perductus itaq; in medium Cōstantinus & accusatus, q̄ nullis sacris initiatus, sedē apostolicā occupasset, omne crimen in uim populi & quorundā facinorosorum reiicit, q̄ se etiam inuitum coegerint pontificatum obire. Cum uero in pauimento pronus & supplex iaceret ueniā petens, commiseratione moti qui aderant, eum e medio duci iubēt: atq; ita rem integrā in sequentem diem reiiciunt maturius consulturi, quid in tali re facere oporteret. Verum Constantinus sequēti die in cōcilium rediens, mutata sententia, ostēdit quæ adhuc egerat, maiorum exemplo fecisse: q̄ & Sergius Rauennatū archiepiscopus, & Stephanus Neapolitanorū, ex laico episcopus creatus sit. Ob hanc uero impudentiam indignati, qui in concilio aderant, eum turpiter eiicientes, ad cōponendam rempublicam Christianā animum adiecere, abrogatis primo Cōstātini decretis. Institutum est autem omnium consensu, ne quisquam laicus, nisi p gradus ecclesiasticos ascendēs, pōtificatū occupare auderet sub anathematis pœna. Promulgatum est item, ut q episcopatus dignitatem Cōstantini tēpore consecuti fuerant, magistratu se abdicātes, ad pristinos ordines reciderent. Quod si istorum uita & doctrina à populo probata fuisset, placere, ut ad sedem apostolicā uenientes, denuo consecrarentur. Idem de presbyteris & diaconis adiudicatum est. Vetitum tamen est, ne qui istorū maiores gradus attingerent: ueritos credo, ne quid erroris, aut secta aliqua indecoriretur, tāquam ex seminario quodam discordiæ ac seditionis. Constitutum est præterea, ut quæ Constantinus in re sacra egisset, irrita haberent, præter baptismum & chrisma. Postremo uero abrogata synodo Constantiniana, q̄ decretum inter Græcos fuerat, ut sanctorum simulacra & statuæ e templis abraderent eiicerenturve: cōstitutum est, ut eædem statuæ ubique restituerētur, anathematizantes execrabilem & perniciosam illam synodū, qua dei immortalis conditio peior quàm hominum fieret. Referre enim statuas mortalium bene de rep. meritorum licet, ne ingrati uideamur, utq; eorum facta æmulatione imitari cogamur: dei non licet, quem semper ante oculos, si fieri posset, habere deberemus, si eius merita erga humanū genus, si naturæ diuinæ dignitatem inspicimus? His uero ex sententia peractis, decretum est ut sequenti die supplicationes haberentur, quibus & deo gratias agerent, & iram ipsius, si qua ex hominum peccatis cōcepta esset, placarent. Itum est autē a lateranensi basilica ad sanctum Petrum cum maxima omniū religione nudis pedibus, & à pontifice & ab hominibus qui tum aderant. Nunc uero adeo refrixit pietas & religio, non dico nudis pedibus, sed caligati & cothurnati uix supplicare dignantur. Non flent interea eundum, uel dum sacrificatur, ut illi sancti patres: sed rident, & quidem impudenter, de his etiā loquor, quos purpura insigniores facit: nō hymnos canunt, id enim seruile uidetur, sed iocos & fabulas ad risum cōcitandum inter se narrāt. Quid plura? q̄ quis dicacior est & petulantior, eo maiorem in tam corruptis moribus laudē meretur. Seueros & graues uiros reformidat hic noster clerus. Quid ita? quia in tanta licentia malunt uiuere, quàm bene monenti, aut cogētī obtēperare, & ob eam rem Christiana religio quotidie in peius labit. Ad Stephanū uirū sanctissimū redeo, qui peractis supplicationibus, statim quæ in cōcilio acta erāt,

& uoce apocrisarij & scripto promulgauit, pœnamq; anathematis illis proposu/it, qui abrogare auderent, quæ in sancta synodo instituerant. Verũ non ita mul to post mortuo Sergio Rauennatũ archiepiscopo, Michael eiusdem ecclesiæ scri/niarius sedem occupat, nullis sactis initiatus, adiuuãte Desiderio rege & Mauri/tio Ariminensium duce, quos Michael pecunia & largitione corruperat pulso Leone archidiacono, quem potissimũ clerus expetebat. Ausi quinetiam missis ad Stephanum legatis eum pecunia subornare, ut eundem Michaelem in ecclesia cõ firmaret: qui non modo dona reiecit, uerumetiam edictum proposuit, q̃ ille ana thematis pœna notaretur, nisi sedem relinqueret, quã contra ius fasq; occupaue rat. Tam diu tamẽ ui Rauennatum eam obtinuit, quã diu aliquid habuit & p phanum & sacrum, quod Desiderio munerum cupientissimo elargiretur. Verũ cum põtifex eo legatos suos misisset, cũ oratoribus Caroli regis ob eã rem in Ita/liam missis, admonuissentq; qd maxime pontifex expeteret, statim eiecto Micha ele Leonem deligunt, quem pontifex confirmauit. At uero cum ob hãc rẽ à Desi derio clãculum uexaretur, Carolum rogat Desiderium admoneat, ut ab iniuria inferẽda caueat. Fecit id Carolus, & quidem perdiligenter, retinere tamen homi nem in officio armis non potuit, q mortuo fratre, qui secum paribus animis bi ennio regnauerat, multa bella obire necesse fuit. Aquitanos enim, q̃d bellum pa ter inchoauerat, in potestatẽ suam redegit, Guascones domuit in Aquitania po sitos. Deinde uero transmissis Pyrenæis montibus, fusis ac fugatis Saracenis, usq; ad Bætim flumen peruenit, q̃ nunc in Hispania Saraceni Granatæ se continẽt. Interim uero Stephanus pastor quam diligentissimus, & uerus Petri successor, ac Christi imitator, q̃rto pontificatus sui anno moritur, mẽse quinto, die vij. & xx. sepeliturq; in basilica Petri. Eius autem ex morte dies nouem sedes tum uacat.

HADRIANVS .I.

xcviij põt

HAdrianus primus, patria Romanus, patre Theodoro summæ nobilitatis uiro, pontificatũ iniens, nequaquam à maioribus suis degenerauit. Nã ma gnitudine animi, consilio, doctrina, & sanctitate uitæ, cũ quouis optimo pontifi ce comparari potest. Cuius amplitudinẽ Desiderius Longobardorum rex ueri tus, statim de pace ineunda & de amicitia mẽtionẽ per legatos fecit. Verum Ha drianus cognita hominis perfidia plusquam punica, in aliud tempus pacẽ distu lit. Interea uero mortuo Carolomanno, Berta eius cõiunx Hildegardæ Caroli uxori ob amplitudinẽ mariti inuidens, Adoarij cuiusdã consilio usa, cũ filijs ad Desiderium regem in Italiã cõfugit, qui eam perbenigne suscepit: & q se tutio/rem futurum hac ratione ab impetu Gallorum existimabat, & q Francos ppo sitis Carolomanni filijs, facilius sumpturos arma in Carolum regẽ, si qd in se mo ueret, arbitraretur. Verum cum obtinere ab Hadriano p̃cibus nõ posset, ut fili/os Carolomanni reges inungeret, ad uim conuersus, in Rauennates mouens diti oni Romanæ obtemperantes, Fauentiã & Comachum ui cepit. Præerat tũ Ra uennæ archiepiscopus & tribuni tres, qui primo quoq; tempore ab Hadriano au xilium petiere. Põtifex autem primo quidem Desideriũ nuncijs & literis adhor tatus est, ut suis finibus se contineret, nec ditionẽ ecclesiæ inuaderet. Deinde ue/ro ubi intellexit eum Vrbinũ, Senogalliam & Eugubium cepisse, tum magis at que magis minari, cum paulo post affuturum deum uindicẽ uiolati fœderis dice ret. Qui quidem in tantis minis nil aliud dicebat, quã põtifici in suas partes trã/eundũ esse. Separare eñ hoiem ab amicitia Caroli omino nitebat, & ob hanc rẽ cũ precibus & pollicitationibus id obtinere nõ posset, minabat se urbẽ breui obses surum. Iam eñ Spoletum cũ Aldagasio Carolomãni filio uenerat, inde tñ ad ur bẽ peruenturus (ut ipse dicebat) pacato agmine uoti gratia. Verũ Hadrianus re dactis in urbẽ reliquijs omniũ basilicarum, quæ extra urbis mœnia habebantur,

tres episcopos ad Desideriũ misit, qui ei sub anathematis pœna minaretur, ne ullo modo fines Romanos attingeret. Rex igitur ueritus ne iram dei incurreret, in Cisalpinã statim rediit. Interea uero Carolus ab Hadriano de iniuria sibi illata certior factus, Desiderium p legatos admonet, ac frustra qdẽ, ut res iniuria ablatas pontifici restitueret: aliter se breui cum exercitu affuturum, ut quod sponte nollet, id ui facere cogeretur. Vtrinq; igitur magni parant exercitus, sed Carolus mira celeritate usus, præmissa parte copiarum quæ in transitu alpiũ Iouis montẽ occuparet, cum reliquo exercitu per montẽ Cinisium in Italiam descẽdit, fusoq; ac fugato Desiderio obuiã facto, omnia longe ac late populatur & capit. Desiderius autẽ desperatis rebus tanto accepto incommodo, Papiam se recepit, uxore ac liberis Veronam missis. At Spoletini, Reatini ac Longobardi omnes, q eas regiones incolebant, audita Desiderij calamitate Romã uenientes, se ac sua omnia Romani pontificis fidei cõmittunt, adhibito iureiurando, deposito capillo & barba, qđ apud eam gentẽ maximũ ueræ deditionis signum erat. Horum secuti exemplũ Anconitani, Auximates, Firmani, pontifici se ac sua libere dedũt. Lõgobardis autem ad suos redire nolentibus, Vaticani sedes ad incolendũ concessa, quo postea ex tota Italia multi suæ gentis confluxere, istorum exemplo permoti. At Carolus relicto Bernardo patruele suo in obsidione Ticinẽsis urbis, cũ parte copiarũ Veronã proficiscitur: Quæquidem ciuitas haud ita multo post in clinante in partes Francorũ Berta ac Carolomanni filijs, deditionem fecit. Aldegisius uero Desiderij filius inde abiens, ad imperatorem Constantinopolitanũ cõfugit. Carolus aũt acceptis in deditionem omnibus ferme Trãspadanæ Italiæ urbibus, Romam petit, unà cum pontifice resurrectionis festum celebraturus: cui iã urbi appropinquãti ad tria millia iudicũ honoris gratia accurrisse, Bibliothecarius scribit: iudices eos uocãs, q nequaquã sordidis artibus impliciti essent. Expectabat hominem Hadrianus cum clero suo in gradibus sancti Petri: quem quidẽ accedentem mira beneuolentia cõplexus est, nec retinere eũ potuit, quo minus pedes suos exoscularetur. Inde post datã acceptamq; salutem, basilicã ingressi, cum ad altare apostoli simul peruenissent, iurauerunt mutuo Carolus ac põtifex, Romani ac Franci, & perpetuam se amicitiam seruaturos: & communes eorum hostes fore, qui alteram partem lacessissent. Vrbem deinde ingressus, omnes basilicas pie admodum & religiose inuisit, ac muneribus quibusdã ornauit. Nudius uero quartus posteaquam urbem ingressus fuerat, quod dono pater Pipinus Gregorio tertio dederat, eadem ipse amplioribus priuilegijs confirmauit iureiurando interposito. Quæ quidem (ut Bibliothecarius refert) hæc sunt, quicquid in Liguria ab urbe Luna iampridẽ euersa usq; ad alpes Italiæ fines pertinet, huic ditioni additur. & Corsica insula: & quicquid Lucam & Parmã interiacet. Addit & Forumiulij cũ hexarchatu Rauennatũ, cumq; Beneuentano & Spoletino ducatu. His autẽ rebus ita compositis, Carolus cũ bona Hadriani gratia in Trãspadanam rediens, sexto mense postea quam obsideri cœpta est, Papiam deditionẽ occupat. In Desiderium autem clementia usus, hominem spoliatũ regno, nõ etiam uita, Lugdunum cum uxore & liberis exulatum mittit. Versus deinde Arachim Beneuentanum principẽ Desiderij generum, qui eius furores fuuerat, hominem pacem petere breui coegit, duobus filijs obsidibus datis. At uero dum iter in Cisalpinam facit, ad Cassinũ diuertens religionis causa, omnia monasterij dona ab alijs principibus diuo Bñdicto data cõfirmauit. Atq; ita sedatis in tota Italia rebus, pposîtisq; Cisalpinæ firmissimis pñdijs, cũ magna pda & gloria in patriam reuertit, Caroli fratris uxorẽ & liberos secũ ducens, quos quidẽ semp in honore habuit. Paulum quoq; Lõgobardum Aquileiẽsis patriarchatus diaconũ, Desiderio ob doctrinam & ingeniũ admodum charũ, secum in Galliam ducens,

libertate donauit:in precioq; aliquandiu habuit. Verum cum postea cõperisset hominem Desiderij libertatē quærere, eum in Diomedis insulam relegauit, unde post aliquot annos aufugiens, & ad Arachim perueniens, rogatu Adelpergæ Desiderij filiæ & Arachis uxoris, Eutropij historiæ duos libros addidit, à Iuliano principe usq; ad primi Iustiniani tēpora omnia perscribens. Mortuo inde Arachi, Cassinense cœnobium ingressus, reliquum uitæ sanctissime usq; ad mortem ducens, sæpe ad Carolum regē literas elegantes, & humanitatis plenas scripsit, ab eodemq; à quo fuerat obliteraturā seruatus, uicissim accepit. Lõgobardi itaque quarto & ducentesimo anno postquam in Italiam uenerant, regnum amisere, anno domini septingentesimo septuagesimo sexto. Carolus autē nulla interposita mora in Saxones idololatras, qui obeius in Italiam discessum rebellauerant, mouet, eosdemq;, quibus cum ad triginta annos bella gesserat, uincit, & fidem Christi omnino suscipere cogit. Conuersus deinde in Hispanos, à nostra quoq; fide alienos, Pampalunam & Augustam ui captas militibus diripiendas cõcessit. Neq; Hispanis pacem & quietem daturus erat, nisi ipsi quoq; integre fidem Christi recepissent. In Galliā uero tum quoque rediens, rebus ex sententia gestis, dum Pyrenæos trāsit, in Guasconum insidias incidit: q̃ in prælio licet se acriter tutatus sit, Anselmum tamen & Egibardum summos in bello duces amisit. Sunt qui eo quoq; prælio cecidisse scribant Rolandum Caroli ex sorore nepotem, post editā ingentem hostium cædem & stragem. Perierit ne siti (ut aiunt) an uulnere, haud satis cõstat. Vascones uero tandē à Carolo superati, defectiõis ac perfidiæ meritas pœnas dedere. Mouent bellū in Frācos Taxillo Baiouariæ dux Desiderij gener, sollicitatis Hunnis, quod quidem celeritate sua prius pene Carolus confecit, quàm inchoatū sit: huic quoq; pacem nõ negauit acceptis prius obsidibus. Dū hæc in Gallia gererentur, Cõstantinus in oriente imperator elephantiæ morbo correptus, unde fortasse nata est illa de lepra magni Cõstantini uana opinio ob similitudinem nominis, moriens Leonem quartum imperatorē reliquit, qui adeo gemmis delectatus est, ut dire pio sacrario sanctæ Sophiæ, coronam magni põderis ac precij sibi constituerit: qua quidē ita frequenter utebatur, ut aut propter pondus, aut ob frigiditatē lapillorum subito morbo correptus sit. Idem quoque accidisse nostra ætate Paulo secundo putauerim, qui adeo his muliebribus delinimētis delectatus est, cõquisitis undiq; magno precio gemmis, & exhausto pene ecclesiæ Romanæ ærario, ut quotiescunq; in publicū prodiret, Cybeles quædā phrygia ac turrita, nõ mitrata, uideretur. Hunc ego ortam iū sudore præpinguis corporis, tum gemmarum pondere apoplexiam illā puto, qua correptus subito mortuo interijt. Leone itaque mortuo, Irene eius uxor & filius Cõstantinus sextus imperium accipientes, concilio trecentorum & quinquaginta episcoporum in Nicena urbe secundo habito instituere, ut qui sacras imagines delendas dicerent, perpetuo anathemate notarentur. Quam quidē constitutionem Constantinus adolescens patris flagitia secutus, quorundam improborum suasu, nõ ita multo post & abrogauit, & matri omnino administrationē imperij abstulit. Repudiata deinde uxore, Theodoram eius ancillā corona imperij augustiorem redditam, in suos complexus traduxit. Subornauit & duces suos, quos in Italia habebat cõtra finitimos: hos quidem unico nuncio sua autoritate Carolus in officio continuit, qui rum in Sclauos & Hunnos (quos Vngaros merito dicemus) copias moueret, quod horum incursionibus circa Danubium uexarentur omnia, quibus certe perdomitis, in Franconiam duxit maiorū suorum natale solū: unde France nomen sumpsere. Qua quidem prouincia haud magno negocio in potestatem suam redacta, biennio post Theophylacius & Stephanus episcopi insignes Hadriani nomine synodum Francorū Germanorūq; episcoporū habuere: in qua & synodus

(quam septimā Græci appellabāt) & hæresis Feliciana de tollendis imaginibus abrogata est. Hadrianus uero opera & autoritate Caroli à terrore bellico secu/rus, ad exornandā urbē sacrasq; basilicas animū adijcit. Nā & corpus beati Pauli laminis argenteis inclusit, & altare Petri, pallio exornauit auro intertexto, in quo depicta historia inerat, quemadmodum angelus beatū Petrum è uinculis libera uerat. Restituit item & strauit marmoribus Pauli apostoli atriū, iam antea uetu state collapsum. Instituit item, ut singulis diebus centū pauperes in atrio Latera nensi pascerentur, in quo etiam discumbentes pauperes picti cernebantur. Resti tuit præterea magna impensa aquæductus quosdam & uetustate & hostium ma leficio collapsos. Alphentinū potissimum ductū, iam antea ab Augusto uia Clau dia ex lacu Alphentino duobus ac uiginti millibus passuum in subiacentē trāsti berinam regionem magis ad usum hortoꝝ, naumachiæ, thermarumve, q̄ ad potum, cum aqua illa insalubris haberet. Sabatinum uero ex lacu sabatino no/men ducens, quem quidem lacum alio nomine angularem appellant, à tribus an gulis, quos præ se fert, uia aurelia in uaticanū duxit, ut eo uterent sacerdotes be/ati Petri, tum ad usum basilicæ, tum ad lauandos Christi pauperis, q in paschate eleemosynam accepturi lauabant ad imitationem apostolicæ doctrinæ & religi onis. Molendi quoq; usum ea aqua interdum præstabet, e Ianiculo in planumq; ca dens. Sabatinum autem lacum angularem etiam appellatum fuisse declarat em ptio Polæ Rutiliæ, q; fundū hac ratiōe in ripa lacus sabatini uel angularis emit, ut quicquid agri ex hausto lacu deficcaretur, id fundo Polæ adiudicaret, quaqua uersum fundus tenderet. Restituit & Iuliā à duodecimo lapide uia Latina in ur/bem ductam. quæ qdem (ut ait Frōtinus) Tepulæ ex agro Tusculano ductæ ri uum intercipit. Ita uero Claudiam formā reparauit uia sublacensi cōceptam ad trigesimum octauum lapidē ex duobus fontibus amplissimis, ut eius aquæ pars in baptisterium saluatoris ad lateranum deriuaret. restituit etiā uirginis formā ab octauo lapide uia collatina in urbē introductam. Tecta quoq; multaꝝ basili caꝝ ob uetustatem ruinam minantia, resarsit. Dum uero his operibus detinerēt Hadrianus, adeo in immensum excreuit Tiberis, ut & portam flamineā à funda mentis euerterit, & pontem Antonini Pij, quem olim sublicium uocarunt, inter Ianiculum & Auentinū, & multa urbis ædificia demolitus sit, secū & arbores & segetes & urbis ornamenta trahens. In tanta autē calamitate hac diligentia Ha drianus usus est, ut p uicos nauiculas mitteret, unde cibaria ob excrescētiā aquæ egredi domo nequeuntibus subministrarent. Eos præterea q tanta calamitate magis ac magis uexati fuerant, & uerbis & muneribus cōsolatus est. Turres & ur bis muros collapsos restituit, centum auri libris in eo sumptu expensis. Quid plu ra? nil prætermisit in uita Hadrianus, q̄d ad bonum principem, & ad optimum pōtificem pertineret. Nam & religionem Christianam, & libertatem ciuium su orum & uitam pauperum, pupillorum, uiduaꝝ acerrime tutatus est. Morit aūt pontificatus sui anno tertio & uigesimo, mense decimo, die decimoseptimo, sepe liturq; magna cum laude in basilica Petri sexto calendas Ianuarij.

Synodus septima abrogata & hæresis Feliciana.

Tiberis inūdatio.

LEO .III.

xcviij. pōtifex.

LEo tertius, patria Romanus, patre Azzupio, pontifex creatur, ac merito q dem. Ab ineunte eni ætate ita erat educatus & eruditus disciplina ecclesi/astica, ut dignus esset q cæteris anteferret. Fuit præterea uir castus, integer, pudi cus, facundus. Doctoꝝ uirorum ita amator, ut eos undiquaq; ad se præmijs alli ceret, eorumq; cōsuetudine mirum in modum delectaretur. Præterea uero ægro tos uisere, eosq; ad patientiam adhortari, eleemosynas indigentibus præbere, de speratos consolari, errantes in uiam rectam deducere, prædicationibus, admoni tionibus, quibus plurimū ob eloquentiam & doctrinam ualebat, ei peculiare fuit.

homo certe ita mitis ingenij,ut omnes diligerat, neminem odio haberet, tardus ad iram,ad miserendum promptus,insignis pietate,fortissimus rerum ecclesiasticarum,honorisq; diuini procurator & defensor.Creatur itaq;(ut dixi)pontifex unoomnium cōsensu in natalicijs Stephani protomartyris, sequentiq; die acclamantibus omnibus præ fauore in sede Petri collocatur. Iisdem uero tēporibus Cōstantini imperatoris mater Irene, filij flagitia nequaquā ferens, impellētibus quibusdam ciuibus Constantinopolim reuertitur,ac Cōstantinum captū oculis in carcerem conijcit: ubi & merito tanquā sacrilegus minimæq; pietatis, qppe qui matrem relegauerat,uitam finiuit.Interim uero cū Carolus multis rebellātibus undiq; lacesseretur,Pipinum filiū in Vngaros misit:quos quidem grauibus prælijs superatos,tandem ad deditionē compulit. Adelphonsus autem Asturiæ & Galleciæ rex,acceptis à Carolo auxiliarib. copijs,superatisq; Saracenis, Vlyxbonam ui cepit.q uero in pſidio Barchinonæ erāt,Carolo,audita Adelphonsi uictoria,se confestim dedunt.Superantur & Bauari,q Foroiulianos uexabant ab Henrico Caroli præfecto.Interea uero Leo tertius dū supplicationes à beato Gregorio institutas,Romæ agit cum populo & clero,Paschalis primicerij & Campuli presbyteri fraudibus apud ædē beati Syluestri captus, ac pōtificali amictu priuatus,multisq; uerberibus adeo cæsus, ut oculis & lingua captus putaret, in monasterio sancti Erasmi in uincula cōijcitur:unde postea Albini cubicularij industria custodes fallēs,in uaticanum sese proripuit:ibiq; tandiu latuit,quoad Vinigisius Spoletinorū dux clanculum accersitus, eum incolumem Spoletum perduxit,cohortibus militum in itinere stipatum, ne aliqua hostium ui obrueret. At seditiosi cum sæuire in Leonem & Albinum non possent,eorū domos à fundamētis,diruunt.Iidem quoque(adeo audaces erant & temerarij)ad Carolū,qui tum bellum cōtra Saxones gerebat,quoq; Leonem profectum intellexerant,accusandi hominis causa peruenere. Verū Carolus reiecta in aliud tempus disceptatione,pontificem cum egregio comitatu Romam mittit,se eo breui peruenturū policitus,componendarum rerum Italicarum gratia.Leoni uero ad pontem miluium honoris & gratulationis causa clerus ac populus Romanus obuiā factus, ui rum sanctissimum in urbem introducunt. Carolus autē nō diu immoratus per Magūtiācos in Belgis positos,Noricumq; montē in Forumiulij descēdens, Taruisinos graui supplicio afficit,quod Henricum præfectum occidissent.Creato uero in huius demortui locum altero, Rauennā primo,mox Romam expectatus proficiscitur.Vrbem ingredienti omnia certe,& merito quidem honoris genera adhibita sunt.Octauo autem die postea quā urbē ingressus fuerat,in basilica Petri astante populo & clero,episcoporum omnium,qui eo ex tota Italia & Francia conuenerāt,sententias de uita & moribus pontificis rogat.uerum ab omnibus una uoce responsum est,sedem apostolicam omnium ecclesiarum caput,a nemine(laico præsertim)indicari debere.Omissa autem ob tam graue responsum à Carolo quæstione,Leo pontifex qui id iudicium maxime expetebat, suggestum cōscendens,ac euangelia in manibus retinens,iureiurando affirmauit se omnium rerum, quæ sibi obijcerent,insontē esse. Fuit is dies idibus decembris salutis anno octingentesimo. Dum hæc autē Romæ agerentur, Pipinus mandato patris Beneuētanos duce Grimoaldo finitimos suos uexantes aggressus,magnis cladibus ita p domuit,ut ægre se mœnibus tuerentur: cui bello Vintgisiū Spoletinum ducem præficiens,ad patrem reuertitur imperij coronam breui sumpturum. Nam pontifex Carolo optime de ecclesia dei merito aliquam gratiam relaturus,cum uideret imperatores Cōstantinopolitanos ægre id nomē tueri, ac ob eam rem urbem & Italiā ipsam magnas calamitates passam, in basilica Petri post solennia sacra, populi Romani scito ac precibus ipsum Carolum magna uoce imperatorem de

Irene Constantini imperatoris mater.

Sedes apostolica oim ecclesiarum caput.

cernit, ac diademate donat, ter acclamāte populo Romano: Carolo Augusto a deo coronato magno & pacifico imperatori uita & uictoria. Pōtifex item hominē iunxit unà cum Pipino filio, quem Italiæ regem solenni decreto pronunciauit. Accepta itaq; imperij potestate Carolus, Campulum & Paschalē coniurationis reos, capite plectendos censet. At pontifex omni ex parte clemens, a Carolo rege tamen obtinuit, ut his uita condonaretur, in Franciamq; tantummodo relegarētur. Post hoc uero fuere q Carolo suaderent, ut omnes Longobardas Italia expelleret. Verum cum id nequaquam tutum uideretur, q̄d multis Italiæ populis sanguine & affinitate cōiuncti essent, censuere simul & Carolus & Leo, Lōgobardorum nomē ibi tantummodo remaneret, ubi ea gens præcipue sedē habuisset. Pipinus autem cum in Samnium redisset, frustraq; per aliquot menses Beneuētum oppugnasset, Theate se cōferens, oppidum ui captum incēdit ac diripit. Inde Ortonam & Luceriam mouens, eas ciuitates timore perculsas in deditionem statim accipit, ac Grimoaldum Beneuētanum ducem Luceriæ capit: qui nō ita multo post dolore animi periit. Interea uero Constantinopolitana imperatrix missis in Italiam legatis, cum Carolo pacem & fœdus iniit, imperiumq; his terminis diuisit, ut Irene ea Italiæ parte poliretur, quæ ad dexterā Neapoli incipiens, ad sinistrā Siponto (quæ urbs nunc Manfredonia dicitur) infero superoq; mari claudit unà cum Sicilia. Reliqua uero Italiæ pars Carolo ipsi ex fœdere obtigit, ea tamen loca semper excipio, quæ ditionis ecclesiasticæ habebant. At Nicephorus patricius ægre ferens Irene mulieris imperium, cum eam dolo captam Lesbum in exiliū misisset, fœdus iam antea initum per legatos cum Carolo renouat, qui tum Saxones toties deficientes, migrate in Franciam cū uxoribus & liberis compulit, eos in itinere cum legionibus subsequēs, ne quid maleficij intereundum committerent. At Leo cum seditionibus semper uexaret, ad urbe discedens, Mantuā proficiscitur ad uisendum Christi sanguinē, q tum miraculis magno in precio erat. Is autem a Mantuanis perbenigne susceptus, approbato Christi sanguine obsequentia miracula, ad Carolum proficiscitur, ut hominem ueritatis cognoscēdæ cupidum, eius rei certiorē faceret: simulq; etiam ut de componēdis rebus Italicis inuicem colloquerentur. Rediens deinde in Italiam, adiuuante Pipino rege, mādato patris, de coniuratis quibusdam & seditiosis non sine clementia supplicium sumpsit. Carolus autem iam senio grauis, cū intellexisset Pipinum, quem (ut diximus) Italiæ regem præfecerat, Mediolani mortuum esse, Lodouicū filium minorem natu, Aquitaniæ regem & imperij successorem, Bernardū uero nepotem Italiæ regē declarat, eiq; mandat ut Lodouico rebus in omnibus obtemperet. Fines imperij hos esse uoluit: in Gallia Rhenā ac Ligerim, qui in Celtis oriens, eos a Biturigibus diuidit: in Germania uero Danubium & Saū fluuios: his aūt prouincijs Aquitaniam, Guasconiam, magnā partem Hispaniæ, cisalpinā Galliā, Saxoniā, utrāq; Pannoniā, Istriā, Tiburtinos addidit: maritima uero Dalmatiæ imperio Constantinopolitano subiecta erant. Rebus autem ita compositis, dum Aquisgrani esset ualetudinis causa, ppter aquas calidas, quæ ibi scaturiūt, febre ac dolore laterum moritur, ætatis suæ anno sēcūdo & septuagesimo, quinto calendas februarij: salutis uero anno octingentesimo ac quintodecimo. eius autem corpus nullo non genere honoris adhibito, in templo beatæ uirginis, quod ipse magnis sumptibus Aquisgrani extruxerat, sepelitur, hoc addito epigrammate:

MAGNI CAROLI REGIS CHRISTIANISSIMI, ROMANORVMQVE IMPERATORIS CORPVS HOC SEPVLCHRO CONDITVM IACET.

Fuit autem Carolus, si eius res gestas tum domi tum foris inspicis, tātæ amplitudinis & integritatis imperator, ut postea neminem superiorem, nedum parem ha

buerit. adeo autem (cum ei potium liceret) studijs literarũ delectatus est, ut pri mus (suadente tamen Albino) gymnasium Parisiense instituerit. Tres autẽ mẽ sas argenteas habuit, quarum unam (in qua urbs Cõstantinopolitana insculpta erat) basilicæ beati Petri, aliã (ubi imago urbus Romæ cernebatur) ecclesiæ Rauennati dono dedit. Tertiã filijs reliquit, ubi inerat orbis terrarũ descriptio. Sunt item qui scribant hanc aureã fuisse. At uero Leo pontifex restituto sancti Pauli tecto, quod terræmotu conciderat, ædificatoq; a fundamentis apud sanctum Petrum amplissimo hospitali, q̃d Græci xenodochion uocant, necnõ institutis tri um dierum supplicationibus ante diem ascensionis, quibus prima die ab ecclesia dei genitricis ad Præsepe ad basilicam Cõstantinianam, secunda ab ecclesia beatæ Sabinæ martyris ad sanctum Paulum, tertia a sancta cruce in Hierusalem ad Laurentium extra muros ibatur, moritur primo ac uigesimo pontificatus sui anno, quo etiam cometes apparuit (ut nonnulli putant) tantæ calamitatis indiciũ. Sepelitur autem in basilica Petri pridie idus Iunij, eius in morte sedes tum uacat diebus decem.

STEPHANVS .IIII.

xcix. pő.

STephanus q̃rtus, patria Romanus, patre Iulio, põtificatus sui mẽse tertio ad Lodouicum imperatorem in Gallias proficiscitur: quamob rem autẽ id fecerit, haud satis constat. Sunt tamen qui coniectant, id ab eo factum ad uitandã seditionẽ & reliquias campulianæ cõiurationis, quæ iam inualescebat mortuo Leone. In aurelianis tunc erat Lodouicus imperator cognomẽto Pius: qui ubi intellexit pontificem aduentare, statim ei honoratissimũ quenq; obuiam misit: maxime uero Theodolphum aurelianorũ episcopum, cum clero & magna populi parte. Ipse uero ad primum lapidem prodiens, cum hominẽ uidisset, ex equo descendit: atq; eum, data acceptaq; salute, cũ maxima ueneratiõe in urbẽ introducit, præcedente clero, ac sæpe carmen repetente, Te deum laudamus. Erat enim Stephanus ex nobili genere ortus, tãtæ doctrinæ & integritatis, ut facile apud omnes sanctitatis nomẽ nãcisceret: q̃ppe qui sub duobus sanctissimis uiris Hadriano & Leone educatus, rationẽ bene ac beate uiuendi didicerat. In urbẽ introductus, sustentante eum imperatore propter impetum multitudinis studio uidendi concurrentis, in regiam diuertit, ubi & sæpe cum imperatore de componendis Italiæ rebus collocutus est: & ita se mutuo conuiuijs excepere, ut raro alter sine altero cõuiuaretur. Retinuisset hominem apud se diutius imperator, nisi tũ grauibus implicitis bellis, sese obijcere hosti necesse fuisset. Nam & Vascones ab imperio deficerant, quos breui in potestatem suam redegit. Britones res nouas molientes, armis in [illegible]icio continuit, & conuentu Aquisgrani habito, legatis Saracenorũ Cæsaream Augustam incolentium pacẽ cõcessit. Abiturus itaq; Stephanus ad imitationem saluatoris nostri, q etiam inimicis pepercit, a Lodouico impetrauit, ut exulibus omnibus & captiuis, quos sceleris conuictos in Leonẽ admissi Carolus mulctauerat, redire ad urbem Romam liceret. Secum quoque detulit crucẽ magni põderis magnæq; æstimationis, quã Lodouicus sua impensa beato Petro dicauerat. At uero sanctissimus pontifex ad urbem rediens, septimo pontificatus sui mense uita functus, in basilica Petri sepelitur. Sedes autem eius morte dies undecim tum uacat.

PASCHALIS .I.

c. pont.

PAschalis patria Romanus, patre Bonoso, nulla interposita imperatoris auctoritate pontifex creatur, hanc ob rem ubi pontificatũ init, statim legatos ad Lodouicum misit, qui eius rei culpam omnẽ in clerum & populum reijcerent, q ab his ui coactus esset pontificium munus obire. Accepta hac satisfactione Lodouicus respondit populo & clero, maiorũ instituta & pacta seruanda esse, cauerent

ne deinceps maiestatem læderet. In conuentu autē apud Aquisgranum habito, Lotharium filium maiorem natu, imperij sociū sibi deligens, Pipinum secundū a Lothario Aquitaniæ, Lodouicū tertiū, Bauariæ reges appellauit. At uero cū Bernardus Italiæ rex, instigātibus quibusdā episcopis & seditiosis ciuibus, ab imperio defecisset, coegissetq; ciuitates quasdam & populos in sua uerba iurare, Lodouicum in se concitauit, qui præfectos quosdam cum satis ualida manu in Italiam misit. Horum uero impetus retardare conatus Bernardus, in alpibus superatur. Seditionis autores statim capti necantur. Ipse uero Bernardus quanuis supplex ueniam peteret, Aquisgrani supplicio capitali afficitur. Episcopi autem tanti mali autores, synodali decreto in monasteria quædam relegātur. Sedato itaque Italico tumultu uetius quam bello, in Saxones q ab imperio defecerant, copias mouet, eorumq; tyrannum Viromarchum regnum affectantē, & secum congredi ausum, superat atq; interficit. Deinceps uero Lotharium filium regem Italiæ declaratum, ad pōtificem misit, q in basilica Petri inungitur, & Augustus appellatur. Interea uero tumultuante Italia, & ad res nouas spectante, cū Lotharius tātis motibus nequaquam se parē cerneret, maiores exercitus paraturus, ad patrem se contulit. Hanc ob rē Theodorus primicerius & Leo nomenclator Romæ in lateranensi palatio per seditionem cōfossis oculis necantur. Fuere qui rantum crimen in Paschalem reijcerēt: qui quidem in synodo triginta episcoporum habita, & coniecturis, & rationibus, & iuramēto, a tāto se crimine liberauit. Accepit hāc satisfactionem Lodouicus, & ut Bibliothecarius ait, cū Paschali rescriberet, ne deinceps seditio ex re incerta oriretur, ciuitates Hetruriæ imperio subiectas literis declarauit: Aretium, Volaterras, Clusium, Florentiā a patre Carolo restitutam & auctam, Pistorium, Lucam, Pisas, Perusiam, & Vrbē ueterē: cætera uero ecclesiæ Romanæ ascribebat. Addidit & Tudertū in Vmbria & ultra apenninum Flamineam, ac Rauennæ urbis hexarchatū. Idē q̄que Bibliothecarius scribit, Lodouicum liberam eligendorum episcoporum potestatē Paschali dedisse, cum antea ea quoq; in re imperatores consulerētur: quam potestatē ab Hadriano pontifice Carolo concessam, idē autor refert. Paschalis itaq;, quē Stephanus ob eius uirtutem & doctrinam, dū uiueret, monasterio beati Stephani martyris in Vaticano præfecerat, pontificatum iniens, & corpora sanctorum minus religiose iacentia, in urbem cum maxima ueneratiōe introducta, honestiore loco recōdidit. Et captiuos persoluto creditorib, precio, e uinculis liberauit. Idē quoq; Praxedis beatissimæ Christi martyris templum a fundamentis extruxit, nō longe a ueteri, quod iam ob uetustatem & incuriam sacerdotum ruinā minabatur: quo quidem in templo a se dedicato & persæpe celebrauit, & multorum corpora sanctorum collocauit, iā ante in cœmiterijs passim & sine ueneratione iacentia. Extat & in eadem basilica oratoriū beatæ Hagneti dedicatum, quod ipse pluribus ornamentis augustius reddidit. Idē quoq; beatæ Cæciliæ templū extruxit, quod carmen in apside notatū, nunc etiam indicāt, eo quoque loci & ipsius uirginis & eius spōsi Valeriani, Tiburtij, Maximi martyrū, Vrbani, Lucij, pōtificū corpora collocauit, multis additis muneribus & ornamētis ex auro, argēto & q̄uis genere marmorum. Restituit præterea beatæ genitricis templū ad præsepe uetustate q̄ssum, eiusq; apsida in meliorem formam redegit. Qui nō ita multo post nullo religionis, pietatis, humanitatis, benignitatis exemplo prætermisso, septimo pontificatus sui anno, mense tertio, die decimoseptimo moritur, sepeliturq; in basilica Petri. Vacat tum sedes dies quatuor.

Libera potās eligēdorum episcoporum Paschali data.

ci pont.

EVGENIVS .II.

EVgenius secundus, patria Romanus, patre Boemundo, tātæ religionis, sanctitatis, doctrinæ, humanitatis & eloquentiæ fuit, ut omnium consensu pon

tifex crearetur, eo maxime tempore q̃ Lotharius in Italiã ueniens, magistratum delegit, qui populo Romano ius diceret. Romani enim imperãte Carolo ac filijs, libertate aliqua post longam & grauem seruitutẽ usi sunt. Interim uero Lodouicus cũ quadraginta diebus ferro ac flam ma Britanniã uastasset, acceptis obsidibus Rhotomagũ petit, ubi Michaelis Cõstantinopolitani imperatoris oratores audit, eum consulentes, quid de sacris imaginibus faciendum censeret, abolẽdæ ne, an restituendæ uiderẽtur. Hos aũt ad pontificem reiecit, cuius maxime intererat ea de re decernere. Bulgaros deinde Pannonias inuadẽtes primo quidem repulit: uerũ cum Haydo Aquitaniæ præfectus rebellasset, Abderamanni Saracenorũ regis auxilijs fretus, omittere tantum bellum necesse fuit. hanc ob rem Bulgari per medias Pannonias in Dalmatiã infesto agmine penetrarunt. Sed antequam Lodouicus in Haydonem mouisset, magnam Hispaniæ partem deficiẽtibus populis iam occupauerat, dimissa circũquaq; classe, quæ maritimas ciuitates uexaret. Solus autẽ Bernardus Barchinonensiũ comes terra mariq; uexatus, in imperatoris fide permansit. At Eugenius dignitate corporis & præstantia animi insignis, spretis rebus omnibus humanis, uel potius fortunæ bonis, ad munificentiam & liberalitatem uersus, adeo rem frumentariam curauit, ut nullibi vilius q̃ Romæ annona uenderet. Præterea uero pauperũ, pupillorum, uiduarum causas & uitam ita tutatus est, ut ab omnibus merito pauperum pater diceret. Hoc autem genere uiuendi, & ante pontificatũ usus est: & dum beatæ Sabinæ in Auẽtino presbyter esset, quam pontifex in meliorem postea cultũ restituit: & dum basilicæ Lateranensis archipresbyter esset, q̃ ex loco deinceps tantæ integritatis & modestiæ fuit, ad põtificatum omnium suffragijs traductus est. Huius præterea opera precibus captiui omnes & exules ex Gallia tandem ad urbẽ rediere, quos bonis paternis & fortunis omibus spoliatos, suis facultatibus sustentauit, & in uita retinuit. Per eum quoq; nõ stetit, quo minus Sico dux Beneuentanus Neapolitanos obsidione solueret, q̃s tum uehementer premebat: unde beati Ianuarij corpus Beneuentum transtulit, & in maiori basilica cum Desiderio & Festo honorifice collocauit. Siconem nanque mouere in Saracenos pontifex adhortabatur, q Panhormum in Sicilia iam ceperant. Cũ his itaque artibus in pontificatu annis quatuor uixisset, moritur pontifex optimus collachrymantibus omnibus, & suã uicem potius quàm mortẽ sanctissimi uiri dolẽtibus, cum mors ei ad felicitatem uia optatissima esset, sepelitur autem in basilica Petri apostolorum principis.

VALENTINVS .I.

cij pont.

VAlentinus patria Romanus, patre Leontio, tãtæ uirtutis & sanctitatis fuit, ut nondum presbyter, sed diaconus summum pontificatus gradum meruerit: nec mirum, quippe cum apud Paschalem & Eugenium uiros sanctissimos & doctrinam & rationem bene ac sancte uiuendi à teneris annis usque ad maturã ætatem didicerit. Nõ ludis, nõ iocis, aut uoluptatibus intentus, ut pleriq; omnes adolescentes facere consueuerunt, sed doctrinam & beate uiuendi normam ex lectione ueterum, & exemplo sanctorũ pontificum sumẽs. Fuit præterea in homine tanta ingenij dexteritas, tanta eloquentia, ut facile quod uellet suaderet & dissuaderet: nil nisi sanum, & quod doctrinam saperet ac modestiam, proponens. Postremo autem pietate, clementia, liberalitate, tũ in uita priuata, tum in pontificatu, nulli maiorũ secundus est habitus. Has ob res omnium cõsensu pontifex creatus, meritis hominũ qui tum erant id fortasse exigentibus, q̃dragensimo pontificatus sui die morit, ac in basilica Petri sepelitur, conquerentibus omibus eum hominem sibi morte sublatũ esse: quo stãte labefactari Romana libertas & Christiana religio uix poterat. Vacante aũt sede Sicardus dux Beneuẽtanus, q patre mortuo tyrannicã uitam ducebat, Deusdedit montis Cassini abbatẽ a quo pecu

nias expetebat, in carcerem coniecit, q̄ in loco non sine opinione sanctitatis mortuus est.

ciij pont.

GREGORIUS .IIII.

GRegorius q̄rtus, patria Romanus, patre Iohãne, tituli sancti Marci presbyter, eo tempore pontificatum iniit, quo & Saraceni Asiã occupantes, ad sancta Palæstinæ loca Christianis aditum interclusere, & Mauri in Siciliã classe delati, ipsius insulæ magnam partẽ uastauerũt, occupato (ut dixi) Pãhormo: Nec prohibere Veneti potuere q̄ minus id facerent, eo classe rogatu Michaelis imperatoris Constantinopolitani contendẽtes. Maior enim erat Mauroꝝ classis, maiores etiã nauales copiæ. Crescebat tũ res Veneta, quæ originẽ a Venetis omnibus habuerat, eo maxime tempore, quo Hunni Attila rege Aquileiam, Cõcordiam, Altinũ, aliasq; Venetiæ puinciæ urbes ceperunt ac diruerunt, a sæuitie barbarorum solis æstuarijs & paludibus se ipsos tuẽtes. Dux Venetoꝝ Iustinianus Patricius tũ erat, cuius nomen ideo commemorare libuit, quod suis temporibus corpus sancti Marci Alexandria a mercatoribus Venetis in patriam delatũ est: ubi nũc in maxima ueneratione habetur, extructo egregio templo in celebriore urbis loco, multisq; donarijs in ipso sacello reconditis. Hinc primũ Veneti Marci imagine urbis patroni in uexillis retulere. At uero Gregorius cũ intelligeret a Venetis barbaros pelli ex insula non posse, legatos ad Lodouicum & Lotharium misit, qui eos rogarent, ut primo quoq; tempore Siculis auxilium ferrent. Tergiuersabant hi, cum dicerent id bellum ad Michaelem imperatorẽ Constantinopolitanum pertinere, se tamẽ paratos esse communi impensa communibusq; copijs rem ipsam gerere. Interea uero cum legati eade re ultro citroq; mitterentur, Bonifacius Corsicæ comes cum fratre Bertario, & auxilijs quorũdam populorum Hetruriæ, classe in Aphricã delati, inter Vticam & Carthaginem quater cũ hostibus congressus, tantam hominum stragẽ edidit, ut coacti sint Mauri, ut olim a Scipione uexati, suos ex Sicilia reuocare, q̄ patriæ laborãti auxilium ferrẽt. Hac igit̃ ratione Sicilia a barbaroꝝ manibus liberata est. Rediit itaq; ex Aphrica in Corsicam Bonifacius cũ classe uictrici ingenti præda onusta. Sunt q̄ scribant, dum omnia ubiq; in Italia pacata essent, Lotharium ægre tetẽte m q̄d Lodouicus Carolo natu minimum, cui postea Caluo cognomentũ fuit, rebus in omnibus sibi præferret, patri uincula indidisse, nec ita multo post eum liberũ dimisisse: eaq; opportunitate barbaros illectos, ex Aphrica cũ ingenti classe in Italiã delatos, Centum cellis applicuisse, urbemq; (quæ nunc ciuitas uetus appellatur) ut quidam uolunt, delesse. Atq; inde Romam mouentes, urbem ipsam cepisse, quod quidem uero dissonum est. De Centumcellis nõ negauerim. Barbaros uero urbẽ oppugnare adortos constat sed Guidone Cisalpinæ Marchione eam acriter defendẽte, incẽsis suburbijs ac basilicis Petri & Pauli uia larina, in saltũ Cassinatẽ mouentes, ubi sancti Germani oppidum & monasterium beati Benedicti in monte positum euertissent, iuxta Lyrim fluuiũ ad mare descendentes classe ab Hostia eo aduecta, Tarentum & Siciliã inuasere: atque (ut dixi) Bonifacij uirtute in patriam aciui bus bello oppressi reuocati sunt. Crediderim ego tũ Bartholomæi apostoli corpus ex Lipari Siciliæ Beneuentum translatum fuisse a Sicardo Beneuentanoꝝ principe, qui tanto bello interfuit, ne sanctissimi apostoli corpus in hostium Christiani nominis manus deueniret. Ad Gregorium redeo, q̄ tantæ modestiæ fuit, ut electus a clero populoq; Romano, non prius pontificiũ munus obire uoluit, q̄ a legatis Lodouici imperatoris ob eam causam Romã missis, qui diligenter tantã electionem discussẽrãt, cõfirmatus est. Fecerat id Lodouicus nõ superbia motus, sed ne iura imperij amitteret, quippe qui natura clemẽs & humanissimus sit habitus, quiq; iura ecclesiæ & dignitatẽ semper tutatus sit. Instituit eni ne Christi sac

Saraceni Asiam occupaue- runt.

Corpus S. Marci a Venetis mercatoribus in patriã delatũ est.

ut ulli seruituti humanæ subiecti essent; & ut unaquæq; ecclesia suos prouentus haberet, unde sacerdotes uiuerēt, ne ob inopiam rerum cultum diuinum desererent: neve ob necessitatem quæstui sese dederent. Idem præterea octingētesimo ac trigesimo dominicæ incarnationis anno, synodum multorū episcoporum habuit, excogitatam ad honorem dei & utilitatem ecclesiasticæ dignitatis: in qua quidē constitutū est, ne episcopi & clerici cuiusuis gradus, preciosas & exquisitas uestes, utpote sericas & coccinei coloris aut bracteatam ferrent: neve in digitis gemmas, nisi dū præsules sacrificant: ne in cingulis, calceis, aut crepidis aurū & argentum ferrent, quæ certe procul omni religione sunt, & magnæ incōtinentiæ ac uanitatis signa manifestissima. Vtinam nostris temporibus Lodouice uiueres. Indiget nunc ecclesia tuis sanctissimis institutis, tua censura: adeo in omnē luxum & libidinem sese effundit ecclesiasticus ordo. coccinatos & trabeatos nūc inspiceres non homines, quod leue fortasse uideretur, sed equos & iumenta, præcedente dum incedunt magno adolescentum, & altero presbyterorum agmine subsequente, non in asinis, ut Christus nostri dogmatis autor, & bene uiuendi unicum in terris exemplar, sed in equis praeferocibus & phaleratis, acsi ex hoste deuicto triumphum ducerent. De argenteis uasis, & egregia corū supellectile, deq; cibariis nō attinet dicere, cū & Siculæ dapes, & Attalica ornamēta, & uasa corinthia, si hæc inspicias, nullius precii dici possint. Quid uero ex hac intemperātia nascatur, præter mittam, ne os (ut ipsi aiunt) in cælum ponā. Ad Lodouicum redeo, qui his artibus & humanis & diuinis rebus consulens, imperii sui anno trigesimosexto moritur, sepeliturq; meritis in basilica beati Arnulphi. Hunc autē nō multo post secutus est Gregorius pōtifex, nobilitate insignis, sanctitate clarus, doctrina & eloquentia præcipuus, diligētia ac solicitudine, tum in rebus diuinis, tum in humanis admiratione dignus. Nam & populi sui commoda mirū in modum curauit: diuites in officio continendo, pauperes pascendo, desperatos solando, errātes sanis admonitionibus in uiam rectā deducendo, ecclesias quoq; multas uetustate collapsas restituit. Electos in sortem domini doctrina, & exemplo, quoad uixit, in officio continuit. Transtulit idē sanctissimus pōtifex beati Gregorii corpus: atq; eo loci collocauit, ubi nunc iacet magnis adhibitis ornamētis, quo in loco multi temporibus illis, religionis aut uoti causa excubare consueuerant. Ferunt & ab eodem corpora Sebastiani & Tiburtii à cœmiteriis, in qbus ante iacebant, ad basilicam Petri translata fuisse. Sunt qui scribāt rogatu Lodouici Gregorium sanctorum omnium celebritatē calendis nouembris instituisse, eamq; rem magnopere à Rabano monacho theologo insigni, carminibus & prosa laudatam fuisse. In his enim duobus dicendi generibus uir doctus, ut illa maxime tēpestate, satis ualebat. Commentatus est idem Rabanus & librum Paralipomenō, & Machabæos. Habuit etiam sermones satis elegantes ad populum, sed is potissimum laudatur, quem habuit in celebritate omnium sanctorū. Moritur autem Gregorius pōtificatus sui anno decimosexto, sepeliturq; in basilica Petri, ac sedes eius in morte diebus quindecim uacat.

SERGIVS .II.

Sergius secundus, patria Romanus, patre Sergio e regione quarta, eo tēpore pontificatum iniit, quo Michael imperator Constantinopolitanus moritur. Sunt qui Sergium primo quidem os porci appellatum fuisse dicant, & ob turpitudinem cognomenti, Sergii nomen sumpsisse, eamq; consuetudinem ad nostros manasse, ut qui pōtifices crearentur, suo omisso, maiorum nomina sibi inderent, licet ab oībus nō sit obseruatū. Vtcunq; est, cōstat Sergiū ex illustri familia ortū, nequaquā à maioribus suis degenerasse, adiuuantibus eius præclarū ingenium, Leone tertio, Stephano quarto, Eugenio secūdo, & Gregorio quarto: sub quorū

Nomina pontificū immutādi consuetudo.

cilij-ponē

moribus & doctrina ita uixit, ut solus mortuo Gregorio dignus haberetur qui pontificium munus obiret. Exarserat tum inter Lodouici filios tantum odium propter imperii diuisionem, ut in Antisiodorensi agro apud Frōtanicū acertime à Lodouico & Carolo contra Lotharium fratrem dimicatū sit, quo quidē multi utrinque cecidere. Lotharius enim tandem uictus, Aquisgranū cōfugit, atque inde quoque deturbatus instantibus hostibus, Viennā cum coniuge & liberis se contulit. Insecuti & eo cum exercitu fratres, ad quos quidē placandos non solum multi regni ipsius proceres, sed ex Italia quidam iussu Sergii profecti sunt, inter quos Georgius archiepiscopus Rauennas primus est habitus: qui cū secundo prælio apud Lotharium componendæ rei causa esset, ac fortuna ad Lodouicum & Carolū inclinasset, totum comitatum in prælio amittens (eo enim cum trecentis equitibus uenerat) uix solus e tanta strage fuga prolapsus est. At uero hi cōmunem totius regni calamitatē & interitum miserati, fœdera pacis in hunc modum ineunt, ut pars illa occidentalis regni, quæ à Britannico oceano usque ad Mosam flumē pertinet, Carolo obtemperaret, in eaque etiā Francorum nomen maneret: utque Lodouico Germania cōtingeret usque ad Rheni fluenta, & trans Rhenum quicquid genitor possedisset. Lotharius autem cum imperii titulo urbē Romam obtineret cū Italia & ea parte Galliæ, quæ olim Narbonensis, nūc Romana prouincia uocatur: huic autem addidere eam quoque partem, quæ inter Scaldem & Rhodanum fluuios Lotharingiæ nomē accepit à Lothario, ut arbitror. Rebus aūt ita cōpositis, Lotharius Lodouicū filiū quē regni socium asciuerat, in Italiam cum ingēti exercitu mittit: huic socios addidit Drogonem Matensem episcopū, atque alios uiros ecclesiasticos prudentia & autoritate dignos, quorum consiliis uteretur. Is autē adolescens nimia felicitate elatus, quacunque iter facit, cædibus oīa & rapinis uastat, incendit & diruit. Verum cum urbi appropinquasset, eique obuiā honoris causa Romani ciues prodiissent, deposita ferocitate illa Gallica, mitior esse cœpit, quod ei prœter sententiam ingredi urbem pacato agmine liceret. Prodeūt & obuiam ad primū lapidem sacerdotes cū crucibus, & hoc cantu, Benedictus qui uenit in nomine domini, osanna in excelsis.. Atque eū usque ad gradus sancti Petri comitantur. ibi pōtificē offendens, mutuo osculo, mutuaque salute data & accepta, ad argēteas portas simul peruenere clausas quidem. Tum pontifex, si pacato magis quam hostili animo ad nos uenisti, sique ad reip. Christianæ utilitatem magis respicis quā ad uoluptatem sæuiendi prædandive, meo iussu ingredere: sin aliter animatus es, fores ne tetigeris: nam supra caput ensem habes scelerum omniū ultorem. Cum autem bono animo esse pontificem iussisset, statim eius iussu fores patuere. Ingressi itaque pariter magna Romanorum ac Francorum multitudine tum præcedente tum sequente, cum ad altare beati Petri peruenissent, procidentes simul omnipotenti deo & apostolorum principi gratias egerunt, quod sine ullo maleficio res ex sententia acta esset pētecostes octaua. Verum cum postea à multitudine militum suburbia uastarentur, parumque abesset quin urbē prædandi causa irrumperent, octauo ex quo uenerat die uidentibus omnibus qui aderant, Lodouicum regē oleo sancto inungit, corona donat, Italiæ regē decernit. Ad quē Siginolphus dux Beneuentanus salutandi hominis causa statim uenit, quo quidem multitudine & arbores truncatæ, & pecora distracta, & segetes (ut fit) in pabulum equorum succisæ sunt. His itaque pontifex quicquid petiere, honestum præsertim, facile concessit, quo citius ab urbe discederent. Vnde Romani tyrannicæ immanitatis metu liberati, sanctissimum pontificem uerum Christi uicarium & unicum patriæ parentem prædicabant. Qui quidem adornanda templa conuersus, basilicam sanctorum Syluestri & Martini uetustate collapsam restituit, in eaque una cum ipsis confessoribus Fabiani, Stephani, Sotherii, Asterii, Ciriaci, Mauri, Smaragdi, Anastasii,

Lodouicus Italiæ rex decernitur.

Innocentij, Quitini, Leonis, Arthemij, Theodori, Nicādri corpora collocauit. Struxit & à fundamētis ad ipsi, basilicæ latus, in honorē Petri ac Pauli monasteriū, ubi cōtinuo res dinina agebat. Demū uero sanctissimus pōtifex re ecclesiastica bene ac integre gubernara, tertio pōtificatus sui anno moritur, sepelitq; in basilica Petri. Vacat tum eius in morte Romana sedes mensibus ij. diebus xv.

LEO IIII.

LEo q̄rtus, patria Romanus, patre Rhadulpho, anno incarnarionis octingētesimo quadragesimooctauo pontifex omnium cōsensu decernitur, ac merito quidē. Vir enim fuit in omni uita priuata etiā religione, innocentia, pierate, humanitate, gratia, liberalitate, doctrina ecclesiastica p̄cipue insignis. Tantæ p̄terea prudenriæ & uirtutis fuit, ut euangelij sententia, serpentis astutiā, ubi oportebat, & columbæ simplicitatē imitaretur. Tam constanti autē fama impulsus Sergius secundus Romanus pontifex, hominem totius uirtutis exemplar, ex subdiacono presbyterum creat, eundemq; titulo sanctorū quatuor coronatoꝝ præficit. Vnde postea mortuo Sergio ad lateranensem basilicā ductus, ac in sede Petri collocatus, ut uerus & dignus pōtifex ab omnibus salutatur. Exosculati sunt etiam eius pedes, qui prope aderant, morem antiquū seruantes. Sunt q arbitrantur huius sanctissimi uiri orationibus deum permotum, Saracenorū rabiē naufragio, dum onusti præda domum redeunt, cōpescuisse. Nam supetaro apud Tarentum nauali prælio Theodotio Michaelis imperatoris duce, Iraliā nemine obstante lōge ac late populari, capraq; Ancona ac direpta, uexatoq; itē Dalmatico sinu, dum læri domū redeunt, uolente deo procellis fluctuum obruūtur. Liberatus Saracenorū meru Leo, & sedilia in uestibulo atrij lateranensis posita ex marmore cōstruxit, & solarium à Leone tertio inchoatum perfecir. Instituit itē pius antistes, ut q̄rannis à cuncto clero in basilica Pauli, ipsius apostoli natali die hora uespertina celebrarerur. Mandauit præterea ne laicus quispiam presbyteriū ingrederetur, dum sacra fierēt. Habitæ etiam suo iussu eisdem ferme diebus supplicationes ad auertendam iram dei, quam frequentes terræmotus ptæ seferebant. Crucem quoq; quam Carolus Romanorum imperator Cōstantinianæ basilicæ donauerat, furto gemmis spoliatam, mirum in modū exornauit. Hunc autē rantæ sanctitatis fuisse constat, ut & basiliscum serpentem (quem latini regulum appellare possunt) suis orationibus e fornice sanctæ Luciæ uirginis in Orphea expulerit, cuius halitu & ueneno mulri mortalium perierant: & incendiū illud signo crucis extinxit, quod diu p domos Saxonum & Longobardorū uagatum, diui Petri basilicæ appropinquabat. Hoc autē factum est octaua die ab assumptione beatæ dei genirricis, qui dies postea ut festus celebrat⁹ est nō longe à basilica Laurentij mattyris extra mœnia. Eo nāq; loco ipsius uirginis templum extabat, cui munificentissimus pōtifex multa dona ex argēto aurove obtulit. Præterea uero opus musiuum basilicæ sancti Martini & Syluestri in montibus, incrustationēq; parietum à Sergio inchoatā ipse perfecit, ut epigtamma indicat, quod solum superest: nam pictura iam pridē corruit, uel incuria hominū, uel uetustate & situ. Suo quoq; iussu crux illa quæ ante pontificem à subdiacono fertur ex auro facta, gemmis ornatur, nullum genus ornamenti relinquens, quod ad dignitatē saluatoris nostri prineret. Restiruit quoq; urbis mœnia, & portas uetustate collapsas. Ad hæc uero xv. turres propugnacula urbis à fundamentis etexit: harū duas p maxime necessarias, hinc dextera, hinc sinistra Tiberis amnis posuit infra Ianiculum & Auentinum, ne subuehi naues hostium ad diripiendam urbem possent. Idem quoq; sua diligentia corpora sanctotum quatuor coronatotum inuenit, eorumq; templū in splendidiorem formā instaurauit. Sanctos ipsos sub altari collocauit, Sempronianū, Claudiū, Nicostratū, Castoriū. His addidit & corpora

Seruerí,Seuetiani,Carpophori, Victorini,Marij,Felicissimi,Agapeti,Hoppolyti,Aglæ,Prisci,Agni,Narcissi,Marcellini,Felicis,Apollinis,Benedicti,Venātij, Diogenis, Liberalis,Festi,Marcelli: Addidit & caput sancti Proti,Cæcíliæ,Alexādri,Sixti,Sebastiani,Praxedis. At uero dū his reb⁹,ut sanctissimū uirū decebat,quā diligentissime uacaret, nunciatur q; Saracenos cū magna classe diripiēdæ urbis causa aduentare,& Neapolitanos ac cæteros illius oræ maritimæ paulo post ipsi urbi auxilio futuros,ipse statim cum quanta potuit manu Hostiā proficiscitur:eoq; omnes auxiliares copias conuocat, cū hostibus dimicaturus si copiam pugnandi fecissent. Suos autem sanctissimus pontifex ad communionē primo adhortatus, ubi id obsequentissime fecissent, orationē ad deum his uerbis habuit: Deus,cuius dextera beatum Petrū ambulantē in fluctibus ne mergeretur erexit,& coapostolum eius Paulum tertio naufragantem de profundo pelagi liberauit, exaudi nos propicius, & concede,ut amborum meritis horum fideliū tuorum brachia cōtra inimicos ecclesiæ tuæ sanctæ dimicantia,omnepotenti dextera tua corroborentur & conualescant:ut de recepto triumpho nomen sanctū tuū in cunctis gentibus gloriosum appareat. His dictis,statim facto signo crucis pugnandi copiam fecit,qui ita alacriter pugnam iniere,ac si uictoriam certā sibi propositam uiderent.tandem uero post longum & acre certamen hostes superantur fugānturq;:multi in ipso prælio utpote nauali periere:plerīq; tamē uiui capti, & Romam perducti sunt. Placuit etiam ciuibus Romanis quosdam ad terrorē non longe à portu Romano uo furca suspendere, aduersante tamen Leone ob mansuetudinem & clementiam, qua potissimum insignis habebatur: sed ire obuiam multitudini,in tanto præsertim furore, nō licuit. Eorum uero opera,q uiui Romā perducti sunt,usus est Leo in restituendis ecclesijs,quas ipsi Agareni quondam diruerant & incēderant, in extruendis mœnibus, quibus uaticanū cinxit, Leoninamq; urbē de suo nomine appellauit. Idq; potissimū effecit, ne deinceps hostibus liceret ecclesiam beati Petri una uel leui incursione spoliare & incendere, ut ante cōsueuerāt. Nō caruere suis precationibus portæ. In ea enim quæ ad sanctum Peregrinum ducit, hæc erant in marmore cæsa:Deus q apostolo tuo Petro collatis clauibus regni cælestis,ligandi atq; soluendi pōtificiū munus tradidisti, cōcede ut intercessionis eius auxilio à malis nexibus liberemur,& hāc ciuitatem quam nouiter te adiuuāte fundauimus, fac ab ira in perpetuū manere securam, & de hostibus quoq; causa cōstructa est,nouos ac multiplices habere triūphos. In secunda uero porta quæ apud Hadriani molē ad prata ducit, hæc uerba inerāt: Deus q ab ipso huius mundi principio hanc sanctā catholicā & apostolicam Romanam ecclesiā ab hostibus custodire & cōfirmare dignatus es, iniquitatis nostræ chirographū propiciatus emenda,& urbē hanc quā tuo sancto nomini p apostolorū Petri & Pauli suffragia nouiter dedicauimus,ab omnibus inimicorū insidijs securā permanere concedi. Tertia aūt precatio erat in frontispicio portæ q̄ ibat ad scholam Saxonū, his uerbis: Præsta quæsumus omnipotens & misericors deus,ut ad te toto corde clāantes,intercedēte beato Petro apostolo,tuæ pietatis indulgentiam cōsequamur,ut urbs quam ego famulus tuus Leo quartus episcopus Romanus,te auxiliāte meo nomine Leoninā uocaui,nouoq; opere dedicaui, ut secura atq; illæsa permaneat, apud clementiam tuā iugiter exoramus. Hanc aūt urbē primo pōtificatus sui anno inchoatam, demum sexto absoluit:eamq; Corsis q̄ a Saraceni ex insula depulerant, incolendā dedit, assignatis uiritim agris unde uiuerēt. Sed miror in portis ipsis aliam nūc inscriptionem legi uersibus hexametris ineptis quidem,quos certe Leonis nullo modo esse arbitror, licet sub eius nomine ferant. Ex manubijs uero Saracenorū dona quædam, tum ex auro,tū ex argēto basilicis Romanis obtulit. Sunt q scribāt ei, mādato etiā basilicā sanctæ Mariæ

Oratio pōtificis prima.

Leonina urbs.

Oratio pōtificis ante portam prima.

Secunda.

Tertia.

in uia noua ædificatam fuisse, & turrim in uaticano apud sanctum Petrum, quã adhuc cernimus. Fores præterea sancti Petri ab Agarenis direptas, ex argento restituit. Synodum vij. & xl. episcoporum habuit, in q ex decretis maiorũ suorũ Anastasium presbyterũ cardinalẽ sancti Marcelli, multis criminibus conuictũ damnat, & ab ecclesia reijcit, eo maxime quod parochiam suam p annos quinq; cõtra canonũ instituta deseruerit. Colonias præterea ex Sardinia Corsicaq;, quæ pulsis Saracenis iam respirare cœperant, Hostiã cultoribus propter insalubritatem aeris & frequentes direptionis uacuam, duxit. Lothario postremo egregie satisfecit, qui delatione quorundam impulsus Romam uenerat, quod intellexerat Leonem transferendi imperiũ ad Constantinopolitanos consilia inijsse. De delatoribus in mẽdacio deprehẽsis (ut par erat) supplicium sumitur, atq; amicitia inter utrunq; integratur. Sunt q scribant Iohannem Scotũ huius tẽporibus fuisse, uirum in rebus diuinis doctissimũ, q in Franciam ueniens, regis Lodouici iussu hierarchiã beati Dionysij graeco in latinũ trãstulit, nec ita multo post (ut aiunt) a discipulis stylo cõfossus perijt. Tanti sceleris causa nusquã traditur. Ferunt itẽ Alduulphum Angliæ regẽ, ob religionem, insulam uectigalem ecclesiæ Romanæ fecisse, singulis nummis argẽteis in singulas domas quotannis collatis. Moritur autẽ Leo uir sanctissimus, & optime de ecclesia dei, deq; urbe Roma ac nomine christiano meritus, cõsilio, autoritate, diligentia, doctrina, magnificentia ꝑclarorũ operũ, anno pontificatus sui octauo, mense iij. die sexto, xvi. calẽdas Augusti, sepeliturq; in basilica Petri. Vacat tum sedes mensibus duobus, diebus xv.

Synodus septem & quadraginta episcoporum.

IOHANNES .VIII.

cvi. pont.

IOhãnes Anglicus, ex Maguntiaco oriundus, malis artibus (ut aiunt) põtificatum adeptus est. Mentitus enim sexum, cũ fœmina esset, adolescens admodum Athenas cum amatore uiro docto proficiscitur: ibiq; præceptores bonarum artiũ audiendo tantum profecit, ut Romam ueniens, paucos admodum etiã in sacris literis pares haberet, nedum superiores. Legẽdo autem & disputãdo docte & acute, tantũ beneuolẽtiæ & autoritatis sibi cõparauit, ut mortuo Leone in eius locum (ut Martinus ait) omnium cõsensu põtifex crearetur. Verum postea à seruo compressa, cum aliquandiu occulte uentrẽ tulisset, tandem dum ad lateranensem basilicam proficisceretur, inter theatrum (quod colosseum uocant) à Neronis colosso, & sanctum Clementem, doloribus circunuenta peperit: eoq; loci mortua, pontificatus sui anno secundo, mense uno, diebus quatuor, sine ullo honore sepelitur. Sunt qui ob hæc scribant pontificem ipsum quando ad lateranensem basilicam proficiscitur, detestandi facinoris causa, & uiam illam consulto declinare, & eiusdem uitandi erroris causa, dum primo in sede Petri collocatur, ad eã rem pertorata, genitalia ab ultimo diacono attectari. De primo nõ abnuerim, de secũdo ita sentio, sedẽ illam ad id paratam esse, ut q in tanto magistratu cõstituitur, sciat se non deum, sed hominem esse: & necessitatibus naturæ, utpote egerendi subiectum esse, unde merito stercoraria sedes uocatur. Hæc quæ dixi uulgo ferũtur, incertis tamen & obscuris autoribus: quæ ideo ponere breuiter & nude institui, ne obstinate nimium & pertinaciter omisisse uidear, quod fere omnes affirmãt: errarem etiam nos hac in re cum uulgo, quanquam appareat, ea quæ dixi, ex his esse, quæ fieri posse credunt. Sunt qui dicant huius temporibus beati Vincentij corpus e Valentia citerioris Hispaniæ ciuitate, à quodam monacho in pagũ albiensem ulterioris Galliæ deportatum. Dicunt præterea Lotharium iam grandem natu, sumpto monachorum habitu, filium Ludouicum imperatorem reliquisse, qui statim in Germaniam prouinciam rediens, omnes ad arma spectantes sua præsentia in officio continuit.

cæteris principibus Christiani nominis scribit. Obtēperarunt omnes mandato
pontificis. In lateranensi basilica cōciliū habetur. Multa inter se de cōponendis
ecclesiæ rebus collocuti, Cōstantinum ad se perduci iubent. Nam cum Desiderij
Longobardorum regis subornatione & Pauli cognomento Aphiartæ imperato
ris Cōstātinopolitani fraude, crebræ seditiones in populo Romano orirent, q̄d
Desiderius reuocare animos Romanorū a Carolo ad imperatorem studeret: &
interfecti pleriq; sunt, & Cōstantinus, cuius causa tot mala committebantur, ab
aduersa factione reclamante Stephano & indignante, oculis capit. Sed ire obui
am populo in furorē uerso non licet. Perductus itaq; in medium Cōstantinus &
accusatus, ꝙ nullis sacris initiatus, sedē apostolicā occupasset, omne crimen in
uim populi & quorundā facinorosorum reijcit, ꝙ se etiam inuitum coegerint pon/
tificatum obire. Cum uero in pauimento pronus & supplex iaceret ueniā petens,
commiseratione moti qui aderant, eum e medio duci iubēt: atq; ita rem integrā
in sequentem diem reijciunt maturius consulturi, quid in tali re facere oporteret.
Verum Constantinus sequēti die in cōcilium rediens, mutata sententia, ostēdit
quæ adhuc egerat, maiorum exemplo fecisse: ꝙ & Sergius Rauennatū archiepi/
scopus, & Stephanus Neapolitanorū, ex laico episcopus creatus sit. Ob hanc ue
ro impudentiam indignati, qui in concilio aderant, eum turpiter eijciētes, ad cō
ponendam rempublicam Christianā animum adiecere, abrogatis primo Cōstā
tini decretis. Institutum est autem omnium consensu, ne quisquam laicus, nisi p
gradus ecclesiasticos ascendēs, pōtificatū occupare auderet sub anathematis pœ
na. Promulgatum est item, ut q episcopatus dignitatem Cōstantini tēpore con
secuti fuerant, magistratu se abdicātes, ad pristinos ordines reciderent. Quod si
istorum uita & doctrina à populo probata fuisset, placere, ut ad sedem apostolicā ue
nientes, denuo consecrarentur. Idem de presbyteris & diaconis adiudicatum est.
Vetitum tamen est, ne qui istorū maiotes gradus attingerent: uetitos credo, ne
quid erroris, aut secta aliqua inde oriretur, tāquam ex seminario quodam discor
diæ ac seditionis. Constitutum est præterea, ut quæ Constantinus in re sacra egis
set, irrita haberent, præter baptismum & chrisma. Postremo uero abrogata syno
do Constantiniana, q̄ decretum inter Græcos fuerat, ut sanctorum simulacra &
statuæ e templis abraderent eijcerenturve: cōstitutum est, ut eædem statuæ ubi
que restituerētur, anathematizantes execrabilem & perniciosam illam synodū,
qua dei immortalis conditio peior quàm hominum fieret. Referre enim statuas
mortalium bene de rep. meritorum licet, ne ingrati uideamur, utq; eorum facta æmu
latione imitari cogamur: dei non licet, quem semper ante oculos, si fieri posset, ha
bere deberemus, si eius merita erga humanū genus, si naturæ diuinæ dignitatem
inspicimus? His uero ex sententia peractis, decretum est ut sequenti die suppli/
cationes haberentur, quibus & deo gratias agerent, & iram ipsius, siqua ex homi
num peccatis cōcepta esset, placarent. Itum est autē a lateranensi basilica ad san
ctum Petrum cum maxima omniū religione nudis pedibus, & à pontifice & ab
hominibus qui tum aderant. Nunc uero adeo refrixit pietas & religio, non dico
nudis pedibus, sed caligati & cothurnati uix supplicare dignantur. Non flent in
tereundum, uel dum sacrificatur, ut illi sancti patres: sed rident, & quidem im/
pudenter, de his etiā loquor, quos purpura insigniores facit: nō hymnos canunt,
id enim seruile uidetur, sed iocos & fabulas ad risum cōcitandum inter se narrāt.
Quid plura? q̄ quis dicacior est & petulantior, eo maiorem in tam corruptis mo
ribus laudē meretur. Seueros & graues uiros reformidat hic noster clerus. Quid
ita? quia in tanta licentia malunt uiuere, quàm bene monenti, aut cogēti obtēpe
rare, & ob eam rem Christiana religio quotidie in peius labit. Ad Stephanū uirum
sanctissimū redeo, qui peractis supplicationibus, statim quæ in cōcilio acta erāt,

& uoce apocrisarij & scripto promulgauit, pœnamq; anathematis illis proposu/it, qui abrogare auderent, quæ in sancta synodo instituerant. Verũ non ita mul to post mortuo Sergio Rauennatũ archiepiscopo, Michael eiusdem ecclesiæ scri/niarius sedem occupat, nullis sacris initiatus, adiuuãte Desiderio rege & Mauri/tio Ariminensium duce, quos Michael pecunia & largitione corruperat pulso Leone archidiacono, quem potissimũ clerus expetebat. Ausi quinetiam missis ad Stephanum legatis eum pecunia subornare, ut eundem Michaelem in ecclesia cõ firmaret: qui non modo dona reiecit, uerumetiam edictum proposuit, q̃ ille ana thematis pœna notaretur, nisi sedem relinqueret, quã contra ius fasq; occupaue rat. Tam diu tamẽ ui Rauennatum eam obtinuit, quã diu aliquid habuit & p phanum & sacrum, quod Desiderio munerum cupientissimo elargiretur. Verũ cum põtifex eo legatos suos misisset, cũ oratoribus Caroli regis ob eã rem in Ita/liam missis, admonuissentq; qd maxime pontifex expeteret, statim eiecto Micha ele Leonem deligunt, quem pontifex confirmauit. At uero cum ob hãc rẽ à Desi derio clãculum uexaretur, Carolum rogat Desiderium admoneat, ut ab iniuria inferẽda caueat. Fecit id Carolus, & quidem per diligenter, retinere tamen homi nem in officio armis non potuit, q̃ ei mortuo fratre, qui secum paribus animis bi ennio regnauerat, multa bella obire necesse fuit. Aquitanos enim, q̃d bellum pa ter inchoauerat, in potestatẽ suam redegit, Guascones domuit in Aquitania po sitos. Deinde uero transmissis Pyrenæis montibus, fusis ac fugatis Saracenis, usq; ad Bætim flumen peruenit, q̃ nunc in Hispania Saraceni Granatæ se continẽt. Interim uero Stephanus pastor quam diligentissimus, & uerus Petri successor, ac Christi imitator, q̃rto pontificatus sui anno moritur, mẽse quinto, die vij. & xx. sepeliturq; in basilica Petri. Eius autem ex morte dies nouem sedes tum uacat.

HADRIANVS .I.

xcvij põt

HAdrianus primus, patria Romanus, patre Theodoro summæ nobilitatis uiro, pontificatũ iniens, nequaquam à maioribus suis degenerauit Nã ma gnitudine animi, consilio, doctrina, & sanctitate uitæ, cũ quouis optimo pontifi ce comparari potest. Cuius amplitudinẽ Desiderius Longobardorum rex ueri tus, statim de pace ineunda & de amicitia mẽtionẽ per legatos fecit. Verum Ha drianus cognita hominis perfidia plusquam punica, in aliud tempus pacẽ distu lit. Interea uero mortuo Carolomanno, Berta eius cõiunx Hildegardæ Caroli uxori ob amplitudinẽ mariti inuidens, Adoarij cuiusdã consilio usa, cũ filijs ad Desiderium regem in Italiã cõfugit, qui eam perbenigne suscepit & q̃ se tutio/rem futurum hac ratione ab impetu Gallorum existimabat, & q̃ Francos p po/stis Carolomanni filijs, facilius sumpturos arma in Carolum regẽ, si qd in se mo ueret, arbitraretur. Verum cum obtinere ab Hadriano p̃cibus nõ posset, ut fili/os Carolomanni reges inungeret, ad uim conuersus, in Rauennates mouens diti oni Romanæ obtemperantes, Fauentiã & Comachum ui cepit. Præterat tũ Ra uennæ archiepiscopus & tribuni tres, qui primo quoq; tempore ab Hadriano au xilium petiere. Põtifex autem primo quidem Desideriũ nuncijs & literis adhor tatus est, ut suis finibus se contineret, nec ditionẽ ecclesiæ inuaderet. Deinde ue/ro ubi intellexit eum Vrbinũ, Senogalliam & Eugubium cepisse, tum magis at que magis minari, cum paulo post affuturum deum uindicẽ uiolati fœderis dice ret. Qui quidem in tantis minis nil aliud dicebat, quã põtifici in suas partes trãs/eundũ esse. Separare em̃ hoiem ab amicitia Caroli omnino nitebat, & ob hanc rẽ cũ precibus & pollicitationibus id obtinere nõ posset, minabat se urbẽ breui obses surum. Iam em̃ Spoletum cũ Aldagasio Carolomãni filio uenerat, inde tñ ad ur bẽ peruenturus (ut ipse dicebar) pacato agmine uoti gratia. Verũ Hadrianus re dactis in urbẽ reliquijs omniũ basilicarum, quæ extra urbis mœnia habebantur,

tres episcopos ad Desideriũ misit, qui ei sub anathematis pœna minarẽtur, ne ul lo modo fines Romanos attingeret. Rex igitur ueritus ne iram dei incurreret, in Cisalpinã statim rediit. Interea uero Carolus ab Hadriano de iniuria sibi illata certior factus, Desiderium p legatos admonet, ac frustra qdẽ, ut res iniuria ablatas pontifici restitueret: aliter se breui cum exercitu affuturum, ut quod spõte nollet, id ui facere cogeretur. Vtrinq; igitur magni parant exercitus, sed Carolus mirà celeritate usus, præmissa parte copiarum quæ in transitu alpiũ Iouis montẽ occuparet, cum reliquo exercitu per montẽ Cinisium in Italiam descẽdit, fusoq; ac fugato Desiderio obuiã facto, omnia longe ac late populatur & capit. Desiderius autẽ desperatis rebus tanto accepto incommodo, Papiam se recepit, uxore ac liberis Veronam missis. At Spoletini, Reatini ac Longobardi om̃es, q eas regiones incolebant, audita Desiderij calamitate Romã uenientes, se ac sua omnia Romani pontificis fidei cõmittunt, adhibito iureiurando, deposito capillo & barba, qd apud eam gentẽ maximũ ueræ deditionis signum erat. Horum secuti exemplũ Anconitani, Auximates, Firmani, pontifici se ac sua libere dedũt. Lõgobardis autem ad suos redire nolentibus, Vaticani sedes ad incolendũ concessa, quo postea ex tota Italia multi suæ gentis confluxere, istorum exemplo permoti. At Carolus relicto Bernardo patruele suo in obsidione Ticinẽsis urbis, cũ parte copiarũ Veronã proficiscitur: Quæquidem ciuitas haud ita multo post in cli/nante in partes Francoꝝ Berta ac Carolomanni filijs, deditionem fecit. Aldegisius uero Desiderij filius inde abiens, ad imperatorem Constantinopolitanũ cõfugit. Carolus aũt acceptis in deditionem omnibus ferme Trãspadanæ Italiæ urbibus, Romam petit, unà cum pontifice resurrectionis festum celebraturus: cui illi urbi appropinquãti ad tria millia iudicũ honoris gratia accurrisse, Bibliothecarius scribit: iudices eos uocãs, q nequaquã sordidis artibus impliciti essent. Expectabat hominem Hadrianus cum clero suo in gradibus sancti Petri: quem quidẽ accedentem mira beneuolentia cõplexus est, nec retinere eũ potuit, quo minus pedes suos exoscularetur. Inde post datã acceptamq; salutem, basilicã ingressi, cum ad altare apostoli simul peruenissent, iurauerunt mutuo Carolus ac põtifex, Romani ac Franci, & perpetuam se amicitiam seruaturos: & communes eorum hostes fore, qui alteram partem lacessissent. Vrbem deinde ingressus, omnes basi/licas pie admodum & religiose inuisit, ac muneribus quibusdã ornauit. Nudius uero quartus posteaquam urbem ingressus fuerat, quod dono pater Pipinus Gregorio tertio dederat, eadem ipse amplioribus priuilegijs confirmauit iureiurando interposito. Quæ quidem (ut Bibliothecarius refert) hæc sunt, quicquid in Liguria ab urbe Luna iampridẽ euersa usq; ad alpes Italiæ fines pertinet, huic ditioni additur. & Corsica insula: & quicquid Lucam & Parmã interiacet. Addit & Forumiulij cũ hexarchatu Rauennatũ, cumq; Beneuentano & Spoletino du/catu. His autẽ rebus ita compositis, Carolus cũ bona Hadriani gratia in Trã/padanam rediens, sexto mense postea quam obsideri cœpta est, Papiam deditionẽ occupat. In Desiderium autem clementia usus, hominem spoliatũ regno, nõ eti/am uita, Lugdunum cum uxore & liberis exulatum mittit. Versus deinde Arachim Beneuentanum principẽ Desiderij generum, qui eius furores iuuerat, ho/minem pacem petere breui coegit, duobus filijs obsidibus datis. At ubi rodum iter in Cisalpinam facit, ad Cassinũ diuertens religionis causa, omnia monasterij dona ab alijs principibus diuo Bñdicto data cõfirmauit. Atq; ita sedatis in tota Italia rebus, ppositisq; Cisalpinæ firmissimis psidijs, cũ magna pda & gloria in pa/triam reuertit, Caroli fratris uxorẽ & liberos secũ ducens, quos quidẽ semp in honore habuit. Paulum quoq; Lõgobardum Aquileiẽsis patriarchatus diaconũ, Desiderio ob doctrinam & ingeniũ admodum charũ, secum in Galliam ducens,

libertate donauit: in precioq; aliquandiu habuit. Verum cum postea cõpérisset hominem Desiderij libertatẽ quærere, eum in Diomedis insulam relegauit, unde post aliquot annos aufugiens, & ad Arachim perueniens, rogatu Adelpergæ Desiderij filiæ & Arachis uxoris, Eutropij historiæ duos libros addidit, à Iuliano principe usq; ad primi Iustiniani tẽpora omnia perscribens. Mortuo inde Arachi, Cassinense cœnobium ingressus, reliquum uitæ sanctissime usq; ad mortem ducens, sæpe ad Carolum regẽ literas elegantes, & humanitatis plenas scripsit, ab eodemq; à quo fuerat ob literaturã seruatus, uicissim accepit. Lõgobardi ita, quæ quarto & ducentesimo anno postquam in Italiam uenerant, regnum amisere, anno domini septingentesimo septuagesimo sexto. Carolus autẽ nulla interposita mora in Saxones idololatras, qob eius in Italiam discessum rebellauerant, mouet, eosdemq;, quibuscum ad triginta annos bella gesserat, uincit, & fidem Christi omnino suscipere cogit. Conuersus deinde in Hispanos, à nostra quoq; fide alienos, Pampalunam & Augustam uicaptas militibus diripiendas cõcessit. Neq; Hispanis pacem & quietem daturus erat, nisi ipsi quoq; integre fidem Christi recepissent. In Galliã uero tum quoque rediens, rebus ex sententia gestis, dum Pyrenæos trãsit, in Guasconum insidias incidit: & in prælio licet se acriter tutatus sit, Anselmum tamen & Egibardum summos in bello duces amisit. Sunt qui eo quoq; prælio cecidisse scribant Rolandum Caroli ex sorore nepotem, post editã ingentem hostium cædem & stragem. Perierit ne siti (ut aiunt) an uulnere, haud satis cõstat. Vascones uere tandẽ à Carolo superati, defectiõis ac perfidiæ meritas pœnas dedere. Mouent bellũ in Frãcos Taxillo Baiouariæ dux Desiderij gener, solicitatis Hunnis, quod quidem celeritate sua prius pene Carolus confecit, quàm inchoatũ sit: huic quoq; pacem nõ negauit acceptis prius obsidibus. Dũ hæc in Gallia gererentur, Cõstantinus in oriente imperator elephantiæ morbo, correptus, unde fortasse nata est illa de lepra magni Cõstantini uana opinio ob similitudinem nominis, moriens Leonem quartum imperatorẽ reliquit, q adeo gemmis delectarus est, ut direpto sacrario sanctæ Sophiæ, coronam magni põderis ac precij sibi constituerit: qua quidẽ ita frequenter utebatur, ut aut ꝓpter pondus, aut ob frigiditatẽ lapillorum subito morbo correptus sit. Idem quoque accidisse nostra ætate Paulo secundo putauerim, qui adeo his muliebribus delinimẽtis delectatus est, cõquisitis undiq; magno precio gemmis, & exhausto pene ecclesiæ Romanæ ærario, ut quotiescunq; in publicũ prodiret, Cybeles quædã phrygia ac turrita, nõ mitrata, uideretur. Hunc ego ortam tũ sudore præpinguis corporis, tum gemmarum pondere apoplexiam illã puto, qua correptus subito mortuo interijt. Leone itaque mortuo, Irene eius uxor & filius Cõstantinus sextus imperium accipientes, concilio trecentorum & quinquaginta episcoporum in Nicena urbe secundo habito instituere, ut qui sacras imagines delendas dicerent, perpetuo anathemate notarentur. Quam quidẽ constitutionem Constantinus adolescens patris flagitia secutus, quorundam improborum suasu, õn ita multo post & abrogauit, & matri omnino administrationẽ imperij abstulit. Repudiata deinde uxore, Theodoram eius ancillã corona imperij augustiorem redditam, in suos complexus traduxit. Subornauit & duces suos, quos in Italia habebat cõtra finitimos: hos quidem unico nuncio sua autoritate Carolus in officio contiuuit, ꝗ tum in Sclauos & Hunnos (quos Vngaros merito dicemus) copias mouerat, quod horum incursionibus circa Danubium uexarentur omnia, quibus certe ꝑdomitis, in Franconiam duxit maiorũ suorum natale solũ: unde Francæ nomen sumpsere. Qua quidem prouincia haud magno negocio in potestatem suam redacta, biennio post Theophylacius & Stephanus episcopi insignes Hadriani nomine synodum Francoꝝ Germanorũq; episcopoꝝ habuere: in qua & synodus

(quam septimã Græci appellabãt) & hæresis Feliciana de tollendis imaginibus abrogata est. Hadrianus uero opera & autoritate Caroli à terrore bellico secu/rus, ad exornandã urbē sacrasq; basilicas animũ adijcit. Nã & corpus beati Pauli laminis argenteis inclusit: & altare Petri, pallio exornauit auro intertexto, in quo depicta historia inerat, quemadmodum angelus beatũ Petrum è uinculis libera uerat. Restituit item & strauit marmoribus Pauli apostoli atriũ, iam antea uetu state collapsum. Instituit item, ut singulis diebus centũ pauperes in atrio Latera nensi pascerentur, in quo etiam discumbentes pauperes picti cernebantur. Resti tuit præterea magna impensa aquæductus quosdam & uetustate & hostium ma leficio collapsos: Alphentinũ potissimum ductũ, iam antea ab Augusto uia Clau dia ex lacu Alphentino duobus ac uiginti millibus passuum in subiacentē trãsti berinam regionem magis ad usum hortorũ, naumachiæ, thermarumve, q̃ ad potum, cum aqua illa insalubris haberet. Sabatinum uero ex lacu sabatino no/men ducens, quem quidem lacum alio nomine angularem appellant, à tribus an gulis, quos præ se fert, uia aurelia in uaticanũ duxit, ut eo uterent sacerdotes be/ati Petri, tum ad usum basilicæ, tum ad lauandos Christi pauperis, q in paschate eleemosynam accepturi lauabant ad imitationem apostolicæ doctrinæ & religi onis. Molendi quoq; usum ea aqua interdum præstabet, e Ianiculo in planum ca dens. Sabatinum autem lacum angularem etiam appellatum fuisse declarat em ptio Polæ Rutiliæ, q fundũ hac ratiõe in ripa lacus sabatini uel angularis emit, ut quicquid agri ex hausto lacu desiccaretur, id fundo Polæ adiudicaret, quaqua uersum fundus tenderet. Restituit & Iuliã à duodecimo lapide uia Latina in ur/bem ductam. quæ qdem (ut ait Frõtinus) Tepulæ ex agro Tusculano ductæ ri uum intercipit. Ita uero Claudiam formã reparauit uia sublacensi cõceptam ad trigesimum octauum lapidē ex duobus fontibus amplissimis, ut eius aquæ pars in baptisterium saluatoris ad lateranum deriuaret. restituit etiã uirginis formã ab octauo lapide uia collatina in urbē introductam. Tecta quoq; multarũ basili carũ ob uetustatem ruinam minantia, resarsit. Dum uero his operibus detinetur Hadrianus, adeo in immensum excreuit Tiberis, ut & portam flamineã à funda mentis euerterit, & pontem Antonini Pij, quem olim sublicium uocarunt, inter Ianiculum & Auentinũ, & multa urbis ædificia demolitus sit, secũ & arbores & segetes & urbis ornamenta trahens. In tanta autē calamitate hac diligentia Ha drianus usus est, ut p uicos nauiculas mitteret, unde cibaria ob excrescētiã aquæ egredi domo nequeuntibus subministrarent. Eos præterea q tanta calamitate magis ac magis uexati fuerant, & uerbis & muneribus cõsolatus est. Turres & ur bis muros collapsos restituit, centum auri libris in eo sumptu expensis. Quid plu ra? nil prætermisit in uita Hadrianus, q̃d ad bonum principem, & ad optimum põtificem pertineret. Nam & religionem Christianam, & libertatem ciuium su orum & uitam pauperum, pupillorum, uiduarũ acerrime tutatus est. Morit aũt pontificatus sui anno tertio & uigesimo, mense decimo, die decimo septimo, sepe liturq; magna cum laude in basilica Petri sexto calendas Ianuarij.

Synodus septima abrogata & hæresis Feliciana.

Tiberis inūdatio.

LEO .III.

xcviij. põtifex.

LEo tertius, patria Romanus, patre Azzupio, pontifex creatur, ac merito q dem. Ab ineunte enĩ ætate ita erat educatus & eruditus disciplina ecclesi/astica, ut dignus esset q cæteris anteferret. Fuit præterea uir castus, integer, pudi cus, facundus. Doctorũ uirorum ita amator, ut eos undiquaq; ad se præmijs alli ceret, eorumq; cõsuetudine mirum in modum delectaretur. Præterea uero ægro tos uisere, eosq; ad patientiam adhortari, eleemosynas indigentibus præbere, de speratos consolari, errantes in uiam rectam deducere, prædicationibus, admoni tionibus, quibus plurimũ ob eloquentiam & doctrinam ualebat, ei peculiate fuit.

homo certe ita mitis ingenij, ut omnes diligerat, neminem odio haberet, tardus ad iram, ad miserendum promptus, insignis pietate, fortissimus rerum ecclesiasticarum, honorisq; diuini procurator & defensor. Creatur itaq; (ut dixi) pontifex uno omnium cõsensu in natalicijs Stephani protomartyris, sequentiq; die acclamantibus omnibus præ fauore in sede Petri collocatur. Iisdem uero tẽporibus Cõstantini imperatoris mater Irene, filij flagitia nequaquã ferens, impellẽtibus quibusdam ciuibus Constantinopolim reuertitur, ac Cõstantinum captũ oculis in carcerem conijcit: ubi & merito tanquã sacrilegus minimæq; pietatis, qppe qui matrem relegauerat, uitam finiuit. Interim uero cũ Carolus multis rebellãtibus undiq; lacesseretur, Pipinum filiũ in Vngaros misit: quos quidem grauibus prælijs superatos, tandem ad deditionẽ compulit. Adelphonsus autem Asturiæ & Galleciæ rex, acceptis à Carolo auxiliarib. copijs, superatisq; Saracenis, Vlyxibonam ui cepit. q uero in pſidio Barchinonæ erãt, Carolo, audita Adelphonsi uictoria, se confestim dedunt. Superantur & Bauari, q Forojulianos uexabant ab Henrico Caroli præfecto. Interea uero Leo tertius dũ supplicationes à beato Gregorio institutas, Romæ agit cum populo & clero, Paschalis primicerij & Campuli presbyteri fraudibus apud ædẽ beati Syluestri captus, ac põtificali amictu priuatus, multisq; uerberibus adeo cæsus, ut oculis & lingua captus putaret, in monasterio sancti Erasmi in uincula cõijcitur: unde postea Albini cubicularij industria custodes fallẽs, in uaticanum sese proripuit: ibiq; tandiu latuit, quoad Vinigisius Spoletinorũ dux clanculum accersitus, eum incolumem Spoletum perduxit, cohortibus militum in itinere stipatum, ne aliqua hostium ui obrueret. At seditiosi cum sæuire in Leonem & Albinum non possent, eorũ domos à fundamẽtis, diruunt. Iidem quoque (adeo audaces erant & temerarij) ad Carolũ, qui tum bellum cõtra Saxones gerebat, quoq; Leonem profectum intellexerant, accusandi hominis causa peruenere. Verũ Carolus reiecta in aliud tempus disceptatione, pontificem cum egregio comitatu Romam mittit, se eo breui peruenturũ pollicitus, componendarum rerum Italicarum gratia. Leoni uero ad pontem miluium honoris & gratulationis causa clerus ac populus Romanus obuiã factus, uirum sanctissimum in urbem introducunt. Carolus autẽ nõ diu immoratus per Magũtiacos in Belgis positos, Noricumq; montẽ in Forumiulij descẽdens, Taruisinos graui supplicio afficit, quod Henricum præfectum occidissent. Creato uero in huius demortui locum altero, Rauennã primo, mox Romam expectatus proficiscitur. Vrbem ingredienti omnia certe, & merito quidem honoris genera adhibita sunt. Octauo autem die postea quã urbẽ ingressus fuerat, in basilica Petri astante populo & clero, episcoporum omnium, qui eo ex tota Italia & Francia conuenerãt, sententias de uita & moribus pontificis rogat. uerum ab omnibus una uoce responsum est, sedem appstolicam omnium ecclesiarum caput, a nemine (laico præsertim) indicari debere. Omissa autem ob tam graue responsum à Carolo quæstione, Leo pontifex qui id iudicium maxime expetebat, suggestum cõscendens, ac euangelia in manibus retinens, iureiurando affirmauit se omnium rerum, quæ sibi obijcerent, insontẽ esse. Fuit is dies idibus decembris salutis anno octingentesimo. Dum hæc autẽ Romæ agerentur, Pipinus mandato patris Beneuẽtanos duce Grimoaldo finitimos suos uexantes aggressus, magnis cladibus ita pdomuit, ut ægre se mœnibus tuerentur: cui bello Vinigisiũ Spoletinum ducem præficiens, ad patrem reuertitur imperij coronam breui sumpturum. Nam pontifex Carolo optime de ecclesia dei merito aliquam gratiam relaturus, cum uideret imperatores Cõstantinopolitanos ægre id nomẽ tueri, ac ob eam rem urbem & Italiã ipsam magnas calamitates passam, in basilica Petri post solennia sacra, populi Romani scito ac precibus ipsum Carolum magna uoce imperatorem de

Irene Constantini imperatoris mater.

Sedes apostolica oim ecclesiarum caput.

cernit, ac diademate donat, tet acclamāte populo Romano: Carolo Augusto a
deo coronato magno & pacifico imperatori uita & uictoria. Pōtifex item hominē
inunxit unà cum Pipino filio, quem Italiæ regem solenni decreto pronunciauit.
Accepta itaq; imperij potestate Carolus, Campulum & Paschalē coniurationis
reos, capite plectendos censet. At pontifex omni ex parte clemens, a Carolo rege
tamen obtinuit, ut his uita condonaretur, in Franciamq; tantummodo relegarē
tur. Post hoc uero fuere q Carolo suaderent, ut omnes Longobardas Italia expel
leret. Verum cum id nequaquam tutum uideretur, q̄d multis Italiæ populis san
guine & affinitate cōiuncti essent, censuere simul & Carolus & Leo, Lōgobardo
rum nomē ibi tantummodo remaneret, ubi ea gens præcipue sedē habuisset. Pi
pinus autem cum in Samnium redisset, frustraq; per aliquot menses Beneuētum
oppugnasset, Theate se cōferens, oppidum ui captum incēdit ac diripit. Inde Or
tonam & Luceriam mouens, eas ciuitates timore perculsas in deditionem statim
accipit, ac Grimoaldum Beneuētanum ducem Luceriæ capit: qui nō ita multo
post dolore animi perijt. Interea uero Constantinopolitana imperatrix missis in
Italiam legatis, cum Carolo pacem & fœdus init, imperiumq; his terminis diui
sit, ut Irene ea Italiæ parte potiret, quæ ad dexterā Neapoli incipiens, ad sinistrā
Siponto (quæ urbs nunc Manfredonia dicitur) infero superoq; mari claudit unà
cum Sicilia. Reliqua uero Italiæ pars Carolo ipsi ex fœdere obtigit, ea tamen loca
semper excipio, quæ ditionis ecclesiasticæ habebant. At Nicephorus patricius
ægre ferens Irene mulieris imperium, cum eam dolo captam Lesbum in exiliū
misisset, fœdus iam antea initum per legatos cum Carolo renouat, qui tum Saxo
nes toties deficientes, migrare in Franciam cū uxoribus & liberis compulit, eos
in itinere cum legionibus subsequēs, ne quid maleficij inter eundum committe/
rent. At Leo cum seditionibus semper uexaret, ad urbe discedens, Mantuā pro/
ficiscitur ad uisendum Christi sanguinē, q tum miraculis magno in precio erat.
Is autem a Mantuanis perbenigne susceptus, approbato Christi sanguine obse
quentia miracula, ad Carolum proficiscitur, ut hominem ueritatis cognoscēdæ
cupidum, eius rei certiorē faceret: simulq; etiam ut de componēdis rebus Italicis
inuicem colloquerentur. Rediens deinde in Italiam, adiuuante Pipino rege, mā
dato patris, de coniuratis quibusdam & seditiosis non sine clementia supplicium
sumpsit. Carolus autem iam senio grauis, cū intellexisset Pipinum, quem (ut di
ximus) Italiæ regem præfecerat, Mediolani mortuum esse, Lodouicū filium mi
norem natu, Aquitaniæ regem & imperij successorem, Bernardū uero nepotem
Italiæ regē declarat, eiq; mandat ut Lodouico rebus in omnibus obtemperet. Fi
nes imperij hos esse uoluit: in Gallia Rhenā ac Ligetim, qui in Celtis oriens, eos
a Biturigibus diuidit: in Germania uero Danubium & Sau fluuios: his aūt pro
uincijs Aquitaniam, Guasconiam, magnā partem Hispaniæ, cisalpinā Galliā,
Saxoniā, utrāq; Pannoniā, Istriā, Tiburtinos addidit: maritima uero Dalmatiæ
imperio Constantinopolitano subiecta erant. Rebus autem ita compositis, dum
Aquisgrani esset ualetudinis causa, ꝑpter aquas calidas, quæ ibi scaturiūt, febre
ac dolore laterum moritur, ætatis suæ anno secūdo & septuagesimo, quinto calen
das februarij: salutis uero anno octingentesimo ac quintodecimo. eius autem cor
pus nullo non genere honoris adhibito, in templo beatæ uirginis, quod ipse ma/
gnis sumptibus Aquisgrani extruxerat, sepelitur, hoc addito epigrammate:

MAGNI CAROLI REGIS CHRISTIANISSIMI, RO/
MANORVMQVE IMPERATORIS CORPVS HOC
SEPVLCHRO CONDITVM IACET.

Fuit autem Carolus, si eius res gestas tum domi tum foris inspicis, tātæ amplitu
dinis & integritatis imperator, ut postea neminem superiorem, nedum parem ha

buerit. adeo autem (cum ei pocium liceret) studijs literarū delectatus est, ut primus (suadente tamen Albino) gymnasium Parisiense instituerit. Tres autē mēsas argenteas habuit, quarum unam (in qua urbs Cōstantinopolitana insculpta erat) basilicæ beati Petri, aliā (ubi imago urbus Romæ cernebatur) ecclesiæ Rauennati dono dedit. Tertiā filijs reliquit, ubi inerat orbis terrarum descriptio. Sunt item qui scribant hanc aureā fuisse. At uero Leo pontifex restituto sancti Pauli tecto, quod terræmotu conciderat, ædificatoq; a fundamentis apud sanctum Petrum amplissimo hospitali, q̄d Græci xenodochion uocant, necnō institutis triumdierum supplicationibus ante diem ascensionis, quibus prima die ab ecclesia dei genitricis ad Præsepe ad basilicam Cōstantinianam, secunda ab ecclesia beatæ Sabinæ martyris ad sanctum Paulum, tertia a sancta cruce in Hierusalem ad Laurentium extra muros ibatur, moritur primo ac uigesimo pontificatus sui anno, quo etiam cometes apparuit (ut nonnulli putant) tantæ calamitatis indiciū. Sepelitur autem in basilica Petri pridie idus Iunij, eius in morte sedes tum uacat diebus decem.

STEPHANVS .IIII.

xcix. p.

STephanus q̄rtus, patria Romanus, patre Iulio, pōtificatus sui mēse tertio ad Lodouicum imperatorem in Gallias proficiscitur: quam ob rem autē id fecerit, haud satis constat. Sunt tamen qui coniectant, id ab eo factum ad uitandā seditionē & reliquias campulianæ cōiurationis, quæ iam inualescebat mortuo Leone. In aurelianis tunc erat Lodouicus imperator cognomēto Pius: qui ubi intellexit pontificem aduentare, statim ei honoratissimū quenq; obuiam misit, maxime uero Theodolphum aurelianorum episcopum, cum clero & magna populi parte. Ipse uero ad primum lapidem prodiens, cum hominē uidisset, ex equo descendit: atq; eum, data acceptaq; salute, cū maxima ueneratiōe in urbē introducit, præcedente clero, ac sæpe carmen repetente, Te deum laudamus. Erat enim Stephanus ex nobili genere ortus, tātæ doctrinæ & integritatis, ut facile apud omēs sanctitatis nomē nācisceret: q̄ppe qui sub duobus sanctissimis uiris Hadriano & Leone educatus, rationē bene ac beate uiuendi didicerat. In urbē introductus, sustentante eum imperatore propter impetum multitudinis studio uidendi concurrentis, in regiam diuertit, ubi & sæpe cum imperatore de componendis Italiæ rebus collocutus est: & ita se mutuo conuiuijs excepere, ut raro alter sine altero cōuiuaretur. Retinuisset hominem apud se diutius imperator, nisi tū grauibus implicitis bellis, sese obijcere hosti necesse fuisset. Nam & Vascones ab imperio defecerant, quos breui in potestatem suam redegit. Britones res nouas molientes, armis inc[illegible]icio continuit, & conuentu Aquisgrani habito, legatis Saracenorum Cæsaream Augustam incolentium pacē cōcessit. Abiturus itaq; Stephanus ad imitationem saluatoris nostri, q etiam inimicis pepercit, a Lodouico impetrauit, ut exulibus omnibus & captiuis, quos sceleris conuictos in Leonē admissi Carolus mulctauerat, redire ad urbem Romam liceret. Secum quoque detulit crucē magni pōderis magnæq; æstimationis, quā Lodouicus sua impensa beato Petro dicauerat. At uero sanctissimus pontif. x ad urbem rediens, septimo pontificatus sui mense uita functus, in basilica Petri sepelitur. Sedes autem eius morte dies undecim tum uacat.

PASCHALIS .I.

c. pont.

PAschalis patria Romanus, patre Bonoso, nulla interposita Imperatoris autoritate pontifex creatur, hanc ob rem ubi pontificatū inijt, statim legatos ad Lodouicum misit, qui eius rei culpam omnē in clerum & populum reijcerent, q ab his ui coactus esset pontificium munus obire. Accepta hac satisfactione Lodouicus respondit populo & clero, maiorū instituta & pacta seruanda esse, cauerent

tifex crearetur, eo maxime tempore q̄ Lotharius in Italiā ueniens, magistratum delegit, qui populo Romano ius diceret. Romani enim imperāte Carolo ac filijs, libertate aliqua post longam & grauem seruitutē usi sunt. Interim uero Lodoui cus cū quadraginta diebus ferro ac flāma Britanniā uastasset, acceptis obsi dibus Rhotomagū petit, ubi Michaelis Cōstantinopolitani imperatoris oratores audit, eum consulentes, quid de sacris imaginibus faciendum censeret, abolēdæ ne, an restituendæ uiderētur. Hos aūt ad pontificem reiecit, cuius maxime interes erat ea de re decernere. Bulgaros deinde Pannonias inuadētes primo quidem re/ pulit: ueꝝ cum Haydo Aquitaniæ præfectus rebellasset, Abderamanni Sarace noꝝ regis auxilijs fretus, omittere tantum bellum necesse fuit. hanc ob rem Bul/ gari per medias Pannonias in Dalmatiā infesto agmine penetrarunt. Sed ante/ quam Lodouicus in Haydonem mouisset, magnam Hispaniæ partem deficiēti bus populis iam occupauerat, dimissa circūquaq; classe, quæ maritimas ciuitates uexaret. Solus autē Bernardus Barchinonensiū comes terra mariq; uexatus, in imperatoris fide permansit. At Eugenius dignitate corporis & præstantia animi insignis, spretis rebus omnibus humanis, uel potius fortunæ bonis, ad munificen tiam & liberalitatem uersus, adeo rem frumentariam curauit, ut nullibi uilius q̄ Romæ annona uenderet. Præterea uero paupeꝝ, pupillorum, uiduarum cau sas & uitam ita tutatus est, ut ab omnibus merito pauperum pater diceret. Hoc autem genere uiuendi, & ante pontificatū usus est: & dum beatæ Sabinæ in Auē tino presbyter esset, quam pontifex in meliorem postea cultū restituit: & dum ba silicæ Lateranensis archipresbyter esset, q̄ ex loco deinceps tantæ integritatis & modestiæ fuit, ad pōtificatum omnium suffragijs traductus est. Huius præterea opera precibus captiui omnes & exules ex Gallia tandem ad urbē rediere, quos bonis paternis & fortunis omnibus spoliatos, suis facultatibus sustentauit, & in ui ta retinuit. Per eum quoq; nō stetit, quo minus Sico dux Beneuentanus Neapoli tanos obsidione solueret, q̄s rum uehementer premebat: unde beati Ianuarij cor pus Beneuentum transtulit, & in maiori basilica cum Desiderio & Festo honori fice collocauit. Siconem nanque mouere in Saracenos pontifex adhortabatur, q Panhormum in Sicilia iam ceperant. Cū his itaque artibus in pontificatu annis quatuor uixisset, moritur pontifex optimus collachrymantibus omnibus, & suā uicem potius quàm mortē sanctissimi uiri dolētibus, cum mors ei ad felicitatem uia optatissima esset, sepelitur autem in basilica Petri apostolorum principis.

VALENTINVS .I. *cij pont.*

VAlentinus patria Romanus, patre Leontio, tātæ uirtutis & sanctitatis fuit, ut nondum presbyter, sed diaconus summum pontificatus gradum merue rit: nec mirum, quippe cum apud Paschalem & Eugenium uiros sanctissimos & doctrinam & rationem bene ac sancte uiuendi à teneris annis usque ad maturā ætatem didicerit. Nō ludis, nō iocis, aut uoluptatibus intentus, ut pleriq; omes adolescentes facere consueuerunt, sed doctrinam & beate uiuendi normam ex le/ ctione ueterum, & exemplo sanctoꝝ pontificum sumēs. Fuit præterea in homi ne tanta ingenij dexteritas, tanta eloquentia, ut facile quod uellet suaderet & dis suaderet: nil nisi sanum, & quod doctrinam saperet ac modestiam, proponens. Postremo autem pietate, clementia, liberalitate, tū in uita priuata, tum in ponti ficatu, nulli maioꝝ secundus est habitus. Has ob res omnium cōsensu pontifex creatus, meritis hominū qui iumerant id fortasse exigentibus, q̄dragensimo pon tificatus sui die morit, ac in basilica Petri sepelitur, conquerentibus omnibus eum hominem sibi morte sublatū esse: quo stāte labefactari Romana libertas & Chri stiana religio uix poterat. Vacante aūt sede Sicardus dux Beneuētanus, q patre mortuo tyrannicā uitam ducebat, Deusdedit montis Cassini abbatē a quo pecu

nias expetebat, in carcerem coniecit, q̃ in loco non sine opinione sanctitatis mortuus est.

ciiij pont.

GREGORIVS .IIII.

Saraceni Asiam occupaverunt.

GRegorius q̃rtus, patria Romanus, patre Iohãne, tituli sancti Marci presbyteri, eo tempore pontificatum iniit, quo & Saraceni Asiã occupantes, ad sancta Palæstinæ loca Christianis aditum intercluserę, & Mauri in Siciliã classe delati, ipsius insulæ magnam partẽ uastauerũt, occupato (ut dixi) Pãhormo. Nec prohibere Veneti potuere q̃ minus id facerent, eo classe rogatu Michaelis imperatoris Constantinopolitani contendẽtes. Maior enim erat Maurorũ classis, maiores etiã nauales copiæ. Crescebat tũ res Veneta, quæ originẽ a Venetis omnibus habuerat, eo maxime tempore, quo Hunni Attila rege Aquileiam, Cõcordiam, Altinũ, aliasq; Venetiæ puinciæ urbes ceperunt ac diruerunt, a sæuitie barbarorum solis æstuarijs & paludibus se ipsos tuẽtes. Dux Venetorũ Iustinianus Particius tũ erat, cuius nomen ideo commemorare libuit, quod suis temporibus corpus sancti Marci Alexandria a mercatoribus Venetis in patriam delatũ est: ubi nũc in maxima ueneratione habetur, extructo egregio templo in celebriore urbis loco, multisq; donarijs in ipso sacello reconditis. Hinc primũ Veneti Marci imagine urbis patroni in uexillis retulere. At uero Gregorius cũ intelligeret a Venetis barbaros pelli ex insula non posse, legatos ad Lodouicum & Lotharium misit, qui eos rogarent, ut primo quoq; tempore Siculis auxilium ferrent. Tergiuersabant hi, cum dicerent id bellum ad Michaelem imperatorẽ Constantinopolitanum pertinere, se tamẽ paratos esse communi impensa communibusq; copijs rem ipsam gerere. Interea uero cum legati ea de re ultro citroq; mitterentur, Bonifacius Corsicæ comes cum fratre Bertario, & auxilij quorũdam populorum Hetturiæ, classe in Aphricã delati, inter Vticam & Carthaginem quater cũ hostibus congressus, tantam hominum stragẽ edidit, ut coacti sint Mauri, ut olim a Scipione uexati, suos ex Sicilia reuocare, q̃ patriæ laborãti auxilium ferrẽt. Hac igit ratione Sicilia a barbarorũ manibus liberata est. Redijt itaq; ex Aphrica in Corsicam Bonifacius cũ classe uictrici ingenti præda onusta. Sunt q̃ scribant, dum omnia ubiq; in Italia pacata essent, Lotharium ægre ferẽtem q̃d Lodouicus Carolo natu minimum, cui postea Caluo cognomentũ fuit, rebus in omnibus sibi præferret, patri uincula indidisse, nec ita multo post eum liberũ dimisisse: eaq; opportunitate barbaros illectos, ex Aphrica cũ ingenti classe in Italiã delatos, Centum cellis applicuisse, urbemq; (quæ nunc ciuitas uetus appellatur) ut qdam uolunt, delesse. Atq; inde Romam mouentes, urbem ipsam cepisse, quod qdem uero dissonum est. De Centumcellis nõ negauerim. barbaros uero urbẽ oppugnare adorios constat: sed Guidone Cisalpinæ Marchione eam acriter defendẽte, incẽsis suburbijs ac basilicis Petri & Pauli uia latina, in saltũ Cassinatẽ mouentes, ubi sancti Germani oppidum & monasterium beati Benedicti in monte positum euertissent, iuxta Lyrim fluuiũ ad mare descendentes classe ab Hostia eo aucta, Tarentum & Siciliã inuasere: atque (ut dixi) Bonifacij uirtute in patriam aciui bus bello oppressis reuocati sunt. Crediderim ego tũ Bartholomæi apostoli corpus ex Lipari Siciliæ Beneuentum translatum fuisse a Sicardo Beneuentanorũ principe, qui in tanto bello interfuit, ne sanctissimi apostoli corpus in hostium Christiani nominis manus deueniret. Ad Gregorium redeo, q̃ tantæ modestiæ fuit, ut electus a clero populoq; Romano, non prius pontificiũ munus obire uoluit, q̃ a legatis Lodouici imperatoris ob eam causam Romã missis, qui diligenter tantã electionem discusserãt, cõfirmatus est. Fecerat id Lodouicus nõ superbia motus, sed ne iura imperij amitteret, quippe qui natura clemẽs & humanissimus sit habitus, quiq; iura ecclesiæ & dignitatẽ semper tutatus sit. Instituit enĩ ne Christi ser

Corpus S. Marci a Venetis mercatoribus in patriã delatũ est.

ui ulli seruituti humanæ subiecti essent; & ut unaquæq; ecclesia suos prouētus haberet, unde sacerdotes uiuerēt, ne ob inopiam rerum cultum diuinum desererent: neve ob necessitatem quæstui sese dederent. Idem præterea octingētesimo ac trigesimo dominicæ incarnationis anno, synodum multorū episcoporum habuit, excogitatam ad honorem dei & utilitatem ecclesiasticæ dignitatis: in qua quidē constitutū est, ne episcopi & clerici cuiusuis gradus, preciosas & exquisitas uestes, utpote sericas & coccinei coloris aut bracteatam ferrent: neve in digitis gemmas, nisi dū præsules sacrificant: ne in cingulis, calceis, aut crepidis aurū & argentum ferrent, quæ certe procul omni religione sunt, & magnæ incōtinentiæ ac uanitatis signa manifestissima. Vtinam nostris temporibus Lodouice uiueres. Indiget nunc ecclesia tuis sanctissimis institutis, tua censura: adeo in omnē luxum & libidinem sese effundit ecclesiasticus ordo. coccinatos & trabeatos nūc inspiceres non homines, quod leue fortasse uideretur, sed equos & iumenta, præcedente dum incedunt magno adolescentum, & altero presbyterorum agmine subsequente, non in asinis, ut Christus nostri dogmatis autor, & bene uiuendi unicum in terris exemplar, sed in equis praeferocibus & phaleratis, acsi ex hoste deuicto triumphum ducerent. De argenteis uasis, & egregia corū supellectile, deq; cibarijs nō attinet dicere, cū & Siculæ dapes, & Attalica ornamēta, & uasa corinthia, si hæc inspicias, nullius precij dici possint. Quid uero ex hac intemperātia nascatur, præter mittam, ne os (ut ipsi aiunt) in cælum ponā. Ad Lodouicum redeo, qui his artibus & humanis & diuinis rebus consulens, imperij sui anno trigesimosexto moritur, sepeliturq; meritis in basilica beati Arnulphi. Hunc autē nō multo post secutus est Gregorius pōtifex, nobilitate insignis, sanctitate clarus, doctrina & eloquentia præcipuus, diligētia ac solicitudine, tum in rebus diuinis, tum in humanis admiratione dignus. Nam & populi sui commoda mirū in modum curauit: diuites in officio continendo, pauperes pascendo, desperatos solando, errātes sanis admonitionibus in uiam rectā deducendo, ecclesias quoq; multas uetustate collapsas restituit. Electos in sortem domini doctrina, & exemplo, quoad uixit, in officio continuit. Transtulit idē sanctissimus pōtifex beati Gregorij corpus: atq; eo loci collocauit, ubi nunc iacet magnis adhibitis ornamētis, quo in loco multi temporibus illis, religionis aut uoti causa excubare consueuerant. Ferunt & ab eodem corpora Sebastiani & Tiburtij à cœmiterijs, in qbus ante iacebant, ad basilicam Petri translata fuisse. Sunt qui scribāt rogatu Lodouici Gregorium sanctorum omnium celebritatē calendis nouembris instituisse, eamq; tem magnopere à Rabano monacho theologo insigni, carminibus & prosa laudatam fuisse. In his enim duobus dicendi generibus uir doctus, ut illa maxime tēpestate, satis ualebat. Commentatus est idem Rabanus & librum Paralipomenō, & Machabæos. Habuit etiam sermones satis elegantes ad populum, sed is potissimum laudatur, quem habuit in celebritate omnium sanctorum. Moritur autem Gregorius pōtificatus sui anno decimosexto, sepeliturq; in basilica Petri, ac sedes eius in morte diebus quindecim uacat.

SERGIVS .II.

Sergius secundus, patria Romanus, patre Sergio e regione quarta, eo tēpore pontificatum inijt, quo Michael imperator Constantinopolitanus morit. Sunt qui Sergium primo quidem os porci appellatum fuisse dicant, & ob turpitudinem cognomenti, Sergij nomen sumpsisse, eamq; consuetudinem ad nostros manasse, ut qui pōtifices crearentur, suo omisso, maiorum nomina sibi inderent, licet ab oībus nō sit obseruatū. Vtcunq; est, cōstat Sergiū ex illustri familia ortū, nequaquā à maioribus suis degenerasse, adiuuantibus eius præclarū ingenium, Leone tertio, Stephano quarto, Eugenio secūdo, & Gregorio quarto: sub quorū

ciuij ponē

Nomina pontificū immutandi consuetudo.

moribus&doctrina ita uixit,ut solus mortuo Gregorio dignus haberetur qui pontificium munus obiret. Exarserat tũ inter Lodouici filios tantum odiũ propter imperiĩ diuisionem,ut in Antisiodorensi agro apud Frõranicũ acerrime à Lodouico & Carolo contra Lotharium fratrem dimicatũ sit,quo quidẽ multi utrinq; ceciderẽ. Lotharius enim tandem uictus, Aquisgranũ cõfugit, atq; inde quoq; deturbatus instantibus hostibus, Viennã cum coniuge & liberis se contulit. Insecuti & eo cum exercitu fratres,ad quos quidẽ placandos non solum multi regni ipsius proceres,sed ex Italia quidam iussu Sergiĩ profecti sunt,inter quos Georgius archiepiscopus Rauennas primus est habitus: qui cũ secundo prælio apud Lotharium componendæ rei causa esset,ac fortuna ad Lodouicum & Carolũ inclinasset,totum comitatum in prælio amittens(eo enim cum trecentis equitibus uenerat)uix solus e tanta strage fuga prolapsus est. At uero hi cõmunem totius regni calamitatẽ & interitum miserari,fœdera pacis in hunc modum ineunt,ut pars illa occidentalis regni,quæ à Britannico oceano usq; ad Mosam flumẽ pertinet,Carolo obtemperaret,in eaq; etiã Francorum nomen maneret:utq; Lodouico Germania cõtingeret usq; ad Rheni fluenta, & trans Rhenum quicquid genitor possedisset. Lotharius autem cum imperiĩ titulo urbẽ Romam obtineret cũ Italia & ea parte Galliæ,quæ olim Narbonensis,nũc Romana prouincia uocat: huic autem addidere eam quoq; partem,quæ inter Scaldem & Rhodanum fluuios Lotharingiæ nomẽ accepit à Lothario,ut arbitror. Rebus aũt ita cõpositis, Lotharius Lodouicũ filiũ quẽ regni socium asciuerat,in Italiam cum ingẽti exercitu mittit:huic socios addidit Drogonem Matensem episcopũ,atq; alios uiros ecclesiasticos prudentia & autoritate dignos, quorum consiliĩs uteretur. Is autẽ adolescens nimia felicitate elatus,quacunq; iter facit,cædibus oĩa & rapinis nastat, incendit & diruit. Verũ cum urbi appropinquasset,eiq; obuiã honoris causa Romani ciues prodiĩssent,deposita ferocitate illa Gallica,mitior esse cœpit,q̃ ei pręter sententiam ingredi urbem pacato agmine liceret. Prodeũt & obuiam ad primũ lapidem sacerdotes cũ crucibus,& hoc cantu, Benedictus q uenit in nomine domini,osanna in excelsis.. Atq; cũ usq; ad gradus sancti Petri comitant. ibi põtifice offendens,mutuo osculo,mutuaq; salute data & accepta,ad argẽteas portas simul peruenere clausas quidem. Tum pontifex, si pacato magis q̃ hostili animo ad nos uenisti,siq; ad reip. Christianæ utilitatem magis respicis quã ad uoluptatem sæuiendi prædandive,meo iussu ingrederes:sin aliter animatus es,fores ne teti geris:nam supra caput ensem habes scelerum omniũ ultorem. Cum autem bono animo esse pontificem iussisset,statim eius iussu fores patuere. Ingressi itaq; pariter magna Romanorum ac Francorũ multitudine tum præcedente tum sequente, cum ad altare beati Petri peruenissent,procidentes simul omnipotenti deo & apostolorum principi gratias egerunt, quod sine ullo maleficio res ex sententia acta esset pẽtecostes octaua. Verũ cum postea à multitudine militum suburbia uastarentur,parumq; abesset quin urbẽ prædandi causa irrumperent,octauo ex q̃ uenerat die uidentibus omnibus q aderant, Lodouicum regẽ oleo sancto inungit, corona donat, Italiæ regẽ decernit. Ad quẽ Siginolphus dux Beneuentanus salutandi hominis causa statim uenit,q̃ quidem multitudine & arbores truncatæ, & pecora distracta,& segetes(ut fit)in pabulum equorum succisæ sunt. His itaque pontifex quicquid petiere,honestum præsertim,facile concessit,quo citius ab urbe discederent. Vnde Romani tyrannicæ immanitatis metu liberati,sanctissimum pontificem uerum Christi uicarium & unicum patriæ parentem prædicabant. Qui quidem adornandat empla conuersus, basilicam sanctorum Syluestri & Martini uetustate collapsam restituit, in eaque una cum ipsis confessoribus Fabiani,Stephani,Sotheriĩ,Asteriĩ,Ciriaci,Mauri,Smaragdi,Anastasiĩ,

Lodouicus Italiæ rex decernitur.

Innocentij, Quirini, Leonis, Arthemij, Theodori, Nicādri corpora collocauit. Struxit & à fundamētis ad ipsā basilicæ latus, in honorē Petri ac Pauli monaste riū, ubi cōtinuo res diuina agebat. Demū uero sanctissimus pōtifex re ecclesiasti ca bene ac integre gubernata, tertio pōtificatus sui anno moritur, sepeliturq; in basi lica Petri. Vacat tum eius in morte Romana sedes mensibus ij. diebus xv.

LEO IIII.

LEo quartus, patria Romanus, patre Rhadulpho, anno incarnationis octingē tesimo quadragesimo octauo pontifex omnium cōsensu decernitur, ac meri to quidē. Vir enim fuit in omni uita priuata etiā religione, innocentia, pietate, humanitate, gratia, liberalitate, doctrina ecclesiastica pcipue insignis. Tantæ p terea prudentiæ & uirtutis fuit, ut euangelij sententia, serpentis astutiā, ubi opor tebat, & columbæ simplicitatē imitaretur. Tam constanti autē fama impulsus Sergius secundus Romanus pontifex, hominem totius uirtutis exemplar, ex sub diacono presbyterum creat, eundemq; titulo sanctorū quatuor coronatorū præ- ficit. Vnde postea mortuo Sergio ad lateranensem basilicā ductus, ac in sede Pe tri collocatus, ut uerus & dignus pōtifex ab omnibus salutatur. Exosculati sunt etiam eius pedes, qui prope aderant, morem antiquū seruantes. Sunt q arbitran tur huius sanctissimi uiri orationibus deum permotum, Saracenorū rabiē nau fragio, dum onusti præda domum redeunt, cōpescuisse. Nam superato apud Ta rentum nauali prælio Theodotio Michaelis imperatoris duce, Italiā nemine ob stante lōge ac late populati, captaq; Ancona ac direpta, uexatoq; itē Dalmatico sinu, dum læti domū redeunt, uolente deo procellis fluctuum obruūtur. Libera tus Saracenorū metu Leo, & sedilia in uestibulo atrij lateranensis posita ex mar- more cōstruxit, & solatium à Leone tertio inchoatum perfecit. Instituit itē pius antistes, ut q̄tannis à cuncto clero in basilica Pauli, ipsius apostoli natali die hora uespertina celebraretur. Mandauit præterea ne laicus quispiam presbyteriū in grederetur, dum sacra fierēt. Habitæ etiam suo iussu eisdem ferme diebus suppli cationes ad auertendam iram dei, quam frequentes terræmotus præ seferebant. Crucem quoq; quam Carolus Romanorum imperator Cōstantinianæ basilicæ donauerat, furto gemmis spoliatam, mirum in modū exornauit. Hunc autē tan tæ sanctitatis fuisse constat, ut & basiliscum serpentem (quem latini regulum ap pellare possunt) suis orationibus e fornice sanctæ Luciæ uirginis in Orphea ex pu lerit, cuius halitu & ueneno multi mortalium perierant: & incendiū illud signo crucis extinxit, quod diu p domos Saxonum & Longobardorū uagatum, diui Petri basilicæ appropinquabat. Hoc autē factum est octaua die ab assumptione beatæ dei genitricis, qui dies postea ut festus celebrat' est nō longe à basilica Lau rentij martyris extra mœnia. Eo nāq; loco ipsius uirginis templum extabat, cui munificentissimus pōtifex multa dona ex argēto auroue obtulit. Præterea uero opus musiuum basilicæ sancti Martini & Syluestri in montibus, incrustationēq; parietum à Sergio inchoatā ipse perfecit, ut epigramma indicat, quod solum su peręst: nam pictura iam pridē corruit, uel incuria hominū, uel uetustate & situ. Suo quoq; iussu crux illa quæ ante pontificem à subdiacono fertur ex auro facta, gemmis ornatur, nullum genus ornamenti relinquens, quod ad dignitatē saluæ toris nostri ptineret. Restituit quoq; urbis mœnia, & portas uetustate collapsas. Ad hæc uero xv. turres propugnacula urbis à fundamentis erexit: harū duas p maxime necessarias, hinc dextera, hinc sinistra Tiberis amnis posuit infra Ianicu lum & Auentinum, ne subuehi naues hostium ad diripiendam urbem possent. Idem quoq; sua diligentia corpora sanctorum quatuor coronatorum inuenit, eo rumq; templū in splendidiorem formā instaurauit. Sanctos ipsos sub altari col locauit, Sempronianū, Claudiū, Nicostratū, Castoriū. His addidit & corpora

Serueti, Seueriani, Carpophori, Victorini, Marij, Felicissimi, Agapeti, Hoppolyti, Aglæ, Prisci, Agni, Narcissi, Marcellini, Felicis, Apollinis, Benedicti, Venātij, Diogenis, Liberalis, Festi, Marcelli: Addidit & caput sancti Proti, Cæciliæ, Alexādri, Sixti, Sebastiani, Praxedis. At uero dū his reb⁹, ut sanctissimū uirū decebat, quā diligentissime uacaret, nunciareturq; Saracenos cū magna classe diripiēdæ urbis causa aduentare, & Neapolitanos ac cæteros illius oræ maritimæ paulo post ipsi urbi auxilio futuros, ipse statim cum quanta potuit manu Hostiā proficiscitur: eoq; omnes auxiliares copias conuocat, cū hostibus dimicaturus si copiam pugnandi fecissent. Suos autem sanctissimus pontifex ad communionē primo adhortatus, ubi id obsequentissime fecissent, orationē ad deum his uerbis habuit: Deus, cuius dextera beatum Petrū ambulantē in fluctibus ne mergeretur erexit, & coapostolum eius Paulum tertio naufragantem de profundo pelagi liberauit, exaudi nos propicius, & concede, ut amborum meritis horum fideliū tuorum brachia cōtra inimicos ecclesiæ tuæ sanctæ dimicantia, omnepotenti dextera tua corroborentur & conualescant: ut de recepto triumpho nomen sanctū tuū in cunctis gentibus gloriosum appareat. His dictis, statim facto signo crucis pugnandi copiam fecit, qui ita alacriter pugnam iniere, acsi uictoriam certā sibi propositam uiderent. tandem uero post longum & acre certamen hostes superantur fugāturq;: multi in ipso prælio utpote nauali periere: pleriq; tamē uiui capti, & Romam perducti sunt. Placuit etiam ciuibus Romanis quosdam ad terrorē non longe à portu Romano furca suspendere, aduersante tamen Leone ob mansuetudinem & clementiam, qua potissimum insignis habebatur: sed ire obuiam multitudini, in tanto præsertim furore, nō licuit. Eorum uero opera, q uiui Romā perducti sunt, usus est Leo in restituendis ecclesijs, quas ipsi Agareni quondam diruerant & incēderant, in extruendis mœnibus, quibus uaticanū cinxit, Leoninamq; urbē de suo nomine appellauit. Idq; potissimū effecit, ne deinceps hostibus liceret ecclesiam beati Petri una uel leui incursione spoliare & incendere, ut ante cōsueuerāt. Nō caruere suis precationibus portæ. In ea enim quæ ad sanctum Peregrinum ducit, hæc erant in marmore cæsa: Deus q apostolo tuo Petro collaris clauibus regni cælestis, ligandi atq; soluendi pōtificiū munus tradidisti, cōcede ut intercessionis eius auxilio à malis nexibus liberemur, & hāc ciuitatem quam nouiter te adiuuāte fundauimus, fac ab ira in perpetuū manere securam, & de hostibus quorū causa cōstructa est, nouos ac multiplices habere triūphos. In secunda uero porta quæ apud Hadriani molē ad prata ducit, hæc uerba inerāt: Deus q ab ipso huius mundi principio hanc sanctā catholicā & apostolicam Romanam ecclesiā ab hostibus custodire & cōfirmare dignatus es, iniquitatis nostræ chirographū propiciatus emenda, & urbē hanc quā tuo sancto nomini p apostolorū Petri & Pauli suffragia nouiter dedicauimus, ab omnibus inimicorū insidijs securā permanere concedi. Tertia aūt precatio erat in frontispicio portæ q̄ ibat ad scholam Saxonū, his uerbis: Præsta quæsumus omnipotens & misericors deus, ut ad te toto corde clāantes, intercedēte beato Petro apostolo, tuæ pietatis indulgentiam cōsequamur, ut urbs quam ego famulus tuus Leo quartus episcopus Romanus, te auxiliāte meo nomine Leoninā uocaui, nouoq; opere dedicaui, ut secura atq; illæsa permaneat, apud clementiam tuā iugiter exoramus. Hanc aūt urbē primo pōtificatus sui anno inchoatam, demum sexto absoluit: eamq; Corsis q̄s Saraceni ex insula depulerant, incolendā dedit, assignatis uiritim agris unde uiuerēt. Sed miror in portis ipsis aliam nūc inscriptionem legi uersibus hexametris ineptis quidem, quos certe Leonis nullo modo esse arbitror, licet sub eius nomine ferant. Ex manubijs uero Saracenorū dona quædam, tum ex auro, tū ex argēto basilicis Romanis obtulit. Sunt q scribāt ei⁹ mādato etiā basilicā sanctæ Mariæ

Oratio pōtificis prima.

Leonina urbs.

Oratio pōtificis ante portam prima.

Secunda.

Tertia.

in uia noua ædificatam fuisse, & turrim in uaticano apud sanctum Petrum, quã adhuc cernimus. Fores præterea sancti Petri ab Agarenis direptas, ex argento restituit. Synodum vij. & xl. episcoporum habuit, in q̃ ex decretis maiorũ suorũ Anastasium presbyterũ cardinalẽ sancti Marcelli, multis criminibus conuictũ damnat, & ab ecclesia reicit, eo maxime quod parochiam suam p annos quinq; cõtra canonũ instituta deseruerit. Colonias præterea ex Sardinia Corsicaq;, quæ pulsis Saracenis iam respirare cœperant, Hostiã cultoribus propter insalubritatem aeris & frequentes direptionis uacuam, duxit. Lothario postremo egregie satisfecit, qui delatione quorundam impulsus Romam uenerat, quod intellexerat Leonem transferendi imperiũ ad Constantinopolitanos consilia iniisse. De delatoribus in mẽdacio deprehẽsis (ut par erat) supplicium sumitur, atq; amicitia inter utrunq; integratur. Sunt q scribant Iohannem Scotũ huius tẽporibus fuisse, uirum in rebus diuinis doctissimũ, q in Franciam ueniens, regis Lodouici iussu, hierarchiã beati Dionysij græco in latinũ trãstulit, nec ita multo post (ut aiunt) a discipulis stylo cõfossus perijt. Tanti sceleris causa nusquã traditur. Ferunt itẽ Alduiphum Angliæ regẽ, ob religionem, insulam uectigalem ecclesiæ Romanæ fecisse, singulis nummis argẽteis in singulas domas quotannis collatis. Moritur autẽ Leo uir sanctissimus, & optime de ecclesia dei, deq; urbe Roma ac nomine christiano meritus, cõsilio, autoritate, diligentia, doctrina, magnificentia p̃clarorũ operũ, anno pontificatus sui octauo, mense iij. die sexto, xvi. calẽdas Augusti, sepelitur q; in basilica Petri. Vacat tum sedes mensibus duobus, diebus xv.

Synodus septem & quadraginta episcoporum.

IOHANNES .VIII.

IOhãnes Anglicus, ex Maguntiaco oriundus, malis artibus (ut aiunt) põtificatum adeptus est. Mentitus enim sexum, cũ fœmina esset, adolescens admodum Athenas cum amatore uiro docto proficiscitur, ibiq; præceptores bonarum artiũ audiendo tantum profecit, ut Romam ueniens, paucos admodum etiã in sacris literis pares haberet, nedum superiores. Legẽdo autem & disputãdo docte & acute, tantũ beneuolẽtiæ & autoritatis sibi cõparauit, ut mortuo Leone in eius locum (ut Martinus ait) omnium cõsensu põtifex crearetur. Verum postea à seruo compressa, cum aliquandiu occulte uentrẽ tulisset, tandem dum ad lateranensem basilicam proficisceretur, inter theatrum (quod coloseum uocant) à Neronis colosso, & sanctum Clementem, doloribus circunuenta peperit, eoq; loci mortua, pontificatus sui anno secundo, mense uno, diebus quatuor, sine ullo honore sepelitur. Sunt qui ob hæc scribant pontificem ipsum quando ad lateranensem basilicam proficiscitur, detestandi facinoris causa, & uiam illam consulto declinare, & eiusdem uitandi erroris causa, dum primo in sede Petri collocatur, ad eã rem perforata, genitalia ab ultimo diacono attectari. De primo nõ abnuerim, de secũdo ita sentio, sedẽ illam ad id paratam esse, ut q in tanto magistratu cõstituitur, sciat se non deum, sed hominem esse: & necessitatibus naturæ, ut pote egerendi subiectum esse, unde merito stercoraria sedes uocaẽ. Hæc quæ dixi uulgo ferũtur, incertis tamen & obscuris autoribus: quæ ideo ponere breuiter & nude institui, ne obstinate nimium & pertinaciter omisisse uidear, quod fere omnes affirmãt: errenius etiam nos hac in re cum uulgo, quanquam appareat, ea quæ dixi, ex his esse, quæ fieri posse creduntẽ. Sunt qui dicant huius temporibus beati Vincentij corpus e Valentia citerioris Hispaniæ ciuitate, à quodam monacho in pagũ albiensem ulterioris Galliæ deportatum. Dicunt præterea Lotharium iam grandem natu, sumpto monachorum habitu, filium Ludouicum imperatorem reliquisse, qui statim in Germaniam prouinciam rediens, omnes ad arma spectantes sua præsentia in officio continuit.

cvi. ponti.

cvii. pont.

BENEDICTVS .III.

Benedictus tertius, patria Romanus, patre Petro, merito Benedictus appellatus est ob sanctitatē uitæ & rerum diuinarū gratiam. Sub Gregorio enim militans, cum ab eo subdiaconatus gradum accepisset, ita deinceps uixit, ut mortuo Leone unus benedictus tanti pōtificis dignus successor haberetur. Ad hunc itaq; concurrentes omnes tanquam ad unicum & benignissimū sidus à deo in terras missum, eum pōtificem decernunt. Qui flens, & deū ac sanctos testes faciens, se nequaquam dignum esse qui tantæ sedi præficeretur, dicebat. Acclamantibus itaq; omnibus, & electionem approbantibus, inuitus tandē pontificium munus suscipiens, in atrium lateranense perducitur, & in sede Petri collocat. Inde uero in equo albo sedens, ad ecclesiā sanctæ Mariæ ad Præsepe ductus, ieiunijs triduo & orationibus uacauit, deum rogās ut sibi liceret sancte & integre ecclesiam suam gubernare. Eo autem post diem tertium iterū uenere omnes, & eius pedes de more osculati sunt. Hi potissimum qui Rhodoaldi portuensis episcopi factionem secuti, alium nescio quem: uel (ut quidam uolunt) Anastasium à Leone pōtificatu deiectum, hominem ignotum pridie eius diei Benedicto præferre conati fuerant: sed cognito errore (ut dixi) ueniam petentes, in sententiam bonorum tandem uenere, & hominem sanctissimum de more adorarunt. Idem fecere & Lodouici imperatoris legati, ad confirmandam cleri ac populi electionem Romam missi. Sequenti uero die comitāte populo ad basilicā Petri deductus uidentibus omnibus ut mos est, & antiqua traditio dictat, consecratus insignia pōtificis suscepit, acclamātibus omnibus & plaudentibus. Tantæ enim māsuetudinis fuit, tantæ dignitatis corpore & animo, ut tā in magistratu cōstitutus, quàm in uita priuata charus omnibus & gratus uideretur. Hic qdem ad cultum diuinum conuersus, multas ecclesias uetustate collabentes restituit, & dona pleraq; in earundē sacraria reposuit. Instituit ꝑterea ut funeribus episcopi, presbyteri aut diaconi pōtifex una cum clero interesset honorandi corporis defuncti, & commendandæ animæ gratia: mādauitq; ut uicissim clerus mortui pōtificis funus celebraret. Ipse uero quod instituit dum in uita esset, non uerbis tantū, sed re ipsa comprobauit. Sacerdotū enim funeribus semper interfuit. Aegrotos præterea inuisit, pauperes aluit, desperatos & calamitosos consolatus est, uiduas & pupillos acerrime tutabatur. His artibus uitam sanctissimam traducens suo magis quàm populi Romani tempore, moritur pōtificatus sui anno secundo, mense. vi. die ix. Sepultus est autem ante fores basilicæ beati Petri apostoli. Interim uero dies xv. episcopatus uacat.

cviii. pon.

NICOLAVS .I.

Nicolaus primus, patria Romanus, patre Theodosio bene ac sanctè à teneris annis educatus, primo qdem subdiaconus a Sergio, mox uero diaconus a Leone creat. In q ordine adhuc constitutus, nullum genus pietatis omittens, Benedicti corpus suis manibus tumulo collocauit nō sine multis lachrymis. At uero cum peracto de more funere, creare alterū pōtificē necesse esset, cumq; ieiunijs, uigilijs, orationibus instarent homines, ut talem a deo consequerētur pōtificem, qualem amiserant, in basilica sancti Dionysij confessoris atq; pontificis (eo nanq; eius rei causa conuenerant) post longam cōsultationem Nicolaum absentē pontificem creant: & fugientē in uaticanum, latitantemq; uitādi honoris causa, conquisitum in atrium lateranense perduxerunt, & nolentem etiam in solio apostoli collocarunt. Deinde uero in basilica Petri cōsecratus, sumptaq; de more pōtificia corona, multa cū Lodouico Cæsare qui tum aderat, collocutus est, tū ad pōtificatum, tum ad imperiū pertinētia. Cum uero Lodouicus ipse ab urbe discessisset, cōsedissetq; in loco, quem Romani Quintum appellabant, eo profectū Nicolaū ferunt cum proceribus urbis Romæ, itaq; honorifice susceptum, ut impe/

rator ad mille passus pontifici obuiam factus, ex equo descendens, eum freno ma nibus attrectato in castra perduxerit. Erat enim tantæ uenerationis & maiestatis, tantæ eloquentiæ & doctrinæ, ut ab omnibus tanquam numen co'eretur. Habi to autem simul longo & secreto colloquio post epulas, osculoq; inuicem dato & ac cepto, ad urbē pontifex rediit: quam quidem excrescētia Tiberis ita uexatam in uenit, ut non nisi lintribus de uico ad uicum transire liceret. Nā & ecclesiam san cti Laurentii in Lucina, & monasterium beati Syluestri, & totam illam planitiē, quæ a uia lata ad radices tarpeiæ rupis, ad uiā argentariam, ad Auentinū ducit, ita occupata uerat, ut instare diluuiū uulgo putarū sit. Hac inundatione & mul tæ domus euersæ sunt, & plures arbores euulsæ, & sata passim disiecta. Neq; hoc semel eo anno, sed iterum decembri mense Romæ accidit. Emēdare hæc damna uel potius delinire pontifex enixus, nullum genus officii & pietatis in ciues suos omisit. Interim uero Michael Theophili filius Cōstantinopolitanæ urbis impera tor, legatos cum muneribus Romam misit, qui & limina apostolorum & pontifi/ cem inuiserent. Hæc autē munera fuere, patena aurea, & calix aureus iusti pōde ris cum gemmis magnæ æstimationis. Hic est ille Michael, quē postea Basilius cōsors imperii factus, dolo necauit, ut solus imperio potiret. Habiti sunt autem a pontifice perbenigne legati, & domum uicissim cum muneribus missi. Nicola us uero pōtificiæ dignitati admodum consulens, Iohannem archiepiscopum Ra uennatem, ad sedem apostolicam propter obiecta crimina uenire recusantem, di gnitate priuauit. Is autem Papiam ad Lodouicum cofugiens, ab imperatore lite ras commendatitias ad pōtificem obtinuit, & legatos qui a pōtifice imperraret, ut Iohanni archiepiscopo Romam ad causam dicendam tuto proficisci liceret: quod haud grauate pontifex concessit. Iohannes autē facta dicendi copia in ma gno præsulū conuentu in domo Leonina, nil aliud fassus est, quàm se maiestatis reum esse, ob eam rem & a pontifice, & ab his qui eo in conuentu aderant, se ueni am petere. Motus hac confessione pontifex, & precibus qui tum aderant, his cōdi tionibus Iohannem in gratiā recipit, ut & se in concilio de hæresi purgaret, utq; quotannis Romam se profecturum polliceretur, quoad fieri posset. & ne electos etiam canonice in flaminea episcopos, cōsecrandi facultatē haberet, nisi id sibi a sede apostolica literis cōcederetur: neve eosdem episcopos Romam proficisci quo tiescunq; uellent prohiberet, utq; ei nullam exactionem quam sacri canones non recipiunt, nullum morem, nullam cōsuetudinem introducere liceret. Postremo uero ei sub anathematis pœna mandatum est, ne de bonis ecclesiæ quicquam im mutaret aut decerneret incōsulta sede apostolica: neve etiam prophana ei recipe re liceret, nisi id placere summo pōtifici intellexisset. Has autem sanctissimas ius siones tota synodus ita approbauit, ut ab omnibus tet acclamatū sit, Rectū iudi ciū summi præsulis, Iusta diffinitio pastoris uniuersalis ecclesiæ, Salubris institu tio Christi discipulis omnibus placet. Omnes autē eadem dicimus, eadem sapi/ mus, eadē iudicamus. Tum uero Iohannes uidentibus omnibus, eadem se cōser uaturū iureiurando & scripto confirmauit. Atq; ita soluta synodo, Iohannes Ra uēnam ad suos rediit. liberatus autē hac molestia pontifex, ecclesiam dei genitri cis (quæ prius antiqua, nunc uulgo noua appellatur) restituit, egregiisq; picturis exornauit. Regem Bulgarorum cū omni prouincia ad fidem Christi literis & sa nis admonitionibus conuertit, eisdemq; Bulgaris episcopos & presbyteros dedit, qui neophytos in fide confirmarent, pulso Photino, cuius fraude in errorem Bul gari dilapsi fuerant. Pacem præterea inter Lodouicū imperatorem & Andalisi um Beneuentanum ducem composuit. Saracenos Beneuentum usq; aliquan do peruagatos repulit. Postremo uero approbāte Lodouico imperatore instituit, ne princeps ullus secularis aut imperator conciliis clericorum interesse auderet,

Tiberis excrescētia tam magna ut diluuiū in stare Ro mani pu tauerāt.

nri de fide ageretur, licere tum ac par esse censuit. Sunt q scribant beatum Byrillū ex Gersona Ponti, sancti Clementis corpus Romam tum detulisse: idq; in ecclesia his temporibus sancti Clemētis appellata, reconditum fuisse, nec ita multo post Cyrillum mortuum eo loci sepultum iacere. Nicolaus autem in omni genere uirtutis unici uiri exemplar, septimo pontificatus sui anno, mense nono, die decimotertio moritur, & ante fores basilicæ beati Petri ex testamento sepelitur. Sunt qui scribant post mortem eius annis octo, mensibus septem, diebus nouem sedem uacasse.

HADRIANVS .II.

gix pont.

Hadrianus secundus, patria Romanus, patre Talaro episcopo, Sergio pōtifici familiaris fuit: a quo cum aliquādo denarios quadraginta dono accepisset, domum rediens dispensatori mandauit, ut eos peregrinis & pauperibus, qui in uestibulo domus suæ stabant, erogaret. Facere ille mādata conatus, cum uideret ne minimæ quidē parti tantutula re satisfieri posse, ad Hadrianum rediens, rem ipsam exponit. Tū Hadrianus accepta pecunia ad pauperes ueniēs, & ternos denarios singulis præstitit, & totidē sibi, rei familiari satisfactus reseruauit, admirante dispensatore miraculo rei. Cui Hadrianus, uides, inquit, quā benignus & largus sit dominus, his præsertim, q liberales & munifici in pauperes sunt? Hac & alijs uirtutibus tanto in precio apud omnes fuit, ut cū de pontifice creando sermo haberetur, certatim omnes unicum Hadrianū deligerent, quem etiam ab ecclesia sanctæ dei genitricis ad præsepe, ad Lateranensem basilicā nolentem detulere, ac statim pontificem crearunt. Non est habita in tanto tumultu cuiuspiā ratio. Hanc ob rem Lodouici legati, qui eius rei causa aderant, indignati, quod nusquam (ut par erat) dum hæc agerentur interesse potuissent, & autoritatem imperatoris in creando pontifice interponere. Legatis autem hac ratione satisfactum est, quod diceret multitudinis uoluntatē in tāto tumultu moderari nō potuisse, eos tamen recte facturos, si uirum optimum, quem & clerus & populus elegerat, de more pontificē salutarent. Fecere id legati, quāquam aperte cernerent clerū & populum eligendi pōtificis totam autoritatem sibi uendicare, ne deinceps principis cuiuspiam nutus expectaretur: forte etiam ut libertas ecclesiastica tū *mol lesceret. Superueniente a Lodouico imperatore literæ, quibus Romanos admodū laudat, quod summum pontificem sancte & integre creassent, nō expectato alio rum uoto, q forte ea in re ob ignorationem personarū minus iudicij habuissent. Qui enim fieri posse dicebat, ut peregrinus & hospes dignoscere possit in aliena rep. quis potissimum cæteris præferendus sit? Id maxime ad ciues pertinere, & ad eos præsertim qui cum inquilinis familiariter uixere. Hadrianus autē pontificatum adeptus, omnia quæ ad honorem summi dei pertinerent, diligenter circunspiciebat, uerbis, exemplo, autoritate, tam sua, tū maiorum, unumquenq; ad bene beateq; uiuendum cohortatus. Circunuentos etiam aliorum iudicijs & potentia, acerrime tutatus est. Haberi enim synodum Constantinopoli passus est, q &pulsus Photius uir seditiosus, & restitutus Ignatius iam antea iniuria pulsus. Habita etiam in eadem synodo longa contentio est, Bulgari ne (quorum legati tum aderant) sedi Romanæ an Constantinopolitanæ subiecti essent. Tandē uero Basilio contradicente, Romanæ sedi adiudicantur. Quare Hadrianus a Bulgaris rogatus, ut uirum uita & doctrina in prouinciam mitteret, cuius autoritate & exemplo in fide Christi retinerentur: tres sanctissimos uiros eo cum summa potestate misit, qui ecclesias illas ex sententia ad meliorem cultū redigerēt. Hi aūt fuere, Syluester subdiaconus, Leopardus Anconitan9, Dominicus Taruisinus, qui rem omnem ex sententia pontificis breui composuere. Quanquam Bulgari non ita multo post donis & pollicitationibus a Constantinopolitanis corrupti,

*Alij, inolesceret.

pulsis Latinis sacerdotibus, Græcos recepe rint: quæ quidem seditio multorum malorum incēdia inter Græcos & Latinos suscitauit. Hadrianus uero sese omnibus ecclesiæ hostibus quoad fieri poterat obijciens, cum mortuo Lodouico Carolum filium inuncturus esset, morit pōtificatus sui anno v. mense ix. die xij. Eius autem ante mortem & tribus diebus sanguine apud Brixiā pluit, & locustæ Galliās mirum in modum uastarunt, tam calamitosæ mortis indicia permaxima.

Trib⁹ diebus sanguine pluit.

IOHANNES .IX.

Iohannes nonus, patria Romanus, patre Gundo, initio pontificatus sui Carolum, qui tum Romam uenerat, imperatorem decernit. Hanc ob rē indignati duo Caroli, Lodouici regis Germaniæ filij, contractis undiq; copijs in Italiā descendūt, patruum Carolum imperio simul & uita priuaturi. Is autē tridentinos saltus nepotibus clausurus, cum exercitu Veronā properans, apud Mantuā ualetudine correptus, uenenata potione morit, quam Zedechias Iudæus quo medico utebatur, curandæ ualetudinis causa (ut creditū est) ei dederat. Ea re cognita, Iohannes pōtifex omnibus uiribus annitebat, ut Lodouicus rex Franciæ Caroli filius, imperator decerneretur. Quo minus aūt id faceret, obstitere Romāni proceres, Carolum tertium Germaniæ regem, qui cū fratre Carolomanno iam patrem Italiæ occupauerat, imperatorem esse cupientes. In tanta uero seditione cū non deessent, qui etiam Lodouico fauerent, pontifex capitur, & in uincula cōijcitur. Hanc ob rem non ita multo post adiuuantibus quibusdā amicis, e uinculis prolapsus, ad Lodouicum cognomento Balbum, in Franciam confugit: ubi per annū immoratus & regem inunxit, & cōtrouersias quasdā inter ecclesiasticos ortas sustulit. Nā Gibertus Neumanensis episcopus, Leonē abbatē possessione monasterij sui uiolauerat. Erat enim monasterium sancti Petri, in q̄ beati Aegidij corpus quiescebat. Situs autē loci Flauianus appellatus est a ualle Flauiana, quam Flauius quondā rex beato Aegidio donauerat: is postea eo loci in honorē Petri & Pauli monasterium condiderat. Multis itaq; episcopis & iudicibus astātibus, pontifex cognita causa Leoni monasterium adiudicat. A relate hæc contētio extincta est. unde Iohannes abiens, annuēte Lodouico, apud Trecas ciuitatē concilium habuit: in quo & multa ad fidem pertinētia sunt instituta, & Flandris qui tum primum ex locis nemorosis ad meliorem cultum uenerant, episcopus datus est. Verū cū Italia a Saracenis uastaretur, cumq; iā montis Cassini monasteriū cepissent ac diripuissent, Iohannes Romā accitus, adiuuantibus principibus Christianis, Agarenorum magnam partē Italia ac Sicilia expulit. Carolū præterea, q̄ ei liberius in urbe uiuere liceret, imperij corona donauit, tertiusq; Carolus appellatus est. Qui postea in Normannos mouēs, Franciam & Lotharingiā uastantes, ita eos perdomuit, ut Rhothifredus eorum rex, pacem petere & fidem Christi suscipere coactus sit: quem imperator in gratiam recipiens, e baptismatis fonte leuauit, ut scribit Anastasius, qui tū in precio erat, Romanæ ecclesiæ bibliothecarius, uir sane ita utraque lingua doctus, ut e Græco in latinum & septimā uniuersalem synodum, & hierarchiam Dionysij Areopagitæ, & uitās multorū sanctorum, Caroli gratia in Latinum eleganter & docte transtulerit. Sunt q̄ scribant Carolum ipsum multa monasteria condidisse, ac remdiuinam auxisse. Sed hæc eius præcipua laus, quod multos ad scribendum impulit. Nā & Milo beati Amandi monachus, eiusdem sancti uitam accommodate perscripsit: & Iohannes Scotus quædam nostræ religionis accuratissime disputata, grauissime composuit. Non caruit etiam hac laude scribendi Iohannes pontifex dum adhuc priuatus esset. Diaconus enim, primi Gregorij uitam quatuor libris egregie conscripsit. Cum uero in pōtificatu annis decem, diebus duobus uixisset, moritur, & in basilica Petri sepelitur.

ex ponte

Carolus imperat.

MARTINVS .II.

cxi. pont.

MArtinus secundus, natione Gallus, patre Palumbo, post Iohannē pontificatum init. Sunt qui hunc Martinum uocent, quos ego similitudine scriptionis deceptos puto. Martinus itaque, cuius uita ideo breuior est, quia breui tempore in pontificatu uixit, imperantibus apud Cōstantinopolim Leone & Alexandro Basilij filijs, in occidēte uero Carolo tertio, quē ab Iohanne octauo coronā accepisse scripsimus: quemque Normannos Galliā infestantes, ita continuis prælijs attriuisse, ut eos & fidem Christi, & leges uictoris accipere cogeret. Sunt qui scribant Martini fraude, ut in Formoso dicetur, Iohannē pontificem ita seditionibus agitatū fuisse, ut ei in uincula coniecto aufugere necesse fuerit. Martinus autē malis artibus pontificatum adeptus, breui moritur. Anno enim & menses quinque tantūmodo in pōtificatu uixit, nil dignum memoria gerens, uel ob breuitatem temporis, uel quod nil tū accidit quo nomē eius fieret illustrius, uel quod dei nutu malis artibus principatus acquisiti, uerā gloriā, unicū optimi principis cibū, amittit.

cxij pon.

HADRIANVS .III.

HAdrianus tertius, patria Romanus, patre Benedicto, tāti animi fuit, ut in initio pontificatus sui, statim ad senatum populumque retulerit, anno domini octingentesimo nonagesimoquinto, ne in creando pontifice imperatoris autoritas expectaretur, utque libera essent & cleri & populi suffragia: quod quidem institutum a Nicolao primo tentatum potius qua inchoatum diximus. Ille cū credo hac opportunitate Hadrianum, quod Carolus imperator ab Italia cū exercitu discedens, in Normannos rebellantes mouerat. Fuerat ei in animo gentē inquietam omnino delere. At uero cum id difficile uideretur, nec fieri sine magna suorum clade posset, partem illam Galliæ ad incolendum his concessit, quæ ultra Sequanam flumē est, quæque hodie a gente ipsa, Normandia uocatur. Pendere autē quotannis uectigal regibus Franciæ sunt iussi, ueui, sed benignitate imperatoris Caroli loca illa obtinuisse uiderentur. Interea uero Guilielmus cognomento Pius Aquitaniæ dux & Aluerniæ comes, cum stirpe uirili careret, Cluniacense monasterium in fundo paterno Burgundiæ pago Masticensi magnificentissimis operibus inchoauit, eidemque loco Bernonem abbatē præfecit, designatis prouētibus, unde monachi uiuerēt. Ante tempus uero Guilielmus moriens, monasteriū imperfectum reliquit, Elbo comite pictauiensi hærede instituto, qui rem ipsam ex testamēto curaret. Hadrianus autem pontifex, de quo clerus populusque Romanus magnam spem conceperat ob eius uirtutem & magnitudinem animi, anno primo & mense secundo pontificatus sui moritur, sepeliturque in basilica Petri, collachrymantibus omnibus & ingemiscentibus tantum parentem iniquo tempore tam repente sibi ablatum esse.

cxiij pōt.

STEPHANVS .V.

STephanus quintus, patria Romanus, ex uia lata patre Hadriano. pōtificatū init eo tempore, quo Normanni adiunctis sibi Dacis omnem ferme Galliā ruptis fœderibus uastarūt. Timore uero tātæ incursionis beati Martini corpus Turonis Altisidorū deportatū est, & in ecclesia sancti Germani collocatū. Accidisse miraculum tum ferunt, orta inter monachos discordia, cui potissimum sancto nomen ecclesiæ ascriberet. Hanc ob rem discutiendæ ambiguitatis causa leprosus in medio utriusque sancti collocatus, ea parte sanatur, quæ ad Martinum uergebat: conuersus deinde in alteram partē uirtute beati Martini integer omnino redditur. Hoc totū a Germano hospiti suo tributum credit, ne de sanctitate eius ob translationem quicquam diminutum uideretur. Sunt qui scribant huius pōtificis tempore Carolum cognomento Crassum, qui iam annis xij. imperauerat, potestate deiectum ab optimatibus suis fuisse ob segnitiem corporis & ingenij tar

ditatem: in locumq; eius Arnulphum nepotem suffectum fuisse, qui septimus a Carolo Magno imperator est habitus. Hac itaq; perturbatione re℞ illecti Hunni gens Scythica, ut Vincentius & Martinus scriptores referũt, in Pannoniã inferiorem ad cõsanguineos Vngaros descendentes, pulsis inde Gepidis & Auari/bus, ipsam occupant: inde in Germaniam hostili agmine mouentes, ad Belgicã usq; Galliã peruenere, ferro ac flamma omnia uastantes. Stephanus uero in tanta re℞ perturbatione sanctitate Luithprãdi Ticinensis ecclesiæ diaconi, Valdridi Bauari, Bernardi Pictauẽsis, mirifice recreabat. Quo℞ uita ac moribus ita Christiana fides inoleuit, ut & monasteria multa & sacella magnis sumptibus in utraq; Gallia sint condita. Moritur autẽ Stephanus pontificatus sui anno sexto, die xi. Vacat tum sedes diebus quinq;.

FORMOSVS .I.

cxiiij. põ.

FOrmosus Portuensis episcopus, post Stephanũ pontifex creatur, qui statim inito magistratu ecclesiã Petri principis apostolorũ leui pictura exornauit. Hic aliquando Iohannis pontificis seueritatem ueritus, episcopatum suum deserens, in Gallias aufugit. Verũ cũ reuocatus redire abnueret, anathemate notatus, Romã ueniens, omni ecclesiastica dignitate priuatus, prophana indumenta simul cum moribus assumens. Sunt qui arbitrant̃ hoc ideo Formoso accidisse, q eius coniurationis conscius & autor fuerit, qua Iohannes captus & in uincula cõiectus est. Hac itaq; cõtumelia motus Formosus, ab urbe discedens, iureiurando affirmauit, se nunquam postea uel Romam uel ad episcopatum reditu℞. At uero Martinus pontifex Iohannis successor, hominem postea iuramento solutũ, in patriam & pristinam dignitatem restituit, unde ad pontificatum non ita multo post largitione potius quàm uirtute contradicentibus quibusdam assumit. Arnulphus autem quem septimum a Carolo imperatorem diximus, primo quidem strenue sumptis armis Normannos adhuc rebellantes, magnis cladibus perdo/muit. Verum postea nimio successu elatus, ita contumax in omnes, tũ uel maxime ecclesiasticos factus est, ut dei nutu pediculari morbo breui consumptus sit, Huius in locum postea suffectũ Lodouicum imperatorẽ legitur, quẽ tamen nusquã habuisse imperij coronam accepimus. Hic autem (ut Martinus scribit) cũ Berẽgario duce Foroiuliano, a regibus Longobardorum originem ducẽte, & auitum paternumq; regnum repetente, armis decernens, eum primo quidem supe/rat & uincit. Mox renouato prælio apud Veronam Lodouicus superatus ingẽti suorum clade, capitur & oculis priuatur. Atq; ita imperiũ, quo annis fere centũ Franci potiti sunt, demum in Longobardos transfertur, imperante apud Græcos Cõstantino Leonis filio. Verum nescio quo fato accidisse dicam, ut una cum industria imperatorum, simul etiam põtificũ, uirtus & integritas defecerit: quæ quidem tẽpora infelicissima esse arbitror, cũ autoritate Platonis tales soles soleant esse reliqui ciues, quales sunt in republica principes. Ad Formosum redeo, cuius tempora ne omnino infelicissima haberentur, effecit Remigij Altisiodorensis uirtus & doctrina. Hic enim multa cõmentatus est & scripsit, in Matthæum potissimum & Pauli epistolas. Sunt qui scribant huius interpretationis autorem fuisse Remigium Remensem, non autem hunc de quo loquimur: utcunque sit, constat utrunq; Remigium doctissimum fuisse. Formosus autem pontificatus sui anno quinto, mense sexto moritur. Vacat tum sedes diebus duobus.

BONIFACIVS .VI.

cxv. pon:

BOnifacius sextus, natione Tuscus, in demortui Formosi locum põtifex creatur. Quantũ autẽ in pontificatu uixerit, magna cõtrouersia est. Plus enim alij, minus quidam temporis huic ascribunt. Sentio ego cum pluribus, qui affirmant pontificẽ hunc diebus tantummodo sex & xx. in pontificatu uixisse. Hoc

ut credam, faciunt historiæ, in quibus nulla uel parua de hoc hoīe fit mentio. Quo enim modo fieri posset, ut huius tempora sub silentio præterirentur, si annis duo deci (ut quidā referunt) in sede Petri uixisset? Ponere itaq; hunc hoīem in catalogo summorum pontificū institui, non propter res gestas, quæ nullæ sunt, (Quid enim geri in tanta breuitate temporis potuit?) sed quia legitime & recte pontifex creatus est. Moritur enim (ut dixi) pontificatus sui die sexto & uigesimo, sepeliturq; in basilica Petri.

cxvi. pon.

STEPHANVS .VI.

STephanus sextus, patria Romanus Anagninus episcopus, pōtifex creatus, tā odio persecutus est Formosi nomē, ut statī eius decreta abrogauerit, res gestas resciderit, licet quidā scribant ipsum Stephanū episcopatum Anagniæ a Formoso consecutum fuisse. Sed ego arbitror hoc odiū ex ambitione oriū fuisse, cum iam eo deuenissent ecclesiastici, ut nō coacti, ut antea, sed sponte & largitionibus pontificiū munus obirēt. Hinc odiū ortū est, q̄ etiā in mortuū Stephanus sæuiebat, quod ei antea impedimēto fuisset, q̄ minus optata sede potiret. Refert Martinus scriptor, Stephanū tanta rabie desæuisse, ut habito cōcilio corpus Formosi e cumulo tractū, pōtificali habitu spoliatum, indutūq; seculari, sepulturæ laicorū mādauerit, abscissis tñ dextræ eius duobus digitis, illis potissimū quibus in cōsecratione sacerdotes utunt: in Tiberimq; proiectis, q (ut ipse dicebat) cōtra iura sacramenti Romā & sacerdotiū repetisset, quo a Iohanne octauo iure spoliatus fuerat. Magna fuit hæc controuersia & pessimi exempli, cū postea fere semp seruata hæc cōsuetudo sit, ut acta priorū pontificū, sequētes, aut infringerēt, aut oīno tollerēt. Quod hactenus certe ab optimis illis pontificibus, quorū uitas cōscripsimus, alienū fuit. paulū certe abfuit, quin nostra tēpestate Paulus secundus Venetus Formosi nomen (ut fit) sibi inderet, q id nomē ei maxime conuenire uideret propter proceritatē corporis & maiestatē. Quo minus aūt id faceret, deterruere eū cardinales quidam historiæ non ignari, ne post mortem id accideret, quod olim Formoso. Tulit id ægre Paulus, quia nil ei præter hoc nomen ad summam felicitatē deesse uidebatur. Interim uero ignauia pontificum fretus Constantinopolitanus imperator, Symbaticum patricium protospatarium suum, in Italiā cū exercitu mittit, q Beneuentum tertio mense postea quàm obsideri cœptum est, in potestatem suā redegit, possessum antea Longobardis annis ccc. & xxx. Verū anno tertio post Guido Longobardus, pulsis Græcis, urbē recuperat, atq; ita denuo ad Lōgobardos recidit. Ad Stephanum redeo, qui pontificatus sui anno primo, mense tertio moritur. Sedes autem eius ex morte tribus diebus tum uacat.

cxvij. pō.

ROMANVS .I.

ROmanus patria Romanus, ubi pōtificatū iniit, Stephani pōtificis decreta & acta statim improbat abrogatq;. Nil enim aliud hi pōtificuli cogitabāt, quam & nomen & dignitatem maiorum suorum extinguere, quo nihil potest esse peius & angustioris animi. qui enim his artib. nituntur, nulla uirtute muniti, eo de loco abradere bene merentes conantur, quem ipsi ob ignauiam & malitiam attingere nō possunt. Neminem siquidem unquā inuenies alienæ famæ inuidere, nisi qui omnibus probris contaminatus, desperat suum apud posteros celebre nomen aliquando futurum: hi sunt qui fraude, malitia, dolo, maledicētia de humano genere bene meritos mordent, lacerant, accusant, corrodunt, tanquā ignaui canes & inutiles, nec feris sese obiicientes ob timiditatem, sed uinctas & caueis inclusas mordentes. Commemorare tamen huius pontificis nomen libuit, quia de more Petri sedem obtinuit, in qua tertio pontificatus sui mense demoritur.

cxviij. pō.

THEODORVS .II

THeodorus secundus, patria Romanus, pontifex creatus, uestigia seditiosorū

ſequitur. Nam & Formoſi acta reſtituit, & eius ſectatores in precio habuit, imperáte adhuc in Italia (ut quidá uolunt) Arnulpho, regnante in Fráncia Carolo Simplici, Constantinoq; Leonis filio orientale imperium gubernante. Quo quidé tépore Saraceni Apuliam ingreſſi, occupatoq; ſanctiangeli monte, magnam uim hominum & pecorum cepere. Verum Itali tumultuaria manu comparata, magna ex hoſtibus edita ſtrage, prædam recuperant. Agebantur hæc in Italia cũ Guillelmus cognométo Sector ferri, Engoloſinæ comes, à Carolo Caluo originem ducens, monaſterio carthuſienſi reliquias ſanctorum quæ incurſionis normánicæ tépore inde ablatæ fuerant, reſtitui mandauit. Videbat enim ſeditioné inter populos orituram, quieſcétibus iam Normannis, niſi in loco priſtino reliquiæ collocarentur. Qui fuerint Normanni, haud ſatis conſtat. Sunt tamen qui dicant eos ex Norvegia in Galliam deſcendiſſe. At Theodorus uigeſimo pontificatus ſui die moritur, nulla magnopere de ſe relicta memoria ob breuitatem temporis.

Sectorà ni Engólosinæ comes.

IOHANNES X.

cxix. pô

IOhannes decimus, patria Romanus, pótifex creatus, Formoſi cauſam in integrum ſtatim reſtituit, aduerſante magna populi Romani parte, q ex re tátæ ſeditio orta eſt, ut paulum admodum ab iuſto præſulo abfuerit. Is autẽ Rauẽnam profectus, iiii. & lxx. epiſcoporum habito cõuentu, & Stephani res geſtas improbauit, & Formoſi acta reſtituit, diiudicans perperam à Stephano factum, q cenſuit eos iterum ordinandos eſſe, quos Formoſus ad ſacros ordines aſciuerat. Hoc tum accidiſſe putauerim ego, cum quia pontifices ipſi à Petri ueſtigiis diſceſſerát: tũ uel maxime, quia reſpublica Chriſtiana ignauos & deſides principes habebat, quo tũ maxime intererat nauiculã Petri fluctibus exagitari: ne ſi gubernator aliqn dormiſceret, principes ipſos ut malos nautas e rep. deiiceret. Deditus erat uoluptatibus Arnulphus, nõ multũ diſtabat à ſuo cognométo Carolus rex Franciæ, quem ſimplicẽ uel potius ſtolidum uocabãt. Hac autẽ opportunitate illecti Vngari, gens quidem fera & indomita, hoſtili manu Italiã primo, mox Germaniam & Galliam ita inuadit, nemine prope reſiſtente, ut ferro ac flamma omnia quo proficiſcerentur abſumerent, nulli mortaliũ ætati aut ſexui parcẽs. Præterea uero Aphri Calabriam ingreſſi, cum iam magnam prouinciæ partẽ cepiſſent, oppugna- entq; Coſentiam, eorum rege in oppugnatione ictu fulminis diuinitus mortuo, paſſim dilabuntur & ad ſuos redeunt. Deus enim populi ſui calamitatem miſeratus à principibus terræ derelicti, tum demum telum ſuum in hoſtes Chriſtiani nominis direxit: quod niſi feciſſet, de nomine Italico, de eccleſia actũ profecto tum putabatur. adeo ſecordes & nullius precii homines in principatibus tum erant. Iohannes autem põtificatus ſui anno ſecundo, die xv. moriens, nil de ſe digni memoria reliquit, niſi q ſeditiones quaſdam prope extinctas reuocauit.

reſpicẽ- rec.

Vngari Italiam, Germaniam et Galliam inuadunt

BENEDICTVS .IIII.

cxx. pont

BEnedictus quartus, patria Romanus, põtifex creatur ob eius humanitatẽ & clementiam. Verum nil ſuo tempore geſtum eſt, quod magnopere collaudari poſſit. Acciderat huic ætati, quod aliis interdum ſolet, ut hominũ induſtria in quouis genere uirtutis cõſeneſceret, nullis calcaribus adhibitis, quibus hominũ ingenia ad laudẽ excitarentur, quod fieri a bene inſtitutis populis optimisq; principibus conſueuit. Conſtat enim (ut antea dixi) Lodouicum Arnulphi filium imperium paternum repetere conantem, eo tempore Veronæ captũ & interfectum a Berẽgario fuiſſe, atq; tũ primum genus Caroli Magni ignauia poſteriorum principum tam Franciæ quam etiã Germaniæ imperii titulos amiſiſſe. Verum eſt certe qd Criſpus ait, quæ orta ſunt occidunt: quæ aucta, ſeneſcunt. Imperiũ ipſum magnum habuit incrementũ tuẽ: poſtea principũ ac populi Romani ignauia ſplẽdor ille Romani nominis in obſcuras tenebras cõuerſus eſt: tũ uel maxime,

ubi remissa exercitatione uirtutis, uoluptatibus se & thermis ad effeminanda cor pora iuuentis, tradidere. Idem etiam accidisse pontificali dignitati dicere possu/ mus. Sanctitate enim & doctrina, quæ non nisi magnis laboribus cõsummataq; uirtute comparantur, põtificium decus sine ullis opibus primo quidem auctum est inter tot hostes & obstinatos persecutores Christiani nominis: mox uero ubi cum ipsis opibus lasciuire cœpit ecclesia dei, uersis eius cultoribus à seueritate ad lasciuiam, peperit nobis tanta licentia peccãdi, nullo principe flagitia hominum tum coercente, hæc monstra, hæc portenta: à quibus ambitione & largitione san ctissima Petri sedes occupata est potius quã possessa. Hæc tñ Benedicti laus est, q in tam corruptis moribus grauiter & cõstanter uitam ducens, pontificatus sui anno tertio, mense quarto moritur. Vacat tum sedes diebus sex.

cxxi. põ.

LEO V.

LEo quintus, cuius patriã historici non ponunt, põtificatum adeptus, à Chri stophoro eius familiari dominandi cupidine capit, & in uincula cõijcit: q̃d quidem fieri non sine magna seditione & multorum interitu potuit. Quantæ em autoritatis põtificatus tum esset uitio priorum pontificũ, ex hoc uel maximo cõ prehendi potest, q à uiro priuato tanta dignitas ui & factione uno fere momen/ to occupata est. Verum est certe quod dici solet, plus autoritatis dignitates ex ho minibus capere, quàm ex dignitatibus homines, ut in cẽsura Romana apparuit, quæ primo ut exiguus magistratus posthabita est: uerũ ubi ciuitatis optimates obire munus illud dignati sunt, tantam ei autoritatẽ tribuere, ut inter optimates infelix prope haberetur, qui censoriã dignitatẽ cõsecutus in uita nõ fuisset. Chri stophorus itaq; sedem occupat xl. Leonis in põtificatu die: quem ego præ dolore animi paulo post perijsse crediderim, q ab eo potissimũ honore spoliatus fuisset, quẽ ipse ut lupũ domi aluerat, ut illud Theocriti, enutrito lupos q te comedant.

cxxij põ.

CHRISTOPHORVS .I.

CHristophorus, cuius patria & cognomentum ob ignobilitatem ignorat, põ tificatũ malis artibus adeptus, male amisit. Septimo enim mense dignitate ac merito quidem eiectus, monasticam uitam, unicum calamitosorum refugiũ, obire cogit. In monasteria enim tanquã in insulas clerici male de ecclesia dei me/ riti, tum relegabãtur. Sunt qui scribant Christophorum deiectum põtificatu fu isse, Lodouico tertio impetante: alij hæc tempora Berengario ascribunt, quẽ di ximus e duce Foroiuliano imperatorem creatum, q in Italia oriundus esset e stir pe Longobardorum regum: quodq; etiam in eo solo spes unica imperij collocari tum maxime poterat ob uirtutem & nobilitatem. Vt autem credam Berẽgariũ tum impetasse, facit & pontificum qui ante fuere breuis uita, quos tanquam mon stra quædam e medio breui deus sustulit, & ipsius imperatoris tempus, q supera to Guidone duce Spoletano, interfectoq; Ambrosio comite Bergomate, quos pri mo hostes habuerat, accepta à Formoso imperij corona, annis ix. uixit. Quid uero postea Christophoro acciderit e pontificatu deiecto, in Sergio dicetur.

cxxiij põ tifex.

SERGIVS .III.

SErgius tertius, patria Romanus, patre Benedicto, põtificatũ iniens, basilicã lateranensem quæ tum corruerat restituit, Christophoꝝ e monasterio tractũ in uincula cõiecit. Rebus deinde cõfirmatis, Gallias profectus, Lotharij gratia & amicitia fultus, qui tum regnabat, in Italiam rediens, & Christophoꝝ arctio re custodia reuinxit, & Formosi acta ita improbauit, ut denuo ad sacros ordines eos ad mittere necesse fuerit, quos Formosus antea sacerdotali ordine dignos cẽsu erat. Neq; hãc quidẽ ignominiã mortuo intulisse cõtentus, eius cadauere sepul/ chro tractũ, capitali supplicio, ac si uiueret, afficit: corpusq; ipsum in Tiberim p ijcit, tanq̃ sepultura & honore humano indignũ. Ferunt piscatores corp9 ipsum

inter piscādum repertum, ad basilicam Petri detulisse, atq; dum funus celebrat, sanctorum imagines quæ in templo locatæ erant, corpus ipsum ueneratas fuisse & ob eam rem creditum esse, Formosum iniuria quidem tali ignominia affectum fuisse. Sed factū ne sit hoc a piscatoribus, haud satis cōstat, uiuente præsertim Sergio, qui Formosi factionē persequebatur, ꝙ antea ei impedimento fuerat, quo mi nus pōtificatum consequeretur. Vide quæso quantum isti degenerauerint à maioribus suis. Illi enim, utpote uiri sanctissimi, dignitatem ultro oblatam cōtemnebant, orationi & doctrinæ Christianæ uacantes: hi uero largitiōe & ambitiōe pōtificatū quærentes, & adepti, posthabito diuino cultu, inimicitias nō secus ac sæuissimi quidam tyranni inter sese exercebāt: suas uoluptates postea securius explerent, cum nulli ibi extarent, qui eorum uitia coercerent. Crediderim ego Sergiū hæc facere à Lothario compulsum, ꝙ Formosi opera à Gallis in alienigenas imperium translatum sit. Sergius autem his artibus uitā ducens, septimo pōtificatus sui anno, mense quarto, die xvi. moritur: cū paulo ante igneæ faces in cælo & stellæ micantes, discurrētesq; præter cōsuetudinē sint uisæ. Vnde nō ita multo post Vngari Italiā cum exercitu ingressi, multas uicissim intulere accepereq; clades.

ANASTASIVS .III.

cxxiiii. pontifex.

ANastasius tertius, patria Romanus, eo tempore pontificatum iniit, q̄ Landulphus Beneuētanus princeps, graui prælio in Apulia cum Græcis decertauit & uicit. Nā Patricius Leonis Cōstantinopolitani imperatoris dux Italiā ingressus, se omnia breui euersurum minabať, nisi Leoni propere obtēperarent. Verū (ut dixi) Landulphi uirtute impetum simul cum loquacitate omisit, quanquā uero à Berengario iam pararentur copiæ, quæ Patricio obuiam fierēt, plus terroris quàm uirium secum ferenti. Anastasius autem a q̄ nil memoria dignum gestum est, secūdo anno pōtificatus sui moritur, & in basilica Petri sepelit. Hūc tñ pōtificem hac una in re laudare possumus, ꝙ neminem eorū qui ante se in pontificatu fuere, ignominia aliqua notauerit, uel maledictis aut persecutus sit: modeste enim & integre uixit, nec in se quicquam habuit quo reprehendi posset.

LANDVS .I.

cxxv. pō

LAndus patria Romanus, Anastasio successit. Huius autē uita ita obscura fuit, ut etiam sint q eū inter pōtifices nō numerent, maxime aūt Vincētius historicus. Aliter tñ Martinus & Cusentinus sentiūt, horum de numero & Gothifredus est, qui scribit Landun autoritatem suam interposuisse, quo minus Berengarius & Rodulphus comitis Guidonis filius, inter se decertarent. Sunt q scribāt Rodulphum apud Veronā Berengarium superasse, ac imperio tribus annis potitum esse. Magna eñ tum erat inter Italos, Germanos & Francos de possessione imperij cōcertatio. Vnde & grauissima bella orta sunt, nec extincta sine multorū interitu, oīmq; prouinciarū calamitate. Annitebātur tñ Romani Italicq; imperij nomen in prouincia retinere, obstantibus barbaris oībus, licet duce & autore tā p̄clari facinoris indigerent, extinctis iam nō solum illis præclaris luminibus, quæ Italiam q̄ndam per totum orbem terrarū illustrarūt, uerum etiam sublato omni/no & exciso illo egregio seminario, unde tam præclatæ radices pullulabant. Landus autem sexto pōtificatus sui mense, die xxi. moriens, in basilica Petri sepelit.

IOHANNES XI.

cxxvi. pōtifex.

IOhannes undecimus, patria Romanus, patre Sergio pōtifice, anno dñi nongentesimo nono pōtificatū init. Præsul Rauennas is antea fuerat, episcopatu deiectus populi tumultu. Verū Lando mortuo, pōtificatū adeptus, spūs militares magis q̄ religioni deditos gessit. Indigebat huiuscemodi pōtifice tum quidē & ecclesia & Italia. Nā Græci (ut diximus) ut Lādulphi uirtute superati, Saracenos in Italiā uocant, q ex Calabris & Apulis in Lucanos & Campanos mouentes,

urbi Romæ exitium se illaturos propediem minabant. Hoc aũt periculo motus Iohannes, Alberico Hetruriæ marchione in auxiliũ accito, habito delectu eos Saracenis confligens & superans, ab urbis finibus submouit. Verũ nil actum ea uictoria existimans, nisi fugientes insequeretur, eos ad Lirim fluuium nactus (quẽ Garilianũ uocãt) apud Minturnas tanta clade superat, ut de relinquenda omni Italia cogitauerint, locaq; omnia ferme quæ in littore Italico obtinebãt, incenderint. Postea tamẽ mutata sententia occupato mõte Gargano, incursionibus loca circunquaq; posita uexabant. Interim uero Iohannes in triumphi modũ Romam rediens, cum omnia sibi uendicaret, Alberici odiũ ita in se cõcitauit, ut ingens seditio sit orta, qua quidem marchio pulsus Ortam proficiscẽs, oppido munito & arce, Vngaros præmijs solicitatos in Italiam uocat: qui certe prouinciã ingressi, plus prope calamitatis Italiæ intulere quàm olim Saraceni. Pueros enim & uirgines abducebãt, grandioribus natu necatis: neq; ipsis quidẽ Hetruscis pepercere, quos ex fœdere Alberici intactos esse oportebat: imo uero magis in hos q̃ in cæteros Italos sæuitum est, incensis & euersis fere omnibus oppidis quæ ipsi occupauerant. Credidere tamen ego Berengarium, q tum Cisalpinam tantummodo tuebatur, hostibus iter in Hetruriam dedisse, modo sine ullo suorum maleficio transirẽt. Hac autem dulcedine prædæ illecti Vngari, frequenter deinceps Italiam repetebant. Qua calamitate Romani permoti, cum sæuire in hostem praeferocẽ & potentem non possent, Albericum capiunt & obtruncant. Iohãnes quoq; seditione militari, maxime uero à militibus Guidonis comitis captus, & in uincula coniectus, ceruicali in os coniecto necatur pontificatus sui anno xiij. mense secundo, die tertio. Cuius in locum alter Iohãnes subrogatur: sue rum ga ui sedem occupauerat, e loco statim deiectus, connumerari inter pontifices non meruit.

LEO VI.

cxxvij. pont.

Leo sextus, patria Romanus, legitimis suffragijs pontifex creatus, nil tyranni cum in uita præ se tulit, integre ac modeste uitam ducens, ac rei diuinæ cõsulens quantum illa tempora in tam corruptis moribus patiebant. Reuocare enim ciues ad concordiam, temeritate & stultitia priorum põtificum adhuc tumultuantes, componere res Italas, pacare externũ hostem, propulsare barbaros à ceruicibus Italiæ conatus est: q̃ certe nil melius aut laudabilius in tã breui magistratu fieri potuit. Septimo enim mense, die xv. pontificatus sui moritur, sepeliturq; in basilica Petri magno sui apud Romanos desiderio relicto.

STEPHANVS VII.

cxxviij. pont.

Stephanus septimus, patria Romanus, eo tempore põtificatũ init (ut qdam scribunt) quo Vngari Alemanniã Saxoniamq; populantes, ab Henrico Germaniæ rege apud Morespurgam ingenti clade superati sunt. Ferunt tum etiam Rodulphum Burgundiorum regem, in Italiam hostili manu contra Berengarium secundum descendisse, eumq; suorum fraude regno spoliatum ad Vngaros confugisse, qui sumptis armis, tertio anno post pulsum Berengarium in Italiam cum magno exercitu duce Salardo uenientes, Papiã ui capiam, ferro & igne magna ex parte uastarunt. At uero Italicũ nõ satis uirium in Rodulpho cernerẽt, Vgonem Arelatensem comitem in Italiam uocant. Huic autem nõ sine cõtentione tamen Rodulphus cedens, cum hostes acrier instarẽt, in Burgũdiam sese recepit. Vgo uero nõ satis his fidens, qui se uocauerant, multos in exilium pepulit: qui quidem ad Arnoldum Bauarorum ducem confugientes, hominẽ regnandi cupidum mouere copias in Italiã propellunt. Descendẽtem itaq; ex alpibus Veronenses statim intra mœnia benigne ac comiter recipiunt: Verum Vgo in eum mouẽs, cõmisso prælio hominẽ superat, Veronamq; statim recipit. Mortuo aũt apud Bauaros Berẽgario, ut alij uolunt, apud Vngaros, Berẽgarius tertius pri-

mi Berengarij ex filia nepos, in Italiam ueniens, anno salutis nongentesimo trigesimoquinto imperio potitur. Sunt autem qui hæc quæ scripsi, huius pōtificis temporibus asscribant. Ego uero & priorum quorundam & sequentium temporibus assignanda crediderim, cum ea quæ breuiter scripsi, nō sine diuturnitate geri potuerint. Sed satius fuit in tanta scriptorum uarietate & tempoꝝ, omnino aliquid scribere, quàm quæ sunt aliquādo gesta, ob incertos autores omittere. Cōsulimus posteritati, nec ita superstitiosi sumus, ut nolimus ea credere, quæ uarij autores sparsim cōscripsere. Huius quoq; pōtificis tempori merito asscripserim sanctum Vgibertum nobilē Lotharingiæ principem, qui Gemaliē se cœnobium propria impensa magnis operis breui extruxit. Feruntq; hac tempestate Spireneum Bohemiæ ducem, fidem Christi tum primum recepisse. Nam duces antea qui Bohemiæ præerant, nunc demum reges appellātur auctis opibus & copijs. At Stephanus, cuius uita mansuetudinis & religionis plena fuit, secundo pōtificatus sui anno, mense uno, die duodecimo moritur, inq; Petri basilica sepelitur.

IOHANNES XII.

cxxix. pō.

IOhannes duodecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice, ut quidā uolunt, eo tempore pōtificatum inijt, quo sanguinis fons (ut Martinus & Vincētius aiunt) Genuæ largissime effluxit, futuræ magnæ calamitatis indicium. Nā & Genua à Saracenis ex Aphrica uenientibus tum capit ac diripitur, & Vngari Italiā ingressi, longe omnia ac late populati sunt. Veꝝ dum onusti præda Pelignorum fines attigissent, à Marsis qui repente arma ceperant, opprimunt, atq; ita prædam omnem cū uita amisere. Scripsit tum multa Racherius ex monacho Veronēsis episcopus factus, in exiliumq; Papiam ab Vgone rege missus, ꝙ aperte nimium in eius mores inueheretur. Iohānes autem pōtificatus sui anno quarto, mense decimo, die xv. moritur. Vacat tum sedes diebus duodecim.

Racherius episcopus Veronensis.

LEO VII.

cxxx. pō.

LEo septimus, natione Romanus, Vgone & Lothario in Italia imperātibus, pōtificatum adeptus, nil dignum memoria gessit. Huius autem tempora illustriora fecere Spireneus Bohemiæ dux (ut Martinus refert) iustitia & religione insignis, & eius filius Vincestaus, nequaquā à patre degenerans, à fratre Boleslao interemptus ob regni cupiditatem: q quidem Vincestaus postea in sanctos referri meruit, comprobata eius uita, approbatisq; miraculis in uita & post mortē editis. Leo autem pōtificatus sui anno tertio, mense sexto, die decimo moritur, & in basilica Petri sepelitur. Vacat tum sedes dies tres.

STEPHANVS VIII.

cxxxi. pōtifex.

STephanus octauus, natione Germanus, pōtificatū inIens, ita à Romanis seditionibus uexatus est, ut nil memoria dignū abeo geri potuerit, imo uero (ut Martinus refert) in tanta seditione mutilatus turpiter aliqūdiu uitā duxit, cū ob inhonesta uulnera prodire in publicū erubesceret. Parabat qdem rex Vgo tantam iniuriam ulcisci, sed in ipso apparatu moritur: cui quidem Lotharius filius in regno succedens, hac de re nullam mentionem fecit: uel ꝙ populi Romani amicus esset, uel ꝙ breui regnauit: biennio enim tantum post mortē patris superuixit. Otho autem Germanorum rex, Vincesiai Bohemiæ regis mortē ulturus, in Bolesiaum qui fratrē per scelus interfecerat, copias mouēs, hominē tandē post multas illatas acceptasq; clades, in potestatē suā redegit. Stephanus uero pōtificatus sui anno tertio, mense quarto, diebus xij. moritur. Vacat tum sedes diebus x.

MARTINVS III.

cxxxij. pontifex.

MArtinus tertius, patria Romanus, mansuetudinē & placabilitatē Stephani septimi imitatus est: pōtificatum enī adeptus, bella omittens, religioni se totum addixit, templa uetustate collapsa instaurans, pauperes eleemosynis

occupauerāt. Quis tum picenum spoletinumq; agr. obtineret, incertū est. Octa uianus itaq; patris potentia in satis libera ciuitate fretus, pōtificium munus hu meris suis nequaq̃ conueniens, sibi desumit. Hac quidem indignitate moti duo cardinales, literis Othonem obsecrāt, ut clerum populumq; Romanum e mani bus Berengarij Iohānisq; duodecimi uendicare conetur, aliter Christianā fidem unà cum imperio perituram. Otho enī tum magno in precio erat, domito Bode slao (ut dixi) Bohemiæ rege, superatisq; tribus grauissimis prælijs Vngaris Ger maniam uastantibus, ac captis tribus eorum regulis, quos Germani contradicē te imperatore uitam finire laqueo coegere. Interim uero dū Otho expectaretur, re per indices patefacta, Iohannes pontifex cardinales ipsos capit, & huic nasum, illi uero manum abscindit. Hanc ob rem Otho in Italiam mouens, primo quidē Berengarium & Albertum filium in potestatem suam redigit: alterumq; Cōstan tinopolim, alterum in Austriam relegat. Mox urbē ingrediens, ab ipso Iohanne honorificentissime suscipitur, coronaturq; (ut quidam tradunt) accepto Germa niæ Pannoniæq; titulo, quod reliq imperatores deinceps obseruarunt, translato tum primum ad Germanos imperio. Alij uero a Leone octauo, de quo paulopost dicemus, hoc factum existimāt: quorum opinionē Gratianus in decreto secutus est. priorem sententiā Richardus & Cusentinus nō improbant. Lateranēsis au tem bibliothecarius Othonem Iohannis tempore Romam uenisse scribens, de co ronatione eius nullam mentionem facit, adeo confusa sunt & perturbata hæc tē pora scriptorum negligentia & incuria. Otho autem composito aliquātulum sta tu ciuitatis, cum Iohanne secreto collocutus, hominem primo blande appellādo a flagitijs deterrēs, ad uirtutem adhortabat. uerum cum nequaquā moueri a sen tentia uerbis eum cerneret, ad minas cōuersus, concilium indicit, conuocatis epi scopis Italiæ, quorum iudicio uita sceleratissimi hominis diiudicaret. Is itaq; iu/ dicium bene sentiētium reformidans, in Hernicos aufugit, in syluisq; more feræ aliquandiu delituit. Hanc ob rem Otho persuadēte clero, Leonem Romanū ci uem lateranensis ecclesiæ scriniarium pōtificem creat. Verū abeunte imperato re, Iohannis cognati & clientes, pulso Leone, Iohannē ipsum reuocāt: quem qui/ dem diuinitus eisdem ferme diebus perijsse creditum est, ne ecclesia dei perniciosa seditione iam gliscescente labefactaret. Sunt qui scribant hunc sceleratissimum hominem, uel hoc monstrum potius, in adulterio deprehensum & confossum in terijsse. Verum non ita quoq; leuata seditio est. Nā Romani mortuo Iohanne in eius locum Benedictum subrogant, idq; ab imperatore q tum Spoleti erat, con firmari contendunt. At imperator iratus, nō solum Romanos utpote iniqua po stulātes, a se repulit, uerum etiam eosdem armis (ut postea dicetur) coegit abroga to Benedicto Leonē suscipere. Ferunt multa prodigia tum in Italia apparuisse. Nam & lapis de cælo miræ magnitudinis cecidit, sæuiente uentorum atq; imbri um procella, & in uestibus multorum signum crucis, ac quidē cruētæ, diuinitus apparuit. Quæ quidem portēta indicare magnas clades & calamitatem ecclesiæ multi interpretabantur. Iohannes autem uir omnium qui unquā ante se in pōti ficatu fuere, perniciosior & sceleratior, pontificatus sui anno ix. mense iij. die qn to moritur. Eius uero in morte sedes in seditione dies duodecim tum uacat.

Prodigia multa apparuere

BENEDICTVS V.

cxxxvi pontifex

BEnedictus quintus, patria Romanus, ex diacono in seditione pontifex creat, ab his potissimū qui Iohanni cognatione factioneq; coniuncti fuerant, ægre ferentes Leonem ab Othone Iohanni antelatum. Verum cū imperator hanc ele ctionem nequaquā probaret, Romanos id maxime expetentes a se repulit, eosq; ferro & flamma omnia circa urbē posita uastans, compulit, pulso Benedicto uel dedito potius, Leonem suscipere, adactos sacramento, nil se earum rerum immu

tatutos, quas ipse imperator in re pontificia constituisset. Cõpsitis aũt hoc modo rebus, Otho in Germaniam rediens, secum Benedictum ipsum duxit, q nõ multo post dolore animi apud Hayspurgam moritur, ubi relegat, erat. Vixit aũt in pontificatu mẽsibus sex, diebus quinq;. Sedesq; deinceps diebus .xxx. uacauit.

xx.

LEO VIII.

cxxxvi. pontifex.

LEo octauus (ut ante dixi) protoscriniarius, a clero populoq; Romano, pulso Iohanne, pontifex creatur. Nam cũ Iohãnes flagitiose nimium & intemperanter uiueret, instarentq; Romani apud imperatorem, ut alterum pontificẽ abrogato Iohanne crearet, respondit electionem ad populum & clerum pertinere: Eligerent quem maxime idoneum putarent, se eũ statim approbaturum. Vnde cum Leonem elegissent, quem ipse confirmauerat, deinde mutata sententia abrogato eodem, Benedictum suffecissent, iratus Otho, eos ui & armis compulit, dedito etiam Benedicto Leonem suscipere, qui statim Romanorum inconstantiã ꝑtæsus, autoritatem omnem eligendi põtificis a clero populoq; Romano ad imperatorem transtulit. Verũ Leo in pontificatu non diu uixit. Anno enim primo, mense quarto moritur.

IOHANNES XIIII.

cxxxvii. ponti.

IOhannes decimusquartus, Narniẽsis episcopus, patria Romanus, patre Iohãne episcopo, Leoni successit. Verũ Romani inita iam consuetudine pellendi põtifices, hunc quoq; seditionibus fatigãt. Accersito enim Iofredo Campaniæ comite, lateranenses ædes ui irrumpẽtes, Iohannem capiunt, captumq; primo in Hadriani molem perducunt. mox inde hominẽ in Campaniam exulatũ mittunt. Verum interfecto Iofredo eiusq; unico filio a Iohãne Campano principe, põtifex uudecimo mense sui exilij Romam propere redijt. Otho præterea cognita põtificis calamitate, cum Othone filio ingẽtibusq; copijs magnis itineribus Romam perueniens, consules & præfectum cum decarchonibus captos in uincula cõijcit, sciturus coniurationis capita. Quæstionibus autẽ re cognita, consules in Germaniam mittunt: Decarchones uero laqueo suspensi, pœnas statim dedere. Petrus autem urbis præfectus, malorum omnium fons & origo, diu cum ignominia per publica urbis loca tractus ac uirgis cæsus, in Germaniã uinctus mittit. Sunt qui scribant Petrum ipsum excarnificãdum pontifici traditũ abrasa barba, capillis suspensum ad caput equi Cõstantiniani aliquãdiu stetisse, ut eius exemplo talia facinora malefici declinarẽt. Inde autem ablatum, asinoq; superimpositũ, uerso ad clunes uultu, & manibus sub cauda ligatis, atq; ita ꝑ urbẽ ductum, & uirgis cæsum fere usq; ad interitũ fuisse: postea uero in Germaniã exulatũ missum. Hac etiam seueritate (exempli gratia) in Iofredũ a Iohãne principe Campano (ut dixim.) cæsum, imperator usus est, ut eius ac filij cadauera e loco sacro tracta, in ꝓphanum proijci iusserit. Interea uero Sclaui qui Hadriani tertij pontificis, & Suetopyli principis Dalmatiæ tempore fidem Christi susceperant, in Italiã traijcientes, Saracenos ingenti clade superatos monte Gargano deiecerunt. Horum aũt exemplum & uirtutẽ imitati Vngari, reliquias Saracenorum ita attriuere, recuperata Consentia iam ab hostibus capta, ut Othoni magni Othonis filio cõ cũ exercitibus misso, haud difficile fuerit reliquias bellorũ absoluere. Nec cõtentus Saracenos cædere, Græcos quoq; q cum Mauris fœdera inierant, grauissimis prælijs ita perdomuit, ut eos fere omni Calabria & Apulia eiecerit. Sunt qui scribant idcirco Othonem Græcos persecutũ fuisse, quia Nicephorus Cõstantinopolitanus imperator filiam iam ei pactam, in matrimonium daturum se negabat. Constat tamen Othonem ipsum adolescentem egregium, pulso Nicephoro, & Iohãnem filiũ in imperio confirmasse, & Theophaniam sororem in uxorẽ accepisse, quam quidem Iohannes tertiusdecimus unã cũ marito apud Lateranensem basi

licam corona imperij exornauit, annuente Othone sene, qui filium consortem im perij creauerat. In tāta aūt & tam publica lætitia, campana ecclesiæ metropolitanæ nomē a Iohāne pōtifice cōsecuta est. Otho uero in Germaniā proficiscēs, senio cō/ fectus, Viennæ moritur: quem nō ita multo post Iohānes pōtifex sexto pontificatus sui anno, mēse xi. die v. subsecutus est. Eius in morte dies xiij. sedes tum uacat.

BENEDICTVS VI.

cxxxviij. pōtifex.

Benedictus sextus, patria Romanus, Iohāni in pontificatu & calamitatibus suc cessit: a Cynthio enim Romano ciue & quidem præpotenti captus, in Hadri anam molem (quā sancti angeli arcem nūc uocāt) custodiā noxiorum, uel po/ tius innocentium includitur, eodemq; in loco non multo post strangulatur: uel (ut Cusentinus refert) fame moritur. De tāta iniuria nullam sumptā esse uindictam, uel a ciuibus Romanis aduersæ factionis, uel ob Othone imperatore, non possum ego non admirari, præsertim cum Otho ipse uir optimus sit habitus, & ecclesiæ Ro manæ defensor acerrimus. Sed uereor ne talia fuerint Bñdicti merita, quale præ/ mium a Cynthio consecutus est. Male tamē a Cynthio actum est: neq; enim ad se pertinebat, etiam si Benedictus grauiter deliquisset, pontifici manus iniicere. Sed heus ut rerum omnium uicissitudo est. Nam Romani pontifices nostra ætate Ro manos ciues, aut delinquentes, aut ob potētiam suspectos, eo loci tanquam in Tul lianum carcerem includunt & macerant. Crediderim ego Othonem alijs negoci is implicitum, Romano pontifici præstare auxilium nequisse, ob eamq; rem anno primo, mense sexto, pontificatus sui mortuum esse.

Cincius alij.

DONVS .II.

cxxxix. pontifex.

Donus secundus, patria Romanus, tantæ modestiæ fuit, ut si nihil in pontifi/ catu gesserit quo magnopere laudaretur, non tamen uel aliqua iniuria affe/ ctus, uel ignominia notatus est. Huius autem tempora, ne omnino obscura essent, effecere res quædam, tum a principibus quibusdā, tum a sanctis uiris gestæ. Nam Baianus artis magicæ peritus Bulgarorum princeps, ita Basilium & filium Con stantinū Byzantinos principes bello uexabat, ut paulum ab capienda urbe regia abesset, negligentia Græcorum prope derelicta. Inita tamen sunt inter eos fœde/ ra, licet non æqua, & pax composi ta est. Adalbertus autem Bohemus Pragēsis epi scopus, tantæ sanctitatis tum habitus est, ut diuino spiritu impellente in Pannoni am descendens, & regem Vngarorum baptizauerit, & omnes prouinciæ episco/ pos ad bene de deo promerēdum exemplo & uita instruxerit. Profectus deinde in Prusiam, dum fidem Christi quam diligentissime prædicat, martyrio coronat. Fe runt & beatum Eduardum Angliæ regem, sanctitate in precio tum habitū fuisse, quem certe nouercæ dolis & fraude interfectum constat. His addit & Richardus scriptor sanctum Maiolum abbatem, qui in Cluniaco magnum sui apud posteros uita & miraculis exemplum reliquit. Donus autem anno pontificatus sui primo moritur, & in basilica Petri sepelitur: diebus tantū modo duobus sedes tum uacat.

BONIFACIVS VII.

cxl. pon.

Bonifacius septimus, cuius cognomen & patria ob ignobilitatem credo retice tur, pontificatum malis artibus adeptus, male etiam amisit. Nam initio magi/ stratu cōspirantibus simul bonis ciuibus, relinquere urbem coactus, preciosissima quæq; e basilica Petri subtrahens, Cōstantinopolim confugit: ubi tandiu substitit, quoad diuenditis quæ sacrilegio abstulerat, magnam uim pecuniarum compararet, quibus tanquam adminiculis occupandæ tyrannidis fretus, urbem repetit, ci ues Romanos largitione corrupturus. Obstabāt conatibus suis uiri boni, maxime uero Iohannes diaconus cardinalis, quem captum adiuuantibus quibusdam per/ niciosis hominibus, oculis statim priuauit. Atq; ipse tā totum malorum autor, glisce scente maiorem in modum seditione, siue timore, siue pœnitentia patrati sceleris,

turpiter uitam finiuit. Vide quæso quantum degenerauerint hi pontifices a maio ribus suis, qui hanc rempublicam Christianam tam amplam tamq; magnificam suo sanguine nobis reliquere. Pontifex Romanus sacrorum pater & rex, sacra ipsa furto abstulit: & qui uindicare sacrilegia debuerat, tanti sacrilegij factus est autor. Hoc autem cõtingere in quauis rep. cõsueuit, quãdo plus malorũ ambitio & auaritia ualet, quam bonorum uirtus & grauitas. In cletũ igitur deligẽdi essent, quorum uita & doctrina probata sit: non autem hi qui cum nil uirtutis & religiõis habeant, ambitione & largitione sibi potentiam quærũt. Vixit autem Bonifacius in pontificatu mensibus septem, diebus quinq;. Vacat tum sedes dies uiginti.

BENEDICTVS VII.

xcli pon.

Benedictus septimus, patria Romanus, statim inito pontificatu, Arnulphum episcopum Remensem seditione quorundam pulsum, habita synodo in integrum restituit, eo maxime tempore, quo Otho secũdus & Henricum Bauarorũ ducem rerum nouarum cupidum perdomuit, & in Lotharinm mouit, qui Lotharingiam Romani imperij prouinciam occupauerat, Aquisgranẽsemq; agrum populatus fuerat. Otho autem superato Lothario, nastatisq; Suessionum agris, ac incensis Parisiorum suburbijs, dum in patriã copias reducit, apud Auxonam fluuium nonnihil incommodi accipit. Deinde uero comparato maiore exercitu in Italiam contra Basilium & Constantinum imperatores Græcorum ueniens, qui iam Calabriam & eam partem Italiæ occupauerant, quæ ad Siciliam uergit, apud Basentellum superatus, scapham conscendens, salutem sibi fuga quærebat. A piratis autem forte fortuna captus, in Siciliam defertur. Verum Siculi redempto homine, ac Romam misso, de piratis supplicium sumpsere. Otho deinde comparato satis iusto exercitu, animaduertere in Romanos & Beneuentanos cõstituerat, a quibus initium fugiendi factum fuerat, dum ad Basentellum contra Græcos pugnaretur. agere id in Romanos minus tutum uisum est. In Beneuẽtanos itaq; conuersus, urbem capit & incendit, translato inde sancti Bartholomæi corpore, Romæq; in insula tiberina collocato, eo loci maxime, qui olim Iouis hostia Lycaonia dicebatur, quiq; triremis puppim præ se fert. Nã insula ut adhuc ex tiburtino lapide cernitur, triremis formam habuit, ad similitudinẽ illius credo, qua Aesculapius Romã aduectus est uisitur adhuc serpẽs lapidi insculptus, uisuntur transtra. adeo uiri illi excellentes studiosi erant uel naturam in artem redigere, uel artem ad naturam. Ad Othonem redeo, qui non multo post translatũ sancti Bartholomæi corpus Romæ moritur, & in uestibulo beati Petri (paradisum uocant) labro porphyretico, quod adhuc in troeuntibus ad læuam apparet, honorificẽtissime sepelitur. Cum autem de creando nouo imperatore consultatio haberetur, & alij Othonem tertium secũdi filium, alij uero Henricum Bauariæ ducem, primi Othonis ex fratre nepotem exposcerent, instarentq; Itali quidam, ut Crescentio nomẽtano uiro clarissimo res committeretur, Germani statim, qui tum frequentes Romæ aderãt, Othonem tertiũ delegere. Instabat Benedictus uir optimus unũquenq; rogando, ut in creando imperatore reip. Christianæ consulerent, quæ tũ maxime perito & solerti gubernatore indigebat. Tandem uero ne seditio aliqua oriret, Germanorũ sententiam approbat. Moritur & ipse pontificatus sui anno octauo, mense sexto. Vacatq; sedes diebus quinq;, Valderico Amburgẽsi episcopo tum maxime in precio existente doctrina, moribus & sanctitate uitæ.

Bartholomæi corpus trãsfertur.

IOHANNES XV.

xclij põt.

Iohannes decimusquintus, patria Romanus uel (ut nonnulli uolunt) Papiẽsis, post adeptum pontificatum mense tertio a Romanis cipitur, & in mole Hadriani, ut in publica custodia inclusus, ibi tãdiu pedore carceris, inedia & molestia animi maceratur, quoad uitam turpiter finiuit. Sunt qui scribant eum ui mortuum

fuisse a Ferrucio Bonifacij septimi parente, magnæ potentiæ uiro, ob eam tem cre do, quod filio in pōtificatu aduersatus fuisset. Vtcunq; est, constat eum in carcere mortuum, & in basilica Petri sepultum. Deiectus ne pontificatu fuerit, uel ob im potentiam & tyrannidem, ut quidam coniectant, uel ob inuidiam maleuolorum & seditiosorum quorundam, haud satis constat: adeò sunt confusæ istorum tempo rum historiæ, fuisse tamen in præcio hac tempestate constat & Odium abbatē Clu niacensem, & Berengariū Turonēsem, uiros sanctitate & doctrina insignes, quan quam sint qui dicant Berengarium amplitudine doctrinæ confisum, primo in fi de errasse, cum de sacramento eucharistiæ male opinatetur, errorem q; suum post ea publico concilio Romæ habito emendasse, ac statim omisso studio sophisticæ di sciplinæ cum esset archidiaconus Andegauensis, omnia pauperibus erogans, labo re manuum suarum uictum sibi quæsiuisse.

IOHANNES XVI.

cxliij. pō

IOhānes decimussextus, patria Romanus, patre Leone presbytero, e regiōe Gal linæ albæ, pōtificatū adeptus, miro odio in clericos exarsit, unde merito ab ipsis clericis odio habitus est, maxime uero q diuina humanaq; omnia cognatis & affi nibus suis elargiebatur, postabito dei honore & Romanæ sedis dignitate, quem certe errorem ita posteris tradidit, ut ad nostrā quoq; ætatem peruenerit. Qua qui dem consuetudine nil certe dici perniciosius potest, cum non ob religionem & dei cultum appetere pontificatum nostri sacerdotes uideantur, sed ut fratrum uel ne potum uel familiarium ingluuiem & auaritiam expleāt. Apparuisse cometē tum ferunt futuræ calamitatis indicium: nam & fame & peste diu laboratum est, & ter ræmotu Beneuentum ac Capua concussa, eaq; mala ob superbiam & rapacitatē pōtificis, contemptumq; dei & hominum accidisse putatum est. Moritur aūt deo uolente octauo pontificatus sui mense, sepeliturq; in basilica Petri.

IOHANNES XVII.

cxliiij. pontifex.

IOhannes decimusseptimus, patria Romanus, pontificatum inijt Othone impe rante, sed nondum coronam imperij adepto. Fuit autem Iohannes uir tantæ do ctrinæ, ut multa quidem eleganter ediderit, quemadmodum Martinus scribit. Agitatus deinde seditionibus a Crescentio consule Romano, imperium urbis sibi uendicare conante, cupiditati hominis cedens, exulatum in Hetruriā abijt. At ue ro Crescētius cognita Iohannis indignatione, qua percitus Othonē cōtra secum exercitu in Italiam uocabat, ipsius pōtificis cognatos & amicos qui in urbe reman serāt, ad hominem mittit rogatum, ut omissa accersendi Othonis cura, ad urbem cum potestate redeat, polliceturq; se ei rebus in omnibus obtemperaturum. Preci bus autē suorum motus Iohannes, ueritus etiam ne si Otho cum exercitu Italiam ingrederetur, plus maleficij quam beneficij secum afferret, ad urbem ueniēs, pro deunte obuiam Crescentio cum omnibus magistratibus, & urbana multitudine, in ædes Lateranenses magno comitatu introducitur: quarum in uestibulo eius pe des Crescentius & omnes seditionis autores, petita uenia, exosculati sunt. atq; ita in cōcordiam redacti, uitam simul quiete traduxere. Ferunt tum Henricum abba tem Lobiensem in Lotharingia, & Adeoboldum episcopum Vltra iactensem, q multa in laudem beatæ uirginis, sanctæq; crucis scripsit, & Albonem abbatē Flo riacensem (qui postea in Vasconia ob fidem Christi martyrium passus est) doctri na, religione, sanctitate, magno in precio habitos. Moritur autem Iohannes ponti ficatus sui anno decimo, mense sexto, die decimo. Vacat tum sedes diebus sex.

GREGORIVS V.

cxlv. pontifex.

GRegorius quintus, natione Saxo, patre Othone, Bruno ante uocatus, Otho nis tertij autoritate ob affinitatem pontifex creatur. Verum abeunte in Ger maniam Othone, seditionibus Romanorum exagitatus, in Hetruriā primo, mox

in Germaniam ad imperatorē confugit. Interim uero Romani Crescentiū denuo cum summa potestate consulē decernunt, q statim Iohannē quēdam natione Græcum, episcopū placentinum, non minus pecuniosum quam doctū, pontificem recte at. cuius certe nomē inter pontifices quidā supprimūt, utpote minus legitime creatum: alij uero xvij. hunc uocant, q populi clerici Romani consensu, ad quos electiō spectabat, pontificatum inijsset. At Crescētius cognito Othonis cum magno exercitu ad urbē aduentu, urbis mœnia & portas quam diligentissime firmat, molem Hadriani munit, positis in unaquaq statione firmissimis præsidijs. Hinc est q postea moles Hadriani, Crescentij arx appellata est, sumpto nomine ab ipso muni tore Crescentio. Superueniente deinde imperatore, urbemq oppugnare adorto, populus Romanus cū nequaq tantis copijs par esse posset, clementia Othonis fretus, Germanis portas aperit. Tum Crescentius & Iohānes cōsilij & auxilij inopes, in arcē Hadriani cōfugientes, sese acriter cōtra hostes tuebant. Verū proposita spe ueniæ, dū ex arce ad imperatorē se cōferūt, multis uulneribus a multitudine Crescentius confodit. Iohānes aūt, effossis prius oculis, pōtificatu simul & uita priuat, in pristinā q sedē Gregorius. xi. mēse posteaq pulsus fuerat, restituit. Is aūt cognita imperij imbellicitate uarietateq fortunæ, quo diutius apud Germanos summa potestas remaneret, illeq cæteris pesset q uirtute & dignitate cæteris pstaret, sanctionē retulit haud abnuente Othone de imperatore eligendo anno Christi M. ac secundo, quā usq ad tēpora nostra seruatā uidemus, Videlicet solis Germanis licere principē deligere, q Cæsar & Romanorū rex appellatus, tum demū imperator & Augustus haberet, si eum Romanos pōtifex confirmasset. Hos aūt imperatoris eligendi autoritatē primo habuisse Ptolemæus refert, archiepiscopū Maguntinū Germaniæ, arcgiepiscopū Treuirensem Galliæ, archiepiscopū Coloniensem Italiæ noīe. His additi & iiij. principes, Marchio Brandenburgēsis, imperatoris post electionē camerarius, comes Palatinus qui dapes, dux Saxoniæ g ensem fert. Sunt qui scribāt Boemiæ regem vij. electorē, imperatoris pincernā esse sibi sisq in eligendo additū esse ad tollendam discordiā partium: ad utros eīm inclinasset, ea pars certe potior habebat. Tulisse hoc iniq animo Francos aiūt. Verū quia in Lodouico Lotharij filio genus Caroli Magni defecerat, regnumq illud ad Hugonē ducem cognomento Caputiū uenerat (nam a regibus ad duces res aliquādiu trāslata est) repetere imperiū destitere: maxime uero q ipsi duces noui homines, illa fortuna tum cōtenti, moliri maiora nō sunt ausi: quippe qui non dū bene regni fundamēta iecerāt. Laudat tñ, & merito quidē Robertus magni Hugonis filius, regnū a patre accipiēs fortitudine, iustitia, modestia & religione. Hic eīm etsi rei militaris ad modū studiosus erat, tū ubi per ociū licebat, ita dei tēpla frequentabat, diuinaq officia celebrabat, ac si sacrorū oīm initiatus fuisset. Ferunt cantū illum eius inuentū fuisse, Sancti spūs assit nobis gratia. His artibus aūt non minus q armis crediderim ego Robertū cōciliasse sibi animos uulgi, eosq a prima illa Caroli Magni stirpe, ad genus suū nouum transtulisse. Feunt rum quoq magno in præcio fuisse Robertum quendā Carnotanum episcopum doctrina & sanctitate uitæ. Multa eīm scripsit, & canendi modum in sacris meliusculum reddidit. Gregorius autē secundo pontificatus sui anno, mense quinto moritur. Vacat tum sedes diebus quindecim.

Germanis solis electionis imperatoris permissa.

Principes electores

IOHANNES XVIII.

cxlvi. pō.

IOhannes decimus octauus, Placentinus episcopus, ut diximus, potētia Crescentij Romani cōsulis fretus, quem pecunia corrupisse creditum est, tēpore Gregorij quinti per factionem pontificatum occupat. Tm enim pecuniarū ex Constantinopoli ad urbem secum detulerat, ut constantes etiam sua largitione ad maleficium impelli potuissent, nedū Crescentius homo auarissimus & regnandi cupidus.

Miror ego historicos Iohannem ipsum inter pontifices numerasse, cum uiuente adhuc Gregorio sedem occupasset, nisi forte in conscribendis pontificum uitis ita faciendum censent, ut in perpetua historia fit. Nam & tyrannorum peruerse facta, optimorumque principum rebus gestis annumerantur, ut quantum inter se boni & mali dissideant, a legentibus cognosci possit, quo malorum exemplo a uitijs deterreantur, & bonorum exemplo ad uirtutem impulsi, uitam ducant in terris fœlicem & beatam, quamque deinde beatitudine Iohannes caruit, fur certe in pontificatu & latro: non enim ut par fuerat, per ostium intrauit. Moritur autem, atque cum ignominia quidem, decimo usurpati pontificatus mense. Vacat tum sedes dies uiginti.

SYLVESTER II.

cxlvij pont.

SYlucster secundus, Gilbertus antea uocatus, natione Gallicus, malis attibus (ut aiunt) pontificatum adeptus est. Adolescens enim & Flotiacensi cœnobio in Aureliana diœcesi posito dedicatus monachus & addictus, relicto monasterio, diabolum secutus, cui se totum tradiderat, Hispalim ciuitatem Hispaniæ bonarum artium causa peruenit. Erat enim admodum doctrinæ & literaturæ cupidus. qua in re tantum profecit, ut breui ex discipulo optimus præceptor sit habitus. Discipulos autem eius hos fuisse Martinus testatur, Othonem imperatorem, Robertum Franciæ regem, Lotharium uirum nobilitate & doctrina insignem, qui postea Senonensis archiepiscopus creatus fuit. Gilbertus igitur ambitione & diabolica dominandi cupiditate impulsus, largitione primo quidem archiepiscopatum Remensem, inde Rauennatem adeptus, pontificatum postremo, maiore conatu adiuuante diabolo, consecutus est, hac tamen lege, ut post mortem totus illius esset, cuius fraudibus tantam dignitatem adeptus erat. Nam cum Gilbertus regnandi cupidus, diabolum sciscitaretur, quamdiu in pontificatu uicturus esset, respondit humani generis hostis ambigue, ut solet: si non attigeris Hierusalem, diu uiues. Dum itaque pontificatus sui anno quarto, mense uno, die decimo in basilica sanctæ crucis in Hierusalem Romæ sacrificaret, fato moriturum se statim cognouit. unde pœnitentia motus, & errorem suum coram populo fassus, omnes primo posthabita ambitione & diabolicis fraudibus, ad bene & sancte uiuendum adhortatus est: deinde uero unum quenque rogauit, ut post mortem truncum corporis sui laceri & disiecti, quemadmodum merebatur, bigæ superimponerent, eoque loci sepelirent, quo sponte ab equis uectum foret. Ferunt itaque dei nutu & prouidentia, ut scelerati sciant apud deum locum ueniæ sibi relictum esse, si in uita aliquando pœnituerint, equos ipsos sponte ad lateranensem basilicam peruenisse, eoque loci sepultum eius corpus fuisse. Scribit idem Martinus tam ex collisione ossium, quàm ex sudore ipsius sepulchri, uel humectatione potius, deinceps morituri pontificis signa, & quidem manifestissima colligi, idque ipsius sepulchri epitaphium indicare. Verum ne sit an secus, ipsi pontifices uiderint ad quos pertinet.

Sylucster diabolo adiuuante pontificatum adeptus.

IOHANNES XIX.

cxlviij. pont.

IOhannes decimusnonus, cuius cognomentum & patria ob ignobilitatem ignoratur, quarto mense, die xx. post initum pontificatum moritur. Vnde ob breuitatem pontificatus nil ab eo, uel a quopiam alio gestum memoria dignum scribitur, nisi quod illi quinque mestri pontificio multa prodigia apparuere, futura mala indicantia: ursus & cometes, & terræmotu multæ urbes concussæ. In his autem malis unicum leuamen Hugo præfectus Othonis in Italia, & Hetruriæ gubernator est habitus. adeo enim iuste & integre prouinciam sibi creditam texit, ut optimi principis desiderium nemini prouincialium reliquerit. Quem postea Pistorij mortuum Hetrusci omnes non secus ac publicum parentem luxere, nullo non genere honoris funeri eius adhibito. Placuit hoc loco Hugonis laudes commemorare, ut gubernatores prouinciarum intelligant, satius esse bene & integre uiuendo laudem & gloriam, quam male agendo

Satius est bene uiuendo laudem & gloriam quam male agendo diuitias cum ignominia reportare.

do diuitias male partas cum ignominia & nota sempiterna reportare.

IOHANNES XX.

cxlix.pō.

IOhannes xx. patria Romanus, e regione portæ metropolitanæ, pôtificatum ſaiens, ad ocium cõuerſus, nil dignum memoria geſſit. Laudari uel maxime Robertus rex Franciæ poteſt, qui ea tempeſtate non minus piam quàm regalem uitam ducebat. Nam & doctrina & ſanctitate omnes reges Christianos ita anteibat, ut diſputationibus nulli ſecundus haberetur: longe aliter ſentiens, quàm quod noſtrorum temporum reguli arbitrantur, nequaquam principe dignũ eſſe dictitantes, ſcire literas, cum eos maxime deceat, qui populos regunt, bene gubernandi rationem ex aliorum præceptis colligere: quod fieri ſine doctrina & lectione non poteſt. Quid enim aliud eſt princeps illiteratus, quàm imago leonis cæteris feris imperantis? Sedent affectus tum ſuos, tum populorum neceſſe eſt, qui digni haberi uolunt ut alijs imperent. Merito igitur Robertũ laudamus, cuius præterea tanta fuit religio, ut quoties ſibi per occupationes bellicas liceret, horas canonicas una cum ſacerdotibus caneret. Hac autem pietate hoc meritum ferunt, ut cũ oppidũ quoddam ex hoſtibus obſideret, neq; horas ſuas intermitteret, mœnia hoſtium diuinitus corruerent, ſtatimq; irruentibus ſuis oppidũ caperet. Iohannes uero (ut quidam autores ferunt) pontificatus ſui anno quarto, menſe item quarto moritur, ſepeliturq; in baſilica Petri. Vacat tum ſedes diebus undeuiginti.

Robertꝰ rex Franciæ.

Princeps illiteratꝰ

SERGIVS IIII.

cl.pont.

SErgius quartus, patria Romanꝰ, patre Martino, uir ſanctiſſimæ uitæ grataeq; cõſuetudinis, & ar. te pontificatum & in ipſo magiſtratu fuit. In pauperes liberalis, in amicos & familiares iucundus, in delinquentes clemens, in cõtumaces modeſtus. Tantæ præterea prudentiæ fuit, ut toto ſuo pontificatu nil commiſſum ſit, quo merito reprehendi gubernantis negligentia poſſet. In deum enim omnem mentem conuertens (quod facere pontifices omnes deberent) iuſte atq; integre oĩa ex animi ſui ſententia bene natura & moribus inſtituti, gubernabat. Interea uero huius conſilio & monitionibus principes Italiæ compoſito fœdere cõſilia ineunt pellendi Saracenos e Sicilia. Idq; moliri paribus animis & copijs inſtituunt. Erant tum in Italia Tancredi magni Normandiæ ducis filij plerique, quorum de numero Guilielmus cognomẽto Ferrebach, tanti animi fuit, ut aſſumpto in ſocietatem expeditionis Molacho Michaelis Caralaici Conſtantinopolitani imperatoris copiarum duce, Saracenos e Sicilia breui expulerit, adiuuantibus etiam Campano & Salernitano principibus. Verum cũ poſtea Malochus prædam maligne diuideret, Guilielmus diſſimulandum eſſe ad tempus ratus, in Italiam rediens cum quadraginta millibus Normannorum militum, qui tum ab expeditione Hieroſolymitana redierant, Apuliam Græcis obtemperantem occupat: ad Melphiã Malochũ cũ exercitu occurrẽtem fundit fugatq;. Atq; ita uirtute Guilielmi a Græcis ad Normannos regnum Apuliæ tranſit. Verũ poſtea mortuo ſine hæredibus Guilielmo Drogus frater, Drogo autem Hunfredus iunior ſucceſſit, unde poſtea Robertus Guiſcardi & Rogerius frater originem habuere. Dum hæc autem in Apulia agerentur, laborante Italia ac fere toto orbe terrarum fame ac peſte, Sergius uir ſanctiſſimus ſecundo pontificatus ſui anno, die quintodecimo moritur, ſepeliturq; in baſilica Petri. Vacat tum ſedes diebus octo.

BENEDICTVS VIII.

cli.pont.

BEnedictus octauus, patria Tuſculanus, patre Gregorio, inito põtificatu in demortui Othonis tertij locum Henricum primũ e gẽte Bauara imperatorem, ſecundum inſtitutionem Gregorij quinti creatum, corona imperij donat. Sũt qui ſcribant Othonem ipſum Romæ mortuũ, eiusq; corpus in Germaniam delatum fuiſſe: alij aũt in baſilica Petri ſepultum affirmant. Vtcunq; eſt, conſtat Henricũ

Bauatorum ducem uirum optimum ac sanctissimum imperatorem creatum, habuisseque uxorem quæ nequaquam mariti laudibus, pietate, religione, humanitate cederet. Verū dum is res Germaniæ componit, Saraceni Italiā ingressis, Capuam occupant, Barum obsident. Barensibus autem fame laborantibus, Veneti annonam classe important. At uero dum nihilominus ciuitas ipsa obsideretur, ijdē Veneti adiuuantibus Græcis Saracenos aggressi, multis interfectis, Barū obsidione liberant, anno salutis octauo & millesimo: quo quidem tempore Turci Hierosolymis captis, non tamen sepulchrum domini ecclesiasque montis Sion aut Bethleem uiolauere. Laborātibus Hierosolymis succurrere Venetis erat in animo, nisi Hiadrenses hostes eos distinuissent. Quos qdem Veneti apud Lauretum tanta clade perdomuere, ut nunquam postea inferre bellum finitimis sint ausi. Henricus aūt compositis Germaniæ rebus Romā ueniens, accepta imperij corona Capuam mouens, Saracenos inde expulit, ac Bubaganum Græcorum ducem, q Mauris fauerat, acerrimo bello adeo persecutus est, ut eū quoque e Troia eiecerit, quæ in finibus Apuliæ a se eo loci cōdita fuerat, ubi olim Hannibalis castra sunt habita. Sūt aūt qui scribant Henricū cum uxore Cunegunda ita caste ac sancte uixisse, ut uterque in morte miraculis claruerit. In uita enim nil præter misere quod ad honorem dei pertineret. Nam & Bambergensem fundauit episcopatum, & sororem suam regi Vngarorum in uxorem collocauit, cuius opera rex ipse & populi omnes imperio eius subiecti, integram Christi fidem accepere. Moritur autē Henricus octauo imperij sui anno, magno de se relicto apud suos desiderio. Benedictus uero mortuo Henrico, quo defensore rebus in omnibus utebatur, per seditionem alio in locum eius suffecto pellitur. Verum postea inita cum inimicis suis concordia, pulso adulterino pontifice, in urbem cum dignitate rediens, undecimo pontificatus sui anno, mense uno, die xiij. moritur, sepeliturque in basilica Petri. Sunt etiam qui referant episcopum quendam die in solitudine uidisse Benedictum equo nigro insidentem, eumque intertogasse, quid causæ esset, cur mortuus equo nigro ueheretur: Tum Benedictum hominem rogasse, ut pecunias quas occultauerat (locum indicat) pauperibus suo nomine erogaret: quæ antea datæ fuerant eleemosynarum nomine, nil ei profuisse, quia ex rapinis partes cōstabat. Facit mandata episcopus, ac statim episcopatu se abdicat, & uitam monasticam amplectitur. Scribit Vincentius Gerardum canodiensem episcopum, doctrina & moribus eisdem temporibus magno in precio fuisse: huic addit Cuthet episcopum Pragensem, doctrina & sanctitate uitæ tum præcellentem, & ob eam rem ab hostibus orthodoxæ fidei martyrio coronatum. Tanta præterea eodem tempore peste laboratū est, ut plures mortui quàm superstites sint habiti. Quam quidem calamitatem in Lotharingia fons saluberrimæ indicauit, in sanguinem tum uersus.

Bambergēsis episcopatus

Adulterinus pōtifex.

IOHANNES .XXI.

IOhānes uigesimus primus, patria Romanus, patre Gregorio, episcopus Portuensis, ut quidam uolunt: ut alijs placet, nullis sacris ante initiatus, pontificiū munus suscepit, eo tempore quo Conradus Sueuus in demortui Henrici locum triennio post legitimis suffragijs imperator creatur. Hoc autem intertegno crediderim ego multas Italiæ ciuitates spe libertatis erectas, ab imperio defecisse. Hāc ob rem Conradus uir in re militari præstans, quippe qui apud Henricum din ordinū dux fuerat, coactis propere copijs in Italiam descendēs, primo in Mediolanenses ducit tātæ defectionis autores, eos obsidet, suburbia incēdit, excidiumque & interitū urbi minat. Mutata deinde sentētia obsidionē soluit, Coloniensi antistite id ei suadēte, q diceret beatū Ambrosiū ei inter missarū solēnia apparuisse, exitiūque oibus minitātē nisi ab urbe discederet, cuius patrocinium ipse suscepiat. Romā itaque Cōradus proficiscēs, accepta a Iohāne pōtifice imperij corona, in Sclauos & Vngaros ducit,

alij pon

qui rebellantibus Italicis auxilia præstiterant, eosq; breui perdomuit. At uero Rodolphus Burgundionum dux, suorum seditionibus uexatus, Conradi fidei & patrocinio se commisit. Quamobrem Burgundia deinceps imperialis prouincia aliqua ex parte habita est. Ferunt Conradum ipsum leges multas ac perutiles quidem tulisse, hâc præcipue, ut cuius principi capitale esset pacem & quietem prouinciarum turbare. Hac itaque ratione motus, Lapuldum comitem Germaniæ acerrime persecutus est, quod ab eo turbandi ocij & quietis initium ortum fuerat. Nuncios præterea misit, qui Græcis & Normannis inter se de regno Apuliæ concertantibus imperarēt, ut ab armis discederēt. Romanis quoque excidium interminatus est, si diutius quemadmodum cœperant, pontificem seditionibus uexassent, cuius tempore quorundam abbatum sanctitate & uita monastica religio in Gallia præcipue floruit, & Himericus beati Stephani Vngarorum regis filius, sanctissimus ob miracula est habitus. Iohannes autem, cuius uita mirifice laudat, undecimo pontificatus sui anno, die nono moritur. Vacat tum sedes diebus octo.

Burgundia imperialis prouincia.

BENEDICTVS .IX.

Benedictus nonus, ut quidam uolunt, Iohannis nepos, patria Tusculanus, patre Alberico, eo tempore pontificatum inijt, quo Cumitus Anglorum rex, uoti & religionis gratia Romam uenit, qui uoti compos factus, in patriam rediens, filiam suam Henrico Conradi filio in matrimonium locat. Verum non ita multo post Conrado uita functo, Henricus filius eiusdem nominis secundus, patri succedens, comparato statim exercitu, cum Olderico Boemorum rege dubio marte decertat. Repetito deinde certamine Oldericum superat & capit, uectigalemq; factum incolumem dimittit. Mouens deinde in Vngaros de regno inter se dissidentes, Petrum ab Alboino pulsum, in regnum restituit. Interim uero Romani Benedictum hominem ignauum, & nullius precij perosi, e sede deijciunt, in eiusq; locum sufficiunt Iohannem Sabinum episcopum, Syluestrum tertium appellantes, quo post nouem & quadraginta dies pulso, denuo Benedictus restituitur. Is autem cum cerneret se iterum subiturum eadem discrimina, Iohanni archidiacono sancti Iohannis ad portam latinam, qui postea Gregorius sextus appellatus est, pontificium munus libere cessit: uel (ut quidam affirmant) uendidit. Hanc ob rem merito ab omnibus Benedictus ipse accusatus est, & iudicio diuino damnatus. Constat enim simulacrum eius admodum monstruosum post mortem cuidam apparuisset interrogatumq; quid ille horrida imago præ se ferret, cum antea pontifex fuisset, Quia (inquit) in uita sine lege & ratione uixi, ideo uolente deo & Petro, cuius sedem omnibus probris fœdaui, simulacrum meum plus feritatis quàm humanitatis in se habet. Nam cum annis decem, mēsibus quatuor, diebus nouem per interualla sedem Petri occupasset, tandem moritur. Nec uacasse tum sedes dici potest, cum pontificatum uendiderit. Sunt qui scribant hoc tempore Gerardum Venetum Vngarorum episcopum, uirum optimum & doctissimum, ab hostibus christianæ fidei martyrum æquissimo animo passum. Ad currum enim ligatus, ex altissimo monte in præceps demittitur ac laceratur.

elij. pon.

SYLVESTER .III.

Syluester tertius, patria Romanus, patre Laurentio, in locum pulsi Benedicti subrogatus, non diu in pontificatu mansit. Nono enim & quadragesimo die factione suorum Benedictus restituitur. Eo enim tum pōtificatus deuenerat, ut qui plus largitione & ambitione, non dico sanctitate uitæ & doctrina ualeret, is tantummodo dignitatis gradum bonis oppressis & reiectis obtineret, quem morem utinam aliquando non retinuissent nostra tempora. Sed hoc parum est, peiora (ni deus caueat) uisuri aliquando sumus. Ad Syluestrum redeo cardinalem Sabinum pontificem creatum, non dico a collegio patrum, quod tolerabilius fuisset,

elij. pōt.

Quo deuenerit pontificatus.

sed largitione, ut quidam tradunt: quo quidem pulso ac merito, cũ nõ per ostium, sed per posticum intrasset ut fur & latro, Benedictus denuo restituit tumultuante urbe, & nunc unum nunc alium appetente, q̃d fieri ab his populis consueuit, qui duce & rectore carent, quiq; malos pluris quàm bonos faciunt.

GREGORIUS .VI.

clv. Pont.

GRegorius sextus, sancti Iohannes ad portam latinam archidiaconus, põtificatũ (ut diximus) à Benedicto nono accepit. Has ob res Henricus secundus in Italiã cum magno exercitu ueniens, habita synodo, cum Benedictũ nonum, Syluestrum tertium, Gregorium sextũ tanquã tria teterrima monstra abdicare se magistratu coegisset, Syndegerũ bambergensem episcopum, cui Clementi secundo appellatio fuit, põtificem creat. Gilbertus tamen historiarum scriptor, affirmat Gregorium bene de ecclesia dei meritũ esse, cum sedis apostolicæ dignitatem negligentia priorum pontificum labefactatã, sua autoritate & animi magnitudine breui restituerit. Nam & ditionẽ ecclesiæ recuperauit, & latrones circa urbem positos, quorum sæuitia peregrini ad urbem religionis causa accedentes necabantur, e medio sustulit, prius execrationibus & interdictis admonitos, deinde ui & armis domitos. Hanc ob rem ferunt à perniciosis hominibus uulgo homicidam, simoniacũ & sanguinis humani appetentissimũ habitum, idq; à cardinalibus etiam qbusdam prædicari solitum. Motum itaque Gregorium ipsum in ea ægritudine, q̃ postea morit, cardinales ad se uocatos uerbis castigasse, quodq; iuste & sancte fecisset, ipsi liuore moti reprehẽderent. & ut, inquit, scire possitis, ubi mortuus fuero, recte an perperam fecero, corpus meũ ante fores ecclesiæ sistite ue ctibus obseratas: si diuino nutu aperient, censetote me dignum Christianum sepulturæ: sin secus, corpus meũ una cum anima damnatum, quo uoluetis eijcitote. Fecere mãdata Cardinales, itaq; ita portæ coorto grauí uento apertæ sunt, & corpus cum admiratione omnium & opinione magnæ sanctitatis introlatũ est. Hæc fere sunt quæ à uarijs autoribus de Gregorio scribuntur: quem quidem constat in pontificatu sedisse annis duobus, mensibus septem, durante schismate.

CLEMENS .II.

clvi Pont.

CLemens secundus, Syndegerus antea uocatus, Bãbergensis episcopus in synodo pontifex creatur, annuente Henrico secundo, uel imperãte & cogente potius. Veq; Henricus accepta à Clemẽte imperij corona, Romanos in uerba sua iurare coegit, pontificum electioni se nequaquam interfuturos, nisi iussu imperatoris id facere cogerentur. Videbat enim imperator eo licentiæ factiosum quenq; & potentem, quanuis ignobilem deuenisse, ut corruptis suffragijs tantam dignitatem consequeretur: quæ certe nisi sanctitate & doctrina bene meritis uolẽte deo demandari cuipiam non deberet. Inde uero Capuam profectus, rebus in prouincia bene dispositis, conductisq; eo loci militibus, qui Saracenis hostibus resisterẽt, Roma deinceps in Germaniam iter facit. Abeunte itaque imperatore, ut qdam scribunt, Romani pontificem iniussu suo creatum, uenẽno e medio sustulere, põtificatus sui mense nono. Scribunt autores uenenum ipsum in hos usus à Stephano paratũ, qui ei pontificatu successit, Damasusq; secundus appellatus est, eo maxime tempore, q̃ Odiloni abbati cluniacẽsi in magna sanctitate mortuo Hugo abbas substituitur, uir genere, pietate, religione, clementia, doctrina insignis, regnante altero Henrico in Francia, Alphonso in Hispania, Michaele cũ filio Cõstantino Byzantij: quod quidem imperium iam tum maxime labefactatũ erat.

DAMASVS .II.

clvij Pont.

DAmasus secundus, natione Bauarus, cognomento Bagnarius, uel Pepon ut quidam uolunt, pontificatum per uim occupat, nullo cleri populiq; con sensu. Adeo eñ inoleuerat hic mos, ut iam cuique ambitioso liceret Petri sedem

eo loci recubuisse creditum. In rebus præterea ad religionem pertinentibus tanta diligentia & solertia usus est, ut & in concilio Vercellensi Berengarium hæreseos autorem damnauerit & Constantinopolitanum imperatorem suis monitionibus impulerit sepulchrum domini Hierosolymis a barbaris diruptum restituere, eo maxime tempore, quo & Theobaldus nobilis Francus sanctitate uitæ apud Vicẽtinos in precio fuit, & Vincentius Franco Leodiensis episcopus doctrina & moribus insignis, ad Hermannum præstantis ingenij uirum de quadratura circuli docte multa & acute scripsit. Moritur autem Leo pontificatus sui anno quinto, mense secundo, die sexto.

VICTOR .II.

clix.Pon.

Victor secundus, Glebardus antea uocatus, natione Alemannus ex Bauaria, pontificalem dignitatem post Leonẽ adeptus est, magis Henrici gratia quã liberis suffragijs. Verebatur enim clerus populusq; Romanus Henrici potẽtiam, quem in creandis nouis pontificibus aliquando læserant. Ne itaq; contra iusiurandum moliri aliquid uiderentur, Victorem proponunt, legato Ildebrando ad Henricum ob eam rem misso, qui omnia ex sententia Romani cleri imperatorisq; perfecit. At Victor in sede omnium consensu confirmatus, magnum synodum ab/nuente imperatore Florentiæ habuit, in qua quidem multos episcopos, tum simoniæ, tum fornicationis causa episcopatu priuauit, cleruq; admonuit quid maxime ad se pertineret, proposita pœna his qui leges canonicas transgrederentur. Sunt qui scribant Victorem ad Henricum profectum, magnificentissimeq; ab eo habitum. Sed ego solum Ildebrandum eo profectum puto, qui autoritate legationis fretus, Henricum tertium Henrici filium, Cæsarem creat. Interim uero dum Capua a Saracenis obsideretur, trepidarẽtq; omnes finitimæ ciuitates, Robertus Guiscardi sumptis armis, fugatis Saracenis, & Campanos obsidione, & finitimos omni formidine uno impetu liberat. Vnde autem originem habuerit Robertus ipse, haud satis constat, cũ alij Normannũ, alij Francũ fuisse existiment. Vtcunq; sit, constat eũ magni animi excellentis & ingenij fuisse, & ob eam rem merito Apuliæ regnum adeptum. Victor aũt pontifex, de quo nunc sermo fit, secundo pontificatus sui anno, mẽse tertio, die quartodecimo morit. Vacat tum sedes diebus xi.

STEPHANVS .IX.

clx.põt.

Stephanus nonus, Fredericus antea uocatus, natione Lotharingus, Cassinẽsis abbas, pontificatũ adeptus, statim curauit ut Mediolanẽsis ecclesia quæ a Romana ducentis fere annis se subtraxerat, nunc demum eidẽ obtemperaret, ut ueræ omnium ecclesiarum parenti & altrici, quam postea non secus obseruauit, ac ueræ filiæ pientissimam matrem facere consueuerunt. Hoc fere tempore & Henricus tertius in locum Henrici patris demortui sufficitur: & Alexius Nicephoro imperatori Constantinopolitano succedit. Et Robertus Guiscardi Græcos magno prælio superatos, e Calabria omnino expulit, relictis tantummodo Græcis sacerdotibus, qui usque ad nostram ætatem linguam seruant cum moribus. Adeo enim Constantinopolitanum imperium iam erat imminutũ a Saracenis, ut ægre Thraciam, Galatiam, Pontum, Thessaliam, Macedoniam, Achaiã obtineret, e quibus prouincijs nunc Turci, nunc Saraceni quotidie aliquid subtrahebant. Stephanus autem septimo pontificatus sui mense, die octauo Florentiæ moritur, eo quoque in loco honorifice sepelitur, ut Martinus scribit. Sunt qui dicant Stephanum pontificem in Henricum imperatorem hæreseos nomine inuectum esse, quod summorum pontificum autoritatem diminueret, contempta religione, spretoq; immortali deo.

Ecclesia Mediolanensis Romanæ restituta.

BENEDICTVS .X.

clxi.pon.

Benedictus decimus, natione Campanus, qui prius Nuncius dicebat, Velitter

nus episcopus, factione quorundam nobilium eo maxime tempore pontifex creatur, quo Hagnes Henrici tertij mater, Gibertum Parmensem uirum insignem, regni Italici gubernatorem instituit. Erat & tū in Italia Gothifredus Mathildis comitissæ fœminæ nobilissimæ maritus, uir sane potens. Nam Mathildis mater Beatrix, Henrici secundi imperatoris soror fuerat, nupseratq; Bonifacio cuidam uiro potentissimo ac nobili Luca urbe Hetruriæ oriundo: quo mortuo, omnis potentia primo ad Beatricem, postea ad Mathildim & maritum Gothifredum peruenit. Nam & Lucam & Parmam & Rhegium Lepidi & Mantuam & eam partē Hetruriæ possidebant, quam nunc patrimonium sancti Petri uocamus. Ad Benedictum redeo, ab Ildebrando pontificatu pulsum, quod non per ostium quemadmodum decebat, sed per uim & largitionem intrasset. Fidem enim dederant clerici omnes Ildebrando archidiacono, non prius se habituros suffragia noui pontificis creandi, quam ipse Florentia, quo tum proficiscebatur, ad urbem reuerteret. Rediens itaq; cum Gerardo episcopo Florentino, in omnes acerbissime inuectus est, tum uel maxime in eos, qui fidem dederant se eius aduentum expectaturos. At uero cum hac de re magna cōtentio esset, probarentq; nonnulli Benedictū ipsum ut uirum optimum & sapientissimum, contra autem eam electionem plerique magnis clamoribus improbarent, utpote minus canonice & legitime factam, tandem plurimorum consensu Ildebrando instāte, Gerardus uir tanto magistratu dignus, eiecto Benedicto, pontifex creatur. Sunt tñ qui scribant hanc electionē Senis factam, cū libera suffragia Romæ ob factionem quorundā potentū haberi non possent. Badictus itaq; mēse ix. die xx. pōtificatu deiectus, Velitras exulatū abijt.

elxij pōt.

NICOLAVS .II.

Nicolaus secundus, natione Allobrogus, Gerardus antea uocatus, episcopus Florentinus, ob uirtutem & animi præstantiam abrogato Benedicto, haud legitime creato, pontifex maximus Senis decernitur, qui statim inito pontificatu Sutrium concessit: ibiq; anno domini millesimo quinquagesimonono concilio habito, cui non solum episcopi, uerum multi Italiæ proceres interfuere, Benedictum abdicare se pontificio munere & habitu coegit, & Velitras exulatum abire. Inde uero Romam proficiscens, secundo apud Lateranum concilio habito legem tulit, ut in decretis legitur, Romanæ ecclesiæ admodum salubrem, quæ talis est: Si quis pecunia uel gratia humana aut populari militariue tumultu sine concordi & canonica electione cardinalium fuerit in throno Petri collocatus, is non apostolicus, sed apostaticus, id est, a ratione deficiens merito uocetur: liceatq; cardinalibus, clericis & laicis deum colentibus, illum ut prædonem anathematizare, & quouis humano auxilio a sede apostolica propelleret atque quouis in loco, si in urbe non liceat, catholicos huiusce rei causa congregare. In eodem quoque concilio reuocatum ab errore suo Berengarium diaconum Andegauensis ecclesiæ ferunt, qui arbitrabatur in sacramento eucharistiæ & calicis nō esse uerū Christi corpus, integrumq; sanguinem, nisi ut in signo & figura mysteriove: quem quidem errorem instante & urgente Nicolao & Alberico diacono uiro doctissimo, publice confessus est, affirmans illud esse uerum Christi corpus, integrumque sanguinem. Scripsimus hunc errorem a Leone nono damnatum, non tamē emendatum fuisse. Quæ certe laus tota Nicolai est, ut Lafrancus scribit, uir ea tēpestate doctissimus, qui errores eiusdem Berengarij præclaro opusculo notauit. Dum hæc a pontifice Nicolao Romæ agerent, Gothifredus Normannus qui Drogoni fratri in Apuliæ Calabriæq; comitatum successerat, moriēs Bagelardum filium comitatus hæredem instituit, uerum Robertus Guiscardi fruter (ut quidam uolunt) hoc ægreferens, pulso ne/

uernm Robertus Guiscardi frater (ut quidam uolunt) hoc ægreferens, pulso ne-

pote, Apuliam & Calabriam occupat, adiecta Troia, quæ pontificibus Romanis parere consueuerat. Hanc ar... ob rem indignatus pontifex, nonnihil Robert...

succensuit. Is uero cum postea rogatu Roberti in Apuliam profectus fuisset, receptis quæ de ecclesia amiserat, non solum hominem in gratiam accepit, uerũetiam eundem uectigalem ecclesiæ factum, Calabriæ & Apuliæ, prouincias Romanæ ecclesiæ censuarias ducẽ erat. Accepto deinde magno a Roberto exercitu, ad urbem rediens, Prænestinos, Tusculanos, Nomentanos Romanæ ecclesiæ rebelles perdomuit. Tiberim quoque trãijciẽs, direpta Galleta, alijsq; Gerardi comitis Sutrium usque castellis expugnatis, ditionem Romanam tutiorem reddidit. Sũt qui scribant Henricum tertium a Nicolao secundo coronam imperij accepisse, 1010q; tẽpore pontificatus sui ob beneficium acceptum, nil cõtra ecclesiasticos molitum esse. Nicolaus autem uir omni uita probatus, tertio pontificatus sui anno, mense sexto, die vi. & xx. moritur. Vacat tum sedes diebus xij.

clxiij põ.

ALEXANDER II.

Alexander secundus, Anselmus antea uocatus, patria Mediolanensis, episcopus Lucensis, mortuo Nicolao, ob humanitatem, benignitatẽ & doctrinã absens etiam pontifex creatur. At uero Cisalpini episcopi arbitrati ob dignitatem prouinciæ suæ, par esse ut e suo numero aliquis eligeretur, Giberto Parmensi uiro potentissimo admodum annitente, ab Henrico imperatore obtinuere, reclamãte eius uxore Hagnete, ut alter quoque pontifex eligeretur. Quare episcopi ipsi habito concilio, Cadolum Parmensem episcopum pontificem creant. Cui statim cisalpini omnes obtemperauere, præter Mathildim optimam fœminam, & cum ecclesia Romana bene sentientem. Superueniente deinde Cadolo ab his qui Alexandro aduersabantur accito, in pratis neronianis sub radicibus aurei montis graue prælium committitur: in quo multi utrinq; cecidere, Alexandro & Gothifredo Mathildis uiro sese ad ædes lateranensium continentibus. Incerti enim erant quibus potissimum se tuto committerent, adeo omnia infida & fluxa uidebantur. Suntqui scribant Alexandrum ante prælium commissum, Lucam profectum uitandæ cædis causa, eoq; loci quiete aliquandiu uixisse. Neq; ingratum tantæ erga se Lucensium beneuolentiæ, ecclesiam & ciuitatem multis priuilegijs, ut in eorum annalibus apparet, insigniorem reddidisse. Repulsus tandem ab urbe Cadolus, non diu in prouincia quieuit: accitus enim a Romanis quibusdam, quorum maxime intereat omnia Romæ perturbari explendarum uoluptatum causa, comparato maiore exercitu quam antea Romam uenit, ac urbem Leoninam ecclesiamq; beati Petri ui occupat. At uero erumpẽtibus Romanis cum Gothifredi copijs, tãtus terror repente hostes inuasit, ut & effusa fuga omnes abierint & paulum absfuerint, quin Cadolus caperetur a suis derelictus, quem Cincius Romani præfecti filius, facto cum suis cuneo, per media ciuiũ agmina ægre in arcem Hadriani perduxit, ubi aliquandiu obsessus, cum nullum libere abeundi subesse spem uideret, trecentis argenti libris ab his se redimens, qui arcem obsidebant, conscenso ostigosissimo equo inde solus aufugit. At uero Otho Coloniensis archiepiscopus, apud Henricum adolescentem Hagnetem criminatus, quod contra maiestatẽ imperij Christiana resp. mulieris nutu gubernaretur, accepta potestate componendæ ex arbitrio ecclesiæ dei Romam ueniens, Alexandrum primo quidem grauissimis uerbis increpat, quod sedem Romanam iniussu Cæsaris, & contra atq; cõsuetudo & lex ipsa iubebat occupasset. Tum Ildebrandus archidiaconus, qui forte tũ aderat, partes põtificis acerrime tutatus, quod diceret electionem ad clerum pertinere, si ius, si antiquam consuetudinem uellet inspicere, facile Othonem in sentẽtiam traxit. Quare Henricus cognito errore ad se postremo rediens, Alexandrum rogat, ut concilium quo se peruenturum pollicetur, indicat. Vrbs Mantua ad eam rem potissimum idonea uisa est, eo proficiscuntur omnes, ad quos pertinere uidebatur ecclesiæ salus & tutela. Vbi compositis rebus omnibus, imperator ipse non solum

in gratiam pontificis rediit, uerumetiam precibus ab eo impetrauit, ut & Cadolo ueniam petenti ignosceret, & Gibertum tanti mali (ut diximus) autorem, Rauennatis ecclesiæ archiepiscopum crearet. primum haud grauate fecit, saluatoris nostri exemplum imitatus, qui nouit etiã pro persecutoribus exorare. secundum inuitus concessit, & nõ nisi precibus Henrici fatigatus: quod uetebatur, sicuti post ea accidit, ne ea res ecclesiæ Romanæ magnas calamitates afferret. Abiens Mãtua pontifex, ac Luca iter faciens, ecclesiam maiorem, cuius episcopus antea fuerat, sacris solennibus adhibitis consecrat, tamdiu ibi immoraturus, quoad ab Ildebrando archidiacono res in Apulia pacatiores redderentur. Is enim acceptis a Mathildi comitissa auxiliaribus copijs, non solum Richardi & Guilielmi impetus repressit, uerumetiam eos coegit, quæ de ecclesia cepissent restituere. Veniens itaq; ad urbem Alexander pontificatus sui anno undecimo, mense sexto moritur, in basilicaq; Lateranensi sepelitur, nullo genere honoris, quod impendi summo pontifici potest, non adhibito, & a clero & a populo. Ferunt eum magno in precio fuisse Iohannem Gualbertum monachum uallis umbrosæ, & illius ordinis autorem uirum sanctissimum ac miraculis insignem.

GREGORIVS VII.

clxiiij pō. GRegorius septimus, Ildebrãdus antea uocatus, natione Hetruscus, patria Sonanensis, patre Bonicio, omnium bonorum consensu pontifex creatur. Ipsius autem electionis uerba ita annotata sunt. Nos sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, clerici, acolyti, subdiaconi, presbyteri, præsentibus episcopis, abbatibus, multisq; tũ ecclesiastici tum laici ordinis, eligimus hodie decimo calendas Maij in basilica sancti Petri ad uincula, anno salutis m. lxxiij. in uerum Christi uicarium Ildebrandum archidiaconum uirum multæ doctrinæ, magnæ pietatis, prudentiæ, iustitiæ, constantiæ, religionis, modestum, sobrium, continentem, domum suam gubernantem, pauperibus hospitalem, in gremio sanctæ matris ecclesiæ libere a teneris annis usq; ad hanc ætatem educatum, doctum: quem quidem cum ea potestate ecclesiæ dei præesse uolumus, qua Petrus dei mãdato quondam præfuit. *Verba quibus in põtificib eligẽdis utebantur.* Adeptus pontificatum Gregorius, statim Henricum imperatorem admonet, ne deinceps largitione corruptus, episcopatus & beneficia alicui per simoniacam cupiditatem committat, aliter se usurum in se & delinquentes censuris ecclesiasticis. His admonitionibus & quidem sanis non modo non obtemperauit Henricus, uerumetiam Hagnetem imperatricem bene admonentem, quid fieri cum religione oporteret, omni administratione depulit. quæ Romam profecta, non diu superuixit, dolore animi uitam cum morte permutans. Tandem uero multis legationibus ultro citroq; missis, imperator in gratiam cum Gregorio redijt, eundemq; in pontificatu confirmauit, ut tum imperatorum mos erat. At uero cum Henricus in bono leuis, in malo pertinax, simoniam nequaquam omitteret, sæpius admonitus: omnes illos anathematis censura pontifex notauit, qui episcopatus & beneficia largitione adepti erant. Et ne id temere fecisse uideretur, cõcilium apud Lateranum habitõ, in quo multi episcopi interfuere, maxime uero Gibertus Parmensis archiepiscopus Rauennas, rationem reddidit, quamobrem censuris ecclesiasticis simoniacos notasset: facturum quoque id in imperatorem crebro dicebat, nisi sententiam mutaret. Tum uero Gibertus soluto concilio, & criminandi Gregorij occasionem nactus, ad pontificatum uiam quærens, Cincium Romanum ciuem Stephani præfecti urbis filium, hominem temerarium & seditiosum, in pontificem animat, magna ei pollicitus imperatoris nomine, si tantum facinus ex sententia confecisset. Structis itaq; insidijs Cincius, dum pontifex media nocte natalis domini nostri celebrat in templo beatæ Mariæ ad Præsepe, quæ maior nunc dicitur, irrumpẽs cum satellitibus & coniuratis, dum hostiã sacrificij cõminuit, hominẽ capit, & in regio

uem Pationis secum trahens, in turri quadam munitissima eum collocat. Sequẽti uero die populus Romanus, cognito facinore, in Cinciũ arma suscipit, põtificem liberat, ædes ac turrim scelerati hõis a fundamentis euertit, familiamq; eius nares mutilare a burbe pellit. Ipse uero Cincius tanti mali autor, fuga salutẽ quærens, in Germaniã uarijs tramitibus ad imperatorẽ tandẽ peruenit. Gibertus aũt tanti doli machinator, cũm insidiæ ex uoto nõ successissent, simulata bñuolentia a põtifice dimissus, Rauennã peiora moliturus se contulit. Nam & Theobaldũ Mediolanensem archiepiscopũ, & plerosq; alios Cisalpinæ antistites cõiurare in Gregorium pollicitationibus ppulerat. His addidit Hugonẽ Candidũ sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalem: qui & si ante idem fecerat, in gratiamq; simulato aio redierat, nũc malum animum, malam mentem præ se tulit. Is em̃ uiribus oĩbus annixus est imperatorem & Normannos inter se de impio dissidentes, cõposita pace, initisq; fœderibus, in pontificem cõcitare. Quod ubi Gregorius resciuit, congregata ad Lateranũ synodo, propositis rationibus quare id faceret, Gibertum & Hugonẽ dignitatibus priuatos anathemate notat. Dum hæc Romæ agerent, Hẽricus cũ Saxonibus hostibus feliciter pugnans, adeo felicitate illa elatus est, ut habito conuentu apud Vuormatiã, Sigifredo archiepiscopo Maguntino negocium procurante, interdicere oĩbus ausus sit, ne ulla in re põtifici Romano obtẽperarent. ex illo autem conuentu mandato Henrici Romandus clericus Parmensis Romã ueniẽs, & Gregorio publice interdixit, ne qd ageret deinceps quod ad magistratũ põtificis pertineret: & cardinalibus ipsis mandauit, ut relicto Gregorio, alium habituri pontificẽ, ad se proficiscerent. Tum Gregorius tantam iniuriã diuinæ maiestatis causa non diutius ferens, & Sigifredum aliosq; clericos cum Henrico sentientes, dignitatibus ac beneficijs priuauit, & imperatorem ipsum anathemate notauit, priuatum prius oĩ regia administratione. Abrogationis aũt pontificiæ habita fere hæc formula est: Beate Petre apostoloꝵ princeps, inclina quæso aures tuas, & me seruum tuum exaudi, quem & ab infantia educasti, & usq; ad hunc diem ab iniquoꝵ manibus uẽdicasti, q me pro mea in te fide oderunt & psecuti sunt. tu mihi testis es optimus, & pia Iesu Christi mater, & frater tuus Paulus tecũ martyrij particeps, me non sponte, sed inuitum pontificatus gubernacula suscepisse. Non quod rapinam arbitratus sim sedem tuã legitime conscendere, sed mallebam uitam meam in peregrinatione degere, quam locum tuũ profama & gloria tm̃ occupare. Fateor ego, ac merito quidem, mihi tua gratia, nõ meritis meis, populi Christiani curã demandatam esse, concessamq; ligandi & soluendi potestatẽ. Hac itaq; fiducia fretus, pro dignitate & tutela ecclesiæ suæ sanctæ, oĩpotẽtis dei noĩe patris, filij, & spiritus sancti, & Henricum regem Henrici quondam impatoris filium, qui audacter nimium & temerarie in ecclesiam tuam manus iniecit, imperatoria administratione regiaq; deijcio: & Christianos oẽs imperio subiectos, iuramẽto illo absoluo, quo fidem ueris regibus præstare consueuerunt. Dignum est enim, ut is dignitate careat, qui maiestatem ecclesiæ imminuere cõatur. Præterea uero quia monita mea, imo tua ad suimpsius populoꝵq; salutẽ pertinentia contempsit, & se ab ecclesia dei, quam seditionibus pessundare cupit, separauit, eum anathematis uinculo colligo, certo sciens te esse Petrum, in cuius petra, ut in uero fundamento rex noster Christus ædificauit ecclesiam suam. Fuere tum multi post execrationem, qui pacis mentionem facerent: Quibus ita Gregorius respondit, se pacis conditiones non abnuere, modo Henricus ipse primo cum deo pacem ineat. Non ignoratis, inquit, quandiu & quantis malis Romanam affecerit ecclesiam, quotiesq; a me sit admonitus, ut meliorem uitam moresq; probatiores indueret. Hoc tribuimus beneuolẽtiæ & charitati, qua Henrico patri coniuncti olim fuimus. Sed nil profecimus, adeo mores a parte aduersos imbibit. Instabant tamen ex his qui aderant nõnulli regem nõ ita cito anathematizandum esse. Quibus ita pontifex respondit: Quando, inquit,

Abrogationis põtificiæ formula.

Christus ecclesiam suam Petro commisit, & dixit, Pasce oues meas, excepit ne reges? Nam cum eidem ligandi & soluendi potestatem daret, nullum excepit, uel neminem eius potentiæ subtraxit. Hanc ob rem, qui dicit se uinculo ecclesiæ ligari non posse, restat etiam ut fateatur se absolui ab eius potestate nullo modo posse: & qui hoc impudenter negat, a Christo & ecclesia eius se omnino seiungit. At Henricus cognita Gregorij censura, multas literas ad gentes & nationes conscripsit, quibus se contra ius fasque damnatum a pontifice ostendebat. Gregorius autem id a se iure factum non uerbis tantum & literis, uerumetiam ratione & testibus comprobabat, re ipsa ante oculos omnium proposita. Interim uero cum pars regni ab Henrico defecisset, & iam Saxones bellum contra Henricum quamdiligentissime pararent, Alemanni principes ueriti, ne quid mali in prouincia nasceretur, conuentu habito decernunt, ut si Gregorius in Alemanniam pergat, Henricus supplex ueniam errati petat. Quod se facturum rex ipse interposito iuramento pollicitus est. Motus itaque pontifex his pollicitationibus & præcibus Treuirensis archiepiscopi Henrici oratoris, Augustam prætoriam petiturus, Vercellas usque iam peruenerat, ubi ab episcopo loci ipsius regni Italiæ cancellario, clam resciuit Henricum hostili in se animo cum exercitu aduentare. Tum uero pontifex omisso instituto itinere, Canossum se recepit, oppidum agri rhegiēsis, ditioni Mathildis comitissæ subiectum. Venit & eo propere cum omnibus copijs Henricus, qui statim deposito regali ornamento, nudis pedibus, ut oppidanos ad misericordiam commoueret, portæ oppidi appropinquans, suppliciter intromitti petebat. Denegatum ingressum æquo animo tulit, aut tulisse dissimulauit, quanuis aspera esset hyems & gelu cuncta rigescerent. In suburbio quidem oppidi triduo immoratus, continuo ueniam petens, tandem rogatu Mathildis, & Adelai Sabaudiensis comitis, & Cluniacensis abbatis introductus absoluitur, & ecclesiæ reconciliatur, pace iureiurando confirmata, obedientia promissa. Regij autem iurisiurandi hæc formula est, Rex Henricus composita pace ex sententia domini nostri Gregorij septimi, affirmo me pacta & fœdera cōseruaturum, curaturumque, ut quoquo uoluerit idem pōtifex sine ullo discrimine suijpsius & comitatus proficisci possit, maxime autem per loca imperio nostro subiecta, neque per me staturum quo minus libere pontificio munere ubique locorum uti possit, & hæc obseruaturum me iureiurando adfirmo. Actum Canossi quinto calēdas februarij, indictione decimaquinta. Tum uero rebus ita ex sententia peractis, dilabētibus inde omnibus uarijs itineribus, dum Henricus Papia iter facit, Cinciū amittit subita febri correptum. non tamen mortuo tam pernicioso homine, Henricus rebus nouis studere destitit. Pacis enim fœdera abrumpens, eo Alemannos principes indignitate rei motos perpulit, ut Rodolphum Saxoniæ ducem, regem prouinciæ crearent posthabito Henrico. Petijt primo quidem Henricus a pontifice, ut Rodolphum execrationibus ab occupatione regni depelleret. Id uero cum impetrare nequisset, sumptis armis, magna ladede & incerta uictoria utrinque dimicatum est. Missi tum quidem ab utroque legati ad pontificem rogatum, ut in partes suorum declinaret: quibus nil aliud ipse respondit, quam ut ab armis discederent. Pugnarūt iterum simul æquo marte Hēricus & Rodolphus. Verum cum tertio prælium inissent, magna cæde utrinque commissa, ac superior aliquantulum Henricus uideretur, Rodolphi legatos pacem petentes audire noluit, ad pontificemque denuo scripsit, ut Rodolphum regnū occupare conātem, execratione anathematis notaret. Quod cum facere Gregorius recusaret, tanta ira percitus Henricus est, ut die noctuque nil aliud cogitaret, quā quod ad pōtificis perniciē & exitiū uergeret. Interea uero ne quid in orbe Christiano deesset, quod seditiōibus nō agitaret, Michael cū Andronico filio a Nicephoro cognomēto Bucamor, ut ab impio Constantinopolitano deiectus, ad Gregorium

Regij iurisiurādi formula.

confugit, qui & Nicephorum excommunicauit, & Rogerio Romanæ ecclesiæ seu datario negocium dedit, ut Michaelem quocum Ceparani locutus est, in imperium restitueret. Is itaque mandato pontificis comparata classe, Rogerio minore natu in Italia dimisso, Boemundum alterum filium secum ducens, Aulcon primo adnauigat, & ad Byrrachium castra facit, urbem tanto bello pernecessariam primo occupaturus. Sed Dominicus Syluius dux Venetus cum Nicephoro sentiens, Rogerium ab obsidione repellit, magno illato acceptoque incommodo. Verum non ita multo post Nicephorus ab Alexio cognomento Mega copiarum suarum duce deceptus, libertate simul & ciuitate priuatur, quam triduo Alexius militibus diripiendam ex pacto concessit. Captus ipse Nicephorus in templo sanctæ Sophiæ, uita donatur, hac conditione tamen, ut monachi habitum cum uita susciperet. At uero Gregorius cum uideret Henricum contra ecclesiam dei a quibusdam seditiosis episcopis concitari, habita ingenti synodo, Gibetto Rauennati archiepiscopo ob superbiam & malitiam interdicere sub anathematis pœna, ne episcopali & sacerdotio munere fungatur. Vocatus præterea ad sedem apostolicam, sceletum suorum conscius parere desierat, qua ex re tantummodo pœnā anathematis merebatur. Rolandumque Taruisinum censura notauit, quod legatus ad res componendas inter Henricum & se factus, consequendi episcopatus causa seminadiscordiarum, non pacis fuerat. Nec Hugoni quidem tituli sancti Clementis cardinali pepercit, quod cum Cadolo Parmensi episcopo in seditionibus & hæresi sensisset. In eodē postremo conuentu iij. legatos delegit, Bernardū diaconū, alterum Bernardū Massiliensem abbatē, Odonē Treuirēsem archiepiscopū, qui de latere sedis apostolicæ ad cōponendas res inter Hēricum & Rodolphū proficiscerētur. Videbat enim sapientissimus pontifex eam discordiam, nisi sedata foret, magnas aliquando calamitates populo Christiano paritu̓ram. Verum quia certo sciebat non defuturos perniciosos quosdam, qui id quominus fieret, impedire conarentur, quod eorum maxime intererat discordias augeri, non tolli, Literas apostolicas in hunc modum conscriptas, legatis ad principes & nationem dedit: Cognita imbecillitate, cupiditate, & ambitione humani generis, mādamus ne quispiam cuiusuis conditionis sit, uel rex, uel archiepiscopus, episcopus, dux, comes, marchio, siue miles aliqua elatione temeraria ue ausu, fraude, dolo, cupiditate ductus, legatis nostris resistere audeat, ne pacem & concordiam ex æquo & bono componere possint: Quicunque autem temeritate ductus, quod non optamus, huiusce nostræ constitutionis uiolator extiterit, legatisque nostris impedimento fuerit quo minus pacem componant, eum anathematis uinculo alligamus: & non solum in spiritu, uerumetiam in corpore, atque in omnibus fortunæ bonis apostolica potestate colligamus, uictoriamque in armis partam ei auferimus, ut saltem confundatur, ac duplici pœnitentia conuertatur. Mandatum præterea legatis est, ut in Alemānia conuentu habito, mature decernant, utri duorum regum ex æquo & bono ius competat, eidemque consensu bonorum regnum decernant, cuius causa iustior & potior uidebitur: se uero postea re cognita, quod egerint, cōfirmaturum, interposita omnipotentis dei & beati Petri autoritate, qua nulla potest esse maior. Interea uero Gregorius, ne Romana ecclesia ob largitionem & simoniacam cupiditatem aliquid incommodi caperet, conuentu habito, maiorum decreta ad rescindendam hanc labem pertinentia confirmauit, his uerbis: Sanctorum patrum instituta nunc sequentes, quemadmodū in prioribus concilijs fecimus, autoritate omnipotentis dei decernimus ac confirmamus, ut qui deinceps episcopatum uel cœnobium, uel aliquod aliud ecclesiasticum beneficium a laico acceperit, nullo modo in numero episcoporum, abbatum, uel clericorum is censeatur: neve idem sub censura anathematis limina apostolorum attingat, priusquam locum ambi-

Litera ponti.

Pontificis decretum.

tione & contumacia conquisitum, quod est idololatriæ scelus, resipiscēdo commu/tauerit. Eisdem quoque censuris teneri uolumus & alligari reges, duces & princi/pes, qui episcopatus ecclesiasticas ve dignitates, quod contra ius fasque est, demanda re alicui fuerint ausi. Confirmamus præterea anathematis sententiā merito latam in Theobaldum Mediolanensem, Gibertum Rauennatem archiepiscopū, in Ro laudum Taruisinum præsulem, & Petrum olim Redonensem episcopū, nunc aūt inuasorem Narbonensis ecclesiæ, pari censura damnamus. Præterea uero gratiam sancti Petri & ingressum ecclesiæ his interdicimus, quousque pœnituerint satis fece rintque, siue Normanni sint, siue Itali, uel cuiuscuis nationis, qui aliqua ex parte læse rint, aliquove incommodo affecerint Marchiam Firmanā in Picentibus, ducatū Spoletinum, Campaniam in Hernicis, agrum Sabinum, Tiburtinū, Prænestinū, Tusculanum, Albanum: & quicquid in Volscis & Hetruscis ad mare uergit. His addo monasterium sancti Benedicti: & quicquid in Cassinatum agro positum est, nec Beneuentum in Samnitibus excipio. At si quis istorum auferēdi res repetitas & non redditas habere iustam causam se dixerit, prius a nobis uel a magistratibus nostris iustitiam requirat: quod si eis non fuerit factum abunde satis, cōcedimus ut ad res suas recuperandas inde tantum auferant, quantū sat est: nec more prædonum modum excedant, sed agant ut Christianos decet, & eos maxime quod sua magis re/petunt quàm aliena percupiant: quique & iram dei & execrationem beati Petri re/formidant ac timent. Præterea uero execrationem in Henricum his uerbis denuo confirmauit: Beate Petre apostolorum princeps, & tu Paule gentium doctor, ue/stras quæso aures mihi paululum præbere, meque clemēter exaudite: nam ueritatis discipuli estis & amatores: quæ dicam, uera sunt. Hanc causam suscipio ueritatis gratia, ut fratres mei quorum salutem exopto, mihi obsequentius acquiescant, sci/ant, intelligant quod uestro auxilio fretus post Christum & matrem eius semper uir ginem, flagitiosis & iniquis resisto: fidelibus autem præsto adsum & auxiliū fero. Non enim uolens & libens hanc sedē conscendi, sed inuitus & lachrymans, quod me indignum iudicabant qui in tam excelso throno sederem. Hæc aūt dico, quia non ego uos, sed uos me elegistis, & grauissimum pōdus humeris nostris imposuistis. In me aūt uestro iussu montem ipsum cōscendentem, clamantē & annunciantem populis eorum scelera, & filiis ecclesiæ peccata, membra diaboli consurrexere, & ad sanguinem usque manus suas in me coniecere. Astiterunt enim reges terræ & prin cipes seculi, cum his coniurarunt ecclesiastici quidam & uulgares in dñm & nos christos eius, dicentes: Dirumpamus uincula eorum, & proiiciamus a nobis iugum ipsorum: hoc aūt fecere, ut me uel morte uel exilio mulctarent: quorum de numero fuit Henricus, quem regem uocant. Henricus inquam Henrici imperatoris filius, qui cor/nua & calcem contra ecclesiam dei superbe nimium erexit, facta cōiuratione cum multis episcopis Italici, Gallici, Germanicique nominis, cuius superbiæ uestra adhuc restitit autoritas, qui fractus potius quàm ad sanitatem redactus, ad me in Cisalpinam perueniens, absolutionem anathematis suppliciter quæsiuit. Hūc ego quē ad pœ/nitentiam uenisse credideram, in gratiam recepi: huicque tantummodo communi/onem reddidi, non tamē in regnum e quo eum in Romana synodo merito depule ram, restitui, nec uectigalibus regni, ut ad fidem rediret, concessi. Hoc ideo feci, ut si redite in gratiam cum finitimis suis, quos semper uexauerat, differret, redderetque res tum ecclesiasticas tum prophanas ex fœdere abnueret, cogi ad officium execra tionibus & armis posset. Hac opportunitate adiuti quidam Germaniæ episcopi, & principes ab hac fera bestia diu uexati, in locum Henrici suis flagitiis e regno ca dentis, ducem suum & regem Rodulphum deligunt. Qui regia modestia & inte/gritate usus, statim nuncios ad me misit, a quibus intelligerem, se coactū regni gu/bernacula suscipere, non esse tñ adeo regnādi cupidum, ut non malit nobis quàm regnum pollicentibus obtemperare: futurum se in dei potestate semper ac nostra,

Execratio pōtificis in Hēricum.

idq; ut arbitremur, nos facturos, filios obsides pollicitus est. Stomachari tum Henricus cœpit, & nos primo quidem præcari, ut Rodulphum ab occupatione regni execrationibus propelleremus. Dixi me uelle uidere, cui ius cõpeteret, & eo missurum nuncios, qui rem omnem resciscerent, meq; deinceps iudicaturum uter ipsorum in causa potior habẽdus esset. Verum Hẽricus quo minus rex a legatis nostris decerneretur, multosq; tum seculares tum ecclesiasticos interfecit, ecclesias diripuit & prophanauit, atq; hoc modo sese anathematis uinculis illigauit. Hãc ob rem fidens in dei iudicio & misericordia, inq; patrocinio beatæ uirginis, fultus etiã autoritate uestra, ipsum Henricum eiusq; fautores uinculo anathematis colligo: atq; iterum regiam ei potestatem adimo, interdicoq; Christianis omĩbus illo iuramento absolutis, quo fides regibus dari consueuit, ne Henrico ulla in re obtemperent, Rodulphum in regem suscipiant, quẽ multi prouinciæ principes abrogato Henrico in regem optimum sibi delegere. Etenim par est, ut sicuti Henricus ob superbiam & contumaciam facultatibus suis priuatur, ita Rodulphus oĩbus gratus, ꝓ sua pietate & religionẽ regia dignitate & potestate donetur. Agite igitur apostolorum sanctissimi principes, & quod dixi uestra autoritate interposita cõfirmate, ut oẽs nunc demum intelligant, si potestis in cælo ligare & soluere, in terra quoque imperia, regna, principatus, & quicquid habere mortales possunt, auferre & dare *nos posse. Si enim quæ ad deum pertinent, iudicare potestis, quid de his inferioribus & prophanis censendum est? Etsi angelos dominantes superbis principibus uestrum est iudicare, quid in seruos illorũ facere uos decet? Ediscãt nũc reges huius exemplo & oẽs seculi principes, quid in cælo possitis: quantiq; apud deum sitis, ac deinceps timeãt sanctæ ecclesiæ mãdata contẽnere. Hoc aũt iudiciũ cito in Henricum exercete, ut intelligãt oẽs iniquitatis filium non fortuito, sed uestra opera e regno cadere. Hoc tñ a uobis optauerim, ut pœnitẽtia ductus, in die iudicij uestro rogatu gratiam a dño cõsequatur. Actum Romæ nonis Martij indictione tertia.

*uos

Ad hoc uero Gibertum discordiarũ oĩm & hæresum quæ tunc erãt, autorem, ab ecclesia Rauennate deijciens, sacerdotibus oĩbus eidẽ ecclesiæ obtemperãtibus mandauit, ne Giberto facinorum oĩm autori, & ob eam rem execrationis uinculo illigato ulla in re obedirent. & ne populi illi gubernatore indigerent, Petrum imitatus qui Apollinarem quasi supplemẽtum mittere cõsueuerat, ubi oportebat, eo alienæ archiepiscopũ proficisci iubet cum integra potestate, qui & hæresim Giberti auelleret, & mentes hoĩm in fide confirmaret. Tum uero Henricus irritatus magis his censuris q̃ monitus, capto hostiensi episcopo e legatione redeunte, habitoq; episcoporum secum male sentientium cõuentu, Gibertum olim Rauennatem archiepiscopum, pontificem creat, Clementemq; appellat. Verum cum a Saxonibus premeretur, relicto ad tempus nouo pontifice, in eos mouet, ac commisso prælio magno suorum incommodo superatur. Victor Rodulphus accepto uulnere paululum abcedẽs, mortuus inuentus est. Ferunt Henricum ea clade adeo perterritum fuisse, ut uix decimoseptimo die repertus sit, quo quidem tempore Germani Henricum eius filium eiusdem nominis quartum, in locum patris suffecerant. Qui simul postea coniunctis copijs in Italiam uenientes, Clementem suum in pontificatum collocaturi, pulso Gregorio, Mathildim obuiã cum exercitu factã leui prælio superant. Quæ quidem mulier primo marito mortuo, paulo ante Azonẽ marchionem Estensem prioris uiri consanguineũ, ac tertio gradu affinitatis sibi coniunctum, in coniugẽ accepit. Verum re postea cognita, suadẽte Gregorio, diuortium cũ Azone fecit. Hẽricus itaq; superata apud Parmã Mathildi eiusq; marito Azone, Romã hostili animo proficiscens, in pratis neronianis castra collocat, urbẽ Leoninã ingredit, sancti Petri basilicã cum suo Clemẽte ꝓphanat, porticusq; demolitur. Idem quoq; factũ de basilica Pauli cõstat. At uero cũ urbẽ ingredi nõ posset:

Tibur concedens, inde tanquam ex arce belli in Romanos quotidie incursiones faciēs, uastatis rebus omnibus, eo inopiæ eos redegit, ut pacem quauis conditione expeterent. Admotis itaque copiis Henricus re per trāsfugas cognita, urbem ingreditur. Tum pontifex haud satis populo fidēs, in molem Hadriani se confestim recepit, ubi aliquandiu obsessus est, acriter qui in præsidio erant, arcē ipsam defendētibus. Non est usus ea fortuna Gregorii nepos ex fratre, qui eo tumultu ad septem solia Seueri Aphri opus confugient, cum ferre oppugnationē non posset, deditionem turpiter fecit. At uero Henricus, cognito Guiscardi aduentu Apuliæ ducis in auxilium Gregorii, non amplius immorandum ratus, ad dolos conuersus, cluniacensem episcopum ad Gregorium in arcem mittit, qui diceret se in Germaniā propere cum exercitu rediturum, si ab eo in laterano coronaretᷓ: populus quoque Romanus, ut idē fieret, precibus instabat. Facturū se id Gregorius dicebat, si errata sua Henricus corrigeret, ueniamque peteret: quod cum facere recusaret, & iam aduentare cum exercitu Guiscardum sentiret, Clementem antipapam in lateranensi basilica corona pontificia publice donat, eam rem procurantibus Bononiēsi, Ceruiensi, Mutinēsi episcopis. Quo facto, statim Senas proficiscitur Clemente secū ducto. Guiscardus autem per portam flamineam irrumpēs, resistentibus ciuibus usque ad triumphalem Domitiani arcum urbem incendio cōsumpsit. Munierant capitolium ciues, & se acriter contra Guiscardum defendebant, qui lateranum iam ceperat. Vnde cum multa crebro utrinque cōmitterentur certamina, & illa pars urbis euersa esset, quæ lateranum & capitolium interiacet, & ipsum capitolium postremo ui captum, fere usque ad solū æquatur. Inde uero superata iam & capta Roma, fortunisque ciuium militibus in prædam datis, ad molem Hadriani profectus, ubi pōtifex obsidebatur, hominem multis calamitatibus uexatum, tādem e manibus hostium liberat, secumque Cassinum ac Salernum perducit. Vbi nō ita multo post pontificatus anno xii. mense uno, diebus tribus sancte & pie morit. Vir certe deo gratus, prudens, iustus, clemēs, pauperum, pupillorum, uiduarum patronus: atque unicus ecclesiæ Romanæ fortissimus & acerrimus defensor contra hæreticorū improbitatē, & malorū principū potentiā res ecclesiasticas p ui occupare conantiū.

VICTOR III.

clxv. pō. Victor tertius, Desiderius antea uocatus, montis Cassini abbas, pontifex creatus, statim Gregorii partes suscepit. Hanc ob rem crediderim eū quoque Henricum regem hostē habuisse, cuius fraude (ut Martinus scribit) ueneno in calicem iniecto dum sacrificat, necatur. Vincentius tamen longe aliter sentit, cum dysenteria periisse hominem dicat, quod a suspicione dati ueneni nequaquam alienum est, unde in dysenteriam ueneno petiti interdum uertuntur, corruptis & labefactatis intestinis. Vindicasset autem tantam iniuriam Guiscardus, ni ei mors propere nimium cōtigisset. Superatis enim Græcis, in Cassiopam insulam delatus moritur, cui absente Boemundo Rogerius natu minor in Apuliæ ducatu successit. Ferunt & eodem tempore in toto fere orbe terrarum fame laboratum esse, qua quidem occasione Auful Gallatiæ rex, Tolletum multis annis obsessum de Saracenis cepit, eandemque urbem Christianis incolēdam tradidit. Hēricus præterea in Germania sinistro marte cum Saxonibus dimicās, quatuor millia militum amisit deo uolente, ut tandem desisteret ecclesiam suam persequi, & calamitatibus uexare.

Sunt qui hoc tempore multa prodigia apparuisse scribant, quod & aues domesticæ, utpote gallinæ, anseres, columbi, pauones, ad loca montana confugerint, syluestresque sint factæ & pisces tum fluuiales tum marini magna ex parte perierint. Terræmotu etiam quædam urbes adeo concussæ sunt, ut Syracusis maior basilica corruens, dum uesperæ celebrarentur, omnes qui tum in templo aderant, contriuerit, duobus tantum diuinitus superstitibus, diacono scilicet & subdiacono.

Sunt qui dicant hoc tempore corpus sancti Nicolai Barum translatum a mercatoribus esse, ibique in precio habitum, ut Martinus Scotus uir magnæ doctrinæ singularisque uitæ, in sua historia conscribit. Victor autē, cuius gratia Deus dedit librum canonum in ordinem redegit, anno uno, mense quarto pontificatus sui nō sine suspicione dati ueneni moritur.

Nicolai corpus trāslati.

VRBANVS II.

clxvi. pō.

VRbanus secundus, Otho uel Oddo antea uocatus, monachus Ebomacensis primo, deinde cardinalis Hostiensis, postremo quinto mense post mortem Victoris pontifex creatur, ac merito quidem. Doctrina enim & sanctitate uitæ quouis grandi magistratu dignus erat. Tum uero Rogerius opportunitatem nactus, quod mortuo Gregorio res ad Vrbanū nouum hominem deuenisset, Capuā urbem & quicquid inde usque ad Tiberim pertinet, de Romanis & pontifice ui cepit. Hāc ob rem Vrbanus parum etiam Romanis iam pridē rebus nouis studentibus fidēs, Melphim se contulit, ibi uero synodum habiturus, quo tutius eo proficisci liceret Rogerio & Boemundo inter se de ducatu Apuliæ contendentibus imperat, ut ab armis discedant, hac tn̄ conditione, ut Rogerius permissa Boemūdo Apuliæ parte, ipse reliquam patris ditionem haberet. Tum pontifex ex sententia animi sedatis rebus Italicis, compositoque rei ecclesiasticæ statu, quantum in tanta pturbatione licuit, Troiam proficiscitur, recogniturus quid maxime clerus eo loci ageret, correcturusque errores quorundam male uiuentium. Interim uero Boemūdus fratre Rogerio in Sicilia contra Saracenos bellū gerente, Melphim furto occupat. Hāc aūt ob rem Rogerius e Sicilia rediēs, uiginti millibus Saracenorum bello conductis fratrem Boemundum Melphi obsidet, acriter ciuitatem qui in præsidio erāt defendentibus. Pontifex itaque cum in Italia nullibi quietis locū cerneret, in Gallias profecturus, Placentiæ synodum habuit, in qua licentiam quorundam ecclesiasticorum mirifice compescuit. Inde uero in Gallias abiens, rem memoratu dignā aggressus est. Cōcilio enim apud Clarum montem habito, ita principes Galliæ ad recuperandam Hierosolymam a Saracenis iamdiu occupatam animauit, ut anno salutis millesimo & octogesimo quarto trecenta millia hominum nomē in militiam Christi dederint, signumque crucis susceperint: quo facto Romam statim rediit, ut compositis in Italia rebus, Italos ad eā quoque rem animaret. Nō destitit interim Henricus rex homo perniciosus, Robertum Flandriæ comitem prælio lacessere, quo eum a sancta expeditione auerteret. Multi tn̄ Petrum quendam eremitam uirum incōparabilis sanctitatis secuti, per Germaniam & Pannonias iter facientes, Constantinopolim communem belli sedem peruenere, quos non ita multo post secuti duo fratres sunt, Cothifredus, Eustathius & Balduinus cognomento Bolioni, Galatiæ comites, uiri & animi cōstantia & corporis robore insignes. Præterea uero & Podiensis episcopus & Raymundus sancti Aegidij comes, & Hugo Magnus Philippi regis Francorum frater, & duo Roberti, quorum alter Normandiæ, alter Flandriæ comes erat, & Stephanus Cornoti comes, trāsmissis alpibus magnis copijs iter p Italiam faciētes, primo Romam puenere. Vnde recognitis prius sanctorum locis, sacellisque inuisis, accepta a pōtifice bn̄dictione, Brundusium puenere, inde in Epirum traiecturi. Verum quia non oēs idem portus capiebat (tanta erat multitudo) pars Barum pars Idruntum petijt. Boemundus aūt (quem diximus Melphim occupasse) cupiditate gloriæ incensus, relicta Melphi, cū duodecim millibus delectorum hoim Italicæ iuuentutis in eandem expeditionem proficiscit. Huius aūt uirtus & animi præstantia adeo fratrem Rogerium pmouit, ut positis armis dixerit sibi oīa cū fratre communia deinceps fore, ac statim Tancredum filium pugnandi cupidū, belli comitem fratri tradidit. Peruenerat iam Constantinopolim Petrus eremita, & in suburbijs castrametatus, tot mala ciuibus inferebat, non sponte, sed militum

Placētia synodus.

licentia,ut omnium interitũ Græci petoptarent. Petmotus itaq; suorũ malis Ale/xius imperator, Petrum compulit negato commeatu, ante tempus Bosphorum traijceresquí Nicomediam primo, mox Niceam peruenićtes, ciuitatem ipsam natura&præsidio Saracenorum munitam,oppugnare adorti sunt: Verum cumob/sidentibus commeatus deficerẽt, dilaberẽturq; passim milites Christiani, eius rei causa a Saracenis insidijs oppressi, ac relinquere obsidionem coacti, tantum in su/ga detrimentum accepere,ut&Reynaldus dux Alemannorum abnegata Christi fide,cum aliquot militibus deditionẽ fecerit,& Petrus legationis nomine sine mi/litibus Constantinopolim redierit. Quæ res Alexio grata admodum fuit, q; spe/raret Christianos tanto accepto incommodo,eam expeditionem omissuros. Inte/rea uero superuenićtibus alijs copijs, cum eos aperto marte repellere Alexius non posset, clam noctu in suburbijs Constantinopolitanis castrametantes aggreditur, sed nil est actũ, acriter qui in statione erant castra defendentibus, donec reliqui mi lites somno excitati, arma caperẽt. Pugnatũ est item sequẽti die paruo utrinq; ac/cepto incõmodo. Tum Boemundus exercitus nomine ad Alexium missus, homi/nem partim minis, tum pollicitationibus ad pacem ineundũ compulit his fœde/ribus, ut & iter tutum per loca imperio eius subiecta facere liceret, & cõmeatum ac supplementa præberet, utq; quod e Saracenis caperetur, eius imperio subijcere tur excepta Hierosolyma. Peractis his rebus ex sententia transmissoq; Bosphoro, primo Nicomediam, inde Niceam uentum est.a Turcis qui in præsidio erãt acri ter defensam. Saraceni enim & Turci paribus copijs auspicijsq; bellũ contra Chri stianos tum gerebant. Ad sexaginta enim Turcorum millia qui proximos mõtes insederant,signa eruptionis oppidanis præbentes, Christianorũ castra adorti, ma/gno accepto incõmodo, ad mõtes ipsos, re infecta, rediere. Difficile tñ erat urbem oppugnare, quia cõmeatus & supplementa militum submitti per lacum urbi ad/iacentem continuo poterãt. Verum superuenientibus e Constantinopoli lembis non paucis, in lacumq; missis rerum omnium inopia oppidani pressi, dies post du/os & quinquaginta ab initio obsidionis deditionem fecere, Turcis, qui in præsidio erant, cum rebus suis & armis abire permissis. At uero Christiani munita Nicea, inde abeuntes, cum iter per loca deserta facere necesse esset, bifariam copias diuise re. Cum autem Boemundus herbidum solum ad riuum quendam inuenisset, ca/stris positis reficere militem labore itineris fessum instituerat, cum subito eum Sa/raceni & Turci Solimanno duce adorti sunt: quem certe oppressissent abundan/te undiq; multitudine, ni Hugo & Gothifredus cum quadraginta millibus equi/tum, & confestim re per nuncios cognita opem tulissent. Pugnatum est utrinque acriter & diu, nec dirimi nisi noctis interuentu certamen potuit. Eo autem prælio quo Medi, Turci, Syrij, Chaldæi, Saraceni, Arabes interfuere, ad q̃draginta mil lia hominũ cecidisse sequenti die cognitũ est. Solimannus aũt effusa fuga inde ab/iens, ac ubiq; prædicans se uictorem fuisse, decem millia Arabum ad exercitum ue nientium obuiã habuit, quos statim secum in Lycaoniã duxit, Christianis eo psi/ciscentibus commeatus & iter intercepturus. At Christiani segetibus iam mature scẽtibus adiuti, sine ullo incommodo Iconium primum Lycaoniæ ciuitatẽ perue nere: qua in potestatem dedentibus ciuibus redacta, pari felicitate Heracleã, Tar sumq; cepere. Tum Balduinus præstãtis animi & ingenij uir, primus oĩm in Asia dominatum adeptus est, Tarso donatus, & quicquid in ea regione caperet; qui q/dem paulo post Edessa & Manista urbibus potitus est. Flexit inde in Ciliciam ma ior exercitus, quæ nunc minor Armenia uocatur. Quam quidẽ primo impetu ca ptam, Palinuro Armenio cum nostris militare solito, regẽdam commisere. Capta deinde Cæsareo Cappadociæ, in Antiochiam mouere, transmissis altissimis mon/tibus. Antiochiæ uero Cassianus rex tum præerat, quæ urbs antea Reblata appel

lata est. Hanc autem duplici muro circundatam, de suo nomine rex ille quondam Asiæ dñator appellauit, ductis circunquaq; quadringentis & sexaginta turribus. Hæc item quondam Petri apostoli sedes fuit. Hinc Lucas euangelista, & ille Theophilus originem duxerunt, ad quem Lucas euangelium & actus Apostoꝝ scribit. Hic tñ primũ baptismatis fonte renati, Christianos se appellauere: in eaq; sub Christiano imperio mille annis floruere. Centũ etiam ac lx. episcopos sub patriarcha Antiocheno fuisse constat ante urbem a barbaris captam, in qua ad tercẽtas & lx. ecclesias fuisse legimus. Anno igitur salutis nostræ millesimo nonagesimoseptimo, urbs Antiochia magnis operibus obsideri cœpta est. Quo quidem tẽpore Vrbanus maximus seditiõibus exagitatus, in domo Petri Leonis potẽtissimi ciuis biennio se continuit, apud ecclesiam sancti Nicolai in carcere Tulliano. Verum mortuo Iohanne pagano seditiosissimo homine, liberior factus, ad componendum ecclesiæ statum animum adijcit. Nam & archiepiscopum Mediolanẽsem iam antea magistratu pulsum, q ab uno tantum episcopo contra ius diuinum cõsecratus fuerat, in gratiam recepit, cum antea mutato habitu eius rei causa in cœnobio spõte ac sanctissime uixisset, & eidem pallium suppliciter petenti cum integra potestate transmisit, his uerbis: Litteris tuis exorati, cum apostolicæ sedis benedictione pallium fraternitati tuæ mittimus, quod quidẽ dignitatis genus nulli ante nisi præsenti concessum est. Præterea uero Toletano archiepiscopo, qui Romam ueniens de more in uerba pontificis iurauerat, pallium & priuilegia quædã concessit, eundemq; totius Hispaniæ primatem instituit. Regem autem Gallatiæ cum omni di∣œcesi sancti Iacobi, anathematis uinculo illigauit: quia prouinciæ episcopũ in carcerem, inaudita causa, cõiecerat. Eodem fere tempore Henricus Suessionensis episcopus Romam ad Vrbanum ueniẽs, episcopatu, quem a rege Francorum acceperat, libere se abdicat sine ulla restitutionis spe. Hanc ob rem Vrbanus cũ necessitas prouinciæ ita exigeret, nolenti & recusanti episcopatũ restituit, accepto iureiurando. His tñ uerbis in restitutione hominẽ usum ferunt, Excõmunicatis ab hac sede deinceps sciens & uolens non cõmunicabo: Similiter uero consectationibus eoꝝ, qui episcopatus uel cœnobia a laicis contra ius fasq; acceperint, nunq̃ interero: & ita me deus adiuuet, & hæc sancta dei euangelia, ut nunq̃ de sentẽtia cedere instituerim. Idem quoq; in Beluacensem episcopum actum ferũt. Nec est cur eum ob has res pertinacem quispiam fuisse putet. Didicerat enim ubi erat opus, mutare sententiam, quod est uiri boni proprium. Nam cum clericum quẽdam a Giberto antipapa ad ordinem subdiaconatus antea prouectum, iterũ ad sacros ordines admisisset, sententiam mutauit, q ea res mali exempli uideretur, patituraq; aliq̃ esset ingentia mala. Cisterciẽsem autem ordinem primo in Burgũdia excitatum, sua autoritate confirmauit. Sunt etiam qui scribant Carthusiẽses religiosos huius pontificis tempore originem habuisse. Alij autem temporibus Victoris tertij hoc ascribunt. At uero cum Vrbanus sanctissimus potifex non opere solum & exemplo, uerum etiam scriptis contra hæreticorum dogmata ecclesiam dei confirmasset, duodecimo põtificatus sui anno, mẽse quarto, die decimonono, apud sanctum Nicolaum carceris Tulliani in ædibus Petri Leonis ciuis egregij morit, quarto calendas Augusti, cuius corpus per transtiberinam regionem ad uitandas inimicoꝝ insidias, qui etiam mortuum lædere conabantur, ad sanctum Petrũ in Vaticano delatum est, ibiq; honorificentissime sepultum.

Sedes Petri apost.

Cisterciẽsiũ ordo cõfirmatur & Carthusienses, ut quidam scribunt, ex huius tempore originẽ habuere.

PASCHALIS II.

clxvij. põ

PAschalis secũdus, Rainerius ante pontificatũ uocatus, natione Italus e Flaminea, patre Crescentio, matre Alphacia, eo fere tempore pontifex creatur, quo Christiani in Asia dimicãtes Antiochiã cepere, Pyrrho Antiocheno ciue admodum potẽte, urbis ingressum præbente. Qui Boemundi uirtutẽ admiratus, dedi∣

tuæ se illis urbem spopondit, si reliqui Christiani eidem cum imperio præesse Boemundũ paterentur. Ingressi urbem Christiani, omnibus fere pepercere, in præsidia Saracenorum tantummodo sæuitũ est. Cassianus aũt rex ad loca montana cõfugiens, ab Armenijs trucidatur. Sola arx supererat: quam dum Boemundus acerrime oppugnat, femur sagitta trancitur: & adeo grauiter, ut paliquot dies ab oppugnatione destiterit. Verum superuenĩẽti Corbane Persarũ regis militiæ principe, cum Sensadolo Cassiani filio Antiochiam recuperaturis, Boemũdus iam ex uulnere integer obuiam cum exercitu factus, statim pugnandi copiã facit. In montibus se hostes continebant, nec elici ad certamen ullo modo poterant. Quare Boemundus penuria rerum omnium urgente, decertare omnino instituit etiam iniquo loco. Prælata itaq; lancea illa tanquam uexillo optimo, qua Christi latus trãsfixũ a Longino fuit, nuper in basilica sancti Andreæ Antiochiæ reperta, hostes primo acriter resistẽtes superat & cædit, quorum de numero ad centũ millia perijsse constat. Præterea uero in eorum castris ad quindecim millia camelorum capta traduntur: indeq; tanta præda aucta, ut ab extrema inopia ad summam rerum omnium hubertatem uentum sit. Præfectus autem arcis, cognita suorũ calamitate, & arcem Boemũdo tradidit, & Christi fidẽ suscepit: permissum & his q in psidio erãt, ut si Christi fidẽ amplecterent, abire cũ rebus suis liceret quoquo uellent. Magna deinde inter Boemundum & Raymundum concertatio orta est, cum Boemundus sibi Antiochiam deposceret, & Raymundus instaret, ut imperatori Constantinopolitano ex fœdere prius inito sine ulla controuersia traderetur. Sacerdotes aũt quibus eius rei arbitrium commissum est, Boemundo Antiochiam statim adiudicãt. Interea uero mortuo Hugone Magno, qui componendarum rerum causa Cõstantinopolim ierat, reliqui duces, Raymundo excepto qui Cæsarã Cappadociæ obsidebat, proficisci Hierosolymam cum exercitu instituere, in Lyciam simul conuenientes. In itinere autem Tortosam oppugnare adorti, tribus mensibus frustra consumptis, soluta obsidione, Tripolim mouere: cuius regulus pecunia, cõmeatu, armis benigne præbitis, pacem hac lege impetrauit, ut si Hierosolymæ caperentur, Christianum nomen amplecteretur & fidem. Inde uero mouentes, ac Cæsareã Palæstinæ prætereuntes, quinis castris Hierosolymam tandem peruenere, in arduo monte sitam, ac pluribus conuallibus distinctam, adeo ut non nisi a maximis exercitibus obsideri urbs posset. Adde q aquis fontanis & fluuialibus caret, quæ exercitibus permaxime necessariæ sunt. Solus enim Syloe amnis, & is quidem æstate ptenuis, ac interdum nullus, per montem Sion in conuallem Iosaphat delabitur. Sunt tamen permultæ in urbe & in agris cisternæ, quæ solis ciuibus aquam præstent, non etiam magnis exercitibus & iumentis militaribus. Christiani tamẽ cõparato omnifariam commeatu, quatuor locis oppugnare urbem magnis uiribus adorti, eam Hierosolymitanis acriter defendentibus, idibus Iulij ui cepere, trigesimonono die posteaquam obsideri cœpta est, anno salutis millesimo nonagesimo nono: anno quadringentesimo nonagesimoq; posteaquam imperante Heraclio a Saracenis occupata fuerat. Præcipua tamẽ in recuperanda tanta urbe laus Gothifredi fuit, qui partem muri ei ac fratribus ad oppugnandum assignatã primus conscendit: Balduinoq; potestatem fecit, ut in urbẽ descendẽs, Christianis portas recluderet: quibus certe irrumpentibus, tanta cædes facta est, cũ in urbe, tum uel maxime in templo, ut morientium cruor tales hominum supergrederetur. Cepissent eadem quoq; die templum, nisi nox superuenisset. Verum sequenti die repetita oppugnatio est: & his uenia concessa, qui positis armis suppliciter salutem petiere. Christiani aũt tanta uictoria potiti, ubi & diebus octo a bellicis rebus quieuissent, & sancta urbis loca ac domini sepulchrum de more uisum iuissent, uno omnium consensu Gothifredum humeris etiam in regiam delatum, regem decernunt.

Qui regni quidem titulum non abnuit, coronam uero auream reiecit, indignum arbitratus illic aureo diademate hominem uti, ubi rex regum Christus spineã coronã pro redemptione humani generis tulisset. Praeterea uero Arnulphus presbyter patriarcha creatus, ab episcopis qui tum aderant consecratur. Perterriti autem hac uictoria Neapolitanae urbis Assyriae ciues, legatos ad Gothifredum misere, qui se ac sua omnia illi dederent. Verum cum non ita multo post nunciatũ fuisset, Solimanni Babylonis regis ingentem exercitum Ascalonem peruenisse, urbem uiginti millibus passuũ ab Hierosolymis distantem, Hierosolymitanoq; populo semper infensam, occurrere hosti Gothifredus statuit, Petro eremita ad custodiendam urbem relicto: reuocatoq; Eustachio & Tancredo, quos Neapolim cum duabus legionibus miserat. In hostem itaq; profectus, cum ex captiuis cõperisset Clementem esse regis Babyloniorum Solimanni militiae principem, quo cum quinquaginta millia hominum militarent, eundemq; habere classem frumento & machinis onustam, decertare omnino instituit. Vnde pugna commissa, uictoriae compos, ad xxx. millia hominum interfecisse traditur. Clemẽs autem hostiũ dux, naui fugiens, salutem sibi quaesiuit. Ascalonitae uero tanto accepto incõmodo, urbem statim Gothifredo tradidere, in qua tantum auri & argenti deprehẽsum est, quantum alio unquam in loco. Recuperatis itaque Hierosolymis, multi principes uoti cõpotes facti, redire in Europã ad suos instituere. Inter quos sancti Aegidij Transensisq; comites sunt habiti. Gothifredus autem cũ fratribus mira felicitate uictoriae usus, & Ioppem maritimam & Ramulã urbem expugnauit, quae impedimento Christianis erat, quo minus tuto ab Ascalone Hierosolymam proficiscerentur. Obsedit & Caiphã, quae alio nomine Prophoia dicitur, ad Carmeli radices sitam, & quatuor millibus passuum ab Accon semotam. Verum durante adhuc obsidione, Tiberias Galilaeae ultro sese obtulit, Caipha non ita multo post ex foedere recepta. Sed nihil in humanis rebus, quod ad felicitatem pertineat, diuturnum est. Anno enim uno post captam tot laboribus Hierosolymam, Gothifredus febri correptus moritur, cui statim Christiani ne ob interregnũ aliquid detrimenti capereẽt, Balduinum fratrem in regnum sufficiunt, anno salutis nostrae centesimoprimo ac millesimo. Ad Paschalem autem redeo, quem quidẽ Gregorius septimus ob uirtutem & doctrinam, sancti Clementis presbyterum creauit, in quo quidem loco clerus ipse post Vrbani mortem eundem Paschalem uita priuata cõtentum: quippe qui antea monachus fuerat, etiam nolentem & latitantem pontificem creat, quod diceret humeros suos nequaquam tanto oneri suffecturos, sed expetente populo, eligente clero, collaudante cardinalium senatu, pontificium munus suscepit: maxime uero cum ter acclamatum esset, Sanctus Petrus Rainerũ uirum optimũ pontificem elegit, cui postea primiscrinij & scribae regionatij, Paschalis nomen indidere. Indutus deinde coccineam chlamydem, tiaraq; capiti eius imposita, comitante populo & clero, equo albo ad Lateranum perducitur, maxime uero ad eam porticum, quae ad austrum uersa, in basilica Saluatoris ducit, quam Constantinopolitanam uocant: ubi cum in sede ad eam rem de more parata aliquandiu quieuisset, atrium lateranẽse cõscendens, balteo succingitur, unde septem claues septemque sigilla pendebant, ut intelligeret se secundum septifariam sanctispiritus gratiam sanctarum ecclesiarum, quibus deo autore praeerat, claudendi, sigillandi, aperiẽdi, recludendiq; rationem habere. Inuisit sceptrum pontificium manibus gerens, ea quoq; loca quae solis pontificibus sunt adiudicata. sequentibus uero diebus consecrationem accepturus, ad basilicam beati Petri proficiscitur, in qua eum chrisma reinunxere Oddo Hostiensis episcopus, Mauritius portuẽsis, Gualterus Albanus, Bono Lauicanus, Nilo praenestinus, Offo Nepesinus. Oddoni Hostiẽsi primae partes, quas adhuc retinet, obtigere. Post unctionem uero in urbem rediens, coronam

Constãtinianam.

de more accepit. Hoc ita futurum Albertus Alatrinus episcopus aliquando diui/nauit. Nam cum ab amico interrogaretur, quem Vrbano successiuū putaret, Rainerium, inquit, propter fidem & constantiam deus eliget. Fefūt & eundem Albertum tempus ipsum quo in pōtificatu uicturus erat, prædixisse. At uero Paschalis ecclesiæ dei prope labenti quorundam seditionibus cōsulturus, copias suas in Gibertum antipapam mittit malorum omnium caput. Vt autem tanto bello sufficere pontifex posset, Rogerius Siciliæ comes ei turmas aliquot, & mille auri uncias auxilio misit. Albæ Marsorum Gibertus homo perniciosus tum degebat. Qui ubi intellexit hostes aduentare, haud satis copiis suis fidens, a Richardo Campano comite acceptis, relicta Alba in Furconēsium montana, quæ nunc Aquilanorū mutato nomine habentur, sese proripuit. Vbi non ita multo post subita morte correptus, sui sceleris pœnas luit. Amalis tamen ecclesia dei non statim, tam pernicioso homine sublato, quieuit. Richardus enim quem diximus Giberto copiis & opibus fauisse, in locum demortui Albertum quendam sufficit Attelanū ciuem, quæ urbs Auersa nūc dicitur, inter Neapolim & Capuam posita: qui statim a bene sentientibus abdicare se magistratu coactus, relegatur. Cauēses autem agri Prænestini incolæ, Richardi stultitiam & arrogantiam imitati, Theodoricum quendam pontificem creauere. Verum hi quoq; pœnitentia ducti, quinto & cētesimo die e pontificatu deiectum, anachoritæ habitum induere cogunt, & uitam ducere priuatam. Tertius præterea Maginulphus Romanus ciuis apud Rauennam pontificatus titulum usurpare ausus est: quem quidem & Romani exilio mulctarunt, & Rauennates omni humana ope destitutum, ab urbe sua pepulere. Pacata autem hoc modo Romana ecclesia, Paschalis uir magni ingenii atq; animi, a religione ad arma conuersus, adiuuante Rogerio, urbem castellanam & Beneuentum ab hostibus occupatum recipit. Interim uero Petrus Columna Romanus ciuis, impellente Richardo Campano comite, cuius maxime intererat copias pontificis distrahere, Cauas occupat pōtificiæ ditionis oppidum. Hanc ob rem pontifex in eum mouens, non solum Cauas recepit, uerum etiam Zagarolum & Columnam paternæ hæreditatis castella ei abstulit. Ex Columna hanc familiam cognomentum duxisse certe putauerim. Erat & alia familia Romæ admodum potens, Corsi hi sunt appellati, Gregorio septimo adeo fideles, ut eorum domus sub Capitolio positæ, ab Henrico tertio sint exustæ & solo æquatæ. Verum postea mutato cōsilio Stephanus eiusdem familiæ princeps, absente Paschali, sancti Pauli basilicam & castellum eo loci ædificatum furto occupat: unde incursionibus mirum in modum urbē Romam continuo uexabat. Hanc ob rem omissis rebus externis, pontifex ad urbem prope/re rediens, Stephanum inde ui deiicit: quem ideo incolumem abiisse cedimus, quod monachi habitum indutus, irrumpētes decepit. Apparuisse tum multa prodigia autores plerią; scribunt, quod & mare quibusdam in locis littus præter solitum uigintī passibus occupauerit: in quibusdam uero a littore in altum cētum excesserit. Hoc ego quoq; superiore anno apud Puteolos uidi, exesis quibusdam columnis marmoreis usq; ad tres cubitos, quas mare (ut incolæ dicebant) triennio ante abluere consueuerat. Apparuisse & cometem miræ magnitudinis tum affirmant, qui in occasu cadente sole statim apparebat. Non mouebatur his prodigiis Paschalis, quippe qui fieri hæc natura cernebat. Verū cum intellexisset Florentinum episcopum affirmare solitum Antichristum natum esse, eo statim proficiscitur, cōcilioq; habito re ipsa admodum discussa, cum leuitate q̄dam, ut alicuius magnæ rei autor uideret, motum episcopum cerneret, hominem uerbis castigatum dimittit, atq; inde in Cisalpinam proficiscitur. Vbi ad Guardastallū conuentu multorum principum & episcoporum habito, de homagiis, de feudis, de sacramentis epīscoporum laicis antea exhibitis, exhibendisve, magna est habita ratio. At uero cū intelligeret Gal

Familiæ cognomē tū ex Columna.

Prodigia

Cōuentus ad Guardastallū.

los sacerdotes, non ita integre, ut decebat, uitam ducere, eo profectus, apud Trecas
conuentu habito, redactis ad laudabilem cultum ecclesijs, earumq; præsidibus
partim pulsis, partim castigatione emendatis, in Italiam propere redijt, quod intelle/
xerat omnia seditiosorum quorundam factionibus perturbari. Stephanus enim
Corsus montem altum & Ponticlum de ea parte Hetruriæ, quam nunc principis
apostolorum patrimonium uocant, ceperat, præsidijsq; muniuerat, unde frequen
ti incursione omnia circunquaq; uexabat, quem pôtifex insecutus, ex altero castello
deiecit: alterum ui capere non potuit, natura loci obstante, & hyeme quæ iam appe
tebat. Iturus itaq; in Apuliam componêdarum rerum Italicarum gratia, Lauica
no episcopo ecclesiam, Petro Leonis, & Leoni Fregepani urbem urbanaq; omnia,
Ptolemæo Sublacensi domino quæ circa urbem sunt, quamdiligentissime cômen
dauit, relicto Gualfredo nepote militiæ principe: qui unà cum his ditionem eccle
siasticam tueretur. Verum absente pontifice, quem ferunt Ptolemæum tanti mali
autorem dicere solitum, nûquam amplius ad urbem rediturum, ab ecclesia derhi
omnes defecere: Petrus Columna, quem pontifex in gratiâ receperat, Farfensis ab/
bas cum Anagnis, Prænestinis, Tiburtinis, Tusculanis, Sabinis. Ausus & idê Pto
lemæus comparato exercitu Albam Latinam oppugnare, ciuibus ipsis acriter ur
bem defendentibus. Verum superueniente pontifice cum principe Caietano, cumq;
Richardo Aquilano egregijs copiarum ducibus, pulsis tyrannis ecclesiam deiiocu
pare conantibus, & Albam obsidione liberat, & reliqua oppida quæ iam defecerât
in deditionem recipit. Tibur obstinate resistês expugnat non sine magno utriusq;
partis incommodo. montem altum deiecto inde Stephano, recipiês, totum patri/
monium breui pacatum reddidit. Pace deinde côposita, ad bellum Asiaticum ani
mum adijcit, principes Christianos literis & nuncijs ad eam remꝗ diligentissime
animat, quod intellexerat Gothifredo Hierosolymis mortuo, Saracenos recuperâ
dæ Hierosolymæ causa magnos exercitus eo duxisse: superatisq; Christianis ingê
ti clade, & comitem Burgundiæ in ipso prælio cecidisse, ac Boemundum uiuum in
manus hostium deuenisse, ipsum uero Balduinum regê Gothifredi fratrem, ægre
ex tanta clade sese proripuisse, nec paulum abesse quin urbs caperetur. Veruntñ
barbari tanta uictoria potiri, obsidere Hierosolymas nequaꝗ sunt ausi. Tancredũ
aut egregie defensa Antiochia, Laodiceam urbem imperio Constantinopolitano
subiectam uicepit, quod intellexerat Alexium imperatorê Christianoꝝ clade de/
lectatum, militibus quoq; nostris impedimento fuisse, quo minus supplemêti cau
sa ex Europa in Asiam traijcerent. Felicitate & audacia Tancredi Balduinus rex ꝑ
citus, côparato propere exercitu, in Accon ducere statuit, uocatis in auxilium Ge
nuensibus & Venetis: qui eo propere cum octoginta rostratis nauibus ac triremibus
plerisq; profecti sunt: quare & urbs terra mariq; acriter oppugnata, uigesima die
tâdem capitur, & Saraceni qui eo uenerant tuendæ urbis causa, fusi fugatiq; sunt.
Tancredus aût tantæ fuit pietatis in patruum Boemundũ ab hostibus triênio in
uinculis detêtum, ut ei magna ui auri redempto, Antiochiæ principatum restitu
erit. Postea uero idem Boemundus Antiochiam ipsam Tancredo committens, in
Italiam primo, mox in Galliam profectus, Cõstantiam Philippi regis Francoꝝ fi
liam in uxorem accepit. Cognito deinde Alexij imperatoris Constantinopolitani
conatu, qui maritimas Antiochiæ urbes infestabat, in Italiam rediês, parata classe
in Dalmatiâ nauigat, Dyrrachiumq; obsidet, ut ea ratione Alexium a bello Asia
tico reuocet, quod etiam breui factum est: pacem uero petenti Boemundus hac le/
gededit, ut bello Antiocheno omisso, militibus Francis nullo maleficio per sua lo
ca trâseuntibus, iter in Asiam tuto facere liceret. Composita autê pace, cũ ea classe
quâ in Alexium parauerat, in Asiam Boemundus contendens, adeo Christianoꝝ
animos recreauit, ut Balduinus rex Berytum urbem maritimam Phœniciæ inter

Sidonem & Byblum positam, ac Tyro metropoli obtemperantem, obsessam duobus mensibus ui tandem ceperit, non sine magno suorum incommodo. Hanc ob rem & passim in omnes saeuitum est, & urbs ipsa tanquam colonia Christianis oibus concessa est. Eodem quoque tempore capta & Sidon est. In tanta uero Christianorum felicitate Boemundus clarissimus princeps morte sublatus, luctu oia cõpleuit, qui Boemundum filium paruulum admodum, ex Cõstantia uxore susceptũ, principatus Antiocheni successorem relinquens, Tancredo nepoti donec adolesceret commendauit. Interea uero Henricus quartus mortuo patre, quem apud Leodium bello superauerat, compositis in Germania rebus, in Italiam uenies, apud Sutrium substitit, quod senserat eius aduẽtum Paschali parum admodum gratum esse: quippe qui & ecclesias multas in bellis euerterat, & episcpatus contra ius fasque pro libidine animi, cui placuisset demandauerat. Verum missis ultro citroque legatis, cum imperator iureiurando interposito polliceretur se, & pacato agmine urbem ingressurum, & coacturum suos episcopos, ut se a possessione episcopatuũ abdicarent, quos largitione acceperant & potentia, portae repente apertae sunt. Nam Sutrio mouens Henricus ad montem Gaudij, uel (ut alij uolunt) ad mõtem malum: sunt etiã qui montẽ aureum hunc appellent, castra posuerat. unde postea annuente populo prodeunteque obuiam honorato quoque, urbem Leoninã primo ingreditur, pcedentibus sacerdotibus cũ infulis & reliquijs sanctorum a mole Hadriani. Nam p eam portam urbem Leoninam ingressus est usque ad basilicam sancti Petri, cuius in gradibus pedes pontificis eousque cum cardinalibus prodeuntis, exosculatus est. Positis deinde militibus suis in stationibus, unà cum pontifice, ad dexteram tñ, templũ ingredit, in quo post orationem ad altare factam, a pontifice petit, ut illos confirmet, quibus ipse episcopatus dederat, licet iusiurandum antea interposuisset, se nunquã id a pontifice petiturum. Paschalẽ uero id facere recusantẽ intromissis militibus, dato signo, una cum cardinalibus statim capit, eumque cũ magna parte cleri spoliati prius in castra pducit. Permotus tam insigni iniuria populus Romanus, sumptis armis, Teutonicos ex urbe Leonina pellit, portasque oẽs claudit. Tum uero imperator ad Soractis montẽ perueniens, quẽ nunc sancti Syluestri uocant, in loco excelso & munitissimo pontificẽ & cardinales collocat, dispositis circunquaque custodibus & praesidijs, ne inde aufugere uel retrahi ab aliquo possent. quo facto, statim reliquas copias urbem oppugnaturus mouens, ad Aniennẽ peruenit. Vnde occupato prius ponte Mammeo, a Mammea matre Alexandri imperatoris nomẽ ducẽte, ac tanti operis autore, incensis circunquaque uillis, incursiones continuo in Romanos faciebat. Quare põtifex incommodis ciuium & precibus motus, ad pontem Salarum perductus, accitis ex urbe notarijs, qui pacta conscriberent, eos omnes (licet inuitus) in episcopatu confirmauit, quos ante Henricus delegerat. Hoc itaque modo compositis rebus, dimissis captiuis oĩbus, imperator a pontifice coronat in basilica sancti Petri, clausis prius urbis portis, ne populus erũperet, firmataque stationibus ipsa ab Henrico basilica. Vnde non ita multo post uoti compos factus, in Germaniã redijt. Pontifex uero pcacata aliquantulum Italia, Pisanos nauali gloria admodũ potentes adhortatur, ut ex insulis Balearibus, quas iam antea occupauerant, in Saracenos moueant, mare uostrum & littora Christianorum infestiantes. Quare Pisani cupiditate gloriae capti, comparata ingenti classe, impositaque maiore iuuentutis suae parte, in hostem proficiscuntur. Verũ dum apud uada Volaterrana uentum expectant, Lucenses eorum urbem defensoribus uacuam inuadunt, quam quidẽ Florentini Pisanorum precibus moti, repulsis Lucensibus, acerrime tutati sunt. Ob quã rẽ Pisani de Saracenis uictores domum redeuntes, Florentinos duabus porphyreticis columnis donant: quae adhuc ad portam sacelli beati Iohannis baptistae uisuntur. Interim uero Paschalis concilio apud Lateranum habito, omnia quae Henrico

promiserat reuocat, quod coactus, nō libens in eius sententiā armis, nō rationibus muniiā descendisset, instantibus cardinalibus, qui in uinculis erant, populoque Romano qui ab Henrico bello, uexabaſ, ut quauis cōditione pacē cōponeret. Satius itaque ui sum est retractare male acta, uiolenter pſertim, quam pari exēplo pnicioſo, ut id quoque reliquis principibus licere uideaſ, quod Hēricus ab inuito pōtifice extorſerat. Hoc aūt tēpore Mathildis comitiſſa ad modum ſenio cōfecta moriēs, Romanæ ecclesiæ ex testamento reliquit, quicquid a Piſſia amne & sancto Quirico agri Senēsis usque ad Ceperanū inter Apenniū & mare ptinet, addita Ferraria, quæ adhuc Romanæ ecclesiæ uectigalis est. Sunt qui scribant, quorum de numero Vincentius est autor egregius, hanc mulierē Florentiæ mortuam esse eo incendio, quo & magna pars urbis consumpta est, & ad duo millia hoīm combusta traduntur, eiusque corpus postea in Ciſalpinam tranſlatū esse, & in monasterio sancti Benedicti quod ab urbe Mantua xii. millibus passuum distat, sepultum. Crediderim ego mulierem ipsam Mantuæ diem extremum obiiſſe, suoque iussu ad sanctum Benedictum sua impensa ædificatum, translatam & sepultam, pcurāte eam rem Anselmo uiro sanctiſſimo ac tanti monasterii autore: quippe qui operam dederat Mathildis impensa, ut cœnobium tam amplum, tamque magnificum ædificaretur. Eodem quoque in loco sepulrum fuiſſe eundem Anſelmum episcopum Lucensem cōperi, ac Mantuā deinceps translatum in ecclesiam cathedralem, ob eam rem credo, ne a uicinis furto surriperetur, cum miraculis continuo clarior fieret. Affirmant Lucenses corpus Mathildis apud se esse: quod ne credā, facit Guidonis Gonzagæ autoritas. Qui dum monasterium sancti Benedicti restitueret, inuenitū corpus honestiore loco (ut par erat) collocauit. Alium quoque Anselmum fuiſſe his temporibus quidam autores scribunt, uirum doctiſſimum, & apud Anglos tāti precii habitum, ut breui ex monacho abbas, deinde Cantuarienſis archiepiscopus sit factus: qui etiam libros de meditationibus, cur deus homo, de libero arbitrio, de similitudinibus, de cruce, de beato Iohanne baptista conscripſit. Felicia certe hæc tempora fuere, quæ & Sigibertum monachum celbatensem uirum spectatæ doctrinæ, & Bernardum ex Castilione Burgundiæ nobili genere ortum, protulere. Is xxii. annum attingens, sub abbate Stephano, qui tertius fuerat ab inchoato Cistercienſi monasterio, una cum triginta sociis monachi habitum suscipiens, tanti precii ob doctrinam & sanctitatem est habitus, ut breui abbas Clareuallenſis monasterii, tum primū Roberti uiri illustris impensa ædificati creatus sit, cui certe loco cum maxima gloria ad annos sex & triginta præfuit. Moriens deinde Bernardus, præter sanctitatem, multa quoque scriptis ingenii sui monumenta reliquit: maxime uero commentarios in cantica canticorum, considerationes diuinæ contemplationis ad Eugenium pontificem, unde pontificii muneris ratio duceretur: scripſit & uarias epistolas, unam potiſſimum ad Romanos, qua eos uehementer carpit: scripſit & apologeticum & sermones in solennibus habitos. Ad Paschalem redeo, qui in concilio apud Guardastallum habito decreuit, ne urbes Aemiliæ, Placentia, Parma, Rhegium, Murina, Bononia, Rauennati ecclesiæ antea metropoli subiectæ amplius essent, quod sæpius ob superbiam in Romanam sedem præsules Rauennates cornua erexerant. Pontificem uero ad urbem redeuntem rogarunt ciues quidam, ut in locum Petri præfecti urbis demortui filium subrogaret. Quod cum facere pontifex negaret propter ætatem pueri, qui uix decimum attigerat annum, tanta repente seditio exorta est, ut ei abire ex ciuitate neceſſe fuerit, ne magna aliqua cædes inter ciues committeretur, cum multi inessent, qui nequaquam tantum magistratum puero committēdum dicerent. Neque ita quoque seditionis semina abstulit. Nam cum Albæ esset, intellexiſſetque Petrum Leonis ecclesiæ fautorem, in ædibus suis ab aduersa factione oppugnari, e[o] propere Ptolemæum mittit ab Ari

cia accitum cum satis ualida manu, qui pulsos in transtiberinam regionem aduersarios partim interfecit, partim capit, ac per municipia custodiendos diuidit. Sed magna repente in Ptolemæo inconstantia apparuit. Nam quos ipse paulo ante ceperat, eosdem postea suo quoq; nutu ad municipia proficiscentes, dum iter per Algidum faciunt, ex insidiis adortus capit, & Laritiam secum ducit: inter quos & demortui præfecti filius erat. Non contentus autem tanti admissi facinoris Ptolemæus, Sarminetũ, Nymphæum, Tiberiam, oramq; maritimã occupat. Interim uero Henricus e Germania in Italiam cũ exercitu descendẽs, magno terrori omnibus fuit. Verum cum is Romam uenisset, absente pontifice, qui tum in Apulia cõcilium habebat, cumq; se priuatum dignitate imperij putaret, unacum potestate dandorum episcopatuum, a Bracharensi archiepiscopo patria exule, iterum coronatus ante beati Gregorij corpus, in patriam abiit. Paschalis autẽ absoluto conuentu ex Apulia Romam cum copiis Normannorum rediẽs, & multa oppida ab hostibus occupata recepit, & Prænestе Caloiohannis imperatoris Constantinopolitani, qui patre Alexio successerat, oratores libenter audiuit, eisdemq; in mãdatis dedit, ut Caloiohannem suo nomine contra Saracenos animaret. At uero Farfensis abbas & Ptolemæus, qui nullum sibi ueniæ locum apud pontificem ob sua maleficia reliquerant, latebris delitescentes, tandem per amicos in Paschalis uiri mitissimi gratiã redeunt. Pacatis hoc modo rebus, dedicataq; Præneсti Agapeti basilica, Romam effusa obuiam urbana multitudine honoris causa tandem rediit: qua quidem ex frequentia in ualetudinem incidens, se paulo post moriturum cognouit: quare acceptis ecclesiæ sacramentis, cohortatusq; clerum ad pacem & cõcordiam, pontificatus sui anno decimooctauo, mense sexto, die septimo, moritur decimoquinto calendas Februarij: sepeliturq; honorificentissima pompa in basilica Cõstãtiniana. Suo autem põtificatu facta potestate sacrorum ordinum, presbyteros quinquaginta, diaconos triginta, episcopos centum creauit. Romæ præterea ecclesias quindecim cõsecrauit, maxime uero basilicam sancti Hadriani in tribus fatis prophanatam quorundam facinorosorum scelere, ecclesiam sanctæ Mariæ Monticelli in regione Arenulæ, postremo uero restituit & consecrauit basilicam sanctorum coronatorum, eo tempore diruptam, quo Robertus Guiscardi Salernitanus princeps eam partem urbis incendit, quæ a Laterano ad Capitolium uergit, ut in uita Gregorij septimi diximus.

GELASIVS II.

clxvij. pont.

GElasius secundus, Iohãnes antea uocatus, patria Caietanus, patre Crescẽtio, nobili genere natus, ingenuoq; a teneris annis educatus & doctus, in monte Cassino religionis fundamenta perdidicit sub Odrisio abbate uiro sanctissimo. Hanc ob rem ab Vrbano secundo Romam accitus, cognita hominis uirtute & fide, semper in precio est habitus. Verum in primis eius fides perspecta eo tempore est, quo Vrbanus pontifex a Germanis, & Giberti antipapæ factionem sequẽtibus in insula Lycaoniæ Romæ inter duos pontes obsessus est. Solus enim una cum Petro Leone uiro illustri, hominem sanctissimum nunquàm deseruit. Hanc ob rem postea cum Vrbanus meliore fortuna uteretur, tanti beneficij memor, Gelasium primo quidem secretis suis admouet ob fidem & doctrinam: eiq; negocium dedit ob elegantiam compositionis suæ, ut Romanæ curiæ stylũ neglegẽtia & ignorantia maiorũ labefactatũ, in meliorẽ formã & ornatũ redigeret. Postea uero cognita hoĩs amplitudine, eũdẽ referre in cœtũ cardinaliũ instituerat, eaq; de re sæpius in senatu locutus fuerat, assentiẽtibus oĩbus. Verũ mortuo nõ ita multo post Vrbano, Paschalis meritorũ tãti uiri non immemor, statim eũ diaconũ cardinalẽ decreuit. Mortuo deinde Paschali, cum de creãdo nouo põtifice tractio haberetur, ob eamq; rẽ cardinales oẽs in monasterio ad Palladium paululũ infra ædes Leonis &

Cincij Fregepanis cõgregati essent, uno omniũ cõsensu Iohannes Caietanus Gelasius pontifex creat. Verũ Cincius Fregepanis ira ob hãc electionẽ percitus, quod unum ex suis cardinalibus collegio proposuerat, quem pontificẽ eligerent, in monasteriũ Palladij cũ armatis satellitibus irrumpens, refractis foribus, obuiũ quẽq; percutit: pontificẽ obtorto collo in terrã deiectũ calcibus cõterit, in uinculaq; conijcit. Cardinales aũt fugam parantes, ex mulis & equis deijcit, nullũq; genus cõtumeliæ prætermittit, quo affici tantus senatus posset. Nõ tulit aũt tantã iniuriã populus Romanus. Ad ædes Cincij Fregepanis armatus cõcurrit, eiq; ac familiæ interitũ minat, nisi propere Gelasiũ incolumẽ reddat. Faciunt mãdata Fregepanes: maxĩe uero Leo, qui pontificis pedes uidentibus oĩbus sæpius exosculatus, ueniã suppliciter petebat. Equũ itaq; albũ conscendens põtifex, uia sacra in Lateranum ducit, comitante clero populoq; Romano, ibiq; de more coronat. Interea uero Balduinus, quem statim literis & nuncijs pontifex adhortatus est, ut barbaroꝝ impetum tãdiu sustineret, quoad in Asiã noua supplemẽta mitterent, castellũ in Syria Sobal uocitatũ occupat & munit, ut Christianis cõtra barbaros cõtinue dimicantibus receptaculũ esset. At uero Boemũdo adolescẽte mortuo, Tãcredus tutor Antiochiæ princeps ab oĩbus Christianis declarat: quẽ qdem confirmato prius principatu, Balduinus Hierosolymitanus rex ad se cũ militibus suis uocat, dimicatur9 cum hostibus Turcis, Saracenis, Arabibus: q cum magno exercitu prouinciã Hierosolymitanã ingressi erãt. Eo itaq; ueniens Tancredus, cognita Christianorum paucitate, frustra Balduino dissuasit, ne collatis signis cum hoste decerneret: neve rem Christianã in summũ discrimen adduceret. Nam cum hostibus ipsis pugnandi copiam fecisset, ingenti clade superatus, ægre cũ paucis Hierosolymã se recepit. diuersis præterea tramitibus Tancredus Antiochiã pueniens, fuga salutẽ sibi q̃siuit. Elati autem tanta uictoria hostes, montẽ Tabor cõscendentes, monasterium eo loci positum diruunt, monachis ad unum oĩbus interfectis. Nec interim getus ab externo hoste Gelasius fuit, qui Henrici imperatoris furorem Italiam uastãtis, iamiamq; urbem hostili animo ingressuri deuitãs, ad ædes Vulcamini potentissimi ciuis primo confugit. Verũ cum ibi quoq; nequaquam tutus uideret, una cum suis triremes cõscẽdẽs: duæ eñi iã ad id instructæ paratæq; erãt, Hostiã Tiberi delabit, insequẽtibus Germanis militibus, & põtificẽ telis ac sagittis perẽtibus. Cum Hostiã uero puenisset, neq; ingredi mare propter instantes procellas liceret, terrestri itinere Ardeam proficiscit, Hugone xij. apostoloꝝ cardinali uiro amplissimo sempeũ comitãte. Cadẽtibus aũt fluctib9 Hostiã reuersus, Tarracinã primo, mox Caietã adnauigat, ubi pbenigne a ciuibus suis suscipit. Cõuenere eo statim & Guilielmus Apuliæ dux, & Robertus Cãpanus princeps ac Richardus aqlanus, pollicentes se in eius potestate semp futuros, ut ueros decet ecclesiæ dei uectigales. Cum igit parari exercitũ cõtra se Hẽricus intellexisset, Mauriciũ Bracharẽsem archiepiscopũ antipapã creat: quẽ potissimũ Gelasio obijceret, eumq; Fregepanũ familiæ cõmendauit: Gregorius is appellatus est. Nõ cõtẽtus autem tam pnicioso exẽplo Henricus, in Anagninũ agrũ copias suas mouens, oĩa hostilẽ in modũ diripit & capit. Turriculũ quoq; munitissimũ locũ iã oppugnabat, cũ subito nũciatum est Gelasium cum proceribus Apuliæ, magnoq; cũ exercitu aduẽtare: quare motis castris Italia cedens, cuncta cædibus & rapinis compleuit. Gelasius autẽ remissis in Apuliam proceribus Romam uenit, arbitratus ob discessum Henrici omnia deinceps pacata fore. Verũ longe secus quàm putarat, accidit. Nã cũ intellexisset antipapã Fregepanum auxilio fretum Romæ mansisse, poĩetiã istius familiæ ueritus, apud amicos quosdã prius delituit. At uero cũ postea in ecclesia sanctæ Praxedis mysteria celebraret, instantibus hostibus cũ factione sua, uix sese ab eoꝝ manib9 fuga subtraxit, Corsis, Normãnis, familijs egregijs ac Crescẽtio nepote acerrime de-

Cincius Fregepanis homo factiosus.

scendentibus. Sequenti uero die a suis armis & clientelis bene munitis, in urbē uocatus (nam ad sanctum Paulum confugerat) habito cardinalium conuentu discedere ab urbe instituit, ne crescente indies magis magisq; seditione, magna aliqua clades oriretur. Relicto itaq; Petro Portuensi episcopo, qui uices eius quantum ad rem sacram pertinebat, Romæ gereret, cōmendataq; Beneuētanæ ciuitatis cura Hugoni cardinali xij. apostolorum, Pisas primo adnauigat, cum terrestre iter nequaquam sibi ac cardinalibus, quos contites sociosq; habebat, tutū uideret. Exceptus itaq; pbenigne a Pisanis, cum rationē discessus sui ab urbe audiētibus omnibus reddidisset, inde soluēs in Galliā, ad portā sancti Aegidij peruenit: ubi cū abbate Cluniacensi uiro optimo, tum a monachis, & oībus fidelibus qui eo eius rei gratia undiq; cōuenerant, magnifice ac splendide suscipit. Deinde uero p continentem honesto comitatu magis quàm splēdido, ut nūc fit incedēs, inter eundū basilicam sanctæ Cæciliæ in Stagello, ecclesiā sancti Syluestri in Tillano, ecclesiam sancti Stephani in Tornaco dedicat, lapidibusq; ecclesiarum terminos notat. Tādem uero ad Cluniacense monasteriū perueniens, pleuresi correptus, pōtificatus sui anno i. die v. morit, uir sanctissimus & omi laude dignus, si uitā cōtinentissimam, si mores, si doctrinā inspicis: qbus ex rebus fit ut facilime credā eū, qui ita cōstanter & sancte in tantis procellis humanarum pturbationū uixerit, nūc beatā & sempiternā uitā in cœlo ducere. Sepelit aūt eius corpus intra limina Cluniacensis cœnobij. Sunt q scribant huius pontificatu inchoarā esse templariorum militum originem, qui nō longe a sepulchro domini habitantes, peregrinos suscipiebāt, eosq; per loca sacra armati ducebant ac reducebāt: quo eis sine ullo maleficio inuisere loca sancta liceret. Hos uita, fide, gratia mirum in modum Cusentinus commendat.

Tēplarij milites.

CALISTVS II.

clxix pō.

CAlistus ij. Guido antea uocatus, natione Burgundus, Viennēsis archiepiscopus, originem a regibus Frācîæ ducēs, ab his cardinalibus pontifex creat, qui mortuo Gelasio Cluniaci tū aderāt. Verum is nō prius pontificiū habitū sibi desumpsit, quàm intellexit se ab his quoq; cardinalibus confirmari, q Romæ & in Italia remāserant. Re itaq; literis & nuncijs cognita, Romā ueniens, populo obuiā prodeunte ac honorato quoq; urbē ingredit, congratulātibus oībus tū pontifici, tū ciuitati Romanæ, q hunc quietis & pacis autorē futurum cernebāt. Rebus aūt ex sententia Romæ cōpositis, Beneuentum proficiscitur, quo & principes omnes statim conuenere, salutandi (ut mos est) pontificis causa, maxime uero Guilielmus Apuliæ dux, Iordanus Cāpaniæ comes, Arnulphus Ariola, Robertus Lorotelli comes, uiri insignes & sine cōtentione illius partis Italiæ facile principes: q etiam pollicitī sunt adhibito iureiurādo, se in potestate pōtificis semp futuros. Calistus autē q nil aliud meditabat quàm bellū Asiaticū, in quo de Christianis ægre tot barbaras gētes sustinētibus addubitabatur, Romā rediens, Lambertū Hostiensem episcopū, Saxonem sancti Stephani in Cælio monte presbyterum cardinalem, Gregorium sancti angeli diaconum, legatos ad imperatorem mittit: qui pace sine ulla contentione composita, ad urbem redeuntes, tabellam pacis ad lateranensem basilicā suspendere. Qua quidē perlecta, tanta repēte lætitia publica exorta est, ut passim congratulantium cœtus audirētur. Verū ne diuturnior hæc lætitia uideretur, effecit Rogerius Siciliæ comes, qui Calabriam & Apuliam absente Guilielmo comite occupat. Guilielmus em̄ Alexij imperatoris cōstātinopolitani filiā in uxorē ducturus, abiēs Calabriā & Apuliā pōtifici cōmendauerat. Hāc ob rē Calistus ab urbe discedēs, Bñuentū peruenit, indeq; Hugonē cardinalē ad eū misit, arcē Nicephorim tū in Calabria obsidentē. Monitus aūt Rogerius ut ab armis discederet, nequaquā pōtificis edicto obtēperat, imo acrius instabat, ne Guilielmus cōsobrinus rediens, ei impedimēto foret, quo minus Apulia & Calabria potiretur. Parabat iā arma pon

tifex, cum subito una cũ magna parte senatus febri correptus redire ad urbem ie infecta compellitur. Hanc ob rem Rogerius nemine aduersante, Apulia & Calabria potitur. Atq; hoc modo Guilielmus uxore frustratus ac principatu deiectus, apud Salernitanum principem uitam degens, sine hæredibus breui moritur. Rogerius itaque tanto aduersario sublato, regem Italiæ se nuncupat. Calistus autem recuperata ualetudine, apud lateranum nongentorũ patrum conciliũ habuit, in quo quidem deliberatum est, ut primo quoque tempore supplementa militiæ iam deficiẽtis Christianis in Asia bellum gerentibus subministrarentur. Qua spe erectus Balduinus Hierosolymitanus rex, Gazim regem Turcorum minorẽ Asiam incolentium, cum magno exercitu in se mouentem superat, & captum in carcerem conijcit. Eadem quoque fortuna usus, Damasci regem Hierosolymas cum exercitu hostili animo petentem fundit fugatq; duobus millibus hostiũ cæsis, mille q; captis. Verum superueniente cum magnis copijs Balahac Parthorum rege, cui statim nullis expectatis auxilijs congredi ausus est, tanta clade superatur Balduinus, ut etiam ipse una cum proceribus multis captus & in uincula cõiectus sit. Quare Calistus pontifex maturandum ratus, ne reliqui Christiani amisso rege opprimerentur, instante Vetamundo Hierosolymitano patriarcho uiro optimo ac doctissimo, Venetos spe gloriæ & præmij concitos in hostem magna classe permouit, Dominico Michaele duce, millesimo centesimo ac uigesimosecundo salutis nostræ anno: qui quidem ad Ioppem classe delati, quam Saraceni Babylonis terra mariq; obsidebant, superatis barbaris ingẽti clade, obsidionem soluunt. Itum est & in Tyrum, quam diu obsessam haud incruenta uictoria cepere, pacti tamen prius, ut Tyri & Ascalonis dimidium obtinerent, si eorum opera in Christianorum potestatem deuenirent. Verum Emanuel Græcorum imperator Caloiohanni suffectus, tantam uictoriam latinis inuidens, uel latina literatura uetitibus, Venetis mãdat ut classis suæ præfectum reuocent: qui certe eorum dicto obtemperans, ira incensus, Rhodũ, Chiũ, unde corpus beati Theodori martyris Venetias translatũ tum est, Samum, Mitylenen, Andron imperatoris insulas, diripuit: Motonium spolia tum incolis muniuit. Traguriũ ex Vngaris captum, ditioni Venetæ subiecit. Lapidem præterea secum in patria detulit, super quo apud Tyrum Christus sedisse fertur. At uero Balduinus, quem diximus ab hostibus captum, precio redemptus, Hierosolymas rediẽs, Christianam remp. iam labentẽ aliquãdiu sustinuit. Hanc ob rem Calistus aliquid quietis a rebus externis nactus, & cardinales xij. creat: & basilicas multas uetustate collapsas reficit. Mœnia urbis instaurat, aquã in urbẽ inducit, arces ecclesiæ munit, donaria plurima argenti auriq; basilicis diuidit. Fũdos pietosq; coemptos beato Petro donat. Ecclesiam beati Nicolai in palatio ædificat. Verum ne tanta felicitas sine aliquo incommodo diutius in terris esset, Gregorius antipapa Burdinus antea uocatus, nomen pontificis usurpare conatus, Sutrij se continens, auxilio quorundam tyrannorum fretus, & Romanos incursionibus uexabat, peregrinos negocij ac religionis causa ad urbem accedentes spoliabat. Quare Calistus comparatis repente copijs, præmissoq; cum expeditissimo quoque Iohanne Cremensi sancti Chrysogoni presbytero cardinali, subsequens ipse hostem uincunt, Sutrium capiunt, Burdinum camelo impositum, in triumphi speciem Romam ducunt: quem pontifex uita donatum, cauensi monasterio inclusit. Calistus autẽ de deoq; hominibus bene meritus, pontificatus sui anno quinto, mense x. die vi. in domino moritur. Vacat tum sedes dies viij.

HONORIVS II.

clxx. põt.

Honorius ij. qui & Lambertus, ex agro Imolensi oriũdus, Hostiẽsis episcopus, eo tẽpore põtifex creat, quo Balduinus ab hostibus pcio redẽptus, Antiochiam Hierosolymitano regno adiũxit, mortuis his oĩbus ad quos pricipatus ille iure

deueniebat. Verum cum tantus principatus retineri sine præside nõ posset, eidem præfecit Raymundum Guilielmi ducis Austriæ filium, cui superioris Boemundi filia nupserat. Hoc autem modo compositis rebus, regem Ascalonitarum, Aegyptiorum copijs fretum, & ob eam rem Hierosolymitanos infestantem, unico prælio repulit. Balduinum præterea Damasci regulum idem molientem, sed maioribus copijs, tribus grauissimis prælijs fundit fugatq;, multis passim more pecorum cæsis. Ad Honorium redeo, qui & si obscuro loco natus erat, tamen literatura & moribus tanto magistratu dignus uidebatur. Verum non adeo eius ingressus laudatur, cum ambitione quorundam potius quàm omnium bonorum cõsensu pontificatum inierit. Mortuo enim Calisto, cum de legendo nouo põtifice ratio haberetur, Leo Fregepanis omnibus cardinalibus interdixit, ne usque ad diẽ tertium pontificẽ crearent, quo & maturius deliberare, & canones inspicere liceret, quanuis non ea mente id fecerit homo acutus & ad fallendum uafer, quam uerbis præ se ferebat, sed ei tantisper disponere hominum suffragia liceret, quibus Lambertus pontifex crearetur. Nam populus ipse Saxonem sancti Stephani cardinalem, pontificem percupide nimium optabat. Id quoque se cupere Leo Fregepanis ostendebat, quo & populum & patres negligentes & incautos in sententiam sui quauis arte pelliceret. At uero cum id uelle Leonem cardinales quidam cernerent, ne ex eius sententia pontificem legerent, omisso Saxone, Thebaldum sanctæ Anastasiæ presbyterum cardinalem, pontificem deligunt, quem Cælestinum appellarunt. Tunc autem Leo non amplius immorandum ratus, quod iam offensum hac electione populum cernebat, Lambertum (de quo ante diximus) pontificem magna uoce præponit, acclamante populo, cleroq; eam electionem manibus & nutibus approbante. Tum Leo maturandum ratus, ne sententiæ hominum immutarentur, in Simijs, loci nomen est, non longe ab ecclesia sancti Syluestri, hominem põtificali habitu exornat. Qui & si primo artibus quibusdam tantum magistratum adeptus est, tamen postea omnium consensu pontifex maximus consalutatur. Põtificatum adeptus, cardinales quosdam uiros insignes creauit, quorum opera postea magnis in rebus usus est. Familiaritate enim præclarorum uirorum mirifice delectatus est. Nam Pontium quendam abbatem cluniacensem, uirum industrium Romæ retinuit: Ingenium quoque Hildeberti Cenomanensis episcopi mirifice extulit: quem deinceps Turonensem archiepiscopum creauit, quod plurimum heroico, elegiaco ve carmine ualeret. Huius quoq; tempore clariora fecit Hugo de sancto Victore, si cognomentum inspicis: si patriam, Parisiensis doctor insignis. Hic enim tum dicendo, tum scribendo ingenij sui præclara monimẽta reliquit. Extat eius liber de sacramentis, liber sententiarum, liber in dialogo, qui Didascalus appellatur. liber de cura animæ: liber de artibus & doctrinis. Hos autem omnes tanta beneuolentia Honorius pontifex amplexus est, ut nullum genus officij præter miserit, quo eos ad honestiorem dignitatis gradũ euehi posse existimaret. Vnum tamen suis temporibus accidit, quod nequaquam probandũ est. Arnulphus enim Christianæ religionis prædicator egregius, clericorum insidijs Romæ necatur, q acerbe nimium in eorum lasciuiam & libidinem inueheretur: quodq; eorum pompam, & in comparandis diuitijs nimium studium improbaret, paupertatem Christi & integerrimam uitam ad imitationem omnibus proponens. Hũc multi ex nobilitate Romana tanquam uerum Christi discipulum & prophetam sequebãtur. Hunc laudibus ad cœlum tollebant. Hinc odium, hinc iræ in perniciem bene sentientis usq; ad necem excitatæ. Fuerit ne hic sanctissimus uir presbyter, an monachus, an eremita, haud satis constat. Sunt qui scribant Honorio ipsi id admodum displicuisse, non tamen tanti facinoris autores unquam inuentos. At uero cum in pontificatu recte gubernato quinquennio ac mẽsibus duobus uixisset, collachry/

mantibus omnibus moritur, & in basilica Lateranensi nullo non genere honoris adhibito sepelitur. Vacat tũ sedes diebus octo. Nescio ego quid sibi uelit marmor illud suo nomine inscriptum, quod ante ædes beatæ Praxedis adhuc extat.

INNOCENTIVS II.

clxxi põ.

INnocentius secundus, patria Romanus, ex transtibetina regione, patre Iohãne, pontifex creatus, in Rogerium Rogerij comitis Siciliæ filium, hæredem nuncupatum, quod mortuo Guilielmo Apuliæ duce, omniq; Roberti Guiscardi familia in eo deficiente, dominatum Apuliæ occupare nitebatur, statim mouet. Nam is ad sanctum Germanum castra habebat, quem certe primo impetu repulit: tantum ualuit Romani exercitus fortitudo & uirtus: oppidoq; ipso capto, tyrannum in Galucio aliquandiu acriter obsedit. At uero Guilielmus Calabriæ dux cum magnis copijs adueniens, & patrem unico prælio feliciter habito obsidione liberat, & pontificem cum his cardinalibus capit, qui in exercitu Romanorum erant. Hos autem omnes non ita multo post Rogerius mira modestia usus, una cum pontifice liberos facit. Quamob rem deinceps quod uoluit facile a pontifice obtinuit, pter regni titulum, quem maximis præmijs & pollicitationibus impetrare contendebat. Interim uero Petrus Romanus ciuis, Petri Leonis potẽtissimi hominis filius, Romæ antipapa creatur, quorũdam facinorosorum seditionibus, Anacletusq; appellatur: qui spoliatis Romanæ urbis templis, spoliatis ecclesiarum thesauris, uitrumpens, maxime uero in basilicam Petri, unde crucifixum aureum & coronas pendentes sustulit: tantum pecuniarum conflauit, ut perfacile largitionibus seditiosum quenque Romæ in sententiam suã pfius alliceret. Innocentius autem ad urbem rediens, ubi seditionibus plena omnia cerneret, spectatorq; rem ipsam ad cædem multorum uideret, sponte cedens, primo quidẽ Pisas adnauigat, deinde Genuam, postremo in Franciam peruenit. Interim uero Anacletus antipapa, tanto aduersario submoto, & animos ciuium cum Innocentio sentientium quoad fieri potest, sibi largitionibus conciliat: & Rogerium in partes suas facile descendentem, quo magis ei obnoxius esset, utriusque Siciliæ regem creat. Innocẽtius autem celebrato apud Clarum montem concilio, in quo Petrum antipapam cum sectatoribus damnauit, Aurelianum se contulit, uisoq; rege Philippo, a quo perbenigne est habitus, Carnotum in Belgis petijt: ubi Henricum Angliæ regem in itinere obuiam factum, multis rationibus ad expeditionẽ in Saracenos adhortatus est. In Lotharingiam inde flectens, Lotharium Leodij repertum, a Germanis tũ regem creatum, de se restituendo multa pollicentem, sacramento adigit expeditionem parare, qua quidem tutus etiam ad urbem reduceretur. Remis deinde in Belgis altera synodo habita, in Italiam redijt, celebratoq; concilio apud Placentiam, Pisas se cõtulit: quam ciuitatẽ iam pridem cum Genuensi populo diffidentem, in gratiã tandem redegit. Genuensem quoq; episcopum qui Mediolanensi suberat, archiepiscopum creat, tribus Corsicæ episcopis illi cum Bobiensi parere iussis. Pisanis quoq; archiepiscopum dedit, tribus item alijs Corsicæ episcopis cum Populoniẽsi eidem subiectis. Lotharius autem cum magno exercitu in Italiam uenies, admonito põtifice quid fieri oporteret, partitis copijs ad urbem mouet. Nam dum ipse occupato prius Ianiculo urbem ingreditur, Innocentius Anienem ponte Mammeo traijciens, in Lateranum perducitur, nusquam apparente antipapa, cuius factionẽ Lotharius mira felicitate ad sanitatem redegit, cauitq; quantũ in eo fuit, ne deinceps uexari ab aduersarijs Innocẽtius posset. Tãto itaq; beneficio deuictus Innocẽtius, mortuo Henrico, Lotharium imparorem Romanũ creatũ, imperij corona exornat, quo statim in Germaniã abeunte ad cõpescendos Leuticorũ motus, dum pontifex concilium Pisis pro rep. Christiana, proq; tuenda fide de more habet, rursum antipapa quem in eodem concilio damnauit, factiosis qbusdam & Rogerio adiuuanti

bus, in pontificem surgit. Quare & Lotharius imperator iterum cum exercitu superatis Leuticis Italiam repetit, & Pisani classem potentissimam in auxilium pontificis educunt, quibus copijs & Romæ seditionem oppressere: & Rogerium terra mariq; oppugnarum, amissis rebus omnibus, Italia in Siciliam breui pepulere. Audita tanta uictoria Iohannes Constantinopolitanus imperator, qui Rogerio aduersabatur, legatos statim ad Lotharium mittit de superato hoste cogratulatum, quorum de numero quidam philosophus erat, qui disputationibus ostedere nitebatur latinam ecclesiam admodum errare, quod contra sententiã Niceni concilij, ut ipse dicebat, quo declaratum est, spiritum sanctũ a patre procedere, Latini a filio quoq; id fieri addidissent. Tum Petrus diaconus homo doctus & argutus, qui tum in corona aderat disputandi gratia: Si, inquit, Latini damnandi sunt, quod addiderint spiritum sanctum a filio quoq; procedere, damnandi multo magis Græci uidētur, qui id fieri a solo patre addiderint, cũ ipsum conciliũ a patre dixerit. Delusus homo audax tam acuto responso, substitit amplius hac de re disceptare. At uero pontifex ne abeunte imperatore, Rogerius iterum Apuliã repeteret, Rameonem Lotharij imperatoris comitem, cum aliquot cohortibus ad propulsandum iniuriã relictum, ducem Apuliæ creat. Mortuo deinde antipapa, occulteq; a suis sepulto, cũ etiam eius cardinales in fidem Romani pontificis deuenissent, quietura iam resp. Christiana uidebatur, cum subito Romani quidam seditionibus potentiã quærentes, senatoresq; creauere, q remp. Romanã ditionemq; ad se pertinentē gubernarēt. His autem dum pontifex restitit, habito apud Lateranũ concilio, quo instituit, ne quis laicus manum uiolentã clerico inijceret, pontificatus sui anno xiiij. mēse vij. die xiij. moritur, m.c.xiiij. salutis nostræ anno, quo tempore magno in precio sunt habiti & Bilibertus e Britannia oriundus, uir tantæ doctrinæ, ui ob uarietatē disciplinarũ uniuersalis appellaretur, & Ambertus Remēsis archiepiscopus. Gilibero præceptore nequaquam eruditione & doctrina inferior. Huius quoq; pontificis illud opus est, quod adhuc cernimus in fornice sanctæ Mariæ trãstiberinæ e musiuo.

CAELESTINVS .II.

clxxij. pō

CAelestinus secũdus, Guido antea uocatus, sancti Marci presbyter cardinalis, natione Tuscus, e castro Felicitatis, quod nonnulli ciuitatem Castelli esse affirmant, Typhernum ab antiquis appellatũ, pontifex in demortui Innocentij locum omnium cōsensu creatur, eo maxime tempore quo in Asia Balduino rege uita functo, Andegauensium comes Fulco, Balduini gener tertio loco, si ordinem successionis inspicis, regnum Hierosolymitanum accepit, quod duorum etiam filiorũ uirtute fretus aliquam diu acerrime tutatus est. Namcũ Turci sinum Persicum incolentes, in agrum Antiochenum incursiones fecissent, eos non solum fudit rex Fulco, uerumetiã ex his ad tria millia interfecit, totidemq; cepit. Hac autem clade excitus Alaph genere Turcus, Babylonũ auxilijs fretus, Edessam Mesopotamiæ ciuitatem, Atach ab Hebræis uocatam, inuasit: quã antea diximus Balduinũ a fratre Gothifredo precibus obtinuisse. Capta est autem urbs & a barbaris crudeliter direpta, occisis omnibus Christi fidē abnegare recusantibus, stupratis etiã nobilissimis matronis super altari sancti Iohānis baptistæ, quod sciebant a nostris pie ac sancte cultum fuisse. Sed nescio quo fato dũ parantur copiæ, Fulco in uenatione leporem concitate nimium & incaute insequens, casu equi moritur: cui filius Balduinus eiusdem nominis tertius in regno successit. Cælestinus autem pontificatus sui men sev. moritur, sepeliturq; in Lateranensi basilica, una tantum re felix, ob breuitatē temporis, ut arbitror, quod nullis seditionibus toto suo pontificatu uexatus fuit.

LVCIVS .II.

clxxiij. pont.

LVcius secundus, patria Bononiensis, patre Alberto, eo tempore pontificatum inijt, quo Edessæ urbis euersio nũciata est. Ea enim ciuitas Edessa est, ad quam

Tobiã misisse filiũ Gabelo sacræ literæ testantur: quamq; Thaddæus apostolus ad fidem Christi conuertit: & in qua beati Thomæ ossibus ornata Abagarus regnum obtinuit, quid atis ad Iesum literis, scripta manu dei respõsa accipere meruit. Hac uero clade audita, Bernardus Claranallẽsis uir & sanctitate & doctrina, ut dixi, insignis, patrociniũ religionis Christianæ assumens, principes oẽs Christianos tum literis, tum nuncijs adhortatus est, ut crucem in Saracenos Christi uexillum sumerent. Hanc ob rem Conradus Sueuus, qui Lothario in regnum Romani nominis successerat, in militiam nomen dedit. Dum hæc autem pro fide Christi in Gallia & Germania pararentur, Rogerius pontificum negligentia in Italiam reuersus, quæ amiserat breui recuperauit, nullo repugnante: qua ex re copijs deinceps & animis auctus, classe in Aphricam traijciẽs, adeo regem Tunesij uexauit, ut hominẽ data pace persoluere tributũ quotannis coegerit, quod certe ad triginta annos continuo exegit. Conradus uero magno cruce signatorum comparato exercitu, Constantinopolim perueniens, ab Emanuele secundo Græcorum imperatore precibus compellitur, nullo comparato cõmeatu, Iconium statim ducere: se enim præstaturum omnia quæ exercitui necessaria erãt, Emanuel pollicebat. Obsessa est urbs natura & artificio munita aliquandiu atq; acriter. Verũ cum scelestus imperator Græco usus ingenio, gypsum farinæ miscuisset, ex eaq; re panis fieret, quo exercitus Christianorum aleretur, tot statim milites periere, ut re infecta, relicta obsidione, in Thraciam secedere oportuerit. Hoc tamen emolumenti illa expeditio præstitit, quod Balduinus quartus Hierosolymitanus rex animo auctus, Ascalonã diu obsessam tandem uicepit, cum paulo ante Gazam urbem antiquissimã penitus ab hoste derelictam ædificasset, incolendamq; fratribus templarijs cõcessisset. Ausus quin etiam idem Balduinus Turcorum satrapas Hiericontinos infestantes ppulsare, quorum de numero unico prælio ad quinq; millia interfecta referuntur. Noradinum quoq; Damascenæ militiæ principem, Hierosolymitanũ agrum uexantem, tanta clade superauit & psecutus est, ut ægre Christiani retẽti sint, quo minus una cum hoste Damasci mœnia ingrederentur. Ad Lucium pontificem redeo, q interim nil prætermittebat, quod ad tantam expeditionem, tamq; necessariã pertineret. Credo ego hominem ipsum miro amore excitatum retinendæ Hierusalem, quod tituli sanctæ crucis in Hierusalem presbyter cardinalis, pontifex creatus fuerat, quam quidem basilicam totam ferme restituit. Eius præterea consensu in Gallia synodus episcoporum quorundam & abbatũ facta est contra Baliardum philosophum peripateticum, uirum multæ doctrinæ, non bene in quibusdam cum fide nostra sentientem, q præsente etiam Lodouico rege, rationibus uictus, non modo sententiã mutauit, uerũetiam monasticã uitã & religionẽ induit, ac deinceps una cum quibusdam discipulis in loco deserto sanctissime uixit. Lucius autem pontificatus sui mense xi. die iiij. moritur, ac in basilica Lateranensi sepelitur.

EVGENIVS .III.

EVgenius tertius, Pisis oriundus, sancti Anastasij abbas, in monachũ antea a Bernardo uiro sanctissimo electus, in ecclesia sancti Cæsarei pontifex creatur. Nam cum haud satis inter cardinales constaret, quem potissimum e numero suo deligerẽt, diuino nutu perciti, uirum sanctissimum Eugenium deligunt. Qui ubi Romanos instare minis etiam cognouit, quo sui confirmarentur senatores, ad Farfense monasterium noctu in Sabinos abijt, comitante cardinalium cœtu, ibiq; consecrationis munus suscepit. Verum cum postea Romanorum non minas tantum modo, sed etiam facta contemneret, senatores ipsos eo perpulit, ut petita pace magistratu se abdicarent. Romam itaq; rediens, ubi intelligit Romanos nequaquam bono animo, sed fraude in gratiam secum redijsse, insidias ueritus Tibur dilabitur, fugientẽ Romani telis & sagittis insequũtur. Postea uero Pisas profectus, nauigio

Edessam Thadeus ad fidem Christi cõuertit.

clxxiiij. Pont.

cum spes ex eo concepta, tum Richardi de sancto Victore doctrina, ne eius tempora ignobilia uiderentur. Richardus enim doctor insignis multa & grauiter & copiose tum scripsit, præcipue uero librum de trinitate. Habuit & sermones ad populum non minus docte quam eleganter. Laboratum hoc etiam tempore in tota ferme Europa fame est, Anastasio pontifice & clam & aperte pauperibus ipsis eleemosynas præbente, qui pontificatus sui anno uno, mense quarto, die quarto & uigesimo moritur, sepeliturq; in Lateranensi basilica concha porphyretica.

Richardus de sancto Victore.

HADRIANVS IIII.

clxxvi. pont.

HAdrianus quartus, natione Anglicus, Albanus episcopus & cardinalis ab Eugenio creatur, quod in Nouergiam missus, prædicando & bene monendo prouinciam illam ad Christi fidem redegerat. Mortuo deinde Anastasio pontifex creatus, tentatusq; a Romanis tum precibus, tum minis, ut consulibus liberam urbis administrationem relinqueret, id se facturū cōstantissime renuit. Instabat Romanus clerus ut in Lateranū proficisceret faciendæ consecrationis causa, quod etiam facere recusauit, nisi prius Arnoldus Brixianus hæreticus, ab Eugenio antea damnatus, ex urbe pelleretur. Hoc autē ægre ferens populus, cardinalē sanctæ Pudentianæ ad pontificem uia sacra proficiscentem, uno atque altero uulnere afficiunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eos acerba etiā execratione persecutus est, quoad mutata sententia, & Arnoldum ab urbe pepulere, & cōsules abdicare se magistratu coegere, relicta pontifici administrandæ urbis libera facultate. Interim uero Guilielmus Siciliæ rex, qui mortuo Rogerio successerat, Beneuentana suburbia, Ceperanum Baucumq; in Hernicis de ecclesia occupat. Ob quam rem indignatus pontifex, regem graui anathemate notat, eiusq; ditioni subiectos omni sacramento liberat, quo facilius a rege deficerent, nullo iureiurando astricti. Fredericus autem primus hoc tempore ex gente Sueua imperator creatus, Cisalpinam Galliam cū exercitu ingressus, cum Dertonam haud satis imperio obtemperantem aliquandiu obsessam, ui tandem cepisset, magnaq; celeritate Romā uersus iter statim fecit. Pontifex autem Viterbij, tū agens confirmaturus in fide ecclesiasticas ciuitates circunquaq; positas, Oruetum & ciuitatem Castellanam adijt. Verum cum postremo se imparem tanto exercitui cerneret, pace per internuncios composita, in agro Sutrino imperatori fit obuiam: qui ex equo descendens, eum ut uerum Christi uicarium salutat. Cum uero ad urbem uenissent, & pontifex in basilica Petri Fredericum imperij corona donaret, populus Romanus clausis tum portis ne quid tumultus excitaretur, per Hadriani pontem uirumpēs, Teutonicos cum pontifice præter eorū uoluntatem sentientes, passim cædit. Excitus quidem tanto tumultu imperator in tromisso exercitu, qui in pratis Netonianis cōsederat, Romanos ex uaticano in urbē retrudit, multis cæsis caprisq;, pontificis tamen precibus imperator lenitus, captiuos incolumes dimittit. Verum cū postea, ut mos est, ituri simul ad Lateranū pontifex & imperator essent, fieriq; id nequaq̄ tuto uiderēs, Romanis ad arma spectantibus, Mallianam simul proficiscuntur: ubi transmisso flumine, per Sabinos & pontem Lucanū ad Lateranū peruenientes solennia persoluere. Dum hæc aūt Romæ agerentur, Tiburtini ad imperatorem uenientes, se ac omnia ei sponte dedunt. Verum cum imperator intellexisset urbem illam ad pōtificarum pertinere, eandem Hadriano statim restituit, neq; ita diu immoratus, in Germaniam redijt. At pontifex a proceribus Apuliæ rogatus, Beneuentum se contulit, maioremq; regni partem sua tantum pſentia Guilielmo abstulit. Interea uero Palæologus uir quidem nobilitate insignis, Emanuelis secundi imperatoris Constantinopolitani nuncius & orator, Anconam primo nauigio delatus, terra deinde Beneuentū petijt, pontificiq; imperatoris nomine sponte obtulit auri libras quinq; millia, fugaturumq; se ex Italia Guilielmū, si tres maritimæ in Apulia urbes, ei ex fœdere reb9

Forte Noruegiam.

bene gestis darentur. Quod ubi Guilielmus resciuisset, pontificē ad misericordiam cohortatus, pollicetur nō modo se restituturum quæ de ecclesia abstulerat, uerum ultro quædam alia condonaturum, Romanosq; ecclesiæ rebelles in officio retēturum, si utriusq; regni titulis tam citra ꝙ ultra Pharū positi, insignior fieret. Facere id quidem pontifici nequaquam licuit, aduersantibus quibusdam cardinalibus. Hanc ob rē Guilielmus instructo exercitu Apuliam hostili animo ingressus, cum omnia ferro ac flamma consumpsisset, in Græcos & Apulos mouens, qui apud Brundusiū castra posuerant, eos facile superat: unde Salentini Apuliq; omnes deditionem statim fecere. Pontifex autem cardinalibus infensus, qui obstiterant quo minus pax componeretur, Guilielmum in gratiam recipit, eidemq; utriusque regni titulos asscripsit, adhibito prius sacramēto, se nil deinceps moliturum quod ecclesiam Romanam offenderet. Rebus autem ex sentētia compositis, pontifex per Cassinates, Marsos, Reatinos, Narnienses, Tudertinos iter faciens, ad Oruetum tandem peruenit, primus pontificum Romanorum, a quo ea urbs & inhabitata & cultior reddita est. Cum uero instantibus Romanis ad urbem rediisset, uexareturq; a consulibus libertatem Romanam restituere conantibus, Arignamum petiit: ubi non ita multo post moritur pontificatus sui anno quarto, mēse decimo, relicta magno in precio ecclesiæ Romanæ ditione. Nam & circa lacum sanctæ Christinæ multa castella muniuit, & Radicophanum quod nunc Senenses obtinent, muro & arce prope inexpugnabile reddidit. Horum autem temporum historiam scripsit satis eleganti stylo & oratione Richardus Cluniacensis monachus, quem alii scriptores non parum laudant. Corpus autem Hadriani Romam delatum, in basilica Petri sepelitur non longe a sepulchro Eugenii pontificis.

clxxvii. pont.

ALEXANDER III.

ALexander tertius, patria Senēsis, patre Ranucio, mortuo Hadriano, duorū & uiginti cardinalium suffragiis pontifex creatur, licet Octauianum Romanum ciuem tituli sancti Clementis presbyterum cardinalem, Victorem appellatum, tres tantum subrogauerint, unde schisma ortū est. Tum uero Alexander, ne diutius seditio illa cum pernicie ecclesiæ Romanæ protraheretur, Fredericum imperatorem Cremonam tum obsidentem, per legatos rogat, ut interposita autoritate imperatoria seditionem tollat. Respondit ille utrūq; pontificem Papiam ire oportere, quo & ipse proficisceretur cognoscēdæ disceptationis causa. At uero cum Alexander accepto tali respōso Anagniā se cōtulisset, Octauianus Anagniā occupat. Tū impator indignatus quod dicto suo pōtifex nō obtēperasset, episcopos ii. ad Alexandrū mittit, q eum nō pontificē, sed cardinalē appellatum, ad concilium citarent. Hi autem ab Alexandro confutati & reiecti, ad Octauianum statim se cōferunt: eumq; Papiam perducunt, ut haberent quem Alexandro obiicerent. Habito deinde concilio, Fredericus Octauianum pontificem confirmat, eumq; equo albo insidentem per urbem Ticinensem ducit, & de more adorat. Qua iniuria Alexander permotus, præmissa admonitione Octauianum & Fredericum anathematis uinculō colligat, literasq; mittit ad Christianæ reip. principes & populos, quibus intelligant id a se iure ac merito fieri. Rediens deinde Romā Alexander pontificatus sui anno secundo, multos aduersarios in urbe inuenit, in se cornua palam erigētes, quod Frederici exercitus præter urbē ueterem & Anagniam, omnē ecclesiæ ditionē iam occupauerat. Quare Alexander adhortāte etiā Philippo Francorum rege, Tarracinam profectus, cōscenso nauigio ad eam rem mandato Guilielmi Siciliæ regis parato, in Franciā contendit: cōuētuq; in Claro mōte habito, anathema in impatorem & Octauianum factū statim enunciat. Dum hæc agūt in Europa agerent, mortuo apud Hierosolymam Balduino iii. Almericus frater statim regnum

accepit, ne ob interregnū in tanta barbarie & perfidia aliquid noui exoriret. Verū
compositis pro tempore rebus in Aegyptios ducens, Diogonem copiarū pfectum
edita ingenti cæde, statim superat: Alexandriamq; obsidet, quā Tiracinus Solda
ni Saracenorū regis præfectus, in suam potestatem fraude redegerat. Alexandrini
aūt cum nec diutius pati obsidionē possent, nec subijci Christianorū imperio uel/
lent, Almerico se hac conditione commisere, ut in Soldani potestatem pulso Tira
cino tyranno redigerentur. Almericus itaq; ingenti pecunia recepta, Soldano ur
bem restituit. Verum cum secum fraude homo ingratus ageret, nec pactam pecu
niam præstaret, in eum ducens, Cares urbem, nūc Cairum appellatā, obsidet. Fre
dericus aūt tyrannica potestate usus, direpta Dertona & Mediolanum solo æqua
uit: unde translata magorum corpora Coloniam tum crediderim à Rodolpho Co
loniensium archiepiscopo, & Cremonenses magnis in cōmodis affecit. Quare Ve
ronenses, Vincētini, Patauini, Veneti, communi periculo moti decreuere, ne am
plius ulla auxilia Frederico Cisalpinam uastāti pstarentur. Fredericus itaq; ira in
census, Veronam ducens oppugnandæ urbis causa, cum eo peruenisse aliarum ur
bium auxilia intellexisset, retrocedens, ac Papiam sese recipiens, literis & nuncijs
Franciæ regem adhortatur, ut tollēdi schismatis causa Alexandrū secum ad cōci
lium ducat, quo & se unà cum Victore profecturum pollicetur. Apud Diuionē lo
cus est ubi Sauo fluuius Gallos a Germanis diuidit. Is locus cōcilij est habitus, quo
Fredericus rebus Italiæ pro tempore cōpositis, profectus cum Octauiano est, Sco/
tiæ ac Boemiæ regibus, magnisq; armatorum copijs stipatus. Verum cum Alexā
der ad id se profectum concilium recusaret, quod ipse non indixisset, Turonique
id inchoasset, Fredericus ira ac minarum plenus in Germaniam rediens, Octauia
num quem paulo post secuturus erat, in Italiā misit: quo quidē Lucæ mortuo, Gui
do Gremensis in antipapam Octauiano subrogatur. At uero Romani creatis con
sulibus, Alexandro pontifici amicis, eum statim ex Frācia reuocant, qui primo in
Siciliam, mox Romam nauigio delatus, congratulantibus omnibus perbenigne
suscipitur. Aduentu autem Alexandri Cisalpinæ Galliæ populi in spem liberta/
tis erecti, anno salutis M.C.LXV. in Fredericum sæue nimium imperantem arma su
munt, præsidiaq; eius ex arcibus quibusdam deijciūt. Verū Fredericus comparato
magno exercitu in Italiam ueniens, præter spem nulli noxius, traiecto ratibus Pa
do, in agrum Bononiensem descendēs, copias partitur. Cohortes enim quasdam
Lucam misit, quarū præsidio tutus antipapa esset, qui tum Lucæ erat. Ipse uero cū
reliquo exercitu Anconam profectus, urbem aliquandiu obsidens, in suam tādem
redegit potestatem. Interim uero sociæ Cisalpinæ Galliæ ciuitates, Mediolanum
restituunt ac muniunt: Laudēses Mediolanensium hostes in societatem recipiūt,
quo facilius Frederico resistere possent, si in eos moueret. Verum Fredericum ma/
ior cura incessit. Mortuo enim Guilielmo Normanno Siciliæ rege, Emanuel Græ
cus imperator legatos ad pontificem misit, qui ei pollicerentur, & magnas copias
in Fredericum, & unicam mentem omniū Græcorum cum ecclesia Romana con
uenientem, ut orientalis cum occidentali eadem fieret, si pateretur imperium Ro/
manum antea diuisum, in unum corpus redigi. Legatis autem quid sit respōsum,
haud satis constat, cum bellum inter Romanos, Tusculanos, atq; Albanos ortū,
pontificem impediuerit, quo minus certum respōsum legatis daret. Nam cū Tu/
sculani Albaniq; pendere Romanis tributa immoderatius imperata recusarent,
incensus ira populus Romanus, reclamante pontifice, populariter in Tusculanos
mouent. Tusculanorum rempublic. tum maxime gubernabat Ainocomes, quē
Rogerius dux e Apuliæ deiecerat. Is itaque in re militari peritus, accersitis Ger/
manis, qui apud Nepesum Surriumq; cōsederant, tāta Romanos clade affecit, ut
deinceps uix se tueri mœnibus, nedum hostem foris lacessere potuerint. Tum ue/

Magorū corpora Coloniā transferuntur.

Cōcilium apud Diuionem.

ro Fredericus ulciſcendi iniurias (ut ipſe dicebat) ab Alexandro acceptas occaſionem nactus, Ancona diſcendēs, Romam mouet. Poſitis autem in pratis Neronianis caſtris, irrumpere ſuburbium Vaticani conatus, a familiaribus Alexādri cōſtantiſſime repellitur. Sequenti uero die baſilicam Petri incendiſſet, ſi æditui ſurētem ac iam facem intentantem admiſiſſent. Pontifex autem haud ſatis tuto in Laterano conſiſtens, quod iamiam irrupturos Germanos uidebat, in ædes Fregepanum ad Palladium diuertentes cōfugit. Tum uero Guilielmus Siciliæ rex magni Guilielmi filius, audito pontificis diſcrimine, magnam uim pecuniæ & triremes duas paratiſſimas ei miſit. Inſtabat cum populo Romano Fredericus, cui pacem promittebat, ut de duobus pontificibus digniorem eligeret, altero eliminato & reiecto. Quæ res certe cum tota ad Frederici nutum ſpectaret, pontifex noctu abiēs nauigatione, ſalutē ſibi fuga quæſiuit, Caietam primo, mox Beneuentū delatus. Expulit & Fredericum ab urbe Roma peſtis, qua paſſim ueluti pecora & ciues & milites oppetebant. Venienti autem in Ciſalpinam Galliam Frederico imperatori, fœderatæ ciuitates cum exercitu obuiam fiūt: quos acriter nimium inſtātes detrectato certamine ſtudioſe uitans, in Germaniam peruenit. Abeunte itaq; Frederico, ſociæ ciuitates Alexandriam de nomine Alexandri pontificis nuncupatam, apud Routetū Taro amni adiacentē, paribus animis impenſaq; cōdunt: in eamq; ex omnibus ciuitatibus quindecim millia hominum ad incolēdum mittunt, diuiſis agris uiritim, partitisq; in urbe locis ad ædificandum. Romani autem acceptæ cladis memores, abeunte Frederico Albam ui capiūt ac diruunt. Idem etiā in Tuſculanos feciſſent, ni pontifex eos nunc minis, nunc execrationibus a tanto facinore deterruiſſet. Miſit tum etiam Emanuel imperator Conſtantinopolitanus alios oratores qui maiora pollicebantur, ſi pontifex in ſententiā ſuam deſcendiſſet: quibus Alexander ita reſpondit, ſe nolle id in unum coniungere, quod olim de induſtria maiores ſui diſiunxiſſent. Morit interim Guido Cremēſis antipapa in baſilica ſancti Petri: quam magno Frederici præſidio adhuc obtinebat, cuius in locum a ſeditioſis quibuſdam ſufficitur Iohannes Sarmienſis abbas ex Pannonia, uir pridem furto infamis, cuiq; Aino comes ſibi timēs ob cladē antea Romanis illatam, Tuſculum tradidit, montem Flaſconem ex pacto recepturus. Verum cū Aino a Flaſconenſibus non reciperetur, recuſarentq; Tuſculani antipapam recipere, Tuſculum rediēs omnino excludit. Inde uero ad Alexandrum qui tum Verulis erat abiēs, ius omne ſuū quod in Tuſculo habebat, ei cōdonauit. Vnde Tuſculani publico etiam decreto ac conſilio adhibito pontificem recipiunt, quo in loco Henrici Angliæ regis oratores auditi ſunt, regem ſuum purgantes, q falſo diceretur in necem beati Thomæ archiepiſcopi Cantuarienſis coniuraſſe. Hanc ob rem pontifex cum nō facile oratoribus regis crederet, in Angliam duos cardinales cum magna poteſtate mittit, qui rem ipſam diligenter inſpicerent, quibus certe rex omiſſo hybernico bello, quo erat implicitus, honoris cauſa apud Normanniā occurrit: reque diſcuſſa ad hoc uentū eſt, ut Henricus iuramēto adhibito, cū non ſatis de facto cōſtaret, ſeſe purgauerit, pmiſeritq; ſe pœnitentiā pro nece ſanctiſſimi uiri acturum: cuius etſi fuiſſet inſons atq; inſcius, occaſionem tñ præſtitiſſe ſit uiſus, quod uiuentem ſimultatē & odio pſecutus ſit. Additū ꝑterea, ut cc. milites Hieroſolymā mitteret, q ſuis auſpicijs, ſuaq; impēſa per annū contra Saracenos dimicarēt: utq; ipſe triennio cum quāto poſſet exercitu cōtra barbaros bellū gereret, libertatē eccleſiaſticam in ſuo regno tueret, appellationibus ad curiam Romanā factis non aduerſaret. His aūt rebus iureiurando confirmatis, regni Anglici titulū in ſe atq; in hæredes ſuos transferri meruit pontifice annuente. Hinc autem obſeruatum eſt, ut omnes Anglici reges a Romano pontifice regni iura recognoſcāt. Alexander aūt diu cum Romanis colluctatus, cum diceret ſe urbem eorum pace ingreſſurum,

nil amplius q̄ rem diuinam curaturum, omissa eis cura rerum̨ secularium: cum id eti am non impetraret, Segniam proficiscitur: ibi auditis legatis qui ex Anglia uene rant, cognitisq; beati Thomæ miraculis, cum in numerum sanctorum̨ refert. Frederi cus aūt in Italiam per montem Cinisiū rediens, Secusam dolo captā diruit: Asten ses timore perculsos in deditionem accipit: Alexandriā menses quatuor graui ob/ sidione premens, magnum incommodum ab erumpentibus accipit: Postea uero ptæsus longitudine laborum̨, in die paschatis obsidionē soluēs, Papiam uenit: ubi de pace Italiæ est actum, interposita pontificis autoritate, quam Veneti cum impera tore Constantinopolitano antea sentientes, libenter amplexi sunt, ob uiolatum a Græcis ius gentium. Henricum enim Dandalum ciuem suum, legatum ad Ema nuelē missum, tamdiu candentia ænea inspicere coegere, quoad oculorum̨ aciē amit teret. Interea uero Almericus Hierosolymitanus rex Cairum obsidēs, q̄uis spe po tiundæ urbis non careret, rū ingenti pecunia accepta, obsidionem soluit in Ascalo nam mouens, quam paulopost re item infecta reliquit, quod commeatibus indige ret: quodq; etiam milites fessos diutino & graui labore cerneret. domum aūt redi/ ens, cum non diu superuixisset, moriens filio Balduino regnum reliquit. Qui & si lepra ac quidem uehemēti laborauit, regnum tñ constantissime ac prudentissime gubernauit. Alexander aūt pontifex cum iam pacata esse oīa existimaret, Alexā/ driæ nouæ urbi episcopum dedit, anno salutis nostræ millesimo centesimo septua/ gesimo quinto. Verum̨ nō ita diu post Fredericus in Italiā cū magnis exercitibus de/ scendens, oīa statim infesta reddidit. Mediolanenses tñ adiuuantibus socijs omni/ bus, eius copias ita attriuere frequentibus prælijs, ut paulū abfuerit quin ipse quo/ que imperator sub fosso eius equo interficeretur. Ex Papiensibus aūt & Comensi/ bus, qui imperatori fauebant, multi desiderari sunt. Ipsum uero Papiensem episco pum pallij & ferendæ crucis dignitate priuauit pontifex, quia in partes imperato/ ris declinauerat. Tum uero Frederici proceres arbitrati id ei accidisse, quod ecclesi am dei persequeretur, palam minari se in patriam redituros, omissa ram iniqua mili tia, ni propere cum pontifice in gratiam rediret. Dum itaq; pax in Italia tractaret, in locum Noradini Saracenorum̨ regis demortui, Saladinus uir fortissimus sufficitē qui rege Aegypti armis capto atq; occiso, Aegyptum statim ac Syriam suo adie/ cit imperio. In Christianos deinde mouēs, nequaq̄ certe tali fortuna usus est. Nam primo prælio apud Ascalonam, secundo ad Tiberiadem duce Balduino superat. Comparatis deinde copijs contra Emanuelem in Siciliam profectum, exercitum mouet, quem simulata fuga in angustas cōualles protractum superat & capit: eaq; conditione omittit, ut quæ in Asia ceperat, statim dimitteret. Cōuenerat iam Ve netias Alexander componendæ pacis Italiæ causa, eo & Fredericus accedens, in ue stibulo sancti Marci pontificis pedes exosculatur: simul deinde ad altare maius, p/ fecti, accepta dataq; salute, de fœderibus pacis inter se multū diuq; collocuti sunt, quæ postea sequenti die ex sententia confecta est. Abiēs deinde imperator cum bo na pōtificis uenia, Rauēnam primo, mox Bertonorum̨ se contulit: quod oppidū cum retinere ob opportunitatem loci instituisset, rogatu Alexandri ecclesiæ randem re stituit. Abiens quoq; Venetijs Alexander cū triremibus xiij. Guilielmi Siculi & iiij. Venetorum̨, ornatoob beneficium acceptum eorum summo magistratu insigni bus quibusdā & muneribus, Sipontū primo uentis delatus, atq; inde Troiam & Be neuētum, per Cassinensem saltum Anagniam se cōtulit: ubi non diu immoratus, Tusculū petens, de abrogandis COSS. agere cum Romanis cœpit anteqū pax cō poneretur. Verū quia res in l. annum protracta, tolli difficilime uideretur, pacti sunt, ut non prius electi a populo COSS. magistratū inirent, q̄ in uerba pontificis iuratē se ecclesiæ Romanæ fidelissimos fore: nihilq; unq̄ molituros quod dignita ti pōtificiæ obesset. Hoc itaq; modo rebus compositis, pōtifex tertium Romā pfe/

ctus, prodeunte obuiam gratulationis & honoris causa honoratissimo quoque, concilium statim in Laterano concelebrat: tum ut mores curiæ iam nimia licentia labefactatos cõponeret, tum uel maxime, ut decerneretur sub anathematis pœna, ne quis ferrum, ligna, arma ve infidelibus & a religione nostra alienis importaret. Moriens hoc fere tempore Emanuel Constantinopolitanus imperator, Alexium filium hæredem imperij reliquit, Andronico Græco regia progenie tutore datos qui aliquot annis imperiũ sapienter & summa cum fide administrauit. Eius quoque consensu Philippus Franciæ rex, Hagnetem filiam adolescenti in matrimoniũ locat. Balduinus item quartus huius nominis Hierosolymitanus, quo rem suam stabiliorem redderet, sororem Sibyllam Guilielmo Montisferrati Marchioni cognomento Longaspata, uiro in re militari præstantissimo, in uxorem collocat, arbitratus, si opus esset, Guilielmum ipsum cum alijs Christianis principibus rei suæ laboranti opem statim allaturum. Interim uero Alexander post longos & assiduos labores, cum iam quieturus a tyrãnicis perturbationibus uideretur, pontificatus sui anno xxi. die xix. Romæ moritur, sublatis prius e medio iiij. schismaticis pontificibus, quorum seditionibus ecclesia Romana fere subuersa est.

LVCIVS III.

clxxviij. pontifex.

Lucius tertius, natione Tuscus, Luca urbe, gente nobili oriundus, omniũ consensu eo tempore põtificatum inijt, quo Andronicus Græcus, quem diximus Alexio pupillo tutorem datum, pulsis Latinis, qui puero fauebant, Cõstantinopolitanum imperium usurpauit, necato in undis pueto, dũ laxandi animi causa paruo nauigio huc illuc temere dilabitur. Præterea uero ne facinore partam tyrannidem amitteret, facinus haud parnum addidit. Nam proceres omnes quorum uirtutem suspectam habebat, breui interfecit. At uero Guilielmo Longaspata Hierosolymis mortuo, Balduinus rex nepoti consulturus, Sibyllam nouo marito collocat Guidoni Lusigniano e Pictauorum gente oriundo, hac tamen lege, ut se mortuo Guido pro nepote Balduino quoad pueritiam supergrederetur, regnum gubernaret: illudque deinceps nepoti traderet. Agebantur hæc omnia Lucij pontificis autoritate, q ad Christianam remp. pertinere arbitrabantur, principes Asiæ q̃ maxime inter se beneuolẽtia & affinitate cõnexos esse, quo facilius Saracenis & Turcis in bello resisterent. Is tñ ex urbe deijcitur, dum fauentibus quibusdã ciuibus Romanis, abolere consulũ nomẽ annitit. Fautoribus eius in urbe deprehensis effossi oculi sunt. Accepta autem tam insigni contumelia pontifex Veronam profectus, concilio habito, & Romanorum licentiam ac superbiam improbauit, & principes omnes Christianos adhortatus est, ut nostris in Asia pro fide Christi laborãtibus succurreretur: maxime uero cum seditione principum nostrorum hostes freti, duce Saladino Hierosolymitanum agrum popularentur. Nam pulso Guidone Lusigniano ab administratione regni ob superbiam, Bertrãdo comite Tripolitano tutore designato, ad arma ciuilia res ipsa spectare uidebatur. Non destitit tamẽ pontifex & literis & nuncijs eos adhortari, ut positis simultatibus, una mente eodemque animo tam diu hostibus resisterent, quoad nouæ copiæ in supplementum militiæ submitterentur. Iam enim instante Heraclio patriarcha Hierosolymitano, qui primo Veronam eius rei causa ad Lucium uenerat, deinde ad Philippum Frãciæ regem accesserat, milites cruce signati ad tantam expeditionem mittebantur. Verum Guilielmus Siciliæ rex, iniquo tempore iniurias Latinis ab Andronico Cõstantinopolitano imperatore illatas ulturus, cum armato exercitu in Græciã traijciens, oia perturbauit. Nã & Thessalonicam Macedoniæ urbẽ uicepit, & multas Græciæ Thraciæque ciuitates uarijs calamitatibus affectas partim cepit, partim diripuit nusquam occurrente Andronico, & dijs & ciuibus suis infesto, propterea quod multos occiderat, plerosque exilio dãnauerat. Hac uero necessitate impulsi & coacti

Constantinopolitani ciues Isaac quendam regia progenie ortum, e Peloponneso ad imperium uocant: qui Andronicum prælio superatum & captum, uarijs cruciatibus interfecit. Quo sublato, Lucio pôtifici haud difficile fuisset, Guilielmum regem pace cum Isaac composita, impellere pollicitationibus & præmijs ut in Asiam traijceret. Verũ dum ob hanc rem nunc ultro citroq; mitteretur, Lucius uit optimus pôtificatus sui anno quarto, mense secundo, die decimooctauo Veronæ moritur: sepeliturq; magna adhibita pompa ante altare cathedralis basilicæ. Hic autem pôtifex non immemor patriæ suæ, eam multis muneribus, tũ diuinis, tum humanis ante mortem ornauit. Ab imperatore em̃ Frederico quo cum in pace uixit, obtinuit ne Hetruscia alia q̃ moneta Lucensi uterentur, quemadmodum Lõgobardi solam Papiensem admitterent signatam imperatoria nota. Nam cisalpinos iam antea pontifex imperatori conciliauerat. Scribit *Ptolomes Lucẽsis & Petrũ Comestorem, qui historiam utriusq; testamẽti cõscripsit, & Ioachimum abbatem in Calabria apud monasterium Floris ab eo cõditum, in precio rum fuisse, doctrina & diuinandi arte, quam sub ambagibus quibusdam præ se ferebat.

*Forte Ptolemæus.

VRBANVS III.

clxxix. pontifex.

VRbanus tertius, patria mediolanensis, patre Iohanne, e gente Cribella, pontificatum iniens, reuocare ad concordiam Christianos principes primo anniXus est, ne dissidentes a barbaris opprimerẽtur. Verum mortuo Balduino quarto lepra laborãte, non potuit tripolitanus comes, tutor Balduini quinto designatus, curam eius suscipere, Sibylla pueri matre Guidoneq; Lusigniano prohibentibus. Non superuixit diu puer: octauo em̃ mense post patrẽ moritur, cuius mortem tam diu occultauit mater, donec largitionibus ac blanditijs in sententiam suspsius deducto patriarcha & proceribus, Guidonem creari regem obtinuit. Tulit eam q; dem rem grauiter & iniquo animo Raymũdus tripolitanus comes, atq; quo ei facilius ulcisci iniurias suas liceret, inducias cum Saladino paciscitur. Hoc itaq; modo Tripolis & Tiberiadis & Galilææ principatus a Christianis auulsus est. Raymundo enim comiti tum parebant ob uxorem quam nuper duxerat: & ne quid Saladino deesset, occasionem belli gerendi enixe quærenti, Montis regalis Christianus princeps, qui ultra Iordanem longe ac late imperitans, annonam & quidẽ abundantem Hierosolymis perpetuo subministrabat, inducias temere uiolauit. Hac ob rem Saladinus uenisse tempus ratus, quod maxime expetebat, comparato ingenti peditum atque equitum exercitu, ad Ptolemaidam castra ponens, cum templarijs in præsidio positis acerrime dimicat. Fuere superiores templarij, optimo ramen quoque de suis occiso. Nam & magister militiæ & pleriq; alij consil o ac manu prompti, eo prælio cecidere. Auxit exercitum Saladinus, & a calamitate animum sumens, templarios magis magisq; urget. Hanc ob rem Raymundus haud satis Saladino credens, Tiberiadi uxore relicta, quam firmissimo præsidio muniebat, Tripolim reuersus, in gratiam cum Guidone rediens, barbarorum inducias contempsit. quare Saladinus belli gerẽdi occasionem nactus, Ptolemaida omissa, in Tiberiadem suo iure mouet. Instãtibus itaq; Christianis omnibus, maxime uero templarijs, ut exercitus in hostem duceretur, Guido rex in Saladinum mouẽs, qui loco irriguo & amœno castra posuerat, repulsus ab hoste, haud longe castrametatus loco iniquo & arido, sequẽti die ad pugnam compellitur, ac magna clade superatur, laborantibus siti Christianis. In tam uero sinistra pugna capti fere omnes principes sunt, maxime autem Guido rex & templariorum magister: quorum de numero multi securi percussi sunt. Hac itaque uictoria potitus Saladinus, Aconem propere duxit: quam statim Christiani dedidere, cum singulis uestimẽtis abire permisit. Eadem quoque fortuna usus, Berytum, Byblum ac maritima omnia occupat. Soli Ascalonitæ munitionibus fisi, responderunt, se non nisi post captam

Hierosolymam deditionem facturos. Multum certe Saladini humanitas & fides Christianis obfuit. Nemo enim (adeo se æqualem omnibus præbebat) eius imperium aspernabatur. Is itaq; Ascalonam mouens, decem dierum oppugnatione eam his conditionibus in deditionem accepit, ut reddito Guidone rege & templi magistro, quos in uinculis habebat, ciuitatē dedentibus incolis acciperet. Vt hæc autem deditio quam primū fieret, Saladinus properabat, q̧ iam Tyrum peruenisse Cōradum intellexerat Montisferrati marchionem, cum classe ab Isaac imperatore Cōstantinopolitano accepta, cuius sororem nuper in uxorem duxerat, eoq; peruenturum breui suspicabatur Guilielmum Siciliæ regem cum triremibus xl. At uero Turci cum intellexissent tanta cum gloria Christianos a Saladino superatos, æmulatiōe gloriæ moti, Laodiceam profecti, urbe recepta, in Antiochenū agrum descendunt: quo in loco a Christianis tanta clade superati sunt, quantā Saladinus Christianis intulerat. Oppugnabat tum Saladinus urbem Hierosolymitanā, & quidem acriter: quam tandem ij qui in præsidio erāt, desperatis suppetijs, hac conditione dedidere octauo & octogesimo anno, posteaquam a Gothifredo capta fuerat, ut tantum abeunti cuiq; ferre liceret, quantū suis tantummodo humeris sustinere posset. Migrantium Christianorū pars Tyrum, pars Antiochiā, pars Alexandriam delata est. Inde uero multi deinceps Sicula classe in Italiam delati sunt. Saladinus aūt Hierosolymam ingressus, campanas primo e turribus deiecit, mox basilicas omnes præter Salomonis templum prophanauit: quod priusquam ingrederet, aqua rosacea lauisse ferunt. Mansere Hierosolymis Christiani Asiatici, Syriani, Armenij, Iacobitæ, Georgiani, Græci, permittēte Saladino: qui relicto eo loci firmissimo præsidio, Tyrum propere ducit: quam Guilielmus publico consilio, auxilioq; defendendā acceperat. Hic itaq; Siculæ classis auxilio fretus, Saladinum ab urbe repulit. Verum cum postea constaret hominem ferocem Antiochiam oppugnādæ urbis causa profectum, Vrbanus pontifex qui omnibus uiribus annixus fuerat ne Hierosolymæ caperentur, Venetias comparandæ classis gratia proficiscens, dolore animi quem ex calamitate Christianorum acceperat, Ferrariæ in itinere moritur, pontificatus sui anno primo, mense decimo, die uigesimoquinto.

GREGORIVS VIII.

clxxx. pontifex.

GRegorius octauus, patria Beneuentanus, summo omnium consensu pōtifex creatus, statim nuncios & literas ad principes Christianos mitrit, eos cohortatus, ut uiribus oībus unà secum comparato exercitu, terra mariq; Hierosolymam ab hostibus captā recuperarent. Quo uero id liberius fieri liceret, ipse Pisas statim proficiscitur, ut composita inter Pisanos & Genuenses pace, utrunq; populum bello maritimo præpotentem, in sanctam expeditionem cōcitaret. Verum dum hæc intentiore cura uir sanctissimus agit, Pisis moritur, pontificatus sui die lvij.

CLEMENS III.

clxxxi. pontifex.

CLemens tertius, patria Romanus, patre Iohanne, cognomēto Scholaris, pontificatum iniens, statim de bello in Saracenos gerēdo cō siliū proponit. Nam Saladinus secundā uictoriæ fortunam secutus, iam ciuitates quinque & uiginti de principatu Antiocheno ceperat: ipsamq; Antiochiam corruptio largitionibus patriacha deniq; occupauerat. Hanc ob rem moti Christiani principes, bene admonente pontifice arma sumunt: quorum de numero præcipui fuere Fredericus imperator, Philippus Franciæ, Richardus Angliæ reges, & Otho Burgundiæ dux, subsequentibus multis episcopis archiepiscopisq;. Veneti quoq; & Pisani paratissimas eduxere classes. Venetæ præfuit archiepiscopus Rauennas, Pisanæ Pisanus præsul. Guilielmus autem Siciliæ rex, pācato a piratis mari, annonā omnifariam ex Sicilia & Apulia proficiscentibus submiuistrabat. Frisones præterea, Dani & Flandrenses cum quinquaginta triremium classe inter nauigandum ad Aphricæ

littora flectẽtes, Saracenos magnis incommodis afflixere, capta ac direpta Siluma eorum urbe. Bela autem Poloniæ rex, saluti Christianorum cõsulens, Vngaris pacem dedit, quo omnibus proficisci facilius ad tantam expeditionem liceret. Tyrum iam peruenerant omnes, indeq; paribus animis e Ptolemaida mouerant, urbemq; oppugnabant. tum superueniente cum magno exercitu Saladino, & a tergo & a fronte eodem tempore contra hostem dimicare necesse fuit. Pugnatum est diu atque acriter. & iam ad Christianos uictoria inclinabat, cũ equus e manibus gregarij cuiusdam elapsus, Christianis fugiendi initiũ fecit, arbitrantibus suos in fugam uersos. Verum Gaufredus Lusignianus ad custodiam castrorum relictus, eruptiõe facta & hostes repressit, & suis animum ad resistendum dedit. Constat tñ ex Christianis ad duo millia eo die cæsos fuisse. Periere item ex acceptis uulneribus templariorum magister, & Andreas Bremensis comes. Durante autem diutius obsidione, tanta fame obsidentes oppressi sunt, ut etiam ab hoste annonam peterent. Quare Saladinus bene gerendæ rei opportunitatem nactus, castra rerum omnium copia referta sine ullo custode dimisit: ad quæ diripienda cum passim nullo seruato ordine Christiani accurrissent, Saladinus rediẽs, multos incautos & nil tale opinantes opprimit. Non deseruere tamen tam grauem & diutinam obsidionẽ Christiani, licet ad cætera mala, dysenteria quoque in castris laboratum sit: quo quidẽ morbo & Sibylla Guidõis uxor, & quatuor filij, quos ex ea susceperat, in castris periere. Interim uero dum hæc in Asia agerentur, Guilielmus Siciliæ rex, Panhormi moritur: cuius regnum ad ecclesiam recidebat, nullo legitimo hærede relicto: licet insulæ proceres Tancredũ statim suffecere, ex Rogerio Normãno & pellice quadam genitum, hominem certe tantæ socordiæ, ut eum Guilielmus negaret ex Rogerio genitũ. Repetiturus itaq; sua iura Clemens pontifex, copias eo celeriter misit: quibus dum Tancredus resistit, rapinis & cædibus omnia repleta sunt. Mouerat iam copias suas in hostes Christiani nominis Fredericus, & per Vngariam iter faciens Thraciamq;, iam Cõstantinopolim peruenerat: quem certe Isaac imperator eius potentiam ueritus, traijcere Bosphorũ statim adhortatus est. Transmissis itaq; copijs, Fredericus instante etiam literis & nuncijs Clemẽte, & Philomenã urbem a Turcis capit: & agrum Iconio adiacentem populatur, & Armeniam minorem in potestatem suam redigit. Verum dum lauandi causa rapidum amnem inexplorato ingreditur, in undis perijt. Tum uero eius exercitus in Antiochenũ agrum delatus, partim morbo, partim fuga consumptus est. Philippus autẽ Richardusq; reges, gallico tyrrhenoq; pelago Messanã simul delati, uaria fortuna deinceps usi sunt. Nam Philippus prospera nauigatione usus, Ptolemaidæ portum attingens, Christianorum exercitum & animos auxit. Richardus uero tẽpestate in Cyprũ delatus, cum a Græcis portu prohiberetur, insulã ui ingressus, expugnatam sposliatamq; firmo suorum communiens præsidio, Ptolemaidem tandem in castra peruenit. Oppugnabatur tum acriter urbs: sed inerat ualidum Saladini præsidium: quo quidem persæpe erumpente, Christiani magna incommoda recipiebant. At uero Clemens omisso tantisper Tancredo, donec Christiani contra Saracenos dimicantes, meliorem fortunam nanciscerentur, ad componendas res ecclesiasticas animum adiecit. Nam & mores clericorum quorundam non satis probatos seueritate sua emendauit, & claustrum sancti Laurẽtij extra muros ædificauit, & lateratani ædes non mediocri impensa restituit: templũq; uermiculato opere ac musiuo exornauit. Moriens deinde haud ita multo post pontificatus sui anno tertio, mense quinto, in basilica lateranensi sepelitur, ducta ingenti funeris pompa.

CAELESTINVS III.

clxxxij. Põtifex.

CAelestinus tertius, patria Romanus, patre Petro, cognomẽto Bubonis, põtificatum adeptus, ægreferens Tancredum regno Siciliæ potiri, Constantiam

rege Rogerio natam, occulte e monasterio panhormitano eduxit: eamq; licet deo dicatam, Henrico sexto Frederici Barbarossæ filio, dispensatione apostolica in matrimonium collocauit: hac conditione, ut regnum Siciliæ cis & ultra Pharum dotis nomine repeteret, reseruato censu qui pontifici feudatario iure quotannis soluetetur. Hac aũt beneficentia motus Henricus, Tusculum (quod ipse firmo præsidio munierat) Cælestino reddit, quod statim Romani a põtifice acceptũ, adeo diripuere euertereq;, ut saxa demolitæ urbis in capitolio usq; ad multam ætatem in memoriã tantæ cladis seruata sint. At uero Henricus & Constantia Neapolim oppugnantes, soluere obsidionem coacti sunt peste exercitum populante. Christiani aũt qui biennio Ptolemaidem obsederant, tandem eam dedente p̃sidio receperunt, his conditionibus, ut & pars dñicæ crucis, quam superius amissam diximus, a barbaris redderetur: & eisdem cum singulis uestimentis abire liceret. At uero cũ dñica crux nõ reperiretur, multos e barbaris Richardus trucidauit. His itaq; malis p̃territus Saladinus, desperãsq; posse reliqua tueri, quarundam urbium mœnia demolitus, de reddẽda Christianis Hierosolyma cogitauit: quod certe ne faceret, discordia inter Philippum Richardũq; orta de principatu inter se contendẽtes, effecit. Verum abeunte ex Asia Philippo, simulato interim morbo, Richardus maiori animo rem bellicam deinceps aggreditur, eo potissimum tempore quo Cõradum Monteferratum Tyri in foro agentem, sicarij duo (arsaculas Saraceni uocant) gladijs confodere, deuoti prius ac iurati se hostes omnes suæ superstitionis ea ratione interfecturos. Hi autẽ postea de fuga retracti, exquisitissimis cruciatibus sunt interẽpti. Hẽricus uero Campaniæ comes, Isabella regina in uxorem ducta, Tyri dñatu potitus est. At Richardus Guidonem Lusignianũ blande eum appellando, in eã sententiam tandem adduxit, ut sibi regni Hierosolymitani iura p̃mitteret, quem titulum anglici reges adhuc usurpãt. Auctus itaq; animo Richardus, obsidere Hierosolymã instituerat. Verũ in itinere a Saladino extremũ agmẽ carpẽte uexatus, cum iniquo loco decertare necesse esset, hostẽ magno suorũ incõmodo tandem superat. Qui postea non longe a Bethleem munitissimo loco castrametatus, intercipere commeatus instituerat, quo minus ab Aegypto ad Christianos Hierosolymam obsessuros importarentur. Ob hanc itaq; causam & ob hyemem quæ iam appetebat, Richardus relicta tam necessaria obsidione, ad quã pontifex eum cõtinuo sub ministratis pecunijs animabat, Ascalonã concessit: quam pariter & Gazam a Saladino antea deletas instaurauit. Dilabẽtibus deinde passim maritimis copijs, Pisani in hadriaticum delati, Polam capiũt, eo loci hybernaturi. Hanc ob rem Veneti aucta maiorem in modum sua classe, Pisanos Pola eijciunt, urbemq; diripiunt: eos quouis in loco persecuturi, ni Cælestinus reip. Christianæ cauens, utrunq; populum ad pacẽ cohortatus fuisset. Instabat iam uer, & mouere copias Hierosolymam Richardus instituerat, cum subito nunciatum est, regem Frãciæ Normanniã capmente uexare, ut in Angliam traijciens, regnũ illud fratri Iohanni acquireret. Mutata itaq; sententia Richardus pacem cum Saladino componit his conditionibus, ut sibi oia præter Tyrum & Ptolemaidẽ haberet: reliqua aũt quæ in potestate Christianorum remanerent, nequaq̃ uexaret. Ictis hoc modo fœderibus, Richardus in Europam rediens, ab hostibus capit. Redemptus aũt ingenti pecuniæ ui, tandem in Angliam proficiscens, sæpe cũ rege Franciæ decertauit, inclamante pontifice, qui suo ac Christianorum omnium iniquo tempore tñ certamen excitassent maxime uero, q̃ Saladino mortuo tum maxime recuperari Hierosolyma posset. Fecerunt Saladini uiri clarissimi trophæum hoc in funere habitum. Eius enim interior tunica lancea suspensa, ante funus deferebatur præcone clamante, Saladinum Asiæ dñatorem, ex tanto regno tantisq; opibus nil aliud secum ferre. Dignum sane tanti p̃ncipis spectaculum, cui nil aliud ad summã laudem defuit, quã Christi

charactet. Tum ueto Saladino mortuo, Cælestinus in magnam recuperandæ Hierosolymæ spem ueniens, Henricum imperatorem qui mortuo Tācredo regnum Siciliæ occupauerat, ad bellum asiaticum adhortatur: quod cum ipse obire nō posset, eo Maguntinum archiepiscopum & Saxoniæ ducem cum magnis copijs propere mittit. Idem quoq; fecisset & Franciæ rex, ni Saraceni Mauritaniam incolentes, in ulterioremq; Hispaniam trayciētes, capto rege Castellæ, Bæticam omnino cepissent, quæ hodie Granata dicitur. Non enim quietutos barbaros Galli arbitrabantur, tanta uictoria elatos, sed illaturos bella finitimis. Hanc itaq; ob rem militem in Europa retinebant. Germani uero in Asiam traijcientes, & Berytū a Saracenis destitutum muniuere, & Ioppen obsidione pressam liberauerūt. petituri deinceps Hierosolymam, ni Cælestino tum mori contigisset pontifici sanctissimo: & qui nil in uita prætermisit, quo terra sancta (ita enim Hierosolymas uocant) reciperaretur. In tantis aūt perturbationibus rerū, tantoq; sumptu bellico ædes egregias, tum apud sanctum Petrum, tum ad Lateranum ædificauit, qua recipi pontifices percommode possent. Extant adhuc in Laterano ualuæ æneæ e regione sancta sanctorum suo iussu, suaq; impensa fabrefactæ. Præterea uero ciuitatis nomen Viterbio dedit: ecclesiamque eorum cathedralem fecit: Tuscanensem & Centumcellensem ita in eandem transferēs, ut unus episcopus omnibus præesset. Moritur autum Cælestinus pontificatus sui anno sexto, mense septimo, die undecimo, sepeliturq; in basilica Petri, bonis oībus præ dolore & desiderio hominis lachrymātibus.

INNOCENTIVS III.

clxxxiij. pōtifex.

INnocētius tertius, patria Anagninus, patre Trasimundo e familia comitū, uir etiam ante pontificatum doctrina & moribus insignis, a Cælestino in numerum cardinalium refertur: quo mortuo, in eius locum oīm consensu pontifex sufficitur. Hic aūt statim ubi magistratum inijt, bello asiatico animum adijciens, Germanos propter Henrici mortem in Asia tumultuantes retinere in officio literis, nuncijs, præmijs, pollicitationibus conatus est. Verū id quidē frustra tētauit. Germani eñ nemini obtemperantes, relicta Asia, in Europam cum maximo Christianorū detrimento transeunt: potissimum uero Ioppensium, in quos omni ope destitutos deditionem factaturos, ut captos ad unum oēs interfecere, euersa statim a fundamentis urbe. Orta & in Germania seditio non parua est, cum pars electorū Othonem Saxoniæ ducem, pars Philippum Germanū Hetruriæ ducem, quem Henricus tutorem filij moriēs reliquerat, imperatorem optaret. Et ne quid mali ad perturbanda oīa deesset, rex Franciæ, Philippo, Othoni rex Angliæ fauebat. At uero Innocentius ne tumultu oīa complerentur, Othonem imperatorem confirmat, legitime ab his ad quos pertinebat, electum. Non destitit tñ Philippus ob hanc rem, & Hetruriam in Italia, & Sueuiam in Germania firmo præsidio munire. Idem fecit & Constantia Henrici uxor, quæ Frederici secundi filij sui adhuc pueri Siciliæ regnum cis & ultra Pharum præter conditionem sexus, ad propulsandam uim hostium constantissime muniuit. Increbescētibus itaq; hoc modo discordijs, non omittendum bellum Asiaticum Innocētius ratus, sua autoritate & Bonifacium Montisferrati Marchionem, & Balduinum Flandriæ, & Henricū sancti Pauli, & Lodouicum Sabaudiæ comites in Saracenos mouit. Hi aūt oēs coniūctis copijs Venetias delati, non prius Venetos perpulere classem in Turcos & Saracenos armare, q̄ polliciti sunt oēs paribus animis Iaderā, quæ iterū ad Vngaros defecerat, recuperaturos. Cōparata itaq; classe, & Tergestinos mare infestātes compescunt, & Iaderenses post longam obsidionem capiunt. Agebant hæc in sinu adriatico, cum Alexius Isaacfratrem imperatorem Constantinopolitanum, quo latini amicissimo usi sunt, imperio depulit, & captum oculis in uincula coniecit. Hāc ob rem Alexius adolescens Isaac filius, ex fuga in castra peruenicns, opem pro patre

omnia quæ in Italia ceperat, facultatem dedit. Veneti autem rebellantem Cretã in fide armis continentes, anno salutis millesimoducentesimoquartodecimo, eandem in Coloniæ formam redegere, missis eo ciuibus qui Cretenses in officio continerẽt. Venerat tum Romam Fredericus secũdus coronæ gratia: quam ubi ab Innocentio impetrare nequiuisset, in Germaniam profectus, regni Germaniæ diadema a Maguntino archiepiscopo accipiens, cum Lodouico rege Franciæ amicitiæ & fœderis societatem iniit: qua quidẽ amicitia Lodouicus ipse fretus, Iohanni Angliæ regi bellũ statim intulit. Verum Iohannes auxilio diuino & humano usurus, Angliam Hiberniamq; Romanæ ecclesiæ uectigales faciens, centum auri marcas quotannis soluturum se pollicebatur, quod postea aliquandiu seruatum est. Fredericus aũt Othonem persequens, a Lodouico rege Franciæ graui bello superatum Aquisgranum cepit: ibiq; iterum Innocentij pontificis autoritate fretus, uexillum crucis sustulit: laturus (ut ipse dicebat) opem & quam primum Christianis contra Saracenos in Asia dimicãtibus. Præterea uero ut grati animi signum aliquod præ se ferret, Fũdanum comitatum ecclesiæ Romanæ dono dedit: uel datum antea, & usurpatum deinceps, reddidit. At pontifex ubi uideret Saracenorum potẽtiam in Asia concrescere, apud lateranum maximum cõcilium celebrat, cui interfuere Hierosolymitanus, Cõstantinopolitanus patriarcha, metropolitani lxx. episcopi quadringenti, duodecim abbates, priores conuentuales octingenti, Græci & Romani imperij legati: regum uero Hierusalem, Franciæ, Hispaniæ, Angliæ & Cypri oratores. Venere multa tum quidem in consultationem, nec decerni tamẽ quicquam aperte potuit, q̃ & Pisani & Genuenses maritimo, & Cisalpini terrestri bello inter se certabãt. Eo itaq; proficiscens tollendæ discordiæ causa pontifex, Perusii moritur pontificatus sui anno decimooctauo, mense septimo, die decimosexto, cuius uita adeo probata fuit, ut post eius mortem nil earum rerum quæ in uita egerit, laudauerit, improbaueritq;, immutatũ sit. Nam & decreta pleraq; retulit, quibus tam laicorum q̃ clericorum mores componerentur. Scripsit & libros de sacramento eucharistiæ, de sacramẽto baptismi, de infelicitate cõditionis humanæ. Habuit item sermones temporibus & solennibus diebus accommodatos. Improbauit præterea abbatis Ioachimi libellum quendam, non sanam doctrinam præ se ferentem. Damnauit & errores Almerici hæretici, qui postea Parisiis cum sectatoribus suis exustus est: qui ad reliquos errores affirmabat ideas quæ sunt in mente diuina, & creare & creari, cum ex sententia beati Augustini in mente diuina nil nisi æternum & incommutabile sit. Dixerat præterea in charitate cõstituto nullum peccatum imputari. Iuuere autem huius pontificis uirtutem & doctrinam beati Dominici, unde prædicatorum, & Francisci Assisiatis sanctitas, unde Minorum ordo tum origi nem habuit. Sunt qui scribãt & Gratianum compilatorẽ decreti, & Papiam Lombardum, qui uocabula latina in ordinem redegit, tempore Innocentij fuisse. De Papia non ambigitur: Gratianum Alexandri tertij pontificis temporibus quidã asscribunt. Et ne existimes Innocentium opera pietatis in tanto pontificatu prætermisisse, scito eius opera & impensa hospitale sancti spiritus conditũ fuisse, auctũq; adeo magnis prouentibus: quibus & peregrini & ægroti & uulgo concepti ac orphani alerent. Ornauit & altare sancti Petri opere uermiculato, ut eius imago & literæ in fornice ipso scriptæ indicant. Vniuersis præterea urbis Romæ ecclesiis libram argenti dedit, unde calices sacrificandi gratia conficerentur. Restituit & beati Sixti ecclesiam iam uetustate collabantem. Hoc ideo factũ ab eo maledici dicebant, ne omnem impensam in turrim quandam, nunc comitum appellatã cognomento, familiæ suæ trãstulisse uideretur. Vtcunq; est, constat eum in quouis genere uitæ probatissimum fuisse, dignumq; qui inter sanctos pontifices censeatur.

Hospitale sancti spũs cõditur.

clxxxiiij pontifex.

HONORIVS. III.

Honorius tertius, patria Romanus, patre Americo, omnium suffragijs ponti-fex creatur, ad quem Petrus imperator Constantinopolitanus cum Iole uxore ueniens, in basilica sancti Laurentij extra muros coronatur, deligiturque statim Iohannes Columna cardinalis Romanus, qui legatus ad res Asiæ componendas cum ijs copijs proficisceret, quas Innocentius ad eam rem collegerat. Peruenerant iam Aconem Christiani proceres Honorio hortante: maxime uero Andreas Vngariæ rex Venetorum nauigio fretus, quibus ob tantum beneficium ius omne concessit, quod in Dalmatia dux Austriæ habuerat. Andreã quoque secuti sunt & Henricus comes Niuernensis, & Gualtherus regis Franciæ camerarius. Hi autem omnes inito consilio cum Iohanne Hierosolymitano rege, Damyatam Aegypti urbem obsidere instituentes, anno salutis millesimo ducentesimo ac decimooctauo, mense Maij eo proficiscuntur. Aeliopolis hæc urbs quondam appellata est, ab Aelio Pertinace qui eam triplici muro circundedit, deducta Nili particula, quæ urbem in insulæ formam redigeret. Suburbia habebat circunquaque posita plena mercimonijs, hæc primo miles diripuit. Verum cum postea flantibus zephyris Nilus in immensum creuisset, corrupta annona, laborare inopia rerum Christiani tum cœpere, præcipue autem obsidente aditus Soldano, ne quid importaretur, qui non longe a nostris castra posuerat. Hac itaque difficultate rerum moti Christiani, in Soldanũ copias mouent. Is autem terrore perculsus, relictis castris rerum omnium copijs refertis, nostris obsidendi urbem quam liberaturus uenerat, facultatẽ præstitit. Cordirius autem magni Soldani filius, Hierosolymæ retinendæ spem abijciens, si Damyata Christiani potirentur, dirupto urbis muro, turrim Dauid & templum domini tantummodo integrum reliquit: nec sepulchrũ Christi uiolauit, motus (ut aiunt) illorum Christianorum precibus qui ea loca incolebant. Dũ nostri autem Damyatã acriter oppugnant, Soldanus cũ maioribus copijs rediẽs, inter Cairũ & Damyatam castra posuit, nec unquam elici ad certamen conuicio aut maledicto potuit. Hac uero indignitate moti Galli, sine ordine in eos ruentes, magnũ incõmodum aberum pentibus accepere, non tamen obsidio Damyatæ relicta est, quæ tandem mense decimoquinto a Christianis capitur: direpta, militem ingenti præda locupletauit. Interim uero Honorius Romæ & ordinem beati Dominici ipso instante confirmat, & Fredericum secũdum anathemate notatum, imperij dignitate priuat, quod mortua matre Constantia, quæ ipsum in officio continebat, Romam ueniens, contra ius fasque ditionem pontificiam uexabat. Hanc igitur ob rem motus Soldanus, quod de inimicitia pontificis & imperatoris ei constabat, maiorẽ quam nunquam antea comparauit exercitum, arbitratus Christianos nusquam apparituros, qui statim suadente Iohãne Columna cardinali Romano sumptis armis, hosti ad Nilum obuiam fiunt. Is uero timorem simulans, ne a loco in quo consederãt, abirent, Nili excrescentiam expectauit, quæ paulo post apertis undique ipsius fluminis cataractis, ita omnia inundauit, ut cubitum quouis in loco excederet. Hoc aũt malo perterriti Christiani, pacem statim hac cõditione iniere, ut Damyata relicta, captiuis utrinque dimissis, reddito a barbaris crucis ligno Christianis, Aconem Tyrumque redire liceret. Damyata itaque in celebritate purificationis beatæ uirginis a Christianis prius habitari cœpta, in eiusdẽ natali die barbaris tum ex fœdere reddita est, anno salutis millesimo ducẽtesimo & uigesimoprimo. Quo quidem anno Tartari gẽs Scythica, uel (ut alij uolũt) a mõtibus Indiæ digressa, uastata Parthia, Media, Persia, Assyria, Armenia, in Sarmatas tandem peruenit: atque nõ longe a Mæotidos palude concedentibus accolis sedes posuit. Christianorum autem duces cum moliri in Asia nil posse uiderent, obstantibus hostibus, cum Iohanne Columna in Italiã redeunt, quos subsecutus Iohãnes Hierosolymitanus rex cũ Romã

Ordo Dominici cõfirmatur

uenisset, perbenigne magnis donatus muneribus ab Honorio suscipitur. Frederi/
co deinde, quem diximus anathemate pontificis notatum, filiam ex Iole uxore sus/
ceptam, in matrimoniũ locat, eiq; ius illud condonat dotis nomine, quod sibi hæ/
reditario iure in regno Hierosolymitano competebat. Hinc est quod omnes Sici/
liæ Neapolitaniq; reges, titulum Hierosolymitani regni uerbis, non etiam armis
sibi uindicant. Iohannes deinde in Franciam proficiscens, meliore certe fortuna q̃
antea usus est. Nam Philippus rex Franciæ moriens, ei ex testamẽto quadraginta
millia librarum argenti, totidemque magistro templi Hierosolymitani reliquit:
quo adminiculo fretus, in Hispaniam proficiscens, ad persoluendum uotum beato
Iacobo promissum, Berengariam regis Hispaniæ sororem in uxorem accipit: eo
præsertim anno quo Dominicus uir sanctissimus Bononiæ moritur, quoque Fre/
dericus Henricum filium decennem adhuc, Alemanniæ regem promulgat. Ho/
norius autem satis a rebus externis quietus, & ecclesiam sancti Laurentii extra mu
ros, & basilicam Sancta sanctorum, & ecclesiam sanctæ Viuianæ restituit. Aedes
præterea Casæ Marij ædificauit: semifornicem & Cyborium beati Petri miris ope
ris exornauit. Decretales quoque epistolas compilauit. Ordinem beati Francisci
comprobauit, quem biẽnio post Gregorius in catalogum sanctorum retulit. Hoc
autem modo Honorius bene ac beate uitam ducens, ut bonum pastorem dece/
bat, anno pontificatus sui decimo, mense septimo, die decimotertio moritur, sepe/
liturq; in basilica sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe. Post cuius mortem tanti terræ/
motus repente exorti sunt, ut in montibus Saluijs ad quinque millia hominũ per/
ijsse constet, cadentibus domibus, saxisq; ex cacuminibus montium in habitatas
conualles passim ruentibus.

GREGORIVS IX.

clxxx. pont.

GRegorius nonus, natione Hernicus, patria Anagninus, e familia comitũ, In
nocentij tertij nepos, apud Septizodium pontifex creatus, Fredericum statim
monuit sub anathematis pœna, ut primo quoque tempore in Asiam cum exercitu
proficisceret recuperandæ Hierosolymæ causa. Promisit quidem Fredericus se id
facturum: atque omnibus crucesignatis mandauit, ut Brundusij ad certam diem
cum armis adessent. Venerat eo magna multitudo, præcipue uero e Germania
Lantgrauius Hassiæ, qui Brundusij una cum magna parte militum moritur, dũ
Fredericus ægritudinem simulans in Sicilia se cõtinet. Hæc autem fraus ita aper/
te deprehensa est, ut constet ipsum Fredericum cognita Lantgrauij morte, cele/
lerrime adnauigasse, omnemque eius supellectilem diripuisse: non destitit tamen
fingere sibi in animo esse in Asiam traijcere. Eo enim post rapinam nauigationem
direxit, omnibus qui tum aderant subsequi iussis, licet non ita multo post (ut ipse
dicebat) procellis agitatus, Brundusium redierit. Hac autem fama percitus Io/
hannes rex Hierosolymitanus, cum Berengaria uxore pontifici rem gratam fa/
cturus Bononiam uenit, Venetorum nauigio in Asiam traiecturus. Verum pon
tifex cognita Frederici fraude, ne Iohanni re infecta abire liceret, eum & hexar/
chatus Rauennatis gubernatorem instituit: & Honorij tertij sententiam in Fre/
dericum latam, confirmauit. Grauioraq; in eum molitus fuisset, ni Maurorum
impetum reformidasse classe tum potentium, quos tandem Ferdinandus Ara/
gonum rex tanta clade superauit, ut breui Maiorica insula una ex Balearibus, &
Valentia urbe potitus sit, pulsis Saracenis, incolas locorum suscipere Christianos
ritus impulerit. Nauigauit tandem Fredericus amicorum precibus & minis pon
tificis fessus, in Cyprum usque, ut Christianis in Asia bellantibus, quos sæpe de/
ceperat, aliquam spem daret. At uero dum inde Soldani uires explorat, Rainal/
dus eius præfectus, quem in Sicilia dimiserat, in pontificem mouens, multa Picen
tini agri oppida occupat. Erat tũ Perusij põtifex Assisiũ petiturus, ut quæ de Fran

cisco uiro sanctissimo miracula audierat, præsens cognosceret. Quamob rem eum re(quemadmodum audierat) comperta, in sanctorum numerũ statim retulit, magno Christianorum conuentu ob eam rem habito. Dum hæc a pontifice agerẽtur, alter Frederici satelles Fulgineum per factionem occupat: unde paulopost armis bene cum ecclesia dei sentientium depellitur. Instabat literis nuncijs Fredericus Anconem iam profectus, ut a pontifice absolueretur, quod diceret se deinceps in eius potestate futurum. Verum pontifex cognita hominis fraude, & Christianos milites in Asia dimicantes admonet, ut sibi a Frederici insidijs caueant, aliquid noui semper machinãris in hominum perniciem: & Iohannem Hierosolymitanum regem comparato exercitu in Rainaldum mittit, Picenum agrum rapinis & incendijs uexantem. Alijs uero copijs, quibus cardinalem Columnam præfecerat, e sancto Germano præfectum Frederici deijciens cum Saracenis mercede cõductis, omnia ab eo saltu Capuam usque pertinentia, in deditionem breui recepit. Hac autem calamitate moti, qui in Vmbria & Picentibus Frederici nomine militabant, relictis quæ occupauerant, in regnum trepide redeunt. Interim uero Fredericus Brundusium rediens, pacis admodum cupidus, ultro pontificem rogat, ut in gratiã recipiat, imperatorq; appelletur, ac pro regno Siciliæ uerus ecclesiæ feudatarius. Quod quidẽ nõ prius impetrauit, quã uncias auri centum & uiginti millia ecclesiæ Romanæ ob illata damna persoluisset, ipseq; pro ea re supplicatum ad pontificem Anagniam uenisset. Cum autem Gregorius ad omnia intentus (ut bonum pastorem decebat) Perusinorum res ab exulibus perturbatas, eo profectus componere studiosus esset, statim Romæ tanta seditio orta est & hæresis, quanta nunquam antea, Hannibale ex gente hannibala cum quibusdam sacerdotibus male sentiente, quo quidem autore populus Romanus usus, in ecclesiam dei cõiurauerat, sed hunc diuina ultio cito compescuit. Nam & Tiberis supra modum inundans, multa damna mortalibus intulit: & tanta peste laboratum est, ut decimus quisque uix superfuerit. Pontifex tamen mira clementia usus, Romam ueniens, populo Romano ignouit, pulso e senatorio ordine Hannibale, conuictis de hæresi sacerdotibus errorem fassis, ac saniorem opinionem subire iussis. Ad ornandam uero urbem deinde conuersus, & ueteres cloacas *eliminatas restituit, & nouas extruxit, urbis dignitati & ualetudini uno tempore consulens. Ab urbe deinde abiens ualetudinis gratia, & Reate (ut quidam uolunt) beatũ Dominicum principem ordinis prædicatorum, & Spoleti Antonium Vlyxibona oriundum, Patauij mortuum, secundum a Francisco ordinis Minorum autorem, in sanctos retulit. Anagniam deinde rediẽs, omnia circumquaque posita muniuit, Romanorum contumaciam ueritus: quorum senator more ueterum legem rogauerat, populusq; sciuerat, ut omnia oppida circa urbem posita Romanis uectigal penderent: non est tamen ueritus pontifex dissuadentibus cardinalibus Romam proficisci, quo Romanos ad sanitatem reduceret, tum monendo, tum castigando. Verum cum nihil proficeret, Reate se contulit, quo & Fredericus imperator. Collocuti simul de rebus agendis, in hanc statim sententiam uenere, ut primo quoque tempore Romanos coniunctis copijs adorirentur. Decepit tum quidem pontificem, ut antea semper, Fredericus. Nanque in Germaniam abiens, militibus suis mandauit, ut Romanis rebus in omnibus obtemperarent. Hac itaque perfidia pontifex motus, Germanis militibus ad castra sua confugientibus magnum proposuit præmium, qua re tanta multitudo cõfluxit, ut postea Romani aperto marte cum ecclesiæ copijs congredi nusquam sint ausi. Recuperato igiť & patrimonio sancti Petri & agro Sabino, spretisq; Soldani legatis, q supppliciter pacẽ petebãt, multos ex Frãcisci & Dominici fratribus p Europã misit, qui pdicatione Christianos ad arma cõtra Saracenos cõcitarent: quorũ opera tanta multitudo militũ breui cõparata est, quanta

*eliminatas

Pontifex ab imperatore deceptus.

nunquam antea. Interim uero dum tãto exercitui dux idoneus quæreretur, Elisabet regis Vngariæ filiam, mulierem optimam, ac miraculis claram pontifex in sanctas retulit. Theobaldus autem Nauarræ rex, & Aimiricus Montisfortis, Henricusq; Bari ac Campaniæ comes, iter per Germaniam & Vngariam cum magnis copijs facientes, Constantinopolim primo, mox traiecto Bosphoro Ptolemaidam peruenere, longe ac late omnia populantes. Verum non ita mulo post superueniente magna hostium multitudine, cum se cædēdo biduo defendissent, cum optimo quoq; milite cadunt. Atq; hoc modo expeditio magno conatu inchoata, breui recidit imperitia ducum. Pontifex autem tantā calamitatem ægre ferēs, Romam persuadentibus Romanis & obsecrantibus redire instituerat, faciendarum supplicationum causa ad placādam dei iram, si quam ex peccatis hominnm cōceperat. Quo minus autem id faceret, uetitus a Petro Fregepane, qui partes imperatoris sequebatur, Perusia Viterbium se contulit, iturus contra imperatorem armato milite: quem intellexerat transpadanam Italiam iam tum attigisse, ac contra ius fasq; socias ciuitates oppugnare iam fessas calamitate, alia super aliam ab Ecelino Patauino tyranno accepta. Ecelinus enim cognomento Romano, cuius auus Theutonicus sub Othone tertio in Italia ordines duxerat, copijs a Frederico secundo accipiens, magnam tyrānidem in transpadana Italia sibi compatauit, redactis in potestatē suam Taruisio, Patauio, Vincentia, Verona, Brixia. Fredericus itaq; aui fœdera nequaquam obseruans, Mediolanenses & socias ciuitates apud nouam Curtem (ita em̄ locus ubi pugnatum est appellabatur) ingenti clade superatos trucidat. Hanc ob rem pontifex omissa deinceps spe rei bene gerendæ, ob illatum socijs incommodum, redire ad urbem instituit, Iohanne Cincio urbis senatore contradicente: cuius audaciam Iacobus Cappocius Romanus ciuis infringens, pontificem magnifice ac splendide suscepit. Hic est ille Iacobus, cuius nomen adhuc legitur in tabernaculo opere musiuo sua impēsa extructo in sancta Maria ad Præsepe, qua in basilica Petrus quoque Cappocius sepultus est sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalis, qui Fredericum imperatorem schismaticum persecutus est, quique & hospitale sancti Antonij nō longe ab eadem basilica, & Perusij gymnasiū (quod Sapientiam uocant) sua impēsa extruxit. Gregorius autem pacata urbe, & Fredericum iterum anathemate notat, ac imperio priuat, & legatos Genuēsium ac Venetorum iam ad arma spectantium, componēdæ rei causa ad se uocat: hisq; rationibus inter utrūque populum fœdera componit, ne alter sine altero cum imperatore Constantinopolitano fœdus iniret, utque bella gerenda utrique communia essent, & signa utriusque uicissim ferrent. Illis autē qui fœdera hæc in nonum inita annum rupissent, interdictum sibi a sacris anathematis uinculo scirent. Balduinus autem qui mortuo Iohanne, biennio Constantinopolitanum renuerat imperium, cum ægre se ab hostibus inopia ærarij tutaretur, & filium pignori mercatoribus Venetis ob æs mutuo acceptum dedit: & ex ædibus sacris ablatum plūbum, ac item lanceam illam spongiamq;, qua Christus saluator noster hinc potus est, hinc uulnus accepit, Venetis pecuniosis uēdidit. Fredericus autem Venetis ad modum infensus, quod Gregorij partes tuerentur, eos tum paludibus conclusos uehementer oppressit, ac maximis calamitatibus afflixit. Interim uero conspirantibus omnibus transpadanis ciuitatibus, duce Gregorio Montelongo, Bononiensis ciuitatis legato, Ferraria, quæ ab ecclesia Romana ad imperatorem defecerat, capitur, Salinguerra uiro fortissimo eam acerrime aliquandiu defendente. Capta autem, Azoni Estensi, qui bello interfuerat, ecclesiæ nomine gubernanda committitur, salutis nostræ anno millesimo ducentesimo ac quadragesimo. At uero imperator qui tum Pisis erat, cum non satis sibi constaret, qui partes suas, qui ve pontificis sequerētur, ciuitates Italiæ in duas factiones tū primū diuisit. Nam qui pōst

Elisabet regis Vngariæ filia.

e Lauaniæ comitibus, Anagniæ pontifex creatur, quo nuncio Fredericus impera tor nō admodum delectatus est. Norat enim hominis uirtutem magnitudinemq; animi. Antea nanq; simul familiariter aliquandiu uixerant, & ob eam rem uereba tur, ne a se anteactæ uitæ rationem exposceret. Quare congratulantibus amicis dixisse ferūt, Synebaldum cardinalem ex amico optimo in hostem acerrimum ob pontificatum mutatum esse. Innocētius autem pōtificium habitum indutus, Ro mam ueniens, prodeunte obuiam honorato quoq;, magno omnium applausu sus/ cipitur: qui statim peractis quæ de more in consecrandis coronandisq; pontifici/ bus fieri consueuerunt, de pace cum Frederico ineūda mentionem facit, Balduino ad rem conficiendam autoritatem suam interponente. In longum uero protracta res, quatuor mensium tempus insumpsit, conuentumq; inter eos tandem, ut pōti fex ciuitatem Castellanam petens, eo loci imperatorem opperiret, secum de com/ ponendis rebus sermonem habiturum. Verum cum Innocētius paratas sibi a Fre derico insidias, tum Romæ, tum in itinere certo indice comperisset, Genuensium nauigio fretus, quod apud Centumcellas in portu consederat, in Franciam profi/ ciscens, secunda nauigatione usus, Lugdunum peruenit, ab omnibus benigne & co miter susceptus. Concilio deinde eo loci indicto, anno salutis millesimo ducentesi/ mo quadragesimosexto, literis, nuncijs, præcone postremo imperatorem ad se ci/ tat, proposita pœna nisi dicto obtemperet. Imperator autem Sinuessanum quen/ dam iureconsultum eo mittens, nihil aliud præter dilationem temporis a ponti/ fice petens, itutū se breui pollicetur. Datum est tempus quo id fieri deberet. Verū cum Fredericus fallendi arte callidus, occasionem calumniandi & opprimendi In noce ntij quæreret, omniū consensu imperio & regnis priuatur. Hanc ob rem Fre/ dericus ira incensus, ædes ac uillas cognatorum quorundam Innocentij, qui eius monitu Parma, ubi fundos habebant, Placentiam commigrauerant, dirui iussit. Inito deinde fœdere cum duce Burgundiæ, proficisci Lugdunum instituit parato ingenti comitatu. Peruenerat iam quidem ad Taurinos, cū ei nunciatum est Par menses exules, superatis ad Tarum fluuium ciuibus suis, urbem ui ingressos ma/ ximam cædem edidisse. Hāc ob rem Fredericus omisso itinere quod cœperat, con uocatis ex tota Italia copijs suis, quæ ad sexaginta millia hominum fuisse constat, obsidere Parmam instituit, ad quam tuēdam magna profecto ciuitatum sociarum cum legato apostolico auxilia conuenerant. Is autem biennio constanti animo ob sidionē passus, tandē erumpens, Fredericū nil tale metuentē fundit fugatq;, eūq; castris rerum omnium copia refertis spoliat. In urbis enim modum castra uallo ac fossa Fredericus ipse hac mente munierat, ut dirępta & euersa Parma, in quam ma gnum conceperat odium, eo loci ubi statiua habuerat, nummosq; conflarat Victo rinos appellatos, Victoriam urbem conderet. Sunt qui scribant Fredericum ea clade & coronam maximi precij, & uasa aurea magni ponderis amisisse, ægreque ex tanta calamitate ad Cremonenses confugisse: quorum tamen urbem intrare nequaquam ausus est, quod multi ex Cremonensibus cum Frederico militanti/ bus eo prælio ceciderant. At uero Innocentius ubi intellexit Fredericum tanta clade infractum animo, uoluptatibus sese dedisse, extructis amœnissimis hortis, in eisdemq; incluso cum spadonibus suis pulcherrimarum mulierum agmine, hominis sortem miseratus, omisso concilio, legatos per Franciam & alias prouin/ cias misit, qui populis suaderent militiam Christi suscipere, Lodouicumque regem Franciæ sequi in Asiam traijcere properantem. id enim se facturum Lo/ douicus dum graui ualetudine cruciaretur, pollicitus est, & uouit. Impedire ta/ men hanc expeditionem nonnihil uisi sunt Tartari, qui agmine bipartito Euro/ pam tum & Asiam inuaserant. Nam qui Asiam petiere, Georgianam superio/ remq; Armeniam peruagati, Iconium usque Turcorum regiam peruenere. Alia

uero manus Batone duce Poloniam & Vngariam populati, ad mare ponticū deflexere: ubi Russiam siue Ruthenіam & Gazam amplissimas regiones uastarunt. Eodem quoque tempore Grossoni gens Arabica, Soldano Babylonis impellente, templarios aggressi eos fundunt: ac Hierosolymam facile capiūt mœnibus carentem. Christianos qui tum in ea erant trucidant. Sepulchrum Christi quouis genere turpitudinis fœdāt. Hanc ob rem motus Innocentius, Lodouicum regem accelerare iter in Asiam cohortatur cum eo exercitu, quem ad eam comparauerat. In Cypro hyemare ei necesse fuit, quia eo iniquo anni tēpore peruenerat. Vere autem appetente, Damyatam contendens, & classem Soldani repulit, & pugnantes in littore terrestres hostium copias superat. ibique statiua tamdiu habuit, donec ab Italia reliquæ copiæ subsequerentur. Quo minus autem ex Italia eo miles proficiscere/tur, Frederici rabies effecit, qui a libidinibus quibus aliquādiu immersus fuerat, ad arma conuersus, totam prouinciam tumultu compleuerat, impuleratque quasdam ciuitates studio partium a pontifice desciscere, maxime uero Foroliuienses, Ariminenses, Vrbinates, ac totum Picenum. In Vmbria præterea defecerant omnes præter Tudertinos, Perusinos, Assisiates. Soli autem Florentini in Hetruria pōtificē sequebantur, quos certe adeo bello Fredericus uexauit, ut tandē eos coegerit Guelphos conciues suos ab urbe pellere. Bononienses uero cum Henrico Frederici præfecto pugnare ausi, hominem uincunt & obtruncant. Sunt autem qui scribant Fredericum hoc tempore, dum in Siciliam traijcit, Panhormi mortuū. Alij uero affirmant eum in Apulia graui morbo laborasse, & iam conualescentem a Manfredo filio adolescente ex nobili concubina suscepto, compresso ui ore, mori coactum. Illud certe constat, Fredericum paulo ante mortem Manfredo quem Tarētinis principem dederat, multa etiam oppida, præter ipsum principatū dedisse: Conradum uero ex Iole Iohānis Hierosolymitani regis filia susceptū, hæredem regni omnium reliquisse, quem postea Manfredi opera ueneno petitum constat, cum tamen prius Neapolim & Aquinum ui captum diripuisset, obstante pontifice, & frustra reclamante: qui pacem Italiæ ea mente quærebat, ut ei transmittere militem Italum ad Lodouicum iam Damyatam oppugnātem liceret. Verum capta Damyata, cum Robertus Pictauiensis comes nouas ex Gallia copias traiecisset, Damyata mouēs, ad Pharamiam urbē exercitum mouet, quo Soldanus cū magnis copijs id ueritus iam peruenerat. Fluuius certe duos exercitus dirimebat, qua ex re factū est, ut nunquam collatis signis ad summam dimicationem uentum sit. Leuia interdum committebantur prælia, utroque exercitu castra sua tuente. Robertus tamē maiora ausus, cum temere progrederetur, ab hostibus capitur. At uero Innocentius incendijs bellorum iam pene in Italia extinctis, ad urbē redire instituit, redacto tamen prius in sanctorum numerū Hedimundo confessore Cantuariensi episcopo. Cum uero Perusiam iam peruenisset, Romam cōsulto declinans ob senatoriam potestatem, quæ nimia ei ac curiæ Romanæ uidebatur, Petrum Veronensem ordinis prædicatorum, ab hæreticis Mediolanum & Comum inter cæsum, in sanctos Christi martyres retulit. Idem fecit de sancto Stanislao Cracouiēsi episcopo, qui in uita miraculis claruit. Accersitus deinde a proceribus regni Siculi, Neapolim nuper instauratam statim proficiscitur: ibique moritur, ac sepelitur, in ecclesia sancti Laurentii, pontificatus sui anno undecimo, mense sexto, die duodecimo, dum breui se toto regno potiturum arbitratur. Ipsius autem Innocentij uiri optimi decretum fuit, ut octaua natiuitatis beatæ Mariæ uirginis in ecclesia dei quotannis celebraretur. Idē uero bono consilio usus, cardinalium sedes iam pridē uacuas optimo quoque in collegium cooptato repleuit, statuitque ut cardinales equo in publicum uecti, galero rubro uterentur, honestandi ordinis causa. Multa quoque uir doctissimus in tanto rerum fastigio collocatus, edidit & compilauit. Apparatus nanque decretalium com

Cardinales rubro galero utuntur.

posuit, quo ipsi canonistæ plurimum utũtur. Continent enim disputationes quasdam, quæ rem ipsam mirifice aperiunt. Edidit & alium in conciliis approbatum, quem Hostiensis in summa sua Authẽticas uocat. Scripsit & librum de iurisditione imperii & autoritate pontificis, contra Petrum quẽdam cognomento Vineam, qui imperii & aliarum rerum omnium arbitrium imperatori tantum ascribebat. Hunc librum postea Innocentius apologeticum uocauit. Doctorum quoque uirorum familiaritate mirifice delectatus est: quos etiam ad dignitatis gradum euexit. Hugonem enim uita & doctrina insignem, sanctæ Sabinæ cardinalem promulgauit, qui ob dignitatem acceptam a priore uita nusquam decessit. ordinis sancti Dominici prius habebatur. Scripsit idem Hugo & glossas in Bibliam & concordantias, ut istorum uocabulo utar. Huius quoque pontificis tempore & mandato, Alexander ordinis Minorum frater, qui iam grãdis natu religionem ingressus fuerat, summam in theologiam scripsit admodum copiosam. Edidere & libros suo tempore in decretales, quos apparatum uocarunt, Bernardus Parmensis, & Compostellanus uiri doctissimi, ad hanc laudem diligentia & benignitate Innocentii excitati. Pontificis uero nepos Guilielmus, patruũ nõ multo post sequitur, cuius quidem sepulchrum in sancto Laurentio extra muros adhuc cernitur.

ALEXANDER IIII.

clxxxiij. pont.

ALexander quartus, natione Campanus (nam Hernicos olim, nunc Campanos uocant) patria Anagninus, in locum Innocentii suffectus, Manfredum statim admonet, ne quicquam contra dignitatem ecclesiæ moliatur, qui accersitis a Nuceria Saracenis, copias ecclesiæ nil tale metuẽtes apud Fossam aggressus, partim occidit, partim cepit, iam pridem animos regios gerens mortuo (ut ipse fingebat) Coradino, cuius se hæredem merito futurum dicebat. Christiani autem quos diximus ad Pharamiam castra habuisse, peste ac fame laborare cœperunt, parte Nili ab hostibus occupata, per quam commeatus in castra uehebãtur. Eo enim Hierosolymitanus patriarcha cum multis nauigiis profectus, ab hostibus capitur. Hanc ob rem Lodouicus ne fame opprimeretur, Damyatã repetens, in maximas incidit hostium copias, a quibus bello superatus, cum Alphonso Pictauiensi & Andegauẽsi comite fratribus germanis capitur. Verum interfecto a suis post laniam uictoriam Soldano, alter qui ei suffectus est, recuperata Damyata & accepta pecunia, Christianos omnes liberos & incolumes Ptolemaidã perduxit. Lodouicus autem rex suadente Alexandro pontifice, remissis in patriam fratribus, tãdiu in Asia commoratus est, quoad Cæsarea, Ioppe & Sidon, quæ oppida Christiani de Saracenis nuper receperant, instaurata præsidiis firmarentur. Tum demum uero sexto expeditionis suæ anno in patriam reuertitur. Interea quidem Alexander pontifex excommunicato Manfredo, Anagniam profectus, Octauianũ Vbaldina gẽte ortum, ecclesiæ Romanæ cardinalem, Neapolim mittit, q Neapolitanos contra Mãfredum in fide confirmaret, pollicitus se breui Campanis omnibus ac Neapolitanis auxilium allaturum. Sed Manfredus non contentus Neapolitanos uexare, in Hetruria quoque factiones mouet: maxime uero Florẽtiæ, quæ mortuo Frederico, statim in libertatem sese uendicauerat. Vnde communi decreto placuit Guelphos sub Frederico eiectos in patriam reducere, qui Gibellinorum conatibus resistẽrẽt. Hac itaque ratione Guelpha factio tantũ in Hetruria ualuit, ut Pistorienses, Aretinos, Pisanos, Senenses, qui Guelphos ciues suos eiecerant, graui odio & maximis bellis persequerentur: Lucenses contra Pisanos potissimum adiuuantes, quos certe Florentini tum oppressissent superatos ad Arserim fluuium, nisi Bonitii oppidi suspectam fidem habuissent. Erat enim Bonitium in ualle Helsæ situm, a Senis duodecim millibus passuum distans, loco, natura & arte munitum: quo quidem Gibellini ut arce belli in Guelphos utebantur: hoc ui sublato & euerso, Florentini

irritati quam pertexerit, comparata denuo classe, apud Tyrum Venetis occurrunt, qui industria cedentes, in Pontum delati, Selymbriam urbem de Saraceno expugnatam diripiunt. Interim uero auctis utrinque copiis, Tyrum communem bellis sedem ab utroque contenditur. At pontifex ueritus, ne aliqua magna clades ex hac contentione orietur, legatos utriusque populi ac Pisanos ad se uocat componendæ pacis causa; quæ propemodum composita erat, cum nunciatũ est inter Tyrum & Ptolemaidam Pisanos ac Venetos eo bello socios, Genuenses ingenti clade superasse, uigintiquinque eorũ nauibus partim captis, partim submersis, atque uictores Ptolemaidam, uictos Tyrum rediisse. Ptolemaidæ autem omnia Genuensiũ ædificia diruta, omnia bona direpta fuisse, pulsosque inde ciues omnes. Hanc cladẽ ita moleste tulisse dicitur pontifex, ut non prius admittere Venetorum legatos uoluerit, q̃ captiuos Genuensiũ incolumes dimitterẽt: & ne uni tñ incõmodo pontifici mederi necesse esset, Balduinus imperator Constãtinopolitanus, quo stãte spes aliqua recuperandæ terræ sanctæ superat, derelinquẽda Constantinopoli cõgitabat. Michaelem Palæologus duorũ Theodori Vatari filiorũ ob affinitatem ex testamento patris tutor, omni genere iniuriarũ latinos persequebatur, pulso ex Achaia Guilhelmo Franco, uexato & Balduino & domi & foris armis ac seditionibus. Quo quidem abeunte ad tuendam oram ponticam ab hostibus uexatam, Constantinopolitani ciues nocte concubia Palæologum in urbem admisere. Hanc ob rem Balduinus & Pantaleo patriarcha Ponto in Europam flectentes, contentiones bello/rum omisere. Tum uero Palæogus sublato æmulo & hoste, occisis clam pueris, imperium sibi desumit, quod post annos octo & quadraginta a Latinis in Græcos rursum translatũ est. Interea uero Octauianus cardinalis Vbaldinus, re Neapolitana parum feliciter administrata, statim ad pontificẽ rediit: qui ubi Claram uirginem ordinis sancti Francisci Anagniæ in sanctas retulisset, Viterbiũ statim ꝓficiscitur, pacem inter Genuenses & Venetos compositurus. Qua in re diutius uexatus, ex co citædio animi tandem moritur, & in ecclesia sancti Laurẽtii honorifice sepelitur, pontificatus sui anno septimo. Vacat tum sedes mensibus tribus, diebus quatuor. Huius pontificis uita ab omnibus certe mirifice laudatur. Beneficus enim & liberalis est habitus, maxime uero erga pauperes Christi, & bene de religione Christiana meritos: unde libellos quosdam contra paupertatem editos a quodam Guilielmo de sancto amore, perpetuo edicto aboleuit. Affirmabat enim uir ille perniciosus, pauperes religioni deditos & eleemosynis uiuentes, non esse in statu salutis. Combussit etiam uidente curia Romana libellum pestiferum, quo autor asserebat statum gratiæ non a lege Euangelii, sed a lege spiritus procedere. Quæ opinio ex libris Ioachimi abbatis sumpta dicebatur. Hic autem liber a sectatoribus Euangelium æternũ dicebatur. Ipse uero Alexãder ubi ab externis negociis uacuus fuit, aliquid semper quod ingenium saperet, edidit: nam & decretales epistolas compilauit, & uiris doctis ita fauit, ut eos ad cardinalatum usque prouexerit: maxime uero Henricum cardinalem hostiensem, uirum diuini humanique iuris peritissimum. Vsus est & magna liberalitate erga Bartholomæum Brixianum doctorem, q mul ta in decretales edidit, quibus ex rebus præter doctrinam singularem & sanctitatem, magnam consecutus est laudem. eius quoque opera redactum est templum testudineũ, quod apud sanctam Hagnetem cernimus, ad cultum diuinum, cum antea Baccho dicatum esset, consecrationemque altaris beatæ Constantiæ huius manibus factam, literæ ipsæ indicant in uestibulo templi positæ.

VRBANVS IIII.

clxxxix. pont.

VRbanus quartus, ex Trecensi Gallicæ urbe oriundus, patriarcha Hierosolymitanus, pontifex creatus, statim e Gallia milites cõuocauit, quos Manfredo ditioni ecclesiæ uexanti obiiceret. Hanc ob rem Iordanis copiarum Nanfredi in

Herruria contra Guelphos dux reuocatus in regnum, Guelphis respirandi facultatem aliquantulam dedit: maxime uero Forentinis & Lucensibus, quos e medio tollere omnino Gibellini instituerant. Laboratur & eadem peste in Cisalpina Gallia, Vberto Pallauicino factionem Gibellinam ubique extollente, cõtra riamq; deprimente. Tantæ etiam uersutiæ is fuit, ut Brixia potitus sit, utraque factione id approbante, cum se omnibus pariter affuturum ostendit. Tum uero Mutinenses & Rhegienses Ferrariensium ac Bononiensium consilio usi, qui uerebantur ne Pallauicinus omnia occuparet, in partem ecclesiæ declinantes, Gibellinos ciuitatum sua rum eijciunt, eorumq; bona Guelphis Florentinorum exulibus condonant, quo factio sua ubique ualidior haberetur. Fiebant hæc in Cisalpina Gallia, pontifice ipso omnes continuo ad pacem cohortante. Apud Constantinopolim uero Palæologum Veneti imperio deiecissent, nisi a Genuẽsibus socijs & amicis fuisset adiutus. Factus deinde potẽtior Palæologus capta Manouasia, Venetis & Guilielmo Achaiæ principi facile resistebat. Parauerat iam legatum pontifex, qui pacem inter Venetos & Genuenses componeret, cum subito Manfredus comparatis nouis Saracenorum copijs, agrum Picenum iam antea nutantem occupat. Pontifex itaque eundem legatum in Galliam mittit, qui Gallos crucesignatos, iam antea ea de re monitos, maturare iter precibus & pollicitationibus impelleret: qui certe duce Guidone episcopo Antisiodorẽsi in Italiam descendentes, superato ad Brixiam Pallauicino, nemine deinceps resistente, Viterbium usque peruenere. Vnde nõ ita multo post accepta pontificis benedictione digressi, per Vmbros & Marsos iter facientes, Saracenos qui eo confugerant, facilime superant, & ad Lirim usque propellunt. Eodem quoque tempore Romani & si ditionem ecclesiæ nequaquam uexarent, non tamen pontificis imperio obtemperabant, magistratus in urbe suo nutu creantes. Desinentes itaque senatorem ex ciuitate Romana creare, tum primum ex exteris Brancaleonem Bononiensem magni animi consilijq; uirum, ad tantum magistratum magno proposito præmio acciuere. Verum postea mutata sentẽtia, hominem comprehensum in carcerem coniiciunt. Hac autem iniuria Bononiẽses moti, Romanos quosdam captos non alia conditione dimissuros se affirmant, nisi restitutum in libertatem ciuem suum Brancaleonem intellexerint. Tum uero Romani suis cauentes, non solum Brancaleonem dimittunt, uerum etiam eundem in pristinã dignitatẽ restituunt: alio etiam ex omni regione urbis delecto magistratu (quem Banderesios appellabant) penes quem uitæ ac necis hominũ arbitriũ esset. Hac aũt insolentia ideo uti Romanos põtifex intelligebat, quod se a Manfredo uexari armis cernerent, nec eorum conatibus posse resistere. Quare tyrannos a ceruicibus ecclesiæ aliquando reiecturus, legatos ad Lodouicum Franciæ regem mittit, qui eum adhortentur, ut primo quoque tempore Carolum prouinciæ & Andegauiæ comitem, consobrinum & generum suũ, cum exercitu in Italiam mittat, quod sibi in anio esset Manfredo pulso, hominem regem Siciliæ citra & ultra Pharum creare. Fecisset tum id quidem (adeo erat ad tantam rem ob ingratitudinem Manfredi animatus) ni ægritudo a rebus gerendis eum abstraxisset. Quod deinceps a sequenti pontifice postea factum autumant. Sunt qui ascribant huius põtificis ætati Albertum Theutonicum ordinis Prædicatorum fratrem, quem ob amplitudinẽ doctrinæ Magnum appellant. Qui & omnia opera Aristotelis commentatus est, & theologiam Christianam acutissime aperuit, & de paruis naturalibus quàm diligenter scripsit. Edidit & librum de coæquæuis, in quo quidem res naturales theologiæ, quantum fieri potest, persimiles ostendũtur. Exposuit & magnam partem Bibliæ. Euãgelia ac Pauli epistolas glossis optimis aperuit. Inchoauit etiam summam theologiæ, sed non perfecit. Tantæ præterea modestiæ fuit, adeoque lectionum appetentissimus, ut Ratisponensem episcopatum abnuerit, quem tumultu

Albertũ magnum hoc tẽpore fuisse alii qui scribunt.

& armis gubernare interdum opus erat, ut nunc etiam apud Germanos mos est, quorum plerique episcopi ense & milite rem suam tutantur. Priuatus itaque Coloniæ aliquandiu publice legit. Tandem uero octogesimum ætatis agens annum, eodem in loco moritur, multis discipulis qui posteritati consulerent relictis, maxime autem Thoma Aquinate: qui relicta patria insigniq; cognatione (originem enim e comitibus Apuliæ ducebat) Coloniam pergens, tantum profecit, ut post aliquot annos apud Parisios primum in doctrina locum teneret. Vbi & quatuor libros in sententias edidit. Scripsit & librum contra Guilelmū de sancto amore uirum perniciosum, ut antea diximus. Duos præterea libros edidit, quorum alter est de qualitate & essentijs, alter uero de principijs naturæ. Romam deinde ab Vrbano accersitus, spretis dignitatibus quæ ultro eioffferebantur, totū sese lectioni & scriptioni dedit. Nam & scholam Romæ instaurauit, & rogatu Vrbani multa conscripsit, & totam fere naturalē philosophiam ac moralem commentarionibus exposuit, & contra gentiles librum edidit. Declarauit & Iob, catenamq; auteam cōtexuit. Composuit & officium de Christi corpore, quo in opere plurimæ figuræ testamēti ueteris cōtinenē. Ad Vrbanum pontificē redeo, q pontificatus sui anno tertio, mense uno, die quarto Perusij moritur, in cathedraliq; basilica sepelitur. Vacat tum sedes mensibus quinque.

Thomas Aquinas Alberti discipulus.

CLEMENS IIII.

exc pōt

Clemens quartus, Guido Fulcodij antea uocatus, natione Narbonēsis, e uilla sancti Aegidij, merito ob sanctitatem & doctrinam pontifex creatur. Is enim iureconsultus totius Galliæ sine contentione primarius, in curia regia causas integerrime agens, uxorē & liberos habuit, qua mortua, primo Podiensis, deinde Narbonensis episcopus, postremo cardinalis omnium consensu creatus, solus ob integritatem & autoritatem deligitur, qui lites inter Henricum Angliæ regem & Simonem Montisferrati comitem componeret. Postea uero pontificatum adeptus, (ut quidam tradunt) mendicantis religiosi cuiusdam habitum indutus, Perusiū incognitus peruenit: eo deinceps profecti cardinales, quem etiam absentē in pontificem delegerāt, hominem ipsum Viterbium honorifice perducunt. Carolus autem, quem diximus ab Vrbano in regnū accitum, cum triginta triremibus Massilia soluēs, Tiberi amne subuectus, Romam ingressus, tamdiu senatorium munus mandato pontificis obiuit, quoad superuenere cardinales a pontifice missi, qui hominem in Lateranensi basilica Hierusalem & Siciliæ regem declararunt: hac conditione, ut Carolus sacramento adactus, quotannis feudi nomine quadraginta milia nummum aureorū ecclesiæ Romanæ persolueret: neve imperium Romanum etiam ultro oblatum acciperet. Magna enim de imperio contentio tamen ita erat inter Alphonsum regem Castellæ, imperium armis & largitione quærentem, & Cornubiæ comitem regis Angliæ fratrem: ad quem electores non facile respiciebant. Ne igitur Manfredo spes ulla subesset discordiæ inter Alphonsum & Carolum, ad quem magna pars hominum imperium deferebat, sublata perēdi facultate, pontifex hominem in Manfredum concitabat ecclesiæ Romanæ contemptorem. Iam enim Caroli copiæ, superatis Alpibus, in Cisalpinam descenderant: factioq; per Flaminiam itinere, oēs factionis Guelphæ milites Romā usq; pduxerant. Vnde Carolus mouens & Ceperanū capit, pulso inde Manfredi pſidio: & saliū Cassinatum occupat, quē Manfredus ipse custodiēdū acceperat: quanq̄ deinde mutato cōsilio, Bñuentū profectus expectare hostē in planis patētibusq; locis instituerat, q plurimū equitatu ualeret. Mouit & eo Carolus: & facta pugnandi copia, licet ex itinere fessi milites essent, pliū nō detrectat. Ciet uterq; dux suos in pugnā. Verū dū Carolus laboranti suorū turmæ intentius, ut fit, succurrit, ex equo cōsternatus, ita hostiū aīos auxit, ut Manfredus extra ordinē incautius pugnās interfectus, ap

parente subito Carolo, fortunam belli statim mutauerit. Ex suis enim in fugam uersis multi interfecti sunt, pleriq; uero uiui capti. Carolus autem tanta uictoria potitus, Bñuentum monens, urbē dedentibus ultro ciuibus, ingreditur. Nuceriā deinde oppugnare adortus, quo se noui ueteresq; Saraceni receperāt, magistrū militiæ suæ (quem marescallum uocant) cum quingentis equitibus in Hetruriam mittit, q Guelphos extorres in ciuitates suas reduceret. Is itaq; profectus, abeūtibus sponte Gibellinis, magistratū sine prouocatione Florētiæ cōstituit, quē accolæ factionis Guelphæ capitaneos uocāt. Inde uero in Senenses mouens, oēs Gibellinos Hetruriæ, maxime uero Pisanos, in se concitauit, dum ad Bonitiū castra habet, quod Gibellini acriter defendebant. Carolus aūt utroq; regno in potestatem recepto, excepta Nuceria, Saracenis tandē pacem cōcedit, permissis etiā suis legibus in Italia uiuere. Ipse uero cum exercitu uocante pōtifice, Viterbiū se cōtulit, quo & Henricus a fratre rege Castellæ pulsus, paulo ante peruenerat: quē pōtifex Caroli cōmendatione motus, & multis muneribus donauit, & senatorē urbis creauit. Carolus autē in Hetruriam mouens, Gibellinos domiturus, qui Corradinum adolescentem Conradi Sueui nepotem, in Italiam contra Guelphos uocabant, Bonitiū egregie defensum & natura munitum, cū capere non posset, fame ad deditionem compellere instituit: quo tandē post longam obsidionem recepto, in Pisanos mouens, Mutronium eorum oppidum captū, Lucēsibus dono dedit. Moliturus etiam maiora tū Carolus uidebatur, nisi a suis in regnum propere uocatus fuisset, ob factiosos quosdam qui Corradini rebus fauebāt, maxīe uero Saracenos, quos deinceps munitissimis castellis in Nuceria cōclusit, quo ei tutius in Corradinū proficisci liceret, quem Pisani in regnum deducere conabātur, uastatis prius Lucensium agris: superatoq; atq; interfecto apud Aretium Caroli marescallo, adiuuante præsertim Guidone Ferretano, totiusq; Cisalpinæ factione Gibellina. Ferunt pontificem (dum adolescens per agrum Viterbiensem iter in regnum faceret) eius casum miseratum, prophetica uoce dixisse, Corradinū ipsum ut uictimā ad cædē duci. Is itaq; Romā proficiscēs, Henricū senatorē ad pontē Miluiū cū populo Romano obuiū habuit, imperatoris nomīe sæpius acclamato, timore ne id fecerint, an studio partiū, haud satis cōstat. Dimisso aūt Romæ Guidone Ferretano, ipse cum exercitu in regnū properans, ubi intellexisset Carolū saltus hernicos latinaq; uiam occupasse, flexit inde ad æquicolos montes, quos Tagliacocij uocāt, in Marsos profecturus. Castra itaq; primo nō lōge a lacu posuit, fere aquæductu uetere & ædificiorū ruina munita. Mouerat & eo Carolus, decimo inde stadio ad cōcauæ uallis fauces castra locās, q Alardi Neapolitani cōsilio usus (is enī cum Germanis diu militauerat) partē exercitus statim pmisit cū marescallo regia ueste induto, lacessendi hostis causa. Ipse uero citra collē cum fortissimo quoq; in insidijs bōgerendæ rei occasionē interim expectabat. Ad iiij. aūt horas iā pugnatū est dubio marte, cū marescallus fortissime pugnās occidit: cuius in morte cedētibus Gallis, Germani ferociores facti, passim sine ullo ordine insequebantur. In hos itaque inconposite ruentes Carolus delatus, statim fundit fugatq;, magna in fuga edita hostium strage. Henricus autem senator Reate in fuga captus est: & Corradinus cum duce Austriæ cognitus, dum traijcere Tiberim nauigio in Hetruriam tētat, ad Carolum pertractus, capitali supplicio afficitur: quod, ut diximus, pontifex futurum propediem diuinauerat. Carolus itaq; anno salutis millesimo ducentesimo sexagesimo octauo, tanta uictoria potitus, totoq; regno sine contentione in potestatem suam redacto, Romam proficiscens, senatorium munus uolente pontifice aliqdiu administrauit misso marescallo suo in Hetruriā: cuius certe & industria & opera pax inter Senenses & Florentinos composita est. Verū mortuo Clemēte, pontificatus sui anno tertio, die uigesimo primo, eodemq; Viterbij sepulto, tāta repēte non solū inter populos Italiæ, quos aliquan/

tulum in officio sanctissimus pontifex autoritate sua continebat, uerumetiam inter cardinales discordia orta est de creando nouo pontifice, ut biennio sedes uacauerit. Tum uero Carolus omnia circunspiciens, ne quid mali ecclesiasticæ ditioni obueniret, cum parte exercitus in Hetruriam profectus, Bonitium oppidum (unde initium turbandæ pacis ortum est) captum Florentinis uendidit. Quo demolito, nouum haud longe in plano condidere, Poggium Bonitium appellatũ. Carolus deinde inita cum Pisanis pace, quorum nauigijs in Aphricã traiecturus uti instituerat, ire in regnum cõstituit, relicto cum parte copiarum in Hetruriam Ruffo Anguillariæ comite, qui Hetruscos in officio cõtineret. Interim autem Lodouicum regem Massilia soluentem, tres filij adolescẽtes, rexq; Nauarræ Theobaldus, & comes Campaniæ cum legato apostolico secuti sunt. Tunisiũ itaq; simul applicantes, urbem obsidione cingunt, incursionibus omnia circunquaq; posita uastantes. Verum orta in castris pestilentia, ac diutius per ignota capita uagata, Lodouicum regem cum filio minore natu, cumq; legato apostolico e medio sustulit: cuius in locum Philippus filius suffectus, de discessu cogitare iam cœperat. Superueniente autem Carolo Siciliæ rege, hac cõditione pax composita est, ut dimissis utrinque captiuis, rex gentis Carolo tributum penderet, liberamq; in Aphrica Christi prædicationem sineret. Reductis deinde in Siciliam copijs, mortuo apud Drepanum rege Nauarræ & Campaniæ comite, Philippo & Carolo placuit, partim pietate moris, partim uitandæ contagionis causa, Centũ cellas ad nauigare, inde terrestri itinere Viterbium ituri: ubi de eligendo pontifice cardinales adhuc contendebant, quo certe tantorum regum præsentia moti, Theobaldum Placentinũ, Leodiensem archidiaconum absentem, pontificem crearunt. Ad Clementem redeo: cuius uita omni ex parte laudanda est doctrina, pietate, religione, humanitate, modestia, charitate in proximum & pauperes Christi. Bona autem ecclesiæ ita accurate dispensauit, ut plus deo q̃ affinitati & cognationi tribuisse uideatur. Duas habuit filias ex mortua uxore ante pontificatum susceptas, quarum alteræ in monasterium collocatæ triginta libras turonensium paruorum dedit, alteræ autem quæ marito suæ conditionis nupserat, trecentas libras turonensium dotis nomine numerari iussit: hac condirione, ne quid unquam amplius peteret. Habuit & nepotẽ clericum: quem ubi comperit tres præbendas (ita enim canonicatus uocant) habere, optionem facere compulit, ut quam uellet ex his retineret, duas relinqueret. Verum instãtibus amicis, ut non solum quæ habebat, nepoti dimitteret, sed maiora & plura tribueret, Respondit uir sanctissimus (quem utinã nostræ ætatis pontifices imitati essent) se deo, nõ autem carni & sanguini acquieturum. Deum ita uelle, ut sua in pias causas erogarentur, nec esse dignum Petri successorem, qui plus cognationi quàm pietati & Christo tribueret. Dum aũt Viterbij esset, referreturq; quotidie Edingem Poloniæ ducissam iampridem mortuam, miraculis summo in precio esse, eam in sanctas retulit. Delectatus est etiam mirifice doctrina Bonauenturæ, ordinis Minorum generalis: qui grauiter & copiose tum scripsit in primum, secundum, tertium, & quartum Sententiarum librum. Hac autem commendatione moriens uir sanctissimus, magnum sui apud omnes desiderium reliquit. Hinc contentio inter cardinales orta est, cum dignus Clementi successor quæritur.

Bonauentura ordinis Minorum Generalis.

GREGORIVS X.

CXCI pont.

GRegorius decimus, Theobaldus antea uocatus, natione Italus, patria Placẽtinus, Leodiẽsis archidiaconus, in Asia existẽs, Viterbij a collegio cardinalium põtifex creatur. Eo eñ tempore quo Lodouicus in Aphricam nauigauit, Hetdardus regis Angliæ filius, ex Anglia cum ingẽti classe in Asiam traiecit, recuperandæ terræ sanctæ causa. Verum dum Ptolemaidæ tam diu immoratur, quoad Lodouicus rex Frãciæ, ut pollicitus erat, eo ex Aphrica uictos traijceret, ab Arsacida

familiari, dum solus in cubiculo esset, tribus uulneribus petitus, ægre mortis periculum euasit, adiuuāte altero familiari: qui manum sicarij tam diu retinuit, donec a domesticis discerptus & extractus e cubiculo sceleratus Arsacida est. Hetdardus autem ubi ex uulneribus cōualuit, Theobaldum contubernalē suum, magno semper in precio habitum, quippe qui omnes reges & principes Christianos continuo in Saracenos animauerat, iturum Romam pontificatus gratia a cardinalibus accitum, nauigio, pecunijs, egregio comitatu mirifice iuuit, eo potissimum tempore quo Henricus adolescēs, Richardi pauloante mortui comitis Cornubiæ filius, Viterbium uidendi Clementis causa uenerat. Quo mortuo, dum adolescens ipse ibi aliquandiu moram trahit, malo fato sublatus est. a Guidone enim Monteforti, qui tum cum Philippo Francorum rege cathedralem ecclesiam audiendæ rei diuinæ causa petierat, ante aram interficitur, quod a Richardo pater eius Simon in Anglia dolo necatus fuerat. Vltus hoc modo patris necem, ad Ruffum Hetruriæ præfectum incolumis euasit. Abiere Viterbio hac indignitate moti, non ita multo post, & Philippus in Galliam, & Carolus in Apuliam, q pace cum Saracenis inita, Theobaldum Sipontum, quod & Manfredoniā nunc uocant, nauigijs appulsum, Ceperanum usque comitatus est. Inde uero pontifex per Marsos & Sabinos iter faciens, Viterbium tandem peruenit: ubi a cardinalibus perbenigne & honorificentissime susceptus, coronaq; pontificia ornatus, omnem potestatem accipit, quam Christus Petro reliquit. Composito deinde pro tempore pontificatu, ad componendam pacem inter Genuenses & Venetos animum adijcit. Hi enim populi inter se magnis cladibus iamdudum decertauerant. Hanc ob rem Philippus rex Franciæ Cremonæ subsistens, pontificis rogatu uocatis Genuensium & Venetorum legatis, pacem inter eos in quinquennium composuit: quo simul omnibus proficisci in Saracenos liceret. Quiescebat iam Italia, cum initium perturbandi omnia a Venetis ortum est, noua uectigalia exigentibus. Instituerāt enim ne quis in sinu Hadriatico nauigaret, maxime uero Pola Venetias, nisi soluto portorio e mercium numero. Hanc autem indignitatem non ferentes Bononienses, qui magnæ Flaminiæ parti tum præerant, triennio uaria fortuna cum Venetis decertarunt. Demum uero fessi, hac lege pacem acceperunt, ut dirupto castello, quod in primo Padi ostio ædificauerant, quarundam mercium liberam eductionem haberent, ostiorum Padi Veneto libera custodia dimissa. Anconitani quoque indignabundi, quod Veneti Hadriatici maris dominatum sibi uendicarent, uectigalia a nauigantibus exigerent, ea de re apud pontificem conqueruntur, cuius officium est prohibere, ne noua uectigalia imponant. Is autem Venetis statim imperauit, ut exactionem illam tollerent, qui certe nil aliud respondere, quàm pontificem non habere rei ipsius planam cognitionem, uerum recognita, tum melius iudicaturum. Non potuit Gregorius rem inchoatam ex sententia perficere. Eundum erat ad concilium, quod Lugduni indixerat: quo & Palæologus imperator Constantinopolitanus cum magno comitatu profectus, tertiadecima uice in sententiam Romanæ ecclesiæ Græcos toties deficientes pertraxit. Huius præterea autoritatem quidam Tartari proceres secuti, sacrum baptisma tum recepere. Interea uero uacante imperio occidentali, Rodolphus Asſani comes, ab electoribus hac conditione imperator creatur, ut sequenti anno Romam peteret coronæ accipiendæ causa. Florentini autem Guelphi, Gibellinos conciues suos a Gregorio (dum iter in Galliam facit) in patriam reductos, statim eijciunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eis ius fasq; omne interdixit: paulumque abfuit quin idem quoque in Bononienses ageret, qui Lambertescios Asmellosque Gibellinos cum præclaris familijs eiecerāt: sed hi non ita multo post pœnas dedere. Nam cum exercitum in Foroliuianos duxissent, qui exules suos perbenigne susceperant, eruptione facta, de

Conciliū Lugduni

Bononienſibus ad octo millia cæſa traduntur: qua quidē calamitate confiſæ quædam Flaminiæ ciuitates, ab ipſis Bononienſibus ſtatim deſceceret maxime ueto Ceruia, unde magnum ſalis uectigal ſuſcipiebant. Gregorius autem abſoluto Lugdunenſi concilio, in quo multa decreta ſunt, ad electionem ſummi pōtificis, ad expeditionem in Saracenos, ad unionem Græcæ Latinæq; eccleſiæ, ad pacem Chriſtianorum pertinentia, iter in Italiam faciens, obuium habuit Alphōſum Caſtellæ regem apud Bellocadorum, admodum conquerentem quod imperium Rodulpho mandaſſet. Verum accepta pontificis ſatisfactione, ius omne ſuum Rodulpho conceſſit. Pontifex autem perbenigne ab omnibus Italis ſuſceptus, dum iter per Hetruriam facit, Florentinos ſponte deuitans, ne interdictum tolleret, Aretium peruenit: ubi pontificatus ſui anno quarto, menſe ſecundo, die decimo moritur, & ſepelitur: uir certe in omni uita clarus, prudentia rerum gerendarum, fortitudine animi, qua pecunias & res humiles contemnebat: humanitate, clementia, benignitate in pauperes Chriſti, & eos potiſſimū, qui ad gremiū ſedis apoſtolicæ confugiebant.

INNOCENTIVS V.

cxcij pō.

INnocētius quintus, Petrus Tarātaſienſis antea uocatus, natione Burgūdus, ordinis ſancti Dominici, uir in ſacris literis doctiſſimus, anno domini mcclxxv. Aretij pontifex creatur: unde paulo poſt Romam abiens, in ſancto Petro coronatus, ſtatim animum ad pacandas res Italas adiecit. Quare legatos magnæ autoritatis uiros miſit, qui & Hetruſcos in perniciem Piſanorum conſpirantes, & Genuenſes ac Venetos de uita ac ſanguine inter ſe certantes, ab armis diſcedere ſub anathematis pœna cogerent. Aderant & oratores Caroli regis, cuius etiam autoritate rem magis ex ſententia confici poſſe ſperabat. Fecere mandata Hetruſci, maxime uero Florentini, quos ob hanc rem pōtifex ab interdicto Gregorij abſoluit. Genuenſes aūt & Veneti, quorū odia magis inoleuerant, in armis continuo erāt, ſeſe inuicem mutuis cladibus conficientes, quos tamen Innocentius in ſententiam ſuam traxiſſet, ſi ei diutius uiuere licuiſſet: adeo ad eam rem animatus erat. Moritur autem pontificatus ſui menſe ſexto, die ſecundo, ſepeliturq; in Lateranenſi baſilica. Quominus autem mors eius moleſta presbyteris ſecularibus uideretur, effecit eius iudicium paulo ante latum. Nam cum Viterbij inter ſacerdotes cathedralis eccleſiæ & fratres prædicatores de corpore Clementis quarti orta contentio eſſet, uterq; enim ordo ſanctiſſimū corpus apud ſe uolebat, adiudicauit id fratribus cōmitti debere, quod diceret ſanctiſſimum pontificem id ita dum uiueret inſtituiſſe. Hanc itaque ob rem leuem offenſiunculam Innocentius contraxit, alioqui uir optimus, & de quo bona omnia ſperari poterant.

HADRIANVS V.

cxciij pō.

HAdrianus quintus, patria Genuenſis, familia Fliſca, Othobonus antea uocatus, Romæ in atrio Lateranenſi pontifex creat. Fuit aūt Innocentij quarti nepos: ſanctiq; Hadriani diaconus cardinalis ab eodem creatus, & in Angliam legatus cum ſumma poteſtate miſſus ad ſedandum tumultum inter regem & barones ortum. Creatus itaq; pontifex, Viterbium ſtatim proficiſcitur: Rodulphūq; imperatorem ad cōminuendam Caroli potentiā, qui tū Romæ oīa pro arbitrio agebat, in Italiam uocat. Verū Rodulphus Boemico implicitus bello Hadriano ſatis facere non potuit. Carolus autē ad declinandam inuidiam intentus, oēm uim belli in Achaiam transfert, uiā ſibi ad imperium Conſtantinopolitanum facturus. Verū mortuo Hadriano, pontificatus ſui die q̄dragesimo, in Italiam redijt. Moritur aūt pontifex Viterbij ante munus conſecrationis ſuæ, ſepeliturq; in cōuentu fratrum Minorū. Fuerat quidem ei in animo, & ditionē eccleſiæ tutiorē a tyrannis reddere, & conſtitutionem Gregorij de eligēdo pontifice, in meliorem formam redigere,

nō omnino tollere. Eius autem conatibus & animi magnitudini mors obstitit. Vacat tum sedes dies octo & uiginti.

cxxiij. pō tifex.

IOHANNES XXII.

IOhannes uigesimus secūdus, natiōe Hispanus, patria Vlyxibonēsis, Petrus antea uocatus, ex episcopo Tusculano pontifex creatur. Hic & si doctissimus est habitus, tamen ignoratione rerum gerendarum, & morum inæqualitate, plus detrimenti quàm honoris & emolumenti pōtificatui attulit. Multa enim stoliditatem & leuitatem præ se ferentia egit. In uno tantum commendatione dignus, q̄ adolescentes literarum studiosos, inopes maxime, beneficijs ecclesiasticis & pecunia iuuit. Vexabant tum Veneti Anconitanos, q̄ in Dalmatia mercaturā exercerēt, nullo persoluto Venetis portorio: neq; eos (ut par erat) uectigales ecclesiæ pontifex ipse tuebatur, in uerbis tantummodo promptus, in rebus agendis timidi & infracti animi. Anconitani autem pontificis auxilio destituti, se ipsos colligētes, eruptione facta, Venetos urbem obsidentes, magno illato incommodo propellunt. Vsus tamen consilio Iohannis Caietani, cuius nutu omnia tum gerebantur, quod ipsius auxilio & suffragijs pontifex creatus fuerat, legatos tum ad Palæologū, tum ad reges occidentales misit, qui eos suo nomine cohortarentur, ut pace inter se inita, arma in Saracenos & hostes Christiani nominis pararent. Pollicebat homo stolidus sibi longam uitam, & diu se uicturum omnibus prædicabat: quippe cuius uita & mores omnibus patebant, adeo erat inuerecundi & secordis ingenij. Sed ecce dum hanc stultitiam om̄ibus prædicabat, camera quædā noua quā in palatio Viterbiensi extruxerat, subito corruit, atq; inter ligna & lapides inuētus, septima die post tantam ruinam acceptis omnibus ecclesiæ sacramentis, pontificatus sui mense octauo moritur, Viterbijq; sepelitur, uir (ut dixi) admodū literatus, sed parum prudens. Multa enim in uita sua scripsit, potissimū uero canones quosdam ad medicinam pertinētes. Nam medendi arte admodum peritus habebatur. Scripsit & librum quem thesauros pauperum uocat. Edidit & problemata quædam, Aristotelem imitatus. Sed hoc nescio quo pacto compertum est, ut uiri quidam admodum literati, ad res agendas parum idonei uideantur. Nescio quo pacto dixi, cum mirum potius omnibus uideri debeat, ut qui contemplatione delectatur, idem etiam rebus terrenis animum applicet.

cxxiiij. pō.

NICOLAVS III.

NIcolaus tertius, patria Romanus, ex familia Vrsina, Iohānes Caietanus antea uocatus, pōtifex tandē creatur, protracta in sex mēses electione, non sine magna cardinalium contentione: quorum conclaui senator Siciliæ rex præfuit, q admodum instabat, ut unus aliqs ex natione Gallica eligeretur. Nicolaus aūt ini to pōtificatu, anno dn̄i millesimo ducentesimo septuagesimo octauo, Caroli potentiam comminuturus, Hetruriæ uicariatum ei abstulit, quod diceret Rodulphū id ægreferentem, nō aliter expeditionem pro terra sancta promissam acturum, cum Hetruria imperatoriæ iurisdictionis haberetur. Hoc consecutus pontifex, nihilominus Flaminiam ipsamq; Bononiam cum hexarchatu Rauēnatum, quæ iā imperatori suberant, in potestatem suam redegit: eoq; misit Bertholdum nepotē, Ramandiolæ comitem declaratum. Misit & alterum nepotem Latinum cardinalē legatum in Hetruriam, qui restitutis ubiq; Gibellinis, Florētiæ ac in cæteris Hetruriæ urbibus pro arbitrio animi magistratus imposuit. Munus uero senatoriū, quod principibus & regibus demandari consueuerat, ipse solus obiuit. Legatos Venetorum (qui tum Anconitanos bello uexabant) a conspectu suo reiecit. Abeuntes p̄terea ex itinere reuocatos, grauissimis uerbis increpauit: & perniciem eorum ciuitati comminatus est, ni ab Ancona oppugnanda desisterent. Tandem uero multis ultro citroq; illatis incommodis, æquis conditionibus pax inter utranque ciui/

ciuitatem componitur. Huic aût pôtifici in animo fuerat duos reges creare, utrûq; Vrsinum: quorû alterum Herruriæ, alterû Lombardiæ præficeret: qui inde Theutonicos partem Alpium incolentes, hinc Gallos Siciliam & regnum Neapolitanum tenentes, armis in officio continerent. Vt uero id ei facere liceret, Petro Aragonum regi persuaserat, ut iure hæreditario Côstantiæ uxoris suæ, regnû Siciliæ repetere anniteretur. Senatoriam autem dignitatem ipse a Carolo ad se trâstulit: ueruitque perpetuo edicto, ne quis rex aut princeps magistratum ipsum petere aut obire auderet. Fuit autem Nicolaus pontifex (ut autores scribunt) uir magni animi atq; côsilij, adeoq; moribus & uita integer, ut uernacula lingua compositus uulgo diceretur. Amator & cultor doctorum uirorum, & eorum maxime, qui doctrinam cum prudentia & religione coniunctâ haberent. In partiendis autem dignitatibus & honoribus cômunis omnibus est habitus. Nam semel habita potestate sacrorum initiâdorum, Albanum episcopum ex ordine Minorum, Hostiêsem & Portuensem ex ordine Prædicatorum delegit. Prænestinus & Tusculanus episcopi seculares fuere. Creauit & duos presbyteros, uidelicet Gerardum tituli duodecim apostolorum, & Hieronymum ordinis Minorum, tituli sanctæ Pudenrianæ. His addidit duos diaconos, uidelicet Iordanem fratrem suum tituli sancti Eustachij, uirum multæ doctrinæ & innocentiæ: & Iacobum Columnam tituli sanctæ Mariæ in uia lata, uirum exactæ religionis & grauitatis. Aedificijs præterea ædes pontificias exornauit. Aedes enim apud sanctum Petrum percommode extruxit, quarum partem aliquâ adhuc cernimus. Has postea Nicolaus quintus magna impensa restituit. Cinxit etiam mœnibus in urbis modum pomerum sancti Petri, quod uiridarium nunc uocât. Ecclesiam quoq; sancti Petri ferre uetustate collabêtem restituit, ac picturâ summorum pontificum exornauit. Idem etiam fecit in basilica Pauli. Auxit prætterea mirum in modum diuinum cultum, aucto canonicorum numero, & seruientium ecclesijs prouentu. Diuisit etiam ordines ecclesiasticos inter se, & quid cuiq; conueniret ostendit. Habitationes quoq; unicuique assignauit: ut & aduenæ scire possent, quo in loco quisq; magistratus, curialis præsertim inueniri posset. Perfecit etiam Lateranenses ædes ab Hadriano quinto antea inchoatas. Condidit prætterea a fundamêtis Sancta sanctorum, primo sacello iam uetustate collapso: templumq; ipsum opere uermiculato (ut adhuc cernitur) & crusta marmorea exornauit: eoq; traustulit apostolorum capita, donec templum Constantinianum sua impensa restitueretur. Quo facto, statim in capsulis argenteis suo iussu extructis, comitante populo in templum restituit: conduntur q; in sacello ad eam rem percommode fabricato. Eodem quoq; die basilicam ipsam consecrauit, pridie nonas Iulij is dies est habitus. Scribunr historici quidam, neminem ante ipsum sacrificare religiosius uisum, cum semper dum solennia ageret, lachrymas funderet. Erat enim religionis obseruantissimus, & adeo ordinis Minorum, ob contemptum rerum humanarum, amator, ut ipse etiam decretali epistola quædam ipsius ordinis ambigua declarauerit. Vacanribus ecclesijs nullus pontifex celerius ac maturius consuluit, cum eas statim optimo cuique & idoneo committerit. Prius enim mores hominum & doctrinam inspiciebat, deinde uacantes sedes his statim committebat: quod diceret in mora periculum esse, cum non deessent qui diuina etiam cupidissime diriperent & occuparent. Notarios & tabelliones, utpote sanguine pauperum & litigantium uiuentes, a se ut pestiferos reiecit, Gregorium decimum & Iohannem uigesimumprimum hac in re imitatus. Verum quoniam ubique terrarum magna in magistratibus corruptela erat, constituit ne magistratus ipsi ullo in loco magis quàm annui crearenrur: eos si quispiam retinere ulterius ausus fuisset, anathematis pœna notabatur, a qua nisi a pontifice absolui nô posset. Multa pterea côstituit, ad utilitatê cleri populiq;

Christiani pertinentia, ut in titulis suis apparet. Non caruit tamen in tantis laudibus reprehensione. Suos enim ita amasse dicit, ut aliunde raperet quod eis condonaret. Nam quibusdam nobilibus Romanis castella ui abstulit, ac suis dono dedit, maxime uero Surianum. Vbi idem pontifex cibi ac potus cōtinentissimus, subita tamen morte correptus, tertio sui pontificatus anno, mense octauo, die quintodecimo moritur. Quam mortem prædixisse quendam ferunt, notato per excrescentiam Tiberis uaticinio. Adeo enī in immēsum excreuerat, ut altare sanctæ Mariæ rotundæ quatuor pedibus & eo amplius excederet. Eius autem corpus Romā delatum, in sacello tituli beati Nicolai a se condito in basilica sancti Petri sepelit, tumulo marmoreo & uermiculato opere exornato, quem adhuc cernimus, anno dñi mcclxxx. assumptionis octaua die. Quo quidē anno Carolus rex beatæ Magdalenæ corpus iam antea a beato Maximino in uilla sui nominis conditum, ornatiore sepulchro & maiore sacello exornauit: caputq; eius seorsum in theca argentea condidit. In morte autem Nicolai uacasse pontificatum quinq; mensibus ferunt. Nā dum Viterbij a cardinalibus noui pontificis electio fieret, præessetq; conclaui Richardus ex Hannibalū familia Romana, ac sine cōtentione primaria, q paulo ante Vrsum mortui Nicolai nepotem, prætura Viterbiensi deiecerat: erat enim huius familiæ hostis acerrimus: duo cardinales ex familia Vrsina impediebāt, quo minus electio fieret, nisi Vrsus in præturam restitueretur. Hanc ob rem Viterbiēses Richardum secuti, cōclaue ingressi, cardinales capiunt, & in uincula coniiciunt. Quod ubi Romæ scitum est, eadem Hannibalum factio familiam Vrsinam ab urbe pellit. quæ statim populariter cum sua factiōe abiens, Præneste secessit. Postquam itaq; mensem Gallici cardinales absentibus Vrsinis, suffragijs Italos superantes, Gallicum pontificem creant.

Tiberis inūdatio.

MARTINVS IIII.

cxcvi. pō.

MArtinus quartus, Simon antea uocatus, tituli sanctæ Cæciliæ presbyter cardinalis, natione Gallicus, patria Turonensis, pontifex electus, Viterbij coronari noluit, quod ei ciuitati ob imperium in cardinales factum, interdictum sacris putabat. Vrbem itaq; ueterem petens, quod Oruietum uocant, ibi coronationis solennia peregit decimo calendas Aprilis. Resurrectionis autem die sex cardinales creauit: quorum de numero fuit & comes Mediolanensis tituli sanctorum Marcellini & Petri, & Benedictus Caietanus sancti Nicolai in carcere Tulliano diaconus. Regem uero Carolum ad se uenientem, non modo perbenigne suscepit, uerum & eidem senatoriam dignitatem, qua a Nicolao priuatus fuerat, restituit. quod non ita ab omnibus probatum est, cum ea res excitatura uideretur magnas in urbe seditiones, reuersis iam Vrsinis & pulsis Hānibalibus. Vrsinis enim obodium in Nicolaum conceptum, Carolus mirifice aduersabatur. Iohannes itaq; Latini frattis ulturus iniurias, tutaturusq; dignitatem sibi a populo Romano traditam, comparato satis iusto exercitu, in Viterbienses mouens, eorum agros longe ac late populatus est. At Martinus qui tū in Monteflascone erat, Viterbiensium calamitate permotus, Matthæum ex gente Vrsina cardinalem, Romā propere misit ad res componendas: qui ex itinere Iohannem populi Romani capitaneum (ita enim populi ducem appellant) secum duxit. Venerant & eo omnium factionum capita mandato legati: maxime uero Richardus Hānibal, ut ab interdicto q̃d Viterbij cōtraxerat, dum conclaue uiolenter irrupit, & cardinales Vrsinos in carcerem coniecit, absolueret legati autoritate. Is itaque ad cardinalis pedes prouolutus, laqueū collo gerens, quod est maximum pœnitentiæ signum, ac ueniam petens absoluitur. Cōposita autem hoc modo inter utranq; factionem pace, reuocatoq; exercitu Romano ab iniuria Viterbiensium, pontifex Romanis statim cōcessit, ut ex ciuibus duos senatores sibi deligerent, qui urbem gubernarent. Delecti itaq; duo, Hannibal

Petri Hannibalis filius, & Pandulphus Sabellus, q ciuitatem toto suo magistra tu optime gubernarūt: eo potissimum tēpore, quo Martinus pontifex Palæologū unionis pacta nō seruantem, instante Carolo Siciliæ rege, excōmunicauit. Tū uero Palæologus Caroli potētiam ueritus, clā fœdera cum Petro Aragoniæ rege iniit, qui regnum Siciliæ ob Cōstantiam uxorem Manfredi filiam, & Corradini neptem, suo iure repetebat. Cōmuni itaq; impensa magna classis ab utroq; para batur. Quare pontifex legatum ad Petrum mittit sciscitatū, quid sibi uellent tā ti apparatus. Cui ille ita respondit, interiorem se tunicā laceraturum, si illam ar/ bitraretur suarum cogitationū cōsciam fieri posse. Abijt itaq; re infecta legatus. Petrus uero comparata iam classe in Aphricā contendens, Hipponensium litto ra uehementer populatus, in Sardiniā redijt, expectās ut a Iohanne Piochita res nouæ in Sicilia orirentur, quemadmodum inter eos cōuenerat. Oborti sunt inte rim & noui motus in Cisalpina Gallia. Nam uicecomites familia nobilissima, du ce Luchino Turrianos admodū potentes, Mediolano pellunt. Inde uero Luchi nus in Hetruriam uicarius ab imperatore missus, apud Miniate oppidū se conti nens, Florentinos & Lucenses grauissimis incursionibus uexabat, spretis pontifi/ cis interdictis, quibus hominē a ceruicibus sociorum remouere conabatur. Peru sini quoq; sumptis armis, ita Fulginiates tū inuadūt, ut eorū urbem ui ceperint, & mœnia aliqua ex parte demoliti sint. Quā ob rem a pōtifice sacris interdicti, ueniam deinceps metuere, persoluta tamē prius magna pecunia pœnæ nomine. Interim uero Siculi, quorū motus rex Petrus in Sardinia expectabat, superbiam ac libidinem Gallorum amplius ferre nequeuntes, suadēte Iohanne Piochita, in Carolum coniurationem ineunt, data die ad rem conficiendam, ut cū primū ue speri cāpana audita fuerit, ubiq; Galli nullo sexus discrimine habito cæderent. Qua in re adeo certe sæuitum est, ut etiam mulieres Gallico compressu prægnan tes cæsæ dicantur. Hinc tritus ille sermo est, cum quis multorum interitum exo ptat, ut uesperas Siculas cōmemoret. Malū quoq; fatum expertus est eod m tem pore Guido Appius cum octingentis equitibus Gallici nominis, ad recuperādā Romandiolam missus pontificis nomine. Nam dū Forumliuij obsidet, essentq; erumpēdi cupidi ciues, Guido Bonatus astrologiæ peritissimus, cōciues suos ad hortatus est, expectata astrorum benignitate, ut tū demum erumperent, quādo eis signum daret. Fecere illi mandata, & in tempore erumpentes Guidonem cū omnibus fere Gallis interfecere. Atq; ita urbs tāta obsidiōe liberata est. Carolus autem audita Siculorum defectione & sæuitia, cum magnis copijs in Siciliam tra ijciens, primo Messanam urbem obsidet, quā certe per deditionē tandem cepis/ set, nisi Galli ultionis cupidi, deleturos se urbem minati fuissent. Tū uero Petrus Arago tālos motus (ut diximus) expectans, ea de re certior factus, e Sardinia pro pere in Siciliam traijcēs, Panhormum cōtendit, a ciuibus & Siculis perbenigne susceptus: a quibus etiam regium nomen cōsecutus est, cōfluente undiq; ad eum omni multitudine. Hāc ob rē Carolus perterritus, Messana relicta, in Calabriam se statim recepit, expectaturus filium Salerni principem, quem paulo post e Nar bonensi prouincia cum aliquot cohortibus uenturum sciebat. Reprehēsus a Ca rolo Petrus Arago, q affinis cōsanguineusq; regnū inuadere ausus esset, respon dit se misericordia motum, calamitoso populo & indigna ferenti petitam opem negare non potuisse: quanq id quoq; regnum iure hæreditario ei deberetur, pro/ pter uxorem Constantiam Manfredi filiam, & Corradini neptem. Concrescēti bus aūt ultro citroq; iurgijs, res tandē ad singulare certamen deducta est: hac cō ditione tū, ut uterq; rex centum sibi ad tantū certamen commilitones cooptaret, loco certādi apud Burdegalam delecto. Vtriq; ēm rex Angliæ affinitate cōiun ctus erat, qui tm certamen, adiuuante Martino pōtifice, tandem diremit. Verū

cũ ubi dominus Petrus Carolum bello premeret, Martinus Gerardum parmē sem cardinalem legatum Neapolim misit, qui & populos in fide Caroli contine/ret, & Carolum ipsum adolescentē cõsilio & autoritate iuuaret. At uero cum Petrus Rogerim Loriam classis suæ præfectum Neapolim misisset, Carolus aliter sentiente legato & reclamante, nequaq̃ tãtum regnum fortunæ committendum esse, in hostem mouens, non longe à Neapoli, ingẽti suorum clade superatur: & captus in Siciliã primo, deinde in Aragoniã pducitur. Hoc certe ei non accidisset, si bene monenti legato (ut par erat) obtemperasset. Nã paulo post pater Carolus cum ingenti classe superuenit, qua etiam cum hoste nõdum uictore decertare potuisset. Martinus autẽ calamitate Caroli permotus, Petrum Aragonẽsem anathemate notat, eiusq; regnũ in prædam id occupare uolenti exponit, subiectos a Petri iuramento absoluit, cruce signatos in hominem cõcitat, bonorũ ecclesiasticorum usurpatorem, ut ipse dicebat. Milites q̃q; ecclesiasticos Carolo auxilio misisset, ni ei bellum in Flaminia gerere necesse fuisset cõtra Foroliuianos, qui adiuuante Guidone Montis feltri comite, deficere a ecclesia sunt ausi, & quædã etiã castella haud lõge posita oppugnare. Verum cũ Guido ipse pœnitẽtia ductus, pacem cum pontifice iniisset, & mœnia Foroliuianorũ demolitus esset in ultionem Guidonis Appii, & magnam partem Flaminiæ breui recepit. Vrbinũ quoq; q̃ tũ oppugnabat cepisset, ni Rubeus Anguillarius Hetruriæ comes, in oppugnatiõe ipsa mortuus fuisset. Duo tum castris præerãt duces, quorum alter in Hetruriam missus est, ad eam totam tuendã, quæ ad Soanam uergit: alter uero (quẽ iuuenatii comitem uocabant) obsidionem iussu põtificis cõtinuabat, submministrãte clãculum auxilio & commeatu oppidanis ipsis, Guidone Montefeltrano. Interim uero cum Martinus curis agitatus addubitaret a q̃ duorum populorũ, Pisanorum scilicet & Genuensium, contra Petrum Aragonẽsem auxilium peteret, tanta repente inter hos de possessione Corsicæ contẽtio exorta est, ut ipsi aliunde auxilium peterẽt. Legatum tñ apostolicum põtifex adhortatus est, ut tã diu populos in fide contineret, quod Carolus cum supplemento copiarum superuenis/set. Ingressus deinde Neapolim Carolus cõfirmatisq; ciuiũ animis, in Aphricam proficiscẽs febri correptus moritur: quare ad legatum ipsum totum gubernãdæ prouinciæ pondus recidit. Erat tum rumor ac prope constans fama, Philippũ regis Franciæ filium, comitem Atrebatẽsem, eius regni causa aduentare: q tñ deterrere Petrum non potuit, q̃ minus regnũ uexaret, cum iam cõstaret eum cum paruis copiis aduentare. Nã pater Philippus in Aragoniam cum magno exercitu profecturus erat, ad occupandum Petri regnũ a Martino pontifice grauibus censuris prius inter positis, in prædam occupanti datũ. Pontifex autem tot curis circunuentus, Vrbeuetanis etiam tumultuãtibus (nã Gibellini Guelphos expulerant) Perusiũ proficiscitur. Vbi nõ multo post lenta febri diu uexatus, tandem moritur, pontificatus sui anno quarto, mẽse uno, sepeliturq; in cathedrali basilica. Ad cui⁹ sepulchrũ multi ualetudinariĩ delati, multi cæci pducti, muti & claudi, pristinam ualetudinẽ sanctissimis pontificis meritis a deo recepere.

HONORIVS IIII.

põtifex. cxcvii.

HOnorius q̃rtus, patria Romanus, e gente sabella, familia nobilissima, Iacobus antea uocatus, diaconus cardinalis, Perusii pontifex creatus, Romã uenit anno dñi millesimo ducẽtesimo octogesimo quinto, fratre eius Pãdulpho senatoriam dignitatẽ tum gerẽte. Tantæ em̃ seueritatis & iustitiæ Pãdulphus est habitus, ut quoties Romani ciues purgare urbem latronibus, sicariis, furibus, parricidis uellẽt (quorum tum in solo Romano magna copia ob seditiones ciuiũ erat) non alium senatorem, q̃ Pandulphum exposcerẽt. Is etsi podagra & chiragra uexabatur, nõ tamen animi magnitudine & cõstantia a bene ualentibus superaba

tur. Eodē quoq; morbo ita etiam interdum Honorius laborabat, ut ei instrumētis quibusdam ad id apte fabrefactis, sacrificare necesse esset. Cōsilio tamen & prudentia tantum ualuit, ut non multum corporis uires in eo desiderarentur: quippe cum solus plura prope uideret, q̄ omnes simul qui rū in urbe aderant. Habitauit hic in Auentino apud sanctam Sabinam, egregiasq; ædes (quarū uestigia adhuc cernuntur) in monte ipso ædificans eo ad incolendū multos q̄q; Romanos excitauit, unde breui mons ipse frequentibus ædificijs incoli cœptus est. Cum aūt neminem lædere in pontificatu suo constituisset, omnibus prodesse quoad fieri poterat; prouocatus Petri Aragonum regis iniuria, qui regnum Siciliæ occupare conabatur, Martini interdicta cōtra Petrū confirmauit. Rodulphus aūt imperator comparandæ pecuniæ studiosus, cācellarium suum e gente Flisca in Herruriam misit: qui populos omnes liberos faceret, & eos potissimum qui se pecunia redimerent. Persoluere aūt ob eam rem Lucenses duodecim millia nummum auri: Florentini uero sex millia, qui statim liberi omino facti, magistratum (quem priores artium uocant) addito uexillifero iustitiæ creauere. Non displicuit hæc uēditio Honorio, licet indigna tanto principe uideretur, q̄ ea ratione ecclesiastica ditio futura securior uidebatur, cum nō amplius imperatori liceret liberas ciuitates uexare. Dum uero rex Franciæ urbem Gerūdensem obsideret, curaretq; Petrus Arago, quo minus in castra hostium commeatus à Narbona ferrentur, acri prælio commisso graue uulnus accipiēs, paulo post male curatus moritur, atq; ita Gerunda dedētibus ex pacto ciuibus, in potestatem regis Franciæ redacta est, qui non diu superuixit. Ex febre enim moritur cōtracta in castris, dum Perpinianum obsidet. Cuius etiam classis non multo post in portu Narbonensi à Rogerio Loria capta & incensa est. Duos habuit filios Petrus Arago, Ferdinandum & Iacobum. Ferdināḋum aūt natu maiorem Aragoniæ, Iacobum uero Siciliæ regem ex testamēto reliquit. Hac autem ratione mortuis primis regibus, bella ad secundos trāslata sunt: q hinc Pisanos, hinc Genuenses maritimis prælijs insignes, trahere in partes suas conabantur. Verum hi odio & armis inter se certantes, tāta rabie apud Lamellū insulam Pisano portui uicinam cōcurrunt, ut ex Pisanis qui triremes quadraginta nouem amisere, duodecim millia hoīm desiderata sint: partim cæsa, partim capta: quam quidem calamitatem Honorius ita ægre tulit, ut paulum abfuerit quin Genuēses obstinate nimium Pisanos insequentes, interdicto ecclesiastico notaret. Ea calamitas adeo certe Pisanos attriuit, ut nunq̄ postea uires recuperauerint. Edoardus uero Angliæ rex in Vasconiam cum se contulit, pacem compositurus inter Carolum adolescentem regis Franciæ filium, quem diximus bello captum, & Ferdināḋum Aragoniæ regem. Confecta iam ex sententia res erat, & de libertate Caroli agebatur, cum interim legatus apostolicus & comes Atrebatensis, Auelini comite adiuuante, Cathinam urbem occupār, eoq; ex Herruria collectas copias transmittūt. Hanc ob rem Edoardus re infecta in patriam redijt. Rogerios autem Loria gallicam classem ex Sicilia redeuntem occupans, Ferdināḋi regis fortunam meliorem reddidit. Adijcere certe animum huic bello Honorius non potuit, q̄ armis a Guidone Feltrano in Flaminia uexaretur. Verum tandē superato Guidone, totā Flaminiam breui recipit. Non diu tñ post moritur pontificatus sui anno secundo, die uno, corpusq; eius à sancta Sabina ad basilicam Petri magna funeris pompa trāsfertur: sepeliturq; sepulchro marmoreo, quod adhuc extat in numerum à Pio pontifice translatum, ut insignia familiæ indicāt, eiusq; epigrāma: & merito quidem, cum uir fuerit omni uita probatissimus, & Christianæ religionis amantissimus. Nam & ordinem carmelitarum non satis in concilijs probatum, mutatis chlamydibus nigris in albas: & ordinem eremitarum apud Parisios improbatum, confirmauit. Solum autem cardinalem Iohānem Boccamatium episcopū Tusculanū,

suo pontificatu creauit, uiros dicens & eosdem bonos ac doctos, non etiam rudes & rerum humanarum ignaros, in rarum collegium cooptandos esse. Adeo uero aulicos amauit, ut quotannis, æstate presertim, Tibur proficisceretur uitãdi æstus urbani causa, unde multæ ægritudines oriuntur. Mortuo autem Honorio, decem mensibus sedes tum uacat. Nam cum apud sanctam Sabinam cõclaue haberetur, multi cardinales repentina ægritudine sunt correpti: quorum de numero morit Iordanus Vrsinus comes mediolanensis, Hugo Anglicus, Geruasius Andeanẽsis decanus Parisiensis, & Antherius uir insignis. Hanc ob rem soluto conclaui, in ali ud tẽpus magis salubre rẽ ipsam reijciũt, maxime uero cũ terræmotus ipsi q tum permagni fuere, religionem quandam iniecerint, quo minus tum quidẽ id fieret.

NICOLAVS .IIII.

ducentesimus ... pontifex.

NIcolaus q̃rtus, natiõe Picentinus, patria Asculanus, Hieronymus antea uocatus, ordinis Minorũ frater & generalis, deinde presbyter cardinalis apud sanctam Sabinam, decimo mense post mortem Honorij pontifex creatur, collocaturq; in sede Petri, ipsius sancti cathedra. Reate deinde pfectus ob seditiones quæ tum Romæ subortæ erant, quosdam cardinales creat eo omni fere religione. Oẽs enim pariter amabat: nec plus se debere affinibus & cognatis, q̃ cuiuis bono arbitrabatur. Virtutes & uitia faciebant, ut in hunc magis q̃ in illũ inclinaret. Horũ de numero quos cardinales creat, fuere Neapolio, Petrus Columna, Hugo Colionius ordinis Prædicatorũ doctor insignis, Matthæus Aquasparta, fratrum Minorum generalis, episcopus Portuensis. Romam deinde post annum rediens, sedatis aliquantulum perturbationibus ciuium, apud sanctam Mariam maiorẽ habitauit, quam basilicam ipse una cum Iacobo Columna restituit, ut in fornice maiori apparet: unde saluatoris ipsiusq; põtificis, ac Iacobi cardinalis imago ex opere musiuo adhuc cernitur. Idem quoq; pontifex anteriorem posterioremq; partem basilicæ Lateranẽsis restituit, ornauitq; opere uermiculato, quemadmodũ literæ ipsæ indicant. Interim uero reges Aragoniæ & Siciliæ his fœderibus, adhortante Nicolao pacem ineunt, ut rex Carolus e uinculis missus, sua inpensa Iacobum Aragonem Siciliæ regem constitueret: q nisi trriennio id effecisset, in carcerem se rediturum pollicebatur, datis ob eam rem obsidibus duobus filijs: Carolo cui postea regi Vngariæ creato, Marcello cognomentum fuit, & Loysio qui post bene actã in ordine beati Francisci uitam, in sanctos relatus est. Dum hæc autem in Europa gererentur, Soldanus discordijs Christianorum fretus, Tripolim Asiæ ciuitatem insignem quidem, interfecto Christianorũ præsidio, igni ferroq; euertit. Parem quoq; calamitatem Sidon & Barurum pertulere, nemine adiuuãte. Restabat Ptolemaida in annos duos inducias a Soldano consecuta: hanc ut tueretur Nicolaus põtifex annixus, milites ad uexillum Christi uocat, ære suo conductos. Hi ad mille & quingenti fuere. Hos postea multi nullo dato nomine, nullis signis & auspicijs securi, cum Ptolemaidem peruenissent, nõ minora Christianis q̃ Saracenis damna intulere. Soldanus autẽ cum res suas repetijsset, nec redditæ essent, nostris omnibus exitium comminatus est. Magna inter Christianos de possessiõe Ptolemeidæ concertatio tum orta erat, cum eam patriarha Constantinopolitanus, Templarij Theutonici, rex Cypri, Siciliæ rex Carolus uindicare annirerentur. Erat & Pisanis in animo Ptolomaidã repetere (ut ipsi dicebãt) suo iure, quos profecto bellum in Hetruria ortum, à tanta rei fœditate auertit. Hi enim Vgulino comite cũ duobus filijs, totidemq; neptibus in carcerem cõiectis, inedia interempto, animos Gibellinorum in Guelphos ira cõcitarunt, ut omnibus pariter exitium minarẽtur. In Aretinos primum arma conuersa sunt, petentibus id exulibus Gibellinis. Præerat tñ Aretio Guilielmus Petramala eiusdem ciuitatis episcopus, cui Feltranus comes & Florentini auxilio uenerant. Verum cum Florentini non satis suis copijs

siderent, etiam eo misere Carolum secundum cum aliquot cohortibus, qui ad pontificem iturus, forte ea tum iter faciebat. In agro Tiphernate collata sunt castra castris: Tiphernum, ciuitatem castelli mutato nomine nunc uocant. Cōmisso itaq; prælio, magna statim de Florentinis cædes fieri cœpta est. Verum non ita multo post mutata fortuna, cadentibus tamen in prælio Guilielmo episcopo, & Feltrano comite, ex Gibellinis ad tria millia interfecta, & duo millia capta dicuntur. Campaldinū locum ubi pugnatum est, accolæ dixere. Carolus autem tāta uictoria potitus, recta ad Nicolaum proficiscitur, ac utriusq; Siciliæ regnum feudatario iure obtinet. Hoc ubi Iacobus Arago intellexit, oppugnare Caietam statim aggreditur. Ne quid autem deesset ad perturbandam Christianorum quietem, inter Philippum Franciæ & Eduardum Angliæ reges, grauissimum bellum exortum est: quæ res & Christianos in Asia mirifice perturbauit, & hostibus nostris delendi in Asia Christianum nomen audaciam & spem dedit. Saldanus enim qui tum ægrotabat, ad centum & quinquaginta millia hominum, filio duce Ptolemaidam miserat. Interim uero duorum mēsium obsidione protracta, patre mortuo, filius statim sufficitur: qui certe acrioribus animis urbem oppugnās, completis fossis, prædaq; militibus promissa, ad mœnia usq; iam pugnando peruenerat, cum a Christianis erumpētibus magno suorum incommodo in castra retruditur. Dum hæc in Asia gererentur, Nicolaus pontifex duos e latere legatos, Benedictum Caietanum, & Gerardum Parmensem in Franciam propere mittit, qui composita inter duos reges pace, eos contra Saracenos Ptolemaidam oppugnantes animarent. Nam & pacem inter Iacobum Aragonensem & Carolum captum his conditionibus (q̄s supra memoraui) iam composuerat, quo omnibus in hostem liberius proficisci liceret: & parare classem cœperat, de pace fere certus. Sed nec reges ipsi pontifici bene monenti obtemperarunt, nec qui in præsidio Ptolemaidæ erant inter se dissidentes (quemadmodum poterant) uim hostiū propulsarunt. Dilabētibus enim quotidie multis, soli tum ad duodecim millia remansere, qui postea cū patriarcha Hierosolymitano per dromonem ad id seruatum, fugientes, primo secunda nauigatione usi, tandem sub ipsam Cyprū naufragio periere. Soldanus autem desertam cultoribus urbem ingressus, eam ferro ac flamma statim euertit, anno centesimo nonagesimo sexto, postea quam à Gothifredo capta fuerat. In tantis autem malis insula Cyprus & Armenia minor, Celicia prius appellata, in fide Christianorum tamen permansere. Instabat tū uel maxime Nicolaus, ueritus ne hostes reliquum Asiæ occuparent, ut imperator Rodolphus eo copias suas mitteret. Quo non ita multo post mortuo, cum Adolphus Hasso electus successor, imperij iura repeteret, ab Alberto Rodolphi filio in agro Spirensi prælio interficitur. Vir quidem insignis, sed parum milite ac pecunijs potens: oppressus enim multitudine hostium potiusquam superatus dicitur. Nicolaus autem pontifex tædio animi (ut quidam putant) q̄ male sibi cedere omnia uideret, quodq; etiam plusquam pontificem decebat, in partes declinauerat, Romæ apud sanctam Mariam maiorē, pontificatus sui anno quarto, mense uno die octauo moritur, eoq; loci sepelitur, ad caput basilicæ apud Petri Columnæ cardinalis sepulchrum, ut in pauimēto cernitur, emblemate & porphyreticis lapidibus notato. Post eius uero mortem cardinales Perusium profecti, quo eis liberius eligere pontificem liceret, rem ipsam discordijs intestinis biēnio mense q; tertio in longum deduxere. Interim autem Michael Palæologus imperator Constantinopolitanus moritur. Quo minus autem eius corpus in loco sepeliret sacro, uetuere sacerdotes & monachi, q̄ occidentali ecclesiæ in Lugdunensi concilio acquieuisset. Andronicus autem Michaelis filius, libenter tum quidem cum latinis sensisset, si quid auxilij a nostris habuisset. Verum cum sedes uacaret, destitutus auxilio Andronicus, a fide catholica tādem defecit. Hæc autem

incómoda Carolus secundus rex Neapolitanus prospiciens, e Narbonensi pro/uincia Perusium ueniens, cardinales ipsos sæpius ad concordiam & electionē pontificis adhortatus est. Nec id quidem facere destitisset uir insignis, nisi acriter reprehēsus à Benedicto Caietano patria Anagnino, q instando acerbe nimiū, ipsis cardinalibus uim afferre uideretur, quorum suffragia libera esse deberent.

CAELESTINVS V.

cxcix. pōtifex.

CAelestinus quintus, Petrus Moroneus antea uocatus, professione anachorita, patria Eserniensis, secundo a Sulmone miliario cœnobium incolens, instan/te Carolo rege & Latino cardinali, pontifex creatur: adeo maiore omnium admiratione, quo ob sanctitatem uitæ à tanto fastigio rerum sponte remotior esse uidebatur. Aquilam itaq; post creationem suam profectus, eo statim cardinales omnes Perusio ad se uocat. Instabant tamen illi & literis & nuncijs, ut Perusium proficisceretur ciuitatem pōtificali dignitati magis conuenientem. Vicit demum Cælestini sententia, q ita uelle Carolum regem intelligebat. Omnes igitur eo profecti, Cælestinum ipsum ut uerum pontificem adorant. Eius autem coronationi interfuisse ducenta millia hominum Ptolemæus scribit: & se etiam affuisse fatetur. homines credo motos nouitate rei & sanctitate uiri, q homo eremita ad tantum dignitatis gradum nō nisi diuinitus prouectus esse uideretur post tam longam eligentium contentionem. Inito itaq; pōtificatu, duodecim cardinales statim creat. uiros integerrimos, quorū de numero duo eremitæ sunt habiti. Verum cum Cælestinus à priore uita ob pontificatum nequaquam declinaret, adeo benignus & facilis omnibus petentibus erat, ut eadem diuersis concederet: unde & contemptus dignitatis, & imminutio pontificatus oriebatur. Erat siquidem ob priuatam uitam, quam antea in eremo duxerat, rebus agendis parū idoneus. Hanc ob rem de abrogatiōe eius mētio fieri cœpta est: maxime uero mortuo Latino cardinali uiro optimo, eius autoritate Cælestinus tantum pondus adhuc sustinebat. Verum instantibus acriter cardinalibus quibusdam, maxime uero Benedicto Caietano, uiro in iure ciuili & canonico peritissimo uafroq;, qui primum locum apud pontificem tenebat, ut se pontificatu abdicaret, ne ecclesia dei ob imperitiam gubernantis periclitaretur, de omittendo pontificatu cogitare cœpit. Hac autem eius leuitate & superstitione motus Carolus, hominem amicissimum Neapolim perducit, eiusq; animum a tanta fœditate rei amouere conatur, clamāte ubiq; locorum populo se nolle alium pontificem q̄ Cælestinum, idq; ab eodem pontifice precibus & obsecrationibus contendente. Cui pontifex respōdit, nil aliud se esse facturum, q̄ quod deus uellet, quodq; ipse e rep. Christiana esse censeret. Tum uero cardinales abdicationem hominis quærentes, uehementer instant, ut id quamprimum agat, proposito reip. Christianæ discrimine, quod sua ignoratione imminere omnium ceruicibus ostendebant, affirmātes omnia mala tum accidētia, die iudicij sibi imputatum iri. Motus his uerbis uir sanctus & simplex, futurum se in eorum potestate dixit: modo id iure fieri posset. Quare constitutio omnium consensu facta est, licere pontifici abdicare se magistratu. Quam quidem constitutionem Bonifacius octauus eius successor postea confirmauit, quemadmodum libro sexto decretalium apparet. Tum uero Cælestinus ad priuatum uitam se redigens, alterius subrogandi pontificis cardinalibus ex instituto potestatem dat, pontificatus sui mense sexto. Atque ita Benedictus Caietanus plurimorum consensu pontifex creatus, Cælestinum ad eremum abeuntem, ex itinere ad se retrahit, eundemque præfecto arcis Fumonis, quæ in Hernicis est, custodiendum tradit. Hac ratione motus, ut ipse dicebat, ne autores seditionum aliquam calamitatem hoc duce ecclesiæ dei aliquando inferrent, licet reuera hominis sanctitatem admirarentur. Vtcunque est, constat hominē ipsum magnæ ingratitudinis & calliditatis fuisse: quippe qui iam

Aquila

bitionis causa & uirum sanctum deceperit, dum eum magistratu se abdicare compulit, & captum uitam eremiticam appetentem, in arce Fumonis dolore animi ante tempus mori coegerit, anno uno, mense quinto post initum pontificatum. Sunt autem qui scribant Cælestinum post mortem adeo miraculis claruisse, ut plerunque in concilijs de eo in sanctos referendo habita mentio sit: fuisseq; plerosque qui eum pro sancto colerent, & in catalogo confessorum recenserent. Eius autem celebritas quarto decimo calendas Iulij, qua die moritur, quotannis obseruatur ex institutione Clementis quinti Auenioni facta.

BONIFACIVS VIII.

cc. pont.

BOnifacius octauus, natiõe Hernicus, patria Anagninus, Benedictus Caietanus ante uocatus, Neapoli põtifex creat in uigilia natalis domini m.cc.xciiij. uir quidem doctrina & experientia rerum insignis. Diu enim in curia uersatus fuerat, & per omnes dignitatis gradus ad pontificatum, nõ sine tamen ambitionis crimine peruenerat. Nã dũ esset sancti Martini in mõtibus presbyter cardinalis, adeo dignitatem pontificatus exoptauit, ut nil ambitione & fraude prætermiserit, quod ad eam rem consequendã pertinere arbitraretur. Tantæ præterea arrogantiæ fuit, ut & omnes fere contemneret, & gratias a Nicolao quarto & Cælestino quinto factas reuocauerit. Gibellinos quoque mirifice persecutus est. Hinc oritur illa inter pontificem & Columnenses Gibellinos contentio, qui etiam Anagniæ cõtra pontificem factiõis suæ partes fouebant. Hos itaque, maxime uero cardinales duos, Petrum & Iacobum eiusdem familiæ uiros insignes, calumniari cœpit, quod thesauros ecclesiæ in morte pontificum diripuissent, quodq; libellos famosos contra se sparsissent. Scripserũt siquidem post illatam sibi iniuriam ad reges, ad principes, ad nationes de arrogantia Bonifacij, de ambitione, quod contra ius fasq; pontificatus sedem occupasset, reiecto fraudibus Cælestino, eodemq; in carcerem coniecto. Sunt enim qui scribant Bonifacium immisisse subornatores clanculum quosdam, q noctu dimissa quasi cælitus uoce in cubiculũ Cælestini hominis simplicis, ei persuaderẽt ut pontificatum dimitteret, si saluus fieri uellet. Citati autem cardinales cũ nusquam apparuissent, Bonifacij pertinatiam ueriti, Nepesum eñ secesserant una cum tota Columnensium familia, publico decreto scismatici habent, beneficijs, dignitatibus, fundis paternis, castellis, oppidis priuantur: quam priuationem Bonifacius postea in decreti formam retulit, ut libro apparet quem Sextum appellant. Sumptis deinde armis Bonifacius, cõcitatisq; multis crucesignatis, eos opprimere conatus, Præneste quo se cum Sarra uiro insigni eorum patruo receperãt, obsidione cingit. Dilapsos inde, capto ac direpto Præneste, Zagalorum & Columnam confugientes persequitur: unde nõ ita multo post abire ob multitudiẽ hostium necesse fuit, à quibus hæc item castella diripiuntur, maxime uero Columnæ paternũ solum. Cardinales autem inde quoq; dilapsi, Reate petiuere. Sarra uero apud Antium multum diuq; in nemoribus uixit, sæuitiam Bonifacij ueritus: sed in piratarũ manus incidens, remigio admotus, multas calamitates perpessus est. quanq̃ sic quidem æquiore animo exilium pati mallet, quam sæuitiã Bonifacij experiri, q Gibellinos oẽs uno odio psequebat. Notũ est illud certe quod Prochetto dixerit Genuensi archiepiscopo, ad pedes eius die cinerũ prodeunti. Nam cũ dici a sacerdote tũ soleat, memẽto homo quia cinis es & in cinerẽ reuerteris, dixit mutatis qbusdã uerbis, memẽto homo quia Gibellinus es & cũ Gibellinis in cinerẽ reuerteris: in eiusq; oculos cinerẽ cõiecit, nõ in caput, ut mos est. Eundẽq; ob nomen factionis archiepiscopatu priuauit, licet postea in integrũ restituerit, cũ intellexisset cardinales Columnenses, quemadmodum ipse suspicabatur, Genuam non petijsse. Pulsis hoc modo Columnensibus, Bonifacius duplicem celebritatem, & apostolis & euangelistis, & quatuor ecclesiæ doctoribus, Gregorio, Augustino, Hiero

nymo, Ambrosio statuit. Idem etiam dum in urbe ueteri esset, beatum Lodouicũ ex regia Francorum stirpe orum, utpote ex Carolo secundo, ordinis sancti Franciscí professum, ut quidam uolunt, in sanctos retulit. Idem quoque ecclesiam cathedralem sanctæ Cæciliæ Albiẽsis ciuitatis canonicis secularibus pulsis inde, regularibus commissis, instante Bernardo Castaneto Albiensi episcopo. Edidit præterea sextum põtificij iuris codicem, suo iussu à tribus doctissimis uiris compilatũ, quibusdam decretis nouis à se additis. Vrbem quoq; Eugubium, quæ Gibellinorum auspicijs ab ecclesia defecerat, breui recuperauit. Alberto duci Austriæ, imperij cõfirmationem bis terq; petenti, negauit. Mortuo autem Iacobo Aragonio, cum Robertus Caroli filius Calabriæ dux in Siciliam traiecisset, Cathinamq; cepisset, rẽ tum repente bellũ exortum est, ut tota fere Italia tumultuaret. Nam & Siculi Aragonensibus fauentes, comparata classe, Philippum Roberti fratrẽ bello superant, & captum in carcerem conijciunt. Quare Robertus relicta Cathina, re infecta, in Italiam reuertitur. Fredericus autem Arago ex Hispania cum exercitu in Siciliã delatus, nõ solum Siciliam totam, uerumetiam Calabriam recuperauit. In Hetruria uero adeo contra Pisanos Genuenses exarserant, ut & Liburnum ceperint, incendioq; euerterint: & naues onerarias in fluminis ostio demerserint, ne Pisanis nauigare liceret. Fiebant hæc in Italia cum magno prouinciæ detrimento, pontifice nullibi ad pacem conficiendam autoritatem suã interponente. Et ne existimares eum deum cum hominibus pacẽ habuisse, tantus repente terræmotus exortus est, quantus nunquam antea: quo quidẽ multis diebus per interualla plurima durante, ædificia passim corruere. Reate pontifex tum erat cum tota curia, qui certe uetitus ne ruina ædificiorum opprimeretur, casulam quandam ex tabulatis fubilibus, in medio claustro fratrũ Prædicatorum, prato admodũ lato, ædificari iussit: eoq; in loco aliquãdiu resedit, licet horrida sæuiret hyems. In celebritate nãq; sancti Andreæ hæc perturbatio exorta est. Apparuit tũ q̃q; cometes, magnæ alicuius futuræ calamitatis indicium. Verum Bonifacius post tantos & tam diuturnos terræmotus, ad se rediens, cardinales aliquot creauit, quorum de numero fuere archiepiscopus Toletanus, Richardus Senensis, Nicolaus Taruisinus ordinis Prædicatorum magister, Iohannes Murro ordinis Minorum generalis, Petrus Hispanus. Iubileum quoque idem retulit anno millesimo trecentesimo, quo plenam delictorum omnium remissionem his præstabat, qui limina apostolorum uisitassent, ad exemplum testamenti ueteris, licet primo quidem apud Iudæos huius longe alia ratio habita sit. Iubileum nanque quinquagesimo quoque anno repetebant, quo debitores à creditoribus laxabantur, ut ait Iosephus, & serui libertatem uendicabant: unde libertatis nomen præ se fert tam animi quam corporis. Nam liberi uere hi dici possunt, quibus peccata remittuntur. Idem etiam centesimo quoque anno obseruari mandauit. Ob hanc rem eo anno tanta undique hominum multitudo Romam uenit, ut uix incedere per urbem, amplam quidem & uastam, liceret. Venerat & Romam Carolus Valesij comes, Philippi Francorum regis frater, qui filiam Balduini ultimi Constantinopolitani imperatoris in uxorem duxerat, à Bonifacioq; impetrauerat, ut socero suo liceret imperium ipsum repetere, à quo depulsus fuerat. Fecerat id quidem libenter Bonifacius, quod ei in animo erat horum principum auxilio exercitum in Asiam transmittere, qui Hierosolymam recuperaret. Interim uero dum res ipsæ componerentur, & Carolum ipsum patrimonio sancti Petri cum omni potestate præfecit, & legatum in Hetruriam misit, qui nouas seditiones compesceret. Nam a Gibellinis & Guelphis, ad Albos & Nigros transierant. Verum cum legatus nil proficeret, propositis etiam interdictis, Carolus Valesius eo pontificis mandato profectus, continere Florentios non potuit, quo minus Albos non sine magna cæde ab urbe sua pel-

Iubilei ratio Antiquitatũ lib. 3. cap. 10.

terent. Albi enim Gibelini tum appellati sunt. Sed pontifex Hierosolymitanam expeditionem iam pridem meditatus, Apameensem episcopum ad Philippum regem Francorum mittit, qui hominem ad eam rem cohortaretur. Is itaque eo profectus, cum nil precibus impetraret, minas quidē addidit. Hanc itaq; ob rem iratus Philippus, hominem subito in carcerem cōijcit. Quod ubi Bonifacius rescivit, eo statim misit Narbonensem archidiaconum, uirum certe insignem, qui pōtificis nomine Philippo mandaret, ut missum faceret episcopum Apameensem. Id si nō impetraret, diceret audientibus omnibus regnum Franciæ ad ecclesiam deuolui ob contumaciam Philippi, & uiolatum ius gentium: adderetq; anathema, & omnes Francos à iuramento regio absolueret. Fecit omnia quam diligentissime archidiaconus, ac regem compulit Episcopum Apameensem dimittere. Rex autem aliqua ex parte iniurias sibi à pontifice illatas ultutus, edictum proposuit, ne quisquam e regno suo Romam proficisceretur, aut eo pecunias mitteret. Secundo uero post iubileum anno, Carolus Valesius ad Carolum secundū cōsobrinum suum se contulit: cuius aduentu motus Fredericus Arago, pacem his cōditionibus petijt & impetrauit, ut redditis quæ in Italia ceperat, ei Siciliam quoad uiueret, retinere liceret. Verum abeunte ex Hetruria Carolo Valesio, Albi florentia pulsi, Forum liuij populariter cōmigrarunt: quorū de numero habitus est Dantes Aldegerius uir doctissimus, & sua uernacula lingua poeta insignis: q postea redire in patriam persæpe conatus est, sed frustra adiuuantibus etiam Bononiensibus, & Canegrādi Veronensium domino, quocum postea familiariter aliquandiu uixit. Sunt q scribant Bonifacium hoc tempore Hermanij cuiusdam corpus apud Ferrariēses iam uiginti annis pro sancto cultum, exhumari mādasse ac comburi, habita de eius hæresi quam diligentissima inquisitione. Hunc ego e fratricellis fuisse crediderim, quorum secta tum maxime inualescebat. Interim uero Philippus rex Franciæ, Bonifacij arrogantiam iniquo animo ferens, habito apud Parisios ecclesiasticorum & nobilium magno conuentu, cōmemoratisq; iniurijs à Bonifacio acceptis, eiusq; ambitione, & malis artibus ad occupandum pontificatum, quem iniuste teneret, ad sedem apostolicam tum, ut ipse dicebat, uacantem, futurumq; concilium appellauit. Quaquidē re percitus Bonifacius, habito generali concilio, Philippum eiusq; regnum Alberto imperatori subijcit, quem in initio pontificatus sui repulerat. Tum uero Philippus superbiam hominis domiturus, Sarram Columnensem in portu Massiliæ cognitum, a piratis redemptum, cum Nogaterio Gallo equite fidissimo Romam mittit, hac ratione (ut ipse palam dicebat) ut appellationē suam publicarent. Verum ei longe alia mens fuit. Nam Sarra seruili habitu Latium ingressus, collectis undiq; amicis, Nogaretium cum ducentis equitibus Gallis mercede conductis, e militia Caroli Valesij Ferentinum præmittit: qui inde ei si opus esset, auxilium ferret. Ipse uero Anagniam clam noctu ingressus, adiuuātibus Gibellinis, quos Bonifacius diu multumq; uexauerat, pontificem nil tale metuētem in domo paterna capit, refractis ualuis, captumq; Romam perducit, ubi quinto & trigesimo die post dolore animi confectus perijt, pontificatus sui anno octauo, mense nono, die decimo septimo, sepeliturq; in basilica Petri, sepulchro a se antea extructo: quod quidem adhuc extat in sacello a se condito opere uermiculato. Idem quoque suggestum condidit cum porticu apud basilicam Lateranensem, in quo execrationes in cœna domini fiunt: quoq; in loco & Philippum regem Franciæ, & Columnēses anathemate notauit. Moritur autem hoc modo Bonifacius ille, qui imperatoribus, regibus, principibus, nationibus, populis, terrorem potius quam religionem inijcere conabatur: quiq; dare regna & auferre, pellere homines ac reducere pro arbitrio animi conabatur, aurum undique conquisitum plus quam dici potest, sitiens. Discant itaq; huius exemplo principes omnes tam religiosi quam

CLEMENS .V.

ccij. põt.

CLemẽs quintus, natione Vasco, Burdegalensis episcopus, Bertrãdus Gotthô antea uocatus, Perusij à collegio cardinalium absẽs, post longam cõtentionem pontifex tandem creatur. Is autẽ electioni consentiens, ex Burdegala Lugdunum profectus, eo cardinales omnes ad se uocat: qui sine mora põtifici obtemperarũt, atque ita curia Romana in Gallias translata est, millesimo trecẽtesimo quinto: ubi etiam ad septuagintaq̃tuor annos remansit cum magno Christianorum incommodo, potissimũ uero urbis Romæ, cuius tẽpla magna ex parte ob solitudinem & situm corruere, absentibus his, ad quos quidem ea restituere ptinebat. Coronationi autem põtificis interfuere, & Philippus rex Franciæ, eiusq; frater Carolus nuper ex Italia reuersus, Iohãnes Britanniæ dux, qui ruina muri oppressus moritur cum plerisque alijs, dum pompa coronationis, ut fit, per urbem ducitur. Philippus quoque rex ea ruina aliq̃ ex parte debilitatus est. Põtifex autem in tanta trepidatione ex eq̃ deturbatus, solum carbunculum ex tiara amisit, precij aureorum sex millium, ut quidam scribunt. Peracto deinde solenni, sedatisq; rebus omnibus, Clemẽs multos cardinales Gallicos tũ creat, ex Italia nullum, licet Iohanni & Iacobo Columnensibus dignitatem cardinalatus integrã restituerit. Tres præterea cardinales cũ senatoria potestate Romã misit, q̃ auspicijs urbs ipsa atq; Italia gubernaret. At uero cũ cerneret Genuẽses & Pisanos inter se grauissimo bello implicitos, interimq; Sardiniam à Saracenis occupatã esse, insulam hac conditione Frederico Siciliæ regi concessit, ut primo quoq; tempore eam pulsis inde hostibus recuperaret. Veneti autem cum Carolo secundo contra imperatorem Constantinopolitanum fœdus ineuntes, eo Rassianum regem perpulere, millesimo trecentesimoseptimo, ut orthodoxæ fidei rationem à Romano pontifice petierit. Verum cum postea Veneti ac Carolus refrixissent, Rassiani ipsi malo exemplo sententiam mutant. Interim uero apud Nouariẽses noua hæresis à Dulcino & Margarita inuẽta est, qua mares & fœminæ simul habitantes, in omnem libidinem prolabebantur. Fratricelli hi sunt appellati, quos opprimere Clemens conatus, eo statim milites quosdam cum apostolico legato misit, qui eos in alpibus positos, partim inedia & frigore, partim armis oppressit. Dulcinus autem & Margarita uiui capti, membratim lacerantur: eorumq; ossa combusta dissipant. Rescitum quoq; eodẽ fere tẽpore est, templarios olim Christi milites, a nostris ad Saracenos defecisse. Hanc ob rem interfecti illi sunt, q comprehendi potuere: eorumq; bona partim Rhodijs militibus, qui insulam pauloante occupauerant, partim uero nouis religionibus sunt attributa. Iudæos quoque Philippus rex Franciæ cũ singulis uestimentis e prouincia sua deiecit, direptis eorum bonis ob maleficia quædam & auaritiam. Verum cum non ita multo post Albertum imperatorem Iohannes ex fratre nepos interfecisset, omnes fere ciuitates Cisalpinæ Galliæ dominos sibi eos delegere, quos antea capitaneos habuerãt. Capitaneos enim præfectos urbiũ uocant, ut Verona Scaligeros, Mãtua Passerinos, Patauium Carrarienses. Estenses autẽ iampridẽ dominatu Ferrariæ potiebantur, sed tunc potissimum Mutinam in potestatem suã redegere. Nec indignatus est Carolus secundus Neapolitanus rex, Beatricem filiã Azoni marchioni Estensi uxorem tum collocare. Verũ Friscus eius filius nouercam sibi superinductã cernẽs, patrẽ in carcerẽ coniectũ necat, Ferrariaq; potit, impetrato a Venetis auxilio ad expugnandũ Thedaldũ, castellũ (ita accolæ uocãt) põti impositũ. Tũ uero cardinalis cognomẽto Pelagura, Bononiã a Clemẽte missus, uenetis sub anathematis pœna impat, ut a re Ferrariẽsi abstineãt. Optabãt qdẽ Ferrariẽses ipsi ditiõi ecclesiasticæ subesse. Hãc ob rẽ Veneti maturãdũ rati, castellũ die noctuq; obpugnatũ tãdẽ captũ: q̃ facto, Friscus ipse uindictæ cupidus, dimidiã

Heresis apud Nouariens.

Templarij ad Saracenos defecerunt.

Ferrariæ partem incēdit, potissimum uero eorum domos, qui rebus nouis studere uidebantur. At ciues tantam iniuriā nō diutius laturi, sumptis armis, Frisco dominatu eiecto, Venetis sese dedunt, cum cernerēt se ab his egregie defendi posse. Qua re Pelagura indignatus, cruce signatos in Venetos & Ferrarienses undeq; propere ad se uocat. Clemens uero cognita Venetorum contumacia & regnādi cupiditate, eis anathemate notatis sacra interdicit, pro seruisq;, direptis eorum bonis, ubicunq; locorum reperirētur, haberi iussit. Quamob rē gēs ipsa mercaturæ admodū dedita, & in Anglia & in Gallia maxima incōmoda perpessa est. Alios præterea cardinales in Hetruriam bellis tumultuantem pontifex misit, q Roberto Calabriæ duci, Florentinis ac Lucēsibus reliquisq; puinciæ populis māda/rent, ut oppugnare Pistorium desisterent. Paruere tū omnes præter Florētinos & Lucenses: q̄re his quoq; a sacris interdictum est. Verū abeūte Ruberto Auenionē salutandi pontificis causa, Pistorienses diutino bello fatigati, deditionem tandem fecere. Captæ urbis Florentini & Lucenses mœnia euertunt, fossas complent, agrum sibi diuidunt: a sanguine tamen ciuium temperatū est. Solū urbis utriq; populo cōmune remanet. Quod quidem Florentini nō ita multo post contra fœdera inter se & Lucenses inita occuparūt, ducto circūquaq; muro, eliminatisq; fossis. Iidē præterea ut omnia circunquaq; tutiora haberēt, Acianū gentis Vbaldinæ castellum in agro Mugellano positū, emptū pecunia diruūt: in plano, haud longe Scarpatiā, ut paucis ante annis in ualle Arni Castelfrancū & sanctum Iohannem, condunt. Missis tū quidem in Hetturiam Neapolio cardinalis Vrsinus, q res ipsas cōponeret, spretus a Florētinis & Lucensibus, eo iræ prorupit, ut anathemata & interdictum publice continuaret. Hāc ob rē Florentini clerū ipsum grauissimis exactiōibus diu multūq; uexarunt. Vsi præterea hac seuitia sunt in am Cursium Donatum ciuē egregium & de rep. bene meritū, interfecere, quia Vgutionis Fagiolani filiam in uxorem duxerat, adeo nobilitatē odio habebant. Verum cum postea Pelagurā legatum in recupanda Ferraria castello p̄ Thedaldo a Venetis occupato iuuissēt, a pōtifice in gratiā recipiunt, millesimo trecētesimo nono. Eodem uero anno Carolo secundo rege Neapolitano mortuo, filius Robertus in regnum a pontifice missus, Bononiam ad Pelaguram proficiscitur: quem statim ecclesiæ nomine tumultuanti Ferrariæ præfecit. Is autem Neapolim iturus, Degum Catelanum uirum insignem, cum cohorte equitū in præsidio reliqt. Qui ubi continere Ferrarienses uerbis & minis in officio nō posset, equites ex arce in ciues demisit: q̄rum de numero multos certe trucidauit. Ad octo nanq; & uiginti ex optimatibus Estēsium dominatum appetētes laqueo necauit. Eodē uero tempore Henricus Lucenburgensis a Germanis imperator electus, hac quidem lege a pōtifice confirmatur, ut intra biennium coronam Romæ habiturus, Italiam ingrediatur. Hoc autem animo id egerat pontifex, ut imperatoris aduētu motus Italici comprimerēt. Imperator itaq; omnia se facturum pollicitus, oratores statim in Italiam ad populos & principes mittit: maxime uero ad Florētinos, qui tum Aretinos uexabāt: petitq; ut sibi & exercitui suo hospitium in urbe parāt, ac uexare Aretinos desinant. respōdere tum Florentini, tantum quidem principem imprudenter agere, q barbaros in Italiā ducere conetur, quā ipse imperij causa a barbaris tueri deberet. Aretinis præterea imperatorem ipsum non bene consulere, quos sciret Guelphos quidem ciues suos expulisse: exules enim ab imperatore institui consueuisse, & extorres retineri.

Ferunt tum Dantem Florentinos cæcos appellasse, quod imperatori tam insulse respondissent: quo certe nil poterat esse magis a rep. sua alienum: maxime autem tanto principe cum tanto exercitu hostili animo aduentāte. Animos siquidē eis dabant Roberti regis promissa, qui in regnum proficiscēs, factiōis Guelphæ de

fenforem acerrimum ubique se futurum pollicitus erat. Imperator autem ad Taurinos alpes transgressus, in plana descendens, omnes fere ciuitatum principes honoris causa obuios habuit. Duae tum praeerant Mediolani factiones: quarũ altera Turrianorum, altera uicecomitũ habebat. Guelphis praeerat Guido Turrianus populi capitaneus, ut gentis uocabulo utar: Gibellinis uero Maffeus uicecomes. Veritus autẽ Guido, ne uicecomes Hẽrici gratiam ob factionem praeoccuparet, contracto exercitu in agro Mediolanensi castra ponit, uisurus, ut ipse dicebat, quinam urbem se inuito ingrederetur. Tum uero Maffeus nuncijs imperatorẽ ipsum propere Mediolanum uocat, ad urbem, ut ipse dicebat, Imperij Romani domicilium. Henricus itaq; copias urbi admouens, magnos tũ quidem tumultus ingresso iam Guidone concitauit: quos statim rebus hoc modo compositis repressit, ut Guido Vercellis potiretur, Maffeus uero equitum suorum dux & praefectus haberetur. Potitus Mediolano imperator, omnes fere ciuitates statim in deditionem accepit, praeter Alexandrinos. Coronam itaque ferream Mediolani accipiens, quam modo etiam de more capere debuerat, tãta ciues impensa uexauit, ut grauata onere plebs, quae libertatẽ sperabat, arma sumpserit. Tum uero Germani cũ ab utraque factione suos caedi uiderent, ex suburbijs urbem ingressi, factionum capita aduocant. Galeatius autem Maffei uicecomitis filius, relicto domi genitore, cum magna clientum manu ad imperatorem proficiscitur, ostenditq; Turrianos tyrannidem urbis affectantes, tantum tumltus concitasse. Hanc ob rem Germani cũ Gibellina factiõe in unum conuenientes, Turrianos nonnihil apud plateam sanctae Mariae nouae resistentes, ab urbe pellunt: qui Guidone suadente, Vercellas populariter petunt. Ex hac autem factione ad triginta interfecti referunrur, quorum de numero quatuor Turriani fuere. Mouens deinde in Cremonenses & Cremenses Henricus, qui Gibellinos eiecerant, Guelphos ad suppliciũ uocat: sed libera Cremonẽsium deditio, Henricum mitiorem reddidit. In Cremẽses aliquantulum saeuitum est, & eorum moenia funditus euersa sunt. Parmenses autem timore perculsi, qui Giberto Corrigia suadente, Rubeos in urbẽ acceperant, pulsis Guelphis imperatoris uicarium recipiunt. Tutati sunt aliquandiu se Brixiani. Verum cũ acriter ab Henrico oppugnarentur, noctu ad Montana confugientes, uacuam cultoribus urbem reliquere. Ingressi itaq; Germani, urbis moenia cõfestim demoliuntur. His autem uicinorũ calamitatibus perterriti Mantuani, Veronenses, Vincẽtini, Pátauini, Taruisini, Veneti, mandata imperatoris statim fecere. Placẽtini quoq; pulso Alberto Scoto Guelphorum duce, imperatoris praefectum suscipiunt. Compositis itaq; hoc modo Cisalpinae Galliae rebus, imperator Amedeo Sabaudiae comite, Pisanorum Genuensiumq; oratoribus subsequentibus, per Placẽtinos iter faciens, Genuam proficiscitur. Quo etiam non ita multo post applicuete & legati Roberti Neapolitani & Frederici Siculi regis: illi simulatam, isti ueram amicitiã prae se ferentes. Nam Robertus rex marescallum suum cum duobus millibus equitum in Hetruriam miserat, qui Florentinis & Lucẽsibus, si opus uideretur, contra imperatorem auxilio essent. Verum Henricus Pisas classe delatus, praemissis terrestribus copijs, maximis incommodis Lucẽses afficit. Libuit hactenus commemorare haec incommoda Italis illata, quorum omnis culpa a quibusdã in Clemẽtem transfertur, qui Henricum impulerit cum exercitu Italiam ingredi. Sunt tamen q scribant id ex utilitate prouinciae a Clemẽte factũ ob intestina mala, quae quotidie cum magna hominum caede in unaquaque ciuitate, imo in quouis paruo etiam castello, committebantur. Caedebãtur ciues, necabantur senes, allidebãtur infantes, nec ullus crudelitatis modus inerat: unde Clementi placuit, quod scriptum apud Homerum est, unus sit princeps, ad quem omnia referantur. Henricus autem Romam uersus iter arripiens, cum quingentis equitibus Lodouicum Sabaudiensem

Amedei filium præmittit, qui certe apud Stephanum Columnam non longe a Lateranēſi palatio diuertens, magnum Vrſinæ factioni timorē iniecit. Henricus tamen Viterbium primo, inde Romam ueniens, effuſo obuiam honorato quoque cū urbana multitudine, perbenigne ſuſcipit. Coronatus deinde a tribus cardinali bus, Romanos oēs in uerba ſua, ut mos eſt, iurare compulit, edito ingenti cōuiuio, cui omnes ciuitatis proceres, exceptis duntaxat Vrſinis, interfuere. Ne tamen in tanta celebritate quicquam tumultus ob concitatas hominum mentes oriretur, milites ſuos in theatris, thermis locisq; munitis pro ſtatione collocauit: qbus præſidijs adeo confiſus eſt, ut auſus ſit etiam tributum inſuetum a populo exigere. Qua ex re omnes utriuſq; factionis ciues, ad Vrſinos confugiunt: q ædes ſuas prope Tiberim & Hadriani pontem ſitas, ualidis præſidijs communierant. Tum uero imperator ira percitus, ſagittarios nauales a Piſanis miſſos, in urbem contra Romanos uocat, quos certe nil tale metuentes, Iohannes Roberti regis frater, qui ſuas nauales copias ſub Auentino collocauerat, facile in fugā uertit: & intromiſſo equitatu haud longe in ſtatiuis collocato, populo Romano adiuuante, imperatorem ipſum Tibur abire coegit. Diſceſſit & Iohannes Roberti frater cardinalium iuſſu, urbemq; pacatam reliquit. Henricus autem Peruſio iter faciens, cum Aretiū per ueniſſet, Robertum regem maieſtatis reum facit: citatumq; nec apparentem regno priuauit, improbante eam rem Clemente, quod in loco nequaquam idoneo tantā rem, nec ad ſe pertinētem peregiſſet: pontificis enim proprium eſſe dicebat, regnum Siciliæ cis & ultra Pharum dare & adimere. Mouens Aretio imperator, in Florentinos & Lucenſes cum Roberto ſentientes copias ducit. Verum cum urbem oppugnare non poſſet, occupato Bonitio, eodemque munito, Senenſibus bellum indicit, q auare nimium ac maligne commeatus ei ſubminiſtrabant. At uero cum ægrotare cœpiſſet, ad Macereti balnea ſe contulit, unde multo imbecillior quam antea ad Bonconuentum rediſt: ubi poſt aliquot dies moritur, non ſine ſuſpicione dati a Florētinis ueneni, ſubornato pollicitationibus & pmijs monacho quodam, qui ei eucharistiam ueneno illitam dederat, ut nōnulli ſcribunt. Piſani autē mortuo imperatore Florentinorum potentiam ueriti, Vgutionem Fagiolanum ducem ſibi ac tyrannum deligunt: qui paulo poſt ab equitatu cum Henrico militare ſolito adiutus, Lucenſes agris mulctatos, in poteſtatem ſuam redegit. Clemens uero ad cætera mala quæ Italia patiebatur, audito incendio baſilicæ Cōſtantinianæ uehementer indoluit: pecuniasq; clero ac populo Romano miſit ad templum reſtituēdum, licet eo anno tanta caritate & penuria rerum laboratum in regno ſit, ut uix ad cibum & potum ſatis pecuniarum haberet. Quæ quidem mala & frequētes eclipſes ſolis cometæque portendebant, & ipſa peſtis qua fere ubique tum laboratum eſt. Clemens autem cum animum ad componendum eccleſiæ ſtatum adieciſſet, ſacris ordinibus ter habitis, & pleroſque cardinales uiros optimos creauit, & tribus concilijs diuerſis in locis uarijsq; temporibus habitis, multa prudenter & mature egit. Nam & Dulcini ſectam eccleſiaſticos impugnantem, ut dixi, perdomuit: & templarios ſuſtulit in maximos errores prolapſos, Chriſtum ſcilicet abnegantes, eorumq; bona Hieroſolymitanis militibus addixit: & regi Franciæ apud Pictauium quædam inhoneſta petenti, quo minus id impetraret, reſtitit: nam & damnari Bonifacium, & abſolui Nogaretium ac Sarram petebat. Primum certe nunquam obtinuit, ſecundum poſtremo impetrauit, pollicente Nogaretio ſe iturum pœnitentiæ gratia contra Saracenos. Quam quidem expeditionem Clemens ipſe maxime optabat, ut ex eius concilijs apparet. Præterea uero & Cæleſtinū quintum, approbatis eius miraculis, in ſanctos retulit ſub nomine Petri confeſſoris: & librum Clementinarum a ſe compoſitum in Vienenſi concilio edidit. Deinceps uero uarijs ægritudinibus afflictatus: nunc enim dyſenteria, nūc ſtomachi ac late

tum dolore cruciabatur, octauo pontificatus sui anno, mense decimo, die quinto/decimo moritur. Vacat tum sedes annis duobus, mensibus tribus, diebus septemdecim, dum non satis inter cardinales constat, quem potissimum deligant. Nec minor quidem discordia inter electores imperij tum fuit mortuo Henrico, cum alij Lodouicum Bauariæ, alij Fridericum Austriæ duces proponerent. Quibus inter se prælio concurrentibus, superato Friderico, tanta superbia Lodouicus elatus est, ut absque autoritate Romanæ sedis & imperatorem se appellauerit: & ita uicecomitibus in Cisalpina fauerit, ut Mediolano potiti sint, quo ei facilius Romam proficisci liceret ad coronam auream, ut mos est, accipiendam. Tum uero Hetrusci omnes, ac maxime Guelphi, trepidare cœperunt, quod cernebant Lodouicum imperatorem omnia imperij iura, adiuuantibus uicecomitibus & Vgutione Fagiolano Pisanorum & Lucensium tyranno, breui repetiturum. Hanc ob rem & Guidonem Petramalam episcopum Aretinum ac dominum, & Philippum Tarentinum principem Roberti regis fratrem, in partes suas pollicitationibus & muneribus pellexere. Multum enim Philippus equitatu & disciplina rei militaris tum ualebat.

IOHANNES XXIII.

ecij. pot.

IOhannes uigesimus tertius, Iacobus Caturcensis antea uocatus, episcopus Portuensis, post longam uigintitrium cardinalium altercationem Lugduni pontifex creatus, nonis septembris in ecclesia cathedrali coronam pontificatus accepit. Inde uero Auenionem cum curia profectus, octo cardinales in ieiunijs quatuor temporum aduentus domini creauit: quorum de numero fuit Iacobus Caturcensis ei/us ex sorore nepos, & Iohannes Caietan. tituli sancti Theodori diaconus cardinalis e gente Vrsina. Præterea uero in sanctos confessores retulit Lodouicum episcopum Tolosanum, quondam Caroli regis Siciliæ filium. Sunt tamen qui hoc Bonifacio octauo ascribant, ut antea dixi. abdicare autem se episcopatu & sacerdotio compulit Hugonem Caturcensem episcopum, priuatum omnibus pontificalibus insignibus, anulo, mitra, cappa, pileo, camisiaq; Romana. Priuatum autem degradatum, & ut istorum uocabulo utar, ac curiæ seculari traditum, omnibus cruciatibus coactum esse uitam cum morte commutare, quod in pontificem coniurasset. Ecclesiam uero Tolosanam, quam unice dilexit, ad archiepiscopatum transtulit: cuius quidem castella sex in ciuitates erexit, ut haberet archiepiscopus Tolosanus quibus cum dignitate præesset. Diœceses quoque archiepiscopatui Narbonensi ascripsit, Limosam & abbatiam sancti Pontij. Adeo præterea rebus nouis pontifex ipse studuit, ut & simplices episcopatus bifariam diuiserit, ac diuisos in unum redegerit: & abbatias in episcopatus, & episcopatus in abbatias uicissim transtulerit. Nouas quoque dignitates, noua collegia in ecclesijs constituit, ac constituta prius in aliam formam transtulit. Hac tamen gratitudine usus est, quod Clementinarum editionem confirmauit, mādauitq; doctoribus omnibus publicorum gymnasiorum, ut librum ipsum publice legerent. Ordinem autem grandimontensem, quorundam improborum factionibus labefactatum, in meliorem formam redegit, amputatis his quæ ordini obessent, additisq; institutionibus quibusdam, quibus tanta religio constaret. Cum uero Cæsaraugustanam ecclesiam admodū diligeret, eam in metropolitanam erexit, quinque cathedralibus ecclesijs ex undecim quæ Tarraconensi subsunt, huic assignatis. Instituit & nouum ordinem militum, qui militare sub Christo dicerentur in Lusitania, quæ Portugalia dicitur, q Saracenis resisterent, Bæticam & Aphricam incolentibus. Bætica apud antiquos ea pars Hispaniæ dicebatur, quæ ad mare mediterraneum uergit, nostris temporibus Granatæ nomen obtinens, a cocco, ut arbitror, quo ea pars Hispaniæ maxime abundat. Coccum autem nunc granum uocant, unde lanæ inficiuntur. Huius

autem ordinis, quem diximus a pontifice constitutum, caput in maritimo Syl/uensis diœcesis oppido repositum est: militibusque omnia bona templariorum, an/nuente rege Portugalliæ concessa sunt, quo liberius militiæ Christi uacarent. Cuius censor & moderator est abbas Alcohasiani monasterij Cistercienfis ordinis Vlyxi bonensis diœcesis, qui & cōscribendi & exautorādi militē facultates habet. Deinceps uero duos Thomas in sanctos retulit, Thomam scilicet episcopum Herferdensem uirum nobilem genere, probatum moribus, doctrina insignem, miraculis clarum: & Thomam Aquinatem ordinis sancti Dominici doctorem præcellentem, de cuius uita & scriptis multa superius annotauimus. Creatis deinde se/ptem cardinalibus secunda ordinatione, millesimo trecentesimo uigesimosecun/do, statim edictum proposuit, quo eos declarauit pertinaces & hæreticos, qui affir marent Christū eiusque discipulos nihil priuati uel pprij habuisse, quod certe non multū cum sacra scriptura conuenit, quæ multis in locis testat Christum eiusque discipulos ac ueros imitatores nil proprij habuisse, ut illud euangelij: Qui non uendi *Matth.19* derit omnia, quæ habet, & pauperibus dederit, non potest esse dignus me discipulus. Præterea uero hæreticum putauit esse, si quis affirmaret ipsis discipulis uen/dendi, donandi, testandi, acquirendi suopte ingenio ius non competere, quod ad religionem euntes, in alterius arbitrium transeant: unde fit ut domini mancipia non sibi, sed domino acquirant: uel acquisita prius, ex arbitrio & mandato eius pauperibus distribuant. Harum autem institutionū literas apostolicas ad gymnasia publica transmisit, ne amplius scholastici ea de re disputare auderent. Damnauit præterea glossulam quandam fratris Petri ordinis Minorum, qui conuentū quen/dam tertij ordinis ad imitandam Christi paupertatem animauerat, quorum de numero multi damnati & exusti fuere. Habita præterea constitutione, ut eorum uocabulo utat, decem cardinales creauit: inter quos Iohannis Columnæ & fratris Matthæi e gēte Vrsina ordinis Prædicatorum, ratio est habita. Dum hæc a pōtifice agerentur, Florentinus exercitus ingenti clade non longe a monte Catino ab Vgutione Fagiolano superatus est. Verum lucenses non diutius tyrannidē Vgutionis laturi, capta occasione, Nerium eius filium urbe eijciunt, dum Castrucium uirum domi nobilem & manu promptum, quem in carcerem coniecerat ob præ/dam ex hostibus captam, ad supplicium ducit. Pulsus itaque Luca Nerius, patrē in Lucenses concitat: cui quidem ex urbe in hostem prodeunti, Pisani statim clau/sere portas. Is autem cum filio ad Malaspinas confugiens, tentato sæpius ac frustra ad tyrannidem reditu, tandem in Flaminiam solum paternum pontifice iubente redijt. Atque ita Castrucius ab extrema calamitate ad summā felicitatem perdu/citur: e carcere enim ad dominatum ciuitatis Lucensis traductus est. At uero pontifex intelligens & Estenses, pulso præsidio ecclesiastico, omnino Ferraria, & uice/comites adiuuante Lodouico Bauaro Mediolano potitos esse: omissis, ut ipse dice/bat, ad tempus Estensibus, uicecomites interdictis notauit, magis in Lodouicum qui titulos imperij sibi usurpabat, quam in uicecomites inuectus. Eodem quo/que tempore Gibellini Genuenses a conciuibus suis Guelphis pulsi, adiuuante Roberto rege, cuius potestati ciuitatem commiserant, Sauonam populariter migra/uere. Hos postea etiam extorres bello insequens Robertus, dum in Gallias traijcit, una cum Sauonensibus in potestatem suam redactis, aliquandiu male habuit. Pontifex autem intelligens discessu Roberti Guelphos ubique opprimi, Carolum Valesij comitem, Franciæ regis Philippi filiū, in Italiam mittit, qui Guelphis præ/sidio esset: & his potissimum qui apud Vercellas cum Turrianis erant, urbis ditione potitis. Verum superueniente Lodouici imperatoris iussu Galeatio uicecomite ante aduentum Caroli, Turriani Vercellis pelluntur, eaque urbs in potestatem ui/cecomitum redigitur. Potitur & Castrucius non ita multo post Pistorio, ut Guido

Petramala paulo ante Tipherno, Florẽtinis aduersantibus. Sed Castrucius Galeatiq; uicecomitis auxilio fretus, nam Accium filium cum mille & quingentis militibus ei auxilio miserat, Florentinos magna clade superatos ad mœnia usque persequitur. Tum uero pontifex uidens in Bauaro turbãdi omnia principium inesse, ei sacra interdicit more solenni, ut fieri consueuit: Guidonemq; Pettamalam post occupatum Tiphernum, sacerdotio exautorauit. Cortonã quoque a diœcesi aretina separatam in ciuitatem erexit, creato Iohanne Viterbiensi Cortoniensium episcopo. Interim autem Nicolaus Estensis Ferrariæ dominus, Argentam Rauennatis ecclesiæ oppidum ui occupat, adiuuante Passatino Bonacossio urbis Mantuæ tyranno, qui sororem Nicolai paulo ante in uxorem duxerat. Hi etiam iunctis simul copijs Bononienses aggredi sunt ausi, sed a Beltrando ecclesiæ copiarum duce superati, cum magno incõmodo abiere, non ita multo post a pontifice anathemate notati. Ferrariæ præterea interdictum sacris, donec Argenta redderetur. Castrucius uero adeo Florentinos tum uexabat capto oppido Signa, unde frequẽtes incursiones in eos faciebat, ut desperatione rerum adducti, Carolum Roberti filium in dominum uocauerint. Tum uero Iohannes pontifex Iohannem Vrsinum in Italiam propere mittit, qui Florentinos & Guelphos omnes in Bauarum confirmaret, iam alpes cum magnis exercitibus transeuntem. Is autem Romam iter facturus, primo Mediolanum proficiscitur, Gibellinorum precibus motus. Verum cum accepta ferrea corona pecunijs indigeret, atq; eas a populo exigeret, quem Galeatius tuebatur omnibus uicecomitibus in carcerem conie̊ctis, quatuor & uiginti ciues deligit, qui remp. administrarent addito præfecto, quem ex gente sua urbi præfecit. Bauarus tamen postea Castrucij precibus motus, uicecomites omnes incolumes dimisit, dum Lucæ essent, ubi imperator a Lucensibus magna cum benignitate susceptus est. Inde uero abiens, comitante cum mille & quingentis equitibus Castrucio, Romam peruenit: ubi apud ædes Laterani iussu cleri populiq; Romani a Stephano Columna coronatur. Præerant tum urbi duo ex nobilitate Romana, quos Romani imperatoris uicarios appellabant. Tum uero cum Nicolaus comes alter collega abesset, Stephano ea sors obtigit. Coronatus imperator, Petrum Corbariensem ordinis Minorum, ex Reatino agro oriundum, põtificem statim creat, Iohannis uigesimitertij, æmulum futurum, hominem quidem humili loco natum, sed doctum, & ad res agendas aptissimum. Habuit hic primo uxorem, qua renuente ac reclamante, religionem & habitum sancti Francisci suscepit. Creatus itaque pseudo pontifex, ac Nicolaus quintus appellatus, ab imperatore & his qui tum cum eo aderant, ut uerus Christi uicarius consalutatur. Creauit is quoque cardinales & episcopos homines suspsius consimiles. Interea uero cum equites Galli in præsidio Florentinorum relicti, noctu insidijs Pistoriũ occupassent, Castrucium Roma abire confestim cogunt: qui primo iunctis cũ uicecomitibus copijs, Pisas Lucamq; peruenit: inde uero in Pistorium mouens, ciuitatem diu obsessam fame ad deditionem tandem compulit. Subsequens autem Castrucium cum exercitu Bauarus, Viterbij antipapã reliquit Florentiam oppugnaturus: quã fortasse occupasset, ni Castrucio graui morbo ex immẽsis laboribus cõtracto, mori contigisset. Bauarus tamẽ tanti accepti beneficij immemor, eius filios Pisis ac Luca expulit, dũ in ciuitatibus p̃sidia disponeret, urbibusq; ipse potitus est. Mortuo quoq; eodem tempore Galeatio uicecomite, eius filij ad Bauarum confugiunt, hominem rogantes, ut accepta grandi pecunia, quam ipsi pollicebantur, se in patriam remittat. Tum ille pecuniæ admodum cupidus, Accium in patriam remittens, Marcum fratrem tandiu obsidem apud se detinuit, quandiu ei pecuniæ redderentur. Verũ Bauarus relicto Pisis anti papa, Marcoq; uicecomite, Mediolanũ profectus, in Germaniã ituturus, nequaq̃ ab Accio in urbẽ recipit paterna̧

iniuriarum memore. Germani autem milites, qui in Hetruria Marcum uicecomi
tem obsidem retinebãt, cognita hominis uirtute, in eius uerba iurauere, ex captiuo
ducem creantes: qui statim dedentibus arcẽ castrucianis militibus, Luca potitus
est. Verũ nõ ita multo post absente Marco, Germani milites mutata sentẽtia, Lu
cam urbem cuidam Genuensi ex gente Spinola, qui multum classe ualebat, uẽdi
dere. Abeunte præterea in Germaniam Bauaro, re omni infecta ad imperium spe
ctante, Bonifacius Pisanus comes rem gratam Iohanni pontifici facturus, antipa
pam Auenionem perducit: ubi in carcerẽ coniectus, uitam cum morte permuta
uit. Tum uero pontifex duabus maximis curis liberatus, quod antipapã e medio
sustulerat, quodq; Bauarus in Germaniã relicta Italia abierat, instante Franciæ re
ge, expeditionẽ in Saracenos promulgat, impositis decimis, quæ Philippo ipsi ad
expeditionẽ ituro, darent. Ceperant tum Lucã Florentini, unde a militibus Boe
micis statim expelluntur, quos antea Brixiani cõtra Bergomates in Italiam accer
sierant: quorumq; auxilio fretus pontificis legatus, Parmam, Rhegiũ, Mutinãq;
ceperat. Is autem inita cum Iohãne rege Boemiæ amicitia, omnem rationẽ factio
num Italicarum repente commutauit. Nam quibus põtifex & Boemiæ rex amici
ac socij erant, illis Robertus ac Florentini repente aduersabantur, nullo Guelpho
rum aut Gibellinorum discrimine habito. Mastinus enĩ Scala Veronæ, Philippi
nus Gonzaga Mantuæ, Carrarienses Patauij, Estenses Ferrariæ domini, amicitiã
& societatẽ cum Roberto ineunt, cuius etiam auxilio Florentini adiuti, Pistoriũ
capiũt, dedentibus tamen urbem quibusdam ciuibus, nemineq; aduersante. Inter
ea uero marchiones Estenses non prius ab interdicto ecclesiastico absoluti sunt, q̃
Ferrariẽsium precibus fatigati, Argentam a se occupatam, ecclesiæ Rauẽnati red
didere. Hi tamen auxilio Scaligerorũ freti, castellum sancti Felicis agri Mutinen
sis obsidere incipiunt. Verũ superueniẽte Carolo Boemiæ regis filio, Manfredoq;
cognomento Pio Carpi domino, qui societatem simul inierant, Estenses fundũtur
fuganturq;. Ex eorum militibus ad octingẽtos cecidisse ea pugna cõstat, multosq;
ex nobilitate captos, maxime uero Nicolaum Estẽsem Rainaldi marchionis fratrẽ.
Hac autem opportunitate motus legatus Bononiensis, comparato satis iusto exer
citu, cui & Galeotus Malatesta Ariminẽsis, & Franciscus Ordelapus Foroliuiẽsis,
& Richardus Manfredus Fauẽtinus, & Hostasius Polentanus Rauennas præfue
re, Ferrariã obsidet. Nam hi omnes suarum ciuitatum dominatum paulo ante
occupauerant, cum prius earundem capitanei haberentur. Oppugnabatur tum
acriter Ferraria, capto sancti Antonij suburbio, cũ auxiliares copiæ a Philippino
Gonzaga, a Mastino Scala, ab Vbertino Carrariensi missæ, animum ad erumpen
dum Ferrariensibus dedere, qui & hostes fundunt, & omnes fere duces capiunt.
Captus autem Romandiolæ comes, cum Nicolao Estensi commutatur: reliqui de
inceps incolumes ad suos remittuntur, hac cõditione tamen, ne arma amplius cõ
tra Estenses capiant. Elatus uero tanta uictoria Rainaldus Estẽsis, in agrum Bono
niensem mouens, longe omnia populatus, a capienda urbe paululum affuit. Ven
turum quidem in auxilium legati regem Boemiæ Bononienses spectabant: & iam
esse in itinere dicebatur, cum subito ei nunciatum est, & Mastinum Scalam Brixi
am ac Bergomum in deditionem accepisse: & Accium uicecomitem Papiam in
gressum, arcem oppugnare. Hanc ob rem ab instituto itinere discedens, relicto
Parmæ filio, cum aliquot cohortibus Papiam ipse profectus, cum superare muni
tiones uicecomitis non posset, uastato Mediolanensium agro, Parmam deinceps
re infecta redijt: ubi quoque intellexit Americum Castrucij filium, Lucam amico
rum opera recepisse. Oppugnabatur tamen arx, quam etiam rex accepta grandi
pecunia Lucensibus & Americo reliquit, breui in Germaniã iturus, Italicas factio
nes pertæsus. Nam uicecomites capta iam arce Papiẽsi, lõge & late uires suas diffun

debăt Mutinæ itaq; & Rhegij imposito Germanorum præsidio, cōmendataq; Parma Marsilio & Petro Rubeo, in Germaniam abijt, celerem reditum cum maioribus copijs pollicitus. Abeunte aūt rege, Bononiēses ipsi adiuuantibus Florētinis, & marchione Estensi, pulso legato, in libertatē se uindicāt, cæso tum in urbe, tum in agris ecclesiastico pſidio. Hācob rem legatus omniope destitutus, Auenionē pficiscitur anno dñi millesimotrecentesimotrigesimoquarto, quo tēpore eodē in loco Iohannes pōtifex morit ætatis suæ anno nonagesimo, pōtificatus uero xix. mē se quarto, relicta in thesauris tanta ui auri, quã utam nullus ante se pontifex. Sepelitur aūt in ecclesia cathedrali cū magna funeris pompa. Sunt qui scribant Petrū Mutroneum, quondam pontificem, a Iohanne in sanctos relatum: Gētilemq; Fulginatem & Dynū Florētinum medicos insignes magnis præmijs & honoribus tum ab eo affectos. Amator enim doctorum uirorum est habitus.

BENEDICTVS XII.

ccxiiij pō.

BEnedictus duodecimus, patria Tolosanus, ordinis Cisterciēsis, Iacobus antea uocatus, sanctæ Priscæ presbyter cardinalis, sextodecimo die post Iohannis mortem, Auenione pontifex creatus, statim censuras in Bauarum a Iohāne factas, ut in usurpatorem imperij, cōfirmauit. Hac aūt ratione uacāte imperio, ad arma oia respiciebant, cum unusquisq; quantumuis paruus dñs, rapere ex alieno conaretur. Scaligeri eīn non contenti Veronæ, Brixiæ, Bergomi dñatu, Parmam adimere Rubeis conabantur: Gonzaga Rhegium, Estensis Mutinam, Florentini Lucā appetebant. Verū cum Scaligeri potiri Parma nequirēt, acriter qui in pſidio erāt, urbem defendentibus, maxime uero Germanis militibus, qui Scaligero infensi habebantur, in Vincentinos exercitum mouēt: unde re infecta abeuntes, cū Germanos milites abijsse Parma intellexissent, eo profecti, urbe statim potiūtur, Rubeis ipsis eam dedētibus. Nicolaus quoq; Estensis, Beatrice Guidonis Gōziaci filia in uxorē accepta, soceri copijs adiutus, Mutinā capit. Philippinus item Gonzaga ciuibus ipsis ultro dedentibus, Rhegium Lepidi in potestatem suam statim recipit. Tum uero crescente Mastini Scalæ potentia, qui & Parmam & Lucam & Patauium, dedēte Vbertino Carraria, in potestatem suam redegerat, ad tantum dominatum extinguendum omnes fere Italiæ populi & principes simul coniurarūt: maxime aūt Veneti, & Lucinus uicecomes, qui Accio paulo ante mortuo in dominatu successerat. Cinxerūt Veronam obsidione Veneti, Gonzaga, Estensisq;, dū Luchinus alio exercitu Brixiam & Bergomum in suam potestatem redigit. At uero cum Veneti timerent, nedum potentiam unius extinguere parant, alterius augerent, pacem hac cōditione cū Mastino Scaligero ineunt, ut omisso Patauio Carrariēsibus, dimissaq; Brixia & Bergomo uicecomiti, quas urbes nuper occupauerat, ipse Veronā, Vincentiam, Parmā Lucamq; retineret. Displicuit uehementer hæc pax Florentinis socijs & amicis, qui potiri Luca admodū cupiebant: sed reiecta in aliud tēpus querela, tum quidē reticuere. Pontifex aūt misso in Italiā legato, senatui populoq; Romano psuasit, ut senatoriam dignitatē, quamdiu regio noīe gesserāt, suis tandē & ecclesiæ auspicijs administrarēt. Hanc ob rem & Stephano Columnæ senatoria dignitatis in qnquenniū prorogata est, & collegæ annui ei dati sunt. Vero cum pōtifex Stephanū ad se Auenionē uocasset, Vrsus Anguillariæ comes, Stephani collega, Franciscū Petrarcham uirum eloquentissimū, maxime aūt uernacula lingua rhythmisq; uulgaribus, corona poetica in capitolio donauit, astāte populo omniq; Romana nobilitate, anno salutis millesimotrecentesimotrigesimo octauo. At pōtifex ueritus, ne uacante imperio Italia ab aliquo externo hoste inuaderetur, Luchinum uicecomitem Iohānemq; eius fratrem archiepiscopum Mediolanensem, Mediolani aliarumq; urbium, quos possidebant, uicarios instituit. Eandem quoque potestatem Mastino Scalæ, Veronæ & Vincentiæ: Philippino

Franciscus Petrarcha.

Gonzagæ Mãtuæ & Rhegij: Albertino Carrariæ, Patauij: Obiconi Estensi Ferrariæ, Mutinæ, Argentæ suo iure (ut ipse dicebat) tribuitq; uacãte imperio, omnis eius potestas in pontificem recidat, Iesu Christi superni regis unicum in terris uicarium. Obiconi tamen Estensi hoc uectigal imposuit, ut quotãnis decem millia nummum auri ecclesiæ Romanæ persolueret. Semel autem toto sui pontificatus tempore sex presbyteros cardinales creauit, uiros egregios, non de sua stirpe, ut nunc fit, sed undequaq; ad tantam dignitatem uocatos. Non improbo tamen eos, qui ob cognationem & affinitatem ad summos dignitatis gradus eriguntur, si tanta conditione digni sunt. Tantæ præterea cõstantiæ fuit, ut dimoueri a recto uel ui uel precario uel pollicitationibus nunquam potuerit. Bonos enim diligebat, & uicissim malos ac sceleratos aperte odio habebat. Componere item pacem inter Philippum Franciæ & Eduardum Angliæ regem sæpe tẽtauit per legatos, at frustra, qui maximis cladibus quam sæpissime inter se concertarunt. Nam Eduardi classis supra Sclusas non longe a portu Flandriæ, tanta ui cum Gallis dimicauit & uicit, ut ad triginta tria millia Gallorũ una pugna interfecta referantur. Pontifex autẽ rem sæpius tentatam omittens, ædes pontificias cum turribus & pometis inchoauit ac perfecit: suoq; iussu impensaq; basilicæ sancti Petri tectum restituit, quemadmodum epigramma ad eius statuã in eadẽ basilica positum, indicat. Moritur autem pontificatus sui anno septimo, mẽse tertio, die decimoseptimo. Multam uim auri non cognatis suis & affinibus, sed ecclesiæ reliquit. Zotum pictorem illa ætate egregium, ad pingẽdas martyrum historias in ædibus ab se structis conducere in animo habuit. In morte autem optimi pontificis & doctissimi, omnes fere collachrymarunt: idq; in pompa funeris qui aderant, fletibus & gemitu præ se tulere.

ccvipon.

CLEMENS VI.

Clemens sextus, patria Lemonicẽsis, Petrus antea uocatus, primo monachus, deinde archiepiscopus Rhotomagensis, postremo pontifex Auenione creatus est. Fuit autem uir multæ doctrinæ compositæq; eloquentiæ, liberalis in omnes, comis & perhumanus. Electus itaq; nonis Maij, millesimo trecentesimo quadragesimo secundo, coronatur xiiij. calendas Iunij. Sequentibus uero ieiunijs põtificatus sui anno primo, octo presbyteros cardinales creat, diaconos duos, scilicet fratrem suum monachum Tutellensis professionis, & Guilielmum ex sorore nepotem. Ex his præterea quos presbyteros creauit, unus ei affinitate coniunctus fuit. Sequenti autem annos duos item creauit: quorum alter eius erat ex altera sorore nepos. Petentibus siquidem Romanis, ut quemadmodum Bonifacius octauus olim cõcesserat, ut centesimo quoq; anno (quod seculum antiqui appellabant, unde ludi seculares nominati sunt) plenam peccatorum omnium remissionem uisitantibus limina apostolorum Petri & Pauli, quinquagesimo quoque anno id facere libenter annuit, cum dicerent, ætatem hominum iubileum illum centum annorum attingere non posse. Verum cum intelligeret totam Italiam in tumultu esse, solos Luchinum & Iohannem uicecomites, uicarios Insubriæ confirmauit, de reliquis Italiæ principibus nulla mentione habita. Existimabat enim solos uicecomites Bauaro resistere posse, in Italiam (ut ipse prædicabat) descensuro, qui uicissim, ut par pari pontifici redderet, in ditione ecclesiastica multos uicarios imperiali autoritate confirmauit. Nam Iohannem de Vicourbis, præfectum Viterbij: Galeotum Malatestã & fratres, Arimini, Pensauri, Fani: Antonium Feletrarium, Vrbini: Nolphum & Gallasium fratres, Callij: Alegretum Clauellum Fabriani, Bulgarutiũ Matelicæ: Ismedutium, sancti Seuerini: Gentilẽ Varraneum, Camerini: Michaelem montis Milonis: Pongonium Cingoli: Nicolaum Boscaretum Esij: Guidonem Polentensem Rauennæ: Franciscum & Synebaldum, Fotoliuij & Cesenæ: Iohannem Manfredum, Fauentiæ dominos confirmauit: licet ante quidam

Vide Sabellicum lib. 8. enead 9. nõ longe a fine.

ex his loca ipsa partim ui, partim beneuolentia ciuium adepti fuerant, ut in Bene/
dicto diximus. Interim uero Frescobaldi Florentini ciues admodum potentes, a ci
uibus suis pulsi, Pisanos ad arma concitant inique quidem tempore. Florētini enī
Parmam a Scaligeris empturi tum erant: & ob eam rem filios obsides iā Ferrari/
am miserant, quingenta millia nummum auri polliciti. Sequester enī ad eam rem
conficiendam, Ferrariensis ab utroq; electus est. Verum cum Florentini alia super
aliam clade, tum a Pisanis, tum ab eorum socijs afflictati essent, omittere tantā em
ptionem coacti sunt: ferre tamen auxilium Lucensibus a Pisanis obsessis non omi
sere, adiuuantibus etiam socijs, copiarum duce Malatesta Ariminensi, cognomen/
to Vngaro, qui Pisanos a ceruicibus Lucensium armis quidem repulit. Tum uero
Robertus Florētinorum amicus, sociorum calamitatibus permotus, Gualterium
quendam Gallum Athenarum ducem appellatum, cum paruo equitatu in Hetru
riam misit, qui artibus exquisitissimis deiecto Malatesta, ut imperito belli duce, ita
gratiam Florentini populi aucupatus est, ut breui & copijs eorum & urbi prefice
retur, deiectis & extinctis omnibus urbis magistratibus. Huius quoq; fortunā iu/
uere Aretini, Pistoriēses & Volaterrani, qui homini sese statim dedidere. At cum
Accius Corrigiensis Parmam urbem quam ipse tueri nō poterat, Obicioni Esten
si dedisset, Philippinus Gonzaga bello ab ipso Obicione lacessitus, cōparato exer/
citu in agro Rhegiensi hominem inuadens, collatis signis tanto impetu fundit, ut
fugientem Ferrariam usq; persecutus sit. Tum uero Obicio desperatiōe rerum mo
tus, Parmam ipsam quam retinere non poterat, Luchino uicecomiti tuendam tra
dit, anno domini millesimo trecentesimo sexagesimo sexto. Cum autem Florentini
ferre Gualterij tyrannidem diutius non possent, necarenturque quotidie multi, in
eum ob libertatem coniurantes, Angelus Acciaiolus urbis episcopus, ciues arma/
tos in episcopatum propere ad se uocat, patriam in libertatē uendicaturus. Quare
tyrannus imparem se ciuibus uidens, episcopo ipso pacis sequestro adhibito, inco
lumis cum militibus & rebus suis decimo tyrannidis suæ mense abijt. Verū plebs
ipsa ingrata ut semper, nobiles ciuitatis, quorum consilijs & armis libertatem con
secura erat, exules facit, direptis corū bonis ædibusq; euersis. Et ne quid deesset ad
perturbandam totam Italiam, in regno quoq; Neapolitano magnæ discordiæ ex/
ortæ sunt. Rex enim Robertus sine stirpe uirili moriēs, Iohannam filiam Andreæ
nepotis sui, Caroli regis Vngariæ filio uxorem dedit. Neapolim enim illis diebus
adolescens uenerat. Verum Iohanna hominem socordem perosa, eum in urbe ad/
uersa per insidias interimit: alteriq; fratrueli nubit, Lodouico olim Tarentini prin
cipis filio, quē Roberti quoq; fratrem fuisse cōstat. Tum uero Lodouicus rex Vn
gariæ primi mariti frater tantum scelus ulturus, cum paratissimo exercitu in Itali
am ueniens, primo Sulmonenses resistere ausos oppugnare adoritur. Interim autē
Romæ creandorum senatorum ex autoritate apostolica commutata ratione, Nico
laus Rentij ciuis Romanos populicus scriba, uir quidem erecti ad libertatē excel/
siq; animi, occupato armis capitolio, tantum sibi beneuolentiæ & autoritatis apud
omnes comparauit, ut facile quo uellet mentem populi Romani flecteret. Is autem
quo magis animos hominum commoueret, hoc titulo usus est: Nicolaus seuerus
& clemens libertatis, pacis iustitiæq; tribunus, ac sacræ Romanæ reip. liberator il
lustris. Hac autem uerborum pompa tantam de se & admirationē & opinionem
concitauit, ut omnes Italici nominis per legatos pacē amicitiamq; ab eo petierint.
Fuere & quædam externæ prouinciæ, quæ ad Romani imperij gloriam renascen/
tem, ut ipsæ putabant, respicerent. Sed parum inoleuit fucata gloria: nam dum
parti ciuium consulit, parti aduersatur, repente ex patrono tyrannus est habitus.
Hanc ob rem septimo magistratus sui mense, sponte sua, ignaris omnibus, mu/
tata ueste, per obscuram noctem Roma abiens, ad Carolum Iohannis filium in

Boemiam proficiscitur: quem Clemens pontifex ob multarum linguarum litera/
rumq; peritiam, in Bauari etiam contumeliã, ab electoribus in Cæsarem designa/
ri paulo ante fecerat. Captus itaq; tribunus a Carolo, & Auenionem missus, ponti/
fici dono datur. Lodouicus autem Sulmone post lõgam oppugnationem potitus,
regnum deinceps facile occupat, abeuntibus in prouinciam Narbonensem ob ti/
morem Iohanna & adultero Lodouico, relicto ad regni custodiam duce Dyrachi/
no Roberti regis nepote: quem Carolus prælio superatum & captum, ultimo sup/
plicio affecit. At uero cum fere in tota Italia peste laboraretur, Carolus relicto satis
magno præsidio, tertio mense in Vngariam reuertitur, eo maxime tempore, quo
Iohãnes archiepiscopus magni animi consilijq; uir, mortuo fratre Luchino, uicari
atum Mediolanensem a pontifice suscepit. At Clemens retento in uinculis Nico/
lao, cardinales quosdam Romam misit, qui statum urbis cõponerẽt: ad quos Fran
ciscus Petrarcha perscribens eis persuadet, ut promiscue senatores ad tollendam
seditionem ex plebe ipsa creent, cum non satis constet in ipsa urbe Roma, qui se/
natorij, quiq; plebeij ordinis sint, quod omnes fere peregrini sint & ignotis parentibus
orti. Declarati itaq; senatores sunt, Petrus Sarra Columnensis, & Iohannes Vrsi/
lius. Quo quidem tempore pestis adeo triennio totam Italiam peruagata est, ut uix
decimus quisq; ex millesimo homine superfuerit. Nec id quidem mirum, cum ob
iubileum contagione hominum & multitudine undiq; Romam commigrãtium,
squalore, situ, pedore, omnia inficerentur. Venere autem tum in potestatem Flo/
rentinorum Collis oppidum, & Geminianum. Venit & in potestatem archiepi/
scopi Mediolanẽsis Bononia, ciuibus ipsis ultro dedentibus. Quare pontifex com
motus, misso in Italiam legato, Florentinos & Mastinum Scalam in uicecomitem
concitat. Sed mortuo Mastino, archiepiscopus Canem grandem Mastini filiũ,
omnesq; Flaminiæ & Hetruriæ Gibellinos in fœdus amicitiamque sui pelliciens,
Bernabouem nepotem Bononiam misit, qui ciues in fide contineret. Interim ue/
ro Florentini nemine uetante, Pistoriẽses ac Pratenses aggressi, eos tandem in po/
testatem suam armis redigũt. Verum postea ab archiepiscopo uexati, duce copia/
rum Iohãne Aulegio, uix tum quidem se mœnibus tutati sunt. Defecisse tum An
giare & Burgum sancti sepulchri ecclesiæ oppidum ad uicecomites constat. Pu/
gnasse tum etiam legitur Genuenses & Venetos inter se bello nauali, in quo pri/
mo uicti Genuẽses sunt: mox uictores præfecto classis Philippo Auria, & Chium
insulam de Venetis cepere, & Euboiam (quam Nigropontum uocãt) magnis cla/
dibus uexarunt. Clemens autem quieti Italiæ tandem cõsulturus, Lodouicũ Ta/
rentinum principem, regem Neapolitanum decreuit, pacem cum Vngaro instau
rat. Vrbem Auenionensem a Iohanna regina emit, eius enim patrimonium habe
batur. Persoluitur precium feudi permutatione: tantundem enim & eo amplius
ob regnum Neapolitanũ ecclesiæ Romanæ debebat. At uero dum Anglerianus
uicecomes Scarperiam in Mugello obsideret, Senenses, Aretini, Perusini suis re/
bus timentes, nouam societatem cum Florentinis contra uicecomites ineunt. Sen
tire cum uicecomitibus Pisani aperte nõ poterant ob Gambacurtos familiam po
tentem Florentinis amicam: qui resistere uicecomiti nequeuntes, Carolum impera
torẽ in Italiã uocãt. Hãc ob rẽ motus põtifex, ueritusq; ne Italia ferro ac flãma ua/
staret, quemadmodũ se facturũ imperator minabat: & uicecomitibus Bononiã hac
lege pmittit, ut xij. millia nummũ auri quotannis ecclesiæ psoluerent: & pacẽ in/
ter uicecomites & Florentinos componit his conditionibus, ut neuter istorum Pi
sanos, Lucenses, Senenses, Perusinos uexaret: utq; Burgus sancti sepulchri ecclesiæ
obtemperaret, libertatemq; Cortonẽsiũ uicecomites tuerentur. Pacem quoque &
fœdus componere inter Philippum regem Franciæ & Eduardũ Angliæ annixus
est, sed frustra: adeo erant ad bellum animati, in quo Eduardus uictor cæsis uiginti

Pestis in Italia.

Gallorum militibus, Calesium undecim mensibus obsessum, ut tandem cepit. Eadem quoque fortuna superantur Scoti, ab his qui Eduardi auspicijs in Scotia tũ militabant. Pontifex autem boni pastoris officio functus, cum foris prodesse Christianis non posset, domi ecclesiastico senatui consuluit. Aliquot enim præstãtes uiros in cardinales legit: maxime uero Aegidium Hispanum archiepiscopum Toletanum, Nicolaum Cappocium Romanum ciuem, Rainaldum Vrsinũ ecclesiæ Romanæ protonotarium. Nepotem quoque suum huic numero ascripsit, qui postea pontificatum adeptus est, & Gregorius undecimus appellatus. Sunt qui scribant hunc pontificem in sanctos retulisse Iuonem presbyterum & confessorem Britannicum. Pontificatus autem sui anno decimo, mense sexto, die uigesimooctauo millesimotrecentesimoquinquagesimosecundo mortuus, Auenione sepelitur, adhibita a cardinalibus, qui tum aderant, honesta funeris pompa.

INNOCENTIVS VI.

cc vi. pon.

INnocentius sextus, patria Lemonicensis, Stephanus antea uocatus, põtificij ciuilisque iuris uir consultissimus, procurator primo, mox episcopus Claromontanus, deinde cardinalis, pontifex tandem creatur, anno domini millesimotrecentesimoquinquagesimosecundo, decimosexto calẽdas Decembris. Fuit autem uit integerrimæ uitæ, magnæque constantiæ & seueritatis. Beneficia autem ecclesiastica non nisi probatissimis sacerdotibus, tum uita, tum doctrina dedit. Post uero coronationem suam multas reseruationes a Clemente factas suspendit: constituitque statim, ut omnes prælati, omnesque qui beneficia habebãt, ad ecclesias suas sub anathematis pœna proficiscerentur. Dicebat enim oues pascuas a proprio pastore, non à mercenario custodiri debere. Impẽsam quoque domesticam quæ magna erat immminuit, familiã suam ad certũ & honestum redigẽs numerũ. Nec domi uoluit nisi uiros habere probatissimos. Idem ut facerẽt cardinales, acerrimo edicto mãdauit, dictitans suam ac omnium ecclesiasticorũ uitam cæteris exemplo esse debere, ad imitationem saluatoris nostri, cuius tota uita ad institutionem humani generis respiciebat. Præterea uero sacri palatij auditoribus salaria instituit, ne muneribus corrumpi in decernendis litibus ob inopiam possent. Dicebat enim famelicos non facile etiam ab alieno cibo abstinere, si sit oblata quouis modo edendi facultas. In uictu parcus est habitus, in sumptu bellico largissimus, dum bello repetit quæ a tyrannis superioribus temporibus occupata fuerant. Aegidium namque Hispanum e gente Carilla cardinalem Sabinum uirum insignem, e latere suo in Italiam misit, qui bello tyrannos persequeretur, ditionemque ecclesiasticam tutiorem redderet, eo maxime tempore, quo imperator Cõstantinopolitanus, Aragonum rex, & Veneti, contra Genuenses fœdera inter se iniere. Hi autem comparata ingẽti classe, numero nauium & copia militum superiores, Genuenses inter Constantinopolim & Chalcedonem aggrediuntur loco ipsis Genuensibus iniquo, uento aduersante. Pugnatum est ab aurora usque ad uesperam: ac tandem Græcis in fugam uersis, Veneti ac Catelani magna ex parte cum præfecto classis cædũtur, Pagano Auria duce. Veneti autem tantam cladem & ignominiam iniquo animo ferentes, redintegrata cum Catelanis classe, Nicolao Pisano Venetæ classis præfecto, sequenti anno non lõge a Corsica Genuẽses fundũt, eorumque triremes quadraginta uiris onustas demergũt. Hac clade perterriti Genuenses, archiepiscopo Mediolanẽsi ciuitatẽ ac sua dedũt, qui Venetos bello aggressus, Patauinũ principẽ, Veronensem, Ferrariensem, Mantuanũ, & Florentinos in se cõcitat, ueritos ne superatis Venetis, ad se demũ iretur. Pugnabatur terra marique: sed Genuẽses præfecto Pagano Auria, mira felicitate nauali pugna usi, apud Sapientiã Peloponnesi promontorium Venetos superant: eorumque præfectũ Nicolaũ Pisanum captũ cum quinque millibus hominum, Genuam perducũt, anno domini millesimotrecentesimoquinquagesimoquarto,

Vita ecclesiasticorũ aliis exẽplar

Verum sequenti anno mortuo archiepiscopo Mediolanēsi, Veneti ac socij magna cura liberati sunt. Bernabos & Galeatius ex Luchino fratre nepotes, patrui hære des fuere. Sola Genua ab his defecit, inito cum Venetis fœdere, inchoato prius a Bernaboue & Galeatio, suadēte pōtifice Aegidioq; eius legato. Interim uero Calo Iohannes Constantinopolitanus imperator in patriā redijt, pulso armis Catacu sino imperij cōtra ius fasq; occupatore. Id autē factum est Francisci Gatalusii Ge/ nuensis opera, uiri rerum maritimarum peritissimi: cui Mitylenem cum Lesbo do no dedit, grati animi signum præ se ferens, quam certe insulam superioribus annis Turcus Gatalusiis ipsis ui abstulit, occupata prius Cōstātinopoli, totaq; Thracia. Nec Romæ certe minor perturbatio, quàm Constantinopoli tum fuit. Franciscus enim Baroncellus Romanus ciuis admodum potens, pulsis senatoria dignitate Iohanne Vrsino & Petro Columnensi, tribunitiam dignitatem sibi usurpat cū his titulis, Frāciscus Baroncellus scriba senatus, dei gratia almæ urbis tribunus secun dus, ac Romanus consul. Tum uero Innocentius pontifex recognita, ad compri mendam hominis audaciam Nicolaum Gencij, qui eodem modo dominatum ap petierat, e carcere Auenionēsi ductum, Romam mittit ad tribunatū repetēdum. Is itaq; urbem ingressus, adiuuāte nobilitate, ac magna plebis parte, Baroncellum e Capitolio deiectum interficit, ac solus tribunatu potitur. Verum cum non ita diu pristinæ conditionis immemor nobilitatem persequeretur, maxime uero Co/ lumnenses a porta Exquilina in Hernicos cum clientela proficiscētes, magno in/ commodo pulsus, in Capitolium se recepit: unde fugiens instātibus hostibus, mu/ tata ueste cognitus a ciuibus Romanis obtruncat. Tum uero autoritate apostoli/ ca Guido Iordanis unicus senator ad annum creatur. Imperator autem regis Boe miæ filius, perbenigne a Carrariēsibus, Gonziacis, uicecomitibus susceptus, Me/ diolani coronam ferream, ut mos est, accipit. Inde uero Pisas abiēs, legatos Senen sium, Volaterranorum, totiusq; fere Hetruriæ obuios habuit, qui dicerent se pata tos esse eius mandata facere. Idem fecissent Florentini, nisi prius data ingenti pecu nia se ab eius manibus redemissent. Romam autem proficiscens, hac conditione a duobus cardinalibus ad eam rem missis coronatur, ut neq; Romæ, neq; in Italia di utius immoraretur. Quo quidem in Germaniam abeunte, Aegidius legatus om̄ia fere oppida breui recepit, quæ tyrāni instigāte Bauaro in Flaminia, quam Roman diolā uocamus, in Marchia Anconitana, in patrimonio sancti Petri occupauerāt. Eos tamē uicarios in oppidis suis confirmauit, quos uiderat ecclesiæ Romanæ ob/ sequentes, ut pote Galiothum Malatestam, & Guidonē Polētanum in Flaminia, Varranenses in Piceno. Ordelaphos autem nequaquam ecclesiæ Romanæ obtē/ perātes bello biennio persecutus, eos tandem e Foroliuij Foroq; Popilij, ac Cesen na deturbauit. Potuissent hi quidem aliquam partē dominatus retinere, adiuuan te Iacobo cardinali Columnensi, uiro huic familiæ amicissimo, sed maluere totum constāter amittere, q̄ partem turpiter retinere. Aegidius autem pacata Flaminia, adeo Foroliuij delectatus est, ut & ærariū ecclesiæ & pecuniā ab Auenione missam, unde arces Italiæ ædificarentur, eo loci reposuerit, & institutiones quasdā ibi cum posuerit, quibus adhuc prouincia ipsa utitur. Cum autem Aegidius Italiam pacas set, arcesq; in ditione ecclesiastica plures ac pernecessarias ædificasset, om̄esq; Ita/ los principes ac populos ad officium redegisset, ad annum quintum legationis suæ successorem habuit, Arduinum Burgundum abbatem Cisterciēsem, hominē re/ bus agendis nequaquam idoneū. Hanc ob rem abeunte Aegidio, omnes Italiæ principes ac populi arma capiunt. Nam & Pisani Florentinos adeo uexauere, ut cum nemo prodire obuiam auderet, agrum omnem Florentinum diripetent, ca/ pto Figino superioris Arni castello: incensisq; uillis omnibus quæ passim in agris ædificatæ erāt. Dux autem Florētini exercitus Pandulphus Malatesta tum erat,

quem populus abdicare se magistratu coegit, quia nunquam congredi cum hoste ausus est. Tum uero Pisani elatiores facti, non tam spe potiundæ urbis q̃ inferendæ contumeliæ causa, leuibus aliquot prælijs ante portas commissis, cum magna præda domum redeunt, instante iam autumno: Bernabos quoq; Bononiam bello agitatã, acriter eam defendẽte abbate Cluniacensi, multis castellis spoliat. Erat quidẽ Bononia, ut antea diximus, uicecomitum dominatui subiecta, sed Aulegi anus eam abbati Cluniacẽsi prodidit, Firmum in mercedem proditionis accepturus. Verum dum Bernabos Bononiam & Rhegium bello premit, legatus apostolicus accitis in societatem belli Philippino Gonzaga, Cane Veronensi, Nicolao Estensi, in Brixanos mouet. Tum Bernabos Brixianorũ periculo motus, relicta Bononia ac Rhegio, in hostem proficiscẽs, apud Montemclarum tanto prælio superatur, ut ægre deinceps urbis mœnia tutatus sit. Eodem fere tempore Florẽtini Galeotho Malatestæ duce Pisanos superãt, illectis prius ad se eorum militibus pecunia. Hanc ob rem Pisani in Cambacurtos ciues suos præpotentes, omne crimen conijcientes, quod auare maligneq; stipendia militibus persoluerent, Iohannem Agnellum exulem, Bernaboui amicum, & Cambacurtos aduersantem, reuocant, qui ciuitatem breui in potestatem suam redegit, sublatis e medio aduersæ factionis amicis. Verum composita a pontifice inter Pisanos & Florentinos pace, Iohannes Haucut Pisanorum stipendijs militare solitus, milites omnes passim per omnem Italiam sparsos colligens, magnum omnibus terrorem iniecit, tumultu ante potissimum ciuitate Romana in creandis senatoribus: quam discordiam Innocentius optime sedauit, externo senatore ad urbẽ misso, Raymundo Ptolemæo ciue Senensi, qui annum integrum magistratum gessit, anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimo nono. Nõ quieuere aũt cõpositis etiam hoc modo rebus Romani. Nã pulso senatore, septẽ ciues crearũt cũ summa potestate: quos Reformatores totius reipublicæ uocarũt. Hãc ob rem Innocẽtius Hugonẽ Lusignanum, Cypri regem, ad bellum quod in Turcos gerebatur proficiscentem, senatorẽ creauit: mandauitq; ut magistratũ Reformatorum omnino aboleret. Erat autẽ tum maxime intentus abolendo bello quod inter Anglos & Gallos gerebat, quo omnibus proficisci in Turcum liceret. Verum cum Angli in Piritiensi agro Gallos superassent, cepissentq; regem cum Philippo filio, rem difficiliorem factu fecisse uidebantur. Cũ Eduardus magnitudine animi motus, captiuos omnes hac conditione liberat, ne amplius contra se bella gerant: qui non ita multo post pacis fœdera rumpentes, Eduardũ capere arma & obsidere Parisios impellunt. Parare & classem contra hostes Christiani nominis Innocentius constituerat, cum & Pisani qui rem nauticam optime norant, cum Florentinis, & Veneti qui classe plurimum ualebãt, cum Lodouico Vngariæ rege bella tum gererent. Taruisium enim rex magnis copijs tũ obsidebat: nec seditionibus intestinis Veneti carebãt. Nam Martinus dux affectatæ tyrannidis cõuictus, securi percutitur. In tantis uero animi perturbationibus afflictatus Innocentius, põtificatus sui anno nono, mẽse octauo, die sexto moritur: eo potissimum tempore, quo & Bartholus Saxoferratus uir illa ætate omnium consultissimus. Ante uero põtificis mortem tanta solis defectio facta est, quanta nunquam antea. Visum itaq; omnibus est, tãte mortis planetas etiam signa aliqua dedisse.

Bartholus Saxoferratus.

VRBANVS V.

Rbanus quintus, patria Lemonicensis, Guilhelmus Grisant antea uocatus, sancti Victoris Massiliensis abbas, absens eriam omnium consensu põtifex creatur. Legatiõe enim tũ apud uicecomites in Italia fungebatur. Vocatus itaq; Auenionem põtificatum iniens, uir singularis uirtutis, ingentis animi, innocentissimæq; uitæ, statim ad tuẽdam libertatem ecclesiasticam animũ adijcit: eorũq;

ccvij. põt.

u

opera utitur, qui ad eam rem animati erant. Aegidium enim Hispanū uitum p/stantē (de quo antea diximus) in Italiam cum summa potestate mittit: qui ita Lodouicum Gonzagam, Nicolaum Estensem, Franciscum Carrarium initis fœderibus in Bernabouem concitauit, ut prælio ab his superatus, & saucius ægre aufugerit, amisso in bello filio: captisq; Andrea Pepulo Bononiensi exule, Synebaldo Ordelapho, Paulo Mirandula, Guidone Foliano, Azone Corrigiensi, Guilielmo Caualcaboue egregijs copiarum suarum ducibus. Permoti autem calamitate uicecomitum, Frāciæ, Angliæ, ac Cypri reges, legatos ad Aegidium misere oratum, ut uicecomitibus pacem redderet. non discessere re infecta legati. Reddita siquidem pax est, quæ non diuturna fuit. Iohannes em̄ Haucut uicecomitibus militans, cū florentinos bello lacesserat, eorum copias apud Miniate oppidum grauiter profligauit. Hanc ob rem Aegidius legatus Thomam Obicionem egregium copiarum ducem, cum tribus millibus equitum. & satis magno peditatu Florentinis auxilio mittit. Pugnatum est inter Aretium & Cortonā dubio marte quatuor horis: atq; demum Thomas ita hostes superat adnitente peditatu, ut ex sex millibus equitū qui cum Anglico militabāt, pauci euaserint, atq; ipse dux in deditionem uenerit. Huius autem tantæ uictoriæ fama permoti, qui ab ecclesia defecerāt, statim deditionem fecere. At uero cum Vrbanus ad quartum sui pōtificatus annum in Italiam uenisset componendarum rerum causa, ei legatus Aegidius Corneti fit obuiam, rationemq; administratæ prouinciæ reddens, dum Corneto Romam proficiscit, liberatus tantæ legatiōis onere, quieturus ob senium Viterbium rediit: ubi & tertio mense post moritur: uir certe singularis uirtutis, præstantisq; animi: quiq; dignitatem ecclesiasticam, dum uixit, mirifice tutatus est. Eius autem corpus Assisium delatum, in ecclesia beati Francisci tumulatur, sepulchro a se condito dum uiueret. At uero cum Carolus imperator intellexisset Vrbanum Romam profectū, eo & ipse quoq; cum uxore & liberis statim aduolās, in itinere Lucam Pisanis, Miniate oppidum Florentinis adimit, sibiq; uendicat. Profectus ne sit Romam, haud satis constat, cum ab Innocentio sexto pontifice Romano coronā imperij accepisse dicatur, cardinali Hostiensi Romam ob eam rem misso. Accepta autē a Florentinis ingenti pecunia, ne eos bello uexaret, tertio mense posteaquam uenerat, Italia cessit, anno millesimo trecentesimo sexagesimo octauo. Vrbanus uero apostolorum capita diu quæsita tandem inuenit: desierant enim in honore esse propter desuetudinem & ignorationem hominū. Apud uero Sancta sanctorum reperta, ac locellis argenteis recondita, ad altare maius basilicæ Lateranēsis cum maxima ueneratione & celebritate collocanf, astāte clero populoq; Romano. Idem quoq; pōtifex ædes pontificias tum in urbe ueteri, tum in Monteflascone cōstruxit: ut ei ac cæteris pōtificibus eo proficisci liceret, uitandi urbani æstus causa. Breui autem in Galliam reuersurus, Iohānem Haucut egregium copiarum ducem e carcere missum, copijs illis omnibus præfecit, quæ ante sub Aegidio militauerant, ut tam diu ditionē ecclesiasticam ab hoste tueretur, quoad ipse reuerteret. Redire nanq; ad Italiam ei in animo fuit. Verū dum in Gallias proficiscitur, pontificatus sui anno octauo, mense quarto Massiliæ moritur: uel (ut alij uolunt) Auenione uitam finiuit, eo maxime tempore quo Brigida deuotissima Christi mulier, Suetiæ princeps, Romam uoti causa uenerat: motusq; nonnulli in Apulia exorti sunt, mortuo Nicolao Acciolo, eiusdem prouinciæ gubernatore, uiro strenuo ac in rebus agendis sapientissimo.

GREGORIVS XI.

ccviij. pō.

GRegorius undecimus, patris Lemonicēsis, Petrus Belfortis antea uocatus, sanctæ Mariæ nouæ diaconus cardinalis, Auenione pontifex omnium consensu creatur. Hunc enim adolescentem, uix decimumseptimum annum attingentem,

Clemens sextus eius patruus cardinalē creauit: & ne uideretur carni ac sanguini magis q̄ ecclesiæ consuluisse, eundem ad exquisitissimos doctores, maxime uero ad Baldum, qui tum Perusii legebat, disciplinæ gratia statim misit: ubi tantū in quo/uis genere doctrinæ profecit, ut idem Baldus eius autoritate in confirmādis rebus dubijs plerunq; uteretur. Fuit præterea tantæ innocentiæ & placabilitatis, adeoq; humanus & pius, ut ab omnibus unice diligeretur. Eo itaq; tempore quo pontifi/catum iniit, Romæ senator singulo semestri a pontifice datus, ius populo dicebat. Vrbis autem custodiam totamq; reipublicæ administrationē & curam Bandere sii tum gerebant. Banderesii enim appellati sunt germanico uerbo a uexillis, qui/bus in bello utebantur. Singulæ enim decuriæ signo internoscebantur suo. capita regionum nunc uocantur, qui urbis tribubus præsunt. In Cisalpina autem princi pes illi, quos diximus in uicecomites cōiurasse, Rhegium a uicecomitibus posses/sum, proditione occupāt. Supererat arx, per quam Bernabor urbem ingressus, ho stes primo impetu fundit, Rhegium q; libere recipit, Lucio theutonico duce inde deturbato. Agebantur hæc in Italia, cum Perinus Cypri rex. Petro genitori in re gnum suffectus, magnatum discordiarum inter Genuenses & Venetos causa fuit. Nam dum Famagustæ coronationis suæ pompā duceret, adessetq; Genuensis et Venetus baiulus (ita eñ appellāt mercatorꝫ prætores) uelletq; uterq; ad dextram regis incedere, tantus repente tumultus exortus est, ut Genuenses cæsi ac pulsi per ignominiam sint, rege in Venetos magis q̄ in Genuenses inclināte. Hanc ob rem Genuēses Petri Fregosi auspicijs, Dominici Fregosi ducis fratris, comparata qua/draginta triremium classe, Cyprum hostili animo inuadūt, quatuordecim milli/bus hominum in insulam positis, qui omnia ferro ac flamma uastarēt ob uiolatū ius gentium. Rex uero ab omnibus auxilio destitutus, ad misericordiam confugi ens, dedita Famagusta, quadraginta millia nummū auri quotannis Genuēsibus pollicetur, si pacem reddiderint. At uero cum legatus pontificis in Italiam uenis/set, resq; ecclesiasticas recenseret, inita cum uicecomitibus pace, initium perturbā/di omnia a Prarēsibus ortum est. Hi enim uindicare se in libertatem a populo Flo rentino quærentes, exercitum ecclesiæ permittente legato in Hetruriam uocant: quem ita Florentinus populus pecunia corrupit, ut eorum auxilio Pratum ingres sus, & coniurationis capita ultimo supplicio affecerit, & multa uexilla libertatis literas & nomen præ se ferentia, pluribus cohortibus distributa, ad oppida trans/miserint: populos ut dominos cohortantes, ut libertatis ecclesiæ memores, iugum reijcerēt. Primi autē Tiphernates (quos castellanos uocant) ab ecclesia desciuere: hos deinceps Perusini, Tudertini, Spoletini, Eugubini, Viterbienses, Forolíuien ses, Asculani secuti sunt. Occupauerat tum etiā Astorgius Manfredus sub Baua ro, tyrannidis dulcedine gustata, Granatiolum agri Fauentini castellum: ad quē opprimēdum e Bononia legatus Iohannem Haucut cum aliquot cohortibus mit tit. Tutati sunt Astorgium Florentini & Bononienses: qui excluso Haucut cum omni præsidio, in libertatem se uindicauerāt. Haucut uero cernens Fauētinos ad rebellionem spectare, & ciuitatem crudeliter diripuit cæsis passim omnibus, quos obuios miles habuit: & solum urbis uiginti millibus nummū auri Nicolao & Al/berto Estēsibus fratribus uendidit, occupato Bagnacauallo, ubi impedimenta ex ercitus sui ad tempus reposuit. Tum uero pontifex cognita tanta rerum permuta tione, cardinalem Gebēnensem legatum cum sex millibus equitum Britonum in Italiam mittit, qui per Taurinos descēdētes, sino ulle maleficio usq; ad Bononiæ portas peruenere, urbem obsessuri. Sed legatus cognito Florentinorum aduentu, qui Rodolpho Varraneo duce Bononiensibus suppetias ferebant, cum copijs suis Cesennam hyematum concessit: in qua urbe ita tumultuatum est ob superbiā Gal lorum, ut sexcēti Britones interfecti sint, reliqui urbe eiecti. Qui postea per arcem

*baiulus

ingressi, aucti numero, cædibus & rapinis omnia compleuere: neq; his quidẽ parscentes, quorum ætas suppliciter ueniam petit: solæ uirgines & iuniores matronæ ad iniuriam reseruatæ sunt. Foroliuienses autem ueriti ne a legato inopia cõsilij & gubernatoris opprimerentur, Synebaldum, Pynum, Iohannem, Theobaldũ, Ordelaphos dominos in urbem recipiunt, quorum uirtute ab impetu Britonum defensi constantissime sunt. Existimans autem Gregorius pontifex hæc omnia mala quæ in Italia committebãtur, sua absentia fieri, naufragiumq; tam diuturnum absente gubernatore cõmitti, de profectione sua ad Italiam uir bonus diu multumq; cogitare cœpit: sed hominem permaxime mouere cuiusdã episcopi uerba, qui interrogatus a pontifice, dum simul inambularent, cur non rediret ad ecclesiam suã, quã haud par erat tam diu sine pastore nudã relinqui: Cur, inquit, tu summe pontifex cæteris exemplum daturus, tuum episcopatum non repetis, ecclesiamq; Romanã? Motus his uerbis põtifex, paratisq; in Rhodano una & uiginti triremibus, alio se iturum simulans, ne a Gallis retineretur, sese profecturum ad urbem intellexissent: ipsam nanq; curiam emolumenti causa in Gallia uolebãt. Genuam itaq; primo, inde Cornetum contendit: unde terrestri itinere nauigationem pertæsus, hyeme præsertim, Romam peruenit anno dñi mccclxxvi. idibus Ianuarijs põtificatus sui septimo, migratiõis uero Romanæ curiæ in Gallias anno septuagesimo. Quo autem apparatu, quamq; incredibili populi Romani lætitia susceptus in urbem sit, honorato quoq; obuiam prodeunte, nõ attinet dicere, cum uultu, gestu, acclamationibus omnem lætitiæ speciem effuderint, ut filij solent redeunte peregre exoptato parente. Indigebant omnia aduentu pontificis. Nam & mœnia & basilicæ & publica ac priuata ædificia ubiq; ruinã minabant, quæ certe magna ex parte restituit, ut turris suo iussu ædificata ad sanctam Mariam maiorẽ indicat. Labefactati etiam ita ciuitatis mores erant, ut nihil urbanitatis habere uideretur: utq; illi mores aliunde petendi essent, quæ totum orbem terrarum quondam ad urbanitatem redegerat. Collocata itaq; in urbe sede sua pontifex (ut bonum pastorẽ decet) omnia circunspicere cœpit, de medelaq; uulneribus inferẽda cogitare: pax igitur qua sanari nondum obducta uulnera poterãt, sibi diu multumq; cogitanti oblata est. Legatum itaq; primo ad Florentinos mittit, qui ad arma spectabant, eosq; adhortatur, ut æquas pacis conditiones non detrectent. Hi uero põtificis potentiam suspectam habentes, ne ad pacem cogerentur, cum Bernaboue hoste paterno auitoq; fœdus & amicitiam ineunt. Postea uero Iohannem Haucut pecunia & pollicitationibus corruptum, ab ecclesia in partes suas trahũt, quo successu elati, nullum iniuriæ contumeliæq; genus prætermittunt, quod in pontificem transferri posset: qua ex re anathemate notati, hac insolentia usi sunt, ut etiã sacerdotes suos quibus a sacris interdictum erat, celebrare contra ius fasq; coegerint. Tum uero pontifex a precibus ad arma cõuersus, conciliatis prius Bononiensibus, qui suo nomine urbem gubernarent, Varraneum mercede cõducit, hac in re Florentinorũ artibus usus: eiq; exercitũ ecclesiæ committit, paulo post in Florentinos moturo. Id ne ut destinauerat statim faceret, discordia inter Genuenses & Venetos orta effecit. Veritus enim est ne aliqua externa uis Italiam inuaderet, si ipse quoq; cum Florẽtinis decertaret. Nam dũ Andronicus Genuẽsium auxilio fretus, quibus Tenedon insulam mercedem facinoris permiserat, patrem Caroli Iohannem Constantinopolitanum imperatorẽ regno deturbasset, Veneti eundem in patriam reduxerunt, ac Tenedon insulam ab eo accepere. Qua ex re indignati Genuenses, in aliud tempus uindictam distulere, ueriti pontificis anathema, qui utriq; populo interminabatur, nisi ab armis discederẽt, cum diceret neutri eorum bellum illud competere. Sed dum uir sanctus accurate agit omnia, quæ ad pontificem pertinent, intolerabili uesicæ dolore moritur, sui pontificatus anno septimo, mense quinto, quinto

calendas Aprilis, millesimotrecentesimoseptuagesimooctauo: sepeliturq; in basilica beatæ Mariæ in uia noua sepulchro marmoreo, quod adhuc uisitur, tãto omnium cum gemitu & lachrymis, quãto nunquam ante quisquam sepultus est: parente enim & unicogenitore priuati oẽs uidebantur. Lugebantq; non modo præsentem, uerumetiam futuram calamitatem, in quam sublato optimo pontifice ob patrum discordiam incidere.

VRBANVS VI.

ccix.

MOrtuo itaque Gregorio cum de creando nouo pontifice mentio haberetur, clerus populusq; Romanus ad cardinales concurrũt, eosq; rogãt, ut unum aliquem uirum præstantem deligant e natione Italica, qui & ecclesiam Romanam & Christianam rempublicam integre ac sancte gubernet: aliter de Christiano nomine illo maxime tempore actum esse, nisi optimus pastor tum deligeret. Italum autem requirebant, ne si Gallus deligeretur, Romanæ curiæ iterum migrare ultra montes necesse esset, cum maximo urbis Romæ totiusq; Italiæ detrimento & damno, qđ dicerent absente pontifice omnem prouinciam urbemq; Romam tyrannicis seditionibus continuo uexari, ecclesiasq; Romanas neglectas & incultas situ, squalore iam magna ex parte prolabi: tolliq; ob eam rem populorũ pietatem Romam continue proficiscentium, cum uideant & sedem pontificiam, titulos cardinalium & monasteria, ac sacratissima martyrũ loca sine tecto, corruentibus iam parietibus, pecoribus & brutis animalibus patere: æquum esse, ut eo loci pontifex resideat, ubi Petrus sedem pontificiã, relicta patria sua, relicta natione, uolẽte deo collocauerit: ita auxeritq; martyrum, confessorum, sanctissimorum pontificum cineribus ac sanguine: unde pastores ecclesiæ undequaq; circum spiciẽtes mandatorũ Christi memores, incitatiq; maiorum exemplis, quorum martyria & res gestas ante oculos haberent, saluti hominum consulerent: patrimonium beati Petri recuperarent, quod pontificũ absentia in Hetruria, in Sabinis, in Hernicis, in Vmbris, in Piceno, in Flaminia, a tyrannis quibusdã occupatũ fuerat. Reticere se in præsentiarum, q̃ imminuta sit hominũ pietas & peregrinatio ad urbem Romam, imo ad sanctorum corpora & reliquias uisendas ob pontificum absentiam, quæ adhuc redintegrari posset, si põtifex Italicus crearetur. Respondere tum cardinales, sibi curæ fore, ut uirum optimũ deligerent, qui ecclesiæ dei præesset, nulla personarũ aut nationum acceptione habita, ad imitationem saluatoris, qui ad apostolatũ uiros ex omni natiõe delegit: tantum ipsi & bono animo essent, arbitrarẽturq; se nil acturos, quod non totum ad honorem dei, ad utilitatẽ ecclesiæ Romanæ, totiusq; Christiani populi pertineret. Disposito deinde apud sanctum Petrum cõclaui, collocatisq; in Vaticano militum stationibus, ne tumultu aliquo tãta electio impediretur, ubi de ineundis suffragijs mentionem faciunt, magna contentio subito exorta est. Tredecim erant cardinales Gallici: hi pontificem e suo corpore uolebant, quatuor erant Italici: quorum unus ex gente ursina ad pontificatum maxime aspirabat. Inclinabat aũt in Gallos, quippe qui plures erant, res ipsa: sed forte fortuna inter Lemonicenses & reliquos Gallos orta discordia, cum utraq; pars e suis aliquem creari uellet, effecit, ut Bartholomæum Barensem archiepiscopum, patria Neapolitanum, uel ut alibi legitur, Pisanum, extra collegium cardinalium pontificem crearẽt, absentem quanuis, Vrbanumq; sextum appellarent. Prius tñ q̃ in publicum prodirent, scitumq; sit Vrbanum põtificem creatum esse, calumniari Galli electionem illam fraudibus & metu extortam, instantibus Romanis ui & armis, ut Italus aliquis crearetur. Cardinales autem e conclaui prodeũtes, partim in Hadriani molem, partim uero ad montana loca confugere, impetum populi furentis uitaturi. Secessit & ad Vicouarum cardinalis ursinus, in tanta discordia magnam spem consequendi pontificatus collocans. Verum non ita multo post cardinales pœnitentia

tentia ducti, ad urbem uenere, Vrbanumq; ante electum confirmarunt, cõsalutaruntq;, ut uerum pontificem decebat. Post mẽsem uero tertiũ in calores urbanos Galli culpam reĳcientes, a pontifice petũt, ut sibi proficisci Anagniam cum bona eius uenia liceat, aerem mutaturi pestilenẽ, æstate præsertim, maxime uero Gallis: sed reuera seueritatem Vrbani ueriti, abiere. Nam semel atq; iteũ eos ad se uocatos admonuit, ut manus abstinẽtes haberẽt, nõ dona aliqua, nõ munera accipe rẽt, dũ causas agũt, dũ patrocinĩũ suũ bñficia petẽti præstãt. Interminatusq; est se acerrime puniturum in simonia deprehensos, aut iniustas causas fouẽtes. Præterea uero ostendit sibi placere, & ita uelle, ut pompam dimitterent, tantamq; familiarium turbam & equorũ, cum id quod in tales sumptus consumerent, ecclesiæ Romanæ perniciosos, pauperibus & restituendis corruentibus basilicis deberetur: se deinceps bonorum delectum habiturum dicebat, affirmans malos suorum flagitiorum pœnas laturos, nisi sententiã mutarẽt. Et quia sentiebat cardinales Gallicos de reditu curiæ Romanæ in prouinciam suam aliquando mentionẽ facere, aperte ostendit se Romæ mansurum: neq; cuiq̃ suadenti ut inde abiret, obtemperaturum, quod diceret fundamentũ uniuersalis ecclesiæ fideiq; Christianæ, Romæ iactũ & auctum ad culmen esse. His itaq; rationibus moti cardinales Gallici, & hi maxime, qui thesauros ecclesiæ in morte pontificum expilauerant, quiq; pro arbitrio animi sui omnia prius agebant, Anagniã primo, mox Fundos confugere: ubi primo in Vrbanum (ut falsum pontificem) inuecti sunt, quod dicerẽt hominẽ ui creatũ, ui etiã coronam pontificatus accepisse, cum electio illa & coronatio in loco minime tuto sit habita, in qua liberæ debetent esse hominum uoluntates, libera suffragia, cum contra ipsi a populo Romano coacti sint Italicum potius q̃ Gallicum eligere. Has autem ob causas sede uacãte, ut ipsi dicebãt, (octo nanq; erant) Iohanna regina fauente, Gebẽnensem cardinalem, qui ante legatus in Italia fuerat, pontificem deligunt: eiq; Clemẽti septimo indita appellatio est. Hinc magna discordia in ecclesia dei orta, & diuturna, quam schisma uocant, cum pars Christianorũ principũ Vrbano, pars Gebennensi faueret. Neq; hoc modo cõtenti seditiosi cardinales, Britones qui multa ecclesiæ castella, multas urbis uillas iam diripuerant, arcesq; occupauerant, in pontificẽ & Romanos mittunt. Ad põtem Salarum Romanus populus hosti incomposito agmine obuiam factus, superatẽ & cæditur. Verum cum postea apud Marinũ pugnã magna animorũ cõcitatione iniissent, adeo Britones cædunt, ut uix nũcius tantæ cladis superfuerit. Qui in arcibus erãt, se aliquãdiu ac suos tutati sunt: maxime uero arcis Surianæ præfectus, qui post multos annos Martino pontifici deditionem fecit. Interim uero Genuenses odiũ quod in Venetos mente conceperãt, ostendunt, ascito in societatem belli Lodouico Vngariæ rege, Francisco Carrariensi Patauino dño, Austriæ duce, patriarcha Aquileiẽsi. Sentiebãt tum cũ Venetis Perinus Lusignaneus Cypri rex, & Bernabos uicecomes. In primo autem congressu nauali prælio superiores Veneti fuere, in littore Antiatũ, Victore Pisano classis pfecto. Ex decẽ nãq; Genuẽsium triremibus qnq; amissæ sunt. Tum uero marchiones Carreti adiuuãte Cernaboue, Albingauniũ (quod nunc Arbingã uocant) Naulũ & castrũ Francũ de Genuẽsibus occupant. Venẽ non ita diu post in gratiã cũ Genuẽsibus redeuntes, oĩa reddidere. Genuẽses præterea coniecto in carcerem Dñico Fregoso duce, eiusq; fratre Petro, & Nicolaum Gualchum ducatui, & Lucianũ Auriam classi maritimæ præficiunt. Bernabos uero qui filiam regi Cyprio in matrimoniũ collocauerat, eum cum duodecim triremibus, sex Catelanis, & totidẽ Venetis, honorifice ad maritũ in Cyprũ misit: qbus triremibus Perinus deinceps terra mariq; Famagustã oppugnat, sed frustra, acriter qui in præsidio erant urbem defendentibus, disiectaq; etiam uentis & procellis classe. Non cessabãt hinc Veneti, hinc Genuenses maria ipsa, tum inferum,

tum superum uexare. Nam dū Carolus Zenus classis Venetæ præfectus, Tyrrhenum mare Genuensibus infestum reddit, Lucianus Auria adriaticum cū magno Venetorum detrimēto discurrit, ab Iadera, ubi stationes habebat, in Venetos mouens: Iadera nāque regis Vngariæ erat. Ob hanc autem iniuriam commoti Veneti, cum allicere ad certamen Lucianum non possent, Catarum & Sibinicū ipsius regis oppida, incendunt. Interim uero mortuo Galeatio uicecomite, anno domini millesimo trecentesimo septuagesimonono, tota fere Insubria ad Bernabouem inclinatura uidebatur: qua ex re maximā uoluptatem cepere Veneti, sed frustra. nā & dimidia pars regionis primo, deinde tota Iohanni Galeatio nepoti obtigit. Lucianus autem Genuensium præfectus, Polam mouens, classem Venetorum in portu ipso superat & capit. Verum dum incaute nimium in hostem fugientem ruit, lancea transfixus moritur. Vtraque classis & uictrix & uicta, Iaderam perducit: quo statim Genuenses Petrum Auriam in demortui fratris locum misere cum triremibus nouem, aliisq; nauigiis compluribus. Qui uictoriam fratris recensens, ad duo millia captiuorum inuenit, deprehenditq; multos in prælio & in undis periisse. Oppugnabantur & terra Veneti a Carrariensi eiusq; sociis, quos antea commemoraui, quibus Veneti Albricum Barbianum Cunii comitem, egregiū copiarū ducem, opposuere. At Petrus Auria Genuēsium præfectus, sexaginta triremium totidemq; nauigiorum comparata classe, Venetias contendens, Gradum, Comaclum, Caprulas uicaptas incendit. Inde uero Clugiam mouēs, a præsidio Veneto aliquandiu egregie defensam, tandē eam ui capit, Patauino tyranno commeatū subministrante. Cecidisse ea oppugnatione ad sex millia hominum constat, & ad nongentos & quinquaginta ex Venetis captos, Iaderamq; missos. muliebri tamen pudicitiæ in tanta clade ignotum est. Fracti autem tanta calamitate Veneti, cum nec terra, nec mari auxilia sperarent, captiuis Genuensium e carcere liberatis, eisq; Clugiam ad præfectum Genuensium impetrandæ ueniæ causa missis, pacem petiuere, eas accepturi leges quas uictor imposuisset. Genuēses uero superbia elati, ut uictores facere consueuerunt, Venetos reiiciunt, nisi se ac sua omnia dedentes. qui ad tuendam patriam conuersi, deductis ante portus fauces catenis ferreis, dispositisq; in littore portus trecentis equitibus, totidemq; peditibus, ad unum aliquem ex ciuibus respiciunt, quē bello præficerent. At uero dum fluctuarent in tanta perturbatione, quem potissimum deligerent, incerto autore uox audita est, unicū Victorem Pisanum, qui Genuenses optime nosset, idoneum esse qui tantæ rei præficeretur. Non est audita temere ea uox, quasi auspicato emissa. Ad carcerē concurrunt oēs, eo em̄ deductus fuerat ob rem male ad Polam gestā: eductūq; bello mari timo solum pficiunt. Instabant Genuēses, & captis circūquaq; castellis, ingredi urbem parabant: quos post longam pugnam Iohannes Barbadicus armatis lembis quibusdam perfacile repulit, cum progredi ulterius in æstuariis illis triremes Genuensium nō possent. Hac etiam arte Barbadicus usus est: inuēta tum primum a quodā Theutonico bombarda fuit, a sono & tonitru sic dicta: nulla erat scapha Venetorum, nullus lembus, qui nō duas bombardas & eo amplius haberet: quibus multi Genuenses, ut a re insolita, nec ad præcauendum scita, opprimebantur. Singulæ enim bombardæ uno ictu binos ternosvē plerunque necabant, cum præsertim in triremibus declinare ictus, ut in terra, non liceat. Adhortabantur autē Veneti Bernabouem uicecomitem, socium & amicum, ita Genuēses bello premere, ut obsidione tum graui liberarentur: iam em̄ cōmeatibus carebant. De Venetis tū quidem actū fuisset, si (ut Carrariensis admonebat) Genuēses cauissent, ne cōmeatus mari Venetis importari possent. Bernabos aūt Venetis aliqua ex parte satisfacturus, exercitū suū in Genuēses mittit, q ualle Pulcepheræ depdatus, acceptisq; decem & nouē millibus nummū auri, omissis Genuēsibus, auro cū Bernaboue, nō fer

Bombarde usus primus.

ro decernentibus, onustus pda in Insubriam rediſt. Non est usus ea felicitate Astorgius Fauentinus, eo cum equitatu à Bernaboue missus. Vrbi enim appropinquans, aberumpente populo Genuensi funditur fugaturq; ægre quidem Astorgius euasit rustico cucullo indutus. At Caloiohānes imperator Græcorū cū Venetis sentiens, Peram Genuensium Constantinopoli uicinam, oppugnare adorit. Videbat enim Genuenses pluribus bellis, & quidem grauissimis implicitos: sed Andronicus eius filius, patri ac Veneto æque hostis, Turcorum Bulgarorumq; præsidijs & societate fretus, eam accerrime defendit, eoq; terroris patrem deduxit, ut in partes Genuensium statim trāsiret. Interim uero Vrbanus non intentus componēdæ paci inter Christianos, ut par erat, sed iniurias à Iohāna regina acceptas ulcisci cupiens, Lodouicum Vngariæ regem impulit, ut Andreasi fratris mortem se adiuuante ulcisceretur: qui Carolum filium in Taruisinis cōtra Venetos dimicantem, in Iohannam cōcitans, res Venetorum prope afflictas, meliusculas facit. Superuenit & Carolus Zenus Venetus, uir bello nauali egregius, qui depressis duabus onerarijs nauibus ante portum Clugiensem, eo necessitatis Genuenses perduxit, cum educere naues suas non possent, clausis reliquis ostijs, ut ipsi obsidentes quam obsessi maiore rerum omnium penuria laborarent. Sed nihil æque Genuenses afflixit, quam Petri Auriæ mors ictu bombardæ interfecti, dum munimenta Clugiæ acriter defendit. In cuius locum Matthæus Ruffus statim suffectus, dum Clugiam peteret cum nouis triremibus, apud Manfredoniam Thaddæum Iustinianum cū sex triremibus annona onustis cepit. His uero cladibus motus Agapetus cardinalis Columna, & Genuenses & Venetos sæpe ac frustra ad pacem adhortatus est. Sed hi de uita & sanguine, non de imperio inter se dimicantes, sanis bene admonenti/um consilijs nusquam obtemperarunt. Postremo itaq; Genuenses Clugiæ obsessi, cum erumpere non possent, premente Veneto, habere ve commeatus nequirent a Matthæo Ruffo patauinoq; domino, qui id se facturos breui pollicebantur, deditionem fecere calendis Iulij, millesimo trecentesimo octogesimo. Capti autem sunt ea deditione ex hostibus ad quatuor millia trecenti & quadraginta. Plures autem fame & ferro in ipsa oppugnatione perijsse constat. Non quieuere tamen tanta accepta clade Genuenses, qui cum triremibus octo & triginta Tergestinos deficere a Venetis ad patriarcham Aquileiensem compulere. Cepere & Iustinopolim, excepta duntaxat arce. Aucta deinde classe, Venetias iterum contendunt: sed cum nemo ad certamen prodiret, in Istriam redeūtes, Polam urbem ui capiam incendūt. Multæ utrinque cædes inuicem acceptæ, dataeq; sunt. Veneti tamē bello terrestri a Carrario opprimebantur, licet Iacobus Caballus egregius copiarū dux, eos acerrime tutaretur, dum Taruisium oppugnatur, qđ fame in hostium potestatem se/re uenerat. Verum cum fessus & defatigatus iam uterque populus tam diutino & atroci bello esset, dux Sabaudiæ pacem inter eos hac formula componit octauo calendas septembris, millesimo trecentesimo octogesimo primo, ut regi Vngariæ decimo quoque anno Veneti septem millia nummum aureorum persoluerent, si nullum piratam in suis Dalmatiæ locis tutum esse pateretur, siq; nullibi salem fieri sineret: utq; patriarchæ Aquileiensi in Foroiulio eadem maneret conditio, quæ an/te bellum fuerat. Venetis autem & Genuensibus imperatum, ut captiuos alteru/trū incolumes dimitterent enterent, de præda utrinque capta nulla mentio. Mandatum Patauino, ut ab obsidione Taruisij recederet: utq; arces & turres in stagnis & ad fluuiorum ostia excitatas, statim demoliretur, termini inter Venetum & Patauinum positi. Interea uero Carolus, quem diximus a pontifice ex Vngaria contra Iohannam accitum, cum octo millibus equitum in Italiam ueniens, Aretium primo in potestatem suam redegit, Guelphorum & Gibellinorum seditioni/bus diu agitatum. Inde uero in Florentinos mouens, a Iohanne Haucut qui tum

Stagiræ erat, propellitur. Sed Florentini ueriti ne sustinere tanti regis impetum non possent, pacem a rege datis quadraginta millibus nummum auri redimunt: Haucutq; sine stipendio dimittunt, qui Bagnacauallũ Nicolao Albertoq; Estensibus uendidit, quo facilius retinere Fauentiam in potestate sua possent: quam tamen haud ita multo post amisere, Astorgio Manfredo eam quidem proditione adepto. Carolus uero salutato Romæ Vrbano, regnum ingressus, superatis etiam Iohannæ ducibus, Neapolim dedẽtibus ciuibus capit. Obsidebatur in castello nouo regina, cum Aretini Guelphi tumultu excitato, Iacobus Carazolum Neapolitanum ciuem, eo a rege missum, fugere in arcem compellunt. Confugere eo & Gibellini quibus certe uir æquus non magis quam Guelphis consulebat. Volebat enim omnia pari iure in ciuitate agi. Accito itaque ob acceptã iniuriam Albrico Barbiano e Tudertinorum finibus, urbem ingressus, dum Guelphos ad officium redigere conatur, Gibellinorum quoque bona diripit. Ferrabac autem alter copiarum dux Albricum secutus, quod reliquum superfuerat in Aretio, abrasit. Dum hæc ad Neapolim & Aretium agerentur, noua belli nubes Italiam inumbrauit. Nam Lodouicus Andegauensis a regibus Francorum originem ducens, Italiam ingressus, cum triginta millibus equitum, non longe a Bononia consederat, a Clemente antipapa impulsus: non tam ut reginam Iohannam obsessam liberaret, quam ut Vrbanum armis pontificatu deijceret. Hanc ob rem Carolus omisso Aretio, Albricum & Ferrabac ad se uocat. Florentini quoque Iohannem Haucut rogatu Vrbani ad Carolum misere. Lodouicus autẽ per Marsos iter faciens, ad Cassinensem saltum iam peruenerat. Ad huc enim ad duodecim millia equitum expectabat: qui Italiam ingressi duce Andegranio, per Placentinum, Lucensem, Florentinum, Senensem agrum iter facientes, Aretium iam peruenerant: urbemq; a Guelphis introducti, post illatam ab Albrico cladem diripuere. Defendebatur arx Guelphorum præsidio, quæ diebus quadraginta oppugnata, in Gallorum potestatem propediem uentura erat, nisi Lodouici Andegauẽsis mors interuenisset. Tum Andegranius recognita, hortãtibus Aretinis in arce obsessis, urbem Florentinis uendidit, in Galliasq; rediit. Andegauenses autem milites morte ducis consilio carentes, bini ternive mendicantes etiam in patriam rediere. Tum uero Vrbanus terrore Gallico liberatus, Neapolim se conferens, a rege petit, ut sibi liceat creare nepotem suum Campanum principem: quod cum impetrare nequiuisset, homo sub specie iusti & honesti minus urbanus ac nulli gratus, ad minas conuersus, eo iracundiæ regem compulit, ut custodijs adhibitis per aliquot dies prodire in publicum nequiuerit. Verum dissimulata ad tempus iniuria, Nuceriam ad uitãdos æstus, ut ipse dicebat, cum bona regis uenia profectus: communitaq; firmis præsidijs urbe, & nouos cardinales creat, & septem ex ueteribus in carcerem conijcit, quod diceret eos cum rege & antipapa contra se coniurasse. Præterea uero & processum, ut istorum more loquar, contra regem inchoauit, missa de more citatione: qui breui se uenturum Nuceriam respondit, diluiturumq; obiecta crimina, non uerbis modo, uerumetiam armis. Nuceriam itaque cum satis magno exercitu ueniens, urbem obsidet. Motus autem hac indignitate Raymundus Balcianus e gẽte Vrsina, comitis Nolani filius, qui postea Tarentinus princeps est habitus, suis copijs fretus, quas sub rege duxerat, Vrbanum cum tota curia ad proximum littus deductum, Genuensium triremibus ad id instructis paratisq; imposuit. Quibus dum Genuam pontifex defertur, ex septem cardinalibus Nuceriæ captis, quinque saccis inuolutos, in mare demersit. At uero mortuo Lodouico Vngariæ rege, proceres Vngari Carolum statim per legatos accersunt: qui eo profectus dum conuentum ad res componendas celebrat, curante regina quæ odium dissimulauerat, obtruncatur, anno millesimo trecẽtesimo octogesimoquinto,

quo tempore Iohannes Galeatius Bernabouem uicecomitem, cui erat ex fratre Galeatio nepos, captum in carcerem Modoetiæ conijcit, ac coniectum usque ad mortem detinet, eiusq; ditione potitur. Prius enim dum patrimonium diuidunt, Papia, Vercellæ, Nouaria, Dertona, Alexandria, & cætera ad Apenninũ alpesq; pertinẽtia Galeatio: Placentia uero, Gremona, Parma, Lauda, Brixia, & Bergomum Bernaboui sorte obtigerant. Mediolanum autem utrique commune erat. At Vrbanus circuma cto anno, quo se Genuam contulerat, intelligens ecclesiasticas ciuitates a Florentinis ad libertatem, ut antea, incitari, Lucam primo, mox Senas & Perusium peruenit. Confirmatis deinde aduentu suo ciuitatibus, desiderio, ut ipse dicebat, uidendi Neapolim, Ferentinum usque proficiscitur: ea mente re/ ueta, ut Ladislaum admodum puerum & Iohannem Caroli filios, hæreditate pa/ terna deturbaret. Multi enim proceres Lodouico Andegauensi studere soliti, potiundi regni spem ei præstabant: sed magna ui fidi Caietani, pueris in uita retentis, regnum quoque cum summa laude seruauerunt. Pontifex itaque re infecta Romam rediens, cum magno apparatu honoreq; plusquam dici potest, a populo Romano in urbem suscipitur: licet haud ita multo post a Banderesijs insidias perpes/ sus sit, quas certe omnino deuitauit & sustulit, creatis una die nouem & uiginti cardinalibus: quorum de numero Romani tres sunt habiti. Reliqui uero fere omnes Neapolitani fuere. Interea uero Antonius Scala Veronensis, & Franciscus senior patauinus dominus, grauissimo inter se bello contendere, Iohanne Vbaldino Cattarij, & Iohanne Ordelapho Scaligeri copias ducentibus. Verum Galeatius uicecomes instigante Carrario superatis Scaligeris, Verona Vincentiaq; potitur. Neque hoc quidem contentus Galeatius, paucorum mensium obsidione Patauiũ capit, ac Franciscum Carrarium in carcerem Modoetianũ conijcit. Eius uero fi/ lius Franciscus iunior, fuga salutem sibi quæsiuit. Florentini quoque augendæ ditioniscupidi, Politianũ Lucinianũ oppida ex ueteri Senensiũ dñatu, arte magisq; uiribus in potestatem suam redegere. Præterea uero Carolum Bernabouis filium, & Antonium Scalam cum quinque millibus equitum in agrum Senensem hostili animo immittunt. Hãc ab rem Galeatius motus, legatos ad Florentinos mittit, qui suo nomine conquerantur, Carolum uicecomitem & Antonium Scalam ho/ stes suos, a populo Florentino, quo cum ipse pacem antea inierat & fœdus, merce/ de conductos esse, uexariq; ab eis bello Senenses amicos & socios contra ius fasq;. Legatis item mandatum est, ut nisi ab iniuria Senensium discederent, exautora/ rentq; suos belli duces, Florentino populo bellum indicerent. Quo minus uero id statim Galeatius faceret, Petri Gambacuttæ Pisanorum tyranni precibus factũ est, qui Galeatio & Florentinis amicus, rem inter utrunque compositurum se prædicabat. Interim uero Vrbanus pontifex pontificatus sui infeliciter acti, anno undecimo, mense octauo, Romæ moritur: sepeliturq; in beati Petri basilica, paucis ad/ modum eius mortem, utpote hominis rustici & inexorabilis, flentibus. Huius autem sepulchrum adhuc uisitur cum epitaphio satis rustico & inepto.

BONIFACIVS .IX.

ccx. põt.

BOnifacius nonus, patria Neapolitanus, Petrus cognomento Tomacellus an/ tea uocatus, Romæ cardinalium omnium consensu põtifex creatur, anno domini millesimo trecentesimo octogesimonono. Hic erat annorum circiter triginta esset dũ põtificatum inijt, ita tñ deinceps uixit in tam florida ætate, & tanta peccã di licentia, ut nulla ei libido, nulla uoluptas impingi uel obijci posset. Iuuentutem certe cum ipsa senectute cõmutasse uidebatur. Fuit præterea tãti animi cõsilijq;, ut primus populi Romani uim omnem in põtificem transtulerit, creatis suo nutu magistratibus oĩbus, munitaq; sancti Angeli arce in mole Hadriani sita ad Tiberis pontẽ, quo ab urbe in uaticanũ itur. Munitisq; itẽ pontibus qbus in transtibe

rim Romani commeat. Verum dū Bonifacius nonus ad huc in pontificatu esset, Galeatius Florentinos & Bononiēses bello aggreditur, Iohanne Vbaldino & Lantedesco Petramala copiarum suarum ducibus, qui uallē Arni superioris ingressi, omnia longe ac late populabantur. Iacobusq; Vermes Bononiensem agrum suo nomine ingressus, ciuitati quoque multa damna intulit. Tum uero Florentini ad præcauenda mala soliciti, & Iohannem Haucut, & Carolum Bernabouis filiū & Antonium Scalam cum quatuor equitum, peditū duobus millibus, Bononiensi/bus socijs & amicis auxilio misere. Solicitare pterea literis & nuncijs Stephanum Bauariæ ducem, ad quē Franciscus iunior confugerat: & Iacobum Armeniaci comitem magna mercede conductum, ut in Italiam contra uicecomitē descēderent, eumq; a ceruicibus suis ad propria tuenda auerterent. His cohortationibus motus Franciscus iunior, mutata ueste fauentibus Venetis, secreto tamē, Patauiū ingreditur, urbeq; potitur. Subsecutus uero Bauariæ dux, urbem ingressus, oppugnare arcem non destitit. Veronenses autem harum rerum permutatione moti, pulso uicecomitis præsidio, Antonium Scalam ad se uocāt, qui fere his diebus in Hetruria mortuus erat, relicto unico filio in prima pueritia adhuc superstite. Qua quidem recognita, pœnitētia ducti, in primis Vgolotum Blancardum, qui in Cremonensi agro cum exercitu Galeatij erat, ad se uocant, impetrata prius errati uenia, perso lutisq; aliquot millibus nūmum auri, ad redimēdam tanti erroris culpā. Ingressus urbem Blancardus, retinere milites a direptione tam opulentæ urbis nequaquam potuit. Vxor uero Galeatij tantæ ciuitatis calamitatē miserata, triduo post militibus direptionē inhibuit. At dux Bauariæ cōquestus se mercede a Florētinis defraudatum, ab oppugnatione patauinæ arcis in Germaniā discessit. Tum Florentini præbente aditum Alberto Estensi, qui iam pridē ab amicitia Galeatij discesserat, Iohannē Haucut Cattariensi socio auxilio misere: cuius fortitudine & astu arx patauina in deditionem breui recepta est. Vnde Galeatij copiæ quæ eo recuperandæ urbis causa uenerant, in Vincentinos secessere. Descenderat iam tum etiam comes Armeniaci e Florentinis mercede conductus, per Taurinos in Italiam cum uiginti millibus equitum, Castellatiumq; in Alexandrinis ui captum diripuerat: quare Galatio necesse fuit copias suas e Vincentinis reuocare, quas hosti opponeret. In suburbio Alexandrino consederant Mediolanenses, in quos delati Armeniaci sine ullo ordine, excidium ipsis militibus & ciuibus minabantur. Pugnatū est pro portis aliquandiu, & ab Italis tandiu protracta pugna est, donec sui (quos circumacto itinere ad carpendum extremum hostium agmen miserant) nil tale opinantes, aggrederentur. Dum pugnatur, superuenere illis atque ita a tergo, à lateribus, a fronte cæsi, prius pene oppressi sunt ingenti cæde, oppidanis etiam superuenientibus, quam discrimen in quod delati fuerant, cognouerint. Comes ipse Armeniaci tanti exercitus dux captus, ex uulnere in prælio accepto statim moritur. Capti & Rainaldus Lanfigliatius & Iohannes Ricius Florentini equites, qui Armeniacum in Italiā duxerant. Tum uero Galeatius rāta uictoria fretus, partē copiarum in Haucutum mittit, qui ea mente Atesim & Mintium traiecerat, ut se cum Armeniaco cōiungeret. Verū Haucutus re cognita, quāta maxime celeritate potuit, in Patauinos mouit, non paucis suorum in itinere amissis ob deriuatas passim à rusticis aquas, ne redire hosti impune liceret. At Florentini bello pressi a Iacobo Verme, qui eo à Galeatio cum duodecim millibus equitum, peditum quatuor, missus fuerat, Haucutū reuocār, qui hostes Florentinorum, quibus par esse aperto marte nō poterat, miris artibus ludificatus est. Interim uero hortāte Bonifacio pōtifice, & Antonio Adurno Genuēsiū duce, pax æquis cōditionibus inter Galeatium & Florētinos Genuæ cōposita est. Sed dū unū incendiū extinguit, alterum exardescit. Nā & Frācīscus cognomēto Vicus, urbis pfectus Viterbiū pōtifici pditiōe abstulit: & Pe

trus Gambacurta Pisarum dominus, à Iacobo Appiano publico scriba, & omnium consiliorum suorum participe cum filijs occiditur, ipseq; Appianus dominatu potitur. Mortuo autem Alberto Estensi, Accius & ipse Estensi familia ortus, iã pridem patria pulsus, adiuuãtibus Cunij comitibus, redire in patriã instituerat. Sed tutores Nicolai pueri Alberti filij, sumptis armis Accium Ferraria summouentes, Lucum & Concilicæ oppida Iohanni Cunio promisere, si Accium interficeret. Tum Iohannes composita fallacia uirum Accio persimilem interficit, & acceptis oppidis, uerum Accium in publicum producit. Nõ commisisset tantum facinus Albicrus ex eadem familia ortus, cui plus Itali debent quam omnibus ducibus qui tum fuere. primus enim docuit Italos bella gerere, iampridem arma ferre desuetos, quibus se deinceps ab intestino externoq; hoste tutati sunt. Prius enim si quid gerere Itali uel inter se, uel in barbaros uoluissent, accire externum militem opus erat. Sed tanta militum copia hoc duce breui subotta est sub uexillo sancti Georgij, ut Britones qui prouinciam nostram & ecclesiæ castella euerterant, Theutonicos, Anglicos, postremo õmia uastãtes Italia expulerit. Hinc Brachiani & Sfortiani milites originem habuere, quorum armis Italia apud exteros tantum nominis consecuta est, ut aut exteri timore perculsi quieuerint, aut aditum ad nos tentantes, magnis cladibus superari sint. Interea uero mortuo Clemente septimo adulterino pontifice, in eius locum a cardinalibus tanti schismatis autoribus, Petrus Luna Benedictus xiij. appellatus, Auenione sufficitur. Successit tũ etiam Carolo imperatori Romano Venceslaus filius, à quo Iohãnes Galeatius uicecomes Mediolanensis, ducatus titulum accepit, misso oratore Petro Philargi Mediolanensi archiepiscopo: qui postea Romanum pontificatum adeptus, quintus Alexander appellatus est. Galeatius autem mortuo Iohanne Haucut Florentiæ sepulto, quo uno duce in rebus bellicis tum maxime Florentini utebantur, mittere Albricum cum suis copijs in Hetruriam cõstituit: qui Florentinos Appianum Pisanorũ tyrannũ bello lacessentes, in officio contineret. Erant in eo exercitu Paulus Vrsinus, Ceculus, Brolia Brãdulinus, Paulus Sabellus, Lucas Canalis, cohortiũ præfecti insignes: qui simul cõiunctis copijs animisq; oppugnare Florentiã adorti, ad monasterium Carthusiẽse castra posuerãt: unde crebris incursionibus tũ agros, tum ciuitatem Florentiam continuo uexabãt, cædibus, rapinis incendijsq; omnia cõplentes, anno domini millesimo trecentesimo nonagesimoseptimo. Quo quidem tempore & Bonifacius Perusium se contulit, nobilitatem plebeijs Rasparitibus conciliaturus. Sed plebs præsente pontifice præter datam fidem arma capiens, interfectis ad octoginta ex optimatibus, Biordum & Michilotum plebeiarum partiũ principes in urbem intromissos, dominos constituunt. Indignatus autem ob eam rem põtifex, Asissium petens, inde ad ducem Galeatium oratores misit, qui eum adhortarentur, ut oppugnare Mantuam desineret: quã tũ aqua & terra obsidione premebat, accito in Cisalpinam Galliam ad id bellũ Albrico Barbiano. Hãc autem ob rem ex fœdere Florentinis licuit, & Venetis belli socijs Mantuano auxilium mittere, Carolo Malatesta Mantuani solorio tantarum copiarum duce, qui ingenti clade Geleatij exercitum apud Gouernolum profligauit. erat tum quoq; in animo Florentinis Pisanos bello persequi, sed eos à tanta re auertebant Pupij Balneiq; comites, & Vbertini rebelles, qui Florentinæ ciuitati exitium minabantur, si in Pisanos mouerent. Verũ mortuo nõ ita multo post Iacobo Appiano, filius Gerardus patri succedens, cum retinere Pisas in potestate sua non posset, ob seditiones a Florentinis excitatas, urbem ipsam Galeatio uicecomiti uendidit, Plũbino oppido tãmodo sibi ac suis retẽto, millesimo trecẽtesimo nonagesimonono. Interfecto aũt Biordo Lanredeschi insidijs, Perusini uindicare se in libertatem conati sunt. Verũ cũ Vgolinus Trincius Fulginas pontificis uicarius, eius nomine

Barchiani.

Clemens adulterinus pontifex.

Perusium in ditionē ecclesiæ trahere conaretur, indignati ciues, Galeatio sese dedunt: qui post menses duos Bononia quoque & Luca falso potitur. Hinc maior timor Florentinos incessit, passim de se ac libertate sua actum dicentes, nisi Galeatius mortē e medio auferretur. Appropinquāte uero Iubilei anno, legati Romanorum pōtificem adeunt, rogantes ut Asisio Romam proficisceretur: qui etsi id magnopere cuperet, tamen dissimulato desiderio, facturum se quod petebant, negauit: quod diceret eos uoluisse recipere senatores ex nobilitate externa secundum cōsuetudinem & instituta pontificum: quodq; cameræ cōseruatores suopte ingenio elegissent, homines quidem parum idoneos, & quorum licentia Bandereſijs omnia licerent. Tum uero Romani, ut rem gratam pontifici facerent, & Bandereſios tollunt, & Malatestam Pandulphi filium Pisaurienſem, uirum doctum, pontificis nomine in senatorem recipiunt, pecuniasq; insuper Bonifacio dant, quo ei proficisci ad urbem liceret. Vrbē itaq; ingressus, munita mole Hadriani (ut antea diximus) mœnijs & turribus, dominatu urbis sensim potitus est. Celebrato deinde Iubilei anno, MCCCC. quo innumera fere hominū multitudo ad urbem religiōis causa uenerat, Florentini Galeatium a ceruicibus suis auertere cupientes, Robertum Bauariæ ducem, quem imperij electores, abrogato ob ignauiam Venceslao Boemo, delegerant, hac conditione in Italiam uocant, ut non prius promissam mercedem accipiat, quam uicecomitis ducatum attigisset. qui Brixianum agrum ad Benacum ingressus, parte pecuniarum accepta, cum Galeatij copijs congrediens, superatur, ac Tridentum fuga petit. Retinere hominem Veneti & Florentini multa polliciti, quo minus in Germaniam rediret, nequaquam potuere. Tum uero Bonifacius, siue uicecomitum potentiam ueritus, siue augendæ ditionis ecclesiasticæ cupidus, Annatarum usum beneficijs ecclesiasticis primus imposuit, hac cōditione, ut qui beneficium consequeretur, dimidium annui prouentus fisco apostolico persolueret. Sunt tamē qui hoc inuētum Iohanni uigesimosecundo ascribant. Hanc autē cōsuetudinē oēs admisere, pter Anglos, qui id de solis episcopatibus cōcessere, in cæteris bñficijs nō adeo. Cōfirmata hoc modo pecunijs, arce, magistratibus suo nutu in urbe delectis ditione ecclesiastica, pontifex Ladislaum adolescentem Caroli Neapolitani regis filiū, in regnum paternū restituit, a tyrannis & populis occupatum, qui Lodouici Andegauēsis partes secuti fuerant. Quo autem facilius & honestius id fieret, priuationem Caroli ab Vrbano sexto Nuceriæ factam, abrogauit: cardinalemq; Florentinum Caietam misit, quæ sola in fide remanserat, ut et eo loci adolescentem coronaret, ubi summa cum fide seruatus fuerat. Vicecomes autē redeunte in Germaniam imperatore Roberto, copias suas Albrico duce ad opprimendum Iohannem Bentiuolum misit, qui Bononiensem urbem in suam redegerat potestatem, pulso uicecomitum præsidio. Militabant tum in exercitu Galeatij Franciscus Gonzaga, composita inter eos pace: militabat Pandulphus Malatesta, Caroli frater: aderat & Octobonus Rubeus, Parmensis ciuis: quorum nominibus perterriti Florentini, Bernardonem copiarum suarum præfectum, Bononiēsibus socijs auxilio mittunt: cuius aduentu Bononiēses animis aucti, hosti mœnibus appropinquanti occurrere audent: quo prælio superati, omnem equitatum cum Bernardone in ipsa pugna interempto, amisere. Captus etiam eo prælio Iacobus Carraria, Francisci Gonzagæ precibus conseruatur. Aufugerat tū cum paucis Bentiuolus in urbem: quam dū acriter nimium tutatur, in globum incidens, cum uiuus capi non posset, obtruncatur. Potitus itaque deinceps, nullo resistente, Bononia Galeatius, magnum terrorem Florentinis iniecit. Eo enim se breui motorum omnem belli impetum ostendebat. Verum morte eius adiuti, ut ipsi optabant, nō ita multo post tanto metu liberati sunt. Mortuo autem ex febre Iohanne Galeatio apud Meregnanum, cum ante cometes tantæ mortis indicium apparuisset, anno

Annatæ

millesimo quadringentesimosecundo, multi repente tyranni oborti sunt: aut ciuitatum suarum principes, aut cohortium præfecti, a militibus ducis ob largitionem ad occupandas ciuitates adiuti. Oborta tum quidem infinita mala sunt, cũ nemo unus præesset, qui uitia hominũ imperio & autoritate cõpesceret. Innouata est etiam Guelphorum & Gibellinorum perniciosa seditio, quæ ducentis & eo amplius annis per Italiam uagata, omnes ciuitates ita ad arma ciuilia cõcitauit, ut ferme ad internecionem certatum sit. Nam Vgolinus Caualcabos, oppressis Gibellinis, Cremonæ imperitabat: Parmam Ottho tertius, interfectis ac pulsis Rubeis, obtinebat: Soardi Bergomũ, Rusconij Comũ, Viginatæ Laudam: Vercellas, Alexandriam, plurimaq; per eam regionem oppida Fazinus Canis dux copiarũ egregius ui occupauerat. Omitto reliquos tyrannos a Galeatio pulsos, qui tum quidem redeundi ad tyrannidem & dominatum spem aliquam sumpsere. Maxime uero Guilielmus Scala, & Carolus uicecomes Bernabouis filius, q principes omnes & populos ad defectionem solicitabant. Hinc etiã Pynus Ordelaphus patria pulsus, Foroliuio potitur. Albricus quoque Cunnij comes, Fauentiam bello pressam in sui potestatem redegisset, nisi a Ladislao adhortante etiam pontifice in regnum accitus propere fuisset: magnusq; comestabilis, ut eorum uocabulo utar, creatus. Miserat & eo cum satis iusto exercito fratrem suum pontifex, ut regi auxilio esset: qui a Neapolitanis repulsus, Perusium mouẽs, ciuitatem ipsam in potestatem pontificis breui redegit. At Baldesar Cossa Neapolitanus ciuis, sancti Eustachij cardinalis, Bononienses aliquandiu obsessos, redire tandem ad ecclesiam compulit, Brachio Montonio copias ecclesiasticas ducente, quem ut uirum in re militari præstantẽ Albricus in Flaminia reliquerat. Sub eo enim ab ineunte ætate militauerat, ordinesq; duxerat. Idem etiam contigerat Sfortiæ, e Cotignola Flaminiæ oppido originem ducente: quorũ uirtute militia Italica ita breui creuit, ut qui duce in re bellica deinceps indigerent, altero istorum uterentur. Hinc illæ factiones militares exortæ sunt, ut sexaginta iam annis nil prope gestum in Italia sit, quod non alteri istarum asscribi possit. Qui enim a Brachianis opprimebatur, uicissim a Sfortianis alteram factionem precio cõducebat. Albricus autem (unde tãquam ex equo Troiano innumerabiles belli principes emanarunt) Neapolim diu oppugnatam, tandem in potestatem Ladislai recepit. Qua uictoria moti omnes regni principes ciuitatesq;, statim in deditionem regis peruenere. At uero Ladislaus regnãdi cupidus, priusquam fundamenta regni Neapolitani confirmasset, accitus ab Vngaris, ad illud quoque regnum iure hæreditario suscipiendum, cum copias traiecisset, ladeřãq; obsideret, certior ab amicis fit, Neapolitanos & aliquot regni proceres ad defectionem spectare. Iadera itaque potitus, eademq; Venetis diuendita, Neapolim redijt: reuocatoq; e Flaminia Albrico (eo nanque ad suos uisendos profectus erat) omnes proceres dominatu priuauit. Recusantes autem parere, e patria deiecit. In Seuermatum uero familiam crudeliter animaduertit, primatibus ipsis ultimo supplicio affectis. Bonifacius autem in tãta rerum perturbatione diu afflictatus, dolore laterum tandem moritur, pontificatus sui anno quattodecimo, mense nono, millesimo quadringentesimoquarto. Sepeliturq; in basilica Petri sepulchro marmoreo, uermiculato opere distincto, quod adhuc cernitur, cũ gẽtilitijs insignibus: quæ item indicant, multa ædificia tum in mole Hadriani, tum in Capitolio, tũ in palatio Vaticani, huius iussu & impensa ædificata tum fuisse. Huic autem pontifici ad summam gloriam nil certe defuisset, nisi affinium & cognatorum affinitati/bus obtemperans, aliquam notam contraxisset. Multa enim crimina per simoniacam prauitatem committebantur, petentibus contra ius fasq; omnia tum fratribus, tum cognatis: quorum magna multitudo quæstus gratia Romam uenerat. Indulgentiæ uero & quidem plenariæ ita passim uendebantur, ut iam uilescerer

Indulgentias uendere iussus erat, quæ reuilescebant.

clauium & literarum apostolicarum autoritas. Reuocare hæc omnia Bonifacius conatus, cognatorum precibus eo identidē redire cogebatur. Vnde melius actum cum ecclesia dei censerem, si pontifices reiectis affinibus & cognatis, uel saltem in mediocri fortuna collocatis, pontificiæ dignitati potius quam carni & sanguini cōsulerēt. Maxime uero hoc tēpore, quo mortuo Tamburlano, qui Turcos supera uerat, eorumq; regem catenis uinctum secum trahebat, Armenios, Persas, Aegy/prios, Assyrios sine gubernatoribus reliquerat: qua ex re facile Christianis rum fuisset Hierusalem, ac sanctum domini sepulchrum recuperare. In nostros enim conuersus, Albos suo pontificatu nouam superstitionem introducentes perseçu/tus est. Ex alpibus nanque descendisse in Italiam anno ante iubileum presbyterū quēdam cum magna hominum multitudine, ex patre meo, q hominem uiderat, intellexi. Is quidem albo indutus panno, tantam modestiam uultu ac uerbis præ se ferebat, ut ab omnibus sanctus haberetur. In Italiam itaque descendens, ma/gnam hominū ac mulierum multitudinē in sentētiam suprasius breui deduxerat. Linteis albis circumuoluti omnes sine discrimine, mares an fœminæ, rustici an ci ues, serui an liberi essent, passim ueluti pecora, ubi nox oppressisset, dormiebant. Publice in uicis epulabantur, perlatis undique certatim quasi ad sacrum epulis, Crucifixum sacerdos ipse præse ferebat: quem lachrymari ob hominum errata di ctitabat. Id quoties accidisset, succlamabant omnes, ueniā a deo petentes. Laudes beatæ uirginis canebant euntes & stantes, hymnis ad id apte compositis. Ex Cisal pinis autem in Flaminiam, Hetturiam, Picētes, aucta opinione sanctitatis ueniēs, non plebem modo rudem & crudelem, sed & principes & episcopos ciuitatum in sententiam suam facile pertraxit. Substitit Viterbij cum magna multitudine la bore itineris fessus, Romā inde, ut ipse dicebat, ad uisenda loca sancta sanctorumq; corpora uerurus. Sed Bonifacius fraudem subesse ueritus, quod diceret hominem superstitiosum pontificatum appetere, adiuuante illa multitudine, milites aliquot præmittit, qui hominem comprehensum ad se perducant. Sunt qui scribāt huius fraudem quæstione detectam fuisse, hominemq; in tanto facinore deprehensum, meritas pœnas luisse, igne scilicet, quo exustum ferunt. Sunt etiam qui dicant nil fraudis in homine deprehensum fuisse: sed id fictum a pontifice abolendo rumo/ri, quo hominem per inuidiam captum & necatum affirmabant. Vtrū uerius sit, deus nouit. Hoc tamē constat, post tantam colluuionē, quæ partim hac superstitio ne, partim frequentia iubilei obuenerat, magnam hominum multitudinem pesti/lentia cōsumptam fuisse. In tantis autem malis quibus prouincia nostra affligeba tur, unum tamē bonum in Italiam aductū est. Ad nos enim Chrysoloras Byzan tius literas Græcas attulit, quæ annis iam quingentis in Italia conticuerant. Hinc Græcæ Latinæq; linguæ scholæ exortæ sūt, Guarino, Victorino, Philelpho, Am brosio monacho, Leonardo Aretino, Caroloq;, ac plerisque alijs tanquam ex equo Troiano in lucem prodeuntibus, quorum æmulatione multa ingenia deinceps ad laudem excitata sunt.

Noua superstitio introducta.

Chrysoloras Bizātius.

INNOCENTIVS VII.·

ccxi pōt.

INnocētius vij. patria Sulmonensis, Cosmatus antea uocatus, sanctæ crucis pres byter cardinalis, Romæ pontifex creatur, tumultuāte tota Italia. Mortuo enim Iohāne Galeatio, duobus filijs superstitibus, sed adolescētibus, adhuc tota Italia ad arma respiciebat. Iohannes Maria maior natu, id enim ei nomen erat, ducatū Me diolani sibi uendicat: Philippus uero Maria minor natu, Papiæ dominatū, cuius comes iure habebat, facile obtinuit. reliquæ ciuitates, ut antea dixi sad quinq; & m & uiginti fuisse constat, ab imperio uicecomitum defecere. Nam & Paulus Guini fius ciuis Lucensis, patriæ dñatū sibi usurpauit: & Franciscus Cararius sublato e medio tanto duce, cuius arma mirum in modū timuerat, augendæ ditionis in ma

Christianæ pernicies, hactenus extinctum & sublatum esset. Verum ipse pontificatum adeptus, secutusq; in quibusdam Vrbani & Bonifacij uestigia, quos priuatus carpebat, non modo quod tantopere laudabat effecit, uerumetiam iniquo animo ferebat, si quis apud se ea de re uerbum ullum fecisset. Præterea uero adeo tumultuose omnia gubernabat, ut cum semel Romani restitui in libertatem, reddiq; sibi Capitolium, pontem Miluium, & arcem Hadriani peterent, instarentq; item ut schisma rem perniciosi exempli de ecclesia tolleret, bella extingueret & seditiones, rege Gallorum ad eam rem conficiendam operam suam pollicente, ac Petro Luna antipapa nequaquam tantam concordiam abnuente, Romanos ipsos pontifex ad Lodouicum nepotem diuertentem apud hospitale sancti spiritus uia saxea, tanquam ad certum carnificem miserit. Vndecim enim ciues reipublicæ suæ labenti in negligentia pontificis consultum, statim necantur: e fenestrisq; deijciuntur, quod diceret eo modo tolli seditiones & schisma, non alio quidem posse. Hac autem sæuitia motus populus Romanus, accito Ladislao Apuliæ rege, arma capit, supplicium de Lodouico sumpturus. Verum pontifex declinaturus populi furorem, Viterbium cum Lodouico citato gressu proficiscitur. Tum uero populus cum sæuire in autorem tanti facinoris non posset, in aulicos iram conuertit, quorum bona magna ex parte direpta sunt. Seruati tamen quidam dicuntur in ædibus cardinalium Romanorum, qui adiuuantibus clientibus, ægre tamen, ad se confugientes tutati sunt. Capto deinde Capitolio, occupatoq; ponte Miluio, arcem Hadriani oppugnare frustra conati sunt, adiuuantibus etiam Romanos Iohanne Columna Troiæ comite, Gentile Monterano, comite Catratiæ, egregijs tum copiarum ducibus, & Ladislai regis auspicijs militantibus. Verum superueniente Paulo Vrsino mandato pontificis cum Mostarda & Cecchalino turmatum præfectis, in pratis Neronianis Iohannem Columnam & reliquam Ladislai militiam fundunt. Hanc ob rem Romani quidem multis incommodis circumuenti, cum & homines & eorum pecora abigerentur, residente etiam ira iam antea concepta, pontificem in gratiam recipiunt: rogantq; ut ad urbem redeat. Erat enim natura comis & blandus: adeoq; pontificij ciuilisq; iuris peritus, ut facile homines tum rationibus tum suauitate dicendi in suijpsius sententiam alliceret. Rebus itaque hoc modo compositis Romam ueniens, plures cardinales delegit: quorum de numero fuit Angelus Carrarius, patria Venetus, tituli sancti Marci presbyter cardinalis, in pontificatu Gregorius duodecimus appellatus. Fuit & Petrus Philardi natione Cretensis, basilicæ duodecim apostolorum presbyter cardinalis, Alexander quintus deinde creatus. Tertius habitus est Ottho Columna, natus e principibus Romanis ad Vellus aureum, sancti Georgij diaconus cardinalis, Martinus quintus postea uocatus. Confirmata autem hoc modo pontificatu suo, Lodouicum nepotē agri Piceni marchionem creat: eundemq; Firmanum principem constituit. Ipse uero non diu post Romæ moritur pontificatus sui anno secundo: sepeliturque in basilica Petri in sacello quod olim pontificibus dedicatum erat: quodq; uetustate & situ corruens, Nicolaus quintus postea restituit, notato etiam hoc epitaphio hominis sepulchro:

INNOCENTIO SEPTIMO PONTIFICI MAXIMO CVM NEGLECTI EIVS SEPVLCHRI MEMORIA INTERIISSET, NICOLAVS QVINTVS PONTIFEX MAXIMVS RESTITVI CVRAVIT.

Interim autem cum & uero pontifice & optimo imperatore carerent Itali, unicuique scelerato peccandi licentia data est. Nam Cabrinus Fundulus, cuius opera Carolus Caualcabos multum & belli & pacis artibus utebatur, spe occupandæ tyrannidis elatus, quod ei non secus ac Carolo magistratus omnes atque arcium præfecti parerent, redeuntem Lauda Pompeiana Carolum, ad Machasturmā ab

longam altercationem crearũt, ut uirum bonum, & reipublicæ Christianæ aman tissimum, qui eos sæpe admonuit, ut honeste ac sancte uiuerent, utque a simoniaca prauitate cauerent, aliter se in eos grauiter animaduersurum. Huius itaque mores ferre nequeuntes, principes Gallos in uirum optimum & constantis uitæ conci/tasse. At uero cardinales qui post mortem Innocentij Romæ erant, cognita ttium priorum pontificum in tollendo schismate negligentia, cognitoque etiam dis/crimine, in quo respublica Christiana ubique terrarum, maxime uero in Gallia uersabatur, in unum conuenientes, conclaui ad sanctũ Petrum in Vaticano habi to, iurarunt singuli maximis execratiõibus interpositis, abdicaturos se statim põti ficatu, si sibi diligi ad tãtum magistratum contigisset, hac conditione tamen, ut id quoque ab antipapa fieret. Venerat autem in hanc sententiam, ut & gallicæ natio ni satis facerent, quæ ob impotentiam creandi antipapæ consuetudinem introdu/xerat, a qua remoueri non sine ignominia uidebatur, nisi id quoque ab Italis fieret: utq; in sententiam Benedicti uenirent, qui hac unà ratione, non alia, sanari eccles̃i am posse dicebat. Quod si sibi contigisset utrunque abrogari, unum uerum ponti/ficem omnium, qui tum erant, cardinalium consensu creandum esse, cui omnes re/ges & principes obtemperarent. Creatus itaque Romæ anno domini millesimõ quadringentesimosexto pridie calendas Nouembris, Angelus Corarius Venetus, tituli sancti Marci presbyter cardinalis, qui (ut dixi) Gregorius duodecimus ap/pellatus est, statim quod ante pontificatum promiserat se facturum, scripto, adhi/bitis etiam notarijs & testibus confirmauit: suaq; manu scripta tabellionum noia/uit. Cum uero de eligendo loco quo sine discrimine uterque uenire posset, mentio haberetur, neque ea de re satis inter eos conueniret, collusores & fidifragi ab utro/que cardinalium cõuentu sunt habiti: qui Pisas, hinc Roma, hinc Auenione adna uigantes, uno consensu Gregorium & Benedictum dignitate pontificia priua/runt, cõsentientibus in tam grauem sententiam omnibus nationibus, præter Hi/spaniam citeriorem, regem Scotiæ, & comitem Armeniaci, qui Benedicto faue/bant. Inita deinde creandi noui pontificis ratione, qui bene ac sancte sine ulla sedi tione ecclesiam dei gubernaret, uenere in hanc sententiam, ut Alexandrum quin/tum crearent. Dum autem Gregorius abesset, creandiq; Alexandri ratio habere tur armis omnia Romæ circunsonabant. Ladislaus enim rex occupata Hostia pe destribus naualibusq; copijs, adeo Romanos incursiõibus uexauit, ut inita pace ho norifice postea in urbem receptus tanquam dominus, & magistratus mutauerit, & portas ac mœnia pro arbitrio animi sui operibus & custodijs firmauerit. Ve/rum superueniẽte Paulo Vrsino ecclesiastico duce, apud sanctum Iacobum in Se/ptimiano acerrime pugnatum est, multis utrinque desideratis. In transtiberina/que rex suos tum continebat, arbitratus se illo in loco tutiorem esse ob nauales co/pias, quas Hostia Romam subuexerat. Is uero deinceps cedens potius quàm fugi/ens Vrsinæ factioni, quæ indies magis magisq; augebatur, Neapolim proficisci/tur, debilitata præsertim factione sua ob superatos ante ingressum suum Colu/mnenses, Iohãne Columna, Baptista Sabello, Iacobo Vrsino, Nicolao Columna, ducibus qui occupata sancti Laurentij porta, urbem iam ingressi erant. Verum su perueniente Paulo Vrsino, superati (ut dixi) & capti magna ex parte fuerant. Ex his capitali supplicio duo affecti sunt: quorum alter Galeottus Normãnus eques insignis, alter uero Richardus Sanguineus est habitus, e familia nobili ac uetusta originem ducens. Reliqui uero incolumes dimissi fuerant hac tamen conditione, ne amplius Ladislai auspicijs militarẽt. His autem perturbationibus adeo Romæ annonæ caritas inualuit, ut mensura tritici (quam rubium uocant) florinis decem & octo uenderetur, propter abacta pecora & rusticos partim captos, partim neca/tos, ut in bello fieri consueuit.

ALEXANDER V.

ccxiij. pötifex.

Alexander quintus, natione Cretensis, Petrus antea uocatus, ordinis Minorum frater, archiepiscopus Mediolanensis, uir doctrina & sanctitate uitæ præclarus, omnium cardinalium consensu, qui rum in concilio Pisano erant, pontifex creatur. Hanc ob rem Gregorius in Austriæ ciuitatem profectus, quasi profugus de concilio generali mentionem fecit. Verum cum eo in loco nequaquam se tutum arbitraretur, Ariminum profectus, a Carolo Malatesta perbenigne & splendide est habitus. Benedictus autem post habitum in Perpiniano concilium, quo tutior esset, ad castellum Panischolæ, locum munitissimum confugit, ubi diutius immoratus est. Vterque autem licet in Pisano concilio exautorati essent, tanquã ueri pontifices, cardinales crearunt, maxime uero Gregorius: qui dum Lucæ esset de consensu cardinalium, qui nondum ab eo discesserant, Gabrielem Condelmerium cardinalem creat: qui postea in pontificem electus, Eugenius quartus appellatus est. Ad Alexandrum redeo, uirum in omni uita & ætate præstantem. Hic enim ab adolescẽtia ordinem Minorum ingressus, adeo Parisijs liberalibus studijs theologicæq; disciplinæ uacauit, ut breui & publicam scholam habuerit, & in libros sententiarum docte & acute scripserit. Magnus quoque orator, magnus prædicator est habitus. Hanc ob rem a Iohanne Galeatio duce Mediolanensi accitus, primum locum in consultationibus suis habuit. Creatur deinde rogatu Galeatij Vincentinus episcopus, postea Nouariensis mutato loco, postremo præsul Mediolanensis factus, ab Innocẽtio septimo cardinalis basilicæ duodecim apostolorum creatur: quo quidem gradu pontificiam dignitatem adeptus, merito Alexandri nomen consecutus est, cum & liberalitate & magnitudine animi, cum quouis optimo principe conferri posset. Adeo enim munificus erat in pauperes & uiros sua benignitate dignos, ut breui nil sibi reliquerit. Vnde per iocum dicere interdum solebat, se diuitem episcopum fuisse, pauperem cardinalem, mendicum pontificem. In eo enim defuit illa habendi cupiditas, quæ unà cum re & ætate accrescit simul. Sed hoc uitium cadere in uiros bonos & rerum humanarum contemptores non potest: qui quo magis consenescunt, eo minus uiatici indigere se cognoscunt, & ob hanc rem cupiditates sedant, refrenant auaritiam, ac cæteras animi labes expellunt. Tanti præterea animi Alexander fuit, ut Ladislaum regem tum potentissimum, qui ditionem ecclesiæ pontificibus absentibus diu multumque uexauerat, oppidaq; aliquot uioccupauerat, in concilio Pisano approbantibus qui tum aderant, regno priuauerit: iusque illud Lodouico Andegauiæ duci competere declarauerit. Soluto autem concilio Pisano, pontifex Bononiam proficiscitur: cui ciuitati tum præerat Baldesar Cossa sancti Eustachij cardinalis: quem Alexander in legatione confirmauit, quod eius industria ac præsidijs Pisanum concilium habitum fuisset: quodque etiam uir erat, qui percommode tyrannis ac rem ecclesiasticam occupare conantibus, obijci quouis tempore posset. In homine tamen plus ferociæ, plusque audaciæ & secularitatis (ut ita dicam) erat, quàm eius professio requirebat. Militaris prope habebatur eius uita, militares mores, adeo ut multa etiam quæ loqui fas non est, sibi licere arbitraretur. Cum uero Alexander grauiter ægrotare cœpisset, nosseque mortem prope instare, cardinales ad se uenientes, ad concordiam, ad pacem, ad tuendam ecclesiæ dignitatem adhortatur. Testatus præterea est per eam mortem quam ante oculos se continuo cernere dicebat: nec reformidare, conscientia bene actæ uitæ motus, se existimare & credere quæ in concilio Pisano decreta fuissent, recte atque integre facta esse omnia, sine dolo malo fraudeve. Cum hæc dixisset, lachrymantibus omnibus qui aderant, illud saluatoris uerbum ægre proferens, Pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis, statim moritur pontificatus sui mense octauo: sepeliturq; Bononiæ

in ecclesia fratrum Minorum. Laboratum est autem hoc anno fame ac peste.

IOHANNES XXIIII.

ccxiij. pontifex.

IOhannes uigesimusquartus patria Neapolitanus & nobilis, Baldesar cognomento Cossa antea uocatus, Bononiæ omnium consensu pōtifex creatur. Sunt autem qui scribant id factum uiolenter esse, quod & legatus Bononiensis esset, & armatos milites tum in urbe, tum in agris pro statione habuerat, ut si precario id obtinere non posset, minis & armis tandem consequeretur. Vtcunque est, constat eum pontificem creatum fuisse, ad eamq; dignitatem semper aspirasse. Nam cum adolescens esset, ac Bononiæ aliquot annis iuri ciuili operam dedisset, assumpto (ut nunc fit) doctrinæ gradu, Romam iter instituit. Intertogatus autem ab amicis quo proficisceretur, ad pontificatum respondit. Romam itaque ueniens, a Bonifacio nono in cubiculum secretum recipitur. Creatus deinde sancti Eustachij cardinalis, legatus e latere Bononiam mittitur, quam breui conducto milite unà cum magna Flaminiæ parte in potestatem ecclesiæ redegit, pulsis quibusdam tyrānis, alijsq; extremo supplicio affectis. Verum post nouem annos cum longa pace ciuitatem Bononiensem mirum in modum auxisset, grandemq; pecuniam sibi comparasset, mortuo Alexandro, largitione usus, maxime uero erga cardinales a Gregorio creatos, pauperes adhuc, pontifex creatur. Quo facto, oratores statim ad electores imperij misit, eos oratum, ut Sigismūdum Lucimburgum Vngariæ & Bohemiæ regem, imperatorem crearent, uirum strenuum (ut ipse dicebat) & ad omnia fortiter agenda promptissimum. Hac enim ratione hominis gratiam aucupabatur. Vbi uero hoc ei ex sententia accidit, cum in conuentu Pisano constitutum esset, ut ad certum tempus concilium haberetur, ne alibi trāsferretur, celebraturum se id Romæ prædixit: & quo liberius eo proficisci omnibus liceret, pacare Italiam conatus est, maxime uero Cisalpinam, in qua bellum indies magis magisque crescebat, Fazino Cane discordias suscitāte: qui mercenarios milites retinere sine bello apud se nequaquam poterat. Eos enim rapinis, direptionibusque urbiū pascere consueuerat. Forte tum accidit ut Papienses, quos Philippus ob tenellam adhuc ætatem retinere in officio non poterat, studio partium concitati, ad arma concurrerent. hinc Gibellini Beccaria familia duce, Fazinum cum exercitu in urbem introduxere, pacti fortunas Guelphorum. Verum is cum armato milite ingressus, neutri in diripiendis fortunis pepercit. Quærētibus autem Gibellinis, sua quoque bona cōtra datam fidē diripi, respondit, ac egregie quidem, Gibellinos saluos fore: eorum uero bona, q; Guelpha essent, militibus se in prædam concessurum, deridens utriusq; factionis stultitiam & cupiditatē. Inde uero abiens, relicto in portis & in arce firmo præsidio, tutelam Philippi donec adoleuisset præ se ferens, contra Pandulphū Malatestam ducens, Brixianos & Bergomates incursionibus ac rapinis uexat, nec a Cremonensibus quidem abstinuit, quibus tū Cabrinus Fundulus imperitabat. Dum hæc autem in Brixiano agerentur, Vngariæ rex iturus (ut ipse prædicabat) Romam libero itinere ad accipiendam imperij coronam, duodecim millia equitum, peditum octo in Venetos mittens, capto primo impetu Foro Iulio, Taruisium oppugnat. Huic uero tanto exercitui Veneti Carolū Malatestā obijciunt, qui cūctando magis q̄ dimicando exultantem uictoria hostem remoraretur. Parum etiam abfuit quin Veniti eodem an Vnoeronam, p ditione quorundam ciuium amitterent, ad rapinam magis q̄ ad libertatem spectantiū. De nocentibus pœna sumpta, ac statim sedata sunt oia. Mortuo aūt eodem anno Fazino Cane, coniurati quidam Iohannem Mariam Mediolani ducem interficientes, Bernabouis filios & nepotes in urbem recipiunt. Tum uero Philippus psuadētibus amicis, Beatricem uiduā ob Fazini mortem ditissimā, & cuius autoritate q sub marito militauerant, admodum mouebātur, duxit uxorē, Qua ex re & ciuitates omnes

delectus, sententiam in se latam comprobat. Quo facto, statim ad Lodouicum Bauarum, qui cum Gregorio duodecimo sentiebat, custodiendus mittitur, donec aliud decerneret. In Haldeberga castello munitissimo, triennio sine ullo cubiculario famulove Italico diligēter asseruatus est. Theutonici erūt custodes omnes: quibus cum Iohannes nutu & signis loquebatur, cum nec ipse linguam Theutonicam, nec illi uicissim Italicam scirent. Abrogatum Iohanni pontificatum ab his tantummodo, qui cum eo ante senserant, ferunt. Nondum enim qui cum Gregorio & Benedicto sentiebāt, conuenerāt. Hi igitur ut abrogationem a se factam, ueram & integram iudicarent, omnes synodicum decretum promulgarunt, quo affirmabant concilium generale legitime cōgregatum, habere statim a Christo potestatē. Hoc quidem fundamento concesso, ipsum etiā pontificem concilio subijciebant. Quare Gregorio necesse fuit, suadente etiam imperatore Sigismundo, unum aliquem ad cōcilium mittere, cum ipse proficisci recusaret, qui suo nomine concilij sententiam approbaret. Missus itaque Carolus Malatesta uir certe insignis, cum uideret omnes in hanc sententiam uenire, ut Gregorius quoq; pontificatu se abdicaret, in publicum prodiens, ac in sede Gregorij non aliter extructa, ac si ipse adesset, collocatus, perlecta renunciandi facultate, Gregorium pōtificatu abdicat: quem statim conuentus omnis pro tam libera abdicatione, agri piceni legatum creat. Is itaque non multo post Recaneti moritur, dolore animi (ut aiunt) ptopter subitam abrogationem ante constitutum tempus a Carolo factam. In longum enim re protrahi uolebat, in mora spem aliquam ponens. Mortuus igitur ante Martini pontificatum, in Recanetensi ecclesia sepelitur. Sublatis duobus pontificibus, tertius in quo abrogādo maior difficultas inerat, restabat, Petrus Luna Bñdictus tertiusdecimus (ut antea dixi) uocatus. Vt autem is etiam nolens abdicare se magistratu cogeretur, Sigismundus imperator unà cum oratoribus concilij ad Franciæ & Angliæ reges peruenit: eosq; adhortatus est, ut pro salute Christiani nominis iam ob schisma periclitātis, in abrogando Benedicto, sublatis alijs duobus, eius sequerentur sententiam. Grato autem respōsō accepto, inde Narbonem properat ad Ferdinandum Aragonum regem, cuius populi magna ex parte Benedicto obtemperabāt. Quocum inter alia capitula hoc pactus est, ut Benedictū rationibus moueret ea facere, quæ Gregorius & Iohannes in concilio Constantiensi egissent. Id uero si facere recusaret, populos cogeret ab eo ad concilium Constantiense deficere. Benedictus autem in castello Pauischolæ loco munitissimo se continens, moueri persuasionibus e sententia sua non poterat, quod diceret & se uerum Christi uicarium esse, & Constantiā non esse locū libertati ecclesiasticæ conuenientem, cum Iohannes uigesimustertius ab his etiam abdicare se pōtificatu coactus fuerat, qui partes suas antea sequebātur. Tum uero principes Hispaniæ cernentes pertinaciā Benedicti, concilijq; opinionem secuti, in reliquorū sententiam uenerē. Gerebantur res in concilio quinq; nationū suffragijs, Italica, Gallica, Germanica, Hispanica, & Anglica. Quicquid uero harum nationū suffragijs decernebat, id ita ratum erat, atq; per p̄conem, aut per notarium publicum pro curia enunciabatur, si omnium consensu postea confirmatum fuisset. Qua quidem autoritate Benedictus, discussa aliquandiu re, pontificatu tandem priuatur, absentibus reiectisq; nationibus, quæ cum eo sentiebant, maxime uero Scotis & comite Armeniaci. In eodem quoq; cōcilio condemnata est Iohannis Viglef hæresis: & duo ex sectatoribus eius combusti sunt, Iohannes Hus, & Hieronymus eius discipulus, tanquam hæresiarchæ: quod inter cæteros errores dicerēt ecclesiasticos ad imitationem Christi pauperes esse debere, cum ex tanta rerum cōpia & luxu populi omnes scandalizarentur. Rebus autem hoc modo compositis, cum de restituenda ecclesia, emendandisq; moribus clericorum mentio haberetur, fieri id non posse existimarunt uacante sede.

Hæresis Viglefi.

cam consueuerat, cognita petentiũ honestate, uel secus. Mira enim utebatur faci litate: & honesta petentes a se uoti compotes dimittebat. In consultationibus autem miræ prudentiæ uir est habitus. Nam & quid agendum, & quid uitan/ dum esset, statim re proposita acutissime dijudicabat. Breuis in dicendo, cautior in agendo, adeo ut prius rem factam cernerent homines, quam ab eo excogitatam putarent. Eius autem sermo plenus sententijs erat. Ex ore eius nullum uerbũ tam crebro, q̃ iustitiæ nomẽ prodibat. Ad suos persæpe conuersus, maxime ad eos qui prouincias & ciuitates gubernabant, his uerbis utebatur: Diligite iustitiam qui iu dicatis terram. Indigebat tum profecto tali põtifice ecclesia dei, qui nauiculam Pe tri schismatis & seditionum omnium fluctibus quassam, redigere in portum sa/ lutis gubernaculo admotus sciret & posset. Adeptus itaq; tantum magistratum, cum restare adhuc caput renascentis hydræ cerneret, Benedictum Lunam cũ ali quot cardinalibus & prælatis peninsulæ tanquam in arce schismatis se continen/ tem, quibusdam Aragoniæ populis in utram partem inclinarent adhuc tituban/ tibus, approbante cõcilio, Alemannum Ademarium uirum doctissimum, & cui/ us sepulchrum in sancta Maria noua adhuc cernimus, patria Florentinum, sancti Eusebij presbyterum cardinalẽ, legatum e latere suo in Aragoniã mittit, qui sub pœnis & censura ecclesiastica Petrum admoneret, ut se pontificatu abdicaret. Car dinales autem qui cum Petro sentiebant, intelligentes ultimam concilij & pontifi cis sententiã, Petrũ ipsum adeunt rogantq;, ut de ecclesia dei tandem omne schi/ sma tollat, quo iam multis annis Christiana respublica magnis calamitatibus affli ctata erat. Id autem ob salutem labentis ecclesiæ, a Gregorio & Iohãne factũ esse. Respondit Petrus cauillationibus quibusdam, id sibi nequaquam integrum esse, sibi autem cum Martino cõuenturum, si uera essent quæ de hominis integritate & humanitate dicerentur, sinerent sibi id negocij, nec amplius ea de re soliciti essent. Ex quatuor uero cardinalibus duo pertinaciam hominis inspiciẽtes, ab eo ad Mar tinum statim defecere. Qui autem in fide mãsẽre, anticardinales sunt habiti: quo/ rũ alter Cartusiensis fuit, alter uero Iulianus Dobla appellatus est. Martini quoq; autoritatem Hispania omnis statim secuta est. Idem fecere non multo post & Sco/ ti & Armeniaci. Atq; ita oĩs respublica Christiana, una duntaxat peninsula exce pta, Martini autoritatem secuta est. Composita autem ex sententia tanta re princi pum omnium ecclesiasticorum & secularium, maxime uero Sigismundi impera/ toris labore & industria, de componendis moribus nimia licentia iam labefactatis, tam laicorum q̃ clericorum, mentio haberi cœpta est. Verũ quia quadriennio Cõ stantiense concilium iam durauerat, cum magno prælatorum & ecclesiarũ incom modo, Martino placuit approbante concilio, rem tantam in aliud tempus magis idoneum transferre. Dicebat enim rem ipsam maturitate & consilio indigere: qa ex Hieronymi sententia, unaquæque prouincia suos habet mores, suos sensus, qui tolli sine perturbatione rerum subito non possunt. Verum quia schisma ex parua re antea ortum fuerat, diutiusq; cum magna calamitate Christianæ reipublicæ du rauerat, de celebãdis concilijs talem sententiã promulgauit, maxime uero ubi in/ tellexit Iohãnem uigesimum tertium e custodia lapsum, aufugisse. Verebatur eñ ne rursum aliud concilium inchoaretur. Eius autem sententia & decretum tale fu it, ut a fine concilij Constantiensis non nisi ad quinquennium usque concilium de nuo celebraretur: atq; a quinquennali in septennium aliud transferretur: ab hoc uero in decennium res protracta, legis haberet locum, ut singulis quibusque decen nijs generale concilium idoneo haberetur in loco, ubi de rebus omnibus ad fidem & rempublicam Christianam pertinentibus, mentio fieret. Ad hanc autem insti tutionem approbandam patentibus literis (quas bullas uocant) comprobari Mar tinus rem uoluit, in eius sententiam concilio ueniente. Omnia autem decreta ante

pontificatum suum in schismate facta, nisi ad fidem & bonos mores pertinerent, omnino sustulit. Vt uero omnes intelligerent sibi in animo esse concilium habere, locum ad id aptum publico concilio disquirit: ac tandem approbantibus omnibus, Papiam quam idoneum habendi concilij locū decernit, literasq; apostolicas in hāc fere sententiam super ea re edidit: Martinus episcopus seruus seruorum dei, ad futuram rei memoriam: Cupiētes ac etiam uolentes huiusce generalis cōcilij decreto satisfacere, concilio approbante & consentiente, cum de loco ambigeretur, Papiam urbem autoritate nostrarum literarum designamus. Nulli ergo hominum liceat huius nostri decreti paginam infringere. Si quis autem hoc attētare præsumpserit, omnipotentis dei iram, beatorumq; Petri & Pauli apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum & actum Constantiæ in loco publicæ sessionis tanti concilij, decimo tertio calēdas Maij, pōtificatus nostri anno primo. Præterea uero dissoluendi concilij cupidus, anno domini millesimo quadringētesimo decimo octauo, conuentum habuit publica sessione: quo sublato consensu omniū, maxime uero imperatoris, hæc uerba mandante pontifice ab Ibaldo sancti Viti in Marcello diacono cardinali, audiētibus omnibus, enunciata sunt: Domini, ite in pace. Abeundi itaq; omnibus potestas facta est. Cum autem pontifex hinc ab imperatore & Germanis rogaretur, ut in Germania aliquandiu remaneret, hinc a principibus Gallicis, ut in Galliam proficisceretur, ostendit sibi id nequaquam integrum esse, quod diceret patrimonium ecclesiæ, absente pontifice, a tyrānis quibusdam in Italia occupatum, distrahi & lacerari: urbemq; Romam religionis Christianæ caput, cum rectore suo careret, pene ad interitum redactam esse, peste, fame, ferro, igne, seditionibus. De basilicis uero ac sanctorum martyrum sacellis nolle dicere, quæ absente pontifice aut iam corruerent, aut paulo post collapsuræ uiderentur. Proinde sibi abeundum esse dicebat. Ferrent æquo animo quod uellēt ratio & necessitas: paterenturq; eum sedere in solio Petri, quem pontificem omnium consensu decreuerant. Ecclesiam Romanam caput esse & matrem omnium ecclesiarum, proinde in ea immorandum pontifici esse, ne uerus gubernator a puppi ad proram transferatur, cum magno nauigantium (hoc est, in Christiana republica uiuentium) periculo & detrimento. Abiens itaq; Constantia, ac per Sabaudiam iter faciens, dum Italiam petit, Mediolanum peruenit. Vbi a Philippo duce populoq; Mediolanensi, nullo non genere honoris adhibito, perbenigne suscipitur. Erat tum quidē Philippus in armis, ditionem paternam repetens, defendentibus se acriter tyrannis: qui gustata semel imperandi uoluptate, non ita facile de possessione pellebātur. Vrgebat tum Carmignola primus Philippi copiarū dux, Pandulphum Malatestā, qui capto Bergomo prodente arcem præfecto, pecunia & pollicitationibus corrupto, in Brixianos mouens, eum omni dominatu breui spoliasset, nisi a Venetis ingenti pecunia ac firmissimo equitatu esset adiutus: & a Martino pontifice, qui autoritate & gratia Philippum ad pacem cum Pandulpho Malatesta ineundam pepulit, quæ postea Mātuæ, Martino eo accedente, Iohāne Francisco sequenstro adhibito, his legibus composita est, ut Pandulphus persoluto quotannis tributo, tādiu Brixia potiretur, quoad ei uiuere liceret, nulla in testando deciuitate, quæ mertuo ad Philippum deuolueretur, relicta potestate. Hāc uero pacem sequēti anno Pandulphus disturbauit, annixus pecunijs & militie retinere Cabrinum Fundulū in urbe Cremona: quem armis Philippus continuo uexabat, ciuitatem paternæ ditionis, tot annis a tyranno possessam, repetens. Erat tamen fama, Pandulphum urbem ipsam a Cabrino emisse, Salodij Riperiam (ita ripam Benaci uocāt) in precium pollicitus. Ab hoc autem bello Iohannes Franciscus deterrere hominem ob affinitatem conatus est, missis legatis qui eum admonerent contra ius fasq; agere, quod fœdera sperneret, quod tyrannū tutaretur, quod contra eum arma sumeret,

a quo dominatu Brixiano donatus fuerat. Non esse contemnendam autoritatem Martini, de sua nolle dicere, cuius autoritate pax erat composita: si hominū autoritatem contemneret, deum saltem inspiceret, quem testem ululati ab eo fœderis, dū pax fieret, inuocauerant. Abiens autē Mantua pontifex quarto post accessum mense, Ferraria ac per Flaminiam iter faciens, Florentiam peruenit, uitata de industria Bononia: quæ, posteaq̄ iure ellexerat Baldesarem Cossam coactum esse abdicare se pontificatu, pulsis ecclesiæ magistratibus, in libertatem se uindicauerat. Instat tum acriter Carmignola iubente Philippo, qui suo iure ducere exercitum in Pandulphum posset, atque breui capta magna Brixiani agri parte, ad Montemclarū castra locat, cum Lodouico Meliorato Innocentij septimi nepote certaturus: q ad uentare cum magno equitatu in auxilium Pandulphi dicebatur. Affines nanque erant, & id Lodouicus necessitudini tribuebat. Conserto itaque prælio, ac Lodouico turpiter fugato, Carmignola haud ita multo post, Brixiam in potestatem Philippi redegit. Potitur & breui Cremona Philippus, ac Cabrinum tyrannum ad Castellionem captum, capitali supplicio afficit. Hoc tanto Philippi successu Nicolaus Estensis motus, spōte factus id, ad quod armis cogi potuisset, Mediolanum profectus, Parmam (quam mortuo Otthone tertio occupauerat) Philippo reddidit, retento Rhegio Martini pontificis rogatu feudi nomine. Profectus & eo Iohānes Franciscus Mantuanus princeps Philippo gratulatum pro re bene gesta, cum minus comi fronte inspiceretur, cumq; intelligeret Philippo in animo esse, quicquid de Cremonensibus & Brixianis teneret, iure suo repetere, propere Mediolano abiens, Venetorum deinceps & Florentinorum amicitiam ac societatem secutus est. Hi enim duo populi sibi timentes, unumquenque in partes suas blanditijs & pollicitationibus alliciebant, quod Philippus regnandi cupidus, ruptis legibus initi fœderis, & ultra Macram Sarzanam oppidum Lunensis agri, Thomæ Fregoso dedisset, quem e principatu ui & armis deiecerat, ne cum Genuēsibus exulibus quicquam aduersus se molirentur: & Bononienses Florentini populi socios ad defectionem concitasset, eorumq; milites stipendio conduxisset, & Forumliuij nunc ob Thebaldi pueri tenellam ætatem, nunc ob Ferrariensis principis gratiā (ut credebat) occupasset, cum fœderibus cautum esset, ne Philippus Bononiam & Flaminiam armis attingeret. Verebantur item, ne trium simul potentissimorum principum, Philippi, Martini pontificis, Alousii regis, quos societatem inijsse cōstabat, ui & armis occuparentur omnia, cum contra Philippus omnium malorū crimina in Venetos & Florentinos reijceret, quod Veneti retinere Pandulphum in dominatu Brixiano sint annixi: quodq; Florentini & Genuenses quosdam hostes suos commeatu pecuniaq; iuuissent: quod Liburnum ditionis Genuēsis, quam tum in potestatem suam redegerat, centum millibus nummis aureis emissent. Satis tum quidem ad concitandum bellum hæc discordiarū semina uideri poterant, sed nihil est quod æque Venetorum animos ad bellum impulerit, quam autoritas Francisci Carmignolæ, uiri bellica laude insignis, atque ea ætate clarissimi: qui (ut ipse dicere solebat) ægreferens Philippi insolentiam, ad Venetos tum cōfugerat, eosq; ad bellum animauerat, operam suam in ea re pollicitus. Quare hi duo populi, ascito in societatem belli principe Mantuano & Ferrariensi, partitaq; bellica impensa, cum exercitu equitum duodecim, peditum octo millibus, cui Carmignola præficitur: cum fluuiali & maritima classe Philippum eodem tempore multis a lateribus oppugnare adorti, a Guelphis Brixianis, qui Philippo aduersabantur, in urbem uocantur: quaquidem ex parte occupata, Veneti tandem septem mensium oppugnatione totam denique in potestatem suam redegere. Ducēte deinde Carmignola ad capiēda Brixianorum castella, Martinus pontifex Philippi ducis calamitate motus, cardinalem sanctæ crucis ad Venetos mittit, qui pacem inter Phi

lippum & Venetos componeret, qua infecta, quod Veneti & Florentini iniqua po/
stulare uiderentur, rursum magnis uiribus bellum utrinq; parari cœptum est. Pu
gnatum est ter eo anno collatis signis ad Goiolengum Brixianorum castellum,
ad summum Cremonensem uicum, quibus in locis æquo marte utrinque discess/
sum est. Ad Maclodium tertia pugna est habita: quo in prælio superantur Philip/
picopiæ, capiturq; Carolus Malatesta totius exercitus dux. Constat autem hanc rã
tam fuisse cladem, ut si milites captos retinere Carmignola uoluisset, signaq; ocy/
us perterritis inferre, eijcere principatu Philippum consternatum, tanto accepto
incommodo, haud magno negocio potuisset. Captus (ut dixi) eo prælio Carolus a
Mantuano principe, ob affinitatem incolumis dimittitur. Interim uero dum Car
mignola ad oppugnanda Brixianorum oppida, quæ in Philippi fide ꝑmanserant,
copias ducit, eidem Philippo respirandi spatium dat. Nam & pacem cum Ame/
deo Sabaudiæ duce, a quo bello premebatur, datis ob id Vercellis componit, & Si
gismundum ac Brunorum Scalam in Venetos concitat. Martinus autem ponti/
fex Philippi rem in maximo discrimine uidens, cardinalem sanctæ Crucis se/
cundo ad componendam inter Philippum & Venetos pacem mittit, qui Ferra/
riæ subsistens, eo proficiscentibus cum mandatis principum ac ciuitatum legatis,
ita pacem composuit, ut Brixiam Veneti & oppida Brixianoꝝ Cremonẽsiumve
quæ antea ceperant, retinerent. Præterea uti Philippus Bergomum Bergoma/
temve agrum Venetis ex fœdere dederet, hac conditione, ne socios Venetorum
Florentinorumq; bello lacesseret, aut ad id defectionem concitaret. Approbauit
hanc pacem Martinus, ueritus ne Philippus ducatu omnino pelleretur. Homini
enim amicissimo, cum ob religionem auxilio esse non poterat, tum uel maxime ꝙ
superioribus annis ærarium pontificium exhaustum omnino fuerat, eo bello quod
contra Brachium gesserat. Nam eo tempore quo Florentiam profectus est, offen/
dit Brachium Montonium, uirum in re militari præstantem, Perusiam, ducatum
spoletinum, & magnam patrimonij partem ita occupasse, conductis mercede qui/
busdam tyrannis circunquaq; positis, ut ipse tuto proficisci Romam non posset.
Cum uero admonitus Brachius redire ad sanitatẽ noluisset, armis spiritualibus, hoc
est, censuris, primo in eum pontifex usus est. Interdictum enim a sacris his omni/
bus est, qui Brachio parerent: uetitique sacerdotes decreto pontificis eisdem in lo/
cis celebrare. Hanc ob rem Florentini moti amici Brachij in cõmodo, de pace cum
Martino agunt, hac conditiõe, ut Brachius ad pedes Martini prouolutus, ueniam
peteret, quod etiam fecit: oppidaq; aliquot ecclesiæ redderet: utque etiam stipendijs
pontificis militans, Bononiam rebellem in Martini potestatem redigeret. Cui q/
dem bello Gabriel Condelmerius, tituli sancti Clementis presbyter cardinalis &
legatus præfuit: cuius industria & Brachij uirtute Bononia in potestatem ecclesiæ
breui redacta est. Interim uero dum hæc Bononiæ agerentur, quatuor illi cardina
les, qui olim cum Petro Luna adulterino pontifice senserant, Florentiã ad Marti
num uenientes, cum magno & honorificẽtissimo comitatu publico cõsistorio sus/
cepti, dignitatum suarum titulos retinuere. Tres enim diaconi cardinales erant:
quartus uero qui antea canonicus regularis fuerat, presbyter cardinalis est habi/
tus. Cum autem Baldesar Cossa adhuc in uinculis apud Heidelbergin Germania
a comite Palatino detineretur, quidam Florentini ciues, quorum de numero Co/
smus habitus est, rogare pontificem Martinum omnino non desistebant, ut tãdem
e carcere Baldesarem liberaret. facturum se id pontifex pollicitus est. Verum dum
eo legatum ob eam rem mittit, Baldesar moræ impatiens, triginta millibus num
mum aureorum Palatino comiti ꝑsolutis, se e uinculis redimens, in Italiam ueni/
ens, ut recta Florẽtiam proficisceretur, apud Petrum Rubeum agri Parmensis ba
ronem ueterem amicum diuertens, parari sibi insidias intelligit. Hanc ob rem no/

ctu cum legato pontificis, qui eum in uia conuenerat, ad Thomam Fregosum ueterem amicum confugiens, magnam iniecit omnibus suspicionem, ne rursum schisma innouaretur. Erat enim uir magni animi, sagacissimiq; ingenij, & qui priuatam uitam nequaquam pateretur. Non deerant præterea qui hominis audaciam ad res nouas moliendas concitarent, adeo tum rebus nouis studebat: sed deus omnipotens ecclesiæ suæ consultutus, Baldesarem impulit, nullis pactionibus interpositis, nulla requisita cautione, Florentiam ad Martinum proficiscitquo cum uenisset, admirãtibus omnibus, exosculato pontificis pede, eundem audientibus omnibus ut uerum pontificem & Christi uicarium canonice electum salutauit. Mira profecto hæc res omnibus uisa est, & dei potius quam hominum industria eodem ducta, quod homo regnandi cupidus, in summo rerum fastigio ante collocatus, in loco libero, ubi plurimum ab omnibus diligebatur amabaturq;, tanta uteretur mansuetudine. Quæ certe omnibus præ gaudio lachrymas excussit, maxime uero his cardinalibus, qui eum prius ut pontificem secuti fuerant. Martinus autem uicissitudine rerum humanarum motus, post aliquot dies hominem in numerum cardinalium asciscens, episcopum Tusculanum creat, atq; deinceps eo habuit in honore, quo reliquos cardinales tam publice quam priuatim. Verum Baldesar dolore animi, ut putatur (ferre enim uitam priuatam non poterat) aliquot post menses Florentiæ moritur: sepeliturq; honorificentissimo sepulchro in templo sancti Iohannis, non longe ab ecclesia cathedrali, magna adhibita funeris pompa, eam rem Cosmo Medice procurante: quem homines existimant pecunia Baldesaris opes suas in tantum auxisse, ut & primatus apud Florentinos ciues, & ditissimus omniũ apud Italos, ac fortasse apud exteras quoque nationes deinceps sit habitus. Sepulchro hominis hæc uerba fere inscripta sunt. BALDESARIS COSSAE, IOHANNIS XXIII. QVONDAM PAPAE, CORPVS HOC TVMVLO CONDITVM. Interim uero dum hæc Florentiæ agerentur, oratores imperatoris Constantinopolitani ad pontificem uenere, pollicentes Græcos quod ad fidem ptineret, uelle in sententiam Latinorum uenire, si æquæ conditiones proponerentur. Hos & perbenigne ac splendide pontifex suscepit, & legatum e latere creauit, Petrum Fonteficcum sancti Angeli cardinalem hominem Hispanum in quauis facultate doctum, qui Constantinopolim ad res componendas proficisceretur. Verum priusquam uirum integerrimum a se dimitteret, eo præmisit fratrem Antonium Massanum ordinis Minorum generalem gubernatorem, qui imperatoris ac Græcorum explorata sententia, quid ea in re postea spetandum esset, pontificem admoneret. Instantibus autem Romanis, ut demum pontifex Romam proficisceretur, Martinus cum bona Florentinorum gratia discessurus, ciuitatẽ honore metropolitico exornauit. Nam cum antea ab ipsa pene urbis origine episcopatum tantummodo habuisset, in archiepiscopatum eorum cathedralem ecclesiã transtulit: eiq; subiecit ut matri Volaterranam, Pistoriensem, Faesulanam ecclesiam. Dedicauit præterea ipsemet maius altare sanctæ Mariæ Nouellæ ordinis Prædicatorum, apud quam basilicã tam diu diuertit, quandiu Florentiæ fuit. Est enim conuentus ille ad recipiendos pontifices permaxime commodus. Abiens itaque Florentia, Romam tandem peruenit, effusa obuiam omni urbana multitudine: effusis principibus tantæ urbis, qui hominem non secus ac quoddam salutare sidus, uel unicum patriæ parentem expectabant. Diem illum in fastis annotauere Romani, decimo calendas Octobris, anno domini millesimo quadringentesimo uigesimoprimo. Vrbem Romam adeo diruptam & uastã inuenit, ut nulla ciuitatis facies in ea uideretur. Collabentes uidisses domos, collapsa templa, desertos uicos, cœnosam & oblitã urbem, laborantem rerum omnium caritate & inopia. Quid pluta? nulla urbis facies, nullum ur/

banitatis indicium in ea uidebatur. Dixisses omnes ciues aut inquilinos esse, aut ex extrema oim hominum fæce eo commigrasse. Ciuium itaq; suoꝝ calamitate permotus pontifex optimus, animum ad exornandam ciuitatem, componendosq; ciuium mores ita adiecit, ut breui conualescens, meliorē faciem præ se tulerit. Hanc ob rem ciuitas ipsa, eum non modo summum pontificem, uerumetiam patriæ parentem appellauit. Sed ne tam publica lætitia diuturna esset sine aliqua molestia, sequenti anno mense Nouembris in uigilia beati Andreæ, adeo in immensum Tiberis creuit, ut per portam Flaminiam ingressus, totā m urbē in plano sitam inundauerit templumq; Pantheon usq; ad altare maius repleuerit. Decrescens aūt biduo post, multa animalia passim secum traxit, multaq; ciuibus damna intulit: qui non secus per uicos nauigabant, ac per alueum Tiberis facere consueuerunt. Aloisius autem rex Lodouici regis filius, eodem tempore Romam ad pontificem ueniens, regni Neapolitani titulum a Martino consecutus est, cardinalium oim consensu. In regnum nanq; per adoptionem a regina Iohāna Ladislai sorore euocatus, sine ullo marte hoc modo consecutuꝝ se regnum putabat. Verum studio partiū ab urbe Neapoli submotus, in Calabriam secessit. Cum aūt concilij tempus instaret (ut ex decreto Constantiensi institutū erat) Martino placuit, sentiētibus etiam ita cardinalibus omnibus, ꝑmittere quosdam prælatos, q Papiæ illud inchoarent. Is em̄ locus ad eam rem om̄ibus ꝑmaxime commodus uidebatur. Missi itaq; confestim Petrus Donatus archiepiscopus Cretensis, Iacobus Camploepiscopus Spoletinus, Petrus Rosatius Aquileiensis diœcesis abbas frater Leonardus Florentinus, fratrum Prædicatorum generalis, concilium inchoarunt: ad quod nemo quidem adhuc uenerat, præter duos abbates Burgundos. Differre itaq; rem in aliquot dies placuit, donec ex omni natione unus aliquis superueniret. Ex Gallica em̄ & Germana natione nondum quis uenerat. Parui nanq; momēti fore putabāt, quod sine istoꝝ autoritate & suffragijs esset inchoatum. Sed ecce dum hos expectāt, tāta repente pestis Papiā inuasit, ut ꝑsidentes cōcilij mutare locū & tēpus sint coacti. Placuit itaq; oibus ex sententia pōtificis Senas migrare: quo maior ex om̄i natiōe multitudo q̄ Papiā ꝑuenit. Alphonsus aūt Aragonū rex Martino infensus, q titulum regni Siciliæ & Neapolis habere nequiuerat, datum (ut antea dixi) Alouisio regis Lodouici filio, oratorē ad cōciliū mittit q & conciliū in longū duceret, & causam Petri Lunæ adhuc in Panischola supstitis restitueret, largiti~e, pollicitatiōibus amblendo unūquenq; ex his q in cōcilio autoritatē haberet. Hāc ob rē Martinus non ignarus quantā calamitatē ea res ecclesiæ Romanæ allatura esset, quātūq; periculi in mora haberet, mādauit concilium statim dissolui, approbatis decretis in cōcilio habitis, quæ ad fidem ptinebant. Et ne subterfugere cōuentum Christianoꝝ uideretur, in sequens septennium cōcilio adiudicauit, quod in Basilea celebraretur. Atq; hoc modo schismatis & discordiarum semina a quibusdam in concilio Senensi iacta & sparsa, sublata hominis prudentia & astu sunt. Tum uero Alphōsus palam de Martino conquestus est, quod diceret eius opera & sca regina Iohanna abrogatum regno esse, quem prius hæredem instituerat, & Alouisiū regis Siciliæ filium, nouum hæredem institutū. Refellebat quidē hæc crimina pfacile Martinus, q diceret Alouisium hæredem Iohannæ ab Alexandro quinto, & Iohanne uigesimotertio in regno prius confirmatum fuisse, rejceret eam omnem culpam in reginam, non aūt in se, ad quem ptineret feudatarios ecclesiæ confirmare, nō aūt tollere, nisi aliquod grande facinus in sedem Romanam commisissent: se nō uidere cur Alouisius Iohannæ suo iussu coronatæ, legitimus hæres esse non posset. At uero Brachius cum uideret pontificē multiplici cura implicitū, ob simultatē cum Alphonso contractam, multis oppidis ecclesiæ per uim potitus, Aquilam urbē regni Neapolitani graui obsidione premit. Hanc ob rem motus pontifex, comparato satis iu

sto exercitu, liberare Aquilam annixus, adiuuantibus his qui cum regina & Alouisio militabant, non longe ab Aquila patenti campo Brachium superat & interficit. Aderant in eo prælio Sfortiani, Francisco duce Sfortiæ filio, qui superioribus annis dum Piscariam flumen trancit, quod Aternum ueteres appellabant, in undis perierat. Delatum itaque Romam Brachij cadauer, in loco prophano extra portam sancti Laurentij sepelitur. Hac autem uictoria tanta deinceps tranquillitas exorta est, redactis ad ditionem ecclesiæ Perusio, Tudetto, Assisio, alijsq; oppidis, quæ Brachius occupauerat, ut Augusti Octauij felicitas & pax redijsse sua ætate uideretur. Licebat tum frui ocio, & libere per syluas noctu etiam ac tuto commeare. Nulli latrones tum extabant, nulli sicarij & fures, adeo hoc hominum genus persequebatur, sublato e medio Tartalia, Lauello, alijsq; tyrannis, qui latrocinijs potius quàm militia uitam traducebãt. Huic autem felicitati obstare Boemi hæretici uidebantur, qui hæresi & armis Germanos catholicos continuo uexabant.

Vt igitur hi quoque rationi & ecclesiæ obtemperarent, cum bene monenti parere noluissent, legatos in Germaniã misit, qui catholicos ad arma concitarent. Ac primo quidem, seorsum tamen, Henricum sancti Eusebij cardinalem, deinde Bartholomæum Placentinum, postremo uero his reuocatis Iulianum Cæsarinum sancti Angeli cardinalem eo misit, qui certe nõ sua culpa, sed ignauia militum, magnum incommodum ab hostibus accepit. Martinus autem ob eam rem haud animo cõcidens, maiora in hæreticos parabãt. Verum priusquam tantam rem aggrederetur, sedare Italorum discordias instituerat. Nam pace, ut diximus, a Martino cõposita inter Philippum & Venetos, Florentini ægre ferentes, Ladislaum Pauli Guinisij tyranni Lucensis filium superiore bello sub Philippo militasse, occasionem opprimendæ Lucæ nacti, quod superiore pace nil scriptis de Guinisio cautum fuerat, in agrum Lucensem copias mouent, Nicolao Fortebrachio copiarum duce. Captis itaque non ita multo post quibusdam castellis circunquaque positis, urbem obsidione cingunt. Tum Philippus solicitatus Pauli precibus, ueritusq; ne si Luca in Florentinorum potestatem deuenitet, acriores eos ut pote propinquiores haberet hostes, Franciscum Sfortiam cum magno equitatu primo in Parmensem agrum mitit, unde pedestres copias conscriberet. Qui quidem uere iam appetente Apenninum transgressus, tantum terroris Florentinis iniecit, ut prius quam in uallem nebularum, ita enim accolæ uocant, descenderet, hostes mouere castra, ac Lucam obsidione liberare præ metu coegerit. Eius autem aduentus eo gratior Lucensibus fuit, quod pulsis hostibus ac capto tyranno, liberi omnino Francisci auxilio futuri uidebantur. Verum Franciscus acceptis quinquaginta millibus nũmum aureorum ex ærario Florentino depromptis, Lucenses maiore in discrimine, q̃ unquam antea fuerant reliquit, pactus ob datam pecuniam se eo toto semestri Philippi imperio non obtemperaturum. Obsideri deinde Lucenses acrius sunt cœpti. Quare Philippus instante Martino põtifice, qui Lucensium quoque uices dolebat, Nicolaum Picenninum cum maximo equitatu e statim mittit, qui fusis ac fugatis hostibus, non solum Lucam obsidione liberauit, uerum etiam inde mouens, ex Pisanis ac Volaterranis multa castella uicepit, Senensibus etiam rem gratam facturus, qui tum Florentinos bello inuaserant. Martinus autem ab externo hoste quietus, ad exornandam patriam basilicasq; Romanas animum adijciens, porticum sancti Petri iam collabentem restituit: & pauimentum Lateranensis basilicæ opere uermiculato perfecit: & testudinem ligneam eidem templo superinduxit: picturamque Gentilis, opus pictoris egregij inchoauit. Aedes præterea uetustate collabentes ad duodecim apostolos restituit, ubi & annos aliquot habitauit. Huius autem studia cardinales secuti, titulos suos ita certatim restituunt, ut iam aliqua facies redijsse urbi Romæ uideretur. Creauit & cardinales, quo

rum de numero fuit nepos suus Prosper Colũna, sancti Georgij ad Vellus aureum diaconus cardinalis. Interea uero mortuo Petro Luna in Paniscola, ne aliquid de/esset, quod ecclesiam uexaret, duo illi anticardinales de quibus mẽtionem fecimus, Alphonso Martini hoste adhortante, Aegidium cognomento Munionis, canoni cum Barchinonensem genere nobilem, pontificem deligunt, Clementemq; octa/uum appellantes: qui statim & cardinales creauit, & fecit quæ a pontificibus fieri cõsueuerunt. Verum cum Martinus in gratiam cum Alphonso rediisset, eo statim Petrum de Fuso cardinalem misit apostolicæ sedis legatum: in cuius manus iubente Alphonso Panischolæ domino, Aegidius omnia pontificatus iura deposuit: er/ga quem hac benignitate Martinus postea usus est, ut eum Maioricensem episco/pum declarauerit. Cardinales autem ab Aegidio creati, sponte cardinalatu se abdicarunt. Illi autem duo quos a Petro Luna creatos diximus, in suaq; pertinacia mã sisse, cum pontifici Romano parere nollent, in carcerem a legato coniiciuntur. Atque hoc modo Martini pontificis sapientia & industria omne schisma undique sublatum est. Pacata hoc modo undique ecclesia dei, in dandis beneficijs mira prudentia usus est. Non enim unicuique petenti ea conferebat, sed statim mente agi/tabat quis potissimum esset idoneus, cui talis cura demandaretur. Quod si homi/nes prouinciarum non nosset, in quibus uacare beneficia contigisset, statim peritos regionum consulebat, quis aut in curia, aut in gymnasijs publicis esset doctrina, nobilitate, moribus tanta prouincia dignus. Atque hac quidem ratione & ecclesijs & hominibus honore dignis pariter consulebat cum maxima celebritate nominis sui. Tantæ præterea constantiæ fuit, cum duos haberet fratres, quorum alter Iordanus princeps Salernitanus maior natu peste moritur: alter uero minor natu, Lau/rentium appellant, in turri igne casu iniecto exustus est, ut nil ex eo sit auditum, nil uisum, quod impatientiæ aut abiecti animi signum aliquod præ se ferret. Hic autem uir in omni uita integer, demum pontificatus sui anno quartodecimo, mense tertio, Romæ apoplexia moritur, ætatis suæ anno sexagesimo tertio, sepeliturque eius mandato in basilica Constãtiniana ante capita apostolorum, sepulchro æneo, comitante populo Romano, comitante clero non aliter flente, quàm si ecclesia dei, si urbs Roma unico atq; optimo parente orbata fuisset. Vacat tum sedes dies xij.

EVGENIVS IIII.

Eugenius quartus, patria Venetus, familia Condelmeria, populari quidem, sed antiqua, patre Angelo natus, põtificatum hac ratione adeptus est: Creato enim pontifice Gregorio duodecimo e gente Coraria, patria Veneto, Antonius Corarius Gregorij nepos, Cælestini habitu canonicus congregationis sancti Ge/orgij in Alga, Romam iturus, Gabrielem Condelmerium, qui eiusdem professio/nis erat, quo cum ab ineunte ætate familiariter uixerat, secum aliquandiu recusantem duxit, cuius ingenio & solertia delectatus Gregorius, eum primo thesaurari/um fecit, deinceps uero episcopum Senensem creauit, præfecto Bononiensibus in eadem dignitate Antonio nepote. Recusarunt aliquandiu Senenses Gabrielem in episcopum, quod dicerent hominem aliũde natum, nequaquam in tanta re ciuibus Senensibus præficiendum, eam curam debere ciuis alicuius esse, qui mores homi/num & ritus ciuitatis nosset. Verum cum postea Gregorius rebus suis diffidens, Roma Lucam profectus fuisset, aucturus cardinalium numerum, Antonium nepotem & Gabrielem Condelmerium in cardinales retulit. Gabrielis autem opera in magnis rebus postea Gregorius, & Martinus abrogato Gregorio usus est: ma/xime uero in legatione Picentina, qua & picentes in fide ecclesiæ confirmauit, sumpta de quibusdam seditiosis & coniuratis pœnas: & templum sanctæ Hagnetis Ancone diruptum, portumq; eiusdem ciuitatis ad imitationem diui Traiani magna impensa restituit, fluctibus quassum, & uetustate consumptum. At uero cũ

Martinus intellexisset Bononienses rebus nouis studere, eo e Piceno Gabrielem legatum misit, qui suo aduentu seditionem omnem statim sustulit. Cum autem inde Romam uenisset, mortuo haud multo post Martino, solus e duobus de uiginti cardinalibus, qui tum in conclaui apud Mineruam aderant, pôtifex creatur anno millesimo quadringētesimo tricesimoprimo, quinto nonas Martij, Eugeniusq; mutato nomine, ut fit, appellatus, ad sanctum Petrum comitante populo & clero statim perducitur. Accepta deinde corona pontificia de more, inuisaq; basilica sancti Iohannis Lateranensis, in Vaticanum rediens, consistorium generale proposuit in dicta die, qua certe tanta multitudo affuit, ut cum trabes deficerent eius loci, ubi nunc consistorium publicum fit, trepidatum adeo tumultuose sit, ut in ipsa fuga Senogalliæ episcopus ciuis Romanus e gente Mellina, obtritus perierit. Nondum enim ædes ipsæ pontificiæ hanc formam, quam nunc habent, acceperant. Dimisso consistorio, Eugenius tumultus deinceps ex industria uitauit. Instantibus deinde quibusdam delatoribus, qui dicerent Martinum congregandi auri cupidum, maximos thesauros reliquisse, idq; sciturum Eugenium ex Martini familiaribus nepotibusq;, eo uesaniæ hominem perpulere, ut Oddū Poccium Martini uicecamerarium comprehendi iusserit, idque negocium Stephano Columnæ dederit, quem copijs suis præfecerat. Ab alijs enim Colūnensibus is solus dissentiebat, cardinali Vrsino & cardinali Comitum insaniam hōis adiuuantibus, quoq; artibus hæc oīa cōtra Colūnenses gesta putant, ob inueterata factionū odia. Mandauerat Eugenius ut Oddo ad se sine ullo tumultu, sine ignominia perduceretur, quod contra a Stephano factum est: nam & eius bona a militibus direpta sunt, & ipse ui tāquam latro per ora hominum ad pontificem tractus est. Hac indignitate motus Eugenius, Stephano admodum succensuit: eique interminatus est, quod & Oddonem & episcopum Tiburtinum olim Martini cubicularium, ita indecenter ad se pertraxisset. Veritus itaque Stephanus Eugenij iram, & Præneste ad principem Columnam confugit: eumq; adhortatus est, suas opes pollicitus, ut Eugenium ab urbe pelleret, quod diceret ei in animo esse nomen Columnensium extinguere: id se optime scire, eiusque consiliorum participem fuisse: & ob eam rem aufugisse, quod sciret partem illius calamitatis ad se quoque (nisi tantum mali simul declinarent oēs) peruenturam. Motus his uerbis princeps, & eorum calamitatibus q Martini pontificis familiares fuerant, sumptis propere armis, pontificem aggredi instituit. Substitit tamen aliquandiu, donec Prosper frater diaconus cardinalis, quem quidem præmonuerat, ab urbe discederet. Viso autem fratre, e Præneste Marinū, atq; deinceps Romā tanquam ex arce belli in Eugenium mouens, occupata p Iohannem Baptistam porta appia, urbem armato milite sine ullo maleficio primo ingreditur. Iam peruenerant ad sanctum Marcum, & in uicum Columnam, cum subito eis obuiam facti sunt pontificis milites, magna populi parte adiuuante. Pugnatū est in urbe aliquandiu, atq; acriter: quia in pugna multi utrinque cecidere & capti sunt. Quare Columnenses cum uiderent populum Romanū longe aliter sentire, q̄ arbitrarent, cedere ex urbe instituentes, omnia passim rapiūt, pecora abigunt, homines abducunt. Talionem tamen his reddidere pōtificis milites, Romano populo mixti. Nam & Prosperi cardinalis & Columnensiū omnium, ac eorum qui cum Martino familiariter uixerant, domos hostilem in modū diripiunt & uastant. Irritatis hoc modo utrinq; animis, non solum aperto marte, uerumetiā proditionibus res agi cœpta est. Capitur nanq; archiepiscopus Beneuētanus Antonij Colūnæ filius: ac quidam Masius frater, q fassus est quæstione adhibita, sibi in animo fuisse arcem sancti Angeli dolo capere, interfecto ipsius arcis præfecto: eaq; Colūnensibus prodere: qua occupata, & pōtificē & Vrsinos ab urbe pelleret. De Masio sacerdotio abrogato, quod degradare appellant, sumptū supplicium est in campo Floræ, eiusq;

corpus quadrifariam sub furca diuisum, ad quatuor urbis celeberrimas uias suspensum est, de archiepiscopo Beneuentano nulla mentione habita. At uero cum Eugenius in ægritudinem quandam incidisset, uel dolore animi, quo in tantis perturbationibus affligebatur: uel ueneno, quo appetitum a Soldano suo quidam dicebant, agere de pace cum Columnensibus cœpit, curante eam rem Angelotto Foscocive Romano, quem non ita multo post unà cum Francisco Condelmeriono nepote suo, cardinalem creauit. Diuulgata itaque pace quanta maxima celeritate potuit, quod iam ingressum Italiam Sigismundum intellexerat, Romam uenturum, nepotem Franciscum camerarium instituit: huicque uiros quosdam præstantes addidit, quorum consiliis uteretur in gubernanda ecclesiastica ditione. Dum hæc aũt Romæ agerentur, Florentini & Veneti elatiores facti, quod & Philippum Genuæ dũm classe in littore Genuensi superassent, quodque Eugenium ciuẽ põtificẽ haberent, Philippum ipsum bello terrestri aggrediuntur: qui accito propere ex Hetruria Nicolao Picẽnino, & classem Venetam ad Cremonam disiecit & Carmignolæ impetus facilime retardauit, quem Veneti haud ita multo post quæstionibus, literis, testibus conuictum, ut ipsi dicunt, capite mulctarunt: quod per eum stetisset, quo minus Cremona potirentur, capta a Cauaicabouc ipsius urbis porta: quodque etiam classis sub ipsius oculis disiecta ab hostibus fuisset, cum ex propinquo loco a tanto exercitu id fieri perfacile potuisset. Tum uero Florentini aduentum imperatoris in Italiam ueriti, quod Philippi rebus fauere uideretur, Netio Capponio ciui suo negocium dant, ut quibus rationibus maxime potest, Eugenio ostendat & persuadeat, aduentum imperatoris ad urbem, non minus apostolicæ sedi, quàm Florentinis exitium ac perniciem minari, detineri hostem facilime posse, quo minus Arnum ad Senenses transeat, qui Florentinos iamptidem bello lacessierant, si Nicolaus Tollentinas qui tum pontificis nomine stipendia faciebat, coniunctis copiis & animis cum Michaletto Cotignola Florentinarum copiarum duce, ad Arnum Sigismundum coerceat, ne flumen cum Germano equitatu traijciat. Venerat in eandem sententiam perfacile Eugenius: & cum de impensa bellica aliquantulum addubitaretur, rem Nerius ita statim partitus est, ut duobus millibus equitum Eugenij, populus Florentinus tamdiu stipendia præberet, quoad bellum illud protraheretur. Tum uero Nicolaus Tollentinas iussu pontificis ex hybernis mouens, dum Senenses incursionibus & rapinis uexat, Sigismundo traijciendi Arnum tempus & facultatem dat, adiuuante Antonio Pontadera egregio tum copiarum duce, & acerrimo Florentinorum hoste, qui deinde per Volaterranum iter faciẽs, pacato magis quàm hostili agmine ab omnibus expectatus proficiscit. At imperator cum iam sex mensibus Senis substitisset, cum magna populi Senensis impensa, tentatam frustra cum Florentinis pacem omittẽs, ad Eugenium conuersus, inito cum eo fœdere Romam profectus, perbenigne a pontifice populoque Romano susceptus, corona imperij donatur. Verum dum e Vaticano ubi coronam acceperat, ad Lateranum ubi diuertebat proficiscitur, in põte Hadriani, ut imperatorũ mos est, multos tum Italos, tum Germanos in equestrem ordinem asciuit. Sunt qui scribant Eugenium hominem usque ad pontem comitatũ, ad sanctũ Petrũ redijsse, Abiens deinde cũ bona Eugenij gratia, imperator per Picentes & Flaminiã iter faciens, Ferrariã atque Mantuam peruenit. Vbi aliquot dies immoratus, & Iohannẽ Franciscũ Mantuæ dominũ marchionali dignitate addit is imperij signis ornauit, & Barbarã Iohãnis marchionis Brãdiburgensis filiã, Lodouico Iohãnis Frãcisci filio spopondit in uxorẽ, quæ nuptiæ honestare familiã Gonziacã sunt uisæ: & quod Sigismundo impatori puella affinitate coniuncta erat, & quod pater Iohannes potestatem ineundi suffragia ad creandũ impatorem habebat. Abeunte aũt ab Italia imperatore, cum iam omnia bello feruerent, Nicolaus Estensis Ferrariensis marchio,

hortāte Philippo Venetias profectus, Venetos ad pacem multis rationibus adhortatus est, qui & hominis autoritate permoti, & quod etiā nimia belli impensa exhausti priuatim ac publice essent, legatos Ferrariam cum Nicolao mittunt, ubi Calendis Aprilis, anno trigesimotertio supra quadringentesimum & millesimum ueniente in eandem sententiam Eugenio, pax his conditionibus composita est, ut Philippus Glarea Abduæ, id ei loco nomen est, decederet: utqȝ marchioni Mōtisferrati & Orlando Pallauicino dominatum redderet: Vtrunqȝ enim ditione paterna spoliauerat: Florentinorum, Lucensium Senensiumve, quæ bello capta fuissent, ad pristinos dominos reciderent, communi omnium hoste habito, qui infra trigesimum diem capta non reddidisset. Pace autem hoc modo ubique parta, quietura aliquandiu omnia uidebantur, cum subito omnis belli uis in Eugenium conuersa est. Nam Philippus nouarum rerum cupidus, & Franciscum Sfortiam cum magnis copijs in Flaminiam misit, hominem iturum in Apuliam simulans, quam Alponsus bello uexabat, defensurum ea oppida, quæ pater Sfortia eo loci adeptus erat. Qui quidem paratissimis copijs per Picentes & Vmbros iter faciens, oppida illa ex improuiso adortus, breui in potestatem suam redegit. Non hoc contentus Philippus, Nicolaum Fortebrachium, uirum ingenio & manu promptum, cum delecto equitatu adeo celeriter in Eugenium misit, ut prius prope & pontem Miluium & portam Flaminiam occupauerit, quàm aduentare hostem sit cognitum. Militauerat prius sub Eugenio Nicolaus, & eius nomine præfectum uici Vetralla & ciuitate ueteri spoliauerat, adiuuantibus Venetorum triremibus, quæ mari arcem continuo oppugnabant. Verum cum postea Nicolaus stipendia sua peteret, respondit Eugenius, tantum prædæ ex castellis præfecti eum auexisse, maxime uero ex direpto uico, ut ei pro stipendio sat esse possent. Quam ob rem indignatus Nicolaus, agrum Romanum ingressus, tantum tumultus concitauit, ingenti præda tum hominum, tum pecorum abacta, ut Eugenius aliquandiu incertus remanserit, quorsum iret. Cōcurrebant Romani ciues ad Eugenium, questum de illatis iniurijs, quos pontifex eo potissimum tempore consilij expers & bonæ ualetudinis, ad Franciscum camerarium remittebat, qui ocio & uoluptatibus deditus, nil aliud respondebat, cum crebræ de ablatis pecoribus querelæ fierēt, eos nimiam spem in pecoribus collocasse: Venetos quidem sine gregibus & iumentis longe urbaniorem uitam ducere. Indignati huiuscemodi responsis Romani, cum iam Nicolaus & Tibur, pulso inde comite Tagliacocij, & Sublacense oppidum cepisset, traxissetque in partes suas Columnenses omnes, interfecto a principe Stephano Columna, qui semper diuersa sentiebat, ad libertatem respicientes, sublato clamore ad arma & libertatem conclamatum, pulsis omnibus Eugenij magistratibus, ac capto Francisco camerario, nouos ipsi magistratus creant. Septem fuere e ciuibus Romanis, quos ipsi gubernatores appellabant, penes quos uitæ ac necis hominum summa potestas erat. At uero Eugenius in tanta rerum perturbatione incertus, quid potissimum faceret, de fuga cogitare cœpit. Mutato itaqȝ habitu, sumptoqȝ monastico cucullo, una cū Arsenio monacho nauiculam ingressus, Tiberi Hostiam uehebat. Cum subito Romani quidā cognita hominis fuga, eum lapidibus, sagittisqȝ incessunt. Distinere enim hominē tādiu cupiebant, quoad arce sancti Angeli potirentur. Abeunte autem Eugenio nonis Iulij, eodēqȝ Pisas, ac deinde Florentiam triremibus ad id paratis delato, Romani ad oppugnandā arcem sese accingūt, uallo & aggeribus omnia loca muniētes, quæ dare accessum hostibus possent. Contra autem qui in arce erant, prodire in certamen nonnunquam consueuerāt. At uero præfectus artibus agendum cum Romanis ratus, adiuuante Baldesare Aufida uiro sagacissimo, qui inferiorem arcis partem tuebatur, uni ex militibus suis in certamen prodeuntibus negociū dat, ut captus de industria ab ho

sta, castellani sæuitiam & auaritiam cum metuat, polliceaturque eis, si uelint pactam mercedem præstare, & mortem præfecti, & arcis proditionem. Fecit ille mandata diligenter. Captus, nullo non genere maleficij in Antonium Ridium coniecto, (ita enim arcis præfectus uocabatur) fidem dat se cum socijs omnia transacturum. Dimissus itaque, arcem ingreditur, uestes Antonij ac caligas, addita etiam capitis forma, suspendit: a longe idem uidebatur. Clamabat Baldesar, de scelerato sumptum esse supplicium, ingrederentur aliquot ex optimatibus, & enumerata pecunia iam pacta, arcem reciperent. Crediderе miseri nullam subesse fraudem: ingressi aliquot, statim capiuntur. Fit clamor exultantium in arce, conijciuntur in populum Romanum missilia, bombardæque. Derisi autem hoc modo Romani, de redimendis captiuis cogitantes, & camerarium Eugenij nepotem, quem in uinculis habebant, dimittunt, suos qui in arce erant recepturi: & demum in Eugenij potestatem ueniunt, quinto post libertatem adeptam mense. Creati itaque magistratus ecclesiæ nomine, statim capitolium firmo præsidio & commeatibus muniunt. Superueniente deinde Iohanne Vitelescho, quem patriarcham uocabant, abeunte ad Eugenium Francisco nepote, tantus repente terror Romanis incussus est, ut hiscere præ metu non auderent. Erat enim Vitelescus homo imperiosus & sæuus, & tyrannicam magis quam religiosam uitam præ se ferens. Agebantur hæc Romæ, cum Alphonsus interim Neapolim & Caietam oppugnat, a mercatoribus Genuensibus acriter defensam. Succurrendum itaque suis Genuenses rati classem quanta maxime celeritate possunt, instruunt, Philippo uicecomite eorum duce annuente, ac pedites, aliquot præbente. Facti non longe a Caieta hosti Alphonso obuiam, cum eo confligunt. Post longam & acrem pugnam superatur Alphonsus rex, & capitur una cum suis omnibus, quorum de numero aliquot principes fuere. Perducitur Mediolanum ad Philippum Alphonsus, suscipiturque non ut captiuus & Genuensium hostis, sed ut rex & amicus. Habitus autem honorificentissime per aliquot dies, multisque & magnis muneribus a Philippo donatus, in regnum abiens, Caieta statim potitur. Tum uero Genuenses indignabundi quod Alphonsum hostem, quem tanto cum periculo captum, tam leuiter dimisisset, Thoma Fregoso autore, a Philippo desciuere, eundemque Thomam ducem crearunt. Tum uero Picenninus in Genuenses missus, cum ciuium pertinaciam cognouisset, capta Sarzana, in Pisanos mouens, simulata in regnum profectione iuuandi Alphonsi gratia, multa ex Pisanis castella diripuit. Hominis tamen impetus retardarunt Florentini, accersito Eugenij nutu Francisco Sfortia, qui iam Picenum occupauerat, quærebatque adiuuantibus Florentinis & Venetis, ut marchia dominus decerneretur. Facturum se id recusabant Eugenius, quod diceret pontificis esse, redimere etiam bello, si oporteret, ecclesiasticas res, non alienare. Dilata tum res in aliud tempus est, atque hac spe ductus Franciscus, & Picenninum ab obsidione Bargæ repulit, capto Lodouico Gonzaga, qui cum Picennino militabat: & Lucam Florentinorum nomine, acri obsidione cinxit. Sed Picenninus Lucensibus auxilio futurus, transitu Apennini prohibitus, liberaturum se alia ratione Lucenses prædicans, per Bononiensem agrum sine ullo maleficio iter faciens, ubi Oriolum Florentinorum oppidum expugnasset, Lucensium memor, cum exercitu uictore eo profectus, superatis Florentinis absente Francisco Sfortia, Lucam obsidione liberat. Tum uero pontifex ancipiti cura distractus, & quod bellis undique premeretur, & quod Basileense concilium iam ante inchoatum Martini decreto, augeri in dies cerneret, concurrentibus eo Hispaniæ, Galliæ, Germaniæ, Pannoniæque principibus, qui communem reip. Christianæ causam in arbitrio concilij reponebant, ad tollendum concilium uersus, illud primo quidem ex Basilea Bononiam transtulit cardinalium omnium, qui secum aderant, consensu. Sed imperator aliique principes & prælati, qui tum Basileæ erant, non modo pontifici non obtemperarunt, uerum etiam

am eum bis terq; monuerunt, ut Basileam idoneā à Martino celebrandi concilij locum delectum, unà cum cardinalibus proficisceretur, aliter se in eum acturos ut in præuaricatorē & contumacē. Motus istorum uerbis Eugenius, Basileense concilium literis etiam apostolicis confirmauit, facta unicuique eundi ad cōcilium potestate. Adeo enim bellis undequaque uexabatur, ut uix ei respirādi facultas daretur. Verū recuperata urbe Roma, ut diximus, eo statim Iohannes Vitelleschus ab Eugenio mittitur, homo quidem ad res agēdas aptissimus, sed natura sæuissimus & immitis: qui in Columnenses & Sabellos totamq; Gibellinam factionē ducens, & castellum Gandulphum ad lacum Albanum positū, & Sabellū & Borgerū in Latio de Sabellis diripuit & euertit. Albā, ciuitatē Lanuuinam, Præneste, & Zagarolum cepit, incolis omnibus qui superstites fuere, Romā migrare iussis. In Hernicos deinde cōuersus, quā nunc Campaniam uocant, omēs in ditionem ecclesiæ redegit. Captum Antoninm Pontaderā hostem ecclesiæ, apud Frusinonē ad oliuam turpi laqueo suspendit. Reuersus deinde Romā trepidantibus omnibus, & domos quorundā coniuratorum, qui portam Neuiam quam maiorē uocant, concitato in urbe tumultu ceperant, diruit: eosq; hostes ecclesiæ adiudicat. Ex his autem captum Pulcellum, & forcipibus ignitis in cursu excruciatum, in Campo Floræ suspendit. Verum cōquerente populo Romano, quod diuitum quorundā auaritia, caritate annonæ laboraretur, tantum repente tritici suo iussu in forū delatum est, ut à magna caritate ad summam copiā breui sit uentum: adeo omnes eius imperia obseruabant. Pacatis hoc modo rebus, in regnum Neapolitanū conuersus, quod paulo ante Alphonsus occupauerat, quodq; ipse dicebat ad ecclesiam & pontificem pertinere, principem Tarentinum cum duobus millibus equitum cepit, comitis Nolani ditionem occupauit. Paulum etiam abfuit quin Alphonsum caperet fraude potius, ut aiunt, quā ui, cū induciæ inter eos essent, & pax prope certa. Acceptis quæ ad ecclesiam pertinebant oppidis, principem dimisit. Rediēs, ad urbē, Præneste ad rebellionē spectans, Laurētio Columna instante, funditus euertit, Prænestinis populariter migrare iussis, anno domini millesimo q̄dringentesimo tricesimoquinto. Quo quidē anno Eugenius Florentia abiens, consecrata prius uel dedicata Florentinorū cathedrali ecclesia, Bononiā profectus, & arcem ædificat ad eam portam, qua Ferrariam itur, & ædes in foro positas, ubi legatus nunc residet, muro præalto & lato à tergo potissimum & turribus firmat. Anno uero sequenti publico cōsistorio Basileense concilium, quod ante approbauerat, Ferrariā transfert, quod diceret Græcos cum ecclesia Romana in fide conuenturos, eundem locum sibi delegisse. Instabant tum concilij Basileensis præsides, & precibus ac pollicitationibus Græcos adhortabātur, ut omisso Eugenio ad se proficiscerentur. Neque hoc cōtenti, abrogaturos se Eugenium prædicabant, nisi ipse quoque eo proficisceretur. Substitit aliquādiu Eugenius animi dubius, quid potissimū decerneret, misso tamen eo legato Iohanne Francisco Capitelista iureconsulto, Patauinoq; equite, q eius causam tueretur. Verum mortuo Sigismundo imperatore, à quo Basileense cōcilium incrementum habuerat, creatoq; ab electoribus imperij Alberto Austriæ duce, conciliū Ferrariēse Eugenij nomine cardinalis sanctæ crucis inchoauit. Eo proficiscitur & Eugenius, q̄d aduentare imperatorē Constantinopolitanū Iohannē Palæologum intellexerat cum plerisque triremibus, tum suis, tum Venetorum Eugenij gratia obuiam missis, ne qua uis Imperatori fieret: quod intellexerat concilij nomine triremes Gallicas in Ioniū missas, quæ aut imperatorē ad se adducerent: aut si id fieri non posset, saltem hominem remorarent, quo minus Ferrariā proficisceretur. Harū uero triremiū præfectū ita largitionibus corrupit Eugenius, ut relicto concilio partes suas deinceps secutus sit. Imperator aūt Ferra-

riam ingrediens, non aliter susceptus ab Eugenio est, ac Romani imperatoris susci pi consueuere. Vitelleschus uero sedata ecclesiæ ditione, sumptoq; supplicio de presbyteris quibusdam, qui lapides perciosos è capitibus Petri & Pauli apostolorum furtim subtraxerant in basilica Lateranensi, in qua quidē sacerdotes erant, interfectoq; cum socijs Iacobo Galesio, q res nouas moliebantur, Ferrariam proficiscitur, ac publico consistorio cum magna laude in numerum cardinalium recipitur. Cardinalis namq; sex mēses antea Bononiæ creatus fuerat, q postea maiore cum autoritate rediens, & præfectum uici Vetrallæ & dominum Fulginiatē tyrannide pulsum, in arce Suriana capitali supplicio affecit. Eugenius autē duas ecclesias iam pridem dissidentes, in unū corpus redigere cupiens, M.CCCC.trigesimo octauo, habita ingēti supplicatione, celebrataq; spiritussancti Missa, concilium una cum imperatore Græcorū & patriarcha Constantinopolitano ingressus, sedente imperatore condigna sede, alijsq; Græcis e regione pontificis, primo quæsitū est udient ne tam Latini quàm Græci ex duabus ecclesijs iāpridem dissidentibus unā fieret. Ad quam uocem omnes succlamarūt placere & uelle, modo rationibus illa prius confutarentur, quæ tantæ discordiæ causa fuerant. Disputabatur quotidie ea de re ab his qui tū a Græcis, tum a Latinis delecti ad tantā rem fuerant. Verum cum pestis Ferrariæ inoleuisset, eodemq; in loco non sine magna incommoditate staretur, Florentiam transferre concilium placuit. Eo itaq; ubi uentum est, statim Picenninus Forumliuium Imolam, Rauennam, Bononiā occupat mādato Philippi, cogitata Eugenij, qui Venetis & Florētinis hostibus fauebat, disturbare conatus. Præterea uero in Parmensem agrū reuersus, comparato ingenti equitatu, Padum ratibus traijciens, & Casale maius, & Platinā meū natale solum, & quicquid Veneti in Cremonensi agro tenebant, breui recepit. Pulso deinde ad Caluatonū Gattamelata Veneti exercitus duce, ascitoq; in societatem belli principe Mantuano, Brixiā aliquot mensibus oppugnat, eā & ciuibus & Francisco Barbaro uiro doctissimo atq; urbis prætore, acriter defendētibus. Qua quidem omissa cum magno suorū incōmodo, iniquo hyemis tempore ad occupanda castella circunquaq; posita conuersus, ne commeatus submitti in urbē possent, Veronam usq; & Vincentiā longe ac late omnia populatus, Venetis nil reliqui fecit. Occupato & magna ex parte Mincio, Athesi, Benaco, Sebunioq; lacu, ne subuehi quicq̄ nauibus posset penuria laborantibus. Ex Athesi tamen remulco naues quædā attractæ usque ad lacū, quē sancti Andreæ accolæ uocāt, sensim in Benacū à Peneda ad Torbolim demissæ & refectæ: quia attractu & illisione quassatæ erant, rem Venetā meliorem aliquantulum fecere. Verum cū nihilominus Nicolaus Picenninus Veronenses & Vincentinos urgeret, Veneti do se actum putantes, nisi unum aliquem egregium bello ducē mercede conducerent, Iacobum Donatum ad Florentinos socios mittunt oratum, ut si reipublicæ Venetæ, si saluti & libertati Italiæ consultum uelint, Franciscum Sfortiā propere cum omnibus copijs in Venetiam mittant, Philippi ac Mantuani armis pene oppressam. Tum uero Florentini suo ac sociorum periculo moti, Franciscum adhortātur, ut arma pro Venetis sumat, publica fide polliciti, se ei quæ de Romana ecclesia tenebat oppida, id enim maxime petebat, constanter defensuros. Extorsere præterea ab Eugenio literas apostolicas, quibus declarabat Franciscum agri Piceni marchionem & dominum. His tamē uerbis, accipiat, quod Petrus & Paulus ei male uertant. Franciscus autem cū suo equitatu secus Adriæ littus in agrū Ferrariensē descēdens, traiecto ratibus Pado, auctoq; in Patauinis exercitu (Nā ad duodecim equitum, peditum quinque millia habuisse sub signis dicitur) hosti primo ad Suaue in agro Veronensi fit obuiam: ubi aliquandiu & acriter pugnatum est, neutro inclinante uictoria. Cedente deinde Picennino ob ægritudinē

& paucitatem copiarum, cũ Franciscus omnia de Vincentinis & Veronensibus castella recepisset, Brixiã obsidione liberaturus, interclusos alios aditus cernens, Athesim traijcit: ac in tridentinum agrũ mouens, ad Archum oppidum oppugnaturus peruenit: Nam comes Archi, Philippi partes sequebatur. Venit & eo Picenninus, comitem loci defensurus: Verum dum cupidius, ut eius mos erat, q̃ cautius pugnat, à reliquo exercitu seclusus, magno accepto incommodo, fuga salutem in subiectas ualles petens, ab hoste captus fuisset, nisi Carolus Gonzaga Iohannis Francisci filius, sese hostibus obijciens, hominem é tanto periculo liberasset: qui quidem abundante postea multitudine, captus ilico est, & Veronã in carcerem ductus. Sunt qui scribant Picenninum debilitatum altero latere propter accepta in prælijs uulnera, cum equo ad suos redire nõ posset, à Todeschino ingẽtis magnitudinis ac roboris famulo humeris tanquam cadauer sacco inuolutũ, ad suos etiã per castra hostiũ delatum. Dum hæc in Venetia agerentur, Philippus ægre ferens Florentinos, adiuuante Eugenio atque adhortante, Franciscũ Sfortiam Venetis auxilio misisse, cum his agit qui in Basileensi cõcilio erant, ut Eugenium citarent: fecere illi id quidem bis terve. Verum cum id ex sententia ei non cederet, eo dementiæ eos perpulit, ut abrogato Eugenio Amedeum Sabaudiæ ducem socerum suum, q eremitanam uitam ad Ripaliam cum quibusdam nobilibus ducebat, pontificẽ crearent, Felicemq; appellarent. Hinc magnæ seditiones in ecclesia dei exortæ sunt: cum Christiana respublica trifariam diuisa, aut Felicem aut Eugenium sequeretur, essentq; qui neutrales uocarentur, q̃d neutri obtẽperarent. Eugenius tamen haud animo concidit: nam habito sæpius conuẽtu, discussaq; Græcorum & Latinorum contentione, tandẽ eo uẽtum est, ut Græci rationibus uicti, faterentur & spiritum sanctum à patre filioq; procedere, homusionq; esse, non à patre tantũ, ut ipsi credebant, prouenire, utq; in azymo sine fermento triticeo pane corpus CHRISTI consecraretur, ac purgatorij locũ esse crederent. Postremo uero, ut faterẽtur Romanum pontificem uerum Christi uicarium, Petriq; legitimũ successorẽ, primũ in orbe locũ tenere, cui & orientalis & occidẽtalis ecclesia merito pareret. Abeuntibus aũt Græcis re hoc modo cõposita, Armenij etiam cum fide nostra conuenere, sublatis crebris disputationibus eorum erroribus, promulgatisq; Eugenij literis super ea re, quæ rationem concordiæ ostenderent, cũ inscriptione, Datum in sacrosancta oecumenica concilij Florentini, quod in cathedrali ecclesia habitum est, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo nono, uigesima secunda Nouẽbris die. Præterea uero ut partes suas augendo, Basileense conciliũ infirmaret, eodem tẽpore cõsistorio publico decem & octo cardinales creauit: quorum de numero fuere duo Græci, Rutenus & Nicenus, ut eorum autoritate Græcorum natio in fide contineretur: quæ haud ita multo post in antiquos mores recidit. Habere tamen se alios dixit, quorum nomina deinceps nunciaturus esset. Hi autem fuere Petrus Barbo ex sorore nepos, & Alouisius Patauinus, quem deinceps patriarcham Aquileiensem & camerarium fecit, translato ad uicecancellariatũ Francisco Condelmerio. Interea uero dum illa, quæ scripsimus, ad ripã Tridenti agerentur, existimarentq; homines Picenninum & Mantuanũ principem accepto tanto incommodo cessuros, inde celeriter abeuntes, Veronam urbẽ capiunt, per Citadellã ingressi, admotis ad muros scalis, nemine uigilum sentiente, stridẽte maxime ea nocte aquilone uento, ad quẽ uitandum ob immensum frigus, relictis magna ex parte stationibus, custodes sese intra tabernacula receperant. Franciscus autem Sfortia captam ab hostibus Veronã intelligens, eo propere omnes copias mouens, recuperandæ urbis spẽ mente concepit, ubi uidit & castrum uetus & arcem sancti Felicis in monte sitam, adhuc in potestate Venetorum esse: qua quidem structis aciebus, urbem

ingressus, hostes magno clamore inuadit. Fuerunt obuiam Philippi duces cum paucis equitibus: nondum enim omnes eius copiae superuenerant. Pugnatur acriter in ea parte urbis, quam insulam uocant. Tandem uero cum pauci à pluribus pellerentur, in pontem (quē accolae nouū appellant) Picēnini ac Mantuani principis milites sese recipientes, uim hostium aliquandiu sustinent. Ibi dum ab equitibus (ut fit) manus conseruntur, dumq; plures paruo in loco conglobati resistūt, pons ligneus quo lapideus coniungi ac disiungi pro arbitrio solet, nimio pondere pressus cōcidit. Submersi ferme omnes qui e ponte in flumen ceciderant, fessi diutina pugna & pondere armorum pressi. Accurrens deinde ad pontem nauium Franciscus, traductis copijs, Picenninum & Mantuanum fidem ciuium suspectam habentes, penitus urbe quatriduo post captam eandem, expulit. Tum uero Philippus animo cōcipiens distrahi Franciscum à Venetis posse, si Florentinos bello uexaret, qui partibus auspicijs atque impensa Franciscum mercede conduxerant, Picenninum media hyeme in Hetruriam cū sex millibus equitum mittit. Tum Florentini accersito Petro iā Paulo egregio copiarum duce, togatoq; Eugenio, ut milites ex foedere ad defendendā Hetruriam acciret, ire obuiā Picennino instituerant. Verū cognita Iohannis Vitellescht cum Philippo cōiuratione, qui tum exercitui ecclesiastico legatus praeerat, cum non amicus ut prae se ferebat, sed hostis in Hetruriam cum sex millibus equitum uenturus esset, iunctisq; e cum Picennino copijs Florentinos inimico & hostili animo persecuturus, dant operā q tū Florētiae in magistratu erāt, siue ueris siue fictis Eugenij literis: ut dū copias p pontem Hadriani traijcit, ab Antonio Ridio arcis praefecto interficeretur, q̄d etiā factum est. neque enim iuuari a suis potuit, qui iam pontem traiecerant: ipse nanque extremū agmen subsequebatur. Comes Auersus, qui sub patriarcha militabat, amisso duce, eius impedimenta Roncilionem secum detulit. Liberati autē tanto timore Florentini, cū Eugenio callide agunt, ut Lodouicus Patauinus in demortui Vitelleschi locum suffectus, copijs ecclesiae in unum coactis, reipublicae Florentinae irēt auxilio. Alouisij enim uafri & astuti opera sublatum e medio Vitelleschum crediderim. Picenninus autem in Mugellanam uallem descendens, longe ac late Fesulas usque caedibus & rapinis omnia complebat. in Cassentinum deinde conuersus, comite Popij adiuuante, multa oppida ad defectionem compulit. Inde uero Perusium proficiscens, urbem pacato agmine ingressus, legatum qui tum ibi cum imperio erat, ad pontificem Eugenium cum mandatis quibusdam mittit. Interim uero capto aerarij magistro, quem uulgo thesaurariū uocant, totū ciuitatis statum repente mutauit. Delegit enim ciues decem, qui uitae ac necis in reliquos omnes potestatē haberent. Veriti autem Perusini ne tyrannidem occuparet, cum homine pepigere, ut acceptis quinquaginta millibus nummum aureorum, ab urbe discederet: q accepta pecunia Cortonam mouēs, urbē, ut ipse arbitrabatur, proditione occupaturus, patefacta cōiuratione, ac proditoribus partim interfectis, partim ab urbe pulsis, Tifernum, q̄d ciuitatem castelli uocant, adijt. Mouent & Florentini Anglare suae ditionis oppidū, suis auxilio futuri, si qd per uim moliri Picenninus conaretur. Agebantur haec in Hetruria, cū Franciscus Sfortia, superata ad Benacum Philippi classe, cui Italianus Furlanus praeerat, non solum Brixiam ac Bergomum obsidione liberat, uerum ea aestate superatis ad Soncinum Philippi ducibus, captisq; eiusdem mille & quingentis equitibus: & Brixiana castella, & partem Cremonensis Mantuaniq; agri ac totam Gerram Abduae in Venetorum potestatē breui redigit. Amisit tum Mantuanus princeps Asolam, Lonatum, Pischeriam, tria oppida satis magna ac munita, nemine defendente: nam absente Picennino, congredi cum hoste aperto

aperto marte nusquã ausus est. Tũ uero Picenninus commutatã in Venetia for/tunã intelligens, ob eamq; rẽ frequentibus nuncijs & literis accitus, tum à Philippo, tum à Mãtuano pricipe: fatigatusq; militum precibus, q magna ex parte cisalpini erant, motis à Tiferno castris ad Burgũ suæ ditionis oppidum, qd e regione Anglarij positum est, puenit: ea mẽte, ut uel ui uel astu cum Florẽtinorũ pontificisq; exercitu decerneret, q(ut diximus) ad Anglare cõsederant. Ad tertium itaq; calẽdas Iulias, dies is Petri & Pauli celebris erat, Picẽninus structis aciebus emẽsus planitiẽ quatuor milliũ passuum, prælũ iniq loco commisit, ratus occasionem bene gerendæ rei sibi oblatã esse, quod gregarios hostium pabulatum profectos intellexerat. Subeũdum erat ei in aduersum cliuũ, quẽ facile è superiore loco hostes propellebant. Dimicatũ est tamẽ ad quinq; horas constanter: tandẽ uero Picẽninus à multitudine hostiũ & stultitia Francisci filij, q è statione discesserat, superatus, Burgum repetit, magno accepto incõmodo, amissisq; signis militaribus. Sequenti autẽ die, relicto Burgo in potestate oppidanorũ, cum his tãntũ q ex prælio supererant, iter p Flaminiã faciẽs, ad Philippum redijt. Oppidani Burgẽses ueriti ne in eos asperius animaduerteretur, qd à pontifice desciuissent, impetrata per oratores uenia, & corporũ ac rerum omnium incolumitate, sese legato dedidere. Gratissima ea uictoria tum Eugenio, tum Florẽtinis fuit. Ferunt Alouisiũ Patauinum ob eã uictoriã in numerũ cardinalium tum relatũ fuisse. Eadem quoque æstate Florẽtini, comitẽ Popij q cum Picennino senserat, Hetruria pellunt. Philippus autẽ tot cladibus circunuentus, ad externa auxilia respiciẽs, Alphonsum Neapolitano regno tũ potitum, rogat, ut quæ Sfortiani in regno oppida tenerent, bello uexaret, q Franciscus Sfortia à Venetis distraheretur. Hac itaq; in re Philippo morẽ gerẽs Alphonsus, Franciscũ tamẽ à bello inito reuocare nunq potuit. Is enim ubi primũ pabuli copia esse cœpit, cum equitũ qndecim millibus, peditũ sex, Pischeria Brixiã mouẽs, apud Cignanũ uicum Picennino fit obuiã, hoc animo, ut hosti pugnãdi copiã faceret. Nõ detrectauit certamẽ Picenninus, & si numero copiarũ inferior erat, suorum uirtute fretus. Pugnatum est aliquandiu, atq; acriter, incerta tamen uictoria utrinq; discessum est. Tũ uero Frãciscus satis sibi factum ad belli famam existimans, qd ultro hostẽ ad certamen prouocasset, exercitũ circunferens, quædã oppida per hyemem à Picennino capta, in potestatem Venetorũ redigit. Martinengum deinde profectus, qd Picenninus firmo præsidio munierat, oppidũ obsidione cingit & oppugnat. Verũ Picenninus aucto exercitu aduẽtu Frãcisci filij & principis Mantuani, eo pficiscẽs, mille passibus lõge ab hoste castra locans, cum frequentibus prælijs ad uniuersæ rei dimicationẽ, prouocat: remisso priore manum cum hoste cõferendi ardore, ad expugnãdum oppidũ totus ferebatur. At uero cũ Picenninus castra sua hostium castris magis in dies conferens, eo discriminis Franciscũ redegisset, ut neq; eius gregarius miles ire pabulatũ sine piculo, neq; cõmeatus submitti tuto, neq; inde exercitus abduci sine magno discrimine posset: præter omniũ spem pax subito enũciata est, iã antea occulte agitata inter Philippũ & Franciscũ, Eusebiolo quodã cognomẽto Chai, ultro citroq; commeante, ignaro Picennino: q tãta re pcepta, deos hominesq; accusabat, præcipue uero Philippi inconstãtiã, q uictor, pro uicto pacem peteret. Digredientibus autẽ inde exercitibus, ad Caprianã pax hoc modo cõposita est, millesimo qdringentesimo qdragesimo secundo, ut Frãciscus Blancha Philippi ducis filia in uxorẽ ducta, Pontremolum & Cremonã dotẽ cum agro Cremonẽsi acciperet, præter Picigitonũ, & ea castella quæ Mantuanus & Pallauicinus de Cremonensibus possideret: utq; illa præterea quæ Philippus & q cũ Philippo sentiebãt, bello cepissent, quæq; itẽ Veneti, eorumq; socij, præter Asolã, Lonatũ, Pischeriã, quæ Mantuani principis ante id bellũ fuerant, redderentur: utq; q huic sententiæ stare noluisset, communis omniũ hostis haberetur. Hanc uero pacis cõditionẽ ægre admodũ Eugenius ferens, q Franciscus cæteris socijs se posthabito, de amissis restituendis cauisset, existimationemq; suam non reddita Bononia, q

Picenninus occupauerat, cōtempsisset, abire Florentia Romā instituit, eoq; in loco, ut pote liberiore, de recuperanda ecclesiæ ditione cogitare. Verū ut omnia pacata inueniret, Alouisium Patauinum sancti Laurētij in Damaso p̄sbyterū cardinalē præmisit, q & canonicos regulares pulsis secularibus in ecclesiam Lateranensem remisit. Pulsi eñ à p̄sbyteris secularibus fuerant, dum cōtenditur utri Christi corpus ferrent in celebritate eiusdē, dum letaniæ fiunt ac supplicationes. Et de Gino Albanes.o uiro in re militari præstanti sumptum supplicium, qa p eum nō stetisset, q̄ minus pax inter Alphonsum & Eugenium inita turbaretur. Afficit & capitali pœna Palus Lamolara, uir præstantis animi inuictiq; roboris, cuius uirtus homini magis astuto q̄ forti suspecta erat. Rebus autē hoc modo cōpositis, Eugenius Florentinis quis modo frustra eum retinere annixis, Romam ueniens anno M.CCCC.XLIII.28. Septēbris, effusa obuiā urbana multitudine, nullo non genere honoris adhibito, ad portam Flamineam noctu diuertit. Sequenti uero die ad sanctum Petrū iturus, paratis de more supplicationibus, pontificio habitu per urbem incedens, tumultuantē populum intelligit ob duplicatum tributū uectigalq; nouū uino impositū. Hanc ob rem facto silentio, audētibus omnibus exactionem illāut minus liberalem sustulit. q̄ facto, statim succlamatū ab omnibus est: Viuat Eugenius, cū antea clamasset, Moriant noua uectigalia eorumq; inuentores. Post dies uero decem & nouem ad Lateranum p̄ficiscens, cōcilium generale eo loci se habiturū omnibus denunciat, missis ad principes literis & nūcijs, qbus ea de re certiores fierent. Hac enim ratione infirmari ac tolli omnino cōcilium Basileēse uolebat. Rebus autē hoc modo Romæ cōpositis, iniuriarū memor Picenninum belli ducem in Picentes, q̄s Frāciscus bello subegerat, acciuit, q Bononia abiens, dum Perusium p̄ficiscitur, Tifernates Florentini populi socios ad defectionem cōpulit, Eugenio rem gratam facturus Florentinis infenso, q̄d Franciscum pecunia ad oppugnandū retinēdumq; Picenum semp iuuissent. Alphōsus item, q superiore anno Neapolim iam diu obsessam p cloacam ingressus, pulso inde Renato ceperat, Picennini uirtute ac fama p̄motus, hominem nō ducem solum, quē exercitui suo præficeret, deligit, uerū etiam honoris gratia eū in adoptionem familiæ Aragonensis recipit, q statī acceptis ab Eugenio & Alphōso in sumptus belli pecunijs, Picentes ingressus, multa oppida frustra renitente Francisco Sfortia, q relicta Cremona cū firmo præsidio eo p̄fectus fuerat, in deditionē ecclesiæ redigit. Eodem fere tēpore mortuo Iohanne Francisco Gonzaga, Veneti & Florentini de futuro solliciti, Lodouicū Gonzagā Iohannis Francisci hæredē & filium, quem Philippo si oporteret, obijciant, mercede cōducunt. Quiescētibus autem in Cisalpina rebus, Hannibal Bentiuolus in arce Pelegrini oppidi, iubente Picennino ob suspicionē cōiurationis aliquandiu asseruatus, deceptis custodibus Bononiā rediens, cōuocato ad libertatē populo, Franciscū Picenninū urbis præfectum cum præsidio cōprehendit. q̄ facto, exules omnes, tum suæ tum aduersæ factionis, maxime uero Baptistā Canedolū in patriā reuocat. Missi deinde sunt à Bononiensibus ad Venetos & Florentinos legati, societatē & amicitiam petētes. Qua qdem impetrata, domū redeūtes, arcē quæ adhuc in potestate hostiū erat, cū sociorū copijs ad id missis capiunt, ac captā statī diripiunt, Alouisiumq; Vermē ex agro Bononiēsi fugant. Tū uero Philippus ægreferēs, Bononiēses cū Venetis ac Florentinis sentire, amicos q̄sdam Baptistæ subornat, auxiliū eis pollicitus, ut Hannibalē è medio tollāt, q̄ p̄incipes ipsi cū sua factione in ciuitate remaneāt. Tū Betotius Cānedolus fraudi ac sceleri intētus, Bononiēsem quendā subornat: cui cum casu filius natus erat, ut Hannibalē in baptismate pueri cōpatrē sibi deligat, q̄ exorato dat operā, ut sequēti die infans ad sacerdotē deferat. Baptizato puero, Hānibalē pater ad ædē sancti Iohānis baptistæ, cuius tū solēne erat, inuitat. Obrē pat etiā ea in re p̄ditori Hānibal, nullā fraudem subesse ratus, q dum in uia esset, à cōiuratis circūuentus occidit, resistētibus aliquādiu duobus famulis charitate domini ui p̄pulsare conātibus. At Bononiēsis populus indignitate rei motus,

sumptis, ꝑpere armis Cannedolæ factiõis principes obtruncat: maxĩe uero Baptistam, cuius cadauer & per urbẽ tractum, & cum magna ignominia sepultum est. Accidit & tũ Romæ scelus ingẽs, à suo enĩ cubiculario Angelottus sãcti Marci ꝓsbyter cardinalis, & uita & fortunis q̃s tãta cum auiditate aggregauerat, priuatur. Captus sceleratus ille, ac uarijs cruciatibus necatus, q̃drifariã diuiditur: ad q̃tuorq; urbis portas suspendit. Veneti autẽ & Florentini ueriti, ne Bononia utriq; ciuitati in rebus bellicis ꝓpportuna, in manus Philippi ueniret, eo statĩ cohortes aliq̃t mittunt, quæ socios Bononienses iuuarent. Non fefellerat hæc opinio Venetos: eo enĩ Philippus rogantibus exulibus mittere Picenninũ cum exercitu instituerat, ni hominẽ mors præripuisset. Mortuum ferunt dolore animi, cum intellexisset Frãciscum filium, quẽ in Piceno cum exercitu reliquerat cardinali Firmano legato, à Frãcisco Sfortia supatum. Sequenti tamẽ anno Philippus haud animo cõcidens, Eugenium ad repetendã bello Bononiã adhortat, militẽ ac impensæ partẽ pollicitus. Quare ꝑmotus pontifex, inito etiam cum Alphonso fœdere, Sigismundum Malatestã cum magno eq̃tatu in Picẽtes cõtra Franciscum mittit: q̃ facilius distractis Florentinorum copijs, Bononia ꝑmi ad deditionẽ posset. Præmiserat iam Philippus & Guilielmũ Mõnferratũ, & Carolum Gonzagam cum magnis copijs, q agrũ Bononiensem hostiliter ingressi, incursionibus longe ac late omnia uexabant. Moti uero sociorum ꝑiculo Florentini, Astorgiũ Fauentinum cum eq̃tibus mille & quingentis, cumq; peditibus ducentis mittunt, q Bononiensibus auxilio sit, donec aliud à Venetis & Florentinis decerneret. Agebantur hæc in Flaminia, cũ Philippus præter opinionem omniũ Franciscum Picenninũ ex Picenis accitũ, cum magno exercitu calendis Maij in Cremonenses nil tale metuẽtes mittit: q captis passim rusticis, tantum terroris urbẽ die noctuq; oppugnando ciuibus iniecit, ut paulũ à capienda urbe abfuerit. Moti tũ Veneti ac Florentini Francisci ac communi periculo, Cremonã & Bononiam eodẽ tempore tueri instituunt. Mittunt itaque Tibertũ Brandolinũ ducẽ impigerrimũ, q cum populo Bononiensi, cumq; his q̃s Florentini auxilio miserant, in hostes tendẽs, simultate & odio inter se certantes (ad sanctum Iohannẽ oppidum hi consederãt) ꝑtracto in partes Bononiensiũ pollicitationibus & præmijs Guilielmo Mõferrato, ac Carolo haud magno negocio fuso & fugato, oppida omnia ex hostibus breui recepit. Pacata autẽ hoc modo Bononia, auxiliares copiæ Venetorum ac Florentinorum mandato bifariam diuisæ, pars Francisco Sfortiæ, qui usque ad Vrbini mœnia ab Eugenio & Alphonso ui pulsus fuerat, pars Cremonẽsibus grauiter à Francisco Picennino ꝓssis auxilio missa. Veneti decernere aꝑto marte cũ Philippo instituentes, legatos q ei bellũ indicant mittunt, ni oppugnare Cremonã destiterit. Oratoribus ꝑ internuncios responsum (neq; enim alloq hominem fas erat) eos alibi q̃ Mediolani tutiores fore. Quo responso commoti Veneti, Micheleto Cotignolæ copiarum suarum duci impant, qui tum Brixiæ erat, ut in agrum Cremonensem, quẽ Philippus magna ex parte occupauerat, confestĩ moueat, & cum hoste ubicunque eũ nactus fuerit, decernat. Is autẽ mandata diligenter facturus, traiecto Olio, ad Cassale maius celeriter ꝓficiscitur, hostẽq; haud longe insula Padi munitissimo loco confidentem, uado traijciens castris exuit, ac magnam ui equorũ cepit. Recuperatis deinde oppidis omnibus, liberataq; obsidione Cremona, aucto etiam Lodouici Gonzagæ copijs exercitu (q Platinam & castella quædã agri Cremonensis in deditionẽ Venetorum redegerat) in Gerrã Abduæ mouentes, nil præter Cremã citra Abduã Philippo reliquere. Flumẽ deĩde traijcientes, Mediolanum usque ꝑueniunt, incendijs & rapinis omnia passim complentes. Direpto autem Briantiæ monte, Breuioq; capto, q̃ ponte Abdua iungit. Lecum Larij caput oppugnare adorti, acriter q in præsidio erãt, locum defendentibus, cũ integri fessis ac saucijs nauibus submitti possẽt, multis in ea oppugnatiõe desideratis, equisq; ad extremã maciẽ inopia pabuli redactis, tandẽ re infecta abiere, de Francisco Sfortia soliciti, quẽ in partes Philippi descẽdere clã intellexerãt. Interĩ uero Alouisi

us Patauinus pōtificis legatus, q̄ his præerat copijs, quæ in Picētibus cōtra Franciscum Sfortiā dimicabāt, cognita Italiani ac Iacobi Gaiuani, q̄ parti Philippi, partim Eugenij stipendijs militabant, ad Franciscū transitione, eos antequā id fieret, ad Rocham contrariā cōprehendi iubet, & captos, supplicio capitali affici. Vterque enī mille & quingentis eq̄tibus præerat. Hac autē re permotus Franciscus Sfortia, cū amplius sustinere hostes nō posset, q̄ppe à multis simul oppugnatus, & à nemine adiutus, adhortante ad eam rē Eugenio & Alphonso, q̄ item Venetā augeri indignabant, omisso Piceno, Philippi militiā secutus, eius copijs p̄ficitur. Interea uero Eugenius, ne rē bellicā solū curare uideretur, Nicolaū Tolentinatē ordinis S. Augistini, miraculis clarū, in sanctos referēs, à sancto Petro cū omni clero supplicando, ad S. Augustinū p̄fectus, solēnia ipse celebrat, astante populo Romano, cardinaliūq; omniū cœtu. Præterea uero pulsis omnino e sancto Iohāne Laterano canonicis secularibus, admissisq; tātūmodo regularibus, & porticum illam extruxit, q̄ ab ecclesia ad Sancta sanctorū, & claustrū ubi sacerdotes habitarent, restituit. Auxit & pictură tēpli à Martino antea inchoatā. Præterea uero S. Syluestri mitrā, Romā Auenione delatā, ipse met e Vaticano ad Lateranum detulit, magna cum ueneratione & letania sacerdotū omniū, populiq; Romani. Verū cū Alphōsus rex Tiburtū uenisset, de ratione belli gerēdi cum Eugenio collocuturus eius ægritudinē intelligens, aliq̄ntulum substitit. Eugenio autē in animum uenerat, Florentinos qui hostē iuuerant, bello persequi. Existiabat nanq;, si suis, si regis, si Philippi copijs eos adoriretur, eā urbē in quas uellet partes facile ad ductum iri: sed eiū interuētu mortis disturbata sunt ōnia. Moritur autē pōtificatus sui anno decimosexto, VII. calēdas Martij, anno millesimo quadringentesimo q̄dragesimosexto, uir certe in uita uarius. Principio eni pontificatus sui malis cōsilijs ductus, diuina humanaq; omnia pturbauit. Nā & populū Romanū ad arma exciuit: & cōcilio Basileēsi, unde infinita mala orta sunt, autoritatē dedit, approbatis eorū p literas apostolicas decretis. Verum postea ad seipsum rediens, omnia prudēter ac cōstantissime egit, uir aspectu insignis & ueneratione dignus, grauis in dicendo potius q̄ eloquens, modicæ literaturæ, multæ cognitionis, historiæ præserti. Liberalis in omēs, tū uel maxmime in literatos, q̄rum familiaritate delectatus est. Nā Leonardum Aretinū, Carolum, Poggiū Aurispā, Trapezūtium, Blondū, uiros doctissimos, secretis suis admisit, Ad itā nō facile mouebatur ob iniurias illatas, & maledicentiā hominnm aut mimos & dicteria scribētiū. Gymnasia autē umnia q̄ diligētissime fouit, maxime uero Romanum, ad q̄d omne genus literaturæ adhibuit. Religiosos mirū in modum dilexit, eosq; opibus & immunitatibus auxit: bella aurem ita amauit, q̄d mirum in pontifice uideri debet, ut ad ea q̄ scripsimus ab eo in Italia gesta, & Delphinū Caroli regis Franciæ filium, composita prius inter regem & ducē Burgūdiæ pace, cū magno equitatu in Basileenses cōcitauerit, cuius impetu dissipatus ille cōuentus est, & Vladislaū Polonū regem, cum Iuliano Cæsarino diacono cardinali in Turcos miserit: quorū de numero ad XXX. millia uno prælio cæsa inter Hadrianopoli & Danubium sunt, licet in tanta uictoria rex ipse cum cardinali ab hostibus interfectus sit. Cōstans præterea in pactis seruandis est habitus, nisi q̄d pollicitus fuisset, q̄d reuocare q̄ perficere satius esset. Splendidus in uictu familiæ, parcus in suo: & à uino ita alienus, ut abstemius merito uocaretur. Familiares habuit admodum paucos, sed uiros doctos, & quorū opera in grauibus rebus uti posset: q̄sq; tan q̄ suæ modestiæ testes in cubiculū cœnaturus admittebat, ac sciscitabat q̄d in urbe fieret, q̄d de pontificatu suo sentirent homines, ut errata sua uel suorum, si quid pperam factum esset, emendaret. Exornare autem ecclesiā dei ædificijs & sacellis est annixus, ut ex Capella pontificia & æneis sancti Petri ualuis apparet. Moritur autem (ut dixi) uir ingenio & rebus gestis insignis, ætatis suæ anno sexagesimo quarto. sepeliturq; in basilica S. Petri sepulchro marmoreo, his uersibus notato:

Eugenius iacet hic quartus, cor nobile cuius

Testantur uitæ splendida facta suæ.
Istius ante sacros se præbuit alter abortu,
Alter ab occasu Cæsar uterq; pedes:
Alter ut accipiat fidei documenta latinæ,
Alter ut aurato cingat honore caput.
Quo duce & Armenij Graiorum exempla secuti,
Romanã agnorunt Aethiopesq; fidem:
Inde Syri ac Arabes mundiq; e finibus Indi,
Magna, sed hæc animo cuncta minora suo.
Nam ualida rursum Teucros iam classe petebat.
Dum petit, ast illum sustulit atra dies.
Qui semper uanos tumuli contempsit honores:
Atq; hac impressa condita, dixit, humo.
Sed non quem rubro decorauerat ille galero,
Non hoc Franciscus stirps sua clara tulit:
Susceptiq; memor meriti, tam nobile, quod nunc
Cernis, tam præstans surgere iussit opus,
Vacat tum sedes diebus duodecim.

NICOLAVS V.

Nicolaus quintus, Thomas Sarzanus antea uocatus, a Sarzana oppido Lucẽsis agri, pontifex omniũ cõsensu creat pridie nonas Martias, mcccc.xlvij. uir quidẽ modicis parentibus, utpote matre Andreola, patre Bartholomæo physico natus: sed uirtute, doctrina, comitate, gratia, liberalitate, magnificẽtia tãto põtificatu dignus, licet ipse adeo modestus erat, ut tãto magistratu se indignũ arbitraretur: rogaueritq; cardinales oẽs supplex etiã, ut ecclesiæ dei maturius consulerent. Verum Tarentino cardinali eũ adhortante, ne cursum sancti spiritus impediret, collũ tanto oneri subiecit. Interrogatus (ut fit) cardinalis Portugalẽsis e conclaui prodiens, quem pontificẽ creassent, respõdit, non nos Nicolaum, sed deus pontificem designauit. Sunt autẽ qui scribant Thomam Pisis natum, Lucæ educatũ, Bononiæ literas & bonas artes didicisse: maxime uero philosophiam & theologiã, adiutus beneficentia sanctissimi uiri Nicolai Albergati cardinalis sanctæ crucis, adolescentis ingenio delectati. Hanc ob rẽ in pontificatu hominis de se bene meriti nomẽ sumpsit. Cum uero magistri nomẽ in gymnasio cõsecutus esset, acerrimis disputationibus probatus, cardinalẽ sanctæ crucis secutus, familiæ tanti uiri œconomus factus, in numero scriptorũ pœnitentiariæ primo refertur, deinceps subdiaconatum pontificium adeptus, bene agendo uitãq; sine inuidia & æmulatione ducendo, maiora mente concepit. Iã enim Eugenius cognita hominis doctrina & integritate, in illis potissimũ disputationibus quæ cum Græcis Florentiæ & Ferrariæ sunt habitæ, eum cardinalẽ destinauerat. Verum ut id honestius fieri posset, hominem cum Iohanne Caruagialla, qui postea sancti Angeli cardinalis est habitus, in Germaniã mittit ad tollẽdum Basileẽ. conciliũ neutralitatemq;. Neutrales enim ideo Germani sunt dicti, quod neq; Felicis, neq; Eugenij dictis obtẽperarẽt. Quas ob res ecclesia dei multas & maximas calamitates incurrebat, cũ imminutione maiestatis pontificiæ. Hac autẽ de re pluribus in cõuentibus apud Fredericum Romanorum regẽ esse disceptatum, Aenea Picolhomineo, qui deinceps põtifex fuit, quiq; tũ regis secretarius erat, ad tantã rem tamq; necessariã lõgis orationibus oẽs adhortãte. Difficile quidẽ erat remouere Germanos ab opinione sua, falsa pserti. Difficile item uidebatur psuadere Eugenij oratoribus, ut postulatis Germanorũ obtemperarent. Tandẽ uero delinita orationibus nimia oratorũ seueritate, & castigatis Germanorum postu

ad Camutagum confidentibus castra ponit. Vbi parua quædã certamina ad tẽ tandam credo hostium patientiam, sunt cõmissa. Tum uero Papienses sumptis ob aduentum Francisci paululum animis, cum ab imperio Mediolanensiũ pro/pter uetus inter eos odiũ abhorrerent, cumq; item extrema quæq; pari mallent ꝙ Venetis obtemperare, qui eorum societatẽ aspernati essent, urbẽ Francisco dedunt, pfecto arcis non abnuente: quo additamento Sfortia in subriæ dominatũ statim mente cõcepit. Agebantur hæc in Cisalpina Gallia, cum Alphõsus eodẽ tempore Nicolao pontifice frustra reclamante, cũ exercitu in Senensium maritima descendens, eorum libertatem subuertisset, ni Florentinus populus cognita regis calliditate, legatum Senas misisset, qui ciuitatem admoneret Alphonsum re/gnandi cupidũ, Senẽses bello non minus ꝙ Florentinos petere. Tum uero Senenses cognito periculo, & si regi commeatus non negabant, non tamẽ quempiam ex regijs militibus ingredi sua mœnia deinceps sunt passi. Rex itaq; cognita Seuensium diligentia, in Volaterranum & Pisanũ agrum descendens, multa castella partim deditione, parti ui cepit: maxime uero Castilionũ Piscariæ, quæ oppida Flo/rentini haud ita multo post recepere, præter Castilionũ, Sigismundo Malatesta duce: quem antea Alphonsi stipendio conductum, ab eo ad se deficere pecunijs cõpulerant. Nõ desistebat interim Nicolaus põtifex nũc regẽ, nũc Venetos adhortari, ut pacem ꝙ bellum mallent: Sed hi ferotia exultantes, bene monenti nequaq̃ obtemperabant. Hanc ob rem Franciscus cõparato ingẽti exercitu, in ꝙ robur Italicorũ militum inerat, Brachianis & Sfortianis militibus simul iũctis, ad Placentiam firmo Venetorũ præsidio munitã, medio autumno castra locat, parteq; murorũ bombardis demolitus, crescente Pado adeo, ut Galeones, ita enim naues fluuiales ad bellum aptas uocant, mœnibus appellerent, terrestri ac nauali oppugnatione urbem capit ac diripit. Magna hæc Francisci laus est habita, ꝙ hyeme tanta imbrium inundatione, ut ægre in tabernaculis miles retentus sit, tãtam urbem uiceperit. Non destitit tñ Nicolaus pontifex de pace tũ quidem mentionem facere, instantibus etiam apud Venetos socios Florentinis, quod regis potẽtiã uererentur, qui tum cum exercitu in Hetruria erat. Verũ ea de re nil actũ est, quod Laudã Veneti Mediolanensibus id maxime petẽtibus, reddere grauarent. Nicolaus autẽ põtifex omissa re toties frustra tentata, ad rem diuinã animum applicãs ingentes supplicationes decernit ad placandã iram dei: pcandũq; ut pacem Christiano populo pstaret. his letanijs põtifex ipse cum omni clero à sancto Petro usq; ad S. Marcum pfectus est, multam religionẽ & singularem pietatem p se ferens. Verũ neq; ita qdem, exigentibus id fortasse hoim meritis, dei ira placata est. Nam sequenti biẽnio adeo ubiq; fere peste laboratũ est, ut pauci de multis superfuerint. Quod qdem malum & frequens terræmotus, & aclipsis solis indicare uidebatur. Minabant hi quos Prædicatores uulgo appellant, futuram calamitatẽ: maxime uero Robertus ordinis sancti Francisci, pfessus prædicator insignis, qui concio/nibus suis adeo populum Romanum mouit, ut pueri passim fœminæq; p urbem incederent misericordiam à deo exposcentes. Et ne quid mali in Italia deesset, bella quæ ante inchoata diximus, adeo inualescebant, ut sedari nullo modo posse uiderentur. Nam Franciscus Sfortia sequenti æstate expugnatis qbusdam Vene/torũ castellis, in eorum classem qua Cremonenses uexabant, cum terrestri naua/liq; exercitu profectus, eam cedere retro ad Casale maius coegit: ꝙ & hostem inse/cutus, cum eius classem in naualia subductum bõbardis disiecerit, ad tantam desperationem præfectum Venetum redegit, ut incensa classe, quam tueri non poterat, effusa fuga in oppidum sese receperit. Inde uero Franciscus abiens, nõ amplius de Cremona solicitus, sublata hostiũ classe, in Gerrã Abduæ mouens, ad Carauagiũ firmo hostium psidio munitum castra locat. Mouent & eo Veneti, de

doclerus omnis, uerumetiã populus Romanus, ut in sequenti nocte eius diei quo hæc audita sunt, mcccclix. xxiij. Aprilis, cũ facculis per urbẽ in equis incederent, clamantes, Viuas Nicolaus. Pontifex autẽ, ne ingratus erga deum tanti beneficij uideretur, supplicationes ad modum celebres cum populo & clero in Vaticano habuit. Idem fecere & reliqui Italiæ populi, tam perniciosa seditione liberatam ecclesiam dei cernentes. Tanta preterea fuit pontificis autoritas & gratia, ut animos principum ad bellum iam concitatos, aliquandiu tepefecerit. Instigabant nanq; Venetos ad id bellum & Iacobus Picentnus, & Sigismundus Malatesta, & Carolus Gõzaga, acerrimi ipsius Francisci Sfortiæ hostes & inimici. Pellexerant etiam in societatẽ suam Veneti Sabaudiæ ducem, marchionem Montisferrati, ac Corregij dominos: Bononiensesq; & Perusinos, reclamante pontifice & minante ne id facerent, concitare, sed frustra conati sunt, pacti cum Alphonso, ut dũ ipsi Franciscum adorirentur, Florentinos bello distineret. At Franciscus Florentinorũ amicitia ac potentia fretus, assumptoq; in societatem belli Lodouico Gonzaga principe Mantuano, ad bellum se constanti animo parabat. Hinc ortæ sunt inter Carolum & Lodouicum graues inimicitiæ, q; eius amicitiam sequeretur, quem ipse hostem haberet, quodq; oppida sua occupasset, quæ ei pater ex testamento reliquerat. Nam Lodouicus fratris in carcerem coniecti uas factus, cum spopondisset octoginta millia nummum auri, quo frater liberaretur, uetuissetq; solum Carolus, cum Franciscus aut nummos, aut oppida peteret, maluit nummos persoluere, & oppida retinere, q̃ iam uicina & propinqua loca dimittere. Hanc itaq; ob rem Carolus fratrem calumniabatur, ut raptorem & alieni appetentissimum, non modo apud Venetos, quorum partes sequebatur, uerum etiam ab imperatore ius suum repetere. Iam aderat annus iubileus, cum subito tanta multitudo Romam uenit, quanta nunq̃ antea. Vnde cum semel e Vaticano uisa saluatoris imagine ad urbem redirent, facta obuiam mula quædam Petri Barbi cardinalis sancti Marci, cum neq; uenientes, neq; redeuntes ob insequentem multitudinem cedere possent, cadente uno atque altero super mulam illam iam a multitudine oppressam, ad ducenta hominũ corpora, & equos tres, obtrita & suffocata in ponte Hadriani constat. Multi etiam a lateribus pontis in flumen cadẽtes, in undis periere. Sepulta in sancto Celso ad centum & trigintasex constat: reliqua uero ad campum sanctum delata sunt. Hãc ob rem Nicolaus pontifex uices eorum qui mortui fuerant dolens, casulas quasdã angustiorem uiam ad pontem facientes omnino sustulit: totumq; fere annum illum in celebritatibus cõsumpsit, stationes ipsemet quotidie inuisens cum cardinalium coetu. Cauit etiam quam diligentissime, ne abundante tanta multitudine, commeatus & omnia ad uictum necessaria in urbe deessent. Cauauit item e exactionibus & satellitibus, ne crassatores in peregrinos ad urbem accedentes sæuirent. Sequẽti uero anno q; uẽturum ad urbem Fredericum imperatorem intellexerat, tum ut coronam imperij acciperet, tum ut Leonoram regis Lusitaniæ filiam, Alphõsi nepotem, in uxorem duceret, portas urbis ac turres, Capitolium, arcem sancti Angeli, muris firmissimis munire cœpit, ueritus credo, ne aduentãte imperatore noui aliquid, & ab eo, & a populo Romano oriretur: erat enim natura formidolosus. Hanc ob rem milites omnes suos cum collectitijs copijs Romam acciuit. Ad deliniendos uero multitudinis animos, tredecim marescalcos, qui tredecim regionibus urbis præessent delegit: eisdemque tredecim uestes coccineas dono dedit. Imperator itaq; prodeuntibus obuiam tredecim cardinalibus, omnibq; urbis magistratu, ac honorato quoq;, per portam castelli ingressus, & ad scalam sancti Petri perueniens, obuium habuit pontificẽ: a quo una cum Leonora uxore, quã Senis offenderat iam ex Hispania auectam, in templũ Petri introducitur, millesimoquadringentesimo quinquagesimosecundo, die ix. Martij. Vnde facta oratione digressi, in

Constantinopolitanos senserat, & ob eam rem cardinalem Rutenum in patria Constantinopolitanum eo miserat, qui imperatori & ciuibus auxilium polliceretur, si ad catholicam fidem ut in Florentino concilio promiserant, redire uoluissent. Interim uero Renatus recuperandi regni Neapolitani cupidus, ad quam rem Franciscus ac Florentini copias & opes pollicebantur, si Alpes transmittens, contra Venetos exercitum mouisset, frustra tentato cum duobus millibus equitum per Allobrogos itinere, quos nunc Sabaudienses uocant, æstateq; in ea re pene consumpta, Saonam alio itinere, atq; inde ad Franciscum peruenit: qui accessu tanti regis & non paruis copijs, atq; animo auctus, hostem pauidum, & certamen detrectantẽ mouere castra ad montana Brixiæ coegit. Inde uero exercitum circunferẽs ex Brixianis & Bergomatibus ad quadraginta oppida, partim ui, partim deditione cepit. Superueniente deinde hyeme, cum in hyberna undiq; itum esset, Renatus relicto in Italia apud Florentinos filio male in eos & Franciscum animatus, in Galliam redijt. Verum frigescentibus una cum hyeme iam omnium animis, exhaustisq; item assidua bellorum impensa populorum ac principum ærarijs, de pace iam antea a Nicolao pontifice tentata, mentio fieri cœpta est: ad quam Veneti & Florentini militarem licentiam perosi, summo ferebantur pudio. Sed Nicolaus pontifex coniuratione Stephani Porcarij equitis Romani tum deprehensa, rem inchoatam omittens, ad sedandum intestinum bellum animum adiecit. Stephanus enim maioris animi quam potentiæ, uir quidẽ in dicendo materna lingua eloquentissimus, multa liberandæ patriæ indicia præ se ferens (ut in principio diximus) Bononiam a pontifice relegatur, hac conditione, ut singulis quibusq; diebus Niceno gubernatori urbis sese offerret, quem simulata ægritudine decipiẽs, Romam admonentibus coniuratis propere redijt, hac mente, ut cum urbem attigisset, sumptis armis populum ad libertatem conuocando, pontificem & cardinales caperet. Verum dum fessus longitudine itineris & diutina uigilia aliquantulum quiesceret, aliquot enim noctes insomnes duxerat, detegendæ rei tempus & occasionem dat. Cognita hominis audacia, põtifex senatorem Iacobum Lauagnolum Veronensem ciuem, & uicecamerarium cum armato milite domum eius statim mittit, ut captum in carcerem perducerent. Is autem aduentare armatos intelligens, ad sororem confugit, relicto domi Baptista Sarra, cum aliquot seruis, homine quidem impigerrimo & audacissimo: qui domo cum socijs erumpens, incolumis aufugit. Cognita deinde Stephani per indices fuga, hominem apud sororem in capsa delitescentem capiunt, & captum ac seriem coniurationis fassum, ad muros arcis sancti Angeli suspendunt. Eodem quoq; supplicio afficitur in capitolio Angelus Massa cum filio ac socio Sauo, lecta prius audientibus oĩbus coniurationis serie, millesimo quadringẽtesimo quinquagesimo tertio, quinto idus Ianuarij. Persecutus deinde reliquos coniuratos omnes oppressit, maxime uero Frãciscum cognomento Gabadeum, & Petrum Monteiotundum, & Baptistam Sarram a Venetis ad supplicium deditum. Eo enim confugerat post patefactam coniurationẽ. Nicolaus autem qui hactenus Romanos omni genere officij & liberalitatis iuuerat, quiq; liberior quam ullus antea pontifex, incedere per urbem consueuerat, sibi ipsi deinceps cauens, morosior cum in omnes, tum uel maxime in Romanos factus est. Accedentes enim alloquendi causa non ita facile admittebat. Accessit & podagra, qua tum maxime laborabat. Sed nihil fuit quod æque hominem cruciauerit, quam ubi audiuit Constantinopolim & Peram eodem impetu a Turco captam: obtruncatumq; cum multis hominum millibus Constantinopolitanum imperatorem. Captum quoq; arbitrabatur & necatum cardinalem Rutenum: quem eo (ut dixi) miserat, sed is mutata ueste incolumis abijt. Ipsi tamen pontifici in animo fuit, classe & milite Constantinopolitanos iuuare, quemadmodum eius literæ

ad imperatorem scriptæ indicant, quibus & eorum a catholica fide defectionē, & simulatum in gratiam cum latinis reditum, in calamitatibus increpat. Verū adeo repente urbs illa capta est, ut uix de mittē do auxilio cogitare licuerit. Præterea ue ro ne quid deesset quod hominem cruciaret, Comes Auersus iniussu suo Nursi/nos bello aggreditur, a Spoletinis mercede conductus: hi enim populi de finibus inter se certabant. Hanc ob rem Angelum cognomēto Ronconem cum militibus ecclesiasticis mittit, qui comiti iter intercluderet, quo minus ad oppida sua reuer/teretur. At uero cum intellexisset per Angelum stetisse, quo minus redeuntem co mitem milites caperēt, hominem ad se uocatum, in arce Hadriani capitali suppli cio afficit, tertia noctis hora. Sunt autem qui scribant Nicolaū eius rei mirifice pœ nituisse: quodq; ita percitus mandauerat, adeo accurate præfectus arcis egisset. At Veneti frustra de pace mentionem fieri cernentes, cum eam rem sæpius tentassent, ueriti ne tanta res persuasu Lodouici Gonzagæ a Francisco intermitteretur, Iaco/bum Picēninum copiarū suarum ducem, cum magna equitatus parte ad Volram celerrime mittunt: qua capta, tetrusoq; in Godium Angelo comitis non sine ali/quo Lodouici incommodo, qui tū ibi ægrotabat, hominem in hyberna reuocant, existimantes iam satis motum ad petendam pacem Lodouicum esse. Interim uero Simonetus ordinis Eremitarum ultro citroq; commeans, cum nunc Venetos, nūc Franciscum ad concordiam pluribus uerbis adhortatus esset, eos tandem perpu/lit, ut pacem initis fœderibus firmarent, quæ omnium consensu quinto idus Apri lis publice per præcones enunciata est, m. cccc. liiij. his fœderibus, ut quæ cuiusq; ante id bellum fuissent redderentur, præter Gerram Abduæ, quam Franciscus de Venetis, & Castilionum Piscariæ, quod Alphonsus de Florentinis ceperat. Hoc uero quo firmius haberetur, utve Alphonsus dignitatis regiæ habitam suis sse rati/onem dignosceret, ad hominem mittendos legatos principes ac ciuitates censue/re: quo cum undique conuenissent, cumq; Dominicus Capranicus cardinalis san ctæ crucis, ac maior pœnitentiarius, uit magnæ prudentiæ & autoritatis, legatus a pontifice missus, hortando, monendo, pacis & concordiæ sequestrū se fore osten deret, ita ad fœdus post longas disceptationes tandem uentum est: ut quam Ve/neti ac Franciscus pacem composuissent, eadem firma & stabilis ab omnibus ha beretur: utq; si quæ deinceps dissensio discordia ve inter eos orta essent, eius tollen dæ ius potestatemq; pontifex haberet: utq; qui arma alteri intulisset, cognita a pon tifice causa, is statim communis omnium hostis haberetur. Data itaque publica per omnes fide, iureiurandoq; adhibito, fœdus denique Neapoli firmatur, anno fere post superiorem pacem, qua nulla memoria patrum nostrorum maior aut fir/mior est habita. Omnes enim præter Genuenses in eandem sententiam uenere: quibus cum Alphonso ex gente Catalonica nequaquam conueniebat ob tribu/tum promissum, nec redditum, ut Alphonsus dicebat. Relicta est etiam legato/rum negligentia uel industria (ut quidam uolunt) ansa quædam ad bellum, qua Alphonsus postea Sigismundum Malatestam bello persecutus est, quod receptis an/tea a se mercedis nomine pecunijs, transitione facta cum Florentinis hostibus suis contra se militasset. Nicolaus autem pontifex, siue tædio animi, quo maxime cru/ciabatur post captam Constantinopolim, siue febri & podagra, qua potissimum uexabatur, pontificatus sui anno octauo moritur, millesimo quadringentesimo qn quagesimoquinto, sepeliturq; in basilica Petri honorificentissima pompa, cuius in sepulchro hoc epitaphium merito inscriptum est,

Hic sita sunt quinti Nicolai antistitis ossa,
Aurea qui dederat secula Roma tibi.
Consilio illustris, uirtute illustrior omni,
Excoluit doctos doctior ipse uiros,

Abstulit errorem, quo schisma infecerat urbem.
Restituit mores, mœnia, templa, domos.
Tum Bernardino statuit sua sacra Senensi,
Sancta iubilei tempora dum celebrat.
Cinxit honore caput Frederici, coniugis aureo.
Res Italas icto fœdere composuit.
Attica Romanæ complura uolumina linguæ
Prodidit, en tumulo fundite thura sacro.

Laudatur quidē eius liberalitas, qua in omnes usus est, maxime erga literatos, quos & pecunia, & officijs curialibus, & beneficijs mirifice iuuit. Eos enī præmijs nūc ad lectiones publicas, nunc ad cōponendum de integro aliquid, nunc ad uertēdos græcos autores in latinū ita perpulit, ut literæ græcæ & latinæ, quæ sexcentis iam antea annis in situ & tenebris iacuerant, tum demum splendorem aliquē adepti sint. Misit & literatos uiros per omnē Europam, quorum industria libri conquirerentur, q maiorum negligentia & barbarorū rapinis iam perierant. Nam & Poggius Quintilianum tum inuenit, & Enoch Asculanus Marcū Cælium Appiciū, & Pōponiū Porphyrionē in Horatij opera scriptorē egregiū. Aedificauit præterea magnifice & splendide, tum in urbe, tū in Vaticano: in urbe ædes pontificias apud sanctā Mariam ad Præsepe. Restituit & templū sancti Stephani in Cæliomonte: à fundamētis uero erexit sancti Theodori templum inter palatinum & capitolinū mōtem in plano situm. Pantheon quoq; in medio urbis positū templum uetustissimum magistri Agrippæ opus plūbeo tecto restituit: in Vaticano autē & pontificias ædes sumptuosis operis in hanc formā quā nūc cernimus redegit, & muros Vaticani præaltos & latos inchoauit, iactis insanis fundamentis ad turres & maiorem molē superædificandam, quibus coerceri hostes possent, ne ædes pontificis & beati Petri templū, ut antea sæpe factū est, diriperetur. Inchoauit præterea ad caput tēpli beati Petri amplā testudinem, quam uulgo tribunam uocant, quo templū ipsum augustius, & hominum magis capax esset. Pontē quoq; miluium restituit, & ædes egregias ad balnea uiterbiana ædificauit. Iuuit & multos pecunia, qui in urbe ædificabant. Eius etiā mandato uici urbis fere omnes strati sunt. Eleemosynas quoq; multas in pauperes erogauit, maxime uero in nobiles ad inopiam ob uarios retū humanarum casus redactos. Virgines inopes sua pecunia & munificētia maritis collocauit. Legatos aliunde uenientes munifice semper suscepit, nullo nō genere honoris & liberalitatis adhibito. Facilis ad iram fuit, ne mētiar, quippe qui biliosus erat, facilis etiā reditu ad beneuolentiam: hoc est quod ausam maleuolis dedit ad carpendū hominem de deo & hominibus optime meritum. Auaritiæ autem adeo expers fuit, ut neq; officium ullum uendiderit unquam, neq; beneficium simoniaca prauitate ductus ulli collocauerit. Gratus erga de se & ecclesia dei meritos, amator iustitiæ, pacis autor & cōseruator, clemens in delinquentes, ceremoniarū diligētissimus obseruator, nihil quod ad diuinū cultū pertineret omittens. Extant adhuc uasa aurea & argentea, extant cruces gemmis ornatæ, extant & sacerdorales uestes auro & margaritis insignitæ, extant peripetasmata & aulæa auro & argēto intertexta, extat & mitra pōtificia, q hominis munificentiam nobis ostendunt. Omitto tot libros sacros suo iussu descriptos, auro & argento redimitos. Licet inspicere bibliothecam pontificiā sua industria & munificētia mirifice auctā. Religiosos, ut uernaculo uocabulo utar, ita amauit, ut eos & mira beneficentia, & ecclesiasticis beneficijs iuuerit. Beatum quoq; Bernardinum Senensem ordinis Minorum, in sanctos retulit, quod prædicādo, docēdo, monendo, castigando etiam factiones Italiæ, Guelpham scilicet & Gibellinā, magna ex parte extinxerit, & Christianis hominibus bene beateq; uiuendi uiā ostenderit. Cuius corpus nunc etiam Aquilæ magna cum ueneratione inuisitur.

CALIXTVS III.

CAlixtus terti9, Alphonsus cognomēto Boria antea uocatus, natiōe Hispan9, patria Satiuensis, Valentinæ diœcesis, patre Iohāne, matre Frācisca generosis

ccxviij. Pōt.

parentibus natus, ac libere educatus, cardinalium suffragijs pôtifex creatur sexto idus Aprilis. M.CCCC.LV. Is enim quartumdecimû natus annû, post prima literarum erudimenta ad Ileridense gymnasium missus, tantum studio & diligentia profecit, ut breui doctor in utroque iure factus, acute ipse alijs ac perdocte deinceps legerit. Hanc ob rem Petrus Luna (quem Benedictum tertium decimum appellarunt) proprio motu nemine rogante, canonicatû Ileridensis ecclesiæ ei côtulit. Verum cum iam eius doctrina omnibus nota esset, ad Alphonsum Aragonum regem profectus, eius consilio & secretis statim adhibetur. Cum autê à Martino pontifice ecclesiæ Maioricêsis gubernator factus esset, persuaderentq; amici, ut ecclesiâ ipsam in titulû acciperet, facturum se id renuit, quod diceret se expectare episcopatû Valêtinum, quem haud ita multo post suo merito consecutus est. Cû eñi mortuo Benedicto tertiodecimo, duo illi anticardinales, de quibus in Martino mentionem fecimus, Aegidium quendam Barchinonensium canonicum in locum demortui Parrischolæ pontificem creassent, quem Clementem octauum appellabant, co statim missus ab Alphonso rege, qui iam cum Martino pontifice in gratiam redierat, Alphôsus Boria est, non sine magno sui ac comitum discrimine: adeo locus ille Panischolæ tyrannice custodiebatur, & ab his potissimû quorum maxime intererat discordias alere. Qui Alphonsus adeo rationibus & autoritate Aegidium ipsum ad sanitatê deduxit, ut postea superueniente Petro Fuso Martini legato, pôtificio nomine se abdicauerit, in potestatemq; pôtificis deuenerit. Hanc ob rem Martinus & Aegidiû Maioricensem, & Alphonsum Boriam Valentinû episcopum creauit. Orto deinde bello inter Alphonsum Aragoniæ, & Iohannê Castellæ reges, solus Alphonsus Boria delectus est, qui ad pacem & concordiam reges adhortaretur, quam septênio post inchoatum bellû tanta cum diligentia composuit, contracta etiam inter eos affinitate, ut hodie quoque aliquot illius fœderis pacta seruentur. Verû cum postea inualescente Basilensi concilio, rex Alphonsus, qui tum in regno Neapolitano bellum gerebat, rogaretur ut aliquem ex suis eo mitteret, Alphonso Boriæ id negociû demandauit, qui ægre ferens rem tam perniciosi exempli sibi committi, cum regina egit Alphonsi uxore, ut in Italiam ad regem proficisceretur cû Ferdinando regis filio, eumq; adhortaretur, ut tandem post multos labores, & tot pericula adita, in quibus tum etiam frequêter uersabatur, in patriam rediret. Rex autê se id facturû abnuens, hominem ad Eugenium misit, qui tum Florentiæ erat, quo cum de pace ageret. Vitelleschus enim Eugenij nomine regnû Neapolitanû armato milite ingressus, longe ac late oîa populabatur, prohibiturus quo minus rex Neapoli, quã tum oppugnabat, potiretur. Cum autê in longum res protraheretur, Eugenioq; in mêtem uenisset uiginti cardinales creare, Valentinum episcopum horum in numerû retulerat. Quam quidem dignitatem constantissime renuit, quod diceret id sibi nequaquam integrum esse, re præsertim ob quam uenerat, infecta. Redeunte deinde Romam Eugenio, cum patriarcha Aquileiensis Tarracinam ad regê missus, pacê inter pontificem & regem composuisset, fœderaq; inijsset, quibus Valentinus episcopus semper interfuit, autoritatemq; suam interposuit & diligentiam, adeo à pontifice diligi cœptus est, ut eum breui cardinalem creauerit, tituli sanctorû Quatuor coronatorum, Romamq; ad se accersierit, non minore modestia in cardinalatu utens, quam antea in episcopatu fecerat, ab omni pompa & inani gloria alienus semper fuit. In dicendis autem in senatu sententijs ita grauis habebatur, ut nihil unquã per adulationem & gratiam locutus sit. Mortuo deinde Eugenio, eiusq; successore Nicolao pôtifice, Alphonsus Boria, ut dixi, in ædibus sancti Petri pôtifex creatus, Calisti nomen de more suscipiens, bellum Turcis statim indixit. Id se ante pontificatum uouisse ostendens suo chirographo, his uerbis scripto, quod in libro quodam suo extabat: Ego Calistus pontifex deo omnipotenti uoueo, & sanctæ indiuiduæ trinitati, me bello, maledictis, interdictis, execrationibus, & demum quibuscunq; rebus potero Turcos Christiani nominis hostes sæuissimos psecuturum. Admirati sunt omnes qui aderant, quod pontificatus nomen sibi desumpsisset ante adeptû

dignitatem,quodq; homo senex ac fere decrepitus,tantum animi haberet. Vt autē quod promiserat, re ipsa præstare posset, prædicatores per totam Europā statim mi sit, qui omnes Christianos in Turcos animarent, quiq; facultatum aliquid & opū suarum ad tantam expeditionem conferrent. Ex his autē facultatibus ad sedecim triremes Romæ ædificatas in hostē misit, patriarcha Aquileiensi præfecto, qui triē nio maritima hostium Asianorum uexauit, insulas quasdā cepit, ac magnas calami tates hostibus intulit. Alphonsus autem rex & Burgundiæ dux crucis signū susci pientes, ituros se quoque in hostem pronitebantur, uel armatos milites eo missuros. Verum ut res uno impetu mota est, ita etiam facile resedit, principibus ipsis ob uo luptatē rē tantam & magnam gloriam parituram omittentibus. At uero dū pōti fex ipse in basilica Lateranensi coronaretur, duo milites, quorum alter sub comite Auerso, alter sub Neapolione Vrsino diuersarum partiū ducibus militabat, de ado lescente armigero contendentes, ita se mutuis uulneribus confecere, ut uterque sta tim periertt. Hanc ob rem Neapolio factionem Vrsinam ad arma conuocans, ædes ubi comes Auersus diuertere cōsueuerat diripuit, aberat tū comes. Ad Lateranū itaque iturus Neapolio, ut comitem adoriretur, ægre à Latino fratre & à cameratio pontificis retentus est. Non poterat certe sine magna urbis calamitate eo proficisci Neapolio, cum tota Columnensium factio, quæ comiti fauebat, iam in armis esset. Miserat & ad utrunque pontifex Iohannem Baruncellum, & Læliū de Valle aduo catos consistoriales, qui pacem inter eos componerent: atque hoc modo autoritate pontificis sedata sunt omnia, non tamen uetus simultas inter eos sublata est. Belle enim sæpius inter se cōcertarunt cum magno suorum incommodo. Pontifex autē ad transigenda negocia pōtificia animū adiiciens, B. Vincentij Hispani ordinis p̄ dicatorum, & B. Edmundi Angli memor, eos in sanctos retulit: ob eamq; rē sup plicationibus deo gratias egit, ab ecclesia Mineruæ usq; ad sanctū Petrū continua ro magno cleri ac populi Romani apparatu. Verum ne quid ad disturbandā eccle siæ quietem deesset, rustici quidā Palūbaræ oppidi, quod in Sabinis est, extorres an tea à Iacobo Sabello loci domino facti, domum redeuntes, duobus Iacobi filijs ob truncatis, ecclesiæ oppidum ipsum se dedituros polliciti sunt: quod non modo Cali stus renuit, uerumetiam eo cardinalem Columnēsem misit, qui in gratiā Iacobi eos redigeret. Tum uero Neapolio uertus, ne cardinalis Palumbaram suo nomine oc cuparet, eo cum militibus suis profectus, locum ipsum aliquot dies obsedit. Verū su perueniente Matthæo Poiano & Francisco Sabello, ac plerisque alijs militum ducto ribus pontificis ac cardinalis Columnensis mādato, soluta obsidione Palumbaram ingressi, ad uiginti rusticos ex his potissimum, qui tumultum cōcitauerant, laqueo interemptos membratim diuisere, cæteris exemplum daturi, ne in dominos suos tā grande facinus molirentur. Apparente deinde p aliquot dies cometa crinito & ru beo, cum mathematici ingentem pestem, caritatem annonæ, magnā aliquam cla dem futuram dicerent, ad auertandam iram dei Calistus aliquot dierū supplicatio nes decreuit: ut siquid hominib9 immineret, totum id in Turcos Christiani nomi nis hostes conuerteret. Mandauit præterea, ut assiduo rogatu deus flecterētur, in me ridie campanis signus dari fidelibus omnibus, ut orationibus eos iuuarent, qui contra Turcos continuo dimicabant. Crediderim tum ego precibus omniū Chri stianos ad Bellogradum contra Turcos dimicantes duce Iohanne Vaiouado uito clarissimo, astante etiam Iohanne Capistrano ordinis Minorum, crucemq; pro ue xillo hostibus inferente, eos Bellogradum oppugnātes ingenti clade superasse. Ad sex enim hominum millia ex hostibus interfecta sunt, cū parua nostrorum manu, ut Caruagialla sancti Angeli cardinalis, ad pontificē & ad Dominicū Capranicā sanctæ crucis cardinalem scripsit: hostium quoq; commeatus omnes, ad centū & se xaginta bombardæ captæ sunt, q̄ clade perterritus Turcus, Cōstantinopolim p̄pe re se recepit. Actum de crudelissimo genere tunc certe fuisset, si Christiani principes omissis intestinis bellis & odijs, terra ac mari tantam uictoriam prosecuti fuissent,

quemadmodũ Calistus prædicabat&monebat. Verũ his resumptis uiribus&Turcis pezon prius imperatore interempto,& Bossinæ deinceps rege capto atq; interfecto, postea cepit,admonentibus Christianos omnes his, qui rerũ experientia & locorũ cognitione tantam cladem à longe tanquam e specula quadam præuidebãt. Nõ cessabat Calistus literis & nũcijs principes Christianos adhortari,ut in tãto malo oculos aliquando aperirẽt,frustra remedia deinceps quæsituros, ubi iã hostis inualuisset. Ecce autem dum uir bonus hæc meditatur&prædicat,Iacobus Picenninus à Venetis discedens,cũ magno equitatu ac peditatu in agrum Senensem hostiliani/mo descẽdit,repetẽs à Senensibus aliquot millia nummum aureorum, quæ,ut dicebat, patri Nicolao, qui eoꝝ auspicijs quondam militauerat, ipsi merito debebant. Senenses autem suæ reipublicæ cõsulturi,omnes Italiæ principes ex fœdere in auxilium uocant:maxime uero pontificem, qui eos primo admonuit, ut ne quadrantẽ quidem Iacobo darent,deinceps uero& milites suos contra Picenninum ipsum misit,ac principes Italiæ adhortatus est,ut idẽ ipsi facerent,ne aliquod graue incendiũ in Italia excitaretur,quod nõ ita facile extingui posset. Veriti omnes,ne id certe eueniret quod pontifex prædicabat,auxilia propere Senensibus misere. Solus autẽ Alphõsus,qui Iacobo fauebat,hominemq; ad se uocauerat,eius beneuolẽtiæ memor, quam antea cũ patre Nicolao Picennino cõtraxerat, Senensibus ex fœdere auxilio non fuit,immo uero & comitem Petilianum in Senenses ita concitauerat, ut tanti mali prima causa inde exorta uideatur. Veꝝ superueniẽtibus auxiliaribus copijs, tũ à Francisco Sfortia,tum à Venetis,eo redactus est Picenninus aliquot prælijs,si non fusus,at mutilatus& debilitatus,maxime uero ad Orbatellũ,ut conscensis Alphonsi triremibus,quæ ad hominem missæ sunt,reꝝ omnium inopia laborantem, in regnum tanta re frustra tentata,profectus sit. Quare& Calisti& sociorum opera atq; auxilio Senenses magno periculo liberati sunt,qui non minus intestino,quàm externo bello laborabant,cum non deessent ciues quidam qui spreta libertate factionem Alphonsi sequerentur, quorum etiam opera tantum bellũ cõcitatum crediderim. Sed ciues bene sentientes,aut pulsis aut cæsis male de patria merẽtibus,libertatem quam tum magno labore& sumptu peperere,nunc etiam&quidem diligenter tuentur. Animaduertere&tum acerrime in militarem licentiã & transfugas,interfecto Giberto Corrigia,eiusq; milite in prædam dato. paululum quoq; affuit,quin idem etiam Sigismundo Malatestæ acciderit,qui tũ eorũ stipendio militabat,quiq; &bellum in longum ducebat,& prædam ex agris eorum nõ aliter abigebat ac si hostis esset. Eodẽ quoq; anno tantus in regno Neapolitano terræmotus exortus est nonis Decẽbribus,ut,& multa tẽpla,& plures ædes cum magno hoĩm ac pecorũ interitu corruerint,maxime uero Neapoli, Capuæ, Caietæ, Auersæ,cæterisq; ueteris Cãpaniæ urbibus,quarũ ruinas ego cũ maxima admiratione deinceps inspexi, dũ cernendæ uetustatis studiosus eo me contuli. Repetebat tum uotũ Alphonsus tertio quoque uerbo,quod in Turcos fecerat, & se quod uouerat, breui facturum dicebat: uerum nec sic quoq; impelli ad sanctã militiam potuit, adeo erat illecebris Neapolitani regni irretitus. Calistus autem sedatis Italiæ rebus, nouẽ cardinales creat: quorũ duo ex sororibus fuere eius nepotes, Rodoricus Boria, & Lucius Iohannes cognomento Miliano ex sorore nepos. Aeneam quoque Senẽsem episcopum cardinalem creauit, cuius opera in componenda Italiæ pace, dũ Senenses bello uexarentur,usus fuerat. Verum mortuo comite Tagliacocij,quem superiore anno põtifex urbis præfectum creauerat,statim inter Auersæ comitem &Neapolionem Vrsinũ orta dissensio est, cum Auersæ comes Monticellum nõ longe à Tibure positum occupasset,quod diceret eam hæreditatem ad nurum suam pertinere comitis filiam, cõtrà instaret Neapolio,id suum esse debere iure hæreditario, quippe quum comes ipse ex gente Vrsina haberetur. Ex altercatione autẽ duorum de hæreditate inter se,armis etiam concertantium, maxima damna populus Romanus tum certe perpessus est. Verum composita hac etiam controuersia, iusso utroque ab armis disce/

dere, Calistus Boriam nepotem suum & urbis præfectum creauit in locum de/mortui comitis, & eundem militibus ecclesiasticis præfecit, quo facilius barones urbis Romæ in officio contineret. Mortuo uero non ita multo post Alphonso, hærede legitimo carente, tanti animi Calistus fuit, ut regnum illud repetere sit au/sus, dictitans id ad sedem apostolicam Alphonsi morte iure feudarario deuolutum esse. Parabantur iam utrinque arma: nec Ferdinãdus Alphonsi hæres animos ho minis contemnebat. Norat enim hominis ingenium & animi eius amplitudi/nem. Verum etiam eius morte disturbata sunt omnia, & tanto metu Ferdinan/dus liberatus est. Moritur autem Calistus pontificatus sui anno tertio, mense ter/tio, die decimo sexto, sepeliturque in uaticano ad sinistram basilicæ sancti Petri in templo rotundo, quod sancto Mariæ in febribus dedicatum est, Nicolai im/pensa antea restitutum. Moritur etiam nonmulto post Borias nepos, qui in ciuita tem ueterem confugerat, Vrsinæ familiæ odia declinans, quæ ipse contraxerat, dum alteri factioni magis fauet. Calistus autem in omni uita uir integerrimus est habitus, sed hæc eius præcipua laus est, quod dum episcopus esset aut cardinalis, beneficium aliquod in commendatione nunquam uoluit, dicens se una sponsa, & quidem uirgine contentum esse, hoc est, ecclesia Valentina, ut ius pontificium mandat. Eleemosynas præterea pauperibus Christi, & seruis dei frequentes da/bat, tum publice, tum priuatim. Virgines pauperes collata dote maritis colloca/bat. Nobiles ad inopiam redactos, sua impensa in uita retinebat. Vtebatur & munificentia erga principes quando opus erat, maxime uero erga eos, qui nomen Christianum auctoritate & opibus suis iuuare poterant. Ad Vsumcassanum, Per/sarum & Armeniæ principem, ad regem Tartarorum Lodouicum Bononiensem ordinis sancti Francisci fratrem, misit cum multis & magnis muneribus, eos in Turcum excitãs, qui persuasu hominis & magnas Turcis calamitates intulere, & oratores suos quos ad Calistum destinauerant, ad Pium pontificem demum miserũt quos certe cum admiratione, tum ob interualla locorum unde uenerat, tum uel propter habitum nostris oculis insuetum inspeximus. Ferunt Vsumcassanum, superatis persæpe hostibus, ad pontificem scripsisse, se quidem uictoriam ex ho/ste reportasse ob preces ab eo ad deum habitas, eiusq; beneficij diuini potius quàm humani se aliquãdo memorem futurum. Inchoata hæc amicitia a Calisto est, quã nunc constanter Christiani cum ipso principe retinent, qui Turcum continuis prælijs uexat. In ædificijs autem paruos sumptus fecit, quod ei parum uiuere li/cuit: quodq; pecunias in usum tanti & tam periculosi belli colligebat. Restituit solum sanctæ Priscæ in Auentino templum, & mœnia urbis dirupta ac fere solo æquata. Aulea tamen quædam auro interrexta ab eo empta cernuntur. In uictu suo parcus est habitus, in sermone modestissimus. Facilis aditu quantum ei per ætatem licebat: Iam enim octogesimum attigerat annum, nec tamen de studijs suis quicquam remiserat. Legebat ipse, aut legentes audiebat, si quid in tanto reꝝ fastidio ei temporis supererat. Officiũ transfigurationis domini nostri Iesu Chri/sti ipse composuit, iussitq; eo modo atq; cum his indulgentijs celebrari, quibus cele britas corporis Christi in precio habetur. Oratores ad se uenientes mira beneuolẽ tia complectebatur: quoq; precibus aut postulatis ab honesto discedere nunquam uoluit. Hãc ob rem cum Alphonso simultates exercuit, quod is peteret episcopa/tus interdũ his dari, quibus uel propter ætatem, uel ignorationem tum literatum, tum reꝝ humanaꝝ, committi nequaquam debebant. Moriens autẽ Calistus, cen tum & quindecim millia nummũ aureoꝝ reliquit, quos in usus bellicos cõtra Tur co: cõparauerat. Dũ aũt Calisti funus celebraret, morit & Dominicus sanctæ cru cis cardinalis, & summus pœnitẽtiarius, uir qdẽ grauis ac sapientissimus: sepelitq;

matione, de communibus agebatur. His magistratibus singuli præsidentes sin/gulis mensibus præficiebantur. In deputatione fidei, cui Aeneas erat ascriptus, sæ/pe præsedit. Inter collatores beneficiorum bis quoque electus. In eo autem conuen/tu persæpe orauit, sed illa eius oratio egregia & elegans est habita, qua in eligenda concilij sede idonea, Aueniani, Vtinæ, Florentiæ, Papiam anteferendam ostendit, rerum opportunitate, situ loci, ædium priuatarum magnificentia, cæli benignita/te & clementia, commoditate rerum omnium, quæ urbi possunt importari, libera litate Philippi ducis. Cum uero aliquid per nationes agendum erat, unus semper ex Italica deligebatur, qui rebus agendis præesset: tanta erat in homine morum fa/cilitas, & ingenij dexteritas. Legationes uero plures concilij causa obiuit, Argen/tinam tertio, Tridentum semel, Constantiam secundo, Francofordiã semel, in Sa/baudiam iterum mittitur. Designato aũt post longas cõsultationes concilij in pon tificem Felice, Eugenioque excluso, cum octo uiri ex unaquaque natione deligerẽtur, quibus summa potestas in rebus conciliatibus permitteretur, Aeneas pontificis se cretarius, magistratum illum ultro oblatum renuit. Orator deinde ad Fredericum imperatorem a Felice missus, tantum dexteritate ingenij apud hominem ualuit, ut eum corona poetica donatum, in amicos & protonotariũ reciperet, ita eos Ger/mani appellant, quos principes secretis adhibent. Relatus deinde in senatorium ordinem, quem princeps in rebus grauibus consulit, tantum ualuit doctrina & au toritate, ut facilis in quauis re ad ingenium ptinente primus haberetur, licet æmu los & obtrectatores multos habuerit. Interim uero cum de abolendo schismate in/ter Eugenium & imperatorem agi cœptum esset, eiusque rei causa ad pontificem Aeneas proficisceretur, Senis aliquandiu moratus, a suis uehementer rogatur, ne ad Eugenium proficisceretur: ueriti enim sunt, ne in eum pontifex grauiter ani/maduerteret, quod eius autoritas in Basileensi concilio ab Aenea epistolis & oratio nibus persæpe impugnata diceretur. At homo constans sua innocentia fretus, spre tis cognatorum precibus, Romam proficiscens, se primum apud Eugenium ele/ganti oratione purgat, quod eorum autoritatem secutus esset, quorum sententia Basileense concilium fuerat approbatum. Deinde uero his de rebus cum eo agere cœpit, quarum gratia ab imperatore uenerat. Missis deinde in Germaniam duo/bus ab Eugenio oratoribus, quorum alter Thomas Sarzanus fuit, alter uero Iohã nes Caruagialis, tandem horum uirtute & Aeneæ industria, ut in Nicolao diximus, neutralitas sublata est. Vt uero etiam id rebus, non uerbis tantum appareret, im perator Aeneam ipsum Romam mittit, qui Eugenio publice diceret, se ac Germã nos omnes in humanis diuinisque ei deinceps obtemperaturos. Mortuo autem eo tempore Eugenio, dum alter pontifex in locum demortui suffragijs patrum deli/gitur, Aeneas conclaui præfuit: nullus enim orator tum in urbe erat tanto munere dignior. Creato autem Nicolao pontifice, accepta abeundi uenia, dum ab Euge/nio subdiaconus creatus, iter in Germaniam facit, episcopus Tergestinus mori/tur, in cuius locum Aeneas, se quidem inscio, a pontifice & imperatore suffectus est. Philippo præterea uicecomite sine hærede mortuo, a Cæsare ad Mediolanen ses orator mittitur. Apud quos orationem habuit de imperio urbis hæreditario, deque fide seruanda: cui quidem si populus ille obtemperasset, adhuc fortasse li/bertate uteretur. Secundo uero ad eos rediens, extrema quæque ob libertatem patientes, obsidente Mediolanum Francisco Sfortia, urbem ipsam cum maxi/mo discrimine ingreditur, relictis ad Nouicomium collegis, quos timor ab offi/cio deterruerat. Inde autem re infecta abiens, imperatoris mandato ad Alphõsum Araongiæ regem proficiscens, episcopus Senensis, unde originem ducebat, a Ni/colao creatur. Composita deinde inter Alphonsum & imperatorem affinitate, ad hominem in Germaniam rediens, eum semper adhortatus est, ut primo quoque

tempore in Italiam ad accipiendam imperij coronam proficisceretur. Vnde Fredericus iter in Italiam ingressus, Aeneam præmisit, ut Leonoræ uxori e Lusitania uel Portugalia, ut nunc dicitur, ad Hetruscũ littus peruenturæ honoris gratia obuiã fieret. Qui ubi Senas peruenit, non diu in urbe moratus, populo suspectus esse cœpit, ne aduentãte imperatore, pulsis popularibus optimates reipublicæ gubernandæ præficeret. Aeneas igitur ut populum suspicione leuaret, Thalamonem quo Leonoram peruenturam putabat, proficiscitur: non tamẽ ob eius discessum quieuere popularium animi. Relegata namq; per agros ad tempus omnis nobilitas est: cui paulo post ut mutabiles sunt popularium mentes, redeundi in urbem potestas facta est, cognita imperatoris integritate, & Aeneæ modestia. Is uero Pisas contendens, quo Lusitanos applicuisse intellexerat, puellam uni sibi creditam ad imperatorem, qui tum Senis erat, perduxit. Romam deinde tum proficiscens, & priuatim & publice (dum Cæsar corona imperij donaretur) egit omnia. Imperator præterea ad Alphonsum saluandi hominis causa iturus, Ladislaum regium adolescentem, quem Pannonij & Boemi furtim ab eo abducere sæpe tentauerant, Romæ sub tutela & custodia Aeneæ, qui plurimam fidem præstabat, reliquit. Imperator autem Romam iterum rediens, cum gratias pontifici egisset, Ferrariam proficiscitur, Borsioq; Estensi Mutinæ duce creato: ubi Germaniam attigisset, Aeneam statim ex mandato pontificis cum summa potestate oratorem in Boemiam & omnes Austriæ ciuitates mittit. orta namq; erat inter eas & imperatorem controuersia pro Ladislao rege, quem illæ ad se mitti postulabant. Sublata autem tanta controuersia, ac pace inter utrosq; composita, Aeneas haud ita multo post ad cõuentũ Ratisponensem mittitur: ubi imperatorias uices gerens, præsente Philippo Burgundiæ duce, & Lodouico Baioariæ, de immanitate Turcorũ, & de calamitate reip. Christianæ tãta cõtentione dixit, ut oĩbus gemitũ & lachrymas excusserit, pcipue autem Philippum Burgundum ad eam expeditionem adeo animare uisus est, ut bellum statim omnium consensu decerneretur: quod postea omissum est eorũ ambitione & stultitia, qui cuncta sibi deberi putabant. Aeneas uero ingrauescente iã ætate, tædio laborum ac diutina inter exteras gentes peregrinatione fessus, redire Senas ad lares patrios instituerat: quem tamen facile imperatore sententia mouit, cum diceret sibi in animo esse, Turcis ipsis bellum inferre. Missus itaque ob eã rem ad Francofordiensem conuentum, Germanos principes, qui ex tota prouincia eo conuenerant, grauissima & longa oratione ad bellum periculosum & necessarium, multis rationibus adhortatur. Visus est quidem omnes uehementer commouere. Verum hoc natura compertum est, eorum animos cito residere, quorum affectus perfacile mouentur. Tertius item eadem de re in noua ciuitate conuentus habetur, in quo Aeneas mirifice annixus pedibus & manibus est, ut aiunt, rem ex sententia perficere: priuatim & publice unumquenque ad id bellum cohortando, quo salus Europæ, principum ac populorum libertas, dignitas Christiani nominis continebatur. Nec aberat a spe perficiendæ rei, cum subito nunciatum est Nicolaum pontificem e uita migrasse, cuius in morte disturbata sunt omnia: nam & conuentus soluitur, & Germani rerum nouarum cupidi, persuadere imperatori annixi sunt, ne pontificibus amplius obtemperaret, nisi quædam ad pragmaticam tendẽtia ab ipsis prius impetrassent, quod dicerent Germanis longe peiorem conditionẽ esse, quàm uel Gallis uel Italis: quorum serui, Italorum in primis, ni res immutarentur, merito esse dicebantur. Nec certe procul abfuit, quin impator tumultuãtibus obsequeref. Quo minus autem id fieret, grauissima Aeneæ autoritas intercessit: cuius hæc fuit apud Cæsarem sententia, Inter principes etiam de magnis rebus inter se dissidentes, pacem aliquando & amicitiam componi posse. At inter principem & populum immortale odium semper interuenisse: quare dicebat, satius sibi uideri

cum pontifice sentire, quam eorum cupiditatibus obtemperare, quorum mentes non ratione, sed appetitu & cupiditate ducuntur. Motus hac ratione imperator, spreta populorum postulatione, Aeneam oratorem deligit, qui ad Calistum mitteretur. Is autem Romam profectus, cum Frederici iuramentum pontifici de more exhibet, collaudato quantum satis erat utroq;, tota eius oratio fuit de bello Turcis inferendo: adeo erat ad eam rem animatus. Videbat em̃ uir sapientissimus, id quod postea usu accidit, barbaros uictoria elatos, occupata Græcia non quieturos. Inde uero ad pacem Italiæ conuersus, qua perfecta, bellum Turco inferri posse existimabat, pontificem ad eam rem uehementer adhortatur. Premebantur tum Senenses comitis Petiliani & Iacobi Picenini armis, qui Alphonsi potius quam proprijs auspicijs bellum illud gerebant. Vt igitur omnis belli uis extingueretur, Aeneas iussu pontificis & ciuium suorum rogatu, Neapolim ad Alphonsum proficiscitur: quo etiam totius ferme Italiæ legati de pace acturi conuenerant: quibus cum certe usq; ad eam diem ea de re nil adhuc actum erat. Verum superueniente Aenea, tũ demum sibi de pace conuenturum dixit: quando is quidem, quem unice diligebat, ad se ob eam rem accessisset. Impetrata itaq; pace, ac liberata ab hoste patria, apud Alphonsum, cuius familiaritate plurimum delectabatur, aliquot menses fuit, quo tempore seruata opportunitate hominem eleganti & copiosissima oratione ad bellum maritimum orientalibus inferendum perpulit. Inde uero Roma abiens, iter in patriam facturus, a Calisto pontifice retentus est, a quo etiam nõ multo post patrum omnium consensu in numerũ cardinalium refertur. Apud Calistũ uero tãtæ autoritatis & gratiæ fuit, ut hominem impulerit oratores ad Senenses mittere, qui tum ciuili discordia laborabant, ut populum tumultuantem ad pacem & concordiam adhortarent. At uero dũ in balneis Viterbianis ualetudinis causa esset, historiamq; Boemicam inchoasset, mortuo Calisto Romam statim redijt: cuius expectatio tanta fuit, ut magna pars populi Ro. officij causa obuiam progressa, hominẽ, quasi diuina rent, ut pontificem salutant. Ad hunc enim consensu omnium pontificatus deferebatur. Ingressus itaq; conclaue, patrum omniũ suffragijs pontifex maximus, ut dixi, creat. Accepta deinde põtificia corona, qua tertio nonas Septemb. põtificali apparatu basilicam Petri ingressus est, cũ deo immortali gratias egisset, se totum confirmata prius ecclesiæ ditione, ad curam reipublicæ Christianæ conuertit. Nam & bellum ante eius pontificatum in Vmbria exortum, Iacobo Picennino duce rerum nouarum cupido, statim eo pontifice sublatum est, Assisium & Nuceria ab hoste recepta. Inter Ferdinandum regem & Sigismundũ Malatestã: quod difficilimum factu uidebatur, compositæ induciæ, quo Mantuam omnibus ubi communem Christianorum conuentũ indixerat, tuto proficisci liceret. Creato autem principe Columnensi urbis præfecto in locum demortui Boriæ, relictoq; Romæ legato Nicolao Cusa sancti Petri ad uincula cardinali, media hyeme ab urbe discedit per eas ciuitates iter facit, quæ ciuili discordia ad bellum potius quam ad pacem spectare uidebantur, populos ad concordiam & quietem adhortatur. Mantuam postremo undequaq; uentum est. Magnus aderat principũ numerus, magna legatorum uis. Ex tota enim Europa nulla natio, gens nulla fuit, quæ non aut principes, aut legatos eo misserit. Actum denique est in illo celeberrimo conuentu, Pio ipso dicente, ut bellum communi omnium decreto Turcis inderetur. Dictæ sententiæ, qua id ratione geri posset. Propositum periculum quod ceruicibus Christianorum immineret. Motæ sunt omnibus lachrymæ, cum eorum calamitates exponerentur, qui a barbaris in grauissimam seruitutem quotidie abducebantur. Incensi animi, cum ostenderet Turcos occupata Græcia & Illyrico, interiorem Europam penetraturos. Nil est certe ab eo prætermissum, quod ad mouendos Christianorum animos pertineret. Magna quidem in dicendo Pij

laus fuit, quod cum sæpius iisdem de rebus loqueretur, diuersa semper uisus est di cere: tanta erat in homine elegantia & copia. Gallorum querimonias & calu/mnias Renati regis, quod Ferdinandum Alphonsi filium in regno Neapolitano confirmasset, quod eundem corona regia donasset, tribus actionibus acerrime con futauit. Agebantur hæc in Mantuano conuentu, cum tota fere Europa relicto ex terno bello, ad intestinum animos atque arma conuertit. Surgunt Germani, par tim in seipsos, partim in Pannonios: quorum opera tantum tamq; necessariũ bel lum magna ex parte confici potuisset. Excitatur Britannia duplici factione: qua/rum altera ueterem in insula regem, altera nouum, fugato uetere, retinere cõatur. Surgunt præterea Hispani Barchinonẽsibus auxilio futuri: quos Aragoniæ rex Gallorum armis adiutus, bello premebat. Et ne quid ad disturbanda omnia de/esset, Italia Europæ caput, relicto externo bello, ad intestinum animos atque arma conuertit. Gerebatur tum bellum in Apulia, quo Iohannes Renati regis filius, Fer dinandum regno pellere conabatur. Hinc duplex factio in tota prouincia exorta est: cum ii Ferdinando, illi Renato fauerent. Pius itaque omisso Mantuano con/uentu, ad sedandos motus in Hetruriam rediens, Viterbium ab aduersa factione per fraudem occupatum, haud magno negocio recipit. Picentes ob fines domesti/cos acerrimis bellis exagitati, partim ratione, partim metu ad pacem rediguntur. Vmbros simili contentione distractos, ac magnis cædibus oblitos & fœdatos, auto ritate sua tandem sedauit. Senensium rempublicam sublatis seditionibus omni/bus, quibus triennio ante laborauerant, cõstituit. Exules quosdam, uiros certe præ claros, in patriam restituit. Nobilibus rei publicæ administrationem reddidit: in Sabinorũ uero perfidiam animaduersum est, quod hostem publicum commeatu & transitu iuuissent. Romæ grauissimos tumultus sicariorum repressit, capto cum aliquot sociis Tiburtio Angeli Massiani filio: quem diximus a Nicolao ob coniura tionem interemptũ, & laqueo ad fenestras capitolii suspensum: quod ausi fuissent templum Pantheon occupare, atque inde tanquam ex arce in optimum quenque grassari. Tyrannos quosdam ad res nouas spectantes, e finibus ecclesiæ bello sub/mouit. neminem unquam bello attigit, ad quem legatos non prius miserit, si quo modo ad sanitatem rationibus adduci posset. Fredericum Vrbinatem copia/rum suarum ducem, Alexandro Sfortia in Marsos misit, qui Iacobum Picen/ninum remoraretur a Renato mercede conductum, ne in Apulia ad Gallos Fer/dinandũ bello uexantes transiret. Ferdinando autem ad • Sardinum fugato au/xilio fuit, quo minus regno spoliaretur: ueritus, ne si Galli regnum occupassent, uictoria elati, libertatem Italiæ subuerterent. Legatorum a Gallis uenientium mi nas & pollicitationes, quibus se a Ferdinando ad Renatum traducere conabantur, facile contempsit: Sigismundi Malatestæ ecclesiæ Romanæ uectigalis furores ac rabiem, censuris & armis compressit. Is enim spreto fœdere, quod inter se & Fer/dinandum fuerat a pontifice ictum, castella omnia ob seruandam fidem data, con tra ius fasq; ui cepit. Legatum ecclesiæ Romanæ ad • Nidasturem fugauit, Picen tibus bella intulit. Huius uero rabies sequenti anno ad Senogalliam Frederico Vrbinate & Neapolione Vrsino ducibus, graui prælio compressa & castigata est, recuperata Senogallia. Expugnatum fortunæ fanum Nicolao Pistoriensi cardi/nali sanctæ Cæciliæ legato, ac magna pars Ariminensis agri ei adempta est, ne pos set aliquando ad rebellionem spectare. Pugnatum est præterea non ita multo post a Ferdinando pari felicitate ad Troiam Apuliæ oppidum, quo prælio prin/ceps Tarentinus ac plerique alii, qui nouarum rerum cupidi Gallica sequebantur arma, adeo sunt perterriti, ut supplices a rege pacem petentes, in eius amicitiam redierint fere omnes, præter paucos, quos postea rex bello insecutus, aut regno expulit, aut ad sanitatem redegit. Pius autem duobus maximis ac grauissimis bel

Sarnum.

Nidasturem.

lis liberatus, expeditionem Asiaticam quæ in Mantuano conuentu regum ac principum ambitione & auaritia fuerat omissa, repetit: socios belli Vngariæ regem, Philippum Burgundiæ ducem ac Venetos, quod hi promptiores ad eam rem esse uiderentur, sibi adiungit. Oratores & nuncios cum literis apostolicis ad gentes & nationes Christianas mittit, qui principes omnes, qui populos ad tantum bellum tamq; necessarium adhortarentur. Ipse interim Senas proficiscitur, iturus ubi ei per anni tempus liceret, ad balnea Petriolana, quæ potissimum eius ægritudinem lenire uidebantur. Ibi autem cognoscit Philippum Burgundum, qui semet uenturum cum milite & classe uouerat, a tanta pollicitatione destitisse. Intelligit præterea multos esse principes ac populos, non exteros modo, sed Italos quoque, qui ambitione & liuore rem tantam disturbare conarentur, quia eos uiderent nobilissima præmia reportaturos, qui tantam belli molem subirent. Hos autem (ut pontificem decuit) admonitionibus ad sanitatem reducere conatus est. Relictis uero balneis, ad urbem proficitur: ubi uehementi dolore pedum & graui febre dies aliquot laborauit: qua ex re factum est, ut nonis Iunij, quemadmodū publicō decreto enunciauerat, Anconæ esse nequiuerit. Delinita autem aliqua ex parte ægritudine, oratores a rege Gallorum & Burgundiæ duce uenientes, eiusq; moram excusantes, audit. Vocatis deinde ad se patribus cardinalibus, regi Boemiæ de fide catholica male sentienti diem dicit: Inde ab urbe discedens, per Sabinos, Vmbros, Picentes, Ancona lectica iacens defertur. In itinere autem magnam uim hominum ex Germania, Gallia, Hispania uenientium ad bellum Turcis indictum offendit: quorum magnam partem absolutā peccatis, Germanorum potissimum, in patriam remisit, quod minus idonei bello gerendo essent: quodq; etiam belli impensam, ut in literis apostolicis cōtinebatur, secum non detulissent. Dum classem quæ passim in portubus superi inferiq; maris ad tantum bellum fuerat ædificata, dumq; Venetorum ducem belli socium Anconæ expectat, diutina & lenta febri afflictatus, moritur anno sexagesimoquarto supra qadringentos & mille, septimo decimo calendas Septembris, horam circiter tertiam noctis anno uero pontificatus sexto, diebus sex minus. Tantæ autem constantiæ & fortitudinis fuit, ut tota ægritudine, graui quidem & longa, occupationes intelligendi causas diuersarum gentium audiendi, inhibendi, decernendi, iudicandi, signandi, admonendi, castigandi, intermiserit nunquam. Eo autem die quo e uita migrauit, duas horas ante extremum uitæ spatium patres cardinales ad se uocatos constanti animo & uoce non inconcinna ad concordiam in eligendo nouo pontifice adhortatus est: quibus item honorem summi dei, dignitatem ecclesiæ Romanæ, bellum a se in Turcos susceptum, salutem animæ suæ, familiam omenem, nepotes uero maxime si commendatione dignos se præstiterint, constanti ac graui oratione commendauit. Petijt sponte sacramenta omnia, & signa integerrimi Christiani omnibus in rebus præ se tulit. Præterea uero acerrime tum quidem disputauit cum Laurentio Rouerella episcopo Ferrariensi theologo doctissimo, liceret ne extremam unctionem iterare, qua semel iniunctus fuerat, dum Basileæ pestilentia grauissime ægrotaret. Orationes canonicas, ut intermitteret in tanta animi anxietate, neque domesticorum quidem precibus exorari potuit. Symbolum Athanasij constanter pronunciauit: & pronunciatum, uerissimum ac sanctissimum esse dixit.

Non mortem exhorruit, non perturbationis, aut inconstantiæ, dum supremum spiritum efflaret, signum aliquod edidit. Extinctus profecto magis quam mortuus dici potest, adeo longis ægritudinibus maceratus erat. ut corpus suum Romam deferretur, suis mandauit. Affirmant pollinctores uiuacissimum cor in homine inuentū. Funus Ancona Romam defertur, comitante familia lugubri ueste in/

duta, ac lachrymis squalida. Peractis autem de more exequiis, in basilica sancti Petri conditur ad altare sancti Andreæ, sepulchro Francisci cardinalis Senensis impensa condito cum hoc epitaphio: PIVS SECVNDVS PONTIFEX MAXIMVS NATIONE TVSCVS, PATRIA SENENSIS, GENTE PICOLHOMINEA: sedit annos sex. Breuis pontificatus, ingens fuit gloria. Conuentū Christianorum Mantuæ pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ sedis intra atq; extra Italiam restitit: Catharinam Senensem inter Sanctas Christi retulit, pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinandum Aragonensem in regum Siciliæ cis fretum restituit: rem ecclesiæ auxit. Fodinas inuenti tū primum aluminis apud Tolfam instituit: cultor iustitiæ & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellum quod Turcis indixerat, Anconæ decessit: ibi & classem paratam, & ducem Venetorum cum suo senatu commilitones Christi habuit. Relatus in urbem est patrum decreto, & hic conditus ubi caput Andreæ apostoli ad se ex Peloponeso aduectum collocari iusserat. Vixit annos quinquaginta octo, menses nouem, dies septem & uiginti. Collegio autem cardinalium quinque & quadraginta millia nummum aureorum, a uectigalibus ecclesiæ pensum, ob indictum Turcis bellum reliquit. Has autem pecunias cardinales & triremes, quæ tum in portu Anconitano erant, Christophoro Mauro Venetorum duci, qui biduo ante Pii mortem cum triremibus undecim applicuerat, committunt his conditionibus, ut nauigiis pro eorum arbitrio bello naualí uterentur: pecunias uero stipendii nomine ad Matthiam Vngarorum regem mitterent, bellum assiduo cum Turcis gerentem. Mortuus est uir fortitudinis certæ, ac prudentiæ singularis: & qui non ad ocium, ad segnitiem, sed ad res agendas, & maximas quidem natus uidebatur. Augere maiestatē pontificis conatus est semper. Non reges, non duces, non populos, non tyrannos in se aut ecclesiasticū quēpiam delinquentes, bello, censuris, interdictis, exectationibus persequi prius destitit, quam eos ad sanitatem rediisse cognouerit. Lodouico autem regi Gallorum adueſatus est, quod libertatem ecclesiæ minuere conaretur, cum ab eo antea pragmaticam ecclesiæ Romanæ perniciosissimam pestem extorsisset. Borsio duci Mutinensi minatus est, quod ipse Romanæ ecclesiæ censuarius, & Sigismundo Malatestæ hosti ecclesiæ, & rebus Gallicis faueret. Sigismundum uero Austriæ ducem grauissimis censuris persecutus, quod Nicolaum Cusanum cardinalem ad uincula Petri cepisset, ac comprehensum aliquandiu in carcere detinuisset. Dieterum Isembergensem Maguntinum antistitem, male de ecclesia Romana sentientem, sede depulit, inq; eius locum alterum suffecit. Beneuentanum archiepiscopum contra eius uoluntatem res nouas molientem, Beneuentumq; Gallis prodere conantem, archiepiscopatu mouit. Franciscum Copinum plus autoritatis cum magna pernicie & clade hominum in legatione Britannica sibi uindicantem, quam ei a sede apostolica concessum fuerat, episcopatu Interamnensi priuauit. Tarracinū, Beneuentū, Soram, Arpinum, ac magnam partē Hernicorum, quæ nunc Campania uocat, in deditionem ecclesiæ redegit. Nil regibus, nil ducibus, nil populis timore & auaritia concessit unquam. Quosdam uero seuerissime arguit, quod ea peterent quæ si ne ecclesiæ detrimento & eius ignominia fieri nullo modo possent. Tantum terroris dominis quibusdam Italicis præsertim iniecit, ut officio & fide nil antiquius ducerent. Vt hostes publicos constanter persecutus est, sic amicos humanissime ac officiosissime fouit. Fredericū Romanorū imperatorem, Matthiam Vngarorū regē, Ferdinandū Alphonsi filiū, Philippū Burgundū, Franciscum Sfortiā, Lodouicū Gonzagā uehemēter dilexit. xii. cardinales suo pótificatu ueteribus addidit, Reatinū, Spoletinū, Tranensem, Alexandrū Saxoferratensem, Bartholomæū Rouerellam,

Iacobū Lucenſem, Franciſcum Laodamiæ ſororis ſuæ filium, Franciſcum Gonza
gā, Lodouici principis filiū. Hi omnes Italici ſunt habiti. Ex trāſalpinis, Salſebur
genſem, Lodouicum Libretum Attrebatenſem, Vergelenſem. Viuēdi autē ratio
nē ita partiebatur, ut ocij & deſidiæ accuſari nullo modo poſſet. Surgebat mane au
rora illuceſcēte, & habita ratione ualetudinis, ac re diuina caſte & pie facta, ad nego
cia publica ſtatim egrediebatur. Functus officio, ac p hortos recreādi animi gratia
delatus, prādebat. Mediocri cibo utebatur, nō exquiſito & lauto. Cibos raro ſibi ap
parari iuſſit, q̄d apponebatur hoc edebat. Vini parciſſimus, diluti q; ac lenis magis
quā auſteri amator. Sumpto cibo, dimidium horæ cum domeſticis aut fabulabat,
aut diſputabat. Cubiculū deinde ingreſſus, cum paululū quieuiſſet, horis canoni/
cis de more repetitis, tādiu legebat aut ſcribebat, donec ei per munera publica licuiſ
ſet. Idem faciebat noctu, q̄d die poſt cœnam: nā & legebat & dictabat uſq; ad mul/
tā noctem in lecto iacens: nec amplius quā horis quinq; aut ſex quieſcebat. Homo
fuit ſtaturæ breuis, caput habuit ante annos canum, faciē ante dies ſenectam præ ſe
ferentem. Aſpectu ſeueritatem facilitate conditam oſtendebat. Circa cultū corpo
ris neq; moroſus, neq; negligens, laboris patiens habebatur. Sitim æquo animo & fa
mem tolerauit. Robuſtum ei corpus natura dederat, q̄d tamen longæ peregrinatio
nes, & crebri labores, & frequētes uigiliæ attriuerāt. Accidebant morbi eius famili
ariſſimi, tuſſis, calculus & podagra: quibus ita perſæpe cruciabatur, ut præter unicā
uocem nil ei, quare uiuus dici poſſet, relictum uideretur. Aditu etiam dum ægrota
ret facilis erat, uerborum parcus, inuitus petita negauit. Pecuniarū quantū colle
git, tantum erogauit: quarum neq; ſtudioſus, neq; aſpernator fuit. Dum numerarē
tur, dum reponerētur, intereſſe nunquam uoluit. Fouere ingenia ſuorū temporum
nō eſt uiſus, q̄ tria grauiſſima bella ab eo ſuſcepta, ærarium pōtificium ita cōtinuo
exhauſerant, ut ære alieno, ac magno quidem ſæpe premeretur. Multos tamen mu
neribus aulicis & beneficijs eccleſiaſticis iuuit, litteratos dico. Orātes aut poemata re
citantes libenter audiuit: eorumq; iudicio qui aliquid ſapere uiderentur, ſua ſcripta
commiſit. Mendaces & delatores odio habuit, iram facile collegit, collectam facili
me repreſſit. Laceſſentibus eum conuicijs & dictis petulantioribus cōſtanter igno
uit, ni ſedi apoſtolicæ facta eſſet iniuria: cuius dignitatē adeo acriter tutatus eſt ſem
per, ut eius cauſa magnorum regū ac principum graues inimicitias frequenter ſuſ
ceperit. Erga domeſticos mira comitate & facilitate utebatur. Nā quos uel inſcitia,
uel ignauia deliquiſſe deprehendiſſet, paterna charitate admonebat. Mala de ſe opi
nantes uel loquentes coercuit nūquam: libere enim in libera ciuitate loq omnes uo
lebat. Quærenti neſcio cui apud eum, q̄ male audiret, reſpondit, de me quoq; q ma
le ſentiant, ſi in campum Floræ proficiſceris, multos audies. Siquando cælū Roma
num tanquam naturæ ſuæ contrariū & inſalubre mutare cōſtituiſſet, æſtate præci
pue, aut Tibur, aut Senas in patriā proficiſcebatur. Seceſſu autē abbatiæ mire dele
ctabat, quæ in agro Senēſi, tū amœnitate loci, tū opacitate ſyluarū mira refrigera
tio æſtate habetur. Frequētauit Maceratana & Petriolana balnea ualetudinis cau
ſa. Rara ueſte utebatur, & argento frugali magis q̄ regio. Eius enim uoluptas omīs
quādo a munere publico uacabat, in lectione & ſcriptione frequēti repoſita erat. Li
bros plus quam ſapphiros & ſmaragdos charos habuit, quibus chryſolithorum ma
gnam copiam ineſſe dicebat. Menſam autē artificioſam ita cōtēpſit, ut ad ſontes,
ad nemora, ad loca agreſtia delatus, quæ ſæpe frequentabat animi cauſa, nō appara
tu pōtificio, ſed humili ac ꝑpe ruſticano ſit uſus. Hanc eius crebram locorū mutati
onem nō defuere, q carperent, ex aulicis maxime, q̄ id nunquam ab alijs pontifici
bus factum eſſet, niſi aut bello, aut peſte urgente. Horum autē querelas cōtempſit
ſemper, q̄ diceret, nil ob eam rem à ſe prætermitti, q̄d ad dignitatem pontificatus,
ad utilitatem aulicorū pertineret. Signabat omnibus in locis, audiebat, cēſebat, re/
ſpōdebat, affirmabat, refellebat: q̄bus ex rebus quouis etiam in loco abunde omni
bus ſatisfieri poterat. Nō libenter ſolus comedebat. Hanc ob rē, uel Spoletinū car
dinalē, uel Tranenſem, uel Papienſem in cōuiuium adhibebat: inter cœnandū de

studiis bonarum artium loquebatur, memoriam ueterum repetebat: & quod quisque laudis uel dicendo uel scribendo consecutus esset, exquisito iudicio ostendebat. Ad uirtutem suos frequenter adhortabatur, à uitiis deterrebat, cum eorum res gestas commemoraret, qui in uia recte aut perperam egissent. Augustino patritio lectore usus est: à quo etiam (dum ipse dictabat) describebantur omnia: sales interdum libenter audiebat, negociis præsertim uacuus. Florentinum quendam interdum adhibebat, cui Græco nomen est, hominem certe cuiusuis mores, naturam, linguam cum maximo omnium qui audiebant, risu facile exprimentem. Homo fuit uerus, integer, apertus, nil habuit ficti, nil simulati. Christianam autem religionem ita coluit & obseruauit, ut omnem prorsus hypocrisis suspicionem à se remoueret. frequenter confitebatur & communicabat. Rem diuinam aut ipse faciebat, aut dum fieret, obseruatis de more cæremoniis omnibus, astabat. Somnia, portenta, prodigia contempsit semper. Fulgura procurauit nunquam. Geomantibus & cæteris id genus nullam fidem adhibuit. Timiditatis & inconstantiæ signum nullum in homine cognitum. Extolli secundis rebus, & perturbari aduersis nunquam uisus est. Suos plerunque ut timidos & formidolosos reprehendit, quod acceptas clades (ut in bello contingit) aperte ei denunciare uererent. Incommodis enim consilio & manu mederi posse dicebat, si id ad tempus quod accidisset, scitum foret. Socios belli, uel magnitudine impensæ, uel hostium potentia perterritus deseruit nunquam. Bella suscepit inuitus: tamen & multis ac maximis iniuriis lacessitus pro tutela ecclesiæ, pro defensione religionis. Aedificandi studio uehementer delectatus est. Impensa enim sua scalæ templi ad Vaticanum uetustate collapsæ instauratæ. Vestibulum ædium ad dignitatem & tutelam loci muniuit. Aream pro templi sordibus ruderibus purgatam sternere parabat. Porticum unde pontifex populo benediceret, inchoauerat. Tibure arcem perfecisse priusquam inchoasse uisus est. Senis quadrato saxo gentilibus suis porticum fastigiatam & ornatissimam extruxit: Corsinianum, quod Pientiam a Pio nomine in pontificatu accepto appellauit, ciuitatem fecit: templumque testudineum, celebre id quidem, & ornatissimas ædes extruxit. Sepulchrum marmoreum paternis maternisque ossibus Senis in templo beati Francisci suo iussu conditum, hoc disticho notauit:

Syluius hic iaceo, coniunx Victoria mecum est:

Filius hoc clausit marmore papa Pius.

Quatuor habuit ex sorore nepotes: ex his duo minores natu, eius gratia & autoritate a rege Hispano equestri ordini sunt additi. Primus cui Ferdinandus rex filiam in matrimonium locauerat, dux Amalphitanus creatur. Secundus, quem (ut antea dixi) Pius in numerum cardinalium retulit, tanta cum integritate & uirtute adhuc uiuit, ut in eo nil sit requirendum, quod ad amplissimum uirum pertineat: ingenio, moribus, solertia, religione, modestia, grauitate. Ad Pium redeo, qui in tanto rerum fastigio collocatus, literarum studium intermisit nunquam. Adolescens, & nondum sacris initiatus, poemata edidit lasciuiæ magis & festiuitati accommodata, quam pressa & grauia. Surgit tamen nonnunquam: & dum iocatur, mordacitate non caret. Extant eius epigrammata referta salibus. Ad tria millia uariorum uersuum scripsisse dicitur, quorum pars magna Basileæ periit. Orationi solutæ reliqua uita se totum dedit, magnitudine rerum inuitatus, delectatus est etiam mixto scribendi genere, & ad philosophandum aptiore. Libros in dialogo edidit de potestate concilii Basileensis, de ortu Nili, de studio uenandi, de fato, de præscientia dei, de hæresi Boemorum. Reliquit dialogum imperfectum contra Turcos inchoatum pro defensione fidei catholicæ. Epistolas digessit in tempora: & quas prophanus, quas sacris initiatus, quas antistes, quas pontifex maximus scripserit, uoluminibus separat. His reges, nationes, ciuitates, principes atque omne genus hominum ad religionis arma incendit. Extat eius epistola ad Turcum, qua hominem adhortatur, ut posthabita Mahometana perfidia, ueram Christi Iesu religionem sequatur. Libellum edidit de miseria aulicorum. Scripsit etiam de institutione artis grammaticæ ad Ladislaum adolescentem Vngarorum regem. Orationes circiter duas & XXX. habuit ad pacem regum, ad concordiam principum, ad tranquillitatem nationum, ad defensionem religionis, ad quietem totius orbis terrarum spectantes. Eor

micam historiam pfecit:t australem imperfectam reliqt. Aggressus est historiam rerum ubiq; locorum sua ætate gestarum:quam negociorum multitudine oppressus imperfectam reliquit. Cōmentariorum de rebus à se gestis libros duodecim scripsit, tertium decimū inchoauit. Scribendi genus lene est ac tēperatum. Cōciones habet splendidas & rei accōmodatas. Mouet affectus, ac eosdem q; sedat. Candorē & ornatum orationis nunq̄ intermittit. Describit apposite situs & flumina. Varios p tēpore sumit eloquentiæ uultus. Cognitionem rerum antiquarum non omittit. Nullius oppidi occurrit mentio, cuius originem nō repetat, situm non notet. Qui duces q̄ ætate clauerint, diligentissime perscribit. Mimos etiam ad uoluptatē notauit. Sententias in prouerbij modum reliquit multas: quarum partem aliq̄ q ad institutionem humanæ uitæ ptinere nisæ sunt, subiungere instituí. Diuinā naturā credendo melius q̄ disputando intelligi ac cōprehendi posse dicebat. Omnem sectam autoritate firmatā humana, ratione carere. Christianam fidem etiam si miraculis non esset approbata, honestate sua recipi debuisse. Vnius diuinitatis tres esse personas, nō q̄ ratione probetur, sed à q̄ dicatur animaduertendum. Mortales mensores cæli & terræ, audaces magis uideri q̄ ueros. Siderum inuestigare cursus, pulchrius esse q̄ utile. Amicos dei & hac & futura pfrui uita. Sine uirtute nulli solidū esse gaudiū. Neque auarū pecunia, neq; doctum cognitione rerum unq̄ repleri. Cui plura nosse datū est, eum maiora seq dubia. Plebeijs argenti, nobilibus auri, principibus gemmarum loculos esse debere. Bonos medicos non pecuniam, sed bonam ualetudinem ægroti quærere. Artificiosam orationem stultos, non sapientes flectere. Sanctas esse leges q̄ naganti frena licentiæ imponunt. In plebem uim habere leges, in potentes mutas. Res grauiores armis, non legibus diffiniri. Vrbanus suā domū ciuitati, ciuitatem regioni, regionem mundo, mundum deo subijcit. Lubricū esse ptimum apud reges locū. Vt in mare flumina oīa, sic uitia in magnas aulas fluere. Assentatores maxime quo uolunt reges ducere. Nulli magis principes aures, q̄ delatori pstare. Pessimam regibus pestem adulatoris linguam. Regē q nulli fidit, inutilem esse: nec meliorem, qui omnibus credit. Qui multos regit, à multis regaᵗ oportet. Non esse regio nomine dignum, qui suis commodis publica metiᵗᵘʳ: neq; qui sacra negligit, ecclesiæ prouentum: neq; regem q iuridicundo non assidet, uectigalia digna petere. Litigatores, aues: forum, aream: iudicē, rete: patronos, aucupes dicebat. Dignitatibus uiros dandos, non dignitates hominibus. Magistratus alios mereri & nō habere: alios habere, non mereri. Graue pontificis onus, sed beatum ei q bene fert. Indoctum episcopum asino cōparandum. Corpora malos medicos, animas imperitos sacerdotes occidere. Vagum monachum diaboli mancipium esse. Virtutes clerum ditasse, uitia pauperē facere. Sacerdotibus magna ratione sublatas nuptias, maiori restituendas uideri. Fideli amico nullum thesaurum anteferendum. Vitā amico, inuidiam morti comparādam. Hostē in se nutrire, qui nimis filio ignoscit. Nulla in re auarum placere hominibus, nisi in morte. Vitia hominū liberalitate obtegi, nudari auaritia. Mentiri seruile uitiū esse. Vini usum & labores & morbos auxisse mortalibus. Vinum quod mentem excitet, non quod obruat sumendum. Libidinem ætatem omnem fœdare, senectutem extinguere. Quietam uitam non aurum ipsum, non gemmas præbere. Dulce bonis, durum iniquis mori. Generosam mortē turpi uitæ omnium philosophorum sententia anteferendam. Hæc sunt fere, q̄ de uita Pij pontificis scribi possunt: ad cuius laudes hoc etiam addo, q & beatam Catharinam Senēsem in sanctas retulit, caput sancti Andreæ e Peloponneso à principe loci Romā auectū, in sancto Petro cū maxima ueneratione, cumq; supplicationibus cleri populiq; Romani in sacello ad id fabricato collocauit, repurgato templo, eo loci potissimum, dimotisq; quorundam pontificum & cardinalium sepulchris, quæ basilicam ipsam temere occupabant.

PAVLVS II.

ccxx. pont.

PAulus secūdus, Petrus Barbo antea uocatᵘˢ, patria Venetus, patre Nicolao, matre Polyxena, sancti Marci presbyter cardinalis, pridie calē. Septēbris pōtifex

creatur, M. CCCC. LXIIII. Is enim Eugenij pontificis ex sorore adolescēs ad/huc iturus in mercaturam erat, q̃ apud Venetos in precio est, & à Solone nō impro/batur: & iā scrinium & arma in triremes detulerat, cum ei nunciatum est Gabrielē Cōdelmerium auunculum suum pōtificem creatū esse. Substitit itaq; adhortanti bus amicis & fratre Paulo Barbo maiore natu, ac literis, licet iā adultus esset, operā dedit: præceptore usus Iacobo Ricionio, qui diligentiā hominis ea in re laudare cō/sueuerat. Habuit & alios præceptores, nec tamē ob ætatem admodum profecit: q̃s omnes præter Ricionem, dum pontifex esset, dignitate & facultatibus honestiores reddidit, ostendens per eos non stetisse, quo minus doctior euaderet. Paulus autem Barbo magni animi ac prudentiæ uir, cognita fratris natura, quæ potius quietē q̃ negocia appetebat, Eugeniū rogat (nam Florentiam uidendi hominis causa uene rat) ut Petrū ad se uocet, initiatumq; sacris in aliq̃ dignitatis gradu collocet. Vo catus itaq; Petrus, archidiaconatū Bononiensem, ac non ita multo post episcopatū Ceruiæ cōmendatione adeptus, protonotarius ab auunculo creatur, ex his potissi/mum qui emolumentorum participes sunt. His autem facultatibus aliq̃t annis ui tam ducens, tandē unà cū Alouisio Patauino medico, quē postea patriarcham & ca merariū appellarūt, cardinalis ab Eugenio creatur, instantibus q̃busdam Eugenij familiaribus, ut haberent, quem Alouisij potentiæ interdum obijcerent: inter quos postea tanta simultas fuit, ut nusq̃ maiore odio certatū sit: his etiam discordias alēti bus, qui seditionibus ali & augeri consueuerāt. Dolebat enim Petrus primum locū apud Eugeniū sibi surripi, cū nepos esset, cumq; etiā patricius Venetus. Hāc ob rē inimicitias nō uulgares exercuit cū Francisco Condelmerio uicecācellario ex ami ta Eugenij nato: q̃ deinceps mortuo, totum se in patriarchā uertit, licet, sæpius in/tercedētibus amicis in gratiā redijssent simulato animo. Hāc ob rem sub diuersis pō tificibus ita inter se mutuis odijs certarūt, ut alter alteri nō pepercerit, siue facultates siue dignitatem inspicias. Iactata & inter eos uaria pbra sunt, quæ consulto præter/eo, ne maledicis fidem pstitisse uidear. Mortuo autem Eugenio cum in eius locum Nicolaus V. suffectus esset, tantum apud hoīem gratia & blanditijs ualuit, ut & pri mum ipse locum e natione sua apud eum tenuerit, fratre Nicolai hominem adiuuā te: & ita Nicolaū animauerit, ut camerarij dignitatē Alouisio diminueret. Erat em̄ Petrus Barbo natura blādus, arte humanꝰ ubi opus erat. Præterea ueio eo indigni tatis plerunq; deueniebat, cum precando, rogando, obtestando, q̃ uellet cōsequi nō posset, ut ad faciendā fidē precibus lacrymas adderet. Hāc ob rem Pius pōtifex ho minem Mariā pientissimā appellare interdum per iocum solebat. His quoq; artibus apud Calistū usus, eo ꝑpulit hoīem, ut Alouisium cū triremibus in Turcos mitte ret, ostēdēs hoīs amplitudinē, huic tātæ rei maxime cōuenire, cū aliàs & exercitꝰ du xisset, & ditionē ecclesiæ ab hostibus cōnstāter tutatus fuisset. Hac demū molestia liberatꝰ Petrꝰ, Calistū deinceps ita in sententiā suā semp traxit, ut donec uixerit, nul lius magis q̃ huiꝰ cōsilio sit usus. Facile ꝑterea q̃cq̃d uolebat à pōtifice impetrabat, sua uel amicoꝝ causa. Erat em̄ ꝓpensior in amicos: & quos in clientelā susceperat, q̃ buscūq; rebus poterat iuuabat, ac cōstantissime tuebat, cum apud unūquenq; ma gistratū tū uel maxime apud pōtificē. Tātæ ꝑterea humanitatis fuit, ut in ægritu dinibus curiales ipsos, q̃ aliq̃ in ꝓcio erāt inuiseret: & q̃busdā remedijs adhibitis, eos ad ualetudinē adhortaret. Sæpe em̄ domi habebat unguēta Venetijs aduecta, oleū, tyriacā & cætera id genus, q̃ ad curandā ualetudinē faciunt. Ex his aliq̃d adægio tos mittebat. Curabat itē ut uni sibi magis q̃ alteri ægrotātiū testamēta cōmitterē tur, q̃ postea ex arbitrio suo ꝑtiebat: & si q̃d inerat q̃ ad rē suā ꝑtineret, facto ī sub hasta ꝓcio, id sibi pecunia uindicabat. Romanoꝝ uero q̃ūdā amicitia delectatꝰ est, q̃s sæpe in cōuiuiū adhibebat, tū ad iocū, tū ad risum: quē & Priabisius suus & Frā ciscꝰ Malacaro salibꝰ, mimis, dicteriis, scōmatibꝰ frequēter nō sine urbanitate exci tabāt. His q̃dē artibꝰ effecerat, ut tū ciuibꝰ Romanis, tū aulicis ipsis charus esse pu taret. Præterea aūt ne domi tm̄ posse uideret, foris etiā autoritatē sibi cōparare an nixꝰ ē. Nā & in Hernicos (q̃ nūc cāpaniā Romanā uocāt) ꝓfectꝰ est ad populos q̃s/

dam sedandos, qui de finibus contendebant: & litem componere inter comitem Auersæ & Neapolionem Vrsinum conatus, paulum abfuit, quin turpiter captus, in uincula conijceretur, adeo in eum comes Auersus ob quandam uerborum licentiam, male animatus erat. Re itaq; infecta abiēs, homini semp aduersatus est. Mortuo deinde Calisto, in eiusq; locū Pio suffecto, cum permutare episcopatum Vincentinum in Patauinum instando acerbe nimiū, rogandoq; anniteretur, & Pij pontificis & Venetorū iram adeo incurrit, ut Paulum fratrem senatorio munere amouerint, & ei interdixerint, quo minus aliorū beneficiorū, puētibus potiret, nisi sententiam mutaret. Hanc ob rem indignatus homo, ulcisc ēdi tempus obseruās, interim acerbe nimium in eos inuehebat, per quos stetisset, quo minus uoto potiret. Mortuo aūt Pio, in eius locum ipse suffectus, statim ubi magistratū inijt: siue quod ita pollicitus erat, siue quod Pij decreta & acta oderat, abbreuiatores oēs, quos Pius in ordinem redegerat, tanq̄ inutiles & indoctos (ut ipse dicebat) exautorauit. Eos enī bonis & dignitate indicta causa spoliauit: quos etiam propter eruditionem & doctrinam ex toto orbe terrarū cōquisitos, magnis pollicitationibus & præmijs uocare ad se debuerat. Erat quidem illud collegiū refertum bonis ac doctis uiris. Inerant diuini taq; humani iuris uiri peritissimi. Inerant poetæ & oratores plerīq;, q certe non minus ornamenti ipsi curiæ afferebant, quàm ab eadem acciperent, quos oēs Paulus tanq̄ inquilinos & aduenas possessione pepulit, licet emptoribus cautum esset literis apostolicis, cautum etiam fisci pontificij autoritate, ne qui bona sua demissent, e possessiōe honesta ac legitima dejcerent. Tentarūt tñ hi ad quos res ipsa ptinebat, hoiem e sentētia dimouere. Atq; ego certe q horū de numero eram, rogando etiam ut causa ipsa iudicibus publicis (quos rotæ auditores uocant) committeretur: tum ille toruis oculis me aspiciens, Ita nos, inquit, ad iudices reuocas, ac si nescires omnia iura in scrinio pectoris nostri collocata esse? Sic stat sententia, inquit, loco cedant oēs, eant quo uolunt, nihil eos moror, pontifex sum, mihiq; licet pro arbitrio animi aliorū acta & rescindere & approbare. Hac uero tam immiti sententia accepta, ut lapidem immobilem uolueremus, obuersabamur, & frustra quidem die ac noctu in foribus aulæ, uilissimum etiam quenq; seruum rogātes, ut nobis alloqui pontificem liceret. Reijciebamur non sine contumelia, tanq̄ aqua & igni interdicti ac prophani. Hac aūt diligentia xx. continuis noctibus usi sumus: nil enī fere nisi noctu agebat. Ego uero tante ignominia excitus, quod mihi ac socijs meis coram non licebat, id agere per literas institui. Scripsi itaq; epistolam his ferme uerbis: Si tibi licuit indicta causa spoliare nos emptiōe nostra iusta ac legitima, debet & nobis licere conqueri illatam iniuriam iniustamq; ignominiam. Reiecti a te, ac tam insigni cōtumelia affecti, dilabemur passim ad reges, ad principes, eosq; adhortabimur, ut tibi concilium indicant, in quo potissimum rationem reddere cogaris, cur nos legitima possessione spoliaueris. Lectis literis, Platinam reum maiestatis accersit, in carcerem trahit, compedibus reuincit, mittit Theodorum Taruisinum episcopum, qui quæstionem habeat. Is statim me reum facit, q̄ & libellos famosos in Paulum sparsissem, & concilij mentionem fecissem. Primū crimen ita confutaui, eos quidem dici libellos famosos, in quibus scribentis nomē reticetur: at meum nomen in calce literarum extare, non igitur libelli famosi sunt. Quod uero de concilio mentionem fecerim, me non adeo graue crimen id putasse, cum in synodis a sanctis patribus stabilita sint fundamēta orthodoxæ fidei, prius sparsim iacta a saluatore nostro eiusq; discipulis, ut maiores cū minoribus æquō iure uiuerent, ne cuiquam fieret iniuria. Vnde etiam apud Romanos instituta est censura, qua & qui priuati & qui in magistratu fuerunt, rationē habiti magistratus, & uitæ ante actæ reddere cogebantur. Cum uero his rationibus nihil profecissem, reuinctus compedibus, & quidem grauissimis, media hyeme sine foco celsa in

Epistola Platinæ ad Paulum II.

turri ac uentis omnibus exposita coerceor mensibus quatuor: tandem uero Paulus Francisci Gonzagæ cardinalis Mantuani precibus fatigatus, ægre pedibus stãtem molestia carceris me liberat: admouet ne ab urbe discedam, in Indiam, inquit, si ꝓficiscere, inde te retrahet Paulus. Feci mãdata. Triẽnio in urbe commoratus sum, arbitratus hominem aliquam medelam meis in commodis interim allaturum. Coronatus Paulus de more, memor a Calisto quondam pulsos esse e sancto Iohanne Laterano canonicos regulares, quos eodem in loco Eugenius pontifex ante collocauerat, eosdem reuocauit, ut seorsum a canonicis secularibus diuina officia celebrarent. Præterea uero canonicorum seculariũ eo in loco nomen aboliturus, si quis moriebatur, in demortui locũ neminem sufficiebat: aut si quod beneficium uacabat, coactos se canonicatibus illis abdicare, ad alias ecclesias trãsferebat, ut tandem beneficia illa in unum corpus redacta, canonicis regularibus satisfacerent sine ullo suo dispendio, cum eos tum pascere ob inopiam oporteret. Hanc autem ob rem Paulus multum a se alienauit ciuium animos, quod dicerent illa beneficia a maioribus suis instituta, pulsis ciuibus, inquilinis dari. Neq; hoc contentus Paulus, seorsum canonicos quosdam allocutus, eos minis etiam adhibitis abdicare se illis canonicatibus impellebat. Nonnulli tamen eius minas contemnentes, tempus uindicandæ libertatis expectabant, quod postea eo mortuo eluxit. At uero cum nunciatum esset, Turcos capta iam fere tota Epiro, in Illyricum iter parare, oratores statim ad reges & principes misit, eos oratum, ut compositis rebus suis, de bello Turcis inferendo, ad propulsandam iniuriam cogitarent. Qua de re nil certe actũ est, cum inter sese grauissimis bellis decertarent: hinc Germani, hinc Anglici, nũc ueterem regem, interdum uero nouum expetentes. Hinc Hispani, hinc Galli principes ueriti regis potentiam, qui regio nomini oẽs obtemperare uolebat, iactabatque se breui facturum, ut eos pœniteret, qui secus fecissent. Præterea uero Paulum urgebat regis Boemiæ ꝑfidia, q se paulatim a toto corpore Christiani nominis subtrahebat. in hunc itaq; mittere Vngariæ regem cum exercitu instituerat, si ei ꝑ bellum in Turcos susceptum licuisset: sic q; rem inter regem & imperatorem componere potuisset. Nam mortuo Ladislao rege Vngariæ eius nepote, qui hærede carebat, imperator ipse regnũ illud, quod Matthias Vaiouadæ filius occupauerat, sibi deberi prædicabat. Differendam itaq; rem Paulus in aliud tempus censens, ad cõponẽdas quasdam simultates ciuium Romanorum inter se dissidentiũ, animum adiecit. Orta nanq; rixa erat inter Iacobum Iohannis Alberini filiũ, & Felicẽ nepotem Antonij Capharelli: hanc ob rem accitis ad se patribus familias, eos aliquãdiu renitentes, ad concordiam datis uadibus compulit. Verum non ita multo post Iocobus Alberini filius, nusquam laturus iniuriam patri illatam, Antoniũ Capharellũ interficere conatus, confossum aliquot grauibus uulneribus, tanq̃ mortuum reliquit. Hanc ob rẽ indignatus Paulus, quod contra atq; Alberinus iurauerat, filius egisset, euersis eorum ædibus, redactisq; in fiscum omnibus bonis, eos ab urbe demum exules facit. Hos tñ postea suo iussu ad urbem redeuntes in gratiam recepit, restitutis rebus omnibus, paceq; inter dissidentes composita, cum tñ ambo aliquãdiu in carcere stetissent. Anno uero m.cccc.lxv. Alouisius Patauinus pontificis camerarius, & tituli sancti Laurentij in Damaso presbyter cardinalis, uir qdẽ ditissimus, & in rebus agendis sagax, sed ultimo suæ uitæ tẽpore parum prudens: quippe qui ex testamẽto maxima ex parte hæredes reliquerat duos fratres cognomẽto Scarampos, alioquin bonos & liberalis ingenij, sed nequaq̃ tãtis fortunis & prouẽtibus ecclesiæ partis dignos. (quid homines suspicarentur, scimus) Has aũt facultates Paulus, ei licet testandi facultatem ultro permisisset, sibi uindicauit. Scarampos cepit, & tamdiu, honesto tamen loco retinuit, quoad quæ Florentiam delata fuerant, ad se deferrentur. Fugientes Scarampi, dum hac de re ageretur, ca/

pti in carcerem coniiciuntur. Verum cum bona patriarchæ Florentia Romā de/lata fuissent, Scarampos cum bona parte incolumes dimittens, in reliquos patriarchæ familiares maiore benignitate usus est, quàm ipse testator instituisset. Atque hoc modo bona hominis tanta diligentia parta, maiore retēta, cum magna opum iactatione, ac si annos Matusalem uicturus esset, ab eo sunt partim possessa, partim distributa, quo cum diutius simultatibus, odijs, maledicētia certauerat, cum malu isset ad Turcos ipsos quàm ad Paulum bona sua recidere. Sed neque hoc contenta diuina prouidentia, uoluit eius quoque corpus iam sepultum in prædam dari. Ab ipsis enim, quibus ipse beneficia sancti Laurentij in Damaso dederat, noctu aper/to sepulchro, annulo & uestibus spoliatus est. In hos autē Paulus re cognita, grauiter animaduertit. Eodem fere tempore Fredericus adolescens egregius Ferdinan/di filius, Mediolanum iturus ad ducendam Frācisci Sfortiæ filiam fratris uxorem in regnum, Romam ueniens, prodeunte obuiam honorato quoque, & Rhodorico uicecancellario, perbenigne a Paulo suscipitur, ac rosa donatur, quam pontifices quotannis donare alicui ex principibus Christianis consueuere. Interim uero cum Ferdinando in animo esset, eos bello persequi, & potissimum in regno suo existentes, qui dum a Gallis premeretur, a se defecerāt, misissetq; copias quasdam ea mente, ut ducem Soranum adoriretur: Pontifex diuertere id bellum cupiens, archiepiscopum Mediolanensem eo propere misit oratum, ut copias illas quemadmodum ratione feudi tenebatur, ad se mitteret, quod diceret sibi in animo esse comitis Auersæ filios, ecclesiæ nequaquam obtemperantes, e medio tollere. Nam eo fere tempore Auersæ comes morit, quo Paulus pōtifex creatur: corpusq; eius Romā delatum, in basilica sanctæ Mariæ maioris sepelitur. Rex itaq; acerrimus Deiphobi hostis, quippe qui ab eo superiore bello insidijs, ueneno & armis petitus fuerat, copiarum suarum præfectis mandat, ut primo quoq; tempore proficiscantur, quo pontifex ire iusserit. Antea enim Deiphobum & Frāciscum ad se uocatos monuerat, ut & iter tutum a latronibus seruarent, ne Romam aliunde uenientes, in ipsis prope urbis Romæ portis spoliarentur: utq; Secutanciæ præfecti· uice quondam filio, Ca/prarolam (quod oppidum est) redderēt, cum omīa fere ipsius præfecti bona possi/derent. Vtrunq; uero non modo facere recusarunt, uerumetiam minas addidere, iactantes sæpius se comitis Auersæ filios esse, nec lacessentibus parcituros. Tum uero Paulus clanculum paratis rebus omnibus ad bellum necessarijs, superuenienti busetiam regijs copijs, quintodecimo die posteaq; inchoatū est, bello eos incautos & nil tale opinantes oppressit, redactis in potestatem ecclesiæ nouē castellis: quo/rum de numero aliqua ita munita natura & arte erant, ut uix opera hominum ex/pugnari posse crederētur. Deiphobus autem ueritus ne captus ad regem mitteret, salutem sibi fuga quæsiuit. Capitur autem Franciscus frater cum filio, & quinquennio in arce Hadriani retentus, demum creato Sixto liberat. Hinc postea inter Paulum & regem ipsum ortæ graues inimicitiæ sunt, cum Ferdinandus hoc tālo merito peteret superiorum annoꝝ tributum, quod ecclesiæ pendebat, sibi relaxari & quod deinceps soluturus esset, diminui, cum regnum Siciliæ patruus suus posside/ret, cuius ipse una cum regno Neapolitano uectigal penderet: Inspicienda dicens & sua merita, & considerandum, quid posset in contrarium accidere, cum diceret se continuo acies quasdam in armis habere, non magis sua quàm pōtificis Roma/ni gratia, ut in bello contra Auersanos paulo ante nouerat. Cōmemorabat uicis/sim Paulus merita ecclesiæ erga Ferdinandū: atq; hoc modo altercationibus in longum res ipsa semper protracta est, cum uterque repetendi ius suum, tempus quæ/reret. Moliri res nouas rex interim cauebat, Iacobi Picennini, qui Sulmonem in Marsis & alia oppida tenebat, potentiam ueritus: quem postea Franciscus Sfortia socer ad regem misit, data fide se quoties libuisset, incolumem rediturum.

Verum aliter Iacobo q̃ putarat accidit. Captus enim Neapoli a Ferdinando cum filio, & in carcerem coniectus, non ita multo post uita priuatus, figmento adhibito quod in carcere ipso decidēs crus fregisset, dum redeuntes ab Ischia (quam Aenariam antiqui uocabant) triremes regis de Gallis ultrices, studiosius q̃ cautius per fenestram inspicit. Sunt qui arbitrantur hominem adhuc uiuere. Quod ego nullo modo credo, cum nullus esset in Italia aprior, si autoritatem hominis in militia respicis, ad euertendum Ferdinandi regis imperium. Substiterat in uia hac re cognita, Senis nanq; erat, ducis Mediolani filia Neapolim ad maritum itura, ut fidem faceret, nulla patris sui culpa Ferdinandum in Iacobi Picennini necem conspirasse. Quid autem ea de re suspicari sint homines, optime nouimus. Fuere etiam q dicerent id prius a Paulo pontifice scitum fore, cum illis diebus archiepiscopus Mediolanensis a pontifice ad regem, & a rege ad pontificem frequenter commeauerit, cumq; Paulus ipse dixerit, audita hominis capi uitate, appellationū iudicē a medio sublatum esse. Sed uerum est illud Virgilianum,

Nescia mens hominum fati sortisq; futuræ.

Nullius enim magis q̃ Iacobi Picennini opera reprimere Ferdinandi contumaciam Paulus potuisset, si tum in uita fuisset, quando inter eos de soluēdo tributo contentio est orta, ac bellum prope certum. Nam celebratis nurus ac filij nuptijs hac una re & Iacobi morte stabilito regno, Ferdinandus cum pontifice instat, ut & tributum ei diminuatur, & quædam oppida quæ de regno possidebat ecclesia, ei redderentur. Misit eo Paulus Bartholomæum Rouerellam legatum, tituli sancti Clementis presbyterum cardinalem, qui regis mentem aliqua ex parte leniuit. Verebatur tum (credo) uterq;, ne solis ac lunæ eclipses, quæ tum fuere cum maxima hominum admiratione, regnorum mutationem portenderent. Moritur tamē (ne corpora cælestia frustra pati existimes) sequenti anno Franciscus Sfortia Insubriæ & Liguriæ dux. Nam Genuæ dominatum biennio ante adeptus fuerat, dedentibus se ciuibus diurino bello, partim intestino & graui, partim externo agitatis. Gallorum enim dominatum quem sponte petierant reijcientes, ad sex millia Gallici nominis ante oculos Renati regis interfecere, qui cum triremibus aliquot bene armatis aderat, recuperandæ urbis causa, quæ iam a Gallis defecerat. Mortuo itaq; Francisco Sfortia Mediolanensium duce, cardinales statim Paulus ad se uocat, quid esset agendum consulit. Censuere omnes mittendas esse literas & nuncios ad principes Italiæ, ad populos, qui eos adhortarentur nil noui moliri, sed pacem ante initam seruaret maxime uero tam iniquo tempore, quo a Turco communi Christianorum hoste uexaremur. Præterea uero episcopum Conchensem Mediolanum mittit oratum populum illum, ut nil antiquius fide putaret, quam Galeatio Frācisci filio præstiterat. Aberat tum Galeatius iussu patris in Galliam cū exercitu missus, dum rex Alouisius cū principibus regni dicto suo haud quaq̃ obtemperātibus bellum gerit. Ex fœdere enim dum Genuam in feudum accipit, ꝑfidia regi Frācicus subministrabat. Requirebat & hoc affinitas inter eos cōtracta, cum Galleam reginæ ac ducis Sabaudiæ sororem, in uxorē accepisset. Qui cognita patris morte, relicto bello, quod regio nomine cōtra Burgundiæ ducem inchoauerat, Lugduno abiens, ac cum paucis permutata ueste in patriam rediens, ditione paterna auxilio matris quæ populos in fide continuerat, sine ulla contentiōe potitur. Paulus uero compositis hoc modo Italiæ rebus, cū intelligeret militiā Rhodiorum militum ob inopiam ad nihilum redigi, eorū magistrum ac primates religionis ad se uocat corrigendi erroris causa, qui post frequentes cōuentus apud sanctum Petrum habitos, tædio animi & senio confectus moritur, sepeliturq; in basilica sancti Petri nō longe a sacello sancti Andreæ: in cuius locum Carolus Vrsinus suffectus, Rhodum ad tuendam insulam propere mittitur. Interim uero cum Pau

lo nunciatũ esset, in Polioppido in Aequicolis posito multos hæreticos inesse, do minum loci cum uiris octo & fœminis sex comprehensos, & ad se perductos, co/ gnito hominum errore, ignominia notauit, & quidem grauissima, eos potissimum qui pertinaciores fuere. Nam mitius cum his est actum, qui errorem confessi, ueni am petiere. Erant enim eius sectæ, quam a peruersa mentis opinione esse dicimus, φ dicerent nullum uerum Christi uicarium esse eorum qui post Petrum fuere, ni si qui paupertatem Christi imitati sunt. Aucto deinde cardinalium numero ad x. enim eodem tempore creauit, quorum de numero hi fuere: Franciscus Sauonensis ordinis Minorum generalis, M. Barbo præsul Vicentinus, cuius opera & consilio magnis in rebus semper est usus, Oliuerius archiepiscopus Neapolitanus, A. Epi scopus Aquilanus, Theodorus Monferratus: reliqui partim Galli, partim Vnga ri & Angli sunt habiti. Senatu itaq; in hunc modum aucto, ad componendam Ita liæ pacẽ totus cõuertitur. Nam cum Florentini quidam, a factione Petri Medices ciuili discordia pulsi, ut Detesaluus Neronius, & Angelus Acciolus, ac Nicolaus Sudorinus Bartholomæum Bergomatem cõcitassent, qui magnam uim equitum ac peditum habebat, ut in Hetruriam cum exercitu mouens, se ac extorres omnes in patriam reduceret, adnitentibus etiam Venetis, occulte tamen, primo quidem impetu posse & uelle subuertere totam Italiam uisus est. Verum cum in Flaminia Galeatium ducem Mediolanensem obuium habuisset cum regis ac Florentini po puli copijs, habenas inhibuit, & cunctando potius quam pugnando uincere anni/ xus est. Pugnatum est tamẽ semel atq; acriter comitis Vrbinatis auspicijs in agro Bononiensi ad Ricardinam (id ei loco nomẽ est) dum castra metatur. Quo quidem tempore de Bergomate actum certe erat, si tum Galeatius affuisset, qui Florẽtiam componendæ rei bellicæ causa profectus paulo ante fuerat. Ferunt qui tanto præ/ lio interfuere, nusquam ætate nostra maiore contentione certatum esse: nec præli/ um antea fuisse, in quo plures desiderati fuerint. tum autẽ Veneti sibi potius quam homini cauentes, cohortibus aliquot & turmis ei in auxilium missis, pacem enixi us quærere, eius conficiendæ arbitrium omne in pontificem deferentes. Qui rei suæ quoq; admodum timens, si uictoria ad regem & ducem recideret, ut pax confi ceretur instabat. erat enim opinio quorundam hominum non uulgarium, Bartho lomæum conniuente pontifice Padum traiecisse, quo mutato Florentinorum sta tu, inferre bellum Ferdinando regi commodius posset, cui ita infensus erat, ut acci re contra eum nouos quoq; in Italiam hostes cogitauerit. Vocatis itaq; ad se omni um principum legatis, pacem his rationibus composuit, ut utraq; pars quæ bello ceperat redderet: ut q; Bartholomæus copias suas in Cisalpinam Galliam redu/ ceret: seruaretur q; pax illa, quæ antea inter Franciscũ Sfortiam & Venetos apud Laudam Pompeianam composita fuerat. In una re tantum addubitatũ est, exclu deretur ne a pace Italiæ Sabaudiæ dux, uel Philippus frater, qui eo anno Veneto rum stipendijs militauerat, prouinciam Galeatij bello uexauerat. Petebant Vene ti, ut inter fœderatos is quoq; censeretur. Negabat id fieri posse Galeatius, cum di ceret eum se nunquam pro amico & socio habiturũ, quem rex Franciæ hostem ha beret. Verum tantum ualuit Pauli blanditijs & pollicitationibus, ut legatũ Ga leatij cõtra principis sui decretum in sententiam sui ipsius traxerit. Hanc ob rem iratus Galeatius, & Laurentium Pisauriensem legatum suum exilio mulctauit, & Sabaudienses ita bello uexauit, ut eos pacem exposcere coegerit: quæ quidem ex arbitrio regis Franciæ postea composita est, interuenientibus & reginæ & uxoris Galeatij precibus, quæ ducis Sabaudiæ sorores sunt. Compositis autem hoc mo/ do rebus, Paulus ad ocium conuersus, populo Romano ad imitationem ueterũ lu dos q̃ magnificentissimos & epulum lautissimum instituit, pcurante eam rem Vi anesio Bononiensi pontificis uicecamerario. Ludi autem erant pallia octo, quæ cur

su certantibus in carnisprivio proponebantur singulis diebus. Currebāt senes, adolescentes, iuuenes, Iudæi, ac seorsum pastillis primo quidem pleni, quo tardiores in cursu essent. Currebant & eq, equæ, asini, bubali tanta cum omnium uoluptate, ut omnes præ risu pedibus stare uix possent. Cursus autem & stadium erat ab arcu Domitiani usq; ad ædes sancti Marci, unde pontifex ipse solidam uoluptatem p/cipiebat. Ac etiam in pueros cœno oblitos post cursum munificentia usus, ut sin/gulis carleuum (nummi argentei id genus est) condonaret. Sed ecce in tam publica omnium lætitia subitus terror Paulum occupat. Nunciatur ei, quosdam adole/scentes duce Calimacho in eum conspirasse, cui præ timore uix respiranti, nescio quo fato nouus etiam terror additur. Aduolat enim quidam cognomento Philo/sophus, homo facinorosus & exul, qui uitam primo & reditum in patriam depre/catus, nunciat, ac falso quidem, Lucam Torium Romanū ciuem Neapoli exulantem, cum multis exulibus in nemoribus V[illegible] a se uis[illegible] paulo post affuturum. Timere Paulus ac magis trepidare tum cœpit, ueritus ne domi & foris opprimeretur. Capiuntur permulti in urbe, tum ex aulicis, tum ex Romanis. Augebat hominis timorem Vianesius. Augebant & alij eius familiares, qui ex tanta perturbatione aditum ad maiorem dignitatem & huberiorem fortunam sibi quære/bant. Irrumpebant cuiusuis domū sine discrimine. Trahebant in carcerem quos suspectos coniurationis habuissent. Et ne ego tantæ calamitatis expers essem, do/mum ubi habitabam, multis satellitibus noctu circundant: fractis foribus ac fene/stris, ni irrumpunt: Demetrium Lucensem familiarem meum comprehendunt: a quo ubi sciuere me apud cardinalem Mātuanum cœnare, statim accurrunt, & me in cubiculo hominis captum, ad Paulum confestim trahunt. Qui ubi me uidit, ita inquit, duce Calimacho in nos cōiurabas? Tum ego fretus innocentia mea, ita cō stanti animo respondi, ut nullum conscientiæ signum in me deprehendi posset. Instabat ille discinctus & pallidus: & nisi uerum faterer, nunc tormenta mihi, nūc mortem proponebat. Tum ego cum uiderem omnia armis & tumultu circumso/nare, ueritus ne quid grauius ob formidinem & iram in nos cōsuleretur, rationes attuli, quam ob rem crederem Calimachum nil aliquid tale unquam moliturum, nedum meditatum fuisse, q consilio, lingua, manu, solicitudine, opibus, copijs, clientelis, armis, pecunijs, oculis post te mo careret. Cæculus enim erat, & P. Lentulo somniculosior, ac. L. Crasso ob adipem tardior. Omitto q nec ciuis quidem Ro/manus erat, qui patriam liberaret: nec præsul, qui pontificatum sibi Paulo interempto desumeret. Quid poterat Calimachus? Quid auderet? Erat ne lingua & ma/nu promptus? Habebat ne ad tantam rem conficiēdam certos homines delectos & descriptos, quorum opera uteretur? nisi forte uellent Glaucum & Petreium fu/gæ suæ comites, alteros Gabinios ac Statilios esse. Tum Paulus ad Vianesium cō uersus, hic, inquit, (me toruis oculis aspiciēs) tormento cogendus est uerum fate/ri: nam coniurandi artem optime nouit. Vtinam cōsideratius mecum egisset Paulus: non enī me statim tormento subiecisset. Nam cum uerum coniectura quærit, nec de facto constat, in coniuratione potissimum, & quæ ante susceptū negocium, & post sint gesta, quæritur. Consideratur uita coniurantis, cōsiderantur mores, ambitio, cupiditas tum facultatum, tum honorū: & si quid antea dictum, scriptū, aut factum sit, quod eo tendat. Horum nihil considerauit Paulus, sin carcerem nos conijcit. Verum cum admoneretur ab his qui bene sentiebāt, quibusq; exploratū erat Lucam Totium nusq pedem Neapoli mouisse, ue tantum tumultum cum suo discrimine conciraret, reuocat edictum tertio die quo præmia illis proponebat, qui Lucam reum maiestatis, uel uiuum uel mortuum in potestatem suam redegissent: non tamen Quadratios fratres, quos ob eam suspicionem ceperat & torserat, dimisit. Subesse aliquam latentem causam uideri uolebat, ne leuitatis argueretur.

Liberatus hoc metu Paulus, ad nos statim animũ adijcit. Mittit in arcẽ Hadriani Vianesium cum Iohanne Frãcisco, Clugiensi Sanga & satellite, qui nos quouis genere tormentorum adigat, ea etiam fateri quæ nusq̃ sciebamus. Torquẽtur prima & sequenti die multi: quorum pars magna ptæ dolore in ipsis cruciatibus cõcidit. Bouem Phalaridis, sepulchrum Hadriani tum putasses: adeo resonabat fornix ille concauus uocibus miserorum adolescentum. Torquebat Lucidus homo omnium innocẽtissimus. Torquebat Marsus Demetrius, Augustinus Campanus optimus adolescens, & unicum seculi nostri decus, si ingenium & literaturam inspicis: quibus cruciatibus & dolore animi mortuũ postea crediderim. Fessi tortores, non tñ satiati. Nam ad uiginti fere eo biduo quæstioni subiecerent: me quoq; ad pœnam uocant. Accingunt se operi carnifices, parantur tormenta, spolior, laceror, trudor tanq̃ crassator & latro. Sedet Vianesius tanq̃ alter Minos stratis tapetibus, acsi in nuptijs esset, uel potius in cœna Atrei & Tantali, Homo, inquam, sacris initiatus, & quem sacri canones uetant de laicis quæstionem habere: nc si mors subsequatur, quod in tormẽtis interdum accidere solet, irregularis (ut eorum uerbo utar) & impius habeatur. Neq; hoc quidem contentus, dum penderem miser in ipsis cruciatibus, monilia Sangæ Clugiẽsis attrectans, hominem rogabat, a quã puella donum amoris habuisset. De amoribus locutus, ad me conuersus instabat, ut seriem coniurationis, uel fabulæ potius a Calimacho confictæ explicarem, diceremq; quid causæ esset, cur Põponius qui tum Venetijs erat, ad me scribens, patrẽ sanctissimum in suis literis appellaret, te, inquit, pontificẽ circauerãt cõiurati oẽs. Flagitat item, dederim ne literas Pomponio ad imperatorem, aut ad aliquem Christianum principem suscitandi schismatis, aut concilij causa. Respondeo me nunq̃ consiliorum Calimachi participẽ fuisse, q̃ppe cũ inter nos simultas esset haud parua. Nescire item cur Pomponius me patrem sanctissimũ appellaret, scituꝝ ab eo: nam paulo post uinctum affutuꝝ dicebat. De pontificatu uero nõ esse cur soliciti essent, quod uita priuata semper contentus fuissem. Ad imperatorem uero me nunq̃ literas misisse, nec Pomponij opera ea in re usum esse, id etiam ab eo sciturum. Tandem uero delinitus aliquantulum tot meis cruciatibus, non tñ satiatus, deponi me iubet, hesperi maiores subiturum. Deferor in cubiculum semimortuus, nec ita multo post reuocor a quæstoribus bene potis & pransis. aderat & Laurentius archiepiscopus Spalatrensis. Petunt quid mihi colloquij fuerit cũ Sigismundo Malatesta, qui tũ in urbe erat. De literis, inquam, de armis, de præstantibus ingenijs tum ueterum, tum nostrorum hominum loquebamur, deq; his rebus, quæ in hominũ colloquia cadere possunt. Minaritum Vianesius, ac maiores cruciatus proponere, nisi uerũ faterer. Rediturum se die sequenti, meditarer interim ubi essem, & quibus cũ mihi esset agendum. Reducor iterum ad cubile, ubi tantus me repẽte dolor inuasit, ut uitam cum morte cuperem commutare, recrudescentibus doloribus ob refrigerata membra, quassa uehementer ac læsa. Recreabat me tñ non parum Angeli Busali Romani equitis humanitas, quem anno ante Paulus in carcerem coniecerat, ob interfectum a Marcello filio Franciscum Cappocium. Id enim factũ Angeli sua/su Paulus dicebat. Angelus itaq; ac Frãciscus nepos, quibus cum in eodem cubiculo diuertebã, quo minus doloribus & inedia morerer, suis manibus & medelas & cibum mihi afferebant. Post biduum uero Christophorus Veronensis Pauli medicus ad me ueniens, bono, inquit, animo te esse iubet Paulus, ac de se bene sperare, breuiq; liberum futurum. Sciscitor quando id fore speraret: Respondet homo liber audientibus oĩbus qui tum aderant, non ita cito fieri posse, ne leuitatis & sæuitiæ argueretur põtifex, q̃ illos quos tãto tumultu cõcitato cepisset ac torsisset, statim ueluti innoxios dimitteret. Neq; hoc quidem contentus Paulus, quos paulo ante coniurationis & maiestatis accersierat, eosdem mutata sententia ob diuulgatã fa

bulam hæreſeos accuſat. Trahitur ad urbem Pomponius Venetijs captus, per totam Italiam tanquam alter Iugurtha ducitur in iudicium Pomponius, uir ſimplicis ingenij, neq; coniurationis, neq; alicuius ſceleris conſcius. Rogatus cur nomina adoleſcentibus immutaret, ut homo liber erat, Quid ad uos, inquit, & Paulum ſi mihi Fœniculi nomen indo, modo id ſine dolo & fraude fiat? Amore nanq; uetuſtatis antiquorum præclara nomina repetebar, quaſi quædã calcaria, quæ noſtram iuuentutem æmulatione ad uirtutem incitarent. Trahitur & Lucillus ad urbẽ tanquam reus maieſtatis, qui in Sabinis tetricam illam uitam ducebat, ꝙ ad Campanum ſcribens, quæ literæ poſtea deprehenſæ ſunt, Heliogabali cuiuſdam amores reprehendebat, ita occulte tamen, ut niſi a conſcio dignoſci res ipſa non poſſet. Vianeſius autem diligens paſtor ad nos cum tormentis ſæpius rediens, torto etiã Petreio Calimachi comite in fuga comprehenſo, ac nihil cõfeſſo, ꝙ diceret ebrioſam illam Calimachi collocutionem nullius momenti exiſtimandam fuiſſe, om̃ia oculis colluſtrans, ne refractis parietibus tanquam Dædali ex alta arce uolaremus, carcerem ſubterraneum meditatur, ac fabris ſtatim locat: eoq; cõijcit Franciſcũ Anguillaram Gattaluſium, Franciſcum Aluianum, Iacobũ Ptolemæum quadriẽnio ante moleſtia carceris maceratos. De libertate noſtra interim nullum uerbum fiebat. Erat tum imperator in urbe: uoti enim gratia uenerat cum magno comitatu, quem Paulus magna cum impenſe honorificentiſſime ſuſcepit, expenſis decem & octo millibus nummum aureorum. Ambos ex mole Hadriani ſub eodem pallio a laterano redeuntes, comitante honorato quoq;, inſpexi. Subſtitit Paulus in põte, donec imperator equites aliquot crearet. Abeunte deinde imperatore, cũ iam me tu omni liberatus eſſet, unam & equitum & peditum ſuorum magnam partẽ in urbem uocauerat: ueritus ne quid tumultus a populo Romano excitaretur, præſente imperatore, decimo menſe poſt captiuitatem noſtram in arcem ueniens, ne tantum tumultus fruſtra concitaſſe uideret, multa nobis obijcit, ſed illud potiſſimum, quod de immortalitate animorũ diſputaremus, teneremusq; opinionem Platonis, quam diuus Auguſtinus Chriſtianæ religioni ſimillimã eſſe cenſet: Merito, inquit Aurelius, Cicero deũ inter philoſophos Platonem uocat, qui certe cunctos ingenio & ſapientia ſuperauit: hunc mihi delegi quo cum diſputarem, qui & de ultimo hominis fine, & de diuina natura melius quam cæteri philoſophatur. In dubium, inquit Paulus, diſputando deum uocabatis. Quod quidem omnibus philoſophis & theologis noſtrorum temporum obijci poteſt, qui & animos & deum & omnes intelligentias ſeparatas, diſputandi ac ueri inueniendi cauſa in dubiũ plerunque uocant. Præterea uero hæretici ſunt, ut ait Auguſtinus, qui quod praue ſapiunt, pertinaciter defendũt. Sanam diſciplinam nunquã aſpernati ſumus, quod facere conſueuerunt (ut ait Leo) erroris magiſtri, qui ſeorſum ab eccleſia ſentientes, hæretici merito, Hieronymo teſte, ſunt appellati. Rationem uitæ meæ poſteaquam ſapere per ætatem cœpi, uſq; ad hæc tempora reddere uobis poſſum. Nullum mihi facinus impingi poteſt, non furtum, non latrocinium, non ſacrilegium, non depeculatus, non parricidium, non rapina, non ſimonia. Vixi ut Chriſtianũ decebat, cõfeſſionem & communionẽ in anno, ſemel præſertim, intermiſi nunquã. Nil ex ore meo excidit, quod contra ſymbolum eſſet, aut hæreſim ſaperet. Non ſum imitatus ſimoniacos, carpocratianos, ophytas, Seuerianos, alogios, paulinos, manichæos, macedonios, aliam ve hæreticorum ſectam. Præterea uero Paulus crimini nobis dabat, quod nimium gentilitatis amatores eſſemus, cum nemo eo huius rei ſtudioſior eſſet, quippe qui & ſtatuas ueterum undiq; ex tota urbe conquiſitas, in ſuas illas ædes quas ſub capitolio extruebat, cõgereret, aucto etiã ex ſancta Hagnete beatæ Cõſtãtiæ ſepulchro, fruſtra reclamãtibus monachis loci, qui poſtea mortuo Paulo, ſepulchrũ illud prophyreticum a Sixto põtifice repetiere. Præter

ea uero numismata, ppe infinita, ex auro, argento ære ve sua imagine signata, sine ul lo senatusconsulto in fundamentis ædificiorum suorum more ueterum collocabat: ueteres potius hac in re, q̃ Petrum, Anacletum & Linũ imitatus. Cum uero nostra de re inter palatinos episcopos & dnos, fratres esset aliquãdo disceptatum, quorum alter erat ordinis Frãcisci, alter Dominici, uenerunt fere omnes in hãc sententiã, ni hil esse in nobis quod hæresem saperet. Verum cũ Paulus in atcẽ uenisset, exclude returq; de industria Franciscus patronus noster ueritatis assertor, quo liberius Leo nardo loqui liceret, eadem dicit quæ pridie. Rogati sententiã qui tum aderant, & si ad nutum pontificis aliqua ex parte loquebantur, nostram tamen causam leuiorẽ faciebant, ac pontificem mitiorem reddere conabãtur. Solus autẽ inter omnes Læ lius de Valla Romanus ciuis & aduocatus cõsistorialis, nostrã causam libere tuta tus est. Cõfutat omnia quæ à Leonardo dicta erãt, quæq; partim affirmauerat alter aduocatus Andreas sanctæ crucis. Fit autem inter dicendũ de academia mentio. Inclamat tũ M. Barbus sancti Marci cardinalis, nos non academicos esse, sed fœda tores academiæ. Quid turpitudinis autem à nobis in academiã prodierit, certe nõ uideo, cum nec fures, nec latrones, nec incẽdiarij, nec decoctores essemus. Veteres academicos sequebamur, nouos contemnentes qui in rebus ipsis nil certi ponebant. Paulus tamen hæreticos eos pronunciauit, qui nomen academiæ uel serio, uel ioco deinceps commemorarent. Iusta est hæc ignominia Platoni, ipse se tueat. Volebat Paulus rebus in omnibus uideri acutus & doctus: uolebat itẽ uideri facetus, deride bat fere omnes contemnebatq;. Interrogat tũ Pomponium hominem irridens, q̃d ei à teneris annis nomen imposuerant parentes. Respondet Pomponius se binomi- um fuisse. Confusus nouitate rei Paulus, substitit amplius de nomine quætere. Ad me autẽ conuersus, in omnẽ contumeliam prorupit, omitto quod mihi coniuratio nem, hæresim, maiestatis crimen obijceret, quæ omnia iã purgata erant: obijciebat etiam ingratitudinem, q̃ in me licet ingratum officiosus fuisset. si spoliare homines emptione sua incognita causa, si carcere, si tormẽtis, si ignominia, si calumnia affice re beneficium est, certe erga me beneficus & liberalis dici potest Paulus, & ego ingra tus: qui tantorum maleficiorum immemor ab urbe nõ discesserim, suis mãdatis ob temperans, suis pollicitationibus totiẽs frustratus. Abijt inde minabundus, & ob iram quam tum conceperat, nos usq; ad integrũ annum retinuit. ita eum credo iu rasse, quando nos cepit & in carcerem cõiecit, noluit periurus uideri. Dimissos tan dem in ædibus suis uiginti diebus ita nos retinet, ut efferre pedẽ domo non liceret. Vagari deinde p Vaticanũ sinit. Fatigatus postremo cardinaliũ precibus, liberos tandẽ nos facit. Vocor nõ ita multo post literis a Lodouico Gonzaga principe Mã tuano ad balnea Petriolana ualetudinis causa, quam in carcere dextro humero debi litatus cõtraxerã. Eo ut proficiscere primo uetuit Paulus, quod diceret se breui rei meæ bene consulturum. Eo tamen ac redeo, spondente reditum meum Bessatione cardinali Niceno, uiro præstantis ingenij & singularis literaturæ. Fidem meã com mẽdat Paulus, ac crebro iactat optimam eius erga me uoluntatem. Post discessum Borsij Estensis, quem ad urbem cum magno equitatu uenientẽ magnificentissime & laute susceperat, ducemq; Ferrariæ creauerat, me breui usurũ quo in me animo esset. Idq; etiam oratoribus tum Venetorum, tũ ducis Mediolanensis, q me eicõ mẽdauerãt, sæpe pollicitus fuerat. Biennio hac spe ductus uel frustratus potius, ire Bononiam institueram cũ cardinali Mantuano eiusdem ciuitatis legato. Quo mi nus id facerem uetat Paulus: dicitq; (ita erat urbanus & facetus) me satis sapere, & fa cultatibus potius quam literatura indigere. Sed ecce dũ expecto, ut mei tandẽ tot calamitatibus, tot malis circunuenti misereatur, pontifex ipse apoplexia moritur se cunda hora noctis, solus in cubiculo nemine uidente, cum eo die lætus etiam consi- storium habuisset, pontificatus sui anno sexto, mense decimo, quinto calendas Au

gusti. M.CCCC.LXXI. Fuit autẽ in homine quantũ ad corpus pertinet, maiestas pontifice digna. Erat enim magni ac uasti corporis, adeo ut dum ad tẽ diuinã proficisceretur, solus emineret. Circa cultum corporis & si morosus non erat, nequaquam tamen negligens habebatur. Fuere etiam qui dicerent eum dum in publicũ prodiret, faciem sibi fucis concinnare. De apparatu põtificio non est cur ambigas, maiores ab hoc uno superatos, regno præsertim, siue mitram uelis appellare, in quã multas opes contulit, coẽptis undiq; ac magnis preciis adamãtibus, sapphiris, smaragdis, chrysolithis, iaspidibus, unionibus, & quicquid gemmarũ in precio est, qbus ornatus tanquam alter Aaron, in publicum forma humana augustiore pdibat. Inspicitum ab omnibus uolebat & admirari. Hanc ob rem nonnunquã peregrinos in urbe retinuit, intermissa ostendẽdi sudarii cõsuetudine, quo à pluribus eodẽ tẽpore cerneretur. Præterea uero ne solus differre à cæteris uideretur, publico decreto mandauit proposita pœna, ne quispiã bireta coccinea (ita appellant capitis tegmẽ) præter cardinales ferret: quibus etiam primo põtificatus sui anno pannum eiusdem coloris dono dedit, quo equos uel mulas sternerent dum equitant. Voluit præterea in decretum referre, ut galeri cardinalium ex serico coccineo fierent: sed id quo minus decerneretur uetuere illi, qui bene sentiẽtes, diminuendam esse ecclesiæ pompam, non augendam cũ detrimento Christianæ religionis prædicabant. Ante põtificatũ uero prædicare solebat, si fors unquã ei contigisset, singulis cardinalibus singula castella se donaturum, quo uitandi æstus urbani causa secedere percommode possent. Sed pontificatum adeptus, nil minus cogitauit. pontificatus tamẽ maiestatem tum autoritate tum armis augere conatus est. Nam Tricaricensem episcopũ in Gallias misit, q cognita Leodiensium & ducis Burgundiæ contentione, eos ad cõcordiam reuocaret, sublato interdicto quo Leodienses notati erant, ob pulsum iniuria episcopum suum. Verum dum Tricaricensis hæc quã accurate agit, ut id ad solum pontificem pertinere ostenderet, à Leodiensibus cum eorum episcopo capitur. Hanc ob rem dux Burgundiæ inita pace cũ Lodouico Franciæ rege (rum enim bellum inter se gerebant) adiuuante ipso rege, Leodienses grauissimis cædibus persecutus, eorum urbem tandem euertit, & captos episcopos liberauit. Præterea uero Paulus cognita regis Boemiæ perfidia, in hominẽ Laurentio Rouerella episcopo Ferrariensi legato ita Vngaros & Germanos concitauit, ut breui & stirpẽ Georgii funditus sustulerit: & nomen hæreticorum fuerit deleturus, ni Poloni id regnũ ad se pertinere dicentes, Matthiam Vngariæ regẽ tenuissent bello lacessitum, quo minus regno Boemiæ potiretur. Duo tamen bella & quidẽ parua in Italia suscepit, quæ nulla re prius repetita bello, sed insidiis primo inchoata, postea deseruit. Cũ igitur Tolphæ ueteris dominos insidiis primo, mox armis cum id nõ cessisset, duce Vianesio aggressus esset, obsideretq; locum & oppugnaret, superuenientibus regiis copiis, quæ a bello quod in Flaminia contra Bartholomæum Bergomatem gestum esse diximus, quo in exercitu Vrsini militabant, repente effusa fuga obsidionem deserit, cũ amplius sexaginta millibus passuum hostes abessent. Atque ita Tolpham post longam contentionem, qua etiam Vrsinos sibi inimicos ac prope hostes fecerat, decem & septem millibus nummum auri emit, familiæ Vrsinæ potentiã ueritus, quæ dominis loci affinitate coniuncta erat. Iisdem quoque artibus Robertum Malatestã Sigismundi mortui filium aggressus, cum etiam dolo suburbiũ Ariminense cepisset, urbemq; aliquandiu oppugnasset, Laurentio Spalatrensi archiepiscopo tantũ negocium procurante, superueniente postea Frederico comite Vrbinati cum regio ac Florentini populi exercitu, & obsidionem relinquere coactus est, & fuso turpiter ac fugato exercitu, pacem turpi etiam conditione initam non renuit. Affirmat Laurentius, potiundi Arimini opportunitatem amissam esse, dum auare nimium stipẽdia militibus persoluit: dumq; ignoratione rerũ & tarditate ingenii, rem ipsam quæ

momento temporis colligitur, in bello potissimum, in longum ducit. Natura enim in rebus agendis ita præpostetus Paulus erat, ut nisi fatigatus, rem quantumuis claram & apertam inchoaret, aut inchoatam perficeret. Quanquam ipse iactare solebat, id sibi in multis usui fuisse, cum in pluribus (si uera fateri uolumus) sibi ac Romanæ ecclesiæ id admodum nocuisset. In colligendis autē pecunijs ita diligens fuit, ut se/re semper beneficia & episcopatus his committeret, qui officium aliquod uenale haberent, unde elici munus posset. Omnia enim officia suo tempore uenalia erāt. quā ob rem factum est, ut qui episcopatum aut beneficium uellet, officium aliquod emeret, quo lenocinio quod uellet consequeretur, superatis competitoribus omnibus, doctrina & probitate uitæ quouis magistratu & honore dignis. Preterea uero cū episcopatus uacaret, quo plures annatæ eodem tempore soluerentur, digniores (ut ipse prædicabat) ad huberiores episcopatus mouens, magnam pecuniarum uim undique colligebat. Redimendarum quoque pensionum usum non improbauit. His aūt pecunijs interdum etiam ad liberalitatem utebatur. Nā & cardinales pauperes maxime & episcopos, & principes ac nobiles domo extorres, uirgines, uiduas, ægrotos frequenter iuuabat. Curauit itē ut Romæ annona cæteraque ad uictū pertinentia, uilius quàm antea uenderent. Aedificauit etiam splendide ac magnifice tū apud sanctum Marcum, tū uero in Vaticano. Quod ad munificentiā pertinet, uenationē quoque miro apparatu edidit duci Ferratiensi in campo Merulæ. Huic aūt præfuit eius ex sorore nepos sanctæ Luciæ cardinalis, quem unà cum Baptista Zeno altero nepote cardinales ante creauerat. Adire hominem die dormientē, ac noctu uigilantē, attrectantemque gemmas & margaritas difficile erat, nec nisi post multas uigilias, quod si tibi patuissent fores, audire hominē, non audiri ab homine necesse erat: adeo copiosus in dicēdo habebatur. Morosus erat & difficilis, tum domesticis, tum externis: & sæpe quod promiserat, mutata sententia inuertebat. Volebat uideri astutus rebus in omnibus: hanc ob rem perplexe nimium interdum loquebat. Quare amicitias principum ac populorum non diu seruauit, quod uariarum partium haberet. Varia ciborum genera sibi apponi uolebat, & peiora quæque semper degustabat. Clamabat interdum, nisi quæ expetebat, ex sententia ei apposita fuissent. Bibacissimus quidem erat, sed uina admodum parua & diluta bibebat. Peponum esu, cancrorum, pa/stillorum, piscium, succidiæ, admodum delectabat. Quibus ex rebus ortā crediderim apoplexiam illam, qua e uita sublatus est. Nam duos pepones & quidem pergrandes comederat eo die, quo sequenti nocte mortuus est. Iustus tamē est habitus & clemens. Plerosque autem latrones pœna carceris ad sanitatem redigere conatus est: fures, parricidas, perfidos, periuros. Humanitatis aūt studia ita oderat & contemne/bat, ut eius studiosos, uno nomine hæreticos appellaret. Hanc ob rē Romanos ad/hortabatur, ne filios diutius in studijs literarum uersari paterentur, satis esse si legere & scribere didicissent. Durus interdum & inexorabilis, si quid ab eo peteres, habebatur: neque hoc contentus, conuicia & probra in te conijciebat: plura tamen præstabat quàm uultu facturum præ se ferret. Vno tamen postremo laudari potest, quod domi monstra non aluerit, quodque domesticos suos & familiares in officio continuerit, ne ob fastum & insolentiam populo Romano & aulicis stomachum facerent.

HVCVSQVE PLATINA.

SIXTVS IIII.

ccxx. pont.

Sixtus quart9, Franciscus à Ruere antea dictus, genere Ligur, urbe Sauona ortiūdus, ordinis fratrum Minorum minister accuratissimus, cum lethali apoplexiæ aculeo occubuisset Paulus pontifex, cardinaliū cōsensu eidem surrogatur: Vir certe nō minus arte quàm ingenio clarus fuit: politioribus literis à teneris annis apprime imbutus, labore incredibili ad diuinarum humanarumque artiū apicem cōscendit, ut omnes Italos literis lacessere & uincere facile potuerit, quod facile produnt ex

eius chartaceo ſcrinio nonnulla eius opera, non minus cōcinne quàm eleganter ſcri/pta: quæ iam in lucem prodierunt, ſcilicet de potētia dei, de ſanguine Chriſti, de cō/ceptione beatæ Mariæ, & aliorum innumera prope ſupellex, quę fortaſſe puluerulen/to ſitu ſqualida iacent. Et ut ante pōtificatum adeptum clemens, pius, & in omnes mãſuetus extitit, ita magiſtratu pōtificio inſignitus, omni uirtute cœpit cæteros ꝓ/celleret ad uitia teſtudineus, ad uirtutes & bonarum artiũ ſtudia eqs uelisq; ocyus an/helabat. In pauperes pius, in religioſos munificus, & ad ius cuiq; reddendũ uigilan/tiſſimus erat. Principes clade militari patria extorres, & proprio regno pulſos, ꝓſer/tim Palæologorum filios, Boſſinæ reginam, aliosq; cōplures à Turco infeſtatos, ſum/ma opera iuuare curauit. Vrbem Romã cœnoſam & ſtrati pene expertē, carioſa ue/tuſtate deſolatam, necnon debilioribus fulcris nutantem, omni ope inſtaurare ſate/git: necnon omnia eius compita cultiſſime ſtrauit. Pontem ſuper Tiberim (quē ab ipſo Sixti pontē uocant) miro artificio maxima impenſa extruxit, aliisq; beneficiis Romã ſibi adeo aſtrinxit, ut nō iniuria ipſius alter Romulus uocãdus ſit. Apud ſan/ctum Petrum tēplum cultiſſimum extrui iuſſit, in eo ſacerdotes inſtituēs, quos an/nuis prouentibus liberaliter dotauit. Hoſpitale ſancti ſpiritus in Vaticano ueruſta/te collabens, magnifice ad pauperum profugiũ inſtaurauit, ibiq; ſuæ uitæ ſeriē ma/nu Apellea cælari uoluit. Et quum ſumma religione uirginem Mariã acri uredine de ſuo more excoleret, eius templum quod ſanctam Mariam dicunt, excidio & carie ferme obrutum, magnis ſumptibus denuo extrui fecit, quod munificentiſſime annuo munere donauit. Hic à quarto ſui pōtificatus anno iubileũ per totum Chriſtiani/tatis orbē honorifice celebrauit, ut quàm diu uitia delituerant recōdita, ſtatim cor/de contrito confeſſa, Chriſti fidelibus abluerentur. Beatum Bonauenturã theolo/gum, ſanctorum albo inſcribi & haberi uoluit. Hoc tamen ei dant uitio, quod ſuos ſupra modum amauerit, humana diuinaq; præter iuſtitiam eis tribuens. Multorum iudicio iniuſte tumultu bellico totam Italiam uexauit. Laurentium enim Medicē, qui tunc Florentinis præerat, maledica cēſura in primis ꝓſcribens, Florentinis bel/lum indixit, quod Raphaelem cardinalē ex ſorore Violētina nepotē, necnō Fran/ciſcum Saluiatum Piſanum archipræſulem, cũ plerisq; eos comitantibus ſuſpendio affigunt, quoniã Iulianũ Medicē Laurentii fratrē egregiũ adoleſcētem, in tēplo ſan/ctæ Liberatæ, à ſuis ſicariis obtrũcari fecerãt. Hac enim tēpeſtate inſigni iniuria, ut credebat Sixtus, ꝓuocatus, ſuaſu Hieronymi comitis atq; Ferdinãdi Apuliæ regis, in Hetruriã caſtra metatus, Florentinos magnis damnis oppreſſit, donec re diligen/tiori examinatione cognita, Franciſcum Saluiatum reum eſſe cognouerit pōtifex, qui Laurentiũ Medicē a cēſura eccleſiaſtica abſoluit. Nec Italicæ calamitati defu/it ſenatus Venetus, qui Herculē Eſtenſem Ferrariæ ducē obſeſſum circunuallans, in Ferrariæ agros ſæuiſſime debacchatus eſt. Hinc Sixtus Ferdinãdo bellũ indixit, quod nollet Herculi Eſtenſi cōtra Venetos, eũ lōga obſidione premētes, auxiliari. Sed cũ Ferdinãdo rebus cōpoſitis, Venetos, armis Apuliæ fretus, ꝓ uirili fatigat, & quosq; Italiæ potētatus in eos cōcitat: eos interdixit, excōicauit, & omnibus dignitatibus or/bari uoluit: nec ipſo ſuꝑſtite, abſolutionis munus eis impēſum eſt. Tandē febrili ca/lore correptus, naturæ debitũ exoluit. Et ſic inter Italiæ principatus cōpoſitis rebus, tam immanis ſedatur tumultus. Hic toto ſui pōtificatus tēpore XX. cardinales or/dinauit, inter quos Iulianus S. Petri ad Vincula, ex fratre nepos, ꝓcipuus fuit, qui Sixti funus celebri pōpa, magnifico ſumptu, in tēplo S. Petri ad Vaticanũ ſepeliri fecit. Multas feſtiuitates ueteribus iunxit, & Cōceptionis, & Præſentatiōnis B. Mariæ, S. Annæ eius matris, ſanctiſſimi Ioſeph, ſeraphici Frãciſci feſta in Chriſti eccleſia cele/brari iuſſit. Obiit igitur turbulētiſſima bellorum fluctuatione inquietatus, anno Chri/ſti M.CCCC.LXXXIII. menſe Auguſt. pontificatus uero ſui anno XIII.

INNOCENTIVS VIII.

ccxxi. pontifex

INnocentius octauus, Iohãnes Baptista antea dictus, patria Genuẽsis, ex medio
cri genere, hono: atiotamẽ, patre Aaron uiro sane ꝓbo ortus: primo sanctæ Cæciliæ
presbyter cardinalis creatus, & cum uirtutis atque disciplinarũ omnium specimen
foret, cardinaliũ auspicijs, Sixto e medio sublato, summus pontifex creatur, Anno
CHRISTI millesimo q̃dringentesimo octogesimoquarto, Idibus Augusti. Hic au
tem affabilis, mansuetus eloquio, facũdus & comis: quem maturus incessus, morum
nõ morosa grauitas, necnon genuina indoles exornabant. Perspicacis ingenij fuit,
ut altiora rimanti faciliter innotescerent. Nec defuit ipsi uerborum lepos non iniu-
cundus, multis salibus cultus cũ tẽpestiuum erat. Pacẽ principibus christianis cõ-
mendãs, eos abiectis mutuis odijs fœdꝰ ꝑcutere hortabatᷣ, ne Turcarũ insidias moliẽ
tiũ uiribus Chr̃ianitas detrimẽtũ subiret. Nõ iniuria igitᷣ Innocẽtius dictus est, cũ
uitæ innocẽtia, mãsueta indole clarꝰ, nõ iracũdꝰ, inexorabilis aut morosus, intᷣ cæte
ros uelut sidus emicuerit. Et cũ cõsideratius cõsilio maturo aĩaduerteret, q̃ ꝓ eccle
siæ dignitate & subditorũ tutela, ea armis q̃rẽda essent, q̃ raptu aut temerarijs aliorũ
pontificũ donis ablata fuerant, dicebat arma sumẽda nõ proptᷣ uictoriã aut gloriã,
sed ut pax inde sequatᷣ. Singulos principũ Christianorũ oratores, cũ in sui põtifica
tus principio eum de more salutatũ uenirent, ad pacẽ admonebat suadẽs, armis tẽ
pla ꝓphanari, funditꝰ demoliri, dei cultũ intermitti, puellas incestari, fruges & bo
norũ quodcũq; genus populari: q̃d testatᷣ Lucanus, dicẽs: Nulla fides pietasq; uiris
qui castra sequũtur. Vrsini tamen & Colũnenses Romani ꝓceres, eius pios hortatꝰ
aspnati, intestinis bellis urbẽ infestãtes, se inuicẽ lacerabãt, & incredibili dãno, inul
to põtifice, urbẽ affecerũt. Hac etiã tẽpestate cõtra Ferdinãdũ apuliæ regẽ, tributa
annua q̃bus astrictꝰ erat, ecclesiæ pẽdere negantẽ, bello tumultuatũ est, hoc ægre fe
rẽte optimo põtifice. Copiarũ suarũ ducẽ Robertũ Sanseuerinatẽ, uirũ militari disci
plina clarũ, habuit Innocẽtiꝰ, q in Apulia castrametatꝰ, lõge lateq; eã depopulatꝰ ẽst
atq; Ferdinandũ aꝑto marte & collatis signis expugnãdo, ecclesiæ morigerũ deuin
xit. Pace itaq; cũ Ferdinãdo hac lege inita, iuramẽto pollicitus est, põtificiæ digni
tati in posterũ nõ aduersari & annuũ ꝓuentũ, q̃ ecclesiæ Neapolitani regni causa te
nebatur, eidẽ persoluere. His rebus ex sentẽtia cõpositis, intᷣ Vrsinos & Columnẽses
summa diligẽtia pacẽ cõposuit, urbe ab intestinis bellis libera, in Buccalinũ Ofimi
tyrãnũ, Chr̃ianos multa clade pessundãtẽ, q paulo antea ab ecclesia defecerat, copi
as mouit: quẽ post lõgam utriusq; stragẽ expugnauit, & captiuũ ad Lodouicũ Sfor
tiã Insubriæ ducẽ trãsmisit. Quibus rebus strenue gestis, nõ modicã suæ uirtutis lau
dem optimus põtifex retulit. Ipse tũ q̃a ualetudinariꝰ erat, tũ ꝓpter crebros bellorũ
& pestis insultus, q̃bus tota Italia laborabat, cõplura q̃ sanctius cõsulitiusq; animo
cõceperat, inexpleta reliq̃t. Consanguineis paruũ amoris indiciũ monstrãs, opibꝰ
extollere non curauit, dempto q̃d filiũ Franciscũ noĩe, & Theodorinã filiã nothos,
ex scelesto cõcubitu satos, ꝑtᷣ rationẽ multo munere cumulatissimos reddidit. Frã
ciscum enĩ formosæ puellæ Laurentij Medices filiæ cõnubio iunxit: atq; eũ cũ letha
li morbo decubaret, magnis thesauris ex cõsensu cardinaliũ donauit. Theodorinã
uero strenuo ac illustri uiro cũ dote maxima despõsauit. Heliopoldũ Austriæ ducẽ
assiduis ꝓdigijs enitentẽ, sanctorũ catalogo aggregauit. Venetos cẽsura maledica à
Sixto fulminatos, absolutiõis munere donauit. Quãplurima Italiæ tẽpla crebris do
nis cumulatissima reddidit. Cœnobio fratrum eremitarum Bergontẽsium ecclesiã
argenteam miro artificio cælatam & subtiliter sculptam, dono dedit. Fuit itaq; hic
pontifex morum probitate, uitæ sanctimonia, atq; omni disciplinarum genere or-
natus, qui proceribus plebeijsq; dilectissimus, cum omnium non paruo mœrore ui
tã exhalauit anno sui põtificatus octauo, die uigesimasexta Iulij, anno Christi mil
lesimo quadringentesimo nonagesimosecundo, cuius gratia hoc excudi distichon:

Hunc deus absoluat offensis, abluat ipsum

Culpis, sit superis post pia fita plagis.

ALEXANDER VI.

ccxxii. pontifex

ALexãder huius nominis sextus, patria Hispanus, Theodoticus antea appellatus, ex Borgia gente nobilissima originem duxit. Hunc Calixtus quondã pa patruus, à primæ ua ætate (quæ facile mores, quibus imbuitur, diutius seruat) mansuete inter doctos, q iuueniles animos regendi artem apprime callebant, educari uoluit, primitus cultiori literatura adeo eruditus, ut suorum conclassicorũ facile nauarchus esset. Nec philosophiæ diuinarum literarum expers abiuit. Nã in eis adeo profecit, ut quosq etiam nexus difficiles elimatius discutere potuisset. Assentatores à se remotos, ut boni principis officiũ est, esse uolebat, hos inimicos censens, inter quos & amicos discrimen esse uolebat Ariston. Nam suorum uerborũ tendiculis aliquando principibus adeo persuadent, ut creduli nefanda aggredi non uereant. Felix igitur tanto põtifice Roma, quoniã ut testatur Plato libro quinto de repub. beata ciuitas ubi philosophi imperant. Quod ab Homero elegãter scriptũ, est, Calliope regũ comes, ac Ioue nata parẽte. Hic monẽdo dulcis, arguendo acer erat, literatorum alter Mecœnas: quem oscitantem raro comperit quisquã, quin aut libris legẽdis, aut diuino cultui, aut rei Christianæ semper attentus esset, tẽporis iactura nihil perniciosius æstimans. Ob singularem ipsius uirtutẽ iuuenili æuo cardinalis efficitur, & uicecancellariatus magistratu donatur, cuius puinciã ad sui suorumq decus ac gloriam exactius peragens, tantam omnium beneuolẽtiam nactus est, ut omnium applausu pontificatus munere insignitus fuerit, post q̃ quadraginta annos non parua cum laude uicecancellariatus molem sustulit. Sui pontificatus exordio Christianorum principum legatos Romam ipsius salutãdi causa uenientes benigne suscipit, comiter alloquitur, suadens mutuis Christianorũ bellis dilabi tẽ publicam Christianam & affatim minui: eosq suorum principum uice hortat opibus ac corpori non parcendum esse, ut Turcorũ fastus immanis adnihilet, & Christi lex passim prædicetur. Itidem ex more pontificũ in primis duos ex suis cardinales efficit, Iohannem Borgiam & Valentinum. Iohannem autem ex patrũ senatus consulto legatum Neapolim misit, Alphonsi noui regis coronandi gratia: q nõ uituperanda curialiũ & famulatus turba stipatus, Neapolim concessit: ubi diademate regio Alphonsum insigniuit, accepto iuramẽto de fide ecclesiæ seruãda, & annuis tributis soluẽdis. Ea tempestate Carolus Francorũ rex octauus, uirtute bellica clarissimus, Neapolim, quæ iure hæreditario ei succedebat, expeditione mobiter parabat, cuius potentiam ueritus pontifex, ne quid incommodi Italiæ moliretur, cũ Alphonso per Iohannem nepotem in Gallos fœdus percutit, & milites ad Romæ p sidia adsciuit, ne Gallus marte ferox eam inuaderet. Id enim Italis innatũ est, ut Frãcorũ gloriæ inuidentes, Gallicum nomen semp exosum habeant: ita ut cum eis initata fœdera fide cum Gallis firmata, contra deũ & iustitiã uiolare nullatenus uerenantur. Eis tamen inuitis, Insubriam & Hetruriã Romam usq traduxit, ubi cõmeatum facilem inuenit, cum timore nimio concussi Romani, ratũ tenebãt, Carolũ animi magnitudine strenuũ, mansuetudine eximium, clementia cumulatissimum, nil detrimenti eis moliri, si facilis ei tendenti Romã pateret aditus: sin amore dure tur commeatus, armis nancisci. Carolo igitur Romæ humaniter suscepto, militẽ à tumultu temperare iubet, in eos q iussis non paruerant, suspendio animaduertẽs. Nec tamen timoris immunis põtifex, sumpto milite in castellũ sancti Angeli meticulosus aufugit. Cæterũ nullo audito militari tumultu, Alexander securior sui factus, fœdus cum Carolo init, milites q̃s ab Alphonso ad urbis præsidium habuerat, remittens. Tandẽ Roma rerũ domina à Carolo subacta, ne uia Carolo intercipetur, ac pontifex insidias moliretur, Valentinum Borgiam cũ quibusdã castellis à põtifice obsidem accepit, atq Zizimũ Turci fratrem secum eduxit: ut dũ re

rum Apuliæ potiret, eius ope finitimos Turcos expuguaret. Cæterũ Apulia sub/ iugata, reditũ in Galliã Carol9 parat, cui põtifex fœderis initi immemor, cœpit cũ Venetis, Maximiliano imperatore, Ferdinãdo Aragonũ rege ac Lodouico Sfortia noua fœdera inire: quibus iuramento firmatis, pontifex cum coniuratorum copijs apud Fornouium nõ longe à Parma ciuitate, uiam q̃ Carolus transiturus erat, in/ sedit: ubi quãtum militari disciplina & bellica uirtute ualeant Galli, hosti Carolus monstrauit. Coniuratis enim quadraginta millia armatorum erant, Carolo aũt se ptem millia electissimorum pugilum longo itinere & penuria uiatici fatigatorum. Diu anceps & ferox prælium cum non modica hostium cæde fuit. Tandẽ Carolus modico accepto detrimento, ad Estenses uictor se recipit, Lodouicum Aurelianẽ/ sium ducem graui obsidione Nouatiæ pressum (ubi tanta penuria esculentorum ad erat, ut pleriq; gregarij milites fame perirent) liberauit. Hinc aũt Carolus nulla lau de satis extollendus, armis & consilio clarus, eloquio affabilis, religione & mansue/ tudine nulli cedens, corpore paruus, animo tamen strenuus, breui tẽporis curricu/ lo tota Italia subacta, Europam Asiamq; tãto terrore oppleuit, ut audita eius fama formidabili, Turcus de bello cogitare cœperit. Sed ad Alexandrum põtificem re/ deo, qui Carolo paulo post Ambasiæ defuncto, cum Lodouico duodecimo Franco rum rege fœdus nouũ percutit, ualidumq; exercitum (cui Valentinum eius filiũ rei militaris non impetitum præfecit) in Catharinam uicecomitem mouet, q̃ par/ uo milite diu in multa reꝝ penuria, Valentini insultibus animose resistens, tandẽ uirago mœnibus dirutis captiua ad Alexandrũ ducit. Hac uictoria multis laudi bus Valentinus cõmendatur, & dux autoritate apostolica creatus, Lucretiã Her/ culis Estensis ueuustam filiam cum maxima dote uxorem accipit.

PIVS III.

ccxxij. pont.

PIus natione Hetruscus, Senis oriundus, Pij secundi ex Laodamia sorore nepos, Alexandro in conclaui patrũ suffragijs suffectus est. Vir cette ingenio clarus, nec minus literis ualens: laboris & inediæ p̃ter quàm credibile sit, patiens erat. Sed Pij auunculi exemplo inito pontificatu, cœpit in Gallos conspirare, tædio habens Gallorum dominio Apuliam & Italiæ non modicam partem subigi. Sperabat em̃ diem affuturum, quo insidiarum pedicis circum ductum Gallũ damnis affligeret, & tandẽ coniuratorum ope Italia exploderet: sed morte præuentus, tam insigni iu/ iuria obducere Francum non potuit: breui enim dierum curriculo, quo pontificiũ magistratum rexit, non modicam laudem nactus est. Obijt aũt Romanis id ægre ferentibus decimo sexto sui pontificatus die.

IVLIVS II.

ccxxiiij. pont.

IVlius secũdus natione Ligur, patria Genuensis, patrũ cõsensu Pio tertio succe dit, anno M. D. III. Dictus fuit Iulianus antea, cardinalis presbyter titulo sancti Petri ad Vincula. Is cũ parẽtibus natus esset obscuris, fortunæ beneficio suaq; indu stria per gradus honoꝝ conscendens, ad summum peruenit. Vir acri & uersuto in/ genio, animoq; minime abiecto, plurima & uaria toto uitæ curriculo expertus. Cui fortuna nunc nouerca, nunc indulgentissima mater uideri potuit. Patrimoniũ Pe tri nemo animosius tutatus est pontificum: neque callidius quisquam multorũ iu dicio amplificare instituit. Rauennã à Venetis occupatã grauissima ciuxit obsidi one: tandem expugnatam fortiter, sedi Romanæ restituit. Simili uirtute Serui am, Imolam, Fauentiam, Foroliuiũ, & alia nonnulla iisdẽ e manibus eripuit. Præ terea alia non pauca ab alijs cum tenereut recepit, subinde noua parta uictoria, sed non sine multo sudore & sanguine. Vt enim laborum patientissimus, ita iniuriaꝝ erat impatiens erat q; ingenio non solum ardenti, sed & iracundo. Quod uitiũ ge/ nerosos animos frequenter acrius quàm satis est incitat, & ultra terminũ rapit. Bo/ noniam eiectis Bentiuolis insigni triumpho inuectus est. Res Galloꝝ rege Lodo/

uico duodecimo grauiter affecit, plura daturus non Gallo tantum, si per mortem li cuisset. Moritur autem bellica gloria clarus, anno pontificatus sui decimo, die men sis Februarij uicesimo primo, durante ad huc concilio, quod Romæ in Laterano cele brandum indixerat, ea potissimum de causa, ut cōcilium Pisanū hac uia uel destru eret ui, uel arte eluderet. Nam hoc contra ipsum institutum & agi uidebatur, opera Maximiliani Cæsaris, regis Franciæ Lodouici, & cardinalium quorūdam, quos re/ belles cardinalitio honore priuauit, & ab ecclesiæ corpore ut putrida membra resecu it. Vacat sedes apostolica diebus. XVI.

LEO X.

ccxxv. pont.

LEo decimus in demortui Iulij locum sufficitur, in hunc cōferentibus suffragia cardinalibus præter omnem expectationem. Quæ scilicet res plausibiliorē eti am eius electionē reddidit eventum rei inexpectatæ ita interpretantibus multis, q/ si singulari quodam diuino nō humano consilio, neq; fortuito ita accidisset. Creat autē pōtifex anno M. D. XIII. quarto mensis Martij die. Huic antea nomē erat Io hānes titulus, cardinalis diaconus S. Mariæ in dñica. Nat9 fuit nō obscuro loco, ni mirū ex clarissima apud Florētinos Medicū domo educat9 liberaliter. Bonis literis à prima ætate diligēter institutus, præceptoribus usus doctissimis, cū alijs, tum maxi me Angelo Politiano uiro utriusq; linguæ callentissimo, quem Medicum familia amanter complexa indulgentissime fouit: sicut & alios complures eruditos colens, omni beneuolentia, honore & liberalitate psequuta est. Fuit igitur Leo ut natura, ita & disciplina cōsuetudineq; uir mansueti animi. Delicijs magis quàm militiæ de ditus. Musicos in magno precio habuit. Doctos etiam amauit, nimirū ipse elegan ter doctus. Multa aliorum arbitrata agi passus est, ipse quietis & ocij amantior. Du cem Vrbinatem quandam ob causam ducatus possessione priuauit, in eius locum substituens nepotem, quem habebat ex fratre. In ducē Ferrariensem idem tentatū fuit, sed frustra. Hoc pontificatum gerente, electus imperator fuit felici sidere diuus Carolus regum potentissimus, atq; idem optimus, Francisco Francorum rege cōpe titore repulsam patiente: quanuis pro hoc non parum laboris sumpserit præter alios pontificia dignitas. In qua electione potissimum eluxit integritas, in hac qdem par te, Friderici ducis Saxoniæ, & fides eiusdem erga uita functum Maximilianum, q optimi principis imperio subesse maluit, quam ipse tantam in humeros recipere molem. Cæterum Leo mortuus est pontificatus sui anno IX.

HADRIANVS VI.

ccxxvi. pont.

HAdrianus sextus natione Teutho, Leoni substituit magno cardinalium cō sensu Carolo Cæsari studentiū gratificari, anno M. D. XXII. mēse Ianuario. Idem nomen quod antea habuerat, seruauit. Cardinalis erat titulo sanctorū Iohan nis & Pauli. Patria illi fuit insignis ciuitas Germaniæ inferioris Traiectum inferi9. Patrem habuit, ut ille ait, Ingenua de plebe uirum. Iuuenis Louanium, pfectus, lite ras didicit, quales tum illic tradebant, idq; quantum tempus & locus patiebantur, felicissime. Nam paucis annis eminere cœpit. Et tandem eo pgressus est, ut eius aca demiæ facile princeps haberetur. Et cum non modo doctrinam, sed & grauitatem haberet blanda qdam morum comitate conditam, nocatur in aulam, & fit Caroli Cæsaris tum pueri pceptor. Aliquot postea annis in Hispanias mittit, functurus illic uice Caroli, cuius aduentum tot regna expectabant. Cumq; teneret adhuc gu bernacula regnorum in Hispanijs, iam grandæuus Romæ pontifex maximus crea tur absens. octauo post mense quàm creatus est, Romā ueniens, coronā accipit pri die Calend. Septembris. Huius uita cum esset frugalis & temperans, parū placuit non paucis Romæ agentibus. Fuerunt etiam, qui uirū prudentissimum prorsus da mnarent, ut inutilem ad rerū administrationem. Quod eo mortuo mox palam te/ stari non dubitauit Paulus Iouius uir uaria eruditione, psertim autem cognitione

rei medicæ celebris. Is in initio statim libelli quem elegantem de piscibus edidit, demonstrans sola iudicia principum sæpe piscium æstimationē auxisse, his utitur uerbis: Vti modo, inquit, Merlucciæ plebeio admodū pisci, Hadrianus pōtifex, sicuti in administrāda republica hebetis ingenij uel deprauati iudicij, ita in esculentis insulsissimi gust⁹, supra mediocre preciū ridente toto foro piscario iam fecerat. Quod iudicium cuiusmodi uideri debeat de uiro tali, uiderint alij. Equidem tempora nostra qualiacunq; cēsenda sint, nō eo peruersitatis & nequitiæ uenisse arbitror, ut parem laudem sibi uendicare possit sapientia palati, res nō magni precij, cū animi sapientia thesauro incomparabili. In conferendis sacerdotijs & prælaturis, perq̄ parcus fuit: quod (ut recte) nullis ea nisi idoneis & doctis uiris esse donanda iudicaret. Vnde doctos ipse doctus, maxime uero Theologos, in summo prætio habuit, & aliunde acciuit. Quare eo uiuo, magna apud omnes spes erat reformandorum morum, & controuersiarū, quæ per Martinum Lutherum, Zuinglium, Oecolampadiū, & similes quosdā, in Germania excitatæ erant, componendarū. Decessit Hadrian⁹ ingressus modo secundū pōtificatus sui annū, quartodecimo die Septēbris.

CLEMENS VII.

Clemens septim⁹ Hadriano sexto succedit. Huic antea erat nomē Iulius, q̄d etiam seruare decreuerat, & iam usurpare idem cœperat. Sed cardinaliū quorundā rogatu, Clementis, quo nomen moribus cōueniret, accepit. Cardinalis erat titulo sancti Laurentij in Damaso. Priori ætate usus est fortuna minus propicia, quam postea clementiorem experiri cœpit. Primo quidem ascriptus fuit ordini Hierosolymitano, deinde prior creatus est Capuensis, post cardinalis. Cumq; rerum potiretur Leo decim⁹ ipsius patruelis, qui ocio gaudens, curis se quantum potuit expediuit, magnam negociorum partem solus sustinuit. Vnde autoritas & opes illi insignes accesserunt. Quibus cum iam cumulatus esset & plurimum ualeret, uideretur q; ad res gerendas animi satis & ultiū habere, magno plausu pontifex creatur. Anno pontificatus huius secundo, qui erat M.D.XXV. horrendi tumultus a ruricolis in Germania passim exorti sunt, contendentibus omnia fore libera, occasione accepta a Christiana libertate, quæ tum passim a multis probe dolor temere & non satis circumspecte prædicabatur e libellis a Martino Luthero editis. Cæpit hoc malum in principio in Pannonia inferiori: mox gliscēte malo pua sit quoq; superiorem, imo totam propemodū Germaniam. Verū cum hi non solū Ecclesiarum bona inuaderent, immo diriperent, uerum etiam nobilitatem extinguere molirentur, aut saltem in ordinem redigere, uix tandem repressi sunt, cæsis passim plus minus centum quinquaginta milibus. Qui motus ni ita repressi essent & extincti, (quod partim ui, partim astu bellico factum est) præsens erat periculum, ne Italiam quoq; fuissent perturbaturi. Nam ad regiones etiam longe dissitas mittitabant literas tumultuantis illius uulgi duces, quibus plebem in suas partes uel pertraherent, uel contra dominos suos commouerent. Ad quod malum declinandum, perq̄ prudenter Clemens, ut erat in rebus agendis sagaci industria, aduigilauit in Italia. Cæterum ut Mars fortissimos quosque in bello, secundum uetus uerbum, oppignorare solet, ita fortuna uiris maxime strenuis non raro plurimum gaudet exhibere negocij. Quale exemplum in hoc uiro manifeste cernere licet. Nam quanuis oēs artes administrandæ & augendæ reip. probe teneret sit ulsus, neque defuerit ei magnanimitas & fortitudo, grauissimam tamen cladem hoc pontifice, proh dolor, non multo post accepit sedes Romana. Quod malum initium traxit ex bello, quod Franciscus rex Franciæ suscepit cum Carolo Cæsare. Nam Clemens, licet capto rege & exhausto regno, Francis res essent deploratæ, contra Cæsarem uaria molitus esse dicitur. Quod iniquo animo ferentes administratores belli, quos habebat in Italia Cæsar, præter expectationē ducto exercitu Romā, urbē ui occupant: sed nō sine graui iactura, cōparata uictoria. Nā cecidit

ccxxvij. pont.

Carolus Burbonius exercitus Cæsariani primarius dux, cuius interitus militum animos, quibus erat charissimus, grauissime irritauit. Quare militaris insolentia, quam cæterorum ducum autoritas compescere non satis poterat, plurima petulantissime designauit, acerba auditu ijs qui Apostolicæ sedi syncerius adhærent. Pontifex qui confugerat in castrum S. Angeli, aliquot post diebus, cum arctius premeretur, Cæsarianis se dedidit. Quæ tamen omnia gesta sunt Cæsare nesciente: & ut res ipsa declarauit, talia minime uolente: ut cuius ingenio nihil inueniri potest clementius aut religioni Christianæ addictum magis. Pontificem enim non multo post priori dignitati restituit. & facta turbatum omnium obliuione, in amicitiam recepit. Ac ne Cæsareæ maiestati erga Romanam ecclesiam, cuius pontifex imperatorem subinde filium suum appellabat, quicquam uel pietatis uel honoris deesse uideretur: ferream coronam, unctionemque sacrā Bononiæ a Clemente vij. magna cum reuerentia suscepit. idque factum est anno domini m.d.xxx. octauo calendas Martij. pauloque post, uidelicet sexto ante easdem calendas die, qui dies Cæsareæ maiestati natalis erat, auream itidem coronam accepit, ut extra dubitationem omnem, Longobardorum rex Romanorumque imperator haberetur, ab omnibus, qui iam tum ante decennium uel circiter fuerat Aquisgrani in Germanorum regem coronatus. Quanquam uero ex coronatione huiusmodi nihil noui iuris imperatori accedere, multi etiam boni uiri sentiunt, cum ex ipsa electione ius imperij administrandi, uel Innocentio Papa teste, obtineat: tamē has coronandi cæremonias, tāquam imperialis celsitudinis notissimum symbolum, ac testimonium diuini spiritus accepti, qui animum imperatoris iam augustum, augustiorē diuinioremque reddat: quis nisi demēs ac impius, oīmque bonorum morum hostis, uel mente sola reijcere audeat? Nec alicuius refert, Romæ ne an Bononiæ hic coronandi ritus celebratus sit. non enim locus tem ipsam facit, neque homo propter locum, sed propter hominem factus est locus: præsertim si eiusmodi tempora ac rerum conditiones obueniant ut ueteres illæ consuetudines seu constitutiones, utilitate maiori suspendi ad tempus possint ab eo qui instituit, quam ubique sic adamussim seruari. Pontifex ipse pontificum, non Romæ semper, nec uno aliquo in loco semper, sed pro commodo ac statu rerum, ipsiusque arbitrio, nunc hic nunc alibi coronari solet, queād modum & paucis ab hinc annis nempe a Christo nato M.D. XXXI. Ferdinandus Bohemiæ Hungariæque rex serenissimus, non Francofordi pro ueteri obseruatione, sed rebus ita exigentibus, Coloniæ Agrippinæ, ubi & Traianus imperator optimus imperij fasces suscepit, rex Romanorum designatus est. Quanta uero Bononiæ lætitia, quanto rerum omnium apparatu, quam unanimi pontificis ac imperatoris uoluntate, hæc coronationis pompa transacta sit: tum de ludis interim, spectaculis, arcubusque triumphalibus taceatur: quia paucis dici nequit, silendum potius omnino, quam parum dicendum uidetur. Clemens autem meliori deinceps quam ante usus fortuna, in pace diem egit extremū, anno domini m.d. xxxiiij. mense Octobri.

PAVLVS .III.

PAulus iij. Alexander Pharnesius antea dictus, nobili genere nat⁹, adolescens literis tū grecis tū latinis, liberalib⁹ quoque disciplinis, pbe institut⁹, ab Alexandro vi. cardineo decorat⁹ galero, patrū numero ascript⁹ est: talē se interim gerens semp, ut Gallicis an imparotijs rebus (hæ tum in Italia factiones uigebant) plus faueret, neutri partiū satis constaret. Itaque gratus oībus, nemini priuati addict⁹, ædificijs struēdis reparādisque plurimū uacauit: idque sic tn̄, ut honoris sui, iustitiæque alijs exhibendæ munera nihilosegnius obiret. Quibus studijs hoc cōsecutus est, ut mortuo Leone x. cū successor quæreret, cardinales aliquot eū suffragijs suis, tametsi p id tempus frustra, Hadriano anteferrent. Tandē uero mortuo Clemente vij. cū de nouo pōtifice creādo conclaue haberet, una omniū uoce, nemine reclamāte,

Alexander Pharnesius iam tũ collegij cardinalium decanus, Clemẽti substituit, Paulusq; iij. mutata (ut fieri solet) appellatione uocatur, anno dñi m. d. xxxiiij. mense Octobri. Quo tempore Anabaptistæ iam antea Monasterij, ciuitate Vuestphaliæ munitissima acriter obsessi, acerrimasque oppugnationes passi, acrius adhuc obsideri cœperunt, alta undiq; circunducta fossa & aggere, eique castellis su prapositis, ut egredi aut ingredi sine periculo summo & arte obsidentibus inuitis posset nemo. Quo factum est ut tandem omni cõmeatu intus absumpto, extrema inedia & fame confecti, mures, felos, canes, animalium pelles, & similia id genus edere sint coacti. Multi deniq; transcensis menibus ultro hostibus se permiserint, adeo defecti uiribus, ut mortuis similiores quam uiuis, uix pedib⁹ insistere, ne dicam progredi potuerint. Vt non absre noua Hierusalem dici meruerit. Nam hoc nomen indiderat huic rex illorum fictitius Ioannes Leidensis Batauus, homo laicus, sed animo plane regio, officio nuper sartor: qui ad id muneris a deo se electum esse miseris persuadens, ad hanc nouam Hierusalem & montem Sion (missis quaquauersum prophetis) mira audacia cunctos inuitabat. Vt interim taceã, quod capta iam ciuitate in subsequẽti æstate, anno uidelicet M.D.XXXV. nocte quidem a D. Ioannis Baptistæ ferijs proxima, clam ingressis hostibus, post captum regem cum aliquot primatibus, cæsisq; cæteros, dum milites prædæ inhiantes lustrant singula, reperta sunt duobus in locis infantium frusta salsugine condita. Horrendum, p̃fecto dictu, ne dicam uisu spectaculum, & quidem non admodum dissimile illi, quod in Hierosolymorum obsidione cõtigisse testãtur historiæ. Cæterum Paulus inito magistratu, officio suo quantum in se erat, satisfacere uolens, discordiæ fidei inter Christianos ratione habita, concilium generale iam diu multumq; desideratum, & per antecessores aliquot suos uel impeditum, uel dissimulatum, uel minus sedulo curatum, indixit: eiq; locum aptum Mantuam primo, post rationabilibus de causis Vincentiam assignauit, delecto ad id negocij optimo ac prudentissimo uiro, D. Petro Vorstio episcopo Aquensi, qui principibus rebusq; pub. per Germaniam & alibi constitutis, concilium generale futurum indicaret. Verũ ea res difficilem adeo successum habuit, ut omissa etiam Vincentia quod hæc Scismaticis a suo nido longius distaret, electoq; nouo medio propemodũ inter Italiam & Germaniam generalis Synodi loco, uix tandem decimo postmodum anno, uniuersalis apud Tridentum Synodus inchoaretur. Nam qui genera le concilium usq; ad illud tempus, quasi per appellationem inuocarunt, eius copia facta ita se tñ gesserunt, ut nequiter ac mendaciter eos Conciliũ inuocasse, nihilo; minus quam id fieri uoluisse appareret. Quorsum enim tot ambagibus & cauillis Oecumenici ipsius Concilij uel infirmandi uel tollendi gratia usi fuerunt, nationale interim supra quam dici potest affectantes, nisi ut seditiosi priuatim inter se quod uellent decernerent, refugeq; in tenebris degẽtes lucem nõn de nihilo fugisse uiderentur. Modo nãq; locum, modo præsidem, modo aliud atq; aliud calumniabantur, quasi præiudicando dicerent, id quod complures ex ipsis dixisse ferunturˢ Nisi leges ipsorum Concilium acceptet, se leges Concilij neutiq̃ accepturos. Neq; uero minus culpandi erant hi, qui præbendis Ecclesiasticis, quasi clitellis asinus onerati malitiose neruos huc suos intẽdebant, ut quod sibi præ alijs potissimũ ut fieret curandum erat, id ipsi ne fieret impedirentsaut certe, ut maturaretur, nõ instarent, nihil interim patiẽtes (iuxta prophetam) super contritione Ioseph, neq; in sua casurum aliquãdo capita formidantes, quod durantibus ipsorum seu culpa, seu ignauia fidei discordijs, tot animarum millia, pro quibus dominus noster Iesus Christus suum sanguinem effudit, crucisq; tormentum subiuit, sempiterne adeo misereq; perirent. Cæterum ista minus dulcia, minus forte ad rem. Ad Paulum redeamus, cuius eruditio, & longo rerum usu comparata prudentia, simulq; pastoralis solicitudo, omnes neruos ad hoc intendit, ut pace reddita Ecclesiæ, eliminatis

Sanctæ fidei nostræ controuersijs, pacata Italia, & maria piratis liberato, totus Christi per orbem grex, in tranquillitate deo seruiat. Cuius rei testimoniũ abũde semper quoad uixit re ipsa declarauit. Nam præter crebras & uere paternas cohortationes, per doctissimos uiros, legatos & nuncios Apostolicos, ad Germaniam, uarijs sectis distractam, subinde missos, Carolo quoq; Imperatori in Africam anno M.D.XXXV. expeditionem paranti, contra Barbarossam piratã, Turcicis copijs præfectum, & Hispaniam Italiamq; crebris incursionibus deprædantem, missis sex expeditis triremibus, magno fuit subsidio. Neq; tã sancto conatui post defuit successus. Carolus enim comparata nauiũ circiter. CCCC. classe, in Africam ex Hispania soluens, Vticæ feliciter applicuit. Ibiq; exercitu suo incolumi exposito, munitionibus & propugnaculis Tuneti, quod ualidis Turcarum pſidiis firmatum erat, paucorum dierum labore expugnatis, Barbarossam haud pcul a Tuneto obuiam profligauit, Tunetumq; cum arce expugnauit, liberatis inde plus XX. milibus captiuorũ Christiani nominis, ex diuersis regionibus illic miserrime detentorum. Hæc tam insignis uictoria, tanta omniũ gratulatione est excepta, ut pientissimus pontifex, solennibus etiam supplicationibus indictis ad gratias deo agendas suam lætitiam publice sit testatus: Vt taceã celebres triumphos, ipsi uictori non multo post in Italiam uenienti, Romæ ab ipso Pontifice delatos. Sed neq; in hac solum expeditione Africana, Imp. Carolo non defuit, uerum etiã post in bello Germanico, omniũ quæ gessisse uidetur periculosissimo, anno M.D.XLVI. contra Euangelicos, Protestantes (ita se appellant) & maxime Smalcaldici fœderis coniuratos suscepto, pmagnam opem tulit. Post infelicem enim Carolus successum ad Argieram, anno M.D.XLI. ubi insperata maris tempestate conquassatis nauibus, ipse quoq; Imperator a multis perijsse diu crederetur, cũ reparatis uiribus biennio post, ob bellum quod inter ducem Cliuensem & Burgũdam domum susceptum erat, in Germaniam inferiorem & Belgas properaret, & post intra paucos dies res confectæ essent atq; compositæ, Gallorum regem adortus est. Quo cum tandem anno M.D.XLIIII. postquam in Campania, deposito bello fœdus perpetuum percussisset, omnem animi conatum ad fidei cõtrouersias iuxta ueritatis normam componendas adiecit. Ob id enim bellum Gallicum imprimis suscepisse uisus est, ut cum rege firma pace demum inita, securus rebelles & insolentes quorundam Germanorum animos compesceret. Nam eo res in Germania deuenisse uidebatur, ut Carolo aut suscipiendum esset contra tales bellum, aut sibi non e Germania solum, sed Imperatorio quoq; nomini uideretur esse cedẽdum. Plerią; enim iam rebellium tam digno eum nomine non modo non dignabantur, uerum etiam contemptim Carolum tantum Gandauensem a loco nata li appellabant: (Erant autem ex his, qui Euangelico & Protestãtiũ sibi ascito nomine plurimum gloriabantur) in tantum abusi ingenita illa & nũquam satis laudata Caroli clementia, qua illos hactenus plus satis feroces, haud dubie longe prætercommeritum tractauerat. Indixit itaq; publica comitia Ratisponæ, ut de communi Germaniæ salute, & publica pace, simul & cõcordia fidei tractaretur. Prudenti tamen consilio statuit, ut antea colloquium de articulis religionis controuersis ibi fieret denuo, quam conuenirent Germaniæ proceres (biennio enim ante, simile ibidem habitum fuit, præsente etiam Cardinale Contareno, uiro doctissimo, Pauli põtificis legato) delectis ad id aliquot magni nominis utrinq; uiris: certa spe concepta, ut conciliatis ad fidei catholicæ normam, dogmatistarum & antesignanorum animis, Principes & reliqui Imperij proceres ab illis aliter persuasi facilius ad concordiam & unionem Ecclesiæ reducerentur. Colloquium protrahitur in annum M.D.XLVI. conueniunt delecti utrinq; in Ianuario, colloquuntur. Initur tandem familiaris quædam concertatio, auscultantibus designatis commissarijs & Notarijs excipientibus. Ibi Martinus Bucerus, qui primas hic inter aduer

sariostenebat, cum partim ex suis ipsorum dogmatibus, partim ex propriis Bu/
ceri scriptis & responsione, ad absurda quædam & palam damnata concedenda
conuictus fuisset, diuerticula cum suis quærens, ut ipse extraheret potius q̃ ex tan
tis labyrinthis sese expediret, quibus ueritate cogente inuolutus tenebatur, in tan
tas tunc adactus fuit angustias, ut in sequẽtibus diebus Bucerus & sui collegæ suæ
parti diffisi, cum a Cæsarea Maiestate literæ uenissent, per quas sacra Maiestas æ/
quas leges quibus colloquium censeret peragendum esse, præscripsit, quamlibet
ansam meditarentur arripere, qua colloquium inchoatum dirimeretur: Tantum
enim abfuit ut Cæsareæ Maiestati parere haberent in animo, ut palam faterentur
se citius domum abituros, quã Formulæ præscriptæ parituros: unde multa præter
æquitatem sibi concedi postulabant, ex quibus certo quædam scirent, minime si/
bi concessum iri ut haberent, etiam si cætera permitterentur, cuius causa licet in/
iqua, institutam actionem desererent, id quod statim comprobauit exitus. Nam
cum a tanta obstinatione præsides eos partim hortatibus, partim precibus, abdu/
cere conarentur, responderunt se Principum & Magistratuum suorum iussis im/
pediri, quo minus morem gerere possent: adornantes interim taciti & festinantes,
non tam profectionem diceres quã fugam. Contigerunt autem hæc maxima ex
parte sub idem ferme tempus, quo Martinus Lutherus omnium horum dissidio/
rum fons & caput, apoplexia enectus (cum sub uesperum in cœna hilarior & per/
quam facetus conuiuatus fuisset) xviij. Februarij excessisset e uiuis: suprema eti/
am uoce testatus animum, qua erga Papam & Romanam ecclesiam uel moriens
esset affectus. Hoc colloquio à Bucero & collegis ita dissoluto, cũ aduenisset haud
multos post dies Cæsar, omnem spem ineundæ concordiæ sublatam cernens, nec
ullum procerum e coniuratorum aut Smalcaldici fœderis numero ad comitia ad
uentare, multo minus imperata facere, haud obscure diuinare potuit, etiam si nõ
alias, quali erga se essent animo, & quid porro foret necessarium. Armis itaq; de/
creuit experiri: Nam in eum statum rem esse uenturam, animus illi iamdudum
præsagiuerat. Vnde & milites partim in Belgis, partim in Insubribus & Italia,
partim etiam in Alemania dudum conscribi fecerat. Dux autem Saxoniæ Ioan/
nes Fredericus, & Philippus Hassiæ Lantgrauius, ad quos tunc summa Imperij,
iudicio Euangelicæ factionis & Smalcaldicæ coniurationis peruenerat, citius quam
sperarat Cæsar, subodorati hanc in se cudi fabam, (uti nonnunquam in grauibus
etiam rebus desiderari solet silentij fides) ut superiores essent tum locorum fortuna,
contractis omnibus suis copijs, & quas Principibus & ciuitatibus fœderatis im/
perauerant, & in promptu cum uellent habebant, priores in campum procedũt.
Et Clusa arce in faucibus conuallium Alpinarum occupata, qua Italica auxilia
excluderent, ad Danubium castrametantur. Erat aũt annus dñi M.D.XLVI.
Hostium numerus erat ingens, ad LXXX.M. peditum, equitum uero circi/
ter X.M. æstimatus: cum Caroli pedites numerum septem milium, equites uero
septingentorum numerum eo tempore nondum excederent. Nihilo tamen con/
tatus Imperator, magno & forti animo firmata Ratispona militari præsidio, quã
to pro ratione temporis tunc opus esse uidebatur, Landeshutum contendit, hostes
præuertens, ne & hunc sibi aditum auxiliorum ex Italia uenientium interciperẽt
(nam alius ex Alpibus haud uidebatur reliquus) Ibiq; sub mœnibus castrame/
tatus, dum hostes expectat, en PAVLVS PONTIFEX, fidem Impera
tori datam abunde liberans, X.M. peditum selectissimorũ, equitum uero DCC.
exercitum mittit in auxilium: quibus adiunxerunt se quoq; equites ducenti, quos
Florentinus, & centum quos Ferrarieñ. Principes miserunt, quibus omnibus Põ
tifex Octauium Pharnesium, Caroli Cæsa. generum, uirum industrium, nepotẽ
suus præfecerat. Iis per longos Alpium anfractus aduentantibus, animus Cæsa/
ris alioqui fortissimus, ita confirmatus fuit, ut hostem quamlibet ferocem & multi

tudini fidentem, omnino contemneret. Nec ita multo post adueniunt qui ad Herciniæ siluæ caput lecti erant: Hispani quoque tum ex Insubribus tum ex Neapoli euocati, ueterani omnes, & præstanti uirtute milites: ita ut accrescente sensim multitudine, peditum numerus tam exterorũ quã Germanorũ collectim XXXIIII. M. equitum uero cataphractorum II. M. leuis armaturæ I. M. summam explere uideretur. Nam qui ex Belgis & inferiore Germania expectabantur equites III. M. CC. Burano duce, cum cohortibus triginta peditum, & alijs quatuor militibus hastatorum, Archiducis simulque Alberti Bran. & Prussi, traiectu Rheni aliquãdiu ab hostibus prohibiti, tardius aduenerunt. Hisce copijs stipatus Cæsar, tametsi ab hostibus non modo militum, uerumetiam bellicorum tormentorum numero longe superaretur (Erant enim hosti tormenta bellica quæ rotis uehebantur numero circiter centumuiginta, cum Carolus eam summam tertia uix parte adæquaret) ad Ingolstadium traductis castris, incredibili animi sui simulque exercitus fortitudine se illis obiecit. Nec diu cunctati hostes, firmissimo loco castrametati, haud longius DC. pass. ab Imp. castris in acie consistentes, Carolum nondum firmatis castris, sed uallo adhuc humiliore, tam horrendo tormentorum omnium uaculatu excipiunt, ut glandium uelut profusi hymbres, in uallum & Cæsaris agmen continenter octo horas & amplius impluere uiderentur. Sed neque hoc contenti, cum postero die interquieuissent, tertio & quarto diebus tãto furore iterum intonuerunt, ut certo sibi persuasum haberent, neminem tam fortem inueniri, cuius animum simul & uires tanta uiolentia non infringeret. Isthuc autem eo consilio ab ipsis erat institutum, ut Cæsarem ui castris eijcerent, & in fugam conuerterent, talibus rationibus sibi pollicentes uictoriam, quã certam, suis confœderatis antea promiserant. Verum longe contra quam sibi persuaserant accidit. Nam tantum abest ut constantia uel Cæsaris uel eius militum tanto furore glandium sit labefactata, ut nec Carolus ipse uel latum digitum metu retrocederet (nam equo ut erat armatus, ante primos ordines consistebat) nec militum quisquam e statione sua pedem unum uisus sit retroferre, testibus etiam ipsis hostibus: qui hanc animorum fortitudinem tandem admirati, contumeliosam petulantiam qua usi erant in Cæsarem & exercitum, paulatim remittere cœperunt. Isthuc autem in tam pertinaci & horrendo tormentorum fulmine, præcipue mirum uideri debet, & singulari dei beneficio tribuendum, quod e tanta globorum multitudine, ita rari essent qui damnum inferrent. Cæsaris quidem agmen sæpe, sed casso & innoxio impetu trãciuisum est: cum tamen nongentis tormentorum ictibus primo die impeteretur exercitus. Compertum est enim, eo die non plures quam sex in Cæsaris exercitu cecidisse. In primis uero memorabile, quod primo die impugnationis sphæra quædam bombardica recto impetu contra Cæsarem directa, ita prope ad pedes eius decidit cunctis spectantibus, ut quamlibet leui tefultu præsens & ineuitabile malum intulisset, At seruatori optimo deo sic uisum est, ut quo loco primum in terram desilijt, ibi quoque scrobe facta absorberetur, magna omnium admiratione. Neque tamen interea neque post Cæsariani conquieuerunt. Nam studio militari simul & arte producto contra hostes uallo, & firmatis castris uelitaribus prælijs, excursionibus uarijs, & irruptionibus nocturnis non minus quam diurnis, continenter fatigare non desierunt hostes, ut tandem libera illis & defendendi ualli, & in acie consistendi facultate, immo denique omni quiete, pabulatione quoque & frumentatione adempta, primos castra illa fastuosa tandem mouere coegerint. Quos postea cum tripartito iam agmine (nam Buranus cum belgis sub id tempus in castra aduenerat) fuisset insecutus Carolus, persequi non destitit donec perlabente tempore castra sæpius mutare coactos omni spe uictoriæ destitueret ut hostes tandem sub mediam brumam dissoluto exercitu quenque domum suam reuerti, & fuga saluti consulere optimum esse iudicarent. Id quod sexto

post mense quam bellum ab ipsis geri cœpisset factum est, Primus omnium Lant/grauius paucis equitibus comitatus, in ditionem suam celeri cursu se recipit. Saxo uero collectis ex dispersis militibus aliquot cohortibus, in Saxoniam suam propetat, quod Mauritium patruelem suum, illumq; postea in Electoria dignitate Cæsaris beneficio successit proscriptionis iure ducatum propemodum totum occupasse resciuisset. Hic dum recuperare studet amissa, quarto post mense, cum incredibili celeritate traducto exercitu, Cæsar albim amplum & periculosum flumen cum toto equitatu eques ipse tranasset, pridie diui Marci a Cæsarianis in fuga captus & ad Carolum perductus est. Parta est hæc uictoria anno M.D.XLVII. eo quo nūc dictum est die de quo istud in primis est miratu dignum, Solem eo die altius quam pro loci & signiferi ratione ferri animaduersum a multis, idq; diuersis in locis etiam longe dissitis proinde tardius mersum sub terras, diem illum fecisse solito prolixiorem Nam quod idem ueluti globus quidam sanguineus & qui oculos intuentium minime perstringeret, a mane usq; ad uesperum tunc repetitis aliquot diebus uisus est moueri per æthera, tam notum est cunctis ut pluribus non egeat. Hanc tam insignem & insperatam uictoriam cum resciuisset Pontifex Paulus Sphonderatum Cardinei ordinis uirum, Imperatori gratulatum obuiam misit in Germaniam, per diploma MAXIMI ET FORTISSIMI. dela to cognomine, idq; ferme sub id tempus, quo Philippus Lantgrauius dudum ferocissimus hostis rebus desperatis supplex pacem peteret, & Imperatoris antea cō tempti se permitteret arbitrio captiuum. His rebus haud dubie diuina uirtute cō fectis & pace reddita Germaniæ, omnibus confœderatis Smalcaldicis & protestantibus, tam principibus quam ciuitatibus iam supplicibus, imposita singulis mulcta, in gratiam receptis a uictore condonata lesæ Maiestatis pœna, Cæsar Augustæ Comitia celebrat & Concilium Oecumenicum quod Paulus anno M. D. XXXXV. Tridenti futurum indixerat & triennio post ibidem præsidentibus legatis Apostolicis fœliciter inceprum, celebratis aliquot sessionibus, nescio quibus de causis hoc eodem anno Pontifex Bononiam transferre conatus est. Quod dum non parum multis displiceret, hucusq; manet suspensum nisi quod optima spes est breui fœlicius prosequendum & fœlicissime terminandum, Paulus autem uix dum ingressus annum Pontificatus sui decimumsextum decrepita ferme ætate anno domini M.D.XLIX. excessit e uiuis ea nocte quæ in decimum diem uergit Nouembris cum Romæ natus fuisset anno M.D.LXVIII. & uacat sedes Menses tres dies quatuor.

IVLIVS. III.

IVlius III. Patria Aretinus, Ioannes Maria de Monte aute Pontificatum appellatus, mortuo Paulo III. post diuturnam patrum in conclaui disceptationē, præter omnium expectationem, omnium tandem consensu, ex Prenestino Episcopo summus Pontifex designatur, anno M. D. L. septimo Idus Feb. Iulij III. sibi ascito nomine, pauloq; post coronatur in solennibus cathedræ D. Petri ferijs. Vir cum eruditus & eloquens, tum rerum non mediocriter expertus: quorū alterum quidem restatur oratio, quam iunior in quinta Sessione Lateranē. Concilij sub Iulio II. habuit, alterum uero, quod Auditoris Apostolicæ Cameræ munus cum laude administrauit, abunde ostendunt. Erat illi patruus Antonius de monte, rotæ Auditor: Is Cardinalis Sanctæ Praxedis factus sub Iulio Archiepiscopatum Sipontinum illi resignauit. Cardinaliū aūt collegio primū a Paulo III. anno M.D.XXXVI. ob uarias animi dotes ascriptus est, eiusdemque nomine, licet non solus, Concilio Tridentino per Paulum incepto legatus præsedit.

Pontifex factus mox Iubilæum celebrat, utpote qui in annum quinquagesimum sui electione incidisset. Statimq; magnam de se spem præbet componendarum p Europam controuersiarum, præsertim religionis: quibus miserrime per XXX. annos & amplius, distracta est in uarias sectas Germania. Nam primo Pontificatus sui anno, ad XVIII. calen. Decemb. edito Romæ publico diplomate, Concilium Oecumenicum, quod dudum Tridenti inchoatum erat, sed aliquanto post tempore suspensum, Apostolica auctoritate indixit, ad pximas calen. Maij eadem in Ciuitate & resumendum esse & continuandum. Quod diploma nõ multo post ad Carolum Quintum a Pontifice missum, cum Imperij Comitia Augustæ Vindelicorum agerentur, in procerum etiam consessu, mandato Imperatoris mense Ianuario est publicatum. Quod quidem Concilium si tam feliciter successerit, quam ab omnibus bonis merito debet optari, futurum speramus breui, per dei gratiam, ut sublatis dissidijs & sectis, omnes uno ore & concordi fide, unanimes laudemus deum & patrem domini nostri Iesu Christi, qui spiritu suo illuminauerit cæca aberrantiũ corda, ad unionẽ fidei reducens quos uel misera ignorãtia, pnic iosa philautia, uel ceruicosa pertinacia infeliciter detinuit hactenus in errore captiuos.

FINIS.

SERIES ET NOMINA PONTIFICVM.

DIVO SIXTO PONT. MAXIMO, BAP. PLATINA S. D.

DIci non poteſt, beatiſſime pater, quam uehemē-
ter interdum ſim admiratus hominum diuerſa
ſtudia uariaque ingenia, quod omiſſo philoſo-
phiæ ſtudio, quæ certe eſt (ut ait Marcus
Tullius) uitæ humanæ dux, uirtutis indaga-
gatrix, expultrixque uitiorum, ad inanes cu-
ras & cogitationes ſe transferant. Hūc enim
uidemus pecunijs & opibus ſtudere, illum am-
bitioni & potentiæ: alium uoluptates omni
ſtudio & diligentia conquiſitas amplecti. Horum ſtudia quam ſint ina-
nia, declarant nō modo phyloſophorū ſectæ, (Epicuri diſcipulos ſemp
excipio) uerumetiā ſaluatoris noſtri doctrina & uita, qua certe cohor-
tamur, admonemur, cogimur caduca illa ac fragilia. ut falſa bona & nuſ
quam conſiſtentia, contemnere: Religionem uero, pietatem, humanita-
tem, gratiam, hoſpitalitatem, miſericordiam, uirtutem denique omnē,
ut unicum & uerum bonum, amplecti. Hæc eſt certe uera philoſophia,
quæ non in opinione, ut de ſectis omnibus cenſebant academici noui, ſed
in ueritate ipſa fundata eſt. Tota enim Chriſti uita, unicum uirtutis
exēplar habetur. Hāc, pfecto ſi intueri & imitari uoluerimus, q̄ certe tū
ipſius gratia, tum noſtra cauſa facere debemus, non erit cur Numæ
Pompilij religionem, Scipionis pietatem & modeſtiam, fortitudinē Ca
tonis, Reguli conſtantiam, & iuſtitiam Ariſtidis, Fabricij & Curij
paupertatem, ſapientiam Socratis, & Lælij clementiam, ac Cæſaris
benignitatem requiramus. Veruntamen ne quicquam nobis ad bene beate
que uiuendum deſit, repetita illa uetere phyloſophia, ac uero noua, cuius
autor Chriſtus eſt, utpote ſanctiſſima, in ſocietatem & tutelam noſtram
omnino aſcita, animorū noſtrorū morbos, ſumpta inde quoad fieri poteſt
medela curare debemus. Etſi enim uarie de bonorū & malorū finibus ab
ipſis philoſophis diſceptatū ſit, multa tamē ex eorum ſcriptis ad rem no-
ſtram pertinentia excerpi poſſunt, nec eſt cur uereamur dum ea legimus
& intuemur, in errorem aliquem dilabamur, cum religionis Chriſtianæ
doctores iampridem ſapientiæ cribro bonum a malo, ueluti triticum a lo-
lio ſecreuerint. Hac uero admiratione uel meditatione potius, quantum
boni conſecutus ſim, dici non poſſet beatiſſime pater. Nam dum a Pau-
lo pontifice in carcere & compedibus detinerer, dumque & amiſſam li-
bertatem flerem, & eas facultates mihi ui ablatas lamentarer, quas mea
induſtria, meis pecunijs in urbe pepereram, Pij pontificis beneficentia
adiutus, tandem benignitate dei & philoſophiæ gratia animum a pertur

bationibus & ſenſibus, ad dignitatem ſui ipſius reuocans, ita appoſite mecum philoſophatus ſum, quemadmodum in libello meo ſcriptum appa-ret: quem quidem ideo ſanctitati tuæ dedicaui, quod & ſummus philoſo-phus es, & eius uicarius, merito certe, qui nos non uerbis tantum, ut uani philoſophi ſolent, ſed doctrina & exemplo inſtruxit: unde falſum a uero bono ſeiungeremus: quo & in uita felices, & in morte beati æuo frueremur ſempiterno. Tum ſic mecum locutus eſt mei conſolandi cauſa Rhodoricus Calagoritanus epiſcopus, arcis Romanæ præfectus, uir certe bonus & doctus: in illa noſtra prima calamitate, quæ profecto ſecundæ cauſa fuit: imbecillium namque animorum eſt, eos ſemper uelle perſequi & maleficio opprimere, ne ad uindictã reſpirent, quos in ſigni aliqua iniuria & calamitate affecere.

BAP. PLATINAE

DE FALSO ET VERO BONO DIALOGVS.

Rhodoricus, Platina.

QVid agis Platina? quid est quod ita mœstus & abiectus iaces? PL A. Quid agam queris? Quasi nescias ab eo agi nil posse, qui omni actione humana priuatus est. nisi forte actionem existimas, lugere ac mœrore affici: quibus perturbationibus nil certe inesse uideo, quod uel eum qui luget, uel eos quorum id causa fit, iuuare possit. cum omnis uera actio exercitatioq; humana, finem sibi aliquẽ usui hominum accommodatum præscribat: quamob rem quærẽdum fuit potius cur non agerem, quam quid agerem. RHO. Siccine te abijcis Platina? sic a te ipso discedis, ut nullum tibi in fortitudine & constantia præsidium colloces? secus mihi tecum profecto loquendum est, quam cum homine agresti & indocto: illum utpote minus docilem, quibus possem uerbis consolarer, te uero non admonebo solum, sed etiam reprehendam. ne te ipsum ob tantulam miseriam prosternas, & deijcias. Quid egisti quæso in uita, si neq; doctrina, neq; experientia humanos casus æquo animo ferre didicisti? ueniat tibi in mentem, quot homines in uita fuere qui maiorem quam tu, passi sunt calamitatem. Omitto reliqua miseriarum genera, quæ turmatim, ut Hesiodus poeta scribit, homines quotidie inuadunt. Ad captiuitatem uenio, de qua in præsentia nobis est sermo. Quot inquam homines uel nobilitate generis, uel magnitudine Imperij, uel diuitiarum & patriæ splendore, uel eruditione & doctrina, uel rerum gestarum gloria, uel sanctitate uitæ præcellẽtes, molestiã carceris perpessi sunt? Crœsus ille Lydorum rex, qui templa oraculorum om̃ium, quæ tum fuere, multis ac magnis muneribus ornauit, quiq; in lateres aurum & argentum fudit: a Cyro Persarum rege bello captus, quod reliquum ætatis superfuit, in seruitute uixit. Exulauit autem apud Epaminundam Thebanum Philippus Magni Alexandri pater. Perijt in carcere Pausanias Lacedæmoniorum rex. Seruiuit barbaris Aesopus fabulator ille e Phrygia. Sunt qui affirment eandẽ quoq; fortem & Platonem philosophorum principẽ subijsse. Sumpto ueneno Socrates in carcere uitam finiuit. Cruciatus omnes & pœnas M. Regulus a Carthaginensibus captus, & in uincula coniectus, cõstanti animo tulit. Venditus a fratribus Iosephus, cum Pharaoni aliquãdiu seruiuisset, in uincula ob suspicionem stupri cõijcitur. Et ne sanctiorum nouæ legis exempla declinemus, addo Petrum, addo Paulum, addo Iohannem baptistam, innumerabilesq; alios, qui martyrij coronã, aut in ipsis uinculis, aut e carcere educti subiere. Non dico quot reges hodie, quot principes in unoquoq; gñe uirtutis præstantes uiri, aut uinculis seruiant, aut extrema queq; in carcere patiãtur. Trahit secum Turcus iste, qui nostra ætate ferro ac flamma Christianum nomen inuasit, multis catenis & compedibus reuinctos, quos prælio, fraude, ui, in direptione urbium cepit: modo eos intelligat, uel disciplina rei militaris, uel uetustate generis, uel regnãdi, aut imperandi autoritate apud suos multum ualuisse. Nouos autem cruciatus, nouas pœnas reticeo, quas barbarus ille sæuus & truculentus quotidie excogitat, ad explendam crudelitatis sitim, qua certe iamdiu in sanguinem Christianorum exarsit. Præterea uero quot sunt in hac atq; item in reliq;s Italiæ urbibus, q; & teteriore & fœdiore quam tu, carcere detinẽtur? Desino commemorare, q̃s alij plerunq; custodes habeant, q̃ asperos, q̃ immites, q̃ crudeles. Horum tibi nihil adhuc contigit. Nam locus iste in quo nunc resides, nullam habet carceris formã. egregie cameratus est. Vides orientem solem, uides occidentem, uides septentrionem: & quoquo te uerteris, libertatis potius q̃ captiuitatis facies, si uerum fateri uis, tibi sese

offert. PLA. Illud Terentij una re dictum, multis certe accommodari potest: Facile oẽs cum ualemus, recta consilia ægrotis damus: reliquum cõsulto prætereo, ne uidear tuæ uirtuti & constantiæ diffidere: eo ẽm ætatis recte & honeste agendo deuenisti, ut iam nauigare in portu merito tuo dici possis. ad me redeo. Collegisti tu quidem memoriter multorum exempla, qui eadem calamitate, qua ego, ac maiore fortasse uexati fuere. Sed istud ad rem nihil, pace tua loquar. consolari me certe, hac ratione institueras, q̃d contra accidit. Neq; ẽm amaritudine amaritudo fugatur, sed dulcedine: ut nigrum albo, a contrarijs opprimuntur, ut in acie milites solent, qui facto globo, aduersariorum impetum frequenter sustinent: quod si ab ordine discesserint, oppressi statim in fuga concidunt. Alia tibi inuenienda fuit uia, qua me consolarere, hanc medicinam nõ admitto. RHO. Vulnus hoc tuum altius insedit q̃ putaram, si hoc pharmacũ nil proderit, tibi certe maiora præstabuntur remedia. Legisti credo libros Ciceronis de philosophia, refertos exemplis eorum, qui forti ac constanti animo, patriæ, parentum, filiorum, coniugum, fratrum mortem & interitum æquo animo tulere: quiq; fortunarum, dignitatum, honorum amissionem tanti fecere, quanti maxime a bonis & constantibus uiris fieri debet: hos tanquam fortissimos athletas contra humanos casus crebro in certamen uocat Cicero, ut istorum exemplo & uirtute eorum animi ad fortitudinem excitentur, qui aliquo incõmodo afflictati sunt: quod certe non faceret uir ille acutissimus, si ut paulo ante dixisti, calamitosorum exempla non lenirent eorum miserias, sed augerent, qui aliqua insigni calamitate premuntur. Quid est ẽm adeo rationis & constantiæ expers, cui non moueantur affectus, q̃s Græci ta pathi uocant, ubi uel constanter aliquid uel iuste, uel modeste, uel prudenter factum intelligunt? Leguntur in gymnasijs poemata, leguntur historiæ, leguntur orationes, ut adolescentium animi pulchritudine honesti, quæ quidem ex aliorum recte factis elicitur ad uirtutem & laudem excitentur. Tanti nimirum Alexandrũ fecisse lectionem Homeri ex Plutarcho nouimus, quem in manibus crebro habebat, ut Dario regno ac uita spoliato, dum eius deliciæ spoliorum nomine attrectarentur, cistella preciosissima ac pulcherrima in medium sit delata: qua uisa, cum qui aderant principes ad seruãdas smaragdos, iaspidas, sapphiros dicerent esse accommodatam, responderit rex ille præstantissimus, nil in eam commodius, & honestius q̃ Iliadẽ, Ephodion tis aretis, id est, cõmeatum uirtutis, ut ipse appellabat, reponi posse. Inde ẽm multa percipiebat, quæ bellicam uirtutem adiuuarent, cum Achillis, Hectoris, Nestoris, Vlyssis, Agamemnonis cæterorumq; heroum res fortissime ac sapientissime gestas, ad imitandum legeret. Canere siquidem fidibus carmina ipsa in bello poetæ solebant, quo animos militum audita maiorum lauda, ad bene de patria promerendum adhortarentur. Idem de annalibus & historia licet dicere: quæ adeo conscripta est, & in ærario diligenter asseruata, ut haberent reges & populi, unde calcaria ad uirtutem sumerent, ne æstu, ne frigore, ne uigilia, ne fame, ne siti perriti, rebus suis publicis in maximis periculis deessent. Quem animum quæso nõ excitat ad uirtutem fortitudo Romuli? religio Numæ Pompilij? audictia Bruti illius, qui Tarquiniũ ab urbe expulit? modestia Camilli? Quinti Mutij charitas erga patriam? continentia M. Curij? parsimonia Fabricij? Fabij Maximi perseuerantia? Pauli illius patientia, qui duos consulares filios continuatis prope funeribus sine lachrymis & gemitu extulit? M. Catonis seueritas? M. Reguli constantia? P. Scipionis integritas & modestia? nobis profecto adhuc pueris memini dum ista in scholis legerentur, animos ad laudem uehementer incendi: cũ hunc filiorum mortẽ constanter, illũ fortiter pro repub. periculum, alium patienter carcerem, uincula, cruciatus omnes honesti causa tulisse audiebam, quæ concitatio adeo menti meæ insedit, ut crebro quantum professio mea patitur, historias repetam & legam. Neq; ẽm prophana studia theologicis & sacris sunt præferenda, cum nil excogitari possit ad bene beateq; uiuendum, quod non in his, utpote diuinitus scriptis, huberius & melius q̃ in illis inueniatur. Lautus siquidem cibus est, qui ex lectione sacrarum literarum percipitur, siue humanas res, siue diuinas contemplari uelis. sed in studijs fit, ut in cibo solet. Delectatur ẽm gustus epularum rarietate: unde pro secunda men.a gentilium studia mihi interdum apponi non recuso, ut ua-

rietate delectetur, & recreetur animus. Veterum autẽ laudationes, quas Græci ępitaphi⁹ log⁹, nos nõ inepte funebres orationes appellabimus, ad hoc inuentæ sunt, ut & hi q fortiter aliquid & constanter in uita egissent, pro patria, pro liberis, ꝑ parẽtibus, meritam laudem apud posteros consequerẽtur: & ij qui adhuc in stadio & theatro relicti essent, æmulatione gloriæ excitati, nullum in uita pro honesto & recto laborem ac periculum recusarẽt. Leguntur & crebro quidem a uiris religioni deditis uitæ sanctorum patrum. Leguntur actus apostolorum, legũtur martyrum res gestæ. Quibus fit, ut pleriq; dum eorum uitam & mores imitari student, quorum anteactam uitam cum admiratione legunt, in sanctos referri mereantur. Alius deligit sibi quem imitetur Paulum, alius Petrum, alius Hieronymum, alius Augustinum, alius Ambrosium, multi Franciscum: nec desunt qui inediam, sitim, frigora, æstus, calumnias, cruciatus, tormenta, mortem denique, quamuis asperam, constanti animo sint subituri, ne ab eius institutis & præceptis discedant, quem tantopere amant & sequuntur. Hæc fieri ab hominibus sine mente diuina, ut credam, certe adduci nullo modo possum. Res enĩ quę sine ratione & dei nutu instituuntur, utpote fragiles & caducę, cito euanescant & intereant necesse est. Quare si sapis Platina, & si non omnino ob unum hanc uel leuissimã plagam a sede rationis consternatus es, confitearę oportet, exempla ipsa ad persuadẽdum ualere plurimum. Quod si secus egeris, imbecillem te atq; infracti animi prædicabo, qui sic abiecte, sensum gustus ob tantulam ægritudinem amiseris. Age, excita animum, & mentem a sensibus reuoca, ne tibi dici possit, Salmati, da spolia sine sudore & sanguine. PLA. Acer profecto es ad persuadendum Rhoderice: ita enim instas & urges, ut quo me uertam nesciam. Vnus aliquis mihi certe uideris ex his, qui nuper ex gymnasijs dialecticorum & rhetoricorum prodeuntes, eruditionis & audacię pleni, acute nimium de rebus propositis disserunt & persuadent. In te quidem & doctrinam & singularem uideo sapientiam esse, qui ita apte, distincte & acute ad persuadendum locutus es: quare fit, ut tibi rerum etiam humanarum non ignaro & debeam & uelim credere. RHO. Fugere quidem istud est, non uerum fateri. Tum hanc te chriam optime noui. Demulcere mihi aures laudibus instituisti, quo tibi facilius hanc confessionem euadere liceat: hirudo sum, non effugies, nisi prius hoc tibi persuasum aperte intellexero. Ironia illa certe fuit, non confessio. quid taces? PLA. Iube hos quiescere qui eiulant, qui flent, qui lamentantur. Hoc unum ad culmen nostræ miseriæ deerat, ut hos miseros & ærumnosos socios mihi adderetis. RHO. Sentis tu cõtra ac reliqui solẽt. Nam qui aliqua in calamitate sunt constituti, eam certe leuius ferre dicuntur, si doloris socios habuerint. PLA. Mallem hercle solus esse, q̃ cum hominibus calamitosis & indoctis eadẽ miseria premi. Neq; enĩ hi me ꝓpter inscitiam, neq; ego hos uicissim propter dolorem consolari possum. RHO. Mitte tandem has querelas, atq; age dic quod rogo, si fessus es, recumbe paululum in dexteram.
PLA. Quid ego in dexteram recumbam? Qui siue dexter, siue sinister, siue pronus, siue supinus iaceam, hac compedum molestia continuo crucior. Satis nimirum uobis esse debebat, comprehensum in carcerem trahere, & non me, qui mihi ac septuaginta socijs meis illatam a Paulo pontifice iniuriã questus sum, tanquam ꝓditorem, crassatorem, furem, latronem, grauissimis etiam compedibus reuincire. Putastis credo me alterum Dædalum esse, qui sumptis alis ex hac celsa & munitissima turri in terram libertatis causa deuolarem. RHO. Nonnulla profecto alia causa est, quare huius nobilissimæ arcis præsidium mihi cõmissum doleam, nisi quod & homines in carcerem trudere, & eosdem pontificis mandato plerunq; uinculis & compedibus uincire cogor, quod certe ab ętate & professione mea alienum est. Multis enim prodesse & neminem lædere, meum semper fuit institutum. Quare & tibi & mihi, quod summa potestas imperat, æque ferendum est. Sed propediem hac molestia, nisi uero aliud mihi fuerit imperatum, te liberabo. PLA. Tum demũ hoc fiet credo, ubi crura circumquaq; exederit moles ista grauissima. RHO. Ah Platina humanitati & pontificis clementiæ diffidere uideris. Desine male sperare, & eo tandem reuertere unde nostra defluxit oratio. PLA. Ne te diutius morer, tua ista ampla & magnifica exemplorum positio, nobilium Gallorum ferculis, pauperum maxime mihi uidentur esse si-

milima: ut enim in illis sola magnificentiæ & liberalitatis species apparet, sic & his nihil mihi præter inanem uerborum pompam inesse uidetur. Suadent hæc quidem aliquantulum, sed non mouent. RHO. Videbar ego antea & uultu & uerbis ironice loqui. Sed quæ, rogo, fuit causa cur secus ac sentires, loquerere? Leuis nimirum atque inconstantis uiri est, quæ paulo ante affirmaueris, mutata sententia refellere.

PLA. Censent eum sanum esse, qui in mœrore ac luctu uitam degit: ut enim corpus inæqualitate & superfluitate humorum, febribus quatitur, sic animus perturbationum multitudine a sede plerunque sua dimouetur. RHO. In hoc mihi sapere potius, quam desipere uideris, quod ea quæ dico, nisi placeant, ut unus [*] aliquis e schola philosophorum, apposite nimium confutas. quod fieri profecto nullo modo posset, nisi mente & animo consisteres. PLA. Indignantium mos est, recte dicta peruerse ac stolide dictis, quasi [*] uatis cuiusdam, miscere. Videmus pueros, uidemus insanos, sententias, & eas quidem præclaras, nonnunquam efferre. RHO. Non negauerim ego quidem istud persæpe accidere, sed coniungere sequentia antecedentibus, & quædam refellere, quædam approbare, non dementis certe, sed bene sani est proprium. Verum hæc tandem omittamus. Age dic, quare aliter ac sentiebas, in meam sententiam uenire te dixeris?

* ueris quibusdam.

PLA. Eam siquidem molestiam percipiebam eiulatu istorum & cruciatu compedum, ut neque docentem, neque admonentem patienter satis audire possem. Demum uero me recreasti, quod hos iusseris tacere, quodque etiam mihi spem dederis, te propediem his compedibus me soluturum. RHO. Mollis nimium & delicatus es Platina, qui rebus aduersis sic frangeris: sed illa, ut uideo, indiges medicina, quam ego bonos imitatus medicos, grauioribus ægritudinibus adhibere soleo. Hæc si nihil proderit, te statim missum faciam. PLA. Quale sit istud antidotum, audire cupio: illud, nisi amarum fuerit & stomachum faciat, bibere profecto non recusabo. RHO. Quasi uero & stomachus & aluus dilui possint, nisi contrarium quoddam ingeratur, quo pituita quæ intestinis adhæret, inde auellatur. Vt enim pudor petulantiæ, pudicitia stupro, fides fraudationi, pietas sceleri, constantia furori, honestas turpitudini, continentia libidini, æquitas iniquitati, temperantia luxuriæ, fortitudo ignauiæ, prudentia temeritati, copia egestati, mens sana amentiæ, bona spes desperationi rerum omnium opponitur, sic bona ratio falsæ opinioni aduersatur. Quæ quidem tibi non mediocriter ægrotanti pro medicina adhibebitur, si recte admonenti parere non recusaueris. PLA. Sine me colligam aliquantulum, & animum ac corpus ad audiendum disponam. Integere etiam pedes satius est, ne frigore a docilitate remouear: tu dicis, & ego interim mentum demulcebo, quo mens sit ad audiendum pronior: barba enim insuetis potissimum nescio quid molestiæ affert, nisi crebro fuerit demulsa & attrectata. RHO. Coget me certe hæc tua attentio longius fortasse progredi quam institueram, si in ea te (ut par est) perseuerare intellexero. Primum hoc confiteare oportet, deum ipsum ita creasse hominem ad imaginem & similitudinem suam, ut merito a Græcis mycrocosmos, a Latinis uero paruus sit mundus appellatus: in eo enim sphæræ multæ sunt, inest mens quæ ad similitudinem illius qui hunc mundi globum regit, subiectum mouet. Verum hanc philosophandi rationem, utpote minus Christianam, prætermittamus. Hominem constare ex materia & forma non ignoras. Omitto item materiam illam primam, quam Aristoteles, tanquam chimæram quandam proponit. Ex quatuor autem elementis compositum hominem, tum demum esse & uiuere dicimus, ubi ei addita est forma & indita, ad cuius integritatem quinta profecto illa essentia necessaria est, quam endelichian ille, nos uero intellectum continuo mouentem debemus appellare. Quatuor illa sunt nobis certe cum brutis omnibus communia, hoc uero solo quo intelligimus, ratiocinamur, progressus & antecessiones rerum non ignoramus, ab eisdem differimus: essentiis separatis, quantum nobis per imbecillitatem humanæ naturæ licet, persimiles. Discurrit enim mens ista mira celeritate [*animantium duntaxat datum*] per elementa omnia, per superiores circulos: & adeo est intelligendi auida, qualia sint quæ in mundo habentur. ut dei etiam ipsius qui a nobis omnino comprehendi non potest, rationem & magnitudinem audacter nimium inuestigare conetur. Nullam disciplinarum relinquit intactam, non grammaticam reliquarum doctrinarum fundamentum: non dialecticam, qua uerum a falso discernimus: non,

Hæc superflua apparent.

rhetoricam, unde rationem persuadendi ac dissuadendi sumimus: non arithmeticam, ad reliqua mathemata gradum pernecessarium: non geometriam, ad distinguenda climata, dimensurandumque hoc immensum terrarum spatium, non inutiliter inuentam: non musicam, cuius harmonia corda hominum demulcentur: non astrologiam, qua coelos scandimus. De his disciplinis ita disserit, ut uerum a falso, congruum ab incongruo acutissime separet: falli, decipi, errare circa earum cognitionem, turpe ac dedecus existimat: proinde die ac nocte inuigilat, ne in errorem aliquem inscitia dilabatur. Quos uidet hominum in his praecellere, eos, utpote diuinae essentiae magis similes ac propinquos, diligit & imitatur. Ignorantiam & stultitiam, tanquam duo magna praecipitia, studiosissime uitat. Versari in cognitione rerum maximarum & admirabilium, quibus tanquam gradibus pernecessarijs, seipsam postea intelligat, summum bonum esse existimat. Fieri enim nullo modo potest, ut quis sui ipsius perfectam rationem habeat & cognitionem, nisi per disciplinas, tanquam humanae caecitatis expiatrices, discurrerit. Inde quippe ad sui ipsius cognitionem conuersa mens, caecitatis latebras facilius explorat. Neque uelim existimes id uno tantũ actu fieri. Habitus enim, ut Aristoteli placet, ex frequentatis actibus comparantur. Ad hoc nanq; saepius reuertitur, & quasi apum diligentiam & solicitudinem imitata, inde ad cellulam suam recentem primo & inornatam, flosculos, quos passim ex florido illo atque amoenissimo doctrinarũ campo decerpsit, secum defert, eosque ita apte collocat, ut deinceps speciem simul cum iucunditate prae se ferant. Neque ante coepto desistit, si generosa est, quam uiderit domicilium in quo habitat, fugatis uitiorum sordibus, uirtutum omnium pulchritudine redimitum. tunc quiescit, tunc parto ut formicae solent, saeuientibus etiam uitiorum procellis, cum securitate & quiete fruitur: labores, uigilias, aestus, solicitudines, quibus fere tanquam instrumentis tantam felicitatem adepta est, delicias quasdam putat. Pro iustitia, temperantia, fortitudine, modestia, nullum laborem recusat. In his uero dum se exercet multos iuuando, neminem laedendo, incommoda pro utili & honesto fortiter patiendo: modum in rebus seruando, libidines coercendo, uitam sibi beatam putat: ocium & inertiam tanquam perniciem humani generis deuitat: Docet, admonet, castigat, reprehendit, neminem errare, quantum in se est, patitur. Si quem uidet dolore, inopia, timore, solicitudine, uana spe circumuentum, eundem consolatur, iuuat, & in uiam rectam deducit. Regibus, principibus, nationibus, populis, ciuitatibus iura fasque praescribit. Respublicas in ordines inter sese cõuenientes distinguit. Domos uni matronae & patrifamilias committit, quae deinceps propagatae, uicos in urbe faciãt. Affinitates, connubiaque proponit: quibus ciuitas in unũ corpus tandem redigatur & ad externam uim propulsandam, & ad bellum his inferendum a quibus fuerint iniuria lacessiti: & ne in tanta concitatione animorum contra aequitatem aliquid fieret, ius feciale conscripsit, quo admonemur & docemur, pro rebus repetitis & non redditis bellum hostibus inferre. Seruare item aduersus hostes modum quendam admonet. Clientelas, hospicia, sodalitates, amicitias optima ciuitatum uincula commendat. Quid plura? conatur profecto quoad fieri potest, ut idem ordo, eademque iustitia, & constantia in terris seruetur, quam esse apud superos contemplatione & sapientia nouit. Haec itaque Platina, & plura alia cum uides ab hominibus, sapientibus potissimum, ad bene beateque uiuendum esse excogitata & inuenta, ratione ne, an temeritate factum dices? PLA. Ratione profecto: seruari enim tanta decentia in rebus humanis sine mente & consilio, nullo modo potest. RHO. Recte sane. Cum igitur mens hominis bene instituta, tot acies, tot oppida, tot praesidia contra ignorantiae & uitiorum omnium arma & machinas, fortiter ac constanter expugnauerit, ab eadẽ ne unã uel minimã quidem perturbationum quae in uita accidunt, uinci posse abnues? PLA. Minime. RHO. Ergo & tu si non omnino te deseris, si que teipso uti uoles, hũc dolorẽ quem ex carcere percipis, ratione & consilio perfacile mitigabis. PLA. Eo certe me tua dicendi copia perduxisti, ut q̃ affirmes & cõprobes, tibi negare nõ ausim. sed unũ uelim consideres, animos nostros rudes adhuc & indoctos, oẽs disciplinas plane arduas, facilius discendo percurrere, q̃ uitiorũ labẽ & ptubationũ agmina a seipsis dimouere: id uel in multis mea quidem sententia uidere licet, q etsi docti & eruditi sunt, tñ cupiditatũ

nexibus irretiti, uitam agunt intemperantem & flagitiosam. RHO. Hoc quod dicis, rationi certe consentaneum esse uidetur: facilius siquidem a familiari inimico (ut aiunt) quam ab externo superamur. Vna enim cum homine uitiorum & cupiditatum semina nascuntur, crescuntq; indies, & augentur magis, nisi fuerint ratione cognitionis suppressa: quæ (ut antea dixi) magno studio & longa exercitatione comparatur, Neq; certe ullam aliam ob causam doctrinæ inuentæ sunt, nisi ut his labe omni expiati animi, æuo fruantur sempiterno. Vt enim strenui imperatoris est, uidere prius, qua in re potissimum ab hoste lædi possit, ne ab eodem dum manus conseritur, incautus opprimatur: sic boni ac docti uiri proprium est, uigilare continuo, ne in culpam aliquam uitiorum illecebris dilabatur: ut Herculem uirum fortem, ac constantem fecisse legimus, q uno exciso lernææ beluæ capite, aliud statim aggrediebatur: ne siquid de uirtute, timore, uel ignauia remisisset, a tanta ac tam immani hydra a sumeretur. Quod si qui docti uidentur, ut ais, qui flagitiose ac intemperanter uiuant, eos ego non doctos, sed fures ac latrones appellabo: qui rei accommodatæ usum longe aliter percipiant, quam fruendum ac utendum acceperant. Quæ enim doctrina potest esse in his, qui nullum scientiæ apud se locum reliquere? Castos amat, & sanctos musa (ut ait ille) poetas. Præterea duo contraria in eodẽ esse subiecto nullo modo possunt: quare nec auarum ego, nec libidinosum, nec furibundum, nec turpitudinibus omnibus & dedecori seruientem, sapientem unquam aut doctum appellabo: cum nihil sit tam contrarium uirtuti, quam uitiositas ipsa. Iuuenes ait Aristoteles, non esse idoneos auditores philosophiæ moralis, quod hi ob ætatem magis æstuent cupiditatum procellis, quibus certe uetamur earum rerum cognitionem habere, quæ ad uirtutem ducunt. Coercendæ siquidẽ libidines sunt, refrenanda auaritia, & cæteræ animi labes expellendæ, si boni & docti, quæ duo simul conspirarunt, haberi uolumus. Vnde Maro poeta bonum pro docto, non incongrue posuit egloga V.

Cur non Mopse, boni quoniam conuenimus ambo,
Tu calamos inflare leues, ego dicere uersus,
Hic corylis mixtas inter consedimus ulmos?

PLA. Venio ego in hanc sententiam pedibus & manibus, sed id mihi mirum uidetur, quod acute disserant, apte loquantur, non incongrue philosophentur, si docti non sunt. RHO. Eadem ratione doctas appellabis picas, psittacos, monedulas, q interdum humanam uocem imitatæ, apposite aliquid exprimant. PLA. Habentur tamen hi apud uulgum in precio. RHO. Quid? nonne equi, asini, & cætera iumenta apud uulgum in precio sunt? PLA. Minime uero eadem ratione. Hos enim ueneratur, hos ad summos honores & magistratus prouehit, hos muneribus, hos donat afficit. RHO. Quod imperitum uulgus facit, ferendum potius q̃ laudandũ censeo. Quid, si tibi ostendero ætate nostra ignauos & rudes, non bonos & eruditos, in precio esse? Vacet honor, uacet alicuius dignitatis locus, quis sufficitur? Leno, nebulo, adulator, parasitus, delator, sicarius, crassator, fur, sacrilegus, & qui prope nihil habet hominis in se, præter materiam, & eam quidem satis rudem. Boni uero, prudẽtes, docti, eruditi, ac rerum humanarum non ignari, tanquam manci & inutiles omittuntur. PLA. Plerũq; etiam uidemus bonos in imperio alijs præesse, ne dicas eruditos semper excludi. RHO. Id si interdum fit, non per se certe, sed per accidẽs (ut aiunt philosophi) contingit. Verum prætermittamus tandem queri hanc communẽ ubiq; gentium calamitatẽ, existimemusq; uiros sapientes, etiam si nullo honore ac præmio fuerint affecti, beatos & felices esse. Sola enim uirtus (ut Stoicis placet) ex sese ad bene beateq; uiuendum satis est. Nam qui uirtutem adeptus est, ei certe ad summã felicitatem deesse nil potest. PLA. Hoc tñ Peripateticis nõ placet, qui nil præclarũ ab eo fieri posse ostendunt, cui ad magnificentiam & liberalitatem facultates & copiæ desunt. RHO. Sentio & ego cũ illis, si ad felicitatem ciuilẽ respicis: loquebamur sane, si bene meministi, de homine sapiente & pfecto, cuius certe tota felicitas in contẽplatione rerum occultarũ & admirabiliũ reposita est. PLA. Quid? iste sapiens, num comedit, num uestibus & latibulis ad frigora æstusq; uitãdos indiget? Omitto q̃ ad speciẽ & or

natum sunt pernecessaria, ut argentum, aurum, egregiam librorum utensilium'que omnium supellectilem. RHO. Hæc profecto eo facilius a sapiente comparantur, quod paucis minimisque contentus est. PLA. Facis tu quidem hunc hominem a mendico nihil differre. RHO. In uno tantum differunt, quod hic coactus, ille libens, ostiatim etiam si oportuerit, panem mendicat. PLA. Non utique hoc liberi hominis officium esse puto, cũ sine rubore & dedecore fieri non possit. RHO. Imo liberrimi, q extrema quæque pati mauult, q̃ delicijs aliorum iniuria partis affluere. PLA. Quasi uero facultates comparari non possint iuste & honeste. RHO. Difficile hoc quidem est, & unum ex his quæ fieri posse uix puto. bilancem semp in manibus habere oportet, & diligenter attendere, ne examen in hanc magis q̃ in illam partem flectatur: quod quidem fieri cupiditates nostræ non sinunt. Sumus em̃ fato nescio quo ad rem auidi, & ita accurate diuitijs studemus, ac si annos Mathusalẽ uicturi essemus. Hinc nẽpe rapinæ, hinc latrocinia, hinc sacrilegia, hinc peculatus, & infinita mala nascantur oportet. Quare uir sapiens, & bene natura institutus, has tanq̃ improbissimas dominas dedecoris & turpitudinis declinat, adhæretque innocentissimæ ac sanctissimæ paupertati, cuius adminiculo adiutus, ocio & ingenio suo liberrime fruitur. PLA. Non abhorrent a uero quæ dicis: qd alijs contingat nescio, sed hoc usu euenire mihi solet, ut facile ab omni studio & cogitatione retrahar, ubi me paupertate & inopia circunuentum uideo.

RHO. Hoc est signum ęgrotantis animi, & uirtutis antidoto nondũ bene purgatis: deesse tibi, pfecto nil potest Platina, si muneribus e natura datis uti uolueris: & si diligenter consideraueris, unde in lucẽ ueneris, & quo tibi redeundũ decurso uitæ tuę spatio. Nudum primo natura te pduxit. Huic tuo corpusculo animum deus & mentẽ indidit, qua tibi ad uirtutem parares oia. In lucẽ prodiens, lacte primo, mox pane fuisti cõtentus. Vita qua fruimur, breuis est, & quidã quasi somnus. Moriendũ est postremo, ut depositũ reddamus. Nec timendum est, q̊d euitare non possis. Tam stultũ est, ut ait Bassus, mortem timere q̃ senectutẽ: ut em̃ senectus adolescentiam sequitur, ita mors senectutem: quanquam si uerum intueri uolumus, nõ mortẽ timemus, sed cogitationẽ mortis ipsius. Plus em̃ mali est in opinione q̃ in re. Vera quidẽ ex parte Epicuri sententia est, qui affirmabat se parum admodum doloris in illo extremo halitu uidere: quod si quis esset, breuitate ipsa fieri leniorẽ: diuturnus em̃ esse dolor non potest, q magnus est: q̊d si quis dolor incit, facillime tollitur, si bene mori didicerimus. Bene aũt moritur, qui in uita philosophatur. Tota em̃ philosophorum uita, ut ait Cicero, cõmentatio mortis est: nam quid aliud agimus, cum a uoluptate, id est, a corpore & om̃i negocio segregamus animum? quid inquam tum agimus, nisi animũ ad seipsum aduocamus, secum esse cogimus longeque a corpore abducimus? Secernere aũt a corpore animum, nil aliud est, q̃ emori discere. Quæ causa igitur est, si principium, si mediũ, si finẽ humanæ uitæ inspexeris, cui paupertatem detrectando diuitias quæras? quasi uero comparandum uiaticum sit, quo postea apud inferos nobis sit utẽdum: stolidũ siquidẽ humanum genus est, & brutis animãtibus hac in re deterius. Naturæ em̃ illa sese cõmittunt, & eo contenta sunt q̊d dies quæque suggerit. Non negauerim ego hominibus longe aliter uiuendum esse q̃ brutis: quippe quibus a natura alia uiuendi ratio inest. Sed hæc immensa habendi cupiditas, humani generis hostis acerrima, omnino certe reijcienda & detestanda est. Comparari diuitiæ & opes non possunt sine multorum iniuria: ex quo fit ut prouinciæ nonnunq̃ & ciuitates funditus deleantur, cũ ij rapere, illi quæ sua sunt reuocare conantur. Non est igitur timenda paupertas. Nam qui ad naturam uiuit, nunq̃ paup est: qui ad opinionem, ut ait Seneca, nunq̃ diues. Natura em̃ parum desiderat, opinio uero multum ac ppe infinitum. Neque em̃ paup est, qui paucis indiget, & paruo contentus est. Satis est aũt, nõ algere, nõ esurire, nõ item ultra modũ pati. Cibus parcus famẽ sedat, potio etiã diluta sitim extinguit, uestis frigus arcet: domus imbres, æstus, grandines, niues uẽtosque ppulsat. PLA. Absit ut ego uelim, nedum cupiã diuitias, cum aliorum iniuria partas. Semp certe hoc meum fuit institutũ, manus abstinẽtes habere, atque utinã hercle sic me natura a reliquis uitijs retraxisset, quemadmodũ hoc libẽs & sponte deuito. Cupere aũt diuitias honeste & recte partas, qbus possis te ac tuos pascere, nõ ita mihi uidetur a ratioe alienũ. RHO. Si ad necessitatẽ cupis, & nõ ad astu

entiam laudo: ſed uereor ne eas, tanquam uoluptatum om̃ium miniſtras & adiutrices, deſideres. PLA. Nõ, ita me deus amet. Ad quietem potius, & liberale ocium diuitias cupio, quam ad flagitium & dedecus. Hoc uel ex mea anteacta uita colligere potes, in qua ſic uixi, ut nullum mihi inſigne facinus aſcribi poſſit. Sed dic q̃ſo, quare uereri te dixiſti, ne ad uoluptatem reſpicerem? RHO. Conſentaneum eſt, eum qui ab una perturbatione uincitur, ab alijs quoque ſuperari poſſe. Ratio nimirum ad omnes affectus, diuerſis tamen modis eadem eſt. Quod ſi moleſtia carceris, qua uehementer cruciaris, quæq; ad tempus eſt, leuare te non poteſt, multo minus a uoluptate retrahet, quæ eadem ſemper cõſtansq; habetur, in iuuentute præfertur. PLA. Exacerbaſti profecto uulnus noſtrũ hac recordatione, cuius dolore eram aliquantulum tuo elegãtiae docto ſermone leuatus. RHO. Vulnus appellas quod uix pellẽ perfricuit. PLA. Pellem inquis? Vtinã non etiam præcordia traieciſſet. RHO. Cupio ex te audire, quid incommodi ex carcere patiaris. PLA. Libertatem amiſi: qua quidem ſublata, non uideo cur amplius in uita eſſe uelim. RHO. Quam appellas libertatem? PLA. Poteſtatem eundi uidelicet quo uelis, & redeundi unde digreſſus ſis. RHO. Quid ſi hęc non libertas eſt, ſed ſumma plerunq; ſeruitus? Nonne itur ad ſtupra, ad furtum, ad incendia, ad rapinas, ad inceſtus, & ad cætera flagitia? Vtinã uero genus humanum catenis & compedibus tum teuinciretur, non uideremus certe tot mala, quot indies cernimus. PLA. Itur etiam ad templa, ad phana, in forũ; ad amicos officij cauſa: hoc ſi facere non liceret, non deum certe, non ſanctos ex mandato adoraremus, precaremurq; non amicis fraude & iniuria circumuentis ſubueniremus, non patriæ conſulendo uel agendo auxiliaremur: non ad affines, ad cognatos, ad parentes ex officio uiſendos proficiſceremur, non publica & priuata negocia obiremus. RHO. Duplicem eſſe ſeriem rerum non ignoras, mali & boni. Ad malũ natura humana inclinata & prona eſt: ſi ad bonum itur, id ex mandato ſummi dei & ratione fit. Quare ad quod proniores natura ſumus, cum id maxime periculoſum ſit, ab eo magis minis & pœnis omnibus coercere debemus. Nam ſi ſecus fieret, omnes profecto licentia deteriores eſſemus. PLA. Ex te audire cupio, quæ ſit uera libertas. RHO. Sancte ac iuſte uiuere, multis prodeſſe, neminem lædere: ea demũ eſt uera libertas: hac uero quicunque eſt præditus, ſeruus uel captiuus dici nullo modo poteſt, etiam ſi teterrimo carcere & grauibus catenis detineretur. Cupiditate enim & turpitudine non alia ui, libertate ſua priuatur animus. Hinc illa certe perpetua concertatio inter hęc duo contraria oritur tanquã inter hoſtes acerrimos, cum uoluptas trahere in parteſq; ſuas appetitum uiribus omnibus nititur, contra uero animus rationi bene conſentaneus, eundem ad ſe reducere & emẽdare conatur. PLA. Sit ita ſane, ut dicis, multis tamen commodis priuatur ad bene uiuẽdum, qui tanta miſeria premitur. RHO. Quæ nam ſunt iſta commoda? PLA. Conſuetudine & familiaritate amicorũ uti. RHO. Qui ſunt aũt quos amicos uocas? PLA. Qui æque me diligant ac ſeipſos. RHO. Erras Platina, & quidem uehementer, ſi tales hac ætate habiturum te exiſtimas: quis enim iſtorum fuit, quos tibi amicos putas, non dico qui ſanguinem, ſed qui uel minimam quidem fortunarum ſuarum partem pro tua ſalute ſponte obtulerit? PLA. Non ſit: de iniuria mihi a Paulo illata queſtus ſum, redimere me tanquam bello captum, aliorum pecunia debui. RHO. Eſt ita ſane, ut dicis, quod tua atque omnium literatorum cauſa Pius ſecundus inſtituerat, hic doctorum omnium hoſtis reſcidit & abrogauit, gloriæ Pij non minus quam utilitati tuæ aduerſatus: ſed quis iſtorum te inuiſit? quis tibi ad uictum & cultum corporis neceſſaria obtulit? PLA. Primum fieri, timor fortaſſe uetuit: Secundum tua munificẽtia & liberalitate eis præripuiſti ne facerent. Omnia enĩ mihi ad traducendã uitam neceſſaria, abs te ſuggeruntur. RHO. Qualẽ eum in grauiſſimis periculis futurũ exiſtimamus, qui uel leui timore ab officio remouetur? PLA. Nemo eſt enĩ qui uel in principijs huiuſcemodi perturbationũ non moueatur. Ad ſe uero ubi redijt homo, in officio, ſi uerus eſt amicus, remanet. RHO. Ex hoc autem cernere licet, horum neminem tibi amicum eſſe, quod neq; ad ſe, neque ad te adhuc redierit nemo. Vtinam uero fuerint tibi non inimici. Vereor enim ne ſui purgandi cauſa in te unum fabam omnem cuderint.

PLA. Quam fabam? Hoc solum deferre potuerũt, me acerbe nimium fortasse questum esse: id mihi ui ablatum, quod ego pecunijs & industria mea pepererã. Nullum insigne facinus mihi impingi potest, non furtum, non stuprum, nõ latrocinium, non incendium, non prophanatio templorum, non homicidium, nõ proditio. Hoc autem ita esse, ex mea ante acta uita comprehendi potest. RHO. Res profecto perinde ac sunt, non semper accipiuntur. Hoc tamen unum fateare oportet, amicum te nullum habere. PLA. Fortasse. RHO. Quid fortasse? Orestis ne & Pyladis atq; aliorũ, quos poetæ & oratores laudibus in cœlum tollunt, similem te amicum inuenturum existimas? Vera est illa Theophrasti certe sententia, qui præpostere officia pmisceri ab his censet, qui cum amauerint iudicant, & non amant cum iudicauerint. Hoc enim sapientis est proprium, qui etiam se ipso contentus esse potest, non ut amico carere uelit: sed si id acciderit, ferre æquo animo sciat & possit. Neq; mea quidem sententia audiendus est Epicurus, qui nil boni obijcit, quod dicat sapientem se ipso contentum. Scipionis & Lelij amicitiam laudo, non eorum beneuolẽtiam, quæ cum fortuna stat & cadit. PLA. Nollem ego tam obstinatos amicos. RHO. Vtinam quidem inuenias, qui pro libertate tua quadrantem, nolo dicere aureum nummum, pollicerentur: diffugere omnes passim, ut uides, qui te in carcerem coniectum intelligunt: & quos amicos putabas, ingens circa te solitudo indicat. Quid, quod ne nomen tuum quidem efferre audent, ac si Dianæ Ephesiæ templum incendisses? PLA. Mihi tamen est periucundum eorum consuetudine frui: loquimur simul ad uoluptatem & utilitatem multa: de rebus præterea quæ quisq; legerit, audierit, commentus fuerit, in medium ueri inueniendi gratia, confert. RHO. Si docti, si prudentes, si boni, fateor eorum consuetudinem tibi iucundam uideri. Verum hæc rara est auis, nigroq; (ut ait poeta) simillima cigno. Pauci ætate nostra sapientiæ student, quod eam nullo in precio esse uident. Prudentiam uero & probitatem tanquam duo grauissima paupertatis ergastula deuitant, quod cernant diuitias, honores, imperia, magistratus, potestati improborum & imprudentium subijci. PLA. In omni quidem uirtutum præclarissimarum serie (ut uideo) paucos bonos reperies: pauci sunt iusti, pauci constantes, pauci continentes, pauci prudentes, pauci sapientes ac docti. RHO. Paucos uocas? imo ferme nulli sunt. Quis enim omnium est qui uel ex alieno rapere, uel uoluptate & libidinibus frui non gaudeat? Quis item adeo fortis & prudens est, qui non aliquando timiditate & imprudentia de gradu dejciatur? Quis postremo est ita laborum & uigiliarum patiens, ut reiectis uoluptatibus, omni uelit doctrinam & sapientiam solicitudine ac studio complecti? PLA. Vnde istud dic quæso? RHO. Duæ nobis de ratione uiuendi deliberantibus uiæ offeruntur: quarum altera ad uoluptatem, altera ad uirtutem ducit. Prima uero lata est & prona, uoluptatumq; omnium illecebris undequaque septa, cuius finis, humani generis calamitas & pernicies est. Eo nanque maxima pars hominum deuoluitur, cupiditatibus & libidinibus allecta, quibus inesse ultimum bonorum omnium finem existimat. Hinc infinita mala nascantur oportet: Rapinæ, ut habeant ad uoluptatem instrumenta: stupra, incestus, adulteria, ne titillatione libidinis careant. Fraudes, periuria, doli, proditiones, calumniæ, maledicentiæ, ut indolentia careant: stultitia, timiditas, iniuria, malitia, ne quid eis ad id quod summum bonum falso putant, in uita desit. Tu uero cum humanum genus tot improbis dominis & tyrannis dedecoris ac turpitudinis obtemperet, mirabere si ut in cloacam præcipitium uitiorum omnium deferatur? Secunda autem quæ ad uirtutem ducit, ardua & aspera: cuius quidem latera confragosis rupibus & altissimis scopulis sunt munita, ne per diuerticula digredi ab honesto ullo modo liceat. Hæc nobis uigilias, æstus, frigora, sitim, famem, continentiam, integritatem, & labores fere infinitos proponit: quibus superatis, quod paucis admodum contingit, in arce ueræ constantis, & perpetuæ felicitatis nos collocat. Vnde certe cum tranquillitate & ocio ea licet intueri, quæ nobis quidem durissima uidebantur. Hac qui proficiscantur, ut ait poeta Hesiodus, pauci sunt. Sumus enim nescio quo fato, a laboribus ad libidinem proni. Hinc est autem quod posthabita uirtute, squaloris & sudoris plena, uoluptatem suo illecebrarum omnium ornatam sequimur & amplectimur fere omnes.

PLA. Philosophantem te ac differentem profecto libenter audio, quod in te esse summam doctrinam, singularemq; sapientiam intelligo. Verum in deligendo qui meipsum amet, ago ut queo, quando ut uolo non licet: modo enim habeam quo cum de rebus meis aliquando loqui possim, ut mecum: æquo animo fero, si non Patroclum & Achillem inuenio. RHO. Vtinam non sępe de rebus alienis loqueremini. Nam si deambulatis recreandi animi & corporis gratia, totus sermo uester in maledicentia consumitur. Hunc absentem carpitis, illum transeuntem deridetis: ignauum docto, stolidum prudenti, libidinosum continenti, auarum liberali, falso iudicio sæpe præfertis. Ad templum si uobis ire contigerit, quod perraro, nisi pluuia (ut aiunt) ingruerit, fieri solet, non rei diuinæ, religiose, sancte ac caste uacatis, ut uobis quidē dei mandato imperatum est. sed aut procamini, si puellæ & matronæ adsunt: aut canentem uel legentem sacerdotem, utpote ineptum & rudem, subsannatis. Si quem uero intentius orare uidetis, hominē hypocrisi notatis. Cogitabundum autem & curis oppressum. & ob eam rem minus attente quod legitur audientem, phanaticū & hæreticum appellatis. Itur in forum iudiciale. Eo certe ubi uentum est, non prætoribus, non iudicibus, non causidicis, non patronis, non clientibus parcitis. Quid plura? nil ferme uidetis cui a uobis nota aliqua non inuratur. Non dico quot mendacia, quot tabellas ad fallendum & deridendum fingatis. Demum inde redeuntes, conuiuia ad crapulam & ebrietatē celebratis, quibus certe fit, ut libidine incitati, ea flagitia cum magno uestro discrimine cōmittatis, quæ ego præ pudore & stomacho nominare non audeo. Hæc autem non ideo tibi a me dicta sunt Platina, quod existimem te morbo maledicentiæ & dicacitatis laborare, sed ut minus moleste feras talium amicorum consuetudine priuari: ea enim in te sunt ingenij & doctrinæ ornamenta, ut tibi ipsi uel legendo uel scribendo aliquid memoria dignum possis esse uoluptati: & quidem magnæ, cum hi quos legis, iussi tacere taceant. Quod certe non idem tibi cum socijs contingeret, qui plerūq; adeo proterui & loquaces sunt, ut cum beluis malim quam cum his uersari. PLA. Recte sane: at ego talium uirorum amicitiam, ut teterrimam quandam pestem uitaui semper: delegiq; quoad fieri potuit, qui earūdem rerum mecum studiosi essent. Illæ uero comessationes lautæ, quæ libidinū maximarum fomenta sunt, nunquam mihi uel natura uel instituto placuerunt: lædere quempiam uel dicto uel facto, nisi lacessitus, caui semper. RHO. Serpunt (ut nosti) contagia, difficile siquidem est in pistrino uersari absq; farinæ contactu. PLA. Leniuisti tuis uerbis aliquantulum hoc desiderium, quo ego ardebam uidendi amicos, non tamen omnino mihi persuasisti, ut malim carcere detineri, quam quo uelim, & officium meū exigeret, abire. RHO. Quod uocas officium? PLA. Maiores natu, & qui in aliquo præclaro & excelso dignitatis gradu sunt constituti, salutare & uenerari: æquales diligere & amare, inferioribus bene consulere, eosdemq; quibuscunq; rebus possis iuuare. Quod fieri nisi ab homine libero non potest. RHO. Si monstra hominum salutas, si eos diligis, qui uel maximo odio digni sunt, si illos iuuas, qui ita uiuunt, ut nullum auxilium sint meriti, officio te functum dices, cum officium sit, quicquid hominē decet? PLA. Nimium hæc ad uiuum resecas Rhodorice, imbecillitati hominum siquidem ignoscendum est. Non enim cum bonis semper & plane sapientibus uiuitur. Præterea ut illi meas ineptias plerunq; tolerant, sic ego uicissim illorum mores & naturam ferre debeo. RHO. Placeret mihi hoc tuum de tolerantia responsum, diceremq; te iam ad sanitatem redijsse, si molestiam carceris qua maxime te perturbari uideo, patienter & æquo animo ferres: sed cū frustra adhuc noster hic sermo sine ullo emolumento sit consumptus, tandem ego te missum faciam: functus sum (ut arbitror) officio meo, tu tuum facies, si teipsum ratione & patientia consolabere. PLA. Cruciat me profecto hic tuus discessus. Conspectu enim tuo suauissimo & graui recreabar mirifice. Sed unum te rogo, ut ad me cras, si tibi per ocium licet redeas, aut saltem aliquid consolatorie scribas, quo minus doleam, tua dulcissima consuetudine caruisse. RHO. Primum ego tibi affirmare non ausim, secundum me facturum repromitto. Apertius enim mecum epistola loquerere quam adhuc coram fecisti, uerecundia aliqua fortasse detentus.

DE FALSO ET VERO BONO
LIBER SECVNDVS.

ARistippū philosophū Socraticū, beatissime pater, ferūt aliquādo ad Rhodiensiū littus graui naufragio eiectū fuisse, ibiq; dū nō sine magna solicitudine cogitaret, quanto in discrimine fuisset, uidisse in arena figuras quasdā geometricas, atq; ita ad comites, mœroro posthabito, hilari uultu exclamasse, bene sperādū esse nā & hic quoq; hominum uestigia cernimus. Is Rhodū profectus, cū publice in gymnasio docte & acute disputasset, pluribus muneribus donatus est, qbus & suā & sociorū iacturā, magna ex parte leniret. Cū ij uero desiderio suorū redire in patriā statuissent, rogarentq; Aristippū, cōductū precio Rhodi mansurum, nunquid uellet: Tū ille, dicite, inquit, ciuibus meis, Nullā maiorē hæreditatē tradi a parentibus filijs posse, nullū maius uiaticū, quo etiā in naufragio sint tuti, quam si eos honestis artibus optimisq; disciplinis imbutos reliquerint. Verū est certe q. Theophrastus ait, solū ex omnibus doctū, neq; in aliena patria peregrinū, neq; amißis familiaribus & comitibus, carere amicis posse: quos etiā nobis, licet incognitis, uirtus ipsa comparat, nō pecunijs, nō opibus, nō potētia, nō armis sed doctrina & cognitiōe rerū munita. Hæc enim sola quocunq; ierimus, nos comitatur, nos reducit. In periculis quoq; ueluti clypeus, hostiū & aduersariorū uenientes in nos ictus propulsat. Ad fortitudinē cohortatur: docetq; nil in uita tā graue hoī uel calamitoso esse, q. ferri cōstanti animo suo adminiculo nō poßit. Hæc Socrati fortitudinē in molestia carceris & mortis præstitit. Hæc patiētiā Regulo dū cruciaretur a Pœnis. Hæc Senecæ, hæc Boethio dū mors eis proponeretur, cōstātiā attulit. Pleni sunt maiorū exēplis & præceptis: qbus certe ita ad uirtutē incitamur, ut iā maiora calcaria habere uō poßimus. Omitto Platonis amplitudinē & uim, q immortalitatē animorū ita expreßit, & mortē laudauit, ut Theōbrotus cupiditate æternitatis lecto Phædone, e mœnibus urbis se in mare præcipitē dederit. Illud dico, Socratis, Zenonis, Aristotelis, Ciceronis, Senecæ, Pauli, oīumq; doctorū nostrorū præcepta, ita nos continuo ad uirtutē animare, ut uere (deo ipso excepto) his magis quam parētibus nostris debeamus: ab his enim ut essemus, ab illis ut bene uiueremus, accepimus: quāquam uero & ab ipsis Athenienſibus plurimum laudis parentibus illis tribueretur, qui curarent ut filij optimis imbuerentur artibus. Quamobrem beatißime pater, illis multum me debere profiteor, quoru m opera hoc parum eruditionis consecutus sum. Hac enim fidelißima comite & adiutrice, for

tunis oĩbus spoliatus, & molestiã carceris, quæ diuturna fuit, & cruciatus pedũ ac brachiorũ, & minas crudelissimorũ carnificũ, mea etiã innocẽtia fretus, cõstantissime tuli: arbitratus id ꝙ est autoritate Senecæ cõprobatũ, Maiori mihi laudi hanc calamitatẽ aliquãdo fore, ꝙ illi fuerit sua felicitas, si licẽtia peccãdi dici potest, cuius arbitrio torquebar & cruciabar. Venerat tũ ad me Theodorus Gaza, doctrina & moribus philosophus insignis, cuius erudito sermone mirifice sum delectatus.

Theodorus, Platina.

VBI nam es Platina? PLA. Hem Theodore, quid huc uenisti relicto gymnasio tuo, in quo certe nulla mœroris, nulla calamitatis facies inest? THE. Vt te uiderem & consolarer, quem ex Rhodorico intellexeram aduersam fortunam ferre nullo modo posse. Is enim ut ab eo accepi, totum hesternum diem, ut te consolaretur, frustra insumpsit. Tentare uolui, posset ne mihi usu uenire, quod plerisq; medicorum solet, qui una uel leui medicina ęgrotos, aliorum tamen cura & diligentia bene prius curatos, plerunq; sanant: unde fit, ut ex aliorum industria laudem sibi cum emolumento pariant. scio Rhodoricum uirum quidem optimum atq; eruditum, nil prętermisisse, quod fidem tibi hac in re faceret. Verum plus in uno plerunq; felicitas ualet, quam in altero industria & doctrina, ut de imperatoribus dici solet, a quibus felicitatem magis quam rei militaris scientiam desideramus. PLA. Multum tibi Theodore debeo, qui pro humanitate & gratia me omnium qui uiuunt, miserrimum adire consolandi causa uolueris, cum nulla mea erga te pręcesserint merita. Rara est profecto hęc misericordia. Gradus enim nullus ab hominibus nostrorum temporum excogitatur, nedum fit, in quo spectata utilitas non sit. THE. Neque ego quidem pedem domo efferrem, nisi mihi propositum pręmium uiderem. Non est fraudandus quispiam mercede laboris, ne segnes ad res agendas ingratitudine fiamus.
PLA. Quorsum eas, intelligo: uisere infirmos, solari calamitosos, errantes in uiam rectam deducere, famelicos pascere, nudos uestire, pręmium illud ęternum quęrere est, non hoc fragile & caducum. THE. Ita est sane, sed dic quęso cur in hunc angulum secesseris. PLA. Vt horum qui mecum eadem miseria pręmuntur, eiulatus & querelas uitarem. Sed mihi certe contigit, ut nauigantibus in freto Siculo, qui dum scyllam uitare cupiunt, in charybdim ui tempestatum & procella deferuntur. Nam cũ mecum tacitus mente reuoluo, in quantam inciderim calamitatem, ita plerunq; mente & animo crucior, ut uitam mihi acerbam putem. THE. Credidissem ego te, profecto ob eruditionem & doctrinam, utranq; fortunam constanter & pulcherrime laturum. Sed quid inter te & hos differat non uideo, nisi quod docilitatem quandam natura tua magis prę se fert. Age uero dic, quem uoces calamitosum. PLA. Omnium miseriarum cumulo oppressum. THE. Quas uocas miserias? PLA. Inopiam, captiuitatem, uincula, tormenta, cruciatus, minas, ualetudinem, extorrem domo ac patria esse, & quę hęc sequuntur, ut sitim, famem, frigus, a fratribus, a cognatis, ab amicis omnibus deseri, & animo ac mente angi. his certe qui premitur, non uideo quid habeat cur in uita esse uelit. THE. Nimium te abijcis Platina. Dic obsecro, cur literis te & philosophię addixisti? PLA. Vt scirem certe. THE. Imo ut cõstanter & cum uirtute uiueres. Vt enim ad sananda corpora ęgrotantium medicina inuenta est, sic philosophię pręcepta illa a sapiẽtibus tradita sunt, quibus animorum nostrorum ęgritudinibus & perturbationibus mederemur. Quod fieri certe sine doctrina non potest: nam ut ager sine cultura infructuosus est, sic sine doctrina animus. Cultura autem animi philosophia est, quę omnium artium mater & donum deorum (ut ait Plato) uitia e mentibus hominum radicitus extrahit, & pręparat animos ad habitus bonorum suscipiendos. Hoc unum studium certe liberale est, hoc est homine libero dignum, cętera uero pusilla & quodammodo puerilia sunt. hęc enim bonorum malorumq; delectum pręstat. Hęc uetat superbum esse, auarum, libidinosum, intem-

perantem, contumacem, perfidum, crudelem, mēdacem: hæc eadē docet quid quoq; tempore sit agendum, quaq; ratione futuris præterea sint annectenda: quod quidem fieri sine cognitione multarum rerum nō potest, quę merito doctrina uocatur.
PLA. Quid? philosophari igitur nil aliud erit, quam in carnificina quadam calamitatum omnium uersari? THE. Ita sane. PLA. Hinc fit ut ego parentum meorum stultitiam mirer, qui me ad studia cum dispendio etiam rei familiaris, tanquam ad ergastulum miseriarum omnium, misere? THE. Ad labores quidem mi Platina, non ad delicias, nati sumus. In uitam enim tanquam in theatrum quoddam descendimus, ubi nobis continuo luctandum est: nec aliquid de uirtute remittendum præmiorum & gloriæ cupidis, quæ nobis profecto uitam in coelo sempiternam parant. Multi sunt enim circunquaque hostes, multi latrones, multi grassatores: quibus oīnibus ea profecto mente obuiam est eundū, ut malis fortiter & constanter mori, quam uel turpitudini, uel iniquitati, uel ignauiæ, uel timiditati, uel desperationi cedere. Legimus heroas, Herculem præcipue ac Theseum, labores sibi maximos & periculosos in uita delegisse, quibus certe & gloriæ bene de humano genere meriti consulerent suæ: & præmium non fragile ac caducum, sed perpetuum & immortale apud deum consequerētur. Nam qui uitiorum agmina in nos continuo ruentia propulsat, quiq; spem, metum, inanem lætitiam fugat, is deo similis quoad fieri potest, euadit. Contra uero qui uitijs cesserit, quiq; uitam egerit intemperantem & libidinosam, is tandem in præceps deuolutus uel ignauissimis etiam hostibus triumphum de se cum perpetua ignominia relinquet. His rationibus parentes tui fortasse moti, te ab adolescentia commisere, unde uirtutem & sapientam repotares, arma certe ad expugnandum humani generis hostem acerrimum, & in perniciem nostram semper aliquid molientem. PLA. Licet ne mihi Theodore libere tecum loqui? THE. Licet profecto.
PLA. Videntur mihi deterioris esse conditionis, qui docti sunt & contemplatione rerum delectantur, quam qui rudes, & animum raro ad cognitionem rerum traducētes, muneribus a natura datis fruuntur, de futuris parum admodum soliciti. Suo eñ cōtenti & paruo. Ii minus sentiunt corporis molestias, ut sitim, famem, frigus, calorē, laborem, defatigationē, minus etiam angores animi & curas: ut spem, metū, gaudium, lętitiam: non quid sibi conueniat, neq; quid alijs debeatur, multū curantes. At uero q liberalibus disciplinis sunt imbuti, contrarias qualitates acutissime sentiunt. Est enim eorū subiectum delicatius & mollius: & sensus habent ad cognitionē rerum promptissimos. His nempe tanquam instrumentis quibusdam animus cōtemplatione agitatus continuo utitur, quibus album a nigro, amarū a dulci, frigidum a calido, consonum a dissono separat. Hac mentis & corporis continua motione fit, ut miserrimā uitam agere uideantur, cum persæpe etiam intelligant, ijs se ludibrio esse, a quibus honorem mererentur. Fieri quidē non potest, ut ignarus & rudis sapientē ac doctum diligat & obseruet, cum nihil tam sit contrariū doctrinæ, q̄ inscitia & ignoratio. non dico certe quod dolore animi angatur, cum uidet amentem prudenti, intemperantem modesto, timidum forti, iniquum iusto, inertem laborioso, petulantem pudenti, sceleratū pio, in honore & emolumentis præferri. Quare fit ut nonnunq̄ uitam meā doleam, quod meo marte id expugnauerim, quod postea mihi detrimento futurū esset. Satius nimirum fuisset quiete uitam agere, q̄ tāto studio & labore inuestigare, quo postea cruciarer adepto. rusticos quid: & plebeios istos cernimus, q procul ab oñi ambitione sunt, quiq; plentibus quibuscūq; utuntur, de futuris parum soliciti, solida ac integra habere corpora, uenatu, aucupio, labore exercitata: quibus postea si opus fuerit patriæ ad propulsandos hostes, amicis ad negocia obeūda, domesticis ad ea comparanda q̄ usui hoim sunt accommodata, utūtur. Nos uero studiosa turba, qui nobis ad uoluptatē, ut mihi uidetur, miserias & calamitates cōfingimus & proponimus, adeo sumus ocio & umbra remolliti, ac imbecilles facti, ut quinto quoq; die sumere pharmacū in cholaram, in pituitā, in melancholiā oporteat. Frequēter eñ laboramus catharro, lateris & stomachi dolore, podagra: qui quidē morbi solent ex nimio ocio exoriri, cum corpus exercitatione & labore remoto, exhalare superflua non permittitur. Hinc (ut ait poeta) Virg. in Geor.

Subeunt morbi, tristisq; senectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis:

quibus fit ut neq; reip. neq; nostris, ubi & quãdo oporteat, auxilio esse possimus.
THE. Si putarem te ex animo loqui, dicerem id certe tibi contigisse, in alia re tamẽ, quod Neroni aiunt. Quem accusare disciplinas solitum ferunt, quod ab his unde humanitas continuo fluit, crudelior & immanior sit factus. Manauit certe inaudita illa & efferata iniquitas ex inscitia potius & stultitia, quam ex eruditione & doctrina. Fieri siquidem non potest, ut malum per se ex bono oriatur, neque uicissim ex malo bonum. Malum enim non ex bono, & bonum non ex malo suopte ingenio nasci uidemus. Legerat ille credo ex Homero & Marone Troianum: incẽdium: ex tragicis crudelitatem Atrei, Herculis, Aiacis, Athamantis furores, Achillis iram & crudelitatem, Vlyssis malitiam, Oedipi inhonestum, Sinonis fraudem, quæ omnia a poetis ea mente pscribuntur, ut legentium animos a uitijs certe & crudelitate, quam ipsi detestãtur, remoueant: & ad uirtutem q̃ tantopere extollunt, adhortentur: tota enĩ poesis nil aliud est, quam laus ipsa uirtutis. Proinde seipsum immanis illa belua, & non eruditionem accusare debuit: quę bonum, meliorem semper fecit: malum uero, si non potest in rectam uiam traducere, ut inutilẽ a se reijcit. Te uero ea mente tantummodo loqui existimo, ut ex me boni aliquid elicias. Proposita enim desperatione, arbitraris me nõ nihil medelę tuæ ægritudini statim inuenturum. Faciam ego uero tibi hac in re quoad potero, satis. Primum igitur ex te quæro, putes ne hanc sciendi cupiditatem humano generi frustra innatam esse? PLA. Minime uero, cum omne quod est, ad aliquid factum esse uideatur. THE. Recte sane. si ita est, quarum rerum causa inuentam doctrinam putabis? PLA. Earum certe, quæ utiles sunt & necessariæ in uita. THE. Quę sunt ista utilia & necessaria? PLA. Parentes iam grandes natu pascere, filios nutrire, amicis prodesse, iustitiam colere, fortitudinem retinere, modestia uti, prudentiam sequi, patriam quibuscunq; rebus possis iuuare. Rem familiarem ita procurare, ut & tuis satisfacere, & in alios munificus esse ac liberalis possis. THE. Est & hoc quidem aliquid quod dixisti. Sed alia quædam maior causa subest, quare tot clarissimæ disciplinæ sint inuentæ. Meministi credo dicti illius Socratici, quod e cælo descendisse quasi rem diuinam scribunt poetę, Cognosce teipsum. PLA. Memini. THE. Cognoscere seipsum qua ratione quis poterit, ni fuerit disciplinarum omnium sacris initiatus? Ex his enim unde in lucem ueneris, & ad quid ueneris, & quo tandem rediturus sis, aperte intelligis: quod non faciunt ij, qui doctrinarum & eruditionis expertes, uitam agunt in terris prope magis beluarum quam hominũ more. Quibus hoc certe a natura datum est, ut eo mentem persæpe flectant, unde id habuere, quo a cæteris animantibus distarent. Quare non ineleganter Naso poeta, quid brutis, quid hominibus conueniret, diuinis illis carminibus ostendit:

Pronaq; cum spectent animantia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumq; uidere
Iussit, & erectos ad sydera tollere uultus.

Meta-morph. I.

Primum consideret homo necesse est, quibus ex rebus constet, quod fieri sine philosophia nõ potest. Vnde uirtutis studium nascitur, quod animis medetur, ut ait Cicero, inanes solicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Quare bene a Socrate dictum est, inter baiulum & Alcibiadẽ summo loco natum, nullã esse differentiam, si uirtus absit. Deinde considerandum est, quis sit autor tot rerum pręclarissimarũ, quot in mundo sunt: eo quidẽ mens nostra nunq̃ conscẽdet sine gradibus mathematicarum disciplinarũ. Inde rediens, cognita illius loci excellentia, in quo habitãt q dũ in uita erãt, cõtemplatione rerũ sunt delectati, quiq; integre, caste ac sancte uixerũt, abstersa oim flagitiorũ macula, ita uirtuti te addicis, ut maximos etiam labores honesti causa magnis uoluptatibus sine controuersia anteferendos cẽseas: q̃d profecto non faceres, nisi plus emolumenti ex honesta uita sumpturũ te, q̃ ex flagitiosa & intemperãti arbitrareris. Non sunt, mihi crede, spernẽda munera nobis a natura data. Ad cognitionem siquidem rerum maximarum & admirabiliũ, non aũt ad ocium & segnitiem, nati sumus. Eneruari corpora studiosorum nunq̃ ego moleste tulerim, modo animo & mente ad contemnendam mortem, ad tolerandos dolores, & ferendas æquo animo calamitates, quæ indies humanum genus inuadunt, constantes sint & fortes. Hæc est

mi platina uera fortitudo, non illa gladiatoria, qua plebeios & rusticos in uenatione & aucupio uti dicis. fortem ego dixerim Socratem, Zenonem, Camillum, M. Regulum, Curiũ, Fabriciũ, Catonem, qui neq; minis, neq; tormẽtis, neq; pollicitationibus adduci unq̃ potuerunt, ut a recto & honesto discederent. Non negauerim ego robur corporis ad res agendas q̃ maxime necessariũ esse: & ne a Cicerone dissentiam, excitandum etiam corpus affirmauerim, ut & consilio & rationi possit obedire. Sed ois nostra cura circa emendationem appetitus & cupiditatũ nostrarũ habenda est: ne si eum uagari latius siuerimus, multitudine uoluptatum obruatur animus. Bene agere praeterea & philosophari, tantum iucunditatis in uita affert, ut docti ac sapientes minus certe moleste ferant, ignauos & rudes tanq̃ rerum omnium inopes & minus uiatici habentes, sibi in honore & fortunę bonis praeferri. Sed dicant ij ut Agamemnon apud Homerum,

[illegible] Iliad.2.

Virtus eñ (ut Stoicis placet) sola per se beatũ hominẽ facit. Quod aũt studiosos aegritudinum uariarũ agmine dicis quotidie inuadi solere, ex te uelim scire, cum improbis ne inducias habeant. Quos certe, si diligenter animaduertis, utpote intemperantes & immodestos, frequẽtius cruciant. sed hoc ideo minus apparet quod ignobiles sunt, quodq; etiam suo merito affligi putantur. Bonis aũt qui rari habentur, si quid acciderit dolemus, q̃ ea calamitate minime dignos existimamus. Verũ ij quoq; uaria morborũ genera incurrunt, cum quia & ipsi inaequalitate humorũ laborant: tum uel maxime, quod posthabita huius fragilis & caduci corporis nimia cura, sese totos ad cultum animi transferunt. Malunt eñ castigato corpore cum deo sentire, q̃ ipsis uoluptatibus cum dedecore & detrimento obtemperare. Robur illud rusticum contemnunt, & pro nihilo habent, quod animis nostris ad cognitionẽ rerum maximo sit impedimento. Est eñ corpus (ut Platoni placet) σῶμα τῆς ψυχῆς, id est, sepulchrũ & carcer, unde anima per sensus tanq̃ per fenestras rerum naturam contemplatur & cernit. Hoc facilius nimirum in illis corporibus fit, quę urbana sunt & ciuiliter enutrita. Nam molles carne, aptos esse mente scribit Aristoteles. Dices fortasse eos minus sentire cõtrarias qualitates, & ob eam rem minus dolere, non eo inficias. Minus etiã sentiunt quid honestum sit. & quid deceat in uita. Collige itaq; te Platina, & bene tecũ actum puta, q̃ ita institutus sis, nisi teipsum deseris, ut perfacile oẽs fortunae ictus ferre ac propulsare possis.
PLA. Quid enim me colligam? quia ita malignitate fortunae opprimor, ut uix queã respirare. THE. Quos uocas ictus fortunae? PLA. Inopiam, captiuitatem, uincula, tormenta, extorrẽ domo ac patria esse. THE. Quare inopem q̃so te existimas? PLA. Quia omni humana ac diuina ope careo. Nullum est mihi patrimonium: & si q̃ est, id est perexiguũ: nulla priuata pecunia, non domus, non suppellex, tum librorũ, tum rerum utensilium: rara uestis, & quidẽ attrita. Hinc oritur ut nemini charus sim: & quod peius est, ab omnibus ferme irridear: tanto eñ aetate nostra pecuniae in honore sunt, ut pro monstro habeatur, qui spretis fortunae bonis, uirtuti se & cognitioni rerũ addixerit: hunc ut phanaticum, ut prophanũ contemnunt, deuitant, inspuũt oẽs: diuitem uero salutant, comitantur, reducunt, circunstant officij causa. THE. Aut eñ pauper, aut in magnis opibus natus es: si pauper, nil tibi fortuna abstulit, cũ nihil habueris: si diues, id suo iure repetere potuit, q̃d uel tibi uel parentibus tuis ad tẽpus commodauerat. Sed quid habeas cur de fortuna queri possis, non uideo, cũ nihil tibi in uita adhuc defuerit, quod uel ad necessitatẽ corporis, uel ad ingenij cultũ pertineat. Nullum esse tuum patrimoniũ dicis: Age dic quaeso, unde uixisti? Nullã pecuniã: unde tibi necessaria in uita usq; ad hanc ętatem cõparasti? Nullã domũ: ubi habitasti? sub diuo ne, an sub tecto? Nullã suppellectilẽ: non Diogenico more uixisse te, tuus iste nitor urbanus ostẽdit. Nullos libros: unde literas didicisti? diuinitus ne? uelit, rarã: satis est si pluuiam & imbres ppulsat. Quid, fortune ne debere te plurimũ negabis, quae ex patrimonio & pecunia aliorũ subtrahit, quod tibi cõdonaret? Vixisti proinde, sine ut fateri uis, suo beneficio sine ulla animi molestia. Diuites eñ & praepotentes (ut Ciceroni placet) non solũ libidine augendi ea quae habent cruciantur, sed etiam amittendi. Fundum itaq; familiarẽ, q̃ diligenter colant omni cura exquirũt: grandinem, intempestiuũ rigus, nimiã siccitatem, uehementes & longos imbres continuo timent: de ieiunitura-

citate & fuga, deque rustici negligentia, de boum & pecorum interitu, de incendio villæ continuo soliciti. Si bellum aũt exortum fuerit, incursiones hostiũ veriti, triste aliquod nunciũ semp expectant. Pecuniã magno labore partam, varijs insidijs ab quibusque oppetitã, magno vident esse in discrimine, siue eam domi custodierint, siue aliorum fidei cõmiserint, cũ nec serui, nec filij, nec cuiusuis alius exploratam habeant fidem. Expilant nanque serui, dilapidant filij intemperantes, ac perfidi decoquunt atrienses. Dõi inde respicientes, eam vel augere vel reficere pro dignitate magna impensa nonnunq̃ coguntur. Suppellectilem vero domi & diuitijs congruentem, suis vidẽt pnecessariã esse. Hoc emunt, illud pmutant. Multa reficiunt negligentia & stultitia seruorum conquassata & diffracta. Vestire familiã, pascere seruos, enutrire filios, cũ magno dispendio coguntur, psertim si bellum & annonæ caritas, duo grauissima mala, ingruerint. Soluere aũt tributum, pendere vectigal graue & onerosum plerunque impellũtur. Omitto cõmemorare quot piculis continuo caput obijciant, cum hunc a latronibus, illum a furibus, multos a seruis domesticis, plerosque etiam a coniugibus & liberis veneno & ferro interfectos ob diuitias sciamus, Horum periculorum beneficio fortunæ nullũ capiti tuo imminet. Dormis ad multã noctem sine cura, Iter quo placet, secure carpis. Legis, scribis, nec de tuo, nec de alieno solicitus, PLA. Hominẽ pingis Theodore qualẽ adhuc vidimus neminẽ. Quod si quis est qui se fortiorem in contemnendis fortunæ bonis ostendat, eum certe fatebor aliqua ex parte occultare posse animi secreta: paupertatem vero quã tãtopere laudas, probare ex animo nullo modo posse. Ego (ut de me loquar) nunq̃ adeo sum curis & solicitudinibus vacuus, qn totus a me ipso discedam, ubi eius mihi in mentem venit: non legere, non scribere quicq̃ possum memoria dignum, quandoquidem omnia ad victum necessaria mihi deesse video. Dices, sat scio me tñ usque ad hanc ætatem vixisse, & si nihil habuerim: at ego arbitror satius esse semel mori, q̃ ostiatim panem mendicare. Toties enim qui hoc agit, iugulatur si homo est, quoties id ei facere contigit. Quare paupertatem cuiuis laudato, mihi profecto nunq̃ persuadebis, ut eam existimem opulentiæ anteferendam esse, cuius vel horrido nomine persæpe somno excutior ac totus contremisco, ne dicas me dormire usque ad multam noctem, & literis secure operam dare. THE. Neque hoc quidem ex animo te loqui putarim unq̃. PLA. Non aliter certe sentio ac dixi. THE. Quid si tibi probaro, paupertatem diuitijs merito anteferendam, & omnium bonorum quę in vita fiunt, causam esse? PLA. Age dic quæso, hoc est quod ex te scire cupio. THE. Artiũ oim tam liberalium q̃ mechanicarum inuentrix & autor paupertas est. Quis impulit Herodianum, Apollonium, Phocam, Apollodorum, Aristarchum, Palęmonẽ artis grammaticæ: Lysiam, Gorgiem, Protagoram, Empedoclem Agrigentinum, Alcidamantem, Polycratem, Socratem, Aristotelem, Theophrastum Hermagorã, Marcum Catonem, Marcum Tullium rhetoricæ: dialecticæ ac philosophiæ Parmenidem, Melissum, Platonem, Socratem, Aristotelem: arithmeticę Hismachum, Dinocratem: geometriæ Archimenidem, Euclidem: musicæ Architam, Aristoxenũ, Amphionem, Boethium: astrologię Periclẽ, Berosum, Ptolemæum præcepta tradere? paupertas. Quis sutorem suere, architectum ædificare, fabros denique omnium artium ex industria aliquid agere? paupertas. arare profecto, agrum fodere, serere, inserere, repastinare, & cætera ruris officia nobis obire necesse esset, ni rusticos hoc agere pauptas cogeret. Præterea domos augeri, vicos componi, respublicas exiguis incrementis conditas, labore & ciuium industria extolli videmus, quod non fieret (adeo est humanum genus a labore ad ocium & quietem pronum) nisi ad id paupertate impelleretur. Mercatura certe, quæ prouincijs & ciuitatibus necessaria est ad importandas exportandasque res usui hominum accomodatas, paupertatis inuentum est. Adire profecto tot labores, tot pericula, quot nobis in vita sese offerũt, non facile inuenitur qui velit, nisi coactus. Militiam pariter rerumpublicarum necessarium & maximum propugnaculum, qua infinitis prope laboribus & periculis vexamur, quis amplecteretur, nisi id facere cogeremur? Postremo quis deum coleret, quis sanctos, si nusquam paupertas esset? Hæc nos religiosos, hæc fortes, hęc industrios, hęc agiles, hæc sanos & bene valentes facit. Contra vero diuitiæ ipsæ homines reddunt intemperantes, libidinosos, inertes, segnes, pingues, podagrosos, valetudinarios, hebetes, ingratos, deorũ atque hominum

contemptores. PLA. Adde etiam istud si placet, paupertas reddit homines fures, latrones, crassatores, periuros, mendaces, insidiatores, delatores, deos atq; homines spernentes. THE. Hoc profecto non ageret sancta paupertas: ea est enim desperatio, & stultitia q̄dam. PLA. Paupertatis nimirū consanguinea. THE. Desine Platina maledictis paupertatē lacessere. PLA. Hanc certe q laudent multos, quero sequātur paucos admodum uidi. Verbis tm̄ magnificis & seueris philosophamur Theodore, opera aūt concidimus. Cernere licet ætate nostra multitudinē prope infinitam eorū, qui Christi paupertatē & uitam imitaturos se uoto & sacramento polliciti sunt, ex his certe paucos inuenies ueræ paupertatis amatores: & si diligenter eorū manus obseruaueris, profecto uidebis eos sub hoc paupertatis nomine, magnas sibi q̄tidie parare diuitias. Crebras adeunt morientiū hereditates: fundos, uillas, iumēta, ad augendas opes magnis precijs emunt & cōducunt. In petendo effusi, in erogādo uero parcissimi sunt. Quod si beneficiū aliquod, ut ipsi appellāt, paulo opulētius uacauerit, quanta ambitione & cupiditate id petant, tu ipse qui nosti auaræ Babylonis cōsuetudinem, non ignoras: quiq; huius qui rerum potitur, rapacitatē & habendi sitim etiam in quauis re minima quotidie uides THE. Eos profecto decet q aliq̄ in precio apud suos censentur, diuitias & opes sibi congruentes, honeste tm̄ ac iuste parare, ne cōtemptui hominibus sint. PLA. Nonne igitur malū inopia est, quæ ridiculos (ut ait Satyrus) facit hoies, eos etiā qui in magistratu sunt cōstituti? THE. Hos uero solū, nō etiam priuatos lædit? PLA. Sit ita sane ut dicis, tu profecto si hic sis, aliter sentias, ut comici uerbis utar. Vnū te rogo, ne de paupertate uerbū ullum amplius facias. Audire eius nomē qua frequenter opprimor, & prope enecor, sine magno mœrore nō possum: ad reliqua si placet, pgamus. THE. Qui ingeniū tuū nō nosset, ex aio credo te loqui putaret. Sed dic q̄so, qd aliud est q̊d te premat? PLA. Captiuitate (ut uides) ac uinculis crucior. THE. Quid tibi uero ob tantulā calamitatem accidisse putas? PLA. Omni libertate spoliatū me uideo, qua certe nil potest esse homini bene instituto utilius ac grauius. Quid eñ habet cur in uita esse uelit is, cui libertas sublata est? Videmus profecto animātia oīa hanc pmaxime expetere. Quod si cui in uinculis & cauea esse cōtigerit, unde possit in libertatē prodire & erumpere, omni conatu experit & tentat. Hoc uero si tanq̄ munus diuinū bruta mētis & ingenij expertia, tātopere expetunt, idem nō faciet homo, cui ob dignitatē excellentiæ cūcta animalia parēt & obsequūtur? THE. Homini profecto cōstanti & forti satis est libertate animi uti, id est, honeste & cū uirtute uiuere, quod fieri etiā in Phalaridis boue (ut ait Epicurus) a q̊uis homine bene instituto potest. Aerumnosum quidē M. Regulū, dum a Pœnis cruciabatur, fuisse dicimus. Idem dici de Catone potest, dum in carcerē duceretur, de Socrate, de Seneca dum ad mortem obeundam tyrannorū iussu cogerentur. Idem de Laurentio, Stephano, ac cæteris martyribus dicendū censeo, quorū de numero nonnullos etiam in ipso cruciatu deum hymnis & cantu laudasse intelligimus, q̧ post illos cruciatus magnā sibi propositam felicitatem & gloriam cernebāt. PLA. Separas tu q̄dem, ut uideo, ærumnosos ab infelicibus. THE. Quid ni ærumnosos dicimus calamitatibus oppressos, q̊d quidem ad corpus & bona fortunæ spectat? Infelices uero eos qui animi morbo aliq̄ laborant, ut cōtra felices uocamus, quorū animi secundū uirtutem in uita pfecta a ratione nunq̄ discedunt. PLA. Virtutis (ut ait Cicero) laus oīs in actione consistit. THE. Ita sane. PLA. Agere secundum uirtutem q̄nam modo poterit, qui uinculis & carcere detinetur? Prodeat in publicū necesse est, quē liberū uolumus, ut oppressos potentū ui adiuuet, ignaros doceat, delinquentes castiget, errantes in uiam rectā pducat: si parentes habet, eos pascat, si filios enutriat, amicis bene cōsulat, patriā quibuscunq; rebus possit iuuet, tum cōsulendo: tum magistratus sibi cōmissos iuste, modeste, cōstanter obeundo. Arma in hostes si bellū illatū fuerit sumendo, uigilando, cohortando de uirtute, timore & ignauia nil remittendo. Hæc, pfecto nisi ab homine ingenuo & libero, fieri nullo modo possunt. THE. Ergo senatus ille cuius cōsilio, nō manu & opa po. Ro. utebatur, frustra a Romulo primū institutus, postea a cōsulibus auctus est, si nihil fieri secundū uirtutē potest, nisi ab eo q uiribus & corpore integer est, quiq; proficisci q̊ uelit possit? Minus ne Appiū Cæcū, Scipionē

Terentius in And.

ualetudinariorum, Catonem senem ac plerosq; alios uulneribus, podagra, paralysi, stupore membrorum occupatos, profuisse reip. existimamus, quod his ægritudinibus grauius etiã q̃ carcere & uinculis premerẽtur? Non pfecto. Sedebat senatus ille augustissimus in curia & consilio, & qua ratione totũ orbẽ populus Romanus occuparet, ostendebat: quo tempore respublica illa florẽtissima imperio rerum potita est: ubi uero ambitione & temeritate quorundam cõtemni & extingui tñ lumen cœptũ est, imperium illud patrũ ac senũ humeris fundatũ & retentum, penitus corruit. PLA. Hæc tua dicẽdi copia adeo me certe inuoluit, ut quæ sentiã, libere loqui mihi non liceat. Vnaquæq; ætas suũ profecto munus habet: Adolescentes quoq; uita oñis ad uirtutẽ dirigenda est, doctrinæ & eruditioni operã dent oportet: Iuuenes & q in media ætate constituti sunt agere secundum uirtutẽ præceptis & institutis coguntur. Senũ uero quoq; ætas quietẽ & laborũ uacationem emerita est, consulere, docere, admonere propriũ est. Iuuenem me esse florentis ætatis uides, ad labores, ad uigilias, ad negocia satis aptum. Hoc aũt ætatis flore quod mihi uti non liceat, uehementer doleo. THE. Id mihi quidem optare uideris, quod multi omni studio ac diligentia declinant. Quare id cupias certe non satis uideo. PLA. Honoris hercle & gloriæ causa, ad quam natura ferimur oẽs: sed alius generosior est alio magis. THE. Neq; hoc qdem admodum expetẽdum est, cum sine ambitione ac uitio nõ fiat: pcari enĩ indignos cogimur, & largitiõe uti qua ex re infecta, ppe mala nascantur oportet, cum ij, quoq; in potestate magistratus sunt, his tñ eos decernant, genixius rogare uel maiore largitione uti consueuerunt. Hanc ob rem fit ut indigni bonis anteferantur: & ij qui alijs præesse cupiunt, spreta modestia & æquitate, ex alieno rapiant: fraude, ui, dolo quod his largiantur, quorum opera & auxilio magni in rep. esse pcupiunt. Hinc furtũ, hinc sacrilegium, hinc depeculatus, hinc rapinę, hinc cædes quotidie nascuntur, cum maximo reipub. detrimento & interitu. Sunt nobis exẽplo Romani, sint Carthaginenses, sint Lacedęmonij, sint Athenienses: quorum resp. magnæ illę quidẽ ac pclaræ, quæ nunq̃ finem habituræ uidebantur, funditus sunt euersæ ciuium ambitione & auaritia. PLA. Nemo ergo tua sententia ad magistratus & resp. gubernandas accedet unq̃, & ob eam rem incuria & negligẽtia interibunt oĩa. THE. Vt ad sacra, sic ad reip. & magistratuum oim gubernationẽ expertos homines proficisci uellem, si fieri posset: disciplinis omnibus & pręsertim ciuilis uirtutis scientia imbutos: quod si fieret, felices (ut ait Plato) respublicas haberemus. Tu uero si patriã habes huiuscemodi ciuibus præditã, & si teipsum talem pręstare potes, qualẽ ciuem resp. bene instituta requiret, eo pficiscare, nihil te moror. PLA. Hac tua seueritate Theodore quẽuis etiam fortem & ciuili disciplina mediocriter imbutum, ad desperationem pfecto reduceres. Non enĩ (ut aiunt) magistri nascimur: paulatim nimirum crescunt habitus: & ut non uno ictu, sed crebris ingens & ualida excidiẽ quercus, sic non uno actu studioso, sed pluribus ciuilis gubernationis habitus comparantur. THE. Ego, ut ante dixi, censeo oportere ciues ad capessenda reip. gubernacula pfecturos, instructos & præmonitos ire oportere, ne unus multorum detrimẽto quod habeat discat. Actum siquidem esset de nautis oĩnibus, si dum fluctibus & pcellis agitantur, unus aliquis ignarus, discendi causa ad aplustre proficisceretur. PLA. Nunq̃ mihi certe psuadebis, ut malim in uinculis degere, q̃ ad honores & magistratus capessendos in publicum prodire. Hoc si nõ cõtingeret, liceret saltẽ ecclesiastica munera obire. THE. Quasi uero facilius sit custodire a peccatis multorũ animos q̃ populos in officio ciuili cõtinere. Quanto enĩ res pstantior est, tãto maiorem requirit solicitudinem nobilitate sua & excellentia. Animũ pstabiliorem corpore nõ negabis, cum eius forma pfectior sit: abeunte siqdem animo, intereat corpus necesse est. Maiore igitur sapientia & doctrina indiget, qui ecclesiasticos honores, q̃ qui ciuiles desiderat. Bene & docte legat oportet, qd sine exquisita grammatica fieri non potest. Bene pdicet, qd absq; rhetorica, dialectica, theologia non fit, cum psuadere, probare ac refellere, docere diuinas humanasq; res necesse sit. Bene canet, qd musicæ & harmoniæ scientiam requirit. Annũ apposite diuidat, & ieiunia, uigilias, dies festos & interdictos populo, ne p inscitiam peccetur indicat oportet, hoc sine arithmetica & astrologia bñ fieri nõ nq̃. Postremo uero qd oim maximum est, maximeq; necessariũ, hunc quem sacris præesse

uolumus, iustum, modestum, continentem, prudentem esse oportet, ne aliqua ex parte tanti mysterij excellentiam & dignitatem lædat: utq; errantes admonere, reprehēdere, castigare, docere libere liceat: q̄d profecto non fieret, si in alijs reprehēderet quo ipse merito notari & argui posset. PLA. Vtinam q̄tam partem istorū quæ enumerasti tenerent ij, quibus animorū nostrorū cura mādata est. THE. Non dico ego quales sint q ad sacros ordines quotidie prouehuntur, auaritia & cupiditate q̄rundā, sed quales esse oportet. PLA. Hęc omnia q̄n ita tibi placet, omittamus. Vnū proponā, quod scio te mihi concessurū. Est enī mediū quoddam inter sacram rem & publicam. THE. Istud certe quale sit, audire ex te cupio. PLA. Liceat mihi saltem munera ista aulica quæ officia uocantur, obire. THE. Non abnuerim ego in his minus periculi esse. Difficile tñ est, in tanta rerum corruptela mediocritatem tenere, cum nō desint, qui muneribus, pecunia, pollicitationibus quemuis etiam cōstantem, corrumpere audeant. PLA. Habet unumquodq; officium determinatū præmiū, q̄d nō eos fugit, q huc ex tota Europa negociorū causa commeāt. Vnde fit, ut neq; illi decipere, neq; hi decipi ullo modo possint. THE. Vllo modo dicis, ac si pfecto nescires auaritiam & largitionem duo grauissima mala, in tanta colluuione hoīm potestatis habere plurimum. Multi enī sunt, qui id impetrare pecunia tentant, quod uel industria uel uirtute consecuturos se nullo pacto uident. Ii concursant, orant, instant, obsecrant, blandiuntur, palpant, circunstāt, ducunt, reducūt, muneribus & pecunia plerosq; corrūpunt. Horū importunitatem effugere qui possint, pauci admodū inueniuntur, cū oēs ad rem nescio quo fato auidi & proni simus. PLA. Qua uoracitate dij immortales in tanta largitione hi debent uti, qui huc profecto ad explendā auaritiæ sitim undequaque ueniere? THE. Conquirūt ubiq; magno studio siccis faucibus tanq̄ rabidi canes, q̄s deuorent, & quorū sanguinē sitibundi exugant: proinde ut aliud genus uiuendi tibi deligas probauerim semp, cum neq; hoc quidē nequaq̄ satis tutum sit. Conflictare enī cum huiuscemodi hominibus, neq; corrumpi, difficilimū quidē mihi uidetur, cum non desint q te cōtinuo a recta uia retrahere conentur, propositis uoluptatū oīm illecebris: quibus certe ad unum quodq; facinus, q̄uis magnum, facilime impelluntur. Nam q ad uoluptates sublato pudore, oī impetu fertur, is pecuniā uoluptatū instrumentū, quacunq; ratione potest, cōquirit: Subducit, furatur, subtrahit, expilat, decipit: neq; quicq̄ omittit q̄d ad pecuniæ studium ptineat. Hāc ultimā ad summū & ultimum bonorū oīm, uiam pfectam existimat, cum honores, potentiam, gloriam, dignitates, uoluptatē pariat. Sed fallūtur miseri: sola enī uirtus ad summū bonū uia est. Hoc Platina ut aliqñ frui possis, inopiam, captiuitatem, uincula, tormenta, cruciatus, minas, ualetudinē, mortē deniq; æquo animo feras necesse est. Hi sunt pulueres olympici, hi sudores agonales, quibus post celebrem uictoriam abscissis, felices ac beati æuo postea fruimur sempiterno. PLA. Est ne hoc illud uiuendi genus, quod mihi paulo ante proponebas? THE. Illud sane. PLA. Nō delicias mihi aut uoluptates pponis,

Hoc opus, hic labor est, pauci quos æquus amauit
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera uirtus. Aenei. 6.

THE. Ad hanc fœlicitatem consequendam nil tibi certe deerit, si ingenio & industria tua constanter uti uolueris. PLA. Diuinum profecto nescio quid huic uirtuti inesse debet, quam mihi tanto studio ad imitandum proponis: eius enī uel solo nomine mirifice recreor. THE. Hanc si degustaueris Platina, laboribus te, uinculis, periculis, tormentis, minis, morti postremo honesti causa spōte offeres. PLA. Fortasse. Sed dic quęso, seperas ne uirtutem a summo bono? THE. Quid ni? Est enim uirtus ad summum bonum uia. PLA. At ego uirtutem ipsam summum bonum audieram. THE. Bonum est, nō tñ summum. Vltimum enī bonorū oīm illud est, q̄d ubi quis adeptus est, nil amplius desiderat. PLA. Istud quale sit, ex te audire cupio. THE. Facerē ego id quidē haud grauate, si mihi p occupationes meas liceret. Cras si potero, ad te reuertar. Interim uale, & teipsum ca[illegible]atione q̄ pposui, consolare. PLA. Vt redeas, te rogo mi Theodore. Non enī parū me recreasti tuo erudito & eleganti sermone: & spero fore, si redieris, ut penitus omni molestia crastina disputatione me liberes. THE. Faciam id ego ac lubens, si mihi per ocium licebit. Quod si usque ad meridiem non rediero, me ab alio, eo die presertim, exquirito,

LIBER TERTIVS.

ALexander ille Macedo, etiã adolescens regno potitus beatiss. pater, nil actum sibi in tanto rerũ fastigio putauit, nisi & philosophos penes se haberet, quorum cõsilijs & doctrina uteretur: & historicos ac poetas, qui eius res gestas æternitati cõmendarent, accitis itaq; magnis præmijs ac pollicitationibus philosophis & doctis oĩbus, cũ uentũ esset ad Diogenẽ illũ cynicũ, q spretis oĩbus fortunæ bonis, dolio ꝓ domo utebatur, sola rerũ diuinarũ & humanarũ cõtẽplatiõe cõtẽtus, instarentq; legati ut ad Alexandrũ ꝓficisceretur, aut saltẽ eius dona acciperet, utrũq; se facturũ renuit. Tũ Alexãder nec indignatus qdẽ ob talẽ cõtumaciã, sumpto egregio comitatu, ad hoĩnẽ nudũ & sola cõtẽplatiõe gaudentẽ, ꝓficiscitur. Sciscitatus Diogenẽ, nũ qd a se uellet: Hoc tãtũ, inqt, ut abscedas, nec mihi umbrã facias. in sole enim nudus apricabatur. Indignãtibus aũt q tũ aderãt, ꝙ nec regi assurrexisset, nec eos pluris q̃ umbras hoĩm fecisset, ita rex inqt: Nõ est cur Diogenẽ cõtẽnatis: nisi enim Alexãder essẽ, ꝑsonã Diogenis subire nõ recusarẽ. Arbitratus philosophũ ipsum, secundũ a se principẽ orbis terrarũ locũ obtinere, nec immerito qdẽ. Didicerat credo a præceptore Aristotele, cõtemplãtes diuinã in terris uitã agere: eos enim feliciores putauit, & deo amicissimos esse, q mentem a sensibus reuocãtes, diuinã intuerentur quoad fieri posset naturam, q̃ q rebus humanis immersi, actione ipsa delectarentur. Cũ enim disciplinas oẽs ut inuenta philosophorũ laudasset Plato, tres illas potissimũ cõmẽdauit, quæ nobis ꝑ cõtẽplationẽ ostẽdũt, quæ sit rerũ oĩum natura, qualis homo, & quẽ locũ in mundo teneat, & an deo res humanæ cordi sint. Quã qdem cognitionẽ physicen appellauit: huic addidit mathematicẽ, q̃ Pythagorici gradũ optimũ ad cognitionẽ rerũ diuinarũ putarũt, cũ ab humanis ad diuina fieri transitus sine theologia nõ possit. Hæc enim platonicæ diuisionis pars ultima. primarũ causarũ altissima rũq; rõnẽ hoĩbus quoad fieri potest, præstat. Nã arcana summi dei, ut ait Lactãtius, q fecit oĩa ingenio ac ꝓprijs sensibus, integre cõprehẽdi nõ possunt: alioq, nihil inter deũ hoĩnemq; distaret, si consilia & dispositiones illius maiestatis æternæ cogitatu assequeretur hũano. Cũ hæc in tanta calamitate beatissime pater mecum ipse reputarem, superuenit M. Valerius Viterbiensis, philosophus insignis & physicus singularis, mei uisendi causa: nam & animi & corporis medicina tum indigebam: qui certe non prius a me discessit, quam faterer optimis rationibus uictus, summam felicitatem in deo esse: quam adipisci nemo unquam poterit, nisi spretis fortunæ bonis, repressisq; cupiditatibus oĩbus & ꝑturbatiõibus, cõteplationi rerũ diuinarũ sese addixerit, ut ille Diogenes: uel melius, ut sancti religionis nostræ pene omnes fecere, existimantes hac una ratione falsi ac ueri boni, quod nunc quærimus, cognitionem haberi posse.

Marcus Valerius, Platina.

ARcem profecto neq; munitiorem hac, ne magis pontificiæ dignitati conuenientem usquam uidisse me memini. Est enim apte posita, & ad propulsandã uim externorũ hostium, ad cõtinendos in officio ciues, licet Hadriani imperatoris lõge alia sententia fuerit. is enim Aeliorũ cineres & ossa conseruari hac mole uoluit, non uiuorũ carcerem & ergastulum fieri. Sed ita fit, quod ad rem unam quæsitum est, in alios usus persæpe conuertitur. HI uero ut eorum uultus & impexa ac promissa barba ostendit, captiui esse uidentur: atq; inter hos fortasse erit noster Platina, quem minus constãter ferre aduersam fortunã intellexi. PLA. Non est cur fortasse dicas, nosti ingenium Pauli pontificis, nosti ꝑtinaciam: non ita propere quos capit, & in carcerẽ etiã ob leuem suspicionẽ trudit, dimittere solet, ob hoc credo, ut aut nil a se temere factũ uulgo ostendat, aut ne illatã iniuriam queri uel propulsare quisquã possit, quod certe timidi animi & abiecti est. MAR. O noster Platina salue. Sed quid ita mœstus & cogitabundus iaces? PLA. Rogas? quasi nescias qui in uinculis & carcere detinentur, eos continuo mœrore affici. MAR. Qui in carcerẽ trudũtur, aut iuste, aut indigne hãc pœnam subeunt: si iuste, cum carcer ad coercẽda hoĩm flagitia & petulantiã sit inuentus, necesse est eos quibus hac pœna affligi contigerit, id æquiore animo ferre. Nam q maiestatatem lædit, q leges cõtemnit, qui principũ decretis, honestis præsertim, nõ obtemperat, is sua & aliorũ causa merito puniendus est: Sua profecto, si dum in uita est, ei subterfugere pœnã humanarũ legum contigerit, grauius suppliciũ post mortem & atrocius diuina iustitia cõtinuo est passurus: aliorũ uero, ut cæteris exemplo sit, ne tale aliquid in uita agant, quo deinceps pœna carceris sint puniendi. Sin iniuste cum nulla cõmissi criminis cõscientia subsit, eo æquiore animo ferre debes, quod in futurũ delicias dei benignitate sis cõsecuturus, Chrysostomo teste: qcquid, inquit, a quouis hominum iniuria passi fuerimus, id agit diuina iustitia, ut peccata nostra deleantur: aut amplior fiat mercedis retributio. Necesse itaq; est, utrumlibet acceperis, teipsum cõsolari, & deo maximo gratias agere, qui certe non sine causa uoluit te hac molestia affligi: spero eñ hanc ꝑsentis breuisq; doloris umbram, magnã uoluptatem tibi deinceps allaturã. Nam qui aliquid iniuste patitur, quiq; tyrannicã seuitiam æquo animo fert, is postea & deo & hominibus charior est profecto ac gratior, cum fortitudinis & constantiæ laudẽ præ se ferat. PLA. Non dubito fore quin hanc laudẽ sim consecuturus, si corporis nostri ualetudinẽ, qua iamdiu crucior, & animi morbos qbus angor, ob acceptum incõmodũ curare uolueris. MAR. Quo incõmodo quęso afflictatus es? PLA. Num uides in pedibus hulcera ob magnitudinẽ compedũ recrudescentia? Excisa est caro, elisi nerui, atq; ossa cõtusa sunt. Præterea uero ne illa ex parte intactus a fortunæ telibus dici possim, quod ego mihi apud Pium põtificem industria, labore, pecunijs deniq; comparauerã, hic ob auaritiã, & largitionẽ, nolo dicere libidinẽ, alieni cupidus, me uita prope ac fortunis omnibus spoliauit. MAR. Ob tantulã rem ergo tanto mœrore afficeris? PLA. Non ob hanc solũ profecto, uerumetiã propter alia grauiora, quæ hinc, ut in malis fieri cõsueuit, secutæ sunt. MAR. Mitte q̃so has querelas, ne mulieri quidem conuenientes, & de nobis bene spera, qui huc uenimus, ut corporis & animi tui ægritudinem leuaremus: qua te laborare & quidem grauiter intellexeramus. Sed primum dic quæso, quid causæ est quod ita cogitabundus ac pene stupidus iaces? PLA. Dicam certe & breuiter: ab his enim qui philosophi appellantur, nihil uideo constanter dictum. Vt enim cæteros omittam, qui de hac re scripsere, ab Academicis, a Peripateticis didiceram, uirtutẽ esse summũ bonum. MAR. Est id quidem summũ bonum humanum, & uia optima ad illud diuinum quod om̃es appetunt. Hinc fit, ut felicitas in actionem contemplationemq; diuidatur. Actio enim iuste, fortiter, modeste, prudẽter agendo comparatur, non uno quidem, sed pluribus & frequentatis actibus (ut Aristoteli placet) in uita perfecta. Contemplationem uero acquirimus, cum mentem a sensibus atq; ab his terrenis cupiditatibus ad cognitionem rerum diuinarum & admirabilium crebro reuocamus. Sed unde, rogo, hoc tibi nunc in mentem uenit? PLA. Fuit heri mecũ Theodorus noster mei consolandi causa. Is eñ collaudato uehementer summo bono, effecit ut miserias æquiore animo,

quam antea ferrem, & animum oppressum curis ab his aliquantulum ad cognitionem veræ beatitudinis traducerem. Sed mihi in hoc accidit, ut famelicis in magna rerum penuria solet, quibus leni quidem prægustatione concitata appetentia, maior suboritur fames. Incendit siquidem me uehementer Theodorus ad cognitionem huius uerbi boni, & incensum in medio cursu (ut aiunt) destituit. Hoc ne perficeret, retrahi se occupationibus quibusdam dicebat. Rogatus a me hodie, tamen rediturum se repromisit. Quod nondum fecit, nec facturum eum spero. Iam enim ad uesperam sol inclinat. Quod si non ante meridiem uenisset, hoc ut ab alio peterem, me admonuit. Melius aũt quam tu qui mihi hac in re facere satis possit, cognosco neminem: cum in te sit uirtus & doctrina prope singularis, hoc onus ne subterfugias mea causa, te rogo. MAR. Onus profecto est, aut Atlantis aut Herculis humeris dignum. Explicari enim naturam diuinam nisi a philosopho excellentis ingenij & doctrinę, posse nullo modo uideo, sed rogatus tibi certe negare non possum, quod etiam ex instituto cogar & professione sponte facere, si in me illud ingenij lumen, ea doctrina inesset, quam tu opinione fortasse uana de me finxisti. PLA. Nil de te mihi persuasi Marce, ꝙ tu re ipsa prestare facillime non possis. Age uero inuocata Vrania, dic aliquid te & tua sapientia dignum. MAR. Absit ut in tanta re figmentis poetarum utar. Tu si ea quę dicam, intelligere uis, ab omni poesi animum prorsus reuocato. non hęc theatri, non scenę plausum, sed ingenij uim & acumen requirunt. PLA. Faciam ut iubes. MAR. Qui reponere nouum merum uolunt, uasa prius diluant necesse est, ne tetro feculenti ac marcescentis uini odore nouum inficiatur. Idem quoq; mihi faciundum est. Proposita enim falsa bonorum specie, eademq; tuo consensu confutata, tibi non ita multo post ueri boni sanctissimam imaginem ante oculos ponam: qua uisa, certe scio te ab illis aliquando concupitis, ad hęc animum statim traducturum. De bono quod omnia appetunt, uarię philosophorum extant sentētię. fuere enim q spretis rebus omnibus, uirtutem solum esse bonum dicerent, quod ei in quo uirtus esset, nil deesse ad bene ac beate uiuendum affirmarent: hi Stoici sunt appellati, quorum princeps Zeno habitus est. Inuenti sunt item, qui summum bonum uirtutem ipsam, & non solum, ut Stoicis placebat, multis rationibus probare niterentur. Hi uero summum bonum dicentes, non excludebant a serie boni diuitias, potentiam, gloriam, bonam ualetudinem: & quę tum corporis, tum fortunę bona uulgus existimat, ꝙ qui secũdum uirtutem agit, his ad magnificentiam & liberalitatem, ad fortitudinem & cõstantiam indigeret: hos quidem Peripateticos, non multum ab Academicis dissidentes, appellarunt, ꝙ inambulantes disputarent: huius uero sectę Aristoteles autor & princeps est habitus. Fuere pręterea qui frui bonis a natura datis, nec ullum adminiculum foris ad commoditatem uitę quęrere, solum bonum esse dicerent. Hi quod aperte in delinquentes clamarent, uel naturali desiderio moti, in foro, in uia, commoda sua pudori anteferrent, Cynici merito sunt dicti. Cyna enim Gręci canem uocant. Hi Diogenem autorem habuere. Non defuere postremo qui in uoluptatibus bonum reponerent: hi dolorem, ut summum malorum, omni ui fugientes, uoluptatem summo studio amplectebantur, quod ea felices homines fieri putarent: Epicurei hi sunt appellati, a primo tam ineptę opinionis autore. Aristonis autem & Herilli sententias, ab omnibus iam pridem explosas, omittamus. In scientia enim summum bonum collocabant. Hi uero & eorum familię quasi somniantes ueram felicitatem inuestigare sunt ausi, quibus omnibus accidit quod sagittantibus solet. Proponitur enim signum, quo parati certare, sagittam intendant. Tabulatum magno studio feriunt multi: sed qui mediũ illud omnino attingat, in quo uictorię spes omnis reponitur, nemo unus inuenitur. Datur tamẽ premium ei qui ad signum accessit magis, quasi sit cęteris sagittandi arte prestantior. Idem contigisse his philosophis dici potest. Accedit ad bonorum finem alius alio magis: sed qui liquido (erroris credo nebula) uerum bonum inuenerit, nullus adhuc inuentus est. Veritati tamen Stoici appropinquare magis uisi sunt, qui in uirtute quę ad felicitatem uia est, solum bonũ collocarunt. Sed cum uia ad Athenas & Athenę non idẽ sunt, sic quoq; nec uia ad bonum, & bonum idem erunt. At qui uirtutem esse uiam ad felicitatem, ex hoc deprehendi potest, quod eos tantum beatos dicimus, qui spreti; cupidi-

tatibus omnibus, iuste, prudenter, caste, constanter uixerunt: his quasi semitis quibus-
dam in cælum profectos. PLA. Dic quæso Marce, separas ne felicitatem a uero bo
no? MAR. Minime quidem. Idem enim felicitas est & summum bonum. PLA.
Perge, confundebar aliquantulum immutatione uocabulorum. Rogabo ego te in-
ter dicendū, ni moleste fers, ubi huiuscemodi ambiguitate traduci uidebor, ne quod
dicis aperte intelligam. Habet enim hæc doctrina, ut arcana est, ita etiam uocabula &
locos a communi consuetudine nonnihil semotos. MAR. Moleste ferrem, si cogno
scerem te uel modestia uel pudore retineri, quo minus ex me quod ad cognitionem
tantæ rei pertinet, sciscitarere. Docenti certe nihil est acerbius, quam uidere rem perin
de ac ipse docet ab auditoribus non percipi. Proinde me, quoties placebit interroga-
to, ne frustra tantum laborem suscepisse uideamur. Virtutem præterea & summum bo
num, non idem esse, ex hoc comprehendi potest, quod illa actibus humanis compara
tur ad felicitatem: hoc uero, ad quod omnia quæ in mundo fiunt referuntur, adeo per
seipsum bonum est, ut ab eo totius felicitatis integritas petatur, ne quærendum sit ex-
trinsecus, quod tantam potentiam tamque diuinam efficiat. Postremo qui solum dicit,
nil sibi relinquit, quod præterea bonum dici possit: quo quid potest excogitari absur
dius, cum in deo summam & singularem potestatem uideamus bonorum omnium co
pia refertam. Quod si cui unitatis nomen est attribuendum, diuina potentia id tantum
sibi uendicabit, ne dicant uirtutem solum bonum appellari. Duo summa bona a se mut
tem diffidentia, non appellatio solum nominis, sed etiam res ipsa dici uetat, cum eius
naturæ unum non sit, cuius alterum esse deprehendimus. Virtus enim celebris ac cla
ra sine actione humana esse nullo modo potest, cuius certe laus omnis in actione ho-
minis consistat. At deus bonorum omnium fons, uera, simplex, syncera que felicitas est,
nec certe cuiuspiam actione & adminiculo ad sui ipsius integritatem eget. Vnde me-
rito ipsum & non aliud quippiam solum bonum appellabimus, cum in eo summa sint
omnia, infinita potentia, singularis sapientia, æterna gloria: non igitur solum bonum,
nec summum (ut Peripateticis placuit) uirtus est: quorum ea certe fuit opinio, ut diui-
tiæ, potentia, dignitas, gloria, corporis robur, in numero etiam bonorum haberentur.
Diuitias etiam non solum, ut nullius rei indigerent, sed ad magnificentiam & libera
litatem ad copias, ad opes requirere uidebantur, ut multis gratificarentur. Potent[illegible]
uero, ut rebus suis publicis cum imperio & potestate præessent. Dignitatem ideo ex-
pectandum dicebant, quod ea celeberrimum quenque apud ciues suos faciat. Gloriam,
qua non apud suos modo, sed etiam apud exteras gentes & nationes clarissimum no-
men consequerentur. Corporis robur, quo cæteris ualentiores haberentur. Vxorem
quoque liberos, amicos, nobilitatem, auram popularem, pulchritudinem, uelocitatem,
& cætera id genus, summi boni & non fortunæ membra dicebant, quos certe ratio ipsa
uehementer improbat. Primum, qui fieri potest, ut diuitiæ bona sint? Bonum enim
sua natura tale est, ut extorqueri a possessore quauis arte & industria non possit. Atq;
diuitiarum membra ita mutabilia sunt, ut leni uento facilime huc atque illuc impellan-
tur: unde non incongrue pilæ loco his fortuna uti dicitur, quo nil potest esse bono
magis contrarium, cuius ea natura est, ut semper eodem modo sese habeat. Non igitur
diuitiæ bona sunt: quæ quidem etiam longe alium sortiuntur finem quam quo ab ho-
minibus desiderantur. Ad tollendam siquidem indigentiam omnem, expeti uidentur.
Sed tantum abest ut id efficiant, ut etiam ardentiorem sitim possidentibus excitent,
quæ non ex inopia, sed ex magna copia oriri uidetur. Quanto enim quis plura habet,
tanto pluribus indiget. Neque solum (ut ait Cicero) libidine augendi ea quæ habēt, cru
ciantur, sed etiam amittendi metu. Furum profecto, latronum, grassatorum impetum
continuo pertimescunt. Nec dici certe potest, eos sitim, famem, frigus, quarum rerum
causa pecuniæ tanto studio comparantur, magis quam pauperes & inopes sedare. Ea
siquidem habendi cupiditate feruntur, ut inediam, frigora, sitim, ac uehementes æstus
usque ad necem plerunque patiantur. Habet præterea uerum bonum modum quendā
in se finitum & determinatū: quo quidē adepto, ac si in portu essemus, nulla amplius
cupiditate iactamur. In pecunia uero nullus modus, nulla satietas est: unde fit, ut eius
studiosi, continua solicitudine angantur. Postremo, si diuitiæ bona essent, unumquēq;
possidentem meliorem profecto facerent. Talis est enim natura boni, ut eos penes quē

habitat, reddat praestantiores. At contra usu venire cernimus. Diuites enim iniustos, intemperantes, mendaces, fallaces, uiolentos, libidinosos, parricidas, flagitiosos, ut plurimũ uidemus, quod secũ totius libidinis & intẽperantiae instrumenta ferant. Quare diuitiae nec bona dici, nec in serie boni collocari ullo modo debent: quae certe, quia fragiles sunt & caducae, & quia cõparari sine multorũ iniuria nõ possunt, tanquam teterrima quaedam pestis sunt fugiendae. Contenti enim nostro & paruo esse debemus, cũ natura paucis ali ac foueri possit. Quare fit ut satis mirari non possim istorũ stultitiã, qui nõ secus diuitijs & pecuniae studẽt, ac si ijs etiam post mortẽ usuri essent. Potẽtia similiter quid in se habeat, quod certe non fugiendũ potius quam expetendũ sit minime uideo, cũ eã insidijs, proditioni, periculis oibus subiectam cernamus. Et eorũ exemplis plena sunt scriptorũ monumenta, qui uitã & imperiũ cũ morte pmutarũt, ut de Croeso, Cyro, Xerxe, Dario, Alexandro, Pompeio, Caesare legimus: quorũ potentiae nequaquam tantae fuere, ut eos a morte & interitu liberarent. Bonum siquidẽ potentia non est, cũ sine multorũ iniuria cõparari ac retineri nequeat. Atqui ex bono melius semper nascatur oportet, quod potẽtiae oino nõ contigit, ut Pisistrati, Phalaridis, Dionysij, Tarquinij, Neronis tyrannides ostendũt. Potẽtia igitur bonũ dici nullo mõ potest. Erũt fortasse qui potentũ uitã securiorẽ existiment, quod magnã satellitũ uim ad custodiã corporis habeãt: quos quidem ego oim hoim infelicissimos ac stolidissimos puto, quod eos etiam mercede cõducant, a quibus persaepe incauti opprimũtur, ut certe de multis legitur, qui uel familiarũ insidijs, uel praetorianorũ militum ui & fraude periere. Quid quod ambitione & timore duobus maximis malis continuo cruciantur, cũ uel incrementũ potentiae cupiunt, uel impẽdẽtem ruinã uitare studiosissime laborãt, ut Dionysij sella indicat? Possum ego multorum exempla cõmemorare, qui magistratũ deposuere, quiq; deponere potẽtiã & tyrannidẽ uoluissent, si eis per iniurias pluribus illatas id facere licuisset. Quod certe ab his nunquam concupitũ diceremus, si in potentia summũ esse bonũ dephẽdissent, ut de Sylla legimus, qui dictaturã summũ in rep. magistratum, post lõgas bellorũ ciuilium afflictationes & curas psuadentibus amicis quibusdã deposuit, priuatus ut altum dormiret. Hoc quoq; malũ non latuisset C. Caesarẽ, quem uel reip. cõponendae causa, uel nimia ambitio eo tãdẽ perduxit, ut uitã cũ potẽtia & imperio amitteret. Eadẽ ferme de honoribus & dignitatibus dici possunt: quae si uirtute & non ambitione ac largitione quaererentur, in uita ciuili non reprehẽderemus. Sed neq; haec quidẽ bona deberet appellari, cũ improbos saepe ac dementes in magistratibus constitutos uideamus, nec ab improbitate & stultitia sua, boni dignitate & praesentia dimoueri unquam posse. Nã ut malo contagione quadam malos fieri dicimus, sic bono meliores effici necesse est. Verum tñ abest ut bonos magistratus faciant, ut etiã plerosq; ad supremã saeuitiã, libidinem & auaritiã perduxerint, ut de Appio illo decemuiro qui Virginiã Virginij filiã, ob magistratum & potentiã stuprare est ausus. Quid uero egerint duo Gracchi, quid Saturninus, quid Spurius Melius, quid Clodius, quid pleriq; alij apud Romanos in magistratibus constituti, ex rebus eorũ gestis facillime deprehendimus. Taceo C. Marij licentiam, L. Syllae saeuitiã, Verris auaritiã, C. Caesaris dñatum, M. Antonij libidinẽ, Tiberij, Claudij, C. Caligulae, Neronis crudelitatẽ & rabiẽ. Hi & si natura mali erãt, adeptis tñ magistratibus licentia pessimi sunt facti, quod eis nunquam contigisset, si honores p se in bonorũ numero haberi mererẽtur. Soleo ego mecũ plerunq; cogitare, unde tãta stultitia hominibus insit, ut id magno precio nonnunquam parent, quo adepto, uel ludibrio sint hominibus, uel in magnas calamitates persaepe incurrant. Ut Nonius ille Catulli, quem Strumam, nõ hoiem, in curuli sedentẽ legimus: Quid est Catulle, cur moraris emori? Sella in curuli Struma Nonius sedet. Idem poeta nescio quis, de Ventidio Basso: Accurrite oẽs augures aruspicesq; monstrũ inusitatum conflatum est recens: nam mulos qui fricabat, consul factus est. Nostra quoq; aetate uidemus plerisq; honores, tum prophanos, tum sacros dedecori ac turpitudini esse: cum uel ignaui sint uel indocti, uel rerum humanarũ imperiti habeantur. Satius nimirũ fuisset hos priuate uiuere quam eo uelle conscendere, ubi tanquam in specula quadam ab oibus ignominia & socordia notarentur. Nota est Varronis plebeij hominis audacia & stultitia, qui consulatum, onus quidem nequaquam humeris suis conueniens, contra patrum consensum adeptus, ad Cannas cum Hannibale Carthaginensium duce confligere est ausus: quo in praelio

ad quinquaginta millia Romanorum. Varonis stultitia cæsa traduntur. Idem de M. Crasso, deque Quintilio Varo dici potest, q pecunia & ambitione uiā sibi ad ignominiosam mortem fecere. Alter enī bello Parthico, alter bello Germanico cū uniuerso exercitu interijt. Omitto cōmemorare quot hoībus præclaris exiliū ac perniciē concupiti magistratus iā peperer int:ut M. Camillo, Cn. Coriolano, Cincinnato, Scipioni apud Romanos: Soloni, Alcibiadi, Themistocli apud Athenienses: Hannibali apud Carthagenienses. Bonū itaq; magistratus & honores nō sunt, cū bonis plerūque obsint ac magnæ calamitati sint. Gloria uero quā tanto studio requirūt, ij qui in uita & morte laudari cupiunt, quid in se boni habeat, certe nō uideo, cū nō eadē semp sit. Fallax nanque est, & ad inflādas hoim mentes auresq; pmulcendas tm̄modo uidetur inuenta. Quid, quod nonnullos hoim eo insaniæ uulgi opinione pducit, ut nil de se pdicari posse existiment, quod ipsi industria & uirtute sua, cum sint oim ignauissimi, pstare nō possint: quos quidē detracto aliq̄ errore, proprijs laudibus erubescere necesse est: cū cernant se eo cupiditate gloriæ profectos, unde digredi sine dedecore & ignominia non possint? Esto, magnitudine rerum gestaꝝ & non paruis meritis sit acquisita, qd boni uiro sapienti ac forti affert, qui nō in uoculis leuissimi uulgi, sed in cōscientia tm̄ recte factorū suoꝝ merita reponi desiderat? Vide queso quāta stultitia feramur in uita. Sunt qui ita gloriæ studeāt, ut celebritate & fama nil putent esse melius. Non abnuerim ego hāc expetendā uideri, si per oēs gentes & nationes extēdi possit. Veꝝ cum id fieri adhibito etiam omni studio non uidēt, cumq; ciuibus suis uix se notos intelligunt, fit ut ex hoc quod summū bonum putabāt, in grauissimos animi dolores cū ignominia recidant, quibus eos infelicissimos fieri cōtingit, cum inspiciāt se tot labores, tot uigilias frustra sumpsisse: quare melius cū his agitur, q in deo gloriam oēm suam collocāt, in quo certe summa felicitas ac pfecta gloria reposita est. Dicere aūt, ex re imperfecta beatū ac felicem hoiem fieri, absurdū mihi sane uidetur, cū beatitudo ex summo ac pfecto bono nascatur. At gloria, uel q̄ non eadē est apud omnes, uel q̄ opinione in sinistrā famam quādoq; uertitur, adeo est manca & debilis, ut celebrem hoiem, inglorium mutata sententia quamsæpissime reddat. Eius enī maxima pars fortunæ subiecta est, qua nil uolubilius, nil deniq; fallacius dici potest. Nam quos in cælū usque summo fauore, gloria & fama peruexit, eos plerunq; mutata opiniōe ita deprimit, ut nil unq̄ cōmercij cū ipsa gloria habuisse uideantur. Sed dic q̄so, quid dignitatis in se potest habere gloria, quæ tota pendet ex arbitrio imperitæ multitudinis? Cuius ea certe natura est, illos tm̄ laudibus extollere, quibus fortunam uiderit arridere. Aduersi uero si quid acciderit, qd fieri crebro uidemus, quos antea sapiētes, fortes, prudētes appellauerat, eos demū mutata sentētia stolidos, imprudentes, timidos, rejciendos & cōtemnendos dicit. Non igitur gloria bonū est, quæ nō uero iudicio, sed stultitia & uolūtate hoim excitatur ac deprimitur. Esset aliquid, si a uiris bonis & plane sapiētibus laudaremur: quanq̄ ne in hoc quidē sit uera felicitas. Iudicio enī nil est fallacius, cum aut odio, aut beneuolentia, aut alio aliq̄ affectu de rebus ipsis iudicare cōsueuerimus. Iam uero uilissimoꝝ corporū nostroꝝ q̄ fragilia sint bona, uideamus: si robur inspicis, a tauris & leonibus superamur: si uelocitatē, a ceruis & tigribus: si formæ speciē, parum admodū a uernis floribus distamus, quos uel paulo intensior sol, uel frigidior solito uentus facilime enecat. Videmus & quotidie quidem formosissimos adolescentes & iuuenes, uel parua febricula turpissimos & informes cito reddi. Quod si diligenter cōtempta hac uilissima specie, quæ quidem pictura in superficie corporis est, introspiceremus, desineremus utiq; pulchritudinē istam muliebrē & uilē admirari, in qua utinam nō plus mali q̄ boni esset. Prudenter enī hoc a Nasone poeta notatū est, Lis est cū forma magna pudicitiæ. Mallem ego deformitatē Thersitæ, quam pulchritudinē Alcibiadis, si detrimēto mihi & ignominiæ futura esset. Quod enī ad malū uia est, id nequaq̄ bonū dici potest. At talis est forma: ad intemperantiā siquidē, ad libidinē, ad flagitiū multos pducit: non igitur forma bonū est. Atqui si certe uolumus cōsiderare, hanc in plerisq; multoꝝ malorum causam fuisse deprehendemus. Quid bellū Troianum cōcitauit? Helenæ forma. Quid Medeam fratrē Absyrtum occidere & lacerare coegit? Iasonis forma. Quid Scyllam parētem cum regno Athenaꝝ hostibus prodere impulit? Minois pulchritudo & forma. Veꝝ nulla res profecto est, quæ nos falso magis hæc inter bona adiudicare faciat,

quam oculorum nostrorum crassus & obtusus intuitus, quo turpes ac informes Veneri & Narcisso plerunque cõparamus. Hinc fit ut matres inhonestos & turpes filios, pulcherrimos diiudicẽt. De his uero q libidinose & intemperanter amant, non attinet dicere, cum neque in hac quidẽ neque alijs in rebus ullo uero iudicio utãtur. Bestijs enĩ psimiles habentur, quæ sola uoluptate & libidine ad res cõcupitas feruntur. Ex his itaq; cõprehẽdi potest, robur, formam, celeritatẽ corporis, inter bona connumerari nullo modo debere. Ad Cynicos uenio, quorum secta ideo reprehẽdenda est, ꝙ summum bonum, inurbane & impudenter uiuere, existimarẽt. Frui muneribus a natura datis, non est alienum a ratione bene ac beate uiuendi, modo id fiat opportune: sed in foro mingere, coire, ac cætera huiuscemodi agere, quorum etiam nomina palam enũciare natura ipsa uetat, alienum mihi ab omĩ felicitate prorsus uidetur, in qua summa uerecundia, summus pudor, summa dignitas inest. Sed dicant hi pertinaces philosophi, si istas corporis partes utiles quidẽ & necessarias, sed turpitudinẽ & dedecus in decore si ostendãtur, præseferentes, natura sagacissima in locis secretioribus occultauit, cur ipsi bestias imitati, reiecto omĩ pudore, in foro, in scena, in theatro ostendũt: Quod si pueros adolescẽtes, quibus ob tenellã ætatem & recentes animi uires minus cognitionis & pudoris inest, accurate pudibunda corporis integre uidemus, cur nõ idẽ facient hi, quorum instituta ob ætatem in honestate & pudore, & non in canina impudentia fudnata esse debent? Præterea quid est q̃d in uita adminiculis his uti recusent, quę uel a deo nobis data, uel ab hominibus excogitata & inuenta ad communẽ utilitatẽ sunt, ut tecto ad hyemem æstumque uitandũ, ueste ad imbres uẽtosq; propulsandos: pileo, ne caput nobilissima corporis pars aliqua intẽperie lædatur: calceis, ne si nudis pedibus terrã frigidã & frequenti pluuia humectã conteramus, stomachus & reliquæ corporis partes offendantur? carne similiter, caseo, lacte, uino & cæteris adminiculis ad alendũ sustentandũque corpus pnecessarijs uti si nefas putant, diuinã prouidentiã nimium accusare uidentur, q̃ oia ad usum cõmoditatemque humani generis creauit. Mirari etiã satis non possum Pythagorę illius Samij philosophi, cæteris in rebus clarissimi ptinacissimũ decretũ, q̃ scelus esse & magnũ quidẽ ostendit, brutorum carnibus uesci. Sed uno & eo quidẽ pabsurdo dato, multa subseq necesse fuit. Proposita enĩ & affirmata trãsmigratione animorum q̃ ipsemet ẽphychosim appellabat. cũ in brutorum corpora eos migrare diceret, accuratissime uetuit domicilia (ut ipse dicebat) nostra ob uoracitatẽ dentibus & morsu uiolari. sed cũ nec Pythagoræ, nec Diogenis pcepta propter nimiã rigiditatẽ admodũ sint ab hominibus approbata, cumque etiã plus ipsis inuẽtoribus tam obstinata doctrina humano generi obfuerit, his tandẽ omissis, ad cætera pgamus. Epicurei uero postremi in ordine fuere, quorum sentẽtiã exponeremus: horum opinio, Metrodori psertim ac Hieronymi, ab omĩ prorsus uirtute remota fuit: cum brutis enĩ & non cũ hoibus sentire uidentur. Nam illi rationis expertes, ad id q̃d adest, modo sentiant in eo esse aliquid q̃d delectat, appetitu feruntur, de futuris nihil soliciti: sic hi reiecta cõtinentia & posthabita uera felicitate, uoluptatẽ ut summũ bonũ amplectũtur. nec dici posset, quam diligenter & accurate uallo ac fossa (ut dici solet) sese defendũt. Non frustra, inquiunt, natura dolorem ut summũ malũ declinamus, & uoluptatẽ ut bonũ appetimus. Nec id solum ab hominibus fieri cernimus, uerumetiã a cæteris animãtib⁹. Videm⁹, inquiũt, bestias diminutas etiã & quibus minus animæ inest, uel fugere uel contrahere sese, ubi molesti aliquid, & q̃d nociturum sit, senserint: progredi uero, & omĩ conatu ad id q̃d iucunditatem uoluptatemque pse tulerit, deferri. Horum pueriles rationes q̃ facile cõfutari possint, attẽde. Primum, quid potest esse stultius, q̃ asserere id recte fieri ad q̃d plura appetitione ipsa ferũtur? Quod enĩ multi appetũt, hoc est furari, latrocinari, mœchari, [illegible] & adulteriũ cõmittere, uino & crapula repleri, somno & ocio uti. Hæc si recte [illegible] neste fiũt, quid rectũ certe sit, nõ uideo: mea quidẽ, imo bonorum oim sententia, rectum id dicetur, q̃d cum uirtute fit, cui certe nil potest magis esse contrarium, q̃ flagitiose & intemperanter uiuere. Hac uia, ꝙ laboriosa, ꝙque difficilis, pauci admodũ ad uirtutem: illa, ꝙ prona & lata, multi ad uoluptatẽ proficiscuntur. Non igitur q̃d a multis [illegible], sed a paucis uero iudicio approbatur, id profecto seq & amplecti debemus. Male enĩ cũ humano genere actũ esset, si in rebus agendis multorũ opinionẽ & nõ paucorũ eorundemque bonorũ, sequeremur. Hinc est quod in optimis rebuspub. pauci deligũtur,

quorum consiliis cætera multitudo, imperita quidẽ ac stolida, obtẽperet. Auocãdi præterea, inquiunt, & reuocandi sunt ad uoluptatẽ aĩo. Hoc eñ dicto tollũt prudẽtiam & modestiã: quarum altera pteritorum reminisci iubemur, ne stultitia & secordia aliquam calamitatẽ incidamus: altera uero frenare cupiditates, & libidinem coercere, ne ingenio simul & corpori immoderata libido officiat. Sed uide quæso quantũ absit, ut in uoluptate summũ bonũ dici possit. Ex bono eñ nil nisi bonũ oritur. At uero ex hoc bono, quod profecto malorum oĩm fons est, pœnitentiã, satietatem, dolorẽ, morbos, ægritudinẽ, eneruationes corporum, ignauiã, timiditatẽ, negligẽtiam, nequitiã deniq; oẽm exoriri oportet, cumq; se huic sectæ addixerit, nil q̃d ad corporis aut animi utilitatem ptineat, excogitare possit: adeo est libidinũ oĩm agmine circumuẽtus. Voluptas igitur non modo bonũ non est, sed malorum oĩm caput. Ex ea eñ petulantia, lasciuia, turpitudo, iniquitas, amentia, scelus, egestas, ignauia, fraudatio, deorum atq; hoĩm contemptus continuo quasi fons quidã irriguus manat. Quid plura? ex hoĩbus certe intemperãtes ac sæuissimæ fiunt beluæ. Sed hos tandem missos faciamus, & cõfutata falsa beatitudinis specie, quæ uera sit atque pfecta, nisi qd ad hæc dicere uolueris, tandem explicemus. PLA. Nefas certe putarẽ, ea uelle defendere, q̃ tu falso a philosophis tradita multis ac maximis rationibus ostẽdisti: neq; hoc quidẽ ad rem meã faceret, q desiderio incredibili iamdiu ardeo ex te audire, quod uerum sit ac summũ bonũ, qñ nec diuitiis rerum necessariarum abundantiã, nec imperio & regnis potentiã, nec magistratibus uenerationem, nec gloriæ & famæ ueram celebritatẽ, nec uoluptatibus cõstantẽ lætitiam inesse uideo, ut ex tua doctissima ac uerissima disputatione intelligi potest. Perge itaque si placet, & me q inscitia & errore multũ de uia flexerã, ad ueri pfectiq; boni cognitionẽ tandem pducito. MAR. Si fessus es audiendo mi Platina, requiesce paululum. PLA. Quasi uero quies ulla maior dolori meo afferri possit, q̃ te cuius aspectu mirifice recreor, admonentẽ docentemq; intueri & audire. Idem mihi certe usu uenire sentio, quod inferis accidisse poetæ scribũt. Vt eñ illis oĩni pœna tamdiu caruisse cõtigit, quamdiu Orpheo cithara & fidibus p salute Eurydices deprecari licuit, sic mihi certe intermissio quædã fit dolorum & calamitatũ mearum, audita tua elegãti ac docta oratione. MAR. Reuocanda nunc quidẽ mens est ab oĩni sensu & cupiditate, & ad ueri ac summi boni cognitionem traducenda. De rebus eñ magnis ac diuinis agitur. PLA. Age dic q̃so, reflexi mentẽ in seipsam, ut nil excidat, quod a te dicetur. Viribus eñ & firmo pectore nunc opus est. MAR. Ita est ut dicis. Contrahe paululũ pedes, atq; audi. PLA. En cõtraxi, & totũ meipsum collegi. MAR. Oĩe profecto qualecũq; id sit, q̃d ueri pfecti denominationẽ accipit, ita quidẽ dictũ ob falsum imperfectumq; nemo est qui ambigat. Nam q albũ in subiecto uidet, eidem quoq; inesse posse eius contrariũ, q̃d nigrum uocamus, deprehẽdit. Cõtrariis siquidẽ cõtraria dignoscimus, ut album nigro, dulce amaro, uerum falso, pfectum imperfecto. Cum igitur falsorum bonorum multiplices esse formas ostẽderimus, quæ tandẽ uera sit ac pfecta, declaremus oportet. Ea nimirũ in solo deo rerũ oĩm principe merito collocabitur. Deo siquidẽ nil potẽtius, nil melius, nil pfectius, nil copiosius, nil gloriosius, nil quod magis animos nostros delectet, inueniri excogitarive potest. Hũc certe ni talẽ esse cõtigerit, rerũ oĩm patrẽ nullo modo appellaremus, cum bonũ aliq̃d eo pstabilius reperietur. Perfecta nãque, minus integris nobiliora esse cõprehenduntur. Hæc eñ ab illis, ut a potioribus, principiũ & augmentũ accipiũt. At uero tale aliqd de deo cogitare, nefas putandũ est, cũ oĩe q̃dcunque in rerũ natura est, ita recte egerit, disposuerit, ordinauerit, ut in eo ad integritatem nil ulterius requiri posse uideatur. Est igitur in deo summi pfectiq; boni copia maxima, quæ nec cõtinuo usu diminuitur, nec extrinsecus alicuius ope augetur. Diminui enim q̃d infinitũ est, non potest. Alterius deinde egere auxilio eum q oĩbus adminiculo est, nequaq̃ certe cõsentaneũ uidetur. Deus eñ semp idem est, nec ullo modo diminutus aut a se diuersus dici potest. Summũ nãq; dicere, cui deest q̃d ab altero accipiat, demẽtia pfecto uidetur. Præterea nil est q̃d magis diminutũ aliqd aut imperfectũ arguat, q̃ aliqñ a se diuersum esse, ut ex illis fallacibus bonis deprehenditur, q a nobis paulo ante multis rationibus spreta ac contempta sunt. Deus itaq; summa, cõstãs, ppetua, integra beatitudo & felicitas est, hũc q intelligit, eundem cõtemplat, adorat: diuitias, potentiam, gloriã, honores, uoluptates facillime cõtemnit. Beatus eñ & felix, summũ bonum

adeptus, quid amplius requirat non habet. PLA. Beatos igitur eos solos dicis, qui spretis fortunæ bonis, unica cōtemplatione delectantur? MAR. Quid beatos, imo deos: ut eñ iustos iusti participatione dicimus, sapiētes sapientiæ, fortes fortitudinis, sic diuos adepta diuinitate hoies uocabimus, q̃d etiā dei ipsius uoce in psalmo confirmatur: Dixi eñ uobis, dij estis. Non igitur a ratione alienū est, beatos hoies ꝑticipatione diuinitatis deos haberi. PLA. Magnum est certe q̃d bonis ac sanctis uiris tua pollicetur oratio. Sed dic q̃so, istud q̃d summū bonū uocas, partibus ne & mēbris constat, an totū idem est? MAR. Caue existimes tñ bonū, tāq; excellēs mēbris cōstare. Oñe profecto q̃d partibus cōstat, integrū dici nullo modo potest, cū partibus plerunq; magna discrepātia insit. Non eñ mēbra oia ad idem semꝑ cōcurrunt: inter quæ plerunq; tāta cōtentio oritur, ut totū corrumpi necesse sit: atq̃in deo oia sunt idem, quem quidē partibus cōstare minime dici potest. Omne siquidē q̃dcunq; est, tamdiu integrū & ꝑfectum remanet, q̃diu est unum. Nam q̃d partibus cōstat, partiū corruptione & interitu dissoluatur oportet, ut in corporibus animātiū cernere licet, quæ animæ ac indiuidui iunctione unū, q̃diu possunt, esse nituntur. Vbi uero mors interuenerit seiunctione partium, statim dilabuntur & intereunt. Conantur illa q̃dem naturali desiderio subsistere: & quoad fieri potest, eius naturā imitari, unde origi nē habuere. nimirū id q̃d est cernentia, uerū ac ꝑfectum bonū dici nullo modo posse, quod nō constans, unum, integrū, simplex, syncerumq; sit. Hanc appetitionē unitatis & diuturnitatis cū uideas naturaliter animātibus oibus & plantis inesse, nō est cur ambigas deum unū atq; idem semꝑ existere, ad quē certe tanq̃ ad arcem summi boni, naturaliter cuncta festinant. Quem igitur rerum oim cōiectura bonū esse cōprehēdis, ob eamq; rem ab omnibus expeti, integrū, uerū, unū ac simplex bonū fateare oportet, quo cognito & adepto, nil erit profecto, q̃d amplius requiras, cū in eo singularis potētia, & unica sapientia insint. Hūc eñ mundi globū, quē ex tam diuersis cōtrarijsq; rebus cōstare uides, ipse in sphæricā formā redegit, nullius adminiculo usus, eiq; immobilis ipse perpetuū quendā motū & ordinē ascripsit, quo regi oia inferiora ac gubernari miro ordine cernimus. Neq; quicq̃ est q̃d hanc diuinā dispositionē queat infringere: adeo est potētiæ & sapiētiæ uinculis cōnexa, ut solis, lunæ reliquorumq; planetarū ꝑpetui motus, & eodē modo semꝑ sese habētes ostendūt. Hoc itaq; tñ, tamq; excellēs bonū q iuste, fortiter, prudēter ac sancte uiuēdo cōsecutus ē, q̃d amplius sibi uelit nō intelligo. PLA. Nūc demū uerū fateor, falsi boni speciē me hactenus inscitia & errore stolide nimiū cōcupiuisse, cum sit q̃ddam æternū, diuinū, cōstans & ꝑpetuum. Sed deo gratiæ sunt habēdæ, q te hodie diuinitus certe huc misit, ut haberē q me doctrina & sapiētiæ singulari, nō afflictū modo consolaretur, uerum etiā grauiter errantē in rectā semitam reduceret. Sed dic obsecro, qua ratiōe hoc tñ, tamq; expetendū bonū adipisci qs possit? MAR. Disciplinis primū lustrāda mens est oñi uitiorū macula, deinde & artibus instruenda, quibus tanq̃ gradibus paulatim superiora ascendēs, descēdens rursum rediensq; ꝑsæpe cognita huius fragilis ac falsæ beatitudinis forma, uerā illā & constantem totis uiribus inquirat, cōplectatur. Hoc facere q uult, oñi prorsus uitio & cōcitato affectu carere debet, ne a tāta cogitatione ancipiti cura distrahatur animus. Fortem eum & cōstantem esse oportet, ne laboribus & ꝑturbatione aliqua uincatur: Tēperantem, ne cupiditatibus & libidinū illecebris a recta uia retrahatur: Prudentē, ne inscitia & negligētia errorem aliquē incurrat. Habes nūc ueri ac falsi boni speciē satis dilucide, ut arbitror, explicatā. Proinde cura, effice, enitere in uita recte & honeste agendo, dolores & miserias æq̃ aio tolerādo, mentē crebro ab his terrenis solicitudinibus ad rerū cælestiū cognitionē traducendo, q̃ post mortem beatus summo illo & ꝑfecto bono cum trāquillitate uti ac frui possis. PLA. nil est certe q̃d æque facere cupiā & uelim. Sed dic q̃so, q̃nam iturus es? adornare discessum te uideo. MAR. Si bñ pedibus uales, nil est q̄ amplius operā meā requiras: iā eñ sedatis animi tui ꝑturbationibus, delinitoque pedū tumore mea ac Theodori opera, functꝰ officio meo uideor, nisi q̃d præterea uis. PLA. Vt me ames uolo, & ad me interdum redeas, ubi tibi per ociū licebit: nosti imbecillitatē naturę humanę. Variæ indies oriuntur ægritudines, tū animi, tum corporis: has, ut hydræ renascentis capita, abscindas tua industria & arte oportet. MAR. Vbi te opre mea indigere cognoro, statim ac libens reuertar, si mihi per arcisꝰ præfectum id facere licebit, qui non ita libenter accedentes admittit.

Psalm. 8.

BAP. PLATINAE DIALOGVS AD LODOVICVM STELLAM

Mantuanum contra amores.

STELLA.

SALVE Platina. PLA. Hem Stella, quonam & unde? STELLA. Domo, ad te. PLA. Quid causę fuit ut me adires? STEL. Amicorum (ut est Greco prouerbio usurpatum) omnia debent esse communia, siue illa quæ in uita contingunt bona sunt, siue mala. PLATINA. Ita est: lætari enim ac dolore affici ex his quę in utrãq; fortunam amico contingunt, ea demum est uera amicitia. Quare si quid habes, quod te coquat, mihi, qui te chariorem habeo neminem, edissere. Vulneri enim tuo, nisi altius insedit ac omnino lœtale est, nonnihil medelæ, cognita morbi causa, fortasse adhibebo. STEL. Ex uultu, ut arbitror, deprehendisti me aliq perturbatione angi. PLA. Amor est mi Stella qui te cruciat: quod incessus tuus, nunc tardior, nunc concitatior, habitudo corporis præter consuetudinem ad maciem tendentis, pallidula facies, mobiles oculi, mens uaria, crebra suspiria, cogitationes tuæ somniculosæ, etiã te tacente, perfacile ostendunt. STEL. Nescio ego, reprehensionis ne plus an laudis merear, si aperte & ingenue amare me dixerim. Nam quanti facis per deum immortalem adolescentem, qui nullo amoris stimulo ad solertiam & sagacitatem excitus, uitam agit inertem & somniculosam? PLA. Vellem mihi ac tibi dari ocium hac de re disputandi: cognosceres profecto nullam pestem in genris adolescentum perniciosiorem amore & procacitate esse. STEL. Erit mihi ocium, tamdiu certe quãdiu per occupationes publicas a nobis aberit Franciscus Gonzaga cardinalis insignis & patronus noster. Quare si uis, & si non omnino tesolum amas, da te mihi hodie. PLA. Et hodie & cras, quãdo uoles me habebis. Soleo ego, & id quidem persæpe, amicorum commoda meis anteferre. Sed deligendus est nobis locus in solitudine, quo utriq; nostrum ingenio & mente uti liceat. Ita nanque rusticorum strepitu & clamoribus tum diurnis tum nocturnis offendor, ut non cum hominibus, sed cum leonibus & asinis habitare me existimem: adeo sunt ab omni humanitate & ciuilitate remoti. STEL. Descendamus, si placet, in hanc uallẽ, quę marinum attingit. PLA. Recte admones, erit hic locus & ingenio & corpori uehementer accommodatus: nam & liberius ratiocinabimur, & ascensu ac descensu corpora nostra exercebimus. Quod ante cibum maxime faciendum ad ualetudinem & robur, censent medici. STEL. Hac facilius descendemus: te, si uis Platina, quia minus belle pedibus uales, humero meo descendentem subleuabo. Sæuus nimirum fuit Paulus pontifex, qui te etiam cõpedibus reuinctum in carcere detinuit, unde ægritudo ista oborta est. PLA. Imo ut hoc facias, te rogo, ne cum in uallem descendero, quod agitatione nimia fieri solet, tumore ac cruciatu pedum ab hac nostra disputatione auocer. De sæuitia Pauli nullum uerbum nunc facias. STEL. Retineo ego te, tu totus inhæreto humero sinistro, ut dextra si in præceps deferor, me teq; pariter a decliuitate defendam. PLA. Ad illa prærupta saxa, quæ e regione sunt, uelim proficiscamur, adiuuabunt fortasse non nihil nos umbræ illæ maiorum, quæ olim his in locis obseruatæ sunt. STEL. Est ne illud quod uideo manufactum a natura?

PLA. Manu certe & opera factum est. Ex hac enim conualle, ut uidere licet, excidebantur saxa, quibus formas illas ingentes & regias extructas uidemus, quæ Romam nobis proficiscẽtibus ad dexteram relinquuntur. Ex hac enim materia ædificati sunt non hi modo aquæ ductus, sed plurima etiam in urbe Roma atria, plurimi arcus triumphales, plurima tum publica, tum priuata ædificia. Extant profecto adhuc ictus lapicidarum, extant semi excisa saxa, & hic pons quem in saxo concisum cernis, duabus rebus permaxime accommodatus esse debuit: nam & excisa de monte sa-

lius per fornicem in conuallem deuoluebantur: & aqua ista quæ nunc per infimam
uallem dilabitur, sensim ab ipso fonte per decliuia montis, & per hunc pontem ad
formas, quæ in plano sunt, deriuata, ad urbem facilius perduceretur. Eo siquidem
altitudinis conscēdit aqua, cuius ipse unde deriuatur, fons est. S T E L. Hæc fieri si-
ne magna impensa & multis operis nullo modo potuere. P L A. Quasi uero his de-
fuerint opes & serui, qui prouincijs & nationibus omnibus imperitabant. Audiuisti,
credo, M. Crassum ciuem Romanum, taceo Lucullum & innumerabiles alios, dicere
solitum, eum solū diuitem sibi uideri, qui suis sumptibus exercitum Romanū p annū
alere posset. Quid, quod & quinq; & sex millia seruorū priuatis sumptibus plerique nu
trivere, nec tantis quidem opibus impares eos habuisse animos cernimus, cum in alie
nis elementis, ac si in terris anguste habitarent, ausi sint ædificare: nam & plana mōti-
bus coæquarunt, & iactis insanis molibus maria strauere, q̄d nunc quoq; tum in urbe,
tum in municipijs, tum in suburbijs ex ruinis tot ac tantorū ędificiorum cernere licet.
STEL. Facile crediderim eos, & hęc q̄rum ruinas cernimus, & alia quæ situs ac ue-
tustas cōsumpsit, struxisse, cum maria & terras uirtute & tolerantia suo adiecerint im
perio. Sed missa hæc faciamus Platina. in uallē descendimus. delige locum ubi mente
& corpore quiescamus. P L A. * Ad illam * quæ per aquulā saxa leuiter susurrat, sub

* in illas ubi aqua la. per.

opaca ilice optime manebimus: nam & æstum uitabimus, & sitim q̄ ex nimio sermo
ne excitari solet, æstate pṡertim, si opus erit, sedabimus. S T E L. Locus est certe amœ
nus, sed dic tandē, unde medelam huic meo uulneri suscipias. P L A. Definiendum
est primo quid sit amor, ex cuius descriptione quæ sint morbi tui latebræ, facilime de
prehendemus: deinde si non omnino salutē tuam aspernabere, remedijs adhibitis ad
sanitatem reducere. S T E L. Age dic quid sit amor. P L A. Amor duplex est, hone
stus scilicet & inhonestus. Honestus est, qui oritur inter duos natura q̄ad fieri potest,
& similitudine bonorum morum persimiles. Qualem fuisse Scipionis & Lęlij accepimus.
Inhonestus autē is dicetur, quo corpore & animo stolide quidē ad rem concupitam fe
rimur, nulla adhibita modestia. Hac perturbatione q angitur, non uideo cur sanus di
ci ullo modo possit, cū dulci ueneno, amaro melle, tristi gaudio, affectata deceptione
delectet. Vulnus enī (ut ait poeta) uenis alit, & cæco carpitur igni. Tāta siquidē hui-
us morbi uis est, ut amantis, imo ut uerius dicam, amentis animū cruciet, corpus cōfi
ciat, mentē ita sede rationis dimoueat, ut nil tandem p̄ter imaginē & speciem (unde ze
lotypia dicta est) amasse uideatur. S T E L. Pinxisti mihi, ut uulgo dicitur, inferos.
Male profecto mereris de amore, q sic eum, ut rē pestiferā & perniciosam, detestaris.
Caue Platina iram tanti numinis hac uerborū licentia in tuā perniciē cōcites. Cum
uoluptate enī, ut arbitror, nōdum in gratiam redijsti: proinde desine eū maledictis
incessere, cuius sæuitiā & olim expert⁹ es, & in futurū fortassis experiere. P L A. Dic
nulla hora quæso: quoduis enī supplicium pati malim, quam tot æstibus ac tāta chary-
bdi rursum uexari. Fatebor ego ingenue quidem, dum feruore adolescētię ęstuarem,
amoris procella & tēpestate diu uexatum. neq; prius portum quietis attingere potu-
isse, quam expiata mente amoris illecebris, philosophię me totum ac negocio addixi.
Adolescentibus enī nulla res ocio & quiete perniciosior est. Vnde Naso poeta hac pe
ste laborantibus remediū daturus: Si tollas, inquit, ocia, periere cupidinis arcus. Ea est
enī adolescentium natura, is ætatis feruor, ut ociosi male agere discant. Nec mirum,
cū in eos plus imperij ac potestatis habeat appetitus quam ratio. Agitantur siquidem
infinitis prope cupiditatibus, nondum in disciplina bene uiuendi ob tenellam æta-
tem firmatis eorum animis, quod fieri sine tempore & longa exercitatione minime
potest. Quare si sapis Stella, meo & aliorum exemplo edoctus, tibi ab hac peste caue-
bis. S T E L. Non possum ego adduci, ut credam id esse malum, quod animanti-
bus omnibus utiliter a natura datum est. Natura enim, ut audiuisse a philosophis me
memini, nihil agit frustra: deficeret ēt profecto species animantiū omnium, nisi ab hac
coeundi cupiditas & amor uiuētibus naturaliter insitus esset. Habet mea quidem sen-
tentia, nescio quid diuinum, cum ad immortalitatem formarum omnium prospice-
re uideatur. P L A. Amorem esse rem præclaram & diuinam non negauerim ego,
cum omne quod in mundo mouetur & agitur, beneuolentia & amore quodā moue-
atur. Nam superiorū sphærarum & siderum planetarumq; cursus beneuolētia quadā

in inferiora agunt, cum eodem modo ad *diuinandam genituram rerum omnium sem per sese habeant. Rursum ignis, aer, aqua, terra, ea beneuolentia ad procreationem rerum generabilium & corruptibilium concurrunt, ut partem naturæ suæ indiuiduis addant. Verum hic amor: utpote diuinus, eodem semper modo sese habet, non appetitu, non cupiditate, non licentia, non lasciuia, non libidine, ut is quo te angi uideo, effertur, quod si quempiā inuenero his cupiditatibus tanquam teterrima labe repurgatum, ad procreandum & cu a eorum quæ procreata sunt, sancto, legitimo, honesto amore efferri, eundem caste, integre, & sancte amaturum dixero. STEL. Nimiū resecas hæc ad uiuum Platina. Nemo certe hac tua sententia honeste amabit: & quod deterius est, multos hac tua uerborum seueritate, a tāta tamq; utili & necessaria re auocabis. PLA. Didicisti, ni fallor, a Stoicis, nil esse utile, quod non sit honestum: proinde desine necessarium id & utile dicere, quod cum turpitudine & flagitio fit: stuprū nanq; committere, incestum, adulterium, sacrilegium, ita per se nefas est, ut honesto & utili contrarium nil magis uideatur. Honeste enim, ut ante dixi, is amare dicetur, q spreta quoad fieri poterat, immoderata cupiditate, qua pleriq; omnes ferimur, cōiunctionem appetet, ut simile sibi quiddā procreet, quo nihil potest esse homini bene morato & ciuili iucundius, cum uidet in filio honesto & legitimo matrimonio nato, immortalitatem sibi per successionem generis quodammodo parari. STEL. Eadem ratio, & maior fortasse iucunditatis & utilitatis in notho est, quam in legitimo, cū plus in illo creando amoris concurrit, quæ res diuina habetur, q̃ in hoc quem facta nescio qua seueritate procreari dicis. Quasi uero generari quisquam in quauis specie possit, nisi interuenerit titillans illa libido, quæ in generatione cum uoluptate maxima sentitur. Hanc ego ita utiliter animantibus omnibus a natura datam puto, ut hac sublata, in contemptum uenturam generationem existimem, quasi hac ut illecebra quadam excitentur ad procreationem omnia. PLA. Epicurus omnino es, ut mihi quidem uidetur. qui uoluptatem pluris quam honestatem & utilitatem facis. deciperis profecto, cum ex non bona causa tantam tamq; præclarā rem oriri dicas. Non negabo ego titillationem tanq̃ instrumentum quoddam in generatione necessarium esse, non tñ omnino dicam ex tam uilissima re potissimum, animātium indiuidua procreari. Quid putas ne eam philosophiam quæ de moribus est, frustra & inutiliter a philosophis excogitatam esse? Hac retinetur in officio corpus, multis ac maximis uoluptatum illecebris tanq̃ pessimis satellitibus obsessum: hac sensus castigantur, hac appetitus obtemperare rationi cogitur: hinc tanq̃ ex fonte honesti, quid deceat in uita, quidq; dedeceat, deprehenditur: hinc matrimonij ratio, qua uetamur transire lineam ad utilitatem & dignitatem humani generis inuentam, cum hoc uinculo frena uaganti licentiæ & libidini sint inuecta. Taceo fortitudinem, temperantiam, iustitiam, quibus & tolerantiam rerum quæ in uita accidunt, perdiscimus. Addo & abstinentiam cupiditatum, quibus tanquam procellis marinis continuo uexamur: & æqualitatem, sine qua stare mundus, ne dicam ciuitates, uix posset. Hoc pulcherrimum inuentum, hoc donū deorum contemnere omnino uidentur hi, qui rapere ex alieno, qui timide & inconstanter agere, qui in appetendis rebus nullum habēt honestum finem, nullā cupiditatum & libidinum metam in aliena uxore appetenda, in uitianda uirgine, in quouis inhonesto & illicito cōcubitu. STEL. Istud tuum philosophari Platina, ad rem nostrā nihil facit: amandum em̄ potius, q̃ non amandū, adolescētibus utile & necessariū multis rationibus ostendam. Vtile id nunc ego existimo, q̃d uulgus bonum expetendum dicit, ne rursum me in nomine polysemo captes. PLA. Neq; mihi quidē defutura argumenta arbitror, quibus ostendam te errore maximo detineri, q tam obnixe p uoluptate certaturum te pollicearis. STEL. Mecum agas syllogismo nullo modo uelim. PLA. Ab utilitate mea neq; argumenta. Sed unum te monitum uelim, ne de amore q ad legitimum connubiū respicit uerbū ullū facias, ne rem inhonestā sancto tuearis nomine. STEL. Nulla profecto res est, quæ magis excitet adolescentes ipsos ob tenellā ætatem dormitātes, q̃ amor ipse, Visa em̄ pulcherrima forma, auditoq; dulcissimo cōcentu, olfactu itē ac tactu rebus suauissimis excitatis, animū adhuc recentem & ob eā rem bonarum ignarum erigit: applicatq; illi rei maxime diuinitus credo, quæ ei & ætate & moribus & forma persimilis est. Hanc sequitur, hanc diligit; huic ut pla-

*scriuanda.

cedat gressus rudes, manuum ac totius corporis motum decenter componit, ut ciuis & non rusticus esse uideatur. Verba idonia persuadendum excogitat, omnibus in rebus quærit ornatum: nitidus, mundus, tersus, ciuilis, comis cupit uideri. Rusticitatē & morositatem tanquā res perniciosas deuitat, maiores natu ueneratur, æquales obsequio & urbanitate sibi deuincire studet. Gymnasia uirtutis causa frequētat. Quid plura? Nil dicit, nil facit, ex quo non eluceat pulchritudo quædam. dolet item sicut iniuria infertur. Magnificus & liberalis in eos est, quos nouit de se bñmeritos esse. Quod si quid ei dicto uel facto exciderit, ut adolescentibus nondum in uirtute bene firmatis contingere solet, erubescit, dolet, cruciatur, & demum quiescit nunquam, donec erratum uirtute & industria emendauerit. Fortitudinem uero bellicam magnitudine rei delectatus ita amplectitur, ut honestam mortem, quod mirum in adolescente uideri debet, ociosæ & ignauæ uitæ anteferat, qualem fuisse Chorœbum Migdonidem legimus, qui amore Cassandræ incensus, in armis mori pro laude & gloria pulcherrimum existimauit. Non dico quid egerit Tydeus ob amorem Thebano, quid Achilles Troiano, quid Aeneas Latino bello. Quid item innumerabiles alij, qui dū omnibus placere student, maxime uero illi quam tantopere amant, nullum in grauissimis prælijs, pro patria, pro parentibus, pro cognatis, p amicis periculum subire recusarunt. Vnde quæso poesim habemus uirtutum oīm clarissimarum præconium omnium optatissimum? ab amore. Quid ingeniū Orphei excitauit? Eurydice. Quis nobis Catullum poetam dedit? Lesbia. Quis Flaccum? Asteriæ. Quis Nalonem? Corinna. Quis Gallum? Lycoris. Quis Anacreontē lyricum poetam? Batillus adolescēs. Quis Maronem deum poetarum? Galatea nympha. Quis Pindarum? Heartinus. PLA. Ex his mihi unus uideris esse Stella, quos Aristoteles parum idoneos ad philosophandum ostendit. Fieri enim minime potest, ut is recte de moribus & causis rerum diiudicet, qui perturbationibus animi exagitatur. Vnde bene institutum a Pythagoricis cēsetur, qui adolescentibus eorum gymnasia doctrinæ causa frequentaturis, in quinquēnium silentium indicebant, ne prius hiscere auderent, quam recte agere & docte loqui didicissent. Sensus quidem dicis in adolescente tenero adhuc & imbecilli ob amorem & cognitionem rerum excitari, quod contra usu euenire cernimus: ad epulas siquidem, ad luxum, ad libidinem, ad ocium, spretis legibus, spreta religione, spreta disciplina, incompositis & diffluentibus sensibus, omni impetu feruntur: nō formis rerum delectari, ad quarum cognitionem intellectus noster, dū perfici studet, sensibus tanquam fenestris & instrumentis quibusdam utitur. Nil enim in intellectu est, quod non prius fuerit in sensu. Hinc sapiens quo animum pascat, cōtinuo sumit, bonum a malo separans, dulce ab amaro, utile ab inutili. At adolescens qui non iudicio: sed libidine cuncta metitur, muliercularum illecebris & fucato colore captus, diuinum nescio quid in eis esse falso existimans, quā amat, hanc sequitur, hanc cupit, hāc probat, in hac bona omnia esse putat: eius oculos, faciem, manus, incessum, motumq; sic intuetur & admiratur, ac si inde elici summum bonum posse existimet: ad huius uerba ad campum non secus flectitur, ac nauigantes in freto siculo, ut scribūt poetæ, si qñ inscij & inconstantes syrenarum cantibus delectati, de nauigatione flexissent. Dices fortasse hac uoluptate non adolescentes tm̄, qui magis sequuntur affectus, cruciari, uerum etiam senes, in quibus cupiditatum fomēta ob senectutem extincta esse deberent: hoc ego nō negauerim in quosdam cadere, qui uel natura uiuaciores sunt, uel minus belle in uita uoluptatibus obstitere, ut de Salomone & Dauid legitur. Flexit itē pulchritudo Helenæ apud Homerū senes Troianos, qui scęam portā conscenderant, Paridis & Menelai singulare certamen inspectur i: eo nanq; cū mulier tanti certaminis p̄mium ascenderet, elegantia formæ adeo mentes sapientissimorū uirorū primo cepit, ut tantum bellum eius causa merito dicerent esse cōcitatum: addidere tñ prudentissimi senes, suorum credo cladibus admoniti, & ab appetitu ad rationem reuocata mēte ut uerum habeat, quanq̄ pulchra potius, q̄ patriæ nostræ p̄nicies sit. Non idem etiam cōtigit his, quos Medusa incredibili sua pulchritudine partim in saxa, partim in bruta cōuertit? Saxei nimirū fiunt homines, & in brutorū transeunt naturā, q. muliercularū forma & illecebris capti, uitā agūt intemperantē & libidinosam. Nec excitātur, ut dicis, adolescentes ad uirtutē ob amorē, cū nihil sit tam uirtuti cōtrariū, q̄ flagitiose & inte-

peranter uiuere: quanquam non constanti & suo, sed alieno ut amantes solēt pēdere
arbitrio. Igitur in fabulis Iouem quoq;, Martem, Mercurium, cæterosq; deos puella-
rum amore exarsisse: quod ideo certe scribunt poetæ, ut ostendunt uiros etiam sapien-
tes & fortes, quos uel deos uel semideos, ut Herculē, Theseum, Pirithoum uocamus,
perturbationibus & quidem uehementibus interdum commoueri: sed eos uirtute &
continentia detentos, a tanto dedecore & turpitudine tandem redimi. Præterea quid
est quod tam auocet mentem animantium a ratione bene uiuendi, q̃ amor ipse? Vnde
certe omnes animi perturbationes oriuntur: crudelitas, ut de Medea legitur, quæ ut
Iasonem quem deperibat, tutius sequeretur, Absyrtum fratrē in itinere lacerauit: quo
patrem insequentem dolore, quem de morte filij capturus erat, remoraretur. Eadem
quoq; ira percita, quod nouos amores suis præferri uidebat, duos filios ex Iasone susce-
ptos, discerptos in ora patris cōiecit. Quid Prognes stuprata sorore? Nōne patri Te
reo ob uindictam Itym filium epulandum apposuit? Atreus item simulata reconcilia-
tione cum fratre, qui eius uxorem incestasse dicebatur, Thyestæ filios epulandos appo
suit. coniurauit Clytemnestra cum Aegystho adultero in pniciē mariti Agamemno
nis: quo interempto, Orestis furor in matrem concitatus est. Donauit Scylla Nisi, Mi
noi regi cuius amore tenebatur, sublato furtim crine aureo, uitam & imperium patris:
huius autem tanti facinoris mercedem postea mercedem scelerata filia consecuta est. De-
cepit Theseus Ariadnē, cui fidem cōiugij dederat, prælata Phædra. Hęc postea amore
Hippolyti incensa, patrem Theseum in perniciē filij concitauit. Cessauit a uirtute Her
cules amata Iole & Deianira, cuius gratia & tm̄ robur cecidit. Magnas clades Achil-
lis ira Danais iniecit sublata Briseide, quam mirum in modū amabat: hunc deinceps
Polyxenę nimius amor ad interitum perduxit. Demophoontis tardus reditus, amāti
Phyllidi exitio fuit. Perijt in undis Leander, dum Bosphorum noctu ad amicam na-
tat. Remorata est Vlyssem Circe: retardauit Annibalem q̃ minus uictoria uteretur,
amor formellæ Appulæ. Tarquinio regi exitio fuit stuprata a Sexto eius filio Lucre-
tia. Perijt in uinculis Claudius decemuir, quod Virginiā Virginij filiam, ob amorem
in seruam summissis falsis assertoribus uindicare sibi cōtra ius fasq; conatus est. Vir-
tutem C. Cæsaris nonnihil retardarunt illecebræ Cleopatræ, quæ postea M. Antoni
um minus certe constantem, omnino dedit pessum. Quid memorem quæ scelera, q̃s
cædes, quas proditiones ob amorem commiserint Claudius, Caligula, Nero, qui co-
gnatarum & affinium nefandos concubitus non reformidarunt? Dicis præterea ado-
lescentes amore ad studia bonarum artium, ad omnem deniq; uirtutem excitari? Sed
per deum immortalem, quonammodo fieri potest, ut qui fluctibus perturbationum
oim uexatur, mentem alicui præclaro negocio applicet? Amantium enim ij sunt cru
ciatus, dolent quum alium uident sibi in amore præferri. Gaudent si quid uel minimę
spei redeundi in gratiam uiderint: timent puellarū leuitatem, irascuntur cū datam fidē
falli uident: His affectibus fit, ut non solum studia disciplinarū omittant, quæ mentem
quietam & omni prorsus pturbatione carentem requirunt: uerumetiam patrimonia
dissipent, parētes decipiant, amicos posthabeant. His aūt erroribus plenę sunt comœ
diæ poetarum omniū. Conqueritur in Andria Simo de perfidia Daui, de contumacia
filij Pamphili, aliā q̃ ipse uolebat amantis. Cruciat Thrasonē Thais in Eunucho. Pel
lit in militiam durus pater Cliniam amantem, qua ex re heauton timorumenos æschyni,
obiurgat Mitio Demeā fratrem, q in filios amantes nulla indulgentia utatur. Elegia
quæ io a poetis celebrata, quid aliud sibi uult, q̃ ut aliorū malo & exemplo docti adole
scentes, charybdim amoris deuitēt? Describit affectus heroidum Ouidius. narrat mi
serias suas Propertius. Maledicit nonnunq̃ amicæ, & lenā crebro execratur iratus Ti
bullus: Ardet in Alexim Virgilius: insanit ob amorē Archilochus: mœret & lachry
matur absente Phaone Sappho. Non negauerim ego istorum ingenia indignitate rei
mota, dignū aliquid excudisse: sed perinde eorum dicta accipi debent, atq; uatum in-
sanientium responsa: quæ si quidem ad rationem bene uiuendi pertinent, suscipienda
sunt: quæ uero secus, caute uitanda, ac si rosas e spinis deligeremus. Memini me ui-
disse in gymnasijs Italicis adolescentes, & quidem præstantis ingenij, qui omnino ex
amore pditi, ocio & lasciuia florem ætatis consumpsere, earum doctrinarū oīmino igna
ri, quarum gratia a parentibus cum magno dispendio rei familiaris ad præceptores

cum uirili femine aliter utuntur, atq; utendum a summo deo accepere. Ducāt uxores illi, qui minus constanter ueneri resistunt, procreent sibi similes: hac propagatione faciant uicos, augeant ciuitates. S T E L. Videris mihi inconstanter loqui, qui in uno reprehendis, quod in altero probas: ducere uxorem, eandemq; aspernari, maxime mihi contraria uidentur. P L A. Laudaui ego ante & nunc laudo amorem, unde connubium oritur: Vituperaui itemq; adulterium, incestum, stuprū ac cætera flagitia, uenerea præsertim. S T E L. Redi quæso ad id q̄d institueras, & qua ratione animum ab amore auocem, ostende. P L A. Primum consideres oportet, quāta sit dignitas uirilis, quod præclara munera seorsum a fœmina sunt data, tum ingenij tui, tum corporis quanta constantia, quanta prudentia, quanta diuinarum humanarumq; rerum intelligentia, quantum robur in obeundis negocijs tum domi tum foris: Deinde oculum, flectas ad hoc animal imperfectum, omnino imbecillitate sua contemnendum: in quo certe si quid dignitatis & pulchritudinis inest, id totum uiro eius gubernatori, tamq; rudis & compositæ massæ, quasi statuario cuidam tribuendū est. Natura enī ut (Aristoteli placet) formis omnibus marem tanquam rem perfectam, spreta fœmina, nititur efficere: ad huius uero integritatem omnes uires confert, huic se accommodat, in hoc se oblectat, quod amplitudinem suam ex perfectiore re extolli putat. Fœmellam autem si præter spem uel per accidens (ut philosophi dicūt) creauerit, eam nobiliori cuidā annectit, emendatura quoad fieri potest, erratum suum. Hinc est quod hoc animal tam cupide uirum appetat, ab eo accepturum quod ei natura quidem deest. Verum tanta est imbecillitas & inconstantia huius sexus, ut uirum non omnino sapientem, e sede plerunque sua facillime dimoueat: huic autem periculo non obijcio ego, nisi uiros probatos & constantes. S T E L. Mitte quæso hoc tuum philosophari, & uulneri nostro tam diu detecto medere, ne continuo cruciatu peream. P L A. In muliere non casta, nil boni est quare sit appetēda, siue eius animum, siue corpus inspicias. Fallax siquidem & mēdax est, ac rerum omnium turpissimarum affectatrix, nō herbis, non uenenis, non comitibus, non execrationibus parcit explendæ libidinis causa: quod si dæmones rei suæ fauere existimauerit, contempta religione, & spretis dijs immortalibus, eos colit, eos inuocat, illis se totam tradit. De crudelitate eiusdem & pertinatia non est cur ambigas, cum tigride immanior sit inuenta, ut de Medea & Agrippina legitur, quæ in multorum necem ob libidinē conspirarunt. Nullum præterea bellum grauissimum exortum est, quod ex hoc malorum omnium fomento non sit concitatum, ut Helenæ, Iouis, Europæ historia indicat. quot cædes, quot incendia, quot rapinæ, quot stupra, in tam grauissimis bellis sint cōmissa, excidium Ilij perfacile indicat. Nulla est in hoc sexu constantia, nulla fides: in rebus autem turpibus, malitia & pertinatia utuntur plus quam dici potest: semper enim cogitat quomodo hunc expilet, illum circumueniat. Maritum si quæ habet, illi omnia de se bona pollicetur, illi blanditur, illum uerbis deum esse ostendit. Mœcho deinde oculis, uultu, manibus, excreatione uel signo aliquo concupitus suos pollicetur. Est præterea tantæ audaciæ & calliditatis, ut in crimine deprehensa, summa cum pertinatia se recte fecisse audeat approbare, polliceri aliquid, & pollicitum negare, apud eam pro ludo habetur: adeo est fallendi cupida. Nō dico quos gemitus, quas lachrymas, quæ suspiria simulet decipiendi amātis uel mariti gratia. Si quid ei quod non placeat, fuerit imperatum, quale illud, & quomodo sit agendum, simulata ignoratione nescire se ostendit. Facilime uero ad omnes affectus mouetur, nec secus mobilis, ac frondes sunt flantibus uētis. Inuida est, auara, ut Amphiarai Thebani uatis calamitas ostendit: quem uiso Argiæ cœsto, quærentibus prodidit. Non, si posset, maritū uel amicum ex quouis grandi periculo uno quadrante redimeret: nulla pietate, nulla gratia, nulla misericordia, nulla religione, ad officium mouetur: non credit deos esse, non sanctos: spectatum (ut inquit Naso) uadunt, spectentur ut ipsæ. In incessu (dij immortales) quam pompā, quos fastus ostendit: ut canis rabida, ut tigris excandescit, si quis ei obiter structuram palleoli uel rugam paulo indecentius mutarit. Quanto studio faciem quærat speculo, quibus medicamentis eandem liniat, qua arte crinem flectat, qua diligentia sinus cycladis & rugas componat, norūt ancillæ cosmetæ, quas uerberat, quas cruciat, si qua

ruga paulo in comptius ab humero defluxit. In his nugis diem consumunt, pereuntque dolore & inuidia, si quam uiderint ornatiorem se in publicū prodisse. Hinc est quod auersæ cubant marito: hinc supellectilia omnia resupinant. hinc seruos eijciunt domo, hinc ancillas usq; ad necem uerberant. nec tantæ iræ modus ullus inest, donec maritum uel amantē impulerit, diuendito etiam patrimonio, sericas uestes & purpureas sapphiros, smaragdos, chrysolithos, margaritas & quicquid gemmarū in precio est, sibi emere. Vult gregem seruorum, uult ancillas ex Scythia usq; & Aethiopia emptas. Quam exquisitis delectetur epulis, neq; terrestribus solum, sed maritimis, non attinet dicere, cum tota uoluptatibus sit dedita. Vult hœdulos lactentes adhuc, gallinam altilem, perdicem, ficedulas, anates, querquedulas elixas: turdum, turturem, fartum, leporem, altilia ex farina inuoluta, echinos, ostrea, peloridas. Ex herbis, asparagos, bulbos, erucas, & quicquid libidinē mouet. Vina non nisi preciosa bibit: quibus adeo se ingurgitat, ut mariti sinum persæpe urina & nausea repleat. fastidit mensam non magno apparatu positam. Vult myrrhina pocula, uult crystallina, uult pateras argēto & auro cælatas. Hæc autem omnia quando placet, uel sub hasta uendet, uel in pignus ponet, post habita cura rei familiaris. Balnea, porticus, theatra, ludos, choreas frequētat. His in locis quanta petulantia & procacitate utatur, indicant rixæ inter amantes ortæ, cum non unum, sed plures meretricijs illecebris ad amorem sui pellexerat. Lenas habent, quæ ualidos & membrosos mœchos magnis præmijs conquirant. Adeunt templa rem diuinam audituræ, ut ipsæ simulant, sed uel desidiosum monachum uel fratrem simulatorem ac dissimulatorem, uel presbyterum intemperantem ad libidinem, oculis, lingua, labris, prouocat. His se totam tradit: ab his utpote libidinosis & intemperantibus, eius libido aliqua ex parte lenitur. Labra dices eas & supplice quidem mouere. Quid aliud quæso deum rogant, quam ut libidini satis fiat suæ? Nō pro salute mariti, uel filij, uel cognati, uel affinis uota suscipiunt. sed aut pro reditu mœchi si abest, aut pro ualetudine lenonis si ægrotat. Si peregrinatio cum marito subeunda est, ualetudinem simulant, & languorem animi præ se ferunt. Si cum adultero, nullum laborem, nullam peregrinationem, tum terrestrem, tum maritimam recusant.

Est insuper operæprecium cognoscere, quos amatores sibi deligant tam libidinosæ bestiæ. Hæc enim aut luscū aut lippum amat: illa aut claudum, aut uaricosum: alia aut strumosum, aut gibbosum. Nec expectant semper ut eas adulter adeat, sed ipsæ furijs libidinum incēsæ, tanquam rabidæ canes: noctu ac die amatores inuisunt: domum reuersę, si aut marito aut cognatis reddenda fuerit absentię ratio, causantur officij gratia se uel ad cognatum ægrotantem uisendi ac consolandi hominis causa exisse, aut uicinam puerperam de more inuisse. Deprehensæ in aliquo crimine, & uerberibus cæsæ, continuo fiunt peiores: adeo sunt ad delinquendum pronæ. quid agant ipsæ inter sese, ex satyro cognosce. Qui & equitare inuicem & lambere se ostēdit, præsertim cum uel calones, uel lixas, uel polictores domi non habuerint. Non dico quibus conuicijs maritos absentes lacerent, maxime uero si uel ob modestiam uel imbecillitatem naturæ, in uenerem fuerint tardiores. Nolunt ullo modo hoc cibo defraudari sæuissimę uiperæ: quicquid cogitant, quicquid somniant, quicquid agunt, id totum ad rem ueneream spectat. De continentia, de modestia, de pudicitia nullum uerbum. Illas felices ac fortunatas esse prædicant, quibus mariti uel adulteri, intemperantes ac libidinosi contigere, quod crebro cum eis congrediantur. Quæ conuiuia dij immortales? Quas epulas? Quam exquisitas celebrant inter sese, uel cum amico, maritis absentibus? quos certe uerbis lacerant, quos ignominia notant. dicit hæc suum ut ignauum & nullius precij hominem, tota nocte stertere: illa suum nimis sapere, quod lunam, quod eclipses, quod motum astrorum etiam in re uenerea obseruet. Alia suum non plus mentulæ habere, quam tenellum impuberem. Quos audiunt ob magnitudinem uirilis membri cum Priapo certare, eos magnis precijs conducunt, his beryllos, his phialas, his denique quicquid preciosi habent condonant, filiorum & mariti immemores. Sunt etiam quæ in tanta rabie nimio uiri sui amore detineri se optime fingant: nam & blandis uerbis & composito uultu uenientem resalutant: & si quando ob mœchum absentem suspirant, id eis nimio suorum desiderio accidere ostendunt. Pendet

fallax & blanda circa mariti oscula, quem in cruce, si fieri posset, deosculari uellet. Illius uitam sibi chariorem esse sua, iureiurando affirmat, quam certe non redimeret anima catellæ, si posset. Ad hæc animi uitia, quam incompositi sint corporis, quam putridi, quam fœtidi, quam cadauerosi attende. Etsi enim natura sint earum corpora nostris corruptioni magis subiecta, tamen adeo libidinosæ & intemperanter uiuunt, ut cadaueresint fœtidiores, cum & dentes nimio faci medicamine marcidos habeant: lippientes oculos, fracescentem cutem, stillantem sanie nasum, pendulas & libidinosas aures, defluentes capillos, limosa labra, uenenosas gingiuas, linguam sillaticam, irumatum guttur, anhelitum odore corrupti in ouo pulli teriorem: uuluam omni sentina, omni latrina, omni denique cloaca putridiorem, barathrum dices apertum & auerni claustra relaxata, ubi mephitim illam perniciosam & pestilentem exhalat. Hanc cum rabie mixtam ut extinguat, imo ut aliqua ex parte leniat, nullam catastam, nullum postibulum, nullum lupanar relinquit intactum, ut de Iulia & Agrippina libidinosissimis fœminis in historia legitur, neque uirili concubitu contentæ, quasi minus extinguatur tantum incendium, dum eam brutis etiam & asello & tauro summittunt, quod fallacissimæ Pasiphaes probatur exemplo, quæ non contenta Minoe rege clarissimo, suscepta uaccea forma, taurum cuius amore æstuabat, in coitu decepit. Huius tantummodo sexus quanta sit rabies, menstruo sanguine a genitalibus per crura labente deprehendi potest, quo musta acescunt, plantæ moriuntur, fructus immature decidunt, speculorum diluciditas tollitur, ferri acies hebetatur, eboris nitor infuscatur, aer inficitur, apum aluei necantur, canes in rabiem uertuntur, pueri fascinantur. hoc animal tam perniciosum, tam fœdum, tam detestabile amabis Stella? & non te ipsum ratione & consilio a tam callida & immani lupa uendicabis? STEL. Dii uestram fidem, nunquam ego putassem tot uitia in hunc sexum cadere posse. Deterruisti me Platina, ne mentiar, ab amore. Sed mihi crede accidet, ut morbo aliquid graui laborantibus solet, qui non statim quantum accepta medicina profuerit, sed aliquod post dies decedente ualetudine, & accedentibus paulatim uiribus, sentiunt. Cogitabo ego sæpe mecum quo in discrimine uerser, & paulatim animum meum ab hac inani solicitudine ad meliora studia traducam. PLA. Hoc si feceris, non existimabo hæc mea uerba omnino mihi excidisse: sin uero secus, cum, ut Cato censebat, reddenda mihi tēporis ratio sit, cruciabor miser hoc temporis frustra insumpsisse. STEL. Dabo operam te artificem, ut arbitror, nō ignauum, tui operis & industriæ poeniteat. PLA. Hoc ut facias, & meus erga te amor, & res tua tibi psuadet. Sed est ne hic patronus noster quē ab urbe redeuntē uideo? STEL. Is est, pfecto, opportune hanc nostrā confabulationem transegimus præcedam ego ne mei absētis requirat operā. Mihi ignosces si nō eo te reduco, unde deduxi. PLA. Facit mihi satis uoluntas erga me tua. Reducet me hoc baculum, quo pedem alterū intumescētem a labore interdum subleuo. Sed unū te rogo, ut rusticos portarū custodes admoneas, ne si tardius rediero, clausis portis me ab ingressu castelli prohibeant. STEL. Faciam hoc, & quidem sedulo.

BAP. PLATINAE DE VERA NOBILITATE AD AMPLISSIMVM VIRVM

Iohannem Vrsinum Archiepiscopum Tranensem,

PRAEFATIO.

Mirari ego persæpe mecum soleo amplissime pater, quid est quod ita genus humanum erroribus ducatur, ut de rebus fere omnibus falso diiudicet: diuitias alij summum bonum, potentiam alij, honores quidam existimant. Sed quonam pacto bona illa dici possunt, quæ nusquam consistunt, transferunturque ex libidine fortunæ ac hominum arbitrio? Nunc hodie alterum Crassum ob magnitudinem facultatum uidimus, uel Crœsum potius. Cras eundem, alterum Codrum & Diogenem dices. Magna fuit Persei Macedonum potentia: sed quis eo miserior tum est habitus, cũ a Paulo Aemilio in triũphũ duceret? Sũmo in precio & honore C. Marius & Cn. Põpeius apud Romanos & gẽtes omneis tum fuere, cũ ꝑ magnitudine rerum gestarum merito triumphabãt. Verũ ubi fortuna rerũ domina immutata est, nihil Mario miserius, dũ Minturnarum cœno oblitus, e tetro carcere ubi ad pœnã seruabatur, in Aphricã paruo nauigio cõfugit. Quã turpe spectaculum & horrendũ fuerit, uidere Magnum Pompeiũ, cuius nutu totus fere orbis terrarũ ad arma commouebatur, eunuchorũ & seruorum manibꝰ trucidari, post acceptã bello Pharsalico cladem? Dicere illud Virgilianũ ei licuit, Iacet ingẽs littore trũcus, Auulsumq; humeris caput, & sine noĩe corpus. Quorsum hæc dices? ut intelligãt oẽs illud esse summũ bonũ, quod semp eodẽ modo sese habet, quodq; fortunæ procellis impelli huc & illuc non potest. Hoc certe in sola uirtute tanq̃ in munitissima arce repositum est: quæ qdẽ, ut Zenoni, Cleãthi, Chrysippo placet, beatos nos facere potest. Esse enim miser ille nusq̃ potest, q uirtute munitus sit, cum scutum habeat in omnes cupiditates, unde infinita mala nascũtur. Est aũt uirtus animi quædã institutio, ita cõstans & coueniẽs, ut laudabiles eos efficiat, q rem tã diuinam amplexi fuerint. hæc nimirum illa uirtus est, quã tãti fecit Critolaꝰ, ut cũ in altera lãce collocaret animi bona, in altera corporis & externa, tantũ ꝑpendere in illã boni lancem putat, ut terram & maria põdus secũ deprimat. Ipsius aũt uirtutis habitus cõparari certe sine sapiẽtia nõ possunt, quæ nos a libidinũ impetu, a uano terrore, a fortunæ iniurijs nõ modo liberat, uerũ etiã omnes uias docet, quæ ad beãtitudinẽ ducũt. Ad illam inquã beatitudinẽ, quæ in Gorgia laudatur a Socra

te:nã cũ interrogaretur, Archelam Perdicæ filium, qui tũ fortunatißi mus putabatur, beatũ ne existimaret, haud scio, inquit: cũ hoĩe enim nunquam locutus sum. Instabat idem ut ab eo sciret, qd de rege Persarũ arbitraretur, tũ ille: Quonã pacto id scire possum, cum ignorem ac doctus sit quam bonus, quod ex ipsa actiõe cõprebenditur: ad quam certe si bene instituti sumus, natura impellimur. Nã ut ad cursum equus, ad arãdũ bos, ad indagãdas feras canis natus est, sic homo (ut Aristoteli placet) intelligẽdi & agẽdi cupidus, humanã naturam adminiculo uirtutis cum diuina cõmutare nititur. Vt igitẽ particulã aliquãdiuinitatis aliquãdo attingamus, uirtuti nobis dãda opa est, enitendũq; ut bonis corporis ad utilitatẽ cõmunẽ, bonis fortunæ si adsunt, ad liberalitatẽ & magnificẽtiã ita utamur, ut hæc adminicula quædã esse ad felicitatẽ ciuilẽ arbitremur, quæ ex uirtute omnino nascit. Vnde uerã nobilitatẽ duci philosophi oẽs existimãt. Nullam esse differẽtiam inter batuliũ & Alcibiadẽ summo loco natũ merito dixit Socrates, si uirtus abesset. Hãc itaq; posthabitis cupiditatib' oĩbus amplectamur: hanc ut uitæ humanæ ducẽ optimam sequamur, ut in tãta hoĩm multitudine ueri nobiles, ingenui ac generosi haberi poßimus. Philosophari tecũ hactenus Vrsine, ut uides, mihi libuit, nõq, te his præceptis indigere existimẽ: qppe q ob doctrinam & cognitionem rerum humanarũ, docere ipse alios & monere merito possis, sed ut tua autoritate eos ad uirtutẽ incitaremus impelleremusq;, q ex nobilitate laudẽ quærunt. Nõ enim parũ ad legendũ incitãtur, q uidẽt de nobilitate ad uirum illustrem scriptũ esse, tũ sic mecum exorsus es in Varrone tuo, dum simul in illa cõualle essemus, quam rapidus Anio intersecat.

BAP. PLATINAE DE VERA NOBILITATE DIALOGVS.

Vrsinus.

QVid circumspicis quæso Platina? Quid est quod ita cælum hoc nostrum miraris? PLA. M. Varronem diuinum illum uirum, certe admiror & laudo, qui sibi hunc locum quo æstate secederet, ad habitandum non sine causa delegit. Quid hoc Aniene æstate frigidius est? Quid his collibus, quos nõ sine uoluptate inspicimus, salubrius? Quid hac tua uilla uel ara potius, decentius & ad incolendum commodius? Qua superiori æstate ita percommode & splendide pontificem Sixtum cum toto cardinalium senatu, magnaque aulicorum multitudine suscepisti, ut ad liberalitatem tuam & splendorem nil addi potuerit. Omitto quod ædes has tuas egregie cameratas & distinctas, ita pictura, laquearibus aureis, peripetasmatibus, aulæis exornasti, ut omnibus admirationem inieceris. VRS. Sequutus hac in re Aristotelis philosophi autoritatem, paraui ædes diuitijs nostris congruentes. Sed dic quæso, cur Varronis potius quam Varii uicum hunc fuisse censeas. Nam M. Cicerone teste, Varro ipse uillam in Cassinate habuit. PLA. Varum Quintilium egregium bello ducem, foris potius quam domi uitam duxisse constat: belloque Germanico cum tribus legionibus, legatisque omnibus & auxilijs cõmunibus cæsum: qua clade percepta, ferunt Au-

gustum Cæsarem, cõcusso in parietem capite, sæpius exclamasse: Vare Quintili, redde legiones. Excubias quoque in urbem induxit, ne quis tumultus ob acceptam cladem excitaretur. Cum Virgilio tamen, quo cum mira beneuolentia coniunctus erat, Syronem sectæ Epicureæ philosophum audiuit, ne bellicis rebus hominem tantummodo uacasse existimes. Sed illa ætas (ut nosti) utrumque laudis genus cõplexa est. De Varo tamen nil aliud legisse me memini. Quod autem dicis, Varronem in Cassinate uillam habuisse, nequaquam tollit, eundem quoque in hac uia ualeria, quæ ad Marsos ducit, uillam ædificasse, cum tantæ fuerint Romanorum opes, ut diuersis in locis & in elemento alieno uillas & ædes struere sint ausi, ut de Cicerone potissimum & Lucullo legitur, qui uillas in Tusculano, Phormijs, Puteolis eodem tempore habuere. Vnde illud argutum responsum a Lucullo in Pompeium prodijt hominem accusantem, quod uillam in Tusculano miro sumptu ædificasset, uillam inquam ob uentos & frigiditatem æstate tantummodo commodam, non etiam hyeme. Tum Lucullus imitatus se aues quasdam respondit, ut hirundines, grues, ciconias, quæ pro anni tempore loca de industria mutant. VRS. Sit ita sane, ut dicis. Nil tñ habemus quo Varronis magis quam Vari hanc uillam esse existimemus. PLA. Est quidem ut dicis, sed Varronis diuini hominis autoritate moti, eius hunc uicum esse existimemus. Hic est ille Varro, quem oĩum facile acutissimum & sine ulla controuersia doctissimum, Aurelius Augustinus appellat: quique tam multa legit, ut aliquid ei scribere uacasse mirum sit: tam multa scripsit, quam multa quenq̃ legere potuisse credamus, ne Lactantij laus illa de homine uana esse credatur. Neminem enim hoc uno unquam doctiorem nec apud Græcos quidem fuisse affirmat. Quare merito uiuenti statua posita est in bibliotheca illa, quæ prima de manubijs Romæ publicata est ab Asinio Pollione Augusti Cæsaris imperio. VRS. Facile patior hanc illius fuisse uillam, quandoquidem talis fuit, qualem optare mortales uix possunt. PLA. Quantum uero laudis huic tribuat M. Tullius in philosophia sua, audi quæso: Sunt, inquam, ista Varro: nam nos in nostra urbe peregrinantes errantesq; tanquam hospites tui libri quasi domum deduxerunt, ut possemus aliquando, qui & ubi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedem locorum, regionum, tu oĩum diuinarũ humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Plurimum quidem poetis nostris omninoque latinis & literis luminis & uerbis attulisti, atq; ipse uariũ & elegans oĩi fere numero poema fecisti: philosophiamq; multis locis inchoasti ad implendũ satis, ad edocendum parum. Idem quoq; Cicero dum Cassinatẽ hominis sanctissimi atq; integerrimi prophanatum a M. Antonio cõmemorat, ita eum laudat, ut maiore præconio laudari nemo possit: Quam multos, inquit, dies in ea uilla ab hora tertia, bibebatur, ludebatur, uomebatur. O tecta ipsa misera, quam a dispari domino, quanquam quomodo iste dñs? Sed tñ quam a dispari tenebantur. Studiorum enim suorum M. Varro uoluit illud esse, non libidinum diuersorium. Quæ in illa uilla ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? iura populi Ro. monumenta maiorũ, oĩis sapientiæ ratio, oĩisq; doctrina. VRS. Quid causæ fuit cur M. Antonius in Varronis fortunas tantopere sæuiret? PLA. Fecere id studia partium: bello enim piratico cum Pompeio egregie militauit, bello item ciuili eundem secutus est ducem, unde in fortunas hominis debacchatus est M. Antonius, aduersante etiam Cæsare & sæpius eum admonente, ut uni Varroni propter uirtutem parceret. Verum cum postremo ut bonus ciuis & reip. amantissimus, triumuiratum improbaret, proscriptione notatus, in M. Caleni amici optimi uillam cõfugiens, ad pœnas persæpe a M. Antonio quæsitus est. VRS. Doleo ego uehementer M. Varronis calamitatẽ, sed quando ita accidit, illam Varronis uillam in Cassinate, quam hanc quæ nunc nostra est, malo inquinauerit M. Antonius ebriorum uocibus, scortis undiq; accitis, pueris meritorijs & quouis genere flagitij. Non deerant sua monstra (ut uideo) illis tẽporibus, neque homines nobilitas generis a facinoribus retrahebat. PLA. Imo uero nescio quo fata plerisq; istorum, quos nobiles uulgus appellat, in omnem turpitudinem prolapsi sunt. Quem enim spurcitia anteponis Syllæ ex gẽte Cornelia? quem libidine P. Clodio,

ex gente Claudia? quem seditione & libidine dominandi Catilinę ex gente Sergia? fu
ere & alia monstra, quæ maioribus suis talem immisere notam, ut non inde nos illa-
tem deduxisse, sed eo potius transtulisse turpitudinem uideantur. VRS. Non est
igitur (ut uideo) illa uera nobilitas, quā Aristoteles in libro de rep. probat. Dicit eñ
eosdem sibi uideri nobiles, quorum maiores uirtute & diuitijs aliquando floruerunt.
PLA. Non est certe. Nam uera nobilitas non aliunde quam ex ipsa uirtute oritur,
ne partem aliquam in opibus & facultatibus colloces. VRS. Cuperem ex te audire
unde uera nobilitas oriatur, si uacat & placet. Locus enim iste te admonet, & ad dicen
dum inuitat. Nihil hic strepitus, nihil tumulti. Susurrus iste pręterlabentis Anienis,
alni folia uentis circũacta hoc ut facias, te inuitant: si æstu premeris, pulchre in herba
recumbes, ac pedes recẽti unda cõtinuo refrigerabis. PLA. Quod uelle te uideo,
mihi facere necesse est, & quidem breuiter, si consequi potuero. Nam pluribus uerbis
id agere necesse non est: pręsertim hoc anni tempore, quo æstu ac siti continuo premi
mur. sed priusquam dicere incipiam, ex te audire cupio, quid de nobilitate ab alijs ac-
ceperis. & ne oratione continua hoc tibi faciendum existimes, ego te, ubi op⁹ erit, in-
terpellabo: quod tibi quoq;, cum ego contra exordiar, facere si uoles, licebit. VRS.
Placet hoc quidem, ne quicq̃ intactum prętermittamus, q̃d etiam Dialogi ratio expe
tit. Putaui ego semper illam esse ueram nobilitatem, quam quis ex illustri maiorũ su-
orum origine traxisset, quasi hæreditarium munus ab illis accipiens. Ab illis, inquã,
q summos honores maximosq; magistratus in suis ciuitatibus disciplina, moribus,
uirtute adepti fuerant. Multum eñ generatio ad nobilitatem facit, q̃d etiã in quibus-
dam animalibus cernimus, utpote in equis, canibus, bubus. Hęc enim bruta empturi,
gregis nobilitatem prius sciscitamur & inspicim⁹, quanq̃ in homine longe alia ratio
insit. Nam præter ingenia quæ pene eadem ex parentibus ducimus, ex educatione &
domestica consuetudine, ex dictis factisve ad gloriam capessendam uehementer in-
citamur, quod est maximum nobilitatis specimen. Quid eñ (præter gloriã parentũ
& genium quendam domesticũ) Camillos, Fabios, Aemilios, Catones, Scipiones ad
bene de rep. merendum excitauit? collocari maiorũ statuas in foro, ꝑ tẽplis ueteres illi
Romani uoluere, titulis rerum gestarũ in basi positis, quibus uisis & perlectis, ęmula-
tione gloriæ excitata iuuentus, nullũ laborem, nullũ periculum pro salute & dignitate
patriæ recusarent. Mouent quidẽ homines simulacra, ut uides, mouent triumphi &
monumenta maiorum: sed nihil est quod æque excitet dormientes etiã, q̃ gloriæ cu
piditas, quæ a maioribus non sine causa transfertur in posteros. Vides profecto mul
tis etiã exemplis parentes bene institutos, nil aliud cogitare & moliri, q̃ ut filios sui si-
miles patrię relinquãt, quorũ opera cũ domi tum foris parẽs illa cõmunis pro arbitrio
suo utatur. Quã uoluptatẽ percipere credimus eos, q uita excessere, siqs sensus sup est,
ex liberorũ rebus fortiter ac cõstanter gestis? Magnã certe, cũ cernãt in filijs nõ paruã
sui partẽ relictã esse. Hinc ille in filios parentũ amor, illa nutriẽdi cura, ille ardor cõci
tãdi eos ad laudẽ capessendã, ut ipsi q̃q; tãtę gloriæ participes sint. Victuros eñ se diu
in filiorũ & nepotũ uita arbitrantur, si eos bene institutos, & rebus a se ꝓclare gestis in
precio reliquerint. Expetebat hoc a filio M. Cato, hoc Cicero: ad hos eñ iure hæredi
tario magnã partẽ gloriæ suæ ꝓuenturã dicebant, ut eos a libidinibus ad quas adole-
scẽtes natura & ætatis uitio serũtur, ad uirtutẽ reuocarẽt, cõmemoratione laudũ suarũ.
Ex gñe igitur nobilitas duci uidetur: nam cũ maiorũ nostrorũ egregia facta cõmemo
rauerimus, nil nobis merito negari posse arbitramur. Suffragata eñ multis apud Ro-
manos in petitione magistratuum nobilitas est, cũ illud diceref, Date hoc parẽti, date
generibũ de rep. merito. Non eñ alios nobiles uulgus appellat, q̃ quos ꝓclari paren
tes genuere. Senatorij siquidẽ ordinis eos Romani appellabant, q ex senatoribus nati
erãt. Præterea uero ne uulgũ me sequi tãtummodo existimes, & ij q literarũ studiosi sunt, ui
uere nobiles generosos appellant, ꝙ in his sit nobilitatis copia. Hoc etiam nomine in
dialogis suis plæpe utitur Plato, dũ amicos ad laudẽ cohortatur. O generose, inquit,
sic est agendu, ex genere nobilitatẽ animi excitans. Verũ ne hæc nobilitas manca ui-
deatur, quidam adijciunt facultates & opes: qbus & domesticus splendor cõseruatur,
& amicis, quorũ frequentia nobilitas indiget & gratia, retinentur. Hinc clientes qua-

relictę commendant. Hæc est sententia nostra, nisi quid ad hæc dixeris. PLA. Antequam dicere incipiam quid hac de re sentiam, mutemus locum, si placet. Pellit hinc nos sol, ut uides, ad uesperam iã inclinans. In illo Anienis flexu optime manebimus, unde uides umbram sub specu elici. Traijciendus est amnis, quod fieri hoc anni tempore uado per commode potest. VRS. Traijciamus, me sequere qui uadum noui. Sed heus tu frigidus es Anio æstate etiam feruida? PLA. Ita est certe, ut dicis. Retinere in flumine pedes ob frigiditatem uix possum. Hanc ob rem existimo Anienus ueteris aquam potui minus salubrem fuisse propter frigiditatem: & quia semper adeo rapax est, ut semper aliquid secum ex ripis trahat, quo etiam sereno coelo turbet. Frigiditatem autem contrahi arbitror ex mõtibus (ut uides) coelo uicinis & niuibus semper opertis. Influunt etiam hinc dextra, hinc sinistra Sublacum proficiscentibus continui fontes, quorum aqua degustari ob frigiditatem uix potest; quo enim penitioribus ex locis & magis saxosis aqua egreditur, eo frigidior est æstate præcipue, qua frigidum & humidum propter contrarias qualitates ad tartara (ut dicitur) confugit.
VRS. Ad quem igitur usum has aquas in urbem ueteres introduxere tanta cum impensa? PLA. Vt esset unde irrigationi hortorũ, balneis, fullonibus, reliquisq; fœdis ministerijs satisfieret. cõcipiebatur autem supra Tibur extra portam Cartanam uiginti millibus passuum. Verum posteri mutata sententia, ut aquã clariorẽ haberent, omisso flumine, ex Sublacensi Neronis uilla meliorem duxere. Huius autem aquę ductus caput pridem magna cum uoluptate inspexi, dum uidendę antiquitatis studiosus, Marsos & Pelignos inuiso. VRS. Ad specum iam uenimus, sed dic quęso ubi consederis, & crura & pedes siccaueris, unde duci existimes illos aquæ ductus, qui mille passibus supra Tibur apparent, partim arcuato opere, partim effosso mõte. PLA. Nimis uetustatem amas, ut uideo. VRS. Imo uero nihil est q̃d æque mirer, & laudibus extollam. PLA. Recte sane, Romanus es, tuos magis quam alienos amas: non sine causa, cum urbi Romę par nihil unquam fuerit, & nihil secundum. Ad formas illas redeo, quarum amplitudinem uetustas nondũ exedit. Altera autem duci aquam martiam ad urbem ualeria uia existimo: altera uero claudiam, sumptam ex fontibus duobus amplissimis, eadem uia scaturientibus in Sublacensi. Sed quę fuerit martia & quæ claudia, haud satis constat, consumptis præsertim inscriptionibus, euersisq; tantarum rerum monumẽtis. Inspexi ego nuper ex Sublacensis rediens amoenis dextra ac sinistra, qua duci aquas uidebam, & nil quo certior hac de re fierẽ uidi. Ex hac autem diligentia hoc consecutus sum, ut repente in summum moerorem inciderim, cum passim cernerem egregia illa opera disiecta & neglecta iacere. VRS. Vnde quęso martiam & claudiam aquam apellas? PLA. Ab his qui aquas duxere publico ac priuato sumptu, ut appiam & iuliam dicimus: uiarum quoque stratarum eadem ratio est, quibus ex rebus plerẽq; familię magnum consecutæ sunt nomen. VRS. Tandem uero, ut uideo, paulatim fatebere nobilitatẽ ex uetustate generis & magnis facultatibus oriri. PLA. Nobilem igitur hac ratione C. Caligulam dices, qui puteolanum sinum ponte iunxit: Nobilem Claudiũ qui Fucinum magna impensa emisit, qui portum Romanum extruxit: Nobilem Neronem, qui d[illegible]m auream domum, dum thermas & theatra, dum portum Antiatum extruit, populi Romani uires cõtriuit: Nobilem item Herodem, qui Romanorum hac in re magnificentiã imitatus, portus, urbes, theatra, aquæductus in Syria miro sumptu excitauit. Sed his monstris quæ fera unquam immanior fuit? Nil enim in se habuere, quare homines, non dico nobiles, dicerentur. VRS. Contrahe pedes, si placet, & dic tandem quos esse nobilis cẽseas. PLA. Nobilitas enim, ut Stoicis placet, est splendor quidem non aliunde ueniens, quam ex ipsa uirtute, qua bonum a malo, dignum ab indigno secludimus. Siquidem animi nostri bonis artibus & disciplinis imbuti, seruare iustitiam, pietatem, constantiam, prudentiam rebus in omnibus didicerint, quonam pacto fieri pōtest, ut is nobilis censeatur, qui sine doctrina & eruditione, intemperantiæ, iniustitiæ, impietati & nequitiæ addixerit? Imo uero hunc non modo ignobilem, uerumetiam scurrã & nebulonem improbum appellabimus. Idem quoq; sentire Q. Cicero uidetur: scribens enim ad M. fratrem de petitione consulatus, cum Antonij & Catilinæ mentio habe-

retur: Nequaquam sunt, inquit, ij tam genere insignes, quam uitijs nobiles. Nobilitatis enim proprium est recta sequi, gaudere officio, cupiditatibus imperare, auaritiam coercere. Hoc qui facit, etiamsi ex infima sorte hominum natus fuerit, is merito suo nobilis haberi & dici potest. Neq; est cur parentem rerum omnium naturam (ut quidam improbi faciunt) reprehendamus, quod hos nobiles, illos uero ignobiles faciat. Aequale siquidem omnibus temperamentum pręstat, non genus, non potentiam, non opes inspiciens. Eadem enim, quo ad animũ pertinet, nascendi ratio in priuatorũ hominum filijs est, quę in principum ac regum natis, licet ij in purpura & magnis domibus, illi in centonibus & casulis plerunq; nascantur. Virtutes certe & uitia faciunt, ut alter altero nobilior sit. Seneca ex Stoicorum secta philosophus insignis, ad Lucillium scribẽs: Non fuit, inquit, Socrates patritius, non eques Romanus, quem tamen philosophia non accepit, sed nobilem reddidit. Hunc item quo nemo unquam mortalium doctior aut sapientior Apollinis oraculo iudicatus est, mater obstetrix & pater marmorarius in lucem edidit, ut esset qui sua doctrina multos ad nobilitatem traduceret. Seruius quoq; Tullus in seruitute natus atq; educatus, regnũ sua uirtute adeptus, & de hostibus tertiũ egit triumphum: & urbẽ Romam ita auxit, ut nil ei ad summam nobilitatem defuisse uideatur. Idem dici de Tullo Hostilio potest, qui humili tugurio natus, pastor primo, deinde Romanorũ rex merito creatus est. Fuere ij quidem nobiles Vrsine, si uerum intueri uolumus, non illi qui ob maiorum uirtutem & merita nobilitatem in desidia collocarunt. Nihil enim agere, in purpura non sine crapula & ebrietate uiuere, sericatas & coccinatas habere uestes, aurea calcaria, gemmatos digitos, unguenta sapere, in summa nobilitate ponũt. Quæ omnia ita certe generositati contraria sunt, ut uirtuti uitium & solertię ignauia. Vide quæso quantũ a cęteris differant. Soleo ego ac merito profecto illos irridere, qui aut equestrẽ ordinem aut insignia alicuius doctrinæ uel precario uel ambitione & largitione sibi emunt, ut ignauiæ suæ argumenta circumferre impune possint. Concedatur id benemeritis, ut olim apud Romanos fieri consueuerat. Equites enim propter rem in bello egregie gestam, annulo, fibula & armilla aurea donabantur, uirtutis, non ignauię, pignore. Concedatur & nostris tẽporibus, ut ij qui in gymnasijs publicis aliqua doctrina excellũt, aurum in baltheis & calcaribus circumferant, quo a cęteris differre uideantur. Si quis autem prætera est, qui alia ratione nobilitatem sibi uendicet, sciat is se alienam, non suam, personam gerere. Iactare item maiorum res gestas, atria imaginibus distincta, porticus signis ac tabulis ornatas, superbas ædes, plus certe admirationis in se habet quam nobilitatis. Neq; hæc nobis adiumento esse possunt, si illorum uirtutem omittamus, quorum imagines uerborum magnificentia collaudamus. Imo uero si recte intueri uolumus, illa uirtus huic ignauiæ dedecori ac turpitudini est. Talem autem nobilitatem irridens Diogenes ille cynicus, qui omnia contemnebat, malitiæ dixit & ignauię uelamen esse. M. certe Catonem priscũ illum, quem merito Censorium uocarũt, non genus, non diuitiæ, (Tusculi enim natus est obscuro genere, tenui censu) sed pręstantes eximiæq; uirtutes posteris commendarunt. Idem quoq; de C. Mario dici potest, qui mihi unus omnium præstantissimus uisus fuisset, ni ad extremum ueram gloriam libidine dominandi cum sæuitia commutasset. Necesse est autem ut aut nusquam nobilitas sit, aut illi uere nobiles sint, qui ingenio, doctrina, industria, magnitudine animi, fortitudine, prudentia in omni uita excellunt. Oriri autem nobilitatẽ ex uirtute, hac ratione comprehendi facilime potest, quod ij qui ex claris maioribus orti ob uitia degenerarunt, inglorij & degeneres sunt habiti, ut superioris Africani filius, qui bello asiatico ab Antiocho turpiter captus, uitam precario præter Romanum morem ab hoste impetrauit, de quo paulo post L. Scipio patruus egregium illum dicturus erat triumphum. Filius autem Q. Fabij Allobrogi, a patre degenerans, adeo libidinose & intemperanter uixit, ut exhæredatum eum a Q. Pompeio prætore, nemo ęgre tulerit. Parentis enim amplitudo & turpitudini filij nil profuit. Nollem Q. Hortensij oratoris clarissimi nepotem in tantum dedecus prolapsum: qui dum popinas & lupanaria circuit, domesticum splendorem prope extinxit. Quis est autem rerum humanarum adeo imperitus, qui hos censeat nobiles appellandos? Quorum uita quo turpior

fuit eo citius suorum nobilitatem extinxit. Solent ij quidem maiorum suorum res gestas commemorare: sed uerum est quod ait Naso poeta,

Et genus & proauos & quæ non fecimus ipsi, Vix ea nostra puto. Sunt quidem nostra, ne mentiar, si eos imitati fuerimus; sin secus, non magis nostra sunt, quam illorum qui Sienen habitāt. Imo uero si quis sensus apud uita functos superest, siue quid apud nos agatur sentiunt, dolent & quidem uehementer, talem de se prolem reliquisse, quæ adeo culpabilior uidetur, quo plures habuit maiores, quorū uirtutem & res gestas imitaretur. Quod si mortuis quibusdam redire in uitam liceret, ea profecto censura in filios degeneres uterentur, qua Brutus ille primus libertatis uindex, qui conscios coniurationis filios, uirgis cędi ac securi percuti iussit. Eandē quoque seueritatē imitatus Cassius, filium suum po. Ro. imperium affectantem necari iussit. Torquatus item, cum filius eius D. Syllanus, a Macedonibus repetundarum accusaretur, solus concedente senatu cognitionem causę suscepit. Cognito autem re diligēter excussa filij crimine, ita iudicauit: Quum Syllanum filium meum immeritam pecuniam diripuisse constet, non iniuria paternis laribus & reip. munere ac omnium ciuium societate eum indignum iudico. Abiens itaque a conspectu patris filius, desperatione motus, laqueo statim uitam finiuit, cuius funeri ut indigni filij pater inter esse noluit. Non possunt certe parentes optimi flagitiosos filios diligere: quin ueteres illi Romani imperio & gloria digni, filios interdum exhæredarunt ob flagitia & turpitudinē: alios quorū spectata uirtus erat, per adoptionem in familias suscepere, ne ob ignobilitatem filiorum, agnationis nomen interiret. Rogatus ab uxore Socrates, ut ꝑpter filios in uita remaneret, nequaquam id sibi integrum esse respondit. Tum illa, cui filios commendas? Nemini, inquit. Nam si mei similes erunt, nulla indigebunt commendatione: Sin secus, nolo filij Socratis dicantur: non enim merentur. Quanta aūt moderatione usus sit dum filium senatui cōmendat, Antoninus ille Philosophus, quem mirari, ut aiunt scriptores, quam laudare facilius est, eius uerba perfacile ostēndūt: Filium (inquit) meum commendo, si uobis & dijs immortalibus dignus erit. Modeste sane, ne si secus quam uellet accidisset, principatus sui gloria aliquo filij uitio contaminaretur. Quid sibi uelint isti, qui ex maioribus suis nobilitatē aucupantur, certe non uideo. Quemadmodum enim splendor in obscura speculi parte nusquam apparet, ita neque gloria maiorum in minoribus flagitiosis elucescere potest. Unde Satyrus ad Pōticum scribens, inquit:

Stemmata quid faciunt? quid prodest Pontice longo
Sanguine censeri, pictosque ostendere uultus
Maiorum, & stantes in curribus Aemilianos,
Et Curios iam dimidios, nasumque minorem
Coruini, & Galbam auriculis nasoque carentem?
Quis fructus, generis tabula iactare capaci
Fumosos equitum cum dictatore magistros,
Si coram Lepidis male uiuitur? effigies quo
Tot bellatorum, si luditur alia pernox?
Ante numantinos si dormire incipis ortus
Luciferi, quo signa duces & castra mouebunt?
Cur allobrogicis & magna gaudeat ara,
Natus in herculeo Fabius lare, si cupidus, si
Vanus, & Euganea quantumuis mollior agna?
Si tenerum attritus Catinensi pumice lumbum,

Squalentes traducit auos, emptorq; uenent
Frangenda miseram funestat imagine gentem?

Merito post tot flagitia, idem poeta subiungit:

Tota licet ueteres exornent undique ceræ
Atria, nobilitas sola est atque unica uirtus.
Paulus uel Cossus uel Drusus moribus esto,
Hos ante effigies maiorum pone tuorum,
Præcedant ipsas illi te consule uirgas.
Prima mihi debes animi bona. sanctus haberi,
Iustitiæq; tenax, factis dictisq; mereris.

Tunc addit, Agnosco procerem, ut intelligerent omnes in sola uirtute nobilitatem collocatam esse. Frustra igitur nituntur, qui omissa uirtute, nobilitatem tanquam hereditariũ munus a maioribus expetunt. Quis enim generosum hunc dixerit, qui indignus genere & præclaro nomine tantum insignis? Nobilitas enim uirtutis socia & comes, proprio labore quæsita, non alieno, cum uitijs stare nullo modo potest. Vnde uerum illud Senecę tragici est, Qui genus iactat suum, aliena laudat. Gloriari quidem possumus, nos a claris maioribus sanguinem, artus, uiscera accepisse: nobilitatem uero nequaquam, quæ tota ex animis nostris pendet, & non aliunde uenit: ne ignarum uulgus sequamur, qui persępe in maximos errores dilabitur, cuiusq; opinio raro cũ sapientia conuenit. VRS. Mutare sententiam cogor, ut uideo. Sed nil mihi durius uidetur, quam ut existimem paupertatem iungi cum nobilitate posse. PLA. Cũ diuitię, fortunę bona sint, non est cur eas cum nobilitate coniungas, quę tota in uirtute fundata est. Quanquam haud scio quid in paupertate sit, quod ita eã aspernere. De mendicitate non loquor, quæ turpis est, cum petere ostiatim panem necesse sit. Magnę, inquit Seneca, diuitię sunt, lege naturę composita paupertas. Lex autem naturę est, non esurire, non sitire, non algere ut famem sitimq; depellas. Non est necesse si paupertatem amplexus fueris, potentum assidere liminibus, nec supercilium graue & contumeliosam etiam humanitatem pati. Honesta quidem res est lęta paupertas, nec paupertas quidem dici potest si lęta. Nam cui cum paupertate conuenit, diues est: non enim qui parum habet, sed qui minus cupit, diues haberi debet. Si enim ad naturam uiues, nunquam pauper eris: si ad opinionem, nunquam diues. Parum est quod natura desiderat: quod opinio, immensum illud quidem. Adhortatur nos idem Seneca, ut nobis paupertatem familiarem faciamus: Securius (inquit) diuites erimus, si sciuerimus quam non sit graue pauperes esse. Imo uero alius alio nemo dignior, quam qui opes contemnit: et eas si habet, intrepide ubi opus est, partiatur. Non enĩ diuites nascimur, in lucem prodeuntes, cibo & potu contenti esse debemus. Sine cupiditatibus natura nos genuit, sine timore, sine suspicione, cęterisq; pestibus quæ nos quotidie cruciant. Falsa autem opinione imbuti, paupertatem summum malum existimamus: quod non putarunt Romani illi ueteres, qui nõ minus laudis ex paupertate consecuti sunt, quam ex imperio & rebus pręclare gestis. Caruisset honore sepulturę, adeo pauper, Menenius ille Agrippa, senatus ac populi Romani in cõponenda pace arbiter, nisi collatis in capita sextantibus funus ductum more maiorum fuisset. Valerio quoq; Publicolę, qui tertium cõsulatum gessit, ob inopiam rei familiaris funus ex publico exhibitum: nil enim pręter gloriam in morte sibi reliquum fecit. Cincinnatus autem ab aratro ad dictaturam accitus, plus glorię ex paupertate quam ex superatis hostibus populi Romani consecutus est, septem iugeribus agri contentus, quem ipse colere solebat, ubi se magistratu abdicasset. Quam gloriosa autem fuerit Attilij Serani paupertas, non attinet dicere, cum omnes historici huius clarissimi uiri nomen celebrent. Is enim quem a serendo cognõmentum duxisse arbitror, dari sibi in Africa successorem postulauit, nec uillę suę pauca quędam iugera pessum irent, mortuo uillico, cuius industria uxorem & liberos alere consueuerat. Senatus itaq; ne inchoatũ bellum

emitteret, operam dedit ut ager eius coleretur, & uxori ac liberis publice alimenta præstarentur. Miseros ne igitur & ignobiles hos præclarissimos uiros dicemus, quorum tantus uirtutis splendor in paupertate relucea? Petijt & Cn. Scipio in Hispania successorē sibi dari, quia filiam nuptui sua industria daturus esset. Senatus aūt ne tanto duce careret, dotem XL. milliū æris uirgini dedit, ac marito locauit. gloriosus senatus, q ciui suo cauit: gloriosior Scipio, q ex paupertate tm̄ nominis cōsecutus est, quantū nullus antea ex diuitijs. Fuit olim resp. Romana apud oēs gentes & nationes magno in precio, dum Romani ciues paupertate gloriabantur. Opes eīm publicas oportere esse & nō priuatas, cēsuere ueteres illi, qui legē de repetūdis ac de peculatu tulere. Verum ubi, hac mutata sententia, ex publico & priuato rapere impune cœpere, posthabita gloriosa paupertate. nulla deinceps religione, nulla pietate, nulla modestia usi sunt: adeo eos auaritia. & habendi cupiditas de uia retraxit. Hinc ortæ sunt in tāta ciuitate seditiones, orta bella ciuilia, cū opes orbis terrarum in unam urbem cōgestæ, uictorum præmia essent. proscripti certe in triūuiratu plures sunt propter facultates & diuitias, q̄ propter studia partium. Quos eīm uel natura uel ratio a tanta pernicie retrahebat, eosdē diuitiæ in discrimen uocabāt. Secura est ubiq; paupertas, non latrones. non ueneficios. timet. Et si qui uere nobiles habēdi sunt, ij certe pauperes erūt, q spretis fortunæ bonis, oēs cupiditates perfacile uincūt. Neq; est Vrsine cur quisq̄ putet. pauperis nullā om̄ino liberalitatē esse, q facultatibus careat, unde bñficentia oritur. Mira eīm liberalitate utebantur uiri illi clarissimi, de quibus paulo ante mentionem fecimus, dū patriā tuebātur, dū imperiū augebant, dum munera reip. caste ac sancte obibant. Benignitatis munere uti quadrifariā secundum Platonē possumus: pecunijs, opera, disciplinis, oratione pro circumuētis in iudicio, q est summū liberalitatis genus. Exhauriri eīm interdū ea beneficentia potest, quæ pecunijs & opibus exercetur: quantū enim ex pecunijs dādo imminuitur, tm̄ ex ardore bene agēdi detrahitur. At uero qui in priuatis publicisq; rebus opere cōsilio, officio prodesse nititur, eo liberalior indies fit, q̄ sua autoritate de pluribus benemeretur, nulla sublata bñ agendi, hac in re presertim, facultate. Quantum aūt profecerint in iudicijs oratores & causidici circumuētis aduersariorum potentia & malitia, declarāt Ciceronis, Hortensij ac Demosthenis orationes, qui persæpe a faucibus potentū inopes subtraxere. Doctrina præterea & eruditione cōparari ingens benignitatis nomē potest, q ea semp animis nostris insedeat, comiteturq; nos usq; ad extremū uitæ spm̄. Trāsferuntur perfacile & amittūtur pecuniæ, mutantur honores & dignitates pro arbitrio potentum. Cadunt consilia socordia interdum & ignauia. Cōtemnuntur orationes, sola uero sapiētia firma ac stabilis habetur. Est eīm earum rerum, quæ secundū Aristotelē semp & ubiq; eodem modo sese habent. Vera nanq; uirtus, uera nobilitas, nulli casui subiecta esse debet, ex qua fit animus liber & ingenuus, nulli unq̄ flagitio, nulli turpitudini deditus. Qui igitur de nobilitate loquitur, de uirtute se loq intelligat necesse est: adeo simul hæc duo cōnexa sunt. VRS. Non improbat, ut uideo, Plato partē illā beneficentiæ, q̄ circa dandas pecunias uersatur. Pecunias aūt dico more maiorum quarum extimatio mensuratur nummo. PLA. Non improbat certe cū dicat, hac nihil hoim naturæ accōmodatius. Sed inspicere diligenter oportet quemadmodum utamur. cū non in oēs nec ob leuē causam, sed erga bene merētes, & ob singularē aliquā uirtutem beneficos nos esse oporteat: hoc uelle iustitiam in partiendis rebus, hoc poscere æquitatē. Ea præterea liberalitate uti iubemur, q̄ prosit de nobis bene meritis, & nemini noceat. Quare tyrānorum quorundam, ut olim L. Syllę C. Marij, Cinnę, Lepidi, M. Antonij, pecuniarum & bonorum translatio a ueris dn̄is ad iniquos satellites & seruos nequissimos, non debet liberalis uideri, cū auferātur unde non oportet, & his dētur, qbus ob flagitiosam & scelestā uitam negari aer, nedū uictus, deberet. Admonet nos q̄q; M. Tullius, ne maiore utamur benignitate, q̄ facultates nostræ requirūt: neue ita rem familiarē claudamus, ut eam liberalitas aperire non possit, quæ profecto omni ostētatione & uanitate carere debet. Hoc aūt prudenter fiet, si tempus cōsiderabimus, si causam benignitatis, si rationē, si dignitatem tum nostrā, tum eorum erga quos liberales esse debemus. Nā q sine uitio uel mēsura, q̄dā animi impetu, liberales uideri magis q̄ esse uolūt, argui leuitatis nō sine causa possunt. Viro eīm bono nil turpius est, q̄ aliquid facere cuius probabilis ratio reddi-

non possit. Tenẽda igitur mediocritas quædam est ne si oĩa temere effuderimus, prodigi: si ubi dandũ est nõ dederimus, auari & maligni uideamur. More autẽ Christiano, paruulos nutrire, pupillos tueri, uirgines inopes connubio locare, uiduas defendere, nobiles paupertate & ualetudine oppressos iuuare, esurientes pascere, algẽtes uestire, captiuos redimere, nexos ære alieno soluere sua pecunia & impensa, nobilis ac liberalis uiri propriũ est. Quod etiã Fabiũ illum Maximũ, qui cunctando rẽ Romanã restituit, fecisse legimus. Captiuos enĩ ab Hannibale redemptum se pollicitus senatu recusante, ut id quod instituerat, sua impẽsa faceret, fundum uendidit. Laudatur & liberalitate Gillus Agrigentinus. Is enĩ quingentos equites Gelensiũ ui tẽpestatis in fundum suũ cõpulsos, magna impẽsa aliquandiu aluit. Omitto dicere q̃ liberalis fuerit in edendis spectaculis, in curanda annona, in epulis apparandis, cum oĩm qui unq̃ fuere, liberalissimus sit habitus. VRS. Splendide sane. Sed dic q̃so, separas ne magnificentiam a liberalitate? PLA. Imo uero, Aristotelẽ secutus. Hæc enĩ in dandis pecuniis, illa uero in magnis sumptibus, unde nomen accepit, uersatur. Propriũ nanq; magnifici est theatra, tẽpla, fora, porticus, ædes ita ædificare, ut & ciuitatis dignitas requirit, & eius q extruit, facultas & amplitudo. VRS. Pinxisti iam uiuũ, ut arbitror, illũ quẽ nobilẽ dici & haberi uis. PLA. Ducta sunt certe uera nobilitatis lineamenta, sed nondũ plane neruos & colores superinduximus. VRS. Perfice queso, ut tandem gloriari possim me illius nobilitatis quam q̃rimus, uerã imaginẽ uidisse. PLA. Ita enĩ iustitia in humana societate necessaria est, ut in animãte anima. Huius enim motu cietur corpus, si insit: sin absit, cõtinuo riget & dissoluitur. Quis est enim q ut deum quendã cælitus missum, iustũ hoĩem nõ admiretur? Huic ut uides cõmittunt homines fortunas suas, cõmittunt liberos, cõiuges humanaq; oĩa: nec immerito quidem cũ ipsa iustitia sit, ut Aristoteli placet, non pars quædã uirtutis, sed tota uirtus. Vt igitur ppetuam cõmendationẽ & famã ueræ nobilitatis cõsequamur, ipsam iustitiam amplectamur oportet, sine qua nihil potest esse laudabile. Camillus dictator Romanos Phaliscos, quos ui non poterat, iustitia & clementia in deditionẽ accepit, remisso pædagogo uirgis cæso ab eisdẽ pueris, quos trãsfuga secũ p fraudẽ in castra hostiũ duxerat. Magna est & Aristidis laus, qui iusti cognomentũ cõsecutus est, q Themistoclis consilium de incendẽda Lacædemoniorum ad Cithicum classe, utile certe, non tñ iustũ, improbauerit. Hanc aũt iustitiã recte obseruabimus, si cõmunibus pro cõmunibus utemur. Communia aũt sunt, errãtes admonere, ignaros docere, aut ut erudiantur curare, aquã non prohibere, pati ignẽ ab igne sumi, cõsulentibus fidele consiliũ dare. In hac aũt societate humana gradus distinguere superuacaneũ mihi uidetur. Nemo est enĩ qui nesciat, plus se patriæ, parẽtibus, liberis, propinquis, ciuibus debere, eiusdẽ nationis, eiusdem linguæ, q̃ peregrinis & externis. Nõ est etiam alienũ ab officio præstantis & iusti hoĩs curare ut in patria sua leges, iura, suffragia, consuetudines seruentur: utq; ciues sui in dictis pactis datã fidẽ pstent. Quod fecisse M. Regulũ legimus, unicũ inuiolatæ fidei exemplũ. Is enĩ Carthaginẽ ad certã pœnã redire maluit q̃ datã fidem uiolare. Hæc aũt Vrsine q diligẽter obseruat, nõ modo ingenuus, uerũ etiã illustris mihi uidetur. VRS. Probe q̃dem oĩa pingis: si qd habes ad hęc pge q̃so. PLA. Fortitudo, ut mihi uidet, oĩm uirtutũ quasi robur q̃ddã, uiro insigni pnecessaria est, ne iustitia ulla ex parte labefactetur. Verũ ut fortitudo sine iustitia iniquitatis asylum est, cũ ualidior imbecilliorem opprimat, ita iustitia sine fortitudine, eos plerunq; deserit, quos tueri merito deberet. At uero cũ fortitudo in res bellicas & domesticas diuidatur, superius illud Neapolioni equiti & fratribus tuis, qui militiã sequũtur, omittamus, amplectamurq; potius domesticam illam fortitudinẽ, quę animi magis q̃ corporis uiribus cõprehẽditur. Vera autẽ fortitudo est, primo seipsum uincere, iram cohibere, nullis illecebris capi, aduersis non pturbari, nec extolli secundis, & quasi uento huc & illuc impelli: nam qui cupiditatibus uincitur, qui metu frangitur, q ira pturbatur, uti certe consilio nõ potest. Is aũt quem magni, excellẽtisq; animi esse uolumus, nihil admirari in rebus humanis, nihil magnifacere pter uirtutem debet. Honores ptereà, ut Aristoteli placet nõ q̃cumque, nec a quouis oblatos suscipiet, sed illos tantum quos esse dignos illustri uiro arbitrabitur. Præterea uero ita dignitatẽ animi sui in utraq; fortuna seruabit, ut a seipso dis-

cedere nusquam uideatur. Cõtulisse in benemeritos beneficia, lætabitur, feretque moleste si ipse ab alijs acceperat, nec plura statim reddiderit, Hesiodi præcepto, q maiore mensura reddi mandat. Alienum uero ab eius natura est quem magni excellẽtisq; animi esse uolumus, bñficia in alios collata cõmemorare: accipientis certe hoc proprium est, non aũt dantis. Quanuis enim Lacedæmonij ab Atheniensibus beneficia accepta cõmemorant, sua tñ in eosdem collata uerecunde reticent. excellere item in omni uirtute mauult, q̃ uideri, q̃d est uani hominis proprium. Aperte aũt loqui, amare, odisse, magni animi ꝓprium existimat: timentis nanq; est occultare sententiã. Sit motus ipsius quem nobilẽ q̃rimus, tardus in incessu, uox grauis, sermo sentẽtijs plenus. Prorsus aũt uera animi magnitudo sine ingenti uirtute cõstare non potest. Cauendã est tñ nimia gloriæ cupiditas. Nam dũ magnitudine animi prestare oibus querimus, æquitatem interdum ob ambitionem contemnimus, qua nullo publico ac legitimo iure uinci nos deinceps patimur. In rebus aũt agẽdis magnũ animũ, magnã spem præ se ferre debet, qui alios excellere cupit. Quod fecisse secundo bello Punico Scipionem ferũt. Is em̃ cœtũ ingressus deliberantiũ de relinquenda Italia post cladẽ Cãnensem, stricto ense mortem his cõminatus est, q talẽ approbarẽt sententiã. Nã ut boni medici propriũ est, uultu acerbis bonã ualetudinem ægrotantibus polliceri, ita illustrẽ uiũ decet desparationi hoĩm fiduciam & bonam spem obijcere, q̃d Aeneam fecisse Virgilius scribit, ut illud:

Spem uultu simulat, premit altum corde dolorem.

Non est aũt uiro ingenuo ullo modo trepidandũ, nec de gradu constantiæ, ut dicitur, cadendum: quo nihil potest esse uiro amplissimo indignius, qui ad unam fortitudinem pro utilitate communi natus & educatus est. VRS. Indiget ne alio adminiculo is, quẽ cęteris nobilitate animi ꝑesse uis? PLA. Imo uero, & quidẽ magno. Necesse est aũt, ut in eo homine prudentia sit ad bonoꝶ malorumq; delectum, quẽ iustum & constantem uolumus. Prudentia em̃ cæterarum uirtutũ magistra ita est ars uiuendi, ut medicina ualetudinis, nauigationis gubernatio. Vnde hac in re nequaquam laudandus est Theophrastus, q in Callisthene suo uitã nostram & regi fortuito dixit, quo nihil potest esse languidius, cum usu & doctrina cõpertum sit, cælum & homines sapientia gubernari. Sapientia enim, ut philosophis placet, nil aliud est quã diuinarum humanarumque rerum cognitio: quam quidẽ M. Tullius prudentiã interdũ, sapientiã nonunquã uocat: Hanc qui aspernatur & cõtemnit, quid a brutis differat non uideo, cũ uirtutũ oim princeps sit & magistra quædã, unde ois bene uiuendi ratio colligitur. Quare sancte a Platone scriptum est, tum demum beatas fore resp. si eas docti & sapientes regerent: benesiquidem consultum ciuitatibus censuit, si is qui summã potestatẽ haberet, studiũ om̃e suum in uirtute collocasset. Quales fuisse Romæ P. Scipionem, C. Lælium, M. Catonem accepimus, Spartæ Lycurgũ, Athenis Solonẽ. Illa em̃ pars, quę ut M. Tullio placet, in ueri cognitione uersatur, maxime naturã attingit humanam. Is etiã merito prudentissimus haberi debet, qui in quauis re uidere & explicare potest, quid uerum, quid ue falsum sit. Quare bene responsum ab Aristotele est, interrogatus em̃ quid differrẽt docti ab indoctis, quo (inquit) uiuentes a mortuis. Est aũt sapientia recta ratio reꝶ gerendaꝶ, quæ & uoluptatibus modum imponit, & animi fortitudinẽ regit. Transfert hæc eadem se non modo ad remp. uerumetiã ad familiarem: resq; oẽs non temere, sed cõsiderate agendas. Sumendũ esse tempus in deliberatione ostendit, re aũt deliberata aliquid agendum, posthabita socordia & ignauia. Huius enim uirtutis tota laus in actione consistit. VRS. Miror ego hæc duo nomina, uidelicet sapientiæ & prudentiæ, omnino confundi, cum Peripatetici longe aliter ꝓsentiant. PLA. Est ita sane ut dicis. Vt enim sapientia principium est cognoscendi res omnes exactissime contemplandas, ita prudentia quid expetendum fugiendumue sit, nobis ostendit. Verum si recte intueri uolumus, parum admodum inter se differunt, cum res ipsa considerata & perfecta, quod ex sapientia oritur, ad actionem nos perducit, in qua felicitas humana reposita est. VRS. Non displicet hoc quidem. Habeo tamẽ ut arbitror, illũ quem uere nobilem quærimus. PLA. Vnum adhuc superest, quo ueluti condimento hæc nostra confabulatio uel disputatio potius sapidior fiet. VRS. Quid id q̃so est?

PLA. Temperantia, quam interdum modestiam, nonnunquam etiam moderationem appellare solemus. Cuius uirtutis proprium est, appetentis animi motus sedare acregere, semperq; aduersantem libidini moderatam in omni reseruare constantiam. Intemperantia enim omnem animi statum perturbaret & inflammaret, nisi huic uitiositati illa uirtus obsisteret, cuius beneficio ægritudines om̃esque animi perturbationes sedantur. Animis nostris atq; naturæ uim duplicem inesse M. Tullius affirmat, quarum pars una in appetitu reposita ast, hæc hormi Græce dicitur, quæ hominẽ huc & illuc impellit: Altera uero in ratione, quæ docet & aperit quid faciendum fugiendumque sit. Ita fit autem ut ratio præsit, appetitus uero obtemperet, in homine potissimum benemorato, cuius fundamentum ipsa uerecundia erit, quæ non sine causa prudentiæ adiuncta, soliq; homini data, ostendit aliud quidem iuueni conuenire, aliud seni. Saltauit (ut aiunt, qui ueteris testamenti historiam scripsere) Dauid rex, non autem Samuel: & ut nec ille reprehensus, ita iste magis laudatus est. Abstinuit fidibus ob uerecundiam credo Themistocles ille Græciæ princeps, quod eas dignitati suæ nequaquã conuenire arbitraretur. Scribũt & poetæ Mineruam tibias abiecisse, quod dum eas inflaret, indecorem genarum in fronte perspexerit, deæ minime cõuenientem. Continentem & abstinentem eum esse oportet, quem nobilem quærimus. Horum autem alterum in rebus est, alterũ in moribus. Aphricanus ille Scipio, q nobis multis in rebus exẽplo est, eximiæ formæ puellam in bello captam, ac sibi in Hispania uoluptatis causa oblatam, constanter renuit, eamque inuiolatam marito restituit. Cato autem in Epiro, Achaia, Cycladibus, Veneris a lucri copia abundans, constantissime, Numatio Ruffo teste, tan tam turpitudinem reiecit. Scitum sane illud Fabricij est in Cineam apud Pyrrhum uoluptati omnia tribuentem: Vtinam, inquit, talem habeant mentem omnes populi Romani hostes. Quam turpe autem sit diffluere luxuria, Sardanapali error nobis ostendit, qui incidi iussit in sepulchrum suũ: Hoc habui, quod edi, quodq; exaturata libido hausit. Quid aliud, Aristoteles inquit, in bouis, non in regis, sepulchro incideres? Rebus autem in omnibus tenẽda mediocritas est, quæ ad ualetudinem quoque pertinet. Est autem in desiderio, non in satietate, iucunditas uictus. Ille igitur quem nobilem & illustrem quærimus, omnes libidines coerceat, ægritudines animi sedet, comprimat iracundiam unde prope infinita mala nascuntur. Præterea uero prudentia utatur in bonorum malorumq; delectu: Iustitia, unicuiq; quod suum est tribuendo. Fortitudine, labores consideratos periculaq; obeundo. Temperantia, ut dixi, uoluptates om̃es prætermittendo. Hoc qui constantissime facit, etsi rusticis parentibus ignobiliq; loco ortus est, nobilis tamen & ingenuus haberi debet. Hæc habui de nobilitate quæ dicerem. Sed iam finem, si placet, faciamus: nisi quid aliud uis: Nam cœnæ tempus instat, & traiecto flumine, nobis per aduersum collem in uicum Varronis subeundum est. VRS. Satis fecisti mihi abunde, & iam tandem solos eos nobiles existimo, qui aliqua singulari uirtute præditi sunt: non autem illos, qui bene loti & pexi & sericati coccinatique accipitrem circunferunt, in ipsa ignauia, non in solertia, ut par esset, nobilitatem collocantes. PLA. Recte sane. Conscẽdamus, si placet. VRS. Quid ita quæso acceleras? ueniemus tempori, Non est quod ita properes. PLA. Facit pulchritudo & magnificentia harum ædium, quas nuper magna cum arte & miro sumptu ædificasti, ut eo facilius proficiscar. Quid enim illis ædibus decentius reperiri potest, si trabes auratas, si parietes bene pictos inspicias? Quid commodius, si ampla cœnacula, si porticus fastigiatas, si cubicula uenusta, si hortos egregie cultos intuemur? VRS. Gaudeo sane uicum hunc nostrum ita tibi placere. Curaui ego hanc ædificationem non magis mea quam hospitum causa, nec priuatorum hominum solum, uerumetiam pontificum ac regum, ut siquando eis hac iter facere contingeret, meo beneficio percõmode recipi possent. PLA. Indicauit id modo pontificis Sixti aduentus, quem ita magnificentissime accepisti, ut a nemine melius aut lautius accipi potuisset, quod uiri splendidi & illustris proprium est. VRS. Putaui sane hoc esse magnifici hominis officium. Sed tectum quæso iam tandem subeamus, ne humiditate nocturna lædamur: nos præsertim qui ob difficilem collis ascensum, nonnihil sudamus.

BAP. PLATINAE DE OPTIMO CIVE AD LAVRENTIVM MEDICEM PROOEMIVM.

QVI uitam ciuilem Laurenti sibi deligere, ij mihi nimirum præter cæteros sapere uisi sunt. Laudent quantũ uelint Druidas suos Galli, laudent Gymnosophistas Indi, nec suos Eremitas improbent Christiani. Ego enim sic existimo, hũc mũdum quẽ colimus, quemq́; tã ornatũ quodammodo pictũ cernimus, nullã speciẽ habiturum, nisi a ciuilibus hominibus incoleretur. ij sunt profecto, qui prouincias diuisere, q urbes suis locis, qui pagos, qui uillas, qui oppida condidere, q homines in unũ congregatos, p tribus & uicos diuisere, q patrẽ familias suis præesse uoluere. At uero, ut ij in unũ congregati, bene ac facile uiuerẽt, suis legib⁹ uita ciuilis descripta est, tũ ab illis priscis legũ latoribus, Solone, Licurgo ac Dracone, tũ uel maxime a Platone & Aristotele, quorũ libri, de moribus præsertim, ciuili disciplina referti sunt. Laudãt ij certe priuatã uitã, contẽplandiq́; rationẽ, & in ea solidã uoluptatẽ collocãt: ciuilẽ aũt ita amplectũt, ut in ea laudãda magna uolumina conscripserint, quod certe non fecissent, nisi hanc uitam fructuosiorem, illi inerti ac desidi præferendam multis rationibus intellexissent. Nam qui uitam in solitudine ducit, q́; rerũ ac deorũ naturã cõtẽplatur, is certe cũ solicitudines humanas subterfugiat, ac sãctã societatem deserat, sibi magis quam alteri natus esse uidetur. Magnnm est profecto deos contemplari, eosdemque nobis propicios reddere precibus ac uotis: Sed illud quoq̃ maximũ est, ad q natura rerũ omniũ parens impellit. Non enim solum nobis nati sumus, ut ait M. Tullius, uerũ ortus nostri partem patria uendicat, partem amici, quibus certe satisfacere illi nequaquam possunt, qui in solitudinem secedentes, sese ab hominibus ut a toto corpore separarunt. Delectati quidem multi cum ex Græcis tum ex Aegyptijs contemplatione sunt, multaque ad cognitionẽ rerũ occultarũ & admirabilium pertinentia conscripsere: quod qdẽ ad paucos ptinet. Sed ego potissimũ Romanos laudo & admiror, qui posthabita priuata cõmoditate, & uoluptate animi, de legibus & moribus scribẽtes, cõmuni hoĩm utilitati semper cõsuluere. Hac itaq́; ratione motus Laurẽti, ne mihi tãtummodo natus esse uidear, scribere aliqd ad te de optimo ciue institui, quo mihi & tibi pariter satisfacerẽ. Multũ enim patriæ isti tuæ florẽtissimæ debeo, quæ me licet externũ, tot annis nõ modo aluit, uerũ etiã erudiuit. Multũ præterea auo ac patri tuo, uiris certe clariss. quorũ benignitate & gratia in cliẽtelã familiæ uestræ suscept⁹ sũ. Verũ qa auus

tudini, qua p sæpe afflictatur. Adde quod ciuilibus negocijs & procellis exagitatus, huc sese ut in portum recipit. PLA. Quasi uero a sene bene instituto, beneq; de republica merito quicquam fieri iucundius possit, quam aut quid sit agendum in uita ad bene beateq; uiuendum commemorare, aut suos edocere, quo pacto ciuitatem iuste ac sancte gubernent. Hoc uno siquidem modo omnem ei leuabimus senectutis & ualetudinis molestiam. Ab his enim ad meliorem cogitationem animũ eius traducemus, ex qua profecto non minorem ipse quam nos, uoluptatem capiet, cum docentis æque ac discentis, par uoluptas sit. Sed accedamus propius: & dum in uita est, quicqd possumus, ex eo tanq̃ ex huberrimo fonte hauriamus, quod tibi ac tuæ reipu. prosit, omissis ludis illis, de quibus paulo ante diximus. Ego enim uicissim hominẽ interrogabo, tu quæ dicet, notabis & ediſces. CO. Quid huc quæso Platina? Carigium ne ui surus & Tertiolæ riuum, & quercum hanc frõdosam, an æstus urbaniq; tumultus uitandi causa huc uenisti? PL. Vt te uiderem & salutarem Cosme, utq; aliquid a te perdiscerem una cum Laurentio nepote tuo, ad quem Florentina respublica post te uentura est. Nam Petrus filius adeo podagra & articulari morbo laborat, ut non longior ei uita futura uideatur: hanc ob rem existimo Laurentium nostrum tibi ac patri breui successurum, recepturumq; ab utroq; rempublicam bene uestris artibus ac labore institutam. Quare ut auo ac patre dignus uideatur, edisſere, & quidem breuiter: nolumus tibi diu molesti esse, quid optimum ciuem in gubernanda ciuitate deceat, ut tãquam optimus poeta, hunc extremum uitæ laborem actum bene & utiliter trãsigas. Hoc est munus tuum, hoc a te expectatur, non a riuuli susurro, non ab his uirgultis & arboribus, quæ, ut Socrati placet, nil habent in se quod homines doceant. Quam ob rem aggredere quæsumus, da hoc nepoti, da patriæ, ut quæ ornata per te est, eadem quoque in futurum consilio tuo per nepotem salua & aucta uideatur. CO. Nõ postulatis a me hoc, ut uideo, sed flagitatis. Faciã ergo uobis, ut potero, satis, quanq̃ hoc sit philosophi doctissimi ac sapientissimi munus: a me autem hæc habetote, ut ab homine potius ætate & rerum humanarum cognitione perito, quam doctrina & arte imbuto. Interim uero uacuum tempus & liberum mihi dari peto. Nam qui rem tantã suscipit, cura certe & negocio uacare debet. Abigitote quæso rusticos istos a me, ne nos a republica ad rem rusticam traducant. Importuni profecto sunt: & quod uolunt, nimis uolunt, quippeq affectus sedare usu uel arte nequaquam didicere. LA. Hoc meum erit negocium, meo iussu conticescent omẽs: quiesce, si placet, & in hoc cespite recumbe, ac pedes contrahe, ne aqua subluti articulari morbo uexentur, quod in frigidis podagris accidere solet. Quæret ex te Platina aliud ex alio, & ego q̃d disseres tanquam ex oraculo percipiam & ediſcam. PL. Quia uero, ut ait Maro, non om̃ia possumus om̃es, ob eam rem, si quid mihi exciderit, aut prætermissum a me fuerit, tu statim ad quem pertinet, id suggesseris, faciesq; auum tuum rogando ad dicendum alacriorem, cum te ex ore suo tanquã ab hubere pendentem uidebit. LAV. Faciã ego uero quod uelle te uidero, & innueris. PLA. Conticescamus, dicturus est aliquid auus tuus, mentum attrectat, & barbam mulcet. COS. Ego uero cum sæpe alias, tum uel maxime nunc cogitabam, multum homini naturę tributum esse, in eoq; mentem ipsam magnam uim rerum optimarum continere: hinc faciendi quod honestum, & uitandi quod turpe est, rationem colligimus, cum natos esse nos in lucem editos ad decus & honestatem cernimus. Hoc etiam naturalis societas, hoc hominum coniunctio inter ipsos expetere uidetur: qua ex re, illa quam quęrimus, respublica nascitur: quæ est, ut Aristoteli placet, eorum qui in ciuitate degunt, institutio, cuiusque finis est bene uiuere. Sed quoniam res tanta gubernari bene sine parente & ductore omnium non potest, ab eo, si placet, exordiamur. Deo em̃ duce, errare nemo potest. Præterea uero ingrati uideremur, cum poetę fabulas narraturi, uana numina inuocent, si nos dei optimi maximi nomen p̃terireinus: nos, inq̃, q̃s prouidos, sagaces, acutos, memores, plenos rationis & consilij fecit. Solus em̃ homo ex tot animantium generibus atq; naturis, rationis particeps & cognitionis est, ob eamq; rem deo propius accedit. Quare si placet, & ni aliud uultis, hinc exordiamur. PL. Rectissime equidẽ, isto em̃ duce et

uitare, stuprum, fraudationẽ, scelus, furorem, turpitudinem, libidinẽ, iniqtatẽ, luxuri am, ignauiã. temeritatem nos admonet pceptis & institutis: quare mi Laurenti hanc religionẽ, cuius characterem a teneris annis in fide parentũ sumpsisti, constanter am plectere: nostramq; ciuitatẽ tuo exemplo in hac fide contine, Christum unici dei filiũ colendo cum patre ipso ac spũsancto regnantẽ: neq; ẽm decet te ac reliqs Christianos unũ deum in trinitate psonarum adorantes, & trinitatẽ in unitate diuinitatis a gentibus religione & pietate superari, maxime uero cum illoꝶ religio uel superstitio potius fabulis (ut dixi) nitatur: nostra uero sanctissimis institutis ac infinito prope martyrum sanguine probata & cõfirmata tot annis sit, tot doctissimoꝶ uiroꝶ pceptis, quot ecclesia Romana in precio habet, & ut de hominibus benemeritos colit. Multũ profecto deo nostro debemus. Inspicienda igitur sunt eius merita erga patriã nostrã, quam toties ab hoste & quidem grauissimo tutatus est, quanq̃ etiam a peste & fame psępe liberauit. Nec minus certe qd nostra familia ei debeat cõsiderandũ, quam quidẽ tumul tu militari & seditionibus interdũ exagitatam, in ciuitate, ut uides, cum dignitate reti nuit. LAV. Ego uero Cosme, qd uelle te uideo, quodq; etiã ratio dictitat, libẽter faciam, sed dic quęso q̃ sit ista superstitio quam toties commemoras. COS. Dicet hoc Platina, ad quem ptinet. Nam hæ sunt eius partes. PLA. Ego uero dicã qd Ci cero sentit: Maiores nostri, inquit, religionẽ a superstitione separarũt: nã q totos di es pcabantur & immolabãt, ut sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati. qd nomen postea latius patuit. Qui aũt oia quæ ad cultum deoꝶ ptinent, diligen ter tractarent, & tanq̃ relegerent, sunt dicti religiosi, ut eligentes ex eligẽdo, tanq̃ a di ligendo diligentes, ex intelligendo intelligentes: his ẽm uerbis omnibus inest uis eligen di eadem quæ in religioso: unde alteꝶ uitii nomen est, alteꝶ laudis. Est aũt religio ue ri dei cultus: superstitio falsi, ut qui superstitem memoriã defunctorum colunt tanq̃ deos. Cur aũt Lactantius religionem potius dictã uelit a religando, non hercle satis intelligo. Fuit biduo apud inferos Christus inquit, hoc uinculo pietatis obstricti deo religati sumus, unde religio nomen accepit. Veꝶ cum ante Christum ipsum deoꝶ q̃q; metus esset, cuius sanguine & pietate religati eramus? Nullum certe tum erat uinculum, imo titubabant, & soluta erant omnia. Venit q nos redimeret, & cuius pietatẽ ac misericordiã religeremus tantoꝶ beneficioꝶ memores. Vter uero melius sentiat, aliorum sit iudicium. perge Cosme, nisi quid ad hæc requiris. COS. Alte uero, & ut oportuit, capite repetisti oia. Aniles igitur superstitiones ociosoꝶ qrundam uitabis Laurenti, ne frustra tẽpus in nugis teras, & ea timeas quæ oscitantes quidam aucupij gratia confingunt & somniant. Non est cur sacerdotes rogas, quod irridendo Socra tem fecisse aiunt, ut Aesculapio pro te gallũ immolent: Sanctitatem uero quę est (ut ait Cicero) colẽdi dei scientia, amplectere: Hypocritas fuge, ne te suis artibus supersti tiosum reddant. Est ẽm genus hoim pniciosum & maleficũ: hos quidem ut reꝶ oim simulatores ac dissimulatores, saluator ipse in euangelio detestatur & accusat. Occultum qppe scelus est, nec ut alia uitia facile dignosci potest. Virtutis ẽm ac sanctitatis nomina semp in ore habent, contemnere oia uidentur, saluatoris & sanctoꝶ simulacra publice magis q̃ priuate uenerãtur & adorant, obtorto ambulãt collo, demisso uul tu, squalida barba & ueste, atq; ij quidem magna ex parte ignaui, rudes, sordidi, sola ostentatione & uultus pallore conspicui hoibus, tanq̃ inutiles fuci, & alienis laboribus insidiantes, infesti sunt. Quare bene a M. Tullio dictũ est, nullã capitaliorẽ pestẽ esse, q̃ eoꝶ q cum mali sint, id tñ agunt, ut boni uiri esse uideant. Ad Lucilliũ uero scribẽs Seneca, hoiem monet, ne quid hypocritaꝶ more agat, qui nõ pficere quod ostentant, sed cõspici cupiunt. Caute igitur cum huiuscemodi hominibus uiuendũ est ne circunuentus, neve in aliquã superstitionem eoꝶ fraudibus incidas, qui certe etiam in crimi ne deprehensi, puniri non possunt. quod eoꝶ uitia inter posito religionis nomine ob teguntur. Dubitant ẽm hoies, recte ne an perperã agant: fugiendi itaq; sunt tanq̃ inutiles fuci, & ciuitati graues. Sed his omissis, ad alia, si placet, pgamus. LAV. Quid subijcias secundo loco, expecto. COS. Stoicoꝶ quidẽ mos fuit ubi de religione disseruissent, secundo loco charitatẽ patriæ, disceptandi & ueri inueniendi causa proponere: quod certe non ab re factum est. Nam cum oia (ut ait M. Tullius) ratione ani

moq; lustraueris, omnium societatum nulla est gratior, nulla charior, q̃ ea quæ cum rep. est. unicuiq; nostrum chari sunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares: sed omnes oim charitates patria una complexa est, pro qua quis bonus dubitet mortẽ oppetere, si ei sit profuturus? Quo est detestabilior istoꝝ immanitas, qui lacerant omi scelere patriam, & in ea funditus delenda occupati sunt. Augere enim patriam imperio, agris, honestis uectigalibus, optimi ciuis est proprium, qua ex re certe magnam apud oẽs bene sentientes ij nanciscuntur gloriam, ut Curio, Fabricio, Catoni seni obtigit. Contra uero in uitio sunt, qui posthabitis cõmodis ciuium, explendæ auaritiæ & uoluptatis causa, exigunt, extorquent quicquid in mentem uenit. Potuit ne uox ulla sceleratior uideri q̃ illa Catilinæ ob auaritiam & imperandi cupiditatẽ? qui dicente Cicerone, incendium ab eo excitatum, sentio, inquit, & illud quidem si aqua non potero, ruina saltem extinguam, patriæ excidium minatus. Sed hunc certe idem exitus mansit, ac merito profecto, qui L. Saturninũ, Sp. Meliũ, duos Gracchos tyrannidẽ ad exitiũ patriæ appetentes. Quanto aũt laudabilior Brutus ille prim' cõsul post exactos reges, qui neq; filijs quidẽ in coniuratione deprehensis, neq; sibiipsi pepercit, dũ studio tuendæ patriæ, quã e Tarquinij manibus uindicauerat, collatis hastis cum Arunte Superbi filio congreditur: Cecidere quidem ambo mutuis uulneribus, sed diuerso noie. Laudatur Brutus ut optimus ciuis, & bene de patria meritus. Improbatur Aruns ut nequissimus parricida. Laudanda est & Deciorum charitas: quoꝝ alter bello gallico, alter bello latino pro salute patriæ sese deuouere. Iniecit se in lacũ Curtius armatus, adolescens sane nobilis, equo calcaribus in uoraginem adacto. Intellexerat enĩ uatum responsis hiatum terræ coire non posse, nisi ea re iniecta, qua pop. Rom. plurimum ualeret. Hoc aũt Curtij factum ita laudauere ciues, ut in eundem locum singuli quiq; honoris gratia quadrantem conieccerint. Non caruere hac etiam laude Romanæ fœminæ: Nam captis Veijs cum aurũ mittendum esset delphico Apollini propter decimas, quas in bello camillus uouerat, nec facultas in publico esset, ornamenta sua matronæ in ærarium detulere, patriæ magis q̃ suis cõmodis consulentes. Idem quoq; fecere, cum urbs a Gallis redimenda esset. Ac uero cũ Thrasibulus parua manu triginta tyrannos Athenis deijcere conaretur, uni ex consocijs dicenti, quantum tibi Thrasybule debebunt Athenæ, respondit: dij faciant ut quantum patriæ debeo, tantundem exoluam. Themistocles uero ne patriæ bellum inferret, instante Xerxe Persarum regẽ, instituto sacrificio, patera exceptũ tauri sanguinẽ hausit, atq; hoc pacto mori maluit, q̃ patriæ aliqua ex parte nocere. Hoc idẽ si Coriolano, Mario, Cinnæ, Carboni propositum fuisset ante illatum patriæ bellum, gloriã certe multis laboribus partam, non una cum uita turpiter amisissent. Hostes enim patriæ iudicati, in cuius sinu educati fuerant, suoꝝ scelerum pœnas tandem dedere. Deflet ante omnia interitum patriæ apud Virgilium Aeneas his uerbis:

O patria, o diuũ domus Iliũ, & inclyta bello Mœnia Dardanidũ,

q; nobis (deũ semp excipio) nil patria charius in uita esse debet, aut dulcius, ut Græci aiunt. Idẽ quoq; poeta hostes patriæ carpit, potissimũ uero Curionẽ, ut quidam uolunt.

Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
Imposuit, fixit leges precio atque refixit,
Gallorum captus spolijs & Cæsaris auro.

Vt Lucano placet. Grauissimum quidem hoc crimen est, cum Aristotelis sentẽcia, amare patriam natura cogamur. Quid enim sibi uult illud, quod Vlysses ad Ithacæ saxa illa quidem parua & ignobilia, non secus redire festinat atq; Agamemnon nobiles Mycenas? Amor patriæ id quidem facit, quam uelim ita amplectare, ut bonoꝝ exemplo eã opibus, autoritate, dignitate, imperio, quãd fieri potest, augeas. Sed qm̃ natura libertatẽ oẽs appetunt, q̃ est potestas uiuendi ut uelis, curandum tibi erit, ne patria nostra a tyrannis opprimat. LAV. Quonã tandẽ id fiet modo? COS. Si popularẽ remp. qualis nostra, cuiusq; propositum est, nemini subesse uelle, in æqualitate & officio contineris. Tria autem sunt ad id permaxime necessaria, libertas scilicet, diuitiæ,

uirtus. Libertatem diximus, potestatem uiuendi ut uelis, qd nequaq̃ seruis cõtingit.
Huic uero duo genera hominum insidiantur, quorum alterum domi interdum ma-
gna impensa nutritur, alterum foris uel simulatione amicitiæ, uel fraudibus, uel ui re-
buspublicis semper aduersatur. Domesticos tyrannos eos appello, qui propter ingen
tes diuitias quibus ad largitionem utuntur, in ciuitate sua primo quidẽ principatum
obtinent, mox discordias serendo, eo multitudinem traducunt, ut opera sua cõtra no
bilitatem utantur. Sumptis itaq; armis ac pulsis optimatibus, tyrannidem occupant:
Veluti Philon apud Argos, Panætius in Leontinis, Cypselus Corinthi, Pisistratus
Athenis, Dionysius Syracusis, Phalaris Agrigenti. Hoc autem ne contingat, bono ci
ui curandum est. Bonum autem ciuem eum appello, qui periclitanti patrię consilio &
manu opitulatur: ceu Hala Seruilius, P. Scipio Nasica, qui omnium scientia sapientis-
simus & optimus est habitus: maximus enim (ut ait Aristoteles) honos habetur, non
ei qui furem occiderit, sed qui tyrannum ut publicũ hostem, quippe qui ut domina-
tum malis artibus partum retineat, potentiores expellit, sapientes necat, commessatio
nes & sodalitates uetat. Tolli gymnasia, & quicquid tale est, unde oriri inter ciues in-
telligentia & fides potest. Sua enim interesse putat, ut ciues inter se q̃ maxime disiun-
cti sint: nam cognitio fidẽ generat. Id autem ne fiat, delatores submittunt, qui clancu
lum excipiant quid a ciuibus in coronis dicatur, ut Hieron Syracusis fecisse dicitur: &
nostra etate Lodouicus Melioratus, qui ex arce Firmanos sagittis incessebat, si eos
quasi coniuratores in corona conspexisset. Præterea uero potentes cum pauperibus
committunt, discordias serunt, populosq; in continuis sumptibus & laboribus con-
tinent, ꝙ Romę Superbum Tarquinium, Athenis Pisistratum in Samo Polycratem
fecisse legimus. Ciues enim suos occupari continuis negocijs uolunt, ne de libertate
cogitent. Ne igitur patria nostra talia monstra aliquando sustineat, Laurenti caue, ma
losq; ciues & tyrannidem affectantes, ab urbe pelle more patrio. Nolo quenq̃ interfi
cias, Nasicam imitatus, nisi aperte in coniuratione deprehensus fuerit. Ciuitas enim
nostra Atheniensium morem imitata, dominatum affectantes, aut in exilium mittit,
aut ad tempus relegat. Legibus itaq; nostris & moribus tibi utendum censeo: ne si se-
cus feceris, & degenerare a maioribus nostris, & infamiam crudelitatis subire uidea-
ris. Externos autem tyrannos a ceruicibus patriæ facile remouebis, si eorum consilia
quam diligentissime obseruabis. Simulata enim amicitia inito foedere, eo plerunque
populos deducunt, quibus natura hostes sunt, ut uel sponte uel coacti iugo seruitu-
tis colla subijciant. His igitur tantum fidei præstabis quantum uita tyrannica exigit,
inuigilabisq; ne ciuitatem nostram imparatam offendant. Id autem percommode fi-
et, si populos finitimos, si principes foedere & amicitia patriæ deuinxeris, siue milites
paratos ad omnes casus habueris. Ad hãc uero rem pecunijs opus est: quæ (ut Demo-
stheni placet) reip. nerui sunt: ut Aristoteli aũt, ita necessarię, ut euerti popularis reip.
statum necesse sit, nisi ciuitas suos prouentus, sua uectigalia habuerit. Facultates habe
ant ciues oportet, ut sit unde resp. opportune uires suscipiat. Hãc ob rem fortasse Car
thaginensium consuetudo improbanda non est, qui aliquem e populo ad prouincias
gubernandas obeundosq; magistratus semper mittebant, qui ditior factus, & cũ reli-
quis ciuibus in pace uiueret & haberet unde remp. iuuaret: quod ego cum reliquis ci-
uibus persępe feci, dum grauissimis bellis nunc a Vicecomitibus, nunc ab Alphonso
Ferdinandoq; regibus multis annis premeremur. Virtutem autem his rebus coniun
ctam esse oportet, sine qua certe integra felicitas haberi nõ potest: de qua etsi ubiq; di
citur, cũ suis locis & opportune ratio habebitur. Sed ad instituta, si placet, redeamus,
nisi quid ad hæc uultis. PLA. Tu quem uoles ordinem teneto, nos attente qd di-
cturus es expectamus. COS. Putare profecto (ut ait Plato) unusquisq; debet, oĩa
quæ possidet, eorũ esse qui nos genuere, quique educauere: secũdo loco, eorũ qbus cum
geniti & educati sumus. Nam si cõtentio q̃dam & cõparatio fiat, qbus plurimũ debea
mus post deũ & patriam sequẽtur parẽtes: quorũ bñficijs, & qdẽ grauissimis, astricti su
mus, sequẽtur liberi, fratres & bene cõuenientes propinqui. Hoc etiam in mandatis ha
bemus, quo diutius uiuas, patrem honorato & matrẽ. Præterea uero, qui dixerit fra-
tri suo racha, reus erit gehennæ. Virtutum eñ omnium, charitas ipsa (ut Ambrno pla-

Exod. 20
Math. 5

te) fundamentum est: quæ certe dirimi inter parentes & natos, & utrumq; inter sese sine nefario scelere non potest. Nam cum a Pomponio tribuno plebis dicta Manlio Torquato dictatori dies esset, q occasione bene gerendæ rei excessisset imperij obtinendi legitimum tempus: & quod optimum filium ab hominibus relegasset, & rure habitare iussisset, filius adolescens prima luce Romam uenit ad Pomponium, ubi negocium exhiberi patri intellexit: a quo statim intromissus, quia existimaret cõtra patrem aliqd afferre remotis arbitris, gladium strinxit, Pomponiumq; iurare coegit se patrem missum esse facturum. Plus enim mouit adolescentem pietas in patrem, q̃ in se patris morositas & iniuria. Coriolanum quoq;, quem nec dij, nec homines dimouere ab obsidione urbis poterant, sola mater lachrymabũdum etiam auertit. Laudatur apud Maronem Aeneas, quod patrem Anchisen humeris suis ab incendio liberauerit: nec improbatur Scipio ille, cui postea Aphricano cognomentũ fuit, q patrem apud Ticinum in prælio uulneratum ab hoste seruauit. Prętor item mulierem ingenuam capite damnatam, & ob eam rem necandam, in carcerem cõiecerat, pietate motus custos non modo statim eam non necauit, uerumetiã filiæ, diligenter tamẽ excussæ, ne quid cibi ad matrem ferret, aditum præbuit, futurum existimans ut sine sua noxa mulier inedia conficeretur. Viuebat tamen illa huberibus filię alita: qua re cognita, liberata mater, filię pietati condonata est. Carpitur autem Neronis uita multis in rebus: sed illud inter cętera scelera crimẽ ei obijcitur, quod posthabita pietate matrem Agrippinam interemit, a qua procreatus, nutritus, & in tanto imperio collocatus fuerat. Merito igitur sceleratus homo, patriæ quã omni flagitio contaminauit, & matri contra quam unice impius fuit, pœnas tandem & quidem graues dedit. Post parẽtes uero secundo loco fratres habebis, tertio propinquos. Qui enim te saluum in omni fortuna, quiq; dignitatem tuam augeri malit, quam frater Iulianus adolescẽs insignis, inuenies neminem: & ob eam rem cum cæteris anteferendum arbitror, Scipionis exemplo: qui, cum prouinciæ cõsulibus decernerentur, maluit L. Scipioni fratri quam Lælio amicissimo Asiam committi: neq; hoc quidem cõtentus, se ei cum antea imperator fuisset, legatum præstitit, quo uictor cum triumpho in patriã rediret. Quantũ amauerim ego fratrem Laurentiũ, cuius tu nomen obtines, ciues omnes optimi sunt testes: quanta itẽ beneuolentia coniuncti fuerint inter se pater patruusq; tuus filij mei dulcissimi, te certe nõ latet, qui eos in uita uidisti. fratrem itaq; imitatione nostri amato, propinquos non modo in precio habeto, uerum eos quoq; cõsilijs tuis priuatis ac publicis adhibeto. Verisimile enim est, eos tibi melius consilium daturos, quam illos qui nulla tibi affinitate coniuncti sunt. LAV. Sunt tamen qui amicitiam cognationi anteferendam censent. COS. Dicat Platina, recte ne ij sentiant an secus: ego interim in sinistrum latus recumbam, cubitoq; innitar. PLA. Vulgaris hęc quidẽ opinio est, & ab omni ratione remota. Qui enim fieri potest, si naturæ uim inspiciamus & contemplamur, ut cuipiam charior sit amicus quam frater bene cõueniens? Ex eodem utero natus, eisdem huberibus alitus, eadem disciplina imbutus, non anteferetur socio & amico. Frustra nos quidem germanos consuetudo appellasset. Frustra fratrẽ quasi fere alterum M. Varro dictum putasset, si non pluris fratrem quam amicum faceremus. Vnius P. Scipionis & quidem sapientissimi exemplum, sat tibi esse debet, qui ut auus tuus paulo ante dixit, fratrem in honore C. Lælio anteposuit. sed perge Cosme si per commode taces. COS. Quoniam de Lælio nuper mentionem fecistis, uideatis quæso quanti faciendam amicitiam senciat. Quid, inquit, stultius est, quam ut plurimum copijs, facultatibus, opibus ualeas, cętera parare quæ parantur, pecuniam, uestes, famulos, gloriam, uasa preciosa, amicos nõ parere, optimam & pulcherrimã uitæ supellectilem? Vita enim inculta & deserta ab amicis, nõ potest esse iucunda. Tibi igitur Laurenti quærenda ciuium omnium charitas est, humanitate, mansuetudine, comitate, & gratia. Tot enĩ oculos, tot manus, tot animos habebis quot amicos. Rerum autem omnium (ut ait Cicero) nec aptius est quicquam ad principatum inter ciues tuendum atq; tenendũ, quam diligi: nihil alienius, quam timeri. Vnde præclare ait Ennius: Quẽ metuunt, oderint: quẽ quisque oderit, perijsse expetit. Neq; certe ullius tantæ sunt opes, quæ odijs multorũ possint obsistere. Malus enim custos diuturni-

nitatis metus est, ut idem M. Tullius affirmat, contraq; beneuolentia fidelis. Nam mu
tua sint oportet beneuolentia & odium, & eos timere a quibus metui uolumus, necesse
est: q̃d Dionysij superioris, Alexandri Pheræi, Phalaridis Agrigentini uita ostendit, q
tandem oppressi, uitam merito cum tyrannide amisere. Quis autem non censeat C. Ca
ligulam, Neronem, Domitianum portenta illa imperij Romani, iure cæsos, cum eorũ
uita tota tyrannica esset, in qua nulla fides, nulla charitas, nulla stabilis beneuolentiæ
potest esse fiducia? His autem suspecta sunt oĩa & solicitudine plena, cum nullus apud
eos sit amicitiæ locus. Dices tñ eos coli simulatione dũtaxat ad tempus. Verum si for-
te, ut persæpe fit, de gradu ceciderint, intelligẽt q̃ fuerint inopes amicorum, quod Tar
quinium Superbum dixisse ferunt, tum cum exul esset, se intellexisse quos fidos ami-
cos habuisset, quosq; infidos, cum iam neutris parem gratiã referre posset. Verũ quia
ad amicitiam fortunati ciuis multi confluere solent, deligendi a te sunt, qui ob sapien-
tiam, uirtutem & integritatem, amicitia tua digni habeantur, quiq; merito boni uiri
appellari possint. Neq; eñ aliter uera amicitia dici poterit, nisi fuerit in uirtute constan
tia ac perpetuitate fundata, qualis fuit illa Scipionis & Lælij. Orestis & Pyladis, ac du-
orum Pythagoræorum Damonis & Pythiæ. Hos uero si nimium exactæ amicitiæ re-
conditæq; existimas, delige ex ciuibus tuis, qui ob uirtutẽ firmi amici, stabiles & con-
stantes futuri sint: tales autẽ ij erunt, quorũ uita omni ex parte probata fuerit, ne eos
amicos existimes, qui uoluptatum instrumenta sunt, quique merito ob flagitia omni-
um seruorum turpissimi sunt uernæ. Prius autem ex Isocratis sentẽtia diligenter scru-
tabere, qualis existimationis apud bonos & rerum humanarum gnaros ij sint, quos
in amicitiam recepturus es. Nam eius ingenij pfacile iudicabere, cuius illi fuerint quos
tibi familiaritate & amicitia adiunxeris. Præterea uero si boni erunt, horum integrita
ti te ac remp. nostram tutissime cõmittes: si mali, in te unum omnis fere culpa uerte-
tur: maxime uero si quid detrimenti patriæ nostræ istorum culpa acciderit. Bonos igi
tur delige ex oñi numero, potissimum autem ex nobilitate: & eos quidem doctos ac
rerum humanarum peritos, ut dixi. LAV. Ego uero ex te libenter audirem quos
nobiles & uiri boni amicitia dignos censeas. COS. Scribens ad Q. fratrem Cice-
ro de petitione consulatus, cum de Antonio & Catilina loqueretur, nequaquã sunt (in
quit) ij tam genere insignes, q̃ uitijs nobiles. Est enim nobilitas secundũ Stoicos, splen-
dor quidam ex propria uirtute proueniens, cui omnis generositatis palma tribuenda
est. Quare mirari non satis possum, quod Aristoteles homo omnium, qui unquã fuere
sapientissimus, in libro de rep. eos nobiles sibi uideri dicat, quorum maiores uirtute &
diuitijs aliquando floruerint, cum uera nobilitas non aliunde q̃ ex ipsa uirtute oriatur:
alioquin piratæ & latrones ob diuitias hac ratione nobiles haberentur. Præterea ue-
ro non est cur eos nobiles censeas, qui nobilitatem in desidia collocant. Nil eñ agere
post crapulam & ebrietatem, in purpura autem & subsellijs uiuere, sericatas ferre ue-
stes, aurata calcaria, gemmatos habere digitos, comam bene pectere, accipitrem cir-
cunferre, unguenta sapere, in nobilitate ponunt, quo certe nihil est a generositate ma-
gis alienum. Apud Romanos olim mos fuit, ut equites propter rem in bello egregie
gestam, annulo, fibula, & armilla donarẽtur, uirtutis, nõ autem ignauiæ, monumen-
ta & pignora. Iactare item rem gestas maiorum, atria imaginibus referta, porticos si-
gnis ac tabulis ornatas, ædes constructas ostentare, plus admirationis, quam nobili-
tatis in se habent. Erunt tñ hæc nobis adiumento, si maiorum nostrorum uirtutem &
animi præstantiam imitati fuerimus: secus uero, dedecori ac turpitudini. Huiuscemo-
di autem nobilitatem irridens Diogenes ille cynicus philosophus, malitiæ & ignauiæ
uelamen esse dicebat. Quare M. Catonem priscum illum, quem Censorium uocarunt,
non genus, non diuitiæ (Tusculi eñ natus est obscuro genere, tenui cẽsu) sed eximiæ
pulcherrimæq; uirtutes nobilitarunt. Idem de C. Mario, Seruio Tullio dici põtest.
Ipsam quidem nobilitatem quadrifariam diuidit Plato. Primam autem ait eorũ esse,
qui claris, bonis, iustisq; parentibus sunt orti. Secundam eorum, quorum parentes ali-
quando principes extitere. Tertiam, cum maiores nostri fama & rebus bello gestis uel
publicis certaminibus parta corona claruerũt. Quartam, eorũ qui præclara aliqua do
ctrina & animi magnitudine excellunt. Hos autem ut uere nobiles, cæteris omnibus

philosophus anteponit. Platonem uero Aristoteles secutus, eosdem scribit sibi uide-
ri nobiles & uirtutis studiosos, in sola uirtute nobilitatem collocans. Seneca quoque
ad Lucillium scribens, idem sentire uidetur. Non fuit, inquit, Socrates patritius, non
eques Romanus: hunc tñ & Platonem philosophia non accepit, sed nobiles reddidit.
sola enim uirtus est quæ nobiles facit, quæq; posteros in nobilitate continet. Ex his igi
tur ut ex generosa stirpe tibi amicos delige, quorum opera & præsentia ad uirtutem ex
citare. Habes Donatum Acciolum, habes Alemannum Renocium, aliosque complu-
res, quorum doctrina & peritia publicis priuatisque in rebus uti pro arbitratu tuo po
teris. LAV. Non est ut uideo, præcipitandum in deligendis amicis, adeo ad unum
omnia resecas. COS. Imo uero cauendum ne circunueniare adulatione, blandi-
tijs, assentatione quorundam leuium hominum atque fallacium nil ad ueritatem, sed
ad uoluptatem omnia loquentium, qua peste nulla certe maiore adhiberi potest: his
præsertim, qui plurimum opibus & dignitate in aliqua præstanti repub. ualent. Nam
quodcunq; dixeris feceris ue, sine discrimine laudant & assentando extollunt. uultum
fingendo & nutum, ut ait M. Tullius, non autem mentem & uoluntatem obseruan-
do. Legisti credo Eunuchum Terentij. Astat turba Gnathonum: ait quis, aiũt: negat
quis, negant: is quæstus apud quosdam nõ bene institutos, est multo huberrimus. Hoc
autem facit assentatio illa perniciosa, ut cum postea uerum quis dixerit, id audire for-
tunati isti nolint. Illo enim ueneno imbuti, cum se plus quã cæteros sapere arbitrantur,
bene admonentium consilia & sententias contemnunt, coruis (ut aiunt) oculos etiam
in uita præbentes. Astant illi, assentantur, assident, mirantur: nec uerbum ullum pro
fers, quod nõ ponderetur ab ijs ut lucri id faciant. Præterea uero quæstus gratia omnes
animi affectus, quod quidem difficile uidetur, inuertunt, ut Satyro placet, rides maio-
re cachinno, Cõcutitur: flet si lachrymas conspexit amici. Assentatores enim (ut Ari-
stoteli placet) sordidi, humiles, ac seruilis conditionis sunt. Tu uero Laurenti, ut bene-
institutum ciuem decet, ab his illecebris animum ad rationem traducens, ex Thale-
tis Milesij sententia, teipsum cognosce. Hac enim ratione perfacile intelliges, uerum
ne sit quod isti de te prædicant. At uero si mihi obtemperaueris, illos potius amplecte-
re, qui cum erraueris, monere te prudenter & modeste audent. Hac autem libertate lo
quendi fiet, ut si quando quicquam in consultationem uenerit habeas qui tibi ac reip.
intrepide sententiam explicent. Præterea uero si uiros præclaros & ueridicos habue-
ris, adulatores ipsos ignominia notatos, in malam rem statim abiges. LAV. Recte
admones Cosme, neque hoc genere hominũ nostra ciuitas caret. Ad cætera, nisi quid
ad hæc uult Platina, pergamus. PLA. Est aliud genus hominum huic haud mul-
tum dissimile: hominum genus dico execrandum & bonis perniciosum, cuius fallaci-
is & maledicentia in maximum discrimen adductus interdum sum. Hos delatores uul-
gus appellat. COS. Bene admones Platina, & ita est ut dicis. Inserunt sese perni-
ciosi delatores in turbam hominum, benigne primo unumquenque alloquuntur, &
tanquam aucupes uerbis quibusdam homines in eos sermones alliciunt, unde calumniæ
colligi possunt. Quid quisque dixerit obseruant, nonnulla sponte sciscitantur, ueluti re
rum ignari, quo mentes hominum & consilia exactius percipiant, ac talium rerum stu-
diosis deferant. Hinc autem ciuium simultates, odia, discordiæ, tormenta, supplicia,
cædes, exilia oriuntur. Hinc rapinæ ex damnatorum bonis, hinc postremo urbiũ in
teritus, bonorum omnium calamitas, adeo hoc uenenum percommode auribus ho
minum instillant, eosque quoquo uolunt impellunt. Apud Hadrianum imperatorem
alioquin bonum principem, adeo ualuere delatorum uoces, ut quosdam amicos ad
dignitatem antea euectos, deinceps hostium loco habuerit. Vendidit Platonem Dio-
nysius, hominem sane diuinum, concitato delatoribus odio. Moria ciuibus suis co-
actus est Socrates malorum calumnijs, uir autem doctissimus atque innocentissimus.
Boethius, Theodorici regis iussu, instigantibus delatoribus, patria ac uita priuatus
est. Domitianus uero inter imperij monstra connumeratus, hac in re solũ respicere ui-
sus est, quod delatores cõtempserit, & ab urbe expulerit, hanc uocem frequenter usur
pans, delatores qui non castigat, irritat. Quales igitur æstimandi sunt ij, quos etiam
scelestus imperator odio habuit? Ac merito quidem. Contra superbos enim, iracun-

Boethius. Apophthegma Domitiani.

dos, uiolentos, fures, prædones, sicarios, inuidos sunt nobis inuenta remedia : contra hos uero nullum, cum uersuti quidem, uafri, subdoli, fallaces sint, ac prius te opprimant, quã tale aliquid tibi euenturum suspicari possis. Qui locus innocentiæ, ubi isti regnant feris peiores, cum societatem humanam qua nihil in uita melius est, maledicentia tollunt? Detrahere enim (ut ait Cicero) aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est cõtra naturam quã mors, quam paupertas, quam dolor, q̃ cætera q̃ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Cõtemnendi ergo & pellendi ij sunt, ut sacrilegi & perniciosi, ut furiæ phlegetontis: & quid quisque dicat considerandum, de quibusue dicat. Hac enim ratione ciuitatis nostræ quieti & incolumitati consules. LAV. Multũ tibi debeo Platina, qui auum meum admonuisti, ut mihi antidotum daret contra uenenatas delatorum uoces. PLA. Omitte ista Laurenti, nil mihi ob hanc rem debes. Debebis tamen, si mandata Cosmi obseruaueris: debebunt & ciues tui, si per te hac peste caruerint. Sed audi quæso, quod auus deinceps dicturus est: Vultum, ut mihi quidem uidetur, composuit, hilariorque quam unquam antea factus est. COS. Quasi uero soli poetæ, & non etiam reliquum genus hominum, uultum rebus de quibus dicturi sunt, accommodent. De humanitate dicturus, comitatem fronte ostendere necesse fuit. PLA. Recte sane ex Horatij sententia. Sed perge: nam & nos quoque frontem porreximus, adeo tui studiosi sumus.

COS. Scribens ad Q. fratrem Cicero, hominem admonet, ut in gubernãda prouincia ante omnia facilitate utatur in adeundo, lenitate in respondendo. Nihil est enim quod æque ciuem charum omnibus, faciat & popularem, quã ipsa comitas: cui non sine causa bonitas, liberalitas, & amicitia connexa sunt: quibus profecto ex rebus conciliari hominum beneuolentia solet. ut contra morositate, duritate, & acerbitate amittitur. Verum est certe quod Cyrum dixisse aiunt, iucundiora multo acceptioraque hominibus uideri in optimo uiro humanitatis quã belli opera. Bella enim plurimum mali intulisse mortalibus, humanitatem uero plura bona importasse. Aetate quidem nostra plurimum bello & gratia ualuit Franciscus Sfortia Mediolani dux: sed eum plus iuuit ad principatum comparandum humanitas quam bellum: qua in re ego quoque, imo resp. nostra hominem iuuit, partim eius comitate mota, partim ne Transpadana Italia in potestatem Venetorum cum nostro magno malo deueniret. Nam si Insubriam occupassent, in nos quoque aliquando arma mouissent, adeo natura sunt dominandi cupidi. Hoc igit̃ patriæ magis quam Francisco tribui. Tantæ uero humanitatis fuisse C. Cæsarem legimus ante principatum, ut & ipse ciues in conuiuium sæpius adhibuerit: & inuitatus, illorum mensas non sit aspernatus. Laudat comessationes publicas Plato ad conciliandam hominum beneuolentiam inter se, cuius quidem præcepta plerique imitati, adeo multitudinem hac comitate deliniuere, ut eius opera postea in maximis rebus atque optimis sint usi, ut intelligas totam hanc popularitatem ad utilitatem reip. non ad priuatum commodũ, spectare debere, licet ipse C. Cæsar longe aliter senserit, regnandi causa. Quam quidem cupiditatem ita uelim a te reijcias Laurenti, ut perniciosam & teterrimam pestem, ne te aliquando inficiat. Principum exempla de humanitate tibi propono, quo ciuibus tuis charior ac gratior sis, maxime uero quando magistratum in ciuitate adeptus fueris, qui ipse per se hominibus terrori esse solet.

Memineris quæso uocis illius diuinæ, qua usum Titum imperatorẽ ferũt, Velle quidem se talem priuatis exhibere, quales sibi priuatos habere cuperet. Vt enĩ nihil perniciosius est quam odio haberi, ita nihil utilius q̃ diligi & amari, Quod certe humanitate, lenitate, facilitate comparatur. Nam ut superbia remp. labefactat, ita humanitas labefactatam aliquando confirmat, ac hominum contumaciam ita interdum frangit, ut ad sanitatem male sentientes traducat. Blande quidem post iniurias acceptas tumultuantem populum & seditiosum Moyses appellabat, in laboribus solabatur, deliniebat oraculis, rebus fouebat, & ob eam rem postea supra omnes homines sapere existimatus est. His enim artibus plebis Iudaicæ mentes adeo sibi deuinxerat, ut eius amplitudinem magnitudinis gratia plus diligerent, quam pro rebus gestis admirarentur. Dauid autem ob placabilitatem iuuenis etiam ad gubernandum populũ uno omnium consensu electus est, adeo ut parentes eum filijs suis, filij parentibus in amore prę

ferrent, cum ad utilitatem hoim potius, quam dominandi cupiditatē sumpsisse regnū uideretur. Nam tumultuante populo, cædem ueritus ob sæuitiam Saul, maluit in Hebron exulare, quam Hierosolymis imperare: tanti faciebat populi salutem, cuius gratia regna & magistratus instituti sunt. Quantum uero magnis ciuibus superbia interdum nocuerit, M. Drusi tribuni plebis inpotentia declarat, qui L. Philippo consuli quod se concionantem interpellauerat, adeo collum intorsit, ut multus e naribus eius cruor eruperit. Idem quoque cum senatus ad eum mitteret, ut in curiā ueniret, q̄re non potius ipse, inquit, in curiam Hostiliam propinquam rostris, id est, ad me, uenit? Tu itaque bonos uiros imitatus, facilem te accedentibus præsta, dicentes benigne audi, interrogantibus comiter responde, petentibus honesta præsertim, obtempera

LAV. Quod de humanitate dixisti, admodum laudo: & ita, ut iubes me facturum re promitto, sed uereor ne interdū ob facilitatem contemnar. COS. Ego uero huic tamen facilitati grauitatem adiunctam uelim, propter temeritatem & ambitionem quorundam, omnia sibi licere sine discrimine arbitrantium. Hos autem cupiditate & appetitu omnia metientes, facilime propelles, si ea in te fuerint ornamenta quę in optimo ciue esse debent: præesse nanque ciuibus suis non debet, qui non didicit prius, qua id ratione fiat: quod quidem studio, diligentia, doctrina, usu comparatur, ut intelligas te non ad ocium, sed ad negocium: non ad somnum, sed ad solertiam: non ad uoluptatem, sed ad modestiam & cæteras animi uirtutes spectare oportere. facile enim mirum contemnuntur, qui nihil uirtutis, nihil animi, nihil neruorum habent: quique nec sibi, nec alteri prosunt, ut dicitur. Contra uero in admiratione omnium sunt, qui anteire cæteros uirtute putantur, atque his uitiis carere, quibus alij non facile possunt obsistere. Hos præterea admirantur populi, hos amant, hos colunt ut semideos. fieri enī non potest ut eum quis contemnat, quem uiderit curare eniti, ut omnes ciues quam beatissime uiuant. Nam qui dat operam ut ex æquo & bono suum quisque teneat, quiq; omni diligentia & studio curat, ut ciuitas moribus, industria, gloria, facultatibus augeatur, is certe admiratione omnium & laude dignus est. Graue enim pondus est, q̊d optimus ciuis humeris sustinet, florentem scilicet secunda fortuna ciuitatem conseruare: & si quando acciderit, eiusdem calamitates atque pericula propulsare. Hanc itaque ob rem (ut dxi) fuere qui hos semideos appellarent. Quid enim utilius dari ciuitati potest? Quid fructuosius quam ciuis bene institutus? Qui sciat omnia prudenter ac modeste agere: iustitiam colere, liberalitate uti, circumuentos defendere, opem amicis ferre, præmia uirtuti tribuere, prodesse quamplurimis. His autem uirtutibus qui septus est, non utique a ciuibus contemnitur, non a flagitiosis iniuria afficitur. Nam cum Metellus repetundarum accusatus, causam diceret, & tabulæ administrationis inspiciendæ iudicibus traderentur, omnes certe qui tum aderant, auertere oculos, indignum rati chartæ, & non integritati eius fidem præstari, cui po. Ro. tantam prouinciam commisisset. Tutam autem esse uirtutem & integritatem, non modo apud ciues, uerum etiam apud hostes, declarat P. Aphricani maiestas: ad hunc enim uisendum cum prædones quidam Linternum uenissent, positis armis, uirtutis eius admiratores, non ut hostes, se accessisse dxerunt, quibus certe Aphricanus facilem se præbuit. At illi uenerati limē domus tanquam aram, & deosculata manu Scipionis, positis ante uestibulū donis, læti discesserūt. Hac itaque ratione Laurenti comitatē ad q̄ te primo adhortatus sum, tutiorem grauitas & constantia reddet. PLA. Recte sane admones. Sed dic quæso, num hæc maiestas respicit? COS. Contra ambitionem & arrogantiam duo grauissima mala, plurimum certe ualet: iustitiam siquidem & fidem e medio tollit nimia principatus ambitio, unde præclare scriptum ast apud Platonem, similiter facere eos, qui inter se contenderent, uter potius rempublicam administraret, ut si nautæ in periculo certarent, quis eorum potissimum gubernaret. Quid si imperia non sunt expetenda, ut ait Cicero, aut potius non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam? Vel si tantum pondus suscipitur, omnis ambitio & arrogantia uitanda est: ne si elati nimium uidebimur ob delatos honores, beneuolentiam omnem ex animis hominum abradamus, quæ non imminuenda fastu, sed augenda est clementia humanitate. Extant autem senatus uerba ad Augustum. Cæs. per uirum illustrē

Valeriam Messalam: Quod bonum, inquit, faustumque sit tibi domuiq; tuę Auguste, senatus consentiens cum po. Ro. te patrem patriæ consalutat. Hãc uero gloriosam salutationem Augustus nequaquam insolenter accepit, sed illachrymans ob pietatem & gratiam senatus erga se, respondit: Compos factus uotorum meorum Patres conscripti, quid habeo aliud quam deos immortales precari, ut consensum uestrum ad ultimum uitæ finem mihi perficere liceat? De hac item rescribens ad generum Augustus, uides, inquit, mi Agrippa, communem seniorum omnium consensum erga nos: tertium & sexagesimum annum euasimus. deos oro, ut quantum mihi temporis superest, id salubriter ducere liceat in statu reip. felicissimo. Nondum enim ad unum omnino imperium Rom. uenerat. Hinc coepit initium. Maluere enim ciues ad unum deferri omnia, quam toties bellis ciuilibus, & quidem cruentis uexari. Continuit itaq; hac ratione multos in officio Augustus, adhibita etiam maiestate, ne ambitione & arrogantia quicquam præter honestum sibi licere arbitrarentur. Eadem quoq; modestia usus est M. Antoninus, quem mirari (ut aiunt scriptores) quam laudare facilius est. Hic enim filium senatui commendans, omissa arrogantia & elatione: Commendatur, inquit, si uobis & dijs immortalibus dignus erit. Ob modestiam uero (ut in antiquitate Iudaica legimus) pręfecturam recusabat Moyses: at eam dominus suscipere coegit. Saul quoque regni gubernacula abnuebat: demum uero submittere collũ iugo cogitur. Horum aũt admodum dissimilis fuit Absolon, Dauid regis filius, qui ambitione & largitione potentiam quærens, patri etiam arma palam intulit. Ad compescẽdam autem hanc immanem beluam, quæ fratrem in fratrem concitat, filium in parentem, cognatos & affines inter se digladiari facit, legem ambitus quæ postea amissa libertate reticuit, Romani ueteres sanxere: qua certe ardor ille imperandi mentibus hominum insitus comprimeretur, primumq; locum in libera rep. ille obtineret, qui sciret cupiditatibus suis imperare, refrenare libidines, spernere uoluptates, iracundiam tenere, auaritiam coercere, cæterasq; animi labes repellere. Reticuit postea sanctissima lex dum ad unum omnia referuntur. Tu uero Laurenti grauitate tua & constantia si uoles (uelle autem debebis) ubi ad ætatem ueneris, ita petulantium & ambitiosorum audaciam comprimes, ut non magnopere lex de ambitu desideranda sit. LAV. Credo hercle ita esse, & huic mandato facile assentior. Sed dic quæso, si hoc agã, quid præmij magis erit mihi in libera ciuitate, quam cuiuis e populo? COS. Si cuiuis bono de referenda gratia cogitandum est, non est fraudandus suo merito bonus ciuis: & ille potissimum, qui non de uno tantum, sed de pluribus benemeritus est: Huius autem præmium non erit aurum, non gemmæ, non puellæ captiuæ, ut est apud Homerum, sed uera & integra gloria, quæ est (ut ait M. Tullius) consentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudicantium excellente uirtute. Quod autem frigora, calores, inediæ, uigiliæ, labores que cæteri non æque graues his sunt, qui rem optime gubernant, ac priuato homini, facit ipsa gloria, qua maxime boni ciues alendi sunt. Hanc autem ob rem trophæa triumphi, statuæ, coronæ, laudationes tum in uita tum in morte sunt inuentæ. Addo etiam historiam & poesim ac musicam, qua in conuiuijs ad citharam heroum præclaræ res gestæ canebantur: heroum dico quorum tota uita in uirtute & non in ostentatione locata erat. Pręclaræ certe societates hanc uiam ad gloriam proximam & quasi compendiariam ducebãt, si quis id ageret, ut talis esset qualis haberi uellet: quod si qui simulatione, & ficto non modo sermone, sed etiam uultu stabilem se gloriam consequi posse rentur, uehementer errant: nam uera gloria alte radices agit, atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt: nec simulatũ quicquam potest esse diuturnum. Testes sunt autem Saturninus tribunus plebis, Sp. Melius, Gracchi duo, M. Drusus, quorum uita in ostentatione fundata erat. Aliud eñ præ se ferebant uultu ac uerbis, aliud fixum in mente gerebant. Vera certe fuit L. Bruti gloria, Q. Fabij Maximi, Pauli Aemilij, P. Scipionis, qui nihil aliud cogitarunt in uita, nihil egerunt, nisi quod præclarum & laudabile pro salute omniũ & dignitate patriæ uideretur: pro qua bonus ciuis si opus fuerit non dubitet mortem oppetere. Is igitur sit unicus benemeriti de rep. cibus, quo uelim ita pascerere, ut in uita ciuili nil maius aut amplius tibi sit requirendum. PLA. Bene hercle suades Cosme. Laurentium enim ad laudem adhortaris, optima ad capessendam uirtutem calcaria. Veræ si quid

habes ulterius quod adoleſcenti profuturum cenſeas, id quoque differe. C O S. Habeo certe nonnulla, quæ & ſi parua uidebuntur, ac priuata magis quã publica, tñ contemnenda non ſunt. Pertinere enim ad dignitatẽ præclari & excelſi ciuis crediderim, laxius & magnificentius habitare. Nam ſi magnifici ciuis eſt muros urbis, naualia, ductus aquarum, theatra, porticus, phana, omniaque om̃ino quæ ad communem uſum ciuitatis pertinent ſtruere, quid eſt cur ædes ſibi magnificentiſſimas in præclaro ciuitatis loco non ædificet, præſertim cum id etiam ad ſplendorem & dignitatem ciuitatis pertineat? Cn. quidem Octauio, qui primus ex illa familia conſul factus eſt, honori fuiſſe M. Tullius refert, quod præclaram ædificaſſet in palatio & plenam dignitatis domũ: quæ cum uulgo inuiſeretur, ſuffragata domino nouo homini ad conſulatũ putabatur. Ornãda eſt item (ut idem ait) dignitas domo, non tota tñ ex domo quærenda, ne in cemente & lapidibus ueram gloriam repoſuiſſe uideamur. Sit laxa & ampla, ut priuati ac publici hoſpites magnifice & honorificentiſſime ſuſcipi poſſint: quod ego quoq; feci nõ in urbe ſolum, uerum etiam in agris, ut uidetis. His tñ ſumptibus modus quidam imponendus eſt: ne ſi laxius ædifices, ſuſpicionem affectati principatus incurras: ſi anguſtius aut uilius, auaritiæ ac quidem ſordidæ crimen incurras. Domus aũt ſplendidi uiri ſecundum Homerum non ex auro, ebore, argentoue, ſed hoſtiũ ſpolijs ornanda eſt. Illa eñ ornamenta deliciarum & muliebris laſciuiæ plena ſunt, a quibus certe quã a Syrenes ſcopulis bonum ciuẽ declinare oportet. Exornat idem Homerus mollis & effœminati Menelai domum ex animi eius ſententia. Deſcribit præterea hortes Phæacum, Calypſus domũ, ac Circes, ut ex tam accurrata pictura mores quoq; incolentiũ cõprehẽdi poſſint. Boni igitur ciuis ædes ita magnificæ & ſplendidæ ſunt, ut nil effœminatũ, nil muliebre præ ſe ferant. P L A. Magnam certe laudẽ hac in re Coſme conſecutus es. nemo eñ non dico in urbe tua, uerum in tota Italia magnificentius te ac ſplendidius ædificauit: cernuntur tot templa, tot monaſteria, tot bibilothecæ, tot ædes tua impenſa ædificatæ & ornatę, ut nil ulterius ad hanc magnificentiã operæ addi poſſe uideatur. C O S. Feci id quidem, ut dicis, tum ad ſplendorẽ urbis, tum etiam ut rem diuinã excolerẽ. Hoc autem noſtrum inſtitutum uelim imitare Laurenti: & ſiquid inchoatum a me eſt, nec perfectum, id tandem abſoluas. L A V. Faciam id quidem. Sed ne excidat, quod antea propoſuiſti, quæ nam quæſo illa ſunt quæ parua eſſe dixiſti? C O S. Quæ rẽs Lycurgus oĩa quæ ad mores Laconum pertinerent, primus ex Creta, uel ut alij uolũt, ex Ionia Homeri poeſim in Græciam detulit, cuius exemplo tum multa, tum conuiuia quæ illi phiditias cœnas uocant, inſtituit, non diffluentes uarietate & luxu, ſed moderatione & mediocritate conditas: uictum cultumq; corporis non ad uoluptatem, ſed ad ualetudinem & uires referendum eſſe. Nam qui naturæ humanę dignitatem & excellentiam conſiderat, intelligit quam turpe ſit, diffluere luxuria & delicate ac molliter uiuere: quamque honeſtũ, parce, cõtinenter, ſeuere ac ſobrie. In ea uero diſceptatione quam inter Alexandrum & Diogenem aliquando ortam ſcribit Dion, uexari humanum genus ab aliquo quatuor dæmonum oſtendit, quorũ illum certe ſecundum appellat, qui Voluptati ſacrificia deferet: & deam ipſam colit odoribus uarijs ac ſaporibus gaudentem. Hic aũt dæmon ut idem affirmat, auditum, guſtum, tactum, quis modo poteſt, mirifice delectat, balnea frequentat, molles ueſtes & laboratos accubitus amat, multebres ampelexus expectat. Hæc dea nimirũ eſt ipſa Circe, quæ ſocios Vlyſſis in porcos mutat: qui uero deinceps, ut timidi & infracti animi, publicis ac priuatis in rebus inutiles habentur. Seruanda eſt igitur in uictu cultuq; corporis mediocritas, ob modeſtiam & ualetudinem: qui enim fieri poteſt, ut delicijs aſſueti ciues, ubi opus erit, famem, ſitim, frigora, æſtus, atque incommoda pro republica patiantur? Cõcidant certe animis & corporibus in quouis etiam paruo negocio oportet, qui Sardanapalos, Antonios, Heliogabalos, Caracallas, Othones diffluentes libidine & luxuria imitantur. G. uero Cæſaris modeſtia & ſobrietas, ut noſti, ab hoſtibus etiam laudatur. Hic enim in ordinanda ciuitate legem ſumptuariam tulit, ne ciuium mores nimio luxu corrumperentur. Videbat enim uir ſapientiſſimus, nihil eſſe quod animos hominum æque fatigaret, quam libido & circunſedentes undiq; uoluptates. Ab his igitur ut ab improbis dominis dedecoris & turpitudinis ſe uindicent optimi ciues neceſſe eſt: ut cum libidinibus ipſi parere deſierint, præeſſe a lijs merito uideantur. Nihil eſt autẽ quod in

gis autoritatem boni ciuis augeat, quam si ostenderit se nil minus, quam de uoluptate cogitare. Eius enim mens tota in uirtute collocata esse debet. PLA. Vt mihi quidem uidetur, nil ocij, nil quietis Laurentio nostro relinquis: adolescens est, quiescat interdum oportet. COS. Dormiendum non esse nisi corporibus labore & solicitudine defatigatis ad recuperandas uires censuit Socrates: & si alicui parum dormire licet, cui magis id conueniat quam optimo ciui non uideo. Aristoteles autem in libro quem de moribus scripsit, bonos a malis, miseros ab infelicibus in dimidio uitæ propter somnum nihil differre ostendit, cum felicitas hominis in actione, non autem in ocio & somno reposita sit. Volo quiescat, non marcescat ocio. Volo dormiat, non stertat ad multam noctem. Præterea uero ludos decentes ac liberales animi gratia post cibum ei concedo: & quando ad hæc parua descendimus, non pudeat dicere quod sentio: Ludus sit tessera, chartæ pictæ, latrunculi, alueolus: sed absit inter ludendum ois fraus & auaritia: qua fieri indicens ludus consueuit, & ita interdum concitari ludentium animos, ut ex ludo ad conuicia & contumelias transeant. Omnem enim aleatorem mendacem, periurum, alieni appetentissimum, sui prodigum esse oportet: qua ex re in furta plerunque & rapinas passim dilabuntur. Hos autem quanti fecerit Chilon Lacedæmonius attende. Is enim iungendæ societatis causa Corinthum missus, cum principes ciuitatis in alea occupatos inuenisset, statim infecto negocio rediit, dicens se nolle gloriam Spartanorum tum quidem clarescentem, ea maculare infamia, ut diceretur, Spartanos cum aleatoribus societatem iniisse. Hac uero in re ideo longior fui, quod nostra ciuitas, ut mihi uidetur, hac infamia non caret. Quam feruent interdum gymnasia ludentium uarijs in locis, non sine stomacho loqui possum. Verum tu Laurenti, quod ego sæpe conatus sum, si tibi licebit, interdicto & lege hanc corruptelam e rep. auferes, ne aliquando ciuitas nostra hac ignominia, ut Corinthus a Chilone, notari possit. iocus postremo, qui in uerbis est, modo careat scurrilitate & rusticitate, conditusque sit facetijs & salibus, inter amicos præsertim, non erit improbandus. Is enim iocus qui non illiberalis est, non mentem solum recreat ac reficit, uerum etiam ad dicendum & respondendum ingenium acuit. Augustus Cæsar, seruato semper maiestatis pudore, iocis ipsis mirifice delectatus est. Vt illud in Vatinium podagræ morbum dissimulare conantem, asserentemque se iam mille passus per diem ambulare: Minus (inquit) mirum est, cum iam dies longiusculi esse incipiant. Nomenclatori cuidam natura obliuioso in forum ituro, percontanti, nunquid in foro agi uellet: Commendaticias, ait, literas tecum perfer, notum enim ibi nullum habes. Cum uero idem forum extrui iussisset, architecti tarditatem accusans, quod eodem tempore a Cassio Seuero plurimi accusati absoluerentur: Vtinam (inquit) forum meum accusaret Cassius, citius enim absolueretur. Hoc autem genere urbanitatis non caret nostra ciuitas, quod certe ingenue & liberaliter efferri potest, si tempore & remisso fiat animo. Scurras uero, gnatones, mimos, omnino abs te reijce, cum dignitatem optimi ciuis obscœnitate uerborum & turpitudine indecentes motus ac gestus dedecorent. Quæ potissimum ad optimum ciuem pertinere mihi uisa sunt, hactenus scripsisse sat erit: deinceps uero & cras, si uultis, quid bonis ciuibus cum populo conueniat dicatur. PL A. Copiose sane & grauiter omnia dixisti. Sed uno sermone, si potes, hoc præsertim die, omnia absolue. Idem enim Plato fecit. Nam omnem orationem de legibus uno æstiuo die perorauit. COS. Sequar ego, ut uultis, diuinum illum uirum.

BAP. PLATINAE DE OPTIMO CIVE LIBER SECVNDVS.

Platina, Cosmus, Laurentius.

SEd uis ne, quoniam iam aduesperascit & ualetudini ac senectuti tuæ consulendum est, locum mutemus, ne riuuli humiditate lædare, quod fieri uesperi consueuit? COS. Volo sane. PLA. Ad illam porticum prosiscamur, quæ ad orientem solem uergit, respicitque colles istos uitibus & oleis consitos. COS. Saue quidem: illa enim porticu libentissime uti soleo: siue quid

ipse mecum cogito, siue cum aliis de rebus magnis loquar, adde quod etiã uillæ propinqua est, unde acciri serui percommode possunt, si eorum opera indiguerimus. LAV. Visne antequam iam uentum ad porticum est, aliquid tibi substerni, ut commodius iaceas? Non enim hic herba est ut in ripa Tertiolæ. COS. Si uis aliquid de me, te ac rep. nostra dignum audire, fac ut commode iaceam. LAV. En tibi pulchre pauimentum instrauimus, lecticamq; composuimus. Considamus, si placet, atq; ad eam partem sermonis a qua digressi sumus, reuertamur. COS. Præclare exigis Laurenti. ordiar ego, tu audi, si quid exciderit, in mentẽ reducet Platina. PLA. Faciam id quidem ac libens. Ita Laurentium nostrum tua oratione perdoctum fieri cupio. COS. Fieri omnia fortuito & temere Democritum philosophum eiusq; imitatorem Epicurum asseruisse, mecum sæpe mirari soleo: maxime uero, quod intelligo ipsum Pythagoram, unde & philosophorum sectæ manarunt, deos antea in dubium uocasse: hunc aũt postea secutus est, Diagoras atheos, qui omnino, eos exclusit, sponte omnia fieri confirmans. Sed quonam modo fieri potest, ut philosophiam profitẽtes, in tantos tamq; manifestos errores incidãt, cum eorum proprium sit, rerum causas & rationes afferre? Quanto melius sensere Stoici, qui ut in aliis causas proponunt, sic & q; nec fieri mundum potuisse affirmant, nec constare posse, nisi summa ratione regeret? Vnam mentem præesse mundo, qua gubernentur omnia, testatur Plato: qui plura uidit, quam illi hallucinantes philosophi. Ad hanc autem opinionem sese uertens humanum genus, nihil agere tentat sine ratione. modo sit aliqua prudentia imbutum, quæ est, ut idem Plato in legibus ait, cæterarum uirtutum magistra: hac uero qui munitus est, non satellite indiget, non armis. Vera est profecto illa Bionis sententia, prudẽtiã ipsam tm̃ differre a cæteris uirtutibus, quantum uisus a reliquis sensibus. Quid autem deesse potest homini in quo sit prudentia, ad bonorum malorumq; delectũ? Haec eñ ita est ars uiuendi, ut medicina ualetudinis, nauigationis gubernatio. Vexatur ac merito quidem Theophrastus in libris & scholis oĩm philosophoꝝ, q in Callisthene suo illam laudauerit sententiam, uitã regit fortuna: negant eñ ab ullo philosopho quicq̃ dictum esse a uero longius, cum constet cælum & hoies sapientia regi, Est aũt sapiẽtia, ut ueteribus philosophis placet, diuinaꝝ humanarumq; reꝝ cognitio: quam quidem Cicero nunc prudentiam, nunc sapientiam uocat. Hanc itaq; sapientiã qui aspernat, quid a brutis differat non uideo, cũ sapientia ipsa uirtutũ oĩm princeps sit, & quidam quasi irriguus fons, unde oẽs bene uiuendi rationes manant. Hinc orta est Platonis ingenii atq; doctrinæ principis, diuina illa sententia, Tum deniq; beatas fore resp. si aut docti & sapientes hoies eas regere cœpissent, aut ii qui regerent, oẽ suum studium in doctrina & sapientia collocassent. Hanc coniunctionẽ uidelicet potestatis & sapiẽtiæ, saluti censuit ciuitatibus esse posse, si is summã potestatẽ haberet, qui in doctrina, uirtute, prudentia studiũ omne suũ collocasset, qualẽ fuisse Romæ P. Scipionẽ, C. Lælium, M. Catonẽ accepimus, Lycurgũ Spartæ, Solonẽ Athenis. Pythagoras etiã q primus philosophi nomẽ inuenit, Crotonẽ legibus optime instituit. Viris eñ fortitudinem proposuit, mulieribus pudicitiã & connubii fidem, pueris uerecundiã & literaꝝ amorem, omnibus frugalitatis studiũ. Thebanum quoq; Epaminundam ad hos usus erudiit Lysias pythagoræus, Syracusanorũ Dionem Plato, multiq; multos: tm̃ ualet sapientiæ studiũ, quam Aphranius usus esse memoriæq; filiã ostendit his uerbis: Vsus me genuit, mater memoria peperit, sophiã uocant: Graii, nos sapientiã. Interrogatus aũt Aristoteles quo differrẽt docti ab indoctis, quo (inquit) uiuentes a mortuis. Philosophiæ igitur dandã opera est, quia nil optabilius, nil præstantius, nil melius esse homini potest, cũ eius custos sit, & naturæ humanæ comes, adiutrixq;. Veꝝ est certe quod M. Tullius ait, ex quatuor locis honestis, illũ, qui in ueri cognitione cõsistit, maxime naturam attingere humanã. Oẽs enim trahimur ad cognitionis scientiæ cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus. labi autem, errare, nescire, decipi, malũ & turpe ducimus. Vt eñ quisq; maxime prospicit quid in quaq; re uerissimum, quiq; acutissime & celerrime potest uidere, & explicare rationem, is prudentissimus & sapientissimus rite haberi solet. Nam sicuti prudentia facit, ut res omnes expetendas & fugiendas cognoscamus, ita sapientia, ne omnino idem esse cum prudentia uideatur, principium est cognoscendi res omnes, exactissime contemplandas secundum Peri-

pateticos. Nam si in uita rebusq; agendis laudatur uir prudens, cur sapiens rebus contemplandis propria laude carebit? quod si in actione prudentię felicitas humana reposita est, cur sapientem beatissimum non appellabis in contemplatione uiuentem? nec in quauis, sed in ea qua deo quoad fieri potest, persimilis fit, cum res diuinas reuocato a sensibus animo intueatur & respiciat? Ad prudentiam redeo, sine qua ciuitates bene muratæ nullo modo esse possunt. Est enim recta ratio rerum gerendarum, quæ uoluptatibus modum imponit, fortitudinem animi regit, liberalitatis officium disponit. Transfert hæc eadem sese non solum ad remp. sed etiam ad familiarem, & ad res omnes non temere, sed considerate agendas. In deliberatione secundum esse tempus re deliberata, omni socordia & ignauia remota, agendum aliquid ordine & constantia offendit, ut honestatem & decus cōseruare possimus. Ipsius enim uirtutis tota laus in actione consistit. At uero in omni deliberatione suscipienda, illud maxime curandum est, ne incognita pro cognitis habeamus, hisq; temere assentiamur: quod certe non fiet, si adhibebimus ad res considerandas tempus & diligentiam. Verum non usq; adeo tamen immorandum est, quod quidam hebetioris ingenij & morosi faciunt, ut occasionem & opportunitatem rerum bene gerendarum amittamus. In omni autem consultatione, publica præsertim, uidendum est, fierine possit quod proponitur, facultates ne habeamus & adminicula: aliter enim inanis nostra omnis cogitatio esset, ueniremusq; ad id quod a sapienti uiro longe remotum esse debet, ut dicendū sit, non putaram. PLA. Non potuit hercule sapientis ac prudentis officium exactius explicari, quam a te nuper est ante oculos nostros positum. Verum cum Laurentius noster adolescens sit, & prudentia ac sapientia non nisi assuetudine cōparetur, quo nam fiet modo, ut nepos te auo in gubernanda rep. dignus esse uideatur? COS. Quasi uero Laurentij nostri causa hoc tantummodo dictum sit. Ciuibus meis omnibus bene consultum uolo, quorum de numero cum multi boni sint & sapientes, eos uelim obseruet, eorumq; consilia imitetur, donec gubernare tantam nauim prius ipse didicerit. Fieri enim non potest ut ex iuuene sententia optima eliciatur, cum in prudentem cadat, præteritorum memoria, consideratio præsentium, intelligentia futurorum, quæ haberi non possunt, nisi doctrina & assuetudine conparentur. Mirum illud in Salomone atque Iosepho adolescentibus uideri potest, ut certe est: diuino enim numine, non humana sapientia & industria, factum putarim, ut illi præter ætatem tantum saperent. Senes igitur humanarum rerum periti, in consilium adhibendi sunt. Nam senatus Romanus quem totus orbis terrarum consulebat, a senibus certe, non a iunioribus, nomen accepit. Probati sunt ij, quorum sententiam reip. causa imitaturus es. Nihil habeant ficti, nihil simulati, nihil fallaciæ. Aperti sint & ueri. Plurimum autem in consilijs dandis accipiendisq;, ualet integritas uitæ. Non potest esse consilio bonus, qui ita uixit, ut ab omnibus malus haberetur. Voluptates siquidem reijciat, auaritiā compescat: affectus denique ac perturbationes sedet, qui tibi ac reip. utile consilium daturus est. Nam qui aurum contemnit, qui munera spernit, qui patriæ dignitatem & salutem cæteris rebus anteponit, facillime cōtemnet hominum cupiditates, & honestum ac rectū seruabit. Corrumpi a Pyrrho muneribus & pollicitationibus Fabricius non potuit, ut in senatu censeret contra dignitatem patriæ, regi pacem cōcedendam esse, antequam ab Italia discederet. Abiere quidem re infecta Samnitū legati, frustra Manium Curium auro & argento impellere conati, ut dandam Samnitibus pacem in senatu censeret, cū illi toties uiolati fœderis nondum iustas pœnas dedissent. Vt enī sapientes & bonos dixi in consultationem adhibendos esse, ita uersutos & callidos reijciendos cēseo, qualis fuit Themistocles, cuius profecto consilium de frangendis Lacedæmoniorum opibus, incensa clanculū ad Cytheū eorum classe, Aristides dixit putile quidem, sed minime honestum esse. Ii aūt eo tibi ac reliqis ciuibus inuisiores esse debebūt, quo plura sapere uidebuntur, detracta opinione probitatis. At uero si prudentiæ & sapientiæ cōiuncta iustitia fuerit, nihil erit quod tu ac reliq ciues his autoribus nō posse consequi arbitremini. Tollendæ igitur astutię sunt: eaq; malitia quę uult quidem uideri prudentia, cum absit ab ea, distetq; plurimū. Mentiri enī emolumenti sui causa, criminari, fallere, præripere, in bonum uirum cadere non potest: sagaces eos sane uelim, non ta-

inde ut communibus pro communibus utatur, priuatis ut suis, quemadmodum legibus descriptum est & iure ciuili. Communia autem sunt, errantes admonere, ignaros docere, aut ut erudiantur curare, aquam non prohibere, pati ignem ab igne capere, consulentibus fidele consilium dare, quod ad communem utilitatem pertineat. In hac autem societate humana gradus distinguere, superuacaneum quodammodo mihi uidetur. Quis enim est qui nesciat, plus se patriæ, parentibus liberis, propinquis, ciuibus debere, eiusdem nationis, eiusdem linguæ, quam peregrinis & externis? Multa sunt enim ciuibus inter se communia, ut ait Cicero, quæ societatem humanam confirmant, forum, phana, porticus, uiæ, leges, iura, suffragia, consuetudines præterea & familiaritates, addo etiam connubia & affinitates, quibus tanquam firmissimis nodis ciuitas inter se colligatur. Hinc est propagatio sobolis & origo ciuitatum, cuius procuratio non aliena est ab optimo ciue, quo magis simul nectantur uoluntates ciuium, quoque numerosior noster fiat populus. Sed quoniam nulla societas præstantior, nullaque firmior est, quam quæ cum bonis uiris comparatur, curandum tibi erit ac reliquis ciuibus, ut moribus, doctrina, eruditione, si fieri poterit, imbuantur om̃es. Hac enim ratione & de patria nostra bene mereberes & tibi, nisi omnino fuerint ingrati ciues nostri, aliquando parem gratiã referent. Preterea uero eos utpote ratione imbutos, quo quo uolueris, pro utilitate reip. facile impelles, q̃d non adeo fit in hominibus literarũ & doctrinę ignaris. PLA. Addis ne huic uirtuti aliud? COS. Addo certe. Nam cum totius iustitiæ fides ipsa fundamentum sit, curandum erit Laurenti tuo potissimum exemplo in dictis pactisque eam seruent ciues nostri. Standũ siquidem promissis est, & id faciendum quod iustitia & ratio exigit. Hanc enim ob rem fidem ipsam Stoici dictam putant. At uero si secus feceris, statim dissoluetur ea pars iustitię, quæ in societate humana reposita est. Seruandam quoque fidem peregrinis & hostibus illud declarat, quod dij ipsi qui uoluerint longe ac late diffundi ipsam uirtutem & iustitiam, uinculũ ipsius fidei, interposita autoritate nominis sui, annecti passi sunt. Est enĩ iusiurandum affirmatio religiosa, tota quidem ad iustitiam & fidem pertinens. Vnde præclare ait Ennius, O fides alma apta primis & iusiurandum Iouis. Cum itaque iusiurandum uiolatur, fides uiolatur, quam in capitolio uicinam Iouis optimi maximi Romani esse uoluerunt. Quod enim iuratum est, & mens concepit fieri oportere id obseruandum est. M. Regulus unicũ certe inuiolatæ fidei exemplum, maluit ad certam pœnam redire, quam datam fidem uiolare. Superatis autem in Sicilia Carthaginensibus, cum Amilcar & Hanno de pace acturi essent, ueriti primo adire consules sunt, ne ipsi quoque fidefragi in uincula conijcerentur, quemadmodum a se olim Cornelius Asina contra ius gentium coniectus fuerat. Verum Hanno conscius Romani animi, consules adijt, apud quos cum de finibus ageretur, dixere quidam posse ei merito euenire, quod Cornelio per suos acciderat. At uero imposito a consulibus silentio, te, inquit, Hanno fides ciuitatis nostræ hoc metu liberat. Seruandum ergo ius gentium est, seruanda fides, non dico prædonibus, aut piratis, qui communes omnium sunt hostes, non perduelles. His autem si pactum pro libertate & capite precium ciuis Florentinus non attulerit, nulla fraus inest, ne si iurati quidem id non fecerint. Nam falsum iura re non peierare est: sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut uerbis [illegible], id non facere, periurium est. Scitum est certe illud Euripidis, Iuraui lingua, mentem iniuratam gero. Reguli quidem periurium fuisset, nisi fidem datam seruasset. Hãc enim ro tanti semper fecit populus Romanus, ut etiam præclaros uiros hostibus dediderit, ut de T. Veturio & Sp. Posthumio, ac C. Mancino legitur, quod iniussu senatus cũ hostibus fœdera iniissent. Post cannensem pugnam decem captiuos ad senatum misit Hannibal iuratos se in castra redituros, si de redimendis captiuis nõ impetrassent: nouem ex his re infectà redijsse constat, unum uero ex decem qui paulo post q̃ erat ingressus, e castris redijsse, quasi aliquid esset oblitus, Romæ mãsisse: reditu enĩ in castra, liberatum se esse iureiurando interpretabatur. Sed hunc quidem ueteratorem & callidum, uinctum ad Hannibalem senatus remisit. Nullum enim uinculum ad colligendam fidem iureiurando arctius putandum est. Id indicant leges, indicant fœdera, indicant pœnæ irrogatæ a censoribus, his potissimum, qui fidem uiolarunt. Curato

igitur tuo etiam exemplo, ut eam seruent ciues cum inter se, tum cum peregrinis: utq; in emendis uendendisque rebus, in cōtrahendo, locando, conducendove nulla fraude utantur, nullo dolo malo. LAV. Non est satis Cosme, dicere hoc uel illud agendum, nisi doceas qua id ratione fiat. COS. Probe quidē sentis. Et quoniā ut corpus membris, ita etiam suis magistratibus ciuitas constat: uidendū profecto quam diligentissime erit, quos potissimum ex ciuibus ad gubernandam remp. deligatis. Nisi enī paterfamilias qui interdū eius uices gerat, habuerit, nulla erit proculdubio oeconomię ratio, quod certe multo magis in ciuitatem cadet, quę pluribus curatoribus indiget: qui non ex quouis genere hominū, licet popularis sit status noster, sed ex uera nobilitate, de qua antea diximus, deligendi sunt: consentaneum namq; est, ex melioribus ortos, meliores futuros, tum ad imperandum, tum ad parendū. Optimus enī gubernator legibus ipsis plerunq; antefertur, quod non uniuersa tantum ut leges, uerumetiam partes inspiciat. Hos esse bonos & peritos legum, si fieri potest, oportet, uel consuetudinis patriæ & rerum humanarum gnaros, quod certe non continget, nisi grandiores natu fuerint. Quæ quidem ætas potissimum magistratui conuenit, cum senes ob ętatem uerecundiam populis iniiciant. Præterea uero nemo præsertim bene institutus, indignatur senioribus propter ætatem parere, quādo & ipse quoq; cum ad id ætatis peruenerit, sciat se tale præmium recepturum: cumq; intelligat eum postea recte aliis imperaturum, qui prius modeste ac constanter alterius imperio obtemperauerit. Sint igitur quos deligetis ad magistratum obeundum, legem quidem loquentem, ut ait Cicero, boni, modesti, continentes, iusti, fortes, prudentes, abstinentes, & a quouis flagitio alieni, teneantq; diiudicandi & imperandi modum. Tueri enim debent (ut ait Plato) commoditatem ciuium: & quicquid agunt, ad eam referre, obliti commodorum suorum. Totum præterea ciuitatis corpus curare debēt, ne dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant. Nam qui parti ciuium consulūt, partem negligunt, rem sane perniciosam in ciuitatem inducunt, seditionem atq; discordiam.
Eorum enim munus est intelligere se ad commoditatem ciuitatis natos esse: debereq; eius dignitatem & decus sustinere, seruare leges, iura describere, tueriq; ea quæ eorum fidei commissa sunt: qđ profecto quam diligentissime facięt, si intelligent, ab optimatibus iustitiam & pietatem coli, eorumq; censurę aliquando standum esse. Magistratuum autem animaduersio omnis & castigatio contumelia uacare debet, neque ad se qui punit aliquem, aut uerbis castigat, sed ad ciuitatis utilitatem referre debet. Cauendum est etiam, ne maior sit poena quam culpa, neve ad iudicādum iratus accedat, quia mediocritatem illam tenere non poterit, quæ est inter nimium & parum. Sint autem qui iudicant & ciuitatem gubernant, si fieri potest, legum omnino persimiles, quę ad puniendum non iracundia, sed æquitate ducuntur. Hanc ob rem Plato Xenocrati ad se accedenti, uel ut alii uolunt, Speusippo: Cæde, inquit, hunc puerum: mihi enim, qđ iratus sum, id nequaquam integrum est. Eadem quoq; ratione usum ferunt Architā Tarentinum, infensum uillico qđ agros negligenter coluisset. Hæc etsi priuatorum hominum exempla sint, publicę tamen animaduersioni accommodari possunt.
PLA. Possunt certe, & optime quadrant. COS. Imo uero magistratibus & his qui cum imperio cęteris præsunt, curandum erit, ne plus seueritatis quam clementiæ præ se ferant: propensiores enim ad dandam ueniam, quam ad sumendas poenas esse illi quidem debent. Proprium enī magistratus est, non tam pertinaci seueritate & acerbitate, quam lenitate & clementia, adhibito consilio & maturitate, populos in officio continere. Hinc est autem quod clementes deo similes existimamus: contra uero, crudeles & immites detestamur & abominamur, ut inimicos & hostes humani generis. Quis non leget magna certe cum indignatione, L. Syllam dictatorē gloriari solitum, se a nemine unquam crudelitate uictum, quatuor legiones ex Marianis militibus in campo martio trucidari iussisse, Tiberim cadaueribus repleuisse, quinq; millia Prænestinorum interfici ac per agros spargi mandasse, quatuor millia ciuium & septingentos proscripsisse? De crudelitate Marii, Hannibalis, Mithridatis, pleni sunt libri tum poetarum tum historicorum. Doleo quidem Athenienses, unde urbanitatis & humanitatis nomen uenit, Aeginensium iuuentuti pollices abscidisse, ne a maritima

ciuitate aliquando bello opprimerentur. Quid tibi Mezentium, Capaneum, Busirim, Procrum, Phalarim, Piratas, Cyclopas, Læstrygonas commemorem, cum Tiberij, C. Caligulæ, Neronis, Dominitiani recentior sæuitia sit? Horum nomina ita profecto nefanda sunt habita, ut crudeles & immanes, nostra quoque tempestate eisdem nominibus tanquam notis threicijs compuncti uocentur. Quam uero sit durum, asperum & immite crudelitatis nomen, aliorum exemplo uides. Contra uero quam suauis, quamque iucunda sit omnibus sanctissima clementia, ex his intelliges, quorum nomina ob placabilitatem & lenitatem adhuc in precio sunt. P. Amelius, captiuum Perseum Macedonum regnum procumbere ad genua sua uolentem, dextera manu ad se traxit lateríque suo assidere ac mensæ uoluit. Eadem quoque clementia usum ferunt Cn. Pompeium erga Tigranem hostem, Armeniæ regem: iussum nanque surgere, & diadema, quod ad misericordiam mouendam abiecerat sumere, in regnum & pristinam sedem restituit. De C. Cæsare, cuius diuinam uirtutem sola clementia qua omnes superauit exornat, reticere institui, cum omnibus sit nota. ex hac enim plus prope gloriæ, quam ex imperio consecutus est. Tu igitur Laurenti tot clarissimos uiros imitatus, magistratus ipsos in puniendis delinquentibus ad clementiam adhortabere, ut citra seueritatem potius pedem retrahant, quam ultra progrediantur, ne ob atrocitatem pœnarum tu una cum ciuibus nostris crudelitatis notam incurras, qua nihil potest esse in bono ciue aut detestabilius, aut perniciosius. Verum quoniam ex æquo & bono plerunque iudicare in ciuitatibus necesse est, compescenda erit audacia causidicorum, qui iudicijs cauillatiões interponunt, quo diutius lucri gratia causæ ipsæ protrahantur. Iure enim gentium & ciuili cautum est, ne cui quis detrahat sui commodi causa. Quid quod etiam tanta est eorum audacia, ut causas iniquas sponte suscipiant, & *suspectas magnis acclamationibus defendant? Quo enim quisq; maxime clamat, eo sapientior & honestior in causa putatur. Scribens ad fratrem Hesiodus, eum admonet, ut uoracissimas eorum fauces deuitet. His ego addiderim aduocatos & tabelliones, nisi eorum uita probata & perfecta fuerit. Bene profecto instituta est a legum latoribus pœna temere litigantibus, ne iniuria quispiam ob aduersariorum potentiam circumueniatur. Recte præterea condita est lex Cornelia de falsis, qua qui deliquere plectantur. Quis enim pupillus, quæ uidua, quis inops, quis peregrinus rapidos istorum dentes aufugiet, nisi fuerint tua seueritate coerciti, & intra proprios fines retrusi? Videat prætor, penes quem omnis publici priuatiq; iuris potestas est, cuiq; licet ius condere, ac uetera rescindere, ne cuiquam fiat iniuria. Caueat iudex, aliter iudicet, quam legibus & moribus, aut consuetudinibus proditum est. Idem faciant tabelliones, ne corrupti pecunia aut testamenta supponant, aut in empto, diuendito, locato, conducto, falso autoritatem sui nominis interponant. PLA. Nil certe omittis, ut uideo, quod ad iustitiam pertineat. COS. Ego uero ad hanc quoque rem pertinere arbitror, quæstorũ, publicanorum, ac fœneratorum cupiditatem coercere. Quæstores publicæ pecuniæ quærendę præpositos esse nemo est qui ambigat. De quæstoribus maleficiorum non est nunc dicendi locus. Verum quæstores publici prouentus, apud Romanos partim ærario urbano, partim uectigalibus prouinciarum exigendis præficiebantur. Hos quidem habere manus abstinentes oportet: satis enim est publicum in ærarium referre, nedum priuata expilent, non publici certe commodi, sed priuati causa. Multos enim uidimus in ciuitate nostra, qui breui, quod sine rapina fieri non potest, ingentes sibi facultates compararunt: aut accipiendo unde non oportet, aut non reddendo quibus oportet. Hos tu Laurenti, ut uniuersæ ciuitati perniciosos, lege Iulia de repetundis ac de peculatu coerceto. Bonis etiam ciuibus cauendum est, noua uectigalia imponant. Quod si bello urgente id facere interdum necesse fuerit, pace parta Iustiniani sententia tollendum omnino erit: ut quod belli timor introduxerat, hoc pacis bonitas consopiat. Publicani autem quorum illiberales & sordidi quæstus odia hominum facile incurrunt, obseruari quam diligentissime debent: ex his enim quos tantopere laudat Cicero, graues controuersiæ, multæ iniuriæ, magnæ contentiones plerunque nascuntur. Nam conductis ingenti mercede portorijs & uectigalibus, cum postea soluendo non sint, ex alieno rapiunt & extorquent, nec a ciuibus tantummodo, uerumetiã

*susceptas

nemini credunt, inimicitias, odia, maledicta nihil curant, modo rem faciant, magnati persimiles: ut enim ille ferrum trahit, sic hi aurum & argentum undiq; & quouis modo rapiunt. omni certe tyranno fæuior est pecuniæ cupiditas, quam nemo sapiens (ut ait Crispus) unquam concupiuit. Ea quasi malis uenenis imbuta corpus animumq; uirilem effœminat, neq; copia unq̃, neque inopia minuitur. Hanc ob rem Stoici mentes hominum ab hac peste dimoturi, dixere nequaquam se adduci posse, ut quæ modo huc, modo illuc transferuntur, in bonis rebus sint habenda: idq; etiam Biantis autoritate confirmant, qui in direptione patriæ admonitus ut aliquid de suo apportaret, facio id quidem, inquit. Solam enim uirtutem, non autem diuitias, bonum putauit. Verum cū turpe sit omnibus auaritiæ morbo laborare, tum uel maxime optimatibus & bonis ciuibus turpissimum, in quibus nihil potest esse immanius, nihil peruersius. Nullæ enim ab auaris ciuibus seruantur leges, nulla iura, nulla iudicia. Erunt scelera omnia impunita, si redimuntur auro. Veri ciues speculatores sunt, & procuratores publici cōmodi esse debent, non autem priuati: congerere pecunias, quæ ad usum populorū sunt conflatæ, nihil aliud est, q̃ cibum famelicis auferre, quod hostes patriæ & humanum genus perosi facere consueuerunt. Quare in eos merito lata hæc lex est, Auari in urbe nefunto: si fuerint, publico edicto eijciantur. Hanc autem esse ciuitatum labem nouit Iugurtha ille barbarus Numidarum rex. Discedens enim ab urbe Roma, q̃ tum flagrabat auaritia, reflectensq; oculos, O urbem uenalem inquit, & cito perituram si emptorem inuenerit. In ea enim ciuitate in qua regnat auaritia, nulla potest esse religio, nulla uirtus, nulla charitas, quæ omnino tanto uitio contraria est. Apud Xenophontem Cyrus Pheraulam optantem diuitias haud recte sapere ostendit: Mihi, inquit, neq; cibum neque potum neq; somnum dulciorē in opulentia rerum sensi, q̃ dum in egestate fui. Hoc autem ex diuitijs consecutus sum, ut pluribus in laboribus uersarer, addito amittendi metu. Satius est igitur mediocritate uti, q̃ uel ex alieno rapere, uel raptū cum ignominia & cruciatu animi retinere. PLA. Ego uero ita faciendum censeo. Sed dic quæso, cum Laurentius noster, cumq; permulti satis amplū habeant patrimonium, quonam modo eo uti debent? COS. Bene rogas. Audite quæso, repurgato prius animo a fœdissima auaritiæ labe, facilius erit liberalitatem, quā iustitiæ coniunctam esse diximus, inducere. Hanc uero cæteris uirtutibus gratiosiorem, quadrifariam diuidit Plato. Fieri enim pecunijs, opera, disciplinis, oratione pro circūuentis in iudicio ostendit. Quintam ego, nisi temere id facere uidear, addiderim, honoris scilicet distributionem, quod est magnum uirtutis præmium. Honos enim (ut ait Cicero) uirtutes alit. Nemo profecto est sanæ mentis, præsertim q non bene mereri de patria & ciuibus suis studeat, ubi intellexerit operam suam apud bene memores collocari. Quid enim sibi uoluere tot labores ciuium Romanorum, tot pericula adita, tot uulnera in prælijs suscepta? Honores certe & magistratus, maxima & pulcherrima uirtutis præmia. Omitto pecunias, agros, iumenta, arma ex hostibus capta, in quibus parum certe momēti ad uirtutem est. Indignatus C. Cæsar, ut nostis, quod sibi meritos honores negari quorūdam maleuolentia & liuore cernebat, arma sumpsit, æmulos & inimicos e rep. deiecit. Quoties tumultuarunt Romani exercitus, iusto honore fraudati? Quoties plebs a patribus secessit, ubi denegari præmia bene merentibus uidit? Ne igitur patria nostra ingratitudinis arguatur, cuius acerrimi ultores Persæ habebantur, curandum erit tibi Laurenti ac reliquis ciuibus, ut dignitates, honores, magistratus ijs committantur, qui sibi nobilitatem manu & ingenio peperere. Hac enim ratione & bene merentibus gratiam referetis, & alios æmulatione honoris ac gloriæ ad uirtutem excitabitis. Verum hac in re tenenda mediocritas est, ne quorundam stultitiam imitemini, qui infimæ sortis homines maximis honoribus & præmijs extollunt. Eos uolo, qui ingenio, moribus, industria, solertia, manu, opera reip. profuere, ac prodesse deinceps possunt: nō autem lenones, scurras, gnathones, assentatores: quorum ingenia uoluptatibus & libidinibus, non amplitudini & modestiæ sunt dedita. Consilio quoq; & oratione bene mereri de nostris ciuibus possumus. Nam qui in consultatione tum publica cum priuata, de rebus dubijs & incertis ueram sententiam affert, beneficus merito & liberalis haberi debet, & eo magis, quod hoc genus beneficentiæ, non ad unum tantum, sed ad

plures extēditur. Oratio item in iudicijs habita pro reo, in hoc quoq; genere habetur reum uoco, accersitum in iudicium more causidicorum. Qui ergo circumuentum inimicorum calumnijs iuste defendit, quidem merito benignitatis nomen adeptus est. Doctrina præterea & conditione comparari liberalitatis nomen potest, cum ij habitus animis hominum imprimātur. Quæ nam potest esse maior beneficētia, quam ea donare quæ nunquam ab hominibus auferri possunt? Transferri perfacile & amitti pecunias uidemus, deflorescunt honores & dignitates, excidunt consilia, obsolescunt orationes, sola uero doctrina firma stabilisque habetur, cum sit earum rerū (ut Aristoteli placet) quæ semper eodem modo sese habent, cumq; etiam in prosperis rebus magnum sit ornamentum, in aduersis uero unicum refugium. Quare si sapis Laurenti, eos semper in precio habebis, qui te ac ciues nostros hoc ornamēto insigniores reddere possunt. Sed ueniamus tandem ad illud genus liberalitatis, quod circa pecunias uersatur; pecunias autem dico, quarum æstimatio mensuratur nummo. His autem ad liberalitatem utendum est, qua nihil habetur naturæ hominum accommodatius. Verum quemadmodum utare, diligenter inspicere oportet. Non enim in quemcunque & ob omnē causam liberalitate utendum est, sed erga bene meritos, & propter aliquam insignem uirtutem quouis præmio dignos: quod profecto maximum iustitiæ fundamentum est. Ea etiam liberalitate uti debemus, quæ prosit amicis, nemini noceat. Quare L. Syllæ, C. Marij, Cinnæ, M. Lepidi, M. Antonij pecuniarum & rerum translatio a iustis dominis ad alienos, non debet liberalis uideri. Cauendum est etiam Ciceronis præcepto, ne maior sit benignitas quam facultas, ne ue res familiaris ita claudatur, ut eam liberalitas aperire non possit: quæ certe omni ostentatione & uanitate carere debet. Hoc autem fiet, si causam, si tempus, si rationem, si dignitatem, tū nostram, tum personarum in quos liberales esse debemus, considerabimus. Qui uero sine iudicio uel modo in omnes quodam impetu animi incitati, beneficētia utuntur, temeritate quadam moti potius quam iudicio uideri possunt, quam certe leuitatem omnino uitare debemus, cum nihil turpius sit bono ciui, quam aliqd facere cuius ratio reddi non possit. In hoc autem genere prodigalitatis duo mala insunt: & quod his rebus carent bene meriti uel propinqui uel cognati, in quos propensiores esse debemus: & quod nostra prodigimus cum dedecore & ignominia. Consulendum profecto est famæ rebus in omnibus, non dedecus quærendum etiam cum dispendio rei familiaris. Nam qui flagitiosis hominibus sua largitur, is certe cum magna iactura sibi quærit infamiam. Tenenda igitur in hac re ut in cæteris uirtutibus mediocritas quædam est, ne uel prodigi uideamur, si omnia sine ratione effuderimus: uel auari, si ad unum liberalitatis officium resecabimus. Paruulos autem nutrire, pupillos tueri, uirgines paupercs connubio locare, nobiles paupertate & ualetudine oppressos iuuare, uiduas defendere, errantes docere, esurientes pascere, algentes uestire, captiuos redimere, nexos ære alieno soluere, parentibus liberos, parentes liberis reddere sua pecunia & impensa, boni ac liberalis ciuis proprium est. Fabius ille Maximus, qui cūctando rem Romanam restituit, captiuos ab Hannibale acceptos, redempturum se pollicitus, senatu recusante, ut id de suo faceret, fundum uendidit. Gillas uero Agrigentinus omnium qui unquam fuere liberalissimus, spectacula edendo, epulas apparando, annonam in caritate rerum subministrando, uirgines dotando, domum propriam adeo liberalitatis officinæ asscripserat, ut quingentos equites Gelensium ui tempestatis in prædia sua compulsos, propria impensa aluerit. Multos etiam captiuos ex uastitate Illyrij & Thraciæ redemptos ecclesiæ impensa refert Ambrosius: quo genere liberalitatis utinam sacerdotes nostrorum temporum aliquando uterentur, nec pateras aureas & argēteas ita studiose construerent, cum quibus fortasse (utinam falsus sim uates) aliquando Turcæ illi bibent, qui Græciam, Epirum, & Illyricum bello uexant. Ad liberalitatem redeo, quæ ita a magnificentia distinguitur, ut hæc circa dandas pecunias quales & quantumuis uersetur: illa circa magnos sumptus & fortunato ciui conuenientes. Magnifici nanq; est, theatra, fora, templa, porticus, ædes pro dignitate ita extruere, ne plus minus ue impensæ fiat, quam bonum & magnum ciuem decet. Ad quam certe laudem te antea meo etiam exemplo adhortatus sum, cum ad speciem urbis, tum uel maxime ad commoditatem ciuiū. PLA. Nihil certe omittis, q̄d ad optimum ciuem instituendū

pertineat. Sed quid huic diuinæ uirtuti subijcias, audire cupit Laurentius noster. LAV. Est ita hercle ut Platina dicit. COS. Ne autem iustitia ipsa de qua diximus, ulla ex parte labefactetur, statim fortitudo omniũ uirtutum robur & uallũ, subiungẽda fuit. Vt enĩ fortitudo sine iustitia iniquitatis materia est, cũ ualidior imbecilliorẽ opprimat, ita iustitia sine fortitudine terga nonnunq̃ uertit, atq; eos deserit, quos tueri deberet. Sed cũ fortitudo in res bellicas & domesticas diuidatur, superius illud omittamus: amplectamurq; nunc domesticam fortitudinẽ, q̃ animi magis q̃ corporis uiribus cõprehenditur. Vera enĩ fortitudo est, primo seipsum uincere, irã cõtinere, nullis illecebris capi, aduersis nõ perturbari, nec extolli secundis, & quasi uento huc & illuc impelli. Nõ debet certe uinci cupiditatibus uera fortitudo, nõ frangi metu, nõ iracundia, quæ omnino cõsiliũ tollit. Præclarũ est etiã, ita aĩm informare, ut neq; diuitias neq; uoluptates ita in maximis rebus cõstituat, ut in his omñe suũ studiũ cõferat, quo nihil potest esse turpius, & a claro uiro magis alienũ, cũ huius ciuis, quẽ optimũ uolumus, propriũ sit, p religione, pro patria, p iustitia & honestate omñe discrimẽ subire, ac pericula cõsiderata p̃sertim contẽnere. Hũc aũt magni excellentisq; animi esse oportet. Nihil in rebus humanis admirari, nihil magnificare p̃ter uirtutẽ. Honores etiã nõ quoscunq; nec a quibusuis oblatos suscipiet, sed illos tm̃ quos esse dignos optimo ciue arbitrabitur. Ita quoq; dignitatem animi, ut diximus, in utraq; fortuna seruabit, ut ab astu naturæ discedere nõ uideatur, si uel fortuna seuierit, uel ei blandius arriserit. Beneficia uero cõtulisse lætabitur. Feretq; moleste si acceperit, nec plura statim reddiderit. Ab eius natura sit alienum, cõmemorare bñficia quæ in alios contulerit: accipientis enĩ hoc proprium est, nõ aũt dantis. Vt enim sua beneficia in Athenienses, reticẽt Lacedæmonij, ita ab illis accepta cõmemorãt peropportune. Superior itẽ in oĩi uirtute mauult esse q̃ uideri: nec id quidẽ inter humilis fortunæ homines, sed inter optimates exoptat. Palam autẽ loqui, amare, odisse, sui ipsius proprium existimat: timẽtis est autẽ occultare sniam. Motus uero ipsius tardus esse debet, & uox grauis: sermo quoq; interuallis lõgioribus distinctus, grauitatem quandã amplissimo ciue dignã præ se fert. Omnino autẽ uera animi magnitudo sine magna uirtute cõstare nõ potest, ut intelligas Laurenti enitendũ tibi & uigilandũ esse, si fieri potest, ut in omni genere uirtutis excellas, ne sub põdere reip. nostræ imbecillis concidas. Vnũ tamen uitandum erit, q̃ plerunq; magnis ingenijs nocuit, ne cũ magnitudine animi prestare omnibus queras, æquitatem contemnas: qua certe sublata, nec disceptatione a ciuibus, nec ullo publico ac legitimo iure uinci patieris. Refelli enĩ in sententijs dicendis nõ est alienũ a rep. cũ in disceptatione res proposita dilucidior fiat. Cauenda est etiã nimia gloriæ cupiditas, q̃ cæteris ad uirtutẽ aditũ obstruit, cũ uiderit solũ ciuẽ tot pulcherrima p̃mia, quot e rep. ueniũt, cõcupiscere. Sed inter cætera hoc a te maxime obseruandũ erit, ne in rebus agẽdis, cũ domi, tũ foris, ullã timiditatis speciẽ præ te feras. Vt enĩ medici est uultu ac uerbis bonam ualetudinẽ ægrotantibus polliceri, ita quoq; optimũ ciuẽ decet, desperationi hominũ fiduciã & bonã spem obijcere. Bello Punico secundo, Cannensi accepta calamitate cogitantibus quibusdã, Metello duce Italiã relinquere, Scipio adolescens coetũ ingressus nudo ense mortẽ tale aliquid deliberantibus cõminatus est. At uero Hannibale circũsedente Collinã portam, & supplementũ in Hispaniã a Romanis missum est, & ager ubi hostis ipse consederat, hastę subiectus emptorem inuenit: uoluit cõtra Hannibal fiduciam imitari, subiecitq; hastæ argentarias urbis tabernas, nec sector inuentus est. Hãc ob rem ita animo cõcidit Hannibal, ut tũ demũ potiundæ urbis spem antea conceptã deposuerit. Male profecto cũ rep. nostra actũ fuisset, nisi regi Alphonso & Philippo Insubriæ duci & Venetis, grauissimis bellis nos plerunq; adortis, cõstantissimis animis restitissemus, incõmoda quæq; pro libertate passi. Non igitur trepidandum est & de gradu cõstantiæ cadendũ, ut dicitur, quo nihil potest esse optimo ciue indignius, qui ad unam fortitudinem pro rep. natus esse uidetur. sed nescio quo pacto a fortitudine domestica ad bellicã descẽderim, qua urbana quidam certe maiorem putauere. Laudatur Themistocles ac iure quidem, salamina uictoria clarus: laudatur & Solon, cuius cõsilio ac legibus uictoria illa parta est. Habent & Lacedæmonij Licurgum suũ, quem Lysandro obijciant rebus bellicis claro. Eadem quoq; de Romanis licet dicere. Nõ enĩ minus iuuit armis remp. consilio M. Scaurus, q̃ C. Marius armis, non Q. Catulus, Cn.

Pompeio, nõ M. Cicero, C. Antonio bellum foris gerente. Omnino autem illud honestum, quod nunc quærimus, ex animo excelso magnificoq; oritur, non corporis uiribus. Exercendum tamen corpus ipsum est (ut ait M. Tullius) & ita afficiendum, ut obedire consilio ac rationi possit, non autem delicijs uacandum. Nihil est enim quod æque animos molliat corporaq; effœminet atq; eneruet, quam delicijs affluere: quas uelim te non secus declinare, ac quondam ferunt syrenum uoces cantusq; Circes sapientissimum Vlyssem. PLA. Præclare hercle & exacte auus tuus Laurenti omnia disserit: id facit amor, qui ut philosophis placet, ad posteros respicit, in quibus se fore immortales aui ac parentes arbitrantur. LAV. Prorsus ita esse ut dicis, haud equidem assentior. Plus enim patriæ quam cognationi auus meus semper tribuit. Sed hominem hac dicendi molestia liberemus, nisi quid aliud habet, quod existimet ad me pertinere. COS. Habeo sane totius nostræ collocutionis temperamentum quoddam, & ueluti in comœdia extremum actum: quo quidem expleto, ab hac scena ad ludos urbanos uobis proficisci licebit. Hoc autem tale est, quod Stoici magnis etiam contentionibus affirmant, omniũ scilicet perturbationum fontem esse intemperantiam, quæ est a tota mente & a recta ratione defectio; sic auersa a præscriptione rationis, ut nullo modo appetitiones animi uel regi uel contineri queant. Huius certe contrariam uirtutem mesotita Græci uocant, quam nos quidem, cum temperantiam, tum moderationem, nonnunquam etiam modestiam appellare solemus: cuius certe proprium est, motus appetentis animi sedare ac regere: semperq; aduersantem libidini moderatam in omni re seruare constantiam. Continuo nanq; intemperantia huic inimica, omnem animi statum inflammat & perturbat. Hinc uero ægritudines & metus ac reliquæ animi perturbationes gignuntur: ad quas certe sedandas, una modestia adiuncto decoro inuenta est. Duplex est enĩ (ut ait M. Tullius) uis animorum atq; naturę, quarum pars una in appetitu posita est: hęc hormi Græce dicitꝛ, quæ hominẽ huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat, quid faciendum fugiendumq; sit. Ita fit enim ut ratio præsit, appetitus uero obtemperet, in homine potissimum bene morato: cuius fundamentum ipsa uerecundia erit, quæ non sine causa prudentiæ adiuncta, ac soli homini data, ostendit aliud iuueni conuenire, aliud seni. Saltauit quidem ante arcam domini Dauid rex, non autem Samuel: & ut nec ille reprehensus, ita iste magis laudatus est. Themistocles uero princeps ille Græciæ, quia fidibus nesciuit, indoctior est habitus. Abstinuit ob uerecundiam uir ille clarissimus a cithara, quod eam dignitati suę nequaquam conuenire arbitraretur. Mineruam quoq; tibias abiecisse scribunt poetę: quod dum eas supra fontem inflaret, indecorum genarum tumorem inspexerit, minimeq; deæ conuenientem, contra quorundam opinionẽ, qui neminem satis urbanum putant, si fidibus uel tibijs aut fistula nesciat canere. Idem quoq; comati & bene ad speculum pexi, tanquam inuerecundæ mulieres, per ora hominum feruntur. Hos tu Laurenti tuo exemplo, iniecta uerecundia, ab incessu cultuq; muliebri coercens, ad dignitatem uirilem cohortare. Continentes quoq; & abstinentes esse bonos ciues oportet: quorum alterum in rebus, alterum in moribus est. Scipio ille Aphricanus, qui totius uirtutis unicũ exemplar fuit, eximiæ formæ puellam sibi in Hispania uoluptatis causa oblatam constanter renuit: parentibus uero accitis, aurum pro redimenda puella dotiaddidit: eamq; inuiolatam marito restituit. In Epiro, Achaia, Cycladibus M. Cato ueneris & lucri copiam habens, constantissime a tanta turpidine abstinuit, Numatio Ruffo teste. At uero cum C. Fabricius populi Romani legatus, audiuisset Cyneã Athe niensem apud Pyrrhum uoluptati omnia tribuentem: Vtinam, inquit, talem habeãt mentem omnes po. Ro. hostes. Superior autem ille Cato uir sane illustris, pellibus hœdinis pro stragulis est usus, trium quoq; seruorum comitatu contentus, Hispaniã gubernauit: eodem utens cibo, eodemq; uino quo serui & nautæ, ut cæteris hac ratione frugalitatis exemplum daret. Cum Pericles haberet collegam in pꝛętura Sophoclem, hiq; de cõmuni officio cõuenissent, & casu formosus puer præteriret, dixissetq; Sophocles, O pulchrum puerũ Pericle: tũ Pericles pꝛętorem, ait, Sophocle decet, non solum manus, sed etiam oculos abstinentes habere. Magna profecto fuit Xenocratis in uictu continentia. Is enim cum missa sibi ab Alexandro talenta intellexisset, legatos ad exigu-

um apparatum inuitauit: cumq; ab his quæreretur, cui numerari talenta uellet, non ne (inquit) externa cœna intellexistis Xenocratem huiuscemodi muneribus minime in digere? Natura enim (ut ait Philosophus) paucis minimisq; contenta est. Ad ualetudi nem quoq; & appetentiam pertinere hanc in uictu modestiam intelligemus, si rerum iusti extimatores fuerimus. Nam cum Darius rex multis antea epulis & poculis fasti ditis, aquam turbidam & cadaueribus inquinatam in fuga bibisset, negauit unquam se bibisse iucundius: nunquam enim sitiens biberat. Nec esuriens unquam Ptolemæus ederat: cui cũ peragranti Aegyptũ comitib⁹ nõ cõsecutis sordidus panis datus esset, nihil est uisum illo pane suauius. Excitanda siquidem fames est motu & exercitatione, non autem condimentis, cum desidiose uixerimus. Ferunt Socratem cum is usq; ad uesperum contentius ambularet, quæsitumq; ab eo esset cur id faceret, respondisse, se quo melius cœnaret, obsonare inambulando famem. Quid uictus Lacedæmoniorum in phiditijs? Vbi cum tyrannus cœnauisset Dionysius, negauit se iure quod cœnæ caput erat, delectatum: Tum is qui illa coxerat, minime inquit mirum, condimenta cer te cidefuere, labor in uenatu, cursus ab Eurota, fames, sitis. His enim Lacedæmoniorum epulæ condiũtur. Victus quoq; Persarum a Xenophonte exponitur, quos negat ad panem adhibere quicquam præter nasturtium, quanquam etiam quædam suauiora natura desiderat. Adde siccitatem quæ sequitur hanc continentiam in uictu. Vale tudinis quoq; integritatem adde. Confer ructantes, sudantes, refertos epulis tãquam opimos boues. Est enim in desiderio, nõ facietate, iucunditas uictus. Ferunt Timothe um clarum Athenis hominem & principem ciuitatis, cũ cœnauisset apud Platonem, eoq; conuiuio admodum delectatus esset, uidissetq; eũ, postera die dixisse, uestrę qui dem cœnæ non solum in præsentia, sed etiam sequenti die iucundæ sunt. Mouere te nimirum ac reliquos ciues nostros tot exempla possunt: sed nihil est quod æque te ad frugalitatem adhortari debeat, quam domus nostræ parsimonia, & perpetua in uictu continentia. Nihil enim a plebeijs differunt mensæ nostræ: qua ex re & ualetudini & ciuitati hactenus consuluimus. Quid quod ne mente quidem uti possunt, multo cibo & nimia potione repleti? Extat Platonis præclara quidem illa epistola ad Dionis ami cos, qua displicuisse sibi ostendit, quod Itali & Syracusani bis in die saturi fierent, nec unq̃ pernoctarent soli. Quam turpe sit etiam diffluere luxuria, Sardanapali error no bis indicat, q incidi iussit in sepulchrum suum:

Hoc habeo quod edi, quodq; exaturata libido Hausit.

Quid aliud (inquit Aristoteles) in bouis, non in regis, sepulchro incideres? Hæc au tem omnia eo tendunt Laurenti, ut intelligas tibi ac reliquis ciuibus, si uultis honeste ac recte uiuere, seruandam esse mediocritatem in uictu cultuq; corporis. Quid Xerxe ipso libidinoso turpius? qui refertus omnibus præmijs donisq; fortunæ, nõ eqtatu, nõ pedestribus copijs, nõ nauium multitudine, nõ infinito auri põdere cõtentus, præmiũ proposuit ei qui nouam inuenisset uoluptatem, qua tamen ipse non fuit contentus. Ne que enim unquã finem inueniet libido. Sedandę igitur sunt omnes libidines cupiditatesq;: sedandæ ægritudines: comprimenda est iracundia, unde prope infinita mala oriuntur, cum ratio omnis subeunte illa insania, e mentibus nostris deturbetur. Hac autem ratione Laurenti si uixerimus, & prudentia in bonorum malorumq; delectu, & iustitia suum cuique tribuendo, & fortitudine in laboribus periculisque obeundis, & demum temperantia in prætermittendis uoluptatibus constantissime utemur. Quas quidẽ uirtutes, & si in omnibus meis ciuibus inesse cupio, in te tamen ad quem hæreditas nominis nostri uentura est, elucere peculiariter uelim, ut habeat ciuitas nostra quem imitetur, Platonis sententia, qua admonemur tales solere esse reliquos ciues, quales sunt qui remp. gubernant. Sed iam finem si placet, faciamus: inclinat iam sol, nisi quid præterea uobis in mentem uenit, quod mihi exciderit. LAV. Nihil prorsus habeo quod amplius uelim. PLA. Abunde satisfactum est omnibus. Reducamus Cosmum, atq; deinceps ad urbem proficiscamur. Quum iile iam ludiones arbitror, quorum petulantia hodie sum consecutus, ut alterum Socratem me audiuisse existimem. Dixit multa Cosmus, ne mentiar Socraticam grauitatem redolentia.

LAV. Cœnabis apud nos Platina, atq; deinceps simul sine sole ad urbem proficisce mur: adeo propinquum hoc nostrum rus est. PLA. Bene admones, modo cœnæ uestræ breues sint, & mihi appetentiam relinquāt in sequentem diem. LAV. Credis autem aliter uiuere, q̄ prædicat? Platonis cœnam tibi appositam putabis: uel ex lege sumptuaria compositam, non secus certe ac si censores affuturi essent. PLA. Est igitur quod hac quoq; in re a Cosmo perdiscam. Discumbant omnes, ne quid incommodi mea causa familia capiat. Iube aliquid Cosmo substerni, quo recumbat commodius, hominem ut arbitror longo sermone defatigauimus, si tamē docere, & aliquid grauissimo uiro dignum explicare, labor potius quam uoluptas est.

PLATINAE PANEGYRICVS IN LAVDEM AMPLISSIMI PATRIS

Bessarionis episcopi Sabini, Cardinalis Niceni, & patriarchæ Constantinopolitani.

SI unquam tempus fuit Quirites, quo ueterem Græcorum morem, Latinorum prope nouum repeteremus, id certe hac miserrima tempestate faciendum est: qua uel maxima quæq; uirtus, candidissimum quodq; ingenium, excellens quantumuis doctrina & eruditio, emergere ex tanta caligine & ignorantia uix potest. tolerabilius profecto uideretur, si uirtuti a paucis cognitæ, si in arcanis & penetralibus, quia tuto uagari non licet, cultæ, saltem quiescere sine iniuria liceret, non etiam quorundam hominum liuore & maleuolentia opprimeretur. Instant dolo, fraude, malitia, uique postremo, quando hoc occulte moliri, conari non licet: spargunt inuidentiæ suæ opacas umbras: conceptam rubiginem circunquaque fundunt, quo suauissimas herbas & feraces plantas occupent atq; enecent: ne si expectatos odores & suauissimos fructus aliquando ediderint, ipsi tanquam infructuosæ & infelices arbores excidantur. Nos itaque, ne Bessarionis diuini hominis sapientia, uirtus, amplitudo aliqua ex parte lædatur (opprimi certe cum tanta sit, tamque excellens, nullo modo potest) Isocratem magnum oratorem & perfecte dicendi magistrum, & nostratibus Plinium, genethliacum Mamertinum, Nazarium Latinum quoad fieri poterit imitati, consuetudinem tum utilem, tum necessariam multis iam seculis intermissam, reuocabimus. Hac enim ratione ad æmulationem gloriæ excitantur, qui magni ad uirtutem, erectique sunt animi, cū uerā & integrā laudē his propositā uident, qui sapienter, honeste iusteq; uixerunt, quorumq; uita omni ex parte humano generi & utilis & fructuosa est habita. Contra uero a uitijs deterrentur ij, nō prorsus uirtutem aspernantur, qui effrenata cupiditate ducti, petulanter, audacter, proterue ad flagitia declinarunt, cum perpetuas notas dedecoris & turpitudinis frontibus suis inuri ab his uident, qui scriptis rerum gestarum seriem, qui mores & uitam hominum memoriæ posteritatis ad utilitatem humani generis commendant. Verum hoc loco quirites, cum uires ingenij mei considero quam paruæ, quamq; exiguæ sint, non possum cognita amplitudine conspectus uestri non commoueri, & eo maxime, quod mihi de eo uiro dicendum sit, qui ob magnitudinem rerum gestarum quantumuis magnum oratorem, nedum meipsum inter studiosos bonarum artium uix numerandum, deterrere a dicendo posset: recreat me tamen ac reficit, hortaturq; ad dicendum humanitatis & pietatis uestræ uulgata opinio: qua quidem fretus, iamiam Bessarionis diuini hominis laudes dicere aggrediar: quem qui laudat, uirtutem extollit: parui enim refert, Bessarionem ne an uirtutem laudes: nec mirum id quidem. Is enim ex ueteri Græcia oriundus, natusque in Asia, utrinque collegit generosi spiritus semina. Trapezus Sinopensium Colonia, huius patria est: Sinopem condidere Milesij, Miletum Athenienses: ex his ut a parentibus, auis, abauis nobilitatem referens, redundantiam Asiani ingenij frugalitate

attica compescuit: nec tantum Diogenem admiratus est, Timotheum, Delphilum poetam, Thalem, Anaximandrum, Anaximenem, Hecatæum historicum, Aescinem rhetorem illum, qui in Pompeium inuectus est: licet ij agnationis iure propinquiores essent, quin obseruauerit Socratis leporem, Platonis copiam & amplitudinē, Aristotelis acumē, Isocratis lenitatem & numeros, uim Demosthenis. Ab omnibus eñ gentilitatis iure quod probabile, quodque optimum esset accepit, hæres tot ac tantorum ingeniorum. Ex his igitur Bessarion animos sumens, ubi primum e pueris excessit, cura parentum Byzantium transmittitur, celebrem quondam urbem, & doctissimis hominibus liberalibusq; studijs affluentem. grammatica celeriter ob acumen ingenij & poetica imbutus, posthabita cura rerum humanarum, qua impediri contemplatio diuinarum solet, totum sese religioni addixit: Christi nanque militiam secutus, ut ueram gloriam, ueros que triumphos parituram, Dositheo archiepiscopo Doriensi unici exempli moribus & sanctitate uiro. in primo tyrocinio tantæ expeditionis duce usus est: cuius uirtutem, religionem, doctrinam adeo imbibit, ut idem breui factus uideretur, Bessarionis ingenium & mentem prope diuinam ad cognitionem rerum occultarum & admirabilium uir sanctissimus contemplatus, adolescentem ipsum ad archiepiscopū Sylembriensem uirum optimum atque doctissimum misit, unde & oratoriam artem & philosophiam perdisceret. Sub quo certe tantum profecit, adhibita omni ad imitandum hominem cura, studio ac diligentia, ut iudicare postea difficilius fuerit, melior ne Bessarion an doctior haberetur. Postremo autem ne aliquid tanto ingenio deesset, Platonem quem alij Gemistó uocant, doctissimum præceptorem, & quem omnes secundum a Platone uocant, in Peloponneso, quo se contulerat, doctrinæ causa nactus, mathematicis accurate imbuitur. Vulgari tum demum tanti hominis nomen est cœptum, ut quo proficisceretur famam expectatio, expectationem eius optatissimus aduentus admiratioque superaret. Existimabant tum homines eam demū ciuitatem beatam fore, ad quam uenisset Bessarionis diuina uirtus. Hunc itaque omnes certatim ut cognitione & hospitio dignum suscipiebant, uenerabantur, obseruabant. Contentiones & quidem frequentes atque elegantes ad populos habuit (has Græci homilias uocant) tanto concursu, ut templa ipsa permagna tantam multitudinem uix caperent. Populos ad religionem, ad iustitiam, ad æquitatem, ad modestiam hortabatur, bonis præmia, malis pœnas propositas ostendens: & quos mouere integritate uitę rationibus & exemplis non poterat, eosdem obtestationibus, precibus, lachrymis, ut uagos & errantes in uiam salutis reducebat. Multos inter se ciuilibus & intestinis odijs dissidentes, aut coram oratione, aut absens epistolis sapientissime & elegantissime scriptis ad concordiam reuocauit. Hac tanta uirtute moti imperatores duo Constantinopolitanus & Trapezuntius, hunc ultro citroque legatum frequēter mittentes, utriusq; imperij uires concatenebant, quo fortius & constantius propulsare Turcarum impetus possent, qui tanquam rabidi lupi inter utrumq; positi, occasionem utriusque imperij diripiēdi expectabant, quod postea accidit cum magno totius reip. Christianę dedecore ac detrimento. Sublatis enim duobus claustris, nunc sese in Asiam, nunc in Europam grauissima illa Turcarum procella nemine obstante effundens, longe ac late omnia uastat, obterit, conculcat, diripiuntur urbes quantumuis magnæ, incenduntur uillæ, necantur homines. Quod si aliquibus fortuna belli pepercit, ij una cum pecoribus eo terrarum abiguntur, unde nunquam in patriam sint rediturj. O miseros & infortunatos Græcos. O infelices & calamitosos. O etiam ipsorum crudelissimorum hostium lachrymis deplorandos. Dedistis ne omnibus nationibus ac gentibus doctrinam & ingenium, ut ipsi consilio careretis? Dedistis arma, ut eisdem postea corrueremini? Constans est certe Quirites omnium bene sentientium opinio, & eorum maxime, qui suo periculo istarum calamitatum gnari sunt, duo illa imperia nūquam fuisse corruitura, si Bessarion magni animi atque consilij uir, illis in locis tum fuisset, cū tempestas illa contra non Græcos tantū, sed humanū genus exorta est. Excitasset enim uir omnium uigilantissimus dormientem Græciam, armasset nimio ocio languentes animos, ire in hostem suos, & a ceruicibus tantā calamitatem auertere, quantam passi sunt, spe ueræ & integræ laudis proposita compulisset. Verum eo absente, cum nemo esset

qui monendo, consultando, docendo, cohortando Græcos in officio contineret, ca-
pta ac direpta a Turcis Constantinopolis est: cæsa multa ciuium millia, obtruncatus im
perator: idem accidit Trapezuntijs: idem Mitylenæis: idem Peloponnesiacis princi-
pibus & ciuibus: idem reliquæ Græciæ: idem Bossinensibus, qui & regem & patriam
& uitam uno sæuissimi hostis impetu amisere, Bessarione ipso calamitate ac persæpe
Romanos pontifices admonente, ut Macedonibus, Dalmaticis, Illyrijs, Pannonijs ho-
stium impetum ægre sustinentibus auxilio essent, ne refractis claustris, illinc fæua illa
& immanis belua Eridano uiolentior Italiam inundaret: quod propediem (utinam
falsus sim uates) futurum uidemus, nisi huic sapientissimo uiro tanquam e specula
omnia cernẽti, clamanti, admonẽti instare magnã pniciem, aliquando fuerit obtẽpatũ.

Multũ certe huic amplissimo patri debemus, ad cuius res egregie gestas, ne in hanc
calamitatem ueniremus, libenter accedo. Is enim re Constantinopolitana nondum
profligata, orientalem ecclesiam in sententiam occidentalis redigere conatus, non
prius destitit rogando, monendo imperatorem ac principes Græciæ, quam eos impu
lerit grauissima oratione habita in Italiam ad Eugenium pontificem maximum con-
tendere: uenere primo Venetias, atque inde Ferrariam, ubi pontifex, erat ibi grauem &
elegantem orationem Bessarion ad suos habuit, eos adhortatus, ut cognita frequenti-
bus disputationibus controuersiæ causa, quæ Latinos inter & Græcos quingentis iam
annis serpserat, posita omni simultate, in eandem sententiam omnes tandem uenirent:
hac una oratione asserens, ea demum recuperari posse coniunctis copijs collataque
impensa, quæ & Turci quondam & Saraceni & Arabes Christianorum dissidijs magis
quam animis & armis proprijs freti, occuparant. Dicebat enim quod uerissimum est,
mahometanam perfidiam late creuisse, dum religionis nostræ capita inter se dissident:
procedat ne spiritus sanctus a patre tñ, ut Græci, an a parte & filio, ut Latini uolebãt:
his enim controuersijs sanctũ, ut ad mahometanos partim ui, partim sponte deficerẽt
populi, dum Christianæ religionis principes quid potissimum teneãt, incertos uidẽt:
hinc amissam esse Antiochenam ecclesiam, hinc Hierosolymitanam, hinc Alexan-
drinam, hinc denique omnem ferme Asiam & totam Aphricam hanc pestem occu-
passe: & quod grauius est, Eruopæ quasdam partes iamiam infecisse, ac longius eua-
gaturam, ni propere sublatis tam perniciosis controuersijs, ac pulsis Christianæ reip.
hostibus, in possessiõem ueterem labore, uigilijs ac sanguine martyrum comparatam,
armati cum uexillo crucis peruenerint. Permouit tanti uiri autoritas totum conci-
lium, permouit religionis honestissima causa, permouit etiam imminens ceruicibus
omnium periculum. Disputari tum acriter inter utriusque ecclesiæ theologos est cœ
ptum. Asseuerabant Græci, episcopo ephesino, Pletone Scholario, Dionysio episcopo
Sardensi grauissimis autoribus, spiritumsanctum a patre tantum procedere. Instabant
contra Latini, a filio quoque idem fieri autoritate ueterum theologorum, maxime ue
ro Hieronymi, Augustini & Athanasij id comprobantes. Re autem ipsa adhuc pen-
dente, Florentiam proficisci pontifici & curiæ uisum est. Ibi cum de re ambigua ali-
quandiu disceptatum esset, uenere tandem Græci ratione ac Bessarionis autoritate
moti, in sententiam Latinorum. Is enim & si acriter suos primo tutatus est, tandem ue
ritate illucescente, in orthodoxam ecclesiæ Romanæ non solum descendit, uerum-
etiam suos ut idem facerent, ad salutem disputationibus & graui oratione adhorta-
tus est. Vnum tandem animum, unam mentem, idem spiritussanctus, pro quo di-
sceptabatur, omnibus dedit. Ventum tandem in concordiam, & symbolum Romanæ
ecclesiæ ab orientali publice decãtatur. Soluto demum concilio, imperator Constan-
tinopolim cum suis reuertitur. Eugenius autem pontifex cognita Bessarionis singu-
lari uirtute & doctrina, hominem licet absentem ex sententia fratrem in numerum
cardinalium cooptat. Accersitur in curiã Romanam uir amplissimus, ut unus aliquis
quirites Romæ esset e Græcia ingeniorum altrice, doctrinarum inuentrice, quem ad-
miraremini: quique uicissim hanc uestram ciuitatem dominam quondam rerum, nunc
collapsam magna ex parte ac prope dirutam, in meliorem formam redigeret, homo
certe Romani nominis amantissimus. Accepto autem de more galero, insigne cardi-
nalatus, ita breui homo ingeniosus & acutus Latinorum mores & literaturã imbibit,

ut ex nostratibus unus, & non alibi natus uideretur. Frequentabant tunc quoque eius domum plenam religione, comitate & gratia, plenam ingenijs tum Græcis tum Latinis, uiri ex tota curia doctissimi: hos uel inter se differentes, uel aliquid quod ad cognitionem linguæ pertineret laudantes (ut fit) refellentesue, ita attente audiebat, ut ex abundãtia ingenij animique perspicacia, disceptantiũ arbiter propemodum fieret. His artibus & ea uigilantia, qua maxime omnes excellit, breui effecit, ut quod Græce antea in quouis genere doctrinæ perceperat, id latina lingua apte, distincte & ornate efferret ac scriberet: His studijs uehementer delectatus, nunquam tamen quicquam omisit, quod aut publice ex officio, aut priuatim agendum esset: ad omnia promptissimũ ingenium, dexterrimam mentem ita circunferens, ut nil a bono patrefamilias & ab optimo principe differret. Hac tñ insigni uirtute & magnitudine animi pmotus Nicolaus quintus, in locum demortui Eugenij põtifex maximus suffectus, Bessarionẽ ad res agẽdas aptissimũ, & ad oĩa mala pcauẽda uigilãtissimũ, Bononiẽsibus iã pridem seuitia partium intestino bello laborãtibus, legatũ cum summa autoritate pręficit. Is eo pficiscẽs, effusa obuiam urbana multitudine, non aliter ab omnibus inspicitur, ac sidus benignum & salutare a periclitantibus nautis & pene naufragis, inspici ac consalutari solet. Quanquam hominis huius quirites maior sit laus; quam sideris: illud enim duas tresue & eo amplius naues benigno intuitu conseruat, hic tantam ciuitatem præclaram, quondam Romani populi coloniam, hoim ad arma & literas altricem, oculis omnia circunspiciens, mente præuidens ac disponens, lingua admonens deterrensue; manu insanabile uulnus & contagiosum abscindens, ab interitu & prope ab inferis reuocauit. Notæ sunt ciuitatis clades plusquam ciuiles, dum factio Bentiuola & Cenedula de principatu contendit, alentibus seditionem hinc Philippo uicecomite, hinc Venetis, hinc principe Ferrariensi, instantibus etiam duabus militaribus factionibus, Barchiana & Sforiana: quæ dominatum appetentes, hanc ciuitatem ueluti arcem Italiæ occupare armis ac fraude persæpe conati sunt. His enim ac tantorum malorum autoribus ad id feritatis uentum est, ut eodem die & Hannibal Bentiuolus & Baptista Cenedulus cum multis utriusque factionis tota urbe tumultuante uno impetu cæderentur, nullo nõ crudelitatis genere adhibito: & ne ulla requies calamitosis daretur, superuenere sæpius externi hostes, urbem oppugnaturi, ni Bessarionis sapientia ciues ad concordiam reuocans, externum hostem rabidum & uoracem, a uisceribus ciuium Bononiensium propulsaret. Respirante deinde paulatim (tantum mali inerat) ab externa ui intestinoq; malo ciuitate, totum sese uir optimus ad componendos mores ciuium licentiá bellica corruptos & labefectatos uertit: quem certe hac in re nihil æque iuuit, quam eius religio, pietas, iustitia, constantia, abstinentia grauitas comitate condita. Hac enim ratione sine ulla ui quorundam hominum arrogantiam repressit, libidines extinxit, cupiditates refrenauit, cum fieri haud grauate consueuerit, ut eos mores imbibant homines, quos in principe tanquam in speculo totius ciuitatis uiderint. Hunc enim omnes non priuatas commoditates quærentem, sed publicas: non ocio, sed negocio deditum, non somno, sed uigilijs, ita cum admiratione intuebantur, ut beatos se demum fore arbitrarentur, si aliqua ex parte Bessarionis integritatem attigissent. Ad huius itaque mores sese effingentes, ex calamitosa felicẽ breui ciuitatẽ reddidere. Sublatis enim seditionibus, extinctis incendijs, furtis, rapinis, homicidijsque repressis, pfacile fuit uiro huic grauissimo, adhibita facilitate in audiendo, lenitate in dicendo, diligentia in satis faciendo, populum Bononiensem ad bonam frugem reuocare. Quem enim uidebant iustissimum, quem modestissimum, hunc tanquam de cælo missum, ea pręsertim tempestate uenerabantur, colebant & obseruabant. Huic tantæ autoritati magnum additamentum doctrina eius singularis erat, qua per beatas fieri posse reip. Plato ingenij ac sapientiæ facile princeps existimauit. Doctrina enim potestati adiuncta, uel uitiosissimam quanque naturam mutare posset, nedum bonã ad bene de omnibus promerendum impellere. Hac enim facit, ut prouinciarum præsides urbiumq;, nõ solum se faciles præbeant in cognoscendis causis, hominibus audiendis, admittendisque maiorum exemplo, quorum res gestas legere, uerumetiam eosdem admonet, ut cum ipsi sint optimi, suorum cupiditates refrenent, petulãtiã reprimant, auaritiam coerceãt

quod quidem Bessarion maxime obseruauit toto quinquennio, quo Bononiensi urbi præfuit, ne suorum licentia & cupiditas, quod persæpe multis accidit, tantæ sapientiæ & integritatis laudem commacularet. Composito hunc in modum ciuitatis statu, quo iam Bononia XX. anno felicissime uixit & nititur, gymnasium uetustissimum negligentia & seditionibus ciuium pene intermissum & collapsum, non modo ædificijs, uerum etiam institutis & melioribus salarijs instaurauit ac restituit, conductis quam uis grandi precio liberalium disciplinarum doctoribus. Excitabat adolescẽtes ad studia bonarũ artium, proposita præmij atque honoris spe, multos ob inopiam a studijs defecturos, liberalitate & munificentia sua iuuit, & in instituto continuit. Quid plura de amplitudine huius optimi patris dicam quirites? quam iuste, quam prudẽter, quam modeste, quam clementer coloniam uestram Bononiensem gubernauerit, erexerit, in pace retinuerit, ex hoc deprehendi potest, quod postea more maiorum Bononiensium patronus apud pontifices semper est habitus. Illius enim ciuitatis legati huc uenientes, hunc hominem ante omnes adeunt, salutant, consulunt, comitantur, reducunt, quod est maximæ integritatis & continentiæ signum. At Bessarion, mortuo Nicolao V. cũ in locum eius sufficialterum pontificem necesse esset, Romam ueniens, lachrymantibus Bononiensibus quasi a patre destitutis, conclaue ingressus, quorundam patrum & optimorum suffragio pontifex designatur: quantum uero obsit maximis imperijs, prouincijs & ciuitatibus liuor atque inuidia, comprehendi certe hoc loco potest: quidam enim statim subortisunt leues & uoluptuosi, qui Bessarionis integritatem & modestiã ueriti, dicerent suffragia uitio inita, denuo repetẽda esse. Nõ obstitit uir optimus, quo minus id fieret, existimans quod uerum est, pontificatum sua persona plus indigere quam se pontificatu, ad integram gloriam qua profecto carere iam poterat: eo enim existimationis & famæ uir amplissimus deuenit, ut nulla ei ulterius dignitas ad ueram felicitatem sit requirenda. Dolere nostram uicem & totius reip. Christianæ, non eius debemus, quod tali caruimus principe, hac potissimum tempestate, qua præter externum hostem, qui ceruicibus nostris armatus continuo imminet, auaritia, libido, ignorantia dei atque bonorum hominum contemptus, intestina & grauissima mala nos urgent, opprimunt, enecant, nemine iuuante. Hoc pontifice indigebat religio Christiana lacerata, non minus a uitijs nostrorum, quam ab externo hoste, ut aliquando respiraret: hunc pontificem mores nostri requirebant omni ex parte labefactati: huius pontificis opera indigebant bonarum artium studiosi, & in quauis facultate industrij, qui nunc tanquam prophani contemnuntur, reijciuntur, eliminantur. Non destitit tamen Bessarion Calistum monere & hortari, ut interposita autoritate pontificatus, seuientẽ hostem a ceruicibus Christianorũ ꝓpulsaret. Ad hoc quoq; bellũ adhortatus est Alphonsum Aragoniæ regem, dum a balneis puteolanis quæ adierat ualetudinis causa, Neapolim proficiscitur. Ad cryptam Neapolitanam rex magno comitatu honoris causa Bessarioni fit obuiam, eumque nullo non comitatis & beneficentiæ genere adhibito, in urbem ducit. Acceptum laute & magnifice abeuntemq; eodem semper & ueneratus & prosequutus est uultu. Mortuo deinde Calisto, Pius secundus in eius locum suffectus, conuentum Mantuanum adhortante Bessarione, Christianis omnibus ad certam diem decreuit, quo omniũ principum & populorum consensu bellum Turcis indiceretur. Conuenere eo principes multi aut legati regum aut principum, quos Bessarion post Pium pontificem ad tantum & tam necessarium bellum eleganti oratione quam in manibus habemus, adhortatus est. At uero cum huic tanto apparatui Germanorum principum inter sese bella obstarent, eo mittere Pius Bessarionẽ uirum grauissimum legatum instituit, qui rebus in Germania compositis, imperatorem Fredericum ac reliquos principes ad bellum Turcis indictum adhortaretur. Vadit optimus, licet ualetudinarius, etiam hyeme instãte, quo Pius imperat: Venetias Pado amne primum delatus, ducem ac senatum ad suscipiendum tantum bellum adhortatus, in Germaniam honesto magis quam lauto & eleganti comitatu flectit iter. Sæuiebat tum hyems februario mense in Germania potissimum, quæ regio frigidissima est. Vexatus itaque cum uentis tum imbribus, tum niuibus ac prope continuis, nullum diem intermisit, quo ulterius nõ proficisceretur: & cũ stare pedibus equi ꝑ glaciem uix possent,

uehiculo Germanorum (quod traham uocamus) non uectus, sed tractus est. Tandē uero post labores prope infinitos Norimbergam uenit, obuiam prodeūte honoratissimo quoque ciue, prodeūtibus episcopis ac toto clero. Vrbē ingressus, literis statim ac nunciis principes Germaniæ ad se uocat: populum quoq; Norimbergensem ut idem faciat, longa ac graui oratione adhortatur, id uelle ostendens deum optimū maximum, id Pium pontificem, id res Christiani populi afflictas prope ac profligatas. Superuenere autem non ita multo post, autoritate sedis apostolicæ & tanti uiri fama permoti principes multi, uel principum oratores: hos enim in conuentu audita controuersiarū causa, ad pacem & concordiam multis ac maximis rationibus reuocare sæpenumero conatus est. ¶ Quid non cogitauit, quid nō egit, quid nō dixit Bessarion quirites, quo pacem inter dissidentes componeret? aderant principes multi, aderat cardinalis Augustensis, aderant episcopi quidam, aderat Albertus Brandiburgensis marchio, aderant legati Baioariæ ducis: hos duos principes inter se maxime dissidentes odio prope ingenito, & monere & rogare & obsecrare uir optimus nō desinebat, copiosa ac graui oratione de pace habita, quam paulo ante cum admiratione legimus, ut depositis simultatibus & odiis, de bello Turcis inferendo una cum pontifice & imperatore cogitarent. Ecce dum in cōsulatione essent, literæ ei a legato Pannoniæ sancti Angeli cardinali redduntur, quibus fit certior, pugnatum cum Turcis esse, & Pannonios graui prælio superatos cessisse, periculumque imminere, ne hostes uictoria elati, lōge ac late omnia occupent, uastent & diripiant. Tum Bessarion lachrymabundus ac uicē Christianæ reip. gemens breuiter clades omnes nostris illatas cōmemorat, imminens periculum ostendit, pacem & concordiam proponit, quo liberius & tutius cōiunctis armis & copiis ire in hostem ferocem & recenti uictoria exultantem liceat. Cum autem Norimbergæ nil fieri uideretur, quod eo propter distantiam proficisci rhenani principes grauarentur: maxime uero Palatinus comes, trāsferre conuentū Vuormatiam legatus instituit, ne quicquam intentatum relinqueret, quod ad sedandas lites prīmeret. Ventum est tandem post multa & grauissimā pericula Vuormatiā: neq; enim per eā grare Germaniam sine præsidio militari licet, quod apud eos (tanti mualet consuetudo) rapinæ & latrocinia quodammodo concessa uidentur. Susceptus benigne a Vuormatiensibus Bessarion, legatos tum imperatoris tum aliorum principum ad se uocat, quid sit agendum proponit. Disceptatur nec semel tantum, sed iterum ac tertio. Mittit episcopos uiros grauissimos & optimos, quos secum habebat ad uicinos principes, ne quid omitteretur, quod ad concordiam faceret. Vbi autem nihil fieri tanta solicitudine uideretur, monendo, rogando, obsecrādoque, Viennā proficisci ad imperatorē instituit, omnes adhortatus, ut eo se propere conferant, arbitratus Cæsaris præsentia & autoritate rem optatam ex sententia confici posse. magnis quidē atque asperis itineribus eo tandem uentum est. Fit obuiam Bessarioni imperator ad mille passus, eumq; nullo non adhibito honoris genere in urbem ducit. Data est tantummodo dies quieti: Postea uero cum legatus ad imperatorem, contra imperator ad legatū proficisci honoris causa contenderet, peruicit imperator ad Bessarionem pergens: quo cum & de pace componenda inter Germaniæ principes, & de bello Turcis inferendo longissimus & grauissimus sermo est habitus. Cum itaque principes & legati multorum uenissent, de eademque re q̄ sæpissime omni conatu frustra tractatum esset, pposito ipsius prouinciæ emolumento & honore, redire tandem in Italiam lucem felicissimā legatus instituit, ne frustra & tempus & corpus ualetudinarium frigoribus & labore itinerum ac tædio animi consumeret. Inter exteras gentes græcis ac latinis natura infestas, periclitatum est sæpius, dum temulenti & armati non solum in agris, sed in urbibus grassantur, Viennæ autem potissimum, ubi gymnastici quauis licentia & petulantia utuntur. Rediit tandem post biennium Bessarion uester quirites, ut quem absentem Roma desiderabat, cupiebat, & uotis optabat, præsentem denique intueretur, admiraretur, uenerareturq; ut ecclesiæ Romanæ unicum columen, & patriæ uestræ parentem. Non destitit tamen uir optimus & sapientissimus Pium pontificem hortari, ut piissimum bellum iam ante contra impios decretum, amplecteretur. Hanc ob rem cum Pius Anconam, unde motus erat in hostem, proficisci instituisset, ibiq; classem undiq; uenturā a Christianis expectaret, Bessarion ad Venetos ppere cōtēdit sedis apostolicę legatus: cuius autorita

tantum ualuit, ut & ducem & senatum ad id bellum impulerit. Paratæ triremes a Venetis sunt, dux classi præficitur, nauigat Anconam: eo & Bessarion senex ac imbecillis ob ualetudinem, cum triremi sua impensa structa & armata, contendit. At uero in tanto apparatu Pio pontifice mortuo, cũ omnes passim dilaberentur, ipse quoq; Romam ad ineunda pro nouo pontifice suffragia reuertitur: quo creato, cum omnia ad ocium spectarent, ingenio suo & doctrina fretus, quicquid ocij a rebus publicis dabatur, totum id ad scribendum contulit, homo omnium solertissimus. Cum prodesse coram amicis aut periclitantibus non posset, eos literis pietatis & humanitatis plenis admonuit, erudijt, a malo deterruit, ad officium si qua in re deliquerũt, reuocauit: harũ extat numerus prope infinitus, tum græce tum latine scriptarũ. Duas scripsit duorum locorum laudationis, & patriæ Trapezundos & Isthmij, adeo eleganter & absolute, ut prouinciæ ipsæ & benignitate cæli & hubertate frugum omnium & portuositate litorum, atque hominum ingeniosorum & fortissimorum copia, cuiuis prouinciæ conferri posse uiderentur. Non dico q̃ docte q̃ memoriter horum locorum resp. & quicquid in his tum bello tum pace gestum sit, cõmemoret, describat, notet, facit id quidẽ adeo ingeniose & accurate, ut res ipsæ non descriptæ, sed ab eodem institutæ & gestæ uideantur. In consolationibus tribus quas ad imperatorem Constantinopolitanum in morte uxoris habuit, ad constantiam & fortitudinem hominem ipsum pluribus rationibus reuocat, uerbis grauissimis & sententijs, ostendens nil noui eius maiestati accidisse, cum mors omnibus sit, non dico cõmune malum, sed receptaculum a malis, si bene ac constanter uitam duxerimus, quemadmodum reginam ipsam uixisse ostendit.

Confutauit acerrime graui & copiosa oratione eos, qui pertinaciter nimis asseuerant dictum illud Iohannis de Petro, *sic eum uolo manere, quid ad te?* cum dicendum sit, *si eum uolo manere, quid ad te?* Hoc autem probat & doctissimorum hominum autoritate, & græca litera, qua Iohannes euangelium scripsit, & latina locutione, a qua modus ille dicẽdi longe abhorret. Sed adeo copiose in aduersarium surgit quirites, ut nullum prope erratum aut uitio interpretũm cõmissum, aut negligentia librariorũ, aut incuria legentium, in tota scriptura sacra prætermittat. Aperit omnia, disputat, refellit, docet. Eodẽ dicendi ac disputandi torrente Ephesini episcopi opinionẽ, asserentis spiritum sanctum a patre tantum prodire, acerrime confutat. Sancti Bessarionis unde ipse nomen accepit, patriæ parentis ac patroni uitam diligenter ac copiose scripsit. Sancti Francisci ordinem, cuius patronus habetur, constanter ac sapienter tutatus est. Non est passus quẽpiam bene de genere humano meritum, maledicentia post mortem lacerari. Vnde acerrime in calumniatorem Platonis insurgit eo uolumine & quidem diuino, quod nuper magna cum uestra expectatione edidit. Quam grauis sit in laudando, acerbus in uituperando, in sententijs argutus, in disserendo subtilis, in confutando acer, ex hoc libro comprehendi potest, in quo rerum omnium diuinarum atq; humanarum scientia tanq̃ in sacrario reposita uidetur: hinc est certe quod hauriant theologi, philosophi, mathematici, oratores, dialectici, & quoduis genus hominum ciuilium ac studiosorum. Nullam sectam philosophorũ prætermittit, quam non notet: quid quisq; dixerit, quod probari improbarique posset, ostendit: ut Pythagoræorum nimiam pietatem, Cynicorum rusticitatem, Stoicorum austeritatem carpit, ita Peripateticorũ & ueterum Academicorum mediocritatem laudat: extollit Aristotelem, Platonem philosophorũ principẽ facit, quo cũ plura Christianis ostendit conuenire, q̃ cum aliquo philosophorũ: neque id quidem theologorũ nostrorũ autoritate tantummodo probat, uerum etiam syllogismo & rationibus, quibus aduersarium ita circũagit & opprimit, ut neque quo se recipiat calumniator diuini Platonis habeat: neque quid respõdeat obrutus argumentis, satis inueniat. Hunc siquidem homuncionem uir amplissimus ita interdum deridet, seruata grauitate dignitatis, ut fateri cogat se nõ modo non intellexisse Platonis mẽtẽ, quẽ hic nouus Carneades imperitiæ, turpitudinis, inconstantiæ arguit, sed ne linguæ quidem græcæ proprietatem tenuisse, cum ipse græcus sit, & Platonis leges non latinas facere, sed deprauare conatus, philosophi sententias euerterit, & obscuriores reddiderit. Quanta fuerit huius audacia quirites, animaduertite quæso. Hic enim ad sui quauis scientia, doctrina & antiquitate solus doctor gentium & magister haberetur, solus pagrasset orbem terrarum discẽdi causa quicquid ubiq; arcanum & reconditũ est, ut Platonem

& Pythagoram fecisse intelleximus, solus in publicis Europæ gymnasiis Gorgiæ Leontini & Archelai morem a Socrate derisum usurpasset, quæstionem scilicet in conuentu & corona hominum poscendi, & iubere dicere qua de re quisque uellet audire: nõ eo temeritatis progredi certe debuisset, ut doctissimum Aristotelem cum diuino Platone, discipulum acutum cum amplissimo præceptore conferret ac cõmitteret: huius tamen audacia nil nobis obfuit quirites, imo uehementer profuit: & si cui licet optare ut aliquis peccet, id certe nobis adeo precibus exposcendum fuit. Hac enim in dignitate concitatus Bessarion, omnem omnium philosophorum qui unquam fuere, sententiam explicat: & quod maxime optandum erat, doctrinam & mentem Platonis a nemine fere iuniorum cognitam, ita explicat & aperit, ut perfacile appareat, omnes sectas quæ sanum aliquid sapere uidentur, ab ipso Platone tanquam perenni & huberrimo fonte manare. His rebus quæ grauissimæ sunt, & totum hominem prope requirunt, intentus pro tempore Bessarion, nil tamen unquam omisit quod ad officium cardinalatus pertineret. Rem diuinam & domi & foris nunquam intermittit. Senatũ frequentat, in quo secundus a pontifice habetur. Sententiã in consultationibus grauiter, & constanter rep. Christiana tuetur: clientibus & familiaribus apud pontificem patrocinium suum præstat. Circumuentos malorum fallaciis adiuuat, bonos & doctos ad meliorem fortunam & honestiorem dignitatis gradum commendationibus suis grauissimis ac propriis facultatibus interdum erigit, familiam domi alit, in utraque lingua eruditissimam, & in quauis facultate doctissimam. Vestri illi maiores quirites, uiros doctissimos in contubernium suum recipiebant discendi & philosophandi causa, ut Scipio Aphricanus Ennium poetam, Panætium philosophum, Polybium historicum, Luculli, Catones & Hortensii Archiam poetam, Cicerones Cratippum philosophum, Cn. Pompeius Lenæum Libertum, Augustus Cæsar Apollonium Pergamenum: multos qui id fecere non de Romanis tantum, sed etiam de externis, commemorare possem. Hæc tamen Bessarionis sit præcipua laus, quod suos non religione tantum & moribus ad bene uiuendum instituit, uerumetiam literatura, eruditione, doctrina ita imbuit, ubi a negociis publicis uacat, ut inde quemadmodum quotidie cernimus, multi & quidem docti, tanq̃ ex equo Trojano (ut de Isocrate ait Cicero) continue prodeant, ac plures prope quam ex reliqua Romana curia. Quid deest Nicolao Perotto archiepiscopo Sipontino, quod ad mores & doctrinam faciat? Grauis pro dignitate, comis & humanus, scribit ac dicit eleganter & copiose: sed qui Græca Latina melius faceret, nemo ad huc ætate nostra inuentus est. Quanta sit Theodori Gazæ uiri optimi doctrina & eruditio tum græca tum latina, ex hoc uel maxime deprehendi potest, quod omnes bonarum artium studiosi de aliqua re ambigentes, hunc adeunt ex tota ciuitate ut oraculum totius eruditionis ac disciplinæ. Hic & si Græcus sit, ita latine scribit, ut nullam hospitis speciem præ se ferat. Non est omittendus Iohannes Gattus theologus philosophusque insignis, non Valerius Viterbiensis, eruditione, doctrina cum quouis optimo ætatis nostræ medico conferendus, non Andronicus Græca & Latina lingua apprime eruditus. Sunt & in eius contubernio qui pontificium ac ciuile ius, quique mathematica optime teneant. Subsequuntur & iuuenes quidam, qui ualidiores facti, tanquam generosi pulli & ex optima prole sumpti, non tubam aut campanam reformidabunt. Hi fructus oriuntur undique ad hubertatem non minus ciuitatis, sed totius prouinciæ, Bessarionis opera & impensa: qui non una in re tantum liberalissimas manus, sed in pluribus circumfert. Miseratus Græcorum calamitatem, multa nummum millia aureorum pro redimendis captiuis expendit: puellas multas inopia parentum marito carentes, ære proprio dote facta nuptui collocat. Inopes & ualetudinarios continuo iuuat: ædes sacras aut instituit, aut collapsas uetustate reficit, quod indicat templum apostolorum in urbe, ubi sacellum sibi condidit, & secessus cryptæ ferratæ beatę uirgini dicatus. Domum quoque sibi parauit, ita dignitati & facultatibus congruentem, ut neque melius quisquam, neque modestius in urbe habitet. Accedentes & quidem frequenter libenter admittit, audit: & quod fieri ab eo amicorum causa potest, doctorum præsertim, quorum patronus est, id se libenter facturum repromittit. His uero de suo tantum interdum donat, quantum ei per domesticas impensas licet. Bibliothecam Græcam triginta millibus nummum

aureorum emptam, Venetijs extruxit, ne omnino Græca literatura deficeret. Vidit enim eam urbem propter uicinitatem & nauigationem Græcis a barbaris uexatis esse percommodam. Ornabit & hanc uestram ciuitatem latina suppellectile, si ei aliquandiu uiuere licuerit. Hunc itaq; hoiem quirites, qui ob suam singularē sapientiam, constantiam, fidem, pietatem, fortitudinem, humanitatem, gratiam, eruditionē, doctrinam, facit quo minus Socrates, Platones, Aristoteles, Gracchos, Numas, Varrones, Brutos, Sulpitios, Catones uestros desideretis: hunc inquam omnium hominē bene de optimo quoq; & industrio meritum, colite, obseruate, ac frequentibus laudibus celebrate. Hac ratione (tanta est autoritas uestra) & bonorum ingenia ad uirtutem excitabitis ꝓposita gloria, optima ad excitandos homines calcaria, & malos a uitio deterrebitis, cum a uobis posthaberi aut notari flagitiosos dedecoris ac turpitudinis nota uidebunt. Ego uero maximas uobis gratias ago, quod me audire quouis modo loquentem uolueritis, maiores tamen habiturus, si uos quoq; Bessarionem patrem amplissimū quouis ꝑconio dignū, laudibus uestris, quæ grauissimæ sunt, celebraueritis.

BAP. PLATINAE AD PAVLVM II. PONT. MAX. DE PACE ITALIAE *cōponenda, atq; de bello Turcis indicendo, Oratio.*

SI cuiunquam pro conseruata una atq; item alia ciuitate gratiæ sunt actæ, ea hoc potissimum tempore PAVLI PONT. MAXIMI laus est, qua uel laudatissimum quenq; iure ac merito antecellat. Is enim consilio quo ualet plurimum, prudentia, qua cuncta moderatur & regit, constantia cuius adminiculo ut firmissima ancora non solum Petri nauiculam a procellis & fluctibus tuetur, uerumetiam uitam omnium nostrum, bona, fortunas, parentes, liberos, domicilia, ciuitates, Italiam totam, Europam ex flamma, ferro atq; omni genere crudelitatis & sæuitiæ una denunciatione pacis eripit ac conseruat. Ardebant cuncta bello, solicitabantur pollicitationibus in partes principes ac populi. Noui conscribebantur exercitus, ueteribus supplementa addebantur, commeatus omnifariam ad tantum bellum iam parati erant. Verum Paulus diuino nutu collegio cardinalium adiuuante, auditis persæpe partium legatis, æquas pacis conditiones in medium ponit, auersurus a ceruicibus Italiæ, a uisceribus ciuitatum, ab euersionibus urbium nostrarum omnem uim in immanissimum Turcum. O mentem hominis prope diuinam, o singularem sapientiam, o charitatem erga Christianum genus inexplicabilem. Quod uiuimus, quod spiramus, quod fruimur pace ac liberiore uita, tuo id munere fieri nemo est qui ambigat. Tibi deinceps quicquid nobis fortuna aut industria dederit, id oñe merito tuo referemus acceptum. Vilior erit posthac annona, liberior mercatura mari ac terra, amplior ac copiosior agricultura: quoquo uoluerimus aut negocij, aut animi causa sine hostili metu migrare nobis licebit. Egisti nimirum Paule quod pontificem decet. Curanda est tibi creditarum animarū salus. Curanda populorum ac principum concordia. Retinendi admonitionibus & censuris in officio sunt, qui aut superbia, aut auaritia, aut cupiditate dominandi melioribus uim inferre, ac iniuriā facere tenuioribus conant. Tu unicus diuino nutu ac patrū oim consensu ex ordine cardinalium delectus es, qui Christianam remp. regeres ac gubernares, qui leges, qui plebiscita, qui mores prouinciarum ac populorum æqua lance temperares. Ad summā laudē Paule nil tibi pręter bellū Turcis indictum ac confectum, deesse uideo. Hinc eñ omnis tua laus tanq̄ ex optimo gymnasio æternitatem capiet. Graue est fateor hoc bellum & periculosum, sed multo grauius ut incendium inter condensa tecta futurū est, ni obuiā sæuienti hosti terra ac mari itum fuerit. Is enim sedentibus Christianis socordia & auaritia principum, in Europam cum magno exercitu trajciens, capta Constantinopoli ac direpta, magnā partē Thraciæ, Macedoniam, Thessaliam, Bœotiam, Achaiam, & totam ferme Epirum, ad

do etiam Peloponnesum ui cepit præter pauca oppida, & ea quidem maritima, quæ a Venetis fortiter & constanter sunt defensa. Reticeo mortes duorum imperatorũ, Constantinopolitani scilicet & Trapezuntij: taceo regis Bossinæ, ducis Seruiæ ac multorum Christianæ religionis principum, una cũ populis & nationibus interitum. Is occasionibus illectus homo omnium crudelissimus ac dominandi cupidus, Pannonias magnis inuicem illatis acceptisq; cladibus, cum ingenti exercitu sæpe ingressus est: restitere fortiter ac constanter Vngari. Idem fecere Epirotæ & Illyrij: idem postremo Veneti terra mariq;. Quibus bellis declaratum est, plus spei hostem in discordia Christianorum, quam in uirtute & fortitudine suorum reposuisse. Excitare hæc profecto animos hoim atq; inflammare potius, quam deterrere, ad tantum bellum, tamq; necessarium debent. Diutius tñ differendum non est, ne qui usq; ad hæc tẽpora cũ magno suorum interitu, barbarorum impetus sustinere dimicando & sua tuendo, nunc demum derelicti, Vngarorum exemplum imitati, Turcis se suaq; omnia dedant. Conquerentur tñ deniq; hoies. liberẽ, & transitionis, quando a uobis destitui uidebuntur, honestiorem uiam putabunt: tantumq; quod etiam atq; etiam considerandũ est, additamẽti hostibus potentissimis accedet, quantum uobis ademptum fuerit. Adde quod hostibus audacia & uectigal, nostris timiditas & inopia crescet. Omitto utilitatẽ: quæ q̃ magna futura sit, negociantes & mercatores Europæ, qui cõmigrare emolumenti causa ante hoc grauissimum bellum solebant, cum gemitu cõmemorant, & spe pleni loca illa amœnissima ac fructuosissima, in potestate Christianorum aliquando uentura, utilitatem exoptatam expectant. Omitto inq̃ utilitatem, quæ etiã si nulla extaret debellato hoste, ad delendã tñ ignominiã supioribus tẽporibus negligentia & auaritia eorum ad quos maxime attinebat acceptã, bellum suscipiendum esset, pcipue uero cum hæc immanissima belua, non in homines, sed in deum op. max. quem merito colimus ut uerum dei filium, ut redemptorem humani generis, ut uera ac sanctæ religionis fundatorem, arma sumat, spurcam, sordidam, inhonestam, incestam Mahometanã perfidiam uerbis stolidis & impudica actione tactitans. Possum cõmemorare ob leues causas, si ad has respicimus quæ grauissimæ sunt, multos quõdam populos, multos principes bella periculosissima suscepisse, ut Romanos Achaicum & Tarentinum, Gallos Romanum, Lacedæmonios Atticũ. Omitto Romanos bella prope infinita cum finitimis & externis gessisse ob res quantumuis paruas repetitas & non redditas: ob uiolatum ius gentium, & læsum aliqua ex parte fœdus. Vos autem tot urbibus direptis, euersis atq; incensis, tot deuastatis prouincijs, tot regibus, tot principibus, tot populis Christianis uarijs cruciatibus necatis, tot puberibus partim stupratis, partim in grauissimã seruitutem abactis, a uindicanda tanta iniuria supersedebitis? Moueat saltem uos, si hęc nõ satis magna uidentur, spreta religio, pphanata tẽpla, expoliata sacraria, cõminuta ac diffracta dei sanctorumq; oim simulacra. Quid martyrum reliquię? nonne per contemptum ex abditis & sacrarijs auulsæ passim per uias, per cõpita & immũda loca proiectæ iacent? audire eorum uoces nunc certe uideor obsecrantium uos per sanguinem eius qui nos redemit, per martyria sua ad salutem cõmunem tendentia, ut bellum animo conceptum, tandem suscipiatis, habituri ducẽ Christũ ipsum, ac sanctorum opera & auxilio pro centurionibus & signiferis usuri. unum tñ modo uereor, ne uos deterreat res toties infeliciter tentata. Sed quo consilio per immortalem deum, quibus copijs, quam disiunctis & inæqualibus bella sunt inchoata nec perfecta. Nollem id factũ, cũ ob eam rẽ resederit Christianorum ardor. Collectæ pecuniæ quauis arte & acerbitate sunt. Cõscripti milites, cõparata classis, nec tñ quicq̃ dignum memoria gestum est. Imperatorem & quidem præclarum, ueteranũ & firmũ exercitũ, nõ collectitium, ærariũ solidum, non mendicatũ tanta moles belli exigebat. Valouada duce clarissimo Vngari non propulsarunt modo numerosum hostem & ferocem, uerũ etiam ingenti illata clade eũ cedere e finibus coegere. Quantillis copijs magnos hostium fudere exercitus Illyrij & Epirotæ, ducum suorum imperio ac consilijs in plio retenti. Parua manu iam quinquennio Veneti magnas Turci tũ terra tũ mari detinuere copias, congredi nauali plio nunq̃ cũ Venetis est ausus, contentus Bosphori Propontidisve limites tanquam tutissima effugia tueri. Coniectari ex his licet, hominẽ plus fortunæ & dissidio

Christianorum, q̃ uirtuti fidentem, pelli ex Europa in latebras Asiæ posse, si cõsilio tuo & mandatis Italiæ populi obtemperauerint. Armauit Vrbanus secundus pon. max. conuentu Christianorum ad Clarum montem habito, trecenta millia hominum in Saracenos recuperandæ Hierosolymæ causa: hæc tanta multitudo Christi signo notata, Constantinopolim primo diuersis itineribus perueniens, ducibus & quidem clarissimis Gotfredo, Eustachio, Balduino, Raymundo, Boemundo usa, in Asiam trãsiciens, Græcis ipsis, maxime uero Alexio imperatore Cõstantinopolitano aduersante, qui maligne commeatus subministrabat, oppida multa, Niceam, Antiochiam, Hierosolymam, Heracleam, Tarsum, multis millibus Saracenorum & Turcorum cæsis, occuparunt, deserentibus deinde tantam expeditionem quibusdam, deletis etiam paulatim Christianorum exercitibus nullo subministrato supplemento, ut decebat, ad Saracenos & Turcos tandem recidere omnia. O bellum sanctissimum & annalibus aureis notandum, si id retinere Christiani principes adnixi fuissent, quod multo sudore ac sanguine nostri pepererant. nonne ad astra Vrbani nomen fertur, qui tam pium ac iustum bellum concitauit? Laudatur & Bernardus Clareuallensis abbas, qui hortatu suo & sanctitate qua celebris tum habebatur, multos principes ad tantum bellũ tanq̃ necessarium impulit: in primis Conradum Sueuum, cuius exercitũ dum Iconij esset, non Barbari, sed Emanuelis Constantinopolitani imperatoris fallacia deleuit, mixto gypso cum farina, quæ commeatus nomine subministrabat. Deficientibus enim hanc ob rem militibus (nam uarijs afflictabantur morbis) cedere retro Conradus coactus est. Repressit ferociam Saladini uiri fortissimi Balduinus quartus Hierosolymorum rex, fugatis eius ad Ascalonem copijs. Quo postea mortuo, idem Saladinus uictis ingenti clade Christianis, omnia facillime in potestatem suam redegit. Defuere illis secu lis pontifices qui & uellent, & possent tantum bellum sustinere. Velle te nemo est qui ambigat, cum pacem Italiæ, quietem Europæ accuratissime quæsieris. Vt etiam posses, fecit tua non in quærendis modo pecunijs solertia, sed etiam in conseruandis parsimonia. Delegisti item & quidem prudenter ex militia Italica Bartholomæum Bergomatem ueteranum ducem, cui tuas ac reliquorum sociorum copias merito committeres. in eo enim sunt quæ in duce optimo inesse oportet: scientia rei militaris, quã à teneris annis prope in castris enutritus sub Barchio duce præstantissimo contra acerrimas hostium copias dimicans, imbibit. Duxit deinde per multos annos ordines, Libertatem Italiæ, dum Mediolanenses uarijs bellis distraherentur, suis copijs contra Gallos fortiter dimicans, tutatus est. De labore hominis in bellicis negocijs, de fortitudine & constantia in adeundis periculis, de consilio in prouidendo, re militari ita exigente, nõ attinet dicere: quod cũ semper alias, tum uero uel maxime præterita æstate maximos ductauerit exercitus, nullo incommodo a magnis hostium copijs accepto. Adde quod gloriæ cupidus, antequam e uita discedat, relinquere de se monumentum cogitat, quod posteri fama celebrent: offerri uiro nulla certe maior occasio potuit: bellum habet honestissimum, pro pijs contra impios, pro iustis & bonis contra iniustos & malos: pro modestis contra immodestos & intemperantes: pugnaturus numinum est deo ipso duce, quem spernunt hostes, quem negant, quem tollunt e medio quoad fieri potest, Mahometum perfidæ sectæ & spurcæ autorem sequentes. Inchoare tantum bellum difficile uidetur, quod longe ab Italia sit eundum, quod in aliena prouincia sit dimicandum, & contra eos qui immanes & crudeles in prælijs habentur. Adeo ne remollitos & effœminatos Italorum animos putabimus, ut cũ Romani olim belli gerendi causa extremas orbis terrarũ partes peragrauerint, maria nauigauerint, alpes aditu difficiles superauerint, non sint futuri, qui nostra ætate nomina dent ad transeundum in Epirum, in Macedoniã, in Græciam? Ego uero sic existimo, proposito die quo ad danda nomina ad tam sanctam militiã sit eundum, innumerabiles prope tum equites, tum pedites eo propere ituros: abũdat milite & quidẽ exercitatissimo Italia, sed paupere ob auaritiam principum & diuturnam pacem. Confluere eo tanquam ad epulas putabis, uincendi ac pdãdi causa. Pertinebit & hoc ad cõmunẽ Christianæ reip. utilitatẽ: & q aberit suspicio cõspirationis, intento ad res agendas milite: & q bellũ in terra hostili motũ, eorũ cõmeatus, agros, uectigalia diminuet, ac nostris audaciã faciet.

Continebitis item in fide hostium finitimos, qui uel fessi diuturnitate belli, uel aliqua opportunitate illecti, non ita constantes futuri uidentur. Omitto oblatam uobis occasionem recipiendi eos in fidem & amicitiam, qui crudeli seruitutis iugum a collo suo reijcere iamdudum cogitant. Timorem obijcitis nostris militibus? magis ne reformidant uulnera & fusum cruorem Europei quam Asiani? unde quæso robur militiæ & constantia ac contemptus uitæ in prælijs est habitus, si non hanc fortitudinem Europa habuit, quæ homines ad labores, ad frigora, ad æstus, ad famem & sitim tolerandam, ad sustinenda uulnera, ab tingendas cruore manus producere atq; alere uidetur? Hinc orti sunt, præcipue autem ex Italia, qui orientem, qui meridiem, qui deniq; totũ orbem terrarum, Romanorum imperio subiecere. Obstinatiores in prælio futuros nostros putarim, quod non pro libertate tantum, sed etiam pro religione & immortali deo dimicaturi sunt. Terret quosdam multitudo hostium, quod ad ducenta millia hominum eadem castra plerunq; habeant. Nusquam ne auditum aut lectũ est, magnam multitudinem, & eam quidem inconditam, seseq; sua numerositate impedientem, a paruis exercitibus fusam? Superauit Melciades Atheniensium dux in campis Marathonijs cũ decem millibus militum, adiuuantibus perpaucis Plateensibus, centũ millia Persarum in Græciam a Dario missa. occupatis angustijs Thermopylarum, Leonidas Spartanorum rex, cum quatuor millibus militum ita Xerxis copias terris etiam graues pugnando defatigauit, ut non uicti Lacedæmonij, sed hostes cedendo defatigati potius concidisse dicãtur. Superauit Themistocles Atheniensium dux, in angustijs Salamini freti ingentem Xerxis potentissimi regis classem cum paucis nauibus, si numerum Persarum inspicimus. Hac pugna Xerxes perterritus, in regnũ omissa Grecia trepide sese recepit. Quoties parua manu Darium aut præfectos eius magnorum exercituũ duces, fudit Alexander magnus? Quoties Cesar? Quoties Scipio? Quoties Hannibal? q̃ties Pyrrhus? Et ne ueteris testamẽti historiã prætereamus, Saul rex solo uno prælio mille, Dauid decem millia Philistæorũ superauit. Non fraudetur sua laude Iudith fœmina illustris, quæ Holophernem interfecit, ac patriam graui obsidione liberauit. Factum hoc auxilio dei, qui iustam semper causam fouet, non negauerim. Tuebitur & nos idem deus, qui Pharaonem iniuste populum eius persequentem, undis rubri maris submersit: qui Boemũdum quondam, Eustachium, Gotifridum, Balduinum, nostra ætate Sigismundum imperatorẽ Eugenio pontifice, Vaiouadam Nicolao quinto, Matthiam regem Vngariæ Pio secundo instante, magnis illatis crudelissimo hosti & impio cladibus, tutatus est. Erunt quos fortasse impensa bellica deterreat, quod sine ingenti armorum, commeatus, pecuniarum ui & numero tantum bellum sustineri nequeat: quippe cum aduersus totam Asiam ac magnã partem Europæ sit dimicandum. Est quidem hoc bellum (ut uerum fatear) magnum, nõ tamen adeo magnum, ut sustineri ab Italia nõ possit. Et ut a teipso Christianorum principe Paule inopiam, tui prouentus diuturni & perennes, tua uectigalia, unde impensæ bellicæ satisfieri possit, non sunt contemnenda. Sub ditione tua Picenum habes patrimonium, maritimam oram, feracissimas Italiæ partes, unde nauibus facilime comportari ad nostros in Epirum, in Peloponnesum, in Illyricum commeatus possunt. Quid quod tibi facultas data est exigendi decimas ac trigesimas quidem alias a secularibus, illas a presbyteris, si ita resp. Christianã exigere uidebitur? hinc enim grãdis pecunia ex tota ferme Europa colligeretur, qua uel diuturnũ bellum sustineri posset. Omitto scribere quos thesauros quadriennio iam parauerıs, ad hos credo usus. Est enim hæc constans omnium opinio, magnam uim signati auri apud te esse, quo & exercitus Christianos sustinere, & te ac tua, si qua uis ingruerit, tueri possis. Non deerit tãto bello Ferdinandus Neapolitanus rex, qui pacato iamdiu ab externis hostibus regno, gloriosius nil aut sanctius agere potest, q̃ una tecũ hostes Christiani nominis a ceruicibus nostris remouere. Habet militẽ exercitatissimum & ueteranũ, habet triremes, abũdat omnium tam commeatu, habet portus ad trajiciendũ in Epirum & Græciam accõmodatos. Hinc quantum spei cõcipere possis non ignoras, cum mandatis tuis obsequentissimus futurus sit semper. Florentinos itẽ pollere terra ac mari tua ostendunt decreta, cũ belli partem eis designaueris. Senenses, Lucenses, Ferrariensis Marchio, additamenta ad hãc rem

IN BAP. PLATINÆ PARENTALIA, *diuersorum Academicorum panegyrici.*

Prosperspiritus Viterbiensis in mortem Platinæ Epigramma.

QVi res pontificum sacras & gesta piorum,
Quiq; ducum uitas nobile fecit opus,
Quiq; modum docuit, q̃ laudet honesta uoluptas,
Et quo ne iuuenes torqueat acer amor,
Pluraq; quæ lōgum est properans censere uiator,
Omnia sidereæ pignora mentis erant.
Viuit adhuc Platina: & quanq; cōcesserit orco,
Ius habet in uatem Parca seuera nihil.

Prosperspiritus Viterbiensis, ad Demetrium Platinæ funus curantem.

Concordes homines uterque doctus,
sed Demetrius eruditus à te,
Est uates Platina, tuis alumnus
Formatus digitis bonas ad artes.
Vidi uerticis omnium sororum,
Qui curat tibi busta diligenter.
Tyronis pia laureaq; sculta:
Nunquam prodidit elegante lingua,
Mens tantum sapientiam patroni,
Quantum mi Platina tuus minister
Cælo laudibus imminens supremis.

Angelus Campanus in parentatione Bap. Platinæ.

DVcere si longe didicissent stamina uitæ,
Parcere uel cuiquam fata seuera nimis,
Nobiscum Platina plures uicturus in annos
Mansisset, nostro gratus & usq; Ioui.
Nunc illū Esquiliæ, nunc illum deflet ademptū
Custodem Sixti bibliotheca suum.
Viuet inextinctum nomen dum Roma manebit,
Dum papæ sedes, dum caput orbis erit.

Carolus Berardus Cæsenas.

Epitaphiū B. Platinæ.

ROmanū (heu dolor) eloquiū, musq; Latinę,
Quo Platina, hoc paruo cōdita sūt tumulo.

Consolatio ad amicos.

Quid Platinā pia turba gemis tibi nup adeptū?
Non obijt, cuius nomen honosq; manent.
Parte sui Platina est multo meliore superstes;
Fama uiget terris, spiritus astra tenet.

Manilius Rallus.

DEmetri lachrymas piosq; fletus,
Necnon tristia iusta, quæ merentis
Patroni parat ossibus, iuuato
Spectator gemitu nouoq; planctu,
Doctæ quo Platinæ excitentur umbræ.
Res hæc officiosa, nec pudenda,
Quam cum fœnore postulant sepulchra,
Visus quam cupit ossibus referri,
Quicunque ad stygias uocatur umbras.
Quod si fleueris hæc dolenda iusta,
Degas secula longiora iusto.

Platinæ bibliothecę pfecto, Sixto quarto pontifici maximo ob eximiam utriusque linguæ eruditionem, cæterasq; perspicuas animi & corporis dotes in primis charo, qui cū maxime uiuere debuisset, fatis iniquis præreptus est, Demetrius Lucensis, alumnus patrono B. M. parentauit.

Bartholomæus Aristophilus in parentalibus Platinæ.

B. platinam excellentis ingenij uirum, & qui literas à situ plurimū uindicauit: q̃ diu uixit, ita coluj atq; obseruaui, ut merito me redamauerit. Igitur ubi hominis mortē resciui, ut filium decuit, dolore cōfectus sum. Bibliothecæ pōtificiæ, cuius ille curā modestissime gesserat, mox præfecit me pon. Sixtus. Idem mihi cubiculū est, quod illi ante fuerat. Id ego cum primū ingressus sum, quodā horrore obrigui; lectus, libri, & uniuersa suppellex eius memoriam excitabat; denique, q̃cunque aciem dirigebā, illius maiestas oculis obuersabatur. Itaque dolor uires, quas mora minuerat, iterū assumpsit, & recrudescebat uulnus q̃d nondū cicatricē obduxerat. Inualuerat mœror, & maiore impetu indies sæuiebat. sensere id manes pientissimi, & pristinæ charitatis nō obliti, sæpius assumpto corpore augustiore forma, nō cōniuenti, uerum sentienti & intuenti apparuere, tristitia confectum solati sunt: & quo dolendum nō esset, apertissimis argumentis & rationibus cōprobarunt. Quoniam uero nō minore desiderio uos tabescere plane intelligo, eadē uobis qui iusta persoluistis, communia esse uolui. Verum quo maiorem autoritatē habeat oratio, Platinā ipsum cōuiuas alloquentem fecimus: neque uero cuiquam mirum uideatur, si quod in uita fortasse non consueuerat, heroicos canteт. Id eñ in Elisiis dum Orpheū & ueteres poetas æmulatur, in præsentiaq; sæpius usurpat. sed iam ipsum suam sententiā explicantem audiamus;

Qui modo grata meo cineri pia thura dedistis,
Et dulces lachrymas, multoq; natantia fletu,
Faucibus in medijs uerba interrupta dolore,
Saluete o proceres, & nostri nominis usque
Turba memor, qua nil melius fundata Quirino
Roma iugo, quanta est septēplice martia seruat:

Elisii memores sedes, cumposiq; uirentes:
Quos gratæ superis animæ, quos turba piorum
Incolit, & niueæ laudis quos perculit ardor,
Deserui tristes, quo uos & fata querentes
A loquar, & dulces præsens ego soler amicos:
Si pro me gemitus, si pro me pectore toto
Luctus & insanæ feriunt pia numina uoces,
Desinite innumeris fata incusare querelis:
Desinite, hoc unum mihi numinis instar amici
Extremum munus concedite, ponite uanos
Vsque metus, flendi cesset miseranda uoluptas.
Est mihi certa quies: nemo est felicior: atqui
Pellar ab elisiis, si me mors terruit ipsa:
Stamina si uitæ mihi sunt truncata dolori,
Si grauius quicquam quàm sifata impia forsan
Me remeare uelint humana in pectora rursus,
Arte machaonia uel si mihi uita stetisset,
Non me deprendit supremo in limine uitæ
Atra dies pauidum, dubiove in turbine rerum
Huc modo, mox illuc ferri, sed pectore firmo,
Spemq; metusq; oēs spernentē humanaq; passim
Exemptum curis, ridentem gaudia passim
Ridentem humanos casus, & abire paratum.
Mox ubi supremū tenui cum murmure tempus
Affuit, inq; leues secessit spiritus auras,
Nō me Thesiphone horrēdum serpentibus atris
Cincta caput, flammasq; ferens armata flagello
Terruit, atque Charon nigrantis nauita cymbę:
Non me tergemino latrauit Cerberus ore:
Non ego tartareas sedes, sceleratasq; uidi
Limina, non sontes animas, numerove malorū
Additus inspexi Tityon, fœcundaq; pœnis
Viscera, perq; nouem distentum iugera corpus:
Quæq; habitāt miseri loca furua & plena doloris
Audiui gemitus & uerbera, turba nocentum
Quæ patitur: uerum inde abij, læuaq; reliqui.
Mox ingressus iter, qua dextera semita ducit,
Et qua lege deum solis datur ire beatis,
In nemus elisium ueni: qua culta locorum
Splendescit facies, qua non uiolentior auster
Intonat, & dulces spirant clementius auræ:
Qua non stridet hyems, nō æstas torrida candet,
Autumnusve nocens pallenti sæuit hiatu:
Nam zephyri molles, æternaq; tempora ueris
Floribus exornant colles & amœna uireta,
Nubibus & cælum nunquam prætexitur atris,
Gramine uernat humus, uestit frondibus arbor
Semper, & alta comas nō ponit populus unquā.
Garrula cū dulces profert philomena querelas,
Et uolucris molli si qua est quæ gutture cantet,
Non desunt fontes, quibus exundantibus amnes
Prata rigant, blādoq; fluunt cum murmure riui:
His natura locis solito mage, prodiga & ipsam
Se superans, larga & facili dedit omnia dextra.
Visitur hic quicquid fas est spectare theatris:
Quodq; placet forma, doctave probat ab arte,
Hic Decij bello insignes, geminiq; coruscant
Scipiadæ, & patriæ quicunque accensus amore
Occubuit, pulchra pro libertate cruentus,
Qui genus humanum sibi deuinxere merendo,
Improba quos neq; spes torsit, neq; dira cupido:
Qui sanctam coluere fidem, qui iura piumq;,
Inq; nefas nullum maiesuada potentia adegit.
Quis rerum causas, quis cæli noscere mot..s
Cura fuit, Phœboq; cohors sacrata poetæ.
Tum pater Arpinas terras auditus in omnes,
Post quē nostræ manus pede libera, grataq; longe
Subsequitur, linguæ celebrat quos fama disertę.
Quos inter Leonardus erat, mihi cognitus olim:
Quiq; iocaris adhuc dictis & scommate Poggi,
Guarinus, centumq; alij, quos dicere longum est,
Obuia fit nobis manus hæc: effusaq; plausu
Excipit, & magnis exceptum laudibus ornat.
Pontifices sacros recolunt, quis nostra perenne
Lingua dedit nomen, quę nō dānanda uoluptas,
Quodve bonū uero est, q̄d falso nomine dictū,
Quicquid & à nostro manauit fonte, priusquam
Deficeret cursu uena interrupta peracto.
Tum mediū excipiunt, & per iuga cōsita multa
Arbore, perq; nemus, per prata uirentia ducunt.
Dum loquimur, tardoq; gradu per læta uagamur
Gramina, deuentū est lethæi ad fluminis undas,
Qua uolucres animæ rediture in pectora rursus,
Huc illuc uolitant, atque ipso in gurgite pronæ,
Protenso latices & lethen gutture potant.
Tum comitum é numero q me deduxerat unus,
Bis summumve, inqt, ter pleno Cynthia cornu,
Quantus erat fratrem formoso reddidit ore:
Ex quo potus aquas, atque ipso gurgite lotus,
Hinc iuuenis forma egregius: cui plurima uultu
Gratia, cui nusquam liuor, neque menda: tuoq;
Sanguine concretos artus, infectaq; membra
Ingressurus abijt, nil his quos undique spectas
Par fuit in campis illi, non indole quisquam
Floruit æquali, uullive modestia maior
Atq; pudor. præcox erat hæc tua posthuma ples
Te referens, grauis incessu, quin litus oberrans
Velle uidebatur blæsis proferre labellis
Literulas, tenerosq; apices, & murmure primas
Balbutire notas. abeuntem turba secundis
Plausibus, & multo conspersum flore secuta est.
Hunc, postquam exultans in lucem uenerit aluo
Proditus, excipient chari tua turba sodales,
Nec cedent in amore tibi, sed sanguinis omne
Officium implebunt animoq; & mente parentes:
Præcipue hunc dulci clarus pietate fouebit,
Te recolens nomenq; tuum Gonzigius heros.
Purpura puniceo cui tempora uelat amictu.
Huius ope altiloqui noscet diuina Maronis
Carmina, & Aonidum Parnassi in uertice fontē.

Hac ope cognoſcet Romanæ flumina linguæ,
Et quicquid cantat bene conſcia Græcia rerum:
Moribus&uita te reddet denique talem,
Vt patre ſe dignus ſis, tali tu quoque nato.
Dixerat, & rata ſunt: nam poſtquã ſtamina rupit
Athropon. inſontes animæ non fallimur, atri
Corporis exemptæ laqueis & carcere cæco,
Cauſa igitur nulla eſt, cur quiſquã noſtra ſequat
Funera cũ lachrymis, feriat ſeu pectora planctu
Me propter, mihi certa ſalus & plena uolupras,
Viuo ego, & algenti poſitis cum corpore curis,
Docta per ora uolar uirtutum fama ſuperſtes:
Hoc probitas, hoc ſancta fides peperere laborq;
Et ductæ inſomnes interq; uolumina noctes,
Hoc Plato facũdꝰ, dedit hoc mihi muſa Menãdri;
Et quæſita diu geminæ faſtigia linguæ.
O decus æternum muſarum, & præmia uatum
Humanis maiora bonis, o pectora multum
Artibus ingenuis exculta, negauerat ullus
Vos procul humanis caput exeruiſſe ſuperbum,
Dum ſuperũ penetrare domos, dum ſidera noſſe,
Atque uices anni cura eſt, lunæq; labores,
Aſtrorum & uarios curſus uarioſq; receſſus:
Cur glaciem Saturnus agat, cur claſſica mauors
Concitet, aut nubes depellat Iuppiter aſtro,
Cur genus omne colat Venerẽ, quidq; erigat alte
Oceanum, quidve ſagax natura recondit:
Ignauo neque uult cuiquam ve pateſcere regni.
Vos ne hoĩes? potius ve abſtruſos corpore dicã
Eſſe deos? ueſtrũ in nomen mors improba nullũ
Ius habet, atque auide correptũ mordicus unum
Oſſibus & putri terra quod conſtitit, aufert:
Victura æternum contempta morte ſuperſunt
Carmina, & ingenij ſemper monumenta legent.
His igitur quicquid uulgus miratur amatq;
Cedat, & antiqui uincatur pompa triumphi.
Cedat Erithræis quod concha recondit in undis,
Nauta uel æoo quod geſtat auarus ab orbe,
Hæc eadem moneo docti mea turba ſodales,
Hæc animis eadem fortiq; capeſſite dextra:
Orbita ſit ueſtris eadem contrita quadrigis,
Quadrupedum curſu non diſpare meta caleſcat:
Eſte uiri fortiq; animo, maleſana uoluptas
Frena pati diſcat, uitiorum ſemina paſſim
Obruta diſpereant, & germinet antea uirtus:
Sanctus amicitiæ nexus ſeruetur, amorq;.
Sic ubi feſſa ratis portus intrauerit, & mors
Pallida non pauido penetrauit ad intima greſſu,
Faserit antiqui titulos æquare decoris,
Sic deſiderium noſtri quo pectora tabent,
Alterna uice ſermonum ſatiare licebit,
Et ſimul æternum cælo meliore fruemur.

Antonius Militianus in parentalibus Platinæ.

Hiccine ſunt cineres, hæc noſtri functa uatis?
Hoc tegitur duro Platina ſarcophago?
Heu mala ſors hominũ, miſeriſq; obnoxia fatis,
Quam fugere in nulla conditione licet.
Nec quenquã ſplendor, nec gloria læta tuetur,
Sanguisve, aut partum dura per arma decus.
Huic etiam regum eſt ſubiecta potentia lecho,
Et ditum menſas mors uiolenta rapit.
Saltem uirtuti ſacraſq; colentibus artes,
Debuerant tracta parcere fata manu.
Heu potuit Lacheſis tam clarũ abſcindere filum,
Taliaq; in ſæuo ponere membra rogo?
Hoc hoc flete nefas, & tundite pectora palmis,
Laurigero quiſquis cingitis orbe caput.
Plangite uos mœſtæ toto Libethrides antro,
Et ſimul abſciſsis exululate comis.
In luctum & lachrymas, in flebile carmẽ Apollo
Vertere, & e fronte laurea ſerta cadant:
Lamentis, gemituq; per omnem Platina ſyluam
Quæratur, uatem fraxinus alta fleat.
Gorgoneuſq; latex hæc triſti lata ſuſurro
Eiulet, & lachrymas Pagaſus ingeminet:
Sed quæ mœſta parẽs, quæ tam facunda dolorẽ
Exprimet in tanta præfica mœſtitia?
Non quæ fleuit Ithim, nõ cerula mater Achillis,
Non quæ luxerunt Memnona, uel Priamum
Non phaetõtiades Niobe quoq; clamet adẽptũ.
Nænia par tanto nulla futura uiro eſt.
Nec tetricæ curant lachrymas, nec uota ſorores,
Et ſtygium ſuperat uictima nulla Iouem:
Atque ideo potius tumulo pia thura feramus,
Spargentes albis lilia marmoribus.
Pinguibus aut genium dapibus, maneſq; beatos
Placemus. tales hic petit exequias:
Certatimq; uiri celebremus carmine laudes,
Et quæ tam claræ ſint monumenta togæ.
Pluris erit, quam ſi det Cares mauſoleum,
Deq; ſuis unum barbara Memphis opus,
Vel ſi fingat eum fuluo Lyſippus in ære,
Phidiaca ve gerant marmora culta manu.
Hæc Platina, ætherei cum ſit nouus incola regni,
Improbat, & pompæ ſyrmata quæque negat,
Ac prohibet noſtras in fletum ducere uoces,
Et ſua percuſſo plangere fata ſinu.
Iucundoq; ſuos cultu ſolatur amicos,
Atque ita de cæli uertice lætus ait:
Crœſus, Alexander, Xerxes, Darius, Mithridates,
Fœmineiſq; Carus occidit inſidijs,
Arſacidæ cuncti, Perſes, Maſiniſſa, Tygranes,
Seleucus mortem ſenſit & Antiochus,
Adraſtiq; duces, geminiq; in Pergama fortes
Atridæ, mecum turba ſepulta iacet.
Quicunque Aeneadæ capitolia celſa triumphis
Ornarunt, quos nunc longa referre mora eſt,
Felices animæ bello cum prole, domoq;,

Extremum, ut scitis, oppetiere diem.
Hannibal & genitor cecidit, ceciditq; Molossus,
Atque alij quotquot barbara terra tulit.
Legibus ijs etiam uirtus, sapientia, Pallas
Fatorum serie subdita iura tenent.
Draco, Solon ubi sunt? ubi morũ norma Lycur.
Gorgias, Plato, Xenophon & Socrates? (gus?
Defuncta septem graiorum lumina, sectæ
Quatuor, & quotquot Græcia sustinuit.
splendor & Ausonij Cicero sermonis ademptus,
Varroq; sic latiæ conditor historiæ;
siquos seposuit terræ mors æqua rependam,
Quorum scribuntur nomina uesper erit.
Denique nullius capiti Proserpina parcit;
Audax é cœli uertice summa rapit:
Exitus hic idem magnas quoque conficit urbes,
Atterit & ualida pegmata pulchra manu.
Carthago, Babylũ, Numãtia, Troia, Corinthus,
Tristibus exemplis cognita fata docent.
Quis non Roma tuas ploret collapsa ruinas?
Quam iuncto pastor findit aratq; boue.
Excisa est moles uenerabilis amphitheatri,
Et tua Pompei porticus ampla ruit;
Templa, domos, arcus, scenas, capitolia, thermas
Cernite, si fati noscere uim cupitis.
Quis tot aquæductus, disiecta tot atria, quæso
Non doleat, siccis aspiciatq; genis?
Deijcit e solio populos, & sceptra potentum,
In cineres hominum publica iura trahit:
Assyrij, Persæ, Medi, Lacedæmones huius
Fecerunt sortis commeritiq; fidem.
Cecropidæ quoq; sunt testes, Pœniq; superbi,
E quorum fastu nil superesse uides.
Et quandoque uiro potior regnauit Amazon,
Nunc iacet, & regni pœnitet Hippolyten.
Roma iterũ atq; iterũ lachrymis uenit obuia nr̃is,
Flebilis, & pullo conspicienda sinu.
Quaecunque exoriens cœlo sol aspicit usque
Extremas Gades, herculeumq; fretum,
Quaq; timet gelidis mergi Cynosura sub undis,
Et tepidi perflat leniter aura nothi,
Innumeras gentes uictumq; subegerat orbem
Neptuno, & cunctis sola uidebat aquis.
Perdidit infelix conuersis omnia fatis,
Et nil tam magno restat ab imperio.
Quid tibi Paule fuit iecisse in uincula Persen?
Et quid Iugurtham uincere Sylla tibi?
Perdere tot captos reges, tot in æquore classes,
Hostibus innumeris imposuisse iugum?
Et mouisse parum est extremas arma per undas,
Horum si tandem finis habendus erat?
Humanis igitur quæ sit fiducia rebus
Pendite, nil firmi Gypthia subter habet.
Occidit omne quod est quocunq; autore creatũ,
Omnibus est finis, metaq; principijs.
Ergo quid a uobis tam triste Platina fletur?
His ego quid lachrymor subditus auspicijs?
Natus homo moriturus eram, calcandaq; lethi
Semita, Styxq; mihi prætereunda fuit.
Huc semel a cunctis ex mundi luce migratur.
Hos mane, hos sero, uespere nauta uehit.
Gratia dijs, aliquot spatijs uitæq; diebus
Functus, ad has undas & uada nigra feror.
Mercurij quod eram cultor Phœbiq; sacerdos,
Vexi magnatum clarus amicitijs.
Sumq; per Ausonias fama notissimus urbes,
Atque aliquot studij sunt monumenta mei.
Consilio, ut potui, multos opibusq; iuuaui,
Exijt a factis læsio nulla meis.
Me non ambitio fuscosaq; gloria rerum,
Sed sancta tenuit in probitate pudor.
Sic mihi fatalem secuit bona Iuno capillum,
Et cecidi iamiam sorte iubente senex.
Et quod singultus lachrymasq; in gaudia uertat,
Aeterna cœli luce domoq; fruor.
Ambrosia felix, dulci quoque nectare uescor,
Esse quid hac maius conditione potest?
Gratia sidereo patri, qui talia reddit
Præmia, & humanis astra dat officijs:
Hæc monuit sacra uenerandus Platina uoce,
A solio meritis conueniente suis.
Nos ideo comites, fletu lachrymisq; remissis,
Spargamus sacris thura merumq; focis,
Soluamusq; deo grates, quem Platina cultum
Ex animo lætus suspicit & fruitur,
Vtq; uiri secum manes super axe quiescunt,
Vmbraq; uti sacris gaudet in elisiis:
Sic lapis iste precor feliciter obtegat artus,
Et sit consumptis ossibus urna leuis.

Iohannes Baptista Almadianus Viterbiensis.

Agitur nunc annus ab hinc fere tertiusdecimus ex quo ego Platinam colere incepi: uentitabat enim ipse frequenter ad ædes Bessarionis, ubi ego tũc studiosior literarũ moram trahebam: atque in illa doctissima academia, de literis, quæ egregij illius cardinalis uoluptas erat, ac bonis artibus facũdissime semp̃ disserebat. cœpi ergo ex illo p̃tinus hominem suspicere: & quod cõtra euenire solet, postq̃ penitus ĩspexi, indies magis sum eius ingenium ac facultatem admiratus; quæ obseruãtia eatenus p̃seuerauit, quatenus ipse uita defunctus est: quo tempore, p̃fitebor enim ingenue animi mei in amicorũ casibus imbecillitatem, tãto sum dolore affectus, ut nũquam ꝗque alias. atque idcirco in eũ monodiam cõscripsi: in qua remotis arbitris, hoc est, ueris lachrymis, dolori concepto, laxatis frenis indulsi. hanc noster Demetrius Lucensis, qui nõ mediocre in me habet imperiũ.

iubet edere: cui fuissē certe refragatus, nisi iniquū censerem non ei obsequi, qui omnibus est obsequētissimꝰ. Adeste igitur animis obsecro, & fauete.

Io. B. Almadiani Viterb. in Platinam Monodia.

Accipe deserti supremum munus amici,
Musarum linguęq; parens, tibi carmine tristes
Exequias pius ante rogos, ac flebile præsto
Officium, demens hebetet mea pectora quanuis
Luctus, & insano perculsa dolore tremiscant
Corda licet: crebrisq; mihi singultibus ora
Impediant lachrymę, tamē in tua funera mœstus
Debita iusta pater, mea dona nouissima soluo:
Non tibi apollinea festus de more sacerdos,
Frōde comā nectēs, hederisve sequacibus adsto,
Sed mihi taxus iners, bustisq; decora cupressus,
Tristia ferali prætexunt tempora serto:
Nō ego Amycleos numeris imitabor olores,
Nec solito clangore canam, si quando potentū
Facta uirum, superumq; libens præconia lusi,
Sed strigis infaustos meditabor pectine cantus,
Mœstaq; discordi stridebit nænia chorda.
Flebilibus sine more sonis, & Apolline nullo
Conquerar, o quondam uatum tutela piorum
Phœbe pater, quænam fortuna inimica maligno
Eripuit sacris tua numina uatibus ausu?
Non poteras herbis, si te facit esse potentem
Turba, salutiferamq; tenes clementior artem,
Aonium seruare uirum, qui delphica semper
Carmina, qui lauros pius & pæana canebat?
Qui si te forsan superum responsa ferentem,
Instabilis Delos, seu te parnasia rupes,
Aut tunc euboicæ tenuit Cortyna Sibyllæ,
Non poterat medica serpens epidaurius arte
Adueniens, natusq; patris mandata facessens,
Delatas implere uices? & flamina uati
Longa uel indociles fletu mulcere sorores?
Quo pæan, quo priscus amor? iam nulla tuorum
Cura subit, linquisq; sacros auerse poetas?
Proh dolor, & notæ ceciderunt pectore lauri?
Occidis ergo pater? iam te Platina inclyte rapto
Heu quid agam? quo me crudelia numina uertā?
Iratus Musis, etiam me iam piget æui,
Iam sine te nil uita iuuat: properate ministri
Deuotum uittate caput: date manibus amplis
Inferias, nil fata moror, stimulisq; uocatæ
Mortis agor: sanctoq; uelim comes ire parenti.
Siccine me miserum, uita dignissime uates
Aspicio impositū pheretro? heu tua pallida texit
Ora lues, ubi grande decus? uultusq; sereni
Dignus honos? & quæ quondā uenerāda decēsq;
Canities inhonora manet, iuuenilibus annis
Calliope merita quam cinxerat enthea lauro?
Infelix, tua Phœbeo radiata tenore
Lumina, perpetuis clauserunt fata tenebris?
Num frontis uigor iste tuæ? grauitasq; modusq;?
Ingenuusq; pudor, faciesq; uerendi,
Gratia & in toto dignissima corpore membra,
In cineres abitura iacent? o sæua tonantis
Numina: luxisses utinam mortalibus unquam
Atra dies, pylium meritum superare senectam
Opprimis? & latum fama qui peruolat orbem,
Angusto clausum spacio breuis urna tenebit?
O superi, Ismarias potuit quæ uiribus amplis
Eloquij mulcere feras, crebrisq; ministros
Flectere, lingua silet? quænam tibi parca loquēdi
Nectareum præclusit iter? quis pressit & ora,
Vnde faui dulces & hymettia mella fluebant?
Præterea tua certa fides, nec fallere docta,
Recta animi requies, atque inconsueta nocendi
Corda, sed una fauens cunctis & amica uoluntas,
Affectusq; boni, uel quæ fugit inclyta terras,
Iustitiæ spectatus amor, rectiq; cupido,
Cautaq; simplicitas, castaq; modestia mentis,
Et nunquam magno constantia uicta timore,
Quam nullo ualuit confringere fulminis ictu
Fortunæ uariantis opus, seu carceris atri
Pedor iners, minitansq; trucis uox dira tyranni.
Quid referā pectusq; memor, quo cuncta tenebas
Priscorū monumenta uirū, quos barbara tellus
Argolicum vel solum genuit, seu mitia rura
Falcifero regnata seni, quæ sidera cælo
Fixa manent, & quæ conuersa lege uagentur:
Quur mare nō ausit metas transcēdere, uel quur
Pharrasis occiduo nunquā cadat ursa profundo.
Tu terras spaciumq; maris, tu flumina nosti,
Aeoliasq; domos, tu conferis utile honesto,
Et latio doctus, ueteres ostendis Athenas.
Ingenij dotes ne querar? te græca putassent
Ora suum, tua mæonio quum scripta cothurno
Contegis, aut doctæ tibi uox fluit attica linguæ,
Nosceris inq; uicem latio de sanguine, quum tu
Andinos æmulare sonos, & carmina condis
Laurigero discenda deo, pedibusve solutus
Dicendi sublime genus sectaris & artes,
Consulis Ausonij ueneratur maximus orbis
Ingenij monumenta tui, quæ clara uigebunt,
Dum linguæ latialis honos, dum littora Tibris
Lida pater subeat, dumq; inclyta Roma manebit:
Doctorumq; oculos, auresq; moraberis, & te
Posteritas uentura colet: meliore tuiq;
Parte superstes eris. nec te libitina rogusq;
Opprimet: æternumve decus tua nomina cōdet,
His tibi pro meritis, quantos Franciscus honores
Progenies Gonzaga dedit, quæ maxima floret,
Italiæ præclara domus: qua Mintius ampla
Mitis arundinea complectitur arua corona.
Is tibi parua licet priscę prope culta Cremonæ,
Tecta forent, natale solum tamen illa ferebat,
Te consanguineo solitus conferre Maroni

Magna bianoreæ superasse cacumina terræ.
Is tibi primus oprm placidi quoq; dona fauoris,
Ac studijs fomenta tulit non parca benignus,
Atque iter ad titulos,& nomina clara parauit,
Quum subito maiora ferunt tibi numina;nãque
Florentem studio,musisq; Helicona cientem,
Pontificis te cura uocat:tibi protinus ingens
Aula patet,magnisq; habitas in sedibus hospes
Grandior:augustiq; colis fastigia tecti,
Mox tibi pontificum uitas ac gesta recensens,
Das studij documenta tui,tibi quæritur ingens
Gloria,mirantur iuuenes tua scripta senesq;
Certatim,& magno passim celebraris honore.
Ecce autem infesto properans Rhamnusia motu,
Atra genas,oculosq; gerens immane micantes,
Parcarumq; colos,& magni stamina uatis
Occupat:& manibus facinus crudele nefandis
Importuna secat:mox ut uaccinea languent
Immiti perculsa noto:seu uulnere pandi
Vomeris,& flexa terram ceruice ruentur:
Sic prius abrupto defecit stamine uates
Protinus; & fundit dum uerba nouissima sensim
Palluit,æternoq; rigat sua membra sopore.
Tu ne igitur uento flarent dum fata secundo,
Dum melior fortuna redit,propiusq; ueniret
Lætior hora,cadis?magno quem perdis alumno,
Heu quantũ tibi Roma perit:peperere triũphos
Antiqui latio proceres, ac barbara colla
Romano pressere iugo:maiora fatendum
Munera:quis tantum, ne tu, licet hoste subacto,
Barbara Roma fores?dedit hoc tibi Platina donũ.
Hoc Platinę doctrina dedit, lugete quiritum
Docta caterus uirum,lamentaq; tristia sæuis
Verberibus perculsa sonent:ferus inuidet orcus
Munera tanta tibi:latialis gloria linguæ
Occidit,assertorq; bonus:date pectore questus,
Et mecum largos oculis rorantibus imbres,
Magne parens: nã triste chaos, neq; tetra uidebis
Tartara,tergemini ve reus canis ora timebis:
Tu pius elisiis potius spatiabere campis,
Insignes inter cuneos,ac docta parentum
Agmina:& egregios animis heroas,& inter
Insontes animas uenerabilis umbra sedebis:
Siue,quod ipse reor,merito sua sidera iustus
Dat tibi pacta tonãs, liqdumq; per æthera diuus
Scandis ouans,& morte carens,qua lactea cæli
Orbita,sidereum penetrat sublimis ad axem.
Vnde hominũ mortale genꝰ, miserabile uulgus
Despicis,& curas & inania pectora rides:
Sis felix prosperq; precor,supremaq; tristes
Quæ tibi iusta damus,cælo stellatus ab alto
Respice,& affectus ne dedigneris amicos:
Sic leuior te terra tegat,defletaq; busto
Leniter ossa cubent,& conclamata quiescant.

P. Franciscus Amerinus in parentalibus Platinæ.

AD tua nos ergo pater optime funera mœsti
 Conurnimus,sacris & dare thura focis.
Quæq; tuas ageret laudes, nisi fata uetarent,
 Carmen ad exequias flebile Musa mouet.
Sed mecum ad lachrymas uatũ pia turba uenite,
 Laurea de comptis ponite sacra comis:
Tempora uel taxus cingat,uel dira cupressus:
 Nil culti poscit,cuncta sed atra dolor.
Fletibus intersit nostris excitus Apollo,
 Migret & ad lachrymas ex Helicone chorus,
Rerum prudentes ueniant cum Pallade docti,
 Adsit & officijs utraque lingua pijs.
Scilicet ista uiros tangit iactura deosq;,
 Arte trahunt siqui nomen ab ingenua.
Nec tam doctrinę,quæ summa probatur in illo,
 Quam uitæ cunctos publica damna mouent.
Heu ubi iucundi seruato pondere mores,
 Summus amor recti,cum probitate pudor?
Ocia cum magno qui semper honore secutus,
 Noluit externis uiuere consilijs.
Tempora perpetuo traduxit tuta tenore,
 Solicita uiuens ambitione procul.
Estq; palatinas ex omnibus unus ad ædes
 Accitus,summi principis imperio.
Bibliotheca illi mox est commissa,locoq;
 inde tamen maior,quam sibi, creuit honos.
Hæc quoq; cum tota librorum mœsta corona,
 De trucibus fatis est modo uisa queri:
Depictumq; illic te deplorare uidetur,
 Pro desiderio uultibus orba tuis:
Heu pater ex auro totus,si gratia magnis
 Par meritis esset,conspiciendus eras.
Vt summis gratus,sic iste minoribus æquo
 Obliqua uixit liber ab inuidia.
Fortunæ nunquam,uirtuti semper adhæsit.
 Profuit hic,libuit sed nocuisse nihil.
Sed qd Musa paras?lachrymis hæc tẽpora dãtur,
 Non laudes tantas enumerare uacat.
Nec potes ipsa quidem,uires metire pusillas:
 Nam non ingenium,sed dedit ista dolor.
Sat tibi,communis fueris quod conscia luctus,
 Communi in luctu nec tacuisse sat est.
Sed quæ digna potest pro re satis esse querela?
 Aut quis pro damnis sufficit in lachrymas?
Nemo putet posthac placari numina posse,
 Est precibus flecti nescia parca pijs.
Dignior aut quisquam seruari,uel fuit alter,
 Pro quo plura queant uota precesq; dari?
Ceu mandata forent,perierunt omnia uento,
 Nil tua uel uirtus,uel ualuere preces.
Tene pater nobis prime fraudate senecta,
 Mors dignum semper uiuere dira rapit?

Nil agit hæc, citra famam consistit, & illa
  Surgit ab inuita nunc tibi maior honos.
Qui semper uatum memori tibi carmine crescet,
  Sed plus in scriptis panditur ille tuis,
Illa legent cuncti nil concedentia priscis,
  Textave composito, seu pede laxa uago.
Præferri Platinam sibi iam Verona uidebit,
  Proxima nec multo Mantua maior erit,
Vtraque præclaros potuit uetare poetas,
  Es patriæ orator parq; poeta tuæ:
Hactenus extinctum fas sit luxisse parentem,
  Aeternum Platinæ purior umbra uale,
Mores, uita, decus partum, solantur amicos,
  Et uitæ similis mors in honore tua.
Ossa leuis semperq; uirens hæc excipe tellus,
  Pro meritis animæ nam patuere poli.

Sigismundus Fulginas secretarius apostolicus in exequijs Platinæ.

VAtis ad exequias uatum pia turba uenite.
  Et uos pierides ex Helicone deæ:
Nec lachrymas tumulo uanos aut thuris hono(res,
  Facta sed in laudes carmina plura date.
Nã quanuis merito Platinã lugemus ademptũ,
  Et desiderio tangimur usq; pio,
Ipse tamen nos flere uetat, mandataq; linquit,
  Qualia diuinus Ennius ante dedit.
Ne quisquam lachrymis decoret, ne funera fletu
  Faxit, quod uolitat docta per ora uirum.
Docta per ora uirum uolitas sanctissime uates,
  Aeternusq; tui nominis extat honor,
Nec quicquam morti de te concedis auaræ,
  Ossa nisi & tenuem, quæ tegit ossa, cutem.
Quippe ita uixisti, studiorum ea cura tuorum,
  Mors in te ut iuris possit habere nihil.
Non petere ignotas infida per æquora merces,
  Non animam lucro uendere cura fuit.
Nec sæuas pugnas aut classica dira sequutus,
  Sanguinis alterius prodigus atque tui.
Attonitum nec te traxit popularibus auris
  Plausus, ab infido pectore prosiliens.
Ingenuæ placuere artes, præceptaq; diui
  Socratis, & Samij scripta uerenda senis.
Quæ penitus tu nosse uolens, de fonte petisti
  Graiorum, gemino nobilis eloquio.
Hæc fines animo certos peperere modumq;,
  Hæc sanctos mores ingenuere tibi.
Harum ope & auxilio uiuis post fata superstes.
  Has per mortales effugis ipse rogos.
Harum præceptis uitio submotus ab omni,
  Calcasti sæuam largus auaritiam.
Cum tibi se largum præberet dextera Sixti,
  Impleretq; tuos aura secunda sinus,
Contentus modico, nil ultra poscere certus,
  In tenues usus sponte tua redigis,
Vtq; magis misera procul ambitione maneres,
  Et studijs esset gratior ora tuis,
A Vaticano collem transcendis in illum,
  Cui nunc Phidiacus nomina præbet equus,
Hic musis dilecta domus fundataq;, culta est
  Extremum uitæ tempus ad usque tuæ.
Hic magno ingenio longum transfundis in æuũ
  Acta & summorum nomina pontificum.
Hic etiam æternus liber est de principe natus,
  Dux Vrbinatum quem Fredericus amat.
Hicq; uoluptates iustas condire laboras,
  Et quicquid scriptis panditur usque tuis.
Proh superi ignorãt homines sit quãta uoluptas,
  Artibus his quanta & gloria, quantus honos,
Mitius his igitur studijs fœcunda iuuenta,
  His oblectatur cana senecta bonis.
Hæ possunt artes res exornare secundas,
  Aduersis eadem pandere perfugium.
Delectant foris atq; domi, perq; omne periclum
  Noctes atque dies dant tibi se comites.
Atq; etiam post fata iuuant, nomenq; latere
  Cultorum ac laudes posse perire uetant.
Adde quod hinc pẽdent reges populiq; ducesq;,
  Qui gestis rebus nomen habere uolunt.
Tanti etenim uirtus cuiusq; & uita putatur,
  Egregijs quanti fertur ab ingenijs.
Hortor & admoneo colite has Romana iuuentus,
  Appetite has toto pectore & ingenio,
Si patriæ uultis, si uobis uiuere chari,
  Si post exequias nomen habere iuuat.
Aspicite ut Platinæ totum circumuolet orbem,
  Viuat & in nostris gloria pectoribus,
Cuius nos animam grata pietate colentes,
  Quos cupit & sperat esse sui memores.
Annua soluamus tumulo solennia sancto,
  Carminaq; in laudes dicere plura iuuet.

Lippus Brandulinus de morte Platinæ.

ERgo etiã sanctos terris mors improba uates
  Inuidet? & nobis optima quæq; rapit?
Quid non in Musas ausuram & magna putemus
  Numina? iam dubitem numina & ipsa mori?
Sustulit é medio Platinam sæuissima nostrum,
  Historiæ Platinam Pieridumq; decus.
Cur tantum Lachesi finis in tua iura licere
  Phœbe pater? magnos iam petet illa deos.
Frustra igitur colimꝰ cũctis tua numina templis,
  At nihil in Lachesim tu quoque iuris habes?
At te quæ rabies tam clarum extinguere lumen
  Compulit? ingluuies sic saturanda fuit?

Nonne humili de plebe aliquis si dira uorandi
  Vexabat rabies, qui raperetur, erat?
Nō tamē es contēta. doles quoq; uiuere quenq;.
  Et nostris inhias nocte dieq; malis.
Nec turbæ nocuisse satis, petis ardua semper:
  Nec nisi de summis acta ruina placet.
At poteras sæuosq; duces auidosq; tyrannos
  Perdere, si tituli te capiebat honos.
Quod si diuitias fuerat captare libido,
  Rex Mida non unus qui moreretur erat.
Quæ uero extincto parta est tibi gloria uate,
  Compulit ad tantum quæ rogo causa nefas?
Nō habuit quas quæris opes, q̄s quæris honores,
  Contentus Musæ uixit honore suæ.
Quę tandem causa est? nostras extinguere laudes
  Vis? puto te Platinæ gloria parta mouet.
Non licet, hoc frustra tentas, nil iuris in illam
  Est tibi, laus auidos effugit una rogos.
Nil illi nocuisse potes, quin profuit esse
  Extinctum. a tumulo gloria maior adest.
Nec tamen extinctus, mortalis exuit artus:
  Viuit, quaq; decet parte carere, caret.
Corporeis liber uinclis & carcere cæco,
  Incolit ætherei spiritus astra poli.
Spiritus astra tenet, uiuit sua gloria terris.
  In sedes rediit corpus inane suas.
Viuit inextinctum uates, uiuetq; per æuum.
  Nil agit in uates, nil tibi Parca licet.
Ergo nō celebret lachrymis hæc funera quisquā.
  Carmina sunt doctis uatibus apta magis.
Fundite p lachrymis doctissima carmina uates.
  Officium (uiuit) sentiet ille pium.
At cineri date thura sacro date myrrhea dona.
  Assyrio totus fragret odore locus.
Luceat incensis circum funalibus urna,
  Carmine signetur, qui tegit ossa, lapis.
Sū Platina, historias, scripsi Sixto auspice sacras.
  Erecta est studio bibliotheca meo.

Lodouicus Lazarellus in exequijs Platinæ.

AOnij montis quæ nunc iuga sancta refertis
  Exquiliæ, & sacri fontis habetis aquas,
Cernitis ut coeant sanctissima turba poetæ,
  Vt resonent elegis omnia plena sonis.
Si mens cuncta replet, mundi si infusa per artus
  Quicquid ubique agitur, conscia facta uidet:
Conuentus causam sacri docet, ecce queruntur
  Nunc uates uatis stamina truncasui.
Dicite uos, ubi nunc effundit Platina cantus,
  Hic hic assuetus flectere uoce feras
Qui geminæ cum sæpe lyræ data fila moueret,
  Marmoreos dulci carmine mouit equos.
Hic fuerat claros uates non ultimus inter,
  Huc qui pegaseo fonte tulere cohors.
Nos igitur quoscunq; simul dolor iste coegit,
  Admœsti querimur funeris exequias.
Laurea serta comis excussa mœsta cupressus.
  Deuouet & fatum ferrea fata chorus.
Sed cur terra tremit? q̄ uox modo fert ad aures?
  Audite, o paulum desinat iste dolor.
Non Phœbi oraculū est mōtis, mens ipsa q̄relas
  Nobiscum & gemitus iungere forte cupit:
Quid fletis uates nomen quod mortis inane est?
  Principium ad uitæ mors potioris iter.
Decipiat reliquos occulta scientia fati,
  Vos tamen hic uates ne malus error agat.
Quotidie sacra sensus Helironis ab unda
  Ductis, abscessit non tamen umbra retro.
Vos etiam ignari fallit sententia uulgi.
  Qui mortem rerum creditis esse aliquid.
Nil perit in mundo. uinclis in prima solutis
  Orsa redit rerum quod uiget omne genus.
Corporeā hanc molē sub prima elemēta resolui
  Quis dubitat? mentis sors tamen est uaria.
Ingenijs doctis reditus patet æthera ad altum:
  Ignauos animos tartara cæca trahunt.
Qui sapit, is bonus est: ignauus quisq;, malignus:
  Hic petit umbrarum, lucis at ille domos.
Hoc fatū, hic ordo est, fati quodcunq; necesse est
  Eueniat, mundum legibus ordo regit.
Mercurium o uates in carmina sæpe uocatis,
  Cur tamen illius dogmata non legitis?
Nosceris liquido, doctrinæ si qua manebit
  Cura, perire nihil, uiuere cuncta deo.
Platina sidereis igitur nunc sedibus hymnos
  Dulcisonos cantat commodiore lyra.
Quanq; huius mūdanus homo stet cōditus urna,
  Quam sibi uiuenti struxerat æde sacra,
In sensu uitæ rediit melioris ad astra
  Totus, & insanas despicit has lachrymas.
Compatitur uobis, uestras felix ve querelas
  Arguit, & tales fundit ab ore sonos:
Quidne meam petitis gemitu turbare quietem?
  Viuo ego non perij, uita mihi melior.
Libera mens cælo est, quā nuper carcer habebat:
  Mersa prius tenebris, luce redempta uidet.

C. Laurentij Eustochij secretarij reipublicæ Venetæ Elegia in funere Platinæ.

FEralés amplexe faces tristemq; cupressum,
  Huc ades, & pullos dilaniata sinus,
Tu dea, tu querulis euictas uocibus aures
  Quæ rapis ad stygias & sine luce domos,
Hoc funus celebrare tuum est. tuus uritur igni
  Platina, Romanæ sidus academiæ.
Obstupuit, faciles q; modos oblita retorsit
  Animus indigno pectora mœsta rogo.
Obstupuit tantis elegia uicta procellis,

Mœstaq; in aduersa lumina fixit humo:
Diua qd attonita es? uanos heu scide corymbos,
Nunc licet in teneras nuguibus ire genas.
Spargantur laceri per eburnea colla capilli,
Turgeat & lachrymis lumen utrunque suis.
Interiit, ah durum est tantos meminisse dolores,
Platina Pomponi maxima cura tui.
Huc redeat gelido quicquid resupinus in Hemo
Dixit ab amissa thraicius Eurydice.
Quicquid & ad nigri, passo furibuuda capillo,
Memnonis exequias addidit alma parens.
Quod Venus, horrēdo cū uulnere fusus Adonis
Occidit, in cineres & pia iusta dedit.
Deniq; si qd habet luctus caua machina mundi,
Huc petat tumulos, deuoue atq; rogos.
Quid non flāma rapit? qd non mortalia carpunt
Fata? quid in toto non terit orbe dies?
Ite procul fragiles calami, fuge musa poetas,
Qua potes & uati carmen inane tuo.
Quid mihi uos optem, si mors extrema rapacem
Vnca manum, fidibus non finit esse locum?
Est tamen, est aliquid, rapias licet omnia passim
Improba mors, homini quod queat esse super
Nomina surripimus flammis, nō fama sepulchro
Conditur, hic nullum est tua tibi summa dies.
Aeterna est clari sublimis fama Tibulli:
Aeternum uiuit gloria, uiuit honos.
Hoc tibi nō Lachesis potuit, non summa sororū
Platina solicita surripuisse manu.
Vrna tegit quodcunq; potest, tamen indice saxo
Litera cælatas prodet amica notas.
Exquilijs iacet ille suis, gratissima sedes
Hęc fuit, hic mollem repperit urna locum.
Confluat huc quicquid sacro de colle Quirini,
Quicquid auentina cernere arce potest.
Huc pullata simul properet Romana iuuentus.
Icta sonent media pectora mœsta uia.
Eiulet hic gemitu, gemitus quoq; funera poscūt,
Ille comam digitis, appetat ille genas.
Hic ferat in cineres quodcunq; e ualle sabæa
Mittit Arabs, ululat ille, uel ille ferat.
Ingeminent planctus, tremulis singultibus aer
Intonet, & magnos uox petat illa deos.
Aspice ut obscuro fundantur ab æthere nimbi,
Deplorentq; tuum Platina magne rogum:
Liquitur in gelidas commixta grādine lymphas
Iuppiter, & cineri dat sua dona tuo.
Grando coacta graui glaciem cepisse dolore
Creditur, & tantis obstupuisse malis.
Quid facient homines? quid tu Romane parares?
Ecce dolent nubes, lux adoperte dolet?
Roma gemit, fontes lachrymis auxisse putatur.
Aspice uirgineam qui furor urget aquam.
Vosq; Romulidæ sæuos date munus in ignes,
Et lonet extremum ter pia lingua uale.
At tu seu cœlo sublimia tecta tonantis
Sedibus elisiis, seu uaga regna tenes,
Sis felix: nos quippe tui repetita quotannis
Heu dabimus cineri februa mœsta tuo.

C. Laurentij Eustochij secretarij reipublicæ Venetæ, translatio Platinæ in cælum.

Ocyor æolijs rapiunt qui nubila uentis,
Ocyor excusso librata fulmine dextra,
Fama pijs elapsa locis, ubi summa potentum
Atria compleuit, totum discursibus orbem
Solicitat, spargitq; cauo quod nuper auerno
Exulet, & patulas implet rumoribus auras:
Platina Romanæ fato proh Iuppiter atro
Raptus academiæ, placida mox sede receptus,
Letheas dū spectat aquas, dū murmura captat,
Et lustrare cupit mediæ telluris hiatu,
Res nulli concessa prius, iactanda per orbem
Accidit, ut furui raperentur ad æthera manes.
Nanq; ubi inexcultos descēdit Platina campos,
Subiecitq; oculis quicquid plutonia uasto
Regna tenent erebo, transuerso in limine mutus
Hæsit, & arenti concreta est lingua palato:
Ingreditur tamen arua sacro circundata muro,
Et modo per colles longe lateq; uagatur
Elisios: modo per segetes & amœna patenti
Gramina prospectu, uarijs & discolor ambit
Floribus in gyrum, maculisq; intincta coruscis
Linea, temperiem uernam, nullumq; laboris
Indicium, & lucem medijs miratur in umbris,
Vndique circunstant animæ felicia quondam
Nomina, nūc lætos passim uaga turba per agros,
Olli fidus adest lateri comes, omnia uati
Mantua quem genuit similis, meminisse iuuabit
Quin potius magno fuerit comitatus Homero.
Viuit enim rursumq; ioui, rursumq; camœnis
Redditus has carpit membris spirantibus auras.
Lumine qui quondā captus, nūc lumine captus,
Lippus ad Ausonios reparat sua carmina neruos.
At meus hic nitidas facili comitante caterua
Circunspectat aquas, & nullo uomere tactam
Cernit humum, nullo taurorum condita tergo.
Semina iam canas messes, iam poma rubenti,
Hinc suffusa nota pallenti, hinc æmula ceræ
Mitia, & grandes curuantia pondere ramos,
Errantesq; uidet capreas, ceruosq; fugaces,
Et lepores, aprosq; truces rigidosq; leones,
Et quæ præterea uastis animalia terris,
Sparsa terunt syluas, & inhospita lustra tuentur,
Nec minus alpinos detrito tergore mures,
Dentibus armatos glires, hirtaq; sciuros
Insignes cauda: quos inter musculus olim

Euganeo prognatus auo, ſibi credita curat
Iugera, ſementesq; auium cuſtodit ab umbris.
Obſtupuit primo, greſſuq; immotus in ipſo
Subſtitit, & quæ ſunt animæ ſimulacra ferarum
Iſta precor, dixit. ſunt ne & regione ſub ima
Quæ superis natura dedit? num corpora cerno,
An tenues, tactuq; hominum membrisq; ſolutæ
Occurrunt umbræ? ſunt ne hæc genitalia rerum
Semina, q̃ terras, quæ cælū & flumina cōplent,
Oceanumq; patrem? uel ſi quid forte ſub hiſce
Hæret imaginibus: ſic fas arcana deorum
Diſcere, & ignotas rerum cognoſcere cauſas.
Tum uates, placidis quam Mintius abluit undis,
Hæc contra, regnis hoſpes modo reddite noſtris,
Vicino mihi iuncte ſolo, dum uita manebit,
Accipe q̃ tigres, quæ ſint hæc mōſtra p umbras
Sparſa, ſub æthereis quicquid mortale procellis
Aut raptare ſolet, pedibusve inſiſtere terræ,
Aut uacuas tentare uios, quaſſoq; lacerto
Auia ſecuris uolitare per aera pennis,
Quicquid & in media pulſatur fluctibus unda,
Communes animas alternaq; iura tuetur.
Ergo ubi ſupremos Lacheſis defluxit ad annos,
Feſſaq; iam nullo perduxit brachia filo,
Quā tenuit uitæ formam, quo corpore clauſus
Quiſque fuit, retinet ſpeciem uultusq; priores.
Atque hinc ad lethen longo poſt tempore fatis
Raptus, in æthereas iterum tranſmittitur auras.
Et modo qui fuerat pecudis ſeu triſtis aſelli
Spiritus, humanis infunditur artubus: inde
Tarda ſubeſt agili mens obſopita cerebro:
Et ſtupet, & ſtertit, ueteres imitata figuras.
Interdum uolucres humani corporis umbra
Ingreditur, ſic quem ſeptemfluus attulit alueo
Nilus, habet piſci monumenta inſignia fati
Pſittacus: hic uerbis hominem, blæſaq; canorus
Voce refert: quaq; ipſe poteſt, ſua iura retentat,
Et picas quandoq; leues ſubiere priorum,
Ac nimium faciles animæ petulantia picis.
Hinc trahitur uocisq; ſonus, fandiq; cupido
Stultaq; garrulitas, hinc ebria uerba p cati
Ore uomūt, referūtq; humanæ murmura linguę.
Sic rerum ſeries, & inexorabile fatum
Inſtituit, ſic penſa trahunt alterna ſorores.
Tu quoque ſi manes, quos aurea ſuſtulit ætas,
Needum longa dies lethęa merſit in unda
Vera ferunt, ſuperas ter iam dimiſſus in auras
Huc redis, armigeræ tellus ſacrata Mineruæ
Prima tulit puerum nullo tum preſſa tyranno.
Mox ubi corripuit funeſta Piſiſtratus arma,
Iniecitq; manum patriæ, ſolioq; ſuperbus
Inſiliit, ueterum ſparſos ſine more libellos
Colligere, & gemmis ornare aggreſſus & auro,
Primus cecropiam muſas perduxit in arcem.

His datus eſt cuſtos, rurſum poſt funera lethe
Metgeris, & uarios animam traducis in artus.
Hic quoq; iam laceris immēſa uolumina chartis
Sedulus inſtauras, regumq; hoc munere munus
Accipis, auſonia quo te modo Sixtus in urbe
Exuierat: nunc eliſiis iam reddite campis,
Quid facies? num te quartum mortalia poſcant
Pectora? quæ tandem fato uexatus iniquo
Præmia digna feres? uel quæ tibi meta laborum?
Sic fatis, æternum noſtris te fata reponant
Sedibus, aut ſummi rapiant ad ſidera cæli.
Hæc Maro tum crines hedera redimitus & auro
Threicius uates, hem quo Cyllenius, inquit,
Quo properas? properabat enim: miratur euntē
Turba deum, rapidis hic tartara præterit alis:
Conciliumq; petit uatum, mox talia fatur:
Felices ſaluete animæ, Ioue miſſus ab ipſo
Huc uenio, iuſſit placidis hæc nuncia dictis
Verba feram, ſedes ueſtras, & regna beatis
Circunſepta iugis fatorum lege teneri.
Nec minus atq; Iouē, quāquā ſuprema tenētem
Sceptra manu, quāquā diuumq; hoīmq; potentē
Hic nouus eliſios modo qui delendit in agros
Platina debetur ſuperis, hunc fata repoſcūnt
Ipſa ſibi, tuq; o grauibus defuncte periclis
Linque nemus roſeum, & cælo ſuccede patenti.
Bibliotheca Iouis nullo cuſtode tot annos
Sparſa fluit, repares diſiectos fata libellos
Ecce petunt, utq; in terris Sixtina miniſtrum
Bibliotheca ſuis habuit celeberrima libris,
Sic cæli regione manet diuina nitentem
Bibliotheca animam. nō hic tibi cura laborum,
Sed requies, ſemel ipſe tuos ubi forte libellos
Ordine diſponas, ſatis eſt ſuperisq; Iouiq;.
Nomen idem cælo teneas, quod munere Sixti
Ceſſerat in terris uiuo: cape protinus haſtam
Hanc tibi: cæleſtes mecum conſcende penates.
Aſſenſere pii nullo conamine uates,
Et ſummum dixere uale: totidemq; recepit
Verba chorus: uatem caducifer arripit aurę
Par celeri, partioq; refert ſublimis olympo,
Nubibus effractis, Iani penetralia tandem
Attigit, & comitem cęli ſubduxit in arcem.
Talia diuerſas iactat dum fama per urbes,
Huc quoq; tyrrheno diuertit ab æquore curſum,
Mœrentiq; rogis, & acerbo Platina fato
Aſticit: & mæſtas impleuit protinus aures.
Eſte igitur læti, planctus lachrymasq; Quirites
Soluite: iam tremulis ſingultibus ora quieſcant.
Pullatiq; humeris paſſim iacerentur amictus,
Platina quem luctu Romanæ turba repoſcit
Triſtis academiæ, fatalia dona ſequutus,
Aſtra tenet, curasq; uirum nunc ludit inanes.

Finis.